

22	-----	כתובים
22	-----	תהילים
22	-----	תהלים - פרק א - רמז תרי
23	-----	תהלים - פרק א - רמז תריא
23	-----	תהלים - פרק א - רמז תריב
23	-----	תהלים - פרק א - רמז תריג
24	-----	תהלים - פרק א - רמז תריד
26	-----	תהלים - פרק א - רמז תרטו
27	-----	תהלים - פרק א - רמז תרטז
27	-----	תהלים - פרק א - רמז תריז
27	-----	תהלים - פרק א - רמז תריח
28	-----	תהלים - פרק א - רמז תריט
28	-----	תהלים - פרק א - רמז תרכ
28	-----	תהלים - פרק ב - המשך רמז תרכ
29	-----	תהלים - פרק ב - רמז תרכא
29	-----	תהלים - פרק ב - רמז תרכב
29	-----	תהלים - פרק ב - רמז תרכג
30	-----	תהלים - פרק ב - רמז תרכד
30	-----	תהלים - פרק ג - רמז תרכה
32	-----	תהלים - פרק ג - רמז תרכו
32	-----	תהלים - פרק ג - רמז תרכז
33	-----	תהלים - פרק ד - המשך רמז תרכז
34	-----	תהלים - פרק ד - רמז תרכח
34	-----	תהלים - פרק ה - המשך רמז תרכח
35	-----	תהלים - פרק ה - רמז תרכט
35	-----	תהלים - פרק ה - רמז תרל
35	-----	תהלים - פרק ה - רמז תרלא
36	-----	תהלים - פרק ה - רמז תרלב
36	-----	תהלים - פרק ו - רמז תרלג
36	-----	תהלים - פרק ו - רמז תרלד

- 37 ----- תהלים - פרק ו - רמז תרלה -
- 38 ----- תהלים - פרק ו - רמז תרלו -
- 38 ----- תהלים - פרק ז - רמז תרלז -
- 39 ----- תהלים - פרק ז - רמז תרלח -
- 39 ----- תהלים - פרק ח - רמז תרלט -
- 40 ----- תהלים - פרק ח - רמז תרמ -
- 41 ----- תהלים - פרק ח - רמז תרמא -
- 42 ----- תהלים - פרק ט - רמז תרמג -
- 44 ----- תהלים - פרק ט - רמז תרמו -
- 44 ----- תהלים - פרק י - רמז תרמז -
- 45 ----- תהלים - פרק י - רמז תרמח -
- 45 ----- תהלים - פרק י - רמז תרמט -
- 46 ----- תהלים - פרק י - רמז תרנ -
- 46 ----- תהלים - פרק י - רמז תרנא -
- 46 ----- תהלים - פרק י - רמז תרנב -
- 47 ----- תהלים - פרק יא - המשך רמז תרנב -
- 47 ----- תהלים - פרק יא - רמז תרנג -
- 48 ----- תהלים - פרק יא - רמז תרנד -
- 48 ----- תהלים - פרק יא - רמז תרנה -
- 48 ----- תהלים - פרק יא - רמז תרנו -
- 49 ----- תהלים - פרק יב - המשך רמז תרנו -
- 50 ----- תהלים - פרק יב - רמז תרנז -
- 50 ----- תהלים - פרק יב - רמז תרנח -
- 51 ----- תהלים - פרק יב - רמז תרנט -
- 51 ----- תהלים - פרק יג - המשך רמז תרנט -
- 52 ----- תהלים - פרק יג - רמז תרס -
- 52 ----- תהלים - פרק יג - רמז תרסא -
- 52 ----- תהלים - פרק יד - רמז תרסב -
- 53 ----- תהלים - פרק יד - רמז תרסג -
- 54 ----- תהלים - פרק טו - רמז תרסד -

- 54 ----- תהלים - פרק טו - רמז תרסה
- 55 ----- תהלים - פרק טז - רמז תרסז
- 56 ----- תהלים - פרק טז - רמז תרסח
- 57 ----- תהלים - פרק טז - רמז תרסט
- 57 ----- תהלים - פרק טז - רמז תרע
- 58 ----- תהלים - פרק יז - המשך רמז תרע
- 58 ----- תהלים - פרק יז - רמז תרעא
- 60 ----- תהלים - פרק יח - המשך רמז תרעא
- 60 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעב
- 61 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעג
- 62 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעד
- 63 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעה
- 63 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעו
- 63 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעז
- 64 ----- תהלים - פרק יט - רמז תרעח
- 64 ----- תהלים - פרק כ - רמז תרעט
- 65 ----- תהלים - פרק כ - רמז תרפ
- 66 ----- תהלים - פרק כ - רמז תרפא
- 66 ----- תהלים - פרק כא - רמז תרפב
- 66 ----- תהלים - פרק כא - רמז תרפג
- 67 ----- תהלים - פרק כא - רמז תרפד
- 67 ----- תהלים - פרק כב - רמז תרפה
- 68 ----- תהלים - פרק כב - רמז תרפו
- 69 ----- תהלים - פרק כב - רמז תרפז
- 69 ----- תהלים - פרק כב - רמז תרפח
- 71 ----- תהלים - פרק כב - רמז תרפט
- 71 ----- תהלים - פרק כג - רמז תרצ
- 72 ----- תהלים - פרק כג - רמז תרצא
- 72 ----- תהלים - פרק כג - רמז תרצב
- 72 ----- תהלים - פרק כג - רמז תרצג

- 73 ----- תהלים - פרק כג - רמז תרצד
- 73 ----- תהלים - פרק כד - רמז תרצה
- 73 ----- תהלים - פרק כד - רמז תרצו
- 74 ----- תהלים - פרק כד - רמז תרצז
- 75 ----- תהלים - פרק כד - רמז תרצח
- 75 ----- תהלים - פרק כד - רמז תרצט
- 75 ----- תהלים - פרק כד - רמז תש
- 76 ----- תהלים - פרק כה - רמז תשא
- 76 ----- תהלים - פרק כה - רמז תשב
- 78 ----- תהלים - פרק כו - רמז תשג
- 80 ----- תהלים - פרק כו - רמז תשד
- 80 ----- תהלים - פרק כו - רמז תשה
- 80 ----- תהלים - פרק כז - רמז תשו
- 81 ----- תהלים - פרק כז - רמז תשז
- 82 ----- תהלים - פרק כח - רמז תשח
- 82 ----- תהלים - פרק כט - רמז תשט
- 83 ----- תהלים - פרק כט - רמז תשי
- 83 ----- תהלים - פרק כט - רמז תשיא
- 84 ----- תהלים - פרק כט - רמז תשיב
- 84 ----- תהלים - פרק ל - רמז תשיג
- 85 ----- תהלים - פרק לא - רמז תשיד
- 85 ----- תהלים - פרק לא - רמז תשטו
- 86 ----- תהלים - פרק לא - רמז תשטז
- 86 ----- תהלים - פרק לא - רמז תשיז
- 87 ----- תהלים - פרק לב - רמז תשיח
- 88 ----- תהלים - פרק לב - רמז תשיט
- 89 ----- תהלים - פרק לג - רמז תשכ
- 90 ----- תהלים - פרק לד - המשך רמז תשכ
- 91 ----- תהלים - פרק לד - רמז תשכא
- 91 ----- תהלים - פרק לד - רמז תשכב

92	-----	תהלים - פרק לה - המשך רמז תשכב
92	-----	תהלים - פרק לה - רמז תשכג
93	-----	תהלים - פרק לו - רמז תשכד
93	-----	תהלים - פרק לו - רמז תשכה
94	-----	תהלים - פרק לו - רמז תשכז
94	-----	תהלים - פרק לו - רמז תשכז
96	-----	תהלים - פרק לו - רמז תשכח
96	-----	תהלים - פרק לז - המשך רמז תשכח
97	-----	תהלים - פרק לז - רמז תשכט
97	-----	תהלים - פרק לז - רמז תשל
98	-----	תהלים - פרק לז - רמז תשלא
99	-----	תהלים - פרק לז - רמז תשלב
100	-----	תהלים - פרק לח - רמז תשלג
100	-----	תהלים - פרק לח - רמז תשלד
100	-----	תהלים - פרק לט - המשך רמז תשלד
100	-----	תהלים - פרק לט - רמז תשלה
101	-----	תהלים - פרק מ - רמז תשלו
102	-----	תהלים - פרק מ - רמז תשלז
102	-----	תהלים - פרק מ - רמז תשלח
102	-----	תהלים - פרק מ - רמז תשלט
103	-----	תהלים - פרק מא - רמז תשמ
104	-----	תהלים - פרק מא - רמז תשמא
104	-----	תהלים - פרק מב - המשך רמז תשמא
105	-----	תהלים - פרק מב - רמז תשמב
106	-----	תהלים - פרק מב - רמז תשמג
106	-----	תהלים - פרק מב - רמז תשמד
106	-----	תהלים - פרק מב - רמז תשמה
107	-----	תהלים - פרק מג - המשך רמז תשמה
107	-----	תהלים - פרק מד - רמז תשמו
108	-----	תהלים - פרק מה - רמז תשמז

108	-----	תהלים - פרק מה - רמז תשמח
108	-----	תהלים - פרק מה - רמז תשמט
109	-----	תהלים - פרק מה - רמז תשנ
111	-----	תהלים - פרק מו - רמז תשנא
111	-----	תהלים - פרק מו - רמז תשנב
111	-----	תהלים - פרק מו - רמז תשנג
112	-----	תהלים - פרק מז - רמז תשנד
112	-----	תהלים - פרק מח - רמז תשנה
113	-----	תהלים - פרק מח - רמז תשנו
114	-----	תהלים - פרק מח - רמז תשנז
114	-----	תהלים - פרק מט - המשך רמז תשנז
114	-----	תהלים - פרק מט - רמז תשנח
116	-----	תהלים - פרק נ - רמז תשנט
116	-----	תהלים - פרק נ - רמז תשס
117	-----	תהלים - פרק נ - רמז תשסא
118	-----	תהלים - פרק נ - רמז תשסב
118	-----	תהלים - פרק נ - רמז תשסג
119	-----	תהלים - פרק נא - רמז תשסד
120	-----	תהלים - פרק נא - רמז תשסה
120	-----	תהלים - פרק נא - רמז תשסו
121	-----	תהלים - פרק נא - רמז תשסז
121	-----	תהלים - פרק נב - המשך רמז תשסז
122	-----	תהלים - פרק נג - רמז תשסט
122	-----	תהלים - פרק נג - רמז תשע
123	-----	תהלים - פרק נד - רמז תשעא
123	-----	תהלים - פרק נה - המשך רמז תשעא
124	-----	תהלים - פרק נה - רמז תשעב
125	-----	תהלים - פרק נה - רמז תשעג
126	-----	תהלים - פרק נו - המשך רמז תשעד
126	-----	תהלים - פרק נו - רמז תשעה

- 126 ----- תהלים - פרק נז - המשך רמז תשעה
- 127 ----- תהלים - פרק נז - רמז תשעו
- 127 ----- תהלים - פרק נח - המשך רמז תשעו
- 128 ----- תהלים - פרק נט - רמז תשעז
- 129 ----- תהלים - פרק ס - המשך רמז תשעז
- 129 ----- תהלים - פרק ס - רמז תשעח
- 130 ----- תהלים - פרק ס - רמז תשעט
- 130 ----- תהלים - פרק סא - רמז תשפ
- 131 ----- תהלים - פרק סא - רמז תשפא
- 131 ----- תהלים - פרק סב - רמז תשפב
- 132 ----- תהלים - פרק סב - רמז תשפג
- 132 ----- תהלים - פרק סב - רמז תשפד
- 132 ----- תהלים - פרק סג - רמז תשפה
- 133 ----- תהלים - פרק סג - רמז תשפו
- 133 ----- תהלים - פרק סד - רמז תשפז
- 134 ----- תהלים - פרק סה - רמז תשפח
- 135 ----- תהלים - פרק סה - רמז תשפט
- 136 ----- תהלים - פרק סה - רמז תשצ
- 136 ----- תהלים - פרק סו - המשך רמז תשצ
- 137 ----- תהלים - פרק סו - רמז תשצא
- 137 ----- תהלים - פרק סז - רמז תשצב
- 137 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצג
- 138 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצד
- 139 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצה
- 140 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצו
- 141 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצז
- 142 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצח
- 142 ----- תהלים - פרק סח - רמז תשצט
- 143 ----- תהלים - פרק סח - רמז תת
- 143 ----- תהלים - פרק סט - רמז תתא

- 144 ----- תהלים - פרק סט - רמז תתב
- 145 ----- תהלים - פרק ע - המשך רמז תתב
- 145 ----- תהלים - פרק עא - רמז תתג
- 145 ----- תהלים - פרק עא - רמז תתד
- 146 ----- תהלים - פרק עב - רמז תתה
- 146 ----- תהלים - פרק עב - רמז תתו
- 147 ----- תהלים - פרק עג - רמז תתז
- 148 ----- תהלים - פרק עג - רמז תתח
- 149 ----- תהלים - פרק עג - רמז תתט
- 150 ----- תהלים - פרק עד - המשך רמז תתט
- 150 ----- תהלים - פרק עד - רמז תתי
- 151 ----- תהלים - פרק עה - המשך רמז תתי
- 151 ----- תהלים - פרק עה - רמז תתיא
- 152 ----- תהלים - פרק עה - רמז תתיב
- 152 ----- תהלים - פרק עה - רמז תתיג
- 153 ----- תהלים - פרק עו - המשך רמז תתיג
- 153 ----- תהלים - פרק עו - רמז תתיד
- 153 ----- תהלים - פרק עו - רמז תתטו
- 154 ----- תהלים - פרק עז - רמז תתטז
- 156 ----- תהלים - פרק עז - רמז תתיז
- 156 ----- תהלים - פרק עז - רמז תתיח
- 156 ----- תהלים - פרק עח - רמז תתיט
- 159 ----- תהלים - פרק עח - רמז תתכ
- 160 ----- תהלים - פרק עח - רמז תתכא
- 160 ----- תהלים - פרק עח - רמז תתכב
- 161 ----- תהלים - פרק עח - רמז תתכג
- 161 ----- תהלים - פרק עט - רמז תתכד
- 161 ----- תהלים - פרק עט - רמז תתכה
- 162 ----- תהלים - פרק עט - רמז תתכו
- 162 ----- תהלים - פרק עט - רמז תתכז

- 162 ----- תהלים - פרק פ - המשך רמז תתכז
- 163 ----- תהלים - פרק פ - רמז תתכח
- 163 ----- תהלים - פרק פ - רמז תתכט
- 164 ----- תהלים - פרק פ - רמז תתל
- 164 ----- תהלים - פרק פא - המשך רמז תתל
- 164 ----- תהלים - פרק פא - רמז תתלא
- 166 ----- תהלים - פרק פב - המשך רמז תתלא
- 168 ----- תהלים - פרק פג - רמז תתלב
- 168 ----- תהלים - פרק פד - רמז תתלג
- 169 ----- תהלים - פרק פה - המשך רמז תתלג
- 170 ----- תהלים - פרק פה - רמז תתלד
- 171 ----- תהלים - פרק פו - המשך רמז תתלד
- 171 ----- תהלים - פרק פו - רמז תתלה
- 172 ----- תהלים - פרק פו - רמז תתלו
- 173 ----- תהלים - פרק פז - המשך רמז תתלו
- 173 ----- תהלים - פרק פז - רמז תתלז
- 173 ----- תהלים - פרק פז - רמז תתלח
- 174 ----- תהלים - פרק פז - רמז תתלט
- 174 ----- תהלים - פרק פח - המשך רמז תתלט
- 174 ----- תהלים - פרק פח - רמז תתמ
- 175 ----- תהלים - פרק פט - המשך רמז תתמ
- 177 ----- תהלים - פרק צ - רמז תתמא
- 180 ----- תהלים - פרק צא - רמז תתמב
- 181 ----- תהלים - פרק צא - רמז תתמג
- 182 ----- תהלים - פרק צב - המשך רמז תתמג
- 184 ----- תהלים - פרק צב - רמז תתמד
- 184 ----- תהלים - פרק צב - רמז תתמה
- 185 ----- תהלים - פרק צב - רמז תתמו
- 186 ----- תהלים - פרק צג - רמז תתמז
- 187 ----- תהלים - פרק צג - רמז תתמח

188	-----	תהלים - פרק צד - רמז תתמט
188	-----	תהלים - פרק צד - רמז תתנ
189	-----	תהלים - פרק צד - רמז תתנא
189	-----	תהלים - פרק צה - רמז תתנב
190	-----	תהלים - פרק צו - המשך רמז תתנב
191	-----	תהלים - פרק צז - המשך רמז תתנב
191	-----	תהלים - פרק צח - המשך רמז תתנב
191	-----	תהלים - פרק צט - המשך רמז תתנב
192	-----	תהלים - פרק צט - רמז תתנג
192	-----	תהלים - פרק ק - רמז תתנד
193	-----	תהלים - פרק קא - רמז תתנה
193	-----	תהלים - פרק קב - המשך רמז תתנה
195	-----	תהלים - פרק קג - רמז תתנו
195	-----	תהלים - פרק קג - רמז תתנז
196	-----	תהלים - פרק קג - רמז תתנח
196	-----	תהלים - פרק קג - רמז תתנט
197	-----	תהלים - פרק קג - רמז תתס
198	-----	תהלים - פרק קד - רמז תתסא
198	-----	תהלים - פרק קד - רמז תתסב
203	-----	תהלים - פרק קה - המשך רמז תתסב
203	-----	תהלים - פרק קה - רמז תתסג
205	-----	תהלים - פרק קו - רמז תתסד
207	-----	תהלים - פרק קו - רמז תתסה
208	-----	תהלים - פרק קז - רמז תתסו
208	-----	תהלים - פרק קח - רמז תתסז
209	-----	תהלים - פרק קט - רמז תתסח
211	-----	תהלים - פרק קי - רמז תתסט
212	-----	תהלים - פרק קיא - רמז תתע
212	-----	תהלים - פרק קיב - רמז תתעא
214	-----	תהלים - פרק קיג - רמז תתעב

- 214 ----- תהלים - פרק קיג - רמז תתעג
- 216 ----- תהלים - פרק קיד - המשך רמז תתעג
- 217 ----- תהלים - פרק קטו - המשך רמז תתעג
- 218 ----- תהלים - פרק קטז - רמז תתעד
- 219 ----- תהלים - פרק קטז - רמז תתעה
- 220 ----- תהלים - פרק קיז - המשך רמז תתעה
- 220 ----- תהלים - פרק קיח - המשך רמז תתעה
- 221 ----- תהלים - פרק קיח - רמז תתעו
- 222 ----- תהלים - פרק קיט - המשך רמז תתעו
- 223 ----- תהלים - פרק קיט - רמז תתעז
- 224 ----- תהלים - פרק קיט - רמז תתעח
- 226 ----- תהלים - פרק קכ - המשך רמז תתעח
- 227 ----- תהלים - פרק קכא - המשך רמז תתעח
- 227 ----- תהלים - פרק קכא - רמז תתעט
- 227 ----- תהלים - פרק קכב - המשך רמז תתעט
- 228 ----- תהלים - פרק קכב - רמז תתפ
- 228 ----- תהלים - פרק קכג - המשך רמז תתפ
- 228 ----- תהלים - פרק קכד - המשך רמז תתפ
- 228 ----- תהלים - פרק קכה - המשך רמז תתפ
- 229 ----- תהלים - פרק קכו - המשך רמז תתפ
- 229 ----- תהלים - פרק קכו - רמז תתפא
- 230 ----- תהלים - פרק קכז - המשך רמז תתפא
- 230 ----- תהלים - פרק קכח - המשך רמז תתפא
- 231 ----- תהלים - פרק קל - המשך רמז תתפא
- 231 ----- תהלים - פרק קלב - המשך רמז תתפא
- 232 ----- תהלים - פרק קלב - רמז תתפב
- 232 ----- תהלים - פרק קלב - רמז תתפג
- 232 ----- תהלים - פרק קלג - המשך רמז תתפג
- 232 ----- תהלים - פרק קלד - המשך רמז תתפג
- 233 ----- תהלים - פרק קלה - המשך רמז תתפג

- 233 ----- תהלים - פרק קלו - המשך רמז תתפג
- 235 ----- תהלים - פרק קלז - המשך רמז תתפג
- 236 ----- תהלים - פרק קלז - רמז תתפה
- 237 ----- תהלים - פרק קלז - רמז תתפו
- 237 ----- תהלים - פרק קלח - רמז תתפז
- 237 ----- תהלים - פרק קלט - רמז תתפז
- 238 ----- תהלים - פרק קלט - רמז תתפח
- 240 ----- תהלים - פרק קמ - רמז תתפח
- 240 ----- תהלים - פרק קמא - רמז תתפח
- 240 ----- תהלים - פרק קמב - רמז תתפח
- 241 ----- תהלים - פרק קמג - רמז תתפח
- 241 ----- תהלים - פרק קמד - רמז תתפח
- 242 ----- תהלים - פרק קמה - רמז תתפח
- 243 ----- תהלים - פרק קמו - רמז תתפח
- 244 ----- תהלים - פרק קמז - רמז תתפח
- 245 ----- תהלים - פרק קמח - רמז תתפח
- 245 ----- תהלים - פרק קמט - רמז תתפח
- 246 ----- תהלים - פרק קמט - רמז תתפט
- 246 ----- תהלים - פרק קנ - רמז תתפט
- 247 ----- תהלים - פרק קנ - רמז תתצ
- 247 ----- משלי
- 247 ----- משלי - פרק א - רמז תתקכט
- 249 ----- משלי - פרק א - רמז תתקל
- 250 ----- משלי - פרק א - רמז תתקלא
- 250 ----- משלי - פרק א - רמז תתקלב
- 251 ----- משלי - פרק ב - רמז תתקלב
- 252 ----- משלי - פרק ג - רמז תתקלב
- 253 ----- משלי - פרק ג - רמז תתקלג
- 254 ----- משלי - פרק ג - רמז תתקלד
- 255 ----- משלי - פרק ג - רמז תתקלה

- 258 ----- משלי - פרק ד - רמז תתקלה
- 260 ----- משלי - פרק ד - רמז תתקלז
- 260 ----- משלי - פרק ה - רמז תתקלז
- 262 ----- משלי - פרק ה - רמז תתקלח
- 263 ----- משלי - פרק ו - רמז תתקלח
- 265 ----- משלי - פרק ו - רמז תתקלט
- 266 ----- משלי - פרק ו - רמז תתקמ
- 267 ----- משלי - פרק ז - רמז תתקמ
- 267 ----- משלי - פרק ח - רמז תתקמ
- 268 ----- משלי - פרק ח - רמז תתקמא
- 269 ----- משלי - פרק ח - רמז תתקמב
- 269 ----- משלי - פרק ח - רמז תתקמג
- 271 ----- משלי - פרק ט - רמז תתקמג
- 271 ----- משלי - פרק ט - רמז תתקמד
- 273 ----- משלי - פרק י - רמז תתקמד
- 273 ----- משלי - פרק י - רמז תתקמה
- 274 ----- משלי - פרק י - רמז תתקמו
- 276 ----- משלי - פרק י - רמז תתקמז
- 277 ----- משלי - פרק יא - המשך רמז תתקמז
- 280 ----- משלי - פרק יב - המשך רמז תתקמז
- 281 ----- משלי - פרק יב - רמז תתקמח
- 282 ----- משלי - פרק יב - רמז תתקמט
- 283 ----- משלי - פרק יב - רמז תתקנ
- 283 ----- משלי - פרק יג - המשך רמז תתקנ
- 285 ----- משלי - פרק יד - המשך רמז תתקנ
- 287 ----- משלי - פרק יד - רמז תתקנב
- 287 ----- משלי - פרק טו - רמז תתקנג
- 290 ----- משלי - פרק טז - המשך רמז תתקנג
- 291 ----- משלי - פרק טז - רמז תתקנד
- 292 ----- משלי - פרק טז - רמז תתקנה

- 292 ----- משלי - פרק טז - רמז תתקנו
- 293 ----- משלי - פרק יז - המשך רמז תתקנו
- 294 ----- משלי - פרק יח - המשך רמז תתקנו
- 295 ----- משלי - פרק יח - רמז תתקנז
- 296 ----- משלי - פרק יח - רמז תתקנח
- 296 ----- משלי - פרק יח - רמז תתקנט
- 296 ----- משלי - פרק יט - המשך רמז תתקנט
- 298 ----- משלי - פרק כ - המשך רמז תתקנט
- 300 ----- משלי - פרק כא - המשך רמז תתקנט
- 302 ----- משלי - פרק כב - המשך רמז תתקנט
- 303 ----- משלי - פרק כב - רמז תתקס
- 305 ----- משלי - פרק כג - המשך רמז תתקס
- 308 ----- משלי - פרק כד - המשך רמז תתקס
- 309 ----- משלי - פרק כד - רמז תתקסא
- 310 ----- משלי - פרק כה - המשך רמז תתקסא
- 312 ----- משלי - פרק כו - המשך רמז תתקסא
- 314 ----- משלי - פרק כז - המשך רמז תתקסא
- 315 ----- משלי - פרק כח - המשך רמז תתקסא
- 316 ----- משלי - פרק כח - רמז תתקסב
- 318 ----- משלי - פרק כט - המשך רמז תתקסב
- 319 ----- משלי - פרק ל - המשך רמז תתקסב
- 320 ----- משלי - פרק ל - רמז תתקסג
- 321 ----- משלי - פרק ל - רמז תתקסד
- 322 ----- משלי - פרק לא - המשך רמז תתקסד
- 328 ----- איוב
- 328 ----- איוב - פרק א - רמז תתצא
- 329 ----- איוב - פרק א - רמז תתצב
- 330 ----- איוב - פרק א - רמז תתצג
- 330 ----- איוב - פרק ב - המשך רמז תתצג
- 331 ----- איוב - פרק ג - רמז תתצד

- 331 ----- איוב - פרק ג - רמז תתצה
- 332 ----- איוב - פרק ג - רמז תתצו
- 332 ----- איוב - פרק ג - רמז תתצז
- 332 ----- איוב - פרק ד - המשך רמז תתצז
- 334 ----- איוב - פרק ד - רמז תתצח
- 334 ----- איוב - פרק ה - המשך רמז תתצח
- 335 ----- איוב - פרק ה - רמז תתצט
- 336 ----- איוב - פרק ה - רמז תתק
- 336 ----- איוב - פרק ו - המשך רמז תתק
- 337 ----- איוב - פרק ז - רמז תתקא
- 338 ----- איוב - פרק ז - רמז תתקב
- 338 ----- איוב - פרק ח - רמז תתקג
- 338 ----- איוב - פרק ח - רמז תתקד
- 338 ----- איוב - פרק ט - המשך רמז תתקד
- 340 ----- איוב - פרק י - רמז תתקה
- 341 ----- איוב - פרק י - רמז תתקו
- 342 ----- איוב - פרק יא - המשך רמז תתקו
- 342 ----- איוב - פרק יב - המשך רמז תתקו
- 344 ----- איוב - פרק יג - המשך רמז תתקו
- 344 ----- איוב - פרק יד - המשך רמז תתקו
- 345 ----- איוב - פרק יד - רמז תתקז
- 346 ----- איוב - פרק טו - המשך רמז תתקז
- 346 ----- איוב - פרק טז - המשך רמז תתקז
- 347 ----- איוב - פרק יז - המשך רמז תתקז
- 347 ----- איוב - פרק יח - המשך רמז תתקז
- 347 ----- איוב - פרק יט - המשך רמז תתקז
- 347 ----- איוב - פרק כ - המשך רמז תתקז
- 348 ----- איוב - פרק כ - רמז תתקה
- 349 ----- איוב - פרק כא - המשך רמז תתקה
- 349 ----- איוב - פרק כב - המשך רמז תתקה

- 350 ----- איוב - פרק כג - המשך רמז תתקח
- 351 ----- איוב - פרק כד - רמז תתקט
- 352 ----- איוב - פרק כד - רמז תתקי
- 353 ----- איוב - פרק כד - רמז תתקיא
- 353 ----- איוב - פרק כה - רמז תתקיב
- 353 ----- איוב - פרק כה - רמז תתקיג
- 354 ----- איוב - פרק כו - המשך רמז תתקיג
- 354 ----- איוב - פרק כו - רמז תתקיד
- 355 ----- איוב - פרק כז - המשך רמז תתקיד
- 355 ----- איוב - פרק כז - רמז תתקטו
- 356 ----- איוב - פרק כח - המשך רמז תתקטו
- 356 ----- איוב - פרק כח - רמז תתקטז
- 357 ----- איוב - פרק כט - המשך רמז תתקטז
- 358 ----- איוב - פרק כט - רמז תתקיז
- 359 ----- איוב - פרק ל - המשך רמז תתקיז
- 359 ----- איוב - פרק ל - רמז תתקיח
- 360 ----- איוב - פרק לא - המשך רמז תתקיח
- 360 ----- איוב - פרק לב - המשך רמז תתקיח
- 361 ----- איוב - פרק לב - רמז תתקיט
- 361 ----- איוב - פרק לג - המשך רמז תתקיט
- 362 ----- איוב - פרק לד - רמז תתקכ
- 363 ----- איוב - פרק לה - המשך רמז תתקכ
- 363 ----- איוב - פרק לו - המשך רמז תתקכ
- 365 ----- איוב - פרק לו - רמז תתקכא
- 365 ----- איוב - פרק לז - המשך רמז תתקכא
- 366 ----- איוב - פרק לז - רמז תתקכב
- 367 ----- איוב - פרק לח - רמז תתקכג
- 368 ----- איוב - פרק לח - רמז תתקכד
- 369 ----- איוב - פרק לח - רמז תתקכה
- 370 ----- איוב - פרק לט - רמז תתקכו

- 370 ----- איוב - פרק מ - המשך רמז תתקכו-
- 371 ----- איוב - פרק מ - רמז תתקכז
- 373 ----- איוב - פרק מא - המשך רמז תתקכז
- 373 ----- איוב - פרק מא - רמז תתקכח
- 374 ----- איוב - פרק מב - המשך רמז תתקכח
- 374 ----- שיר השירים
- 374 ----- שיר השירים - פרק א - רמז תתקפ
- 375 ----- שיר השירים - פרק א - רמז תתקפא
- 378 ----- שיר השירים - פרק א - רמז תתקפב
- 381 ----- שיר השירים - פרק א - רמז תתקפג
- 382 ----- שיר השירים - פרק א - רמז תתקפד
- 384 ----- שיר השירים - פרק א - רמז תתקפה
- 385 ----- שיר השירים - פרק ב - המשך רמז תתקפה
- 386 ----- שיר השירים - פרק ב - רמז תתקפו
- 392 ----- שיר השירים - פרק ג - המשך רמז תתקפו
- 393 ----- שיר השירים - פרק ג - רמז תתקפז
- 394 ----- שיר השירים - פרק ג - רמז תתקפח
- 394 ----- שיר השירים - פרק ד - המשך רמז תתקפח
- 398 ----- שיר השירים - פרק ה - המשך רמז תתקפח
- 400 ----- שיר השירים - פרק ה - רמז תתקפט
- 400 ----- שיר השירים - פרק ה - רמז תתקצ
- 402 ----- שיר השירים - פרק ה - רמז תתקצא
- 402 ----- שיר השירים - פרק ו - המשך רמז תתקצא
- 403 ----- שיר השירים - פרק ו - רמז תתקצב
- 405 ----- שיר השירים - פרק ז - המשך רמז תתקצב
- 407 ----- שיר השירים - פרק ז - רמז תתקצג
- 408 ----- שיר השירים - פרק ח - המשך רמז תתקצג
- 409 ----- שיר השירים - פרק ח - רמז תתקצד
- 410 ----- רות
- 410 ----- רות - פרק א - רמז תקצו

- 412 ----- רות - פרק א - רמז תקצז
- 412 ----- רות - פרק א - רמז תקצח
- 412 ----- רות - פרק א - רמז תקצט
- 413 ----- רות - פרק א - רמז תר
- 414 ----- רות - פרק א - רמז תרא
- 417 ----- רות - פרק ב - המשך רמז תרא
- 417 ----- רות - פרק ב - רמז תרב
- 418 ----- רות - פרק ב - רמז תרג
- 418 ----- רות - פרק ב - רמז תרד
- 419 ----- רות - פרק ג - המשך רמז תרד
- 420 ----- רות - פרק ג - רמז תרה
- 420 ----- רות - פרק ג - רמז תרו
- 421 ----- רות - פרק ד - המשך רמז תרו
- 422 ----- רות - פרק ד - רמז תרז
- 423 ----- רות - פרק ד - רמז תרח
- 423 ----- רות - פרק ד - רמז תרט
- 423 ----- איכה
- 423 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתקצה
- 424 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתקצו
- 425 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתקצז
- 425 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתקצח
- 426 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתקצט
- 427 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתר
- 427 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתרא
- 428 ----- איכה - פתיחתא - רמז תתרב
- 428 ----- איכה - פרק א - המשך רמז תתרב
- 428 ----- איכה - פרק א - רמז תתרד
- 429 ----- איכה - פרק א - רמז תתרה
- 430 ----- איכה - פרק א - רמז תתרו
- 430 ----- איכה - פרק א - רמז תתרז

- 430 ----- איכה - פרק א - רמז תתרח
- 430 ----- איכה - פרק א - רמז תתרט
- 431 ----- איכה - פרק א - רמז תתרי
- 432 ----- איכה - פרק א - רמז תתריא
- 432 ----- איכה - פרק א - רמז תתריב
- 432 ----- איכה - פרק א - רמז תתריג
- 432 ----- איכה - פרק א - רמז תתריד
- 433 ----- איכה - פרק א - רמז תתרטו
- 433 ----- איכה - פרק א - רמז תתרטז
- 433 ----- איכה - פרק א - רמז תתריז
- 433 ----- איכה - פרק א - רמז תתריח
- 434 ----- איכה - פרק א - רמז תתריט
- 434 ----- איכה - פרק א - רמז תתרכ
- 434 ----- איכה - פרק א - רמז תתרכא
- 435 ----- איכה - פרק א - רמז תתרכב
- 436 ----- איכה - פרק א - רמז תתרכג
- 436 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרכד
- 437 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרכה
- 437 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרכו
- 438 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרכז
- 438 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרכח
- 438 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרכט
- 439 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרל
- 439 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרלא
- 440 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרלב
- 440 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרלג
- 441 ----- איכה - פרק ב - רמז תתרלד
- 441 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרלה
- 441 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרלו

- 442 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרלז
- 442 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרלח
- 443 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרלט
- 443 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרמ
- 443 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרמא
- 443 ----- איכה - פרק ג - רמז תתרמב
- 443 ----- איכה - פרק ד - המשך רמז תתרמב
- 443 ----- איכה - פרק ד - רמז תתרמג
- 444 ----- קהלת
- 444 ----- קהלת - פרק א - רמז תתקסה
- 444 ----- קהלת - פרק א - רמז תתקסו
- 446 ----- קהלת - פרק א - רמז תתקסז
- 448 ----- קהלת - פרק ב - המשך רמז תתקסז
- 449 ----- קהלת - פרק ב - רמז תתקסח
- 452 ----- קהלת - פרק ג - המשך רמז תתקסח
- 455 ----- קהלת - פרק ג - רמז תתקסט
- 455 ----- קהלת - פרק ד - המשך רמז תתקסט
- 455 ----- קהלת - פרק ד - רמז תתקע
- 456 ----- קהלת - פרק ד - רמז תתקעא
- 458 ----- קהלת - פרק ה - המשך רמז תתקעא
- 460 ----- קהלת - פרק ה - רמז תתקעב
- 462 ----- קהלת - פרק ו - המשך רמז תתקעב
- 463 ----- קהלת - פרק ו - רמז תתקעג
- 465 ----- קהלת - פרק ו - רמז תתקעד
- 466 ----- קהלת - פרק ו - רמז תתקעה
- 467 ----- קהלת - פרק ו - רמז תתקעו
- 469 ----- קהלת - פרק ו - רמז תתקעז
- 469 ----- קהלת - פרק ח - המשך רמז תתקעז
- 470 ----- קהלת - פרק ח - רמז תתקעח
- 472 ----- קהלת - פרק ט - רמז תתקפט

- 476 ----- קהלת - פרק י - המשך רמז תתקפט
- 478 ----- קהלת - פרק יא - המשך רמז תתקפט
- 480 ----- קהלת - פרק יב - המשך רמז תתקפט
- 484 ----- אסתר
- 484 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרמד
- 485 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרמה
- 486 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרמו
- 488 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרמח
- 490 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרמט
- 491 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרנ
- 491 ----- אסתר - פרק א - רמז תתרנא
- 491 ----- אסתר - פרק ב - המשך רמז תתרנא
- 492 ----- אסתר - פרק ב - רמז תתרנב
- 492 ----- אסתר - פרק ב - רמז תתרנג
- 496 ----- אסתר - פרק ג - המשך רמז תתרנג
- 497 ----- אסתר - פרק ג - רמז תתרנד
- 501 ----- אסתר - פרק ג - רמז תתרנו
- 501 ----- אסתר - פרק ד - המשך רמז תתרנו
- 502 ----- אסתר - פרק ה - המשך רמז תתרנו
- 504 ----- אסתר - פרק ו - רמז תתרנז
- 506 ----- אסתר - פרק ו - רמז תתרנח
- 508 ----- אסתר - פרק ז - המשך רמז תתרנח
- 508 ----- אסתר - פרק ז - רמז תתרנט
- 509 ----- אסתר - פרק ח - המשך רמז תתרנט
- 510 ----- אסתר - פרק ט - המשך רמז תתרנט
- 513 ----- אסתר - פרק י - המשך רמז תתרנט
- 513 ----- דניאל
- 513 ----- דניאל - פרק א - רמז תתרנט
- 513 ----- דניאל - פרק ב - המשך רמז תתרנט
- 514 ----- דניאל - פרק ב - רמז תתרס

515	-----דניאל - פרק ג - המשך רמז תתרט
516	-----דניאל - פרק ג - רמז תתרטא
517	-----דניאל - פרק ג - רמז תתרטב
517	-----דניאל - פרק ד - המשך רמז תתרטב
518	-----דניאל - פרק ד - רמז תתרטג
518	-----דניאל - פרק ה - המשך רמז תתרטג
519	-----דניאל - פרק ה - רמז תתרטד
519	-----דניאל - פרק ו - המשך רמז תתרטד
520	-----דניאל - פרק ז - המשך רמז תתרטד
520	-----דניאל - פרק ז - רמז תתרטה
521	-----דניאל - פרק ז - רמז תתרטו
521	-----דניאל - פרק ח - המשך רמז תתרטו
522	-----דניאל - פרק ט - המשך רמז תתרטו
523	-----דניאל - פרק י - המשך רמז תתרטו
524	-----דניאל - פרק יא - המשך רמז תתרטו
524	-----דניאל - פרק יב - המשך רמז תתרטו

כתובים

תהילים

תהילים - פרק א - רמז תרי

שנו רבותינו (ב"ב דף י"ד) סדרן של כתובים, רות, ספר תהלים, איוב, משלי, קהלת, שיר השירים, קינות, דניאל, מגלת אסתר, עזרא, דברי הימים. ועל סדר זה הולכים סימנים הרמזים]:

אשרי האיש. זה שאמר הכתוב בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש אין בהם לא קפדנות ולא עקמנות, מצינו שעקם הכתוב שתיים שלש תיבות שלא להוציא דבר מגונה מפיר דכתיב מן הבהמה הטהורה תקח לך שבעה שבעה וגו' ומן הבהמה אשר איננה טהורה וגו'. אמר ר' יודן בר מנסיא אף כשבא לפתוח בסימני בהמה טמאה את הגמל כי לא מפריס פרסה אין כתיב כאן אלא כי מעלה גרה הוא, ואת החזיר כי לא מעלה גרה הוא אין כתיב כאן אלא כי מפריס פרסה, אמר דוד אף אני הקב"ה העיר עלי בקש ה' לו איש כלבבו, מה בוראי לא הוציא דבר מגונה מפיו אף דוד כך היה לו למימר ארור האיש אשר הלך בעצת רשעים או (אשרי האיש) אשר [לא] הלך בעצת צדיקים. ולא אמר אלא אשרי האיש אשר לא הלך בעצת רשעים:

תהלים – פרק א – רמז תריא

תנינן כל העובר עבירה אחת אין מטיבין לו הא כל היושב ואין עובר עבירה נותנין לו שכר כעושה מצוה, אמר רבי אבין אשרי תמימי דרך ההולכים בתורת ה' (א) כהולכים בתורת ה', אף לא פעלו עולה בדרכיו הלכו כבדרכיו הלכו, אמר רבי בר אבין אשרי האיש אשר הלך בעצת צדיקים לא כתיב אלא מכיון שלא הלך בעצת רשעים כאלו הלך בעצת צדיקים:

תהלים – פרק א – רמז תריב

רבי פנחס פתח מזקנים אתבונן, אתה מוצא שבתחלה היה הקב"ה מברך את עולמו שנאמר ויברך אותם אלהים, כיון שעמד נח ברכו לו ולבניו שנאמר ויברך אלהים את נח, עמד אברהם ברכו שנאמר והיה ברכה, אמר רבי נחמיה שמסר לו את הברכה ואמר לו עד כאן הייתי זקוק ללברך את עולמי מכאן ואילך הרי הברכה לך למאן דהני לך בריך, כיון שעמד יצחק ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק, ר' נחמיה אומר זו ברכה, ר' לוי אמר בשם רבי חמא לא ברכו אלא מתנות נתן לו, ולמה לא ברכו משל למלך שהיה לו פרדס ומסרה לאריס והיו לו מיני אילנות כרוכין זה בזה אחת של סם חיים ואחת של סם המות, אמר האריס אם משקה אני סם חיים סם המות יחיה עמו ואם איני משקהו סם חיים היאך יחיה, חזר ואמר לשנה אני משלים אריסותי והולך לי מה דהני ליה לפרדס יעביד, כך אמר אברהם אם אברך את יצחק בני ישמעאל ובני קטורה מתברכין עמו ואם איני מברך את ישמעאל ובני קטורה היאך אברך את יצחק, חזר ואמר ב"ו אני היום כאן ומחר בקבר מה שהקב"ה רוצה לעשות בעולמו יעשה, כיון שמת אברהם נגלה הקב"ה ליצחק וברכו שנאמר והי אחרי מות אברהם ויברך אלהים את יצחק, עמד יצחק וברך את יעקב בנתינה ויתן לך האלהים, וחתם בקריאה שנאמר ויקרא יצחק אל יעקב, עמד יעקב וברך את השבטים ופתח במה שחתם יצחק ויקרא יעקב אל בניו וחתם בזאת אשר דבר להם אביהם, עמד משה לברך את ישראל ופתח במה שחתם יעקב. וזאת הברכה וחתם באשריך ישראל מי כמוך, כיון שעמד דוד פתח במה שחתם משה אשרי האיש. בעשרה מיני זמר נאמר זה הספר, בנצוח, בנגון, במזמור, בשיר, בהלל, בתפלה, בברכה, בהודאה, באשרי, בהללויה, וגדול מכלן בללויה שכולל שם ושבח בתיבה אחת:

תהלים – פרק א – רמז תריג

אמר רבי יהושע בן קרחה עשרים פעמים כתיב אשרי בספר תהלים כנגד עשרים הוי שבספר ישעיה, א"ר תמה אני היאך למדני רבי יהושע שכ' אשרי כתובים בספר תהלים ואנו אומרים כ"ב כנגד כ"ב אותיות שבתורה, ועליהם הוא אומר יהיו לרצון אמרי פי שיעשו ויחקקו לדורות, ואל יהיו קורין בהם כקורין בספרי מירס אלא יהו קורין בהן והוגין בהן ונוטלין שכר עליהם כנגעים ואהלות שנאמר יהיו לרצון אמרי פי, אמר ר' ירמיה בשם רבי יוחנן כתיב אגורה באהלך עולמים וכי תעלה על דעתך שדור בקש דירה בשני עולמים, אלא אמר יהיו קורין ומזכירין אותי בבתי כנסיות ובבתי מדרשות כאלו אני קיים. אמר רבי שמעון בן פזי כל פרשה החביבה על דוד פתח בה באשרי וסיימם בה באשרי, פתח באשרי אשרי האיש וסיים באשרי אשרי כל חוסי בו. שנו רבותינו ההולך לאיצטדינין ולבית השחוק ולכרכום וראה את הנחשים החברים כגון בוקיון מוקיון מוליון ולולין סגלין כגלדין כלרין ובלרין מלרין הרי זה מושב לצים, ועליהם הכתוב אומר אשרי האיש אשר לא הלך וגו' כי אם בתורת ה' וגו', הא למדת שדברים הללו מביאין לידי בטול תורה. דרש ר"ש בן פזי וכי מאחר שלא הלך מהיכן עמד, ומאחר שלא עמד מהיכן ישב, אלא לומר לך שאם הלך סופו לעמוד, אם עמד סופו לישב, ואם ישב סופו ללון, ואם לץ עליו הוא אומר ולצת לבדך תשא. דרש ר'

שמעון בן עזאי אשרי האיש אשר לא הלך, ושמא יאמר אדם הואיל ולא הלכתי לבתי טרטיאות ולבתי קרקסיאות ולא עמדתי בקניגיון שלהם ולא ישבתי בתחבולות אלך ואגרה בשינה, ת"ל כי אם בתורת ה' חפצו. דבר אחר מדבר באדם הראשון אמר אדם אשרני אם לא הלכתי בעצתו של נחש, ובדרך חטאים לא עמד אשרני אם לא עמדתי בדרכו של נחש, ובמושב לצים לא ישב אשרני אם לא ישבתי במושבו של נחש ושל ליצנים. רבי יהושע דסכנין בשם ר' לוי הנחש הוציא לשון הרע על בוראו, אמר לחוה למה אין אתם אוכלין מן העץ הזה, א"ל אלהים צונו שלא לאכול ממנו ושלא ליגע בו, מה עשה הנחש נטל את חוה ודחפה עליו ולא מתה. והקב"ה לא אמר אלא לא תאכל ממנו והוסיפה חוה על הצווי, א"ל הנחש מעץ זה אכל וברא את העולם ואם אתם תאכלו בממנו תבראו עולמות כמותו שנאמר והייתם כאלהים, אלא כל אומן שונא בר אומנותו, מכאן שהיה ליצן:

כי אם בתורת ה' חפצו, אמר ר"ל אלו שש מצות שצוה הקב"ה לאדם שנאמר ויצו ה' אלהים על האדם. ובתורתו יהגה באלו שש מצות שנתן לו. והיה כעץ שתול ששתלו הקב"ה בג"ע, אשר פריו יתן בעתו זה קין. ועלהו לא יבול זה הבל. וכל אשר יעשה יצליח זה שת. לא כן הרשעים זה נחש. לא יקומו רשעים במשפט זה נחש, שהכל מתרפאים לעתיד לבא חוץ מן הנחש וגבעוני שנאמר ונחש עפר לחמו, גבעוני מנין והעובד העיר. כי יודע ה' דרך צדיקים אלו אדם וחוה, ודרך רשעים תאבד זה נחש שאין לו רפואה:

תהלים – פרק א – רמז תריד

דבר אחר כעץ שתול. נטוע אין כתיב כאן אלא שתול ללמדך שאפילו כל הרוחות שבעולם באות ונושבות בו אין מזיזין אותו ממקומו, וכתוב אחד אומר לא ימוש ספר הזה מפיו, אם עשית כן אז תצליח את דרכיך ואז תשכיל, תצליח בעוה"ז ותשכיל לעוה"ב, ועוד כתיב בהתהלךך תנחה אותך בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך בקבר מן רמה ותולעה, והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא. דבר אחר מן רמה ותלעה, והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא. דבר אחר אשרי האיש זה נח דכתיב נח איש צדיק. אשר לא הלך בעצת רשעים בשלשה דורות, דור אנוש, דור המבול, דור הפלגה. כי אם בתורת ה' חפצו אלו שבע מצות, ובתורתו יהגה שהגה דבר מתוך דבר ואמר מה טעם רבה הכתוב בטהורים יותר מטמאים אלא להקריב מהם קרבן מיד ויקח מכל המבמה הטהורה. והיה כעץ שתולל על פלגי מים ששתלו הקב"ה בתיבה, דאמר רבי לוי י"ב חדש (ב) היתה התבה עומדת במים כספינה העומדת בים. אשר פריו יתן בעתו כל בני גילו היו מלידים בני המשים או בני ששים והוא בן ת"ק שנים. רבי חייא בשם ר' חמא אמר כבש הקב"ה מעינו שלא יוליד שלא יהיה לו בן של מאה שנה שיאבד עם דור המבול, לפי שבית דין של מעלה אין עונשין אלא ממאה שנה ואילך. דבר אחר שלא יוליד וירבה זרע, אם יהיו רשעים יאבדו בדור המבול והוא מתעצב בהם, וא"ת שיהיו צדיקים היה צריך לעשות תיבות הרבה. (הוי) אשר פריו יתן בעתו זה שם. ועלהו לא יבול זה חם, וכל אשר יעשה יצליח זה יפת, לא כן הרשעים זה דור הפלגה, על כן לא יקומו רשעים זה דור המבול, כדתניא דור המבול אין להם חלק לעוה"ב, כי יודע ה' דרך צדיקים אלו נח ובניו, ודרך רשעים תאבד זה דור המבול. דבר אחר אשרי האיש זה אברהם שנאמר ועתה השב את אשת האיש כי נביא הוא, אשר לא הלך בעצת רשעים שלא הלך בעצת דור הפלגה שנאמר הבה נבנה לנו עיר, ואין הבה אלא עצה שנאמר הבו לכם דבר ועצה הלום, ובדרך חטאים לא עמד אלו הסדומים שנאמר ואנשי סדום רעים וחטאים, ובמושב לצים לא ישב זה אבימלך שאמר לאברהם הנה ארצי לפניך ולא קבל, כי אם בתורת ה' חפצו אשר יצוה את בניו וגו', ובתורתו יהגה אמר ר' שמואל בר נחמני אברהם לא היה לו רב ולא למדו, מהיכן למד תורה תני רשב"י מלמד שזמימן לו הקב"ה שני כליותיו כמיין שני רבנין נובעות ומלמדות אותו חכמה

ודעת, הה"ד אברך את ה' אשר יעצני אף לילות יסרוני כליותי, והיה כעץ שתול ששתלו הקב"ה בא"י ד"א ששתלו בגן עדן, אשר פריו יתן בעתו זה ישמעאל, ועלהו לא יבול זה יצחק, וכל אשר יעשה יצליח אלו בני קטורה, לא כן הרשעים זה נמרוד וחבריו. ד"א אשרי האיש זה שבטו של לוי שלא הלכו בעצת דור המדבר ולא נשתתפו עמהם במעשה העגל, ובדרך חטאים לא עמד שכן כתיב אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, ובמושב לצים לא ישב שנאמר וישב העם לאכול ושתו וגו', ובני לוי מה כתיב בהם ויאספו אליו כל בני לוי, ר' שמואל בר נחמני אמר מאן לא בעי למהוי מן בר ביתיה דמלכא, אלא אמר משה מי שלא נתן נזם לעגל יבא אצלי, מיד ויאספו אליו כל בני לוי:

כי אם בתורת ה' חפצו זה שבט לוי שנאמר תורת תורת אמת היתה בפיהו, והיה כעץ שתול וגו' זה שבטו של לוי ששתלו הקב"ה בארץ ישראל שכלן נכנסו לארץ. רבי זעירא בשם רבי יהושע כל האנשים והנשים לא מתו אלא משה ואהרן ממרים. ד"א אשרי האיש זה בניו של קרח שלא הלכו בעצת אבינהם שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים, וכתיב ובני קרח לא מתו. ובדרך חטאים לא עמד שנאמר את מחתות החטאים האלה בנפשותם, ובמושב לצים לא ישב זה קרח שהיה מתלוצץ על משה ואהרן, מה עשה כנס עליהם כל ישראל והקהיל עליהם קרח את כל העדה התחיל לומר לפניהם דברי ליצנות, ואמר אלמנה אחת בשכונתי ועמה שתי נערות יתומות והיה לה שדה אחת, בקשה לחרוש בא משה ואמר לה לא תחרוש בשור ובחמור יחדו, באת לזרוע בא משה ואמר שדך לא תזרע כלאים, באת לקצור ולעשות ערימה אמר הניחי לקט שכחה ופאה, עשתה גורן א"ל תני תרומה ומעשר ראשון ומעשר שני, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו, מה עשתה מיד עמדה ומכרה את השדה ולקחה שתי כבשות כדי ללבוש מגזותיהם וליהנות מפירותיהן. כיון שילגדו בא אהרן לקחת הבכורות שנאמר כל הבכור אשר יולד בבקרך, הצדיקה עליה את הדין ונתנה לו את הולדות, הגיע זמן גזיזה א"ל תני לי ראישה הגז, אמרה אין כח לעמוד באיש הזה הריני שוחטן ואוכלתן, כיון ששחטה אותן א"ל תני לי הזרוע והלחיים והקיבה, אמרה אחר ששחטתי אותן לא נצלתי מידו, אמרה הרי הן עלי חרם, אמר חרם כלה שלי היא שנאמר כל חרם בישראל לך יהיה, נוטל והלך לו והניחה בוכה היא ובנותיה (ג) אריך כדין, הוי כולהו עבדין ותולין בהקב"ה. כי אם בתורת ה' חפצו אלו בניו שאמרו שירה אמרו אנו חייבין בכבוד אבינו נחלוך על משה, עמדו והכריעו עצמן בשביל כבודו של משה. ובתורתו יהגה אלו בניו של קרח. והיה כעץ שתול עלל פלגי מים כיון שנבלעו קרח ועדתו נמצאו בניו עומדין כתורן הזה של ספינה שנאמר ויהי לנס, רשב"ג אמר לא היו שלשתן עומדין במקום אחד אלא כל אחד ואחד היה עומד בפני עצמו והיו נראין כג' עמודים, והיינו דקאמר ברייתא על מה קאים עלמא על שלשה עמודים, אית דאמרי אבות העולם, ואית דאמרי חנניה מישאל ועזריה, ואית דאמרי שלשה בני קרח. לא כן הרשעים זה קרח ועדתו, על כן לא יקומו רשעים במשפט זה קרח ועדתו, כי יודע ה' דרך צדיקים אלו בניו, ודרך רשעים תאבד זה קרח ועדתו. אמר רבא לעולם ילמד אדם תורה ממי שהוא חפץ שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו, אמר רבי אין אדם לומד תורה אלא במה שלבו חפץ. לוי ורבי שמעון ב"ר הווי יתבי קמיה דרבי קא פסקי סדרא, סליק פרקא, לוי אמר אייתו ספר משלי, רבי שמעון אמר אייתו ספר תהלים, כפייה ללוי אייתי תהלים כי מטו הכא פירש רבי אין אדם לומד תורה אלא ממי שלבו חפץ, קם לוי אכרעיה אמר לו רבי נתת לי רשות לעמוד. אמר רב דימי בר חמא כל העוסק בתורה הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו. ואמר רבא ליגמר אינש והדר ליסבר שנאמר כי אם בתורת ה' חפצו והדר ובתורתו יהגה. ואמר רבא בתחלה נקראת על שמו של הקב"ה שנאמר בתורת ה' חפצו ולבסוף נקראת על שמו שנאמר ובתורתו יהגה. והיה כעץ שתול אמר רבי ינאי כעץ שתול ולא כעץ נטוע, כל הלומד תורה מרב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם, ואמר להו רב חסדא לרבנן בעינא דאימא לכו מילתא ומסתפינא דשבקיתו לי ואזליתו כל הלומד תורה מרב אחד אינו

רואה ברכה לעולם, שבקוהי ואזלי קמיה דרבא איקפד, אמר להו ה"מ גמרא אבל סברא מחד רבי מעלי כי היכי דלא ליטרוד. על פלגי מים א"ר תנחום בר חנינא לעולם ישלים אדם שנותיו שליש במקרא שליש במשנה שליש בגמרא, ומי ידע אינש כמה חיי, כי קאמר ביומיה. אשר פריו יתן בעתו אמר רבא אם פריו יתן בעתו עלהו לא יבול ואם לאו על הלמד ועל המלמד נארמ לא כן הרשעים וגו':

וכל אשר יעשה יצליח (ברמז ז):

ובמושב לצים לא ישב. רבי חנינא בן תרדיון אומר שנים שיושבין ואין ביניהם דברי תורה הרי זה מושב לצים שנאמר ובמושב לצים לא ישב, אבל אם יש ביניהן דברי תורה שכינה שרויה ביניהן שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו:

ד"א ובתורתו יהגה יומם ולילה. ר"א אומר אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע רצוננו להיות יגעים בתורה יום ולילה אבל אין לנו פנאי, א"ל הקב"ה קיימו מצות תפלין ומעלה אני עליכם כאלו אתם יגעים בתורה יומם ולילה, ר' יוחנן אמר מקרא מלא הוא שנאמר והיה לאות על ידכה וגו' למען תהיה תורת ה' בפך, ר' יהושע אומר מ"ש ר"א אינו (ד) אלא פרט ללילות שאין מצות תפלין אלא ביום שנאמר ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה, [א"ל ר"א] ומה אתה מקיים יומם ולילה, א"ל ר' יהושע זה ק"ש שחרית וערבית ומעלה עליהם הכתוב כאלו הן יגעין בתורה, בר קפרא אמר כל מי שהוא שונה שני פרקים שחרית וערבית קיים ובתורתו יהגה יומם ולילה. אמר רבי חייא בר אבא לא אמר בר קפרא אלא במי שהוא רגיל לפשוט בהן, מאן דמוסיף תרתי הלכות בצפרא ותרתי הלכות ברמשא כאלו יגע בתורה יומם ולילה. שאלו את ר' יהושע מהו שילמד אדם חכמת יונית, א"ל אם בשעה שאינה לא מן היום ולא מן הלילה מותר שנאמר והגית בו יומם ולילה, א"ל לא ילמד אדם את בנו אפילו אומנות שלא יבטל מד"ת, (ה) אמר ליה ובחרת בחיים. תנן בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה אחת ארוכה ואחת קצרה. ר' סימון בשם רבי שמעון ברר נחמן (ו) שיהיו [ותהא] הגיות יומם ולילה שוים, ע"ש והגית בו יומם ולילה, [אמר ר' יוסי] ע"ש שבע ביום הללתיך, רב נחמן אמר בשם רבי אבין כל המקיים שבע ביום הללתיך כאלו קיים והגית בו יומם ולילה:

תהלים – פרק א – רמז תרטו

תנו רבנן ואספת דגנך מה ת"ל, לפי שנאמר לא ימוש ספר התורה הזה מפך והגית בו יומם ולילה יכול דברים ככתבן ת"ל ואספת דגנך תנהוג בהם מנהג דרך ארץ דברי ר' ישמעאל, רשב"י אומר אפשר אדם חורש בשעת חרישה וזורע בשעת זריעה וקוצר בשעת קצירה ודש בשעת דישה תורתו אימתי נעשית, אלא בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי אחרים שנאמר ועמדו זרים ורעו צאנכם, ובזמן שאין ישראל עושין רצונו של מקום מלאכתן נעשית על ידי עצמן שנאמר ואספת דגנך, ולא עוד אלא שמלאכת אחרים נעשית על ידם שנאמר ועבדת את אויביך, אמר אביי הרבה עשו כרבי ישמעאל ועלתה בידם, כרשב"י ולא עלתה בידם. א"ל רבא לרבנן במטותא מנייכו ביומי ניסן וביומי תשרי לא תיתו לבי מדרשא דלא תטרדו במזונייכו כולי שתא. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן מה בין דורות הראשונים לדורות האחרונים, הראשונים שעשו תורתן קבע ומלאכתן עראי זה וזה נתקיים בידם, האחרונים שעשו תורתן עראי ומלאכתן קבע זה וזה לא נתקיים בידם:

תהלים – פרק א – רמז תרטז

והיה כעץ שתול, אמר רבי יצחק בר ר' חייא למה נקראת תורה עץ חיים שחיא חביבה על כל החיים, ואמר רבי יוחנן למה נמשלה לעץ חיים מה עץ חיים פרוש על באי גן עדן, כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתו תחת עץ החיים, תני עץ החיים מהלך ת"ק שנה וכל מי בראשית מתפלגין תחתיו, אמר ר' אלעזר לא סוף דבר נופו מהלך ת"ק שנה אלא אפי' (בירתו) [קורתו]. תניא עץ החיים אחד משישים לגן, וגן אחד משישים לעדן, ונהר יוצא מעדן להשקות את הגן, תמצית כור שותה תרקב, תמצית כוש שותה מצרים. נמצאת אומר מצרים מהלך ארבעים יום וכוש (ז) מהלך שבע שנים, רבנן אמרין מהארץ לרקיע מהלך ת"ק שנה כנגד אבות הראשונים מה טעם אשר נשבע ה' לאבותיכם וגו' כימי השמים על הארץ, ממזרח למערב מהלך ת"ק שנה, מה טעם כגבוה השמים וגו' כרחוק מזרח ממערב:

תהלים – פרק א – רמז תריז

רשב"ג בר רב יצחק היה שותל עצמו (ח) מחבורה לחבורה על שם מכל מלמדי השכלתי, תמן תנינן ר' נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה, מהו על פלגי מים כמי טבריא וחברותיה [צפורי וחבותיה]. אשר פרו יתן בעתו אמר ר' יודן אלו תלמידי של אדם שהוא יגע בהם אלו שתי שעות ביום ואלו שתי שעות בלילה, רבי חנינא אמר זה תלמודו של אדם שהוא יגע ועושה היום עתים עת למקרא עת למשנה עת לגמרא. ועלהו לא יבול שהכל צריכין לשיחתו ולתלמודו, וכל אשר יעשה יצליח שיהו הכל צריכין לעצתו כגון ר' אלעזר בן ערך שיעץ עצות ומצליחות, אמר לו נביא אתה, אמר לו לא נביא אנכי אלא כך מקובלני מרבתי כל עצה שהיא לשם שמים סופה להתקיים, אמר רב אחא בר אדא מנין שאפילו שיחת תלמיד חכם צריכה למוד, ת"ל ועלהו לא יבול, כי הא דאמר רב שמעון מעשה בטבי עבדו של רבן גמליאל שישן תחת המטה א"ל רבן גמליאל לזקנייך ראיתם טבי עבדי שהוא תלמיד חכם ויודע שעבדים פטורים מן הסוכה לפיכך הוא ישן תחת המטה, אמר רבי שמעון משיחתו של רבן גמליאל למדנו שני דברים, למדנו שעבדים פטורין מן הסוכה, ולמדנו שהישן תחת המטה בסוכה לא יצא ידי חובתו:

והיה כעץ שתול. דרש רבי יוסי למה הדבר דומה לאדם שהיה הולך בארץ ציה ונפשו מתחלחלת בצמא, מצא אילן נאה ומעין תחתיו ופירותיו מתוקין וצלו נאה אכל מפירותיו ושתה ממימיו וישן בצלו וחזרה נפשו עליו, בשעת פטירתו ללכת אמר לו אילן במה אברכך שיהו מעינות תחתך הרי מעינות תחתך, שיהו פירותיך מתוקין הרי פירותיך מתוקין, שיהא צלך נאה הרי צלך נאה, אלא יהי רצון שכל נטיעות שיטעו ממך יהיו כמותך, כך אמר הקב"ה לאברהם אברהם במה אברכך אם אומר לך הודיעני הרי הודעתני, אם אומר תמליכני הרי המלכתני, אלא יהי רצון שכל צאצאי מעיך יהו כמותך, לכך נאמר והיה כעץ שתול וגו' אשר פרו יתן בעתו אלו תלמידי חכמים שירבו בזרעך, ועלהו לא יבול שלא יפסוק בעלי אמונים מזרעך, וכל אשר יעשה יצליח זה אברהם שהרעיש כל מלכי מזרח ומערב תחתיו שנאמר מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו:

תהלים – פרק א – רמז תריח

לא כן הרשעים וגו'. רבי יודן ורבי אלעזר משל את הצדיקים למשובח שבמינים וזהו שושנה, שנאמר אני חבצלת השרון שושנת העמקים היא המשובחת שבאותו המין, לא כשושנת ההר שנוחה ליחמש, אלא כשושנת העמקים שמרטבת והולכת, ומשל את הר שיעיר במגונה שבמינים זהו מוץ שנאמר לא כן

הרשעים כי אם כמוץ, ואם תאמר מוץ שבבקעה שיש בה לחלוחית אלא כמוץ לפני רוח שנאמר יהיו כמוץ לפני רוח. לא כן הרשעים ר' יודן ורבי פנחס, אמר ר' יודן אמר הקב"ה לרשעים אני בראתי העולם בכך שנאמר ויהי כן, אתם אומרים לא כן שנאמר ולב כסילים לא כן, חייכם על כן לא יקומו רשעים במשפט. רבי פנחס אומר אמר הקב"ה לרשעים אני אמרתי ויהי כן ואתם אומרים לא כן, אני אמרתי לא כן ואתם אומרים כן, חייכם לא כן. על כן לא יקומו רשעים במשפט והא טב להון אם אינן עומדין ונותנין דין, אלא כאינש דאמר קם פלוני בדינא ולא הוי ליה הקמת רגל ליום הדין, רבי אבא בר כהנא אמר לא יקומו רשעים שנים וחטאים שנים, אלו ארבע מלכיות שאין להם הקמת רגל ליום הדין, רשב"ג אמר פורענות אחת מכלה אותם ואית לן קריין סגיאין. על כן לא יקומו רשעים במשפטם אין כתיב כאן אלא במשפט, ובאחת יבערו ויכסלו, תמותת רשע רעה, כי שבע יפול צדיק וקם ורשעים יכשלו ברעה, רחת ולא שתיים:

תהלים – פרק א – רמז תריט

כי יודע ה' דרך צדיקים וגו'. אמר רבי ברכיה בשעה שבא הקב"ה לבראת את האדם ראה צדיקים ורשעים יוצאין ממנו. אמר אם לבראתו הרי רשעים עומדים ממנו ואם שלא לבראתו הרי רשעים עומדים ממנו, מה עשה הקב"ה הפליג דרכן של רשעים מכנגד פניו ושתף בו רחמיו ובראו, ר' חנינא אמר לא כן אלא נמלך במלאכי השרת אמר להם נעשה אדם אמרו לו אדם זה מה טיבו. אמר להם צדיקים יוצאים ממנו הדא הוא דכתיב כי יודע ה' דרך צדיקים, הודיע דרך צדיקים למלאכי השרת, ודרך רשעים תאבד איבדה מהם שאלולי גלה להם שהרשעים עומדים ממנו לא היתה מדת הדין נותנת שיברא. ודרך רשעים תאבד איבד הקב"ה דרך רשעים מן הצדיקים שלא יטעו בה:

תהלים – פרק א – רמז תרכ

ד"א אבד רשעים מפני צדיקים, נמרוד מפני אברהם, אבימלך מפני יצחק, עשו מפני יעקב, הוי כי יודע ה' דרך צדיקים אימתי כשדרך רשעים תאבד, זה שאמר הכתוב ונודעה יד ה' את עבדיו וזעם את אויביו, וכן הוא אומר ונודעתני בם אימתי כאשר (משפטיך לארץ) [אשפטך] וכן וידעו מצרים כי אני ה' אימתי בהכבדי בפרעה:

תהלים – פרק ב – המשך רמז תרכ

למה רגשו גוים. א"ר יצחק אפילו אדם אומר לחברו למה אתה עושה כך הוא כועס והצדיקים אומרים להקב"ה למה ואינם נענשים ולמה אינם נענשים שלא בקשו טובה לעצמן אלא לישראל. א"ר איבו כל רגשן של רשעים וכל יגיען לריק שנאמר ויגעו עמים בדי ריק, אבל ישראל לא יגעו לריק ולא ילדו לבהלה:

על ה' ועל משיחו. ללסטים שעומד ומנאץ אחר פלטרין של מלך ואומר אם מוצא אני בן המלך אני תופשו ואני הורגו וצולבו וממיתו מיתה חמורה, ורוח הקדש מלעגת עליו יושב בשמים ישחק, ר' אחא בשם ר' שמואל אמר ראבעה שחוק הן, יושב בשמים ישחק, ואתה ה' תשחק למו, ה' ישחק לו, גם אני באידכם אשחק:

אז ידבר אלימו באפו וכתוב ה' ה' אל רחום וחנון, אלא חנון לישראל אבל לעובדי אלילים שהבהילו ישראל באף ובחמה שנאמר הנה יום ה' בא אכזרי ועברה וחרון אף, לכך נאמר אז ידבר אלימו באפו. ואני נסכתי מלכי מהו נסכתי אמשחתי, כמד"א וסוך לא סכתי. ד"א נסכתי אתיכתייה כמד"א עגל מסכה. ד"א גדלתי כמד"א ושמונה נסיכי אדם. ד"א השיתיו כמד"א ויסע הארג עם המסכת, מסכתי מן היסורין, ר' הונא בשם ר' אחא לשלשה חלקים נתחלקו היסורין אחד לדוד ולאבות ואחד לדורנו ואחד למלך המשיח, הדא הוא דכתיב והוא מחולל מפשעינו מדוכא מעונותינו וגו', אמרו למלך המשיח היכן אתה מבקש לדור, אוף דא צריכא שאיל על ציון הר קדשי, כשם שחייבין על מחיצתו והוא בנוי כך חייבין על מחיצתו והוא חקרב:

תהלים – פרק ב – רמז תרכא

אספרה אל חק. כבר הדברים מסופרים הן בחקה של תורה מנין בני בכורי ישראל, בחקן של נביאים מנין הן עבדי אתמך בו וכתוב בתריה הנה ישכיל עבדי וגו', בכתובים מנין נאם ה' לאדני וגו'. ה' אמר אלי בני אתה, ר' הונא בשם ר' אידי בשלשה חלקים נחלקו היסורין אחד למלך המשיח, וכד תיתי לו שעתיה אומר הקב"ה עלי לבראותו בריה חדשה, וכה"א אני היום ילדתיך שעתיה אומר הקב"ה עלי לבראותו בריה חדשה, וכה"א אני היום ילדתיך שעתיה ברייה ליה, וכן הוא אומר ואותו ילדה אחרי אבשלום, וכי אמו של אבשלום ילדה לאדוניה והלא זה בן מעכה וזה בן חגית, אלא מה זה עשה רכב ופרשים אף זה עשה כן, ומה זה היה בעל מחלוקת אף זה כן, ומה זה חמשים איש רצים לפניו אף זה כן:

שנו רבותינו משיח שעתיד להגלות במהרה בימינו אומר לו הקב"ה שאל מה אתה מבקש ואני נותן לך שנאמר שאל ממני, כיון שרואה משיח בן יוסף שנהרג אומר לפניו רבש"ע איני מבקש ממך אלא חיים, אמר לו עד שלא שאלת כבר התנבא עליך דוד אביך שנאמר חיים שאל ממך נתתה לו אך ימים עולם ועד. ד"א שאל שיהו ישראל קיימים לעולם ועד, רבי ברכיה אמר בשביל עדתו של קרח. תרועם בשבט ברזל זה משיח בן יוסף שרודה במקל, וכה"א לא יסור שבט מיהודה וגו' עד כי יבא שילה:

תהלים – פרק ב – רמז תרכב

ככלי יוצר תנפצם. אחד מגדולי צפורי מת בנו, אית דאמרי מינן הוה, ואיכא דאמרי מינאי הוה, יתיב גבי רבי יוסי בן חלפתא למיחמי ליה אפין, חמיתיה יתיב ושחיק א"ל למה את שחיק א"ל אנן רחיצין על מרי שמיא דאת חמי אפוי לעלמא דאתי, א"ל לא מסתייה להווא גברא עקתיה אלא דאת מעיק ליה אית חספין מדבקין לא כתיב ככלי יוצר תנפצם, א"ל כלי חרש ברייתו מן המים והכשרו באור, כלי זכוכית ברייתו באור והכשרו באור, זה נשבר ויש לו תקנה וזה נשבר ואין לו תקנה, אתמהא, א"ל ע"י שהוא עשוי בנפיחה, א"ל ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, א"ל ומה זה שעשוי בנפיחת בשר ודם תקנה יש לו, בנפיחתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה, א"ר יצחק ככלי חרס איין כתיב כאן אלא ככלי יוצר שלא הוסקו יכולין הן לחזור:

תהלים – פרק ב – רמז תרכג

עבדו את ה' ביראה וגו'. במקום גילה שם תהא רעדה מכאן שאין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. מעשה באחד שעמד לקרות בתורה וסמך עצמו לכותל והחזירו רבי שמואל בר יצחק. כתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה וכתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה, מהו כן, אלא בשעה שאדם עומד בתפלה יהא

שמח שעובד לאלוה שאין כמותו בעולם, ואל תהי נוהג בקלות ראש לפניו אלא ביראה. וגילו ברעדה א"ד אחא כשתבא השעה שכתוב בה רעדה אחזה חנפים ישראל שעובדים להקב"ה הם גלים ושמחים שנאמר וגילו ברעדה:

תהלים – פרק ב – רמז תרכד

נשקו בר. רב ורבי אחא, רב אמר (ט) נשקו ברה של תורה לכו לחמו בלחמי עד שלא תזקף עליכם מדת הדין ותאבדו דרכה של תורה, פן יאנף ותאבדו דרך. ר' אחא אומר נשקו ברה של תשובה פן יאנף ותאבדו דרך, ולא סבורים שמא אהליות וגצוצריות אני צריך, אלא ניצוץ אחד אני מסירק ומאבד עלמא שנאמר כי יבער כמעט אפו, משל למה הדבר דומה למלך שככעס על בני המדינה והלכו בני המדינה ופייסו את בן המלך שיפייס את המלך, הלך ופייס את אביו, לאחר שנתפייס לבנו הלכו בני המדינה ואמרו הימנן למלך, אמר להם המלך לי אתם אומרים הימנן לכו ואמרו הימנן לבני שאלולי לא פייסני כבר הייתי מחריב את כל בני המדינה, כך עובדי אלילים כל העמים תקעו כף אמר הקב"ה לי אתם אומרים אהימנן, אמרו הימנן לישראל שאלולי הם לא נתקיימו בעולם הזה שעה אחת שנאמר הרנינו גוים עמו. ד"א כי יבער כמעט אפו בשר ודם כשהוא בכעס אינו ברצון וכשהוא ברצון אינו בכעס אבל הקב"ה אינו כן, כי יבער כמעט אפו על עובדי אלילים, אשרי כל חוסי בו אלו ישראל:

תהלים – פרק ג – רמז תרכה

מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו. זש"ה שמחה לצדיק עשות משפט, שמחה לצדיקו של עולם כשהוא עושה את הדין למה שהוא מתרומם בעולם שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט, ד"א שמחה לצדיקו של עולם שעשה משפט בביתו והחריבו שנאמר נורא אלקים ממקדשיך, וא"ר יוחנן ממה שעשה במקדש, ומה לביתו ולמקדש לא נשא פנים לאחרים לכ"ש שעתיד ליפרע ממחריבו. ד"א שמחה לצדיקים כשהקב"ה עושה בהם דין שמנקה אותם מעונותיהם, וכן דוד כשפגע בו מדת הדין התחיל שמח ואמר מזמור. ד"א מזמור לדוד זש"ה לא ידע אנוש, א"ר אלעזר לא נתנו פרשיות התורה על הסדר שאלמלי נתנו על הסדר כל מי שהיה קורא בהן היה יכול להחיות מתים ולעשות מופתים לפיכך נתעלם סדורה של תורה, והוא גלוי לפני הקב"ה שנאמר ומי כמוני יקרא. ר' יצחק בשם ר' חייא למה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג להודיעך ולומר שקשה בן רשע לאביו יותר ממלחמת גוג ומגוג לעתיד לבא. ר' יהושע בן לוי בקש ליישב ספר זה יצאה בת קול ואמרה אל תפיחו את הישן, ר' ישמעאל ב"ר יוסי בקש ליישב ספר זה לפני רבו, א"ל סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר, ר' שמואל בר נחמני בקש ליישב ספר זה יצאה בת קול ואמרה לו אל תפיחו את הישן. אימתי אמר דוד מזמור זה כשהוא עולה במעלה הזיתים עולה ובוכה אם בוכה למה מזמור ואם מזמור למה בוכה (ברמז ק"ג):

מזמור לדוד קינה מיבעי ליה, דרש ר"ש בן אבשלום משל לאדם שיצא עליו שטר חוב, קודם שפרע היה עצב משפרעו שמח, כך דוד כיון שאמר לו הקב"ה הנני מקים עליך רעה מתוך ביתך היה עצב, אמר שמא עבד או ממזר הוא ואינו מרחם עלי, כיון שראה שאבשלום הוא התחיל אומר שירה, א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי קשה תרבות רעה בתוך ביתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג דאלו גבי מלחמת גוג ומגוג כתיב למה רגשו גוים ולא כתיב ה' מה רבו צרי ואלו גבי תרבות רעה כתיב ה' מה רבו צרי. א"ל ההוא מינאי לר' יהושע בן חנניא כתיב מזמור לדוד בברחו מפני אבשלום בנו וכתוב מזמור לדוד בברחו מפני שאול הי מנייהו קדים ברישא פשיטא דשאל הוה ברישא ואיהו קדים דאבשלום ברישא א"ל אתון דלא דרשיתו

סמוכין קשו לכו קראי אנן דרשינן סמוכין לא קשיא לך קראי, דא"ר אלעזר סמוכין מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם וגו', ולמה נסמכה פרשת אבשלום לפרשת גוג ומגוג לומר לך אם יאמר לך אדם כלום יש עבד מורד באדונו תאמר לו כלום יש בן מורד באביו, אלא הא הוה הא נמי הוה:

שנו רבותינו כל שירות ותשבחות שאמר דוד כנגד עצמו אמרן דברי ר' אליעזר, ר' יהושע אומר כנגד צבור אמרן, וחכמים ואמרים יש מהם כנגד בצבור ויש מהן כנגד עצמו, אמרן בלשון יחיד כנגד עצמו בלשון רבים כנגד צבור, ניצוח ונגון לעתיד לבא משכיל על ידי מתורגמן, לדוד מזמור מלמד ששירתה עליו שכינה ואחר כך אמר שירה, מזמור לדוד מלמד שאמר שירה ואחר כך שרתה שכינה עליו ללמד שאין השכינה שורה מתוך עצמות:

ה' מה רבו צרי. ואת הכבשה ישלם ארבעתים א"ר יהודה בר חנינא אמר לו הקב"ה אתה נאפת אחת, שש עשרה נואפות לך, תה רצחת אחד שש עעשרה נרצחות לך, ארבעתים ארבעה על ארבעה, א"ר יהושע אמר דוד ה' מה רבו צרי אלו אחר נטל מלכותי צרה גדולה היתה לי, אלו בני נטל מלכותו של אחר צרה גדולה היתה לי, עכשו בא בני נטל מלכותי ה' מה רבו צרי, אלו אחר ענה את נשי צרה גדולה היתה לי, אלו בני ענה את נשי אחר צרה גדולה היתה לי, עכשו בני ענה את נשי ה' מה רבו צרי, אלו אחר ענה את בתי צרה היתה לי, אלו בני ענה בתו של אחר צרה היתה לי, עכשו בני ענה את בתי ה' מה רבו צרי, אלו אחר הרג את בני צרה היתה לי, אלו בני הרג אחר צרה היתה לי, עכשו בני הרג את בני ה' מה רבו צרי:

רבים קמים עלי, רבים בתורה רבים בקומה, שובך למה נקרא שובך שהיתה קומתו כשובך, שופך שהיה שופך דמים, וכן גלית כתיב ביה שש אמות וזרת, וכן שאול שכתוב בו משכמו ומעלה גבוה מכל העם, ורבים בתורה דואג ואחיתופל דואג אב ב"ד שנאמר אביר הרועים אשר לשאול, אחיתופל כתוב ביה כאשר ישאל איש בדבר האלקים, איש קרי ולא כתיב שלא היה איש אלא מלאך, הוי רבים קמים עלי רבם בקומה רבים בתורה. רבים אומרים לנפשי, רבי שמואל פתר קריי בדואג ואחיתופל שהיו רבים בתורה, אומרים לנפשי אומרים לדוד אדם ששבה את הכבשה והרג את הרואעה והפיל את ישראל בחרב יש לו ישועה, אין ישועתה לו באלקים סלה, אמר דוד ואתה ה' הסכמת עמהם וכתבת בתורה מות יומת הנואף והנואפת. מגן בעדי שהגנת עלי בזכות אבותי שהחזרת אותי למלכות, ומירם ראשי תחת שהייתייב לך [הרמת] [תלוי] ראש נתת לי [תלוי] [הרמת] ראש ע"י נתן הנביא שאמר לדוד גם ה' העביר חטאתך לא תמות, רבנן פתרון קריא בעובדי אלילים ולמה הוא קורא אותם רבים קמים הוי המוון עמים, רבים אומרים לנפשי אומרים לשיראל אומה ששמעה מאלקיה לא יהיה לך אלקים אחרים לסוף ארבעים יום אמרו לעגל אלה אלקיך ישראל יש לו ישועה אין ישועתה לו באלקים סלה, אמרו ישראל ואתה ה' הסכמת עמהם וכתבת בתורה זובח לאלקים יחרם, מגן בעדי שהגנת עלינו בזכות אבותינו, כבודי שהשרית שכינתך בינינו דכתיב ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם. ומרים ראשי תחת שהיינו חייבים תלוי ראש נתת לנו הרמת ראש כי תשא את ראש בני ישראל:

קולי אל ה' אקרא. א"ר ינאי אע"פ שאמר ה' בשמים כסאו עיניו יחזו עפעפיו יבחנו בני אדם, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו פרדס והכניס לתוכו פועלים ועל פתח הפרדס אוצר אחד מלא כל טוב, אמר המלך לפועלים כל מי שישתכר במלאכת הפרדס יטול שכרו מכאן ומי שלא ישתכר ישב בתוך הפלטין וידין אותו המלך, המלך מלך מלכי המלכים הקב"ה, הפרדס העולם הזה, ונתן הקב"ה בני אדם בתוכו שיהיו משמירים את התורה והתנה עמהם כל מי שמשמר את התורה באמת הריגן עדן לפניו זהו עפעפיו יבחנו בני אדם. אני שכבתי, אמר דוד שכבתי מן הנבואה, ואישנה מרוח הקדש, הקיצותי על ידי חושי

הארכי, כי ה' יסמכני על ידי נתן הנביא שא"ל גם ה' העביר חטאתך וגו'. ד"א אמרה כנסת ישראל אני שכבתי מן הנבואה, ואישנה מרוח הקדש, הקיצותי ע"י אליהו שנאמר הנה אנכי שלח לכם את אליה, יסמכני על ידי משיח. לא אירא מרבבות עם כשיבואו לעשות עמי מלחמה, הוא שמשה אמר כי תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני:

תהלים – פרק ג – רמז תרכו

קומה ה'. ר' פנחס בשם ר' ראובן חמש פעמים מקים דוד להקב"ה בספר ראשון של תהלים קומה ה' הושיעני אלהי, קומה ה' באפך, קומה ה' אל יעוז אנוש, קומה ה' אל נשא ידך, קומה ה' קדמה פניו, אמר לו הקב"ה דוד בני אפילו אתה מקימני אלף פעמים איני קם, ואימתי אני קם לכשאראה עיניים נשדדים ואבינוים נאנקים, הה"ד משוד עניים מאנקת אבינוים עתה אקום יאמר ה'. רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר חמש פעמים מקים דוד להקב"ה ארבעה כנגד ארבע מלכיות ואחד כנגד גוג ומגוג:

כי הכית את כל אויבי לחחי, ר' לוי אמר זו מכת הפה, כמד"א ויצו אל ביתו ויחנק. שני רשעים שברת. אל תקרי שברת אלא שרבבת. שנו רבותינו הרואה אבן שזרק עוג מללך ההבשן חייב לברך, אמר מחנה ישראל כמה הוי תלתא פרסי איזל ואעקר טורא בר תלתא פרסי ואישדי עליהו ואקטלינון וכו', בהדי דררי ליה ואתא אייתי קוב"ה קמצי ונקבוה ונחתו בצואריה, בעי למשלפיה משכו שיניה להאי גיסא ולהאי גיסא ולא יכיל למשלפיה, משה כמה הוי עשר אמות שקל נרגא עשר אמות שוור עשר אמות ומחיה בקרסוליה וקטליה, והיינו דכתיב ויאמר ה' אלי אל תירא אותנו:

תהלים – פרק ג – רמז תרכז

אמר רבי ישמעאל יש שמחה לפני הקב"ה כשיאבדו מכעיסין מן העולם, וכן הוא אומר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה, ואומר בטוב צדיקים תעלוז קריה, ואומר שני רשעים שברת לה' הישועה, ואומר ואני הנני מביא את המבול מים, ואני ברצון הנני בשמחה, וכה"א הנה הוא יוצא לקראתך וראך ושמח בלב. שני רשעים שברת, משל למה הדבר דומה לשני בני אדם שהלכו בדרך אחד צדיק ואחד רשע, מצאו פונדק אחד אמרו זה לזה נכנס ונאכל, נכנסו ראה אותו רשע באותו פונדק הרבה ברכות נמצא דגים וכל דבר טוב, אמר הרשע לצדיק נאכל ולא ניתן מעות, אמר הצדיק וכי היום פתח פונדק זה, אלו פתח זה היום כן היינו בודקים אותנו, אלא יש לו ימים רבים, אלו כן היו עושים לו כל מי שנכנס לכאן היה מלא פונדק זה ולא הניחו לאכול עמו, ישבו להם זה לעצמו וזה לעצמו, אותו רשע אמר הבא לי קונדיטון ותרנגולין והביאו הכל. אותו הצדיק אמר לפונדקי תן לי גלוסקא אחת וקערה אחת של עדשים ושתי חתיכות בשר, היו יושבים ומשחקים זה על זה, הרשע משחק על הצדיק אמר ראו שוטה זה כל טובות וברכות לפניו והוא אוכל עדשים, והצדיק מצחק על הרשע ראו מה פתי זה עושה אוכל את הכל עכשו משברין את שניו, א"ל הצדיק תן לי שני כוסות ונתן לו וברך ועמד, א"ל הפונדקי תן לי מה שאכלת גלוסקא אחת וקערה אחת של עדשים ושתי חתיכות בשר ושני כוסות של יין, (א"ל תן לי שני איסדין א"ל הילך, נטלם א"ל לך לשלום. אותו רשע עמד לצאת א"ל עשה חשבון, אמר מה אכלתי, א"ל גלוסקא אחת אכלתי, א"ל שתים אכלת. שתי ביצים אכלתי, א"ל חמש אכלת והוא אומר לא אכלתי, התחילו שוברים את שניו, לכן נאמר שני רשעים שברת:

תהלים – פרק ד – המשך רמז תרכז

למנצח בנגינות מזמור. זה המזמור נאמר בשלשה מיני שבח, בנצוח, בנגון, במזמור. נגינות הוא לשון נבואה כמה דאת אמר והיה כנגן המנגן, למנצח שהוא נאה לנצח למי שנצוחו לנצח נצחים, למנצח למי שהוא מנוצח מבריותיו. אמר רב כהנא משום ר' ישמעאל ב"ר יוסי זמרו למי שמנצחין אותו ושמח, בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, ב"ו נוצחין אותו ועצב, אבל הקב"ה נוצחין אותו ושמח שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו:

למנצח בנגינות. ננצח למי שהוא קלוס בפיהם של צדיקים לקלוסו. דבר אחר למי שהוא נותן הנצח לבניו במצרים בעמלק בסיחון בעוג במלכי כנען. דבר אחר למי שהנצח שלו שנאמר לך ה' הגדולה והגבורה והנצח, ה' כגבור יצא, ויצא ה' ונחלחם, ה' איש מלחמה. דבר אחר למי שהוא מבקש להנצח, אמר הקב"ה כשאני נוצח אני מפסיד, נצחתי בדור המבול בדור הפלגה בסדומיים ואבדתי, משה נצחו ונשתכר כל אותם אוכלוסין:

בקראי ענני אלהי צדקי. רבי יהודה אומר עליך להצדיקני למה שאני משבט יהודה אותה שומע קול תפלתי שנאמר שמע ה' קול יהודה, רבנן אברין כנסת ישראל אמרה אלהי צדקי עליך להצדיקני אם אין בי זכות עשה עמי צדקה. א"ר יהושע בן לוי לפי שדוד אמר קולי אל ה' אקרא, אין לי שקולנו נשמע אלא בשעה שהוא בנוי, מנין כשהוא חרב, תלמוד לומר בקראי כל זמן שאקרא, דבר אחר בקראי ענני א"ר יוחנן שלשה דברים (כתוב ברמז קמ"ח):

בני איש. אלו עו"א שהם בני נח שנאמר ויחל נח איש האדמה. עד מה כבודי לכלמה, עד מתי אתם מרדפין אחר כבודן של ישראל. תאהבון ריק, עד מתי אתם מרדפים אחר דברים של ריקנות ואומרים אלהים עזבם שכחם וסלק שכינתו מהם ואין השכינה חוזרת להם מעתה, תבקשו כזב סלה, מה אתם סבורים ע"י שנסתלקה השכינה לשעה היא קיימת לעולם. ודעו כי הפלה ה' חסיד לו, כבר בשרנו ע"י ישעיהו נחמו נחמו עמי, וכד תיתי שעתה ה' ישמע בקראי אליו. דבר אחר בני איש זה דואג ואחיתפל, בני אברהם יצחק ויעקב, ואין איש אלא אברהם יצחק ויעקב שנאמר השב את אשת האיש, וכן מי האיש הלזה, וכתוב ויעקב איש תם. עד מה כבודי לכלמה עד מתי אתם מרדפין אחר כבודי להבל וקוראין אותי בן ישי, כי בוחר אתה לבן ישי, לכלכם יתן בן ישי שדות וכרמים, כי כל הימים אשר בן ישי חי לית לי שם. תאהבון ריק עד מתי אתם מרדפין אחר דברים של ריקנות ואומרים אלהים עזבו אלהים שכחו סלק שכינתו ממנו ואין המלכות חוזרת לו מעתה, תבקשו כזב סלה, מה אתם סבורים על ידי שנסתלקה שכינתו לשעה היא קיימת לעולם. ודעו כי הפלה ה' חסיד לו שכבר בשרני ע"י נתן הנביא גם ה' העביר חטאתך לא תמות (כתוב ברמז תע"ח):

רגזו ואל תחטאו. א"ל דוד לישראל עד מתי אתם חוטאים ומרגזים אואומרים פסול היה בו מרות המואביה בא, אמרו בלבבכם על משכבכם אף אתם מכלל איסור שתי אחיות אתם באים דעו עוקרכם ודומו סלה. רגזו ואל תחטאו, אמר ר' אלעזר ארגז יצרך ואל יחטיאך, ורב אמר אכחיש יצרך ואל יחטיאך. תניא משום ראב"י מקוה ישראל ה' מה מקוה זו מטהרת את הטמאים כך הקב"ה מטהר את ישראל, מי ראוי לילך אצל מי, מקוה אצל הטמא או הטמא אצל המקוה, הוי אומר הטמא צריך לילך אצל המקוה ולירד ולטבול, אמר הקב"ה אני אמרתי להפלל בבית הכנסת שבעירך ואם אין אתה יכול לילך התפלל על מטתך, ואם אין אתה יכול הרהר בלבבך שנאמר אמרו בלבבכם על משכבכם. מהו ודומו סלה, אמר רבי יודן ובלבד שתדום מעבירה שבידך, אם אתה עוששה כן ראה מה כתיב אחריו זבחו זבחי צדק מעלה אני עליך כאלו עשית מזבח והקרבת עליו קרבנות הרבה, זבח אין כתיב כאן אלא זבחי. ובטחו אל ה' בטחו בי שאני משלם לכם שכר. אריב"ל אע"פ שקרא אדם בבהכ"נה ק"ש צריך לקרות על מטתו, אמר ר' יוסי מאי קראה רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה, מאר ר"נ אם ת"ח הוא אינו צריך, אמר

אביי אף ת"ח מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי כגון בידך אפקיד רוחי, א"ר לוי בר נחמן אר"ל לעולם ריגיז אדם יצר טוב על יצר הרע שנאמר רגזו ואל תחטאו, אם נצחו מוטב ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר אמרו בלבבכם, אי אזיל מוטב ואם לאו יקרא ק"ש שנאמר על משכבכם, אם נצחו מוטב ואם לאו יזכור לו יום המיתה שנאמר ודומו סלה:

רבים אומרים מי יראנו טוב. אלו עובדי אלילים שאומרים ללישראל מי יתן לנו לראות עמכם בטוב ההעולם הבא והם אומרים להם בכמה צרות בכמה שעבוד בכמה הריגות מסרנו עצמנו על קדושת ה' ואתם באים לשוף (עצמכם) [אותה] מן העקב. נסה עלינו שנאמר הנה אשא אל שמים ידי ואל עמים ארים נסי, א"ר יוחנן אמרו ישראל לפני הקב"ה אין לנו אלא הארת פניך שנאמר והאר פניך ונושעה (כתוב ברמז תשכ"ט):

תהלים – פרק ד – רמז תרכה

נתתה שמחה בלבי. אמרו ישראל ומה אומות העולם ע"י שעשו שבע מצות השפעת להם שלוח בעוה"ז, אנו שנצוינו תרי"ג מצות עאכ"ו שתשפיע לנו טובה, לפיכך על שלותן אנו שמחין שנאמר נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. ריב"ל אמר משל למלך שעשה סעודה והכניס את האורחין והושיבן על פתח פלטיין עד שעה שיכנסו והיו רואין כלבים יוצאין ובפיהם פסיונים וראשי פטומין וראשי עגלים, התחילו אומרים ומה כלבים אוכלים כל טבו סעודה עצמה מה היא, כך הרשעים נמשלו לכלבים שנאמר והכלבים עזי נפש והרי הן בשלוח זו, ישראל עאכ"ו, א"ל הקב"ה לדוד בטח בה' ועשה טוב אם תראה שאני מטיב לרשע אל ירע לך כל כך הוסף ועשה תשובה, ומה הרשעים שמכעיסין ואין מועילין לי עשיתי עמהם טובה, עמך עאכ"ו, למה היה דוד דומה לפועל שעשה כל ימיו עם המלך ולא נתן לו שכרו והיה הפועל מצר שמא אין בידי כלום משכר המלך, פועל אחד לא עשה עמו אלא יום אחד האכילו השקהו נתן לו תבואה וקטנית ומעות א"ל הרי שכרך, אמר הפועל שעשה עמו כל ימיו, ומה זה שלא עשה עמו אלא יום אחד כך אני שעשיתי עמו כל ימי עאכ"ו, התחיל הפועל לשמוח בלבו, כך אמר דוד נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו. בשלום יחדו אשכבה ואישן, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה כל הנביאים יחד [חותמים] בשלומי כל הנביאים פותחין בתוכחות וחותמין בנחמות:

תהלים – פרק ה – המשך רמז תרכה

למנצח אל הנחילות. זה שאמר הכתוב וממתנה נחליאל, שנחלו להקב"ה לאלוה והוא נחל אותם לאומה, וממדבר מתנה שזכו לקבל תורה ממדבר, אמר דוד הואיל וכן אני מזמר על שניהם למנצח אל הנחילות. דבר אחר וממתנה נחליאל לא תאמר כך אלא ממתנה נחלתי לאל. בשביל הבאר שנתן להם הקב"ה היו אומרים שירה. באר מרים היה בור שוחה והיה לו מים שכל אשה שהייתה רוצה לילך מבית אביה לבית בעלה בספינה היתה הולכת. וכן דוד אומר הלכו בציות נהר. אמרה כנסת ישראל מתוך הבאר שנתן לי נחלתיח אותי, וכה"א חלקי ה' אמרה נפשי, אמר הקב"ה אני חלקכם ואתם חלקי כי חלק ה' עמו, אני נחלתכם ואתם נחלתי שנאמר יעקב חבל נחלתו לכך אמר דוד אל הנחילות. על הנחלה אינו אומר אלא אל הנחילות על הנחלה שנחלתם אותנו ועל הנחלה שנחל אתכם, ומנין אתה אומר שמן הבאר נחלוהו, שעד שלא שתו אמרו היש ה' בקרבנו, ומששתו אמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. דבר אחר אל הנחילות ארץ ישראל שנאמר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים, ובית המקדש שנאמר מה טטובו אהליך יעקב, מה טובתם כנחלים נטיו, מה הנחל הזה יורד טמא ועולה טהור אף ביהמ"ק נכנס

בעונות ויוצא בלא עונות, וכן משה אומר כי לא באתם עד עתה את המנוחה ואל הנחלה, מנוחה זו הארץ, נחלה זו ירושלים, אמר דוד כל מה שנתת לנו טובים ונעימים שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים וגו'. ד"א אל הנחילות כמד"א נחלה מכתית, וכה"א אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי, אלולא שנפלתי לא קמתי, כי אשב בחשך ה' אור לי אלולא שישבתי בחשך לא היה אור לי:

תהלים – פרק ה – רמז תרכט

דבר אחר למנצח אל הנחילות. זש"ה להנחיל אוהבי יש, התורה אמרה לפני הקב"ה רבש"ע כתיב אורך ימים בימינה בשמאלה עושר וכבוד מפני מה בני עניים. והקב"ה משיבה ואומר להנחיל אוהבי יש, ולמה הן עניים בעוה"ז כדי שלא יעסקו בדברים אחרים וישכחו את התורה דכתיב כי העשק יהולל חכם. דבר אחר למנצח אל הנחילות. אמר רשב"ג על שתי נחלות שנחל דוד מלכות בעוה"ז ובעוה"ב שנאמר גם אני בכור אתנהו, וכי בכור היה דוד והלא קטן היה שנאמר ודוד הוא הקטן ולמה קורא אותו בכור, מה בכור נוטל שני חלקים בנחלה אף דוד נחל שני עולמות בעוה"ז ובעוה"ב, אמר דוד על שתיהן אני מזמר למנצח אל הנחילות, ריב"ל אמר נוטריקון הוא ה"א חמשה כנגד חמשה חומשים, נו"ן חמשים כנגד חמשים יום שבין פסח לעצרת, ח"ת שמונה כנגד שמונה ימי מילה, יו"ד עשרה כנגד עשרת הדברות, למ"ד שלשים צדיקים שאין העולם חסר מהם שנאמר כה יהיה זרעך, ואומר ואברהם היו יהי"ה בגימטריא שלשים:

תהלים – פרק ה – רמז תרל

אמר ר' שמואל ארבעה מזמורים שהיה לאדם הראשון לאמרן דוד, אלו הם לה' הארץ ומלואה, ולמה היה צריך אדם הראשון לאמרו שבשבילו נברא העולם על מלואו. השמים מספרים כבוד אל, ולמה היה צריך לאמרו שהוא ראה אותן תחלה. מזמור שיר ליום השבת שהשבת פנתה אותו מן הדין, ולמנצח אל הנחילות שהנחיל את העולם תחלה. אמרי האזינה ה', אמר דוד לפני הקב"ה בשעה שיש בי כח לעמוד לפניך בתפלה ולהוציא אמרי האזינה וכשאין בי כח התבונן מה בלבי בינה הגיגי, ר' יהודה פתר קריא במלכות אמרי האזינה ה' בבבל, בינה הגיגי במדי, הקשיבה לקול שועי ביון, כי אליך אתפלל באדום, ולמה אמר מלכי ואלהי באדום, אלא אמר ישראל לפני הקב"ה ראה כמה שמדות כמה גזרות גוזרת עלי שאבטל אלהותך ומלכותך ממני ולא בטלנו. כי לא אל חפץ רשע אתה (כתוב ברמז ס"ב וברמז רל"א וברמז שכ"ו) אין אתה חפץ בחיובן של בריות שנאמר אמור אליהם חי אני נאם ה' אם אחפוץ במות המת. לא יגורך רע שאין גר אתה אצל הרעה ולא הרעה גרה אצלך, אתה מוצא שלש לגיונות הולכים לפני הקב"ה ואלו הם, צדק לפניו יהלך, ואש לפניו תאכל, לפניו ילך דבר, ואיזה הפנימי שלהם צדק שנאמר ולך תהיה צדקה. א"ר יודן להודיעך כמה כחה של צדקה, ועד היכן מתן שכרה. א"ר יעקב בר יעקב כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר גם ענוש לצדיק לא טוב וכתוב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. אמר ר"ה ארבע כתות כת לצים כו' (ברמז תקכ"ה תתק"ו). לא יתיצבו הוללים אלו שלבן מלא הוללות. ד"א אלו שמביאין יללה בעולם. ד"א ערבוביא כמד"א לשחוק אמרתי מהולל. שנאת כל פועלי און זה דואג ואחיתופל שהיתה פעולתן של אמת ועשו אותה של עול:

תהלים – פרק ה – רמז תרלא

תאבד דובר כזב. זה דואג ואחיתופל, דוברי כזב הן ודבורן. רבי פנחס אומר הם ומדברותם. איש דמים ומרמה זה התיר גלוי עריות ושפיכות דמים, שנאמר באחיתופל בא אל פלגשי אביך. וש"ד דכתיב ואבא

עליו והאו יגע ורפה ידים, וכתוב והכיתי את המלך לבדו וזה התיר ג"ע וש"ד. נחמיה בריהה דר' שמואל בר נחמני. אמר לשאול וכי אישות לדוד הלא מורד במלכות הוא והואא חשוב כמת ועכשו מותרת, עמד שאול ונתן מיכל אשת דוד על פיו לפלטי בן ליש. וש"ד דכתיב ולא אבו עבדי שאול המלך לשלוח יד בכהני ה', אבל דואג הרגן שנאמר ויסב דואג האדומי ויפגע בכהני ה'. יתעב ה' שאינם לא חייין ולא נדוניין ואני כאשר עשו כן עשיתי, ומה ביני לבינם אלא שגגמלת עלי ואמרת לי גם ה' העביר חטאתך לא תמות. ד"א תאבד דוברי כזב מדבר בדור המבול הם ודברום כזב הן, רבי פנחס אומר הן ומדברותיהם. איש דמים ומרמה שנאמר לאור יקום רוצח וגו' וכתוב כי מלאה הארץ חמס. יתעב ה' אינן לא חייין ולא נדוניין, ואני כאשר עשו כן עשיתי, ומה ביני לבינם אלא שגמלת עלי ואמרת לי בוא אתה וכל ביתך אל התבה:

תהלים – פרק ה – רמז תרלב

האשימם אלהים. מדבר בנבוכדנאצר שהחריב את בהמ"ק ואח"כ נטרד שנארמ ומן אנשא לך טרדין, ואח"כ בא לקלס א"ל הקב"ה איני רוצה לא בך ולא בקלוסך, ומי מקלסני ישראל שנאמר עם זו יצרתני לי תהלתי יספרו. ברוב פשעיהם הדיחמו, אמר רבי אלכסנדראי אמר דוד מאי איכפת לי ומאי איכפת להם לישראל אלא כי מרו בך שסרבו כנגדך. ד"א יפלו ממוענצותיהם אלו אנשי מגדל, וישמחו כל חוסי בך (ברמז תרכ"ד). כי אתה תברך צדיק ה', בנווהג שבעולם אדם נותן לחברו ליטרא של זהב עמדו ליסטים והלכו אחריו ונטלוה ממנו היכן היא מתנתו, אבל הקב"ה אינו כן אלא כי אתה תברך צדיק משנברא העולם עד שעמד אברהם היה הקב"ה מברך את עולמו, ולבניו ויברך אלהים את נח ואת בניו, כיון שעמד אברהם עשאו אב כל הברכות שנאמר והיה ברכה. ה' כצנה, שעשה לו הקב"ה כמגן הזה שנאמר אנכי מגן לך, מהו רצון תעטרנו שברך אברהם בזקנה שנאמר ואברהם זקן בא בימים:

תהלים – פרק ו – רמז תרלג

למנצח בנגינות על השמינית. שנו רבותינו חביבין ישראל שסבבן הקב"ה במצות, תפילין בראשיהן ובזרועותיהן, צייצית בבגדיהן, ומזוזהה בפתחיהן, ועליהם אמר דוד שבע ביום הללתיך, ובשעה שנכנס דוד לבית המרחץ וראה עצמו ערום אמר אוי לי שאני ערום מן המצות, כיון שנזכר במילה שבבשרו נתישבה דעתו ואמר עליה שירה שנאמר למנצח בנגינות על השמינית על מילה שנתנה בשמינית. רבי אליעזר אומר מי שיש לו תפילין בראשו ובזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו בחזקת שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק, ואומר חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. משל למלך בשר ודם שארמ לאשתו הוי מתוקנת בכל תכשיט כדי שתהא רצויה לי, כך אמר הקב"ה לישראל הווי מצויינין לי בכל מיני תכשיטי מצות כדי שתהיו רצויין לי, וכן הוא אומר יפה את רעיתי כתרצה כשאת רצויה לי. דבר אחר למנצח על השמינית תרין אמוראים, חד אמר על שבע מצות שנצטוה אדם הראשון שנאמר ויצו ה' אלהים, ואברהם על המילה לכך נאמר על השמינית:

תהלים – פרק ו – רמז תרלד

ד"א על ארבע מלכיות שהן שמונה, ואדום היא השמינית הדא הוא דכתיב רישה די דהב טב חדוהי ודרעוהי תרין, מעוהי וירכתה תרין, שקוהי תרין, רגלוהי תרין, הרי שמנה דאינון ארבעה, בבל כשדים, מדי פרס, יון מוקדון, אדום שעיר, הרי שמונה מלכיות לכך נאמר על השמינית. רבי איבו אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אנו מקלסין ומנגנין לפניך כשאתה מכנס אותנו מארבע מלכיות שבארץ והיה ביום

ההוא יוסיף ה' שנית ידו לקנווות את שאר עמו וגו'. ד"א על השמינית על נימא שמינית, ר' יהודה אומר כנור של מקדש של שבעה נימין היה שנאמר שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אל שבע, ושל ימות המשיח שמונה למנצח על השמינית על נימא שמינית, ושל עוה"ב עשר שנאמר עלי עשור, ואומר בנבל עשור זמרו לו:

תהלים – פרק ו – רמז תרלה

ה' אל באפך תוכיחני, רבי יודן בשם רבי אמי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אע"פ שכתבת כי את אשר יאהב ה' יוכיח אל באפך תוכיחני, ואע"פ שנאמר אשרי הגבר אשר יתיסרנו יה ואל בחמתך תיסרני. אמר רבי יוחנן משל למלך שהיו לו שני קוסטנרין רעים וכל עיר שכועס עליה הוא רודה אותה בהם, פעם אחת מרדה עליו מדינה ובקש לשלוח אותם שני קוסטנרין עליה לרדותה התחילו מבקשים ממנו ואומרים אדוננו ככל רצונך רדה אותנו חוץ מקוסטנרין אלו, כך אמרו ישראל רבש"ע אל באפך תוכיחני ואל בחמתך תיסרני, אמר הקב"ה אם כן אף וחמה למה, אמרו לפניו שפוך חמתך אל הגוים, והקב"ה מקבל מהם שנאמר ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים, אבל ישראל מה כתיב בהם לא אעשה חרון אפי, ואואמר חמה אין לי. אמר ר' אלעזר משל למה הדבר דומה למלך שכעס על בנו ובידו חרב הנדית ונשבע להכותו על ראשו, חזר ואמר אם אכה אותו אין לו חיים מי יורש מלכותי ולבטל גזרתי אי אפשר, מה עשה המלך הכניס החרב לנרתקה והעבירה על ראש בנו נמצא לא הזיק את בנו ולא בטל את גזרתו. ר' לוי אמר משל למלך שכעס על בנו ונשבע להכותו מאה חבלים, אמר המלך אם ילקה בני מאה חבלים כלום יש לו חיים, מה עשה נטל את החבל וכפלו על מאה נמצא לא הזיק את בנו ולא בטל את גזרתו, ורבנן אמרין נטל את החבל ותלאו בצוארו. רבי הונא אמר משל למלך שכעס על בנו ולפניו אבן גדולה ונשבע שהוא זורק בו על בנו, אמר המלך אם זורקו אני על בני אין לו חיים, מה עשה כתתו ועשאו צרורות קטנות והיה זורק בו אחד אחד נמצא לא הזיק את בנו ולא בטל את גזרתו. חנני ה' כי אמלל אני, משל לאדם שתפסוהו לסטים והיה כל אחד מתעולל בהכאתו יש מהם בעצים ויש מהם באבנים ויש מהן באגרופין, וכשהניחוהו הגיע לביתו עלה למטה ואמר יבשו עצמותי, כך היו משעבדין לשיראל בכל מלכות ומלכות בכל מיני גזרות ושעבודים. נפשי נבהלה מאד ואתה ה' הבטחתני עמו אנכי בצרה. מהו עד מתי, אמר רב כהנא משל לחולה שהיה מתרפא ע"פ רופא והיה מקוה מתי יבוא בארבע שעות או בה', בא ששית ולא בא, עשירית ולא בא, עם דמדומי המה שרי ממשמש ואתי, אמר לו אם ישהה עוד צבחר נפשי נפקת, כך אמר דוד ונפשי נבהלה מאד ואתה ה' עד מתי שאתה הוא הרופא ושהית לבוא אלי. יגעתי באנחתי אשהה בכל לילה מטתי בדמעתי ערשי אמסה, אמר רב אפילו בחליו של דוד קיים י"ח עונות:

יבושו ויבהלו מאד. ובאנן אמרין לעתיד לבא מראה הקב"ה לצדיקים גיהנם ומקומות פנויים בתוכו ואומר להם הרי מקומות פנויים לכם ולחברותיכם אלא שזכיתם ועשיתם מעשים טובים וירשתם גן עדן, וכן עושה לרשעים מראה להם גן עדן ומקומות פנויים לתוכם ואומר להם המקומות האלו לכם ולחברותיכם אלא שנתחייבתם ועשיתם מעשים רעים וירשתם גיהנם, רשעים יורשים גיהנם שלהם ושל צדיקים שנאמר תחת בשתכם משנה. וצדיקים יורשים גן עדן שלהם ושל רשעים שנאמר לכן בארצם משנה יירשו (ברמז תשי"ד). אמר רבי יהושע בן לוי אין הקב"ה מקלל את הרשעים אלא בבושה, ולא עוד אלא כופל אותה בקללה שנאמר יבושו ויבהלו מאד וגו' ושובו, וכשמברך את הצדיקים כופל אותה בברכתם שלא יבושו שנאמר לא תבושו ולא תכלמו וגו' ואכלתם אכול ושבוע וגו' וידעתם כי בקרב ישראל אני:

תהלים – פרק ו – רמז תרלו

יגעתי באנחתי, זה (י) רבי זכריה בן הקצב שאמר לחכמים המעון הזה לא זזה ידי מתוך ידו משעה שנכנסו אוביים להיכל עד שיצאו, אמרו לו אין אדם מעיד על עצמו, התחיל בוכה וממסה מטתו והיה יודע שהיא טהורה לו ולא היה מכירה מני גזר חכמים והיה קורא פסוק זה יגעתי באנחתי וגו' (שמע ה' תחנתי וגו'):

תהלים – פרק ז – רמז תרלז

שגיון לדוד, אמר הקב"ה לדוד למה אתה מקלל למשיחי לא כך אמרת יבושו וגו' כל אויבי ישובו מי הן אויביך לא שאול מכף כל אויביו ומכף שאול, לא כן כתיב גם במדעך מלך אל תקלל, אמר לפניו רבש"ע זדונות אתה מעלה עלי שגגות העלה עלי שגיאות מי יבין (ברמז קל"ח):

ה' אלהי בך חסיתי, אמר רבי יעקב בך בתורתך שבו כ"ב אותיות. פן יטרוף כאריה נפפשי, מה האריה הזה יושב על טרפו ומפספסו, כך היו דואג ואחיתופל יושבין עלי לפספסני. פורק ואין מציל אין אחד מכל אוכלוסיו של שאול מלמד עלי זכות. ה' אלהי אם עשיתי זאת אם גמלתי שולמי רע לשיראל, ואחלצה צוררי ריקם בעובדי אלילים, ויכרות כנף המעיל אשר לשאול, מה כתיב שם ויך לב דוד אותו. ואחלצה צוררי ריקם וימדד שני חבלים להמית. רבי יהושע בן לוי אמר על ידי שהרגו לאביו ולאמו (יא) וענו לרות, רבי יהודה אומר אביו ואמו ואחיו הרגו (יא) וענו את רות. וכבודי לעפר ישכן סלה זו מלכותו. קומה ה' באפך, אמר רבי שמואל בר נחמני בשעה שעלה משה למרום וסרחו ישראל נזדווגו לו חמשה מלאכי חבלה ואלו הן אף וחמה קצף השמד ומשחית, נתירא משה מהם, מה עשה נתלה בזכות אבות אמר לפניו רבש"ע זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך, באותה שעה נתמלא על ישראל רחמים שנאמר וינחם ה' על הרעה. מיד נסתלקה ממנו שלשה מלאכי חבלה ונשתיירו אף וחמה, אמר לפניו לית אנא יכיל למיקם בתרויהון קום את בחד ואנא בחד הה"ד קומה ה' באפך, ומנין שעמד משה בחמה שנאמר ויאמר להשמידם לולי משה בחירו וגו'. יצא משה לקראת אברהם יצחק ויעקב אל מערת המכפלה ואמר אבות הועלם עמדו לפני בשעה זו שהרי בניכם נתנו כצאן לטבח, מיד עמדו לפניו, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע לא כך נשבעת לאלו להרבות זרעם ככוכבי השמים, ובזכות שלשה אבות נעצרו שלשה ונשתיירו שנים, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע למען שמך הגדול אני עוצר חרון אף מישראל שנאמר שוב מחרון אפך, מה עה מה חפר בארץ בית דירה בנחלת גד וטמן את חרון אף חבוש בבית האסורים, וכל זמן שישראל חוטאים היה עולה ופוער פיו לנשוף ברוחו ולהשחית לפיכך נקרא שמו פעור והיה משה מזכיר עליו את השם ומורידו למטה, וכשמת משה מה עשה הקב"ה נתן הקב"ה את קברו כנגדו וכשישראל חוטאים הוא עולה והוא פוער פיו לנשוף ברוחו ולהשחית את ישראל והוא רואה את קברו כנגדו וחוזר לאחוריו שנארמ ויקבור אותו בגי מול בית פעור:

ועורה אלי משפט צוית. והיכן צוה ובקש ה' מאויבי דוד. (והיכן צוה ואיבתי את אויביך וצרת את צורריך, והיכן צוית) ריבה ה' את יריבי (יב) [והיכן צוה ואיבתי את אויביך וצרת את צורריך]. ועדת לאומים תסובבך בשעה שעדת לאומים סובבים אותך אתה משרה שכינתך במרום. רבי עזריה ור' יהודה בשם רבי יהודה בר אלעאי שלשה דברים נצטוו ישראל בכניסתן לארץ ועשו שתיסאבל לא בנו את בית ה' למה שהיה להם דילטורין שנאמר נפשי בתוך לבאים אשכבה לוהטים שהיו להוטים אחר לשון הרע, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע סלק שכינתך מביניהן מה שכינתך עושה בארץ רומה על שמים אלהים על כל הארץ כבודך, ועדת לאומים תסובבך ועליה למרום שובה וגו' שפטני ה' כצדקי ולא כרשעתי, כתומתי ולא כעקמנותי, יגמר

נא רע רשעים מן העולם, ותכונן צדיק ותכונן מלכותך צדיק העולם (יג) וממה שאתה בוחן לבות וכליות אנו יודעים שאתה אלהים צדין. א"ר פנחס ממה שאנו חייבים לך ואנו מפקידים אצלך בכל יום ואתה מחזיר לנו אני יודעין שאתה אלהים צדיק ואין אדם נקרא צדיק אלא אם כן הוא טוב, משל למה הדבר דומה לפעמון של זהב ומקישו של מרגלית, רשע והוא חוטא למה הדבר דומה לאשה כעורה וחוטמה מעלה פוליסוס, צדיק ורע רשע וטוב שניהם שקולין זה כזה:

ואל זועם בכל יום. תמן תנינן רשב"ג אומר מיום שחרב בית המקדש אין יום שאין בו קללה, ואין טל יורד לברכה ונוטל טעם הפירות, רבי יוסי אומר נוטל שומן הפרות:

תהלים – פרק ז – רמז תרלח

ואל זועם בכל יום. וכמה זעמו רגע, וכמה רגע אחד מחמש רבוא ושמונה אלפים ושמונה מאות וארבעים ושמונה בשעה זהו רגע, ואין בריה יכולה לכיין אותה שעה חוץ מבלעם הרשע דכתיב ביה ויודע דעת עליון (ברמז תל"ג). ההוא אפיקורוס דהוה בשיבבותיה דר' יהושע דקא מצער ליה בקראי טובא, יומא חד נקט תרנגולא ואסריה אכרעיה דפוריא אמר כי מטא ההיא שעתא אלטייה, כי מטא ההיא שעתא נמנם אמר ש"מ לאו אורח ארעא דכתיב ורחמיו על כל מעשיו וכתוב גם ענוש לצדיק לא טוב, אר"מ בשעה שכל מלכי מזרח ומערב מניהין כתריהם בראשיהם ומשתחווים לחמה מיד כועס. רב פפא רמי כתיב ואל זועם בכל יום וכתוב לפני זעמו מי יעמוד, לא קשיא הא ביחיד הא בצבור:

ולו הכין כלי מות וגו' לדולקים וגו'. א"ר יוחנן אלו הרשעים שלבם דולק עליהם בחייהם בעברות. ר' יוסי אומר אלו שהציתו האש בבית המקדש. רב אמר אלו שונאיהם של ישראל ורודפיהם שנאמר על ההרים דלקונו. הנה יחבל אול וגו'. א"ר לוי בשעה שאמר הקב"ה לנח שיכניס שיכניס שנים מכל מין ומין לתבה ובאו כלם ונכנסו לתבה שנאמר שנים שנים באו אל נח, אתא שיקרא בעא למיעל א"ל נח אין את יכול למיעל אלא א"כ נסבת לך זוג, אזל פגע בפחתא א"ל פחתא מן הן את אתי, א"ל מנח דאזלי למיעל לתיבותא ולא שבק לי ואמר אם יש לך זוג עול ואי לא לא תיעול אם את בעי תהא בר זוגי, אמר ומה את יהיב לי אמר אננא מתקן עמך דכל מה דאנא מסגל את נסבת, אתקינן ביניהון דכל מה דשיקרא מכניס תהא פחתא נסבא ועלון תרויהון לתיבותא, כיון דנפקון הוה שיקרא אזייל ומכניס ופחתא נסבא דקדמי קדמי, אזל שיקרא א"ל הן אינן כל מה דסגלית א"ל לא את אתקנת עמי דכל מה שאת מכניס אנא נסבא לא ה"ל פתחון פה, הוה כל מה דשיקרא מכניס פחתא נסבא זהו והרה עמל וילד שקה. בור כרה ויחפרוהו (ברמז ש"ט). אודה ה' כצדקו ואזמרה שם ה' עליון. א"ר לוי כשתעשה אותנו עליונים בעולם הזה על הכל שנאמר ונתנך ה' עליון, א"ר יוהשע בן לוי בכל מקום שאתה מוצא מפלתן של רשעים הודאה מלמעללה והודאה מלמטה, מה טעם אודה ה' כצדקו, מה כתיב בתריה למנצח על הגתית זה אדום, מה כתיב בתריה אודה ה' בכל לבי:

תהלים – פרק ח – רמז תרלט

למנצח על הגתית. זש"ה שלחו מגל כי בשל קציר וגו', למי הוא אומר שלחו מגל, רבי פנחס בשם רבי חלקיה אמר למלאכים, ורב אמר לישראל.. הוא היה אומר אין מזמרין לא על הקציר ולא על הבציר ולא על המסיק אלא על הגת שנאמר למנצח על הגתית, קציר זה בבל שנאמר בת בבל כגורן עת הדריכה, מסיק זהה מדי שנאמר ויתלו את המן, בציר זה יון שנאמר כי דרכתני לי יהודה וגו' מלאתי אפרים וגו',

אתה מוצא בארבע לשונות נתנה הגאולה, בבציר, בקציר ביולדה, בבשמים, ואם מעבידם אדם שלא בעונתן הוא הוא מאבדן ובעליהן אינם נהנין מהן כלום. נמשלה בבציר הה"ד אם גנבים באו לך אם שודדי לילה אם בוצרים באו לך. בקציר שלחו מגל כי בשל קציר. ונמשלת כיולדה לכן יתנם עד עת יולדה, ונמשלה בבשמים על הרי בשמים, ונמשלה בגת בואי רדי כי מלאה גת. [הכל רואים את הגת], יואל חמי לה שנאמר שלחו מגל, ישעיה חמי לה שנאמר והיה ביום ההוא כרם חמר ענו לה, אסף חמי לה שנאמר למנצח על הגתית לאסף, ואף דוד חמי לה שנאמר למנצח על הגתית:

מה אדיר שמך, אמר רבי בשלשה מקומות אנו מוחצאים המלאכים מדיינים עם הקב"ה, כשבא לבראות אדם נמלך בהם ואמר נעשה אדם, התחילו אומרים לו מה אנוש כי תזכרנו, א"ל יש לידע חכמתו, מה עשה הקב"ה כנס כל בהמה חיה ועוף לפני מלאכי השרת התחיל שואל אותם מה שמותם ולא היו יודעים, א"ל הקב"ה מבקשים אתם לידע חכמתו של זה שבראתי אני שואלו והוא אומר לי מה שמותן של אלו וקורא שמות לכן, מה עשה העביר כל הבהמות וחיות ועופות לפניו שנאמר ויצר ה' אלהים מן האדמה, א"ר אחא והלא כבר נאמר ויעש אלהים את חית הארץ מה תלמוד לומר ויצר", להלן כתיב ויעש שבראן אבל כאן ויצר לשון כינוס, כענין שנאמר כי תצור אל עיר. ויבא אל האדם לראות מה יקרא לו, וכי אין הכל גלוי לפני הקב"ה השכתוב לראות אלא להראות למלאכים חכמתו של אדם הראשון, וכן כשבא הקב"ה ליתן תורה לישראל אמרו מלאכי השרת מה אנוש כי תזכרנו, אמרו ה' אדונינו אשורך הוא שתתן תורתך בשמים שאנו קדושים ותורתך קדושה, אנו חיים ותורתך חיים, תהא אצלנו, אמר להם אינה ראויה להתקיים אצלכם שנאמר לא תמצא בארץ החיים, וכי יש ארץ למעלה. והיכן מתקיימת בתחתונים שנאמר אנכי עשיתי ארץ ואדם עליה בראתי, ר' יהודה בשם רבי נחמיה משל לאדם שהיה לו בן והיה אותו בן חסר אצבע אחת והלך אביו ללמדו סירקי ואותו אומנות צריכה כל האצבעות, לאחר ימים בא אביו אצלו ואמר לרבו למד בני אומנות זו, אמר ליה אומנות זו צריכה כל האצבעות ובנך חסר אצבע אחת ואת מבקש שילמד סירקי, כך אמר הקב"ה למלאכים אין התורה יכולה להתקיים אצלכם, למה, אצלכם לא פריה ורביה לא טומאה ולא טהרה לא מיתה ולא חולי, ובתורה כתיב אדם כי ימות באהל, זאת תהיה תורת המצורע, אשה כי תזריע, ואשה כי וזוב זוב דמה, וזה אשר תאכלו וזה אשר לא תאכלו, וכל זה התחתונים צריכים, אתם אין ביניכם מיתה וחולי ולא אכילה ושתיה, לכך נאמר ולא תמצא בארץ החיים, וכשבקש הקב"ה להשרות שכינתו במשכן אמרו המלאכים מה אנוש וכל הענין:

תהלים – פרק ח – רמז תרמ

רבי יהודה בשם ר' איבו ור' יהודה בר' סימון שניהם אמרו מפסוק אחד פתקין היו משליכין שנאמר ביה ידודן ידודון, כענין שנאמר ואל עמי ידו גורל, א"ל הקב"ה חייכם כך אני עושה כסה שמים הודו ותהלתו מלאה הארץ, לכך אמר דוד ה' אדונינו מה אדיר שמך בכל הארץ:

מפי עוללים ויונקים יסדת עז. זה שאמר הכתוב בני אם ערבת לרעך (ברמז רס"ז). מהו עוללים, רבי ורבי יוסי, רבי אומר עוללים אלו שבחוץ שנאמר להכרית עולל מחוץ, עוללים שאלו לחם, יונקים אלו שבעמי אמן, רבי יוי אומר עוללים אלו שבממעי אמן כעוללים לא ראו אור, ויונקים אלו שבחוץ אלו ואלו אמרו שירה על הים. רב ור' לוי אמר נעשו כריסותיהן של אמן כאספקלריא המאירה, מיד התינוקות פרשו מדדי אמותיהן והעוללים פרשו מטבורן, א"ר לוי גדול הנס האחרון מן הראשון שחזרו כריסי אמותיהן לכמות שהיו התינוקות חזרו לדדיהן ואוללים חזרו לטבורן. למען צורריך שנים, להשבית אויב ומתנקם שנים הרי ארבע מלכיות. ד"א למען צורריך (טו) בגין שונאיכון יהבית לכון אורייתא:

כי אראה שמִיךְ, ר' איבו אמר שלש כתות הם, אחת אומרת אלו לא נבראתי אלא לראות השמים והארץ דיינו שנאמר כי אראה שמִיךְ. והשניה אומרת כל מה שיש לו ליתן לעתיד לבא. והשלישי של פועלים עצלים לתן לנו משל אבותינו. מעשה אצבעותייך אריב"ל לפי שהקב"ה אמר להם הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, העליונים והתחתונים אין בהם אלא משמוש אצבעותי (בפסוק השמים מספרים רמז תרע"ב):

תהלים – פרק ח – רמז תרמא

מה אנוש כי תזכרנו. א"ר יהושע בן לוי כשעלה משה למרום אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה לילוד אשה בינינו, א"ל לקבל תורה בא, א"ל חמדה גנוזה תתקע"ד דורות אתה מבקש ליתנה לבר ודם מה אנו כי תזכרנו וגו' תנה הודך על המים, א"ל הקב"ה למה החזר להם תובה, אמר לפניו רב"ע מתירא אני מא ירפוני בהבל פיהם, א"ל אחוז בכסא כבודי נאמר מאחז פני כסא פרז עליו עננו, א"ר תנחום מלמד שפרש שדי זיו שכינתו ועננו עליו, א"ל רבש"ע תורה שאתה נותן לי מה כתיב בה לא יהיה לך וגו' בין העו"א אתם שאתם עובדים ע"א, שוב מה כתיב בה לא יהיה לך וגו' בין העו"א אתם שאתם עובדים ע"א, שוב מה כתיב בה לא יהיה לך וגו' בין העו"א אתם שאתם עובדים ע"א, ומתן יש ביניכם, שוב מה כתיב בה כבוד את אביך כלוום אב ואם יש לכם, שוב מה כתיב בה לא תרצח לא תנאף לא תגנוב כלוום יצר הרע יש ביניכם, חזרו והודו להקב"ה שנאמר ה' אזונינו מה אדיר שמך בכלל הארץ ואלו תנה הודך על השמים לא כתיב, מיד כל אחד ואחד מסר לו דבר שנארמ עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות, ואף מלאך המות מסר לו דבר שנארמ עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, בשכר שקראוך אדם לקחת מתנות, ואף מלאך המות מסר לו דבר שנארמ ויתן את הקטרת ויכפר על העם אי לאו דמסר ליה מנא הוה ידע. רב הונא בשם ר' איבו בדעת בראו הקב"ה לאדם הראשון שבברא מזונותיו ואחר כך בראו, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה מה אנוש כי תזכרנו הדא עקתא בו למה מיברי, אמר להם הקב"ה אם כן צונה ואלפים כלם למה נבראו, צפור שמים ודגי הים למה נבראו, מגדל מלא טוב ואין לו אורחים מה הנאה לבעליו שמלאו, הושיט אצבעו ביניהן ושרפן, וכן כת שניה וכת שלישית, והאחרונים אמרו ה' אדונינו מה אדיר שמך בכלל הארץ עביד מה דהניא לך. מה אנוש כי תזכרנו, אמר רבי ברכיה כשברא הקב"ה את עולמו בקש להראות למלאכים שבח מעשה הצדיקים, מה אנוש כי תזכרנו זה אברהם שנאמר ויזכור אלהים את אברהם, ובן אדם כי תפקדנו זו שרה שנאמר וה' פקד את שרה, ותחסרהו מעט מאלהים זה יעקב שנאמר ויחמו הצאן אל המקלות מלמד שלא היה חסר ליתן להם אלא הנפשות, ואומר וישר אל מלאך ויוכל, וכבוד והדר תעטרהו זה משה שנארמ ומשה לא ידע כי קרן עור פניו, תמשילהו במעשי ידיך זה יהושע שנארמ שמש בגבעון דום, כל שתה תחת רגליו זה דור שנפלו כל אויביו שנארמ ואשחקם כעפר ארץ, צונה ואלפים כלם זה שלמה שנארמ ויזבח שלמה את זבבח ההשלמים. וגם בהמות שדי זה שמשון, א"ר חנינא בר פפא הראה להם שמשון שלכד שלש מאות שועלים. ד"א הראה להם דניאל יורד לגוב האריות ויושב על צואריהם ואינו ניזוק, צפור שמים זה אליהו שמסבב את כל העולם כצפפור ונאמר והעורבים מביאים לו לחם ובשר, ודגי הים זה יונה שנארמ ויהי יונה במעי הדג, עובר אורחות ימים אלו ישראל שנארמ ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך היום, אמרו המלאכים ה' אדונינו מה אדיר שמך בכלל הארץ כבודך הוא לדור עם בניך:

ותחסרהו מעט מאלהים. רב ושמואל, חד אמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכלם נתנו למשה בסיני חסר אחד שנארמ ותחסרהו מעט מאלהים, בקש קהלת להיות כמשה שנארמ בקש קהלת למצוא דברי חפץ, יצאה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת, ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, וחד אמר

בנביאים לא קם במלכים קם, ומה אני מקיים בקש קהלת למצוא דברי חפץ, בקש קהלת לדון דינין בלב שלא בעדים והתראה, יצאה בת קול ואמרה לו ולכתוב יושר דברי אמת על פי שנים עדים או שלשה עדים יקום דבר:

תהלים – פרק ט – רמז תרמג

למנצח על מות לבן. זה שאמר הכתוב את הכל עשה יפה בעתו גם את העולם נתן בלבם, ר' ברכיה בשם ר' נתן אל תהי קורא גם את העולם נתן בלבם אלא אהבת עוללים ותינוקות נתן בלבם של אבותיהם, משל למלך שהיו לו שני בנים אחד קטן ואחד גדול מכובד והקטן מנוול אעפ"כ אוהבו יותר מן הגדול דבר אחר אהבת עולם נתן בלבם. א"ר נתן פחדתו של מלאך המות נתן בלבם. רב בשם ר' שמואל אבוי והנה טוב מאד והנה טוב זה המות. טוב מאד זה יצר הרע, וכי יצר הרע נקרא טוב, אלא ללמדך שאלמלא יצר הרע לא נשא אשה ולא הוליד בנים ולא היה העולם מתקיים. ד"א העלים הקב"ה מבריותיו טעמי פרה דא"ר יצחק כל העוסק בפרה מטמאה בבגדים והיא עצמה מטהרת טמאים. ד"א שהעלים את הקץ שנאמר כי יום נקם בלבי לבי לפומא לא גלי פומא למאן גלי. ד"א שהעלים שכר המצות שנאמר ארח חיים פן תפלס, ר' אחא בשם ר' אבא אמר טלטל הקב"ה שכרן של מצות בעוה"ז שיהיו ישראל עושין אותם משלם, כשיבא הקב"ה ליתן שכרן שכר אמנה ושכר עשיה הוא נותן, ועל כן תורה מתקיימת כלה. ד"א על מות לבן שאתה גוזר על הבן (וממלטו) [ומלבינו] ועונותיו (ואומר בן) אלו ישראל שנאמר בני בכורי ישראל. ד"א (טז) על העלמות שהבן עושה ויוה"כ מכפר. ד"א על מות לבן על מיתת הבן, כל הימים שהיה הבן קיים היה דוד יודע שלבו של הקב"ה עליו כיון שמת ידע שאין לבו עליו:

אודה ה' בכל לבי ביצר הטוב וביצר הרע שלא יהא לבי נוקף. אספרה כל נפלאותיך פליאה זו יש בה לשעבר ויש בה בעוה"ז ויש בה לעוה"ב. אשמחה ואעלצה בך בך בתורתך ובך בישועתך. אזמרה שמך עליון שמך המעולה. בשוב איבוי אחור, רבי יודן אמר שחזרו לגנותן כמות שהיו, רבי פנחס אמר שחזרו לאחוריהם הה"ד ומלאך בא אל שאול מהרה ולכה. ד"א א"ר הונא שחזרו לבושת במה שמתוקנת להם לעתיד, אתיא כההיא דאמר שמואל לעתיד לבא באין האומות ומתחבטין לפני אלהיהם ואין בהם כח להצילם שנאמר ישועו ואין מושיע ואחר כך חוזרים על הקב"ה שנאמר אל ה' ולא ענם. יכשלו ויאבדו מפניך, אמרו ישראל לפני הקב"ה אפילו אין בידם אלא אותו חטא שנכנסו בביתך והחציפו פניך כנגדך יכשלו ויאבדו:

כי עשית משפטי ודיני, זה אחד מחמשה דברים הכפולים במקרא משפטי ודיני. עדי וסהדי. פרא וערוד. עצמיו גרמיו. זקנה ושיבה:

גערת גוים אבדת רשע, א"ר לוי גערת גוים זה עמלק דכתיב ראשית גוים עמלק, אבדת רשע זה עשו דכתיב וקראו להם גבול רשעה, ואם יאמר לך אדם (יז) אף יעקב בכלל, אמור לו רשעים אין כתיב כאן אלא רשע, שמם מחית כי מחה אממחה את זכר עמלק. האויב תמו חרבות לנצח, האויבים תמו וחרבותיהן קיימין לנצח, כגון קוסטנטינוס בנה קוסטנטינא פילוס בנה פיליא, אנטיוכוס בנה אנטיוכיא, אלכסנדרוס בנה אלכסנדריא, סיקילוס בנה סיציליא, הן תמו וחרבותיהן קיימות ואתה כביכול ערים נתשת ציון וירושלים וערי יהודה ערי קדשך היו מדבר וגו', וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו, בעת ההיא יקראו לירושלים כסא ה'. ד"א האויב הם תמו וחרבותיהן קיימין כגון קסרי ורומי. וערים נתשת, פילוסופוס אחד שאל כו'. ד"א האויב תמו, תני בש"ר אלעזר שבועה נשבע הקב"ה שלא להשאיר זכר עמלק לא נין ולא נכד שלא יאמר אילן זה של עמלק גמל זה או רחל זה של עמלק שנאמר אבד זכרם המה. ר' לוי בשם ר'

חמא לא השם שלם ולא הכסא שלם עד שיאבד זרעו של עמלק מן העולם שנאמר כי יד על כס יה היה צריך לומר כסא ה', וכשיאבד זכרו של עמלק השם שלם והכסא שלם, האויב תמו חרבות לנצח מה כתיב אחריו וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו:

והוא ישפוט תבל בצדק ידין לאומים במישרים. א"ר לוי בשעה שהקב"ה דן את אומות העולם מזכיר להם זכות מישרים שבהם. ר' אלכסנדר אמר לא קמת רות מנהון ורחב ויתרו מנהון. ד"א והוא ישפוט תבל בצדק אין הקב"ה חפץ באבדתן של רשעים למה שהכלל בריותי איזה יוצר מבקש שישתברו קנקניו, לכן הוא דן את אומות העולם בשעה שהם ישנים מן העבירות בלילה כדי שיעמדו בעולם, וכשהוא דן את ישראל דנן ביום שכשהם ישנים בטלים מן המצות נעור משנתו מיד הוא משכים לבית הכנסת וקורא קריאת שמע ומתפלל שומע את התורה שומע את הזקן. א"ר פנחס בשם ריב"ל בשם ר' אלכסנדרוס למה אין ישראל תוקעין בתפלה ראשונה אלא בתפלת המוספין כדי שיהיו מצוין מלאים מצות ויזכו בדין. אמר דוד תפלה לדוד זו תפלה שאדם מתפלל כשהוא נעור משנתו ברוך מחיה המתים. שמעה ה' צדק זו קריאת שמע, הקשיבה רנתי זו תפלה ראשונה, האזינה תפלתי זו תפלה שניה, בלא שפתי מרמה לא עמדנו בתפלה לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים אלא מתוך דברי תורה ומצות ומעשים טובים ולפיכך מלפניך משפטי יצא אל תסתכל במעשים רעים אלא בזכיות ומעשים טובים שנארמ עיניך תחזינה מישרים. ד"א תן עיניך במלמדי סגוריא והזכר זכות אבות:

ויהי ה' משגב לדך, אמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר דל, דך, מך, עני ואביון, בישראל הכתוב מדבר שאין עניויות זזה מהם משחרב בית המקדש. ויבטחו בך יודעי שמך מהיכן מן לא עזבת דורשיך ה'. זמרו לה' יושב ציון, א"ר יוחנן ממה שעשה בציון, מה על ביתו לא חס בשעת כעסו, כשביא לפרוע ממחריביו על אחת כמה וכמה. א"ר חנינא זמרו לה' וגו' אימתי כשיבא להחזיר שכינתו בציון, א"ר יוחנן וקרא מסייעו שנאמר כי בנה ה' ציון נראה בכבודו:

כי דורש דמים אותם זכר, כשיבא לפרוע ממחריביו על אחת כמה וכמה. א"ר חנינא זמרו לה' וגו' אימתי כשיבא להחזיר שכינתו בציון, א"ר יוחנן וקרא מסייעו שנארמ כי בנה ה' ציון נראה בכבודו:

כי דורש דמים אותם זכר, כשיבא הקב"ה לתבוע דמו של רבי עקיבא הוא תובע דמו של בן קופיא, מהו לא שכח צעקת ענוים אינו שוכח דמן של ישראל מיד העו"א ולא דם צדיקים שנהרגו בימי גזרה כגון רבי עקיבא וחבריו בן עזאי ור' יהודה הנחתום, ועתיד הקב"ה לתבוע דמן של ר' יהודה הנחתום ושל בן קופיא, שפעם אחת גזרה מלכות גזרה שיהרג רבי יהודה הנחתום, מה עשה בן קופיא עשה עצמו דיין ודן אותו (היאך), וכשהוא בא ליתן לו ספקולא גזר שישחטו אחר תחתיו ויעשו אותו חתיכות חתיכות ויעלו אותו, ורץ לשון הרע ואמר שלא נהרג וגזרה המלכות שיהרגו שניהם ונהרגו שניהם, ועתיד הקב"ה לתבוע דמן שנאמר כי דורש דמים אותם זכר לא שכח צעקת ענוים, מהו לא שכח צעקת ענוים, רבי אבהו בשם רבי אלעזר אומר כל צדיק וצדיק שעובדי אלילים הורגין אותן כביכול הקב"ה כותב בפורפירא שלו שנאמר ידין בגוים מלא גויות, והקב"ה אומר להם למה הרגת פלוני ופלוני והם כופרים ואומרים להקב"ה לא הרגנום, מה הקב"ה עושה, מוחציא פורפירא שלו ודנן ונותן איפופסין, הוי לא שכח צעקת ענוים:

חנני ה' אין כתיב כאן אלא חננני ה' שלשה נונין כנגד שלש מלכיות. ראה עניי משונאי, כמד"א ואת עשו שנאתי, מרוממי משערי מות מגיהנם, וכשתעשה לי כן כמו שכתוב למעלה אספרה כל תהלתך, כשתחזיר שכינתך כאשר כתוב למעלה אגילה בישועתך. א"ר אבהו זה אחד מחמשה מקראות שישועתן של ישראל היא ישועתו של הקב"ה. טבעו גוים בשחת עשו זה פרעה, ברשת זו טמנו זה סיסרא, נלכדה

גלם זה סנחרב. נודע ה' משפט עשה, בדין שעשה במצרים ששנארמ וידעו מצרים כי אני ה'. ד"א סיסרא עמלק והמן, בפועל כפיו נוקש רשע זה פרע ומצרים, ואנו מה עלינו לומר הגיון סלה, אז ישיר משה ובני ישראל:

ישבו רשעים לשאולה, ר' אליעזר אומר כל העכו"ם אין להם חלק לעולם הבא, א"ל ר' יהושע אלו נאמר כל גוים ושתק יפה היית אומר ומה תלמוד לומר כל גוים שכחי אלהים הוי אומר ברשעי עכו"ם הכתוב מדבר. אמר רבי נחמיה כל תיבה שלא ניתן לה למ"ד בראשה ניתן לה ה"א בסופה כגון חרנב סדונמה שעירה, מתבין ליה והא כתיב ישבו רשעים לשאולה, א"ר אבא לדיוטא התחתונה שבשאל. כי לא לנצח ישכח אביון כך תקות עניים לא תאבד, קומה ה' אל יעוז אנוש לא יתעזזון במלכותן, ולא יתעזזון בשלותן, ישפטו גוים על פניך תעשה (תידיטוס) [אנטידיקוס] שלהם. שיתה ה' מורה להם, שית יראתך עליהם, שית מרותך עליהם הכנס בהם את השטות, שכן בלשון יוני קורין לשטיא מורא, תן פרומביא בפיהם כחמורים של טוחנין. אמר רבי אילא בר' ברכיה אלמלא תפלתו של דוד היו כל ישראל מוכרי רבב, שנאמר שיתה ה' מורה להם ידעו גוים אנוש המה סלה:

תהלים – פרק ט – רמז תרמו

ד"א לפי שהם עושים עצמן מריות הודע להם שאתה אדון על כלם] ידעו גוים שהם אנוש והם עושי עצמם אלוהות, חירם מלך צור יען כי גבה לבך הודיעו הקב"ה שהוא אנוש שנאמר אל ארץ השלכת. נבוכדנאצר שנאמר אעלה על במתי עב הודיעו שהוא אנוש שנאמר ומן אנשא לך טרדין. יואש שנאמר אל ארץ השלכת. נבוכדנאצר שנאמר אעלה על במתי עב הודיעו שהוא אנוש שנאמר ומן אנשא לך טרדין. יואש שנאמר אחרי מות יהודע ויבאו וישתחוו למלך הודיעו שהוא אנוש שנאמר ואת יואש עשה שפטים. פרעה אמר לי ואני עשיתיני אני הוא שבראתי את עצמי הודיעו הקב"ה שהוא אנוש, א"ל הקב"ה למשה הנה יוצא המימה לצרכו ולדרכו בבקר אחוז בו והודיעו שהוא ב"ו, מה עשה משה אחז בו א"ל הנח לי שאעשה צרכי ואח"כ אדבר עמך, א"ל משה יש אלוה עושה צרכי לפיכך א"ל השכם בבקר והודיעו שהוא בשר ודם:

תהלים – פרק י – רמז תרמו

למה ה' תעמוד ברחוק. ארבעה נביאים קראו תגר כנגד מדת הדין, דוד, וירמיה, אסף, ובני קרח. דוד צוח למה ה' תעמוד ברחוק. א"ל הקב"ה דוד שכן רע אתה ולא הם הרחיקוני מעליהם, א"ר יונתן בר' אליעזר שלש שנים ומחצה היו שונאים מקיפין את ירושלים ושכינה עומדת על הר הזיתים ומכרזת דרשו ה' בהמצאו לולא היו משגיחין ואתה אומר למה ה' תעמוד ברחוק. ירמיה אמר למה לנצח תשכחנו וא"ל הקב"ה וכי אני עזבתים תחלה הם עזבו ושכחו אותי שנאמר שכחו אל מושיעם עזבו את ה' ואתה אומר למה לנצח תשכחנו. אסף אמר למה אלהים זנחת לנצח, א"ל הקב"ה לאסף אסף אני הוא ששכחתים תחלה הם זנחו אותי שנאמר זנח ישראל טובואין טוב אלא הקב"ה שנאמר טוב ה' לכל. בני קרח אמרו למה פניך תסתיר, א"ל הקב"ה הם הסתירו פנים תחלה סגרו דלתות האולם ויכבו את הנרות ויסבו פנים ונתנו עורף:

תהלים – פרק י – רמז תרמח

בגאות רשע ידלק עני (יח) זה לוט שנתפש עם אנשי סדום. יתפשו במזמות זו חשבו אלו השבטים. א"ר יודן כל האורמ הקב"ה ותן הוא יותרו לו מעוהי, אלא מאריך רוחיה וגביה דיליה, אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם את אחיכם מתוך מאכל ומשתה דכתיב וישבו לאכל לחם הרי בניכם נמכרים בשושן הבירה מתוך מאכל ומשתה דכתיב והמלך והמן ישבו לשתות. א"ר יששכר דכפר מגדו ומה אם יוסף שמחל לאחיו דכתיב לא אתם שלחתם אותי הנה ראהה עד כהיכן היא מתוקנת להם מי שאינו מוחל על אחת כמה וכמה, א"ל הקב"ה לשבטים אתם מכרתם את יוסף לעבד חייכם שבכל שנה אתם קורין עבדים היינו לפרעה במצרים, שבטים גרמו לקרוע (ברמז י"ז):

כי הלל רשע וגו', אין רשעים מחללים אלא אם כן עושים תאותן שכן נבוכדנצר אמר מן קשוט די אלהכון ואין הרשע עובר עברה אלא אם כן עשאה [חולין] בפניו:

ובוצע ברך נאץ ה'. ר' אליעזר בן יעקב אומר הרי שגזל סאה של חטים וטחנה ואפאה ולשה והפריש ממנו חלה ואם בא לבצוע כיצד מברך אין זה מברך אלא מנאץ ועליו הכתוב אומר ובוצע ברך נאץ ה'. ד"א אין בוצע אלא הנייה כמד"א מה בצע כי נהרוג, אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בית אחד שהיה לך הנאה ממנו עמדו שונאים והחריבוהו ונאצו שמך עליו והם קיימים והוא חרב והצדיקים שהיה לך הנייה מהם עמדו רשעים והרגום ונאצו שמך והם קיימים. תניא מצה גזולה אסור לברך עליה, אמר רבי הושעיא ע"ש ובוצע ברך נאץ ה', א"ר יונה הדא דתימא בתחלה (יט) אבל בסוף לא דמים חייב לו, ר' יונה אמר אין עברה מצוה, ר' יוסי אמר אין מצוה עברה, א"ר אילא אלה המצות אם עשאן כמצותן מצות ואם לאו אינם מצות. שנו רבותינו שכשם שהדין בשלשה כך בצוע בשלשה, נגמר הדין אי אתה רשאי לבצוע, ר' יוסי הגלילי אומר אסור לבצוע והבוצע הרי זה חוטא והמברך את הבוצע הרי זה מנאץ ועליו נאמר ובוצע ברך נאץ ה' אלא יקוב הדין את ההר, וכן במשה הוא אומר כי המשפט לאלהים הוא, אבל אהרן אוההב שלום ורודף שלום בין אבדם לחברו שנאמר תורת אמת הייתה בפיהו, רבי מאיר אומר לא נאמר בוצע אלא כנגד יהודה שנאמר מה בצע כי נהרוג את אחינו, ר' יהושע אומר מצוה לבצוע שנאמר אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם, וכן בדוד הוא אומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה לכל עמו. אמר רב הלכה כר' יהושע בן קרחה דמצוה לבצוע אי דינא בעיתו אי פשרה בעיתו:

תהלים – פרק י – רמז תרמט

רשע כגובה אפוו בל ידרוש אין אלהים כל מזמותיו. אמר רבה בר רב הונא כל הכועס אפילו שכינה אינה חשובה כנגדו. ר' ירמיה מדפתי אמר אף משכח למודו ומוסיף טפשות שנאמר כי כעס בחיק כסילים ינוח וכתוב וכסיל יפרוש אולת, רב נחמן אמר בידוע שעונותיו מרובין מזכותיו שנאמר ובעל חמה רב פשע:

יחילו דרכיו בכל עת, א"ר יצחק אם ראית רשע שהשעה משחקת לו אל תתגרה בו, ולא עוד אלא שרואה שזוכה בדין שנאמר מרום משפטיך מנגדו, ולא עוד אלא שרואה בצריו שנאמר כל צורריו יפיח בהם, איני והאמר רבי יוחנן משום רשב"י מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בהם, ואם לחשך אדם לומר והא כתיב אל תתחר במרעים וגו', מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים ואל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה, ואומר אל יקנא לבך בחטאים כי אם ביראת ה' כל היום, לא קשיא הא במילי דידיה הא במילי דשמיא. אמר רב הא והא במילי

דידיה ולא קשיא הא בצדיק גמור הא בצדיק שאינו גמור, ואי תימא הא והא בצדיק גמור ושעה משחקת לו שאני:

תהלים – פרק י – רמז תרנ

ידכה ישוח, א"ר (כ) ודכה כתיב שאין רשע מזדווג אלא לאדם כיוצא בו. ונפל בעצומיו חלכאים א"ר חנינא בר פפא אין הרשע נופל אלא משתמלא סאתו שנאמר תחת רשיעם ספקם במלאת ספקו יצר לו, א"ר סימון אין הרשע מפיל בקולרין שלו אלא רשיעים גבורים כמותו שנאמר ולגוברין גברי חיל די בחליה, א"ר סימון כגון הקוסטינר שהיה מכה ומסיר צלע וחוליא בבת אחת, אמר בלבו שכח אל מה הדיין הזה משהן נותנין (כא) פסקיון לפניו עוד אינו רואה מה נעשה, כך אמר בלבו שכח אל, כמד"א עבים סתר לו ולא יראה כביכול הסתיר פניו, בל ראה לנצח קומה ה' אל נשא ידך א"ר יודן בש"ר יהודה אמרו ישראל לפני הקב"ה הגיענו צרות עד נפשנו כאדם שנשקע במים ואומר לחברו פשוט ידיך ודלני. משל לגבור עובר בנהר ובנו עמו וגבור תופס ביד בנו ומעבירו, באת השבולת לשטוף את הבן אעפ"כ הבן תפוס באביו, כיון שהיתה השבולת עוברת על ראש הבן התחיל הבן צועק מלמטה אבא אילולא שאתה מחזיקני כבר הייתי שטוף בשבולת, אלא מה הנייה שאני עומד ומתבלע במים אם מבקש אתה שאחיה הגבה ידך, כך אמר דוד כשראה המלכיות שנמשלו למים שנאמר הוי המון עמים רבים כהמות ימים, לכן הנה ה' מעלה את מי הנהר וגו', התחיל צווח טבעתי ביון מצולה ואין מעמד וגו' ושבולת שטפתי אלמלא שאתה מחזיק בנו ומפר עצתם כבר לא היה לנו עמידה שעה אחת ואם אתה מבקש שנחיה הגבה ידך. קומה ה' אל נשא ידך, אמר הקב"ה אני מגביהה כי אשא אל שמים ידי:

תהלים – פרק י – רמז תרנא

ד"א אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע הזכר לאותה שבועה וירם את ימינו ושמאלו וישבע בחי העולם כי למועד מועדים, א"ל הקב"ה לא המלאך בעצמו נשבע אלא אני נשבעתי כי אשא אל שמים ידי לכן יחכה ה' לחננכם ואין לכן אלא לשון שבועה שנאמר לכן נשבתי לבית עלי. על מה נאץ רשע אלהים, לית דינא ולית דיינא הקב"ה הניח את עולמו והלך לו. ראיתה כי אתה עמל וכעס תביט, ראית שהחריב את מקדשך והגלה את ישראל בקולריון. לתת בידך אתה היית משרה שכינתך ורוח הקדש על יצחק וא"ל משמני הארץ יהיה מושבך ועל חרבך תחיה עליך יעזוב חלכה מלכות הרביעית אומרת לישראל אייתי גולגלתך והוא אומר יתמין אנא זיין והוא א"ל שמעת עלי דאנא זיין יתמין זיל גבי אלהי יעקב דכתיב ביה אבי יתומים ודיין אלמנות דהוא זיין יתמין יבא ויעמוד לכם:

תהלים – פרק י – רמז תרנב

יתום אתה היית עוזר. רומוס ורומולוס מתה אמן וזמנתה הזאבה שתניקם ועמדו ובנו שני צריפין גדולים ברומי. דבר אחר ראית שנבוכדנאצר בא והחריב את מקדשך והגלה אותם מארצם, לתת בידך ואתה משרה שכינתך על ירמיה והוא אומר ועבדו אותנו וגו' ואת בנו. עליך יעזוב חלכה למחר הוא נוטל לחנניה מישאל ועזריה ומשליכן לכבשן האש ואומר מאן הוא אלה די ישיזבינכון מן ידי. יתום אתה היית עוזר יתומה אחת שנשתיירה לו זו ושתי עשית אותה אגוסטא במלכות שאינה שלה שנאמר גם ושתי המלכה, מה כתיב בתריה שבור זרוע רשע ורע תדרוש רשעו בל תמצא בל תמציא לו זכות, ה' למלך עולם ועד אימתי כשיאבדו גוים מארצו:

תאות ענוים שמעת ה'. ר' לוי אמר זה משה שנקרא עניו, בשעה שא"ל הקב"ה דבר אל אהרן אחיך ואל יבא בכל עת אל הקדש התחיל מצטער אמר כמדומה אני שאין אחי יכול להכנס לפני מן המחיצה, א"ל הקב"ה לא כשאתה סבור אלא (כב) בכל עת שרוצה ליכנס יכנס אלא יכנס כסדר זה, הוי תאות ענוים שמעת ה':

תכין לבם תקשיב אזנך, א"ר יהושע בן לוי אם הניבו שפתיו של אדם בתפלה יהא מבושר שנשמעה תפלתו שנאמר בורא נבי שפתים, רבי יהושע בר נחמני אמר אם כוון לבו בתפלה יהא מבושר שתהא נשמעת תפלתו שנאמר תכין לבם תקשיב אזנך. שבור זרוע רשע מה ראו לומר ברכת השנים בתשיעית, אמר רבי אלכסנדראי כנגד מפקיעי שערים שנארמ שבור זרוע רשע, ודוד כי אמרה בפרשת ט' אמרה, ה' מלך עולם ועד, וכתוב בתריה תאות ענוים שמעת ה', אמר רבי אלעזר בן פדת בשבעה מקומות השוה הקב"ה עצמו ללבבות הנמוכים:

תהלים – פרק יא – המשך רמז תרנג

למנצח לדוד בה' חסיתי אין תאמרו לנפשי וגו'. דרש רבא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותן עון שלא יאמר הר גדול שבהן צפור נדדתו (ברמז קמ"ז). דבר אחר מהו הרכס צפור, אמר ר' חמא כשגלו ישראל היו עובדי אלילים שמחים עליהם להגלותם ממקומם. נודי אין כתיב כאן אלא נודו כלפי מעלן וכלפי מטן אמרו, כלפי מעלה אמרו כצפור נודדת מקנה כן איש נודד ממקומו, ואין איש אלא הקב"ה שנארמ ה' איש מלחמה, ואין מקומו אלא בית המקדש שנאמר זאת מנוחתי עדי עד:

כי הנה הרשעים ידרכון קשת (ברמז תי"ב):

תהלים – פרק יא – רמז תרנג

כי השתות יהרסון. רב יהודה ורב עינא חד אמר אילו חזקיהו וסיעתו נהרסין צדיק מה פעל, וחד אמר אילו בית המקדש יהרס צדיק מה פעל, עולא אמר אילו מחשבותיו של אותו רשע אין נהרסות צדיק מה פעל, בשלמא למאן דאמר מחשבותיו של אותו רשע היינו דכתיב כי השתות יהרסון, ולמאן דאמר נמי בית המקדש דתנן אבן אחת היתה שם מימות הנביאים הראשונים ושתיה היתה נקראת, אלא למען דאמר חזקיהו וסיעתו היכא אשכחנא צדיקי דאתקרו שתות, דכתיב כי לה' מצוקי ארץ וישת עליהם תבל, ואיתימא מהכא הגדיל עצה הפליא תושיה, אמר רבי יוחנן למה נקרא שמה תושיה שמתשת כחו של אדם. דבר אחר שניתנה בחשאי מפני השטן. דבר אחר דברים של תהו שהעולם משותת עליהם. ד"א אמר דוד לפני הקב"ה אם נטפשת ועזבת את יעקב שהוא שתיית עולם שנאמר וצדיק יסוד עולם מה פעולות פעלת לפועלי מצות (כג) אם השיתין שהם רואין את התהום עמדו רשעים ופגרום צדיק העולם וכו'. א"ר זעירא נשיין דנהגין דלא למשתי יין מן דאב עליל מנהג שבו פסקה אבן השתיה, ומה טעם כי השתות יהרסון צדיק מה פעל. כל הדברים תלויין במנהג, נשי דנהיגי דלא למעבד עובדא באפוקי שבתא אינו מנהג, עד דתתפני סדרא מנהג, בתרי וחמשה אינו מנהג, עד דתתפני תעניתא מנהג, בערביתא אינו מנהג, במנחתא ולעיל מנהג, ביומא דירחא מנהג. ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו (ברמז קצ"ה), א"ר סימון ראה מה כתיב כי עתה תצאי מקריה ושכנת בשדה ושכנתי כתיב אע"פ שחרב ביהמ"ק ונעשה שדה אעפ"כ שכנתי שם, א"ר ינאי מלך ב"ו כשנכנס בטרקלין אינו יודע מה בקיטון והקב"ה אינו כן ה' בהיכל קדשו ה' בשמים כסאו צופה ומביט לכל באי עולם ואין העין שולטת בו. זה אחד מהדברים שכסא של

מטן מכוון שכנגד כסא של מעלן, וכה"א תביאמו ותטעמו בהר נחלתך מכוון לשבתך, וכה"א בנה בניתי בית זבול לך וגו':

תהלים – פרק יא – רמז תרנד

עיניו יחזו עפעפיו יבחנו, ולמי בוחן לצדיקים שנארמ ה' צדיק יבחן זה אברהם שנאמר והאלהים נסה את אברהם, דבר אחר זה נח שנאמר כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה. ורשע ואוהב חמס שנאה נפשו, אמר רבי יונן היוצר הזה כשבודק את כבשנו אינו בודק קנקנים מרועעים שאינו מספיק להקיש עליו עד שישברנו והוא בודק קנקנים יפים שאפילו מקיש עליהם כמה פעמים אינם נשברים, כך אין הקב"ה בודק את הרשעים שאינן יכולים לעמוד שנאמר והרשעים כים נגרש, את מי בודק הצדיקים שנאמר והאלהים נסה את אברהם, אמר רבי יוסי בר חנינא הפשתני הזה בשעה שידוע שפשתנו יפה כל זמן שכותשה היא משבחת וכל שהוא מקיש עליה היא משתמנת, בשעה שידוע שפשתנו רעה אינו מספיק להקיש עליה אחת עד שפוקעת, כך אין הקב"ה בוחן את הרשעים אלא את הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן:

תהלים – פרק יא – רמז תרנה

ימטר על רשעים פחים. גומרן ומצדן, גומרן כמד"א פחם לגחלים ועצים לאש, ומצדן כד"א כמהר צפור אל פח. אש וגפרית אמר רבי יודן בשעה שאדם מריח גפרית נפשו קצה למה שידעת שבה עתידין לידון שנארמ ברוח קדים אפיצם. מנת כוסם, רבי שמואל בר נחמני אמר כפייליפוטירין לאחר המרחץ. אמר רבי יודן אין דבר רע יורד מלמעלה אלא הוריד מטר ונעשה גפרית. התיבון והכתיב אש וברד שלג וקיטוב, א"ל רוח סערה עושה דברו, היא מילתא דרשב"ל פליגא דאמר רשב"ל יפתח ה' לך את אוצרו הטוב מכאן דאיכא אוצרות אחרים. ומנת כוסם היתה המנה מתוקנת עד שלא נברא העולם. ימטר על רשעים פחים וכתוב הנני ממטיר לכם לחם מן השמים, אמר רבי ברכיה לאחר שהיה עומד אצל הכבשק של נחתום בא בנו ורדה את הפת ונתן לו, באת שפחתו רדה גחלים ונתן לה, לשניהם רדה מן התנור. ה' מנת כוסם (ברמז ש"ז):

כי צדיק ה' צדקות אהב, רבי תנחום בשם רבי סימון ר' מנחם בשם ר"א ברבי יוסי אין לך אדם אוהב בן אומנותו והחכם אוהב בן אומנותו, כגון רבי חייא לר' אושעיא ור' אושעיא לרבי חייא והקב"ה אוהב בן אומנותו שנאמר כי צדיק ה' צדקות אהב, זה נח שנאמר בא אתה וכל ביתך אל התבה כי אותך ראיתי צדיק:

תהלים – פרק יא – רמז תרנו

ישר יחזו פנימו, שבע כתות הן (ברמז נ"ו). ואי זה כת המעולה שבהם שמקבלים פני שכניה זו כת ישרים שנאמר ישר יחזו פנימו, והיא יושבת לפני המלך ורואה פני המלך דכתיב ישבו ישרים את פניך. וכת שניה אשרי יושבי ביתך. שלישית מי יעלה בהר ה', רביעית אשרי תבחר ותקרב. חמישית ה' מי יגור באהלך. ששית מי ישכון בהר קדשך. שביעית מי יקום במקום קדשו, לכל כת וכת מדור בפני עצמו בג"ע, וכנגדן שבע כתות בגיהנם ובתי דירות לרשעים, ואלו הן, שאול, ואבדון, וגיהנם, דומה, וצלמות, וארץ תחתית, וארץ נשיה, הרי שבעה בתי דירות לכל כת וכת לפי מעשיו:

תהלים – פרק יב – המשך רמז תרנו

למנצח על השמינית וגו' הושיעה ה' כי גמר חסיד, זש"ה אבד חסיד מן הארץ, שאל אדרינוס באיזה זכות אומה זו עומדת, א"ל יש בה צדיקים יש בה יגעים בתורה, מיד גזר והטילו (כד) מרגזאות על הארץ, כיון שנתנו עליהם העול הזה חדלו מליגע בתורה לפיכך אמר דוד הושיעה ה' כי גמר חסיד. מעשה בחסיד אחד שאבדה מטרונא אחת קופסא מלאה דינרין ומצאה אותו חסיד הולכה לביתה, כיון שהולכה אמרו לה אינו יודע מה שבתוכה לפיכך הביאה לך, אמרה להו כולה דדהב מלבר ואתם אומרים אינו יודע הוא מה שבתוכו, אמרה לו (כה) תהא אומתך מסורה לך, אמרו לה הוא מחזיר אבדתך ואת מקללת אותנו, אמרה להו אלו עוד הוה אחר באומתיה כוותי' אגן לא הוינן בעלמה וגזרה שיהא נכנס ויוצא שלא ברשות ונמצאו בני אדם עסורים (כה) בהדא סומפוניא ופנה אותם אותו חסיד, וכמת קראו עליו בני דורו הושיעה ה' כי גמר חסיד כי פסו אמונים מבני אדם. אמר רבי פנחס מבני אדם פסו אבל מן המלאכים לא פסו. ובמה היו בני אדם עסורים שוא ידברו איש את רעהו, מעשה היה בעיר אחת שלא היה בה מלח והיה בה חבורה של חמרים אמרו הולכים אנו ומביאין מלח ומזבנים אד שלא יבאו אחרים, והיה להם ראש א"ל לחרוש יש לי למחר המתינו לי עד שאחרוש את שדי ולמחר אנו הולכים, א"ל הן, מה שעשה אמר לאשתו יהא סימן זה מסור בידך כשאומר לך תני לי את העול הביאי את האוכף תני לי את הקנקן הביאי את השק נתן על ההחמור והלך לו ואותם ישנים, בבקר עמדו אותם והיו קורין פלוני פלוני אמרו להם השכנים מה אתם קורין הוא הלך מאמש והרי הוא בא, הלכו להם בדרך ומצאוהו א"ל למה עשית כן א"ל אין אתם יודעים אלו הלכנו כלנו יחד מיד היה בזול עכשו הרי הבאתי עד שאתם באים שלי נמכרת וכשתבואו אתם תמכרו יפה, לכם נאמר שוא ידברו איש את רעהו אם אין את עושה את האוכף עול ואת השק קנקן אין אתה יכול לעמוד. מעשה ברבי יוהתן שיהו לו עדשים מצומצות והיה לו קרוב בעיר, ירד אצלו, א"ל ר' יונתן עדשים אני מבקש יש מהן בעיר א"ל הן, א"ל מכמה, א"ל כך וכך בכל עת שתבא אני נוטל לך, לאחר ימים הלך רבי יונתן לעיר לבית קרובו א"ל אשתו בשדה הוא המתין לי ולא בא, שאל לאחד מבני העיר יש כאן עדשים, א"ל לאו, חטים יש כאן, א"ל עדשים אני מבקש א"ל נוטל אתה מכך וכך הרבה מן הדמים שא"ל קרובו נוטל הימנו, בא קרובו מן השדה א"ל רבי יונתן נטלתי העדשים הרבה מן הדמים שאמרת לי א"ל שמא עדשים אמרת להם אני מבקש א"ל הן, א"ל אלו אמרת להם חטים אני מבקש היו אומרים לך רצונך בעדשים עכשו שאמרת עדשים אני מבקש א"ל רצונך חטים, לכך נאמר שוא ידברו איש את רעהו. רבי חייא צפוראה אזל למזבן חטין מסורתא, א"ל ר' יונתן כד תהוי בעי חטין הוי אומר שערין אנא בעי ולא יסקון לך שערא. שפת חלקות שמחליקין שפתותיהן, בלב ולב ידברו אחד בפה ואחד בלב:

יכרת ה' כל שפתי חלקות. תנא דבי רבי ישמעאל כל המספר לשון הרע מגדיל עונות כנגד שלש עבירות עו"א גלוי עריות שפיכות דמים, כתיב הכא לשון מדברת גדולות וכתוב התם בעבודת אלילים אנא חטא העם הזה חטאה גדולה, בגלוי עריות כתיב ואיך אעשה הרעה הגדולה הזאת, בשפיכות דמים כתיב גדול עוני מנשוא. גדולות אימא תרתי הי מינייהו מפקת (ברמז תתקנ"ג). במערבא אמרי לשון תליתאי דקטלי תלתא למספרו ולמקבלו ולנאמר עליו. רבי יהושע אומר מצינו שהרג ארבעה בימי שאול, דואל שאמרו ושאלו שקבלו ונוב עיר הכהנים שנאמר עליהם ואבנר בן נר שסיפק היה בידו למחות ולא מיחה, רבי זעירא שלח ואמר ליה לר' סימאי סיפק בידך למחות למה אין אתה מוחה, אמר ליה איני אלא מן (כז) הנאנחים והנאנקים, אמר ליה רבי זעירא ולא מהם התחילה הדין משוד עניים מאנקת אביונים. אשר אמרו ללשונו נגביר וכו', אמר רבי יוחנן משום רבי יוסי בן זמרא כל המספר לשון הרע כאלו כופר בעקר

שנאמר שפתינו אתנו מי אדון לנו (כח) ללשנו כתיב לומר אם הכך לשונך לומר לשון הרע על חברך שננו בדברי תורה:

משוד עניים מאנקת אביונים. אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן כל דיין שדן דין אמת לאמתו וכל דיין שאינו דן דין אמת לאמתו גורם לשכינה שתסתלק מישראל שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים עתה אקום יאמר ה' (ברמז תרכ"ו):

תהלים – פרק יב – רמז תרנז

אמר ר' יודן גדול גזל של עניים מעון דור המבול דכתיב ה' למבול ישב כביכול בישיבה נפרע מהם, והכא כתיב עתה אקום יאמר ה' אינו נפרע מהם אלא בקימה. אשית בישע יפיח לו, רבי אושעיא אמר כשאשית ישועה על אלו ארתיח מדת הדין על אלו:

אמרות ה' אמרות טהורות. כל מה שמזהיר הקב"ה על ישראל בשביל טהרתן וקדושתן. אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת שני פעמים. משל לט בח שנכנס ויוצא לפני המלך אמר ליה המלך וגזרני שלא תראה מת כל ימי חיך שלא תטמא אותי, כך גזר הקב"ה על הכהנים מפני שנכנסים בבית המקדש:

תהלים – פרק יב – רמז תרנח

אמרות טהורות. אמר ריב"ל מצינו שעקם הכתוב שתים שלש תיבות שלא להוציא דבר מגונה. דבר אחר אמרות ה' אמרות טהורות. אמרות בשר ודם אינן אמרות. אמר ר' תנחום בר חנילאי בנוהג שבעולם מלך ב"ו נכנס למדינה בני המדינה מקלסין אותו וערב לו קלוסין ואמר להם מחר אני לכם מרצאות ודימוסיות ומכניס לכם אמת המים, ישן לו ולא עמד היכן הוא והיכל אמרותיו, אבל הקב"ה אינו כן אלא וה' אלהים אמת שהוא אלהים חיים. תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם ישב הקב"ה ודרש וחקר ובחן וצרף את כל התורה כלה, ומיום שנברא העולם עד אותה שעה וכל דבר שהוא מדברי תורה דורשו וחוקרו וצורפו ברמ"ח פעמים כנגד רמ"ח אברים שבאדם, ואחר כך הוציאו מפיו וקבעו בתורה שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות, וכל דבר ודבר שקבע בתורה אם זו ממקומו קימעה קלקל את כל העולם כלו ובדעתו של הקב"ה שלא ליתן פתחון פה לבהמה, ומתוך שנתן פתחון פה לנחש קלקל את העולם כלו:

כסף צרוף. א"ר תנחום שתי אמרות כתוב בתורה [וטהורות הן] ולמי נתנו לשבטו של לוי אותו שכתוב בו וישב מצרף וטהר את בני לוי ואיזו זו פ' המת אמור אל הכהנים בני אהרן ואמרת אליהם. בעליל לארץ מזוקק שבעתים, אמר רבי ינאי כל דבר ודבר שהקב"ה אמר למשה אמר ליה מ"ט פנים טמא ומ"ט פנים טהור. א"ל רבש"ע מתי נעמוד על הברור של הלכה אמר ליה אחרי רבים להטות רבו המטהרים טהור רבו המטמאים טמא.. רבי אבהו בשם ר' יוחנן אמר תלמיד ותיק היה לו לרבי עקיבא מטהר את השרץ במ"ט פנים ומטמאו במ"ט פנים, וכן תני רבי חייא תלמיד ותיק היה לו לרבי מאיר וסומכוס שמו מטמא את השרץ במ"ט פנים הוי מזוקק שבעתים. ר' שמעון בן פזי פתר קרייא בפ' פרה שיש בה מז' ז', ז' פרות, ז' שרפות, ז' הזיות, ז' כבוסים, ז' טמאים, ז' טהורים, ז' כהנים, אם יאמר לך אדם חסרים הם אמור לו אף משה ואהרן בכלל היו:

תהלים – פרק יב – רמז תרנט

סביב רשעים יתהלכון. רבי יהודה אמר סביב לרשעים צדיקים מתהלכין, בשעה שהצדיקים יוחצאים מגן עדן ורואים רשעים נדונין בגינהם נפשם שמחה עליהם הה"ד ויצאו וראו בפגרי האנשים הפושעים בי, באותה שעה צדיקים נותנין שבח על היסורין שהביא עליהם בעולם הזה שנאמר ואמרת ביום ההוא אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך בעו"א ותנחמני מהם, כם זלות כרם כתוב כשירומם הקב"ה כרם בזוי שהיה לו בעולם אלו ישראל שנאמר כי כרם ה' צבאות בית ישראל, א"ל רבי נחמיה עד מתי אתה מעקם עלינו את המקרא אלא סביב רשעים להצדיקים מתהלכין. בשעה שהרשעים יוצאין מגינהם ורואים את הצדיקים בשלוח בגן עדן נפשן מתמעטה עליהם שנאמר רשע יראה וכעס, אימתי כרוס זלות בשעה (שיפרסם) [שירומם] הקב"ה (כט מצות בזויות שבתורה, מה לך יוצא ליסקל על ששמרתי את השבת, מה לך יוצא לישרף על שאכלתי מצה, מה לך יוצא ליהרג על מה שמלתי את בני, מה לך לוקה בפרגול על שעשייתי רצון אבי שבשמים מה המכות האלה בין ידיך, ואומר אשר הוכיתי בית מאהבי המכות גרמו לי ליאהב לאבי שבשמים. דבר אחר כשיפרסם הקב"ה (ל) כרמם של ממזרים וכבר פרסמן ושם אמו שלומית בת דברי למטה דן. אמר רבי חלבו אמר רבי הונא כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע שנאמר סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא אבל מהדר אפיה לבי כנישתא לית לן בה. ההוא גברא דהוה מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא אתא אליהו ז"ל אידמי ליה כטייעא אמר ליה כדו בר קיימת קמי מרך שקל ספסירא וקטליה. אמרו ליה רבנן לרב ביבי ואמרי לה רב ביבי לרב נחמן בר יצחק מאי כרום זלות אמר ליה דברים שעומדים ברומו של עולם ובני אדם מזלזלין בהם. ר' יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרוייהו כיון שנצרך אדם לבריות משתנות פניו ככרום, מאי כרום כי אתא רב דימי אמר עוף יש בכרכי הים וכרום שמו כיון שחמה זורחת מתהפך לכמה גוונים. רבי אמי ורבי אסי אמרי כאלו נדון בשני בתי דינין באש ובמים שנאמר הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים. רב הונא אמר כל שאינו נכנס לבית הכנסת בעולם הזה אינו נכנס לבית הכנסת בעולם הבא, אמר רבי יוחנן מאי טעמא סביב רשעים (לא) יתהלכון והמתפלל בתוכה בעולם הזה כאלו מתפלל בבית המקדש שנאמר ואהי להם למקדש מעט בגוים:

תהלים – פרק יג – המשך רמז תרנט

למנצח מזמור לדוד עד אנה ה' תשכחני נצח. אמר ר' יצחק מדה כנגד מדה לפי שאמרתי ארבעה פעמים עד אנה ה', כך אני עתיד למסור אתכם ביד ארבע מלכיות ואתם עתידים לומר עד אנה ה' ארבעה פעמים, אני אמרתי עד אנה מאנתם, עד אנה ינאצוני, ועד אנה לא יאמינו בי, עד מתי לעדה הרעה הזאת, ואתם אומרים לפני ארבעה פעמים עד אנה, עד אנה תשכחני, עד אנה תסתיר את פניך, עד אנה אשית עצות, עד אנה ירום אויבי, עד אנה ה' תשכחני נצח בבבל, עד אנה תסתיר במדי, עד אנה אשית עצות ביון, עד אנה ירום אויבי באדום. ד"א עד אנה ה' תשכחני, נצח, אנשית מה דאמרת לשמואל וגם נצח ישראל לא ישקר. א"ר ברכיה מעשה בזקן אחד שישב ודרש כל אלמנה ויתום לא תענון, אלמנה אחת שמעה אותו אתיא לגביה אמרה זיל השתא ובתר כן אתיא, א"ל אי לאו דשמעית יתם אומר כל אלמנה ויתום לא תענון לא אתיתי לגביך ואת אמר לי זיל ואתיא, כך אמרו ישראל לפני הקב"ה לא באנו אלא דסמיכין אנן על דכתיב כי לא לנצח ישכח אביון ואת מנשי יתנא:

תהלים – פרק יג – רמז תרס

עד אנה ה' תשכחני. אמר להם הקב"ה ואני שכחתי אתכם הלא אתם שכחתם אותי דכתיב שכחו אל מושיעם, וכי אני הסתרתי פני מכם והלא אתם הסתרתם פניכם ממני שנאמר כי פנו אלי ערף ולא פנים. אמר להם הקב"ה בעולם הזה הסתרתי פנים מכם אבל לעולם הבא כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון. עד אנה אשית עצות בנפשי אע"פ שאני משועבדת למלכיות תורה ומצוות שנתת לי אני עושה אותם בנפש, מילה אני עושה ושבת (חלה) אני עושה ומשמרה. דבר אחר עצות בנפשי לקיים תורתך בנפשי אני עושה מפני הגזרות מפני שעו"א גוזרים גזרות עלי לבטל תורתך ומצותיך ואני נותנת נפשי עליהם לכך נאמר ארבעה פעמים עד אנה כנגד ארבע מלכיות. האירה עיני פן אישן המות דלא נעתק בשינתא דמיתה אלא קרב תחיית המתים. דבר אחר דלא נעתק בשינתא דמלכוותא, פן יאמר אויבי יכלתיו אמר ליה הקב"ה לדוד (לב) באיזה טרמיסא אתה אומר דברים הללו, א"ל שאני בוטח בחסדך שנאמר ואני בחסדך בטחתי, באותו חסד שנאמר בו חסדך ה' מלאה הארץ, אם אמרתי מטה רגלי חסדך ה' יסעדני:

תהלים – פרק יג – רמז תרסא

דבר אחר ואני בחסדך בטחתי, בתורתך כמה דאת אמר ותורת חסד על לשונה. יגל לבי בישועתך, אמר ר' אבהו זה אחד מן המקראות הקשים שישועתי של הקב"ה ישועתן של ישראל, יגל לבי בישועתנו אין כתיב כאן אלא בישועתך אמר דוד שישועתנו הוא ישועתו. ד"א ואני בחסדך בטחתי בבבל, יגל לבי בישועתך במדי, אשירה לה' ביון, כי גמל עלי באדום, אמר הקב"ה לישראל פרעו לי מה שקדמתי לכם בעולם הזה ואני אגמול לעתיד לבא נסכו לפני מים בעולם הזה כי כבר קדמתי לכם עלי באר ענו לה, נסכו לפני יין בעולם הזה ואני אגמול לכם לעולם הבא יטפו ההרים עסיס, תטלו לפני לולב בחג ותהללו וכבר קדמתי לכם ההרים ררקדו כאילים, ואני פורע לכם לעתיד לבא ההרים והגבעות יפצחו לפניכם רנה, אמרתי שתעשו סוכה וקדמתי לכם כי בסוכות הושבתי את בני ישראל, ואני פורע לכם לעתיד וסוכה תהיה לצל יומם, הוי אשירה לה' כי גמל עלי:

תהלים – פרק יד – רמז תרסב

למנצח לדוד אמר נבל בלבו, אמר הקב"ה לרשעים אתם בלבכם ואני בלבי, אתם אומרים אמרו בלבם נינם יחד ואני בלבי יום נקם בלבי, ורבנן אמרי אמר הקב"ה לרשעים אתם בלב אף אני בלב, אני פורע מכם חרבם תבא בלבם (כתוב ברמז ע"ח ובפסוק וחנה היא מדברת על לבה ברמז קצ"ח). ד"א אמר נבל בלבו זה עשו שנאמר ויאמר עשו בלבו, מה חשב אמר אין דרך שאהרוג את אבא אלא אני אומר לישמעאל אחיו והוא הורגו ואני אהרוג את ישמעאל ואחר כך אהרוג את אחי שנאמר יקרבו ימי אבל אבי ואירש את העולם לבדי. הוא אמר בלבו והקב"ה פרסמו שנאמר כי אני חשפתי את עשו גליתי את מסתרו, א"ל הקב"ה חייך שאני יודע את מחשבותיך שנאמר יען אמרך שני הגוים האלה לי תהיינה, ומי הודיע וה' שם היה, ולמה נקרא שמו נבל ר' יהודה אמר על שם שמלא כל העולם נבלות העמיד בתי קוצים ובתי קיקולים ובתי קרקסיות וטרטיות, רב הונא אמר על שם שמלא מגבלתן של ישראל כל ארץ ישראל שנאמר נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים. ר' יעקב אמר שעתידי הקב"ה להשירו כנובלת הנושרת מן האילן שנאמר בני נכר יבולו. א"ר סימון נבל זה לבן אתוי דדין אינון אתוי דדין מה לבן רמאי אף עשו רמאי, ועליהם אמר שלמה מרמה בלב חורשי און, אבל הצדיקים וליועצי שלום שמחה, ולמי נתן השלום לישראל שנאמר ה' יברך את עמו בשלום:

אוכלי עמי אכלו לחם, אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן כל האוכל מלחמן של ישראל טועם טעם לחם, ומי שאינו אוכל מלחמן של ישראל אנו טעם לחם. ה' לא קראו, רב אמר אלו הדיינין, ושמואל אמר אלו מלמדי תינוקות. ר' יוחנן פותרה בשלחן אוכלי עמי פת לישיה פת עריכה (פת קלא באטיין). ר' שמואל פתר קריא בעו"א שהחריבו את בית המקדש, את מוצא שבשעה שנכנסו אויבים למקדש. (לג) מצאו טלאים בלשכת תמידין ושחטום ואכלום ומצאו לחם הפנים מסודר על השלחן ואכלו אותו. ה' לא קראו א"ר יצחק שלא קראו קדש ישראל לה' ראשית תבואתה, א"ר סימון מי גרם לאוכליהם של עמי שאכלו לחם על ידי שישראל ה' לא קראו:

תהלים – פרק יד – רמז תרסג

שם פחדו פחד. ולהלן כתיב שם פחדו פחד לא פחד, שם פחדו פחד בעשרת שבטטים שגלו, לא היה פחד בשבט יהודה ובנימין. ד"א שם פחדו פחד אלו ישראל שהיו מתפחדין בעולם הזה מן הקב"ה ועושיין רצונם לפיכך לא היה פחד שאינן מתפחדין מן הדין בעולם הבא. ד"א שם פחדו פחד אלו הרשעים שמתפחדין בעולם הבא שנאמר פחדו בציון חטאים, מי גרם להם לפי שלא היה להם פחד מן הקב"ה שנאמר תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחך, מי גרם לך ולא פחדתי אליך:

מי יתן מציון ישועת ישראל (כתוב ברמז שצ"ב):

א"ר יוחנן הקב"ה עומד ואומר מי יתן והיה לבבם זה להם, אמר הקב"ה אני אמרתי מי יתן אף אתם סופכם להיות מתאווים ואומרים מי יתן מציון, אתה מוצא ב' פעמים כתוב בספר תהלים מי יתן מציון אחד בספר ראשון ואחד בספר שני, ולמה, אמר ר' לוי הרב אומר כתוב אחד והתלמיד אומר כתוב אחד, הרב אומר מי יתן והיה לבבם זה להם והתלמיד אומר מי יתן כל עם ה' נביאים, ולא דברי הרב ולא דברי התלמיד מתקיים בעולם הזה, אבל בעולם הבא מתקיימין שניהם, דברי הרב מנין ונתתי לכם לב חדש, דברי התלמיד מנין אשפוך רוחי על כל בשר. ד"א למה כתוב שני פעמים, ר' יודן בשם ר' יהושע בן לוי לפי שהתנוקות אומרים בכלל יום שני פעמים אחד שחרית ואחד ערבית הושיענו אלהי ישענו לפיכך כתיב שני פעמים מי יתן. א"ר תנחום אמרית יתיה לפני ר' נחוניא ואמר לי לא מן השם הוא זה אלא מפני שכתוב שני פעמים הושיענו אלהי ישענו אחד בספר תהלים ואחד בדברי הימים, לפיכך כתיב שני פעמים מי יתן. א"ר תנחום אמרית יתיה לפני ר' נחוניא ואמר לי לא מן השם הוא זה אלא מפני שכתוב שני פעמים הושיענו אלהי ישענו אחד בספר תהלים ואחד בדברי הימים, לפיכך כתוב שתי פעמים מי יתן, משל לבן מלך שאירס בת מלך וקבעו פרוזדגמא ביום פלוני. בנו של מלך מצפה לשמחתו ובתו של מלך מצפה לשמחתה, מי מעכב פרוזדגמא מעכבת, כך הקב"ה מחכה לישועתן של ישראל וישראל מחכין לישועתו מי מעכב פרוזדגמא שנאמר כי יום נקם בלבי:

יגל יעקב ישמח ישראל, יגל אברהם ישמח יצחק אין כתיב כאן אלא יגל יעקב וגו', למה יעקב שמח מכל האבות, אמר ריש לקיש כשישראל חוטאין יעקב מרגיש במערת המכפלה שנאמר כי עתה הזנית אפרים נטמא ישראל במערת המכפלה, וכן כשתבא השמחה יעקב שמח בה מכל האבות. ד"א לפי שהוא מזומן לסעודה שנאמר שמע אלי יעקב וישראל מקוראי, מהו מקורי מזומני, כמה דאת אמר ויתן לו מקום בראש הקרואים. ורב אמר משל למשיא בתו מי שמח (ל ד) לא אביה של כלה שנאמר כה אמר ה' אל בית יעקב אשר פדה את אברהם, הוי כשתבא הגאולה והישואעה לישראל יעקב ישמח יותר מכל האבות, לכך נאמר יגל יעקב ישמח ישראל:

תהלים – פרק טו – רמז תרסד

מזמור לדוד ה' מי יגור. כתיב נאם ה' אשר אור לו בציון ותנור לו בירושלים, אמר דוד אם אור לו בציון ותנור לו בירושלים ה' מי יגור באהלך. כתיב ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב ולכבוד אהיה בתוכה, אמר דוד אם חומת אש מבחוץ וכבוד מבפנים מי יכול לשרות בתוכה ה' מי יגור באהלך. ד"א מי ידור באהלך אין כתיב כאן אלא מי יגור מאן יכול לאיתותבא גבך ומאן יכול למהוי תותבך, אריב"ל ומה נדב ואביהוא נכנסו להקריב ויצאו שרופים מכאן ואילך ה' מי יגור באהלך. א"ר שמואל כתיב בעוזא וישלח עוזה אל ארון האלהים ויאחז בו וגו' ויחר אף ה' בעוזה מכאן ואילך ה' מי יגור באהלך. משל לעירוני שנכנס למדינה וראה אותם מוכרין מיני כתיבין וכל דבר אמר מי יוכל לשבוע מאלו אמרו לו חבריו מי שיש לו מעות, כך אמר דוד לפני הקב"ה ה' מי יגור באהלך, א"ל הקב"ה מי שיש לו מצות פרישות הולך תמים ופועל צדק:

תהלים – פרק טו – רמז תרסה

דברר אחר הולך תמים זה הקב"ה שנאמר הצור תמים פעלו. ופועל צדק זה הקב"ה שנאמר כי צדיק ה' צדקות אהב. דובר אמת זה הקב"ה שנאמר וה' אלהים אמת. לא רגל על לשונו זה הקב"ה עקם הכתוב ב' ג' תיבות (כתוב ברמז תר"י):

לא עשה לראהו רעה זה הקב"ה שנאמר וינחם ה' על הרעה. וחרפה לא נשא קרובו זה הקב"ה (לד) כד אצטריך להון בשטים שנאמר ויהיו המתים במגפה. נבזה בעיניו נמאס זה הקב"ה [שמאס במלכי שאול שנאמר ואני מאסתיו, ואת יראי ה' יכבד זה הקב"ה] דא"ר סימון והעם לא נסע עד האסף מרים מלמד שנתעכב לה הענן. נשבע להרע ולא ימיר ואולם חי אני, ואומר לכן נשבעתי לבית עלי אם להרע לא ימיר להיטיב על אחת כמה וכמה. ורבי אבין אמר נשבע להרע זה שהוא מחסר את הכיס שלו להצר נפשו לעשות מצוה. ורב אמר זה שמשביע יצרו שלא לעבור עבירה כספו לא נתן בנשך זה הקב"ה שלא נתן את התורה בדמים שנאמר ולכו שברו בלא כסף. ושחד על נקי לא לקח, א"ר שמואל אם מתכנשין כל האומות ונותנין כל ממון בדבר אחד מן התורה אינן יכולין, וכן הוא אומר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, מים רבים אלו עובדי אלילים [שנאמר הוי המון עמים רבים וגו'] לא יוכלו לכבות אהבת המקום את ישראל, ונהרות לא ישטפוהו אלו עובדי אלילים. ר' עזריה בשם ר' יהודה לעתיד לבא באים כל שרי עובדי אלילים לקטרג את ישראל ואומרים לפני הקב"ה רבש"ע אלו עובדי אלילים ואלו עובדי אלילים, אלו מגלי עריות ושופכי דמים ואלו מגלי עריות ושופכי דמים מפני מה הללו יורדין לגיהנם והללו אינם יורדין לגיהנם וכי משוא שפנים יש לפניך, אמר לו הקב"ה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה אם נותנין אתם כל ממונכם בדבר אחד מן התורה אין מתכפר לכם, מה כתיב בתריה אחות לנו קטנה מה הקטן הזה כל מה שעושה אין מוחין בידו כך כל מה שישראל מתקלקלין בעבירות כל ימות השנה יו"כ בא ומכפר עליהם שנאמר כי ביום הזה יכפר עליכם. ד"א כהולך תמים זה אברהם שנאמר התהלך לפני והיה תמים. ופועל צדק זה יצחק שמסר עצמו לשחיטה. ודובר אמת זה יעקב שנאמר נתן אמת ליעקב. לא רגל על לשונו זה בנימין שידע מכירת יוסף ולא גלה לאביו. וחרפה לא נשא על קרובו זה פנחס (לה) שהיה משבט לוי והרג לזמרי שהיה משבט שמעון. נבזה בעיניו נמאס זה משה שמאס בביזת מצרים ועסק בעצמות יוסף. ואת יראי ה' יכבד זה דוד ויבא דוד צקלג וישלח מהשלל וגו'. נבזה בעיניו נמאס זה חזקיהו מלך יהודה שגירר עצמות של אביו במטה של חבלים. ואת יר אי ה' יכבד זה יהושפט מלך יהודה, שבשעה שרואה תלמיד חכם היה עומד מכסאו ומחבקו ומנשקו וקוראו רבי רבי מורי מורי. נשבע להרע ולא ימיר זה בועז שנשבע ליצרו

חי ה' שכבי עד הבקר. ד"א זה אלישע שנאמר חי ה' אשר עמדתי לפניו אם אקח. ד"א זה אליהו שנאמר חי ה' אם יהיה השמנים האלה טל ומטר. כספו לא נתן בנשך זה עובדיה שהחביא את הנביאים במערה והיה לוח והאכיל את הנביאים. ד"א זה בית שמאי ובית הלל שלא היו מלמדים את התורה בדמים. ושחד על נקי לא לקח זה שמואל שנאמר הנני ענו בי נגד ה' ונגד משיחו. עושה אלה לא ימוט לעולם, אמר רבי שמואל המיוט הזה איני יודע מהו עד שבא שלמה ופירש ומטים להרג אם תחשך. עושה אלה לא ימוט [כשהיה ר"ג קורא המקרא הזה היה בוכה אמר מי יוכל לעשות כל אלה, וכשהיה ר"ע קורא בפסוקים האלה היה משחק. א"ל ר"ג מפני מה אתה משחק א"ל ראה מה כתיב בשרצים] אל תטמאו בכל אלה יכול אינו מטמא אלא בכלם והרי אם נגע בכעדשה מן השרץ טמא ומדה טובה מרובה מן מדת פורענות חמש מאות, ומה זה מי שנגע באחד מהם אפילו בכעדשה טמא כאלו נגע בכלן לא כל שכן העושה מצוה אחת מהן כאלו קיים את כלן, אמר ליה עקיבא נחמתני נחמתני. ד"א וחרפה לא נשא על קקרובו זה משה, בנוהג שבעולם אדם נכנס בפרקמטיא עם חברו הפסיד פורש ממנו ואינו רואה אותו, משה אע"פ שנענש על ידי ישראל שנאמר וירע למשה בעבורם וגו' לא פרק משאן מעליו אלא וישלח ישראל מלאכים:

כספו לא נתן בנשך, אר"ש בן אלעזר כל מי שיש לו מעות ומלוה אותן שלא ברבית עליו הכתוב אומר כספו לא נתן בנשך וגו' עושה אלה לא ימוט לעולם הא למדת שכל המלוה ברבית מתמוטט, והא קא חזינן דלא מוופי ברבית ומתמוטטין, אמר רבי אלעזר הללו מתמוטטין ואינן עולין הללו מתמוטטין ועולין:

תהלים – פרק טז – רמז תרסז

מכתם לדוד. שנולד מהול (ברמז רס"א). אמרת לה' אדני אתה וגו', אמרו רבנן לרבי פרידא רבי עזרא בר בריה דר' דהוא עשירי לר' אלעזר בן עזריה דהוא עשירי לעזרא קאי אבבא, א"ל מאי כולי האי אי בר אוריין הוא יאי, ואי בר אוריין ובר אבהן יאי ויא, ואי בר אבהן ולא בר אוריין אשא תיכליה, אמר ליה בר אוריין הוא, אמר ליה ליעל וליתי, חזייה דהוה עכירא דעתיה, פתח ואמר אמרת לה' אדני אתה, אמרה כנסת ישראל רבש"ע החזק לי טובה שהודעתך בעולם, אמר לה טובתי בל עליך איני מחזיק טובה אלא לאברהם יצחק ויעקב שהודיעוני בעולם תחלה שנאמר לקדושים אשר בארץ המה, כיון דשמעיה דקאמרר אדיר פתח ואמר יבא אדיר ויפרע לאדירים מאדירים באדירים, אדיר זה הקב"ה שנאמר אדיר במרום ה', ויפרע לאדירים אלו ישראל שנאמר ואדירי כל חפצי בם, מאדירים אלו מצרים שנאמר צללו כעופרת במים אדירים, באדירים אלו מים שנאמר אדירים משברי ים. אמר הקב"ה אם אכלת ואמרת ברוך אתה ה' טטובתי בל עליך אל תחזיק לי טובה שאכלת משלי אלא משלך אכלת וכאלו קיימת כל התורה דכתיב ואכלת ושבעת וברכת, וסמך ליה כל המצוה, וכן עשו אבות העולם שנאמר לקדושים אשר בארץ המה. אמרו חכמים כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה מעל, א"ר אבהו כתיב פן תקדש המלאה הזרע העולם הזה עשוי ככרם מהו פדיונו ברכה. מאי טעמא אמר ריש לקיש אמרת לה' אדני אתה אם אכלת וברכת כאלו אכלת משלך, טובתי בל עליך יובלו כל הטובות ויבואו עליך:

ד"א אני מבלה כל הטובות בגופך וגופך לא בלה, א"ר אחא כשאני מביא טובה לעולם בל עליך כמה דאת אמר ובלעדיך לא ירים איש את ידו. לקדושים אשר בארץ המה (ברמז תתצ"ח). ואדירי כל חפצי בם (ברמז תס"ה). ירבו עצבותם, הרבה עצבונות לאדם שנאמר בעצבון תאכלנה, ואומר הרבה ארבה עצבונך. דבר אחר הרבית עצבונות לאבות העולם, אמר לו הקב"ה והפסידו (לו) תלמוד לומר בל אסיך נסכיהם מדם כההיא דתנן ירדו ובאו להם והלכו אל לשכת הגזית וקראו את שמע, רבי ירמיה בשם ר' שמעון אמר היו קוראים מזמורים הללו הודו לה' קראו בשמו. ולמה היו קורין אותה לפי שכתוב בהן אשר כרת את

אברהם ושבועתו לישחק. ד"א ירבו עצבותם אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע הרבית עצבונות לדורות של גזרה ומתו על קדושת שמך, אמר לו הקב"ה והפסידו כל אסיך נסכיהם מדם דמם חביב עלי מדם הקרבנות. אמר רבי בשם רבי אידי שלשה חלקים נחלקו היסורין, אחד נטלו אבות העוללם וכל הדורות, ואחד דורו של גזרה, ואחד מלך המשיח, מה היו עושין דורו של גזרה, מביאין כדוריות של ברזל ומלבנין אותם באור ונותנין אותו תחת שיחיהן והיו משיחין את נפשם מהם, וחוזרין ומביאין קרומיות של קנים ונותנין תחת צפרניהם ובדבר הזה מתו על קדושת השם. ד"א ירבו עצבותם אמר דוד לפני הקב"ה בני אדם שממהרין על פתחך לבא ומאחרין לצאת הרבית להם עצבונות עצבון אחר עצבון ממהרין להם ואומרים להם נסכו לפני עבודת אלילים והוא אומר איני מנסך כל אסיך נסכיהם, ואומרים זבח והוא אומר איני זובח, שתה אפילו מים בכוס אדום והוא אומר איני שותה, אומר לו נדור בשם ע"א והוא אומר איני נודר שכך כתוב בתורה ושם אלהים אחרים לא תזכירו ובל אשא את שמותם על שפתי אלא ה' מנת חלקי, ר' יהודה בשם ר' שמעון בן לוי מהו ה' מנת חלקי וכסי אתה תומיך גורלי, הגורל הזה תמכני בסיני, חבלים נפלו לי בנעימים שתים תורה שבכתב ותורה שבעל פה. א"ר פנחס הפלת גורלות לעובדי אלילים שלי נמצא בנעימים בהנחל עליון גוים וגו' כי חלק ה' עמו כאינש דאמר פלנית נפלה לפלן, אף נחלת שפרה עלי על ששמחתי בחלקי נעשה לי שפיר ויא, רבי יוחנן אמר שכן של מצות שפרו עלי. ה' מנת חלקי וכסי (ברמז ש"ז). חבלים נפלו לי בנעימים, אמר רבי יהושע משל למלך שעשה סעודה וזמן האורחים והיה אוהבו מסב ביניהן ורוצה היה ליטול מנה יפה ולא היה בו דעה אלא נטל את ידו והניח על מנה יפה, וכן הוא אומר ה' מנת חלקי וכסי אתה תומיך גורלי יש לך אדם שנתן לו חלק ואינו שמח בחלקו, אבל ישראל מודים שאין חלק יפה כחלקם ואין נחלה כנחלתם ולא גורל כגורלם שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים ואומר אברך את ה' אשר יעצני (ברמז רפ"א). רבי שמעון אומר בשעה שבנו בני אדם את המגדל קרא הקב"ה לשבעים מלאכים המסבבים את כסא כבודו ואמר להם בואו ונבלבל לשונם לשבעים אומות לשבעים לשון שנאמר הבה נרדה ארדה אין כתיב כאן אלא נרדה והפילו גורלות ביניהם שנאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם, ונפל גורלו של הקב"ה על אברהם וזרעו שנאמר כי חלק ה' עמו יעקב חבל נחלתו, אמר הקב"ה גורל שנפל לי רצתה נפשי בו שנאמר חבלים נפלו לי בנעימים:

אברך את ה' אשר יעצני וגו', ר' שמואל בר נחמני פתר קריא באברהם אב לא למדו רב לא היה לו, ומי למדו חכמה תנא רשב"י אמר מלמד שומן לו הקב"ה שני כליות והיו נובעות חכמה ודעת:

תהלים – פרק טז – רמז תרסח

שויתי ה' לנגדי תמיד. זה שאמר הכתוב וכתב לו את משנה התורה, מהו משנה שכתב לו שתי תורות אחת יוצאה ונכנסת עמו ואחת מונחת בבית גנזיו, אותה שיוצאה ונכנסת עמו עושה אותה כמין קמיעא ותולה בזרועו שאנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד, אמר רב צריך אדם לומר כשמברך ברוך אתה ה', ושמואל אמר ברוך ה', על דעתיה דרב שויתי ה' לנגדי. ר' יהודה ורבי זעירא תרויהו אמרי כל ברכה שאין בה מלכות לא שמה ברכה מה טעם ארוממך אלהי המלך. כי מימיני כל אמוט. ד"ת היו מימינים לו לדוד (לז) מביאים לו נפלים לדוד והוא בודקן, וכן הוא אומר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. לכן שמח לבי ויגל כבודי, אמר ר' אבהו גילה בשעה שהקטנים עוסקים בתורה, כבוד בשעה שהגדולים עוסקים בתורה, דבר אחר שמח לבי בדברי תורה, ויגל כבודי במלך המשיח שעתידי לעמוד ממני שנאמר כי על כל כבוד חופה (ברמז רע"ד). אף בשירי ישכון לבטח. תנו רבנן שבעה לא שלטה בהם רמה, אברהם, יצחק ויעקב, משה, ואהרן, מרים, ובנימין, אברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, משה ואהרן דכתיב בהו על פי ה',

מרים, אמר רבי אלעזר אף מרים מתה בנשיקה, ומפני מה לא נאמר בה על פי ה' מפני שגנאי הדבר. בנימין דכתיב ידיד ה' ישכון לבטח עליו, ויש אומרים אף דוד דכתיב ידי ה' ישכון לבטח עליו, ויש אומרים אף דוד דכתיב אף בשרי ישכון לבטח, ואידך רחמי הוא דקא בעי. רבי אלעזר ברבי שמעון הוה מפקי מיניה דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא דתמוז ואב ולא מסרח, כל תרבא נמי לא מסרח, כל תרבא דאית ביה שורייקי סומקי מסרח ההכא אפי' שורייקי סומקי לא מסרח, קרי אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח:

תהלים – פרק טז – רמז תרסט

כי לא תעזוב נפשי לשאול. כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, מאי טעמא כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידו בגן עדן שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול, וכל המחטיא את הרבים אין מספיקין בידו לעשות תשובה, מאי טעמא שלא יהא הוא בגן עדן ותלמידו בגיהנם שנאמר אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס לא יתמכו בו:

הקב"ה נקרא חסיד שנאמר כי חסיד אני נאם ה', ודוד קורא עצמו חסיד שנאמר שמרה נפשי כי חסיד אני לא תתן חסידך לראות שחת. אמר רב הונא בשם רבי אלכסנדרי כל השוומאי קללתו ושותק נקרא חסיד, ודוד שמע קללתו ושתק לכך נקרא חסיד:

תהלים – פרק טז – רמז תרע

תודיעני ארח חיים. אמר רבי יודן אמר דוד לפני הקב"ה תודיעני ארח חיים, אמר לו הקב"ה דוד חיים את בעי צפה ליראה שנאמר יראת ה' תוסיף ימים, ר' זעירא אמר אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע תודיעני ארח חיים, אמר לו הקב"ה דוד חיים את בעי צפה ליסורין ודרך חיים תוכחות מוסר, אמר רב אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע תודיעני ארח חיים, אמר לו הקב"ה דוד חיים את בעי צפה לתורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. דבר אחר אמר הקב"ה חיים את בעיי עשה ואכול שנאמר שמור מצותי וחיה. דבר אחר ארח חיים אלו עשרת ימי תשובה, מהו נעימות בימינך נצח, אמר רבי אבהו זה הלולב שהוא כמי שהוא נוצח ונוטל בימין, בנוהג שבעולם (שני הנדיוסים באין באפרפוס) [הנדרמין רצין בהדרמוס] מי נוטל (בימין) [לולבא] מי שהוא נוצח, כך בה"ה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון אף ישראל עומדין לפניו בדין ועו"א אומרים אנו זכינו ונצחנו בדין ואין אדם יודע מי נצח אם ישראל אם עו"א עבר ר"ה וכל ישראל באים ביו"כ ומתענין ומתעטפין לבנים, עבר יו"כ ואין אדם יודע למי נמחלו עונותיו אם לישראל אם לעובדי אלילים, כיון שהגיע יו"ט ראשון של חג כל ישראל יוצאין הקטנים והגדולים ולולביהן בידיהם מיד הכל יודעין שנצחו ישראל בדין ונמחלו עונותיהם שנאמר נצח ישראל וגו', והוא שדוד אמר לישראל קיימתם מצות לולב שנקרא נעים שנאמר נעימות בימינך נצח הרי מבושרים אתם שנצחתם לעובדי אלילים. שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע שמחות אלא שבע אלו שבע מצות שבחג ארבעה מינין שבלולב סוכה חגיגה ושמחה. דבר אחר תורה נביאים וכתובים משנה תוספתא גמרא אגדה. [ד"א אלו שבע כתות של צדיקים שעתידין לראות פני השכינה], ואי זו היא מעולה וחביבה, זו שעומדת על ימינו של הקב"ה שנאמר נעימות בימינך נצח, תרין אמוראין חד אמר זו היא שבאה מכח התורה שנאמר מימינו אש דת למו, וחרינא אמר אלו סופרים ומשנים ומלמדי תינוקות לאמתן שהן עתידין לישב בצלו של הקב"ה שנאמר שויתי ה' לנגדי תמיד:

תהלים – פרק יז – המשך רמז תרע

שמעה ה' צדק זו קריאת שמע, הקשיבה רנתי זו רנון תורה, האזינה תפלתי זו תפלה, בלא שפתי מרמה זו מוס, מה כתיב בתריה מלפניך משפטי יצא תקיעת היום במוסף, אמר רבי תחליפא קרא אמר יום תרועה יהיה לכם ועשיתם עולה סמך תקיעה למוסף. דבר אחר מה ראה דוד לומר חמשה דברים בזה הפסוק ואחר כך מלפניך משפטי יצא, אלא אמר דוד רבש"ע אם יצא דיני ביו"כ בבקר איני יכול לעמוד אלא מאחר שאקרא קריאת שמע ואתפלל ארבע תפלות אחר כך מלפניך משפטי יצא. ד"א שנו רבותינו (לח) המלך לא דן ולא דנין אותו, אמר רבי יוחנן אמר דוד רבש"ע אתה מלך ואני מלך נאה למלך לדון את המלך. ד"א אמר דוד לפני הקב"ה אין יכול לוותר עונותי אלא אתה לפיכך מלפניך משפטי יצא, אמר רבי לוי בשעה ששלח הקב"ה מלאך לפני ישראל כתיב הנה אנכי שולח מלאך לפניך, מה כתיב בתריה השמר מפניו וגו' כי לא ישא לפשעכם אינו יכול לוותר לכם מפני שהוא שלי, כך אמר דוד הואיל ואין אחר זולתך יכול לוותר מלפניך משפטי יצא. ד"א אפלה נא ביד ה' כי רבים רחמיו אלו נפלתי ביד שונאי הן מכלין אותי. ד"א מלפניך משפטי יצא אמר רבי לוי אמר הקב"ה לדוד על חנם עשיתי סנהדרין לך ודון לפניכם, אמר ליה דוד רבש"ע כתבת בתורתך ושחד לא תקח והן מתיראין ליקח שחד ולדון אותי, אבל אתה שאתה נוטל שחד שנאמר שחד מחיק רשע יקח, ומהו השחד שהקב"ה נוטל מן הרשעים בעולם הזה תשובה וומעשים טובים, אמר הקב"ה לישראל בני עד ששערי תשובה פתוחים עשו תשובה שאני נוטל שחד בעוה"ז, אבל משאני יושב בדין לעולם הבא איני נוטל שחד שנאמר לא ישא פני כפר. ד"א שמעה ה' צדק, בשעה שאמר דוד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית. הקשיבה רנתי, כשברח מפני שאול במערה, האזינה תפלי במעגל שהיה מתירא מפני אבנר, בלא שפתי מרמה בזפים ויעלו זפים אל שאול. בחנת לבי (ברמז קמ"ו). כיון שבחנו הקב"ה ולא עמד התחיל צווח תמוך אשורי במעגלותיך, אמר לו ולא אמרתי לך שאינך יכול לעמוד לפיכך אני קראתיך כי תענני אל. הפלה חסדיך מושיע חוסים, אמר דוד רבש"ע תן לי מאותה רטיה המופלאה שיש לך, שמרני כאישון בת עין, אמר רבי יודן בשם רבי לוי אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעה קבין מזיקין אדם פושט ידו בתוך המזיק והקב"ה משמרו, אמר רבי יהושע בן לוי כשאדם הולך בדרך איקונין של מלאכים הולכים לפניו ומכריזין ואומרים תנו מקום לאיקונין של הקב"ה, רבנן אמרין פראמא נתוונה לפני עיניהם שלא יזיקו כגון החמרים הללו של הטוחנים, וכשעונותיו של אדם גורמין אותו הכסוי של פניו מתגלה ומביט באדם והוא ניזוק:

תהלים – פרק יז – רמז תרעא

דבר אחר אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע שמרני כאישון בת עין, אמר לו הקב"ה שמור מצותי וחייה, אמר רבי חייא משל למה הדבר דומה לשנים שהיו להם כרמים אחד היה בגליל וכרמו ביהודה, אחד היה ביהודה וכרמו הגליל, לימים פגעו זה בזה אמר אחד לחברו שמור כרמי בגליל ואני אשמור כרמך שביהודה אם הברת כרמי אוביר כרמך, כך אמר הקב"ה אם שמרתם את תורתני אשמור אתכם שנאמר כי אם שמור תשמרון אם שמרתם תשמרון. אמר רבי אלעזר אמר הקב"ה לאדם נרי בידך ונרך בידי, נרי בידך כי נר מצוה ותורה אור, נרך בידי נר ה' נשמת אדם, אם שמרת שלי אשמור שלך. קומה ה' קדמה פניו (ברמז תרט"ו):

קדמה פניו, קדמה לרשיעא עד לא יקדמינך. הכריעהו לחובה כמה דאת אמר המה כרעו ונפלו:

פלוטת נפשי מרשע וגו' מאותו רשע שבא מכח של אותו חרב ועל חרבך תחיה. ד"א פלוטת נפשי מרשע מאותו רשע שהוא חרבך שאתה רודה בו עולמך, ריב"ל אמר מאותו רשע שעתידי לפול בחרבך, הדא הוא דכתיב כי רותה בשמים חרבי, ממי שמבטל את התורה שנקרא חרב שנאמר רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם. ממתים ירך ה' ממתים מחלד, מדבר בנבוכדנאצר, אמר דוד רבש"ע מה גבורים הם שנטלו שלטון תחת ירך שהשלטת אותם בעולמך לשעבד את בניך ואיזה זה נבוכדנאצר ובלשצר, ואין ממתים אלא גבורים כמה דאת אמר ונחרם את כל עיר מתים. ממתים מחלד שהשלטת אותם על הארץ ואין חלד אלא העולם כמה דאת אמר האזינו כל יושבי חגד. חלקם בחיים בחיי העולם הזה שהשלטת אותם ונתת להם שלוחה, וצפונך תמלא בטנם שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכת בית המקדש שנאמר ויוצא משם את כל אוצרות בית ה' ואוצרות בית המלך, ישבעו בנים זה אויל מרוך שנאמר ועבדו אותו כל הגוים את בנו ואת בן בנו, והניחו יתרם לעולליהם יתומה אחת נשתיירה זו ושתי עשית אותה אוגוסטא בעולמך במלכות שאינה שלה שנאמר גם ושתי המלכה וגו'. ממתים ירך ה' מדבר בעשו הרשע גבורים הם שנטלו שלטון מתחת ירך. ממתים מחלד שהשלטת אותם בעולמך, חלקם בחיים בחיי העולם הזה שהשלטת אותם ונתת להם שלוחה, וצפונך תמלא בטנם שהעשירו מן ההקדשות הצפונות בלשכות, ישבעו בנים זה אספסיאנוס וחבריו, והניחו יתרם לעולליהם זה שני יתומים שנשתיירו מהם רומוס ורומילוס זמנתה להם זאבה אחת שתינק אותם עד שהגדילו ונעשו מלכים גדולים. ד"א ממתים ירך מדבר בדורו של גזרה מה גבורים הם שנתנו נפשם על קדושת שמך ומתו תחת ירך, ממתים מחלד שהעלו גופן חלודה כגון רשב"י שהיו טמונים במערה הוא ובנו י"ג שנה עד שהעלה גופן חלודה. אמר לו הקב"ה דוד הפסידו חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם וצפונם אינו אומר אלא וצפונך (לט) נתבשר שחלקו עמהן לעתיד לבא באותם טובות דכתיב מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, ישבעו בנים יראה אל עבדך וגו', והניחו יתרם לעולליהם ועושה חסד לאלפים, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אלו באים מכח תורה ומעשים טובים אבל אני איני בא לפניך אלא כעני המבקש צדקה, אני בצדק וגו' אשבעה בהקיץ תמונתך שאמרת בעה"ז כי לא יראני האדם וחי, אבל לע"ל בהקצת מתים אני שבע לראות שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו, ואומר כי עין בעין יראו:

אני בצדק אחזה פניך, ראה כמה כחה של צדקה שבפרוטה שאדם נותן לעני זוכה ומקביל פני שכינה, בנוהג שבעולם מטרונא המקבלת פני המלך היא עושה עטרה לפי כבודה ועל ידי העטרה שמכנסת לעטר את המלך רואה פני המלך ובפרוטה שאדם נותן לעני זוכה ומקביל פני שכינה. דבר אחר אני בצדק אחזה פניך, מה ראה דוד לפרש כחה של צדקה לבדה בזכותה, אלא ללמדך שאפילו רשעים שאין בידם אלא זכות של צדקה לבדה זוכין ומקבלין פני שכינה שנאמר ונגלה כבוד ה' וראו כל בשר יחדו כי פי ה' דבר, הכל רואין צדיקים ורשעים, אם כן מה בין צדיקים לרשעים, אלא כדי שידעו הרשעים לפני מי הם מכעיסין וידעו הצדיקים לפני מי הם יגעין. ד"א אני בצדק אחזה פניך, לפי שהרשעים בעולם הזה שלווים ושקטים וכופרים בהקב"ה ומכעיסים ואתו וצדיקים מתיסרים ומתים על שם יוצרם, לכך אמר דוד איני מרותם שמכעיסין לפניך אלא מאותם שיגעים לפניך בתורה שנאמר בה צדק צדק תרדוף, לכך נאמר אני בצדק אחזה פניך. ד"א ממתים ירך, אמר רבי חמא בר חנינא ואי תימא רבי יצחק הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים שנאמר חלקם בחיים וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים, רב נחמן בר יצחק אמר אף אין אשתו מפלת נפלים כתיב הכא תמלא בטנם וכתוב התם וימלאו ימיה ללדת. ד"א ממתים ירך ה' מה גבורים הם אותם שנטלו את חלקם בחיים ואיזה זה שבטו של לוי, ממתים מחלד אלו שלא נטלו חלקם בארץ, חלקם בחיים אלו קדשי מקדש, וצפונך תמלא בטנם אלו קדשי הגבול, ישבעו בנים כל זכר בבני אהרן יאכלנה, והניחו יתרם לעולליהם והנותרת מן המנחה לאהרן ולבניו. אני בצדק אחזה

פניך. ר' דוסתאי בר ינאי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם מביא דורון למלך ספק מקבלו ספק אין מקבלו ואם תאמר מקבלו ספק רואה פני המלך ספק אינו רואה ואם תאמר רואה פני המלך ספק עושין לו רצונו ספק אין עושין לו רצונו, אבל הקב"ה אינו כן אדם נותן פרוטה לעני זוכה ומקבל פני שכינה שנאמר אני בצדק אחזה פניך אשבעה בהקיץ תמונתך. אמר רב נחמן אלו ת"ח שמקיצין שינה מעיניהן בעוה"ז והקב"ה משביען מזיו שכינתו לעוה"ב. רבי יהודה אומר וישלחו ה' אלהים מגן שלוי מגן עדן בעוה"ז ולא שלוח מגן עדן לעוה"ב, רבי נחמיה אומר שלוח מגן עדן בעוה"ז ובעוה"ב, ודא מסייעא לרבי יהודה אני בצדק אחזה פניך לכשיקיץ אותו שנברא בדמותך אותה שעה אני בצדק אחזה פניך אותה שעה אני מצדיקו מאותה גזרה:

תהלים – פרק יח – המשך רמז תרעא

למנצח לעבד ה' לדוד. זש"ה לך יום אף לך לילה (ברמז רי"ח רקס"ה). מה ראה דוד לומר במזמור הזה לעבד ה', ללמדך שכל העושה תשובה מעבירה שבידו הקב"ה מוסיף לו וקורא לו שם חביב, בוא וראה בבני קרח ער שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים לאחר שעשו תשובה כתיב למנצח על שושנים לבני קרח, קודם שעשו תשובה לא נקראו ידידים משעשו תשובה נקראו ידידים שנאמר לבני קרח משכיל שיר ידידות, וכן דוד עד שלא עשה תשובה לא נקרא עבד משעשה תשובה נקרא עבד:

למנצח לעבד (ברמז ס')

ויאמר ארחמך ה' חזקי רחמאי יתך כדמתרגמין ואהבת ותרחם. דבר אחר ארחמך אקרא אותך חנון ורחום, דבר אחר אמלא אותך רחמים על בריותיך. (רכל המזמור בשמואל ברמז קנ"ז):

תהלים – פרק יט – רמז תרעב

השמים מספרים כבוד אל. רבי ברכיה בשם רבי שמעון בן לקיש מי שאין לו ראש בפני הבריות יש לו ראש בפני הקב"ה שנאמר וראש עפרות תבל. הים אין לו עינים בפני הבריות ויש לו עינים בפני הקב"ה הים ראה וינוס. הארץ אין לה אזנים בפני הבריות ויש לה אזנים לפני הקב"ה שנאמר ארץ ארץ שמעי דבר ה'. הים אין לו ידיים ובפני הקב"ה יש לו ידיים שנאמר זה הים גדול ורחב ידיים, והארץ הנה היא רחבת ידיים. שמים אין להם לב ובפני הקב"ה יש להם לב שנא' עד לב השמים, וכן הים שנאמר קפאו תהומות בלב ים. הארץ אין לה טבור וירכתים ולפני הקב"ה יושב על טבור הארץ והארץ לעולם עומדת, וקצתים מירכתי ארץ. הארץ אין לה פנה ולפני הקב"ה יש לה פה ותפתח הארץ את פינה, השמים יש להם פה השמים מספרים כבוד אל, אמר ישעיה רנו שמים כי עשה ה', א"ל אף אנו מקלסים השמים מספרים כבוד אל, א"ל משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו מדינות הרבה וכל אחת אומרת כך וכך זהב כך וכך כסף יש לו למלך וכך וכך עבדים, היה שם פקח אחד אמר ליה מנין אתם יודעין ואתם רחוקים ממנו אלא במדינה שהוא דר בה הוא נאה לומר עטרו ושבחו של מלך שידעה מהו כבודו, כך אמר דוד אין הארץ ודריה יכולים לומר שבחו של הקב"ה ומי יוכל לומר שבחו של הקב"ה השמים והרקיע שנאמר השמיים מספרים כבוד אל, ואימתי הכל מקלסין אותו כשירומם קרנם של ישראל שנאמר הללו את ה' מן הארץ, אימתי וירם קרן לעמו (כתוב ברמז תר"ל וברמז תס"ה):

השמים מספרים. (מ) והלא הם במקומם ואינם זזים משם לעולם, אלא אע"פ שהכל שלו והכל מעשה ידיו אין שמחתו של הקב"ה אלא (מ) בזרעו של יעקב:

יום ליום יביע אומר. מה טיבן של שני ימים הללו, אלא זה יומו של משה שבשר יומו של יהושע שנא' היום הזה אחל תת פחדך, היכן מצינו שעמדה לו חמה למשה בשעה שעשה מלחמה עם עמלק שנאמר וידי משה כבדים וגו' עד בא השמש, וכי עד אותה שעה לא בא השמש, אלא מכאן שעמדה לו השמש, זה שאמר הכתוב יום ליום יביע אומר זה יומו של משה שבשר יומו של יהושע שנאמר ושים באזני יהושע, אמר ליה יהי רצון שתעמוד לך החמה כדרך שעמדה לי. דבר אחר יום ליום יביע אומר זו תורה נביאים וכתובים, אין אומר ואין דברים (מא) אלו הלכות, בכל הארץ יצא קום אללו בתי כנסיות ובתי מדרשות. ובקצה תבל מליהם זה ארץ ישראל שהיא תבלו של עולם. דבר אחר ובקצה תבל אלו ההגדות שמקדשין שמו של הקב"ה בהן. לשמש שם אהל בהם משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו אבנים טובות ומרגליות בתוך ביתו ובקשו בני מדינה לקנות ממנו בדמים בסתר. אמר להם איני נותן לכם אלא בפרהסיא, כך כשנתן הקב"ה תורה לישראל כתב לא מראש בסתר דברתי:

תהלים – פרק יט – רמז תרעג

והוא כחתן יוצא מחפתו. משל למה הדבר דומה למלך שעשה סעודה לבנו ועבדיו ובני ביתו מסובין לפניו כל שבעה, לאחר שבעה נפטרו ממנו, לימים בא אחד מהם אמרו למלך בא פלוני נתעטף ויצא לקראתו ואמר לו בא בשלום ואמר לו שב שעה אחת עד שתגיע (מב) זמן סעודה, וכן השני, כך הצדיקים בשעה שנפטרין לבית עולמם שנארמ יבא שלום ינחו על משכבותם כאדם שמקבל אורחין בשמחה ובסבר פנים יפות לכך נאמר ישיש כגבור לרוץ ארה. השמים מספרים כבוד אל, אמר ר' יעקב בר זבדי משל לגבור שנכנס למדינה ולא היו יודעים מה כחו, אמר להם פקח אחד מן אבנא דהוא מתגושש בה אתם יודעים מה כחו, כך משמים אנו לומדים מה כחו של מקום וכתוב כי אראה שמין מעשה אצבעותיך מלמד שהעליונים והתחתונים אין בהם אלא כדי משמוש אצבעותיו של הקב"ה, למה הדבר דומה למלך שמתח וילון על פתח פלטין שלו אמר המלך כל מי שהוא חכם יאמר מה היא השמלה זו וכל מי שהוא עשיר יעשה במותה וכל מי שהוא גבור יגע בה וכו'. אמר רבי פנחס הכהן בר חמא ממה שהשמים הללו מורידין גשמים והארץ מגדלת הבריות אוכלין ומקלסין להקב"ה לפיכך השמים מספרים וגו' ומעשה ידיו מגיע הרקיע כשישראל חוטאים מה כתיב יגלו שמים עונו, וכשהם זוכים מה כתיב יפתח ה' לך וגו'. יום ליום יביע אומר, כתיב במשה ויהי שם עם ה' ארבעים יום והלא כתיב ונהורא עמיה שרא, וכתוב גם חשך לא יחשיך ממך, ומנין היה משה יודע מתי יום ומתי לילה שהוא מחשב ארבעים יום וארבעים לילה, א"ר אבדימי בשעה שהקב"ה מלמדו מקרא היה יודע שהוא יום וכשהיה מלמדו משנה היה יודע שהוא לילה. דבר אחר כשראה החמה כורע לפני הקב"ה היה יודע שהוא לילה, ראה לבנה וכוכבים ומזלות כורעים היה יודע שהוא יום, וכשראה תפלה קודמת לקריאת שמע יודע שהוא לילה, קריאת שמע קודמת לתפלה יודע שהוא יום. דבר אחר יום ליום יביע אומר ולילה ללילה יחווה דעת, אמר ר' עזריה יומו של יהושע (מג) מתנה ליומו של דבורה וברק, ויומן של דבורה וברק מתנין כמה נסים ופלאים נעשו בהם, א"ר יוחנן בשעה שהזקנים נכנסין לעבר את השנה נוטלין מן היום ונותנין ללילה ומן הלילה ונותנין ליום, כיצד ארבע תקופות בשנה מתקופת ניסן עד תקופת תמוז היום לווה מן הלילה אחד משלשים בשעה, מתקופת תמוז עד תקופת תשרי היום פורע לילה, מתקופת תשרי עד תקופת טבת הלילה לווה מן היום, מתקופת טבת ועד ניסן הלילה פורע ליום. נמצא תקופת ניסן ותשרי אין זה חייב לזה נוטלים זה לזה (בפיסטיא) [בפנוסין] ופורעין (בפיסטיא) [בפנוסין] ואין אחד שומע ביניהם ופורעין זה לזה בלא דין ודברים אין אומר ואין דברים בלי נשמע קולם. ולמטן כשהזקנים נוטלין מן היום ונותנין ללילה ונוטלין מן הלילה ונותנין ליום, אין אומר ואין דברים, כשיוצאין מבית הועד בכל הארץ יצא קום, הם אמרו אימתי ראש השנה ואימתי שאר

תהלים – פרק יט – רמז תרעה

דבר אחר פקודי ה' ישרים משחמי לב. תני חזקיה הר' חייא דברי תורה עטרה לראש, ענק לצואר, מלוגמא ללב, קילורית לעינים, רטיה למכה, כוס עקרין למעים. עטרה לראש כי לוית חן הם לראשך. ענק לצואר וענקים לגרורותיך, מלוגמא ללב פקודי ה' ישרים משחמי לב. קילורין לעיניים מצות ה' ברה מאירת עינים, רטיה למכה רפאות תהי לשרך כוס עקרין למעים ושקוי לעצמותיך, ומנין שנבלעת ברמ"ח אברים שנאמר ולכל בשרו מרפא. תורת ה' תמימה, התורה תמימה וישראל הם תמימים כשקבלו אותה, אתה מוצא כשיצאו ישראל ממצרים היו בהם בעלי מומין אמר הקב"ה התורה שלמה היא ואתן אותה לבעלי מומין אמתין עד שיעמדו בניהם אני מאחר בשמחתה של תורה, מה עשה להם הקב"ה רפא אותם ונותן להם את התורה, ומנין מי שהיה סומא שהיא רואה שנאמר וכל העם ארואים, ומי שהיה חרש היה שומע שנאמר נעשה ונשמע, ומי שהיה חגר היה שלם ויתיצבו בתחתית ההר. פקודי ה' ישרים משחמי לב א"ר שמואל בר נחמני רבי יונתן רמי כתיב פקודי ה' ישרים משחמי לב וכתוב אמרת ה' צרופה, זכה משחמתו לא זכה צורפתו. יראת ה' טהורה עומדת לעד, א"ר יוחנן זה המלמד תורה בטהרה, מאי היא, נושא אשה ואחר כך לומד תורה. עדות ה' נאמנה מחכימת פתי, א"ר חייא בר אבא נאמנת היא להעיד על לומדיה:

תהלים – פרק יט – רמז תרעו

אמר רבי אבין דברי תורה נמשלו לקונדיטון שיש בו יין ויש בו דבר ויש בו פלפלין, יש בו יין דכתיב כי טובים דודיך מיין, ויש בו דבש מתוקים מדבש ונופת צופים, ויש בו פלפלין צרופה אמרתך מאד. יראת ה' טהורה, א"ר לוי לפי שהיה אהרן ירא את השם שנאמר ואתנם לו מורא וייראני לפיכך נתנה לו פרשה אחת בתורה שאינה זזה לא מבניו ולא מבני בניו עד סוף כל הדורות, ואיזו היא זו פרשת המת שלא יהיה מטמא למתים שנאמר אמור אל הכהנים בני אהרן. צדקו יחדיו (ר"ל) [ר"י] אמר (מז) מקל וחומר צדקו, (ור"י) [ור"ל] אמר מגזרה שוה. ההנחמדים מזהב ומפז רב. אין אנו יודעין (מח) מי (אמרם) [חמדם] אם ישראל אם אוה"ע, בא שלמה ופירש בצלו חמדתי וישבתי. בשמרם עקב רב כל המשמר אותם אין סוף למתן שכרם מה רב טובך וסוף נעשה רב. ד"א כל מי שמשמר את התורה עד עקב הוא רב ופותחין לו פתח:

בוא וראה היאך דוד משבח את התורה הנחמדים מזהב ומפז רב ולא עוד אלא בכל מיני תבואה אין חביב מסלת נקיה שהוא נפה בנפה ודברי תורה חביבין ממנה שנאמר ונפת צופים, א"ר חנינא אם תאמר שאין בכל המשקין מתוק מדברש דברי תורה מתוק מדבש, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע את תאמר (מט) מאחר שהן מתוקין כפרתי בהם חס ושלוש אלא גם עבדך נזהר בהם, בשמרם עקב רב אפילו מצות שאדם דש בעקביו ולפיכך מה רב טובך:

תהלים – פרק יט – רמז תרעז

שגיאות מי יבין. תנא ר' שמעון בן יוחאי גבורים הם הצדיקים שהם יודעים לפתות את בוראם וידועים היאך לקלס לבוראם ראה דוד היאך מקלס התחיל מקלס בשמים השמים מספרים כבוד אל, אמרו לו השמים שמא את צריך לכולם, ומעשה ידיו מגיד הרקיע, אמר לו הרקיע שמא את צריך לכולם, התחיל מזמר והתחיל מקלס לתורה תורת ה' תמימה, אמר לו הקב"ה דוד מה את בעי א"ל שגיאות מי יבין שגייתא דעבדינן קמך אלהא שרי לן, א"ל הא שביק לך, גם מזדים חשוך עבדך אלו הזדונות, אל ימשלו בי אז איתם אלו תוקפי עבירות כענין שנאמר אל נחל איתן. ונקיתי מפשע רב. אותו עון רב. דרש רבי

דוסתאי דמן ביבי למה דוד דומה לסוחר כושי, א"ר אחא הכושיים הללו יודעים לסבב את הפתחים בתחלה הם אומרים יש לכם מעט מים, מששתה הוא אומר יש לכם בצל אחד נותנין לו אומר להם בצל בלא פת נסיב לבא, כך הצדיקים יודעים לרצות את בוראם שנאמר שפתי כהן ישמרו דעת, שפתי צדיק ידעון רצון, אבל רשעים ופי רשעים תהפוכות שאינם יודעים לרצות את בוראם:

אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע שגיאות מי יבין שביקא לך, ומנסתרות נקני שביקרא לך, גם מזדים חשוך עבדך דלא לישתעו בי רבנן שביקא לך, אל ימשלו בי אז איתם שלא יכתב סורחני, א"ל ומה יו"ד שננטלתי משרי עומד וצווח כמה שנים עד שבא יהושע והוספתי לו, כל הפרשה כלה על אחת וכמה וכמה. ונקיתי מפשע רב, א"ל רבש"ע מחול לי על אותו עון, א"ל כבר עתיד שלמה לומר בחכמתו היחיתה איש אשר בחיקו ובגדיו לא תשרפנה אם יהלך איש על הגחלים ורגליו לא תכוונה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה כל הנוגע בה, אמר ליה כל היכי נטרד ההוא גברא אמר ליה קקביל עלך יסורין, אמר רב יהודה אמר רב ששה חדשים נצטרע דוד שנאמר תחטאני באזוב ואטהר, ונסתלק הימנו שכינה שנאמר השיבה לי ששון ישעך ורוח נדיבה תסמכני, ופירשו ממנו סנהדרין דכתיב ישובו לי יראיך והני ששה חדשים מנא לן דכתיב והימים אשר מלך דוד על ישראל ארבעים שנה בחברון מלך שבע שנים ובירושלים מלך שלשים ושלוש שנה, וכתיב בחברון מלך על יהודה שבע שנים וששה חדשים וגו':

תהלים – פרק יט – רמז תרעה

יהיו לרצון אמרי פי. שיעשו לדורות ויחקקו לדורות ואל יהו קורין בהן כקורין בספרי מירס אלא יהו קורין בהן והוגין בהם ונוטלין שכר עליהן כנגעים ואהלות, א"ר ירמיה בשם רבי יוחנן אגורה באהלך עולמים וכלי תעלה על דעתך שדוד מבקש דירת שני עולמים, אלא יהו קורין ומזכירין אוותי בבתי כנסיות ובתי מדרשות כאלו אני קיים:

יהיו לרצון אמרי פי, מכדי משמע דאמרי ומשמע דבעינא למימר מאי טעמא קבעוה רבנן בסוף, א"ר יהודה בריה דר' שמעון בן פזי הואיל ולא אמרה דוד אלא לאחר שמונה עשר מזמורים קבעוה רבנן נמי לאחר שמונה עשרה ברכות, הני תמני סרי תשע עשרה הויין, אלא אשרי ולמה רגשו גוים חדא פרשתא היא. ה' צורי וגואלי, צורי בים וגואלי בעמלק. צורי במרה וגואלי בסיני, צורי בעולם הזה וגואלי בעולם הבא. שלש תכיפות הן, תכף לסמיכה שחיטה וסמך ושחט, תכף לנטילת ידים ברכה שאו ידיכם קדש וברכו את ה', תכף לגאולה תפלה יהיו לרצון אמרי פי וגו' מה כתיב ברתריה יענך ה' ביום צרה, א"ר יוסי בר בון כל מי שתוכף לסמיכה שחיטה אין פגול נוגע באותו קרבן, כל מי שהוא תוכף לנטילת ידים אין השטן מקטרג באותה סעודה, וכל מי שאינו סומך גאולה לתפלה למה הדבר דומה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתחו של מלך יצא המלך לידע מה עסקו מצאו שהפליג אף הוא הפליג, אך אדם מקרבו להקב"ה אליו ומרצהו בששבחות וקלוסין של יציאת מצרים והוא מתקרב אליו ובעודו קרוב אליו יש לתבוע צרכיו:

תהלים – פרק כ – רמז תרעט

יענך ה' ביום צרה. זה שאמר הכתוב יקראני ואענהו עמו אנכי בצרה אמר הקב"ה בשעה שמגעת צרה לישאל והם מבקשים אותי (ג) ויהיו משתפין כבודי עמהם באותה שעה אני עונה אותם שנאמר יקראני ואענהו, למה עמו אנכי בצרה, א"ר יודן משל ללמה הדבר דומה לאשה עוברת שהיה לה כעס עם אמה

ועלתה אמה למעלה ובשעת לידתה היתה צווחת מלמטה והיתה אמה שומעת קולה מלמעלה והיתה אף היא צווחת כנגדה והיו שכנותיה אומרות לה מה טוביך וכי את יולדת עמה, אמרה להם בתי יולדת בצער אע"פ שהכעיסה לי איני יכולה לסבול צווחתה אלא הריני צווחת עמה לפי שצרת בתי שלי הוא, כך כשחרב ביהמ"ק באה קול בכיה ויללה בכל העולם כלו שנאמר ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא וגו', אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע וכי יש לפניך דברים הללו והכתיב הוד והדר לפניו עוז וחדוה במקומו, א"ל בתי נחרב ובניי שלולין בקולרין ואיני מצר לא כך כתבתי להם עמו אנכי בצרה, עועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם, א"ר אושעיא תשעה פסוקים במזמור הזה כנגד תשעה חדשים שהאשה מתעברת בהם ומהו אומר דעני חיתא הוא יענה יתכון. א"ר שמעון בר אבא אתה מוצא י"ח מזמורים מראש הספר עד הפסוק הזה כנגד י"ח ברכות כשאדם מתפלל י"ח ברכות הן אומרים לו תתענה צלותך, כך אחר (נא) י"ח מזמורים אמר לו לדוד יענך ה' ביום צרה (בירמיה ברמז שי"א):

תהלים – פרק כ – רמז תרפ

דבר אחר יענך ה' ביום צרה, באיזה יום ביום שהכל מעידין בו שהוא צרה לעליונים ולתחתונים, יום שאפילו מלאכי השרת יראים ממנו מה כתבי שאלו נא וראו אם יולד זכר מדוע ראיתי כל גבר ידיו על חלציו ונהפכו כל פנים לירקון, ואין כל פנים אלא מלאכי השרת שנאמר וארבעה פנים לאחד, ועו"א אומרים כי גדול היום ההוא, ישראל אומרים על ידי דוד יענך ה' ביום צרה, צרה שהיא לעליונים ולתחתונים, והקב"ה אומר לעו"א בואו ורונו עם ישראל שנאמר קרבו רבכם אמר ה' הגישו עצמותיכם קומטמוריסין של בני עשו והם אומרים מי עושה קומטמוריסין של ישראל והוא אמר כביכול אני שנאמר אל ישראל הוא נותן עוז ותעצומות לעם ברוך אלהים ושרי עובדי אלילים באין ואומרים רבש"ע וכי יש לפניך משוא פנים אם אלו עו"א אף אלו כו' (ברמז תתק"ז). דבר אחר יענך ה' ביום צרה משל למה הדבר דומה לאב ובן שהיו מהלכין בדרך נתיגע הבן אמר לאביו אבא היכן היא המדינה, אמר לו בני סימן זה היה בידך אם ראית בית הקברות לפניך הרי המדינה קרובה לך, כך הנביא אומר לישראל אם ראית הצרות שיכסו אתכם מיד אתם נגאלים שנאמר יענך ה' ביום צרה. ישגבך שם אלהי יעקב אלהי אברהם אלהי יצחק אין כתיב כאן אלא אלהי יעקב, ולמה משל לאשה עוברת שהיתה מקשה לילד, א"ל לית אנן ידעין מה נאמר אלא מאן דעני לאמך בעדן קשותא הוא יעני יתיך, אף כאן נאמר ביעקב לאל העונה אותי ביום צרתי, א"ל דוד לישראל מי שענה לישראל אביכם בעת צרתו הוא יענה אתכם בעת צרתכם הוי יענך ה' ביום צרה ישגבך שם אלהי יעקב. אמר ר' אבין הלוי מכאן (נב) לבעל הקורה שנכנס בעיביה של קורה שנאמר ישגבך שם אלהי יעקב:

ישלח עזרך מקדש. אמר רבי לוי כל טובות וברכות ונחמות (ברמז שצ"ב). ומציון יסעדך ומציון מעשים שבך. וכל דבר צרים סיוע עד אמר רבי ברכיה מעשה היה בעירנו ברוח אחד שהיה שרוי על המעין בא רוח אחד להזדווג לו ובקש להוציאו משם והיה שם איש חסיד ורבי יוסי איש ציתור שמו נגלה לו אותו הרוח אמר לו רבי הרי כמה שנים שאני נתון כאן בצהרים ובלילה ולא הזקתי לבריה לא ביום ולא בלילה והרוח הזה בא עלי ממקום אחד ומבקש להוציאני מכאן ולישב הוא ולהזיק את הבריות, אמר לו מה נעשה מצמחי דיומא ואמרו שלנו נוצח והוא יברח עשו כך והבריחוהו, אמרו לא זזו משם עד שראו כטפת דם צף על המעין, ומה אם דבר שלא נברא לסיוע צרים סיוע, בני אדם על אחת כמה וכמה. יזכור כל מנחותיך, א"ר חמא (ג) כל הקרבנות במלח שנאמר וכל קרבן מנחתך במלח תמלח כאדם שהוא אומר לבריייתא מלח פלן. רבי תנחומא אומר כל מנחותיך זה גלגל שילה ונוב וגבעון ובית עולמים תרין, ועולתך ידשנה

סלה זה יצחק שנתקרב על גבי מזבח לעולה. יתן לך כלבבך, מעשה ברבן גמליאל שהלך אצל חלפו בן קרויה, אמר לא אמר לו כך אלא ימלא ה' כל משאלותיך זו תפלה מה שאין מתפללין לכל אדם, למה פעמים שיש בלב של אדם לגנוב או לעבור עבירה אח דבר שאינו ראוי לו ויאמרו לו יתן לך כלבבך, אלא על ידי שהיה לבו שלם לפני בוראו התפלל עליו כך:

תהלים – פרק כ – רמז תרפא

ובשם אלהינו נדגול, משל למה הדבר דומה לעשיר שהיה לו אוצר מלא יין נכנס לבדקו ומצא אותו חומץ, בא לצאת מהאוצר ומצא שם חבית אחת מלא יין אמר חבית זו עומדת עלי כמלוא אוצר, כך ברא הקב"ה שבעים אומות ומכלם לא אהב אלא ישראל שנאמר הביאני אל בית היין ודגלו עלי אהבה, ועשה אותם דגלים שנאמר איש על דגלו באותות כדי שיהיו ניכרין בני ראובן לעצמן ובני שמעון לעצמן כמלאכי השרת, וכה"א ובשם אלהינו נדגול הביאני אל בית היין, יו"ד יו"ד עשרים, ה' חמשים, הרי שבעים ומכלן לא אהב אלא ישראל, וכן הוא אומר ששים המה מלכות וגו' אחת היא יונתי תמתי. אמר רבי הונא בראשונה כל מי שהיה מראה איקונין של מלך באצבע היה נהרג והתינוקות הולכים לבית הספר ומראין את האזכרות באצבע, אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה, וגודלו עלי אהבה. לפי שראו ישראל את המלאכים במתן תורה עשויים דגלים שנאמר רכב אלהים רבותים התחילו מתאווין לדגלים לכן הוא אומר ודגלו עלי אהבה, וכן הוא אומר ובשם אלהינו נדגול, אמר הקב"ה חייכם שאני עושה משאלותיכם שנאמר ימלא ה' כל משאלותיך. דבר אחר הביאני אל בית היין זה סיני שנתנה התורה בו שנמשלה בבין שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי. דבר אחר ובשם אלהינו נדגול לפי שבעולם הזה כל אדם מכיר דגלו מתוך סימנין שלו שנאמר דגל מחנה ראובן, מדגלו היה מכיר בית אב שלו, מתוך בית אב שלו היה מכיר משפחתו, אבל לעתיד לבא אינו כן (נד) אלא ובשם אלהינו נדגול. ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו המזמור הזה ראשו בענייה וסופו בענייה, ראשו בענייה יענך ה' ביום צרה, וסופו בענייה ה' הושיעה המלך יעננו ביום קראנו:

תהלים – פרק כא – רמז תרפב

למנצח מזמור לדוד ה' בעזך ישמח מלך. זה שאמר הכתוב והיה ביום ההוא שרש ישי, אמר רבי חנינא אין מלך המשיח בא אלא ליתן לאוה"ע שתי מצות כגון סוכה ולולב. אבל ישראל כלם למדין תורה מן הקב"ה שנאמר וכל בניך למדי ה', ולמה, בשביל אליו גוים ידרושו, מהו והייתה מנוחתו כבוד שהוא נותן לו מן הכבוד של מעלה שנאמר ה' בעזך. דבר אחר אין עוז אלא תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ואין עוז אלא ארון שנאמר ויתן לשבי עוזו. דבר אחר אין עוז אלא מלכות שנאמר ויתן עוז למלכו. דבר אחר תאות לבו נתתה לו וארשת שפתיו כל מנעת רשות שבשפתיו אומר לו מדינה פלונית מרדה בך והוא אומר ילך מלאך המות ויחבל אותה שנאמר והכה ארך בשבט פיו. וארשת שפתיו כשהוא גוזר דבריו מתקיימין:

תהלים – פרק כא – רמז תרפג

אמר רבא אימתי תאות לבו נתת לו בזמן שארשת שפתיו כל מנעת סלה. רבא אמי כתיב תאות לבו נתתה לו וכתיב וארשת שפתיו כל מנעת סלה, זכה תאות לבו נתתה לו לא זכה וארשת שפתיו כל מנעת סלה. תניא רבא"י אומר כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם ולעולמי עולמים, נצח דכתיב כי

לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף, סלה דכתיב כאשר שמענו כן ראינו וגו' אלהים יכוננה עד עולם סלה, ועד דכתיב ה' ימלוך לעולם ועד:

כי תקדמנו ברכות טוב. רבי יהודה אומר ברכת משה שנקרא טוב שנאמר ותרא ואתו כי טוב הוא, רבי נחמיה אומר ברכת הקב"ה שנקרא טוב שנאמר טוב ה' לכל, רבנן אמרין ברכת התורה שנקרא טוב שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם. חיים שאל ממך, שלשה בני אדם אמרו להם שאלו וכו' (כתוב ברמז קע"ג לעיל במזמור למה רגשו ברמז תרכ"ב). ומה שאל שיהיו ישראל חיים וקיימים ולעולם ולעולמי עולמים, רבי ברכיה אומר אותם שירדו חיים שאולה ואלו הם קרח ועדתו שאל שיעלו. גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשוה עליו הוד של רב והוד של תלמיד, כענין שנאמר ונתתה מהודך עליו מהודך ולא כל והדרך, והיכן נתן ליהושע, רבי הונא בשם רבי לוי אומר בירדן נתן לו, במשה כתיב ויראו מגשת אליו, ביהושע כתיב ויראו אותו כאשר יראו את משה:

תהלים – פרק כא – רמז תרפד

כי תשיתוהו ברכות לעד והתברכו בו גויים. תחדהו (בשמך) [בשמחה] את פניך, ר' ברכיה בשם ר' שמואל אמר כתוב אחד אומר עד עתיק יומין מטא וקדמוהי הקרבוהי, וכתוב אחד אומר והקרבתיו ונגש אלי, הא כיצד המלאכים מכניסין אותו עד מחיצתו והקב"ה פושט לו ידו ומקרב אותו אצלו. תמצא ידך לכל אויביך, רבי לוי אומר תהא ידך מצויה להם ליפרע מהם:

תשיתמו כתנור אש, רבנן אמרין ליש גיהנם לעתיד לבא שנאמר נאם ה' אשר אור לו בציון וגו':

תהלים – פרק כב – רמז תרפה

למנצח על אילת השחר. מה אילה זו קרניה מפוצלות לכאן ולכאן אף השחר מפצל לכאן ולכאן, אמר ר' אידא ולמה נמשלה אסתר לאילה מה אילה זו רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה ושעה אף אסתר היתה חביבה על אחשוורוש כל שעה ושעה כשעה ראשונה. אמר רבי יוסי למה נמשלה אסתר לשחר מה שחר זה סוף כל הלילה אף אסתר סוף כל הנסים, והא איכא חנוכה, ניתן ליכתב קאמרין, הניחא למאן דאמר ניתן ליכתב, אלא למאן דאמר לא ניתן לכתוב מאי איכא למימר, מוקים לה כדרבי בנימין בר יפת אמר רבי יוחנן למה נמשלו צדיקים כאילת לומר לך מה אילה זו כל זמן שמגדלת קרניה מפצילות אף צדיקים כל זמן שמרבין תפלתן נשמעת (בתרי עשר ברמז תקס"ו):

ד"א למנצח למי שהוא קופץ כאיל ומאיר לעולם בשעת חשכה, ואימתי הוא מאיר בלילה אע"פ שהוא לילה יש בו אורה הלבנה והכוכבים והמזלות, אימתי הוא חשך בעלות השחר והלבנה שוקעת והכוכבים נכנסין והמזלות הולכים להם אותה שעה אין חשך גדול הימנו, ואותה שעה הקב"ה מעלה את השחר מתוך החשך ומאיר לעולם, והן הוא אומר והנה אימה חשכה גדולה נופלת עליו, חשכה זה מדי בימי אסתר. דבר אחר על אילת השחר למה נמשלה אסתר לשחר לומר לך מה השחר עולה והכוכבים שוקעים אף אסתר בבית אחשוורוש היא היתה מאירה והמן ובניו שוקעין. רבי חייא בר אבא ור' שמעון בן חלפתא הוו מהלכין בקריצתא בהדה בקעתא דארבל וראו אילת השחר, אמר ר' חייא כך היא גאולתן של ישראל אמר לו היינו דכתיב כי אשב בחשך ה' אור לי וגו' בתחלה היא מאירה קימעא ואחר כך היא מנפצת ובאה ואחר כך היא פרה ורבה, כך מרדכי בתחלה ומרדכי יושב בששער המלך, ואחר כך ויהי כראות המלך את אסתר המלכה ואחר כך ויקח המן את הלבוש ואת הסוס ואחר כך ויתלו את המן ואחר כך ואתם כתבו על

היהודים ואחר כך ומרדכי יצא מלפני המלך ואחר כך ליהודים היתה אורה ושמחה וגו'. אמר רבי יהודה בר רבי סימון בית שיש בו נחשים מביאין קרן של אילת ומעשנין בתוכו ומיד הנחשים בורחים, כך שכשבאת אסתר ברח המן:

אלי אלי למה עזבתני, אמר רבי לוי כיון שהגיעה אסתר לבית הצלמים נסתלקה בימנה שכינה ואמרה אלי אלי למה עזבתני שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון או שמא על שקראתיו כלב שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, חזרה וקראתו אריה דכתיב הושיעני מפי אריה. ד"א יום ראשון אמרה אלי, יום שני אמרה אלי, יום שלישי צעקה בקול גדול אלי אלי למה עזבתני, דבר אחר אלי בים אלי בסיני ועזבתני. דבר אחר למה עזבתני נשתנה עלי סדרו של עולם נשתנה עלי סדרן של אמהות מה שרה אמנו על ידי שעכבה פרעה לילה אחד לקה הוא וכל בני ביתו בנגעים, אני שאני נתונה בחיקו של רשע כל השנים הללו ואין אתה עושה לי נסים. ד"א (נה) שלש פעמים כתיב אלי אלי מבטן אמי אלי אתה, אמרה אסתר לפני הקב"ה רבש"ע שלש מצות הזהרת לאשה נדה וחלה והדלקת הנר כלום עברתי על אחת מהן למה עזבתני:

אלהי אקרא יומם ולא תענה, אמרה לפני הקב"ה לא כן עשית להם במצרים כיון שקראו לך שמעתם שנאמר ואת צעקתם שמעתי איזה צרה גדולה מזו, פרעה אמר כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו ואמר כל מי שאינו ממלא מלאכתו תשימו אותו בתוך הבנין ומי שהוא ממלא מלאכתו לא היו עושין לו כלום, אבל כאן להשמיד להרוג ולאבד, אותם צעקו ונענו אנו צמנו והתפללנו וצעקנו ולא עניתנו אם אין בנו מעשים עשה בשביל קדושתך. ואתה קדוש יושב תהלות ישראל. רבי שמואל בר חנינא אומר כל קלוס שישראל מקלסין להקב"ה כבודו יושב ביניהם שנאמר ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, אמר ר' יהושע יבא עלי אם נסתכלתי בספר אגדה מימי, פעם אחת מצאתי ספר אגדה וקריתי בו קע"ה פרשיות בתורה שכתוב אמירה וצווי כנגד קע"ה שנותיו של אברהם ומה טעם לקחת מתנות באדם זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים, (נו) קמ"ז מזמורים יש בסתהלים כנגד קמ"ז שנותיו של יעקב. ומה טעם אמר רבי אבא בר כהנא ואתה קדוש יושב תהלות ישראל ישראל סבא, וקכ"ג פעמים שעונין אחר הקורא את ההלל הללויה כנגד קכ"ג שנותיו של אהרן, ומאי טעמא יראו את ה' קדושי זה אהרן שנקרא קדוש שנאמר ולאהרן קדוש ה'. אליך זעקו ונמלטו כד"א ויושע ה' ביום ההוא, וכל כך למה, בטחו ולא בושו הכל בזכות הבטחה. ואנכי תולעת ולא איש, מה תולעת זו אין לה אלא פה כך ישראל אין להם אלא פיהם:

תהלים – פרק כב – רמז תרפו

ד"א ואנכי תולעת, ריב"ל אמר אומה שהלבישה אותך פורפירא בים, ר' שמואל בר נחמני אמר אומה שעשו לך משכן של תולעת שני. חרפת אדם ובזוי עם מה התולעת הזו בזויה כך ישראל בזוין בין העו"א, חרפת אדם רבי ברכיה אמר ארבע מיללן תלתא בעלמא וחדא באתתא, חשיך חיי דבעי מיתא, חשיך גברא דבעי לחלשא, חשיך פתוח דבעי לסמיא, חשיך דרא דאתתא דברייתא, ורבורה אשה נביאה. דבר אחר כך בטחו אלו מרדכי ואסתר. אליך זעקו דברי הצומות וזעקתם. כך בטחו ובכנו אבוא אל המלך. ולא בושו ליהודים היתה אורה ושמחה. כל רואי ילעגו לי אלו בניו של המן שהיו מלעיגין עליהם ומניעין ראשיהם ואומרים למחר הם נהרגין. גול אל ה' יפלטהו. וכתוב גול על ה' דרכך, רבי בשם רבי פנחס בכל מיני גילוי אני טוען גלה וגלגל גלגלו עונותיכם גל עלי ואני טוען, אמר רבי יוחנן משל לבן מלך שנתן לו לטעון עוביה של קורה הציץ אביו וראה אותו א"ל הבו לי כל דאתון בעיין ואנא טעין. כך הקב"ה אמר גלו

עונותיכם ואנא טוען. יצילהו כי חפץ בו, בשלשה לשונות של חבה חבב הקב"ה (בתרי עשר רמז תקנ"ז). יצילהו כי חפץ בו פיזמא דידיה סליקו:

תהלים – פרק כב – רמז תרפז

אל תרחק ממני כי צרה קרובה. שבעה קנקלין יש למלך נכנסה לקנקל ראשון ולשני ולשלישי והניחיה, כיון שנכנסה לחצי קנקל הד' התחיל לחרוק בשניו ואמר חבל על דאבדין ולא משתכחין, ושתי כמה חפצתי ובקשתי שתבוא ולא רצתה וזו נכנסה כזונה שלא ברשות, עמדה לו באמצע הרביעי, הראשונים לא היו יכולין לנגוע בה שכבר עברה על רשותן, האחרונים לא היו יכולין ליגע בה שעדיין לא עברה על רשותן, באותה שעה אמרה אל תרחק ממני כי צרה קרובה. סבבוני פרים רבים אלו אוכלוסין של אחשורוש. אבירי בשן כתרונני אלו בניו של המן. פצו עלי פיהם אריה וגו' מה אריה זה יושב על טרפו ומפספסו כך יושב אחשורוש בדין לפספסני. היה לבי כדונג כהדא שעיתא. יבש כחרש כחי כחרש שאין בו לחלוחית, ולשוני מודבק מלקוחי ששנדבק לשוני לושטי. דבר אחר מלקוחי שנטלתי שתי תורות שבכתב ושבעל פה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם. ולעפר מות תשפתני שהייתי דומה לכירה שהיא מונחת בין שני דרכים והיו העוברים והשבים שופתים עליה. כי סבבוני כלבים אלו בניו של המן. עדת מרעים הקיפוני אלו אוכלוסי אחשורוש. כארי ידי ורגלי, רבי יהודה אומר עשו לי (נז) כשפים (חוברי) [כארי] ידי ורגלי לפני אחשורוש. ר' נחמיה אומר הוכרו ידי ורגלי לפני אחשורוש. יחלקו בגדי להם דין אמר אנא נסיב (נח) פורפירא ופלגיא דידיה ודין אנא נסיב שיריא וקדשיא. ועל לבושי יפילו גורל אמר רב נחמן זה פורפירון של מלך שאין דרכו של הדיוט להשתמש בו שהיו מפילין עליו גורל. ואתה ה' אל תרחק רחם עלי וחוס עלי, א"ר יוחנן מאותה הקפיצה שקפצת על אבותי בים כן תקפוץ עלי ותפלטני היום, באותה שעה ירד מלאך אחד מן השמים וסטרו על פיו ואמר לו רשע קונעתך עומדת בחוץ ואתה יושב מבפנים, ויהי כרראות המלך על כרחו שלא בטובתו נשאה חן בעיניו. אמר רבי תחליפא מצינו שהאריך השרביט שתיים ושלישים אמה והנס האחרון גדול מן הראשון כל זמן שהיתה נכנסת השרביט היה קופץ, א"ר יצחק ומה שרביט של בשו ודם נותן חיים לאומה שלמה לכשיבא שבטו של הקב"ה דכתיב רעה עמך בשבטך על אחת כמה וכמה:

תהלים – פרק כב – רמז תרפח

שמעון בן שטח היו (נט) ידיו חמומות, אתא חדא סיעה דליצנין אמרו נסהוד על בריה ונקטליניה ויהבו עצה על בריה למיקטליה אסהידו עלוי ונגמר דינו ליהרג, כדנפק למיקטליה אמרין ליה מרי סהדי שקרין אנן בעא אבוי מחזר יתיה. א"ל אבא אם בקשת שתבא ישועה על ידך עשה אותי כאסקופה. מעשה בחסיד אחד שהיה מהלך בדרך וראה שני בני אדם נזקקין לכלבא, אמרין אנן ידעין דהוא גברא מסהיד עלן ומיד מקטלייןן אלא נקדמיניה ונסהיד עליה, אזלון ואסהידו עליה ונגמר דינו, והוא שדוד אמר הצילה מחרב נפשי מחרבן של אלו, מיד כלב יחידתי מכלבו של אותו חסיד. הושיעני מפי אריה, א"ר יעקב בר אירי בשעה שהיה דוד רועה את הצאן הלך ומצא את הראם ישן במדבר והיה סבור בו שהיה הר ועלה עליו והיה הראם נננער ועמד והיה דוד רוכב עליו והיה מגיע עד השמים, באותה שעה אמר דוד רבש"ע הורידני מהראם הזה אם אתה מצילני מקרני הראם אני בונה לך היכל של ק' אמה (ס) כקרני ראם הזה, יש אומרים לארכו מדדו וי"א לעוגלו מדדו, מה עשה הקב"ה זמן לו אריה אחד כיון שראה הראם את

האריה נתירא ממנו ורביץ לו מפני שהוא מלך עליו וירד דוד לארץ, וכיון שראה דוד את האריה נתירא ממנו שנאמר הושיעני מפי אריה כשם שמקרני ראשמים עניתני:

יראי ה' הללוהו, ר' יהושע בן לוי אמר אלו יראי שמים, ר' שמואל בר נחמני אמר אלו גרי הצדק, לעתיד לבא אנטונינוס בא בראש כולם, אם כן למה נאמר וגורו ממנו כל זרע ישראל, א"ר בנימין זה שבט בנימין שנולד באחרונה, רבנן אמרין יראי ה' הללוהו אלו הכהנים, כל זרע יעקב כבדוהו אלו הלויים, וגורו ממנו כל זרע ישראל [אלו ישראל]. כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, בנוהג שבעולם שני בני אדם נכנסו אצל הדיין אחד עני ואחד עשיר למי הדיין הופך את פניו לא אל העשיר, ברם הכא ולא הסתיר פניו ממנו. ר' חגי גזר תעניתא ואתא מיטרא אמר לא מפני שאני כדאי אלא כי לא בזה ולא שקץ ענות עני, וכשם שלא בזה ולא שקץ את תפלתו כך לא בזה את קרבנו. אגריפס המלך בקש להקריב אלף עולות ביום אחד שלח ואמר לכהן גדול שלא יקריב אותו היום חוץ ממנו, בא עני אחד ובידו שתי תורים אמר הקרב לי את אלו, אמר לו המלך צוני שלא יקריב אחר חוץ ממנו, אמר לו אדוני כהן ארבע אני צד בכל יום אני מקריב ב' ומתפרנס בב' ואם אין אתה מקריב לי הרי אתה חותך את פרנסתי. עמד הכהן והקריבם, נראה לאגריפס בחלום קרבנו של עני קדמך שלח ואמר לכהן לא כן אמרתי לך שלא יקריב אחר חוץ ממני, א"ל כך וכך אמר לי ארבע אני צד בכל יום ב' אני מקריב ובב' אני מתפרנס ואם אין אתה מקריב לי הרי אתה חותך פרנסתי לא היה לי להקריב, אמר לו יפה עשית. מעשה בשור אחד שהיו מושכין אותו לקרבן ולא נמשך, בא עני אחד ובידו אגודה אחת של טרכסמון והושיט לה ונטלה ואכלה, נראה לבעל השור בחלום אגודתו של עני קדמך. מעשה באשה אחת שהביאה קומץ אחד של סלת והיה כהן מבזה עליה ואומר ראו מה הן מביאות להקריב מה בזה לקבל ומה בזה להקריב, נראה לכהן בחלום אל תבזה עליה הרי הוא כאלו נפשה הקריבה. והלא דברים קל וחומר ומה אם מי שאינו מקריב נפש כתיב בו נפש, מי שהוא מקריב נפש על אחת כמה וכמה. מעשה באחד שהביא מנחתו מגליא ומאספמיא ומחברותיה וראה את הכהן שהיה קומץ ואוכל השאר, אמר כל הצער שצערתי בשביל זה שיאכל, היו מפייסין אותו לומר מה זה שלא נצטער אלא בין האולם והמזבח זכה שאאיאכל את מנחתך, אתה שנצטערת עליה עאכ"ו, הוי כי לא בזה ולא שקץ ענות עני:

יאכלו ענוים וישבעו, א"ר חזקיה עתיד אדם ליתן דין וחשבון על כל מה שראתה עינו ולא אכל, ר' אלעזר חשש לה לההיא שמועתא (סא) ומצמית ליה פריטין ואכיל בהון מכל מילא חדא בשתא:

יאכלו ענוים וישבעו. זה מרדכי ואסתר. תנא לשלשה חלקים נחלק ממנו של המן, שליש למרדכי ואסתר, ושליש לעמלי תורה, ושליש לבנין בית המקדש, ושולשתן בפסוק אחד, יאכלו ענוים וישבעו זה מרדכי ואסתר, יהללו ה' דורשיו אלו עמלי תורה, יחי לבבכם לעד זה בנין בית המקדש והיו עיני ולבי שם כל הימים. א"ר יודן ממה שעשה להם הקב"ה בעולם הזה אתם יודעים מה מתוקן להם לעתיד לבא יחי לבבכם לעד וגו' אכלו וישתחוו גו'. זרע יעבדנו, אמר רבי יודן כל שבא לכלל זרע חי, יצאו נפלים שאינם חיים לעתיד. יבאו ויגידו צדקתו. רבי שמעון בן אלעזר אומר יבאו דורות האחרונים ויגידו צדקתו של הקב"ה שעשה לדורות הראשונים. לפניו יכרעו כל יורדי עפר ונפשו לא חיה, וכן הוא אומר כי לא יראני האדם וחי בחייהן אינם רואין הא בשעת מיתתן רואין:

תהלים – פרק כב – רמז תרפט

שנו רבותינו קטן מאימתי בא לעולם הבא, רבי חייא ור' שמעון ברבי, חד אמר משעה שנולד, וחד אמר משעה שספר, מאן דאמר משעה שנולד דכתיב יבאו ויגידו צדקתו לעם נולד כי עשה, ומאן דאמר משעה שספר דכתיב זרע יעבדנו יספר לאדני לדור, רבינא אמר משעה שנזרע שנאמר זרע יעבדנו, רבי נחמינ אמר משעה שגמול דכתיב עני אני וגוע מנוער נשאתי אמיך אפונה. תנא משמיה דרבי משעה שיאמר אמן שנאמר פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים אל תקרי אמונים אלא האומר אמן:

תהלים – פרק כג – רמז תרצ

מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר. דוד רוען של ישראל אתה תרעה את עמי ישראל, ומי הוא רועה של דוד הקב"ה שנאמר ה' רועי לא אחסר. אברהם היה מברך את הכל שנאמר ונברכו בך כל משפחות האדמה, ומי היה מברך את אברהם הקב"ה שנאמר וה' ברך את אברהם בכל. משה ניסן של ישראל שנאמר (מה תנסון את ה') [לכל האותות והמופתים אשר עשה משה], ומי הוא ניסן של משה הקב"ה שנאמר ויקרא שמי ה' נסיי. ירושלים אורו של עולם שנאמר והלכו גוים לאורך, ומי הוא אורו של ירושלים הקב"ה שנאמר והיה לך ה' לאור עולם. וכן הוא אומר דודי לי ואני לו, הוא לי לאלוה אנכי ה' אלהיך, ואני לו לאומה ולאמי אלי האזינו. הוא לי כאח מי יתנך כאח לי, ואני לו לאחות פתחי לי אחותי רעיתי. אני לו לצא ואתן צאני צאן מרעיתי, והוא לי לרועה ה' רועי לא אחסר. אמר רב חמא בר חנינא אתה מוצא אין לך אומנות בזויה יותר משל רועה שכל ימיו הוא הולך במקלו ובתרמילו ודוד קרא להקב"ה רועה. אמר דוד מזקנים אתבונן. יעקב קרא אותו רועה שנאמר האלהים הרועה אותי, אף אני קורא אותו רועה שנאמר ה' רועי לא אחסר. ד"א זש"ה כי ה' אלהיך ברכך. יכול אפילו אתה יושב ובטל, תלמוד לומר בכל מעשה ידך, אם עושה אדם מתברך ואם לאו אינו מתברך, מהו ידע לכתך הלוחך לכלוך צערך בפרנסתך. רבי יהודה בשם ר' אלעזר אומר שלשה דברים הדרך עושה, מבלה את הכסות, ושוחקת את הגוף, וממעטת את היציאה, אבל הקב"ה אינו כן שמלתך לא בלתה מעליך וגו' ולא חסרת דבר זה היציאה. זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך, א"ר יודן בזכות שאמרתם זה אלי ואנוהו נתתי זה לכם ארבעים שנה. רבי יהודה אומר מלך במדינה אין המדינה חסרה כלום, כך ה' אלהיך עמך לא חסרת דבר, בנוהג שבעולם אדם מקבל אורח יום ראשון שוחט לו עגל, יום ב' שוחט לו שה, יום ג' תרנגולין, יום ד' קטניות, יום ה' ממעט והולך, לא דומה יום ראשון כיום אחרון. יכול אף זה כן תלמוד לומר זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך יום ראשון כיום אחרון. ר' נחוניא אומר מהו לא חסרת דבר דלא הוית חסר אלא מימר מילא והיא מתעבדא, יעשה המן כבשר של עגל והוא נעשה, יעשה פטומין והוא נעשה, יעשה פסיוני והוא נעשה, מה אתה מבקש קמח שטו העם וגו', קונדיטון או דכו במדוכה, אשישות ועשו אותו עוגות, לכך נאמר לא חסרת דבר, אלא שתדבר בפוך, מן אני רוצה אני ממטיר לכם, מים אני רוצה הן הכה צור ויזובו מים, שלו אני מבקש ותעל השלו, אמרו בשר אנו מבקשים, כיון ששמע משה את הדבר הלך לו אצל הקב"ה א"ל בשר מבקשין בניך, א"ל הקב"ה תן להם, אמר לו משה מאין לי בשר הצאן ובקר ישחט להם, א"ל לא היה לך צפרדעים במצרים וכו' כל כך היית עשיר ועכשו אין לך, אמר לפניו רבש"ע משלך היה לי, אמר לו במצרים יש לי ועכשו אין לי היד ה' תקצר:

תהלים – פרק כג – רמז תרצא

בנאות דשא ירביצני, שאל ר' אלעזר את ר' שמעון ואמר לו כשיצאו ישראל ממצרים כלי קוריים יצאו עמהם א"ל אל, ומהיכן היו לובשין כל ארבעים שנה, א"ל ממה שהלבישום מלאכי השרת שנאמר ואלבישך רקמה, ומהו רקמה רבי דוסתאי אומר פורפירא, אמר ליה ולא היו בליים, אמר ליה ולא קרית שמלתך לא בלתה מעליך, אמר ליה ולא היו הקטנים גדלים, אמר ליה צא ולמוד מן החלזון שכל זמן שהוא גדל נרתקו גדל עמו, א"ל ולא היו מתלכלכין, א"ל ענני כבוד משהצין אותן, צא ולמד (מסלמנדרא) אמייטון הזה שאינו מתגהץ אלא באור, אמר ליה ולא היו עושין כנימות, אמר ליה במותן לא היו עושין בחייהן לא כ"ש, א"ל ולא היו מסריחין מריח הזיעה שאינן מחליפין את לבושיהן, א"ל הבאר היה מעלה להם מינה דשאים ומיני בשמים והיו מנענעין בהן שנאמר בנאות דשא ירביצנ, והיה ריחן נודף מסוף העולם ועד סופו, בא שלמה ופירש וריח שלמותיך כריח לבנון ואומר נרד וכרכום קנה וקנמון כל אלו מהיכן מעין גנים באר מים חיים, כיון שראו ישראל היאך הקב"ה מעדנן במדבר התחילו מקלסין אותו ואומרים את הוא רעיא טבא לא חסרת טובתך לעולם:

תהלים – פרק כג – רמז תרצב

ה' רועי לא אחסר וגו' על מי מנוחות ינהלני, אמר רבי שמואל יש לך מים שהן נאים לשתות ואינן נאים לרחוץ בהם, ויש לך נאין לרחוץ בהן ואינן נאין לשתות, מי הבאר נאים לזה ולזה. נפשי ישוב בתורה תורת ה' תמימה משיבת נפש. ינחני במעלגי צדק במן ובבאר ובשלו ובענני כבוד לא שיש לו זכות אלא למען שמו. ד"א על מי מנוחות ינהלני שהיה מתגבר והולך מאהל לאהל ולא היה אחד מהם מצטער לילך ולמלאת ממקום אחר. גם כי אלך בגיא צלמות בקדקדו של מדבר. לא אירא רע שנאמר וה' הולך לפנייהם יומם, שבטך אלו היסורין ומשענתך זו תורה. המה ינחמוני יכול בלא יסורין תלמוד לומר אך, יכול בעולם הזה תלמוד לומר אך טוב וחסד ירדפוני, ר' אלעזר המודע אומר לעתיד לבא באין כל שרי אוה"ע ומקטרגין לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע אלו עובדי אלילים ואלו עובדי אלילים אלו מגלי עריות אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים הללו יורדין לגיהנם והללו אין יורדין, אמר להם אם כן הוא כל אומה ואומה תרד עמה אלהיה שנאמר כי כל העמים ילכו איש בשם אלהיו. רבי חנינא בשם ר' ראובן אמר אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמר כי באש ה' שופט אין כתיב כאן אלא כי באש ה' נשפט, הוא שדוד אמר גם כי אלך בגיא צלמות לא אירא רע כי אתה עמדי:

תהלים – פרק כג – רמז תרצג

דבר אחר גם כי אלך בגיא צלמות. אמר רבי יצחק זה הישן בצל דקל יחידי בלילה ובצלה של לבנה, בצל דקל יחידי לא אמרן אלא דלא נפל נטולא דחבריה עילויה, והני מילי בשדה אבל בחצר אע"ג דנפל טולא דחבריה עילויה, ובצלה של לבנה לא אמרן אלא במערבא אבל במדינחא לית לן בה:

תערוך לפני שלחן. זה המן, איסי בן עקיבא אומר גבהו של מן חמשים אמה, ומי שאינו מאמין אל יראה באותה טובה שנאמר אל ירא בפלגות נחלי דבש וחמאה. נגד צוררי מן שירד להם לישראל היה מתגבר ועולה עד שראו אותו כל מלכי מזרח ומערב, כוסי רויה אמר אביי שמע מינה כסא דדוד לעתיד לבא מחזיק מאתן ועשרין וחד לוגא. רויה בגימטריא הכי הוון:

תהלים – פרק כג – רמז תרצד

דבא אחר בנאות דשא ירביצני. מדבר בדוד בשעה שהיה בורח מפני שאול, מה כתיב וילך דוד ויבא יע? חרת, ולמה נקרא חרת שהיה מנוגב כחרת, והקב"ה הרטיבו מטובו של עולם שנאמר כמו חלב ודשן תשבע נפשי, נפשי ישובב זה המלכות לא שהיה לי בזכותי אלא למען שמו. גם כי אלך בגיא צלמות זה מדבר זיף, למה כי אתה עמדי. שבטך אלו יסורין. ומשענתך זו תורה המהה ינחמוני. תערוך לפני שלחן זה המלכות. נגד צוררי זה דואג ואחיתופל. דשנת בשמן ראשי יכול בלא יסורין, תלמוד לומר אך, יכול בעוה"ז, תלמוד לומר אך טוב וחסד ירדפוני, ושבתי בבית ה' לארך ימים זה בית המקדש, רבנן פתרון קריא בישראל, בנאות דשא ירביצני אלו ישראל שנאמר אני ארעה צאני ואני ארביצם, על מי מנוחות ינהלני ועל הנחל יעלה על שפתו. נפשי ישובב זה טובו של עולם הבא:

תהלים – פרק כד – רמז תרצה

לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה. דוד הוא נאה למזמורו ומזמורו נאה לו, מה כתיב למעלה מזמור לדוד ה' רועי לא אחסר וכאן לדוד מזמור, כל מקום שנאמר למנצח בנגינות אינו אלא לעתיד לבא שנאמר למנצח בנגינות. מזמור לדוד היה מנגן ואח"כ שורה עליו רוח הקדש, לדוד מזמור שורה עליו רוח הקדש ואח"כ שורה עליו רוח הקדש, לדוד מזמור שורה עליו רוח הקדש ואח"כ מנגן, משכיל לדוד ע"י עצמו, לדוד משכיל היה אומר ע"י מתורגמן. לה' הארץ ומלואה, משל למלך שהיה לו עיר והיה לו בן בית בעיר היו בני העיר מכבדין אותו לומר שהוא בן ביתו של מלך, בא לו אצל המלך והמלך מכבדו היה מתכבד מכאן ומכאן, לא עשה המלך אלא מכר עירו לאחרים, התחילו פושעים בבן ביתו של מלך, בא אצל המלך, אחר ימים נטול המלך את עירו התחיל בן ביתו עובר בתוך העיר ומזמר, אמר להם כשמכרה לא פשעתם בי עכשו שנטלה אני בן ביתו ואתם מכבדים אותי, המלך זה הקב"ה העיר זה ארצו, ובן בית זה דוד, כל הימים שהיתה הארץ להקב"ה היו מכבדין את דוד כי הוא יוצא ובא לפנייהם ולא עשה אלא מכרה שנאמר ומכרתי את הארץ, (סב) התחילו פושעים בו ויענו העם את המלך דבר לאמר אין לנו חלק בדוד, וכשיקנה הקב"ה את ארצו בן בית חוזר שנאמר ואחר ישובו בני ישראל ובקשו את ה' אלהיהם ואת דויד מלכם לכך אומר לדוד מזמור לה' הארץ ומלואה. יש לך אדם שיש לו ספינה אבל מה שיש בתוכה אינו שלו, אם הפרקמטיא שלו ספינה אינו שלו, והקב"ה אינו כן אלא לה' הארץ ומלואה, בשר ודם בונה ביתו של עשרים אמה כשהוא גדול מאה אמה והוא כלו שלש אמות, והקב"ה אינו כן ברא את הארץ והוא ממלאה לה' הארץ ומלואה, וכן הוא אומר מלא כל הארץ כבודו, אמר שמואל ד' מזמורים אמרן דוד וכו' (כדכתוב לעיל בסוף רמז תרל"ז):

תהלים – פרק כד – רמז תרצו

אמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העולם הזה בלא ברכה כאלו נהנה מקדשי שמים שנאמר לה' הארץ ומלואה, רבי לוי רמי כתיב לה' הארץ ומלואה וכתיב והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא כאן קודם ברכה כאן לאחר ברכה. תניא רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא ביום ראשון מהו אומר לה' הארץ ומלואה על שם שקנה והקנה ושליט בעולמו. בשני מה הוא אומר גדול ה' ומהולל מאד על שם שחלק מעשיו ונתעלה וישב במרום ומלך עליהם. בשלישי מהו אומר אלהים נצב בעדת אל על שם שגלה ארץ בחכמה והכין תבל לעדתו. ברביעי מהו אומר אל נקמות ה' על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהם. בחמישי מהו אומר הרנינו לאלהים עוזנו וגו' על שם שברא עופות ודגים ולשבחו לשמו. בששי מהו אומר

ה' מלך גאות לבש על שם שגמר מעשיו ומלך עליהם. בשביעי מהו אומר מזמור שיר ליום השבת ליום שכלו שבת:

תהלים – פרק כד – רמז תרצז

דבר אחר לה' הארץ ומלואה. רבי עזריה ורבי נחמיה ור' ברכיה תלתיהון אמרין משל למה"ד למלך שהיו לו שני אפוטרופין אחד היה הממונה על מה שבבית ואחד על מה שבשדות, שעל הבית היה יודע כל מה שבבית ושבשדה, ושבשדה לא היה יודע אלא מה שבשדה בלבד, כך משה בשעה שעלה למרום היה יודע עליונים ותחתונים קלס בנהן הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה, אבל דוד שלא עלה למרום קלס להקב"ה במה שהיה יודע לה' הארץ ומלואה, אמר רבי פנחס מלך בשר ודם כשהוא בקיטון אינו בטרקלין וכשהוא בטרקלין אינו בקיטון, אבל הקב"ה כבודו מלא העליונים והתחתונים שנאמר הודו על ארץ ושמים, ואומר הלא את השמים ואת הארץ איני מלא, ב"ו יש לו צאן ואין לו מרעה יש לו מרעה אינו יודע אי זה מרעית טובה, אבל הקב"ה אינו כן אלא יש לו צאן אלו ישראל ואתן צאני צאן מרעיתי, יש לו מרעה לה' הארץ ומלואה, ויודע לרעות אני ארעה צאני, יודע איזה מרעית טובה שנאמר במרעה טוב ארעה אותם:

כי הוא על ימים יסדה ועל נהרות יכוננה. כי אתא רב דימי אמר אלו שבעה ימים וארבע נהרות שמקיפין את ארץ ישראל, אלו הן שבעה ימים, ימה של טבריה, וימה של חילת, וימה של סדום, וימה של עכו, וימה של פמיאס, וימה של סבכי, וים הגדול. אלו הן ארבע נהרות, ירדן, וירמוך קרמיון, ופיגה:

כי הוא על ימים יסדה. באיזה זכות בזכות זה דור דורשיו מבקשי פניך יעקב סלה, הה"ד וירח ה' את ריח הניחוח, הריח ריח של אברהם אבינו עולה מכבשן האש, הריח ריח של חנניה מישאל ועזריה עולה מכבשן האש. משל לאוהבו של מלך שכבדו דורון נאה בדיסקוס נאה, עמד בנו ולא כבדו עמד בן בנו וכבדו, אמר ליה דמי דורון דידך לדורון דסבך הריח דורו של גזרה. רב שלום בשם רבי נחמני משל למלך שהיה מבקש לבנות פלטרין על הים ולא היה יודע היכן לבנותה ומצא צלוחית של בלסמון והלך וריחה ובנה עליה הה"ד כי הוא על ימים יסדה, באיזה זכות בזכות זה דור דורשיו:

מי יעלה בהר ה' זה אברהם שנאמר בו לך לך אל ארץ המוריה וגו', ומי יקום זה אברהם שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום, נקי כפים אם מחוט ועד שרון נעל. ובר לבב חלילה לך מעשות כדבר הזה. אשר לא נשא לשוא נפשו זה נפשו של נמרוד. ולא נשבע למרמה שנאמר הרימותי ידי אל ה' אל עליון קונה שמים וארץ. ישא ברכה מאת ה' וצדקה מאלהי ישעו וה' ברך את אברהם בכל (כתוב בשופטים ברמז תר"ט):

מי יעלה בהר ה', אברהם קראו הר אשר יאמר היום בהר ה' יראה, משה קראו הר ההר הטוב הזה והלבנון, דוד קראו הר מי יעלה בהר ה' ומי יקום במקום קדשו, ישעיה קראו הר שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא הוא מגבעות. דבר אחר מי יעלה בהר ה' זה משה שנאמר ומשה עלה אל האלהים, ומי יקום במקום קדשו זה משה שנאמר ואתה פה עמוד עמדי, נקי כפים זה משה שנאמר לא חמור אחד מהם נשאתי, ובר לבב זה משה שהיה מברר עסקיו בשעה שא"ל הקב"ה שילך בשליחותו של פרעה, אשר לא נשא לשוא נפשו זה משה שלא נשא לשוא נפשו של מצרי אלא ויפן כה וכה וירא כי אין איש שראה את המלאכים ונמלך בהן והרגו בדין, ולא נשבע למרמה זה משה שנאמר ויואל משה לשבת את האיש, ואין ויואל אלא לשון שבועה כמד"א ויואל שאול את העם, ישא ברכה מאת ה' וזאת הברכה. דבר אחר מדבר ביעקב, מי יעלה בהר ה' קום עלה בית אל, ומי יקום במקום קדשו ויפגע במקום,

נקי כפים אנכי אחטנה, ובר לבב כי מששת את כל כלי, אשר לא נשא לשוא נפשו נפשו של לבן, ולא נשבע למרמה וישבע יאעקב. ישא ברכה מאת ה' וירא אלהים אל יעקב עוד וגו' ויברך אותו:

זה דוד דורשיו. פליגי בה ר' יהודה נשיאה ורבנן, חד אמר דוד לפי הפרנס וחד אמר פרנס לפי הדור, למאי הלכתא אילימא למעליותא דמר סבר אי מעלי פרנס מעלי דרא ומר סבר אי מעלי דרא מעלי פרנס הא איכא צדקיהו דהוה מעלי ודריה לא הוה מעלי והא איכא יהויקים דלא הוה מעלי ודריה הוה מעלי, אלא לענין תוקפא וניחותא קאמרינן:

תהלים – פרק כד – רמז תרצח

שאו שערים ראשיכם. אמר רב יהודה אמר רב אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מחול לי על אותו עון, א"ל מחול לך, א"ל עשה עמי אות לטובה, א"ל בחייך אין אני מודיע בחיי שלמה בנך אני מודיע, בשעה שבנה שלמה את בית המקדש בקש להכניס ארון לפני ולפנים דבקו שערים זה בזה, אמר שלמה כ"ד רננות ולא נענה, כיון שאמר ה' אלהים אל תשב פני משיחך זכרה לחסדי דויד עבדך מיד נענה, באותה שעה נהפכו פני כל שונאי ישראל כשולי קדרה וידעו כל ישראל שמחל לו הקב"ה לדוד על אותו עון, ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים, והיינו דכתיב ביום השמיני שלח את העם (במלכים ברמז קצ"ג ול"א):

תהלים – פרק כד – רמז תרצט

דבר אחר שאו שערים ראשיכם מי אמר הפסוק הזה שלמה אמרו שעשה ארון של עשר אמות והכניס את הארון לתוכו ונשא אותו להכניס לבית קדש הקדשים, כיון שהגיע לפתח בית המקדש היה הפתח של עשר אמות והארון של עשר אמות ואין עשר אמות יכולין ליכנס בתוך עשר אמות ועוד שהיו טוענין בו, כיון שראה שלא היה יכול להכניסו היה מתבייש ולא היה יודע מה לעשות, התחיל מתפלל לפני הקב"ה שאו שערים ראשיכם וגו' ויבא מלך הכבוד, באותה שעה בקשו השערים לירד ולרוץ את ראשו של שלמה שהיו סבורים שמא על עצמו הוא אומר, א"ל מי הוא זה מלך הכבוד, א"ל ה' צבאות הוא מלך הכבוד סלה כו', [מה עשה הביא] ארונו של דוד וראו ארונו ומיד נענה, אמר להן הקב"ה אתם חלקתם לי כבוד חייכם כשאחחרית את ביתי אין כל אומה שולט בכם, כל כלי בית המקדש גלו לבבל שנאמר ומכלי בית ה' הביא נבוכדנאצר (מלך בבל) לבבל אבל השערים במקומן נגזזו שנאמר טבעו שעריה, וי"א השער היה קטן (עשרים) [חמש] אמות ארכו וב' וחצי רחבו, והארון היה אמתים וחצי ארכו ואמה וחצי רחבו, וכי לא היו אמה וחצי נכנסות בתוך שנים וחצי, אלא באותה שעה דבקו שערים זה בזה ואמר עשרים וארבעה רננות וכו' (כדלעיל):

תהלים – פרק כד – רמז תש

דבר אחר מי הוא זה מלך הכבוד שחולק כבוד ליראיו, ה' צבאות, כיצד מלך בשר ודם אין יושבין על כסאו והקב"ה הושיב שלמה המלך על כסאו שנאמר וישב שלמה על כסא ה'. מלך בשר ודם אין רוכבין על סוסו והקב"ה הרכיב את אליהו על סוסו מה סוסו סופה וסערה שנאמר ה' בסופה ובסערה דרכו וכתוב ויעל אליהו בסערה. מלך בשר ודם אין משתמשין בשרביטו ומשה נשתמש בשרביטו של הקב"ה שנאמר ויקח משה את מטה האלהים בידו. מלך בשר ודם אין לובשין עטרה שלו והקב"ה נותן עטרה שלו למלך המשיח, ומהו עטרה של הקב"ה כתם פז שנאמר ראשו כתם פז וכתוב תשית לראשו עטרת פז. מלך

בשר ודם אין לובשין לבושו וישראל לבש לבושו של הקב"ה שנאמר עורי עורי לבשי עוז זרוע ה', ונתנו לישראל שנאמר ה' עוז לעמו יתן. מלך בשר ודם אין נקראין בשמו כמו קיסר אגוסטוס בסיליאוס ואם נקרא אדם באחד מהם אין לו חיים, אבל הקב"ה אמר למשה אני עשיתך כמותי לפרעה, אני נקרא אלהים ובו בראתי את העולם שנאמר בראשית ברא אלהים וכתוב ראה נתתיך אלהים לפרעה הוי מלך שחולק מכבודו ליראיו, אמר רבי סימון כתיב והעם לא נסע עד האסף מרים מלמד שנתעכב לה הענן, רבי לוליאני בשם רבי יצחק אמר כתיב משה ידבר והאלהים יעננו בקול ולא היה צריך לומר (סג) אלא האלהים ידבר ומשה יעננו, ר' ברכיה בשם ר' אמי כתיב ויוסף הורד מצרימה וכתוב ויהי ה' את יוסף, רבי יודן בשם רבי איבו אמר אין לי אלא בשעת הרוחה מנין אף בשעת הצרה שנאמר אין שר בית הסהר. תנן התם כל הכלים שבמשכן עור תחש מלמעלן ובארון כתיב ופרשו בגד כליל תכלת מלמעלה, ואם כן למה כדי שיבא הארון מסויים הוי ויבא מלך הכבוד. אמר רבי חייא מפני מה נשתנית תכלת מכל מיני צבעונין מפני שתכלת דומה לעשבים ועשבים דומים לים וים דומה לרקיע ורקיע דומה לקשת והקשת דומה לענן והענן דומה לכסא והכסא דומה לכבוד שנאמר כמראה הקשת אשר יהיה בענן ביום הגשם, ומכבודו חלק ליראיו זה התכלת שנאמר ועשו להם ציצית:

תהלים – פרק כה – רמז תשא

לדוד אליך ה' נפשי אשא. זש"ה ביומו תתן שכרו, א"ל הקב"ה לדוד דוד למה אתה נושא את נפשך אלי, א"ל מפני שאני כשכיר בעולמך שנאמר כעבד ישאף צל וכשכיר יקוה פעלו, וכתוב בתורתך ביומו תתן שכרו וכתוב ואליו הוא נושא את נפשו, לכך אליך ה' נפשי אשא, בנוהג שבעולם פועל שעושה מלאכה עם בעל הבית והוא מבקש שכרו ממנו והקב"ה אומר לו לא תבוא עליו השמש ואליו הוא נושא את נפשו, אנו שנפשנו תלויה בו על אחת כמה וכמה. ד"א אליך ה' נפשי אשא זה דורו של שמד שנתמשכנו על קדושת השם כענין שנאמר כי תשה ברעך משאת מאומה:

תהלים – פרק כה – רמז תשב

דבר אחר אליך ה' נפשי אשא, זש"ה בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי בנוהג שבעולם אדם מפקידין אצלו פקדונות הוא מחליף את של זה בזה, אבל הקב"ה אינו כן שמא עמד אחד שחרית ובקש נפשו ולא מצאה או שמא מצא נפשו ביד אחר אלא וה' אלקים אמת. א"ר אלכסנדר בשר ודם מפקידין בידו חדשים והוא מחזירן בלויין ושחוקין והקב"ה מפקידין בידו בלויין ושחוקין והוא מחזירן חדשים, תדע לך שכן הפועל הזה עושה מלאכה כל היום ונפשו יגעה עליו ושחוקה ושחרית היא חוזרת לגופו בריה חדשה שנאמר חדשים לבקרים. רבי סימון בשם רבי שמעון ממה שאתה מחדשנו לבקרים אנו יודעין שרבה אמונתך לתחיית המתים, בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ונושא קרבן ומתכפר לו, עכשו אשאין אנו נושאין קרבן הרי נפשנו נשואה לך אין לנו להתלות אלא על רחמך הוי אליך ה' נפשי אשא. ר' יהודה אומר אף הקב"ה מוותר לנו סליחה הרבה משלו ואל אלקינו כי ירבה לסלוח:

אלקי בך בטחתי. א"ר יצחק בך בטחתי בך כ"ב אותיות. מעשה היה בקסרין והיה שם איש גדול והיה לו שם במדינה, והי שם איש אחר, והיו שומרי המדינה עוברים מצאו אכסנאי אחד תפשוהו א"ל הניחוני בן ביתו של מלך אני. כיון ששמעו כן הניחוהו ושמרוהו עד הבקר, בבקר הביאוהו אצלו א"ל בן ביתך מצאנו אמש, א"ל בני אתה מכיר אותי, א"ל לאו, א"ל והיאך אתה בן ביתי, א"ל בבקשה ממך איני בן ביתך אלא בך בטחתי שאלמלא אמרתי כך היו מכין אותי, א"ל בשביל שבטח בי הניחוהו, כך דוד אמר אלקי בך

בטחתי בשביל שבטחתי בך אל יעלצו אויבי לי ולא אני לעצמי כל כך אלא גם כל קוֹיך לא יבושו. רבי פנחס בשם רבי אלכסנדר אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שאני עומד בתפלה לפניך אל תהי תפלתי מאוסה לפניך מפני שענייהם של ישראל תלויות בי ועיני תלויות בך, אם שמעת תפלתי כאלו שמעת תפלתם, וכן אתה מוצא בתענית צבור בשעה שהצבור מתענין ש"ץ יורד לפני התבה עיניהם של צבור תלויות בו והוא עיניו תלויות להקב"ה והוא שומע תפלתם, לכך אמר דוד גם כל קוֹיך לא יבושו ומי יבשו הבוגדים ריקם:

דרכיך ה' הודיעני, ר' ברכיה בשם ר' יוחנן משל לרופא שהיה לו תלמיד ולמד לו כל מיני רפואות חוץ ממכה פלונית, א"ל רבי כל רפואותיך גלית לי חוץ ממכה פלונית בבקשה ממך גלה אותה לי, כך אמר משה לפני הקב"ה הודיעני נא את דרכך והודיעו שנאמר יודיע דרכי למשה. ד"א דרכיך ה' הודיעני הודיעני נא את דרכיך באי זה מדה אתה מתנהג עם עובדי אלילים:

הדריכני באמתך ולמדני וגו' אותך קוֹיתי כל היום. וכי אפשר לו לאדם להתפלל כל היום, אלא לפי שהעולם הזה יום הוא לעובדי אלילים ולילה לישראל לכך נאמר אותך קוֹיתי כל היום:

זכור רחמיך ה' וחסדיך. לא מן הדין אלא כי מעולם המה. אמר רבי הושעיא בר נחמיה התנהג חסדים שהתנהגת בהם עם אדם הראשון שכך אמרת לו כי ביום אכלך ממנו מות תמות ואלולא שנתת לו יום אחד משלך שהוא אלף שנים היאך הוא יכול להעמיד תולדות שנאמר והאדם והאדם ידע את חוה אשתו:

חטאת נעורי ופשעי אל תזכור. א"ר יודן אמר דוד רבש"ע יהיו חטאי ופשעי כחטאת נעורי מה חטאת נעורי אין בהם ממש אף פשעי לא יהיו בהם ממש:

כחסדך זכר לי אתה, אר"א משל למה הדבר דומה למלך שעשה סעודה גדולה ואמר לאפטרון שלו זמן לי בני אדם תגרים ואל תזמן לי בעלי מלאכה, א"ל אדוני המלך סעודתך גדולה היא ואין מספיקין לה התגרים אלא עם בעלי מלאכה, כך אמר דוד כחסדך זכר לי אתה למען טובך ה' שנאמר טוב ה' לכל. רבי יוסי בר' חנינא אמר למלך שעשה סעודה וזמן את האורחים הגיעו ארבע שעות ולא באו חמישית וששית ולא באו, לעת ערב התחילו האורחים ממשמשין ובאים אמר להם טובה גדולה אני צריך להחזיק לכם שאלמלא אתם כל הסעודה שתקנתי לכם לכלבים הייתי משליכה, (סד) כך אמר הקב"ה לישראל טובה גדולה אני מחזיק לכם שבשכבילכם בראתי את עולמי, שאלמלא אתם כל אותה טובה שהתקנתי לעתיד לבא למי הייתי נותנה:

טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך. רבי אליעזר בן יעקב אומר מקלט היה כתוב בפרשת דרכים כדי שיכיר הרוצח ויפנה לשם. אמר רב הונא מאי קראה תכין לך הדרך עשה הכנה לדרך. רבי חמא בר חנינא פתח ליה פתחא להדא פרשתא מהכא טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך, אם לחטאים מורה כל שכן לצדיקים, וכן מצינו בפרעה שאמר ליה שלח העז את מקנך. ד"א טוב וישר ה'. למה טוב שהוא ישר ולמה ישר שהוא טוב. שאלו לחכמה חוטא מה עונשו, א"ל חטאים תרדף רעה, שאלו לנבואה חוטא מה עונשו א"ל הנפש החוטאת היא תמות. שאלו לתורה חוטא מה עונשו א"ל (סה) יביא אשם ויתכפר לו. שאלו להקב"ה חוטא מה עונשו, א"ל יעשה תשובה ויתכפר לו, הה"ד טוב וישר ה' על כן יורה חטאים בדרך שהוא מורה לחטאים דרך שיעשו תשובה. ד"א שנתן לרצחנין ערי מקלט. רבי אבין בשם רבי יעקב אמר על כל מיל ומיל היה עומד בורגן, ועל כל בורגן ובורגן היה עומד ציון והיתה ידו של ציון עקומה והיה מראה להם להיכן הוא עיר מקלט הוי על כן יורה חטאים בדרך:

כל ארחות ה' חסד ואמת. יכול לכל תלמוד לומר לנוצרי בריתו ועדותיו. ד"א כל ארחות ה' חסד ואמת, בשעה שאמר משה לישראל אחרי ה' אלכהיכם תלכו, א"ל משה רבינו מי יוכל להלך בדרכיו של הקב"ה דכתיב ה' בסופה ובשערה דרכו, וכתיב אלקים בים דרך, וכתיב כי הנה ה' באש יבא, א"ל אני אומר לכם דרכיו של הקב"ה. כל ארחות ה' חסד ואמת. חסד זו גמילות חסדים. אמת זו תורה, ולמי נתן אותה לנוצרי בריתו ועדותיו. אמר רבי שמלאי התורה תחלתה חסד, ואמצעיתה חסד, וסופה חסד, מצינו שהקב"ה גומל חסד ומקשט כלות דכתיב ויבן ה' אלקים את הצלע מלמד שקשטה וקלעה לוחה והביאה לאדם. מבקר חולים דכתיב וירא אליו ה'. וקובר מתים שנאמר ויקבור אותו בגי':

מי זה האיש. זה אברהם שנאמר ועתה השב אשת האיש וגו', ירא ה' שנאמר כי ירא אלקים אתה. יורנו בדרך יבחר שהראהו דרך טובה להכיר את בוראו שנאמר התהלך לפני והיה תמים. נפשו בטוב תלין בקבר. וזרעו יירש ארץ שנאמר לזרעך אתן את הארץ וגו'. דבר אחר מי זה האיש ירא ה' זה יוסף דכתיב וימצאהו איש. וכתיב את האלקים אני ירא. יורנו בדרך יבחר שלא חטא עם אשת אדניו. נפשו בטוב תלין בקבר. וזרעו יירש ארץ גם בני מכיר בן מנשה. ד"א מי זה האיש. זה שבטו של לוי שנאמר איש חסידך. ירא ה' ואתנם לו מורא ויראני. יורנו בדרך יבחר שהורהו בדרך טובה שלא נשתתף במעשה העגל שנאמר מי לה' אלי וגו', נפשו בטוב תלין בקבר, וזרעו יירש ארץ והיתה לו ולזרעו אחריו:

למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא. אמר דוד ונקיתי מפשע רב, רבש"ע את הוא אלהא רבא ואנא חייב חובי רברבין, יאי לאלהא רבא דשרי ושביק לחובין רברבין למען שמך ה' וסלחת לעוני כי רב הוא:

סוד ה' ליראיו, אי זו היא סוד ה' זה המילה שלא גילה אותם מאדם ועד עשרים דור עד שעמד אברהם ונתנה לו, א"ל הקב"ה אם אתה תמול תטול. סוד ה' ליראיו מהו סוד, ס' ששים, ו' ששה, ד' ארבעה הרי שבעים, שבעים נפש אני מעמיד ממך בזכות המילה שנאמר בשבעים נפש ירדו אבותיך מצרימה, ואעמיד להם שבעים זקנים שנאמר אספה לי שבעים איש, ואעמיד מהם משה שהוא הוגה בתורה בשבעים לשון שנאמר הואיל משה באר את התורה בזכות המילה לכך נאמר סוד ה' ליראיו. ד"א סוד ה' ליראיו בתחלה היה סודו ליראיו ולבסוף לישירים שנאמר ואת ישירים סודו ואחר כך לנביאים שנאמר כי אם גלה סודו אל עבדיו הנביאים, אמר הקב"ה אברהם הוא נביא שנאמר ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא ואיני מגלה לו בתמיה, וה' אמר המכסה אני מאברהם סוד ה' וכו':

פנה אלי וחנני כי חייד ועני אני. וכי יחיד היה דוד והלא כתיב אצם הששי דויד השביעי. וכי עני היה דוד והלא כתיב והנה בעניי הכינותי וגו' אלא אמר דוד לפני הקב"ה לפי ששמתני למלך על בניך ועיניהם תל ויות בי ואני יחיד כנגדם וכלם צריכין לי ואני עני כנגדך ועיניהם תלויות בך (סו) שהם בניך לפיכך כי יחיד ועני אני:

ראה אויבי כי רבו. אם עשו שונא ליעקב שנטל ממנו הבכורה לטבריים מה עשה לגונתיים מה עשה:

תהלים – פרק כו – רמז תשג

לדוד שפני ה' כי אני בתמי הלכתי. כתוב אחד אומר אל תבא במשפט את עבדך, וכתוב אחד אומר שפטי ה', אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בשעה שאתה דן את הרשעים (סז) שפטי, ובשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבא במשפט את עבדך. דבר אחר בעולם הזה שפטי, ולעתיד אל תבא במשפט. דבר אחר (סח) עד שלא תגמר שפטי ומשגמר אל תבא במשפט:

בחנני ה' ונסני. בחנני כאברהם שנאמר האלקים נסה את אברהם וגו' ועמד בנסיונו, ונסני כיצחק, צרפה כיוסף שצרפתו ומצאת אותו נאמן שנאמר אמרת ה' צרפתהו, כיון שנסה אותו אמר אין בי כח, בחנת לבי פקדת לילה צרפתני בל תמצא גו' מכאן שלא ירד אדם לגדול ממנו שלא יאמר אני ערב אל לבי, ומה דוד שהיו בו כל המדות הללו כי חסדך לנגד עיני וגו' כל השבחים הללו היו בו אמר אל תבא במשפט אנו עאכ"ו, וכן שלמה אמר לפני הקב"ה רבש"ע מלך שהוא שוכר פועלים טובים הן עושין מלאכתן יפה והמלך נותן שכר טוב ומה שבח למלך עליהם, אימתי הוא משובח כששכר פועלים רעים ויתן להם שכר טוב, כך האבות עשו ונטלו שכר טוב אין שבח, אנו פועלים רעים תן לנו שכר טוב וזהו טובה גדולה, וכן הוא אומר יהי ה' אלקינו עמנו כאשר היה עם אבותינו וגו' (כתוב ברמז קמ"ז):

לא ישבתי עם מתי שוא, מדבר באברהם, לא ישבתי עם מתי שוא אלו אנשי מגדל באו ואמרו לאברהם בוא וסייע לנו שאתה גבור ונבנה מגדל וראשו בשמים, אמר הנחתם מגדל עוז שם ה' ואתם אומרים נעשה לנו שם, מה עשה להם הקב"ה הפיצם שנאמר ויפץ ה', ונפלו שנאמר האשימם אלקים יפלו וגו' והקב"ה משקיף עליהם ורואה אותם שנאמר אלקים משמים השקיף על בני אדם וגו' כלו גס יחדו שעשו סיגים עשו עצמן אלהות, אין עושה טוב אין גם אחד שלא היה אברהם עמהם שנאמר אחד היה אברהם, שנאתי קהל מרעים איזה קהל ויקהל העם על אהרן, ויקהל עליהם קרח, ולאיזה קהל אני אוהב ויקהל משה, אז יקהל שלמה. ועם רשעים לא אשב זה עדתו של קרח סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים:

ארחץ בנקיון כפי. אמר רבי זירא בר אבא אמר רבי יוחנן הנפנה ונטל ידיו ומניח תפלין וקורא קריאת שמע ומתפלל מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן שנאמר ארחץ בנקיון כפי ואסובבה את מזבחך ה'. א"ל רבי אבא לרבא לימא מר כאלו טבל, א"ל שפיר קאמרת דכתיב ארחץ ולא כתיב ארחיץ, א"ל רבינא לרבא חזי מר להאי צורבא מרבנן דאתי ממערבא ואמר מי שאין לו מים לרחוץ ידיו מקנח ידיו בעפר או בצרור או בקיסם, א"ל שפיר קאמר מי כתיב ארחץ במים בנקיון כתיב כל מידי דמנקי, רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותיה, והני מילי לקריאת שמע אבל לתפלה בעי אהדורי, ועד כמה עד ארבעה מילין דא"ר אבהו אמר ר"ל לגבל ולתפלה ולנטילת ידים ארבעה מילין, אמר ר' יוסי בר חנינא ל"ש אלא לפניו אבל לאחריו אפילו מיל אינו חוזר, אמר רבא מיל הוא דאינו חוזר הא פחות ממיל חוזר. דבר אחר ארחץ בנקיון כפי. שיהא במקח ולא בגזל כדתנן לולב הגוזל והיבש פסול שיבא נקי מן החמס ומן הגזל שלא יהא סניגור נעשה קטיגור ואח"כ ואסובבה את מזבחך ה', כי הא דתנינן בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת ואומר אנא ה' הושיעה נא, לשמיע בקול תודה אלו הקרבנות, ולספר כל נפלאותיך א"ר אבין זה הלל, שיש בו לשעבר, ויש בו לדורות, ויש בו לימות המשיח, ויש לבו לימות גוג ומגוג, ויש בו לעתיד לבא. בצאת ישראל ממצרים לשעבר. לא לנו ה' לא לנו לדורות הללו. אהבתי כי ישמע ה' לימות המשיח. כל גוים סבבוני לימות גוג ומגוג. אלי אתה ואודך לעתיד לבא:

ארחץ בנקיון כפי. במקח ולא בגזל ולקחתם לכם ביום הראשון, ואסובבה את מזבחך ה' כדתנינן בכל יום היו מקיפין את המזבח פעם אחת, וכיצד היא סדר ההקפה כל ישראל גדולים וקטנים נוטלים את לולביהם בידיהם הימנית ואתרוגיהם בידיהם השמאלית ומקיפין אחת ואותו היום היו מקיפין שבע פעמים, אמר ר' חייא זכר ליריחו הא תינח בזמן שיש מזבח, בזמן הזה חזן הכנסת עומד כמלאך האלקים וס"ת בזרועו והעם מקיפין אותו דוגמת מזבח:

תהלים – פרק כו – רמז תשד

ה' אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך. אמר רבא מריש הוה גריסנא בגו ביתא, כיון דשמעינא להא דאמר דוד ה' אהבתי מעון ביתך לא גריסנא אלא בכי כנישתא דאמר רבא מאי דכתיב מעון אתה היית לנו אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, אמר רבי שמואל בר רב יצחק מאי דכתיב ואהי להם למקדש מעט בארצות אשר באו שם אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, ר' אליעזר אומר זה בית רבינו שבבבל:

אל תאסוף עם חטאים נפשי. תניא שני קברות היו מתוקנים לב"ד אחד לנסקלין ולנשרפין ואחד לנהרגין ולנחנקין, וכן בדוד הוא אומר אל תאסוף עם חטאים נפשי אלו הנסקלין והנשרפין. ועם אנשי דמים חיי אלו הנהרגין והנחנקין:

תהלים – פרק כו – רמז תשה

דבר אחר אל תאסוף עם חטאים נפשי אלו המצריים שכן יעקב צוה את יוסף אל נא תקברני במצרים. ר' יוחנן אמר בשני מקומות מצינו שהצדיקים מבקשים מהקב"ה שלא יאספו עם הרשעים, דניאל אמר ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה די לא יהובדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל, ודוד אמר אל תאסוף עם חטאים נפשי. ר' חלפתא בשם ר' אבהו אמר כתיב ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל וימת, (אלא) תלה לו הכתוב שבעת ימי אבלו של שמואל הצדיק שלא יתערב אבלו בתוך אבלו של צדיק ועשה שלשה ימים ומת במגפה, ודכוותה ויפגע האיש בעצמות אלישע ויחי ויקם על רגליו, על רגליו עמד ולביתו לא הלך, שחיה לשעה ואחר כך מת ונקבר במקום אחר על שם אל תאסוף עם חטאים נפשי:

אשר בידיהם זמה. א"ר פנחס הכהן בר חמא אלו המשחקים בפספסין שהם מחשבין בשמאל ומסכימין בימין וחומסין וגוזלין זה את זה:

ואני בתמי אלך. קיימתי את התורה דכתיב תורת ה' תמימה, וכה"א תמים תהיה עם ה' אלהיך. דבר אחר כשאתה תם חלקך עם ה' אלהיך:

במקהלות ברכו אלהים. רבי מאיר היה אומר מנין שאפילו עוברין שבמעו אמרו שירה על הים שנאמר במקהלות ברכו אלהים ה' ממקור ישראל, רבי יוסי הגלילי אומר לפי רוב הצבורהן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים:

תהלים – פרק כז – רמז תשו

לדוד ה' אורי וישעי. זה שאמר הכתוב והיה אור ישראל לאש, בנוהג שבעולם אדם מדליק את הנר במבוי או בפלטיין שלו שמא יכול לומר פלוני שהוא אוהבי ישתמש לאורו ופלוני שהוא שונאי אל ישתמש, אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא ברא את האור והרשעים אינם רואין לאורו לעתיד לבא שנאמר אור צדיקים ישמח ונר רשעים ידעך, וכה"א וירא אלהים את האור כי טוב ויבדל אלהים הבדילו לצדיקים לעתיד. משל למלך שהיה לו מנה יפה אמר זו לבני, וכה"א אור זרוע לצדיק. אמר דוד אל ה' ויאר לנו, אמר הקב"ה חייך שאני מביא אותך אור לישראל וחשך לעובדי האלילים שנאמר כי הנה החשך יכסה ארץ, אבל ישראל ועליך יזרח ה', ואם אתה תמה על הדבר כבר הראה הקב"ה דוגמתו בעוה"ז שנאמר ויהי חשך אפלה וגו' ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, וכן אתה מוצא כשרדפו מצריים אחר ישראל מה כתיב שם ויהי

הענן והחשך, אמר דוד אני אומר מזמור על אותנו אור לדוד ה' אורי וישעי ממי אירא, כתיב נר לרגלי דבריך אם נאמר נר למה נאמר אור (ע) ואם נאמר אור למה נאמר נר, אלא אמר דוד כשאני מתחיל בתורה מעט אני מתחיל בהם וכשאני נכנס לתוכו שערם הרבה נפתחים לי. דבר אחר בשעה שבאו לעיו פלשתים בעמק רפאים באותה שעה התחיל לשאול באורים ותומים והאיר לו דבריו. דבר אחר לדוד ה' אורי וישעי. ר"א פתר קריא בים. אורי ויאר את הלילה. וישעי וראו את ישועת ה'. ממי אירא עזי וזמרת יה. בקרוב עלי מרעים ופרעה הקריב. לאכול את בשרי תמלאמו נפשי. צרי ואויבי לי אמר אויב ארדוף, מכאן ואילך אמרו ישראל אם תחנה עלי מחנה של מצרים לא יירא לבי, תקום עלי מלחמן של מצרים בזאת אני בוטח שהבטחתנו בתורה ה' ילחם לכם. ר' שמעון בר נחמני פתר קריא בפלשתים, בקרוב עלי מרעים זה גלית שנאמר ויגש הפלשתי השכם והערב הלך וקרב אל דוד. לאכול את בשרי ויאמר אל דוד לכה אלי ואתנה את בשרך, ר' אבא בר כהנא אמר הארץ אחזתו, אמר ר' תנחום ואנא אמינא טעמא ואבא אליך אין כתיב כאן אלא לכה אלי. רבי ינאי בשם ר' אבא אמר רמ"ח קופליות נתן הקב"ה על רמ"ח אבריו, באותה שעה אמר דוד אל תתן ה' מאויי רשע אלל תתן תחמודתיה. זממו אל תפק אל תרפי ליה, ירמו סלה חזק כפתוי, ר' יודן אמר נתאוה לדוד שהיה יפה עינים אמר דוד אל תתן ה' מאויי רשע מכאן ואילך אמר דוד אם תחנה עלי מחנה פלשתים לא יירא לבי אם תקום עלי מלחמתן של פלשתים בזאת אני בוטח. כמו שהכתבת בתורה וזאת ליהודה ויאמר. ריב"ל פתר קריא בעמלקים. בקרוב עלי מרעים ועמלק פשטו אל הנגב. לאכול את בשרי ואת שתי נשי דוד שבו, כמד"א ודבק באשתו והיו לבשר אחד. צרי ואויבי לי וגו' ויכם דוד מהנשף ועד הערב. אמר ריב"ל שלשה לילות ויום אחד, ומי היה מאיר לו הקב"ה בזיקים וברקים, הוא שדוד אמר כי אתה נרי ה', מכאן ואילך אמר דוד וכו'. רבנן פתרי קריא בר"ה ויוה"כ, בקרוב עלי מרעים אלו שרי עובדי אלילים, לאכול את בשרי לפי ששרי עובדי אלילים מקטרגים את ישראל לפני הקב"ה ואומרים אלו עווע"א ואלו עווע"א אלו מגלי עריות ואלו מגלי עריות אלו שופכי דמים ואלו שופכי דמים אלו יורדים לגיהנם ואלו אינם יורדין, צרי ואויבי לי אתה מוצא מנין ימות החמה שס"ה ומנין השטן שס"ד שכל ימות הששנה יש לו רשות לקטרג וביוום הכפורים אין לו רשות לקטרג, אמרו ישראל לפני הקב"ה אם תחנה עלי מחנה בזאת אני בוטח שהבטחתנו בתורתך בזאת יבא אהרן:

אחת שאלתי מאת ה', א"ר אבא בר כהנא מלכות שאל, אתה מוצא דוד שאל אחד ושלמה בנו שאל שנים שנאמר שוא ודבר כזב וגו' פן אשבע וכחשתי. ד"א אחת שאלתי, א"ל הקב"ה דוד בתחלה אתה אומר אחת שאלתי ואח"כ אתה שאל כמה שאלות שנאמר שבתני בבית ה' וגו', א"ל רבש"ע ממך למדתי לא יהא העבד שוה לרבו, בתחלה אמרת ועתה ישראל מה ה' אלהיך שואל מעמך כי אם ליראה ואח"כ פתחת להם מצות הרבה שנאמר ללכת בכל דרכיו הוי דיו לעבד שיהא כרבו:

תהלים – פרק כז – רמז תשז

ועתה ירום ראשי על אויבי, ומי הם אויבי עובדי אלילים, כיון שעשו ישראל את העגל היו אומרים אין להם תקומה ואינו חוזר אליהם לעולם, כיון שא"ל הקב"ה שיקריבו לו שנאמר שור או כשב או עז מיד נגלה ראשם:

לולא האמנתי לראות בטוב ה'. תאנא משמיה דר' למה נקוד על לולא, כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע מובטח אני בך שאתה עתיד ליתן שכר טוב לצדיקים לעתיד לבא, אבל איני יודע אם יש לי חלק עמהם, והכתיב שמרה נפשי כי חסיד אני, אמר שמא יגרום החטא כדר' יעקב בר אידי דרבי יעקב בר אידי רמי כתיב והנה אנכי עמך ושמרתך בכל אשר תלך וכתוב ויירא יעקב מאד, אלא שאמר שמא יגרום החטא.

תניא נמי הכי עד יעבור עמך ה' זו ביאה ראשונה, עד יעבור עם זו קניית זו ביאה שניה, אמור מעתה ראויים היו ישראל לעשות להם נס בימי עזרא כדרך שנעשה להם בימי יהושע אלא שגרם החטא. אמר רבי זבדי בר לוי כל מקום שנאמר לולא בזכות אבות, והכתיב כי לולא התמהמהנו, א"ל כל עצמן לא עללו אלא בזכות אבות שאלולא זכות אבות לא היו עולין משם לעולם, רבי יוחנן אמר בזכות השם שנאמר לולי ה' צבאות. רבי לוי אומר בזכות התורה ובזכות אמנה, בזכות התורה דכתיב לולא תורתך שעשועי, ובזכות אמנה לולא האמנתי לראות בטוב ה'. קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך. א"ר חמא בר חנינא אם התפלל אדם ולא נענה יחזור ויתפלל שנאמר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' (ביהושע ברמז ח):

תהלים – פרק כח – רמז תשח

לדוד אליך ה' אקרא, זש"ה חלקי ה' אמרה נפשי, ישראל אומרים אין חלקנו אלא הקב"ה שנאמר חלקי ה' אמרה נפשי, והקב"ה אומר אין חלקי אלא ישראל ששנאמר כי חלק ה' עמו, לפיכך כשמתפללים הוא עונה להם מיד שנאמר אליך ה' אקרא. ד"א אליך ה' אלקרא, זש"ה בעלונו אדונים זולתך לבד בך נזכיר שמך, עד שלא יחדת שמך עלינו ולא עשית לנו נסים כבר קדשנו שמך, נבוכדנצר הרשע גזר עלינו שנעבוד עבודת אלילים שנשתחוה לצלם והשלכנו נפשנו למות על קדושת שמך:

כי לא יבינו אל פעולות ה'. חזקיה אמר אלו תקופות, ריב"ל אמר אלו אגדות, ורבנן אמרין זו קריאת שמע (עא) שהן קורין יוצר אור, ואל מעשה ידיו כמו שאמר ויעש אלהים את שני המאורות הגדולים, יהרסם בעוה"ז, ולא יבנם לעוה"ב:

ה' עוזי ומגני, א"ר סימון משל למלך שהיה לו מנה אחת תבעה אוהבו, א"ל אינה שלך הטריח עליו ונתנה לו, כך ישראל אמרו לפני הקב"ה בים עזי וזמרת יה והיו מבקשים מן הקב"ה ליתן להם את התורה, אמר להם אינה שלכם של עליונים היא, כיון שהטריחו עליו נתנה להם שנאמר ה' עוז לעמו יתן. א"ר יודן אמרו ישראל חייבין אנו ליתן לו משירי הודיות שנתן לנו התורה שנאמר ומשירי אהודנו:

תהלים – פרק כט – רמז תשט

מזמור לדוד הבו לה' בני אלים. זש"ה והושעתי לצאני ולא תהיינה עוד לבז, ומה עושה לה שלא ייהיה עוד לבז דוד עבדי ירעה אותה שנאמר והקימותי עליהם רועה, א"ל דוד אתה מושעי ואתה רועה וכה"א הושיעה את עמך וגו' א"ל הקב"ה אני מעכב אותה אומר לי הושיעה את עמך הבו לה' בני אלים בניהם של אותן שנשחטין כאילים, אברהם אמר אני שוחט ויצחק אמר אני נשחט. דבר אחר הבו לה' בני אלים בני אלמים בני חרשים בנים שיש להם מה להשיב למקום ואינם משיבים, וכן ישעיה אמר מי עור כי אם עבדי, וכן אברהם אמר ויקרא את שם המקום ההוא ה' יראה, מהו ה' יראה, א"ל ראה מה שהיה להשיבך ולא השבתי אלא החרשתי, א"ל הקב"ה מה הילה לך להשיב, א"ל אתמול אמרת לי כי ביצחק יקרא לך זרע ועכשיו אתה אומר לי קח נא את בנך כשם שהיה לי להשיבך ולא השבתי אלא החרשתי כך כשיבאו בני לידי עבירות תזכור להם זו השעה, לכך נאמר הבו לה' בני אלים וגו' הבו לה' כבוד שמו כשם שאמר משה כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלהינו:

שנו רבותינו מנין שאומרים אבות, ת"ל הבו לה' בני אלים, מנין שאומרים גבורות, ת"ל [הבו לה' כבוד ועוז, ומנין שאומרים קדושות, תלמוד לומר] הבו לה' כבוד שמו. הני י"ח אזכרות שאמר דוד בספר תהלים בהבו לה' בני אלים, ורב יוסף אמר כנגד י"ח אזכרות שבק"ש, ריב"ל אמר כנגד י"ח חוליות שבשדרה, הני תמני סרי

תשע סרי הויין, אמר רבא ברכת אפיקורסים ביבנהה תקנוה, כנגד מי תקנוה, להלל כנגד אל הכבוד הרעים, לרב יוסף כנגד אחד שבק"ש, לרבי יהושע בן לוי כנגד חוליא קטנה שבשדרה:

קול ה' על המים. שנו רבותינו לא ישתה אדם מים בלילי שבתות ובלילי רביעית ואם שתה דמו בראשו, מאי סכנתיה, רוח רעה. אי צחי מאי תקנתיה לימא שבעה קולות שאמר דוד בספר תהלים והדר נשתי. קול ה' על המים וגו' קול ה' בכח קול ה' בהדר וגו'. קול ה' בכח בכחן של כל אחד וגו' קול ה' בכח קול ה' בהדר וגו'. קול ה' בכח בכחן של כל אחד ואחד, המעוברות לפי כחן כו'. אתה מונה שבע אזכרות מכאן סמכו לשבע ברכות שמתפללין בשבת. ד"א כנגד שבעה קולות שאמר דוד על המים. דבר אחר כנגד שבעה קולות שבמתן תורה ויהי דוד על המים. דבר אחר כנגד שבעה קולות שבמתן תורה ויהי קולות וברקים, וקול שופר, ויהי קול השופר, והאלהים יעננו בקול, וכל העם רואים את הקולות, ואת קול השופר, ויענו כל העם קול אחד, וכן דוד הוא אומר שבע ביום הללתיך:

תהלים – פרק כט – רמז תשי

זהו שאמר הכתוב לא מראש בסתר דברתי, א"ר אמי אמר הקב"ה בתחלה לא נתתיה לא במקום חשך ולא במקום הסתר ולא במקום אפלה אלא במדבר נתנה תורה לישראל בפרהסיא במקום הפקר, שאילו נתנה תורה בארץ ישראל היו אומרים אומות העולם אין להם חלק בה לפיכך נתנם במקום הפקר במדבר בפרהסיא לומר לך כל הרוצה לקבל יבא ויקבל, יכול נתנה בלילה ת"ל ויהי ביום השלישי בהיות הבקר, יכול נתנה בשתיקה ת"ל ויהי קולות וברקים, יכול לא היו שומעין את הקול ת"ל קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים וגו' קול ה' חוצב להבות אש וגו' קול ה' יחולל אילות וגו' ה' למבול ישב ובהיכלו כלו אומר כבוד, כשנתן הקב"ה תורה לישראל היה קולו הולך מסוף העולם ועד סופו וכל מלכי העולם אחזתן רעדה בהיכליהן, נתקבצו אצל בלעם א"ל מה קול ההמון הזה ששמענו שמא מביא מבול לעולם שנאמר ה' למבול ישב וישב ה' מלך לעולם, א"ל כבר נשבע הקב"ה שלא יביא מבול לעולם שנאמר כי מי נח זאת לי אשר נשבעתי, אמרו לו שמא מבול של מים אינו מביא אבל מבול של אש מביא שנאמר ה' באש נשפט, א"ל כבר נשבע הקב"ה שאינו מביא מבול כל עיקר שנאמר ולא יהיה עוד (המים) מבול לשחת וגו' (כל בשר) אלא חמדה טובה יש לו בבית גנזיו שגנוזה אצלו תתקע"ד דורות קודם שנברא העולם ונותנה לעמו שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ענו כלם ואמרו ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלים. שלום בכניסתך שלום ביציאתך שלום עם כל אדם. רבי חנינא סגן הכהנים אומר שלום בביתך. רבי נתן אומר זה שלום מלכות בית דוד שנאמר למרבה המשרה ולשלום אין קץ, רבי אומר זה שלום תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן:

תהלים – פרק כט – רמז תשיא

גדול השלום ששינה שכינה מפני השלום שנאמר ואני זקנתי, גדול השלום ששמו שנכתב בקדושה נמחה על המים בשביל להטיל שלום בין איש לאשתו, רבי אליעזר אומר גדול השלום שלא נטעו כל הנביאים בפי הבריות אלא שלום, רבי שמוען בן חלפתא אומר גדול השלום שאין כלי מקבל ברכה אלא השלום שנאמר ה' יברך את עמו בשלום. ר' אלעזר הקפר אומר גדול השלום שאין חותם כל הברכות אלא השלום שנאמר יברך ה' וישמרך עד וישם לך שלום, רבי אלעזר בנו אומר גדול השלום שאפילו ישראל עובדים עבודת אלילים ושלום ביניהן אין השטן נוגע בהם שנאמר חבור עצבים אפרים הנח לו, אבל משנחלקו מה נאמר חלק לבם עתה יאשמו. גדול השלום שאפילו בשעת מלחמה צריכין שלום שנאמר

כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת אליה לשלום, ואשלח מלאכים ממדבר קדמות דברי שלום, וישלח יפתח מלאכים מה כתיב שם ועתה השיבה אתהן בשלום. גדול השלום שאפילו מתים צריכין שלום שנאמר ואתה תבא אל אבותיך בשלום. גדול השלום שניתן לעושי תשובה שנאמר שלום שלום לרחוק ולקרוב. גדול השלום שניתן בחלקו של צדיקים שנאמר יבא שלום ינוחו על משכבותם. גדול השלום שניתן בחלקו של צדיקים שנאמר יבא שלום ינוחו על משכבותם. גדול השלום שניתן ללומדי תורה שנאמר וכל בניך למודי ה' ורב שלום בניך. גדול השלום שניתן לאוהבי תורה שנאמר שלום רב לאוהבי תורתך. גדול השלום שניתן לענוים שנאמר וענוים יירשו ארץ והתענגו על רוב שלום. גדול השלום שניתן לעושי צדקה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום. גדול השלום ששמו של הקב"ה נקרא שלום שנאמר ויקרא לו ה' שלום. גדול השלום ששקול כנגד כל מעשה בראשית שנאמר יוצר אור ובורא חשך עושה שלום, והלא דברים ק"ו ומה במקום שאין איבה ושנאה צריכין שלום, ק"ו למי שיש בו כל המדות הללו. רבי חזקיה אמר גדול השלום שבכל המצות כתיב כי תראה, כי תפגע, כי יקרא, אם באה מצוה לידך אתה זקוק לעשותה ואם לאו אי אתה זקוק לעשותה, ברם הכא בקש שלום ורדפהו בקשהו ממקומך ורדפהו במקום אחר:

תהלים – פרק כט – רמז תשיב

בר קפרא אמר גדול השלום שדבר הכתוב לשון בדוי בנביאים כדי להטיל שלום בין איש לאשתו, שנאמר הנה נא את עקרה ולא והרית וילדת בן אבל למנוח לא אמר כן אלא מכל אשר אמרתי אל האשה תשמר מכל מקום (עב) צריכה שמור. אמר רבן שמעון בן גמליאל גדול השלום שדבר הכתוב לשון בדוי בתורה כדי להטיל שלום בין יוסף לאחיו הה"ד כה תאמרו ליוסף אנא שא נא וגו' ולא מציינו דפקיד כלם. אמר רבי שמעון בן חלפתא גדול השלום כשברא הקב"ה את עולמו עשה שלום בין עליונים לתחתונים, ביום ראשון ברא מן עליונים ומן התחתונים שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. ביום שני הרקיע מן עליונים. ביום שלישי יקוו המים מן התחתונים. ביום רביעי יהי מאורות בעליונים. ביום חמישי ישרצו המים בתחתונים. בששי ברא את האדם גוף מן התחתונים ונשמה מן העליונים, אין לי אלא בעה"ז בעה"ב מנין, ת"ל הנני נוטה אליה כנהר שלום. רבנין אמרין גדול השלום שכשמלך המשיח בא אינו פותח אלא בשלום שנארמ מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום:

תהלים – פרק ל – רמז תשיג

מזמור שיר חנכת הבית לדוד. וכי דוד בנאו (ביהושע ברמז כ' ובשמואל ברמז מ"ו), למה מזמור שיר כנגד ביהמ"ק של מעלה וביהמ"ק של מטה, אמר רב חסדא לית מילתא פליגא שביהמ"ק של מטה מכוון כנגד ביהמ"ק של מעלה. אמר רבי חייא בר אבא מהו אל דביר קדשף מקום שהדברות יוצאות לעולם שנאמר כי מציון תצא תורה. רבי חנינא אמר מקום שהדבור יוצא לעולם שנאמר ודבר ה' מירושלים, א"ל הקב"ה אע"פ שאתה מת אין שמך יוצא מביתי לעולם אלא על כל קרבן וקרבתן מזכירין את שמך ואומרים שירים משלך מזמור שיר חנכת הבית לדוד. ר' נחמיה אומר חשבב ישראל לעשות עבירה אין הקב"ה כותבה עד שיעשנה ואם חשב לעשות מצוה מיד הקב"ה כותבה, אבל עובד אלילים אם חשב לעשות רעה אפילו לא עשאה הוא אותב עליו מיד כאלו עשאה, מנין שכן כתיב ארמי אובד אבי, והיכן אבדו לבן, אלא על ידי שחשב עליו כתב עליו הקב"ה כאלו עשה מעשה, וכה"א מחמס אחיך יעקב וגו' מקטל, וכי הרגו אלא חשב להרגו והעלה עליו הכתוב כאלו הרגו. ואילו חשב לעשות מצוה אינו כותבה עד שיעשנה דכתיב ועד

מעלי שמשא הוה משתדר להצלותיה אע"פ שחשב לא כתב עליו הקב"ה עד שעשאה. וישראל שחשב עבירה ולא עשאה אין הקב"ה כותבה עד שיעשנה שנאמר הוי חושבי און ופועלי רע, א"ר הונא אמר דוד און אם ראיתי בלבי לא ישמע ה' חשב לעשות מצוה אע"פ שלא עשאה מעלה עליו הכתוב כאלו עשאה, תדע לך שכן הוא שהרי דוד חשב לבנות ב"ה אע"פ שלא בנאו נכתב בשמו שנאמר מזמור שיר חנכת הבית לדוד. ד"א מזמור שיר לפי ששתי פעמים נבנה ב"ה אחד בנה שלמה ואחד בנה עזרא לכך מזמור על האחד ושיר על השני:

כי רגע באפו. כמה זעמו רגע (לעיל ברמז תרל"א). הפכת מספדי למחול לי, הרואה חלום ונפשו עגומה עליו (בשמואל ברמז קי"ח):

למען יזמרך כבוד. א"ר חלבו חייב אדם לקרוא את המגלה בלילה ולשנותה ביום שנאמר למען יזמרך כבוד ולא ידום ה' אלהי לעולם אורך. איתמר נמי אמר ריב"ל חייב אדם לקרוא המגלה בלילה ולשנותה ביום שנאמר אקרא יומם ולא תענה ולילה ולא דומיה לי:

תהלים – פרק לא – רמז תשיד

מזמור לדוד בך ה' חסיתי אל אבושעה לעולם. אתה מוצא שכל מי שבוטח בהקב"ה הוא מצילו שנאמר יבטח בשם ה' וישען באלהיו, תדע לך שכן הוא חנניה מישאל ועזריה שבטחו בו הציל אותם, וכן אתה מוצא בדניאל שהצילו מן הבור. אמר דוד הואיל וכן הוא שכל מי שבוטח בך אתה מצילו בך ה' חסיתי, וכה"א ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו אף בך ה' חסיתי אל אבושה. א"ר יוחנן לעתיד לבא הקב"ה מביא כל אומה ואומה ואלהיה עמה, וכל אומה ואומה תהא קוראה באלהיה ואין עונה ואתם, וכיון שרואים שאין באלהיהם ממש כמו שנאמר יזעק אליו ולא יענה, הולכים להקב"ה, מיד הוא דן אותם וטורדן לגיהנם ומתביישין ומתרעמים לפני הקב"ה ומחזירין וקוארא אילוגין שלהם והוא מחזירן שוב לגיהנם לכך כתיב שני פעמים יבשו ויבהלו מאד כל אויבי יבשו רגע, כיון שראה דוד שכן היא הבושה קשה התחיל להתפלל עליה בך ה' חסיתי אל אבושה. אמר ריב"ל (עג) אלמלא נתן ספר יחזקאל אלא שכתוב בו למען תסזכרי ובושת ולא יהיה לך פתחון פה די, כיון שראה דוד שכן היא הבשושה קשה התחיל להתפלל עליה בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם. זש"ה יבשו כל עובדי פסל. א"ר יוחנן עתיד הקב"ה ליתן ממש באלילים והיא באה ומשתוחה להקב"ה והיא מביישה לעובדיה. א"ר פנחס עתיד הקב"ה למלא פה האלילים להיות מרקקת בפני כל עובדיה ואומרת להם הנחתם לחי העוללמים שברא שמים וארץ והשתחיתם למי שנאמר בהם פה להם ולא ידברו. אמר ר' יוחנן כשבא הקב"ה לסיני נתן כח בע"א והשתחוה לו. א"ר תחליפא וכתוב מסייעא לרבי יוחנן דאמר השתחוה לו כל אלהים והשתחוה אין כתיב כאן אלא השתחוה כבר השתחוה לו כל אלהים. רבי יודן ורבי נחמיה אמרו מה הע"א עשויים פרקים פרקים כך עובדיה עשויים פרקים פרקים, ראה מה כתיב וזאת תהיה המנפה (עד) אשר יגוף ה' וגו'. ורבנן אמרין מה הע"א נתכת באור אף עובדיה התכים באור, אמר דוד אל אבושה כי קראתיך ושל מי הבושה של רשעים יבשו רשעים ידמו לשאול. בידך אפקיד רוחי וגו' (לעיל ברמז תש"ב):

תהלים – פרק לא – רמז תשטז

כשל בעוניי כחי. שלשה דברים מכחישין כחו של אדם, פחד, דרך, ועון. פחד דכתיב לבי סחרחר עזבני כחי. דרך דכתיב ענה בדרך כחי. עון דכתיב כשל בעוניי כחי:

תאלמנה שפתי שקר, אמר רב יהודה אמר רב כל מי שיש לו מעות ומלוה אותם בלא עדים עובר משום ולפני עור לא תתן מכשול. ריש לקיש אמר גורם קללה לעצמו שנאמר תאלמנה שפתי שקר. ד"א תאלמנה שפתי שקר. אמר רב הונא משום בר קפרא יתפרכן יתחדשן ישתתקן, יתפרכן כמה דאת אמר והנה אנחנו מאלמים אלומים וגו', יתחדשן כד"א או מי ישום אלם, ישתתקן כמשמעו. הדוברות על צדיק עתק על צדיק חי העולמים דברים שהעתיק מבריותיו. בגאווה, בשביל להתגאות ולומר אני דורש במעשה בראשית, ובוז, מבזה על כבודי. אמר רבי יוסי בר חנינא המתכבד בקלונו של חברו אין לו חלק לעולם הבא בכבודו של הקב"ה על אחת כמה וכמה, מה כתיב אחריי מה רב טובך אשר צפנת ליראיך אל יהי לו במה רב טובך, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין במקום הביבין במקום האשפה במקום הסריות כל מי שהוא בא לומר פלטין זה בנוי במקום הביבין במקום האשפה במקום הסריות אינו פוגם, כך כל מי שבא לומר העולם הזה נברא מתוך תהו ובהו אינו פוגם. רב הונא בשם בר קפרא אמר אלולא שהדבר כתוב אי אפשר לאמרו בראשתי ברא אלהים מן הן והארץ היתה תהו ובהו וחשך:

תהלים – פרק לא – רמז תשטז

מה רב טובך. רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר אע"ג דכתיב כי בו שבת מכל מלאכתו ממלאכת עולמו שבת ולא ממלאכת הרשעים ולא ממלאכת הצדיקים אלא פועל עם אלו ופועל עם אלו מראה לאלו מעין דגמטורין שלהם ומראה לאלו מעין דגמטורין שלהם, ומנין שפורענותן של רשעים קרויה מלאכה שנאמר פתח ה' את אוצרו ויוצא את כלי זעמו כי מלאכה היא לה', ומנין שמתן שכרן של צדיקים קרויה מלאכה שנאמר מה רב טובך אשר צפנת ליראיך פעלת לחוסים בך. אמרי ליה רבנן לרב אשי קא מקיים רבינא כל דאמרי רבנן שלח ליה בהדי פניא דמעלי שבתא נשדר לי מר זוזי דאתרמי לי קטינא דארעא למזבן, שלח ליה ליתי מר סהדי וניכתוב שטרא, שלח ליה אפילו אנא נמי, שלח ליה כל שכן מר דטריד בגירסיה ומשתלי וגורים קללה לעצמו. תנו רבנן שלשה צועקין ואינם נענין, מי שיש לו מעות ומלוה אותם שלא בעדים, והקונה אדון לעצמו, ומי שאשתו מושלת עליו. קונה אדון לעצמו מאי היא, איכא דאמרי תולה מעותיו בנכרי, ואיכא דאמרי הכותב נכסיו לבנו בחייו, ואיכא דאמרי דביש ליה בהאי מתא ולא אזיל למתא אחריתי:

מה רב טובך. משל לאדם שמסר בנו לפדגוג אחד והיה מחזרו ומראה אותו ואומר לו כל האילנות הללו שלך הם כל הגפנים הללו שלך הם כל הזיתים הללו שלך הם, כשיגע להראותו א"ל איני יודע מה אומר לך אשריך מה מתוקן לך, כך כשנקבצו ישראל אצל משה ואמרו לו רבינו משה אמור לנו מה טובה עתיד הקב"ה ליתן לנו לעתיד לבא, אמר להם איני יודע מה אומר לכם אשריך ישראל מי כמוך, אשריכם ישראל מה מתוקן לכם לעתיד לבא:

תהלים – פרק לא – רמז תשיז

אמר רב דימי דמן חיפה שלש מאות ועשרה עולמות יש לכל צדיק וצדיק שנאמר להנחיל אוהבי יש. א"ר יצחק בר מריון חרבו של הקב"ה י"ו פנים (עה) שנאמר התאחדי הימיני השימי השמילי אנא פניך מועדות, ומה אם מדת פורענות מעוטנ יש לה י"ו פנים, מדה טובה על אחת כמה וכמה. אשר צפנת ליראיך, אמר רבי יודן בשם רבי אליעזר לשני בני אדם גלה הקב"ה את הקץ ליעקב ולדניאל, ליעקב מנין שנאמר ויקרא יעקב אל בניו וגו' ואחר כך העלימו ממנו מה כתיב אחריו ראובן בכורי אתה, וכן בדניאל שנאמר ובאתי להבינך את אשר יקרה לעמך באחרית הימים, כיון שבא לגלות את הקץ מהו אומר לו ואתה דניאל סתום

הדברים וחתום. אמר ר' אבא בר כהנא אמר הקב"ה לישראל אתם צפנתם לי תורה ומצות בעולם הזה בלבי צפנתי אמרתך אני צופן לכם מאות הטוב המתקוק לצדיקים לעתיד לבא. מה רב טובך אמר רבי אבא בר' יודן אמר הקב"ה אתם לפי כחכם ואני לפי כחי:

אהבו את ה' כל חסידיו אמונים נוצר ה', אלו שהן אומרים אמן באמונה אומר מחיה המתים ועדיין לא ראו אלא לפי שעה ומאמינים שאני מחיה מתים, אומר גאל ישראל ועד עכשו לא נגאלו אלא לפי שעה וחזרו ונשתעבדו והם מאמינים שאני עתיד לגאול אותם, הוי אמונים נוצר ה' (ברמז תקי"ט):

שנאתי השומרים הבלי שוא. ג"א אמר אני שנאתי השומרים הבלי שוא, למי אני מחבב למי שהוא משמר פקודיך, גיהנם אמר אהבתי השומרים הבלי שוא למי אני מחבב למי שהוא משמר פקודיך, גיהנם אמר אהבתי השומרים הבלי שוא למי אני שונא למי שהוא משמר פקודיך. לעלוקה שתי בנות הב. ג"ע אמר תן לי משלי, גיהנם אמר תן לי משלי (חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה):

תהלים – פרק לב – רמז תשיח

לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. זה שאמר הכתוב אורח חיים למעלה למשכיל מי שמסתכל למעלה הוא בא לידי אורח חיים. וכן הוא אומר לבני קרח משכיל כיון שנסתכלו למעלה נמלטו, וכן אתה מוצא בנבוכדנאצר אנא נבוכדנאצר עיני לשמיא נטלית, ומה רשעים המסתכלים למעלה הקב"ה מוחל להם, בני אברהם יצחק ויעקב על אחת כמה וכמה. אמר דוד אף אני אשכיל למעלה:

לדוד משכיל אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, וכתוב מכסה פשעיו לא יצליח, אמר רב יהודה א"ר לא קשיא כאן בעברות שבין אדם למקום כאן בעברות שבין אדם לחברו. שני פרנסים טובים עמדו להם לישראל משה ודוד, משה אמר יכתב סורחני שנאמר על אשר מעלתם בי וגו' (ואם אין מחני נא), ודוד אמר אל יכתב סורחני שנאמר אשרי נשוי פשע, משל של משה ודוד למה הדבר דומה לשתי נשים שלוקות אחת קלקלה ואחת אכלה פני שביעית, זו שאכלה פני שביעית אמרה להם בבקשה מכם הודיעו על מה אני לוקה, אמיד הביאו פני שביעית ותלו לה בצוארה והכריזו עליה על זו היא לוקה. ד"א אשרי נשוי פשע אשריו לאדם שהוא גבורה מפשעו ולא פשעיו גבוהין ממנו. ד"א אשרי נשוי פשע (עו) אל תהי קורא ס' אלא ש', מהו נשוי אמר רבי ברכיה הכהן דהוא מנשי חובינו וסולח לעונינו בכל שנה ושנה שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם לכפר על בני ישראל, אתה מוצא ביום הכפורים בא שטן לקטר את ישראל והוא פוטר עונותיהם ואומר רבון העולמים גנבים הם ישראל והקב"ה פוטר זכויותיהן של ישראל, מה עושה נוטל קנה של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכויות והן שוקלין אלו כנגד אלו ושתי כפות של מאזנים והוא מעיין את העונות כנגד הזכויות והן שוקלין אלו כנגד אלו ושתי כפות של מאזנים והשטן הולך להביא עונות וליתן בכף עונות ולהכריעה, מה הקב"ה עושה נוטל את העונות מתוך הכף ומטמינם תחת פורפירא שלו והשטן בא ואינו מוצא שם עון שנאמר יבוקש את עון ישראל ואיננו, כיון שהשטן רואה כן אמר לפניו רבון העולמים נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. לכך דוד משבחם לישראל שנאמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה. ד"א אשרי נשוי פשע (עז) שהוא מסתכל למעלה והוא כסוי חטאה שהודה ופרט מעשיו, וכן הוא אומר חטאתי אודיעך. אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון. אמר רבי שמעון בן לוי משל למה הדבר דומה למי ששתת אמו מים המרים ונמצאת טהורה התחיל אומר בפני בני אדם אשרי אימא ששתת מים המרים ונמצאת טהורה, א"ל אדם אחר אשרי אימא שלא נצרכה

לשתותה כל עקר, כך דוד אמר אשרי נשוי פשע כסוי חטאה, א"ל הקב"ה אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון כל עיקר:

אשרי אדם לא יחשוב ה' לו עון. א"ר יוסי בר' יהודה שאם עשה תשובה שלמה (עז) שכלבו עקור עליו הקב"ה מוחל לו, ואין ברוחו רמיה שלא תהא תפלתו רמיות ותורתו רמיות:

על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא. לעת מצוי נפש וכן שנו רבותינו אל תאמין בעצמך עד יום מותך. אמר ר' יוסי בר חנינא יהא חלקי עם המתפללים עם דמדומי חמה מאי טעמא על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא לעת מצוי של יום. רבי חנינא אמר לעת מצא זו אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב, ר' נתן אמר לעת מצא זו תורה שנאמר כי מוצאי מצא חיים, ר"ג בר יצחק אמר לעת מצא זו מיתה שנאמר למות תוצאות. רבי יוחנן אמר לעת מצא זו קבורה, א"ר יוחנן מאי קראה השמחים אלי גיל ישישו כי ימצאו קבר. אמר ר' שילא היינו דאמרי אינשי לעולם ליבעי אינש רחמי עד זבולא בתרייתא שלמא, מר זוטרא אמר לעת מצא זו בית הכסא, אמרי במערבא הא דמר זוטרא עדיפא מכולהו. זש"ה הוד והדר לבושה של תורה ואימתי היא שוחקת ליום אחרון, אימתי היא נותנת שכרה לאדם לעתיד לבא ומראה להם מתן שכרן מה שעתידי ליתן להם לעתיד ונפשותן שבעה והם ישנים, א"ר אלעזר משל למלך שעשה סעודה וזמן את האורחים והראה להם מה שאוכלין ושותין וושבעה נפשם וישנו להם, מה טעם כי עתה שכבתי ואשקוט ישנתי אז ינוח לי, הוי בשעת תלוקן של צדיקים מראה להן מתן שכרן. כד דמך רבי אבהו חזא תלת עשרה נהרי אפרסמון, אמר להון אלין למאן, א"ל לדידך, א"ל כל אלין לאבהו ואני אמרתי לריק יגעתי אכן משפטי את ה' ופעולתי את אלהי. זבדי בן לוי ורבי יהושע בן לוי ור' יוסי בן פטרס תלתיהון אמרין הלין קריא כד דמכין. חד מנהון אמר על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצא, וחרינא אמר תערוך לפני שלחן, וחרינא אמר כי טוב יום בחצריך, רבנן אמרין מה רב טובך אשר צפנת ליראיך, בן עזאי אמר יקר בעיני ה' המותה לחסידיו, אימתי מראה להם הקב"ה היקר סמוך למיתתן הה"ד המותה לחסידיו:

תהלים – פרק לב – רמז תשיט

אשכילך ואורך בדרך זו תלך וגו'. מהו איעצה עליך עיני מרמז בעיניו, למלך שעשה סעודה לכל בני פלטין שלו והיה לו שם אוהב אחד והיה אוהבו יותר מדאי, כיון שבא התמחוי לפניהם היה מנהה אחת טובה היה המלך מרמז לאותו אוהבו שיטול אותה המנה ולא היה מבין, מה עשה המלך נטלה בידו ונתנה לאוהבו, כך כשבא הקב"ה לחלוק כל הארצות לכל האומות לכ אומה ואומה נטלה כפלים מארץ ישראל שנאמר בהנחל עליון גוים בהפרידו בני אדם יצב גבולות עמים גבול עמים אין כתיב כאן, והיה הקב"ה מרמז לישראל שיטלו ארץ ישראל ולא היו רוצים שהיתה קטנה מכל הארצות, נטלה בידו ונתנה להם שנאמר ואתן לך ארץ חמדה:

אל תהיו כסוס כפרד, ששה דברים נאמרו בסוס, אוכל הרבה, ומוציא קימעא, אוהב זנות, אוהב מלחמה, מואס בשינה, ורוחו גסה, ויש אומרים אף הורג בעליו במלחמה. אל תהיו כסוס כפרד, הסוס הז הוא בולם מאכילו שעורים והוא בולם, (משכשכו) [משכשכו] והוא בולם, קריב לגביה והוא בולם, אתם אל תהיו כן אלא הו זהירין למיגז לטבא טיבותיה ולביש בישותיה, לכך נאמר זכור את אשר עשה לך עמלק:

רבים מכאובים לרשע. רבי ור' ישמעאל בר' יוסי היו יושבין ועוסקין במגלת קינות ע"ש עם חשכה, שייירו בה אל"ף ב"ת אחד אמרו למחר אנו גומרין אותה, כשעלה רבי נכשל באצבעו קרא על עצמו רבים מכאובים לרשע. רבי אליעזר ורבי תנחום בשם רבי ירמיה אפילו רשע ובוטח בה' חסד יסובבנו:

תהלים – פרק לג – רמז תשכ

רננו צדיקים בה'. רננו צדיקים אל ה' אין כתיב כאן אלא בה', בזמן שהם רואין אותו מיד מרננים, וכן אתה מוצא וירא ישראל את היד הגדולה מה כתיב שם אז ישיר משה, וכה"א ותצא אש מלפני ה' וירא כל העם וירונו, וכה"א וכל ישראל רואים ברדת האש וכבוד ה' וגו':

לישרים נוה תהלה זה דוד ומשה שלא שלטו שונאיהם במעשה ידיהם, דוד כתיב טבעו בארץ שעריה, ומשה דאמר מר משנבנה בית המקדש ראשון נגנז אהל מועד קרסיו קרשיו בריחיו עמודיו ואדניו, היכן אמר רב חסדא תחת מחילות של היכל:

הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו. תניא רבי יהודה אומר כנור של מקדש של שבע נימין שנארמר שובע שמחות את פניך אל תקרי שובע אלא שבע ושל ימות המשיח ה' שנאמר למנצח על השמינית על נימא שמינית, ושל עולם הבא עשר שנאמר עלי עשור, ואומר הודו לה' בכנור בנבל עשור זמרו לו שירו לו שיר חדש, ולעוה"ב איידי דנפשי הימין דידהו נפיש קליה כנבל וקרו ליה נבל. ד"א עלי נבל עלינו להתנבל עליה בימי הגזרה, עלי עשור עלינו לקבל עשרת הדברות, עלי הגיון בכנור רשב"ל ארמ בשמחה, ורבנן אמרי (עט) שלא באנגריא. שירו לה' שיר חדש בלשון זכר (כתוב ביהושע ברמז ב'):

אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ. א"ר אלעזר כל אדם שאוהב צדקה ומשפט מעלה עליו הכתוב כאלו מלא כל העולם חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ:

בדבר ה' שמים נעשו וברוח פיו כל צבאם. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל דבור ודבור שיוצא מפי הקב"ה נברא בו מלאך שנאמר וברוח פיו כל צבאם. ד"א בדבר ה' שמים נעשו, דבר אחד אמר הקב"ה ונבראו שמים למכון כסא כבודו, אבל בצבא הרבה יגיעה הרבה, מה עשה הקב"ה נפח ברוח נשמת פיו ונבראו כל צבא השמים שנאמר וברוח פיו כל צבאם, בדבר ה' שמים נעשו שנאמר אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם, וכה"א לא ייעף ולא יגע:

כונס כנף מי הים נותן באוצרות תהומות. אמר ר' חנינא מי גרם לאוצרות שיתמלאו בר תהום, כמאן כרבי אליעזר דאמר כל העולם כלו ממימי אוקינוס הוא שותה שנאמר ואד יעלה מן הארץ. ואידך ההוא בברייתו של עולם כתיב:

נותן באוצרות תהומות לפי שנאמר יקוו המים מתחת השמים אל מקום אחד וכתוב עד פה תבא ולא תוסיף וכתוב אשר שמתי חול גבול לים, א"ל הים רבש"ע אם כן יתערבו מימי המתוקים במלוחים, א"ל לאו אלא כל אחד ואחד יש לו אוצר בפני עצמו שנאמר נותן באוצרות תהומות וגו', ואל תתמה על הדבר שהרי הפרצוף שברא הקב"ה לאדם מלא הסיט ויש בו כמה מעינות ואינם מתערבים זה בזה מי עינים מלוחים מי אזנים שמנים מי החוטם סרוחים מי הפה מתוקים. מפני מה מי עינים מלוחים שבזמן שאדם בוכה על המת בכל שעה מיד הוא מסתמא אלא על ידי שהם מלוחים פוסק ואינו מכהה, מפני מה מי אזנים שמנים בזמן שאדם שומע שמועה קשה אלמלי תופשה באזניו מתקשרת ומת ומתוך שהם שמנים מוציא בזה ומכניס בזה. מפני מה מי החוטם סרוחים שבזמן שאדם מריח ריח דבר רע אם לא שמי חוטם סרוחים ומעמידים אותו מיד מת. מפני מה מי הפה מתוקים פעמים שאדם אוכל אכילה שאינה מתקבלת בלבו ומקיאיה ואם לא מי הפה מתוקין אין נפשו חוזרת, והלא דברים קל וחומר ומה מלא הסיט יש בו כמה מעינות, הים הגדול על אחת כמה וכמה זה הים גדול ורחב ידים:

כי הוא אמר ויהי. א"ר כהנא זו אשה, הוא צוה ויעמוד אלו בנים, תני אשה חמת מלא צואה ופיה מלא דם והכל רצים אחריה:

היוצר יחד לבם המבין אל כל מעשיהם, שנו רבותינו בראש השנה כל באי עולם עוברין לפניו כבני מרון ונסקרין בסקירה אחת דכתיב היוצר יחד לבם, מאי קאמר אילמיא דברינהו לכולי עלמא ולבייהו כחדא כי הדדי הא קא חזינן דלאו הכי הוא, אלא לאו הכי קאמר היוצר רואה יחד לבם ומבין את כל מעשיהם:

הנה עין ה' אל יראיו. זה אברהם שנאמר כי עתה ידעתי וגו', למיחלים לחסדו שנאמר ונתן לי לחם לאכול ובגד ללבוש וגם שהיה מיחל להקב"ה אע"פ שאמרו לו מת יוסף, להציל ממות נפשם ממיתתו של עשו, ולהחיותם ברעב שנאמר ויכלכל יוסף את אביו. ד"א הנה עין ה' אל יראיו זה שבטו של לוי דכתיב ואתנם לו מורא ויראני, למיחלים לחסדו שהם מיחלים להקב"ה בכל עת, להציל ממות נפשם (פ) כשהם נכנסין להקריב, ולחיותם ברעב שניתן להם אחד מעשרה. ד"א אל יראיו זה יצחק, למיחלים לחסדו שהיה מיחל להקב"ה, להציל ממות נפשם שבקש ישמעאל להרגו שנא' ותרא שרה את בן הגר וגו', ולחיותם ברעב שנאמר וימצא בשנה ההיא מאה שערים. ד"א לפי שהוא אומר ברח דודי ודמה לך לצבי מה צבי זה כשהא ישן עינו אחת פתוחה ואחת קמוצה יכול אף הקב"ה כן, (פא) ת"ל הנה עין ה' אל יראיו:

תהלים – פרק לד – המשך רמז תשכ

לדוד בשנותו את טעמו לפני אבימלך, זה שאמר הכתוב את הכל עשה יפה בעתו (בשמואל ברמז קל"א). גדלו לה' אתי. שנו רבותינו שלשה שאכלו כאחד חייבין לזמן, מנא הני מילי אמר רבי יוסי דאמר קרא גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו, רבי אבהו אמר מהכא כי שם ה' אקרא הבו גדל לאלהינו, אמר רבה בר בר חננה אמר רבי יוחנן מנין לעונה אמרן שלא יגביה קולו מן הקורא שנאמר גדלו לה' אתי ונרוממה שמו יחדו. חונה מלאך ה' סביב ליראיו ויחלצם. רבן שמעון בן גמליאל אומר (פב) לסבובים ליראיו, בוא וראה מה מה בין שכינות לשכינות להלן היו שבעה ובקשו הרועים להזדווג להם הה"ד ויבואו הרועים ויגרשום ברם הכא אחת היתה ולא נגעה בה בריה הה"ד ורחל בתו באה עם הצאן ע"ש חונה מלאך ה' סביב ליראיו (לעיל ברמז תרל"ג):

טעמו וראו כי טוב ה'. אמר הקב"ה הוי מקיים (פג) כל מצות שנתתי לך בתורה אם אכלת מפירות הארץ או מן האילן הוי מברך עליהם שאם אכלת ולא ברכת אתה גוזל את הפירות ואת האילן ואת הארץ ונולמי שהוא מגדלן ואם אכל אדם וברך הוא ממליך לבוראם הוי טעמו וראו כי טוב ה':

יראו את ה' קדושו כי אין מחסור ליראיו זה אהרן, אתה מוצא י"ב נשיאים הקריבו במלואים ושבט לוי לא הקריב, ומי היה נשיאו של לוי אהרן שנאמר ואת שם אהרן תכתוב על מטה לוי, והיה מצר ואומר אוי לי שמא בשבילי אין הקב"ה מקבל לשבטו של לוי, אמר הקב"ה למשה אמור לאהרן אל תתירא לגדולה מזו אתה מסוקן, לכך נאמר ואמרת אליו בהעלותך את הנרות הקרבנות בזמן שבית המקדש קיים אבל הנרות לעולם אל מול פני המנורה יאירו:

מי האיש החפץ חחים, מכריז רבי אלכסנדראי מאן בעי חיי מאן בעי חיי כניף אתו כ"ע לגביה א"ל מי האיש החפץ חיים אוהב ימים לראות טוב נצור לשונך מרע ושפתך מדבר מרמה. שמא יאמר אדם הואיל ונצרת לישוני מרע רשפתי מדבר מרמה אלך ואתגרה בשינה, תלמוד לומר סור מרע ועשה טוב ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורתך אל תעזבו. מי האיש וגו' (כתוב ברמז שס"ח):

תהלים – פרק לד – רמז תשכא

נצור לשונך מרע ושפתיך וגו'. קשה לשון הרע שהוא קשה מע"א, כשעשו ישראל את העגל לא נחתם גזר דינם עליהם, אלא כשחטאו בפיהם שנאמר וישמע ה' את קול דבריהם, ואומר חי אני נאם ה' אם לא כאשר דברתם באזני, כאשר עשיתם אינו אומר אלא כאשר דברתם, ואומר הוגעתם ה' בדבריכם במעשיכם לא נאמר אלא בדבריכם, וכה"א כי כשלה ירוושלם ויהודה למה כי לשונם ומעלליהם אל ה' למרות, ואומר נתנה עלי בקולה על כן שנאתיה, וכי בקולה שנאה והלא בקולה אהבה דכתיב השמעני את קולך כי קולך ערב, אלא בקולה שנאה ובקולה אהבה, אמור מעתה מות וחיים ביד הלשון אמר דוד אשמרה דרכי מחטאו בלשוני. מעשה היה במלך פרס שחלה, א"ל הרופאים אין לך רפואה עד שיביאו לך חלב לביאה ונעשה לך רפואה, ענה אחד ואמר אני אביא לך חלב לביאה אם רצונך ותנו לי עשר עזים, אמר לעבדיו שיתנו לו, נתנו לו הלך לגוב אריות היה שם לביאה אחת מינקת גוריה, יום אחד עמד מרחוק והשליך לה עז אחד ואכלה, יום שני נתקרב לה מעט והשליך אחרת לה, עשה כן עד שהיה משחק עמה ולקח מחלבה וחזר לו, כשהיה בחצי הדרך ראה בחלום והיו אברים מתרסין זה עם זה, הרגלים אומרים אין בכל האברים דומים לנו אם לא הלכנו אנו לא היה יכול ליקח החלב, הידים אומרים אין כמותנו אם לא היינו עושין אין הדבר כלום, אומר הלב אם לא נתתי העצה מה הועלתם כלכם, ענתה הלשון אם לא אמרתי הדבר מה היה עושה, השיבו לה כל האברים איך לא יראת להדמות אלינו ואת במקום חשך ואין בך עצה כבשאר האברים, א"ל היום תאמרו שאני שולט עליכם, שמע האיש את הדברים הלך אל המלך א"ל אדני המלך הילך חלב כלבתא. קצף המלך וצוה המלך לתלותו, כשהלך התחילו האברים לבכות א"ל הלשון לא אמרתי אליכם שאין בכם ממש אם אני מצלת אתכם תדעו שאני עליכם, א"ל הן, אמר לתולים אותנו השיבוני אל המלך אולי אנצל השיבוהו אליו, א"ל למה צוית לתלותי א"ל הבאת לי חלב כלבתא. אמר ליה מה איכפת לך ותהיה לך רפואה ועד לביאה כלבא קורין לה. לקחו ממנה ונסו אותה ומצאוה חלב לביאה, אמרו לו האברים הרי אנו מודים לך הוי מות וחיים ביד הלשון. ראה הלשון היא גדולה מן הקרבנות שנאמר אהללה שם אלהים בשיר ואגדלנו בתודה ותיטב לה' משור פר:

בקש שלום ורדפהו. אמר רבי חלבו אמר רב הונא כל היודע בחברו שהוא רגיל ליתן לו שלום יקדים לו שלום שנאמר בקש שלום ורדפהו, אם נתן לו שלום ולא החזיר לו שלום נקרא גזלן, רבי חלבו אמר עליו הכתוב אומר ואתם בערתם הכרם גז לת העני בבתיכם:

תהלים – פרק לד – רמז תשכב

שהו רבותינו אלו דברים שאדם אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת לעוה"ב ואלו הן כבוד אב ואם וגמילות חסדים ובקור חולים והבאת שלום בין אדם לחברו ותלמוד תורה כנגד כלן, בכבוד אב ואם כתיב למען יאריכון ימיך ולמען ייטב לך, בגמילות חסדים כתיב רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, בהבאת שלום כתיב בקש שלום ורדפהו, ואמר רבי אבהו אתיא רדיפה רדיפה. תלמוד תורה דכתיב כי היא חייך ואורך ימיך. שלוח הקן נמי כתיב למען ייטב לך והארכת ימים תנא ושייר (לעיל ברמז תשי"ב):

רבות רעות צדיק. רבות רעות זה עשו ואלופיו. צדיק זה יעקב, ומכלם יציילנו ה' שנאמר ויבא יעקב שלם עיר שכם:

תמותת רשע רעה. שנו רבותינו מי שלקה ושנה ב"ד כונסין אותו לכיפה ומאכילין אותו שעורין עד שכריסו נבקעת, מאי כיפה, אמר רבי יהודה מלא קומתו, והיכא רמיזא, אמר ריש לקיש תמותת רשע רעה:

תהלים – פרק לה – המשך רמז תשכב

לדוד ריבה ה' את יבירבי. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אם אין אתה עומד עלי אין לי מי יעמוד עלי, ראה מה עושים לי ראית ה' עותתי ראיתה כל נקמתם שמעת חרפתם, אתה שמעת אתה עמוד עלי, וכן דוד אמר הבה לנו עזרת מצר, עבד בשר ודם יכול לומר לבעליו אדוני ריבה את אויבי וצא הלחם עמו, והקב"ה אמר לדוד עסוק בתורה ואני נלחם מלחמותיך, וכן משה אמר על כן יאמר בספר מלחמות ה' אתם עסקתם בספר ואני נלחם על ידיכם. החזק מגן וצנה, אמר ליה הקב"ה דוד וכי למגן וצנה אני צריך רוח אחד אני נופח בהם והם פורחים שנאמר יהיו כמוץ לפני רוח. מושל את הרשעים במגונה שבמינים (לעיל ברמז רי"ח):

תהלים – פרק לה – רמז תשכג

יהי דרכם חשך. לפי שהרשעים חשוכים והיה במחשך מעשיהם אין הקב"ה נפרע מהם אלא בלילה. סדומיים שנאמר ויבאו שני המלאכים סדומה בערב. מצריים ויהי בחצי הלילה. סנחריב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' וגו'. בלשצר ביה בליליא קטיל בלשצר. המן בלילה ההוא נדדה, וכן לעתיד לבא כי הנה החשך יכסה ארץ. אבל צדיקים ועליך יזרח ה', ואור צדיקים כאור נוגה:

כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. איתמר צואה על בשרו או ידו מונחת בבית הכסא רב הונא אמר מותר לקרות קריאת שמע, רב חסדא אמר אסור, אמר רבא מאי טעמא דרב חסדא דכתיב כל עצמותי תאמרנה, מ"ט דרב הונא אמר אסור, אמר רבא מאי טעמא דרב חסדא דכתיב כל עצמותי תאמרנה, מ"ט דרב הונא דכתיב כל הנשמה תהלל יה. אמר רבי תנחום אין לך כל אבר ואבר שלא קלס דוד להקב"ה בו. קלסו בראשו דשנת בשמן ראשי. קלסו בעיניו אליך נשאתי את עיני. קלסו בפיו תהלת ה' ידבר פי. קלסו בלשון ולשוני תהגה צדקך. קלסו בגרונו נחר גרוני בקראי אליך, קלסו בשפתים תרננה שפתי, קלסו בלב לבי ובשרי ירננו. קלסו בקרביו וכל קרבי את שם קדשו. קלסו בידי ברוך ה' צורי המלמד ידי לקרב, קלסו ברגליו רגלי עמדה במישור. סוף דבר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. אמר דוד אע"פ שקלסתיך בכל אלו עד עכשו איני יודע לקלס פי יספר צדקותיך, כי לא ידעתי ספורות. כל עצמותי תאמרנה אמר דוד אני משבחך בכל אבריי ומקיים בהן המצות, בראשי אני רופפו וקורא בתפילתי, בשערות ראשי אני מקיים לא תקיפו פאת ראשכם ותפלין אני מניח בראשי, (פד) בצוארי עטיפת ציצית, בעיני וראיתם אותם, בפיו תהלת ה' ידבר פי, בשפתי תבענה שפתי תהלה, בזקני ולא תשחית את פאת זקנך, בלשוני ולשוני תהגה צדקך, בלבי בלבי צפנתי אמרתך. בחזה הציצית אני משים כנגד הלב כל זמן שאני קורא קריאת שמע שנאמר והיו הדברים האלה על לבבך, מאחרי ומלפני השלכתי שני כנפים של טלית כשאני עומד בתפלה, יד ימנית אני כותב בה ומראה בה טעמי תורה, יד שמאלית בה אני קושר תפלין של יד ובה אני אוחז ציצית בזמן קריאת שמע, צפרנים לעשות בהם פריעה או מליקת העוץ, או שניהם יחד ובוהן להסתכל אור להבדלה, כליותי אף לילות יסרוני כליותי, מעי ותורתך בתוך מעי, קרבי וכל קרבי את שם קדשו, רגל ימין לחליצה, רגל שמאל קודם לשלש פסיעות אחר התפלה, כרעים כריעת ברכים בתפלה, הגיד מצות מילה ופריעה, ברכים בהן אני עושה סנדיקוס לילדים

בשעת מילה ופריעה לכך נאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך. מציל עני מחזק ממנו אלו ישראל שהם נכנסין לתוך עובדי אלילים והקב"ה מצילים, ואין עני אלא ישראל שנאמר והשארתי בקרבך עם עני ודל, כבש בין שבעים זאבים מה יכול לעשות, הוי מציל עני מחזק ממנו. רבי יהושע בן לוי אמר זה יצר הרע, בנוהג שבעולם אדם גדל עם חברו שתים ושלוש שנים הוא קושר עמו אהבה וזה גדל עמו מנערותו ועד זקנותו ואם מצא להפילו בתוך שבעים שנה הוא מפילו, בתוך שמונים שנה הוא מפילו, הוא שדוד אמר מציל עני מחזק ממנו דאמר רבי אחא וכי יש גזלן גדול מזה:

ואני בחלותם לבושי שק. אמר רבא בר חיננא סבא משמיה דרב כל שאפשר לו לבקש רחמים על חברו ואינו מבקש נקרא חוטא שנאמר גם אנכי חלילה לי מחטוא לה' מחדול להתפלל בעדכם, אמר רבא אם תלמיד חכם הוא צריך שיחלה עצמו עליו, מאי טעמא אלימא משום דכתיב כי קשרתם כלכם עלי ואין חולה מכם עלי דילמא מלך שאני, אלא מהכא ואני בחלותם לבושי שק:

ובצלעי שמחו ונאספו. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן נוח לו לאדם שיבעול ספק אשת איש ולא ילבין פני חברו ברבים, כדרש רבה מאי דכתיב ובצלעי שמחו ונאספו וגו' מאי קרעו ולא דמו, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע גלוי וידוע לפניך שאם היו מקרעין את בשרי לא היה דמי שותת לארץ, ולא עוד אלא אפילו בשעה שהם יושבים ועוסקים בארבע מיתות בית דין אומרים לי דוד הבא על אשת איש מיתתו במה ואני אומר להם מיתתו בחנק ויש לו חלק לעולם הבא. ד"א מדבר בישראל בשעה שישראל באין לידי מיצוי מיד עובדי אלילים שמחים ונאספין עלי להתגרות בי. קרעו ולא דמו קריעה אחר קריעה, באהרן כתיב ויראו כל העדה כי גוע אהרן מה כתיב אחרי וישמע הכנעני מלך ערד, וכן כשיצאו ממצרים אמרו היש ה' בקרבנו, מיד ויבא עמלק:

בחנפי לעגי מעוג חרוק עלי שנימו, בשביל חנופה שהחניפו לקרח על עסקי לגימא חרק עליהם שר של גיהנם את שניו:

תהלים – פרק לו – רמז תשכד

מנצח לעבד ה' לדוד. הקב"ה עושה מלחמתנו ולנו הנצחון, וכה"א ישראל נושע בה' תשועת עולמים, וכה"א אשריך ישראל מי כמוך עם נושע בה' מגן עזרך, וכה"א ולכל היד החזקה, אשר עשה ה' אין כתיב כאן אלא אשר עשה משה הקב"ה שלחו לעשות והנצחון למשה, וכן דבורה אמרה לברק קום ברק ושבה שביך, וכי שביו של ברק היה והלא דבורה אומרת לו ותאמר דבורה אל ברק קום, מהו קום אלא קום ולא תעשה מלחמה, המלחמה של הקב"ה, כי זה היום אשר נתן ה', וכה"א מן שמים נלחמו, וכשבא הנצחון אמרה ושבה שביך, וכן דוד כשירד לגליית וידעו כל ממלכות הארץ וגו' וכשבאו המשחקות אמרו הכה דוד ברבבותיו, אמר דוד לפני הקב"ה אתה עושה המלחמה ולך הוא הנצחון לך ה' הגדולה והגבורה והתפארת והנצח, א"ל הקב"ה דוד נתת לי הנצחון אף אני נותן לך הנצחון למנצח לעבד ה' לדוד:

תהלים – פרק לו – רמז תשכה

נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלהים לנגד עיניו. היה דוד מסתכל בגלית ורואה אותו גבור ומזויין בכל מיני זיין, אמר ימי יוכל לזה, כשראה אותו מחרף ומגדף אמר אני יכול לו מאחר שאין נפחד מהקב"ה ומכאן אתה למד שאין הקב"ה דן את הרשעים אלא בזמן שאין פחדו עליהם, וכן הוא אומר תיסרך רעתך ומשובותיך תוכיחוך וגו' ולא פחדתי אליך, לכך הוא אומר אין פחד אלהים לנגד עיניו וגו'. אמר רבי אלעזר

בן פדת צדיקים יצר טוב שופטן שנאמר ולבי חלל בקרבי, רשעים יצר רע שופטן שנאמר ולבי חלל בקרבי, רשעים יצר רע שופטן שנאמר נאם פשע לרשע בקרב לבי, בינונים זה וזה שופטן שנאמר כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו, אמר רבה כגון אנו בינונים אמר אביי לא שביק מר חיי לכל בריה, ואמר רבה ידע איניש בנפשיה אי צדיק גמור הוא אי רשע גמור הוא, ואמר רבה לא איברי עלמא אלא לצדיקי גמירי או לרשיעי גמירי, ואמר רבה לא נברא כל העולם אלא בשביל אחאב בן עמרי ובשביל רבי חנינא בן דוסא, לאחאב העולם הזה, לרבי חנינא בן דוסא העוה"ב:

תהלים – פרק לו – רמז תשכו

כי החליק אליו בעיניו וגו'. הרשעים מסתכלין בעיניהם ומרמזין בידיהם ומהרהרין בלבם למצוא איזה עון שונא הקב"ה ועושין אותו, וכן הוא אומר כל תועבת ה' אשר שנא עשו לאלהיהם, אוי להם לרשעים כולם און ומרמה ואין אמת בין איש אל רעהו דברי פיהם און ומרמה מהלכין באון ועולין על משכבן באון, וכה"א און יחשוב על משכבו יתיצב על דרך לא טוב, נתן להם שני דרכים אחת רעה ואחת טובה והולכים ברעה, וכן הוא אומר העוזבים (לעשות) [ארחות] יושב וגו' השמחים לעשות רע, הוי יתיצב על דרך לא טוב:

ה' בהשמים חסדך. וכי החסד בשמים והלא החסד בארץ שנאמר כי אני ה' עושה חסד משפט וצדקה בארץ, אלא הרשעים מסלקין החסד אמר הקב"ה לרשעים הצדקות אני מסגלן לבעלי תשובה שנאמר צדקתך כהררי אל:

צדקתך כהררי אל. רבי ישמעאל ורבי עקיבא, רבי ישמעאל אומר הצדיקים שקבלו את התורה שנתנה מהררי אל אתה עושה עמהם צדקה כהררי אל, אבל הרשעים שלא קבלו את התורה שנתנה מהררי אל אתה מדקדק עמהם עד תהום רבה, רבי עקיבא אומר אלו ואלו מדקדק עמהם עד תהום רבה הצדיקים מדקדק עמהם וגובה מהם מעוט מעשים רעים שעשו בעוה"ז כדי להשפיע להם שכר טוב לעולם הבא, לרשעים משפיע להם שלווה ונותן להם שכר טוב לעולם הבא. אמר ר' לוי משל את הצדיקים בדירתן ואת הרשעים בדירתן במרעה טוב ארעה אותם ובהר מרום ישראל יהיה נויהם, ואת הרשעים בדירתם כה אמר ה' ביום רדתו שאולה האבלתי כסיתי עליו את תהום, רבי יהודה ברבי אומר הובלתי כתיב. אין עושין כסות לגיגית לא של כסף ולא של זהב ולא של נחשת ולא של ברזל ולא של עופרת אלא של חרס שהוא ממינו, כך רשעים חשך גיהנם ותהום חשך יבא החשך וכסה החשך כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים, רבי יונתן בשם רבי יאשיה מסרס קרא צדקתך על משפטיך כהררי אל על תהום רבה, מה ההרים אין להם סוף כך הצדיקים אין סוף למתן שכרן, ומה ההרים כובשין את התהום שלא יציף את העולם כך הצדיקים כובשין על מעשיהם של רשעים שלא תבא פורענות לשרוף העולם, ומה ההרים האלו נזרעים ועושין פירות כך מעשיהם של צדיקים נזרעין ועושין פירות דכתיב אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעללהים יאכלו מה תהום אין לו חקר כך פורענות הרשעים אין לו חקר לעתיד לבא, ומה תהום זה לא נזרע ולא עושה פירות כך רשעים אין עושין פירות שאם היו עושין פירות היו מחריבין את העולם:

תהלים – פרק לו – רמז תשכו

רבי יהושע בן לוי סליק לרומי חזא תמן עמודים מכוסין בטיפיטין בצנה שלא יקרשו ובשרב שלא יתבקעו, הלך בשוקא וחמא חד מסכן מכרך בהדא מחלצא ואית דאמרי בפלגא מרדעא דחמר. על העמודים קרא צדקתך כהררי אל הן דינהיבת אשפעת, על העני קרא משפטיך תהום רבה. אלכסנדרוס מוקדון אזל לגבי

מלכא קציא לבתר הרי חשך וכו' נפיק טעון ליה גרומי דדהב בגו דיסק דדהב אמר ליה לממונך אני צריך, אמר ליה ולא הוה לך מה דתיכול בארעך ואתית הכא, אמר ליה לא אתיתי אלא למידע היאך אתון דיינין, יומא חד יתיב גביה אתא חד בר נש קביל על חבריה אמר הדין גברא זבן לי חדא קיקלתא ואשכחית בגוה סימתא קיקלתא זבנית סימתא לא זבנית, וההוא אמר קיקלתא וכל די בגוה זבנית, א"ל לחד מנהון אית לך בר דכר אמר ליה אין א"ל לאחרינא אית לך ברת אמר ליה אין אמר ליה זילו ואנסיבו דא לדין וממונא סליק לתרויהון, חמא יתיה יתיב תמה אמר ליה ולא דייני טבות אמר ליה אין, אמר ליה אלו הוה גביכון היכי הויתו דיינין, אמר ליה קטלין דין ודין ומלכותא נטלה ממונא דתרויהון, אמר ליה כל הדין אתון רחמין דהב סגי (אמר ליה) עביד ליה אריסטון ואפוק קומיי פתא דדהב קופר דדהב תרנגולין דדהב פיגלין דדהב, א"ל ודהבא אנא אכיל, אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא דדהב ליתנהון אכלין ומה אתון רחמין דהב סגי, אמר ליה אית גביכון מיטרא נחית אמר ליה אין, אמר ליה אית גביכון שמשא נחית אמר ליה אין, אמר ליה אית גביכון בעירא דקיק אמר ליה אין, אמר ליה תיפח רוחיה דההוא גברא לא בזכותכון שמשא דנח ומטרא נחית עליכון אלא בזכות דבעירא דכתיב אדם ובהמה תושע ה' אדם בזכות בהמה. רבי יהודה ברבי סימון פתר קריא בנח אמר הקב"ה צדקה שעשיתי עם נח בתבה לא עשיתי אלא עד הררי אל שנאמר ותנח התבה בחדש השביעי וגו' על הרי אררט, משפטיך תהום רבה יסורין שהבאתי על דורו הבאתי עד תהום רבה שנאמר נבקעו כל מעינות תהום רבה. רבי יוחנן כד הוה חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל וכד חזי שלך אמר משפטיך תהום רבה. אמר ר' פפא צדקתך כהררי אל אלו נגעי אדם, משפטיך תהום רבה אלו נגעי בתים, פשטיה דקרא במאי כתיב, א"ר יהודה אלמלא צדקתך כהררי אל מי יוכל לעמוד לפני משפטיך תהום רבה. רבה אמר צדקתך כהררי אל מפני שמשפטיך תהום רבה. במאי קמיפלגי בדר"א ורבי יוסי בר' חנינא, דאיתמר רבי אלעזר אומר כובש, רבי יוסי ב"ח אמר נושא, רבא כרבי אלעזר ורב יהודה כר"י:

אדם ובהמה תושיע ה', ר"א יהודה א"ר אלו בני אדם שהם ערומים בדעת ומשימים עצמם כבהמה, מיתבי מן הבהמה אלו בני אדם הדומים לבהמה, הכא כתיב אדם ובהמה התם כתיב בהמה לחודא, וכל היכא דכתיב אדם ובהמה מעליותא הוא והכתיב וזרעתי את בית יעקב זרע אדם וזרע בהמה, התם הא חלקיה קרא זרע אדם לחוד וזרע בהמה לחוד:

מה יקר חסדך אלהים, א"ר חנינא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו, א"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלא לעולם כולו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ, יכול כל הבא לקפוץ יבא ויקפוץ, תלמוד לומר מה יקר חסדך אלהים, יכול אפילו ירא שמים. ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם (ברמז צ"ז וברמז תר"ב). יריון מדשן ביתך וגו', אמר רבי תנחום בר חנילאי כל המרעיב עצמו על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה משביעו לעוה"ב שנאמר יריון מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם, א"ר אלעזר עדניך אין כתיב כאן אלא עדניך מלמד שכל צדיק וצדיק יש לו עדן בפני עצמו:

כי עמך מקור חיים (ברמז של"ט):

באורך נראה אור. משל למי שמדליק את הנר והיה מדליקו והוא כבה אמר עד מתי אהיה מתיגע אמתין לזריחת השמש ואלך לאורה, כך ישראל כשנשתעבדו במצרים עמדו משה ואהרן וגאלום, חזרו ונשתעבדו בבבל ועמדו דניאל [חנניה] מישאל ועזריה וגאלום, חזרו ונשתעבדו במדי ועמדו מרדכי ואסתר וגאלום, חזרו ונשתעבדו בין ועמדו החשמונאים וגאלום, חזרו ונשתעבדו באדום אמרו ישראל הרי

נתיגענו נגאלין ומשתעבדין וחוזרין ונגאלין ומשתעבדין אין אנו מבקשין שיאיר לנו שנאמר אל ה' ויאר לנו. אמר ריש לקיש אמר הקב"ה לישראל מבקשים אתם לספות עם עובדי אלילים בעולם הזה, אמרו לפניו רבש"ע אל תט לבי לדבר רע, למה על ידי שהם עוללות שנאמר להתעולל עלילות ברשע אפילו במנות הנעימות שלהם אין אנו מבקשים שנאמר ובל אלחם במנעמיהם, ובמה אנו חפצים במנות שלך שנאמר כי עמך מקום חיים (ברמז תצ"ב וברמז תצ"ט):

משום חסדך ליודעיק. א"ר יצחק אל תהי מושך חסדך לעו"א, א"ר ינאי אם מדליק אדם נר לחברו בשעת האורה מה מועיל לו ואימתי מועיל לו בשעת האפלה. והחסד שעשו ישראל במדבר היה מתוקן להם מאותה שעה בימי משה, ואימתי נפרע להם בימי ירמיהו בשעת חשכה שנאמר הלך וקראת באזני ירושלים וגו' זכרתי לך חסד נעוריק, הוי משוך חסדך ליודעיק:

אל תבואני רגל גאווה. כשאכל אדם הראשון מפרי האילן טרדהו והוציאהו חוץ לגן עדן והיה מחזר על כל האילנות ולא היו מקבלין אותו, מה היו אומרים אל תבואני רגל גאווה רגל שנתגאה על בוראה, ויד רשעים אל תנדני אל תיסב מיני טרפין, אבל התאנה על ידי שאכל ממנה פתחה דלתיה וקבלתו, כשצוה הקב"ה לאדם הראשון שלא לאכול מעץ הדעת נטל הנחש עצה בלבו ואמר הואיל ואיני יכול להכשיל את אדם אכשיל את חוה, נכנס בשיחה עמה ואמר אם צוה הקב"ה שלא לנג ועו בו הריני נוגע בו ואיני מת כך תגעי בו ואין אתה מת, הלך הוא והרתיעו בידיו וברגליו עד שנשרו פירותיו, ויש אומרים לא נגע בו כל עקר לאא כיון שראהו האילן היה צוח עליו ואמר אל תגע בי שנאמר אל תבואני רגל גאווה וגו':

תהלים – פרק לו – רמז תשכח

שם נפלו פועלי און. א"ר חייא לא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם יש לו אוהב עשיר נדבק בו ונכסף בו כיון שרואה שמטה ידו פורש ממנו ולא עוד אלא שמלעיג עליו, והקב"ה אינו כן אלא אם נופל זוקפו שנאמר וזוקף לכל הכפופים, אבל לעומדים הוא מפיל שנאמר שם נפלו פועלי און דוחו ולא יכלו קום (ברמז תקנ"ז):

תהלים – פרק לז – המשך רמז תשכח

לדוד אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה. זהו שאמר הכתוב בני אל יקנא לבך בחטאים ובמה יקנא לבך ביראת ה' כל היום, אל תקנא בנרן של רשעים שכמה שמן יש בו שמינית או רביעית אין לו אחרית. שמן (שלם) [כלה] והנר מתכבה, וכה"א כי לא תהיה אחרית לרע נר רשעים ידעך הלכה האורה שלו. קנא בנר שאינו נדעך לעולם ואינו פוסק ואי זה זה כי נר מצוה ותורה אור, אמר הקב"ה קנא שאלמלא הקנאה אין העולם עומד אין אדם נוטע כרם אין אדם נושא אשה ואין אדם בונה בית, אלמלא שקנא אברהם לא היה קונה שמים וארץ, אימתי קנא כשאמר למלכי צדק כיצד יצאתם מן התבה אמר לו בצדקה שעשינו שם אמר לו ומה צדקה עשיתם בתבה וכי עניים היו שם והלא לא היו שם אלא נח ובניו ועם מי הייתם עושין צדקה, אמר לו עם הבהמה וחיה ועוף לא היינו ישנים אלא נותנין היינו לפני זה ולפני זה, אותה שעה אמר אברהם ומה אלו אלולי שעשו צדקה עם בהמה וחיה ועוף לא היו יוצאין, וכיון שעשו צדקה יצאו, אני אם אעשה בבני אדם שהם בצלמו של הקב"ה על אחת כמה וכמה, אותה שעה ויטע אשל בבאר שבע "אכילה" שתיה "לוייה":

תהלים – פרק לז – רמז תשכט

כי כחציר מהרה ימלו, אמר הקב"ה אין הרשעים כלום חציר הם תוחלתם, וכן הוא אומר בפרוה רשעים כמו עשב מפריחין כעשב הזה ומתייבשין, וכן איוב הוא אומר רטוב הוא לפני שמש עד שלא תבא תקופת תמוז הם יבשים ואח"כ נעשים קוצים שנאמר קוצים כסוחים באש יצתו. בטח בה' ועשה טוב. אמר לו הקב"ה לדוד אם תראה שאני עושה טובה לרשע אל ירע לך כל כך הוסף בתשובה למה ומה אם הרשעים שמכעיסין אותי ואין מועילין לי הטבתי עמהם, עמך על אחת כמה וכמה, למה היה דוד דומה לפועל שעשה כל ימיו עם המלך ולא נתן לו שכרו והיה אותו פועל מצר שמא אני מוצא בידו כלום, שכר המלך פועל אחר לא היה עמו אלא יום אחד האכילהו והשקהו ונתן לו תבואה וקטנית ומעות א"ל הרי שכרך, אמר ליה הפועל שעשה עמו כל ימיו ומה זה שלא עשה עמך אלא יום אחד כך אני שעשיתי עמך כל ימי עאכ"ו, כך אמר דוד נתתה שמחה בלבי מעת דגנם ותירושם רבו (ברמז תרכ"ה):

בטח בה' ועשה טוב. רבי חגי בשם רבי מסרס האי קרא עשה טוב ובטח בה', לאגרדמים שיצא לשער המדות וראה אותו אחד והטמין עצמו לפניו, א"ל מה את מטמין עצמך לפני שער מדתך ולא תתירא, שכן ארץ עשה שכונה בארץ הוי זורע הוי נוטע. ורעה אמונה אמונתן של אבות שנאמר ויתן לו מעשר מכל. תנא דבי אליהו מעשה בכהן אחד שהיה ירא שמים בסתר והיו לו עשרה בנים מאשה אחת ששה זכרים וארבע נקבות ובכל יום היה מתפלל ומשתטח ומלחך עפר בלשונו כדי שלא יבא אחד מהם לידי עברה ולידי דבר מכוער, אמרו לא יצאת אותה שנה שלמה עד שבא עזרא והעלה הקב"ה את ישראל מבבל והעלה אותו כהן ולא נכנס הכהן לעולמו עד שראה כהנים גדולים ופרחי כהונה מבניו ובני בניו עד חמשים שנה ואחר כך נכנס לעולמו, ועליו הוא אומר בטח בה' ועשה טוב וכתוב בטחו בה' עדי עד ששני עולמות שלו שנאמר כי ביה ה' צור עולמים, וכל הבוטחים בשמו באמת לא יבושו לעולם וכן הוא אומר ברוך הגבר אשר יבטח בה' וגו', והיה כעץ שתולעל פלגי מים וגו'. דום לה' והתחולל לו. צפה להקב"ה דכתיב טוב ויחיל ודומם גו' ואומר הוחילי לאלהים, אם הביא עליך יסורין אל תהי מבעט בהם אלא הוי מקבלם (פה) כחוללים. שלח ליה מר עוקבא לרבי אלעזר בני אדם העומדים עלי ובידי למסרם ללכות מהו, שרטט וכתב לו אמרתי אשמרה דרכי מחטוא בלשוני אשמרה לפי מחסום אע"פ שהרשע כנגדי אשמרה לפי מחסום, שלח ליה קא מצעו לי טובא, שלח ליה דום לה' והתחולל לו, התחולל לו להקב"ה והוא יפילם לפניך חללים חללים, השכם והערב עליהם לבית המדרש והם כלים מאליהם:

תהלים – פרק לז – רמז תשל

ד"א והתחולל אע"פ שמפיל לך חללים, ואף שלמה אמר עת לחשות ועת לדבר פעמים שאדם שותק ומקבל שכר על שתיקתו, וכן אהרן כיון שידע שבניו ידועי המקום הם שתק וקבל שכר על שתיקתו שנאמר וידום אהרן. הרף מאף ועזוב חמה (ברמז תל"ח). וענוים יירשו ארץ (ברמז תשי"ח):

חרב פתחו רשעים. זה קין שפתח ריגה בעולם שנאמר ויקם קין אל הבל אחיו ויהרגהו, א"ל הקב"ה רשע אתה פתחת בחרב בעולמי, להפיל עני ואביון זה הבל, חרבם תבא בלבם נע ונד תהיה בארץ. ד"א זה חנון בן נחש, כיצד כיון שמת אביו ושלח דוד אצלו לנחמו מיד נטל עבדי דוד ועשה אותם פדרגימטא שנאמר ויקח חנון את עבדי דוד ויגלח חצי זקנם, מיד שלח לארם נהרים ושכר שנים ושלישים אלף חוץ מכמה אוכלוסין שהיו לו ועמדו יואב ואבישי והרגו כל אותן אוכלוסין. ד"א אלו ארבעה מלכים אמרפל וחבריו,

שעד עכשו לא היה מלחמה בעולם ועמדו ופתחו שנאמר עשו מלחמה, חרבם תבא בלבם שעמד אברהם והרג שנאמר ויחלק עליהם לילה:

יודע ה' ימי תמימים, כשם שהם תמימים כך שנותיהם תמימים, בת ק' כבת כ' לנוי, בת עשרים כבת שבע לחטא, בר חטיא אמר כל מי שנאמר בו תמים השלים שניו (פו) אפילו למדת שבוע. לא יבושו בעת רעה, זה יצחק ברעתו של אבימלך, ובימי רעבון ישבעו ויהי רעב בארץ. ואיבי ה' כיקר כרים, רבי פנחס אמר אמר דוד יבאו רשעים לכבוד הכרים מה עושים לכרים שוחטין אותן ותולין אותן לעשן והם כלים, רבי ישמעאל אמר יבאו הרשעים ליקר של מדבר כשיורד עליו השמש וחם השמש ונמס באותה שעה כמה דאת אמר לא יהיה אור יקרות, וכרים זה מדבר כמה דאת אמר את הנגזב ואת הככר, כך יהיו כאותן יקרות של מדבר כיון שנופל אותו עשן ואין השמש זורח ואין אדם יכול לראות את חברו מפני כובד העשן וכה"א כהנדוף עשן תנדוף:

לוח רשע ולא ישלם. ששה נקראו רשעים, הפושט יד בחברו ויאמר רשע למה תכה רעך, ובעל מחלוקת שנאמר סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, והלוח ואינו משלם שנאמר לוח רשע ולא ישלם, אמר רבי שמואל ברבי תנחום רבי תנחומא אמר לי אף המעיז פניו שנאמר העז איש רשע בפניו. ד"א לוח רשע ולא ישלם עובדי אלילים שאוכלין אינם מברכין, וצדיק חונן ונותן אלו ישראל שאוכלין ומברכין, ארשב"ל אתה מוצא כשהקב"ה נותן לצדיק מה שמבקש ממנו (פז) הוא חוזר וחוננו, הה"ד וצדיק [חונן ונותן, צדיק] חי העולם חונן ונותן. אמר להם רבן יוחנן ב"ז לתלמידיו צאו וראו איזוהי דרך רעה שיתרחק ממנה האדם וכו' עד רש"א הלוח ואינו משלם שנאמר לוח רשע ולא ישלם שמשעה שהוא לוח נותן עיניו שלא לפרוע, אבל צדיק לוח ונותן עיניו לפרוע ונותן עוד צדקה שנאמר וצדיק חונן ונותן:

מה' מצעדי גבר, א"ר חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא א"כ מכריזין עליו מלמעלה שנאמר מה' מצעדי גבר כוננו, וא"ר חנינא דם נקוף מרצה כדם עולה, אמר רבא ובגודל ימין ובנקוף שני ודוקא דאזיל לדבר מצוה. ההיא אתתא דהוה קא מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דרבי חנינא א"ל שקילי דלא מסתייעא מילתא אין עוד מלבדו כתיב, והא אמר רבי יוחנן למה נקרא שמן כשפים שמכחישין פמליא של מעלה, שאני רבי חנינא דנפישא זכותיה:

נער הייתי גם זקנתי וגו', משום אבא דורש אמרו זה זרעו של אהרן דכתיב ברוך ה' חילו בנכסים לפי שהיו מקטירין קטרת שנאמר ישימו קטורה באפך מכאן אמרו רוב כהנים עשירים הם, והיינו דתנן חדשים לקטרת בואו והפיסו. תנא מעולם לא שנה אדם בה:

תהלים – פרק לז – רמז תשלא

תמן תנינן האב זכאי לבנו בנוי בכח בעושר בחכמה בשנים. בנוי מנין והדרך על בניהם. בכח גבור בארץ יהיה זרעו. בעושר נער הייתי גם זקנתי וגו'. בחכמה ולמדתם אותם את בניכם. בשנים למען ירבו ימיכם (ברמז קמ"א השני). ולא ראיתי צדיק נעזב. זה אברהם כי ידעתיו למען אשר יצוה. וזרעו מבקש לחם זה יצחק ויהי רעב בארץ. לא יריעב ה' נפש צדיק זה יצחק, והות רשעי יהרוף זה אבימלך. רבנן אמרין קשה הפרנסה שעל הכל השיב הקב"ה ליעקב חוץ מן הפרנסה אם יהיה אלהים עמדי, והנה אנכי עמך. ושמרני, ושמרתך בכל אשר תלך. ושבת בשלום, והשיבותיך. ועל הפרנסה לא השיבו, רבי יוסי אומר אף על הפרנסה השיבו, שנאמר כי לא אעזבך ואין עזיבה אלא חסרון פרנסה שנאמר ולא ראיתי צדיק נעזב. תנו רבנן בימי רבי דוסא בן הרקינס הותרה צרת הבת לאחים והיה קשה לחכמים מפני שחכם גדול וזקן

מאד היה ועיניו כהו מלבא לבית המדרש אמרו מי ילך ויודיעו, אמר ליה ר' יוהשע אני אלך, ואחריו מי רבי אלעזר בן עזריה, ואחריו מי רבי עקיבא, הלכו ועמדו על פתח ביתו, נכנסה שפחתו אמרה ליה רבי חכמי ישראל באו אצלך, אמר לה יכנסו, תפשו לרבי יהושע והושיבו על מטה של זהב, אמר ליה רבי אמור לתלמידך אחר וישב, אמר ליה ומי הוא רבי אלעזר בן עזריה, אמר יש בן לעזריה חברנו קרא עליו מקרא זה נער הייתי גם זקנתי, תפשו והושיבו על מטה של זהב, אמר ליה רבי אמור לתלמידך אחר וישב, אמר לו ומי הוא אמר ליה רבי עקיבא, א"ל אתה הוא זה עקיבא בן יוסף ששמך הולך מסוף העולם ועד סופו, אמר ליה שב בני שב כמותך ירבו בישראל, התחילו מסבין אותו בהלכות עד שהגיעו לצרת הבת, א"ל הלכה כבית הלל, אמרו ליה והלא משמך שמענו הלכה כבית שמאי, אמר להם דוסא שמעתם או בן הרכינס שמעתם, אמרו ליה סתם שמענו אמר להם אח קטן יש לי ובכור שטן הוא ויונתן שמו מתלמידי ב"ש הוא הזהרו בו שמא יקפח אתכם בהלכות, אבל מעידיני שמים וארץ שעל מדוכה זו ישב חגי הנביא ודרש צרת הבת אסורה, אמר רב יודה פסוק זה שר העולם אמרו, מאן אילימא הקב"ה מי איכא זקנה קמיה, אלא דוד מי קשיש כולי האי, אלא שמע מינה שר העולם אמרו. גמירי דצורבא מרבנן לא מעני ואי מנעי אפתחי לא מהדר:

כי ה' אוהב משפט ולא יעזוב את חסידיו וכו', למה הקב"ה אוהב משפט שהוא נקרא אלהי המשפט ואומר ותאחז במשפט ידי. ולא יעזוב את חסידיו (פח) וכי חסידיו צריכין שמור. אמר רבי ירמיה ראה מה כתיב רגלי חסידיו ישמור, משל הדיוט אומר גודרים את הגדוד ופורצין את הפרוץ, הוי רגלי חסידיו ישמור:

תהלים – פרק לז – רמז תשלב

דבר אחר מדבר ביוסף היכן שמרו ויעברו אנשים מדינים סוחרים, ומה היו טוענין והלא אין דרכן של גמלים לטעון אלא עטרן וכתוב נכאת וצרי ולוט, אלא אמר הקב"ה יהא צדיק זה נתון בין ריח רע, אלא אזמיין לו ריח טוב הוי ולא יעזוב את חסידיו. וזרע רשעים נכרת זה פוטיפרע שלא לקחו לעבד אלא לדבר אחר, מה עשה הקב"ה סרסו הוי וזרע רשעים נכרת, וכתוב ומעוך וכתוות ונתוק וכרות זה פוטיפר סריס פרעה:

צדיקים יירשו ארץ וגו', אמר רבי יצחק (פט) רשעים מה יעשו פורחים באויר, אלא צדיקים ישכינו שכינה בארץ עיקר שכינה בתחתונים שנאמר מתהלך בגן לרוח היום, כיון שחטא אדם הראשון נסתלקה שכינה לרקיע ראשון, חטא קין נסתלקה לרקיע שני, אנוש לרקיע שלישי, דור המבול לרקיע רביעי, דור הפלגה לרקיע חמישי, סדומיים לרקיע ששי, מצריים בימי אברהם לרקיע שביעי, וכנגדן עמדו שבעה צדיקים והורידו שכינה לארץ, ואלו הן אברהם יצחק ויעקב לוי קהת עמרם משה וירד ה' על הר סיני:

צופה רשע לצדיק. זה פרעה לישראל, ומבקש להמיתו אריק חרבי, דבר אחר בלק לישראל, ומבקש להמיתו אולי אוכל נכה בו. אמר רבי שמעון בן לוי יצרו של אדם מתגבר עלליו בכל יום שנאמר ומבקש להמיתו, ואלמלא הקב"ה עוזרו אין יכול לו שנאמר ה' לא יעזבנו בידו וגו':

קוה אל ה' ושמור דרכו, זה נח ששמר דרכיו של הקב"ה את האלהים התהלך נח, וירוממך לרשת ארץ שכל דורו היו אבודים והתבה מתרוממת ותרים (התבה) מעל הארץ, ולבסוף יירש את הארץ שנאמר צא מן התבה ותשועת צדיקים מה' זה יעקב ובניו שהצילם מעשו, מעוזם בעת צרה מלבן, ויעזרם ה' מן המלאך, ויפלטם מעשו, יפלטם מרשעים ויסעו ויהי חתת אלהים, ויושיעם מאלופי עשו למה כי חסו בו:

תהלים – פרק לח – רמז תשלג

מזמור לדוד להזכיר ה' אל בקצפך, זהו שאמר הכתוב יסרני ה' אך במשפט, במשפט אין כתיב כאן אלא אך במשפט שהיסורין טובים אלא אל תבא במשפט עמדי, וכן הוא אומר אל תבא במשפט את עבדך, הוכיחני ולא בחמה שנאמר ואל בחמתך, וכן הוא אומר יסר בנך כי יש תקוה אבל לא למות ואל המיתו אל תשא נפשך, ואע"פ שטובה היא התוכחת כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכתוב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה, אמר ליה דוד להקב"ה אנו חוטאין ואתה קוצף מתוך כך אין אנו נגאלין אלא כבוש לנו אחת [אחת] וכן הוא אומר ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו, אמר ליה האורג הזה בזמן שיושב ואורג כשיודע שהשתי יכול לעמוד אורג בחזקה באורגו וכשיודע שהשתי אינו יכול לעמוד אינו מכה בחזקה, אני המסכת ואתה האורג אין בנו כח לא לקצף ולא לחמה, וכן הוא אומר חנני ה' כי אומלל אני, וכשתה בא עמי בקצף ובחמה אני מת וכן הוא אומר מה צבע בדמי אל שחת, מי שאינו יודע להכות מכה במקלל על עיניו או על מוחו והיודע להכות כופתו ומכהו על גבו ולא על ראשו ולא על פניו שלא יסמא את עיניו וכן הוא אומר מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הוכיחתי בית מאהבי, המכות האלה גרמו לי להאהב לאבינו שבשמים:

תהלים – פרק לח – רמז תשלד

אין מתום בבשרי מפני זעמך, התחילו ישראל לומר כי עונותינו רבו למעלה ראש, אמר רבי יצחק לאדם שעובר בנהר ורגליו שוקעות ומשאוי עליו אמרו ליה העבר המשאוי מעליך ואתה שולף את רגליך, כך אמר הקב"ה לישראל מפני מה אתם אומרים כי עונותינו עבור ראשנו יעזוב רשע דרכו ואני מרחם אתכם:

לבי סחרחר (כתוב ברמז תשט"ו):

כי אני לצלע נכון, תנא דבי רבי ישמעאל ראויה היתה בת שב לדוד מששת ימי בראשית, אלא שאכלה פגה. דבר אחר זה שמעי שהזכיר לו מעשה הצלע שנאמר ושמעי הולך בצלע ההר, אמר לו הנך ברעתך אסקופה של בת שבע מהלכת לפניו:

תהלים – פרק לט – המשך רמז תשלד

למנצח לידותון וכגו' אמרתי אשמרה דרכי (ברמז תשכ"א וברמז תש"ל). נאלמתי דומיה החשיתתי מטוב אמר רבי יוחנן כל שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק הקב"ה מביא עליו יסורין מכווערין ועוכרין אותו שנאמר נאלמתי דומיה החשיתתי מטוב וכאבי נעכר, ואין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב וגו':

תהלים – פרק לט – רמז תשלה

הודיעני ה' קצי. אמר רב יהודה אמר דוד רבש"ע הודיעני ה' קצי, אמר גזרה היא מלפני שאין מודיעין קצו של אדם, ומדת ימי מה היא גזרה היא מלפני שאין מודיעין מדת ימיו של אדם, אדעה מה חדל אני אמר לו בשבת תמות, אמר לו אמות באחד בשבת אמר לו כבר הגיע מלכות שלמה בנך ואין מלכות נוגעת בחברתה אפילו כמלא נימא, אמות בערב שבת אמר לו כי טוב יום בחצריך מאלף טוב טיום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני, כל יומא דשבתא יתיב וקא גרים כוליה יומיה, ההוא יומא הוי ליה ההוא בוסתנא אחורי ביתיה אתא מלאך המות בחיש באילנא, נפיק למיחזייה הוה סליק בדרגא איפחית דרגא מתותיה נפל אישתיק ונח נפשיה, שלח שלמה לבי מדרשא אבא מת ומוטל

בחמה וכלבים של בית אבא רעבים מה אעשה, שלחו לו חתוך נבלה והנח לפני הכלבים ואביך הנח עליו ככר או תיינוק וטלטלו. ולא יפה אמר שלמה כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת. דוד מת בעצרת שחל להיות בשבת מה עשה שלמה (צ) נטל פיפילון ופרש עליו שלא תרד עליו השמש, ויש אומרים לנשרים קרא ופרשו עליו כנפיהם שלא תרד עליו השמש:

אך בצלם יתהלך איש. המוציא מרשות לרשות רבי חזקיה בשם ר' אחא שמע מהדין קריא ולא תוציא משא מבתיכם ביום השבת. רב גידל אמר כל האומר שמועה מפי אומרה היא דומה בעל שמועה כאלו עומד נגדו מאי טעמא אך בצלם יתהלך איש. כתיב רב אדם יקרא איש חסדו זה שאר כל אדם, ואיש אמונים מי ימצא זה רבי זעירא דאמר רבי זעירא לית נן צריכין חששין לשמענתא דרב ששת דהוא גברא מפתחא:

מכל פשעי הצילני. רבי חמא בר חנינא ורבי שמואל בר נחמני ר' חמא אמר לא היו ראויין עו"א שיהיו בהם דווים וסחופים אלא שלא יהיו מונין את ישראל ואומרים להם אומה של דווין אתם, הוי חרפת נבל אל תשימני. רבי שמואל בר נחמני אומר לא היו עובדי אלילים ראויין שיהיו בהן בעלי חטטין ולמה יש בהן שלא יהיו מונין את ישראל ואומרים להם אומה של מצורעים אתם הוי חרפת נבל אל תשימני. דבר אחר חרפת נבל אל תשימני זה יוסף שנאמר ויקרא לאנשי ביתה נתנה אותו בפיהם של כלם אמר הקב"ה מוטב שיפנו אלו באלו ואל יפנו בצדיק, הדא הוא דכתיב ויהי אחר הדברים האלה חטאו משקה מלך מצרים:

שמעה תפלתי ה' וגו'. אמר רבי אלעזר אע"פ שננעלו שערי תפלה שערי דמעוה לא ננעלו שנאמר אל דמעתי אל תחרש. ואמר רבי אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנאמר גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי. כי גר אנכי עמך ואומר כי גרים אנחנו לפניך ותושבים ככל אבותינו. כי צל ימינו. הלואי כצל כותל או כצל אילן אלא כצל עוף שנאמר כצל (בעבר עלי ארץ) [ימינו על הארץ] ואין מקוה, אין מי שיקוה שלא ימות הכל אומרים בפיהם שמתים, אברהם אמר ואנכי הולך ערירי, יצחק אמר בעבור תברכך נפשי בטרם אמות, יעקב אמר ושכבתי עם אבותי:

תהלים – פרק מ – רמז תשל

למנצח לדוד מזמור קוה קויתי ה' ויט אלי, זש"ה ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו אין ביד ישראל אלא הקווי כדאי חן לגאולה בשכר הקווי, וכן הוא אומר טוב ה' לקויו ואומר שובו לבצרון אסירי התקוה, שמא תאמר עבר קציר כלה קיץ ואנחנו לא נושענו תלמוד לומר קוה אל ה' חזק ויאמץ לבך וקוה אל ה' קויתם ולא נושעתם קו ושובו וקו, וא"ת עד מתי נקוה כתיב יחל ישראל אל ה' מעתה ועד עולם ואומר חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה', ומה כתיב אחריו לדוד משכיל אשרי נשוי פשע, דוד שקוה לי עניתיו. אמר דוד מתוך הקווי ויט אלי וישמע שועתי וישמע אלהים את נאקתם, ויעלני מבור שאון מטיט היון מטיטט של לבנים, ויקם על סלע רגלי שנתן לי בזת מלכים ובזת הים, ויתן בפי שיר חדש אז ישיר משה, ויעלני מבור שאון וכי דוד ירד לבור, אלא אמר כבר הייתי (צא) בדרך שהולכת לבור ולא הניחני, וכן הוא אומר כי לא תעזוב נפשי לשאול וגו' ולא עוד אלא הודיעני באיזה דרך אלך שנאמר תודיעני אורח חיים, ולא עוד אלא העלני למרום וכן הוא אומר ויקם על סלע רגלי ואין סלע אלא בית המקדש, וכן הוא אומר הוא מרומים ישכון מצדות סלעים משגבו, אמרו לו מנין לנו יודעין שעושה עמך

כך אמר להם השירה שאני אומר שנאמר ויתן בפי שיר חדש, וכי כל השירות ישנות, אלא שנטלה הימני רוח הקדש והשיבה לי שנאמר השיבה לי ששון ישעך וגו':

תהלים – פרק מ – רמז תשלז

יראו רבים וייראו, כל הרוצה לעשות תשובה יסתכלבדוד וכן הוא אומר הן עד לאומים נתתיו מיד ויבטחו בה'. ילמדנו רבינו כמה הוא דין רשעים בגיהנם שנו רבותינו משפט רשעים בגיהנם שנים עשר חדש חדש זה מן המשנה, מן המקרא מנין שנאמר והיה מדי חדש בחדשו מאותו חדש לאותו חדש זהו שנים עשר חדש, ובמה הם נידונין באש ובשגל וכן אמר שלמה לא תירא לביתה משגל זהו גיהנם, ונוטלין אותו מן השגל ומקלעין אותו באש, אמר דוד ויעלני מבור שאון מטייט היון למה נקרא טיט היון על שם שצווחין ווי באש ובשגל הן צווחין וה'. אמר חזקיה ומשלימין נפשותיהן בתוך השגל שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון (ברמז תל"ז). נפלאותיך ומחשבותיך אלינו. דרש רבא עלי לא נאמר אלא אלינו מלמד שהיה רחבעם יושב בחיקו של דוד אמר עלי ועליך נאמרו שני מקראות הללו וכתוב פתחת למוסרי שתי מוסרות שהיו עלינו לא יבא עמוני ומואבי. ד"א רבות עשית אתה ה', א"ר חנינא בר פפא כל פעולות שפעלת אלינו כולם בשבילנו, למה כהו עיניו של יצחק כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות הדא הוא דכתיב ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו, ר' חנינא בר פפא אמר חורי כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שיקבל אברהם המלכיות עלינו בשבילנו כדי שנעמוד בעולם. שמעון בר אבא בש"ר שמעון אומר ארבעה דברים הראה לו, מלכיות, גיהנם, תורה, ובהמ"ק, א"ל בזמן שבניך עסויקן בב' הן ניצולין מב' ועתידה תורה ליבטל ובית המקדש ליחרב במה את רוצה שירדו בניך בגיהנם או במלכיות, ברר לו את המלכיות הדא הוא דכתיב אם לא כי צורם מכרם זה אברהם, וה' הסגירם הסכים הקב"ה על ידו, ר' הונא בשם רבי אחא כך היה אברהם יושב ומתמה כל היום במה אברר בגיהנם או במלכיות, א"ל הקב"ה קטע הדין מלגיא מלבך, ביום ההוא כרת ה' את אברהם ברית לאמר, [מהו לאמר] באנו למחלוקת ר' חנינא בר פפא אמר אברהם ברר את המלכיות, ר' יודן ורבי אידו ור' חמא בר חנינא אמרו משום זקן אחד הקב"ה ברר לו את המלכיות, הדא הוא דכתיב הרכבת אנוש לראשנו הרכבת אומיא לראשנו באנו באש ובמים:

תהלים – פרק מ – רמז תשלח

רבי חנינא בר פפא אמר חורי כל נפלאות ומחשבות שחשבת כדי שיהא אדם נזקק לאשתו מה טעם וידע אדם עוד את אשתו, מהו עוד שנתוסף לו עוד תאוה על תאוה, לשעבר אם לא היה אדם רואה לא היה מתאוה עכשיו בין רואה בין אינו רואה מתאוה. רבי אבא בר יודן אמר בשם רבי יוחנן רמז לפרגמטוטין ומפרשי ימים שיהו נזכים ובאים לבתיהן, רבי סימון אמר כל נפלאות ומחשבות שהשבת כדי שלא יקבלו עובדי אלילים את התורה, ולמה נראית כמחזר אחריהם כדי לכפול שכרנו דאמר רבי סימון כל מחשבותיך אלינו שאלפים ותמ"ח שנה שלא יצאו ישראל ממצרים היה הקב"ה יושב ומחשב חשבונות ומעבר עבורים מקדש שנים ומחדש חדשים, כיון שיצאו ממצרים מסרן להם שנאמר החדש הזה לכם ראש חדשים, מכאן ואילך מסורין לכם:

תהלים – פרק מ – רמז תשלט

אז אמרתי הנה באתי וגו'. דרש רבא אני אמרתי עתה באתי ולא ידעתי שבמגלת ספר כתוב עלי, כתיב הכא שתי בנותייך הנמצאות וכתוב התם מצאתי דוד עבדי, היכן בסדום. ד"א אמר דוד רבש"ע כתבתני

בספרו של אדם הראשון כדכתיב גלמי ראו עיניך ועל ספרך וגו' לפיכך צריך אני לומר שירה לפניך שנאמר אז אמרתי הנה באתי ואין אז אלא שירה שנאמר אז ישיר משה, אימתי לעתיד לבא שנאמר שירו לה' שיר חדש. אמר רבי יוחנן משום רבי בנאה תורה מגלה נתנה שנאמר אמרתי וגו', ר"ש ב"ל אמר תורה חתומה נתנה שנאמר לקוח את ספר התורה הזה. ואידך נמי הא כתיב לקוח את ספר התורה הזה, ההוא לבתר דאידיבק. ואידך נמי הא כתיב במגלת ספר, ההוא דכל התורה אקרי מגלה דכתיב ויאמר אלי מה אתה רואה ואומר מגלה עפה. לעשות רצונך אלהי חפצתי וגו'. אמר רב אחא בר עולא וכי יש תורה בתוך מעים וכתוב ועל לבם אכתבנה, אלא אמר דוד כך תבא מארה עלי אם אכלתי דבר שאינו מעושר, הדא הוא דכתיב (צב) ועל אוצרות המלך עזמות בן עדיאל ועל האוצרות בשדה בערים ובכפרים ובמגדלות יהונתן בן עוזיהו. בשרתי צדק בקהל רב. אמר רבי זעירי אמר רבי חנינא כל המורה הלכה בפני רבו נקרא חוטא שנאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך. רב המנונא רמי כתיב בלבי צפנתי אמרתך וכתוב בשרתי צדק, לא קשיא כאן בזמן שעירא היאירי קיים, כאן בזמן שאינו קיים:

תהלים – פרק מא – רמז תשמ

אשרי משכיל אל דל. זה שאמר הכתוב עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו', עיר קטנה זה האדם, ואנשים בה מעט אלו אבריו, ובא אליה מלך גדול זה יצה"א, ובנה עליה מצודים גדולים כמנן רברבן, (והיה) [ומצא] בה איש מסכן חכם זה יצר הטוב, ולמה נקרא שמו מסכן דלית דשמע ליה, אמר דוד הואיל ולית דשמע ליה טוב לי דאשמע ליה הה"ד אשרי משכיל אל דל. א"ר יהודה אמר שמואל כל המבקר את החולה ניצול מדינה של גיהנם שנאמר אשרי משכיל אל דל ואין דל אלא חולה שנאמר מדלה יבצעני, אי נמי מהכא מדוע אתה ככה דל בן המלך, ואין רעה אלא גיהנם שנאמר וגם רשע ליום רעה, אם בקר מה שכרו בעולם הזה ה' ישמרהו מיצר הרע, ויחייהו מיסורין, ואושר בארץ שיהיו הכל מכבדין אותו, ואל תתנהו בנפש אויביו שיזדמנו לו רעים כנעמן שרפאוהו ומצרעתו ואל יזדמנו לו רעים כרחבעם שחלקו את מלכותו. בקור חולים אין לו שעור לפי שמתפלל על החולה ושמא יתקבל תפלתו. אמר ר' יוחנן כל המבקר את החולה מעביר ממנו אחד מששים בחליו, אמר רבין אם כנימיה דרבי יוחנן יסקון לגבי בישא שתין בני אנשא ויסקון ליה, א"ל ששים ובלבד שיהו אוהבים אותו כנפשו אעפ"כ מרויחין לו. רבי אליעזר אומר מי שקובר מת מצוה, אמר רבי אבא בר ירמיה מי שהוא משכיל יצר טוב על יצר הרע, ר' יוסי אומר מי שנותן פרוטה לעני, רבנן אמרין מי שבורח מן האנסים, מאן דאמר מי שמשכיל יצר טובוכו' דכתיב משכיל אל דל, מאן דאמר הנותן פרוטה לעני דכתיב ישמרהו ויחייהו, מאן דאמר מי שמבקר את החולים שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי, מאן דאמר קובר מת מצוה ואושר בארץ, מאן דאמר בורח מן האנסים שנאמר ואל תתנהו בנפש אויביו. דבר אחר א"ר יונה אשרי מי שנותן לדל אינו אומר אלא משכיל אל דל שמשכיל עליו היאך יזכה בו, כיצד אם היה אדם גדול שירד מנכסיו משכיל עליו הולך אצלו ואומר לו פלוני שמעתי עליך שירושה באה לך או פלוני חייב לך לווה ואתה פורע כשתבא הירושה או כשיפרע לך מי שהוא חייב לך ובשעת הפרעון הוא אומר במתנה נתתים לך. רבי לוי בשם רבי חמא בר חנינא כ"ב פעמים כתיב כאן אשרי ומכלל לא נטל איפוכין אלא זה בלבד, ומה איפוכין נטל ביום רעה ימלטהו ה', א"ל הקב"ה אין לך יום רעה כיום המיתה יום יציאת הנפש, מה אעשה לך, ביום רעה ימלטהו ה':

תהלים – פרק מא – רמז תשמה

דבר אחר ביום רעה ביום שכתוב בו הנה יום בא בוער כתנור, מה כתיב בתריה וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה ומרפא, מהו צדקה אותה הצדקה [שעשיתם היא] עומדת לכם באותו יום, וכן ישעיה אמר ותפק לרעב נפשך. מהו ונפש נענה, הנפש הזו אין לה טובה אפילו אדם מאכילה כל מעדני עולם ושעה אחת מרעיבה היא מבקשה לצאת:

ה' יסעדנו על ערש דוי, וכי יש ערש של דוי, אלא אדם חולה יום אחד אומרים מה עושה צריך תפלה וכן יום שני ויום שלישי, ביום רביעי אומרים מה עושה אומרים דוה הוא, באותה שעה אורמ הקב"ה נעשה דוי בעיני כל אדם עכשו אני סועדו ומעמידו, מהו כל משכבו הפכת בלחליו, כל מה שהיה חוטא כל הימים שהיה עומד על רגליו הקב"ה הופך עליו בחליו. אמר רב חסדא אמר רב מנין שהקב"ה זן את החולה שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי. תניא נמי הכי הנכנס לבקר את החולה אלא ישב לא גבי מטה ולא גבי כסא ולא על גבי ספסל אלא מתעטף ויושב לפניו לפי שהשכינה למעלה מראשותיו שנאמר ה' יסעדנו על ערש דוי:

אויבי יאמרו רע לי וגו'. וכי אויבים היו לדוד והלא כבר נאמר וכל ישראל ויהודה אוהבים לדוד, ואומר ויהי דוד עושה משפט וצדקה ומי היו אויביו אותם שרצו לעשוק ולחמוס ולא הניחן:

ואם בא לראות שוא ישדבר ללבו, נכנסין לבקרני ואומרים הקב"ה ירחם עליך ומתפללין עלי בפיהם, אבל בלבם יקבץ און לו, מהו דבר בליעל יצוק בו בדבר שעשה כדאי הוא שלא לעמוד ממטתו, א"ל דוד מי אמר עליך כן שמא אדם נכרי, אמר לאו גם איש שלומי וכו', אמר דוד איני נותן דבריהם בלבי אבל אני בוטח בך ואתה ה' חנני והקימיני ואשלמה להם, אמר לו מה אתה משלם להם רעה, א"ל לאו ואני בחלותם לבושי שק, ומי יאמר שהוא כן א"ל ותפללתי אל חיקי תשוב. ההוא דקאמר ואזיל גברא דקא רחיצנא עליה אדייה לגזיזיה וקם, אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב גם איש שלומי אשר בטחתי בו וגו'. אמר רבי יוחנן בתחלה קראו לאחיתופל רבו ואתה אנוש כערכי אלופי, ואחר כך קראו חברו שנאמר אשר יחדו נמתיק סוד, ואח"כ קראו איש שנאמר גם איש שלומי אשר בטחתי בו וגו':

ואני בתמי תמכת בי. קיימתי התורה שנאמר בה תמימה, וכה"א תורת ה' תמימה, ואומר תמים תהיה, או חלקך עם ה' אלהיך דכתיב טוב וישר ה' על כן יורה וגו':

ברוך ה' אלהי ישראל מהעולם ועד העולם. אמר רבי יהושע בן גדיא כל העונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעולם הבא שנאמר אמן ואמן, אמר הקב"ה לישראל עד שלא בראתי אתכם היו מלאכי השרת מקלסים לפני ואומרים ברוך ה' אלהי ישראל, כיון שבא אדם אמרו המלאכים זהו שאנו מקלסין בשמו אמר להם הקב"ה לאו גנב הוא, בא נח אמרו לו זהו, א"ל לאו שכור הוא, עמד אברהם א"ל זהו, א"ל לאו גר הוא, עמד יצחק אמרו לו זהו, אמר להם לאו שהוא אוהב אשר שנאתי, וכיון שבא יעקב אמרו לו זהו, אמר להם הן, וכה"א לא יקרא שמך עוד יעקב כי אם ישראל, ונקראו כל ישראל על שמו שנאמר ישראל אשר בך אתפאר:

תהלים – פרק מב – המשך רמז תשמה

למנצח משכיל לבני קרח. זה שאמר הכתוב אורח חיים למעלה למשכיל (במזמור ל"א):

כאיל תערוג. כאילת אינו אומר אלא (צג) כאיל זכר, תערוג נקבה. למה, אילת זו כשיושבת על המשבר מצטערת ועורגת להקב"ה והוא עונה אותה ומזמין לה נחש ומכישה בבית הרחם ומיד ביתל הרחם נפתח, כך קראו בני קרח מצרה שלא יאבדו וענה אותם לכך נאמר כאיל תערוג. מהו על אפיקי מים, האילת היא חסידה שבחיות ובזמן שהחיות צמאות מתכנסות אצל האילת והיא חופרת ומכנסת קרניה בקרקע ועורגת להקב"ה וקורע לה את התהום והמים עולים לה זהו כאיל תערוג. מהו על אפיקי מים, האילת היא חסידה שבחיות ובזמן שהחיות צמאות מתכנסות אצל האילת והיא חופרת ומכנסת קרניה בקרקע ועורגת להקב"ה וקורע לה את התהום והמים עולים לה זהו כאיל תערוג על אפיקי מים, כשם שהאילה צווחת להקב"ה כך אסתר אמרה אילותי לעזרתי חושה. צמאה נפשי לאלהים. ממה את צבאה אמרה לו איני צמאה לא לאכול ולא לשתות אלא לראות את פניך. לך אמר לבי בקשו פני את פניך ה' אבקש לך נאמר מתי אבא ואראה פני אלהים. דבר אחר מהו לאלהים כשתעשה דין בעובדי אלילים שנאמר אלהים לא תקלל. דבר אחר כשתחזור אותו אלהות שעשיתני בסיני אני אמרתי אלהים אתם. דבר אחר כשאלבש האלהות שנתנה ליעקב ויתן לך האלהים [ויתן לך אלהותא]:

ד"א לאל חי שהוא חי וקיים לעולמים. דבר אחר שהוא מפריח טללים ומוריד גשמים בעונתן בשביל חיינו. דבר אחר שהוא חי וקיים בדברו, א"ר פנחס אע"פ שמתו המבטיחים אלו הנביאים, אבל האלהים שהבטיח חי וקיים:

מתי אבא ואראה פני אליהם. אמרו ישראל רבש"ע אימתי אתה מחזיר לנו הכבוד שעלינו שלשה פעמי רגלים ורואים פני שכינה, אמר רבי יצחק כשם שהם באים לראות כך הם באים לראות מתי אבא ואראה ברוח הקדוש, אמר רבי יצחק למה קורין אותו שמחת בית השואבה שמשם שואבין רוח הקדוש, אמר להם בני בעולם הזה אתם עולים בשנה שלשה פעמים כשיגע הקץ אתם עולים שם בכל חדש שנאמר והיה מדי חדש בחדשו וגו':

תהלים – פרק מב – רמז תשמב

היתה לי דמעתי לחם. מכאן אתה למד שהצרה משבעת לאדם ואינו מבקש לאכול, וכן הוא אומר באלקנה חנה למה תבכי ולמה לא תאכלי מכאן שהצרה משבעת:

אלה אזכרה ואשפכה עלי נפשי. נזכרת אני מה שעשית לאבותינו במדבר כשחטאו בעגל ואמרו אלה אלהיך ישראל אותו אלה אני נזכרת ונפשי משתפכת:

כי אעבור בסך. כשעולים ברגלים לראות פניך (צד) בסקפסטאות היינו באין אנו ובנינו בחיל גדול והאומות דוממין לפנינו עכשו שחרב הבית אני הוא שדוממת לכך נאמר אדם עד בית אלהים, בקול רנה כשהיית עוברת בתודה ובשירים ובצלצלים ותרועה. מהו המון חוגג ל' יוני חוגים של מים כשם שלא היה להם לחוגים של מים שעור כך לא היה שעור לישראל כשעולין לרגל:

מה תשתוחחי נפשי ותהמי עלי הוחילי לאלהים כי עוד אודנו, לא הודינו לו בראשונה שעשה עמנו אנו מודים לו עוד, כי עוד אודנו אימתי כשיושיענו ישועות פניו:

תהלים – פרק מב – רמז תשמג

אלהי עלי נפשי תשתוחח. אני הוא שמתקנא אני הוא שמתוחח אני הוא שרואה וכועס אתה מאי איכפת לך, שרפים אומרים לך קדוש, אופנים אומרים לך ברוך, אתה ה' לעולם תשב כסאך לדור ודור מאי איכפת לך הוד והדר לפניו וגו' מה איכפת לך אני הוא שמתוחח. על כן אזכרך מארץ ירדן נזכר אני נסים שעשית לנו כשעברנו את הירדן. על כל אותו הכעס שהכעסנוך בשטים עשית לנו נסים בירדן, וכה"א וישכם יהושע בבקר ויסעו מהשטים (הקצר רוח אלהים), וכן אסף הוא אומר חלותי היא שנות ימין עליון, וכי יש חולי [למעלה] אלא שנשתנית ימין של מעלה, א"ל הקב"ה לא קצרה יד ה' מהושיע כי עונותיכם היו מבדילים. מהו מהר מצער הר סיני, וכה"א למצער ירשו עם קדשך וגו' לא עשית לנו כמו שעשית להם, ומה עשית לנו כל משבריך וגליך עלי עברו, וא"ת בשביל שאין בידי זכות והלא אתה צוית שישחטו הפסח מצוהאחת עשו ובלילה שעשו יצאו ממצרים, וכה"א יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי:

תהום אל תהום קורא. אמר רבי אלעזר כשמנסכין מים בחג תהום אומר לחברו אבע מימך קול ב' רעים אני שומע שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריק. א"ר שמעון אין לך טפח יורד מלמעלה שאין התהום עולה כנגדו טפחים שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנוריק. א"ר לוי שלשה קולם הולך מסוף העולם ועד סופו והבריות בנתים ואין מרגישין ואלו הן, היום והגשמים, והנפש כשהיא יוצאה. היום מנין א"ר יודן בר אלעאי אתה סבור שישך ברקיע ואינו אלא כנסר שזה שמנסר בעץ. הגשמים מנין תהום אל תהום קורא לקול צנוריק. הנפש כשיוצאה מן הגוף מנין, דרבי שמואל אחוי דרבי פנחס בר חמא הוה דמך בצפורי ויתבי חבריאי גביה אתא מילא ושרון גברין אמרי ליה נפשא דאחווה דההוא גברא מקצצא ארזין מקצצא אילנין ואתון יתבין ולא ידעין. ויש אומרים אף הנחש בשעה שמפשיט עורו ובשעה שהולד יוצא ממעי אמו וכשהאשה מתגרשת מבעלה. אמר רבי יוסי בן דורמסקית הם חטאו בגלגל העין שדומה למים, אף הקב"ה לא פרע מהם אלא במים. א"ר לוי הם קלקלו סילונים שלהן אף הקב"ה שנה עליהם סדרו של עולם, דרך ארץ המטר יורד והתהום עולה (ברם הכא) [דכתיב] תהום אל תהום קורא לקול צנוריק [ברם הכא נבקעו כל מעינות תהום רבה]. רבי יהושע אומר עביה של ארץ מהלך ששים שנה ותהום אחד שהוא אצל גיהנם נובע ומוציא מים לתענוג בני אדם:

תהלים – פרק מב – רמז תשמד

רבי יהודה אומר פעם אחת בכל חדש סילונות עולין מן התהומות להשקות פני כל הארץ שנאמר ואלו יעלה מן הארץ והעבים מעבידים הצנורין בימים והימים משמיעין קול צנור לתהומות ותהום אל תהום קורא לעלות וליתן מים לעבים שנאמר תהום אל תהום קורא, והעבים שואבים מים מן הים שנאמר מעלה נשיאים מקצה הארץ, ובכל מקום שיפקוד להם המלך שם הם מגשימים, מיד הארץ מעוברת צמחים כאשר אלמנה המעוברת מזנות, אבל כשרוצה הקב"ה צמחה של ארץ וליתן צורך של בריות פותח אוצרו הטוב שבשמים וממטיר על הארץ שהם מים זכרים ומיד הארץ מעוברת וצומחת זרע של ברכה שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב את השמים:

תהלים – פרק מב – רמז תשמה

יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי. א"ר לוי כל העוסק בתורה בעולם הזה שהוא דומה ללילה הקב"ה מושך עליו חוט של חסד לעולם הבא שהוא דומה ליום שנאמר יומם יצוה ה' חסדו ובלילה שירה עמי:

תפלה וגו' (ברמז של"ט וברמז תנ"ד):

אמרה לאל סלעי למה שכחתני למה קודר וגו'. אותם שבמצרים לא עשו אלא מצוה אחת ויצאו אני כל מצות שאמרת לי אני עושה שמור את חדש האביב ואני שומרת, ועשית דג שבועות ואני עושה, באחד לחדש השביעי הזה, בעשור לחדש, ובחמשה עשר לחדש, הוי אמרה לאל סלעי למה שכחתני וגו':

תהלים – פרק מג – המשך רמז תשמה

כי אתה אלהי מעוזי. עד שגאלת אבותינו ממרים לא נתנו לך עוז עזי וזמרת יה, אני איני כן אלא עד שלא תגאלני אני נותן לך עוז, ולא זה בלבד אלא ה' עוזי ומעוזי ומנוסי ביום צרה, למה קודר אתהלך בלחץ אויב ממה גאלת את אבותינו לא מן הלחץ שהיו לוחצים אותם וכן הוא אומר וגם ראיתי את הלחץ. למה קודר אתהלך בלחץ אויב לא שלחת להם גאולה שנאמר שלח משה עבדו אהרן אשר בחר בו שלח לי אף שנים שנאמר שלח אורך ואמתך, אמר הקב"ה אני משלח שנאמר הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא הרי אחד והשני הן עבדי אתמך בו בחירי וגו' לכן הוא אומר שלח אורך ואמתך המה ינחוני יביאוני אל הר קדשך ואל משכנותיך, כשם שעל הים הוא אומר תביאמו כך הראשון יביאנו אל הר קדשך, ואבואה אל מזבח אלהים במה אבוא ביתך בעולות אשלם לך נדרי ומה יש לעשות להודות את שמך, וכן אסף אמר ואנחנו עמך וצאן מרעייתך נודה לך לעולם לדור ודור נספר תהלתך:

תהלים – פרק מד – רמז תשמו

למנצח לבני קרח משכיל אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו. זה שאמר הכתוב מוליך לימין משה וגו' מכאן אתה אומר שלא היו ביד ישראל מעשים לא לגאולה ולא לקריעת ים סוף, אלא על מה נגאלו לעשות לו שם עולם וכן הוא אומר כבהמה בבקעה תרד רוח ה' תניחנו כן נהגת עמך לעשות לך שם תפארת. א"ר אלעזר אמר להם משה לא במעשיכם אתם נגאלין אלא למען תספר באזני בנך וגו' וליתן שבח להקב"ה לספר גדולתו ותהלתו בין העו"א, וכן הוא אומר ספרו בגוים (את) כבודו, וכן בני קרח אומרים אלהים באזנינו שמענו אבותינו ספרו לנו, אמר רב חנן וכי באזניהם שמעו מאבותיהם והלא הם עצמם יצאו ממצרים שנאמר ובני קרח אסיר ואלקננה ואביאסף, ולמה אמרו אבותינו ספרו לנו, אמר רב כהנא שהתנבאו על הדורות האלו אמרו להקב"ה לאבותינו עשית ולנו לא עשית, וכן הוא אומר פועל פעלת בימיהם בימי קדם פועל שפעלת שיצאו ממצרים וקרעת ללהם את הים אבל לנו לא עשית כן, וכן הוא אומר לא לנו ה' לא לנו מה הנאה יש לנו שעשית עם אבותינו ואימתי הוא הטובה שאמרת לנו לעשות שתעשה עמנו אות לטובה שנאמר עשה עמי אות לטובה בימי אברהם פעלת פעולה גדולה ומה היא ויחלק עליהם לילה ואף בניו רצית במדבר ולנו אין אתה מתרצה וכן הוא אומר רצית ה' ארצך. כי עליך הורגנו כל היום (ברמז תתרי"ט):

עורה למה תישן. שנו רבותינו אף הוא בטל את המעוררין, מאי מעוררין אמר רחבה בכל יום ויום היו הלויים עומדים על הדוכן ואומרים עורה למה תישן, אמר להם וכי יש שינה לפני המקום והכתיב הנה לא ינום ולא יישן, אלא כשישראל אין עושין רצונו של מקום שרויין בצער ועובדי אלילים בשלוה, לכך נאמר עורה למה תישן וגו'. למה פניך תסתיר (ברמז תרמ"ז):

כי שחה לעפר נפשנו. אמר רב יצחק אמר הקב"ה לאברהם ושמתי את זרעך כעפר הארץ [וכתיב קום התהלך בארץ וגו' כי לך אתננה וגו'] הוי כי שחה לעפר נפשנו, מה כתיב אחריו קומה עזרתה לנו [אם יש בנו

מעשים עשה עמנו] ואים אין בנו מעשים עשה למען שמך ופנדנו למען חסדך. א"ר ברכיה אי מטית מלכותא דאמתילא לעפרא צפה לישועה, אמר הקב"ה לישראל הרטיבו מעשים עשו תשובה ומיד אני גואל אתכם ומה כתיב אחריו למנצח על שושנים:

תהלים – פרק מה – רמז תשמז

למנצח על שושנים לבני קרח. א"ר פנחס כל מי שרואה אותם אומר קוצים הם למה שהיו עם הקוצים ומה דרכן של קוצים לאש, וכן הוא אומר קוצים כסוחים באש יצתו, וכתוב ואש יצאה מלפני ה' ובני קרח היו שושנים ונלקטו מביניהם וקפץ הקב"ה והצילם דודי ירד לגנו לערוגת הבושם ללקוט שושנים, משל למה הדבר דומה למלך שנכנס למדינה ובאו בני המדינה לעטרו בעטרה של זהב מקובעת באבנים טובות ומרגליות ויצאו ואמרו להם אין המלך מבקש של זהב אם יש כאן של שושנים שמחו בני המדינה, כך היו בני קרח ועדתו אומרים מבקש הקב"ה מחתות של זהב אמר הקב"ה למה לי של זהב לי הכסף ולי הזהב ואפילו קטרת למה לי קטרת תועבה היא לי, (צה) ומה אני מבקש שושנים אמרו בני קרח אנו שושנים אמר הקב"ה נצחתם למנצח על שושנים. כל העושה תשובה מעבירה שבידו הקב"ה מוסיף וקורא לו שם חביב, בוא וראה בבני קרח עד שלא עשו תשובה לא נקראו שושנים וידידים משעשו תשובה נקראו שושנים וידידים שנאמר על שושנים וגו' משכיל שיר ידידות, וכן דוד עד שלא עשה תשובה לא נכתב באיסטרטיא של מעלה משעשה תשובה נכתב באיסטרטיא של מעלה ונקרא עבד שנאמר למנצח לעבד ה' לדוד. בג' דברים נאמרה פרשה זו, בנצוח, במשכיל, בשיר, כנגד שלשה בני קרח, ומפני שהם שלשה אמרו שלשה, מהו ידיות, אמר הקב"ה כל אחד ואחד מהן ידידות הן לפני, מנין אתה יודע שמשוה ואהרן וכל ישראל באין לשמוע שירה של בני קרח שנאמר למנצח על שושנים לבני קרח משכיל שיר ידידות משמיע ידידים של הקב"ה, לכן מתחיל שיר ידידות, ומלמדים לומר שירה שנאמר וכל בניך למודי ה':

תהלים – פרק מה – רמז תשמח

דבר אחר זה שאמר הכתוב אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה, פסוק זה על העתיד נאמר, כשם שטל זה אין מזיק לכל בריה כך צדיקים לעתיד לבא ניזונין מזיו השכינה ואינן נזוקין שנאמר שובע שמחות את פניך, אמרו ישראל לפני הקב"ה אימתי יבא הגואל, לכשירדו לירודה התחתונה אותה שעה אני גואל אתכם שנאמר ונקבצו בני יהודה ובבני ישראל יחדו וגו', אמרו בני קרח בירידה התחתונה אנו כמו שנאמר כי שחה לעפר נפשנו מה כתיב בתריה קומה עזרתה לנו, אמר להם הקב"ה הכל מכם כשתכוונו לבבכם למעלה כשושנה הזאת באותה שעה אני גואל אתכם שנאמר אהיה כטל לישראל אימתי כשיפרח כשושנה:

תהלים – פרק מה – רמז תשמט

רחש לבי דבר טוב. להודיעך שלא יכלו להתודות בפיהם אלא כיון שרחש לבם בתשובה קבלם הקב"ה, וכן הוא אומר ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך ועבדהו בלב שלם ובנפש חפצה וגו', וכל מחשבות אינו אומר אלא וכל יצר מחשבות, עד שאין האדם יצר את המחשבה בלבו הקב"ה מבין, ולמה לא יכלו לומר בפיהם שירה, שאול פתוחה והאש מתלהטת סביבותיהם דכתיב ואש יצאה מאת ה', ואומר תפתח הארץ את פיה ותבלע ואתם לכך נאמר רחש לבי. שלשה היו ולמה אמר לבי ללמדך שמה שכוון זה כוון זה והיו שלשתן שוין בלב אחד. אומר אני מעשי למלך, אם רחש למה אמירה ואם אמירה למה רחש, אלא אמרו

אם בלבבנו רחשנו כבר אמרנו מעשינו להקב"ה. דבר אחר רחש לבי בנבואה שנתנבאו שאביהם בא לעוה"ב, וכן חנה אומרת ה' ממית ומחיה גו'. רחש לבי, משלל למי שמבקש לעלות לבימה נטל קונטרס חלק ונתן לדיין, א"ל למה לא כתבת, א"ל לא היה לי פנאי לכתבו, כך בני קרח לא היה להם פנאי לומר בשפתם ואמרו בלבם, א"ר אושעיא משל למי שעלה לבימה מצאו אחד ואמר לו תן לי מה שאתה חייב לי, אמר ליה מיד אני יורד מן הבימה ואתן לך, כך אמרו בני קרח לא נפנינו לומר שירה משנפנינו אומר אני מעשי למלך:

יפיפית מבני אדם. נתיפית בעליונים הן אראלם צעקו חוצה, נתיפית בתחתונים נשיא אלהים אתה בתוכנו. על כן ברכך אלהים וה' ברך את אברהם בכל. חגור חרבך על ירך גבור תן מילה בין ירכיך, הודך בעולם הזה, והדרך בעוה"ב:

תהלים – פרק מה – רמז תשנ

אמר רבי ירמיה א"ר אלעזר שני תלמידי חכמים המחדדין זה לזה בהלכה הקב"ה מצליחן שנאמר והדרך צלח רכב אל תקרי והדרך אלא וחדרך, ולא עוד אלא שעולין לגדולה שנאמר רכב, יכול אפילו שלא לשמה, תלמוד לומר על דבר אמת וענוה צדק, ואם עושים כן זוכים לתורה שניתנה בימין שנאמר ותורך נוראות ימינך, רב נחמן אמר זוכים לדברים שנאמרו במיימינים של תורה, דאמר רבה בר שילא אמר רב חסדא ואמרי לה אמר רב יוסף בר חמא אמר רב ששת מאי דכתיב ארך ימים בימינה, בימינה ארך ימים איכא עושר וכבוד ליכא, למיימינים בה ארך ימים איכא וכל שכן עושר וכבוד, למשמאילים בה עושר וכבוד איכא ארך ימים ליכא. ד"א והדרך צלח רכב הדור הוא תלמיד חכם כשמקצץ את החברים לא להחניפם אלא על דבר אמת וענוה צדק. הדורה היא שמועתן של רבי יוחנן ור' לוי שהם יושבין ומפלפלין בהלכה, רבי אומר ותורך נוראות ימינך אם חפצת בתורה שניתנה בנוראות ונכתבה בימין אתה עתיד להורות הוראות מתוכה, רבי אבא אמר אם חפצת בתורה סופה נקראת על שמך (ברמז תקצ"ה):

אהבת צדק ותשנא רשע. רבי עזריא בשם רבי ברכיה פתר קריא באברהם, בשעה שבקש רחמים על סדומיים מה כתיב חלילה לך מעשות כדבר הזה וגו'. נשבעת שלא להביא מבול מה אתה מערים על השבועה מבול של מים אינך מביא אבל מבול של אש אתה מביא אם כן לא יצאת ידי שבועה השופט כל הארץ לא יעשה משפט, אם עולם אתה מבקש אין דין, אם דין אתה מבקש אין עולם, מה את תפיש חבלא בתרין ראשין בעי עלמא ובעי דינא, אם לית את מוותר צבחר לית עלמא יכיל קאי, א"ל הקב"ה אברהם אהבת צדק לצדק בריותי, ותשנא רשע שנאת מלחייבן, על כן משחך אלהים אלהיך שמן ששון מחבריך מנח עד לך עשרה דורות ומכלם לא דברתי עמהם אלא עמך ויאמר ה' אל אברם (ברמז תמ"ג). רבי ברכיה בשם רבי אחא בר כהנא פתר קריא באהרן, כשעשו ישראל אותו מעשה בתחלה הלך אצל חור אמרו לו קום עשה לנו אלהים, כיון שלא שמע להם הרגוהו, הה"ד גם בכפניך נמצאו דם נפשות אביונים נקיים זה דמו של חור, לא במחתרת מצאתים כי על כל אלה על אשר אמרו אלהיך ישראל, אחר כך הלכו אצל אהרן ואמרו עשה לנו אלהים כיון ששמע אהרן כך נתירא הה"ד וירא אהרן ויבן מזבח לפניו מזבוח לפניו, אמר אהרן מה אעשה הרגו את חור שהיה נביא עכשו אם הורגים אותי מתקיים עליהם מקרא זה אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא ומיד הם גולים. ד"א וירא אהרן מה ראה אם הם בונים אותו זה מביא צרור וזה מביא אבן ונמצא מלאכתן כלה בבת אחת, ומתוך שאני בונה אותו אתעצל במלאכתי ומשה יורד ומעבירים מעבודת אלילים ואני בונה אותו לשמו של הקב"ה שנאמר חג לה' מחר. ד"א אם הן בונים אותו הסרחון תלוי בהן מוטב יתלה בי הסרחון ולא בישראל, רבי אבא בר ר' יודן בשם רבי אחא משל

לבן מלכים שנתגאה לבו עליו ונטל החרב לחתוך את ראש אביו אמר ליה פדגוגו אל תיגע עצמך תן לי החרב ואני חותך, הציץ המלך עליהם אמר להם יודע אני כונתך מוטב שיתלה הסרחון בך ולא בבני חייך מפלטין דידי לא תזיע ומותר פתורי אתה אכיל וכל כך אנונא את נסיב. מפלטין דידי לא תזיע דכתיב ומן המקדש לא יצא, ומותר פתורי אתה אכיל דכתיב והנותרת מן המנחה וגו' יאכלו אהרן ובניו ארבע ועשרים מתנוות כהונה, אמר לו הקב"ה אהרן אהבת צדק לצדק את בני ושנאת מלחייבן, על כן משחך אלהים חייך שמכל שבט לוי לא נבחר לכהונה גדולה אלא אתה שנאמר קח את אהרן ואת בניו:

שמן ששון מחבריך. כשבאין למשחו והיו מכניסין כהנים ומעמידין לצד ונותנין שמן המשחה באמצע והשמן רץ מעצמו ונצוק על ראשו של כהן גדול שנאמר על כן משחך אלהים שמן ששון שמכיון ששמן המשחה היה יורד עליו אם היה קצור היה מאריך אם היה שחור היה מתלבן ואם היו פניו רעות היו משחקות, ומהו מחבריך שהיה נאה וניכר מכל אחיר שנאמר והכהן הגדול מאחיו, ואם תמה אתה שהשמן רץ ונצוק על ראש כהן גדול למד מדוד דכתיב ויהי בבואם וירא את אליאב (ברמז קכ"ד):

בנות מלכים ביקרותיך. אמר ר' שמעון בן יוחאי הגר בתו של פרעה היתה, וכיון שראה פרעה מעשים שנעשו לה בביתו נטל בתו ונתנה לו אמר מוטב תהא בתי שפחה בבית זה ולא מטרונא בבית אחר. הדא הוא דכתיב בנות מלכים ביקרותיך וגו' בשכר שחביבה תורה לישראל כשגל זו לעובדי אלילים זכו לכתם אופיר. רבא אמטי קרבנא לכר שישך ביום חגו, אמר קים לי ביה דלא פלח לאלילים, אזל אשכחיה דיתב עד צואריה במיאדוורדא וזונות ערומות קיימות קמיה, אמר ליה אית לכו כהאי גוונא לעלמא דאתי, אמר ליה לרידן אית לן עדיך מהאי, ודעדיף מאי היא אמר ליה דלדידכו אית לכו ביעתותא דמלכותא ולדידן לית לן ביעתותא דמלכותא, אמר ליה ומאי ביעתותא דמלכותא איכא עלי, אדיתבי אתא פריסתקא דמלכא עליה אמר קום דקא בעי לך מלכא, כי קא נפיקו ואזלי אמר ליה כל עינא דקא חזי לכו בבישות תיפקע, אמר רבא אמן, פקע עיניה דבר ששך. אמר רב פפא איבעי ליה למימר מהאי קרא בנות מלכים ביקרותיך וכו'. רב אמר איבעי למימר מהכא עין לא ראתה אלהים זולתך:

שמעי בת וראי והטיי אזנך. א"ר יצחק משל לאחד שהיה עובר ממקום למקום וראה בירה אחת דולקת, אמר תאמר שבירה זו בלא מנהיג הציץ עליו בעל הבירה אמר ליה אני בעל הבירה, כך לפי שהיה אברהם אומר תאמר שהעולם בלא מנהיג הציץ עליו הקב"ה אמר אני בעל הבירה, ושכחי עמך ובית אביך לך לך מארצך וממולדתך וגו'. ויתאו המלך יפוך לפותך בעולם. כי הוא אדוניך והשתחוי לו ויאמר ה' אל אבהם (ברמז תקפ"ט):

ובת צר במנחה זה אברהם שהציר מלכים והצירו לו מלכים. במנחה פניך יחלו ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין:

כל כבודה בת מלך פנימה. כל המצנעת עצמה זכתה משבצות זהב לבושה, א"ר לוי זכתה שתעמיד ממנה לובשי בגדי כהונה גדולה שנאמר ועשית משבצות זהב. אמרו שבעה בנים היו לקמחית וכלם שמשו בכהונה גדולה, אמרו לה חכמים מה מעשים טובים יש בידך, אמרה להם העבודה מעולם לא ראו קורות ביתי שערות ראשי, קראו עליה פסוק זה כל כבודה בת מלך פנימה, וכן הזהיר המקום ומלאו את הארץ וכבשוה האיש כובש את אשתו שלא תהא הולכת בשוק שלא תבא לידי קלקלה דכתיב ותצא דינה בת לאה:

תחת אבותיך יהיו בניך, רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מנין אתה יודע שכל אחד מישראל עתיד להיות לו בנים כיוצאי מצרים שנאמר תחת אבותיך יהיו בניך, (אי בנים) יכול דווים וסחופים, תלמוד לומר

תשיתמו לשרים, יכול פרגמטוטין תלמוד לומר ממלכת, יכול יהיו מכבשים תלמוד לומר כהנים, יכול כהנים מחזרין, ת"ל ממלכת (בטלנים) [בלייטים] כענין שנאמר ובני דוד כהנים היו. א"ר אבהו אל תתמה הדא תרנגולא כביומא רבה ילדה שני ביעי וביומא זוטא חדא ביעתא הדא הוא דכתיב (צז) כימי העץ ימי עמי (ברמז קל"ד):

תהלים – פרק מז – רמז תשנא

למנצח לבני קרח על עלמות שיר. ז"ש הכתוב עושה גדולות עד אין חקר וגו', אין אדם יכול לספר נפלאותיו של הקב"ה וכן הוא אומר לעושה נפלאות גדולות בלבדו, מהו לבדו אמר רבי פרוזדיק בר נחשא הוא לבדו יודע מה עושה, כך אמרו בני קרח למנצח על עלמות אמר רבי אבדימי דמן חיפה מעולמים הם הדברים שארינו אין אנו יודעין מה ראינו. ד"א עלמות שני עולמות ראינו של צדיקים ושל רשעים אמר רב נחמן בר יצחק ראו דינין של אותם שבטחו על חילם שנאמר הבוטחים על חילם, אותה שעה אין עשרם עומד להם וכה"א גם כספם גם זנהם לא יוכל להצילם. א"ר כהנא לא יאמר אדם בשביל אחי או אבא צדיק אני נמלט אין אברהם מציל ישמעאל בנו ולא יעקב עשר אחיר, וכן הוא אומר אח לא פדה יפדה איש, מהו אח הצדיקים צווחים על אותו היום אח מה קשה מה קשה לכך נאמר אח לא פדה יפדה איש:

תהלים – פרק מז – רמז תשנב

ויקר פדיון נפשם. אמר רבי אלעזר למה הוא יקר, א"ל הקב"ה לא אמרתי לכם קחו אותנו עד שהוא בזול אמרתי ושחד לא תקח ואני מקבל מכם שחד שנאמר שחד מחיק רשע יקח, ואלו נתתם אותה שעה הייתי מקבל מכם ועכשו איני מקבל אלא וחדל לעולם, ולהיכן הם הולכין לשאול שנאמר כצאן לשאול שתנו מות ירעם, וירדו במ ישרים לבקר, מהו לבקר אריב"ל מלמד שהצדיקים יורדים בכל בקר ומבקרים אותן, אמרו לבני קרח מה אתם עושים באותה שעה, אמרו להם אלהים מחסה לנו ועוז עזרה בצרות נמצא, מלך ב"ו אם אומר לעזור בצרה אינו יודע מה לעשות עד שיגיע אצלו, אבל הקב"ה אינו כן אלא עזרה בצרות וגו'. אמר רבי נחשון כל צרה וצרה שמגעת אצלנו נמצא לנו זה שאמר הכתוב עמו אנכי בצרה:

תהלים – פרק מז – רמז תשנג

על כן לא נירא בהמיר ארץ ובמוט הרים בלב ימים, אמרו בני קרח אל תיראו מאותו יום שמנער הקב"ה את הארץ שנאמר לאחוז בכנפות הארץ וינערו רשעים ממנה, ואומר כי הנני בורא שמים חדשים וגו', והיכן צדיקים עומדים באותה שעה ואתם הדבקים בה' אלהיכם. אמר רבי יודן אמרו בני קרח אל תתיראו ראו נסים שעשה עמנו שנאמר ותפתח הארץ את פיה ואני היינו תלויין באויר וכן הוא אומר ובני קרח לא מתו. רבי נחמיה אומר אינו כן אלא הקב"ה העמדין כתורן שנאמר ויהי לנס, אמרו בני קרח אל תתיראו יודעין אנו מה עשה הקב"ה עמנו לכך נאמר על כן לא נירא בהמיר ארץ ואומר כי ההרים ימושו והגבעות תמוטינה וחסדי מאתך לא ימוש וברית שלומי לא תמוט. רבי יוסי בשם רבי יוחנן לעולם אל יהא פסוק זה זז מפיק ה' צבאות אשרי אדם בוטח בך:

לכו חזו מפעלות ה' אשר שם שמות. מאי רות אמר רבי יוחנן שיצא ממנה דוד שרוה להקב"ה בשירות ותשבחות, מנא לן דשמא גרים, אמר רבי אלעזר דאמר קרא אשר שם שמות בארץ אל תקרי שמות אלא

שמות. ראובן ראו מה בין בני לבן חמי דאלו בן חמי אע"ג דמנפשיה זבין בכרותיה ליעקב כתיב וישטום עשו את יעקב ואלו בני אע"ג דבעל כרחיה אשתקיל בכרותיה דכתיב ובחללו יצועי אביו נתנה בכורתו ליוסף בכתוב ביה וישמע ראובן ויצלהו מידם:

תהלים – פרק מז – רמז תשנר

למנצח לבני קרח מזמור כל העמים תקעו כף וגו' למה כי ה' עליון נורא מלך וגו' וכה"א ברבות צדיקים ישמח העם וגו'. וכה"א בקום רשעים יסתור אדם ובאבדם ירבו צדיקים. ידבר עמים תחתינו אימתי כשיבחר לנו את נחלתנו וישב על כסא קדשו שנאמר מלך אלהים על גוים אלהים ישב על כסא קדשו, אמר רב משרשיא מכן כל זמן שהרשעים שולטים בעולם כביכול אין הקב"ה יושב על כסאו וכה"א והפכתי כסא ממלכות וכתוב חזה היית עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב ואימתי יושב ועלו מושיעים בהר ציון וגו'. עלה אלהים בתרועה וגו' כל מקום שנאמר שופר בכתובים סימן יפה הוא לישראל ואומר ויהי קול השופר הולך וחזק מאד, והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול. ה' אלהים בשופר יתקע, כשופר הרם קולך:

ד"א עלה אלהים בתרועה בראש חדש אלול עלה משה בהר והעבירו קול שופר במחנה משה עולה בהר שלא יתעו עוד בעבורת אלילים ונתעלה הקב"ה באותו שופר שנאמר עלה אלהים בתרועה, לכך תקנו חכמים לתקוע בראש חדש אלול בכל שנה ושנה. ד"א בשעה שהקב"ה עולה ויושב על כסא דין הוא עולה וכשישראל תוקעין בשופר הקב"ה עומד מכסא דין ויושב על כסא רחמים שנאמר ה' בקול שופר. נדיבי עמים נאספו עם אלהי אברהם, אלהי אברהם ולא אלהי יצחק ויעקב, אלא אלהי אברהם שהיה תחלה לגרים, וכן הוא אומר מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב, דרש רבא מה יפו פעמים של ישראל בנעלים כשעולין לרגל, בת נדיב בתו של אברהם אבינו שנקרא נדיב. זה שאמר הכתוב ושבת עד ה' אלהיך אין לך דבר גדול מתשובבה. מעשה שהיו רבותינו ברומי רבי אליעזר ורבי יהושע ורבן גמליאל (וסלקו) [וגזרו] סנקליטין של מלך לומר מכאן ועד שלשים יום לא היה בכל העולם יהודי, והיה סנקליטו של מלך ירא שמים והלך אצל רבותינו וגלה להם את הדבר והיו מצטערים אמר להם אל תצטערו מכאן עד שלשים יום אלהיכם עושה לכם נס, סוף עשרים וחמשה יום גלה לאשתו את הדבר, אמר לו והרי שלמו כ"ה יום, א"ל עוד חמשה יום והיא היתה צדקת ממנו, אמרה ליה אין לך טבעת מוץ אותה ומות וסנקליטין בטל עליך עוד שלשים יום אחרים והגזרה עוברת, שמע לה ומצץ טבעתו ומת, שמעו רבותינו והלכו לאשתו להסביר לה פנים אמרו זה לזה חבל לספינה שהלכה בלא מכס (כלומר זה הצדיק לא מל), אמרה להם אשתו יודעת אני מה אתם אומרים חייכם הספינה נתנה מכס ונכנסה לתוך קיטון שלה והוציא קופסא שהיה מילה שלו בתוכה וסמרטוטין של דם כרוכין עליה וקראו עליו הפסוק נדיבי עמים נאספו, מהו מגני ארץ אמר הקב"ה לזה אעשה מגנים הרבה, וזה שאמר נעלה נתעלה מאד יותר מאברהם:

תהלים – פרק מח – רמז תשנה

שיר מזמור לבני קרח גדול ה' ומהולל מאד (ברמז תרצ"ו). בעיר אלהינו הר קדשו. אמר רבי יהודה אלהינו אינו גדול אלא בעירו בלבד אלא אמרו בני קרח גדול ה' (ראה) [ממה] שעשה דין בעירו ועשה דין במקדשו, וכן הוא אומר ה' בציון גדול ורם הוא על כל העמים כלומר בעירו עשה כן בגוים אינו עושה, וכן הוא אמר נורא אלהים ממקדשיך ואומר והיה כי ימאנו (לשמוע) לקחת (את) הכוס מידך לשתות וגו' כי הנה בעיר אשר נקרא שמי עליה וגו':

יפה נוף משוש כל הארץ, מהו נוף אמרו בני קרח אין יפה כמוה והכל מניפין עליה היופי שלא היתה כמותה. צור משבחת עצמה וכן הוא אומר את אמרת אני כלילת יופי, את אמרת לעצמך אבל אחרים לא אמרו עליך, זהו משל הדיוט לא כשאת אומרת אלא דאמרין בצוותא, אבל בציון הכל אומרים הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי משוש לכל הארץ, אמר רבי יצחק שהיתה משמחת כל הארץ אדם עובר עבירה ודואג ולבו שח עליו אמר שלמה דאגה בלב איש ישחנה אמר רב נחמן עלה לירושלים והקריב קרבן ונסלח לו ויצא משם שמח. אמר רב שמואל בר רב יצחק שזה שאמר הכתוב הר ציון ירכתי צפון, וכי בצפון היה והלא בדרום היה, אלא בצפון היה עומד ומקריב חטאתו ונשחט בצפון שנאמר ושחט אותו על ירך המזבח צונה. קרית מלך רב אמר רב ביבי רב המלך שכן עשה (המלך) בעירו. בעולם הזה עשה כן, אבל בעולם הבא אלהים בארמנותיה נודע למשגב. ד"א יפה נוף היפה בענפיה כתאנה זו ששרשיה בארץ ומתמרת ועולה וענפיה יוצאות מכל צד והיא גאה כך היא עתידה להיות מרחבת ועולה ורחבה ונסבה למעלה. רבי ברכיה אמר היפה בהנפת העומר. ר' יצחק אומר היא שעתידה להניף את העו"א. רבי לוי אומר שהכל מיפים אותה בשבחות שנאמר הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי. רבי לוי אומר יפה נופות שלה בהקפת המזבח. דבר אחר היפה בטל שיוצא ומנפנף את הדגנים וברכה ניתנת ומשמחת כל הארץ. רבי יוחנן אומר כיפה של חשבונות היתה חוץ לירושלים ועושין בה חשבונות, ואוכלים ושותים ושמחים בתוך העיר. רבי יונתן של בית גוברין הלך בתוכה ופרקמטיא בידו ולא היה יכול למכרה אמר זו היא משוש כל הארץ, לא הספיק הדבר לומר עד שמכר כל מה שבידו, כל השבח הזה בשביל מה, בשביל שהיתה קרית מלך רב. אלהים בארמנותיה נודע למשגב, בארמנותיה בביריניות שבה כדרך שומרי המדינה שמחזרין על כל פתח ופתח כך יעשה הקב"ה משמר על כל בירה ובירה כו'.

כי הנה המלכים נועדו כשהיא חרבה, ועברו עליה [שנאמר ועברו גוים רבים על העיר הזאת, עברו עליה] ותמהו שנאמר המה ראו כן תמהו כשם שנאמר על מה עשה ה' ככה וגו'. ברוח קדים (ברמז ש')

כאשר שמענו כן ראינו וגו'. רבי אליעזר בן יעקב אומר כל מקום שנאמר נצח סלה ועד אין לו הפסק לעולם. נצח דכתיב כי לא לעולם אריב ולא לנצח אקצוף. סלה דכתיב כאשר שמענו כן ראינו וגו' עד עולם סלה. ועד דכתיב ה' ימלוך לעולם ועד. כשמך אלהים כן תהלתך. מלך בשר ודם נכנס למדינה והם מקלסין אותו שהוא גבור ואינו אלא חלש, שהוא נאה ואינו אלא כעור, שהוא רחמן ואינו אלא אכזרי, אבל הקב"ה הוא יותר מקלוסו, מקלסין אותו שהוא גבור והוא שנאמר האל הגדול הגבור, מקלסין אותו שהוא נאה והוא נאה שנאמר דודי צח ואדום דגול מרובה, שהוא רחום והוא רחום דכתיב כי אל רחום ה', הוי כשמך אלהים כן תהלתך. צדק מלאה ימינך. רבי לוי ורבי יצחק, רבי לוי אומר שני דברים בימין התורה והצדקה, תורה מנין מימינו אש דת למו, צדקה מנין צדק צלאה ימינך, שני דברים ביד נפש ומשפט, נפש מנין שנאמר אשר בידו נפש כל חי, משפט מנין ותאחז במשפט ידי:

תהלים – פרק מח – רמז תשנו

סבו ציון והקיפוה. א"ר נחמן מה שהיה הוא שיהיה כשם שנטל הקב"ה את ישראל ממצרים בענני כבוד כך הוא עושה להם לעתיד שנאמר מי אלה כעב תעופינה. ספרו מגדליה כמה גינאות עליזות להיות בירושלים אלף קפ"ד גינאות, כמה מגדלים עתידיים להיות בירושלים אלף ורנ"ו מגדלים, וכמה טטפראות עתידין להיות בירושלים אלף ותע"ו טטפראות. והיכן המים עולים על תתק"צ ביריניות. אר"נ מה שהיה הוא שיהיה כשם שאמרו ישראל שירה במדבר והבאר עולה להם שנאמר ושרים כחוללים, כך באותה

שעה כל מעיני בך, כמה בימות עתיד להיות בירושללים א"ר ינאי אלף ושצ"ט, ושערים קמ"ד יב"ב לכל שבט ושבט הוי סבו ציון והקיפוח:

תהלים – פרק מח – רמז תשנז

שיתו לבכם, לבבכם אין כתיב כאן אלא לבכם הדא אמרה שאין יצר הרע לעתיד לבא, ודכוותה וסעדו לבכם אחר תעבורו הדא אמר שאין יצר הרע שולט במלאכים. רבי ברכיה ורבי חלבו בשם רבי יוסי בר חנינא אמר עתיד הקב"ה לעשות חולה לצדיקים לעתי לבא והקב"ה חל עמהם שנאמר נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, והם מראים אותו באצבע שנאמר הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו, כי זה אלהים אלהינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות בשני עולמות. דבר אחר בעולמות בזריות כאלין עולמתא, כמה דאת אמר בתוך עלמות תופפות תרגם עקילס עולם שאין בו מיתה. בעולם הזה מי שרואה פני שכינה מתמעט והולך שנאמר כי לא יראני האדם וחי. וכן אתה מוצא בשבטו של לוי כשהיו רואים פני שכינה היו מתמעטין באהל מועד, ואף כשעלו ישראל מן הגולה בקשו מהם ולא מצאו שנאמר ואבינה בעם ומבני לוי לא מצאתי שם, אבל לעולם הבא אני נגלה בכבודי על כל ישראל ואורין אותי וחיים לעולם שנאמר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, ולא עוד אלא שהם מראים את כבודי זה לזה באצע שנאמר ואמר ביום ההוא הנה אלהינו זה קוינו לו ויושיענו וגו' כי זה אלהים אלהינו וגו' והכל שומעין בנצחונן של ישראל שהקב"ה עושה להם שנאמר שמעו זאת כל העמים האזינו כל יושבי חלד, שיתו לבכם לחילה לחיילותיה דסלקין לה, ד"א לחילה לשורה:

תהלים – פרק מט – המשך רמז תשנז

למנצח לבני קרח מזמור שמעו זאת כל העמים, אין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה לפני בני ישראל. האזינו כל יושבי חלד זו הארץ ולמה נקרא שמה חלד שפניהם של רשעים מעלה חלודה בגינהם לעתיד, ומי הם גם בני אדם. גם בני איש. מהו בני אדם אלו בני אברהם שנקרא אדם שנאמר האדם הגדול בענקים, ומי הם בניו של ישמעאל ובני קטורה, גם בני איש אלו בניו של נח שנקרא איש נח איש צדיק תמים היה וגו' אלו עובדי אלילים העתידים לירד לגיהנם. יחד עשיר ואביון עשיר בתורה ואביון בתורה עשיר זה דואג ואחיתופל שהיו ראשי סנהדראות (צח) והם יורדים לגיהנם, ואביון בתורה שהיה בידו ללמוד ולא למד, לפיכך אמרו בני קרח הואיל והוא כך מתן שכרה של תורה פי ידבר חכמות בחכמות של תורה, והגות לבי תבונות תבונות של תורה, אטה למשל אזני משלה של תורה:

האזינו כל יושבי חלד רבי אחא בשם ר' אבהו ורבנן חד אמר למה מושל כל באי עולם לחולדה לפי שכל מה שיש ביבשה יש בים חוץ מחולדה, וחד אמר מה חולדה זו גוררת ומנחת ואינה יודעת למי מנחת כך כל באי עולם גוררין ומניחים ואין יודעין למי מניחין יצבור ולא ידע מי אוספם:

תהלים – פרק מט – רמז תשנח

למה אירא בימי רע עון עקבי יסובני. אמר דוד תרי"ג מצות נתת לנו קלות וחמורות איני ירא מפני מצות חמורות שבתורה מפני מפני שהן חמורות אלא מפני הקלות אותן שבני אדם אין משגיחין עליהם ומשליכין אותן אתחת עקביהן ואתה אמרת הוי זהיר במצוה קלה כבמצוה חמורה לכן הוא אומר עון עקבי יסובני. וכה"א והיה עקב תשמעון מצות שאדם דש בעקביו, וכה"א בשמרם עקב רב רב, הצפון לשומר

מצות קלות, וכה"א ארח חיים פן תפלם נעו מעגלותיה לא תדע, וכה"א מכל משמר נצור לבך. ארשב"ל עונות שאדם דש בעקביו בעולם הזה מסבבין אותו לעולם הבא ולכך נענשה בתו של רבי חנינא, דא"ר יוחנן פעם אחת היתה מהלכת לפני גדולי רומי ואמרו כמה נאים פסיעותיה של ריבה זו, מיד דקדקה פסיעותיה, והושיבוה בקובה של זונות וכיצאה צדקה עליה את הדין ואמרה גדול העצה ואב העלילה אשר עיניך פקוחות על כל דרכי בני אדם וגו'. ד"א למה אירא בימי רע עון וגו' בזמן שיסורין באים על הצדיקים מצטערין לידע מאיזה עון באו עליהם, וכן יעקב כשבא עליו הרעב אמר שמא יסורין הללו בשביל שאחזתי בעקבו של עשו. משל למלך שהיה לו בן ורצה לידע בבני פלטין אם מחבבין לבנו אם לאו, התחיל צווח לפני בנו למה אתה מדבק לתרבות רעה, אמרו בני פלטין אדוננו המלך מה סרח, א"ל כשהיה קטן היה מצחק באגוזים א"ל הרי כל מה שסרח, כיון (שסרח) [שראה] בן המלך כך אמר (צט) איני בוטח אלא בכחו של אבי, כך כשרצה הקב"ה לברר את המלאכים אוהבים את יעקב דכתיב וריב לה' עם יהודה א"ל מה חטא א"ל בבטן עקב את אחיו. אח לא פדה. לא יצחק מציל את ישמעאל ולא יעקב מציל את עשו וכה"א ואין מידי מציל:

ויקר פדיון נפשם וחדל לעולם. יקרה נפש זו שכשאדם חוטא אין לה תשלומין אף לעתיד (יש) [אין] להם פדיון שנא' אח לא פדה יפדה איש, ויקר פדיון נפשם, חביבן ישראל שנתן להם הקב"ה עובדי אלילים לכפרה תחת נפשותיהם שנאמר נתתי כפרך מצרים מפני מה מאשר יקרת בעיני וגו'. כי יראה חכמים ימותו. רבי יעקב איש כפר חטיא הוה רגיל דהוה מקבל אפיה דרבי בכל יום, כי קש א"ל לא ליצטער מר דלא יכיל מר, אמר ליה מי זוטרי מאי דכתיב ויחי עוד לנצח לא יראה השחת וכתוב בתריה כי יראה חכמים ימותו ומה הרואה חכמים במיתתן יחיה בחייהם עאכ"ו. ועזבו לאחרים חילם, רבי שמעון בן לקיש זבין נפשיה ללודאי שקל בהדיה חייתא וגלגלתא וגמירי דדיומא בתראה כל מה דבעי מנייהו עבדי כי היכי דליחול על דמיה. יומא בתראה אמרי ליה מאי ניחא לך, אמר להו בעינא אקמינכו ואותבינכו כל חד וחד לחוד ומחינא לכו חייתא ופלגא, קמטינהו ואותבינהו, כד מחא חדא חייתא נפק נשמתיא חרק לשינה, אמר ליה אחוכי קא מחייתא אכתי פש לך גבי פלגא דחייתא, קטלינהו ונפק, אתא יתיב ואכיל ושתי אמרה ליה ברתיה אבא לא בעית מידי למזגא עליה אמר לה בתי כרסי כרי, כי נח נפשיה שבק קבא דמוריקא קרי אנפשיה ועזבו לאחרים חילם:

קרבים בתימו לעולם. רבי יודן אמר מה סבורים הרשעים שקרבים בתימו לעולם ומשכנותם לדור ודור. קראו בשמותם עלי אדמות טבריא לשם טבריוס, אלכסנדריא לשם אלכסנדרוס, אנטוכיא לשם אנטיוכוס. ר' פנחס אמר קרבים בתימו לעולם למה, בתייהם נעשה קבריהם, משכנותם לדור ודור שאינם לא חיים ולא נידונין, ולא עוד אלא שקראו בשמותם עלי אדמות שנאמר ויהי בונה עיר ויקרא שם העיר כשם בנו חנוך, רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון אע"פ שנתקלקלו מאואות מערב שבל לא לקו עד מוצאי שבת, אתיא כרבנן ולא כרבי אמרי דא"ר אמי אדם הראשון לא לן בכבודו שנאמר ואדם ביקר בל ילין, רבנן אמרין לן כבודו עמו ולמוצאי שבת נטל זיוו ממנו וטרדו מגן עדן שנאמר משנה פניו ותשלחהו, כיון ששקעה חמה בלילי שבת בקש הקב"ה לנגנוז את האורה וחלק הקב"ה כבוד לשבת באורה הה"ד ויברך אלהים את יום השביעי (ברמז תר"ט). ואדם ביקר בל ילין וגו', נמשל כבהמות נדמה אין כתיב כאן נדמו, שניהם אדם וחיה. אמר רמי בר חמא אין חיה רעה שולטת באדם אלא אם כן נמשל לה כבהמה שנאמר נמשל כבהמות נדמו. זה דרכם כסל למו וכו' אמר רבא אמר הקב"ה יודעים רשעים שאחרייתם למיתתה ויש להם חלב על כסלם, שמא תאמר שכוחה מהם תלמוד לומר ואחרייהם בפיהם ירצו סלה. כצאן לשאון שתו (ברמז תכ"ח):

תהלים – פרק ג – רמז תשנט

מזמור לאסוף אל אלהים ה' דבר ויקרא ארץ. יכול כל אחד ואחד לעצמו נבראו לאו אלא שניהם כאחד וכן הוא אומר אף ידי יסדה ארץ וימיני טחה שמים (כתוב ברמז ל"ב). מציון מכלל יופי (ברמז שצ"ב). ארבע הופעות הן אחת במצרים רועה ישראל האזינה וכו' יושב הכרובים, שניה במתן תורה הופיע מהר פארן, שלישיית בימי גוג שנאמר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, רביעילת לימות המשיח שנאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע, מהו הופיע האיר וכן הוא אומר הופיע ענן אורו. ומנין שבבריאת העולם מדבר נאמר כאן מכלל ונארמ להלן ויכלו השמים, וכשיחדדש הקב"ה את עולמו מציון הוא מחדשו שנאמר והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' וגו':

תהלים – פרק ג – רמז תשס

וסביביו נשערה מאד. מדת ב"ו מוראו על הרחוקים יותר מקרובים, אבל הקב"ה אינו כן אלא מוראו על הקרובים יותר מעל הרחוקים שנאמר בקרובי אקדש וכתוב וסביביו נשערה מאד, ואומר אל נערץ בסוד קדושים רבה, ואומר ה' אלהים צבאות מי כמוך חיסין יה ואמונתך סביבותיך. שנו רבותינו מעשה בבתו של נחמיה חופר שיחין שנפלה לבור הגדול, באו והודיעו את ר' חנינא בן דוסא, שעה ראשונה א"ל שלום, שניה א"ל שלום, שלישיית א"ל עלתה, אמר לה בתי מי העלך אמרה ליה זכר של רחלים וזקן אחד מנהיגו, אמרו ליה נביא אתה אמר להם לא נביא אנכי ולא בן נביא אנכי אלא אמרתי אפשר דבר שנתעסק בו אותו צדיק ישל בו זרעו, א"ר אחא אעפ"כ מת בנו בצמא שנאמר ובסביביו נשערה מאד מלמד שהקב"ה מדקדק עם הצדיקים כחוט השערה, רבי חנינא אמר מהכא אל נערץ בסוד קדושים רבה וגו':

יקרא אל השמים מעל ואל הארץ לדין עמו. א"ל אנטונינוס לרבי יכולין גוף ונשמה לפטור עצמן מן הדין, כיצד גוף אומר נשמה חטאה שמים ממני הריני כצפור פורח באויר, אמר לו משל למלך שהיה לו פרדס נאה והיו בו בכורות נאות והושיב בו שני שומרים חגר וסומא, א"ל חגר לסומא בכורות טובות אני רואה בכרם הרכיבני עליך ונביאים ונאכלם, רכב חגר על גבי סומא והביאם ואכלום, לימים בא בעל הפרדס ואמר בכורות נאות היכן הם אמר לו חגר כלום יש לי רגלים, א"ל סומא כלום יש לי עינים, הרכיב חגר על גבי סומא ודן שניהם כאחד, אף הקב"ה מביא נשמה וזורקה בגוף ודן שניהם כאחד שנאמר יקרא אל השמים מעל זו נשמה, ואל הארץ לדין עמו זה הגוף. תני רבי חייא משל לכהן שהיו לו שתי נשים אחת של כהן ואחת של ישראל מסר להן עיסה של תרומה וטמאווה והיה מדיין עם בת כהן ומניח את בת ישראל:

אספו לי חסידי כורתי בריתי. שנו רבותינו דור המדבר אין להם חלק לעולם הבא, שנאמר במדבר הזה יתמו בעולם הזה, ושם ימותו לעולם הבא ואומר אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי דברי רבי עקיבא. רבי אליעזר אומר באין הם לעולם הבא שנאמר אספו לי חסידי כורתי בריתי עלי זבח, ומה אני מקיים אשר נשבעתי באפי, נשבעתי וחרתי בי. רבי יהושע בן קרחה אומר לא נאמר פסוק זה אלא כנגד דורות הבאים, אספו לי חסידי אלו חסידים שבכל דור ודוק, כורתי בריתי וגו' אלו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמן לכבשן האש, עלי זבח אלו רבי עקיב וחבריו שמסרו עצמן לזבח. רבי שמעון בן מנסיא אומר באים הם לעולם הבא שנאמר ופדויי ה' ישובון. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן שבקיה רבי עקיבא לחסידותיה שנאמר הלוך וקראת באזני ירושלים לאמר כה אמר ה' זכרתי לך חסד נעוריך גו', השתא אחרים באים בזכותם, הם עצמם לא כל שכן. ויגידו שמים צדקו (ברמז תקצ"ד):

שמעה עמי ואדברה וגו' אלהים אלהיך אנכי. אלהים אני לכל באי עולם אעפ"כ לא יחדתי שמי אלא על עמי ישראל, כיוצא בו כתיב אל פני האדון ה' (צבאות) ומה ת"ל אלהי ישראל, שעל ישראל ייחד שמו ביותר. כיוצא בו שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, ה' אלהינו הוא אומר (ק) ומה ת"ל ה' אחד אלא על העליונים ייחד שמו ביותר. ד"א שמעה עמי, א"ר יוסי בר' סימון עד של אעמדתם על הר סיני וקבלתם את התורה ישראל הייתם נקראים כשם שעובדי אלילים נקראים, משקבלתם את התורה אתם נקראים עמי. אלהים אלהיך אנכי אע"פ שנקראתם אלהים שנאמר אני אמרתי אלהים אתם שלא עמדו ישראל על הר סיני אלא שלא יהא מלאך המות ועובדי אלילים שולט בהם אעפ"כ אלהים אלהיך אנכי אני דייןך אני פטרונוך. רבי יהודה בר שלום הלוי אומר בשופטים הוא מדבר, אמר להם הקב"ה בשביל שקראתי אתכם אלהים שנאמר אלהים לא תקלל הו' יודעין שאני על גביכם שנאמר אלהים אלהיך אנכי, מדבר במשה דכתיב ראה נתתיך אלהים לפרעה לכך נאמר ויאמר אליו אני ה':

לא על זבחיך אוכיחך. א"ר נחמיה בשם רבי ברכיה אם אדם זוכה לעשות צדקה הקב"ה כותבה כנגדו שנאמר ועולותיך לנגדי תמיד. וזיז שדי עמדי. אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה אזלינא בספינתא וחזינא ההוא צפורה דיתיב במיא עד קרסוליה ורישיה מטי עד צית שמיא אמרין ליכא מיא ובעינן למיחת לצנוני נפשן, נפקא בת קלא ואמרה לן היאך בעית לצנוני נפשיכון דנחת חצינא לבר נגרא עד שבע שנין לא מטא לארעא לא משום דעמיקי מיא אלא משום דרדיפי מיא, כי אתינא לקמיה דרבי אמר לי ההוא זיז שדי הוא דכתיב וזיז שדי עמדי. א"ר יודן בר רבי סימון כשפושט כנפיו מכה גלגל חמה, הה"ד המבינתך יאבר נץ יפרוש כנפיו לתימן, ולמה קורא אותו זיז שדי, לפי שיש בו כמה מיני טעם מזה ומזה:

אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה. אמר רבי שמעון בן יוחאי בוא וראה מה כתיב בפרשת קרבנות שלא נאמר בהם לא אל ולא אלהים אלא ה' שלא ליתן פתחון פה לבעל דין לחלוק, נאמר בשור הגס ריח ניחוח ונאמר בעוף הדק ריח ניחוח ובמנחה אשה ריח ניחוח, לומר לך אחד המרבה ואחד הממעט ובלבד שיכוין לבו לשמים. ושמא תאמר לאכילה הוא צריך, תלמוד לומר אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה, ידעתי כל עוף הרים וגו' כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף ואומר האוכל בשר אבירים אלא לא אמרתי אלא כדי שתעשה רצוני, ולא לרצוני אתם זובחים אלא לרצונכם תזבחו. דבר אחר אמר רבי יודן עשר בהמות טהורות מסרתי לך שלש ברשותך ושבע אינן ברשותך, אלו הן שברשותך שור שה כשבים ושה עזים, ושבע שאינן ברשותך איל וצבי ויחמור וגו', שמא הטרחת עליך לחזר בהרים ולהתיגע בגבעות להביא קרבן מאיל וצבי ויחמור שאינם ברשותך, לא אמרתי אלא מאלו שברשותך ושעל אבוסיק:

תהלים – פרק ג – רמז תשסא

אמר רבי יצחק קרבני לחמי וכי יש לפניי אכילה ושתיה, למוד ממשרתי דכתיב משרתיי אש ללוהט, מהיכן ניזונין מזיו השכינה דכתיב באור פני מלך חיים. רבי חגי בשם רבי יצחק ואתה מחיה את כלם אתה נותן מחיה ללכלם, למד ממשה ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה לחם לא אכל ומים ללא שתה ולפניי יש אכילה ושתיה הוי אם ארעב לא אומר לך. אמר רבי חייא בריותי אינם צריכים לבריותי ואני צריך לבריותי שמעת אומר מימך גפן זו תשקוה יין שהיא עושה יין הרבה השקו זית זו שמן שהיא עושה שמן הרבה, אמר רבי ינאי בנוהג שבעולם העובר על שפת הנהר אי אפשר של ישתה שנים או שלשה לוגין מים ואני כל הימים וכל המים אני מלא שעלי כתיב מי מדד בשעלו מי ואנא על לוגך דחמרא כתבת דאנא שתי דאנא שבע דאנא רוי. תני רבי חייא בקדך הסך נסך שכר לה' ואת הכבש השני תעשה בין

הערבים לשון שביעה לשון שתיה לשון שכרות. מלך אחד מסרתי לך (כתוב ברמז קפ"ו). בהמה אחת מסרתי לך (כתוב ברמז תתק"ז):

ולרשע אמר אלהים מה לך לספר חוקי ותשא בריתי עלי פִּיךָ (כתוב ברמז רל"ב). אמר הקב"ה אל דואג רשע מה לך לספר חוקי כשאתה מגיע לפרשת רוצחים ולפרשת מספרי לשון הרע מה תהא דורש ותשא בריתי עלי פִּיךָ אמר רבי אמי אין תורתו של דואג אלא מן השפה ולחוץ:

תשב באחיך תדבר בבן אמך תתן דופי. זה מנשה בן חזקיהו שהיה יושב ודורש באגדות של דופי, אמר לא היה לו למשה לכתוב בתורה ואחות לוטן תמנע, ותמנע היתה פילגש, וילך ראובן בימי קציר חטים, אמר רבה בר רב יצחק ועליו מפורש בקבלה הוי מושכי העון בחבלי השוא, ודאתין עלה מאי היא ואחות לוטן תמנע תמנע בת מלכים היא דכתיב ואחות לוטן תמנע אלוף לוטן אלוף תמנע וכל אלוף מלכותא בלא תגא, בעיא לאגיורי, באת אצל יעקב ולא קבלה הלכה והיתה פילגש לאליפז אמר מוטב תהא שפחה לאומה זו ולא גבירה לאומה אחרת, נפק מינה עמלק דצערניהו לישראל דלא איבעי להו לרחקה. וילך ראובן בימי קציר חטים, אמר רבה בר רב יצחק מכאן לצדיקים שאין פושטין ידיהן בגזל שהיה קציר טים ולא הביא אלא מן ההפקר:

תהלים – פרק ג – רמז תשסב

אלה עשית והחרשתי. אמר רב שמואל בר רב יצחק אלה אלהיך שעשו ישראל במדבר החרשתי לכם, למה לפי שמשוה מפיס עלי ואומר לי סלח נא ושמעתי לו. דמית היות אהיה כמוך דמיתם צורה ליוצרה ואת הנטיעה לנוטעה. אוכיחך ואערכה לעיניך, שני אמוראים, חד אמר אעורר כל לעיניך וחד אמר אסדר כל לעיניך. אמר רבי שמעון בן אלעזר משום רבי שמעון בן עזרא משום אבא כהן ברדלא אוי לנו מיום הדין אוי לנו מיום התוכחה, בלעם חכם של אומות היה ולא היה יכול לעמוד בתוכחותו של אתונו שנאמר ההסכן הסכנתי, ויוסף קטן של שבטים היה ולא יכלו אחיו לעמוד בתוכחותו שנאמר ולא יכלו אחיו לענות אותו, כשהקב"ה יבא לדין עם בריותיו על אחת כמה וכמה שנאמר אוכיחך ואערכה לעיניך:

תהלים – פרק ג – רמז תשסג

זובח תודה יכבדני. א"ר הושע בן לוי הזובח יצרו ומתדה כאלו כבדו להקב"ה בשני עולמות שנאמר זובח תודה יכבדני, יכבדני אין כתיב כאן אלא יכבדני. אתה מוצא כתיב ויתנו ידם להוציא נשיהם ואשמים איל צאן על אשמתם, חטאת באה על השגגה שנאמר וחטאתם לפני על שגגתם. עולה באה על הרהור הלב שנאמר באיוב והעלה עולות מספר כלם כי אמר איוב אולי חטאו בני וגו', אבל התודה שבאת בחנם אמר הקב"ה זו חביבה עלי מכל הקרבנות שנאמר זובח תודה יכבדני. רבי הונא בשם רבי אחא זובח חטאת ואשם אין כתיב כאן אלא תודה, רבי יודא בשם ר' אבא בר כהנא יכבדני אין כתיב כאן אלא יכבדני כבדני בעולם הזה וכבדני בעולם הבא. ד"א כבוד אחר כבוד. דבר אחר זה עכן שזבח יצרו בתודה הדא הוא דכתיב שים נא כבוד לה' אלהי ישראל ותן לו תודה. ושם דרך שהראה דרך לשבים הדא הוא דכתיב ובני זרח זמרי ואיתן והימן וכלכל ודרע כלם חמשה. זמרי ר' יהושע בן לוי אמר זה עכן, ולמה קוראו זמרי שעשה כמעשה זמרי, ורבנן אמרין שנזמרו ישראל על ידו. איתן זה אברהם שנאמר משכיל לאיתן האזרחי. הימן זה משה בכל ביתי נאמן הוא, וכלכל זה יוסף וכלכל יוסף, ודרע זה דור המדבר שכלו דעה. כלם חמשה, מאי כלם חמשה, כלם הם בג"ע, אראנו בישע אלהים. וכן אמר יהושע יעכרך ה' היום הזה

היום הזה אתה עכור ואי אתה עכור לעולם הבא. ד"א ושם דרך אלו מסלקי דרכים וסופרים ומשנים ומלמדי תינוקות, רבי אומר אלו חנונים שמוכרים פירות מעושרין לרבים. רבי יוסי בר יודן בשם רבי מנחמא בר רבי יוסי אומר אלו שמדליקין נרות ברבים, ארשב"ל אף שאול לא זכה למלכות אלא על ידי שהיה זקנו מדליק נרות ברבים, ארשב"ל אף שאול לא זכה למלכות אלא על ידי שהיה זקנו מדליק נרות במבואות אפלות שהיו מביתו לבית הכנסת והיה מדליק בהן את הנרות כדי שיאירו לרבים, כתוב אחד אומר ונר הוליד את קיש וכתוב וקיש בן אביאל הא כיצד אביאל שמו ועל ידי שהיה מדליק נרות לרבים נקרא נר, ד"א ושם דרך בשי"ן כתיב דשיים ארחיה סגי שווי. מעשה ברבי ינאי שהיה מהלך בדרך פגע בו אדם אחד שהיה משופע ביותר, א"ל משגח רבי מתקבלא גבן, א"ל מאי דהני לך, הכניסו לתוך ביתו האכילהו השקהו בדקו במקרא ולא מצרו במשנה ולא מצאו באגדה ולא מצאו בתלמוד ולא מצאו, א"ל סב בריך א"ל יברך ינאי בביתיה א"ל אית בך אמר מה דאנא אמר לך א"ל אין, א"ל אמור אכל כלבא פיסתיה דינאי, קם תפסיה א"ל ירותתי גבך דאת מונע לי, אמר ליה מה ירותתך אמר ליה מה דינוקא אמרין תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב, קהלת ינאי אין כתיב כאן אלא קהלת יעקב, א"ל למה זכית למיכל על פתורי, א"ל מימי לא שמעית מילא בישא וחזרת למה ולא חזית תרין דמתכתשין דין עם דין ולא יהבית שלמא ביניהון, אמר לו כל הדא דרך ארץ גבך וקרייתך כלבא קרי עליה ושם דרך דשיים ארחיה סגי שווי:

אראנו בישע אלהים. אמר ר' אבהו זה אחד מן המקראות שישועת של ישראל ישועתו יהושע בן לוי כל השם ארחותיו בעולם הזה ורואה בישועתו של הקב"ה שנאמר ושם דרך אל תקרי ושם אלא ושם. רבי ינאי הוה ליה תלמידא דכולא שתא מקשי ליה ובשבתא דרגלא לא מקשי ליה, קרי עליה ושם דרך אראנו בישע אלהים:

תהלים – פרק נא – רמז תשסד

בבוא אליו נתן הנביא כאשר בא אל בת שבע. זה שאמר הכתוב מות וחיים ביד לשון, לשונו של אדם מביאו לחיי העוה"ב, מי גרם לדוד לבא לעולם הבא פיו שאמר חטאתי, לפיכך האיר לו הקב"ה כי אתה תאיר נירי, ואומר זרח בחשך אור לישראלים, אמר דוד בבקשה ממך הסתכל בישרותן של ישראל, וכן הקב"ה אמר לשלמה אם תלך בדרכי כאשר הלך דוד אביך [אמר דוד רבש"ע אל תסתכל באותה שעה שנכשלת לפניך], וכה"א הסתר פניך מחטאי, כיון שאמר לו נתן הנביא גם ה' העביר חטאתך אמר על דא אנא מזמר למנצח מזמור לדוד:

חנני אלהים כחסדך, אמר בן עזאי למה היה דוד דומה למי שבידו מכה ובא אצל הרופא אמר הרופא אינך יכול להתרפאות המכה היא גדולה והדמים מועטים, א"ל בבעו מינך טול כל מה שיש לי והשאר משלך ועשה עמי חסד ורחם עלי, כך אמר דוד חנני אלהים כחסדך כרוב רחמיך מחה פשעי רחמן אתה וקרוב רחמיך מחה פשעי הרבה חסדים עשית עמדי, וכן הוא אומר הפלה חסדיך מושיע חוסים וגו' בבקשה ממך לפי שהמכה היא גדולה תן לה אספלנית, וכן הוא אומר הרב כבסני מעוני מכאן שכל העובר עברה כאלו נטמא בנפש מת, ואין מטהרין אותו אלא באזוב שנאמר תחטאני באזוב ואטהר, וכי נטמא דוד אלא העון שהוא חלל הנפש חכה"א ולבי חלל בקרבי, מכאן שמי שיודע בן שחטא ומתפלל בכל יום על החטא ונושא ונותן עם הקב"ה מוחל לו. והחוטא ושופה ברגליו ומעיברה מנגד עיניו הקב"ה מבקשה ממנו, וכן הוא אומר למה אירא בימי רע וגו'. אמר רבי שמואל משל הדיוט אומר (קא) עקרבתא רמת לגמלא ושופה בעקבו, א"ל חייך עד קדקדך אני מטי. לכך נאמר כי פשעי אני אדע:

לך לבדך חטאתי. אמר ריב"ל למה דוד דומה למי שנשבר ובא לו אצל רופא והיה הרופא מתמה ואומר מה גדולה מכתך צר לי עליך, א"ל אותו שנשבר אתה אומר לי צר לי עליך לא בשבילי נשברתי אלא בשביל השכר שלך, כך אמר דוד לפני הקב"ה לך לבדך חטאתי וגו' אם תקבלני כל הפושעים משמימים לך וכה"א אתם עדי נאם ה' ועבדי אשר בחרתי:

כי פשעי אני אדע עברות שהתודה עליהם ביום כפורים זה לא יתודה עליהם ביו"כ אחר, ואם שנה בהם יתודה עליהם ואם לא שנה עליהם עליו הכתוב אומר ככלב שב על קאו, רבי אליעזר בן יעקב אומר הרי הוא משובח דכתיב כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, ומה אני מקיים ככלב שב על קאו, כדרב הונא דאמר כיון שעברך אדם עברה ושנה בה נעשה לו כהיתר:

תהלים – פרק נא – רמז תסה

לך לבדך חטאתי. דרש רבא אמר דוד לפני הקב"ה מחול לי על אותו עון גלוי לפניך דאי בעינא למכפיהה ליצרי הוה כייפנא ליה אלא אמינא דלא לימרו עבדא זכי למריה:

הן בעוון חוללתי וגו'. א"ר יצחק דבי ר' אמי אין אשה מתעברת אלא סמוך לוסתה שנאמר הן בעוון חוללתי. ורבי יוחנן אמר סמוך לטבילתה שנאמר ובחטא יחמתני אמי, אמר רב יצחק מאי משמע דהאי חטא לישנא דדכויי הוא דכתיב, וח את הבית ומתרגמינן וידכי ית ביתא ואי תימא תחטאני באזוב ואטהר. רבי אחא אמר בעוון מלא אפילו חסיד שבחסידיים אי אפשר שלא יהא צד אחד בעון, אמר דוד כלום נתכוון ישי להעמידני והלא לא נתכוון אלא לצורך עצמו שמשעה שעשו צרכיהם זה הופך פניו לכאן וזה הופך פניו לכאן ואתה מכניסם כל טפה וטפה זה שאמר דוד כי אבי ואמי עזבוני. לב טהור ברא לי אלהים (ברמז שע"ח):

השיבה לי ששון ישעך (ברמז תרע"ה). הצילני מדמיסא אלהים, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי מדמו של שאול לא בשבילי נהרג, מדמו של נבל לא בשבילי נהרג שנאמר ויהי כעשרת הימים, (מדמן של נוב) מדמו של שאול שהיה רואה מעיל שלו נקצצה ולא היה מצטאער עליה אפילו שעה אחת, מדמו של נתן שהיה דוד משלח אחריו קוסדריות לידע אם מחזיר הוא דבריו אלו היה מחזיר לא היה הורגו, מדמן של ישראל רבי יהודה בשם ר"ש משום רבי לוי בן פרטא אומר מפני מה לא פירשו כתובים כמה נפלו בהר הגלבוע ע"ש אל תגידו בגת, מדמו של אוריה, אריב"ל אוריה החתי כל שלשים ושבעה (קב) זה יואב בן צרויה שהורידוהו מגדולתו שהיה ראוי למנותו אחר שלשים וששה ומנו אותו אחר שלשים ושבעה:

תהלים – פרק נא – רמז תסו

זבחי אלהים רוח נשברה. אמר רבי יהושע בן לוי כמה גדולים נמיכי רוח שבזמן שבית המקדש קיים אדם מביא עולה שכר עולה בידו, מנחה שכר מנחה בידו, אבל מי שדעתו שפלה מעלה עליו הכתוב כאלו הקריב כל הקרבנו שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה, ולא עוד אלא שאין תפלתו נמאסת שנאמר לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. זבדי בן לוי ור' יוסי בן פטרס ורבנן, ח"א אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אם תקבלני בתשובה יודע אני ששלמה בני בונה בית המקדש ומקריב כל קרבנות שבתורה מן הדין קריא זבחי אלהים רוח נשברה וגו' היטיבה ברצונך וגו' אז תחפוץ זבחי צדק, וחרינא אמר מנין לעושה תשובה שמעלין עליו כאלו עלה לירושלים ובנה בית המקדש ומזבח והקריב כל קרבנות שבתורה שנאמר זבחי אלהים רוח נשברה:

אמר רבי אבא בר יודן כל שפסל בבהמה הכשיר באדם:

תהלים – פרק נא – רמז תשסז

לב נשבר ונדכה אלהים לא תבזה. אמר רבי אלכסנדר דהדיוט זה אם משתמש בכלי שבור גנאי הוא לו, אבל הקב"ה כל כלי תשמישיו נשברים הם קרוב ה' לנשברי לב הרופא לשוברי לב נשבר ונדכה, אמר ר' אבא בר יודן משל למלך שכבדו אוהבו בחבית של יין וכלכלה של תאנים, א"ל המלך זהו דורון, א"ל לפי שעה כבדתי אותך, אבל כשתכנס לפלטין שלך אתה יודע במה אכבדך, כך אמר הקב"ה למשה זאת העולה היא העולה, אמר לפניו רבש"ע לפי שעה כבדתי אבל כשתיטיב ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק וגו':

אז תחפוץ זבחי צדק וגו'. מלה"ד לעשיר רווק שאין לו אשה אין ביתו בית, למה שכשהאריסין באין הוא אומר להם לכו לחנות שאין לי בית ואשה, נשא אשה א"ל מכאן ואילך כל מה שאתם מביאים לביתי העלו, כך כל הימים שלא העמיד משה אהל מועד היו הקרבנות קרבים בכל מקום שנאמר וישלח את נערי בני ישראל ויעלו עולות, וכן הוא אומר דרך שלשת ימים נלך במדבר וזבחנו, כיון שהוקם המשכן כתיב השמר לך פן תעלה עולותיך, וכן הוא אומר היטיב ברצונך את ציון וגו' אז תחפוץ זבחי צדק עולה וכליל וגו':

תהלים – פרק נב – המשך רמז תשסז

למנצח משכיל לדוד בבוא דואג האדומי (ברמז קל"א). מה תתהלל ברעה הגבור, א"ל זו גבורה היא אדם רואה חברו בראש הגג ודוחפו או על הבור ודוחפו גבורה היא זו, אלא אימתי נקרא גבור כשרואה את חברו שהוא בא ליפול ופושט ידו ואוחזו וכן מי שרואה חברו שנופל לבור ומעלהו, ואתה ראית את שאול כועס עלי ואתה הטלת (את) מים על אברי. חסד אל כל היום, אתה סבור אלולי לא יקבלני אחימלך בפרוסה לא היה אחד מישראל נותן לי פרוסה הרי ישראל מצויים הם לעשות חסד. ד"א אדם העוסק בחסד אל כל היום כמותך זו תורה ותורת חסד על לשונה יעסוק בדברים הללו (קג) ותעשה תורתך פלסתר. ד"א חסד אל כל היום אדם שעושה חסד עם האל עושה דבר קשה כבירול כל מי שעוסק בתורה כאלו עושה חסד עם האל. ברעה הגבור זה לשון הרע, אמר רבי יוסי בן זמרא קשה היא לשון הרע רמ"ח אברים שבאדם יש זקופים ויש מוטים ויש עומדים והלשון הזה נתון בבית האסורים והלחיים מקיפין אותו וכמה מנגנונות יש עליו אין אדם יכול לעמוד בו אלו היה זקוף עאכ"ו. זה שאמר הכתוב מות וחיים ביד לשון. אמר ר' חמא בר חנינא וכי יש יד ללשון, אלא לומר לך מה יד ממית אף לשון ממית, אי מה יד אין ממית אלא בסמוך לו אף לשון אין ממית אלא בסמוך לו, תלמוד לומר חץ שחוט לשונם עד ארבעים וחמשים אמה, אי מה חץ עד ארבעים וחמשים אמה אף לשון כן, תלמוד לומר שתו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, וכי מאחר דשתו בשמים פיהם חץ שחוט ל"ל, הא קמ"ל דקטל כחץ, וכי מאחר דכתיב חץ שחוט לשונם, מות וחיים ביד לשון ל"ל, לכדרבא דאמר רבא דבעי חיי בלישניה דבעי מותא בלישניה. ה"ד לישנא בישא, אמר רבא כגון דאמר היכא משתכחא נורא אלא בי פלגיא דשכיחא ביה בשרא וכוורי. אמר רבה כל מלתא דמתאמרא באפי מרה לית ביה משום לישנא בישא א"ל כל שכן חוצפא ולישנא בישא, אמר ליה אנא כרבי יוסי סבירא לי דאמר רבי יוסי מימי לא אמרתי דבר וחזרתי לאחורי, אמר רבה בר רב הונא כל מילתא דמתאמרא באפי תלתא לית ביה משום לישנא בישא, מאי טעמא חברך חברא אית ליה וחברא דחברך חברא אית ליה. מות וחיים ביד לשון משה אמר זכור לאברהם ליצחק ולישראל וכן אסתר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי והחיו אומה שלמה, דואג אמר דבר ונהרגו נוב עיר הכהנים. ונחש על ידי הפה גרם

מיתה לכל העולם. מות וחיים ביד לשון. תרגם עקילס מצטרא ומכירין מות מכאן וחיים מחאן, בר סירא אמר היה לפניו נחלת נפח בה בערה, רקק בה כבתה. אמר רבי חייא בר אבא היתה לפניו כלכלה של תאנים אכלה עד שלא עשרה מות ביד לשון, לא אכלה עד שעשרה חיים ביד לשון. רבן גמליאל אמר לטבי עבדו פוק זבין לנא צבי טבא מן שוקא, נפק אייתי לישן, לבתר יומין אמר ליה פוק זבין לנא צבי בישא מן שוקא, נפק אייתי ליה לישן, אמר ליה כד אמרית לך צבי טבא אייתית לי לישן וכד אמרית לך צבי בישא אייתית לי לישן, אמר לו מרי מינה טבא ומינה בישא כד היא טב לית טב מינה, כד היא ביש לית ביש מינה. רבי עשה סעודה לתלמידיו הביא לפניהם לשונות רכין ולשונות קשין התחילו בוררין את הרכים ומניחין את הקשים, אמר להם בני כך יהי לשונכם רך אלו עם אלו, אכל וברך חיים ביד לשון, לא ברך מות ביד לשון, אמר לשון הרע שהוא קשה משפיות דמים מות ביד לשון, עסק בתורה חיים ביד לשון. מעשה ברוכל אחד מחזר בעיירות ואומר מאן בעי סם חיי ועלה לעכו ושמעה בת ר' ינאי אמרה לאביה רוכל אחד מסבב ואומר מאן בעי סם חיי, קרא ר' ינאי לאותו רוכל א"ל הראני אותו סם חיים שאתה מוכר, הוציא ספר תהלים ופתח והלך עד פסוק זה מי האיש החפץ חיים. הלך רבי ינאי האכילהו והשקהו ושלחו ונתן לו ששה סלעים, א"ל למידיו לא היית יודע פסוק זה, א"ל הן אלא שבא זה ובררו בידי:

אהרת רע מטוב. אמר רבי בנאה אמר רב אהבת רעתו של שאול יותר מטובתו שאילו לא קבל ממך לשון הרע לא נענש, יש אדם משקר נושא פנים לאדם שיאכילהו אבל אתה שמא עניי היית הרי אתה גבור חכם [ועשיר] וראש סנהדרין, ולמה עשית כן אל יתהלל חכם בחכמתו וגו'. (מה תתהלל ברעה הגבור צ"ל):

גם אל יתצך. שנצטרע כענין שנאמר ונתן את הבית, יחתך ויסחך מאהל הרי העולם הזה, ושרשך מארץ חיים סלה הרי העולם הבע, אמר רבי חלבו דואג לא נטרד אלא שהיה ממרא בית דין כיון שהיה מקטרג לאחמלך שקבל דוד (כתוב ברמז קל"ב). יראו צדיקים וייראו וגו'. א"ר יצחק תחלה ייראו ולבסוף ישחקו:

תהלים – פרק נג – רמז תשסט

למנצח על מחלת משכיל לדוד. זה שאמר הכתוב מצא אשה מצא טוב אין סוף לאשה טובה ואין סוף לאשה רעה שנאמר ומוצא אני מר ממות את האשה. טובה היתה אביגיל לדוד מכל קרבנות שבעולם אילו עשה שחשב לנבל לא היה מתכפר בכל קרבנות שבעולם אילו עשה מה שחשב לנבל לא היה מתכפר בכל קרבנות שבעולם והיא באתה ומלטתו לכך נאמר למנצח על מחלת שמחלה לו כקרבנות הוי מצא אשה מצא טוב, וכן הוא אומר והאשה טובת מראה מאד, דוד היה יפה עינים וטוב רואי, אמר הקב"ה תבא טובה ותהיה לטוב וילך הרע ברעתו ויהי כעשרת הימים ויגוף ה' את נבל, מי גרם לו א"ר נתן שהיתה ידו קצרה במצות וכן הוא אומר אל נא ישיים אדוני את לבו אל איש הבליעל הזה, מהו בליעל (קד) עין רעה:

תהלים – פרק נג – רמז תשע

כלו סג יחדיו נאלחו (ברמז תס"ג). להלן אומר הכל סר הסר מן הדרך יכול לחזור בתשובה, כאן כלו סג נעשו סייגם. יחדו נאלחו ר' יונתן אמר נאלחים מבחוץ ונאלחים מבפנים. נאלחו נעשו אחים לאלהים אחרים, אמר הקב"ה למלאכי השרת צאו וראו מה עשו בני אדם בארץ א"ל אין עושה טוב. אוכלי עמי אכלו לחם זה ישראל שהיו מברכין להקב"ה על הלחם ועל מה שהם אוכלים שנאמר קדש ישראל לה'. אלהים לא קראו אמר רבי לוי אלו עו"א שהם אומרים שהטובה שהיא נאה אין הקב"ה קורא אותה. שם פחדו פחד (כי אלהים בדור צדיק) [לא היה פחד], אמר רב נחמן בר יצחק לעתיד לבא מתפחדין הצדיקים כשרואין את

אחיתופל בגיהנם אומרים עשית לאותו צדיק כך לנו עאכ"ו, והקב"ה מראה את מעשיו ואחר כך הם שמחים עליו לכך נאמר (שם פחדו) [לא היה] פחד. אמר רבי יודן בשם רבי משום בר קפרא לעתיד לבא אומר הקב"ה למלכות אני אמרתי ששיהיו ישראל מעלין אנונא למלכות כשם שהגוים מעלין אני אמרתי פחד אנונא ולא אמרתי פחד של גזרה, להלן כתיב עצת עני תבישו וגו', אמר הקב"ה לעובדי אלילים בניתם בתי עבודת אלילים שלכם וכיון שאמרתי לכם לבנות ירושלים אתם אומרים לי עניה סוערה לא נוחמה הוי עצת עני תבישו וכן הוא אומר הבישות כי אהים מאסם. מי יתן מציון ישועות ישראל אמר הקב"ה ישראל כשקול הבנים קול האבות עמהן שנאמר והיתה יד הקב"ה ישראל כשקול הבנים קול האבות עמהן שנאמר והיתה יד ה' בכם ובאבותיכם, ואף כשתתנחמו יתנחמו האבות עמכם הדא הוא דכתיב מי יתן מציון ישועות ישראל וגו' יגל יעקב ישמח ישראל:

תהלים – פרק נד – רמז תשעא

למנצח בנגינות (מזמור) [משכיל] לדוד בבוא הזיפים. זה שאמר הכתוב מושל מקשיב על דבר שקר כל משרתיו רשעים, כך היו ישראל כיון שראו לשאול מטה אזנו לשמוע לשון הרע על דוד היו הכל באים ואומרים לו וכן הוא אומר בבוא דואג האדוני, וכן הוא אומר בנבל מי דוד ומי בן ישי, כיון שראו הכל ששאול מטה אזנו לשמוע לשון הרע מיד באו הזיפים ויעלו הזיפים. אלהים בשמך הושיעני, אמר רבי בנימן בר יפת בשם רבי ישמעאל אמר דוד רבש"ע קטנתן שרודף את האדם קובל לאפרכוס, אפרכוס רודפו קובל למלך, המלך רודפו למי יקבול אלא לך, כך אמר דוד רבש"ע שאול הוא מלך למי אני קובל אלא לך הוי אלהים בשמך הושיעני ובגבורתך תדינני גבורות של תורה, וכן הוא אומר לי עצה ותושיה וגו', כמ"ש בתורה לא תסגיר עבד אל אדוניו, ומה עבד שהיה עובד עו"א אמרה תורה לא תסגיר אם יבא אליך, אני שאני נשיא בן נשיא ה' דורות מנחשון עד ישי עאכ"ו אל תסגירני ביד המלך הוי בגבורתך תדינני בגבורה של תורה. אלהים שמע תפילתי האזינה לאמרי פי אמר רבי יודן אמר דוד רבש"ע בא דואג וקבל שאול ושמע לו, באו הזיפים והאמין להם אני איני הולך אצלו אלא אצלך (קה) שמעה (הימני) [תפילתי] והאזין לי, למה כי זרים קמו עלי ועריצים בקשו נפשי וגו'. אמר רבי נהוראי לא נתנו דעתם על מה שכתוב בתורה ארור מכה רעהו בסתר אלא למה שאמר שאול ברוכים אתם לה', ואני אומר כיון שאררם משה ארור מכה רעהו, הנה אלהים עוזר לי אדני בסומכי נפשי, (קו) א"ל מי אמר לך, א"ל עד שאני במעי אמי כבר נתנבא עלי איתן האזרחי מצאתי דוד עבדי וגו', הוי אדני בסומכי נפשי:

תהלים – פרק נה – המשך רמז תשעא

למנצח בנגינות משכיל לדוד האזינה אלהים תפילתי ואל תתעלם מתחנתני, אמר רבה בר בר חנה כיון ששמע דוד שאחיתופל בקושרים עם אבשלום אמר סכל נא עצת אחיתופל לא נתירא דוד אלא הימנו הוי האזינה אלהים תפילתי וכגו' הקשיבה לי וגו' מני עקב רשע, א"ל הקב"ה לא אמרת אם תחנה עלי מחנה לא יירא לבי לא אירא מרבבות עם, אמר לפניו רבש"ע תן לי מאותם ארדוף אויבי ואשיגם, וכן אמר דוד לפני הקב"ה אין זה מאותם וכן הוא אומר כי לא אויב יחרפני ואשא, וכן הוא אומר ואתה אנוש כערכי:

מי יתן לי אבר כיונה. מדבר באברהם, למה כיונה רבי עזריה בשם רבי יודן בר סימון לפי שכל העופות כשהן יגעין נינוחין על גבי סלע או על גבי אילן, אבל היונה כשהיא יגעה קופצת באחת מאנפיה ופורחת בשניה. הנה ארחיק נדוד אחר נדוד טלטול אחר טלטול. אלין במדבר סלה מוטב ללין במדברות של ארץ ישראל ולא בפלטריאות של ארץ העמים דכתיב (וילך) [ויעבור] אברם בארץ וגו':

ואתה אנוש כערכי אלופי ומיודעי. אמר רבי יוחנן בתחלה קראו לאחיתופל רבו, והלא דברים קל וחומר ומה דוד מלך ישראל שלא למד מאחיתופל אלא שני דברים בלבד קראו רבו אלופו ומיודעו, הלומד מחברו פרק אחד או הלכה אחת או אפילו דבור אחד עאכ"ו, ואחר כך קראו חברו שנאמר אשר יחדו נמתיק סוד ואחר כך קראו תלמידו שנאמר גם איש שלומי אשרר בטחתי בו. מהו ואתה אנוש כערכי אמר רב יהודה אמר רב כסדרי הזה שהיה מסדר עלי את ההלכות, אלופי שהיה מלמדני רבי ההיה שנאמר אשר יחדו נמתיק סוד. מהו בבית אלהים נהלך ברגש כדתנן תמיד קרב בי"ב, הפר בכ"ד, ארבע פייסות היו שם למה כדי להרגיש כל העזרה כלה שנאמר אשר יחדו נמתיק סוד בבית אלהים נהלך ברגש, (קז) כיון שגמר תפלתו (וכן) הוא אומר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם לאלהים והנה לקראתו חושב הארכי, כיון שראה אותו אמר יש ארוכה למכתי, ויאמר לו דוד אם עברת אתי והיית עלי למשא ואם העיר תשוב ואמרת לאבשלום עבדך אני, א"ל רבש"ע לך אני קורא שנאמר אני אל אלהים אקרא וה' יושיעני:

ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה. יכול יתפלל אדם כל היום, כבר מפורש על ידי דניאל וזמנין תלתה בימזא הוא ברך על ברכוהי ומצלא ומודא קדם אלהיה, יכול יתפלל אדם לכל רוח שירצה, כבר מפורש על ידי דניאל וכיון פתיחן ליה בעליתיה נגד ירושלם, יכול משבא לגולה הוחלה, תלמוד לומר כל קבל די הוא עבד מן קדמת דנא, יכול יהא כולל שלשתן בבת אחת, לכך נאמר ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה, יכול ישמיע קולו בתפלתו, כבר מפורש על ידי חנה וקולה לא ישמע, יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל, כבר מפורש על ידי שלמה לשמוע אל הרנה ואל התפלה, רנה זו תפלה, תפלה זו בקשה. א"ר יהושע ב"ח האבות תקנו שלש תפלות, אברהם תקן תפלת השחר שנאמר וישכם אברהם בבקר אל המקום וגו', יצחק תקן תפלת מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה. יעקב תקן תפלת ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש. אמר רבי שמואל בר נחמני כנגד ג"פ שהיום משתנה, בערבית יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוציאנו מאפלה לאורה, במנחה יאמר יהי רצון מלפניך ה' אלהי כשם שזכיתני לראות חמה בזריחתה כך תזכה אותי לראותה בשקיעתה, בשחרית צריך לומר מודה אני לפניך ה' אלהי שהוצאתני מאפלה לאורה. רבנן אמרין כנגד תמידין תקנו אותם, תפלת השחר כנגד תמיד של שחר, תפלת מנחה כנגד תמיד של בין הערבים, תפלת ערבית לא מצאו לה קבע, א"ר תנחומא אף תפלת ערבית יש לה קבע כנגד אברים ופדרים. תניא כוותיה דריב"ל דאמר תפלות כנגד תמידין תקנום, מפני מה אמרו תפלת השחר עד חצות, שהרי תמיד של שחר היה קרב עד חצות, ר' יהודה אומר עד ארבע שעות שהרי תמיד של שחר היה קרב עד ארבע שעות, ומפני מה אמרו תפלת הערב אין לה קבע, שהרי אברים ופדרים הולכים וקרבים כל הלילה, ומפני מה אמרו תפלת המוספין כל היום, שהרי קרבן של מוספין קרב כל היום, ומפני מה אמרו תפלת המנחה עד הערב, שהרי תמיד של בין הערבים היה קרב והולך עד הערב, ר' יהודה אומר עד שבע שעות שהרי קרבן מוסף קרב עד שבע שעות. ורבי יוסי בר חנינא שפיר קאמר ריב"ל דאי לא תימא הכי של מוספין מאן תקנן, רבי יוסי בר חנינא אמר תפלות אבות תקנום ואסמכינהו רבנן אתמידין:

תהלים – פרק נה – רמז תשעב

פדה בשלום נפשי. אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור שנא' ואני תפלתי לך ה' עת רצון אימתי עת רצון בשעה שהצבור מתפללין. תניא נמי הכי מנין שאין הקב"ה מואס בתפלתן של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי, אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומצוי בבית הכנסת כאלו פדאני לי ולבני מבין אוה"ע. אריב"ל מהו פדה בשלום נפשי איקוניא מהלכת בפני האדם הזה והבריות מכריזין ואומרים תנו מקום

לאיקונין של הקב"ה, למה, אמר רבי יודן בשם רבי לוי אין בית רובע בחללו של עולם שאין בו תשעה קבין של מזיקין וכל אחד יש לו פרמא בעיניו כשם שיש לחמורים של טוחנין, למה שלא יזיקו הבריות, ובשעה שעונותיו של אדם גורמין, אותה הפרמא נטלת מעל פניו של מזייק והוא מביט לאדם ומזיקו לכך מכריזים לפני האדם שלא יזיקו אותו המזיקין, פדה בשלום נפשי מקרב לי שלא יקרבו לי המזיקין, ומי גרם לי כי ברבים היו עמדו אלו המלאכים המסורים לו שנאמר יפול מצדך אלף, ד"א פדה בשלום נפשי, דוד ראה את דניאל עומד ממנו היאך הוא נשלך לגוב האריות ואין נוגעים בו התחיל אומר פדה בשלום נפשי מקרב לי שלא יקרבו לי האריות, ומי גרם לו לינצל כי ברבים היו עמדי שאף חנניה מישאל ועזריה היו סודרים עליו תפלה לכך ישמע אל ויענם. ד"א פדה בשלום נפשי על רחל נאמר, מהו מקרב לי שלא תקרב עצתו של עשו הרשע ברחל. אמר ר' יעקב בר אידי שכך היו התנאים שיעקב נוטל ללאה ועשו לרחל, מי גרם לרחל להנצל ממנו כי ברבים היו עמדי שאף יעקב ולא היה סוררין עליה תפלה הה"ד ויזכור אלהים את רחל, רחל בזכותה, את רחל בזכות האבות והאמהות (בשמואל ברמז קי"א ובפסוק אלכה נא ואשלמה ברמז ק"ו הראשון). אשר אין חליפות למו ולא יראו אלהים, ר' יוחנן וריב"ל חד אמר כל שאינו מניח בן דאמר רבי יוחנן משום רשב"י כל מי שאין מניח בן ליורשו הקב"ה מלא עליו עברה, כתיב הכא והעברתם את נחלתו לבתו וכתיב התם יום עברה היום ההוא, וחד אמר כל שאינו מניח תלמיד:

תהלים - פרק נה - רמז תשעג

שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו. אמר רבי לוי לעתיד לבא אברהם יושב על פתח גיהנם ואינו מניח אדם משיראל שהוא מהול לירד לתוכה, ואותן שחטאו יותר מדאי מהו עושה להם, מעביר הערלה מעל גבי התינוקות שמתו ולא מלו ונותנה להם ומורידן לגיהנם דכתיב שלח ידיו בשלומיו חלל בריתו, והוא יושב פתח האהל כחום היו, כשיבא אותו היום שכתוב בו הנה יום בא בבווער כתנור:

חלקו מחמאות פיו. כשדבריו של אחיתופל פתוחים הכל שומעין לו, וכה"א ויאמר אחיתופל אל אבשלום, וכתיב ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני כל זקני ישראל. אמר הקב"ה הכל עמו ואני עמך השלך על ה' יהבך, ב"ו עושה לו פטרון והולך אצלו פעם אחת והוא מקבלו, שניה והוא מקבלו, שלישי נראה לו, רביעי אינו נפנה לו, אבל הקב"ה אינו כן אלא כל מה שאתה מטריח עליו הוא מקבל, לכך נאמר השלך על ה' יהבך והוא יכלכלך (כתוב ברמז תי"ט). לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך, אמר רבה בר בר חנה זימנא חדא הוה קאזילנא בהדי ההוא טייעא והוה דרינא טונא א"ל שדי יהבך ושדי אגמלא. לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאטיה במטאטא השמד, יומא חד שמעין לאמתיה דרבי דהוה קאמר להווא גברא שקיל טאטא ווטאטי ביתא. לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך, יומא חד שמעין לאמתיה דרבי דקאמרה להווא גברא דהוה קא מהפך במזייה א"ל עד מתי אתה מסלסל בשערך:

אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם, א"ל ההוא אפיקורוס לרבי חנינא מי שמיע לך בלעם בר כמה שני הוי, א"ל מיכתם לא כתיב אלא מדכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם או בר תלתין ותלת שנין או בר תלתין וד', א"ל שפיר קאמרת לדידי חזי לי פנקסא דבלעם והוה כתיב ביה בר תלתין ותלת הוה בלעם חגירא כד קטל יתיה פנחס ליסטאה:

תה??ים - פרק נה - רמז תשעד

שנו רבותינו כל מי שיש בו שלשה דברים הללו הוא מתלמידיו של אברהם אבינו, ושלשה דברים אחרים הוא מתלמידיו של בלעם הרשע. עין טובה ורוח נמוכה ונפש שפלה תלמידיו של אברהם אבינו. עין רעה

ורוח גבוהה ונפש רחבה תלמידיו של בלעם הרשע, מה בין תלמידיו של אברהם אבינו לתלמידיו של בלעם הרשע, תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין בעולם הזה ונוחלין העולם הבא שנאמר להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא, אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת שנאמר ואתה אלהים תורידם לבאר שחת. תניא כל שנותיו של דואג אינם אלא שלשים וארבע, ושל אחיתופל אינם אלא שלשים ושלשה דכתיב אנשי דמים ומרמה לא יחצו ימיהם (כתוב ברמז קמ"ז):

תהלים – פרק נו – המשך רמז תשעד

למנצח על יונת אלם רחוקים לדוד מכתם. אמר רבי יוחנן בשעה שנתרחקו סימניה לתמר נעשית כיונה אלמית וכדרכי אלעזר היא מוצת, לאחר שנמצאו סימניה בא סמאל ורחקן בא גבריאל וקרבן. דבר אחר שהיתה מכתו תמה שנולד כשהוא מהול. לדוד מכתם שיצא ממנה דוד שהיה מך ותם לכל. דבר אחר מכתם כשם שבקטנותו הקטין עצמו אצל מי שגדול ממנו ללמוד תורה (כתוב בירמיה ברמז רס"א). למנצח על יונת אלם רחוקים וגו' באחוז אותו פלשתים בגת, ואחיו של גלית רואין אותו לא היה זה נצוח גדול. ד"א כשאמר ישמע נא אדוני המלך את דברי עבדו וגו' אשר נתנך ה' היום ביד (כתוב בשמואל ברמז קצ"ח):

נודי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך. אמר רבי שמעון בן פזי א"ר יהושע בן לוי משום בר קפרא כל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו שנאמר נודי ספרתה אתה שימה דמעתי בנאדך הלא בספרתך. דבר אחר נודי ספרתה באותה בעלת נאד, ואומר אל דמעתי אל תחרש אל דמעתי של הגר לא החרשת, ואם תאמר על שהיתה גיורת היא חביבה אף אני כי גר אנכי עמך תושב ככל אבותי. באלהים אהלל דבר זו מדת פורענות. בה' אהלל דבר זו מדה טובה (כתוב באיוב ברמז תתצ"ג):

לי אלהים נדריך אשלם תודות לך. א"ר פנחס בש"ר לוי בש"ר יוחנן ואמרי לה בש"ר מנחם גלילאה ואמרי לה בש"ר זירא כל התפלות בטלות לעתיד לבא והודיה אינה בטלה, [וכל הקרבנות בטלות והתודה אינה בטלה] לעולם הוי אשלם תודות לך, הה"ד ותעמודנה שתי התודות בבית האלהים, תודת התפלה ותודת הקרבן:

תהלים – פרק נו – רמז תשעה

כי הצלת נפשי ממות (את) [הלא] רגלי מדחי. כי הצלת נפשי ממות אמר רב טביומי משמיה דרב כך אמר דוד לפני הקב"ה הצילני שלא אמות ביד שאול. רגלי מדחי שלא אתחייב בעצתו של אחיתופל, להתהלך לפני אלהים באור החיים זו ארץ ישראל. ד"א להתהלך לפני אלהים זו גן עדן (בארצות החיים):

תהלים – פרק נו – המשך רמז תשעה

למנצח אל תשחת לדוד מכתם בברחו מפני שאול במערה. אמר לפניו רבש"ע עד שלא נכנסתי למערה עשית חסד עם אחרים בשבילי דכתיב (קה) ולוט בא צוערה וישב במערה יהי רצון מלפניך אל תשחת:

חנני אלהים חנני. למה אמר שתי פעמים חנני, חנני שלא אפול ביד שאול שאם אפול ביד שאול אינו חס עלי, וחנני שלא יפול בידי שלא יער אותי יצר הרע ואהרגנו:

ובצל כנפיך אחסה עד יעבור הוות. הוותו של שאול. דבר אחר חנני אלהים עד שלא יגרמו העונות שאחטא ואכשל בעבירה. חנני שאם חס ושלום חטאתי בך חסיה נפשי שאחזור בתשובה. עד יעבור שאתה מכפר

עונותי. דבר אחר חנני אלהים שלא יחרב הבית, חנני בגלות כי כך חסיה נפשי במלכיות. עד יעבור הוות הוות של מלכיות ותשיבני לבית עולמים ושם אתפלל ואודה:

בת שלש שנים ויום אחר הבא עליה הרי זה בסקילה. נמלכו ב"ד לעבר ובא עליה אינו בסקילה, אמר רבי אבין אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי בת שלש שנים ויום אחד נמלכו בית דין לעבר בתולותיה חוזרין ואם לאו אינם חוזרין:

אקרא לאלהים עליון לאל גומר עלי. שלשה דברים גזרו בית דין של מטה (כתוב ביהושע ברמז י"ח):
נפשי בתוך לבאים אלו אבנר ועמשא (כתוב במלכים ברמז רי"ג):

תהלים – פרק נז – רמז תשעו

עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. אמר רב הונא בר ביונא אמר רבי שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד, כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו, מיד היה דוד יושב ועוסק בתורה עד שעלה עמוד השחר. נכנסו חכמי ישראל אצלו א"ל אדוננו המלך עמך ישראל צריכים פרנסה, א"ל לכו והתפרנסו זה מזה, אמרו לו אין הקומץ משביע את הארי ואין הבור מתמלא מחוליתו, אמר להם לכו ופשטו ידיכם בגדוד, מיד מתיעצים באחיתופל ונמלכין בסנהדרין ונשאלין באורים ותומים דכתיב ואחרי אחיתופל בניהו בן יהוידע והכרתי והפלתי ושר צבא למלך יואב. אעירה שחר דרך מלכים השחר מעוררן אני מעורר את השחר, עורה כבודי יתער יקרי מן קדם יקר דברי לית חשיב כלום:

כי גדול (מעל) [עד] שמים חסדך רבא רמי כתיב כי גדול מעל שמים חסדך, וכתיב כי גדול עד שמים חסדך, הא כיצד הא בעוסקים לשמה הא בעוסקים שלא לשמה, וכדבר יהודה א"ר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות אע"פ שלא לשמה, שמתוך שלא לשמה בא לשמה:

תהלים – פרק נח – המשך רמז תשעו

למנצח אל תשחת לדוד מכתם האמנם אלם צדק תדברון. אמר לו דוד לאבנר בצדק רדפתם אותי כמו שנאמר בתורה צדק צדק תרדוף, או שפטתם אותי בצדק שאמרה תורה בצדק תשפוט עמיתך הלא תענה אבנר כך עשיתם מישרים תשפטו בני אדם לכך נאמר האמנם אלם צדק:

האמנם אלם צדק תדברון. אמר רבי יצחק מה אומנותו של אדם בעוה"ז ישים עצמו כאלם, יכול אפילו לדברי תורה, ת"ל צדק תדברון, יכול יגיס דעתו, ת"ל מישרים תשפטו:

אף בלב עולות תפעלון. אמר ליה הלב הזה לא נברא אלא לאמת שנאמר ודובר אמת בלבבו ואתם לא כך אלא בלב עולות תפעלון. זורו רשעים מרחם זריתם מרחם כמו עשו דכתיב ויתרוצצו הבנים בקרבה עד דהוה במעי אמייה זריתיה מתיחא לקיבליה:

חמת למו כדמות חמת נחש וגו' אשר לא ישמע לקול מלחשים, אמר להם אין אתם יודעים מה עשה הקב"ה לנחש (לא) שבר את שניו ועכשיו הוא אוכל עפר כך הוא עושה להם שנאמר הרס שנימו בפימו, אמר להם הקב"ה אמרתם לשון הרע אתם הולכים לגיהנם והאש אוכלת אתכם שנאמר כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת ואין רואין השמש לעולם שנאמר בל חזו שמש, אבל הצדיקים וזרחה לכם יראי שמי:

נפל אשת בל חזו שמש. מאי אשת בריה שאין לה עינים. אמר רבי ברכיה בר שלמיא ואי תימא רב יימר בר שלמיא מאי קראה כמו שבלול וכו'. כמו שבלול תמס יהלוך נפל אשת בל חזו שמש כהדין כיליי סיליי לומצון, כשלשול הזה שהוא נמחה בצואה, כאישות הזאת שאינה מספקת לראות עד שחוזרת לעפרה, כאשת איש שזינתה והיא מתביישת שלא תראה עוברת והיא משליכתו בלילה שלא תחזנו השמש הה"ד השמש יצא על הארץ. כמו שבלול תמס יהלך, כשם שהשבולת הזו שוטפת כל מה שהיא מוצאה כך תוריננס שהוא עומד במדינה כל מי שנמצא נשטף עמו כיון שהוא מת אינו רואה עוד שמש למה שהוא תוריננס, דבר אחר מדבר באנשי סדום כשם שהשבולת נשטף כך אנשי סדום. תמס יהלוך שהמסה אותם הקב"ה באש, נפל אשת בל חזו שמש שלא חזו אנשי סדום אלא השמש יצא על הארץ, מה כתיב שם וה' המטיר על סדום:

ישמח צדיק כ"י חזה נקם. זה יעקב כשנשאאוהו ממצרים ליקבר בארץ כנען בא עשו ולא הניחו וקפץ נפתלי למצרים והביא שטר המערה לקבור את אביו, עד שהוא הולך בא לו חושים בן דן והיה חרש, כשראה שהיו מונעין לקבור את יעקב הכהו בידו על צוארו והתיז את ראשו ונפלו שני אזניו על מטתו של יעקב ופתח עיניו וראה נקמה ושמח הדא הוא דכתיב ישמח צדיק כי חזה נקם ונתקיימה נבואת רבקה למה אשכל גם שניכם יום אחד. ד"א ישמח צדיק זה משה, כי חזה נקם זה נקמת מדין, פעמיו ירחץ בדם הרשע זה בלעם, ד"א זה מרדכי שראה נקמה מהמן:

אך יש אלהים שופטים. רבי שמעון בן אלעזר אומר כל השוקד על דברי תורה מוסרין לו שקדנין כנגדו, וכל המבטל מדברי תורה מוסקין לו בטלנין כנגדו, ואלו הן, זאב ארי ונמר דוב וברדלס ונחש וגייסות וליסטים באין ומקיפין אותו ונפרעין ממנו:

תהלים – פרק נט – רמז תשעז

למנצח אל תשחת לדוד מכתם בשלוח שאול וישמרו את הבית להמיתו (כתוב ברמז קכ"ט). זה שאמר הכתוב טובים השנים מן האחד, טובים שנים האוהבים את האדם מן האחד זו מיכל בת שאול ויהונתן שנאמר ומיכל בת שאול אהבתהו, וביהונתן כתיב ויאהבהו ויהונתן כנפשו, מיכל ממלטת את דוד מן הבית ויהונתן מן החוץ, והחוט המשולש אלו ישראל שנאמר וכל ישראל ויהודה אוהבים את דוד לכן קורא את מיכל עגלה שנאמר והששי יתרעם לעגלה (קט) שלא קבלה עליה עול אביה אלא קנטרה אותו:

ואתה ה' אלהים צבאות אלהי ישראל הקיצה לפקוד כל הגויים, לפי שבעולם הזה הקב"ה עושה עצמו ישן למה שאין הדין נותן שיגאלו שנאמר ויקץ כישן אדני. אבל לעתיד לבא כשיגיע הקץ כביכול הקב"ה ננער עליהם שנאמר הקיצה לפקוד כל הגויים, באותה שעה אל תחון כל בוגדי און סלה:

אל תהרגם פן ישכחו עמי הניעמו בחילך והורידמו מגגנו אדני. רבנן פתרון קריא בדואג ואחיתופל, א"ל דוד אל תהרוג דואג ואחיתופל פלן ישכחו דורות הבאים אחריהם. הניאמו טלטלמו והורידמו מגדולתן ולנו יעשה מגגנו ה'. חטאת פימו דבר שפתימו מחטא שהוציאו בפיהם ואמרו אחד לאלף ותרנ"ו שנה הרקיע הזה מתמוטט אלא בואו נעשה לנו סמוכות אחד מן הצפון ואחד מן הדרום אחד מן המזרח ואחד מן המערב וזה שכאן סומכן מן המזרח. דבר שפתימו ויהי כל הארץ שפה אחת ודברים אחדים:

תהלים – פרק ס – המשך רמז תשעז

למנצח על שושן עדות מכתם לדוד ללמד בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה. כשהלך יואב לעשות מלחמה עם ארם אמרו אין אתם בניו של יעקב לא כן היו התנאים ועתה נכרתה ברית אני ואתה ויקח יעקב אבן וירימה מצבה, כיון ששמע יואב כך לא היה יודע מה להשיב, בא אצל דוד א"ל כך וכך אמרו לי בני ארם, מיד הושיב דוד סנהדרין סנהדרין שנקראו שושנים, וכה"א בטנך ערמת חטים סוגה בשושנים, שתי בריתות כרתו אבותינו ואחת כרת אברהם שנאמר ויכרתו ברית בבאר שבע, באו ליכנס לארץ פלשתים אמרו להן אין אתם בניו של אברהם לא כך וגו'. כשהלך דוד לארם נהרים ולארם צובה פגע יואב באדומיים וכו' (ברמז קמ"ח), מהו בהצותו את ארם נהרים ואת ארם צובה, רבי יוחנן אומר שנטל ארם נהרים ונתן בארם צובה ואת ארם צובה נתן בארם נהרים:

אלהים זנחתנו פרצתנו אנפת תשוב לנו, אמר הקב"ה אני זנחתי אתכם ואתם זנחתם אותי שנאמר זנח ישראל טוב אויב ירדפו ואע"פ שאנפת בי חזור ושוב אלי. וכן הכתוב אומר אודך ה' כי אנפת בי ישוב אפך ותנחמני. הרעשת ארץ פצמתה (כתוב בשמואל ברמז קנ"ו):

נתתה ליראיך נס להתנוסס. נסיון אחר נסיון גידולין אחר גידולין בשביל לנסותם בעולם (הזה) בשביל לגדלם בעולם (הבא) כנסו של ספינה, וכל כך למה, מפני קשט סלה בשביל שתתקשט מדת הדין בעולמך, שאם יאמר לך אדם למי שהוא רוצה מעשיר למי שהוא רוצה מעני למי שהוא רוצה עושה אותו מלך, אברהם כשרצה עשאו עשיר וכשרצה עשאו מלך, יכול אתה להשיבו יכול אתה לעשות מה שעשה אברהם אבינו והוא אומר לך מה עשה אמור לו אואברהם בן מאת שנה בהולד לו את יצחק בנו ואחר כל הצער הזה נאמר לו קח נא את בנך את יחידך ולא עכב הוי נתתה ליראיך נס להתנוסס (בתוב ברמז מ"א). ד"א נתתה ליראיך נס להתנוסס וכו' מנוס שינצלו ישראל מדינה של גיהנם למה מפני שושט סלה כדי ליתן שכרם בקושט שנאמר וונתתי פעולתם באמת, לרשעים אין להם מנוס שנאמר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם. בוא וראה מה בין ראשונים לאחרונים שהראשונים היו מתנסין ביד הקב"ה ואלהים נסה את אברהם, וכן אנשי דור המדבר למען אנסנו, למען ענותך לנסותך, אבל האחרונים נתנסו ביד עוה"א שנאמר ואלה הגוים אשר הניח ה' לנסות בם את ישראל למה לידע מי עושה רצונו באמת:

מפני קושט סלה. נתנסה ועמד בנסיונו, וכן אתה בדניאל וחבריו כשנגאלו גזר הקב"ה עליהם ואמר ככה יאכלו בני ישראל את לחמם טמא בגוים עמד נבוכדנאצר וקיים הדבר התחיל אומר גוזרני שיהו אוכלים משלי שנאמר וימן להם המלך דבר יום ביומו, דניאל לא קבל עליו אמר הקב"ה בקש לנסות אותנו שאני מבני בניו של אברהם שנתנסה בעשר נסיונות שמא זכותו תעמוד לנו נס נא את עבדיך לא כבר מצאת לנו עשר ידות בזכות אברהם שנתנסה בעשר נסיונות וימצאם עשר ידות:

תהלים – פרק ס – רמז תשעח

למען יחלצון ידיך הושיעה ימינך וענני. אמר הקב"ה קץ נתתי לימיני כל זמן שבני משועבדים תהא ימיני משועבדת, גאלתי בני גאלתי ימיני, הוא שדוד אמר למען יחלצון ידיך הושיעה ימינך, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע כל זמן שאין בישראל זכות עשה להם בזכות ידיך אברהם יצחק ויעקב וכל זמן שאין להם זכות עשה להם בעבור ימינך הושיעה ימינך וענני. למען יחלצון ידיך, אמר דוד לפני הקב"ה למה למה כל דרחם לך תשיש ועובדיהון גברונין כמה דאת אמר ועצמותיך יחליץ בפסוק אם אשכחך ירושלים אלהים דבר בקדשו, קדוש בכל מיני קדושות (ביהושע ברמז ל"ג):

תהלים – פרק ס – רמז תשעט

לי גלעד ולי מנשה. דורשי רשומות אמרו לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד, ולי מנשה כמשמעו, ואפרים מעוז ראשי זה ירבעם דאתי מאפרים, יהודה מחוקקי זה אחיתופל דאתי מיהודה, מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה, על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי, עלי פלשת התרועעי אמרו מלאככי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שהרג את הפלשתי והוריש בניך גת מה אתה עושה לו א"ל עלי לעשותם רעים זה לזה. ועם בניו אף אני אתן שכרכם לבניכם לעתיד לבא, כשעתיד הקב"ה לקבץ את ישראל ראשון הוא מקבץ חצי שבט מנשה שנאמר לי גלעד ולי מנשה. ד"א לי גלעד א"ר שמעון בן לוי אם יאמרו לך המינין שיאן הקב"ה מחיה מתים אמר להם הרי אליהו מתושבי גלעד מעיד שהחייתי על ידו. ולי מנשה אם יאמרו לך שאין הקב"ה מקבל תשובה אמור להם הרי מנשה מעיד שקבלתי אותו בתשובה שנאמר ויתפלל אל ה' ויעתר לו וישמע תפלתו. ואפרים מעוז ראשי בן תוחו בן צוף אפרתי מעיד שפקדתי לחנה. יהודה מחוקקי ואם שהציל אותם מן האש שנאמר ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה. והקריב עליו וביהמ"ק היה קיים באותה שעה א"ל מה שעשה לשמו של הקב"ה עשה שנאמר ובדברך עשיתי את כל הדברים האלה. ולי מנשה אם יאמר אדם הרי גדעון הקריב בבמה ושילה היה קיים אמור כל מה שעשה לשמו של הקב"ה עשה שנאמר ויאמר לו ה' קח את פר השור וגו'. ואפרים מעוז ראשי אם יאמר אדם למה חלל יהושע את השבת אמר הקב"ה אני אמרתי להם וסבותם את העיר וגו' כה תעשה ששת ימים וביום השביעי תסבו וגו' ואין שבעה ימים בלא שבת. א"ר יוסי בן חלפתא ועוד דבר אחד עשה מדעתו מה לא אמר לו הקב"ה כיון שכבשה בשבת אמר ליהושע שבת קדש וכל מה שכבשנו בשבת יהיה קדש:

מי יובילני עיר מצור מי נחני עד אדום. עיר שמצרה לישראל ומבצרה לישראל. ד"א שמבוצרה מכל מקום שאין כאדם יכול לכבוש אותה. ד"א עיר שהכל מבצרין אותה, א"ר יוחנן היה דוד מתאוה מי יובילני עיר מצור מי יתן שאפרע ממנה, א"ל הקב"ה ויכיל את לה, אמר לפניו רבש"ע מי נחני עד אדום מי שכבר השליטני על אדום משליט אותי אף על זו, זימנין סגיאין ששלט דוד באדום שנאמר וישם באדום נציבים:

באלהים נעשה חיל. רבי יודן בר' סימון בשם ר' לוי בן פרטא כשאין ישראל עושין רצונו של מקום וילכו בלא כח לפני רודף, אבל כשישראל עושין רצונו של מקום הם מוסיפין כח וגבורה שנאמר באלהים נעשה חיל והוא יבוס צרינו:

תהלים – פרק סא – רמז תשפ

למנצח על נגינת לדוד שמעה אלהים רנתי הקשיבה תפלתי. זש"ה ותפלת צדיקים ישמע, בכל מקום שקראו ישראל להקב"ה ענה אותם, קראו לו במצרים שנאמר וישמע אלהים את נאקתם. על הים וימאר ה' אל משה מה תצעק אלי. במדבר וישמע ה' את קול דבריכם. משנכנסו לארץ ויצעק שמואל אל ה', וכן בימי שלמה ויהי כלכלות שלמה להתפלל, אף אנו עכשו שגלינו ענה אותנו שנאמר קראתי שמך ה' מבור תחתיות, ועכשו שאנו מקצה הארץ אליך אקרא, א"ל הקב"ה מקצה הארץ קראתם אותי כשהייתם בארץ לא קראתם אותי, וכן הוא אומר אמרתי הנני הנני אל גוי לא קורא בשמי, כשהייתי בתוכם לא קראתם אותי, וכן הוא אומר וקראתם אותי והלכתם והתפללתם אלי ושמעתי אליכם ובקשתם אותי ומצאתם וגו' ונמצאתי לכם נאם ה':

מקצה הארץ, וכן אמר משה בצר לך ומצאוך וגו' מה כתיב בתריה ובקשתם משם את ה' אלהיך ומצאת לך נאמר מקצה הארץ:

תהלים – פרק סא – רמז תשפא

אגורה באהלך עולמים. א"ר יהודה אמר שמואל וכי אפשר לאדם לדור בשני עולמות, אלא כך אמר דוד רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעולם הזה דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן לוי כל תלמיד חכם שאומר דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר, א"ר יצחק בן זעירא ואיתימא שמעון נזירא מאי קראה וחכך כיינ הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישענים ככומר של ענבים, מה כומר של ענבים אתה מניח אצבע עליו דובב אף תלמי חכם כין שאומר דבר שמועה מפיו בעוה"ז שפתותיו דובבות בקבר. וכן הוא אומר יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם שהן מקלסין להקב"ה שם. א"ר חמא ברבי יוסי אין בין הצדיקים החיים לצדיקים המתים (א) אלא הדבור בלבד והם מקלסים להקב"ה שם שנפשותיהן בצרור החיים ואין ירננו אלא קלוס שנאמר קול רנה וישועה באהלי צדיקים. דובב שפתי ישנים רבי חנינא בר פפא ורבי סימון, חד אמר כהדין דשתי קונדיטון, וחד אמר כהדין דשתי חמר עתיק אף על גב דשתי ליה טעמיה בפומיה. אמרה כנסת ישראל רבש"ע איני מבקשת אצל האויב הזה אלא אגורה באהלך עולמים, וכן הוא אומר יהיהו לרצון אמרי פי (כתוב ברמז תרי"ג), וכה"א אהבתי מעון ביתך ומקום משכן כבודך ואומר כי טוב יום בחצריך:

תהלים – פרק סב – רמז תשפב

למנצח על ידותון מזמור לדוד. על הדתות ועל הדינין שאתה עושה לנו דכתיב כי השח יושבי מרום ואחר כך תרמסנה רגל ואח"כ קומי וגו' שביה בת ציון:

אך אל אלהים דומיה נפשי. וכן הוא אומר ואנחנו לא נדע מה נעשה. אך הוא צורי וישועתי מהו צורי תוקף, בתוקף הוא בא ובשכר התוקף שהוא בא עלי יושיעני. משגבי לא אמוט רבה גיהנם נקרא רבה מקום שהרשעים נופלים ואתם עומדים, וכן יואל אומר השיקו היקבים כי רבה רעתם המונים המונים בעמק החרון, מי שנוטל דינו שם חרוץ לעולם, אותה שעה לא אמוט רבה:

עד אנה תהותתו על איש תרצחו כלכם כקיר נטוי גדר הדחוויה. מלמד שהיו אנשי סדום נותנין עיניהם בבעלי ממון ומושיבין אותם אצל קיר נטוי ודוחין אותו עליו ובאין ונוטלין את ממונם:

אל תבטחו בעושק ובגזל, וכי בעושק ובגזל אדם בוטח והלא מתחייב בנפשו הוא, אלא אע"פ שהוא מחזיר את העושק ומשלם את הגזלה הקב"ה קורא אותו רשע שנאמר חבול ישיב רשע גזלה ישלם, אמר ליה הקב"ה אל תבטחו בברכות שברך אתכם בלעם הרשע כי בעבור כן ברך אתכם, לא ברך אתכם בלב שלם שנאמר ולא אבה ה' אלהיך לשמוע אל בלעם. שנו רבותינו שני סופרי הדיינין עומדים לפניהם אחד מן הימין ואחד מן השמאל וכותבין דברי המחייבין ודברי המזכין, בשלמא דברי המחייבין למחר חזו טעמא אחרינא ובעי למעבד הלנת הדין, אלא דברי המזכין מאי טעמא, כדי שלא יאמרו שנים טעם אחד משני מקראות כדבעא מיניה רב אסי מר' יוחנן אמרו שנים טעם אחד משני מקראות מאי, אמר ליה אין מונין להן אלא אחד, מה"מ אמר אביי אחת דבר אלהים שתיים זו שמעתי וגו':

תהלים – פרק סב – רמז תשפג

אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי וגו', מקרא אחד יוצא לכמה טעמים ואין טעם אחד יוצא מב' מקראות, דבי ר' ישמעאל תנא וכפטיש יפוצץ סלע מה פטיש זה מתחלק לכמה ניצוצות אף מקרא אחד יוצא לכמה טעמים. שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מדת ב"ו אינו משמיע שני דברים ככאחד אבל מי שאמר והיה העולם אמר עשרת הדברות בדבור אחד שנאמר אחת דבר אלהים, וידבר אלהים את כל הדברים האלה לאמר מדת בשר ודם אינו יכול לשמוע משני בני אדם כשהן צועקין כאחד אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא אפילו כל באי עולם צועקים לפניו הוא שומע צעקתם שנאמר שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו. אחת דבר אלהים שתים זו שמעתי לא תתלבש שעטנז גדילים תעשה לך שניהם בדבור אחד נאמרו, מחלליה מות יומת, וביום השבת שני כבשים בדבור אחד נאמר, ערות אשת אחיך יבמה יבא עליה בדבור אחד נאמרו, וכל בת יורשת נחלה אל מטה שניהם בדבור אחד נאמרו מה שאי אפשר לבשר ודם לומר שני דברים כאחד:

תהלים – פרק סב – רמז תשפד

ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו. רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר עברה עקרב ואינה עושה פירות אבל צדקה עושה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו, אבל עברה אנה עושה פירות שנאמר אוי לרשע לרע הוי לך ה' חסד, יש אדם שיש לו עשרה עונות ועשר מצות והוא אומר אינו מבקש לא עונשן של מצות ולא שכרן של עבירות אלו יצאו באלו אין הקב"ה עושה לו כן אלא תחלה הוא גובה ממנו עונותיו ואחר כך הוא נותן לו שכר מצותיו. אמרו רבותינו שרכר מצות נותן לו משלם אבל עבירותיו אינו מדקדק עמו מנין כי אתה חשכת למטה מעונינו, אף כאן ולך אדני חסד כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, מעשהו אין כתיב כאן אלא כמעשהו, למטה מהו אדם רווק עובר עבירה וראוי למות בה מה הקב"ה עושה תולה לו עד שישא אשה ונשא אשה והוליד בנים והקב"ה נוטל אחד מבניו תחת אותה עבירה נמצא הקב"ה גובה שלו משלו יש חסד גדול מזה. ד"א ולך אדני חסד, רבי אליעזר אומר כף מאזנים מעויין עונות מכאן וזכויות מכאן מה הקב"ה עושה מטה כלפי חסד. רבי יוסי ברבי חניא אומר חוטף שטר אחד מן העונות מן הכף ומיד הזכויות מכריעות, הוא שהנביא אומר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע. רבי נחמיה אומר כי אתה לתשלם לאיש כמעשהו יש אדם שחשב לעשות עבירה ולא עשה ואין הקב"ה מכתוב עליו עד שיעשנה, אבל חשב לעשות מצוה נאנס ולא עשאה הקב"ה מכתוב עליו שעשאה, מנין אתה למד, מן דוד שהיה מצטער לבנות בהמ"ק שנאמר זכור ה' לדוד את כל ענותו ואומר והנה בעיניי הכינותי וגו', ויהי כי ישב המלך בביתו וגו', אמר לו הקב"ה הואיל וחשבת לבנותו לשמך אני כותבו שנאמר מזמור שיר חנוכת הבית לדוד. ולך אדני חסד וכו' (כתוב ברמז תקנ"ט). רבי אלעזר אמרי כתיב ולך אדני חסד וכתוב כי אתה תשלם לאיש כמעשהו, בתחלה כי אתה תשלם ולבסוף לך אדני חסד:

תהלים – פרק סג – רמז תשפה

מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה. זה שאמר הכתוב ה' בצר פקדון צקון לחש מוסרך למו אימתי ישראל מבקשין אותך בצרה שנאמר בצר לי אקרא ה', כן דוד כשנכנס לצרה הייה מבקש להקב"ה שנאמר מזמור לדוד בברחו מפני שאול, בבא הזיפים, בבוא דואג האדומי, אף כאן מזמור לדוד בהיותו במדבר יהודה וכן הוא אומר מן המצר קראתי יה ואומר יום אירא אני אליך (אקרא) [אבטח]. אלהים אלי אתה אשחרך. זה שאמר הכתוב אני אוהבי אהב ומשחרי ימצאוני, אמרה תורה אני אוהבי אהב שכל מי שאוהבני אני אוהנ

אותו אמר דוד ע"י שאהב אותי אהבתיו ועל ידי ששחרני אני שחרתי ונמצאתי לו הוי אלהים אלי אתה אשחרך. ד"א אלהים אלי אתה. על הים הכרתך ואמרתני זה אלי ואנוהו ושחרתי אותך ולא נזקתי, צמאה לך נפשי במדבר לראותך, כן בקדש חזיתך כמו שראיתי אותך בים כך ראיתי אותך בסיני ואין קדש אלא סיני שנאמר ה' בם סיני בקדש, ולא נזקתי שנאמר ואל אצילי בני ישראל לא שלח ידו ויחזו את האלהים, כן בקדש חזיתך וגו' מהו לראות עוזך וכבודך אמר אהרן ישראל שהיו הדייטים ראו אותך על הים ובסיני ולא הוזקו ואני שהשריתני אצלך במשכן שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו והזהרת את ישראל והזר הקרב יומת ונכנסו בני לראות עוזך וכבודך ומתו, א"ל הקב"ה למשה אמור אמור לאהרן כל מי שנכנס לאהל מועד שלא ברשות מצטרע וכן אתה מוצא בעוזהו ואם אתה מבקש שיהיו בניך מצורעים אותם שהם יושבים לפנים מכל המחיצות היית מבקש שיהיו יושבים לעצמן חוץ לכל המחנות שנאמר בדד ישב מחוץ למחנה, כיון ששמע אהרן אמר טוב חסדך שמתו בני מחיים מצוראעים, שפתי ישבחונוך על כן אני מחוייב להודות לך ולשבחך ובאהרן הכתוב מדבר מה כתיב אחריו כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי וכתוב וישא אהרן את ידיו אל העם ויברכם. צמאה לך נפשי כמה לך בשרי בארץ ציה ועיף בלי מים, א"ר יהושע בן לוי אמר משה המוליכך במדבר הגדול והנורא נחש זה בבל, שרף זה מדי, ועקרב זה יון, וצמאון אשר אין מים זה ארם, נחש (ב) יש לו חבר ושרף יש לו חבר ועקרב יש לו חבר וצמאון אשר אין שם מים אין לו חבר, כך ארם אין לה חבר לכך נאמר בארץ ציה ועיף בלי מים שנפשונו עיפה לד"ת ואין אנו מוצאים שנאמר העניים והאביונים מבקשים מים ואין לשונם בצמאנשתה אני ה' אענם אלהי ישראל לא אעזבם. רבי אליעזר ברבי יוסי בן זימרא פתר קריא ביעקב, צמאה לך נפשי כאמבטאות הללו שהם מצפים למים, רבנן אמרין כשם שנפשי צמאה לך כך רמ"ח אברים שבי צמאים לך, היכן בארץ ציה ועיף בלי מים. כן בקדש חזיתך לראות עוזך וכבודך והנה ה' נצב עליו:

תהלים – פרק סג – רמז תשפו

כי טוב חסדך מחיים. אמר הקב"ה כך הבטחתי את אברהם ואמרתי לו ואתה תבוא אל אבותיך בשלום והדא סיבו טבא רואה בן בנו עובד ע"א מגלה עריות ושופך דמים מוטב לו שיפטר מן העולם, אתה מוצא אברהם חי קע"ה שנים ויצחק חי ק"פ אלא אותם הק' שנים שמנע הקב"ה מחייו הוי כי טוב חסדך מחיים. אמר רבי אלעזר מאי דכתיב כן אברכך בחיי בשמך אשא כפי, כן אברכך בחיי זו קריאת שמע, בשמך אשא כפי זו תפלה, אם אדם עושה כן (אמר רבי אלעזר) עליו הכתוב אומר כמו חלב ודשן תשבע נפשי, ולא עוד אלא שנוחל שני עולמים שנאמר ושפתי רננות יהלל פי, [שתי רננות הללו למה, א אחד בעוה"ז ואחד בעוה"ב]. יגירוהו על ידי חרב מנת שועלים יהיו, מדבר במצרים כל הבן הילוד, א"ר שמואל בר נחמני בערמה באו מצרים על ישראל אמרו אם משעבדים אנו אותם באש יכול אלהיהם ללהביא אש מלמעלה כשם שהביא על הסדומיים, אלא נשבע שאינו מביא מבול לעולם בואו נשעבדם במים, א"ל הקב"ה אני נשבעתי שאיני מביא מבול לעולם חייכם אותם האנשים הולכים למבול שנאמר יגירוהו על ידי חרב אותם האנשים נגרין והולכין מעצמן לים. מנת שועלים יהיו אמר רבי שמואל בר נחמני שעל ים, וכן אמר שלהמה בחכמתו אחזו לנו שועלים וגו':

תהלים – פרק סד – רמז תשפז

למנצח מזמור לדוד שמע אלהים קולי בשיחי מפחד אויב תצור חיי. נדרש על דניאל כשנשלך לגוב האריות שנאמר אתיעטו כל (רברבי) [סרכי] מלכותא וגו' כען מלכא תקים אסרא וגו', אמרו לו לכך אי אתה

מלך, כל המלכים גוזרין גזרות ונותנין דתין שנאמר כדת מדי ופרס ואתה לא גזרת מימיך, כיון ששמע כן השלים עמהם אמר דניאל שמע אלהים קולי בשיחי וכיון פתיחן ליה בעליתיה אדין גובריא אלך הרגישו והשכחו לדניאל בעה ומתחנן קדם אלהיה, אמר הרי הרגישו, תסתירני מסוד מרעים מרגשת פועלי און, ועד מעלי שמשא הוה משתדר להצלותיה, א"ל אין אתם נאמנים, כשהגיע המנחמה הפך פניו להתפלל אמר בשביל רשעים הללו איני מתפלל והתפלל, אמרו הרי אמרת אין אתם נאמנים הרי ראית אתה לכך נאמר באדין מלכא אמר והיתיו לדניאל ורמו לגובא די אריותא וגו' והיתית אבן הדה ושומת על פום גובא. וכי מהיכל היו אבנים בבבל אלא מארץ ישראל פרחא וישבה לה על פי הבור, רב הונא בשם רבי יוסי אמר מלאך בא בדמות ארי של אבן וישב לוו על הבור, מאי טעמא, אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא אדין אזל מלכא להיכליה ובת טות, אמר מה ראה הצרה הזאת לבא על ידי שימות האיש הזה, וכמקריבא לגובא לדניאל בקל עציב זעיק, מצאו שהיה קורא קריאת שמע ולא ענהו, אלהי שלח מלאכיה וסגר פום אריותא, למה (ג) שהיה אריה יורד אצל האריות ונעשו כבהמה שנאמר ליש גבור בבהמה, אמר הקב"ה יבא אריה ויציל אריה מפי אריה, באדין מלכא שגיא טאב עלוהי וגו' ואמר מלכא והיתיו גובריא אלך די אכלו קרצוהי די דניאל, אמרו לו לפי ששבעים היו, אמר להם רדו ולינו שם הלילה ונראה אם שבעים הם, כיון שהשליכם מיד אכלום שנאמר ויורם אלהים חץ פתאום היו מכותם, כמה הוון, הרי הוא אומר שפר קדם דריוש והקים על מלכותא לאחשדרפניא מאה ועשרין וגו' ועלא מנהון סרכין תלתה די דניאל חד מנהון הרי קכ"ב, מאה וכ"ב נשים מאה וכ"ב בנים שנאמר אינון בנייהון ונשיהון הרי שס"ו, לכל אחד ואחד מהם ארבעה אריות שהם עושין אותם ארבעה אברים אבר לכל ארי וארי שחטפו אותן ולא הגיעו לבור שנאמר ולא מטו לארעית גובא הרי אלף ותס"ד, הוי ישמח צדיק בה' וחסה בו ויתהללו כל ישרי לב:

תהלים – פרק סה – רמז תשפח

למנצח מזמור לדוד שיר לך דומיה תהלה אלהים. זה שאמר הכתוב החשיתי מעולם אחריש אתאפק וגו' ואומר העל אלה תתאפק ה' וגו' ערי קדשך היו מדבר, א"ר נחמן אמר הקב"ה חמה אין לי מי יתנני שמיר שית במלחמה אני יכול לעות, אלא מה אעשה מדת הדין נותנת שאחריש לכך אמר דוד לך דומיה תהלה אתה יכול לידום והכל נותנין לך תהלה על שדוממת (במה שעשו בציון) על הקול שנתנו בציון שנאמר קול נתנו בבית ה' ומהו ומהו הקול פן יאמרו ידנו רמה, ואומר אי אלהינו צור חסיר בו, אתה דומם ואנו דוממים דום לה' והתחולל לו טוב ויחיל ודומם לתשועת ה'. אר"א בר רבי ירמיה בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מדת ב"ו נתחייב אדם הריגה למלכות מטילין לו חכה לתוך פיו שלא יקלל את המלך, אבל מדת הקב"ה אינו כן נתחייב אדם הריגה למלך שותק שנאמר לך דומיה תהלה, ולא עוד אלא שמשבח שנאמר תהלה, ולא עוד אלא שמביא קרבן שנאמר ולך ישולם נדר. ד"א לך דומיה תהלה, דרש רבי יהודה איש כפר גבוריא סמא דכולא משתוקא, במערבא אמרי מלה (בחדא) [בסלע] משתוקא בתרי. שומע תפלה עדיך כל בשר יבואו (כתוב לעיל בפסוק אחת דבר אלהים ברמז תשפ"ג):

אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך. אמר רבי חלבו אשריו מי שאתה מקרבו לפניך בחצריך, ולא בחצר אלא במרום שנאמר מה יקר חסרך וגו', וגם בני קרח אמרו כי טוב יום בחצריך ואומר אשרי יושבי ביתך. אשרי תבחר ותקרב. אשרי מי שבחרו הקב"ה אע"פ שלא קרבו ואשרי מי שקרבו אע"פ שלא בחרו, אי זהו שבחרו זה אברהם שנאמר אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת בארבעם אבל הוא לא קרבו וקרבו את עצמו. יעקב בחרו הקב"ה שנאמר וישראל בחרתי בו ואומר כי יעקב בחר לו יה והוא לא קרבו וקרבו את עצמו.

דוד בחרו שנאמר ויבחר בדוד עבדו וקרב את עצמו שנאמר חבר אני לכל אשר יראוך, אשריהן אלו שבחרן הקב"ה אע"פ שלא קרבן. ויש שקרבן ולא בחרן, יתרו קרבו הקב"ה ולא בחרו. רחב הזונה קרבה הקב"ה ולא בחרה, אשרי אהרן בכפלים שבחרו הקב"ה וקרבו שנאמר ובחור אותו מכל שבטי ישראל לי לכהן ואתיב ואתה הקרב אליך את האהרן אחיך, לכך דוד משבחו אשרי תבחר ותקרב ישכון חצריך:

תהלים – פרק סה – רמז תשפט

נוראות בצדק תעננו. ר' יהודה בשם ר' יצחק נוראות שעשית עמנו בעולם הזה בשביל יסורין שאתה מביא עלינו בעולם הזה. רבי חגי בשם רבי יצחק נוראות שאתה עתיד לעשות בעולם הבא בשביל יסורין שאתה מביא עלינו בעוה"ב:

מבטח כל קצוי ארץ. אתה הוא בטחון של בעלי זרועות בשמך הם בטוחים, יוצאי דרכים בשמך הם בטוחים, מפרשי ימים בשמך הם בטוחים, יוצאי בשיירא בשמך הם בטוחים. וים רחוקים, רבי חנינא בר פפא שאל את רבי שמואל בר נחמני מהו ויסרחוקים, אמר ליה נמשלה התשובה לים מה הים הזה לעולם פתוח אף שערי תשובה לעולם פתוחים, ונמשלה התפלה למקוה מה מקוה פעמים פתוחה פעמיים נעולה כך שערי תפלה פעמים פתוחים פעמים נעולים דכתיב ואני תפלתי לך ה' עת רצון, מה המקוה הזו אדם מבקש לטבול ומצא שם אביו או רבו מתבייש והולך לו אבל הים הז מפליג קימצא ויורד וטובל:

מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. אמר מר זוטרא בר טוביא אמר רב בעשרה דברים נברא העולם, ואלו הם, בחכמה, בתבונה, בדעת, בכח, בגבורה, בגערה, צבדק, במשפט, בחסד, וברחמים. בחכמה ובתבונה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה. בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו. בכח וגבורה דכתיב מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. בגערה דכתיב עמודי שמים ורופפו ויתמהו מגערתו. בצדק ובמשפט דכתיב צדק ומשפט מכון כסאך. בחסד וברחמים דכתיב זכר רחמיך ה' וחסדיך כי מעולם המה:

פלג אלהים מלא מים. תאנא כמין קובה יש בשמים שמשם גשמים יורדין. כותי אחד שאל את ר' מאיר אפשר פלג אלהים מלא מים מששת ימי בראשית ולא חסר כלום, א"ל כל אותה זיעה שיצאה לא ממך יצאה, א"ל הן, א"ל ומה אתה שאתה בשר ודם לא חסר ממעינך כלום ממעינו של הקב"ה עאכ"ו. אמר רבי יוחנן נטל הקב"ה לכ מימי בראשית ונתם חצים ברקיע וחצים באוקינוס שנאמר פלג אלהים מלא מים, ועוד שאלו, אפשר המים העליונים תלויים במאמר, אמר לו הבא לי אפרכס, הביא לו אפרכס ונתן עליו טס של ברזל ושל זהב ולא עמדו המים, כיון שנתן אצבעו עמדו המים, א"ל אצבעך אתה נותן, א"ל ומה אני שאני בשר ודם אצבעי משמרה המים, אצבעו של הקב"ה עאכ"ו הוי המים העליונים (ד) תלוין במאמר:

תלמיה רוח נחת גדודיה ברביבים תמוגגנה צמחה תברך. אמר ר' יוחנן גדול (מאד) יום ירודת גשמים שאפילו גייסות פוסקות בו שנאמר תלמיה רוח נחת גדודיה וגו'. מטר משקה מרוה מזבל מעדן וממשיך, מאי קראה תלמיה רוח נחת גדודיה וגוא. שנו רבותינו רמ"א באחד באלול ראש השנה למעשר בהמה, ר"א ור"ש אומרים באחד בתשרי, אמר רבי יוחנן ושניהם מקרא אחד דרשו לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר יתרועעו אף ישירו, ר' מאיר סבר אימתי לבשו כרים הצאן בזמן שעמקים יעטפו בר, ואימתי עמקים יעטפו בר באדר, מתעברות באדר וילדות באב ראש השנה שלהם אלול, רבי אליעזר ור' שמעון סברי אימתי לבשו כרים הצאן בזמן שיתרועעו אף ישירו, ואימתי שבלים אומרות שירה בניסן, מתעברות

בניסן ויולדות באלול ראש השנה שלהם תשרי, ואיך נמי הכתיב יתרועעו אף ישירו, ההוא באפלייתא דהווי בניסן, ואיך נמי הכתיב ועמקים יעטפו בר, ההוא בחרפייתא דהווי מאדר:

תהלים – פרק סה – רמז תשצ

אמר ר' יצחק קשה ירידת גשמים שהיא מרצה כקרבנות שנאמר רצית ה' ארצך. רבי סימון אומר שהיא מכנסת את הגליות שנאמר שבת שבת יעקב. ר' יוחנן בן פדיה אומר שהיא אוספת את העברה שנאמר אספת כל עברתך, רבי תנחום בן חגילאי אומר ומכפרת על החטאים שנאמר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה, רבי חייא בר אבא אמר אף חכמים קבעו אותה בתחית המתים, בזו יד היתה עלי יד ה' ובזו יד פותח את ידך, בזו פתיחה יפתח ה' לך את אוצרו, ובזו פתיחה הנני פותח את קברותיכם. רבי יודן בשם רבי אלעזר בר אבינא בזו שירה ירונו יושבי סלע ובזו שירה יתרועעו אף ישירו. ר' חייא בר רבי אמר גדולה מתחית המתים שתחית המתים לישראל וזו לעו"א ולישראל. כותי אחד שאל את רבי יהושע בן קרחה אתם יש לכם מועדות ואנו יש לנו מועדות, בשעה שאתם שמחים אין אנו שמחים וכשאנו שמחים אין אתם שמחים, ואימתי אנו ואתם שמחים, ביום ירידת גשמים מה טעם לבשו כרים הצאן ועמקים יעטפו בר, מה כתיב אחריו הריעו לאלהים, כהנים לויים וישראלים אין כתיב כאן אלא כל הארץ. אמר רבי יהושע בן לוי בשעה שהמטר יורד בהמה מבקשת תפקידה מה טעם לבשו כרים הצאן לבשו דכריא ענא (לשון נקיה):

תהלים – פרק סו – המשך רמז תשצ

למנצח שיר מזמור הריעו לאלהים לכל הארץ, אימתי לעתיד, וכן הוא אומר כי אז אהפוך אל עמים שפה ברורה:

אמרו אלהים מה נורא מעשיך. רבי אלעזר בן עקיבא אומר מצינו שאומרים מקצת שבחו של אדם בפניו כי אותך ראיתי צדיק לפני בדור הזה, וכלו שלא בפניו נח איש צדיק תמים היה בדורותיו. רבי אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר מצינו שאומרים מקצת שבחו של מי שאמר והיה העולם בפניו שנאמר אמרו לאלהים מה נורא מעשיך, [שלא בפניו] אומר הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. אמרו לאלהים מה נורא מעשיך. מה דחילין אינון מגיניא דידך הנהרגים הורגים את הורגיהם והנצלבים צולבין את צולביהם והמשתקעים בים שוקעים את שוקעיהם. ברוב עוזך יכחשו לך, לך ישקרו ויעשו אויבך כחשין, נבוכדנאצר קברין אלההון די שדרך מישך ועבד גנו. סנחריב כתיב מי בכל אלהי הארצות, וכתוב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, פרעה אמר לא ידעתי את ה' נעשה כחשן שנאמר ה' הצדיק, אהוא אמר וגם את ישראל לא אשלח והוא בעצמו שלחן שנאמר ויהי בשלח פרעה:

הרכבת אנוש לראשנו. רבי אמרי ורבי אסי דאמרי תרווייהו כיון שנצרך אדם לבריות כאלו נדון בשני דינין שנאמר הרכבת אנוש לראשנו באנו באש ובמים. אמר רבי חנינא בר פפא באנו באש בימי נבוכדנאצר הרשע, במים בימי פרעה הרשע, ותוציאנו לרויה בימי המן הרשע:

אבוא ביתך בעולות. רבי לוי רמי כתיב אבוא ביתך בעולות, וכתוב הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך, לא קשיא הא בחטטאות ואשמות והא בשלמים ועולות:

אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי. אמר רבי יצחק הבבלי מאן דנדר מצוה דכתיב וידר יעקב נדר לאמר, לאמר לדורות שיהו נודרין בעת צרתן, וכה"א אשר פצו שפתי ודבר פי בצר לי, יעקב פתח בנדרים תחלה

שנאמר וידר יעקב נדר לאמר לפיכך כל מי שיהא נודר לא יהא תולה את הנדר אלא בו, רבי אבהו אמר אשר נשבע לה' נדר לאביר יעקב, אברהם ויצחק לא נאמר אלא לאביר יעקב תלה אתה הנדר במי שפתח בו תחלה:

תהלים – פרק סו – רמז תשצא

רבי יודן בשם רבי אידי כתיב וישמחו העם על התנדבם כי בלב שלם התנדבו לה' וגם דויד המלך שמח שמחה גדולה, ולפי שהיו עוסקים במצות נדבה ועלה בידם לפיכך שמחו מהו אומר ויברך דויד את ה' לעיני כל הקהל ויאמר דויד ברוך אתה ה' אלהי אברהם ויצחק אינו אומר אלא אלהי ישראל תלה את הנדר במי שפתח בו תחלה, אמר רבי יודן אף מן אתרה לית היא חסדה וידרו ישראל אין כתיב כאן אלא וידר ישראל ישראל סבא:

עולות מחים אעלה לך. רבי אבין אמר תרתי, רבי אבין אמר משל למלך שהיה מסב על (הגנטיין) [אקוביטון] שלו והכניסו לו תבשילין ואכלו וערב לו, התחיל ממחה בקערה, הה"ד עולות מחים כזה שהוא ממחה את הקערה. רבי אבין אמר חורי משל למלך שהיה מהלך במדבר נכנס לבורגין ראשון אכל שם ושתה שם נכנס לבורגין שני אכל שם ושתה שם ולן שם וכו' כך מה שהוא מתנה על העולה זאת העולה, זאת תורת העולה, לפי שהעולה כליל לאישים:

און אם ראיתי בלבי לא ישמע אדני. מחשבה רעה אין הקב"ה מצרפה למעשה (כתוב ברמז שנ"א):

ברוך אלהים אשר לא הסיר תפלתו וחסדו מאתו, אלו הן יסורין של אהבה יסורין שאין בהן בטול תפלה:

תהלים – פרק סז – רמז תשצב

למנצח בנגינות מזמור שיר אלהים יחננו ויברכנו יאר פניו אתנו סלה. בברכה שמברכין את בניך בה ברכם, ומה מברכין יברכך ה' וישמרך גו' אף כאן ברכם כן אלהים יחננו ויברכנו, אם עשית כן הודעת בעמים עוזך שנאמר לדעת בארץ דרך לך אמר רבי ברכיה אין הקב"ה מושיע את ישראל במעשיהם אלא להודיע גבורתו ולהודיע שמו, כן אסף אומר נודע ביהודה אלהים בישראל גדול שמו, ואומר אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך, ואומר ויושיעם למען שמו, מהו, להודיע את גבורתו. א"ר אלעזר יכול שעו"א אומרים נושא להם פנים לא ולא עוד אלא שמודים לו שנאמר יודוך עמים כלם למה (ה) שהקב"ה מגלה צדקתן של ישראל שנאמר כי כארץ תוציא צמחה וכגנה זרועיה תצמיח וגו' ואומר למען ציון לא אחשה וגו' ואומר וראו גויים צדקך וגו', אמר הקב"ה לישראל בעולם הזה הייתם מתברכים על ידי אחרים, לעתיד לבא אני מברך אתכם מפי שנאמר אלהים יחננו וגו' יאר פניו אתנו סלה:

תהלים – פרק סח – רמז תשצג

למנצח לדוד מזמור שיר יקום אלהים יפוצו אויביו. זה שאמר הכתוב בקום רשעים יסתר אדם, כל זמן שהרשעים בעולם אין לצדיקים קומה זקופה, אבדו הרשעים רבו הצדיקים, וכן דבורה אומרת כן יאבדו כל אויבך ה'. אבדו הרשעים ואוהביו כצאת השמש וגו', וכן דוד אומר אשמרה לפי מחסום למה בעוד רשע לנגד, אמר דוד עשה להם כאשר אמרת וכאשר עשית לראשונים כשם שאמר לך משה קומה ה' ויפוצו אויבך, וכן צופר הנעמתי אמר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנחם, אין להם מנוסה, ולהיכן הם נסין, ותקותם מפח נפש:

כהנדוף עשן תנדוף, אמר דוד לפני הקב"ה הרשעים אינם כלום עשן הם שנאמר כהנדוף עשן תנדוף, א"ד נהוראי בש"ר חייא בר אבא משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו עבדים היה הוא בפלטר העליון ועבדיו בתחתון והיו עבדיו מעשנין כדי שיעלה עליו העשן, וכן ישעיה אומר העם המכעיסים אותי וגו' היושבים בקברים ובנצורים ילינו, האומרים קרב אליך אל תגש בי כי קדשתך וגו'. עשן אלו הרשעים לפיכך אויבי ה' כיקר כרים כלו בעשן כלו:

תהלים – פרק סח – רמז תשצד

סלו לרוכב בערבות ביה שמו. רבי יהודה נשיאה שייליה לרבי שמואל בר נחמני מפני ששמעתי עליך שאתה בעל הגדה מהו ביה מו, אמר ליה אין כל מקום ומקום שאין ממונה על בייא שלו, אנגיטוס במדינה ממונה על בייא שלו, אגריסוק במדינה ממונה על בייא שלו, כך מי ממונה על עולמו של הקב"ה הקב"ה ביה שמו הקב"ה בייא שלו עולמו אמר ווי דמובדין ולא משתכחין, שאלית לרבי אלעזר ולא אמר כן אלא כי ביה ה' צור עולמים בשתי אותיות הללו ברא הקב"ה את עולמו ואין אנו יודעין אם העולם הזה נברא בה"א והעולם הבא ביו"ד, ממה שאמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן אלה תולדות השמים והארץ בהבראם בה"א בראם הוי העוה"ז נברא בה"א, ומה ה"א זה פתוח מכל צדדיו ופתוח מלמטה כך רמז שכל המתים יורדין לשאול, ועוקץ הזה של מעלה רמז שהן עתידין לעלות, והחלון הזה שמן הצד רמז לבעלי תשובה, והעוה"ב נברא ביו"ד מה יו"ד זה קומתו כפופה כך הם הרשעים קומתן כפופה ופניהם מקדירות הה"ד ושח גבהות אדם ושפל רום אנשים מה כתיב בתריה והאלילים כליל יחלוף. סלו לרוכב בערבות כל מקום שמצינו גדולתו של הקב"ה (בישעיה ברמז תפ"ט):

אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. אמר רבה בר בר חנה קשה לזווגן כקריעת ים סוף, איני והאמר רב יהודה אמר רב ארבעים יום קודם יצירת הולד בת קול יוצאת ואומרת בת פלוני לפלוני, לא קשיא הא בזווג ראשון הא בזווג שני. מטרונא שאלה את רבי יוסי לכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו, אמר לה לששה, ומאותה שעה במה הוא עסוק אמר לה יושב ומזווג זווגים איש לאשה ואשה לאיש, א"ל אם הדבר קשה יכולה אני לזווג מאה עבדים ומאה שפחות בלילה אחת, עשתה כך, עמדו והכו אלו את אלו ופצעו אלו את אלו זה אומר אני נוטל את זו וזאת אומרת אני נוטלת את זה, למחר שלחה וקראה לו וספרה לו כל הדברים, אמר לה אם הדבר הזה קל בעיניך קשה הוא לפני הקב"ה כקריעת ים סוף מה טעם אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים בכושרות. א"ר ברכיה בלשון הזה השיבה יושב הוא ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה הה"ד כי אלהים שופט זה ישפיל זה ירים. רבי יודן אמר אפילו ממזר אחד בסוף העולם וממזרת אחת בסוף העולם הקב"ה מביאן ומזווגן זה לזה, מה טעם מושיב יחידים ביתה. החתי זה אמורי לפי שכתוב כי החרם תחרימם ייתי דין מחיק שמיה ויסב להדא מחיקת שמא שנאמר ויהי עשו בן ארבעים שנה ויקח אשה את יהודית וגו'. בימי רבי חייא רבה עלה זרזיר אחד לארץ ישראל אתון טענון לגביה, אמרו מהו נכליניה, אמר אזלון יהבוניה על איגרא וכל עוף דישכון לגביה מיניה הוא, ואתא הדין עורבא מצראה ושכן גביה, אמר הדין מסאב הוא דמן מיניה הוא דכתיב את כל עורב למינו, אמרו לא על חנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו, כך לפי שכתוב כי הכרם תחרימם ייתי הדין מחיק שמא ויסב להדא מחיקת שמא:

תהלים – פרק סח – רמז תשצה

מושיב יחידים ביתה. זה עמרם ויוכבד כדי להוציא אסירים בכושרות להעמיד מהם גואל שיוציא אסירים בכושרות, חדש שהוא כשר לכם לא חמה קשה ולא גשמים קשים, ואי זה ניסן שנאמר היום אתם יוצאים בחדש האביב. רבי נתן אומר בכושרות אלו בוכים ואלו משוררים, מצרים בוכים שנאמר ומצרים מקברים, וישראל משוררים שנאמר קול רנה וישועה באהלי צדיקים. רבי נתן אומר בהכשרות במעשה הכשרות שלכם שנאמר במראות הצובאות, רבי אלעזר בן עקיבא אומר בזכות אברהם, רבי שמעון בן יוחאי אומר בזכות המילה. רבי אומר מוציא אסירים בכושרות סוררים היו אלא שנהג עמהם בהכשרות, וכן הוא אומר איש שקוצי עיניו השליכו. זבדי בן לוי פתח אלהים מושיב יחידים ביתה, אתה מוצא עד שלא נגאלו ישראל היו ישראל יוצאין בפני עצמן והשכינה בפני עצמה וכיון שנגאלו נעשו כלן המוניא אחת ושרתה שכינה ביניהם, וכין שגלו חזרה שכינה בפני עצמה וישראל בפני עצמן שנאמר איכה ישבה בדד. אלהים מושיב יחידים ביתה מוציא אסירים אין אסירים אלא תלמידי חכמים שהן מיסרין עצמן במקרא במשנה ובמדרש בהלכות ואגדות, לאמר לאסורים צאו אלו חכמים שהם דרים במקום שאין ראוי להם. לא גלגל הקב"ה והוציא ישראל ממצרים אלא בשכר שרה רבקה רחל ולאה בשכר שתפשה שרה בהגר והעלתה למטתו של אברהם. בשכר שאמרו לרבקה התלכי עם האיש הזה ותאמר אלך. בשכר שתפשה רחל בלהה והעלתה למטתו של יעקב, בשכר שתפשה לאה זלפה והעלתה למטתו של יעקב לכך נאמר מושיב יחידים ביתה:

גשם נדבות תניף אלהים. אם גשם היא צריכה, נדבות, ואם טל היא צריכה אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה, הה"ד ולא אמרו בלבבם נירא נא את ה' אלהינו הנותן גשם יורה ומלקוש, יהב לכו כולה לית אתון צריכין ליה מן הדין, שבועות קציר ישמור לנו מן השרב ומן הרוחות הקשות, א"ר יהושע בן לוי (וכי) סנטרך אנא לית את יהיב לי סנטרותי. א"ר ברכיה מגרסך אנא לית את מטעם לי מתבשילך. א"ר יהושע בן לוי על כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדבורו, ומאחר שמדבור ראשון יצאה נשמתן דבור שני היאך קבלו, הוריד טל שעתיד להחיות בו את המתים והחיה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלהים נחלתך ונלאה אתה כוננתה:

חיתך ישבו בה תכין בטובתך ואוכלת ואמרי לה שמסרחת ואוכלת תלמודו מתקיים בידו, ואם לאו אין תלמודו מתקיים בידו, אם עושה כן (א"ר ינאי) הקב"ה עושה לו סעודה שנאמר תכין בטובתך לעני אלהים. אדני יתן אומר המבשרות צבא רב א"ר יוחנן כל דבור ודברו שיוצא מפי הקב"ה נהפך לשבעים לשון, א"ר יהודע בן לוי כאדם שמכה על הסדן והניצוצות נתזות לכאן ולכאן, רבי יוסי בר חנינא אמר כאדם שהוא מכה בפטיש על האבן והצרורות נתזות לכאן ולכאן כך המבשרות צבא רב:

מלכי צבאות ידודון. א"ר יהושע בן לוי בכל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה חזרו ישראל לאחוריהם שנים עשר מיל, והיו מלאכי השרת מדדין אותן שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון אל תקרי ידודון אלא ידודון. כבוד ועוז לצדיקים לעתיד לבא ונותנין להם מאור פנים ומלאכי השרת עומדין סביב לישראל ובוכין בלבם ואומרים אשריכם ישראל שכל הצער והענוי והלחץ שהיה לכם חלף והלך לו ועכשו כל הטובה והגדולה שלכם, וכשעלה משה למרום והיו המלאכים נושאים ונותנים עמו שנאמר מלכי צבאות ידודון ידודון אל תקרי ידודון אלא ידודון שהיו נושאים ונותנים עם משה אבי החכמה אבי הנביאות שעלה שמים והוריד התורה. תנא ר' שמעון בן יוחאי עד של חטא אדם הראשון היה שומע את הקול ועומד על רגליו שנאמר וישמעו את קול ה' אלהים, וכיון שחטא היה שומע ומתחבא שנאמר ויתחבא האדם, עד שלא חטאו

ישראל מה כתיב ומראה כבוד ה' כאש אוכלת, אמר רבי אבא בר כהנא שבע מחיצות של אש היו נוצצות זו בזו והיו ישראל רואין ולא מתיראין ולא מתפחדין, וכיון שחטאו אפילו פני הסרסור לא היו יכולים לראות הה"ד וירא אהרן וכל בני ישראל את משה וגו'. רבי פנחס בש"ר ראובן אמר אפילו הסרסור הרגיש בעבירה. מלכי צבאות ידודון ידודון, רבי יודן בשם רבי איבו אמר מלאכי אין כתיב כאן אלא מלכי אפילו מלכיהון דמלאכיא אפילו מיכאל גבריאל לא היו יכולים להסתכל בפניו של משה, וכיון שחטאו אפילו בגוליידין לא היה יכול משה להסתכל שנאמר יגורתי מפני האף והחמה. עד שלא אירע אותו מעשה מה כתיב לדוד ה' אורי וישעי, כיון שאירע אותו מעשה מה כתיב ואבוא אליו והוא יגע ורפה ידים, עד שלא חטא שלמה היה רודה בשדים הה"ד עשיתי לי שרים ושרות וגו' שדה ושדות, וכין שחטא הביא ששים גבורים והיו משמרים מטתו שנאמר הנה מטתו שלשלמה ששים גבורים וגו':

אם תשכבון בין שפתים, דרש רבי עקיבא בזכות נשים צדקניות יצאו ישראל ממצרים (ביחזקאל ברמז שנ"ד). אמר רבי ינאי תפלין צריכין גוף נקי כאלישע בעל כנפיים, מאי היא, אמר אביי שלא יפח בהם, רבא אמר שלא יישן בהם, ואמאי קרי ליה אלישע בעל כנפים, שפעם אחת גזרה מלכות גזרה על ישראל שכל המניח תפלין ינקרו את מוחו והיה אלישע מניח תפלין ויצא לשוק, ראה קסדור אחד ורץ מפניו רץ אחריו כיון שהגיע אצלו נטלן מראושו ואחזן בידו, א"ל מה בידך אמר לו כנפי יונה. פשט ידו ונמצאו בה כנפי יונה, לפיכך היו קורין ואתו אלישע בעל כנפים, ומאי שנא יונה דא"ל, דאמתיל כנסת ישראל ליונה דכתיב כנפי יונה נחפה בכסף מה יונה זו כנפיה מגינות על ישראל אף ישראל מצות מגינות עליהן. כנפי יונה נחפה בכסף (כתוב ברמז ק"מ ובשמואל בפסוק וישב בנוב ברמז שנ"ה). מנין שבזת הים גדולה מבזת מצרים שנאמר ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי זה בזת מצרים, עדיים זה בזת הים, ואומר כנפי יונה נחפה בכסף זה בזת מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ זה בזת הים, תורי זהב נעשה לך זה בזת הים, עם נקודות הכסף זה בזת מצרים:

בפרש שדי ימלכים בה. אמר רבי חמא בר חנינא כל הקורא קריאת שמע באותיותיה מצננין לו גיהנם שנאמר בפרש שדי מלכים בה תשלג בצלמון, אל תקרי בפרש אלא בפרוש, אל תקרי בצלמו אלא בצלמות. תני תנא קמא דרבא צריך ליתן ריוח בין הדבקים, עני רבא בתריה כגון על לבבך וגו':

תהלים – פרק סח – רמז תשצו

הר אלהים הר בשן. ששה שמות נקראו לו, הר אלהים, הר בשן, הר גבנון, הר חמד, הר חורב, הר סיני. הר אלהים שישב עליו הקב"ה בדין שנאמר ואלה המשפטים, הר בשן הר ששכן הקב"ה שם, הר גבנון הר שפסל כל ההרים כמה דאת אמר או גבן או דק, הר חמד הר שחמד הקב"ה לישב עליו ההר חמד אלהים לשבתו, הר חרב הר שבו נמשכה החרב מות יומת הנואף והנואפת, מות יומת הרוצח, הר סיני שבו נשנאו עובדי אלילים שנאמר והגוים חרוב יחרבו, א"ר אבא בר כהנא בשם ר' יוחנן שנטלו שם עובדי אלילים אפופסין שלהן:

למה תרצדון הרים גבנונים, א"ר אלעזר אמר בר קפרא יצאה בת קול ואמרה להם למה תרצדון עם סיני כלכם בעלי מומין אתם גבי סיני, כתיב הכא גבנונים וכתוב התם או גבן או דק:

רכב אלהים רבותים אלפי שנאן. בלילי מאי קא עביד קוב"ה, אי תימא מעין יממא ואי תימא רוכב על כרוב קל שלו ושט בשמונה עשרה אלפים עולמות שברא שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן אל תקרי שנאן אלא שאנן, ואי תימא יושב ושומע שירה מפי החיות שנאמר ובלילה שירה עמי. שלא כמדת

הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם כשהוא יוצא לשלום יוצא יחידי וכשהוא יוצא למלחמה יוצא בבני אדם מרובין, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן כשהוא יוצא למלחמה אינו יוצא אלא יחידי שנאמר ה' איש מלחמה ה' שמו, וכשהוא יוצא לשלום יוצא באלפים ורבבות שנאמר רכב אלהים רבותים אלפי שנאן:

רבותים אלפי שנאן. (ו) שאינן מילי מליארדין עד שאין פסופיסטוס יכול לחשב. רכב אלהים רבותים. א"ר אבדימי דמן חיפה שניתתי במשנתי שירדו עם הקב"ה לסיני שנים ועשרים אלף של מלאכי השרת כמחנה לוייה שצפה הקב"ה שאינן עומדים בתומיהן אלא שבטו של לוי. ד"א שנים ועשרים אלף מרכבות וכל מרכבה כמרכבה שראה יחזקאל רכב אלהים, אמר רבי אלעזר בן פדת וכלן ירדו שנונים לכולות שונאיהם של ישראל אם לא יקבלו את התורה, א"ר אלעזר מהו אלפי שנאן הנאין והמשובחין שבהן, אף על פי כן אדני במסויים ביניהם, מלך בשר ודם יוצא לקמפון כמה נאים כיוצא בו. כמה קווצים כיוצא בו. אבל הקב"ה אינו כן אלא בשעה שבא לסיני נטל עמו מלאכי השרת הנאים והמשובחים שבהם אף על פי כן דודי צח ואדום:

תהלים – פרק סח – רמז תשצז

אמר ר' יהודה בר סימון מה כתיב ביה ואתה מרבבות קדש אות הוא בתוך רבבות קדש בשעה שבא לסיני. דבר אחר רכב אלהים רבותים א"ר אלעזר בן פדת במקום שיש אוכלוסין יש דוחק אבל בסיני אעפ"כ היו מרווחין. אלפי שנאן כמד"א שאנן מואב מנעוריו, א"ל הקב"ה הארך הרחב קבל בני אדוניך. ה' במ אמר רשב"ל טבלא יש על לבו של כל מלאך ומלאך ושמו של הקב"ה משותף עם שמו של כל מלאך מיכאל רפאל גבריאל, ה' במ אדנותו במ, ואל תאמר בהם בלבד אלא אף כשבא ליתן תורה לשיראל בלשון הזה נתנה ופתח בסיני אניכי ה' אלהיך, ה' במ אדנותו בהם ע"כ פתח בלשון הזה:

עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם. אריב"ל בשעה שעלה משה למרום עמדו המלאכים להרגו, א"ל בשבביל שני דברים שנתנו לי מן השמים אתם רוצים להרגני הניחוני, משל לה"ד לסוחר גדול ההולך במקום סכנה תפשוהו לסטין בקשו להרגו א"ל בשביל מנה שיש עמי אתם רוצים להרגני הניחוהו ולא הרגו אותנו, ולא היו יודעין שהיו בידו אבנים טובות ומרגליות שאין להם דמים אמרו זה לזה מה בצע לנו בהריגתו אין בידו כלום, כשנכנסו לעיר התחיל למכור אבנים טובות ומרגליות א"ל אתמול אמרת לנו אין לי אלא מנה ואתה מוציא אבנים טובות ומרגליות, א"ל כשאמרתי לכם כך הייתי במקום סכנה, כך משה רבינו אמר למלאכי השרת אין לי אלא שני דברים ומתנה גדולה היתה בידו שנא' עלית למרום שבית שבי לקחת מתנות באדם, אמרו ישראל למשה אשריך שלקחת מתנות, אמר להם אלולא שאמרתי שני דברים הייתי נשרף מאשם והתורה הצילני, עליהם אמר יערף כמטר לקחי, ואין עריפה אלא הריגה שנאמר וערפו שם את העגלה, ואין לקח אלא תורה שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעוזו בו (כתוב ברמז תרמ"א וביהושע ברמז ט"ו):

ברוך אדני יום יום. שנו רבותינו על הירוקות אומרים בורא פרי האדמה, ר' יהודה אומר בורא מיני דשאים, א"ר זירא ואי תימא ר' חנינא בר פפא מאי טעמא דרי יהודה דכתיב ברוך אדני יום יום, וכי ביום מברכין אותנו ובלילה אין מברכין אותנו, אלא כל יום ויום תן לו מעין ברכותיו ה"נ כל מין ומין תן לו מעין ברכותיו. וא"ר זירא ואי תימא ר' חנינא בר פפא הלכה כרבי יהודה וכן כל מצוה ומצוה תן לו מעין ברכותיו. תניא אמרו עליו על שמאי הזקן כל ימיו היה עוסק בכבוד שבת, מצא בהמה טובה אמר זו תהא לשבת, למחר מצא בהמה אחרת נאה הימנה מניח את השניה ואוכל את הראשונה, אבל הלל הזקן מדה אחרת היתה

בו שכל מעשיו היו לש"ש דכתיב ברוך אדני יום יום, תניא נמי הכי בש"א מחד בשביך לשבתיך, ובה"א ברוך אדני יום יום, כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר ברוך אדני יום יום יעמס לנו, אמר ליה אביי וכי אפשר לומר כן והלא כתיב מי מדד בשעלו מים, א"ל מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבה בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש:

למות תוצאות. אמר ר"נ בר יצחק תתק"ג מיני מיתה נבראו בעולם שנאמר למות תוצאות, תוצאו"ת בגמטריה תתק"ג הויין, קשה שבכולם אסכרה היכי דמיא כחיזרא בגבא דעמרא דלאחורי נשרא, ואיכא דאמרי כפיטורי בפי ושט, ניחא שבכולם נשיקה, נשיקה דמיא כמשחל בניתא מחלבא, הדא הוא דכתיב על זאת יתפלל כל חסיד אליך לעת מצוא זו מיתה דכתיב למות תוצאות:

תהלים – פרק סח – רמז תשצח

ימחץ ראש אויבו, אמר רבי יודן כתיב אוילים יליץ אשם הטפש הזה מתרגם חובתו מפיו ואומר לא חטאת אני חייב ולא אשם אני חייב, רבי לוי בשם רבי יודן אמר אלו בני אדם שנוהגין בשפחות היתר בעולם הזה הקב"ה תולה אותם בקדקדי ראשיהן לעתיד לבא, הה"ד אך אלהים ימחץ ראש אויביו קדקד שער מתהלך באשמו כל עמא יימרון יזיל ההוא גברא בחוביה:

ארמ אדני מבשן אשיב אשיב ממצולות ים, אמר רב יוהדה אמר שמואל ואי תימא רבי אמר ואמרי לה במתניתא תנא מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון הרקגישו בעצמן למה הן מתבקשין אמרו אם אנו טובין ביים אנו באין לעוה"ב, דרש להם הגדול שבהם אמר אדני מבשן אשיב אשיב ממצולות ים אלו שהן טובעין ביים, כיון ששמעו ילדות כך קפצו כלן ונפלו לתוך הים, נשאו ילדים קל וחומר בעצמן ומה הללו שדרכן לכך כן, אנו עאכ"ו, קפצו כלם ונפלו לים ועליהם הכתוב אומר כי עליך הורגנו כל היום:

תהלים – פרק סח – רמז תשצט

קדמו שרים אחר נוגנים, כיון שעלו ישראל מן הים רצו ישראל ומלאכי השרת לומר שירה, אמר רבי אבין משל למה הדבר דומה למלך שירד למלחמה ונצח ובאו בנו ועבדו ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך באו למלך ואמרו לו בניך ועבדיך עומדים ועטרה בידם ליתן בראשו של מלך, מי יכנס תחלה, אמר להם שוטים שבעולם עבדי קודם לבני יכנס בני תחלה, כך כיון שעלו ישראל מן הים אמר להם הקב"ה למלאכי השרת חניתו ישראל תחלה שנאמר אז ישיר משה נמצאו הנשים ומלאכי השרת עומדים, אמר רבי חייא בר אבא רב השלום עשה שלום ביניהם שנאמר קדמו שרים אלו ישראל, אחר נוגנים אלו המלאכים, בתוך עלמות תופפות אלו הנשים. אמר רבי השמים לא אקבל דבר זה אלא הנשים קלסו תחלה. אחר נוגנים אלו המלאכים שקלסו באחרונה, התחילו המלאכים להתרעם לפני הקב"ה לא דיינו שקדמו לנו האנשים אלא אף הנשים. אמר להם הקב"ה חייכם כן, אמר רבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמני ראה מה כתיב ותשאני רוח ואשמע אחרי קול רעש גדול, מהו אחרי, אחרי שקלסתי אני וחברי אמרו מלאכי השרת ברוך כבוד ה' ממקומו:

במקהלות ברכו אלהים היה רבי מאיר אומר מנין שאפילו עוברין שבמעיי אמן אמרו שירה על הים שנאמר במקהלות ברכו אלהים אדני ממקור ישראל. ריה"ג אומר לפי רוב הקהלה הן מברכין שנאמר במקהלות ברכו אלהים:

שם בנימן צעיר רודם. היה רמ"א בשעה שעמדו ישראל על הים היו השבטים נוצחין זא"ז זה אומר אני ארד תחלה וזה אומר אני ארד תחלה, קפץ שבטו של בנימן וירד לים שנאמר שם בנימן צעיר רודם אל תקרי רודם אלא רד ים והיו שרי יהודה רוגמין אותם שנאמר שרי יהודה רגמתם לפיכך זכה בנימן ונעשה אושפיזכן להקב"ה שנאמר ובין כתפיו שכן, ושבט יהודה זכה למלוכה שנאמר היתה יבְהוּדָה לקדשו, משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן אמר לקטן תעמידני עם הנץ החמה אמר לגדול תעמידני בשלש שעות, בא הקטן להעמידו עם הנץ החמה ולא הניחו הגדול אמר לא אמר לי אבא אלא עד שלש שעות, מתווך שהיו צווחין נר אביהן אמר להן בני לא נתכוונתם שניכם אלא לכבודי אף אני לא אקפח שכרכם. אמר רבי יהודה לא כך היה המעשה, אלא זה אומר אני יורד תחלה וזה אומר אני יורד תחלה מיד קפץ נחשון בן עמינדב לים שנאמר סבבוני בכחש אפרים וגו' ויהודה עוד רד עם אל, ועליו מפורש בקבלה הושיעני אלהים כי באו מים עד נפש אל תשטפני שבולת מים, מיד אמר הקב"ה למשה ידיד טובע בים ואתה הרם את מטך, לפיכך זכה יהודה לממשלה בישראל שנאמר היתה יהודה לקדשו, מה טעם היתה יהודה לקדשו משום דהים ראה ויגוס, הוי נודע ביהודה אלהים כו' (כתוב בשמואל ברמז קכ"ו):

תהלים – פרק סח – רמז תת

יאתיו חשמנים מני מצרים. אמר רב כהנא כשחלה רבי ישמעאל ברבי יוסי שלח לו רבי אמור לי שנים ושלושה דברים שאמרת משום אביך, שלח לו כך אמר אבא עתידה מצרים שתביא דורון למלך המשיח, כסבור שלא לקבל ממנה אומר לו הקב"ה קבל מהם בשביל אכסניא שעשו לבני במצרים שנאמר יאתיו חשמנים מני מצרים, נשאה כוש קל וחומר בעצמה ומה אלו שנשתעבדו בהם כך אנו שלא נשתעבדנו בהם על אחת כמה וכמה, מיד כוש תריץ ידיו לאלהים, נשאה מלכות הרביעית קל וחומר בעצמה ואמרו ומה הללו שאין אחיהם כך אנו אחיהם על אחת כמה וכמה, אמר הקב"ה לגבריאֵל גער חית קנה, מאי גער, גער בחיה וקנה עדה. ד"א גער בחיה שדרה בין הקנים שנאמר יכרסמנה חזיר מיער וגו', א"ר חייא בר אבא אמר רבי יוחנן א"ל גער בחיה שכל מעשיה נכתבין בקולמוס אחד. עדת אבירים בעגלי עמים ששחטו אבירי עם כעגלים שאין להם בעלים, מתרפס ברצי כסף שפושטין פסת יד לקבל ממון ואין עושין רצון בעלים. בזר עמים קרבות יחפצו מי גרם לישראל שיתפזרו בין האומות, קרבות שהיו חפצים בהן:

נורא אלהים ממקדשיך אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן אל תקרי ממקדשיך אלא ממקודשיך בשעה שהקב"ה עושה דין במקודשים מתעלה ומתקדש, וכן אתה אומר לא מתו נדב ואביהוא אלא להתקדש בכבודו של מקום שנאמר בקרובי אקדש, והיכא רמיזא דכתיב ונועדתי לך שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי, וכיון שידע אהרן שבניו ידועי המקום הם שתק וקבל שכר על שתיקתו שנאמר וידום אהרן (כתוב ברמז תש"ל וברמז תשל"א וברמז תש"א). וכן דוד אומר דום לה' והתחולל לו אע"פ שהוא מפיל לך חללים, ואף שלמה אמר עת לחשות ועת לדבר פעמים שאדם מדבר ומקבל שכר על דבורו:

תהלים – פרק סט – רמז תתא

למנצח על שושנים לדוד. זה שאמר הכתוב מה יפית ומה נעמת. ישראל יפים ונעימים עומדים על הים ורואים את הקב"ה שנאמר וירא ישראל את היד הגדולה, ראו אותו בסיני ונעשו ישרים שנאמר יצפון לישראל תושיה, ועוד נעשו על הים שושנים שנאמר למנצח על שושנים ואימתי הושיעני אלהים כי

באו מים עד נפש (כתוב ברמז תרע"ו). כי קנאת ביתך אכלתני. זה בנין בית המקדש (כתוב ברמז כ"ד). ישיחו בי יושבי שער (כתוב ברמז תתרי"ד):

ואני תפלתי לך ה' עת רצון אלהים ברב חסדך ענני באמת ישעך. אמר הקב"ה דוד בשביל שאתה יחידי אמרת עת רצון אבל תפלת צבור אינה חוזרת ריקם, כה' אלהינו בכל קראנו אליו, אבל ביחיד פעמים פתוחים פעמים נעולים (כתוב לעיל ברמז תשפ"ט וברמז תק"ט):

הצילני מטיט ואל אטבעה, מדינה של גיהנם שנאמר ויעלני מבור שאון מטיט היון:

חרפה שברה לבי. חרפה שחרפו אותי העמונים והמואבים וכוק' (כתוב בישעיה ברמז תע"ד):

יהי שלחנם לפניהם לפח, מה ראתה אסתר שהזמינה להמן, רבי אלעזר אומר פחים טמנה לו ללכדו שנאמר יהי שלחנם וגו':

תהלים – פרק סט – רמז תתב

תחשכנה עיניהם מראות. אלו הרשעים שהן רואין וחוטאין שנאמר ותרא האשה, ויראו בני האלהים, וירא חם אבי כנען, וירא ואתה שכם בן חמור, וירא בלק, וירא המן, וירא עשו, אבל הצדיקיים יראו וישמחו, משה וירא בסבלותם, וירא פנחס, וירא יעקב, וירא והנה איל, וישא את עיניו וירא:

ימחו מספר חיים. א"ר כרוספדאי אמר רבי יוחנן שלשה ספרים נפתחים בראש השנה, אחד של צדיקים גמורים, ואחד של רשעים גמורים, ואחד של בינונים. (של) צדיקים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר לחיים, (של) רשעים גמורים נכתבין ונחתמין לאלתר למיתה, (של) בינונים תלויין ועומדים מראש השנה עד י"ה זכו נכתבין לחיים לא זכו נכתבין למיתה, אמר רבי אבהו מאי קראה ימחו מספר חיים זה ספרן של רשעים, ועם צדיקים זה ספרן של צדיקים, אל יכתבו זה ספרן של בינונים, ר"נ בר יצחק אמר מהכא ואם אין מחני נא זה ספרן של רשעים, מספרך זה ספרן של צדיקים, אשר כתבת זה ספרן של בינונים:

ותיטב לה' משור פר, שנו רבותינו יום שנברא בו אדם הראשון אמר אוי לי בשביל שסרחתי העולם מתמעט והולך וחוזר לתהו ובהו, וזו היא מיתה שנקנסה עיל, היה יושב ובוכה כל הלילה כיון שעלה עמוד השחר אמר מנהגו של עולם הוא, עמד והקריב מקרין ברישא והדר מפריס. א"ר שור שהקריב אדם הראשון קרן אחת היתה לו במצחו שנאמר ותיטב לה' משור פר מקרין מפריס, כשרים חוץ משל פרה מפני שהוא קרן, אמר ר' יוסי והלא כל השופרות נקראו קרן, שפיר קאמר ר' יוסי, ורבנן כל השופרות איקרו שופר ואיקרו קרן, דפרה קרן איקרי שופר לא איקרי כו', ור"י א"ל דפרה נמי איקרי שופר דכתב ותיטב לה' משור פר אם שור למה פר ואם פר למה שור, אלא מאי משור פר משופר, ודקאמרת אין קטיגור נעשה סניגור, שופר מבחוץ הוא, ודקאמרת שופר אחד אמר רחמנא ולא שנים ושלושה שופרות, כיון דמחברי אהדדי כשופר אחד דמי. ראו ענויים ישמחו, ג' חלקים נעשה ממנו של המן, שלישי לחברים, שלישי למרדכי ואסתר, שלישי לבנין בהמ"ק:

כי שומע אל אביונים ה', א"ר בנימן לא ראשו של פסוק זה סופו ולא רושו, (ז) לא הוה צריך קרא למימר אלא כי שומע אל אביונים ה' ואת אסירים לא בזה או כי שומע אל אביוניו ואת אסיריו לא בזה, אלא כי שומע אל אביונים ה' אלו ישראל, דאמר ר' יוחנן כל מקום שנאמר דל דך עני ואביון בישראל הכתוב מדבר, ואת אסיריו לא בזה אלו העקרות שהן אסורות בתוך בתיהן, וכין שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפין, תדע לך שכן לאה שנזאת הבית היתה שנאמר וירא ה' כי שנזאה לאה וגו':

תהלים – פרק ע – המשך רמז תתב

למנצח לדוד להזכיר אלהים להצילני, אר"א בשכר שהם מזכירין אותי אני מושיבן אצלי, שכל זמן שהן מזכירין אותי מעי הומין עליהם שנאמר הבן יקיר לי אפרים וגו', אמר דוד אם כן אני מזכיר ותצילני למנצח לדוד להזכיר אלהים להצילני. אר"ר חסדא מלה"ד למלך שהיה לו צאן וכעס עליהן הסיר את הצאן והסיר את הדיר והוציא את הרועה, אחר ימים חזר המלך לצאנו התחיל מכנסה ובונה את הדיר ולרועה לא הזכיר אמר הרועה הרי הצאן מתכנסת והדייר בנויה ואני איני נזכר, כך אמר דוד למעלה מהפרשה כי אלהים יושיע ציון ויבנה ערי יהודה הרי הדיר בנויה, וישבו שם וירשוה וזרע עבדיו ינחלוה ואוהבי שמו ישכנו בה הרי הצאן, אמר הרועה ואני איני נזכר למנצח לדוד להזכיר. יבושו ויחפרו' אוי להם לרשעים שאנים מתים לעוה"ב אלא מקנאה שהם רואין ומן כעס שנאמר כי לאויל יהרג כעש ופותה תמית קנאה, ואחר הקנאה והכעס הם כלים שנאמר יבושו ויחפרו מבקשי נפשי וגו' ישובו על עקב בשתם וגו':

ואני עני ואביון אלהים חושה לי, וכתוב אחר אומר אדני יחשב לי, אר"ר יעקב איש כפר תמרתא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע חשוב אביונותי ועניותי ואתה חש לגאלני למה עזרי ומפלטי אתה ה' אל תאחר בין היום בין למחר עליך לגאלני לכך נאמר אל תאחר:

תהלים – פרק עא – רמז תתג

בך ה' חסיתי, אמר ישעיה מי בכם ירא ה' שומע בקול עבדו אשר הלך חשכים ואין נוגה לו יבטח בשם ה' מי היה בחשכים ולא הארתי לו, נבוכדנאצר אמר בריך אלההון די שדרך מישך ועבד נגו דשלח מלאכיה ושזיב לעבדוהי די איתרחיצו עלוהי, וכן דריוש אמר והוסק לדניאל מן גובא. ואומר בטחו בה' עדי עד, אמר דוד אם כן בך ה' חסיתי אל אבושה לעולם וכי לא נתביישו ישראל בעוה"ז, אלא אמר דוד דיינו שנתביישנו בעוה"ז ולא נבוש לעוה"ב, וכן ישעיה אומר ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד:

בצדקתך תצילני ותפלטני, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע כשתושיעני לא בצדקה אתה מושיעני ולא במעשים שיש לי אלא בין היום בין מחר בצדקתך אתה עתיד לגאלני. הטה אלי אזנך והושיעני (ז) אם הטית הושעת שנאמר אהבתי כי ישמע ה' את קולי תחנוני כי הטנ אזנו לי ובשביל שהטה דלותי ולי יהושיע דכתיב וירא כי אין איש. ממעי אמי אתה גוזי מהיכן הוא נוצר האדם מראשו שנאמר ממעי אמי אתה גוזי וכתיב התם גזי נזרך והשליכי, אבא שאול אומר מטבורו משרש שרשיו אילך ואילך. וכן לענין פקוח נפש עד היכן הוא בודק עד טבורו. כמופת הייתי לרבים, אמר דוד מה אני לא אמרתי שירה וכו' (כתוב בשמואל ברמז קס"ח). רב הונא אמר הרי שנתן לתוך פיו ושכח ולא ברך אם היו משקין פולטן ואם היו אוכלין מסלקין לצדדין, ר' יוסי בר אבין בשם ר' יוחנן אמר אפילו אוכלין פולטן שנאמר ימלא פי תהלתך. לאמר אלהים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל, אלו דואג ואחיתופל שרדפו אחרי דוד, מאי דרוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, והם אינם יודעין שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה:

תהלים – פרק עא – רמז תתד

את זו דרש רבי מנחם בר רבי יוסי כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור, לומר לך מה נר אינו מגין אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה, ואת התורה באור לומר לך מה אור מגין לעולם אף תורה מגינה לעולם, ואומר בהתהלך תנחה אותך בעולם הזה, בשכבך תשמור

עליך זה יום המיתה, והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא, ואומר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, אמר רב לבא, ואומר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, אמר רב יוסף דרש רב נחמן בר ר' יוסי להאי קרא כסיני וואילו דרשוה דואג ואחיתופל הכי לא רדוף בתר דוד:

וגם עד זקנה ושיבה. לא היא זקנה ולא היא שיבה, אמר דוד רבש"ע כשהייתי נער הרבה נסים עשית לי וסייעתני הייתי כגבור ועומד בכחי, אבל עכשיו שהזקנתי ואיני יכול לעמוד כי אם לישב אל תניחני. רבי אחא אמר הי זקנה והי שיבה, אלא שאם נתת לי זקנה תן לי שיבה עמה, ממי אתה למד מאברהם על ידי שכתוב בו ושמר דרך ה' זכה לזקנה שנא' ואברהם זקן וגו', אמר לו הקב"ה אברהם תפשת אומנתי בוא לבוש לבוש:

תהלים – פרק עב – רמז תתה

לשלמה אלהים משפטיך למלך תן, זה שאמר הכתוב אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו אלו הצדיקים שהם מניחין לבניהם פרי מעשיהן, ואף דוד הניח לשלמה בנו פרי מעשיו מה כתיב בדוד ויהי דוד עושה משפט לשלמה בנו פרי מעשיו מה כתיב בדוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה אף שלמה אלהים משפטיך למלך תן. משפט אינו אומר אלא משפטיך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע משפטיך למלך תן כשם שאתה דן בלא עדים והתראה, א"ל הקב"ה חייך כך אני עושה שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך, וכי אפשר לו לבשר ודם לישב על כסא ה' והכתיב כרסיה שביבין די נור, א"ר יוחנן שהוא דן דין כיוצרו בלא עדים ובלא התראה וזה דינן של שתי הזונות שנאמר אז תבאנה וגו'. ד"א אלהים משפטיך למלך תן, אמר דוד לפני הקב"ה היסורין אני מקבל ברם לשלמה וצדקתך לבן מלך. ד"א משפטיך למלך תן זה מלך המשיח שנאמר ויצא חטר מגזע ישי, וכתוב והיה צדק אזור מתניו. ידן עמך בצדק וענייך במשפט, ר' אליעזר אומר על מקום שיש דין אין דין וכ"מ שאין דין יש דין, כיצד בזמן שעושין את הדין בארץ אין הדין בשמים ובזמן שיאן ועשין את הדין בארץ הקב"ה יושב עליהן בדין בשמים שנאמר כי אלהי משפט ה'. ואומר אם בחקותי תלכו אם נטלתם אומנותי ונתת גשמיכם בעתם וגו':

ישאו הרים שלום. וכי ההרים נושאים שלום, אלא בזמן שהפירות מרובין השלום בעולם ובזמן שהפירות אין מרובין מריבה בעולם, כיצד אדם נכנס לתוך כרם של חברו הוא אומר לו מה אתה עושה בתוך כרמי ומריבין זה עם זה, ובזמן שהפירות מרובין עין טובה בעולם ושלום בעולם שנאמר והיה ביום ההוא נאם ה' תקראו איש אל רעהו תחת גפן ואל תחת תאנה:

תהלים – פרק עב – רמז תתו

ייראוך עם שמש. רבי אומר ימות המשיח לישראל שנים שלשה דורות שנאמר ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים, ר' אליעזר אומר ארבעים שנה שנאמר ארבעים שנה אקוט בדור, ואומר ויענך וירעיבך, וואומר שמחנו כימות עניתנו. א"ר אבין מה טעם כימי צאתך מארץ מצרים, רבי אלעזר בן ערך אומר שבעים שנה שנאמר והיה ביום ההוא ונשכחת צור שבעים שנה כימי מלך אחד ואי זה מלך מיחד הוי אומר זה מלך המשיח. תניא אידך ר"א אומר ארבע מאות שנה דכתיב שמחנו כימות עניתנו, וכתוב ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, רבי אומר שס"ה כמנין ימות החמה שנאמר כי יום נקם בלבי. תניא אבימי בריה דרבי אבהו שבעה אלפים שנה שנאמר כמשוש חתן על כלה, אמר רב יהודה אמר שמואל

כמיום שנברא העולם עד עכשו שנאמר כימי השמים על הארץ, רב נחמן אמר כימי נח ועד עכשו שנאמר כי מי נח זאת לי, רבי ברכיה בשם רבי חייא הגדול שש מאות שנה דכתיב כימי העץ ימי עמי, עץ הסדן עושה ת"ר שנה. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר אלף שנה דכתיב כי יום נקם בלבי, ויומו של הקב"ה אלף שנה, רבי יהושע אומר שני אלפים שנה שנאמר שמחנו כימות עניתנו ואין ימות פחות משני ימים. ייראוך עם שמש. יהודה בן תימא אומר ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה כדי לסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום, ר' זירא אמר מאי קראה ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים:

ורוב שלום עד בלי ירח. כשם שחמה ולבנה מאירים לכל העולם כך הצדיקים עתידין להאיר לעולם שנאמר והלכו גוים לאורך:

מלכי תרשיש ואיים מנחה ישיבו. חד עם דארעא א"ל לר' אושעיא אי אמרי לך חדא מלא טבא אמרית לה מן שמי, א"ל אין, א"ל כל אותן הדורות שנתן יעקב אבינו לעשו עתידין להחזירן למלך המשיח לעתיד לבא שנאמר מנחה ישיבו יביאו אין כתיב כאן אלא ישיבו, אמר ליה מלה טבא אמרת ומן שמך אמינא לה:

יהי פסת בר בארץ. יתיב רבן שמעון בן גמליאל ודרש עתידה ארץ ישראל שתוציא גלוסקאות וכלי מילת, לגלג עליו אותו תלמיד אמר ליה בוא ואראך דוגמתן בעולם הזה, נפק ואחוי ליה כמהין ופטריות וכלי מילת אחוי ליה נברא בר קורא. תנו רבנן עתידה חטה שתתמר ועולה כדקל בראש ההרים, ושמא תאמר יש צער לקצרה, ת"ל ירעש כלבנון פריו, הקב"ה מוציא רוח מתוך גנזיו ומשרה את סולתה ואדם יוצא לשדה ומביא מלא פסת ידו וממנה פרנסתו ופרנסת אנשי ביתו, ועסידה חטה שתהא ככליות של שור הגדול שנאמר עם חלב חליות חטה, ואל תתמה שהרי שועל קנן בלפת ושקלוח ששים ליטרא בליטראות של צפורי, א"ר אסי מעשה בשיחין באחד שהניח לו אביו שלשה בדי חרדל ונפשח אחד מהם וחבטוהו ונמצאו בו תשעה קבי חרדל ועצו סככו בו סוכות יוצרים, א"ר שמעון בר רבי יוסי בן חלפתא קלח של כרוב הניח לי אבא והיינו עולים ויורדים בו במעלות כסולם. אמר רבי אושעיא בשעה שבנה שלמה את בהמ"ק נטע בו כל מיני מגדים של זהב והיו מוציאים פירות בזמניהן וכשהרוח מנשבת בהן נושרין שנאמר ירעש כלבנון פריו, וכשנכנסו כותים להיכל יבשו שנאמר ופרח לבנון אומלל, ועתיד הקב"ה להחזירן שנאמר פרוח תפרח ותגל כבוד הלבנון נתן לה. ויציצו מעיר כעשב הארץ, אמר ר' חייא בר"י עתידין צדיקים שמבצבצין ועולים לירושלים שנאמר ויציצו מעיר כעשב הארץ, ואין עיר אלא ירושלים שנאמר העיר אשר בחרתי בה:

לפני שמש ינון שמו. מהו שמו של משיח, דבי רבי שילא אמרי שילה שמו שנאמר עד כי יבא שילה, דבי ר' ינאי אמרי ינון שמו שנאמר לפני שמש ינון שמו. דבי רבי חנינא אמרי חנינה שמו שנאמר אשר לא אתן לכם חנינה, וי"א מנחם שמו שנאמר כי רחק ממני מנחם (כתוב באיכה ברמז ד' וברמז צ"ח). אמר רב נחמן אי מחייה הוא כגון רבינו הקדוש אי ממתייא הוא כגון דניאל איש חמודות. שבעה דברים קדמו לברייתו של עולם שמו של משיח שנאמר לפני שמש ינון שמו:

כלו תפלות דוד בן ישי. תניא היה רבי מאיר אומר כל שירות ותשבחות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן שנאמר כלו תפלות דוד בן ישי אל תקרי כלו אלא כל אלו תפלות דוד:

תהלים – פרק עג – רמז תתז

מזמור לאסוף אך טוב לישראל אלהים לברי לבב. זה שאמר הכתוב אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה, אל תקנא בדבר שאין לו אחרית, ואומר כי אין אחרית לרע אמר הקב"ה אם ראית נרן של רשעים

דולק הרבה אל תקנא בם שהוא דועך לעולם הבא שנאמר נר רשעים ידעך, ובמה תקנא ביראת ה' כל היום בדבר שיש לו תקנה ואינה פוסקת לעולם אמר אסף כי קנאתי בהוללים ולא הייתי יודע שיסורין שהקב"ה מביא לישראל לטוב, וכה"א אך טוב לישראל אלהים, אך טוב אלהים אינו אומר כאן אלא אך טוב לישראל אלהים יסורין שמביא עליהם טובים, ולמה לברי לבב להבריאת את לבם לאותן [דכתיב עליהם] מי יעלה בהר ה' וגו' נקי כפים ובר לבב, אינו אומר טוב לישראל אלהים אלא אך טוב מיעוט היסורין שמביא עליהם טובים, למה לברי לבב לעולם הבא:

תהלים – פרק עג – רמז תתח

אך טוב לישראל אלהים. יכול לכל, תלמוד לומר לברי לבב, כיוצא בו טוב ה' לקויו. יכול לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו, (כיוצא בו טוב ה' לכל יכול לכל, ת"ל ורחמיו על כל מעשיו), כיוצא בו טוב ה' למעוז יכול לכל, תלמוד לומר ויודע חוסי בו, כיוצא בו אשרי אדם עוז לו בך יכול לכל, תלמוד לומר מסלות בלבבם אליו דשביליא דאורייתא בלבהון, כיוצא בו הטיבה ה' לטובים יכול לכל, תלמוד לומר ולישרים בלבותם, כיוצא בו קרוב ה' לכל קוראיו יכול לכל, תלמוד לומר לכל אשר יקראוהו באמת, כיוצא בו מי אל כמוך נושא עון יכול לכל, תלמוד לומר לשארית נחלתו:

כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה, ראיתי שלותן של רשעים והייתי מקנא (ח) כאלו הם עושין חללים חללים, וכן הוא אומר כל ימי רשע הוא מתחולל, שלום רשעים אראה יושבים השקט ובטח בתיהם שלום מפחד, כי אין חרצובות למותם לא חרדתם לאין לא חרצבתם ליסורין, ובריא אולם לפיכך הן בריאים כאולם. דבר אחר בריאים (ט) כסבלו של אולם. ד"א כי קנאתי בהוללים, במערבא אמרי אלו שלבן מלא הוללות, ר' לוי קרי להון והוניא אלו שמביאין אללי לעולם. כי אין חרצובות למותם לא (הרהרתם) [החרדתם] בחללים ולא צביתם בעונות, אלא ובריא אולם עשיתם בריאים כאולם כדתנן פתחו של אולם ארכו מ' אמה ורחבו עשרים אמה, רבי דוסתאי בשם ר' ינאי בשם ר' מאיר האשה הזו טווה מעה אחת עבה ומעה אחת דקה אלו לציבין ולעונות ואלו לאיספליטון, ורבנן אין להם צבין של עונות שימותו בהן אלא אלו הבריאים ליום הדין הה"ד ואולם הכסא אשר ישפוט שם אולם המשפט:

בעמל אנוש אינימו. בשיפוטן של בריות אינימו לא לחרוש ולא לזרוע ולא לקצור:

ועם אדם לא ינוגעו. אמר רבי ברכיה (י) אפילו עם אותן שכתוב בהן ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם לא ינוגעו. דבר אחר כי אין חרצובות למותם, דרש רבה בר עולא אמר הקב"ה לא דיין לרשעים שאין חרדים ועצבים מיום המיתה אלא שכבם בריא להם כאולם, והיינו דאמר רבא מאי דכתיב זה דרכם כסל למו ואחריהם יבפיהם ירצו סלה אמר הקב"ה יודעים רשעים שדרכם ואחרייתם למיתה ויש להם חלב על כסלם, שמא תאמר שכוחה היא מהם. תלמוד לומר ואחריהם בפיהם ירצו סלה. ד"א מהו כי אין חרצובות למותם אין הקב"ה מאחר צביונם של רשעים אלא כל מה שהן מבקשין מן הקב"ה נותן להם מיד, משל למה הדבר דומה לרופא שעלה לבקר את החולה נטל כף שלו. א"ל תנו לו לאכול מה שירצה למה שהוא מת, כך אמר משה ומשלם לשונאיו. בעמל אנוש אינימו, וכן איוב אומר בתיהם שלום מפחד ולא שבט אלוה עליהם אין אחד מהם חושש בעינו ולא בשינו אלא הקב"ה מיחל לפניהם את הדרכים שנאמר יחילו דרכיו בכל עת, ובשביל שאינן מתיסרין הן מתגברין (יא) ומולידים כשרים שנאמר לכן ענקתמו גאוה יעטף שית חמס למו ואין יעטף אלא ילוד שנאמר ובהעטיפ הצאן:

יצא מחלב עינמו. יוצאים מהן שומן הכרים והמשנים שהם אוכלין יושבות תחת עיניהם והן בולטות מפניהם שכן אתה למד שמן העניות ומן הרעב עיניו של אדם מעמיקות, וכן בני קרח אומרים עיני דאבה מני עוני:

עברו משכיות לבב. א"ר אלעזר הרבה נתת להם ממה שהיו מבקשין יש שהוא מסכים להיות בעל זמורה עשית אותו שלטון. ויש שהיה מסכים להיות שלטון עשית אותו שר צבא העברת להם על כל מה שהיו מבקשין:

שתו בשמים פיהם. שפרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו ונבוכדנאצר אמר מאן הוא אלה די ישיזביכון מן ידי, סנחריב אמר מי בכל אלהי הארצות. אמר ריש לקיש כל המספר לשון הרע מגדיל עונות עד לשמים שנאמר שתו בשמים פיהם (כתוב ברמז תשס"ה):

ואני כמעט נטיו רגלי. רבי ולוי חד אמר אסף מבני קרח היה אמר כבר הייתי שורה בגיהנם עם אבי, וחד אמר אסף אחד היה כבר הייתי שורה עם הרשעים בגיהנם:

עד אבוא אל מקדשי אל. רבי ורבי נתן סוף משנה, רבינא ורב אשי סוף הוראה, וסימניך עד אבוא אל מקדשי אל רב אשי. אבינה לאחריתם רבינא לאחריתם. אדני בעיר צלמס תבזה למה בעיר המשל אומר מקום שהלסטים מקפח שם הוא תולה. ואני בער ולא אדע (כתוב במלכים ברמז רל"ט):

בעצתך תנחני ואחר כבוד תקחני אחר כבוד גדול שכבד עשו את הוריו אתה עתיד להעלותנו, רב הונא בשם רבי נחוניא מי אחר כבודו של יעקב בעוה"ז כבוד גדול שכבד עשו את הוריו. א"ר שמעון בן גמליאל אני כשהייתי משמש את אבא הייתי משמשו בבגים צואים, כשהייתי יוצא לחוץ הייתי יוצא בבגדים נאים כדי שאצא לשון מבוסס, אבל עשו כשהיה משמש את אביו היה משמשו בבגדי מלכות דכתיב את בגדי עשו בנה הגדול החמודות אמר כדאי הוא אבא שישתמש בבגדי מלכות:

צור לבבי (כתבו ברמז רע"ב):

תהלים – פרק עג – רמז תתט

כי הנה רחוקי יאבדו. אמר דוד הואיל ומי שהוא רחוק ממך בעוה"ז הוא אבוד לעוה"ב, הצמתה כל זונה ממך הרשעים שמחליטין עצמן בעונות ומזניחין עצמן ממך אף אתה מה עושה להם מחליטין לגיהנם, ואין הצמתה אלא לשון מוחלט שנאמר לצמיתות לקונה אותנו:

ואני קרבת אלהים לי טוב. לפי ששאלו את בלעם יש להן קץ של ישועה אמר להם הן ורחוק הוא שנאמר אראנו ולא עתה אשורנו ולא קרוב, שאלו לנביאי ישראל ואמרו קרוב הוא שנאמר כי קרוב יום אידם, בא ירמיה ואמר הלילו כי קרוב יום ה', בא מלאכי ואמר קרוב הוא כי הנה יום בא בוער כתנור, בא יואל ואמר כי קרוב יום ה', אמר דוד כיה נה רחוקי יאבדו זה בלעם וחבריו שרחקו את הקץ ואבדו מן העולם, אבל נביאי ישראל הטבת להם שקרבו את הקץ תיטיב לי אף אני שקרבת את הקץ ואני קרבת אלהים לי טוב. לספר כל מלאכותיך, א"ר פנחס בשם רבי חמא אע"פ ששבת הקב"ה ממלאכתו וגמר בריאת עולם שנאמר ויכל אלהים ביום השביעי אבל משתי מלאכות לא שבת מתקן פורענות לרשעים ומתקן שכר טוב לצדיקים. הצמתה כל זונה ממך, א"ר יוסי דואג נצטרע שנאמר הצמתה כל זונה ממך וכתוב לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין, ותני אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה:

תהלים – פרק עד – המשך רמז תתט

משכיל לאסוף למה אלהים זנחת לנצח. א"ר יוחנן אמר אסף אתה ארך אפים ואני קצר רוח וילוד אשה שנאמר אדם ילוד אשה קצר ימים אם אתה בא להאריך עמנו אין בנו ממש, וכן אמר אסף למה אלהים זנחת לנצח עד עכשו עשן אפך עולה לפניך ייעשן אפך בצאן מרעיתך, אמר ליה אתה זנחת מפני מה אתה מסתיר פניך ממנו כאדם שמסתיר פניו מן העשן, וכן הוא אומר עד מתי עשנת בתפלת עמך איה צאן מרעיתך ששכחת אותה ואתן צאני צאן מרעיתי (כתוב ברמז תרמ"ז):

זכור עדתך קנית קדם. מהו קדם מלמד שנבראו ישראל קודם שנברא העולם. הרימה פעמיך למשואות, א"ר שמעיה בשם רבי יהושע ב"ל הרימה פעמיך שאמרת לנו שלש פעמים בשנה הרי הן עשויות (יב) משואות משואות:

שאגו צורריך בקרב מועדיך שמו אותותם אותות. זה טיטוס הרשע שחרף וגדף כלפי מעלה, מה עשה תפס זונה בידו ונכנס לבית קדש הקדשים והציע ספר תורה ועבר עליה עבירה ונטל סייף וגדר את הפרוכת ונעשה נס והיה הדם מבצבץ והיה סבור אותו רשע שהרג את עצמו, אבא חנן אומר מי כמוך חסין יה מי כמוך חסין וקשה שאתה שומע נאוצו וגדופו של אותו רשע ואתה שותק, דבי רבי ישמעאל תנא מי כמכה באלים ה' מי כמוך באלמים. אמר רבי יהושע בן לוי מאי דכתיב קול שאון מעיר קול מהיכל כל הצרות וחשך ואפלה יוצא מכרך גדול קול ההיכל מקטרג, ומהו מקטרג קול ה' משלם גמול לאויביו:

שמו אותותם אותות. אמרו יום פלוני אנו כובשין אותה נטלו אות בחצים היו יורים את החץ בצפון והיה יורד בדרום שנאמר קלקל בחצים שאל בתרפים וכל סימן שנתנו הצליח הוי שמו אותותם אותות:

תהלים – פרק עד – רמז תתי

יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות. אמר רבא טעין תלת מאה כודנייתא נרגי פרזלא דשליט בפרזלא שדר ליה נבוכדנאצר לנבוזראדן וכולהו בלעתנוהו חד תרעא דירושלם שנאמר ועתה פתוחיה יחד בכשיל וכילפות יהלומון, בעא למיהדר אמר מסתפינא דיעבדו בי כדעבדו בסנחריב נפק בת קלא ואמרה ליה שור בר שוור מא זימנא דמקדשא והיכלא למיקלא, פש בהדיה חד טנא אתא מחייה בקופיה ואיפתח שנאמר יודע כמביא למעלה בסבך עץ קרדומות:

ועתה פתוחיה יחד. הרי עשו האבות פתח לבניהם בקשו לעלות לשמים ולא יכלו שנאמר הבה נבנה לנו עיר ומגדל, אמרו נעשה לנו עבודת אלילים ונעשה לנו שם וילחם עמו ואין שם אלא ע"א שנאמר ושם אלהים אחרים ואומר אז הוחל לקרוא בשם ה', כך עשו הרשעים חשבו מזמה בל יוכלו עשו עמך בארץ שלחו באש מקדשך למעלה היתה שכינתך ולמטה היתה שכינתך ובשביל שלא יכלו לשלוט בשמים שלטו בארץ, אמרו בלבם נינם יחד מה הם אומרים אמרו לכו ונכחידם מגוי ולא יזכר שם ישראל עוד, אלהי מי נקרא לא אלהי ישראל נעקר ישראל ואינו נזכר עוד, שרפו כל מועדי אל מהו מועדי אל מקומות שהיה שמך מתועד:

אותותינו לא ראינו. אות שאמרת לנו הנני מביא אותם מארץ צפון וקצבתים מירכתי ארץ במ עור ופסח הרה ויולדת יחדו קהל גדול ישובו הנה, ואותו אות שכתבת מה נאוו על ההרים רגלי מבשר משמיע שלום מבשר טוב משמיע ישועה אומר לציון מלך מאלהיך למה כי אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, וכן הוא אומר כי רחוק ממני מנחם אין לנו נביא שידענו כלום אלא הכל סתם בפנינו שנאמר ואתה דניאל סתום

הדברים וחתום אם אין אתה עושה בשבילנו עשה בשביל שמך שהוא מתחרף בעולם עד מתי אלהים יחרף צר. למה תשיב ידך זה שמאל (כתוב בשופטים ברמז נ"ו). ואלהים מלכי מקדם פועל ישועות בקרב הארץ, הא פועלא טבא שהעמיד לי שכרי עד שלא עמדת לפעול הה"ד ויטע ה' אלהים גן בעדן מקדם. א"ר שמואל בר נחמני אתה סבור קודם לברייתו של עולם ואינו אלא קודם לברייתו של אדם הראשון אדם נברא בששי וגן עדן נברא בשלישי. אתה פוררת בעזך ים, עשרה נסים נעשו לאבותינו על הים (כתוב ברמז תקס"ח). לך יום אף לך לילה, היום מקלם (כתוב בשופטים ברמז מ"ו). אל תשכח קול צורריך שאון קמין עולה תמיד (כתוב בשופטים ברמז נ"ח):

תהלים – פרק עה – המשך רמז תתי

למנצח אל תשחת מזמור לאסף שיר. זה שאמר הכתוב כי אל רחום ה' אלהיך לא ירפך ולא ישחיתך ואתפלל אל ה' ואומר אל תשחת עמך ונחלתך, א"ל הקב"ה איני משחית שנאמר וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא ולא אבה ה' השחיתך, אמר אסף לפני הקב"ה כשם שעשית למשה כך עשה לי למנצח על תשחת. א"ר אושעיא אמר אסף לא עשית לנו נסים והודינו לך, עשה לנו נסים ושוב אנו מודים לך, הודינו לך בעולם הזה שוב אנו מודים לך לעולם הבא, הודינו לך אלהים הודינו וקרוב שמך בין מכה בין מטיב הרי אנו מודים לך ושמך קרוב בפינו. ספרו נפלאותיך אימתי אנו מספרים כי אקח מועד כשביא אותו מועד כי למועד מועדים אותה שעה אני מישרים אשפוט:

תהלים – פרק עה – רמז תתיא

נמוגים ארץ וכל יושביה. ר' הונא בשם ר' אחא נמוגים ארץ כמד"א נמוגו כל יושבי כנען. אנכי תכנתי עמודיה סלה, כיון שקבלו עליהם אנכי ה' אלהיך תכנתי עמודיה סלה נתבסם העולם. והיינו דאמר רשב"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם עולמו אם מקבלים ישראל את התורה מוטב ואם לאו אני מחזיר אתכם לתהו ובהו והיינו דכתיב ארץ יראה ושקטה אם יראה למה שקטה למה יראה, אלא בתחלה יראה ולבסוף שקטה:

אמרתי להוללים אל תהולו. אלו שלבם מלא עליהם חולחליות רעות, רבי לוי קרי להו זהו הונאי אלו שמביאין יללה לעולם. ולרשעים אל תרימו קרן, הצדיקים לא שמחו בעולמי ואתם רוצים לשמוח בעולמי, אדם הראשון לא שמח בעולמי ואתם וכו', רבי לוי בשם ר' שמעון בן מנסיא תפוח עקב של אדם הראשון היה מכה גלגל חמה קלסתר פניו על אחת כמה וכמה, רבי לוי בשם רבי אחא בר חננינא שלש עשרה חופות קשר הקב"ה בגן עדן שנאמר בעדן גן אלהים היית וגו', ואחר כל הכבוד הזה כי עפר אתה ואל עפר תשוב, אברהם לא שמח בעולמי אברהם נולד לו בן למאה שנה וא"ל הקב"ה קח נא את בנך והיה מהלך שלשה ימים וכתוב (ויהי) ביום השלישי וישא אברהם את עיניו ועלה לראש ההר ובנה את המזבח וסדר את המערכה וערך את העצים ונטל את יצחק בנו ועקדו על גבי המזבח ונטל את הסכין אלולא שא"ל אל תשלח כבר היה שחוט, כשחזר ספר לשרה כל המאורע א"ל ווי לך ברא דעלובתא אלולא שא"ל אל תשלח ידך כבר היית שחוט לא הספיקה לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתה שנאמר ויבא אברהם לספוד לשרה ולבכותה מהיכן בא מהר המוריה בא. אתה מוצא אלישבע בת עמינדב ראתה ארבע שמחות ביום אחד, יבמה מלך, אחיה נשיא, בעלה כהן גדול, בניה סגני כהונה ונכנסו בניה להקריב ומתו שנאמר ותצא אש מלפני ה'. כביכול הקב"ה לא שמח בעולמו שמח ה' במעשיו אין כתיב אלא ישמח ואימתי ישמח במעשים

של צדיקים לעתיד לבא, ישראל לא שמחו בעולמי שמח ישראל בעושו אין כתיב כאן אלא ישמח שעתידין ישראל לשמוח בהקב"ה, לכך נאמר אמרתי להוללים אל תהולו וגו' אל תרימו למרום קרנכם:

תהלים – פרק עה – רמז תתיב

כי לא ממוצא וממערב. א"ר שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן בשעה שראה בלשצר פם ידא די כתבא תמה אמר שמא מלכות מרדה בי, הוא משלח לכל איפרכיא ואיפרכיא ולא מצא שמררה בו מלכות א"ל הקב"ה שלחת אצל כל האפרכיות שמא אצלי שלחת אני הוא משפיל ומרים שנאמר כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים, אמר ר' לוי מלכות משפילו ומלכות מרים מלכות יוצאת ומלכות נכנסת. ד"א כי לא ממוצא וממערב לא ממה שאדם עמל ויוצא לסחורה והולך ממזרח למערב וחוזר על המדברות ועל ההרים נעשה עשיר כי אלהים שופט זה ישפטל וזה ירים, א"ר אבא כל הרים שבמקרא הרים חוץ מזה שהוא רוממות לומר שאין אדם מתרומם מן הדברים הללו, מה הקב"ה עושה נוטל מזה ונותן לזה. למה נקרא שמם נכסים שהם נגלין לזה ונכסין מזה, וכן חנה אומרת ה' מוריש ומעשיר משפיל אף מרומם באף שהוא מביא על זה הוא מרומם לזה, תדע לך כשבקש שיתעשרו בני ראובן ובני גד הפיל את מדינים בידם מה כתיב וישבו בני ישראל את נשי מדין ואח"כ ומקנה רב היה לבני ראובן. מטרונא שאלה את רבי יוסי בכמה ימים ברא הקב"ה את עולמו וכו' אמרה ליה מאותה שעה מהו עושה אמר לה יושב ומזווג זווגים וגו' (כתוב ברמז תשצ"ד). רבי ברכיה אמר בלשום הזה השיבה יושב ועושה סולמות מעלה לזה ומוריד לזה הדא הוא דכתיב כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים. רבי יונה בן צרויה ורבנן פתרין קריא באהרן בשלום הזה הושפל כי זה משה האיש ובלשון הזה הוגבה זה קרבן אהרן ובניו, רבי יונה בן צרויה פתר קריא בישראל בלשון הזה הושפלו כי זה משה האיש ובלשון הזה הוגבהו זה יתנו כל העובר על הפקודים:

תהלים – פרק עה – רמז תתיג

כי כוס ביד ה' ויין חמר. רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר כוס שהיה כמוס ומחוסר וכן הוא אומר הלא הוא כמוס עמדי (ג) יכול דוהה תלמוד לומר חמר, יכול שאין בו אלא חציו, תלמוד לומר מלא מסך, יכול שאינו חסר אפילו טפה אחת, תלמוד לומר ויגר מזה, מאותה טפה שתו אנשי דור המבול ואנשי דור הפלגה ואנשי סדום ועמורה ופרעה וכל חילו סיסרא וכל המונו סנחריב וכל אגפיו נבוכדנאצר וכל חילו, ומאותה טפה עתידין לשתות כל באי עולם עד סוף כל הדורות, וכן הוא אומר ועשה ה' לכל העמים בהר ההוא משתה שמנים משתה שמרים, יכול שמרים (שאיין) [שיש] בהן צורך, ת"ל שמנים ממוחיים שמרים מזוקקים, וכן הוא אומר כוס זהב בבל ביד ה' מה דרכו של זהב לאחר שנשבר יש לו תקנה כך כשתפסוק הפורענות מן העו"א עתידה לחזור להם, וכשמגעת אצל ישראל מהו אומר ואת חרשיה תגרמי, מה דרכו של חרש לאחר שנשבר אין לו רפואה כך כשתפסוק הפורענות מישראל אין עתידה לחזור להם (כתבו ברמז ש"ז). אמר רבי יהושע בן לוי מהיכן קבעו חכמים ארבע כוסות בליל פסח כנגד ארבע כוסות של כוס התרעלה שהקב"ה משקה לעו"א. הדא הוא דכתיב כי כוס ביד ה'. כה אמר ה' קח את כוס היין החמה מידי. כוס זהב בבל ביד ה'. ימטרר על רשעים פחים אש וגפרית ורוח זלעפות מנת כוסם, וכנגדן משקה הקב"ה לישראל ארבע כוסות של ישועה לעתיד לבא שנאמר ה' מנת חלקי וכוסי, דשנת בשמן ראשי כוסי רויח, כוס ישועות אשא, כוס ישועה אשא אין כתיב כאן אלא ישועות שתי ישועות אחת לימות המשיח ואחת לימות גוג ומגוג, רבי יודן ורבי חמא בר חנינא ורבי יצחק אמרו לעתיד לבא הקב"ה אומר

לפרעה שתה כוסך, והוא אומר לו רבש"ע כבר שתיתי כוסי בעוה"ז, והוא אומר לו מה ששתית כמו אגרא אחת היתה שנאמר ויגר מזה, אבל עכשו אך שמריה ימצו ישתו כל רשעי ארץ:

וכל קרני רשעים אגדע תרוממנה קרנות צדיק. עשר קרנות הן וכו' (כתוב בשמואל ברמז פ"א). כיון שחטאו ישראל נטלן מהם ונתנן לעו"א שנאמר וקרנין עשר לה, וכל זמן שקרני רשעים קיימין קרנותיהן של שונאי ישראל מגודעות שנאמר גדע בחרי אף כל קרן ישראל, ולעתיד לבא הוא מגדע קרנות של רשעים ומרומם קרנות צדיקים שנאמר תרוממנה קרנות צדיק תרוממנה קרנות שגדע צדיקו של עולם:

תהלים – פרק עו – המשך רמז תתיג

למנצח בנגינות מזמור לאסף שיר נודע ביהודה אלהים, אמר רבי יוחנן בן נורי בשעה שגלו עשרת השבטים שבט יהודה ובנימין לא גלו, התחילו עו"א לומר אין זה אלא חנופת פנים לפי שהם בני אכסניא שלו נשא להם פנים ולא הגלה, הודיע הקב"ה נאמנות בעולם שנאמר בשבטי ישראל הודעתי נאמנה, אותה שעה נודע ביהודה אלהים, אמר רבי יודן ברבי אלעאי בשעה שהיו ישראל עומדין על הים וכו' (כדכתוב ברמז ת"ת). ויהי בשלם סוכו. אמר רבי ברכיה מתחלת בריתו של עולם עשה לו הקב"ה סוכה בירושלים כביכול היה מתפלל בתוכה ואומר יהי רצון שיעשו בני רצוני כדי שלא אחריב ביתי ומקדשי, וכיון שחרב הוא מתפלל ואומר יהי רצון שיעשו בני תשובה שאקרב בנין ביתי, תדע לך שכן הוא שנאמר והביאותים אל הר קדשי וגו' בית תפלתם לא נאמר אלא בית תפלתי מלמד שהקב"ה מתפלל (כתוב ברמז תפ"ח):

תהלים – פרק עו – רמז תתיג

ד"א אימתי נודע יהודה באלהים כשתקים אותה סוכה שאמרת והיה ביום ההוא אקים את סוכת דוד הנופלת. אמר הקב"ה אברהם קרא אותו יראה שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה, ושם קרא אותו שלם שנאמר ומלכי צדק מלך שלם הוציא לחם ויין וגו', אם אני קורא אותו יראה כדרך שקראו אברהם, שם צדיק ומתרעם, ואם אני קורא אותו שלם כדרך שקראו שם, אברהם צדיק ומתרעם, אלא הריני קורא אותו בדרך שקראו אותו שניהם ירושלים יראה שלום:

תהלים – פרק עו – רמז תתטו

ד"א ויהי בשלם סוכו מה ראה להחזיר לה (יד) שם הראשון, לפי שהוא ואמר כי על אפי ועל חמתי היתה לי העיר הזאת למן היום אשר בנו אותה עד היום הזה להסירה מעל פני, יכול אף עכשו הרי היא באף ובחמה, תלמוד לומר להר חמד אלהים לשבתו. ישכון לבטח הרי היא בחמדה ובתאוה, מלמד שכפר לה חרבנה, ומנין שאין השכינה חוזרת לתוכה עד שתעשה הר שנאמר ויקרא אברהם שם המקום ההוא ה' יראה אשר יאמר היום בהר ה' יראה. ואומר זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים אימתי לכשיעקרו יסודותיה ממנה האומרים ערו ערו עד היסוד בה:

שמה שבר רשפי קשת, אימתי נודע ביהודה אלהים כשתקים שמה שבר רשפי קשת מגיד הכתוב כשבא הקב"ה ליפרע מעובדי אלילים שמו מתגדל בעולם שנאמר ואכבדה בפרעה ובכל חילו וידעו מצרים כי אני ה' ואומר ושמתי בהם אות ושלחתי מהם פליטים אל הגוים תרשיש פול ולוד מושכי קשת תובל ויון האיים הרחוקים אשר לא שמעו את שמעי ולא ראו את כבודי והגידו את כבודי בגוים, כה אמר ה' יגיע

מצרים וסחר כוש וגו' אחריו מהו אומר אכן אתה אל מסתתר, וכן הוא אומר ונשפטתי אתו בדבר ובדם ואח"כ והתגדלתי והתקדשתי:

אשתוללו אבירי לב. אלו משה ואהרן ששלחו מרגלים ואמרו לשון הרע על הארץ ולא היו יודעין מה לעשות, ואף משה ואהרן נתרשלו ידיהן עמד כלב ושתק כל אותן האוכלוסין שנאמר ויהם כלב את העם לאמר עלה נעלה וירשנו אותה כי יכול נוכל לה. משמים השמעת דין ארץ יראה ושקטה, אם יראה למה שקטה וכו' (כתבו לעיל ברמז תתי"א). רבי לוי בשם רבי יוחנן אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא אמרה הארץ מצוה אחת נצטווה אדם הראשון ועבר עליה ונתקללתי בעבורה שנארמ ארורה האדמה בעבורך, כאן רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה עאכ"ו. אמר רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אעפ"כ חזר הקב"ה ופייסה שנאמר ארץ ארץ שמעי דבר ה' שמעת שאמרתי ארורה האדמה ולא שמעת שאמרתי ולא אוסיף לקלל עוד את האדמה, כיון ששמעה כך מיד שקטה, רבי פנחס בשם רבי יוחנן אם יראה למה שקטה ואם שקטה למה יראה, אלא אמרה הארץ תאמר שהגיעה עונתה של תחית המתים והקב"ה תובע מידי מה שהפקיד אצלי שנאמר וגלתה הארץ את דמיה, כיון ששמעה אנכי מיד שקטה:

תהלים – פרק עז – רמז תתטז

למנצח על ידותון לאסף מזמור. כשהקב"ה מראה לנביאים הצרות הבאות על ישראל הם עומדין ומתנחמין לפני הקב"ה לכך נאמר למנצח על ידותון מהו ידותון על הדתות ועל הדינין שהראה הקב"ה שעוברין עליהם, כיון שהיו רואין היו צועקים לפני הקב"ה והיו נותנים את קולם שנאמר קולי אל אלהים ואצעקה, וכן אתה מוצא בחבקוק שאמר על משמרת אעמודה, אזעק אליך חמס, למה כי עוד חזון למועד. מאנה הנחם נפשי, למה היא ממאנת להנחם שאינה יודעת עד מתי תודיעני עתך ואני מתנחמת, אדם בא להכות את בנו אמר ליה עשר רצועות אתה לוקה, הכהו אחת אמר ליה עוד תשע, שניה אמר ליה עוד שמונה מתנחם והולך ואימתי אינו מתנחם בזמן שאין מודיעו כמה עליו ללקות, כך אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה מאנה הנחם נפשי למה שאיני יודעת את הקץ שנאמר הודיעני ה' קצי. אזכרה אלהים ואהמיה, כשישראל מזכירין להקב"ה מעיהם הומים עליו שנאמר דודי שלח ידו מן החור ומעי המו עליו, וכשהקב"ה מזכיר את ישראל מעיו הומים עליהם שנאמר כי מדי דברי בו זכור אזכרנו עוד על כן המו מעי לו:

אחזת שמורות עיני נפעמתי ולא אדבר. איני ישנה כל אשמורותי בלילה אלא מתפעמת והולכת. חשבתני ימים מקדם, חשבתני לימיו של אותו שבא מקדם זה אברהם שנאמר מי העיר ממזרח, חשבתני לימיהם של אבות חשבתני שנות עולמים ולא מצאתי. אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה אלו סנהדרין. האפס לנצח חסדו האפס לשון יוני הוא אפס הניח לכך נאמר האפס לנצח חסדו, וכה"א וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו ועכשו הניחם, גמר אומר לדוד ודוד גמר הדבר שנאמר כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואת הרחמים. ד"א חשבתני ימים מקדם אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע יושבת אני ומחשבת ל כמה שנים נגאלתי מבבל ממדי ומיון, חלותי היא שנות ימין עליון אמר רבי לוי אם חליים הם יכולין להתרפאות. ד"א אמר רבי אלכסנדר כל הדברים האלה שבאו עלינו על ידי שלא חלינו להקב"ה, ואין הלשון הזה אלא לשון תפלה שנאמר חלו נא פני אל (ברמז תצ"ז). הלעולמים יזנח אדני ולא יוסיף לרצות עוד, לשעבר כשהיה משה בכעס עם ישראל הקב"ה מרצה שנאמר ושב אל המחנה:

אזכרה נגינתי בלילה עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי. רבי איבו ורבי יהודה בר' סימון, רבי איבו אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מזכרת אני שכר שנשכרתי לפניך בלילן של מלכיות כד"א אשר מגן צריך בידך, ר' יהודה ברבי סימון אומר מזכרת אני שירות ששרתי לפניך בלילות כד"א ונגינותי ננגן כל ימי חיינו, בלילה זה לילו של פרעה אותו שכתוב ויהי בחצי הלילה, לילה זה לילו של גדעון ויאמר ה' אליו קום רד אל המחנה כי נתתיו בידך, לילה זה לילו של סנחריב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור. עם לבבי אשיחה ויחפש רוחי משתעי אנא עם לבבי ומפשפשא עובדי ואומר הלעולמים יזנח חס ושלום לא שבק ולא ישבק כי לא יזנח לעולם אדני. ולא יוסיף לרצות עוד, לשעבר היה מרצה לאחרים בשבילי משה כועס ואתה מרצה אותו בשבילי ושב אל המחנה, אליהו כועס ואתה מרצה אותו בשבילי לך שוב מדברה דמשק, ועכשו לא לרצות ולא לרצות האפס לנצח חסדו. גמר אומר לדור ודור. רבי חנינא בר פפא ור' סימון, ר' חנינא בר פפא אמר נגמר אותו דבר שאמרת למשה בסיני וחנותי את אשר אחון, ורבי סימון אמר הא חסילא והא מסכמא עם ירמיהו שאמר כי אספתי את שלומי מאת העם הזה נאם ה' את החסד ואתה רחמים:

השכחת חנות אל אם קפץ באף רחמיו סלה, השכחת שאתה חנון ורחום ה', השכחת חנייתך אל על פי ה' יחנן ועל פי ה' יסעו, השכחת חניותיך אל אהל מועד גלגל נוב וגבעון ובית עולמים שנים. אם קפץ באף רחמיו סלה אע"ג שהוא כעים רחמוי קריבין. ואומר חלותי היא שנות ימין עליון אמר רבי שמואל בר נחמני על שלא חלינו פניך בתשובה נשתנית הימין, א"ל רבי אלכסנדריא נתחללה אותה שבועה (שאמרת לנו) [שכרת עמנו] בחורב ונשתנית הימין, אמר רבי שמעון שמעת מימין גלגל חמה חולה ואינו יכול לעלות, לבנה חולה ואינה יכול לעלות, לשמשיו אין חליים ולו יש חליים. א"ר יצחק משל לגבור שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה בטוחים בו כשיבואו הגייסות לשם הוא יוצא ומראה להם פנים ומיד בורחים, כיון שבאו הגייסות לשם א"ל ימיני חששה לי, אבל הקב"ה אינו כן אלא לא קצרה יד ה' מהושיע כי עונותיכם היו מבדילים. חלותי, אמר רבי שמעון בן לקיש אם חליים אינהו אית סברא דמאן דחשש סופא מתסייא ואם נשתנית ימין לית סברא, היא דעתיה דרשב"ל כי אם מאוס מאסתנו קצפת עלינו אם מאיסא היא לית סברא ואם קציפה היא יאת סברא דמאן דכעים סופא מתרצי. אלהים בקדש דרכך, בקדושה (כתוב ביהושע ברמז ל"ג):

אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך. מלמד שהחזיר הקב"ה את התורה על עו"א שנאמר יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פיך, וכן הוא אומר ויאמר ה' מסיני בא וזרח משעיר למו הופיע מהר פארן, יכול שרצו לשמוע, בא מיכה המורשתתי ואמר ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו הא למדת שלא רצו לשמוע, בא דוד ונתן הודאה למקום על כך אתה האל עושה פלא הודעת בעמים עוזך ואין עוז אלא תורה שנאמר ה' עז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. א"ר ברכיה גאלת בזרוע הה"ד או הנסה אלהים לבא לקחת לו גוי מקרב לוי, עם מקרב עם אין כתיב כאן אלא גוי מקרב גוי, שהיו אלו ערלים ואלו ערלים אלו מגדלי בלורית ואלו מגדלי בלורית אם כן לא היה מדת הדין נותנת שיעלו לעולם, אמר רבי שמואל בר נחמני אלולי שאסר הקב"ה עצמו בשבועה לא היו ישראל נגאלים ממצרים לעולם שנאמר לכן אמור לבני ישראל אני ה' והוצאתי ואין לכן אלא שבועה שנאמר לכן נשבעתי לבית עלי וגו'. גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה, וכי יוסף ילד והלא וכו' (כתוב בשמואל ברמז קכ"ט):

תהלים – פרק עז – רמז תתיז

(גאלת בזרוע עמך בני יעקב ויוסף סלה וגו') ראוך מים יחילו וגו'. הים לא נקרע אלא בשביל יוסף שנאמר ראוך מים יחילו וכן הוא אומר וינס ויצא החוצה וכתוב הים ראה וינס. אמר רבי יודן ברבי סימון אף הירדן לא נקרע אלא בזכותו של יוסף ותולדות של יעקב לא באו אלא בזכותו של יוסף שנאמר אלה תולדות יעקב יוסף. כלום הלך יעקב לחרן אלא בשביל יוסף, התולדות היו ממתנות עד שנולד יוסף הה"ד ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מי מורידן למצרים יוסף, כלום הלך יעקב לחרן אלא בשביל יוסף, התולדות היו ממתנות עד שנולד יוסף הה"ד ויהי כאשר ילדה רחל את יוסף וגו' מי מורידן למצרים יוסף, מי מכלכלן במצרים יוסף, ר' אליעזר ורבי שמעון בן לקיש בשם רבי אלעזר בן ערך לכו (חזו) [וראון] מפעלותאלהים וכתוב בתריה הפלךך ים ליבשה, למה וישנאו אותו בשביל שיקרע הים לפניהם. כתנת פסים פס ים. ראוך מים יחילו וגו' אף חצציק יתהלכו זה קריעת ים סוף שנאמר ויבקעו המים כל המים שבעולם, ומנין אתה אומר אף המים שבבורות שיחין ומערות ושבכוסות ושבצלוחיות ושבחביות נבקעו, ויבקע הים אינו אומר אלא ויבקעו המים כל המים שבעולם נבקעו, ומנין אתה אומר אף המים העליונים והתחתונים נבקעו שנאמר ראוך מים יחילו אלו העליונים, אף חצציק יתהלכו אלו התחתונים, וכן הוא אומר זורמו מים עבות קול נתנו שחקים אלו העליונים, אף ירגזו תהומות אלו התחתונים, וכן הוא אומר תהום אל תהום קורא לקול צנוריק, וכשחזרו ככל המים שבעולם חזרו שנאמר וישבו המים:

קול רעמך בגלגל. שנו רבותינו על הרעמים אומר ברוך שכחו וגבורתו מלא עולם, מאי רעמים, אמר שמואל ענני דאתו בגלגלא שנאמר קול רעמך בגלגל, ורבנן אמרין ענני דשפכי מיא להדדי שנאמר לקול תתו המון מים בשמים וגו':

תהלים – פרק עז – רמז תתיח

נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן, נחית לשון נוטריקון הוא נוראות הראית במצרים. חרונוך שפכת עליהם. ימינך בלעה אותם. תהום כסית עליהם, רבי יהושע אומר נפלאות עשית לנו, חירות נתת לנו. ים בקעת לנו, תורה נתת לנו. ר"א המודעי אומר נסים עשית לנו. חיים נתת לנו. ידך הראית לנו, תלוי ראש נתת לנו. וחכ"א נביאים העמדת לנו, חכמים ישראלים תמימים העמדת לנו, וכל אלו בזכות משה שנאמר נחית כצאן, וכן הוא אומר ויסע כצאן עמו למה כצאן, אלא מה צאן מתפרדת והרועה מכנסם כך היו ישראל במדבר מתלהמים ובוכים מתלהמין ומתרעמין שנאמר כמה ימרוהו במדבר אעפ"כ לא נסתלקה מהן שכינה אלא נהגן כצאן. ד"א מה הצאן הזה משברת את האילנות אעפ"כ אין הבעלים מקפידין עליהן אף הקב"ה כן, וכה"א ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אם צאן למה אדם ואם אדם למה צאן, אמר רבי יוחנן צאן לעונשין ואדם למתן שכר. אם הם חייבים נוהג בהן כצאן ואם עשו מצות נוהג בהן כאדם ליתן להם שכר. ד"א כשם שהרועה זהיר בצאנו ביום ובלילה מפני הזאבים כך היה הקב"ה זהיר בישראל שנאמר לא ימיש עמוד הענן יומם ועמוד האש לילה לפני העם וכן לעתיד לבא וסכה תהיה לצל יומם מחורב ולמחסה ולמסתור מזרם וממטר. אלהים בים דרכך (כתוב ברמז תפ"ד):

תהלים – פרק עח – רמז תתיט

משכיל לאסף האזינה עמי תורת. אמר רבי שמואל בר נחמני לא כרת הקב"ה ברית עם ישראל אלא בשביל התורה שלא תשכח מפיהם שנאמר רק השמר לך ושמור נפשך מאד פן תשכח את הדברים, וכך

הוא אומר כי לא תשכח מפי זרעו, וכן הוא אומר ויקם עדות ביעקב ותורה שם בישראל, אף אסף אמר האזינה עמי תורתני ולא הדברים בלבד אלא אף החידות והמשלים אפתחה במשל פי אביעה חידות, וכה"א ליחזקאל חוד חידה ומשול משל, וכן שלמה אומר להבין משל ומליצה דברי חכמים וחידותם:

ויקם עדות ביעקב וגו'. מאי ותורה שם התורה סם רפואה לישראל שנאמר רפאות תהי לשרך:

וישימו באלקים כסלם. ר' יהודה ור' נחמיה, חד אמר מחשבתם כמד"א אשר על הכסלים, וחד אמר (טו) טפשותן הכסיל חובק את ידיו, וחד אמר בטחונם אם שמתי זהב כסלי:

ולא יהיו כאבותם דור סורר ומורה, ר' יהודה אומר כאדם הראשון שעבר על הצווי ונטרד מג"ע אלו שעברו על כמה מצות אני מאריך רוחי עמהם, ר' נחמיה אומר כאברהם אבינו על ידי שאמה במה אדע לא הארכתי רוחי עמו אלא אמרתי גר יהיה זרעך. כאבותם דור סורר ומורה שאבותיהם היו דור סורר ומורה זה שבט אפרים שנאמר בני אפרים נושקי רומי קשת. ד"א ולא יהיו כאבותם אמרתי וארד להצילו מיד מצרים ולהעלותו וע"י שהכעיסוני אמרתי במדבר הזה יתמו, אבל בניהם אמרתי שאני מכניסן לארץ. דור לא הכין לבו ולא נאמנה [בבריתו] [את אל רוחו], אמר רבי לוי לא האמינו ברוח הקדש שאמר להם טובה הארץ מאד מאד ואמרו נשלחה אנשים לפנינו. בני אפרים (כתוב ביחזקאל ברמז שע"ז):

נגד אבותם עשה פלא. ר' פנחס בשם ר' הושעיא נטל הקב"ה רגליו של יעקב אבינו והעמידם על הים ואמר לו ראה נסים שאני עושה לבניך שנאמר בצאת ישראל ממצרים ישראל סבא, ר' הונא בשם ר' אחא אמר אף האבות עמדו על הים שנאמר נגד אבותם עשה פלא בארץ מצרים שדה צוען:

יבקע צורים במדבר. א"ר יהודה בר ר' סימון בשם ריב"ל משה הכה את הסלע להוציא מים וכל הצורים שבמדבר הובקעו והיו מוציאים מים שנאמר יבקע צורים, משל לאגרדמים שיצא לשער את המדות ומצא את החנונים מנועלין, מה עשה נטל את הראשון והכהו ושמעו כלן ופתחו מאליהן. ויוציא גוזלים מסלע יצאו מים מתוקים מתוך מלוחים. (עיי' בפסוק ואתה חרם את מטך בשני מקומות שם שמדברים בענין זה, ובתרי עשר ברמז תקס"ה):

הן הכה צור ויזובו מים. אמרו ישראל למשה הרי סלע כשם שאתה רוצה להוציא מסלע זו תוציא מזו, צווח עליהם משה שמעו נא המורים המן הסלע הזה וגו' וירם משה את ידו ויך את הסלע, הכה צור וישזובו מים הכה פעם אחת הלתחיל הסלע נוטף מים מועטין כזב שהוא נוטף טיפין, אמרו לו (בזעמים) [בן עמרם] המים הללו למי ליונקי שדים או לגמולי חגב, מיד הקפיד כנגדן והכה פעמים ויצאו מים רבים. בפעם שניה ודברתם אל הסלע שנה עליו פרק אחד והוא מוציא מים, כשנער קטן רבו מכה אותו ומלמדו כיון שהגדיל כגבור הוא מיסרו, כך מתחלה והכית בצור וכאן ודברתם אל הסלע, וכין שהכה משה את הסלע טפטפה הסלע דם שנאמר ויזובו, וכתוב ואשה כי יזוב. ונחלים ישטופו ששטפו מים הרבה שהיו ליצני הדור אומרים עכשו (אנו) [הם] מוציאים אותה והיא מתבלעת מיד:

ויצו שחקים ממעל. אמר רבי לוי שבעה רקיעין הן, ואלו הן, וילון, שחקים, רקיע, זבול, מעון, מכון, ערבות. שחקים שבו ריחים עומדות וטוחנות מן לצדיקים לעתיד לבא שנאמר ויצו שחקים וגו' וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז של"ט). וכבר היו ר"י ור"ט והזקנים יושבים והיה ר"א המודעי יושב לפניהם א"ל ר"א המודעי ששים אמה היה גבהו של מן שהיה יורד לישראל, א"ל מודעי עד מתי אתה מתמיה עלינו, א"ל מקרא הוא וכי אי זה מדה מרובה מדה טוב או מדת פורענות הוי אומר מדה טובה, במדת פורענות מהו אומר ביום הזה נבקעו כל מעניות תהום רבה וארובות השמים נפתחו, וכתוב חמש עשרה אמה מלמעלה גברו המים, מה

נפשך על גבי ההר חמש עשרה אמה בבקעה חמש עשרה אמה כו', במדה טובה הוא אומר ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח מיעוט דלתי שמים וכמה ארובות בדלת ארבע, צא וחשוב ששים אמה היה גבהו של מן שהיה יורד לישראל. מי דמי התם ארבעים יום הכא חדא שעתא, התם לכולי עלמא הכא לישראל [לחוד, א"כ נפיש להו טפי], אלא ר' אלעזר המודעי פתח פתח גמר. א"ר אבא בר כהנא בשם ר' לוי בן זבדי מזון אלפים שנה היה המן יורד לישראל בכל יום ויום, מנין אמר ר' יודן בשם ר' שמעון בן יוחאי כאן כתיב ויצו שחקים ממעל ודלתי שמים פתח ולהלן הוא אומר וארובות השמים נפתחו תרין כוין אתפתחו לדור המבול ושנו רבותינו משפט דור המבול שנים עשר חדש וכאן כתיב דלתי שמים פתח ארבע ארובות בדלת ושני דלתים הרי שמונה ארובות ומדה טובה מרובה על מדת פורענות חמש מאות כפלים הרי מזון שני אלפים שנה היה המן יורד להם בכל יום ויום:

לחם אבירים אכל איש. שהיה נימוח באברים. אכל איש אלו ישראל שנאמר כל איש ישראל. אמר ר' לוי היו ישראל מתרעמים ילוד אשה מכניס ואינו מוציא ראית מימיך אדם נותן חטים לריחים ואינו מוציא קמח, והנה על פני המדבר דק מחספ"ס שנבלע ברמ"ח אברים, אמר הקב"ה בטובה שאני עושה להם והשויתי אותם למלאכים היו מתרעמים עלי ואומרים ונפשנו קצה בלחם הקלוקל, עד אהנה ינאצוני העם הזה ועד אנה לא יאמינו בי בכל האותות אשר עשיתי בקרבו בקרבים בבני מעים שלהם וכו', א"ר איבו בשש שעות בא יתרו וירד לו מן בשש שעות כנגד ששים רבוא הוא לחם אבירים אכל איש. דבר אחר לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת אוכלין אותו דברי ר' עקיבא, וכשנאמרו הדברים לפני ר' ישמעאל אמר להם צאו ואמרו לעקיבא עקיבא טעית וכי מלא כי השרת אוכלין והלא כבר נאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו' לחם לא אכל אלא אל תקרי לחם אבירים אלא לחם אברים דבר שנבלע ברמ"ח אברים, ואלא מה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזנך, בדברים שתגרי אוה"ע מוכרין להם, ר' אלעזר בן פרטא אומר אף דברים שתגרי אוה"ע מוכרין להן מן מפיגן, ומה אני מקיים ויתד תהיה לך על אזנך לאחר שסרחו, אמר הקב"ה לישראל אמרתי תהיו כמלאכי השרת לפני אתם לא עשיתם כן עכשו אני מטריח אתכם שלש [רסאות דכתיב ויחנו על הירדן מבית הישימות עד אבל השטים, ואמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי ההוא דוכתא והוה תלתא פרסי, ותאנא כשהן נפנין אין נפנין לא לפניהם ולא לצדיהן אלא לאחוריהם:

דבר אחר לחם אבירים אכל איש זה יהושע שירד לו מן כנגד כל ישראל, כתיב הכא איש וכתיב התם קח לך את יהושע בן נון איש אשר רוח בו, ויש אומרים אצל אבריו היה יורד ומאבריו היה אוכל, מכאן היו רבי יוסי ור' שמעון אומרים כסוסים נתפטמו ישראל באותה שעה. דבר אחר לחם אבירים אכל איש לחם שמלאכי השרת טוחנין אותו:

ובחורי ישראל הכריע. זה משה שנאמר לולי משה בחירו, על שאמר שמעו נא המורים לא נכנס לארץ:

בכל זאת חטאו (לו) [עוד] ולא האמינו בנפלאויו. אמר ר' יוסי בן קיסמא רבי מאיר היה דורש זה יעקב שאמר לו הקב"ה אף אתה עלה בסולם ולא האמינו ולא עלה שאילו עלה לא ירד להשתעבד:

ויכל בהבל ימיהם ושנותם בבהלה. רבי ורבי נתן, רבי אומר מתשעה באב היו מתים, ר' נתן אומר כל השנה היו מתלקטין שנאמר ושנותם בבהלה. אם הרגם ודרשוהו אפילו הוא הורג אותנו לו אנו מקוים הוי ושב וישחרו אל:

ויפתוהו בפיהם (כתוב ברמז תק"ח וברמז תקכ"ו):

תהלים – פרק עח – רמז תתכ

אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא אם כן משים נפשו בכפו שנאמר נשא לבבנו אל כפים וגו', הא אוקי שמואל ודרש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו אף על פי כן והוא רחום יכפר עון, לא קשיא הא ביחיד הא בצבור. מצינו כשהיו ישראל עומדים על הר סיני בקשו לגנוב דעת עליון שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, כביכול אמר לו מי יתן והיה לבכם זה להם. שלא תאמר אין הכל גלוי לפניו תלמוד לומר ויפתוהו בפיהם וגו' אעפ"כ והוא רחום יכפר עון ואומר כסף סיגים מצופה על חרש שפתים דולקים ולב רע:

והוא רחום יכפר עון ולא ישחית וגו'. זה שאמר הכתוב יסרני ה' אך במשפט, אמר ר' יודא ברבי סימון אך מיעוט וכאן נמי ולא יעיר כל חמתו, כל חמתו אינו מעיר אבל מעיר הוא מקצת חמתו:

ויזכור כי בשר המה רוח הולך ולא ישוב. הדא אמרה דלית מתין חיין, אלא רוח הולך ולא ישוב זה יצר הרע שאינו עמו לעולם הבא:

כמה ימרוהו במדבר, לקו במדבר שנאמר במדבר הזה יתמו ושם ימותו, ומתנחמין במדבר שנאמר הנה אנכי מפתח והולכתיה המדבר. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אל ישלוט בנו אדם אתה הוי דן אותנו, הוי וישובו וינסו אל וקדוש ישראל התוו. אשר שם במצרים אותותיו שהיו המכות נרשמן בגופן הוי אשר שמתו בם:

ויהפוך לדם יאוריהם. בתחלה היו ממלאין בחביות והיה חבית של ישראל מתמלאת מים וחבית של מצרים מתמלאת דם חוזרין וממלאין בספלים וכך היו נמצאין זה דם וזה מים היו אומרים לישראל נשתה אני ואתה מספל אחד והיה ישראל שותה מים ומצרי דם. א"ר רבין כל מים שהיה מצרי שותה היה לוקח אותו בדמים יקרים ומשם העשירו ישראל, רבי יוסי אומר מן הדא ושאלה אשה משכנתה וגו':

ישלח בהם ערוב. ר' יהודה אומר (פוריתא) [נפרזא] שלח בם, ר' נחמיה אומר מיני צרעין ויתושין (דובין ואריות ונמרים וזאבים מלמעלן), ורבנן אמרין מלמעלן ערוב בר גזין דאות עורבים ועופות, מלמטן דובים ואריות נמרים וזאבים, רבי חנינא בר פפא ור' סימון תרויהון אמרין מין חיה הוא ושמו פנתירין והביאה הקב"ה עליהם. ר' יאשיה אומר העריב עליהם את המאורות, וריש לקיש אמר אמר הקב"ה אתה בקשת לערבב זרעו של אברהם אני מערבבך מן העולם שנאמר ישלח בהם ערוב ולא ערבוב בלבד אלא וצפרדע ותשחיתם. א"ר יודן כל מקום שהיו רובצים שם מים היו נעשו צפרדעים בבתי השיש ובתי הפסיפסים. מה היו עושין הצפרדעים היו בוקעות ועולות לתוכן ואומרות אני שלוחי המקום והיו נבקעות מלפניהם. א"ר יהודה בר' זה אחד מן הדברים שהשליט הרך בקשה (בשמואל ברמז ק"כ), ושרשי תאנה שהם רכים ובוקעים בצור ובתוך האבן, א"ר ברכיה אמר ר' חנינא בר איקא בשם רב יהודה שרשי חטה בוקעים בארץ חמשים אמה ושרשי תאנה בוקעים בצור חמשים אמה, א"ר יהודה בר רבי חייא (טז) אף שיני אריות רכות, ומה כתיב לא מטו לארעית גובא עד די שליטו בהון אריותא, והשמיר כמין שעורה היה והיה נתון לתוך כלי של עופרת מלא מוכין מלא סובין ואם היה נותנו אפילו על ההר היה בוקעו (וכן) [ובו] היה שלמה חולק כל אבני בית המקדש לפי שכתוב לא תניף עליהן ברזל:

יהרג בברד גפנם, ר' הונא בשם ריש לקיש כפילקין היה הברד יורד וקוטע כל האילנות, א"ר יוחנן מן הדא דריש לקיש את שמע תרתין בחנמל בא חן ומל:

ויסגר לברד בעירם. כין שהיתה מכת הברד עתידה לבא מאר משה לפרעה שלח העז את מקנך, (יז) אמר פרעה עכשו אנו באין לשמוע שדבריו של בן עמרם, א"ר רעייא ברייתי מה דהוה חד שרביט הוה מחי לה ומשתברא ליה, כיון שבא הברד נעשה ככותל הזה בפני צאנו הוי ויסגר לברד בעירם, ולא היו יכולות להלוך והיה המצרי אומר אוי לו לאותו האיש מה אני עושה נוטלה אני ושוחטה ומכיל בני הימנה, כיון שהיה שוחטה היה נותן בשרה על כתפו והיה יורד העוף על כתפו וחוטפה שנאמר ומקניהם לרשפים כענין שנאמר ובני רשף יגביהו עוף. ישלח בם חרון אפו, מניין אתה אומר שלקו המצרים במצרים עשר מכות ועל הים לקו וכו'. יפלס נתיב לאפו, רב הונא בשם ר' אבין אומר כל מכה ומכה שהיתה באה על המצריים במדה ובמשקל היתה באה עליהם:

לא חשך ממות נפשם. דאמר ר' יהושע בן לוי כל מכה שהיתה באה עליהם היתה מכת הדבר נשפע עליהם שנאמר וחיתם לדבר הסגיר:

ויך כל בכור במצרים. אמר ר' אבא בר אחא בכור לאיש בכור לאשה בכור לאדם בכור לבהמה בכור לכל דבר, אם אין בבית בכור אפוטרופוס שבבית המה מת שנאמר כי אין בית אשר אין שם מת. ויך כל בכור במצרים, לפי שנאמר הכיתי כל בכור בארץ מצרים אפילו במקומות אחרים, בכורות מצרים שהיו במקומות אחרים מנין, ת"ל למכה מצרים בבכוריהם, בכורי חם כוש ופוט ולווד מנין, ת"ל ויך כל בכור במצרים ראשית אונים באהלי חם, ויסע כצאן עמו (כתוב ברמז תתי"ח):

תהלים – פרק עח – רמז תתכא

רבי יהושע בן לוי אומר כאיזה צאן כצאנו של יתרו, כאיזה עדר כעדרו של יתרו, מה צאנו של יתרו מן הישוב למדבר אף ישראל. ד"א מה צאן נמשכת אחר בעלים כך ישראל נמשכין אחר גדוליהם אחר משה ואהרן שנאמר ויסע משה את ישראל מים סוף:

ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו זה בית המקדש. ויפילם בחבל נחלה וישכן באהליהם שבטי ישראל, באהליהם של שלשים ואחד מלכים:

תהלים – פרק עח – רמז תתכב

ארבעה נקראו קנין, ישראל נקראו קנין שנאמר עם זו קנית, א"י נקראת קנין בית המקדש נקרא קנין ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו, התורה נקראת קנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו, יבואו ישראל שנקראו קנין לארץ ישראל שנקראת קנין ויבנו בית המקדש שנקרא קנין בזכות התורה שנקראת קנין. כי אתא רב דימי אמר (בשלשה) [בארבעה] מקומות שרתה להם שכינה, ובכלן לא שרתה אלא בחלקו של בנימן. מתקיף לה רב יוסף והא כתיב ויטוש משכן שלו אהל שכן באדם וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר, אמר רב אדא בר אהבה ומאי קושיא דילמא שכינה בחלקו של בנימן וסנהדרין בחלק יוסף כדרך שמצינו בבית עולמים דשכינה בחלק של בנימן וסנהדרין בחלק יהודה, בשלמא התם מקרבו נחלות להדדי אלא הכא מי מקרבן, א"ל אין דאמר רבי חמא בר חנינא רצועה היתה יוצאה מחלקו של יוסף ונכנסת בחלקו של בנימן ובה מזבח בנוי והיה בנימן הצדיק מצטער עליה לבלעה שנאמר תאנת שילה. ויתן לשבי עזו זה הארון, בחוריו אכלה אש זה נדב ואביהוא, אבא חנן אומר שחצין היו והיו אומרים איזו אשה הוגנת לנו, אבינו כ"ג, אח אבינו מלך, אח אמנו נשיא, אנו סגני כהונה, לכך בחוריו אכלה אש משום שבתולותיו לא הוללו, אבא חנן אומר לא נשרפו אלא על ידי שלא היו להם נשים דתנינן תמן וכפר בעדו

ובעד ביתו זו אשתו והרבה נשים היו עגונות והמתינו להם לכך נאמר בחוריו אכלה אש. כהניו בחרב נפלו זה חפני ופינחס:

תהלים – פרק עח – רמז תתכג

ויקץ כישן, כשישראל עושין רצונו של מקום אין שינה לפניו שנאמר הנה לא ינום ולא יישן (כתוב ברמז תתרי"ג). ויבחר את שבט יהודה. רבי הוה יתיב פשט (יח) כל החופות בגבולו של בנימן, אמר רבי שמעון לרבי חייא רבה והכתיב וימאס באהל יוסף ובשבט אפרים לא בחר, אמר ליה והדא מסייעא לאבוך מה בחירה שנאמר ביהודה אינה ביהודה אלא בשבט בנימן אף מאיסה שנאמר ביוסף אינה אלא בשבט בנימן. ויבן כמו רמים מקדשו, כשהיה דוד רועה הלך ומצא את הראם ישן (כדכתוב בריש רמז תרפ"ח). ויבחר בדוד עבדו ויקחהו ממכלאות צאן. רבי יהושע הכהן בשם רבי חנינא בר יצחק מהו ממכלאות צאן שהיה דוד כולא אלו מפני אלו מוציא הגדיים ומאכילן ראשי עשבים, מוציא את התישים ומאכילן אמצען של עשבים, מוציא את הזקנות ומאכילן עיקרן של עשבים, אמר הקב"ה הואיל ויודע לרעות את הצאן יבא וירעה צאני אלו ישראל שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי. וירעם בתום לבבו. רבי אבהו בשם רבי יוחנן אמר ישב וחשב שלא יהא משמד נוטל (עם) [ושונה עד שיטול] חברו בשדה אחוזה:

תהלים – פרק עט – רמז תתכד

מזמור לאסוף אלהים באו גוים בנחלתך, וכי מזמור הוא, כיוצא בו ודוד הולך במעלה הזיתים הולך ובוכה וכתוב מזמור לדוד בברחו זה שאמר הכתוב שמחה לצדיק עשות משפט, הצדיקים פורעין חובן ומזמרין להקב"ה וכן אסף אומר מזמור לאסף, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן קשה ולא היה שומע לו, מה עושה המלך נתמלא עליו חמה ונכנס לתוך חופתו של בנו והיה קורע את הכל ומשליך לאשפה והיה מחתך ומקרע עד שקרעו כלו והשליך הבן מתוכו, אמר המלך לא יפה עשיתי שקרעתי חופתו של בני שאני יכול לעשותו לו טובה הימנה ולא הרגתיו בחמתי שאלו הרגתיו בחמתי בן אחי היה יורש אותי ומוטב שירשני בני, כך אמר אסף לא מוטב שהפיג הקב"ה חמתו בעצים ובאבנים ולא בבניו וכן הוא אומר כלה ה' את חמתו במה ויצת אש בציון, לכך אמר אסף אלהים וגו':

תהלים – פרק עט – רמז תתכה

אלהים באו גוים בנחלתך, הנחת אותם ליכנס ואת אמרת והזר הקרב יומת, ולא הזר בלבד אלא בני אהרן כהנים קדושים נכנסו להקריב ונשרפו וכן עוזיה לא לכבודך נכנס להקטיר קטרת ויצא מצורע ולא עוד אלא שרעשה הארץ, ואלו אנשים טמאים הנחתם ליכנס, אמר להם אלו נכנסו שלא ברשות לפיכך פגעתי בהם אבל אלו אני צויתים שנאמר כי הנני קורא לכל משפחות אמר הקב"ה מה עשו לפניו שמו את ירושלים לעיים, אמר הקב"ה אני מחדשה תחת הנחשת אביא זהב, אמר לפניו הרי אתה מחדש את אלו, בניך שנהרגו מה אתה מחדש, נתנו את נבלת עבדיך מאכל לעוף השמים בשר חסידך לחיתו ארץ, וכי חסידים הם הרי הוא אומר סוסים מיוזנים משכים היו, אלא אמר אסף כיון שהדין נעשה בהם נעשו חסידים, וכן הוא אומר והיה אם בן הכות הרשע וכתוב ונקלה אחיך לעיניך. שפכו דמם כמים, כדם בהמה שנאמר בה על הארץ תשפכנו כמים, בשר חסידך לחיתו ארץ, שאף העצמות לא היו מניחים אותם לקבור, בשר ודם חייבו לחברו מאה מנה אומר לו תן לי מעותי והוא אומר לו אין לי הולך לו, אבל הקב"ה

אינו כן אלא גובה מן הנפש יצאת הנפש גובה מן הבשר, וכה"א מנפש ועד בשר יכלה. אין לו לא נפש ולא בשר גובה מן העצמות וכה"א בעת ההיא נאם ה' יוציאו את עצמות מלכי יהודה:

תהלים – פרק עט – רמז תתכו

נתנו את נבלת עבדיך. מאי עבדיך הנך דמחייבי דינא מעיקרא וכיון דאקטול קרי להו עבדיך דכיון דלאו כי ארחיה מת הויא ליה כפרה. שפכו דמם כמים, כתיב אשר יצוד ציד חיה או עוף וכסהו בעפר, ובירושלים כתיב שפכו דמם כמים, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה לחמורים נתת קבורה שנאמר נטית ימינך תבלעמו ארץ ולחסידיך סביבות ירושלים ואין קובר, כתיב לא תקח האם על הבנים, וכתיב אם על בנים רוטשה, וכתיב אותו ואת בנו לא תשחטאו ביום אחד וכתיב להשמיד להרוג ולאבד:

תהלים – פרק עט – רמז תתכו

והשב לשכנינו שבעתים אל חיקם. וירמיה אמר תשיב להם גמול ה' כמעשה ידיהם, רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר מה שעשו לנו תעשה להם גמול כמעשה ידיהם ומה שעשו במקדש השב לשכנינו שבעתים, רבי נחמיה אומר מה שעשו לנו תשיב להם גמול, ועל ששרפו תורתך שכתוב בה מזוקק שבעתים השב לשכנינו שבעתים אל חיקם שבעתים אל חיקם רבי יודן בן גדיא ורבי יהושע בן לוי ורבנן, רבי יודן אומר זכור מה שעשו לנו במילה שהיא נתונה בחיקו של אדם. ואתיא כי הא דאמר רבי לוי בשם רבי יוחנן מה היו עושים בני ביתו של עמלק לישראל היו מחתכין מילותיהן והיו מזרקין כלפי מעלה והיו אומרים הרי לך מה שבחרת, ורבי יהושע אומר זכור להם מה שעשו בבית המקדש שהוא חיקו של עולם שנאמר ומחיק הארץ עד העזרה, בא שמואל ופרע להם שנאמר וישסף שמואל את אגג, מה עשה לו אבא בר כהנא אומר היה מחתך מבשרו זיתים ומאכיל לנעמיות הה"ד יאכל בדי עורו ברר לו מיתה מרה. ורבנן אמרין העמיד ארבע קונדיסין ומתחו עליהן והוא אכן סר מר המות כן מימיתים את השרים מיתות חמורות, ורשב"נ אמר בדיני ב"נ דנו לא בעדים ולא בהתראה. [ואנחנו עמך וגו' לדור ודור נספר תהלתך] א"ר יוחנן משקלם דוד להקב"ה בכל מיני שבח מהו אומר בסוף קגוסו תהלת ה' ידבר פי תהלה לקלוסו של הקב"ה:

תהלים – פרק פ – המשך רמז תתכו

למנצח אל שושנים וגו' רועה ישראל האזינה. (יט) מה שנת גאולה פרנסה אף שנת פרנסה גאולה, מה פרנסה בכל יום אף גאולה בכל יום, מה הגאולה פלאים אף הפרנסה פלאים, אמר רבי שמואל בר נחמני והפרנסה גדולה מן הגאולה שהגאולה על ידי מלאך שנאמר המלאך הגואל אותי, והפרנסה על ידי עצמו שנאמר האלהים הרועה אותי הוי רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף, יוסף כנס משנות השובע לשנות הרעב אף אנו כנס לנו מחיי העולם הזה לחיי העוה"ב, מה יוסף כלכל כל אחד לפי מעשיו שנאמר ויכלכל יוסף את אביו אף אנו כלכלנו לפי מעשינו, אמר רבי מנחם בשם רבי אבין מה יוסף גמלוהו אחיו ועה והוא גמלם טובה אף אנו גמלנוך רעות גמול אותנו טובות. נוהג כצאן, אמר אסף רבון העולמים אם חטאו לפניך כבני אדם אל תפרע מהם אלא כצאן שאין להם עון ואין להם עונש. יושב הכרובים הופיעה (ברמז תשנ"ט):

תהלים – פרק פ – רמז תתכה

ארבע הופעות הן ראשונה במצרים שנאמר רועה ישראלה האזינה נוהג כצאן יוסף יושב הכרובים הופיעה, הופעה שניה במתן לתורה שנאמר הופיע מהר פארן, שלישית לימי גוג ומגוג שנאמר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, רביעית לימות המשיח שנאמר מציון מכלל יופי אלהים הופיע. לפני אפרים ובנימן ומנשה עוררה את גבורתך, חמשה דברים ישנים הם בעולם, הגבורה עוררה את גבורתך, הקשת עריה תעורר קשתך, החרב חרב עורי על רועי, הזרוע עורי לבשי עוז זרוע ה', הקנאה כאיש מלחמות יעיר קנאה וכו' (כתוב ברמז פ"ב). ותשקמו בדמעוות שלישי. אמר רבי אלעזר שלש דמעוות הוריד עשו מעיניו, אחד מעיניו של ימין, ואחד מעיניו של שמאל, והשלישית היתה קשורה בעינו שנאמר ותשקמו בדמעוות שלישי, שלש (כ) אינו אומר אלא שלישי. רבי אמר ואית דאמרי משמיה דרבי שמלאי אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע בזכות שלש דמעוות שהוריד עשו מעיניו השלטתו מסוף העולם ועד סופו ונתת לו שלום בעולם הזה, אנו שדמענתו תדירה ביום ובלילה כלחם עאכ"ו שתמלא עלינו רחמים, לכך נאמר האכלתם לחם דמעה (כתוב בשופטים ברמז ע"ה):

תהלים – פרק פ – רמז תתכט

גפן ממצרים תסיע. מה הגפן הזו בוצרין אותה והיא שותקת דורכין אותה והיא שותקת ובסוף היא מגרה את קרנה וקרניה משתנין לאדם ומפילין אותו, כך ישראל לעו"א, מה הגפן משליכין עליה גולגליות וארנוניות ובסוף משהיין עולה על ראשו הוא לוקה, כך ישראל קדש ישראל לה' ראשית תבואתה כל אוכליו יאשמו. ריש לקיש אמר אומה זו כגפן נמשלה, זמורות שבה אלו בעלי בתים, אשכותות שבה לו תלמידי חכמים, עלין שבה אלו עמי הארץ, קנוקנות שבה אלו ריקנין שבישראל, והיינו דשלחו מתם יבעון אתכליא רחמי על עליא דאלמלא עליא לא מתקיימין אתכליא, וכן אתה אומר ובגפן שלשה שריגים. א"ר ירמיה בר אבא גפן אלו ישראל. שלשה שריגיים אלו שלש רגלים שישראל עולים בכל שנה, והיא כפורחת עלתה נצה הגיע זמנן של ישראל לפרות ולרבות, הבשילו אשכולותיה ענבים הגיע זמנן של מצרים לשתות כוס התרעלה. גפן ממצרים תסיע, מה הגפן הגפן הזאת אינה נטעת ערבוביא אלא שורות שורות, כך היו ישראל חונים במדבר דגלים דגלים איש על דגלו באותות. מה הגפן הזו בולשין תחתיה ואחר כך נוטעין אותה, כך ישראל תגרש גוים ותטעה. מה הגפן הזו כל מה שאתה מפנה מפניה היא משבחת, כך הם ישראל פנית לפניהם שלשים ואחד מלכים. מה הגפן הזו שומרה עולה למעלה הימנה ומשמרה, כך ישראל שומרה עולה למעלה מהם ומשמרם שנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. מה הגפן הזה נמוך מכל האילנות אף ישראל נמוכים בעולם הזה, אבל לעתיד לבא עתידין לירש מסוף העולם ועד סופו. מה הגפן הזו שרביט אחד עולה ממנו והוא מכניע כל האילנות, כך ישראל צדיק אחד עומד מהם ושמעו הולך מסוף העולם ועד סופו שנאמר ויהי ה' את יהושע ויהי שמעו בכל הארץ, וכתוב בהם עמים ינגח יחדו אפסי ארץ. מה הגפן הזו יש בו יין ויש בו חומץ זה טעון ברכה וזה טעון ברכה, כך ישראל מברכין על מדת הטוב והמטיב, ועל מדת הפורענות ברוך דיין האמת. מה הגפן הזו יש בו יין ויש בו חומץ יש בו ענבים ויש בו צמוקים כך הם ישראל יש בהם מקרא משנה הלכות ואגדות. מה הגפן הזו מי שאוכל ממנה בוסר שניו קהות עליו, כך כל מי שבא ומזדווג עם ישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהן פרעה סיחון ועוג ושלשים ואחד מלכים. מה הגפן הזו העלין חפין על האשכולות, כך ישראל עמי הארץ חפין על בני תורה. מה הגפן הזו יש בו אשכולות גדולים וקטנים וכל אשכול הגדול מחברו נמוך מחברו, כך כל מי שגדול מחברו נמוך מחברו. מה הגפן הזו כל השונה מיינה פניו מצהיל ות, אף ישראל חכמת

אדם תאיר פניו. מה הגפן הזו סמוכה על גבי קנים והיא חיה, כך הם ישראל אינם חיים אלא בזכות התורה שהיא כתובה בקנה. מה הגפן הזו סומכין אותה על גבי עצים יבשים והיא חיה, כך הם ישראל אינם חיים אלא בזכות אבותיהם אע"פ שמתו וזכרתי את בריתי יעקב. מה הגפן הזו נרפסת ברגל ואחר כך מעלין אותה על שלחן של מלכים, כך הם ישראל בעוה"ז על גבי חרשו חורשים ורפסה ברגליה תרמסנה דל כו'. אחר כל השבח הזה למה פרצת גדריה כתאנה זו שעומדת בפרשת דרכים כל מאן דבעי עדי בה:

יכרסמנה חזיר מיער זה עשו הרשע. וזיז שדי ירענה אלו המלכיות. אלהים צבאות שוב נא וגו', ר' מנחמא ורב נחמן בשם ר' עקיבא דקסרין פקוד מה שאמרת לשרה וה' פקד את שרה. וכנה אשר נטעה ימינך, באיזה זכות העולם עומד, ר' אבא בר כהנא אומר בזכות מלכי בית דוד אשר הכיני, ר' לוי אמר בזכות התורה המכוננת בארון, ורבנן אמרין בזכות ישראל ותכונן את עמך ישראל לך עד עולם. תהי ידך על איש ימינך זה אברהם. ועל בן אמצת לך, זה יצחק, ולא נסוג ממך זה יעקב שנאמר כי לא יטוש ה' את עמו וגו':

תהלים – פרק פ – רמז תתל

יכרסמנה חזיר מיער. זה רומולוס, וזיז שדי ירענה זה האיסקראטורין. ד"א וזיז שדי זה וזה. ד"א חזיר מיער העי"ן תלויה אם זכיתם מיאור כשם שאין חיות הים שולטות ביבשה כם אין שולטין בך, ואם לאו מן יער מן חיותא דחורשא, כיוצא בו אתה אומר משה מדבר ים, אם ים למה מדבר ואם מדבר למה ים, אלא אם זכיתם הרי הם כחיות הים שכיון שעולות ליבשה מיד הם מתות ואם לאו הרי הם כחיות המדבר, ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון כל הנביאים לא פרסמוה אלא שנים, אסף אמר יכרסמנה חזיר מיער ומשה אמר ואת החזיר כי מפריס פרסה היא, למה מושלה כחזיר, אלא מה חזיר זה בשעה שהוא רובץ הוא פושט טלפיו כלומר ראוני שאני טהור, כך אומה זו גוזלת וחומסת ונראית כאלו מצעת בימה. מעשה בשלטון אחד בקסרין שהיה הורג המנאפים והגנבים והמכשפים, ואמרו סנקליטין שלו שעשה שלשתן בלילה אחד, כך עשו כל ארבעים שנה צד נשי אנשים ומענה אותן, כיון שהגיע לארבעים שנה דמה עצמו לאביו, אמר אבא נשא אשה לארבעים שנה אף אני נושא למ' שנה, הה"ד ויהי עשו בן ארבעים שנה:

ה' אלהים צבאות השיבנו האר פניך ונושעה. אמר רבי יוחנן אין לנו אלא הארת פניך בלבד די לנו שנאמר האר פניך ונושעה:

תהלים – פרק פא – המשך רמז תתל

למנצח על הגתית לאסף רהרנינו לאלהים עוזנו. זש"ה לא הביט און ביעקב ולא ראה עמל בישראל, מה ראה בלעם להזכיר שם יעקב ולא אברהם ויצחק, אלא (צפה) [ראה] שעמד מאברהם פסולת ישמעאל ובני קטורה, (וצפה) [וראה] שעמד מיצחק פסולת עשו וכל אלופיו, אבל יעקב כלו קדושה כל אלה שבטי ישראל שנים עשר, הדא הוא דכתיב כלך יפה רעיתי ומום אין בך, לפיכך לא הזכיר לאחד מן האבות אלא יעקב, אמר אסף הואיל ויעקב אין בו פסולת איני מזכיר אלא לו הוי הריעו לאלהי יעקב:

תהלים – פרק פא – רמז תתלא

דבר אחר משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו שלשה אוהבים ובקש לבנות לו פלטין, הביא הראשון א"ל ראה המקום שאני מבקש לבנות לי פלטין א"ל זכור אני שהיה הר בתחלה, קרא לנשני אמר ראה המקום שאני מבקש לבנות לי פלטין אמר לו זכור אני שהיה שדה, הניחם והביא לשלישי א"ל וכו' אמר לו זכור

אני שהיה פלטין מתחלה, אמר לו חיך שאני בונה אותו וקורא אני אותו על שמך, כך אברהם יצחק ויעקב היו אוהבים של הקב"ה אברהם קרא לבית המקדש הר בהר ה' יראה, ויצחק קרא אותו שדה ראה ריח בני כריח שדה וגו', ויעקב קרא אותו פלטין שנאמר אין זה כי אם בית אלהים, אמר הקב"ה חיך קראת אותו בית אלהים עד של נבנה, דע שאני בונה אותו וקורא על שמך שנאמר לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי יעקב, וכן ירמיה אמר הנני שב (את) שבות אהלי יעקב, וכן אסף קשט לדבריו (כב) ולא הזכיר בתרועה אלא יעקב:

שאו זמרה ותנו תוף כנור נעים עם נבל. ר' חייא בר אבא אמר הוא נבל הוא כנור. ר' שמעון אומר כנור לעצמו ונבל לעצמו נימין יתרין בין זה לזה, ולמה נקרא שמו נבל שהוא מנבל כל מיני זמר. ר' יהודה בר' אלעיא אמר שבעה נימין היו בכנור על שם שבע ביום הללתיך, ולימות המשיח שמונה למנצח על השמינית ולעתיד לבא נעשית עשרה שנאמר עלי עשור ועלי נבל:

תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו. תני רב תחליפא אבוב דרבנא חוזאה ואמרי לה אחוה דרבנא חוזאה כל מזונותיו של אדם קצובין לו מראש השנה ועד יום הכפורים חוץ מהוצאות שבתות וימים טובים והוצאת בניו לתלמוד תורה שאם מוסיף מוסיפין לו ואם פוחת פוחתין לו. אמר ר' אבהו מאי קראה תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו, אי זהו חג שהחדש מתכסה בו הוי אמר זה ראש השנה, וכתב כי חק לישראל הוא, מאי משמע דהאי חק לישנא דמזוני הוא, דכתיב ואכלו את חקם, מר זוטרא אמר מהכא הטריפני לחם חקי. שנו רבותינו באחד בתשרי ראש השנה לשנים, למאי הלכתא, אמר רב נחמן בר יצחק לדין, דכתיב מראשית השנה ועד אחרית שנה, מראש השנה נידון מה יהא בסופה, וכתב תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו וגו'. שנו רבותינו כי חק לישראל הוא, אין לי אלא ישראל, אוה"ע מנין תלמוד לומר משפט לאלהי יעקב, א"כ מה ת"ל כי חק לישראל הוא מלמד שאין ב"ד של מעלה נכנסין לדין אלא אם כן קדשו ב"ד של מטה את החדש. דבר אחר מלמד שישראל נכנסין תחלה לדין דאמר רב חסדא מלך וצבור מלך נכנס תחלה לדין שנאמר לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל, מאי טעמא לאו אורח ארעא למיקם מלכא מאבראי. ואיתימא מקמי דליפוש חרון אף. בר"ה יצא יוסף מבית האסורים דכתיב תקעו בחדש שופר וסמך ליה עדות ביהוסף שמו. בראש השנה בטלה עבודה מאבותינו ממצרים אתיא סבל סבל כתיב הכא הסירותי מסבל שכמו וכתב התם והוצאתי אתכם מתחת סבלות מצרים, בניסן נגאלו כדאיתא, בתשרי עתידין ליגאל מנלק, אתיא שופר שופר כתיב הכא תקעו בחדש שופר וכתב התם והיה ביום ההוא יתקע בשופר גדול, ר' יהושע אומר בניסן נגאלו ובניסן עתידין ליגאל, מאי טעמא, אמר קרא ליל שמורים הוא לה' לילה המשומר ובא מששת ימי בראשית, לילה המשומר לבא:

שנו רבותינו אין מעברין את השנה אלא ביום, ואם עברוהו בלילה אינה מעוברת, ואין מקדשין את החדש אלא ביום ואם קדשוהו בלילה אינה מקודשת, א"ר אבהו מאי קראה תקעו בחדש שופר בכסה ליום חגנו וגו' וכתב כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב, מה משפט ביום אף קדוש החדש ביום. תני ר' אושעיא גזרו בית דין למטה היום ראש השנה אומר הקב"ה למלאכי השרת העמידו בימה ויעמדו סניגוריא ויעמדו סקיפטורין שגזרו בית דין למטה ואמרו היום ראש השנה, נשתהו העדים מלבא שנמלכו בית דין לעברה הקב"ה אומר למלאכי השרת העבירו בימה העבירו סניגוריא ויעברו סקיפטורין שגזרו בית דין למטה ואמרו למחר יהיה ראש השנה, מראי טעמא כי חק לישראל הוא משפט לאלהי יעקב. ר' פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון מתכנסין מלאכי השרת אצל הקב"ה ואומרים אימתי ראש השנה והוא אומר ולי אתם שואלים אני ואתם נשאל לבית דין של מטה שנאמר בכל קראנו אליו. דבר אחר בכסה (כב) בחדש שיש בו חג הסוכות. ד"א בשופר אני מכסה עונותיכם תקעו בחדש שופר, באיזה חדש בכסה,

בחדש שהוא נכסה, והרי כל החדשים נכסים, אלא ליום חגנו איזהו חדש שהוא נכסה ויש לו חג וחגו בן יומו הוי אומר זה תשרי:

בחדש שופר. רבנן אמרין חדשו מעשיכם ושפרו מעשיכם ואני מכסה על עונותיכם שנאמר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. ד"א בחדש שופר אמר ר' ברכיה בשם ר' ירמיה חדשתם מעשיכם מה שופר זה אדם תוקע בזו ומוציא בזו כך כל קטיגורין המקטרגין עליכם אני שומע בזו ומוציא בזו, הוי תקעו בחדש שופר:

עדות ביהוסף שמו. אמר ר' חייא בר אבא בשעה שא"ל פרעהובלעדיך לא ירים איש את ידו אמרו אצטגנינין לפרעה עבד שלקחו רבו בעשרים כסף תמליכוהו עלינו, א"ל גווי מלכות אני רואה בו, אמר ליה אם כן ספר עמו בשבעים לשון, באותה שעה בא גבריאאל ולמדו שביעם לשון ולא הוה גמיר עד שהוסף לו אות א' משמו של הקב"ה שנא' עדות ביהוסף שמו בצאתו על ארץ מצרים שפת לא ידעתי אשמע. הפסוק הזה מתחיל בע' ומסיים בע' על ע' לשון שלמדו, ולא עוד אלא שמדבר בלשון שלא היה בהם כח לשמוע שנא' עדות ביהוסף שמו וגו' (בשופטים ברמז מ"ד):

אענך בסתר רעם אבחנך על מי מריבה סלה. דרש רבי יוסי הגלילי משעה שהייתי עמך ומגין עליך ומרעים עליך את כל העולם מאותה שעה היה גלוי לפני מי שאמר והיה העולם שאתה עתיד לעשות ריב על מי מריבה, אבא שאול אומר אתה קורא בסתר ואני אענך בגלוי ומרעים עליך את כל העולם:

לא יהיה בך אל זר. תניא ר' שמעון בן אלעזר משום חלפא בן אגרא שאמר משום רבי יוחנן בן נורי המקרע בגדיו בחמתו והמשבר כלים בחמתו והמפזר מעותיו יהא בעיניך כעובד עבודת אלילים שכך אומנתו של יצר הרע היום אומר לו עשה כך למחר אומר לו לך עבוד ע"א והולך לו ועובד, ואמר ר' חנן מאי קראה לא יהיה בך אל זר ולא תשתחוה לאל נכר אי זה אל זר שהוא בגופו של אדם הוי אומר זה יצר הרע:

(הרחב פיך ואמלאהו וגו'. כתוב בשמואל ברמז) לו עמי שומע לי ישראל בדרכי יהלכו כמעט אויביהם אכניע ועל צריהם אשיב ידי. מלמד שהקב"ה מתאוה שיהיו ישראל עמלים בתורה, וכה"א אם בחקתי תלכו וגו'. ואומר לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים:

תהלים – פרק פב – המשך רמז תתלא

מזמור לאסף וגו'. כשנגלה הקב"ה על אברהם אבינו היה יושב שנאמר והוא יושב פתח האהל כחום היום, בקש אברהם לעמוד אמר ליה הקב"ה שב לך שנאמר נאם ה' לאדני שב לימיני, אמר ליה אברהם וכן דרך ארץ שאני יושב ואתה עומד, אמר ליה הקב"ה אל תצטער אתה זקן בן מאה שנה שב, א"ל חייך כשם שאתה יושב ואני עומד כך עתידין בניך בני ג' שנים ובני ארבע שנים לישב בבתי כנסיות ובתי מדרשות ואני נצב עליהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל. מזמור לאסף אלהים נצב בעדת אל בקרב אלהים ישפוט. זה שאמר הכתוב לא תכירו פנים במשפט, וכה"א ויאמר (יהושפט) [אל השופטים] ראו מה אתם עושים כי לא לאדם תשפטו כי לה', המשפט של הקב"ה שלא יאמרו הדיינים אנו יושבים לעצמנו בדין, א"ל הקב"ה הווי יודעים שעמכם אני יושב שנאמר כי אני ה' אוהב משפט, ואם הטייתם אותנו אתם מטים עצמכם שנאמר וקרבתי אליכם למשפט, הוי בקרב אלהים ישפוט:

עד מתי תשפטו עול. ואתם נושאים פנים של רשעים, ופני רשעים תשאו סלה. רצונכם לעשות דין. שפטו דל ויתום עני ורש הצדיקו, תרחמו אינו אומר אלא הצדיקו, הצדיקו עליו את הדין לא בשביל שהוא עני

תטלו משל עשיר ותתנו לו למה לה' הארץ ומלוואה שלי העולם ואני אמרתי להעשירו ואתם נוטלין את שלו. לא ידעו ולא יבינו אינם יודעים לדון את הדין בשביל כך העולם מתמוטט שנאמר ימוטו כל מוסדי ארץ:

אני אמרתי אלהים אתם. מצוה אחת צויתי לאדם ולא שמר מיד גרשתיו. אכן כאדם תמותון וכאחד השרים תפולו אלו שרים של מעלה שנאמר יפקוד ה' על צבא המרום במרום:

קומה אלהים שפטה הארץ, העבר את אלו תהא אתה מולך במשפט ושופט עליהם שנאמר וה' לעולם ישב כונן למשפט כסאו. אמר רבין בר רב אדא מנין שהקב"ה מצוי בבית הכנסת שנאמר אלהים נצב בעדת אל. ומנין לעשרה שמתפללין ששכינה עמהם שנאמר אלהים נצב בעדת אל. ומנין לשלשה שיושבין בדין ששכינה עמהם שנאמר בקרב אלהים ישפוט, ומנין לשנים שיושבין ועוסקין בתורה ששכינה עמהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע. ומנין לאחד שיושב ועוסק בתורה ששכינה עמו שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבא אליך וברכתך, וכי מאחר דאפילו חד תרין מבעיא, תרי מכתבין מלייהו בספר זכרון חד לא מכתבין מליה, וכי מאחר דאפילו תרי תלתא מבעיא, מהו דתימא דינא שלמא בעלמא הוא ולא אתיא שכינה קמשמע לן דדינא נמי הוי תורה, וכי מאחר דאפילו תלתא עשרה מבעיא, עשרה קדמה שכינה ואתיא תלתא עד דיתבי:

אני אמרתי אלהים אתם, רשב"ל אמר בואו ונחזיק טובה לאבותינו שאלמלי הם לא חטאו אני לא באנו לעולם חבלתם מעשיכם אכן כאדם תמותון, למימרא דאי לא חטאו לא הוו מייתי ולא הוו מולדי והא כתיב ואתם פרו ורבו, עד סיני, בסיני נמי כתיב לך אמור להם שובו לכם לאהליכם, לשמחת עונה, והא כתיב למען ייטב להם ולבניהם (אחריהם) [לעולם], לאותם העומדים על הר סיני, והא א"ר שמעון בן לקיש מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם וכי ספר היה לו לאדם הראשון, אלא מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון דור דור ודורשיו דור דור וחכמיו דור דור ופרנסיו, כיון שהגיע לדורו של רבי עקיבא שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, אמר ולי מה יקרו רעך אל מה עצמו ראשיהם, ואמר ר' אמי אין בן דוד בא עד שיכלו כל הנשמות שבגוף שנאמר כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי. לא תימא לא באנו לעולם אלא כמי שלא באנו לעולם. למימרא דאלו לא חטאו לא הוו מייתי והכתיב פרשת נחלות ופרשת יבמות, על תנאי. ומי כתיב קרא על תנאי, אין דאמר רשב"ל מאי דכתיב ויהי ערב ויהי בקר יום הששי מלמד שהתנה הקב"ה עם מעשה בראשית ואמר אם ישראל מקבלים את התורה מוטב ואם לאו אחזיר אתכם לתהו ובהו. מיתבי מי יתן והיה לבבם זה להם לבטל מהם מלאך המות אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, הא לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא תהא אומה ולשון שולטת בהם שנאמר למען ייטב להם ולבניהם לעולם, הוא דאמר כי האי תנא דתנאי ר' יוסי אומר לא קבלו ישראל את התורה אלא כדי שלא יהא מלאך המות (ואומה ולשון) שולט בהם שנאמר אני אמרתי וגו', ור"י נמי הא כתיב למען ייטב להם וגו' טובה הוא דהויא הא מיתה איכא, אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו, ותנא קמא נמי הא כתיב למען ייטב להם וגו' טובה הוא דהויא הא מיתה איכא, אמר לך כיון דליכא מיתה אין לך טובה גדולה מזו, ותנא קמא נמי הא כתיב אכן כאדם תמותון, מאי מיתה עניות דאמר מר עני חשוב כמת. היה ר' סימאי אומר כל בריות שנבראו מן השמים נפשם וגופם מן השמים, וכל בריות שנבראו מן הארץ נפשם וגופם מן הארץ חוץ מן האדם הזה שנפשו מן השמים וגופו מן הארץ לפיכך למד אדם תורה ועשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות של מעלה שנאמר אני אמרתי אלהים אתם ובני עליון כלכם, לא למד תורה ולא עשה רצון אביו שבשמים הרי הוא כבריות שלמטה שנאמר אכן כאדם תמותון, ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי

אומר אמר הקב"ה אם יבוא מלאך המות ויאמר לי למה נבראתי אני אומר לו על עו"א בראתיך ולא על בני (כתוב בירמיה ברמז רצ"א):

תהלים – פרק פג – רמז תתלב

שיר מזמור לאספ אלהים אל דמי לך אל תחרש ואל תשקוט אל. זה שאמר הכתוב שומר מצוה לא ידע דבר רע, באשר דבר מלך שלטון ומי יאמר לו מה תעשה, הצדיקים אומרים להקב"ה מה תעשה, אומרים לו קום והוא קם שנאמר קומה ה', אומרים שוב והוא שב שובה ה' רבבות אלפי ישראל, אומרים לו אל תישן עורה למה תישן והוא מתעורר שנאמר ויקץ כישן ה', אל דמי לך והוא שומע שנאמר מקים דבר עבדו, וכן ישעיה אומר המזכירים את ה' אל דמי לכם ואל תתנו דמי לו עד יכונן גו' הוי אלהים אל דמי לך אתה דומם ואנו דוממים ישבו לארץ ידמו וגו', החרשתנו ה' ילחם לכם ואתם תחרישון לכך אל תחרש. אל תחרש ואל תשקוט עד שאתה רואה עלבון בניך. כי הנה אויביך יהמיון, וכה"א הוי המון עמים רבים:

על עמך יערימו סוד, מתרעמים ובאים על עמך בשביל שמקיימים את התורה שנאמר סוד ה' ליראיו מתיעצות על צפוניך נוטלין עצה על מזבח שלך לעקרו כמה דאת אמר על ירך המזבח צפונה שלא נקריב לך קרבנות:

אמרו לכו ונכחידם מגוי. כל זמן שישראל קיימים הוא נקרא אלהי ישראל ואם נעקר ישראל לאלהי מי נקרא הוי כי נועצו לב יחדו עליך ברית יכרותו. כל מה שהם מתרגשים עלינו בשבילך שנאמר למה רגשו גוים וכתוב על ה' ועל משיחו (כתוב בשופטים ברמז נ"ה):

גם אשור נלוה עמם היו זרוע לבני לוט סלה. כיון שבא וונשתתף עמהם בחרבן בית המקדש, אמר ליה הקב"ה אתמול אפרוח ועכשיו ביצה, אתמול מפריח מצות ומעשים טובים דכתיב מן הארץ ההיא יצא אשור מן העצה ההיא יצא אשור כין שראה אותם באין לחלוק על הקב"ה פנה מארצו, אמר ליה הקב"ה אתה יצאת מארבע חיך שאני נותן לך ארבע שנאמר ויבן את נינוה ואת רחובות עיר ואת כלה ואת רסן עכשו מכונן כביצה לפיכך היו זרוע לבני לוט סלה, ללווט:

תהלים – פרק פד – רמז תתלג

למנצח על הגתית לבני קרח מזמור. זה שאמר הכתוב ואבוס עמים באפי מה עלינו לומר חסדי ה' אזכיר, דוד ראה אותה אמר עליה מזמור כל מי שהוא רואה את הגת הזו הוא נותן עליה נצחון. אסף ראה אותה ואמר עליה מזמור למנצח על הגתית לאסף. ראו אותה בני קרח ואמרו עליה מזמור למנצח על הגתית לבני קרח מזמור:

מה ידירות משכנותיך, ידיות הם שבשבילם אתה עושה את הגת הזו כל מי ששלח ידו בבית המקדש הקב"ה עתיד ליתנו בתוך הגת, וכן הוא אומר קול שאון מעיר וגו' קול שאון ממה שנעשה בעירו, קול מהיכל ממה שנעשה בהיכלו (כתוב בשמואל ברמז קמ"ט):

נכספה וגם כלתה נפשי, לא משל עכשו אלא משהיו ישראל בים נתאוו לבית המקדש שנאמר נחית בחסדך עם זו גאלת נהלת בעזך אל נוה קדשך וגו' תביאמו ותטעמו בהר נחלתך, מקדש ה' כוננו ידיך, אמרו ישראל עד מיתי יהיו אויבינו מחרפים אותנו ואומרים כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו ואין איש אלא הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה אין הקב"ה חוזר לבית שנאמר כן איש נודד ממקומו וכן

הוא אומר נודי הרכם צפור לא אמר כיונה אלא כצפר, היונה הזו נוטלין גוזליה והיא חוזרת למקומה שנאמר כיונה פותה אין לב, אבל הצפור אינה כן אם ילדה במקום הזה ונטלו גוזליה אינה חוזרת שם לעולם, כך משלו הרשעים הקב"ה וישראל כצפור וישראל אומר להם גם צפור מצאה בית:

אשרי יושבי ביתך, אמר ריב"ל כל מי שהוא נכנס לבהכ"נ ולבהמ"ד בעוה"ז זוכה ונכנס לבהכ"נ ולבהמ"ד לעוה"ב שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה (כתוב ברמז תרנ"ו). שנו רבותינו חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים, מנא הני מילי אמר רבי יהושע בן לוי דאמר קרא אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה, אחר תפלתם מנין שנאמר אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. וא"ר יהושע בן לוי מנין לתחית המתים מן התורה הללך לא נאמר אלא יהללך, כל האומר שירה בעוה"ז זוכה ואומרה לעוה"ב. אשרי אדם עוד לו בם יכול לכל, תלמוד לומר מסלות בלבבם (ברמז תת"ח). עוברי בעמק הבכא. זו גיהנם, מעין ישיתוהו שהדמעות שלהן כמעין, גם ברכות יעטה מורה, רבי יוחנן אומר קלוסו של הקב"ה מגינהם עולה יותר מגן עדן שכל מי שהוא למעלה מחברו מקלס להקב"ה ואומר אשרי שאני למעלה מזה שהוא נתון תחתי. גם ברכות יעטה מורה מה הם אומרים יפה למדת יפה הורית ולא שמענו:

עוברי בעמק הבכא. אמר רבי יהושע בן לוי עוברי אלו בני אדם שעוברין על רצונו של מקום, עמק שמעמיקים להם גיהנם, הבכא מעין ישיתוהו שבוכין ומורידין דמעות כמעין של שיתין, גם ברכות יעקטה מורה שמצדיקין עליהם את הדין ואומרים רבש"ע יפה זכית יפה חייבת יפה תקנת גיהנם לרשעים וגן עדן לצדיקים, איני והא כתיב ויצאו וראו בפגרי האנשים (כתוב בסוף ישעיה):

ילכו מחיל אל חיל. אמר רבי לוי תלמידי חכמים אין להם מנוחה אפילו לעוה"ב שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון, אמר מר בר רב אשי היוצא מבית הכנסת ונכנס לבית המדרש זוכה להקביל פני שכינה שנאמר ילכו מחיל אל חיל יראה אל אלהים בציון, אמר רבי יונה אין נחת רוח לחברים (לעתיד לבא), עד היכן, אמר רבי פנחס עד יראה אל אלהים בציון, דאמר [רשב"נ] פנחס [בן אלעזר בן אהרן] הכהן [בא הכתוב ליחסו] מכלל דאחרים מקטריגין:

ה' אלהים צבאות שמעה תפלתי, אר"ש אגסטריין זה נתן משה ליהודה שנאמר שמע ה' קול יהודה, וכן הוא אומר הטה ה' אזנך ענני:

טוב יום בחצריך, טוב יום אחד שאתה עוסק בתורה וכו' (ברמז תשח"י וברמז תשל"ח):

כי שמש ומגן ה' אלהים, חזקיה בר חייא אמר אשריהם הצדיקים שהם מדמים את הצורה ליצורה ואת הנטיעה לנוטעה, וכן הוא אומר אריה שאג מי לא יירא, וכן הוא אומר וקולו כקול מים רבים, אלא משמיעין את האזן מה שהיא יכולה לשמוע ומראין את העין מה שהיא יכולה לראות. ד"א כי שמש ומגן ה', אי מה השמש הזו קופחת יכול אף הקב"ה כן, ת"ל ומגן מה המגן הזה מגין על האדם אף הקב"ה מגין על עולמו. רבי חייא בר אבין אמר מאיר כשמש ומסך כמסן, דבר אחר מגן זה התריס אשקוטא פרסאה שמקיף את האדם משלש רוחותיו, ומנין לרבות רוח רביעית תלמוד לומר ה' כצנה רצון תעטרנו:

תהלים – פרק פה – המשך רמז תתלג

למנצח לבני קרח מזמור רצית ה' ארצך שבת שבת יעקב. זה שאמר הכתוב ארץ אשר ה' אלהיך דורש אותה הקב"ה הופך ומהפך בה ונותן עיניו בה עד שתרצה מעשיה להקב"ה והמצות שנצטוו ישראל עליהן

אם הוציאו את המעשרות ועשים את השמיטים אותה שעה היא מרצה את מעשיה להקב"ה, וכן הוא אומר אז תרצה הארץ את שבתותיה לכך רצית ה' ארצך וגו', מי נושא עונם, הארץ אשר הם יושבים עליה שנאמר העם היושב בה נשוא עון הרי החיים, ומנין אף המתים, תלמוד לומר וכפר אדמתו עמו מי מכפר על עמו אדמתו אשריהם יושבי ארץ ישראל שאין להם לא חטא ולא עון לא בחיים ולא במתים, וכן הוא אומר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה, ואומר מי אל כמוך נושא עון ועובר על פשע (כג) לשארית נחלתו לא החזיק לעד אפו כי חפץ חסד הוא (כתוב לעיל ברמז תש"ב):

תהלים – פרק פה – רמז תתלד

אספת כל עברתך השיבות מחרון אפך, וכן יחזקאל אומר (והשבת) [והניחותי] חמתי בך וגו', וכן הושע אומר ארפא משובתם אוהבם נדבה כי שב אפי ממנו, אמרו בני קרח עד מתי אתה אומר שובו בנים שובבים, ישראל אומרים לך שוב תחלה שנאמר שובה ה' עד מתי ואתה אומר לא כי אלא שובה ישראל, לא אתה תשוב לעצמך ולא אנו לעצמנו אלא שנינו כאחד שובנו אלהי ישענו. אמר רבי תנחום בר חנילאי אין הגשמים יורדים אלא אם כן נמחלו עונותיהם של ישראל שנאמר רצית ה' ארצך שבת שבת יעקב נשאת עון עמך:

אשמעה מה ידבר האל. אמרו עו"א לבלעם למה אמר הקב"ה לישראל שיקריבו קרבנות ולנו לא. אמר להם הקרבנות אינם אלא שלום ומי שקבל התורה שהם כתובים בה צריך שיקריבו קרבנות, אתם מתחלה פסלתם אותה ועכשו אתם רוצים להקריב מי שקבלה הוא מקריב שנאמר ה' עוז לעמו יתן ה' יברך את עמו בשלום. ד"א אמר רבי יודן ברבי סימון יום שהוקם המשכן נכנס משה והיה שומע קול הדר קול נאה קול משובח, אמר משה אשמעה מה ידבר האל ה' בדין הוא מדבר או ברחמים הוא מדבר, אמר ליה הקב"ה משה שלום אני מדבר להם אין בלבי על בני שנאמר כי ידבר שלום אל עמו ואל חסידיו, אימתי אך קרוב ליראיו ישעו לשכון כבוד בארצנו, אימתי ביום שהוקם המשכן, עד שלא הוקם היה תחרות בין ישראל לאביהם שבשמים:

חסד ואמת נפגשו. אמר רבי סימון בשעה שבא הקב"ה לבראת אדם הראשון נעשו המלאכים כתות כתות, מהם אומרים יברא ומהם אומרים אל יברא, חסד אומר יברא שהוא גומל חסדים, אמת אומר אל יברא שכלו שקר, צדק אומר יברא שהוא מלא צדקות, ושלום אומר אל יברא דכוליה קטטה, מה עשה הקב"ה נטל אמת והשליכו לארץ אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מה אתה מבזה תכסיס (אלתמסון) [אלטיכסיא] שלך תעלה אמת מן הארץ, הדא הוא דכתיב אמת מארץ תצמח. ד"א חסד ואמת נפגשו. חסד זה אהרן שנאמר וללוי אמר תמיך ואוריך לאיש חסידך, ואמת זה משה שנאמר בכל ביתי נאמן הוא, צדק זה משה שנאמר צדקת ה' עשה ומשפטיו עם ישראל, ושלום זה אהרן שנאמר בשלום ובמישור הלך אתי, הוי חסד ואמת נפגשו וילך ויפגשו, צדק ושלום נשקו וישקו לו:

אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. אמר רבי אמי אין הגשמים יורדים אלא בשביל בעלי אמנה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף, אמר רבי חנינא בוא וראה כמה גדולים בעלי אמנה מחולדה ובור ומה המאמין בחולדה ובור כך, בהקב"ה עאכ"ו, אמר רבי יצחק כל המצדיק את הדין עליו מלמטה מצדיקים עליו את הדין מלמעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. בזמן שהם עושים אמת בארץ הקב"ה עושה צדקות עם הבריות ומציל אותם מפורענות וטובה באה לעולם. שנו רבותינו מונבז המלך עמד ובזבז אוצרותיו בשני בצורת חברו עליו אחיו ובית אביו, אמרו לו אבות אבותיך

גנזו אוצרות ואבותיך הוסיפו עליהן ואתה מבקש לבזבזן, אמר להם אבותי גנזו למטה ואני גנזתי למעלה שנאמר אמת מארץ תצמח וצדק משמים נשקף. אבותי גנזו במקום שהיד שולטת בו ואני גנזתי במקום שאין היד שולטת בו שנאמר צדק ומשפט מכון כסאך. אבותי גנזו דבר שאינו עושה פירות ואני גנזתי דבר שעושה פירות שנאמר אמרו צדיק כי טוב כי פרי מעלליהם יאכלו. אבותי גנזו אוצרות ממון ואני גנזתי אוצרות נפשות שנאמר ולוקח נפשות חכם. אבותי גנזו לאחרים ואני גנזתי לעצמי שנאמר ולך תהיה צדקה. אבותי גנזו לעוה"ז ואני גנזתי לעוה"ב שנאמר והלך לפניך צדקך וגו'. צדק לפניו יהלך. אמר רב אירי בר אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן אסור לו לאדם שיעשה צרכיו קודם שיתפלל שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. אמר רבי אבין אמר רבי יצחק בר אשיאן כל המתפלל ויוצא לדרך הקב"ה עושה לו חפציו שנאמר צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו (כתוב ברמז תרל"א). שלשה אוהבים יש לו לאדם בניו ובני ביתו וממונו ומעשיו הטובים, בשעת פטירתו מכניס בניו ובני ביתו ואומר בבקשה מכם הצילוני מדין המות הרע הזה והם משיבין ואומרים לו אין שלטון ביום המות לא כך כתיב אח לא פדה יפדה איש לא יתן לאלהים כפרו. והוא מכניס ממנו ואומר לו הצילני והוא משיב לו לא יועיל הון ביום עברה וצדקה תציל ממות. והוא מכניס מעשיו הטובים ואומר לו הצילני והם אומרים לו עד שלא תבא לדין אנו מקדימין לך, שנאמר והלך לפניך צדקך כבוד ה' יאספך, וכתוב וצדקה תציל ממות:

תהלים – פרק פו – המשך רמז תתלד

תפלה לדוד הטה ה' אזנך ענני. א"ר לוי אגסטריין זה התן משה ליהודה בשעה שהיה נפטר מן העולם שנאמר וזאת ליהודה וגו' לפיכך הטה ה' אזנך ענני:

שמרה נפשי כי חסיד אני. הקב"ה נקרא חסיד שנאמר כי חסיד אני נאם ה', ודוד קרא עצמו חסיד שנאמר שמרה נפשי כי חסיד אני, רבי אבא ורבי אחא בשם רבי אלכסנדר כל מי ששומע קללתו (ושותק) וספק בידו למחות ושותק נקרא חסיד ודוד קרא עצמו חסיד לפי ששמע קללתו ושתיק וכו'. ד"א שמרה נפשי כי חסיד אני. ר' לוי ורבי יצחק, חד אמר כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לא חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב ישנים עד שלש שעות ביום ואני חצות לילה אקום להודות לך וקו', ואידך (אמר) כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע לאו חסיד אני שכל מלכי מזרח ומערב יושבין אגודות אגורות בכבודן לפנייהם ואני ידי מלוכלכות בדם בשפיר ובשליא כדי לטהר אשה לבעלה, ולא עוד אלא כל מה שאני עושה אני נמלך במפיבשת רבי ואומר לו מפיבשת רבי יפה דנתי יפה חייבתי יפה זכיתי יפה טמאתי יפה טהרתי ולא בושתי. אמר רבי יהושע בריה דרב אידי מאי קראה ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש וכו' (לעיל ברמז תש"ז):

תהלים – פרק פו – רמז תתלה

חנני אדני כי אליך אקרא כל היום. אפשר כל היום, אלא לעולם הזה שהוא יום לעו"א ולילה לישראל. שמח נפש עבדך כי אליך אדני נפשי אשא, בר קפרא אמר אדם שיש לו עבד ואומר לו אני לוקח לך בגד מן האיטלס אינו משמחו, ומה בשר ודם משמח עבדו, אני שאני עבדך ואתה חי וקיים עאכ"ו:

כי אתה אדני טוב וסלח. א"ר פנחס הכהן בר חמא למה הוא טוב שהוא סולח, למה הוא סולח שהוא טוב. ורב חסד לכל קוראין. ריב אלעזר ורבי יוסי בר חנינא, רבי אלעזר אומר כף מעוינת עונות מכאן וזכויות מכאן, מה הקב"ה עושה חוטף אחת מן החובות ומטה אותו לכף זכות שנאמר מי אל כמוך נושא עון:

אין כמוך באלהים אדני ואין כמעשיך. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם צר צורה ביבשה, אבל הקב"ה צר צורה במים ואומר ישרצו המים. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין משוה דיורין בעליונים ובתחתונים שמא בחלל, אבל הקב"ה אף בחלל ועוף יעופף. מלך ב"ו כשהוא בונה פלטין בונה את התחתונים ואח"כ בונה את העליונים, אבל הקב"ה אינו כן אלא ברא את העליונים ואח"כ ברא את התחתונים שנאמר בראשית ברא אלהים את השמים ואת הארץ. בשר ודם אין צורתו עושה עושה צורה אבל הקב"ה צורתו עושה צורה (כד) שנאמר ישרצו המים שרץ נפש חיה. האדם הזה הוא צורתו של הקב"ה והוא עושה צורה. כל גוים אשר עשית יבאו וישתחוו לפניך אדני, (כה) בעיין ולא בעיין תבירי קדל, ויכבדו לשמך למה כי גדול אתה ועושה נפלאות אתה. אמר רבי תנחום בר חייה הנאד הזה אם יש בו נקב כחודה של מחט כל רוחו יוצא ממנו, והאדם הזה יש בו נקבים נקבים מחילים מחילים ואין רוחו יוצא ממנו, מי עשה כן, אתה אלהים לבדך. מלך בשר ודם מתקלס במדינה ובני המדינה מתקלסין עמו למה שנושאים עמו במשאו, אבל הקב"ה אינו כן אלא הוא לבדו ברא עולמו והוא לבדו מתקלס בעולמו הוי כי גדול אתה למה כי אתה אלהים לבדך:

תהלים – פרק פו – רמז תתלו

אימתי נבראו המלאכים, רבי יוחנן אמר בשני נבראו הדא הוא דכתיב המקרב במים עליותיו וכתוב עושה מלאכיו רוחות. רבי חנינא אמר בחמישי נבראו המלאכים שנאמר ועוף יעופף על הארץ וכתוב ובשתים יעופף. רבי לולייני בר ניבירים בשם רבי יצחק בין על דעתיה דרבי יוחנן בין על דעתיה דרבי חנינא הכל מודים שלא נברא ביום ראשון כלום שלא יהיו אומרים מיכאל היה מותח בדרומו של רקיע וגבריאל בצפונה והקב"ה ממדד באמצעיתו אלא אנכי ה' עושה כל רוקע הארץ מיאתי מי היה אתי שותף בברייתו של עולם. אמר רבי יודן ויהי ערב ויהי בקר יום אחד יום יחידו של עולם שלא היה בעולם אלא הוא הוי אתה אלהים לבדך:

הורני ה' דרכך. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אם ראיתני יוצא מן הדרך השטני בשבילך. רבי יצחק ואית דאמרי לה בשם רבי חנינא אדם יש לו שתי פרות אחת חורשת ואחת אינה חורשת מה עשה נטל העול (מעט שתיהן) ונתן על שתיהן ועשה לאותה שאינה חורשת שתחרוש, דבר שאינה מקבלת ברצונה הוא עושה בעל כרחיה ומדריך אותה להיכן שהוא מבקש, ויצר הרע אין אתה מדריך אותו שנאמר הורני ה' דרכך:

אורך אדני אלהי בכל לבבי. שלא יהא לבי נוקף. בכל לבבי ביצר הטוב וביצר הרע. אמר רבי אחא מהו והצלת נפשי משאול תחתיה. רבי יודן אמר דרכן של מנאשפים נתונה בעמקה של שאול. רבי ברכיה אמר בשם רבי יצחק כי חסדך גדול עלי שהצלתני מדרכן של מנאשפין:

אלהים זדים קמו עלי וגו' ולא שמוך לנגדם, זה דואג ואחיתופל, לא שמוך לנגדם לא נזכרו מה שאמרת לשמואל קום משחהו כי זה הוא:

ואתה אדני אל רחום. אמר רבי שמואל בר נחמני מאריך רוחיה עד שלא יגבה, בא לגבות מאריך וגובה. אמר רבי חנינא מאן דאמר רחמנא ותרן הוא יותרו בני מעיו אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה, אמר רבי לוי מהו ארך אפים דרחיק רוגזא. משל למלך שלגיוניו קשים אמר המלך אם דרים הם במדינה עמי עכשו בני המדינה מכעיסין אותי והם עומדים עליהם ומכלין אותם, אלא הריני משלחם בדרך רחוקה אם מכעיסין אותי בני המדינה עד שאני משלחם אצלם הם באים ומפייסין אותי ואני מקבל פיוסם הדא הוא דכתיב

באים מארץ מרחק מקצה שמים ה' וכלי זעמו. אמר רבי יצחק ולא עוד אלא שנועל בפניהם שנאמר פתח ה' את אוצרו ויוצא כלי זעמו וגו' עד שהוא פתח והוא טריק רחמוי קריבין (כתוב ברמז תרל"ה ולעיל ברמז תקל"ה ותרל"ה). עשה עמי אות לטובה. באחיתופל, כי אתה ה' עזרתני בחושי הארכי, ונחמתני בנתן הנביא שאמר גם ה' העביר חטאתך. ד"א עשה עמי אות לטובה מדבר בעקב, אמר יעקב עשה עמי אות בעשו ואלופיו, כי אתה ה' עזרתני ברחל, ונחמתני ביוסף. ד"א עזרתני במלחמות, ונחמתני בברכת אבלים שנאמר וירא אלהים אל יעקב. ד"א מדבר בישראל עשה עמי אות לטובה בלשון של זהורית שהיה מתלבן, ויראו שונאי ויבושו אלו אוה"ע, כי אתה ה' עזרתני בראש השנה, ונחמתני ביום הכפורים שנאמר כי ביום הזה יכפר עליהם לטהר אתכם:

תהלים – פרק פז – המשך רמז תתלו

לבני קרח מזמור שיר יסודתו בהררי קדש אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב. אמר ליה רבא לרפרס בר פפא אימא לן מר מהני מילי מעליותא דאמרת לן משמיה דרב חסדא במילי דבי כנישתא, אמר ליה הכי אמר רב חסדא מאי דכתיב אוהב ה' שערי ציון מכל משכנות יעקב אוהב ה' שערים המצויינים בהלכה יוותר מבתי כנסיות ובתי מדרשות, והיינו דאמר רבי חייא בר אבא משמיה דעולא מיום שחרב בית המקדש אין לו להקב"ה בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד (ברמז תצ"ה). ד"א אוהב ה' שערי ציון וגו'. זה שאמר הכתוב עניה סוערה לא נחמה הנה אנכי מרביץ בפוך אבניך ויסדתיך בספירים ושמתי כדכד שמשותיך וגו' אמרו בני קרח אימתי דתעביד כדין אנן אמרין לך שירין וזמרין לבני קרח מזמור שיר, אימתי, יסודתו בהררי קדש. ד"א יסודתו בהררי קדש כדכתיב והיה ביום ההוא נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים הר סיני והר המוריה. ד"א יסודתו בהררי קדש כדכתיב והיה ביום ההוא נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים ונשא מגבעות ונהרו אליו כל הגוים, אמר רבי פנחס בשם רבי ראובן עתיד הקב"ה להביא לסיני ותבור וכרמל וליתן ירושלים בראשם אמר רבי חנינא ולא עוד אלא שהוא עתיד להיות מזמר והם עונין אחריו שנאמר ונשא הוא מגבעות וכתוב וכנניהו שר הלויים במשא יסור. אוהב ה' שערי ציון, בכל מדינה ומדינה יש למלך פלטין אחד לאיזה הוא אוהב מכלם פלטין שהוא בתוך מדינתו, אמר לו הקב"ה מחבב אני בתי כנסיות ובתי מדרשות ולמי אני מחבב יותר מהם שערי ציון שהיא פלטין שלי:

תהלים – פרק פז – רמז תתלז

נכבדות מדובר בך. זה חזקיה שנאמר ואשר עשה את הברכה את התעלה ויבא את המים העירה, אינו מדבר אלא בדברי תורה שנמשלו למים שנאמר הוי כל צמא לכו למים, חמי סדרן טב מייתי ליה, חמי תניין טב מייתי ליה הוי נכבדות מדובר בך, אמר רבי חוניא אמר רבי אמי למה היו אומרים את השם במקדש בפירוש ובמדינה בכנוי, ליראה את השם הנכבד והנורא הזה הוי נכבדות מדובר בך, והיכן הוא נכבדות, עיר האלהים סלה:

תהלים – פרק פז – רמז תתלח

אזכיר רהב ובבל. אמר רבי יהודה בר רבי סימון עתידין אוה"ע להיות מביאין דורונות למלך המשיח, ולציון יאמר איש ואיש יולב בה הם בעצמם [הם] דורונות למלך המשיח, שנאמר תשורי מראש אמנה, אמר רבי יהודה בר רבי סימון למה דורון נקרא תשורה דבר נש מסתכל בה ומזמר יאי היא הנשלחה כענין שנאמר לא תשורני אעין רואי, וכין שהן באין אצל מלך המשיח הוא אומר להם יש ביניכם ישראל הביאו אותם לי

שנאמר הבו לה' משפחות עמים, עמים הביאו לי משפחות של ישראל, א"ר אחא ואומר להם הביאו אותם דרך כבוד ולא דרך בזיון אין הבו אלא לכבוד שנאמר הבו לה' כבוד שמו אותן שכבדו בעולם, אמר רבי ברכיה בשם רבי יהושע בעת ההיא יוב"ל שי (כו) בגימטריא בהם שהם מביאים אותם דורות למלך המשיח שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה'. אמר רבי ברכיה הזקנים שבהם שאינם יכולין לטעון (כל קריא) (כו) [בגלגדקא] מה הם עושין מביאין אותן וטוענין אותן בידיהם, מהו נכבדות שהם מביאים אותם בכבוד, וכשהם מביאין אותן הן באין לילך להם והוא אומר זה ישראל וזה כהן וזה לוי. (כגון אם נמכרו לעבדים ונשתכחו ונשבו ועל אונסן נעשו נכרים):

תהלים – פרק פז – רמז תתלט

אמר רבי אלעזר וגם מהם אקח לכהנים ללויים, מן הגוים שהם מביאים למלך המשיח, מהם מי מפיס כל מי שהוא ישראל בהן, אמר רבי פנחס בר חמא (כז) הנסתרות לה' אלהינו, ה' יספור בכתוב עמים מאותן העמים שהן מביאין את ישראל שהוא כותב אותם עם ישראל, זה יולד שם סלה כאלו נולדים באותה שעה:

ושרים כחוללים, א"ר יהודה בר רבי סימון בשם רבי מאיר כשם שהבאר נובע מים חדשים בכל שעה כך אומרים ישראל שירה חדשה בכל שעה, הדא הוא דכתיב ושרים כחוללים כל מעיני בך, ורבנן אמרין כשם שאמרו האנשים שירה כך אמרו הנשים שירה שנאמר ושרים כחוללים כל מעיני בך, ואומר גן נעול וגו':

תהלים – פרק פח – המשך רמז תתלט

שיר מזמור לבני קרח למנצח על מחלת לענות, מהו על מחלת, אמר רבי ברכיה אמר הקב"ה לדוד קלס אותי איך שאתה מבקש ואני מוחל לך בקלוסך שאין אדם יכול למצוא אחד מכמה מיני שבח של הקב"ה, וכן הוא אומר היסופר לו כי אדבר אם אמר איש וגו', ולמי נתן רשות, לדוד שנאמר למנצח על מחלת שאני מוחל בקלוסך. דבר אחר למנצח על מחלת לענות, אמר רבי יודן מהו על מחלת שמחל לו הקב"ה לענות זכור ה' לדוד את כל ענותו:

ה' אלהי ישועתי, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אין לי ישועה אלא בך ואין עיני מיחללות אלא לך, א"ל הקב"ה הואיל וכן אני מושיעך, שנאמר ישראל נושע בה' תשועת עולמים לא תבושו ולא תכלמו עד עולמי עד:

נחשבת עם יורדי בור, כאינש דלית ליה פטרון שנאמר במתים חפשי. כמו לחללים שוכבי קבר. רבי חלבו אמר כמו חללים שוכבי קבר אלו דור המבול, אמר רבי אחא א"ר אבהו הם קראו לעו"א בשמי אף אני קורא לאוקינוס בשמים והוא פורע להם שנאמר הקורא למי הים וישפכם. במתים חפשי, אמר רבי יוחנן כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות, והיינו דקאמר דוד לא המתים יהללו, יה לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיון שמת בטל מן המצות ומן התורה ואין לו להקב"ה שבח בו (כתוב בפסוק ושבח אני את המתים):

תהלים – פרק פח – רמז תתמ

כמו חללים שוכבי קבר. שוכבים שלהם חללים היו, הדא הוא דכתיב הקורא למי הים וישפכם שני פעמים עד שלא עמד נח היו המים מציפין אותם בתוך קבריהם שני פעמים אחד בשחרית ואחד בערבית כיון

שעמד נח נינוחו נאמר כאן נייחא ונאמר להלן יבא שלום ינוחו על משכבותם מה להלן נייחא בקבר אף כאן נייחא בקבר:

עני אני וגוע מנער. קטן מאימתי בא לעוה"ב אמר רב נחמן בר יצחק משעה שגמול שנאמר עני אני וגוע מנער נשאתי אמיך אפונה, ואני אליך ה' שועתי וגו', אמר רבי שמואל בר נחמני המלאך שהוא ממונה על התפלה ממתין עד שתתפלל כנסת אחרונה של ישראל ונוטל כל התפלות ועושה אותן עטרה ונותנה בראשו של הקב"ה שנארמ וברכות לראש צדיק חי העולם הוי ובבקר תפילתי תקדמך:

תהלים – פרק פט – המשך רמז תתמ

משכיל לאיתן האזרחי חסדי ה' עולם אשירה לדור ודור וגו'. זה שאמר הכתוב כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידוע אותי וגו', אמר איתן אני השכלתי משכיל לאיתן האזרחי, אמר הקב"ה השכלת כי באלה חפצתי מי שהוא מקלסני אל יקלסני אלא באלה, וכן הוא אומר כי חסד חפצתי ולא זבח, א"ל דוד חסד חפצת בחסד אני מקלסך לכך נארמ לך ה' חסד, ולא חסד אחד בלבד אלא חסדים הרבה, וכן ישעיה אמר חסדי ה' אזכיר, וכן איתן אמר חסד ה' עולם אשירה, אמרו לאיתן על מה העולם עומד, אמר להם על החסד שנאמר והוכן בחסד כסא, משל למה הדבר דומה לכסא שהיה לו (כח) ארבע רגלים והיתה האחת מתמוטטת (שהיא קטנה) נטל צרור וסמכו, כך היה הכסא של הקב"ה כביכול מתמוטט עד שסמכו הקב"ה, ובמה סמכו בחסד הוי אומר אמרתי עולם חסד יבנה, וכן דוד אמר לעושה השמים בתבונה על מה הם עומדים על החסד שנא' כי לעולם חסדו, וכן כל המזמור (כט) שהם כ"ד ואחר כך נותן לחם לכל בשר ללמדך שקשה המזון כנגד כל מעשה בראשית. א"ר שמעון מפני מה נשא קין את אחותו והלא כבר נאמר ואיש אשר יקח את אחותו, אלא בחסד נבנה העולם עד שלא נתנה תורה לפי שלא היו נשים אחרות התיירן להם:

כי מי בשחק יערוך לה'. לפי שנאמר ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן אשה ללמדך שלא יטעך יצרך לומר יש לפניו אכילה ושתייה, מי היה מקריב לו עד שלא עמדו ישראל שנאמר כי מי בשחק יערוך לה', אמר ר' אבין הלוי אתה מוצא בהק"ה מפרנס יתומים ומאכיל רעבים ואין הלשון הזה אלא לשון פרנסה כמה דאת אמר ביום השבת יערכנו. ד"א מי כהקב"ה מאיר עיני חשכים ואין הלשון הזה אלא לשון אורה שנאמר על המנורה הטהורה יערוך את הנרות. ד"א מי כהקב"ה מלביש ערומים ואין הלשון הזה אלא לשון כסות שנאמר וערך בגדים ומחיתך. ד"א מי כהקב"ה עושה מלחמתן של ישראל ואין הלשון הזה אלא לשון מלחמה שנאמר ויערכו מלחמה פתח השער, ידמה לה' בבני אלים, זה משה שעלה למעלה ועשה שם מאה ועשרים יום, יאמר לך אם היו מקריבין לפני, ולא עוד אלא מי שהיה למוד באכילה כיון שעלה אצלי וראה שאין אכילה אצלי לא אכל שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וגו', ולמה אמרתי לך שתהא מקריב לפני בשביל לזכותך, אמר הקב"ה כיל מי שהוא עושה מעשי יהא דומה לי, אמר ר' לוי משל למלך שבנה מדינה והדליק לתוכה שני פנסין אמר המלך כל מי שהוא מדליק שני פנסין כאלו אני קורא אותו אגוסטא אואיני מקנא אותו, כך הקב"ה ברא חמה ולבנה אמר הקב"ה כל מי שיעשה כאלו יהא שוה לי, ואין הלשון הזה אלא לשון אור שנאמר על המנורה הטהורה יערוך את הנרות. ד"א אמר בלעם את שבעת המזבחות ערכתי אמר ליה הקב"ה רשע הירצה ה' באלפי אילים ברבבות נחלי שמן אם הייתי מבקש קרבן הייתי אומר למיכאל ולגבריאל והיו מקריבין לפני שנאמר כי מי בשחק יערוך לה', ידמה לה' בבני אלים בבני אברהם יצחק ויעקב שהם אילי עולם ואין אני מקבל קרבנות אלא מישראל:

אל נערץ בסוד קדושים רבה ונורא על כל סביביו וגו' (כתוב ברמז תת"ס):

מי כמוך חסין יה. מתאפק שלא ליפרע מיד אבל מה עושה משפטט ורוב צדקה לא יענה, משפט לצדיקים ורוב צדקה לרשעים לא יענה לזמן מרובה (כתוב ברמז תת"י). צדק ומשפט וגו' (כתוב ביחזקאל ברמז של"ט):

אשרי העם יודעי תרועה. ר' אבהו פתר קריא בה' זקנים שהיו נכנסין לעבר שנה מה הקב"ה עושה מניח סנקליטין שלו ויורד ומצמצם שכינתו ביניהם למטה שאם טעו בדבר הלכה הקב"ה מאיר עיניהם בהלכה שנאמר ה' באור פניך יהלכון. אמר ר' אושעיא כתיב אשרי העם יודעי תרועה ואוה"ע אינם יודעין להריע כמה בוקיינוס יש להם כמה סלפידס יש להם כמה קרנות יש להם, אלא אשרי העם שיודעים לפתות את בוראם בתרועה אימתי בחדש השביעי. דבר אחד מדבר בסנהדרין ה' באור פניך יהלכון שהקב"ה מאיר עיניהם בהלכה. נפתלי אילה שלוחה, הנותן אמרי שפר אמרי שפר אלו דברי תורה שנתנו על ידי שופר שנאמר וכל העם רואים את הקולות ואת הלפידים ואת קול השופר:

כי תפארת עוזמו אתה. ישראל אומרים כי תפארת עוזמו אתה והקב"ה אומר ישראל אשר בך אתפאר. אז דברת בחזון לחסידך זה אברהם שנאמר במחזה לאמר וגו'. ותאמר שויתי עזר על גבור שעזרו הקב"ה על חמשת המלכים. הרימותי בחור מעם זה אברהם שבחר בו הקב"ה שנאמר אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברם. רבי אבין בשם ר' ברכיה רבה פתר קריא בדור שנדבר עמו בחזון ובדבור שנאמר ככל הדברים האלה וככל החזון הזה כן דבר נתן אל דוד. לחסידך, שמרה נפשי כי חסיד אני. ותאמר שויתי עזר על גבור, רבי אבא בר כהנא אמר שלש עשרה מלחמות עשה דוד, ורבנן אמרין שמונה עשרה, ולא פליגי מאן דאמר שלש עשרה לצרכיהון של ישראל, ומאן דאמר שמונה עשרה חמש לצורך עצמו ושלוש עשרה לצרכיהון של ישראל:

הרימותי בחור מעם, ויבחר בדוד עבדו. ד"א מדבר במשה שנדבר עמו בדבור ובחזון פה אל פה אדבר בו, לחסידך שהיה משבטו של לוי שנאמר תמיך ואוריך לאיש חסידך אשר נתיתו במסה תריבהו על מי מריבה. ותאמר שויתי עזר על גבור אמר ר' תנחום בר חנילאי בנוהג שבעולם משאוי שקשה לאחד נוח לשנים שמא משאוי שקשה לשנים נוח לאחד, כל ישראל עומדים לפני הר סיני ואומרים אם יוספים אנחנו לשמוע וגו' ומשה שמע כל הדבור לעצמו, תדע לך שמכלם לא קרא אלא למשה שנאמר ויקרא אל משה:

מצאתי דוד עבדי. א"ר סימון שלש מציאות מצא הקב"ה ומצאת את לבבו נאמרן לפניך, מצאתי דוד עבדי, כענבים במדבר מצאתי (אבותיכם) [ישראל], מתיבין חברייא לר' סימון ונח מצא חן בעיני ה', אמר להם הוא מצא והקב"ה לא מצא:

וכתותי מפניו צריו ומשנאיו אגוף. זה אברהם, א"ר אבא בר יודן משל ללסטים שפוף שהיה יושב על פרשת דרכים כל דהוה אזיל הוה אמר הב מה דעלך, עבר פקח אחד וראה שאין בו תועלת התחיל מכתתו, כך כמה דורות איבר יצר הרע דור אנוש דור המבול דור הפלגה, כיון שבא אברהם וראה שאין בו תועלת התחיל מכתתו, אמר ר' תנחום בר מריון אית כלבין ברומי ידעין למשרלא, אזל ויתיב גבי פלטירא ועביד גרמיה מתנמנם, ומרי פלטרא מתנמנם, והוא שמיט עיגולא אארעא ומהלך ליה:

אף אני בכור אתנהו עליון למלכי ארץ, וכי בכור היה דוד והרי כתיב ודוד הוא הקטן ולמה קורא אותו בכור, אלא מה בכור זה נוטל פי שנים בנחלה אף דוד נוטל המלכות בעולם הזה ובעולם הבא, אמר דוד על שתיהן אני מזמר לך למנצח אל הנחילות:

ופקדתי בשבט פשעם. א"ר אמי אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בלא עון, אין מיתה בלא חטא דכתיב הנפש החוטאת היא תמות, ואין יסורין בלא עון שנאמר ופקדתי בשבט פשעם ובנגעים עונם (כתוב בירמיה ברמז קנ"א):

לא אחלל בריתי. הברית שכרתי לאברהם ואמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע. ומוצא שפתי לא אשנה, כשאמרתי לו קח נא את בנך, משל למה הדבר דומה למלך שאמר לאוהבו מתאוה אני לראות על שלחני תינוק קטן, מיד הלך אוהבו והביא את בנו והעמידו על השלחן לפני המלך והלך והביא את החרב לשחטו וצוח המלך עליו וא"ל מה אתה עושה א"ל ואתה אמרת לי מתאוה אני לראות קטן על שלחני, א"ל שמא מת, כך אמר הקב"ה לאברהם קח נא את בנך מיד ויבן אברהם את המזבח:

מי גבר יחיה ולא יראה מות. אמר ר' תנחום מי גבר כאברהם שירד לכבשן האש והצילו הקב"ה ואחר כך ויגוע וימת. מי גבר כיצחק שפשט צוארו על גבי המזבח ואחר כך אמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי. מי גבר כיעקב אדם שנפגש עם המלאך ואחזקו כן ויקרבו ימי ישראל למות. מי גבר כמשה שדבר עם בוראו פנים אל פנים ואחר כך הן קרבו ימיו למות. אשר חרפו עקבות משיחך (כתוב בשמואל ברמז קס"ח):

ברוך ה' לעולם אמן ואמן. אמר רבי בשם ר' יוסי בן זימרא אמן אמנה אמן שבועה אמן קבלה. אמן אמנה ויאמנו דבריכם. אמן שבועה ואמרה האשה אמן אמן. אמן קבלה ואמר כל העם אמן. אמר רבי יהודה בר מספרתא כל מי שהוא עונה אמן בעולם הזה זוכה לענות אמן לעולם הבא שנאמר ברוך ה' לעולם אמן ואמן, אמן בעולם הזה ואמן בעולם הבא:

תהלים – פרק צ – רמז תתמא

תפלה למשה איש האלקים. זה שאמר הכתוב זבח רשעים תועבת ה' זה בלק ובלעם, בשעה שעמר בלעם לבלק בנה לי בזה שבעה מזבחות, אמר ליה הקב"ה ממך אני מקבל קרבנות טוב מלא כף נחת, קומץ של מסלת שבני מקריבין לפני עם התמיד ערב לפני מכל הקרבנות שאתה מקריב, למה, שהם תועבה כמו שנאמר זבח רשעים תועבה, ובמה אני חפץ בתפלת ישרים שנאמר ותפלת ישראים רצונו אלו ישראל. אחד עשר מזמורים אמר משה כנגד אחד עשר שבטסים שברך, ולמה לא ברך לשבטו של שמעון שהיה בלבו עליו על מה שעשה בשטים. דבר אחר תפלה למשה איש האלקים וגו' בטרם הרים יולדו וגו' תשב אנוש עד דכא כנגד יחי ראובן ואל ימות. יושב בסתר עליון וגו' כנגד שבטו של לוי שהיה מתלונן בצלו של הקב"ה בעזרות. מזמור שיר ליום השבת וגו' כנגד שבטו של יהודה והפעם אודה את ה'. ה' מלך גאות לבש כנגד שבטו של בנימן שהוא בצלו של הקב"ה, אל נקמות ה' אל נקמות הופיע כנגד שבטו של גד שאליהו ז"ל עומד ממנו שהוא גודע משתיתן של עו"א. לכו נרננה לה' כנגד שבטו של יששכר שהוא עוסק ברנונה של תורה. אמר רבי יהושע בן לוי עד כאן שמעתי מכאן ואילך צא וחשוב לעצמך. א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא כל הנביאים היו מתנבאים ולא היו יודעים מה היו מתנבאים, אבל משה וישעיה היו יודעים מה מתנבאים, משה אמר יערוף כמטר לקחי. ישעיה אמר (כט) והנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה', א"ר יהושע הכהן בר ירמיה אף אליהוא היה מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא ודעת שפתי ברור מללו. א"ר אלעזר בשם ר' יוסי בן זמרא אף שמואל רבן של נביאים היה מתנבא ולא היה יודע מה היה מתנבא וישלח ה' את ירובעל ואת בדן ואת יפתח ואת שמואל, ואותי לא נאמר אלא ואת שמואל. א"ר לוי בשם ר' חייא בר חנינא י"א מזמורים שאמר משה בתכסיס של נבואה אמרן ולמה לא אמרן בתורה, אלא אלו דברי תורה ואלו דבי נבואה:

תפלה למשה איש האלקים. אם איש למה אלקים ואם אלקים למה איש, אלא בשעה שהיה עומד לפני פרעה נקרא אלקים ובשעה שהיה בורח מפניו נקרא איש. כשהושלך ליאור נקרא איש וכשהפך אותו לדם נקרא אלקים. ד"א כשעלה למעלה נקרא איש מה בוצין טב קומוי (סיב קמלפי) [סבקי] משה בשר ודם עולה אצל הקב"ה שכלו איש ומשרתו איש נקרא איש, וכשירד נקרא אלקים. דבר אחר משה עלה אצל המלאכים לא אוכלים ולא שותים אף הוא לא אכל ולא שתה נקרא אלקים, וכשירד נקרא איש שאכל ושתה כאיש. אמר רבי אבין ממחציתו ולמעלה היה אלקים וממחציתו ולמטה היה איש. אמר רבי אלעזר (ל) וממטרופולין היה משה שנאמר לא כן עבדי משה וגו', מהו איש האלקים גברא דרינא שנאמר ומשפטיו עם ישראל שהיה אומר יקוב הדין את ההר. דבר אחר איש האלקים שהטיח כנגד מדת הדין אם בריאה יברא ה', אם בריאה מוטב ואם לאו יברא:

איש האלקים. שהכריע על מדת הדין ואין איש שהטיח מדת הדין כמשה, הקב"ה אמר אכנו בדבר ומשה אמר סלח נא לעון העם הזה ויאמר סלחתי כדברך. דבר אחר איש האלקים אמר ר' יהודה ברבי סימון בשם רבי שמעון בן לקיש האיש הזה אם מבקש להפך נדרים של אשה מפר ואם רוצה מקיימן שנאמר אישה יקימנו ואישה יפרנו, כך כביכול אמר משה קומה ה' שובה ה'. דבר אחר תפלה למשה זה שאמר הכתוב ואתנפל לפני ה'. ר' ברכיה ורבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמני לא הניח משה זוית ברקיע שלא התנפל על פניו, אתה מוצא הרבה נביאים והרבה צדיקים התפללו לפני הקב"ה ולא בא הכתוב ליחס אלא למשה בלבד, ולמה כן לפי שהיו מעשיו משונים מכל הבריות, כיצד יש מתפלל שעה אחת או שתיים ואם הוא מתפלל הרבה יום אחד, אבל משה עמד ומתפלל לפני הקב"ה ארבעים יום וארבעים לילה, אמר הקב"ה למלאכי השרת אני מדמה אותו לכם שנאמר ברכו ה' מלאכיו זה משה, גבורי כח שהיה מגיד לישראל דבריו של הקב"ה:

תפלה למשה. למה הדבר דומה לשלשה בני אדם שבאו ליטול דרוריא של מלך, בא הראשון וכבדו, א"ל מה אתה מבקש א"ל בשביל המרד שמרדתי אני מבקש שתתן לי דרוריא, נתן לו, בא השני ונתן לו, בא השלישי אמר לו מה אתה מבקש, א"ל איני מבקש על עצמי כלום אלא מדינה פלונית חרבה והיא שלך גזור שתבנה, א"ל המלך זו עטרה גדולה היא לך, כך דוד בא להתפלל, א"ל מה מבקש, א"ל תשמע תפלתי שמעה ה' צדק, בא חבקוק א"ל מה אתה מבקש, א"ל כל מה שאמרתי לפניך בשגגה אמרתי, שראה חנניה וחבריו נשלכים לכבשן האש ונמלטין, וראה ר' חנניא בן תרדיון וחבריו ניתנין באור ונשרפין. בא משה א"ל מה אתה מבקש, א"ל סלח נא לעון העם הזה, א"ל זו עטרה גדולה היא לך שאני מעביר רצוני מפניך (כתוב בתרי עשר ברמז תקס"ג). דבר אחר למה אמר איש האלקים, משל למלך שכעס על בנו ובקש להרגו, א"ל אוהבו בבקשה ממך מחול לו ואל יהרג, לא הרגו, למחר התחיל המלך לומר אילו הייתי הורג את בני לעצמי הייתי מכשיל אלא זכור לטוב אוהבי שבקש עליו רחמים, ומה אני עושה אותו אב המלכים, כם אמר הקב"ה למשה הרף ממני ואשמידם, א"ל אם ככה אתה עושה לי וגו', מה כתיב בתריה ויאמר ה' סלחתי כדברך לכך נאמר איש האלקים:

אדני מעון אתה היית. משה אמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה, אמר הקב"ה פני ילכו והנחתי לך:

איש האלקים (כתוב ברמז צ"א). א"ר יצחק אין אנו יודעים אם הקב"ה מעונו של עולמו ואם עולמו מעונו, בא משה ופרש ה' מעון אתה. א"ר יוסי בן חלפתא אין אנו יודעים אם הקב"ה טפל לעולמו ואם עולמו טפל לו, בא משה ופרש הנה מקום אתי הוי עולמו טפל לו. א"ר הונא בשם ר' אמי למה מכנין שמו של הקב"ה וקורין אותו מקום שהוא מקומו של עולם. א"ר יודן משל לגבור שהיה רוכב על סוס וכליו

משופעים אליך ואילך, הסוס טפל לרוכב ואין הרוכב טפל לסוס כמה דאת אמר כי תרכב על סוסין מרכבותיך ישועה. עשרה בני אדם נקראו איש (כתוב במלכים ברמז צ"א):

בטרם הרים יולדו. וכתוב אחד אומר בטרם הרים הטבעו שהיו (לא) טסים כצינוריות הללו של מים והיכן שראה הקב"ה מקום עמוק היה נותן בתוכו הר גדול וממלא אותו:

זרמתם שנה יהיו. ר' יוחנן אמר זרו מתו תמו, ר' שמעון בן לקיש אמר זרו מתורתך רמה נגעה בהם, ר' אלעזר אומר זרמתם לשעה אחת היתה. זרמתם שנה יהיו כשינה יהיו:

בבקר יציף וחלף. רבנן אמרין אלו ישראל למה שלערב ימולל ויבש אלו עו"א, רבי אבא בר כהנא אמר (לב) כלו ישראל בבקר יציף וחלף לעולם הבא, למה שלערב ימולל ויבש בעולם הזה:

שתה עונותינו לנגדך בכל שעה שתה עונותינו, ואם מבקש אתה להחיותנו עלומנו למאור פניך אותה שעה אנו הולכים למאור פניך:

ורחבם עמל ואון. רבי חנינא בר יצחק אמר אפילו בית מלכותו עמל ואון שנארמ אזכיר רהב ובבל:

כי גז חיש. רבנן אמרין גזין חשין טסין:

מי יודע עוז אפק. א"ר חנינא בר יצחק כל מי שקדמוהו היסורין בעולם הזה, וכיראתך עברתך למנות ימינו כן הודע, אמר רבי יהושע אילו היינו יודעים אימתי אנו מתים היינו עושים תשובה, א"ר אלעזר שוב יום אחד לפני מיתתך, אמרו לו תלמידיו וכי אדם יודע אימתי הוא מת אמר להם כל שכן הוא עושה תשובה היום שמא ימות למחר או ליום שלישי וכן כל ימיו, נמצא כל ימיו בתשובה הוי למנות ימינו כן הודע. שובה ה' עד מתי אמר רבי לעולם תהא תשובה מצויה לפניך:

שמחנו כימות עניתנו. כימים שצערתנו בבבל במדי בארץ. ד"א (לג) כימות המשיח, (ר"א) [ר"ע] אומר (ארבע מאות) [ארבעים] (לעיל ברמז תת"ה):

ונביא לבב חכמה. אמרימר אמר חכם עדיף מנביא שנאמר ונביא לבב חכמה, מי נתלה במי הוי אומר קטן נתלה בגדול. והדרך על בניהם (כתוב ברמז תש"ל):

יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם. אין הדר אלא זקנה שנאמר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה. דבר אחר והדרך זה תכלת שבציצית שישראל מתכסין בו שנקראו בנים למקום, ומפני מה תכלת מכל גוון, חזקיה אמר ואית דאמרי לה בשם רבי מאיר תכלת דומה לעשבים, עשבים דומים לאילנות, אילנות לרקיע, רקיע לנוגה, נוגה לקשת, וקשת לדמות, שנאמר כמראה הקשת, אמר חזקיה אם לובשין ציצית ותכלת לא יהו סבורין שמא תכלת הם לובשין אלא שיהיו מסתכלין באותה ציצית כאלו שכנה שרויה עליהם וראיתם אותו וזכרתם:

ויהי נועם אדני אלקינו עלינו. א"ר הונא (לד) נפשי מן תכלתא ועיינא לי מן קודחתא, א"ל נתת תורתך לנו וכבודך נתת בעליונים ויהי נועם אדני אלקינו עלינו, אמרו ישראל רבש"ע אצלנו נתת תורתך שנשמור אותה וכבודך נתת בעליונים היכן שנתת תורתך תן כבודך הוי ויהי נועם אדנים אלקינו עלינו וגו', אמר להם הקב"ה לשעבר ע"י שנבנה בית המקדש ע"י ב"ו לפיכך חרב וסלקתי שכינתי אבל לעתיד לבא אני הוא שבונה אותו ומשרה שכינתי בתוכו ואינו חרב:

תהלים – פרק צא – רמז תתמב

יושב בסתר עליון. אמר רב הונא בשם רבי אידי מי אמר המזמור הזה אנו סבורים ששלמה אמרו ולא אמרו אלא משה, בית קדש הקדשים שעשה משה עשר על עשר ובית קדש הקדשים שעשה שלמה עשרים על עשרים, אמר כי האמנם ישב אלקים על הארץ (כי) [הנה] השמים ושמי השמים לא יכלכלוך מי יוכל לעשות מקדש שישרה בתוכו שהוא אומר ועשו לי מקדש, א"ל הקב"ה כשאני מבקש כל העולם אינו יכול להחזיק כבודי אינו מבקש ממך אלא עשר אמות בצפון ועשר אמות בדרום ועשר במערב הוי יושב בסתר עליון בצל שדי יתלונן שנתלונן בצלו. דבר אחר מי אמר המזמור הזה מי שהוא יושב בצלו של הקב"ה. מי שנתלונן בצלו של הקב"ה. מי שהוא יושב בסתרו של עולם זה משה שישב בסתרו של עליון. דבר אחר בצל שדי בצלאל, א"ר פרוזדיקי ברבי נחשא בשם רבי יהודה בר סימון יושב בסתר עליון על כל המעשים רואה ואינו נראה, ובצל שעשה לו בצלאל נתלונן שדי. שיר של פגעים היה משה אומר בשעה שהיה עולה לרקיע. יושב בסתר עליון, שישב בסתרו של הקב"ה בצל שדי יתלונן שלן שם מאה ועשרים לינות. אומר לה' מחסי ומצודתי שהוא מחסי ועשוי לי כמין חומה. אלקי אבטח בו, אמר הקב"ה שהוא מחסי ועשוי לי כמין חומה. אלקי אבטח בו, אמר הקב"ה בשמי בטחת חיך שהוא עומד לך. כי הוא יצילך מפח יקוש ממצודתו של ציד:

צנה וסוחרה אמתו, אמר רבי שמעון בן לקיש אני נעשה צנה לכל מי שוהא סוחר בתורה. לא תירא מפחד לילה מכאן שהיה מתירא. מחץ יעוף יומם. אמר רבי ברכיה הכהן יש מזיק שהוא פורח כעוף וקושט כחץ. מקטב ישוד צהרים, מהו קטב מרירי שכל מי שרואהו אינו חי, ואם ראהו אדם אי אפשר לו לחיות, וכיצד הוא עשוי ראשו דומה לעגל וקראן אחת יוצאה מתחת מצחו והוא עשוי אפוטיין אפוטיין (ומכדי) [ומתגלגל ככדור] ושולט מ"ז בתמוז לתשעה באב. ונגע לא יקרב באהלך, עד יום שהוקם המשכן היו המזיקין מצויין, משהוקם המשכן כלו המזיקין שנאמר ויהי ביום כלות משה להקים את המשכן (וסמך ליה יברכך ה' וישמרך ישמרך מן המזיקין), ביום שכלו המזיקין מן העולם. מחץ יעוף יומם, יש מזיק שהוא פורח באויר ומי יצילך ממנו שלוח הקן שנאמר כי הוא יצילך מפח יקוש כענין שנאמר היעלה פח מן האדמה, ואומר התפול צפור על פח, וכתוב כי יקרא קן צפור וכתוב שלח תשלח. אמר רבי הונא בשם רבי יוסי קטב מרירי עשוי קליפין קליפין של שערות ועינו בתוך לבו ואינו שולט לא בצל ולא בחמה אלא בין צל לחמה ומתגלגל ככדור ושולט מארבע שעות עד תשע שעות ושולט משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב, וכל מי שהוא רואה אותו נופל על פניו, חזקיה ברבי ראה אותו ונפל על פניו. רבי שמואל בר רב יצחק הוה מפקד בספריא דיהוון מפנין לטליין מארבע שיעין עד תשעה שיעין. רבי יוחנן הוה מפקד לספריא דלא יהוון מחיין לטלייא משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב:

אומר לה' מחסי ומצודתי. כל זמן שצרה באה עלי אני בורח למצודתו של הקב"ה שכן הוא אומר נפלה נא ביד ה'. דבר אחר ומצודתי שהוא מכניס אויבי לתוך המצודה ומוסרן לי, וכן אתה מוצא בשובך ובגלית:

יפול מצדך אלף. אבא בנימן אומר אלמלי נתנה רשות לעין לראות אין כל בריה יכולה לעמוד מפני המזיקים. אמר אביי אינהו נפישו מינן וקיימי עלן כי כסלא לעוגיא. אמר רב יהודה כל חד מינן אלפא מימיניה ורבוותא משמאליה שנאמר יפול מצדך אלף ורבה מימינך, ההוא דוחקא דהוה בכלה מנייהו, הני ברכי דשילהי מנייהו, הני כרעי דמנקבי מנייהו. הני מאני דרבנן דבלו מנייהו. משום רבי שמעון אמרו המתפלל נותן שלום לימין ואחר כך לשמאל שנאמר מימינו אש דת למו ואומר יפול מצדך אלף ורבה מימינך. רבה חזייה לאביי דיהיב דימינא שלמא ברישא, א"ל מי סברת לימין דידך לא לשמאלא דידך ולימינו של הקב"ה יפול מצדך אלף ורבה מימינך, ולמה משל ימין יותר משל שמאל, אלא מפני שהימין שולטת בכל המצות לכך נאמר רבה מימינך אבל שמאל שאינה שולטת אלא במצוה אחת לכך נמסרו לשמאל אלף. מהו

אומר אליך לא יגש אמר הקב"ה בנוהג שבעולם מלך יוצא לכרך וכל הלגינות יוצאין עמו לשמרו והוא זקוק להם ליתן לכל אחד פרנסתו ומזונותיו, אבל אני מסרתי לך אלף משמאלך ורובה מימינך שיהו שומרים אותך ואין אחד מהם נגש אליך ואומר לך זן אותי, אמר ר' חנינא והלא כבר נאמר יפול מצדך שאם יבואו מזיקין עליך אותם מלאכים מפילין אותם לפניך, ד"א מהו יפול שהקב"ה משלימן לך כענין שנאמר ממנשה נפלו על דוד:

כי אתה ה' מחסי עליון שמת מעונך, אמר ר' חנינא (לד) נפשי מן תכלתא ועיינא לי מן קודחתא נתת את התורה בתחתונים אצלנו ועליון שמת מעונך:

לא תאונה אליך רעה. אמר רב הונא לאדם טוב אין מראין לו חלום טוב, לאדם רע אין מראין לו חלום רע, תניא נמי הכי כל ימיו של דוד לא ראה חלום טוב, כל ימיו של אחיתופל לא ראה חלום רע, ולא חזא דוד חלמא טבא והכתיב לא תאונה אליך רעה, שלא יבהלך חלומות רעים והרהורים רעים, ונגע לא יקרב באהלך, שלא תמצא אשתך ספק נדה בשעה שאתה בא מן הדרך, לא קשיא הא דחזא הוא הא דחזו ליה אחריני, וכי לא חזא הוא מעליותא היא והא אמר ר' ינאי א"ר זירא כל הלם שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר שבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע, הני מילי היכא דלא חזא כלל אבל חזא ולא ידע מאי חזא שפיר דמי:

לא תאונה אליך רעה, א"ר חסדא א"ר ירמיה בר אבא שלא ישלוט בך יצה"ר, ונגע לא יקרב באהלך שלא תמצא אשתך ספק נדה כו'. ד"א לא תאונה וגו' שלא יבעתוך חלומות רעים וכו', ונגע לא יקרב באהלך שלא יהא לך בן או תלמיד מקדיח תבשילו ברבים, עד כאן ברכו אביו מכאן ואילך ברכתו אמו. כי מלאכיו יצוה לך וגו' עד על שחל ופתן תדרוך ע"כ ברכתו אמו מכאן ואילך ברכתו שכינה. כי בי חשק וגו' כי מלאכיו יצוה לך, שני מלאכים המלוין לו לאדם מעידין עליו (כתוב בישעיה ברמז תכ"ג):

תהלים – פרק צא – רמז תתמג

רבי אלעזר בר' יוסי הגלילי אומר אם ראית צדיק יוצא לדרך ואתה מבקש לצאת לאותה הדרך הקדם (על ימיו) [עליון] שלשה ימים או אחר (על ימיו) [עליון] שלשה ימים כדי שתצא עמו לדרך מפני שמלאכי שלום מלוין אותו שנאמר כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך, ואם ראית רשע יוצא לדרך הקדם עליו או אחר עליו שלשה ימים כדי שלא תצא עמו לדרך מפני שמלאכי שטן מלוין אותו שנאמר הפקד עליו רשע ושטן יעמוד על ימינו. ר' מאיר אומר מי גדול המושר או הנשמר, מן מה דכתיב כי מלאכיו יצוה לך לשמרך בכל דרכיך הוי הנשמר גדול מן השומר. ר' יהודה אומר מי גדול הנושא או הנשא, מן מה דכתיב על כפים ישאונך הוי הנשא גדול מן הנושא. ר"ש אומר מי גדול המשלח או המשתלח, לא תאונה אליך רעה, א"ר יוחנן עד שלא הוקם המשכן היו המזיקין מתגרין לבריות, משהוקם ונגע לא יקרב באהלך, א"ל ריש לקיש למה נלמד מספר תהלים נלמד ממקומו דכתיב יברכך ה' וישמרך מן המזיקין, אימתי ויהיה ביום כלות משה גו':

על כפים ישאונך. אמר ר' אבהו בשם ר' יוחנן כתיב כי הנה ה' יוצא ממקומו ונמסו ההרים תחתיו, ומה אם בשעה שהקב"ה יוצא נמסו ההרים תחתיו כאן שכתוב והנה ה' נצב עליו על אחת כמה וכמה, (לה) היכן היה יעקב באותה שעה, המלאכים טענו אותו שנאמר על כפים ישאונך:

על שחל ופתן תדרוך, אמר ר' לוי כל שנים עשר חדש יה נח מדייש על הנחשים ועל העקרבים ולא היו מזיקים אותו שנאמר על שחל ופתן תדרוך:

כי בי חשק ואפלטוהו אשגברו כי ידע שמי. א"ר יהושע בן לוי בשם רבי פנחס בן יאיר מפני מה ישראל מתפללין בעולם הזה ואינן נענין, על ידי שאינם יודעין שם המפורש, אבל לעתיד הקב"ה מודיעם שנאמר לכן ידע עמי שמי וגו', באותה שעה הם מתפללין ונענין שנאמר יקראני ואענהו:

עמו אנכי בצרה, אפר מקלה היו נותנין על גבי התבה משום עמו אנכי בצרה. עמו אנכי בצרה, א"ר יודן משל למה הדבר דומה לאשה עוברת שהיה לה כעם עם אמה ועלתה אמה למעלה, ובשעת לידתה היתה צווחת מלמטה והיתה אמה שומעת קולה מלמעלה והיתה אף היא צוחת כנגדה, והיו שכנותיה אומרות לה מה טיבך וכי את יולדת עמה, א"ל בתי יולדת בצער אע"פ שהכעיסתני איני יכולה לסבול צווחתה אלא הריני צווחת עמה, כך אמר הקב"ה ביתי חרב ובני שלולין בקולרין ואיני מצר, וכה"א ועתה מה לי פה נאם ה' כי לקח עמי חנם. וכן אתה מוצא למה נגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה ולא מתוך אילן אחר, אמר הקב"ה הם נתונים בשעבוד ואני נגלה מתוך אילן אחר לפיכך מתוך הסנה שכלו מלא קוצים. אורך ימים אשביעוהו ואראהו בישועתי, א"ר אבהו זה אחד מן המקראות הקשין שישועתן של ישראל הוא ישועתו של הקב"ה:

תהלים – פרק צב – המשך רמז תתמג

מזמור שי ליום השבת טוב להודות. ר' יצחק פתח ראו כי ה' נתן לכם השבת, מהו ראו, אמר ר' אמי מרגליתא דיהבית לכוון, א"ר יצחק כל עסקה של שבת כפול, עומרה כפול שנאמר שני העומר לאחד, קרבנה כפול שנא' וביום השבת שני כבשים בני שנה תמימים גו', ענשה כפול שנאמר מחלליה מות יומת, מתן שכרה כפול שנאמר וקראת לשבת עונג לקדוש ה' מכוּבד, אזהרותיה כפולות שנאמר זכור את יום השבת שמור את יום השבת, מזמורה כפול מזמור שיר ליום השבת, אמר רב קטינא שיתא אלפי שני היו עלמא וחד חרוב (בישעיה ברמז שצ"ד). אמר רבי לוי המזמור הזה אדם הראשון אמרו, פגע אדם הראשון בקין אמר ליה מה נעשה בדיןך אמר ליה עשיתי תשובה ונפטרתי, התחיל אדם הראשון מטפח על פניו אמר כך הוא גדול כחה של תשובה ולא הייתי יודע, מיד עמד אדם הראשון ואמר מזמור. ר' שמעון אומר המזמור הזה אדם הראשון אמרו, לפי שבא יום השבת ונעשה סניגור לאדם לפני הקב"ה ואמר רבון העולם בששת ימי המעשה לא נהרג איש בעולם ובי אתה מתחיל זו היא קדושתו וזו היא ברכתו ונוצל אדם הראשון מדינה של גיהנם בזכות השבת, וכשראה אדם כחה של שבת התחיל משורר מזמור שיר ליום השבת, אמר ליה השבת ולי אתה אומר הימנון אני ואתה נאמר הימנון להקב"ה טוב להודות לה'. אמר ר' לוי בשם ר' נזירא מזמור שיר ליום השבת שלא שמשה עמו אפלה, אתה מוצא בכל יום כתיב ויהי ערב ויהי בקר, יום השבת אין כתיב עמו ערב. אמר ר' לוי בשם ר' נזירא ל"ו שעות היה יום שנים עשר של ערב שבת ושנים עשר של ליל שבת ושנים עשר של שבת, ואתיא כמאן דאמר לן כבודו עמו, ובמוצאי שבת זמן לו הקב"ה שני רעפים והקישן זה לזה ויצא האור מביניהן והבדיל עליו בורא מאורי האש לפיכך אנו מבדילין על האור במוצאי שבת:

טוב להודות לה'. אמר אדם בי ילמדו כל הדורות שכל מי שהוא משורר ומזמר לשם עליון ומודה פשעיו ועוזב נוצל מדינה של גיהנם. טוב להודות לה', במזמור אתה מוצא שבע אזכרות, טוב להודות לה'. כי שמחתי ה', מה גדלו מעשיך ה' וגו', מכאן סמכו שבע ברכות שמתפללין בשבת. ד"א כנגד שבעה קולות שכתוב במזמור קול ה' על המים. ד"א כנגד שבעה קולות שבמתן תורה שנאמר ויהי קול השופר, ויהי קולות וברקים, וקול שופר, והאלקים יעננו בקול, וכל העם רואים את הקולות, ואת קול השופר, ויענו כל העם קול אחד, וכן דוד אומר שבע ביום הללתיך. להגיד בבקר חסדך, אמר אדם הראשון כל באי העולם

הזה שהוא דומה ללילה וכל באי העולם הבא שהוא דומה לבקר יגידו ויאמרו אמונתו וחסדו של הקב"ה שעשה עמי והצילני מדינה של גיהנם:

כי שמחתי ה' בפעלך. מי גרם לנו לבא לידי שמחה זו אלא בשכר האמנה שהאמינו אבותינו בעולם הזה שכלו לילות לכך נאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות. אמר רבה בר חנינא סבא משמיה דרבב כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו שנאמר להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות:

עלי עשור ועלי נבל. כל עדות נאמרה בישראל בעשרה. (לו) עדות המת בעשרה, עדות ברכת השם בעשרה. עדות ברכת מילה בעשה. עדות חליצה בעשרה. אמר איני רוצה מישראל אלא הגיון פיהם בנבל וכנור שנאמר עלי הגיון בכנור. הכנור שהיה דוד מנגן בו היה בעשרה נימין (כתוב במזמור ל"ב):

כי שמחתי ה' בפעלך, אמר רבי חזקיה בשם ר' ירמיה מעשה בתלמיד אחד של רבי שמעון בן יוחאי שיצא לסחורה והרויח והעשיר והיו התלמידים רואים את הרויח שהרויח והיו מצירין עצמן, מה עשה ר' שמעון בן יוחאי נסיב להון לתלמידין ונפק בהון לבקעה אמר לבקעה בקעה התמלאי דינרין זהב מיד נתמלאה הבקעה דינרין זהב, אמר לתלמידיו כל אחד מכם יטול כל מה שהוא מבקש אלא היו יודעים שכל מי שהוא נוטל ממנו מתן שכרו שלעתיד לבא הוא נוטל, כיון שראו כן התחילו אומרים כי שמחתי ה' בפעלך במעשי ידיך ארנן. מעשה ברבי שמעון בן חלפתא דהוה ערבי פסחא ולא הוה ליה מנן מזבין לביתיה כלום אפילו חד פרוטה, אמרה ליה איתתיה אפילו חד פרוטה לית לך לקיומי מצותא דפסחא, כיון שיהו מבשלות חברותיה לא הוה לה מה לבשל, נטלה קדרה ונתנה לתוכה מים והדליקה האש תחתיה לפי שהיתה מתביישת שלא היה לה כלום, כיון שראה רבי שמעון בן חלפתא כן יצא לו חוץ למדינה והתפלל ויצאה לו יד אחת והושיטה לו אבן אחת טובה נטלה והראה אות ואין כל העולם יכ ולין לכוין דמיה של המרגלית, מה עשה נטל עליה זהוב אחד ופרטו ולקח בשר ויין ולחם וירק לפרנס את היום והעלה לביתו אמר לאשתו כבר יש לנו מה לאכול ולהותיר, א"ל מהיכן נתפרנסת, לא הגיד לה, אמרה נשבעת אני שאיני אוכלת עד שתאמר לי מנין לך, כיון שהטריחה עליו גלה לה המעשה, אמרה לו וקבלת עליה ליגע בדבר שמתוקן לך לעתיד לבא שיהא שלחנך פגום מחבריך, לך והתפלל והחזר את החפץ, הלך והחזיר מה שלקח ופרע מה שנטל על האבן ונטלה ויצא חוץ לעיר והתפלל עליה ויצאה יד ונטלתה מידו, והנס השני גדול מן הראשון, שמע רבינו ואמר יכול הייתי להתפלל שינתן לי ולא הייתי יכול להתפלל על מה שנתן לי שתחזור למקומה, התחיל אומר כי שמחתי ה' בפעלך:

כי שמחתי ה' בפעלך. אמר אדם שמחני הקב"ה והכניסני לגן עדן והראני מלכיות מושלין ואובדין, והראני דוד בן ישי מושלו לעתיד לבא ולקחתי משנותי שבעים שנה והוספתי על ימיו שנאמר ימים על ימי מלך תוסיף אף אני הוסיף על שנותיו כמו דור ודור ונתתי שבח ודגן לאל במעשיו שנאמר במעשי ידיך ארנן מה גדלו מעשיך ה', התחיל אדם מהלל ומפאר לשם עליון ואמר מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך, בוא וראה כמה מיני חיות ובהמות בעולם וכמה מיני דגים בים שמא קול או מראה או דעת או טעם של זה דומה לזה, שנו רבותינו במשנה להגיד גדולתו של הקב"ה טבע את כל העולם בחותמו של אדם הראשון ואין אדם דומה לחברו:

איש בער לא ידע. כל אדם מישראל שהוא בער ולא למד בינה חכמי ישראל ילמדוהו דברי תורה שנאמר בינו בועאים בעם, אבל כותי בקי הוא כסיל למה שאינו יודע דברי תורה שנאמר וכסיל לא יבין את זאת:

בפרוח רשעים. אימתי שאתה רואה את הרשעים פורחים כמו עשב לכסות את פני כל הארץ והציצו כל עובדי ע"א שהן ומעשיהן און צפה לימות המשיח שלא הרבה הקב"ה אותם אלא לאבדם מן העולם הזה ומן העולם הבא שנארם להשמדם עדי עד. ואתה מרום לעולם ה', ראה דוד שרבו רשעים כמו עשב ולא אמר הללויה עד שראה שהם עתידין להשמד שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה' הללויה, ואז הקב"ה מלך בעליונים ובתחתונים שנאמר ותה מרום לעולם ה':

ותה מרום לעולם ה'. ר' ברכיה בשם ר' לוי אמר לעולם ידך על העליונה, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם יושב ודן בשעה שהוא נותן דימוס הכל מקלסין אותו ובזמן שוהא נותן ספקולא הכל מרננין אחריו מפני שהן יודעין שיש שטף בדינו, אבל הקב"ה אינו כן אלא בין במדת הדין בין במידת רחמים לעולם ידך על העליוני (כתוב באיוב ברמז תתצ"ג). אמר ר' יודן ואתה מרום רוממות שאתה נותן בעולמך לעולם, נתת כהונה לאהרן ברית מלח עולם היא והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם, נתת מלכות לדוד לעולם הלא לכם לדעת כי ה' אלקי ישראל נתן ממלכה לדוד על ישראל ובזמרים מזמור שיר חנכת הבית לדוד, וכשנחרב אף הוא בזמרים מזמור לאספ אלקים באו גוים בנחלתך הוי ואתה מרום לעולם ה':

אוביך עלינו עול קשה על צואינו אבל אנו יודעין שהם עתידין לאבדון שנאמר כי הנה אוביך יאבדו, יתפרדו כמוץ לפני רוח שנאמר יתפרדו כל פועלי און:

תהלים – פרק צב – רמז תתמד

ותרם כראים קרני. ר' יהודה בר גוריון ור' יהושע דסיכנין בשם ר' לוי חד אמר שאול נמשח ומגנו לא נמשח. וחד אמר לא הוא ולא מגינו. אמר דוד אני נמשחתי במשחא (דכיתא) [דרבותא] שנאמר מגן שאול בלי משיח בשמן, אבל דוד נמשח והתבלה בשמן שנאמר בלתי בשמן רענן (כתוב בשמואל ברמז קכ"ד):

תהלים – פרק צב – רמז תתמה

ד"א ותרם כראים קרני, אמרו כשהיה דוד רועה במדבר מצא ראם ישן כסבור שהיה הר ועלה עליו וכו' (כדכתוב לעיל במזמור כ"א). זש"ה ותרם כראים קרני מה הראם הזה קרנותיו גבוהים מכל קרני בהמה והיה והוא מנגח לימינו ולשמאלו, כך מנחם בן עמיאל בן יוסף קרנותיו גבוהות מכל בני אדם והוא עתיד לנגח לארבע רוחות השמים, ועליו אמר משה קרני ראם קרניו בהם עמים יגח יחדו, ועמו רבבות אפרים ואלפי מנשה שנאמר והם רבבות אפרים והם אלפי מנשה, ועליו יתיצבו כל המלכים לחרגו שנאמר יתיבבו כל מלכי ארץ וישראל שבארץ בצרה גדולה אבל בצרתן [הם] כזית רענן, ותבט עיני בשורי אלו שהם עתידים לבא עליהם. ישמעו אזני באבדן שנאמר בקמים עלי מרעים תשמענה אזני. צדיק כתמר יפרח מה תמר זה נאה במראיתו וכל פירותיו נאים ומתוקים, כך דוד נאה במראהו ובכבודו וכל מעשיו טובים ומתוקים לפני הקב"ה. כארז בלבנון ישגה, מה ארז זה שרשיו מרובים ואפילו כל הרוחות שבעולם באין עליו אין מזיזין אותו ממקומו, כך דוד כחו ומעשיו לפני הקב"ה אפילו כל האומרות באין עליו אין מזיזין אותו ממקומו:

שתולים בבית ה', כשעתיד הקב"ה לקבץ את ישראל מארבע רוחות העולם, כגן הזה שהוא שתול מערוגה לערוגה, כך הקב"ה עתיד לקבץ אותם מארץ טמאה לארץ טהורה. בחצרות אלקינו יפריחו, כעשב הזה יפריחו ויצמחו בבית המקדש. עוד ינובון בשיבה, מה שיבה זו הדר וכבוד לזקנים כך יהיו בהדר וכבוד לפני הקב"ה שנאמר דשנים ורעננים יהיו. להגיד כי ישר ה', כל אלו למה, להגיד ולשנן כח מעשיו של הקב"ה

שהוא צדיק, ואין עול שנאמר צורי ולא עולתה בו. ד"א צדיק כתמר יפרח זה אהרן והנה פרח מטה אהרן לבית לוי מה תמרה זו נוטעין אותה והיא מעלה שרשין מכל צדדיה אף אהרן אלעזר בנו פינחס בנו אבישוע בנו. שתולים בבית ה' ומפתח אהל מועד לא תצאו מה תמרה וארז אין גזעף מחליף אלא לזמן מרובה אף חלופי צדיק אינם אלא לזמן מרובה, מה תמרה זו וארז אין בהם לא עקומין ולא סקוסין כך צדיקים אין בהם לא עקומין ולא סקוסין. מה תמרה וארז צלן למרחוק כך מתן שכרן של צדיקים רחוק והיה עקב תשמעון וגו' ושמר ה' אלקיך לך. מה תמרה וארז לבן מכוון למעלה אף צדיקים לבן מכוון למעלה להקב"ה. מה תמרה וארז יש להם תאוה כך הם הצדיקים יש להם תאוה, ומה היא תאותם, הקב"ה דכתיב קוה קוית ה', א"ר תנחומא מעשה בתמרה אחת שהיתה עומדת בחמתן ולא היתה עושה פירות, עבר אדם אחד וראה אותה אמר הרכבה זו צופה מיריחו, כיון שהרכיב אותה עשתה פירות. אי מה תמרה אין עושין ממנה כלים יכול כך צדיקים, תלמוד לומר כארז, אמר רב הונא תמן עבדין מנה מאנין. מה תמרה זו אין בה פסולת אלא תמרים לאכילה, לולבים להלל, חריות לסכוך, סיבין לחבלים, סנסנים לכברה, שפעת קורות לקרות בהן את הבית, כך הם ישראל אין בהם פסולת אלא מהם בעלי מקרא מהם בעלי משנה מהם בעלי גמרא מהם בעלי אגדה. ומה תמרה וארז כל מי שעולה לראשם ואינו משמר את עצמו הוא נופל ומת, כך כל מי שבא להזדווג עם ישראל סוף שהוא נוטל את שלו מתחת ידיהם, תדע לך שכן שרה על ידי שעכבה פרעה לילה אחד לקה הוא וביתו בנגעים שנאמר וינגע ה' את פרעה. מה תמרה זו אינה עושה פחות משלשה אנבונין כך אין ישראל חסרים פחות משלשה צדיקים בעולם כאברהם יצחק ויעקב, חנניה מישאל ועזריה, מה תמרה גדולה מכל האילנות כך ישראל כי גדול מרדכי בבית המלך, וכתוב והמלך דוד הולך וגדל:

ד"א צדיק כתמר יפרח, דרש ר' חייא בר לוליאני אם נאמר תמר למה נאמר ארז ואם נאמר ארז למה נאמר תמר, אלא אם נאמר תמר ולא נאמר ארז הייתי אומר מה תמר זה אין גזעו מחליף אף צדיק אין גזעו מחליף לכך נאמר ארז, ואם נאמר ארז ולא נאמר תמר הייתי אומר מה ארז זה אין עושה פירות אף צדיק אינו עושה פירות לכך נאמר תמר. שתולים בבית ה' זה נח ששתלו הקב"ה בתבה, בחצרות אלקינו יפריחו ויולד נח שלשה בנים, עוד ינובון בשיבה זה נח, דשנים ורעננים יהיו ויולד נח שלשה בנים, א"ר יוחנן מה טעם כל דורו מולידים לק' וזה מוליד לת"ק שנה, אלא אמר הקב"ה אם רשעים הם אין רצוני שיאבדו במים ואם צדיקים הם יטרח ויעשה תבות הרבה כבש הקב"ה את מעינו והוליד לת"ק שנה. רב נחמן בש"ר אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמר אפילו יפת שהוא הגדול לכשיבוא המבול אינו בן ק' שנה שיהא ראוי לעונשין. ד"א שתולים בבית ה' זה אברהם ששתלו הקב"ה בארץ ישראל, בחצרות אלקינו יפריחו זה ישמעאל. עוד ינובון בשיבה זה יצחק, דשנים ורעננים יהיו אלו בני קטורה ויוסף אברהם ויקח אשה ושמה קטורה. ד"א שתולים בבית ה' (לז) אלו התינוקות שבבית הספר, בחצרות אלקינו יפריחו אלו העזרות, ר' חוניא ור' הונא ור' פנחס מבין חדש ומעלה תפקד וכי בן חדש משמש, אלא כיון שהוא עתיש לשמור כאלו שומר. א"ר שמואל שבטו של לוי עד שהוא במעי אמו הוכתב באיסטרטיא של מעלה. אמר רב יהודה בר סימון כתיב בשמואל הוא שפט את ישראל כל ימי חייו והלא לא שפט אלא (לח) י"ג שנה, הדא אמרה בן לוי עד שהוא במעי אמו נכתב באיסטרטיא של מעלה:

תהלים – פרק צב – רמז תתמו

עוד ינובון בשיבה. ר' יהושע בן קרחה אומר העלה נביין, מעשה באחד שעשה דייתיקי ואמר לא יהא בני יורש אותי עד שיעשה שוטה, הלך ר' יוסי בר' יהודה לשאול המעשה לר' יהושע בן קרחה והציצו מבחוץ

וראו אותנו מרקע על ידי ואל רגליו וגמי נתון לתוך פיו והוא נמשך אחר בנו כיון שראו אותו הטמינו את עצמן, נכנסו אצלו שאלו אותו המעשה התחיל משחק אמר להם חייכם שמעשה הזה ששאלתם עכשו הגיעני, א"ל מכאן שאדם רואה בנים כאלו הוא משתטה. עוד ינובון בשיבה, תניא ר' נהוראי אומר מניח אני כל אומנות שבעולם ומלמד את בני תורה שכל אומנות שבעולם עומדות לו לאדם בעת ילדותו ולעת זקנתו מת מוטל ברעב, אבל תורה עומדת לאדם בעת ילדותו ולעת זקנתו אחרית ותקוה. בילדותו מהו אומר וקוי ה' יחליפו כח יעלו אבר כנשרים, בזקנתו מהו אומר עוד ינובון בשיבה. להגיד כי ישר ה', אמרו למשה מי עשה לך שלא ליכנס לא"ל אני גרמתי לעצמי, א"ל לא הקב"ה עשה לך, א"ל ח"ו אפילו אתם רואים שהוא מצדיק את הרשע ומרשיע את הצדיק הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט וגו'. אמרו לאדם הראשון מי גזר עליך מיתה, א"ל אני הוא שעשיתי לעצמי, א"ל ולא הקב"ה עשה לך, א"ל ח"ו, משל לחולה שהיה מושלך במטה עלה הרופא וראה אותו התחיל מצוה אותו ואומר דבר פלוני אכול דבר פלוני לא תאכל שהוא רע לך, אכל דבר שהוא רע לו הגיע סופו למות, אמרו לו שכניו הרופא עשה לך, א"ל לא אני הוא שעשיתי לעצמוי שאלולי שמעתי לו שלא לאכול מה שצוני לא הייתי מת, הוי להגיד כי ישר ה'. א"ר יוחנן הוא קולע על יראיו ויראיו קולעים לו, אתם אומרים להגיד כי ישר ה' אף אני אומר שארית ישראל לא יעשו עולה ולא ידברו כזב. כתיב ושם אלהים אחרים לא תזכירו לשבח, אבל לגנאי תלמוד לומר שקץ תשקצנו, עבודת אלילים קרויה לשם פגמה, חרם, שקץ, תועבה, פסל, מצבה, מסכה, אלילים, עצבים, תרפים, גלולים, שקוצים, חמנים, אבל הקב"ה קרוי לשם שבח, אל, אלהים, שדי, צבאות, אהיה אשר אהיה, חנון ורחום. ארך אפים, ורב חסד ואמת, חסין יה, ואומר להגיד כי ישר ה' צורי ולא עולתה בו:

תהלים – פרק צג – רמז תתמז

ה' מלך גאות לבש, א"ר חנינא יש לך אדם שהוא נאה ללבושו ואין לבושו נאה לו או לבושו נאה והוא אינו נאה ללבושו, אבל הקב"ה נאה ללבושו ולבושו נאה לו שנאמר ה' מלך גאות לבש, וכן הוא אומר מי לא יראך מלך הגוים כי לך יאתה. שבעה לבושין לבש הקב"ה, אחד במלחמת הים ה' מלך גאות לבש זה הלבוש כנגד מלחמת הים שנאמר אשירה לה' כי גאה גאה. ואחד בסיני לבש ה' עוז התאזר כנגד עון שנתן לעמו בסיני ה' עוז לעמו יתן. ואחד כנגד בבל שנאמר וילבש בגדי נקם, וכן הוא אומר כי נקמת ה' היא נקמת היכלו. ואחד כנגד מדי שנאמר וילבש צדקה כשרין, וכן הוא אומר ומרדכי יצא מלפני המלך. ואחד כנגד יון שנאמר ויעט כמעיל קנאה כך היו בני חשמונאי לובשין בגדים של קנאה. ואחד כנגד אדום שנאמר מי זה בא מאדום חמוץ בגדים מבצרה. ואחד לימות המשיח שנאמר לבושיה כתלג חור ושער ראשיה כעמר נקא. כיון שנברא אדם קם על רגליו והיה מתואר בדמות אלהים והיה קומתו מן המזרח למערב וראו אותו כל הבריות ונתיראו מלפניו סבורים שהוא בוראם ובאו להשתחוות לו אמר להם מה אתם באים להשתחוות לי בואו אני ואתם ונלביש גאות ועוז ונמליך עלינו למי שבראנו, באותה שעה פתח אדם את פיו וענו כל הבריות אחריו ה' מלך גאות לבש. שנו רבותינו בשישי היו אומרים ה' מלך גאות לבש, ערב שבת שגמר מעשיו ומלך עליהם. אף תכון תבל בל תמוט. א"ר איבו למה"ד למלך שמלך תחלה עמד לגיון אחד אמר לו הימנן ונתן לו המלך פרוקופי שאינה זזה ממנו לעולם, כך כיון שמלך הקב"ה בעולמו עמדה הארץ ואמרה לו תחלה הימנן אלו המים התחתונים שנאמר מקולות מים רבים, א"ל הקב"ה חייך שאני נותן לך פרוקופי שאינה זזה ממך לעולם שנאמר יסד ארץ על מכונה בל תמוט עולם ועד:

נכון כסאך מאז, זה אחד משישה דברים שעלו במחשבה להבראות קודם בריאת העולם (כתוב ברמז רצ"ח):

נשאו נהרות ה', ארשב"ל בשעה ששבו פלשתים את הארון התחילו מתגאים ואומרים לא לארון שבינו אלא לאלוה של ארון שבינו שנאמר נשאו נהרות ה', ואין נהרות אלא פלשתים שנאמר הנני מעלה עליך את מי הנהר וגו'. א"ל הקב"ה נשאו נהרות ה' וגו'. ישאו נהרות דכים אני מדכך אותם ביסורים קשים. א"ר שמואל בר נחמני (לט) כנה הפנימית שבהם נשרית, ר' שמעון בן לוי אומר כנה חיצונה נשרית:

תהלים – פרק צג – רמז תתמח

מקולות מים רבים אדירים משברי ים. רבי אבא בר כהנא בשם רבי לוי מתחלת ברייתו של עולם לא היה עולה קלוסו של הקב"ה אלא מן המים הדא הוא דכתיב מקולות מים רבים, ומה היו אומרים אדיר במרום ה' אמר הקב"ה ומה אם אלו שאין להם לא פה ולא אמירה ולא דבור הם מקלסין אותי, לכשאברא בנ"א על אחת כמה וכמה, עמד דור אנוש ומרד בו דור המבול ומרד בו, אמר הקב"ה יפנו אלו ויעמדו ויבואו אותן הדא הוא דכתיב ויהי הגשם על הארץ, משל למלך שבנה פלטין והושיב בהן דירין אלמים והיו משכימים ושואלין בשלומו של מלך באצבע ברמיזה ובמגולין, אמר המלך ומה אלו שאין להם לא פח ולא אמירה ודבור הרי הם משכימין ושואלין בשלומי, אלו היו פקחין עאכ"ו, הושיב המלך בתוכו דירין פקחין עמדו והחזיקו בפלטין אמרו אין פלטין זו של מלך אלא שלנו, אמר המלך תחזור פלטין לכמו שהיתה הדא הוא דכתיב יקוו המים אל מקום אחד יקוו לי המים מה שאני עתיד לעשות בהן. ר' יודן בשם ר' יודן בר לוי ר' ברכיה בשם ר' יודן כל העולם ים במים ואת אומרת אל מקום אחד, משל עשרה נודות נפוחים ומונחות בטרקלין והוצרך המלך למקומן, מה עשה המלך להם התירן והוציא את רוחן וסלקן לזוית, כך דרך הקב"ה כל מי בראשית וסלקן לאוקינוס, הדא הוא דכתיב הן יעצור במים ויבשו ודורך על במתי ים. א"ר לוי המים היו אומרים אלו לאלו נעשה קלוסים להקב"ה הדא הוא דכתיב נשאו נהרות ה' וגו' ישאו נהרות דכים. ר' לוי אמר דרך ים דרך ים. רב' אבא בר כהנא אמר לדוכתא פלגיא. ר' הונא אמר להדך ימא. ר' יהודה ור' יהושע בן חנניא אמר לדוכסס ים. רבי אליעזר אומר קלוטין דימא הדא הוא דכתיב הבאת עד נבכי ים עד קלוטין דימא, רבנן אמרין דכים אנו מדוככים אנו קבלונו, א"ר יהושע בר נחמיה המים היו עולים הרים ויורדים בקעות עד שהגיעו לאוקינוס שנאמר יעלו הרים ירדו בקעות אל מקום זה יסדת להם זה אוקינוה. א"ר ברכיה לפ פרשו המים התחתונים מן העליונים אלא בבכי, הדא הוא דכתיב מבכי נהרות חבש, רבי תנחומא מייתי לה מן הכא לקול תתנו המון הים בשמים ואין קול אלא בכי כמה דאת אמר קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים. מעשה באדרינוה שבקש לעמוד על סופו של אוקינוס, נטל חבלים והיה משלשל שלש שנים ומחצה, שמע (מ) בת קול אומר כאלו כלה אדרינוס, עוד בקש לידע מה המים מקלסין להקב"ה עשה תבות של זכוכית ונתן בנ"א לתוכן ושלשלן לאוקינוס ועלו ואמרו כך שמענו לאוקינוס מקלס להקב"ה האדיר במרום ה'. דבר אחר נשאו נהרות ה'. אוי להם לרשעים שהם סבורים (מא) שישראל לעצמן שבו לא שבו ישראל לעצמן אלא נשאו נהרות ה' ואין נהרות אלא מלכיות שנאמר הוי המון עמים רבים לכך נאמר נשאו נהרות ה' וידכאו ישראל בצרות ועכשו יבואו אף הם וידכאו אותם הוי ישאו נהרות דכים. מקולות מים רבים שנכנסו לבית המקדש ונתנו קולם בתוכו, וכה"א קול נתנו בבית ה'. המים העליונים נקראו רבים שנאמר מקולות מים רבים, והמים התחתונים נקראו רבים שנאמר דרכת בים סוסיך חמר מים רבים, משל למה הדבר דומה למלך שהיו לו שתי לגיונות, כשהיה המלך נכנס אצל זה היה נקרא גדול והם אומרים גדול הלגיון זה שהמלך נכנס בו, וכשהיה נכנס לזה היו אומרים גדול הלגיון הזה שהמלך נכנס בו, כשהמלך למעלן נקראו העליונים רבים וכשירד למטה נקראו של מטה רבים שנאמר דרכת בים סוסיך וגו':

אדירים משברי ים. יבא אדיר ויפרע מאדירים (כתוב לעיל ברמז תרס"ו):

עדותיך נאמנו מאד. אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע השפלת קולה של תורה וקולו של ביתך והגבהת קולם של רשעים הגבה קולה של תורה וקולו של ביתך, לכך נאמר לביתך נאווה קדש ה' לארך ימים. ואם עשית כן לא כבראשונה, שלמה בנה אותנו וחרב, עזרא בנה אותנו וחרב, אבל אתה לאורך ימים. אמר רבי חגי אתי הויתי לדיפלוסטין בטבריא ושמעית קליהון דטליא בכנישתא דכולהון מכרכין ואומרין עדותיך נאמנו מאד וגו' ה' לארך ימים, יכול כשם שמאריך רוחו עם הרשעים כך מאריך רוחו לצדיקים, ת"ל אל נקמות ה' אל נקמות הופיע:

תהלים – פרק צד – רמז תתמט

אל נקמות ה' אל נקמות הופיע. שתי הופעות הללו למה אחת לטובה ואחת לרעה, לטובה דכתיב הופיע מהר פארן, (ואחת) לרעה דכתיב אל נקמות ה' (כתוב ברמז פ"ד וברמז תשנ"ט). ברביעי מה אומרים אל נקמות ה' על שם שברא חמה ולבנה ועתיד ליפרע מעובדיהן. שנו רבותינו הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה, בחורבן אומר ברוך דין האמרת:

ויאמרו לא יראה יה (כתוב ברמז ס"ו). ד' הופעות הן אחת במצרים יושב הכרובים הופיעה, שניה במתן תורה הופיע מהר פארן, שלישית לימות גוג ומגוג אל נקמות הופיע, רביעית לימות המשיח מציון מכלל יופי אלהים הופיע:

אשרי הגבר אשר תיסרנו ה'. אמר רבא אמר רב סחורה אם רואה אדם שיסורים באים עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה, פשפש ולא מצא יתלה בבוטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו', תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הן שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח. פליגי בה רבי יעקב בר אידי ור' חמא בר חנינא, חד אמר אלו הן יסורין של אהבה כל שאין בהן בוטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, וחד אמר כל שאין בו בוטול תפלה שנאמר ברוך ה' אשר לא הסיר תפלתו, א"ר אבא בריה דר' חייא בר אבא אלו ואלו יסורין של אהבה שנאמר אשר יאהב ה' יוכיח, אלא מה תלמוד לומר ומתורתך תלמדנו, דבר זה מתורתך תלמדנו, קל וחומר משן ועין ומה שן ועין שהן אחד מאבריו של אדם עבד יוצא בהם לחיורות, יסורין שממרקין כל גופו של אדם על אחת כמה וכמה, והיינו דא"ר שמעון בן לקיש נאמר ברית במלח ונאמר ברית ביסורין מה ברית האמורה במלח ממרקת כל הקרבן אף ברית האמורה ביסורין ממרקין כל גופו של אדם:

תהלים – פרק צד – רמז תתנ

רבי שמעון בן יוחאי אומר שלש מתנות טובות נתן הקב"ה לישראל וכלן לא נתנו אלא על ידי יסורין, תורה, ארץ ישראל, ועולם הבא, תורה מנין דכתיב אשרי הגבר אשר תיסרנו יה וגו', ארץ ישראל מנין דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלהיך מיסרך וכתיב כי ה' אלהיך מביאך אל ארץ טובה, עולם הבא מנין דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. אמר רבי ביזנא אין אדם בעולם בלא יסורין, חושש בשנו אינו יכול לישן, בעינו אינו יכול לישן, יגע בתורה אינו ישן, זה ער וזה ער, הוי אשרי הגבר וגו'. אמר ר' פנחס בשם ר' חנין דצפורי אשרי הגבר וגו' ואם בא להקפיד מתורתך תלמדנו, באברהם כתיב ואברכך ואגדלה שמך כיון שיצא קפץ עליו רעבון ולא הקפיד ולא קרא עליו תגר אלא וירד אברם מצרימה. ר' חמא חמא חד סגי הנורא דיתבי ולעי באורייתא, א"ל שלם עלך בר חורין, א"ל מהיכן את ידע ההוא

גברא דלאו בר עבדין, אמר ליה לא אלא שאת בר חורין לעוה"ב, א"ר יודן כתיב ואם שן עבדו וכו' (כדכתוב לעיל):

כי לא יטוש ה' עמו. ר' אבהו ור' שמואל בר רב יצחק, ר' שמואל אמר בשעה שישראל עושין רצונו של מקום הוא עושה בשביל עמו, ובשעה שאין להם מעשים הוא עושה למען שמו הגדול. ר' אבהו אמר פעמים שהוא עושה בשביל שמו ופעמים שהוא עושה למען עמו. ורבנן אמרין בחוצה לארץ הוא עושה בשביל שמו ובארץ ישראל הוא עושה בשביל עמו ונחלתו:

כי עד צדק ישוב משפט, מדבר ביצחק עד אותו צדיק ישוב משפט ויהי כי זקן יצחק, ישוב משפט. ואחריו כל ישרי לב, אמרו לשמואל הקטן מהו ואחריו כל ישרי לב, אמר להם מתן שכרן של צדיקים נתון באחריהם שנא' ואחריו כל ישרי לב, ומתן שכרן של רשעים מלפניהם שנאמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו. אמר ר' שמעון בן יוחאי בשעה שאדם עובר עבירה באין מלאכי השרת ומקטרגין אותו ואומרים רבש"ע הט שמיך ותרד גע בהרים ויעשנו, והקב"ה אומר להם קשה הוא האדם הזה בשעתו ואם אני נותן לו שעה עוד איני יכול לחזור בו. ר' אליעזר בשם ר' סימאי אמר אמר הקב"ה (מב) מי יעמוד לי ערב ביני ובין עובדי אלילים שאם יעשו תשובה שאני מקבלם מי יתיצב לי עם פועלי און:

לולי ה' עזרתה לי, א"ר יהושע בן לוי בכל מקום שכתוב לולי זכות אבות לולי אלהי אבי אלהי אברהם. נענה זבדי בן לוי ואמר ליה והכתיב כי לולא התמהמהנו, אמר ליה אף היא זכות אבות, שאם לא היה זכות אבות לא היו עולים משם בשלום. אמר רבי א"ר לוי כל מקום שנאמר לולי זכות התורה היא שנאמר לולי תורתך שעשועי, וזכות האמנה לולא האמנתי לראות בטוב ה'. רבי יוחנן אומר בכל מקום שכתוב לולי בזכות שמו שנאמר לולי ה' שהיה לנו, לולי ה' עזרתה לי:

תהלים – פרק צד – רמז תתנא

אם אמרתי מטה רגלי. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת הקב"ה אם רואה אדם שנפל הוא מעמידו שנאמר מקימי מעפר דל (כתוב בשמואל ברמז פ"ו):

וישב עליהם את אונם. תניא ר' יוסי אומר מגלגלין זכות ליום זכאי וחובה ליום חייב, אמרו כשחרב בית ראשון אותו יום ט"ב היה ומוצאי שבת היה ומוצאי שביעית היתה ומשמרתו של יהויריב היתה, והיו הלויים עומדים על דוכנם ואומרים שירה, ומה שירה היו אומרים וישב עליהם את אונם וברעתם יצמיתם ולא הספיקו לומר יצמיתם ה' אלהינו עד שבאו אויבים וכבשוה, וכן בשני, האי שירה מאי עבידתיה אילימא דעולת חובה, מי הואי בי"ז בתמוז בטל התמיד, אלא לאו דעולת נדבה, ותסברא מאי שנא דעול חובה דלא הואי ועולת נדבר הויא, הא לא קשיא בן בקר דעלמא הוא דאתרמי להו. אמר רבא ואיתימא רב אשי ותסברא שירה דיומיה לה' הארץ ומלואה, וישב עליהם את אונם שירה דארבע בשבת הוא, אלא איליאי בעלמא דנפל בפומייהו, והא עומדים על דוכנן קתני, שירה שלא על הקרבן:

תהלים – פרק צה – רמז תתנב

לכו נרננה לה' נריעה לצור ישענו. זה שאמר הכתוב רני בת ציון הריעי ירושלים, על איזה דבר הסיר ה' משפטיך פנה אויבך הכל שמחין במפלתן של רשעים, וכן הוא אומר שבר ה' מטה רשעים שבט מושלים מה כתיב בתריה נחה שקטה כל הארץ פצחו רנה, ואומר כשמוח כל הארץ שממה אעשה לך, אימתי

הארץ שמחה כשעשה אותך שממה, וכן הוא אומר וישב עליהם את אונם מיד לכו נרננה לה', וכה"א ובאבוד רשעים רנה:

נקדמה פניו בתודה. גדול כח התודה וכן יונה אומר ואני בקול תודה אזבחה לך:

כי אל גדול ה' ומלך גדול על כל אלהים. וכי יש אלהים אחרים והלא כבר נאמר ראו עתה כי אני הוא ואין אלהים עמדי והוא אומר על כל אלהים, אלא אוי להם לרשעים שיורדים הם ואלהיהם לגיהנם שנאמר כי כל אלהי העמים אלילים:

אשר בידו מחקרי ארץ. מלך בשר ודם אם יאמרו לו הארץ שלך יכול הוא לומר כמה ארכה ורחבה, אבל הקב"ה אינו כן אשר בידו מחקרי ארץ ותועפות הרים לו אשר לו הים והוא עשהו, בשר ודם אם יאמרו הים שלך הוא יודע כמה מדות יש בו, אבל הקב"ה נאה לו לומר למה שהוא עשהו והוא יודע מה שיש בו, וכן הוא אומר מי מדד בשעלו מים, ואומר ומים תכן במדה, ומה הקב"ה מבקש מכם השתחויה שנאמר בואו נשתחוה ונכרעה נברכה כנגד שלש תפלות שאדם מתפלל בכל יום (ביהושע ברמז כ"ב):

היום אם בקולו תשמעו. אמר רבי לוי אם משמרין ישראל אפילו שבת אחת כתקנה מיד בן דוד בא והן נגאלין, כתיב הכא יום וכתוב התם שמור את יום השבת, רבי אומר אם עושין ישראל תשובה לפני הקב"ה אפילו יום אחד מיד בן דוד בא שנאמר היום אם בקולו תשמעו. ר' יהושע בן לוי אשכחיה לאלהיה דהוה יתיב אפתחא דמערתא דר' שמעון בן יוחאי אמר ליה לאימת בא משיחא אמר ליה זיל שי ליה לדידיה, אמר ליה והיכא יתיב, א"ל אפיתחא דרומי, אמר ליה ומאי סימניה אמר ליה יתיב בין עניים סובלי חליים וכלהו שרו ואסרו בחר זמנא ואיהו שרי חד ואסר חד, אמר דילמא איתבעינא ולא איעכב, אזל לגביה אמר ליה שלם עלך רבי ומרי אמר לי שלם עלך בר ליואי. אמר ליה לאימת אתי מר אמר ליה היום. למחר אשכחיה לאלהיה אתא גביה אמר ליה חזיתיה אמר ליה אין, אמר ליה אמרתני לו שלם עלך רבי ומרי ואמרר לי שלם עלך בר ליואי, אמר ליה אמרתני לו שלם עלך רבי ומרי ואמר לי שלם עלך בר ליואי אמר ליה חזי דאבטחך לך ולאבוק דאתון מבני העולם הבא. ועוד אמרי ליה לאימת אתי מר ואמר לי היום אמר ליה היום אם בקולו תשמעו:

ארבעים שנה אקוט בדור. רבי אליעזר אומר ימות המשיח לישראל ששים שנה וכו' (כדכתוב ברמז תת"ג). אל תקשו לבבכם כמריבה כיום מסה במדבר, אתה מוצא עשרה נסיונות נסו ישראל להקב"ה שנאמר וינוסו אותי זה עשר פעמים, שנים בים שנאמר וימרו על ים בים סוף, על ים הרי על היום, בים סוף הרי בתוך הים, ושנים בשליו, ואחד במן, ואחד בעגל, ואחד בפארן, ואחד במרגלים, והיא הקשה שבהן. עשרה נסיונות נתנסה אברהם ועשרה נסיונות נסו להקב"ה במדבר שנאמר במדבר בערבה והם אינם אלא שבעה, והיכן השלשה בתבערה ובמסה ובקברות התאוה, ולמה לא סמך אלו לאלו שאלו קשים משבעה הראשונים:

אשר נשבעתי באפי אם יבואון אל מנוחתי. שנו רבותינו דור המדבר אין להם חלק לעוה"ב שנאמר במדבר הזה יתמו בעולם הזה, ושם ימותו לעולם הבא, ואומר אשר נשבעתי באפי (כדכתוב לעיל במזמור נ'):

תהלים – פרק צו – המשך רמז תתנב

שירו לה' שיר חדש. עשר שירות הם (כתוב במלכים ברמז קפ"ט וברמז תקצ"א). כי כל אלהי העמים וגו' (כתוב ביהושע ברמז ב'):

הוד והדר לפניו בבתי גואי (כתוב בירמיה ברמז רצ"ב). שנו רבותינו מנין שאומרים אבות שנאמר הבו לה' בני אלים, ומנין שאומרים גבורות שנאמר הבו לה' כבוד ועוז, ומנין שאומרים קדושת השם שנאמר הבו לה' כבוד שמו:

השתחוו לה' בהדרת קדש. רבי יהודה מציון נפשיה ואחר כך מצלי, שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש אל תקרי בהדרת קדש אלא בחרדת קדש:

תהלים – פרק צו – המשך רמז תתנב

ה' מלך תגל הארץ וגו' צדק ומשפט מכון כסאו. ערבות שבו צדק ומשפט וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז של"ט). צדק ומשפט (כתוב לעיל):

תהלים – פרק צח – המשך רמז תתנב

מזמור שירו לה' שיר חדש וגו' זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל. זכר חסדו זה אברהם שנאמר וחסד לאברהם, ואמונתו זה בית יעקב שנאמר תתן אמת ליעקב. לבית ישראל, ישראל סבא, מי הוה ביתו של יעקב לא רחל, בכלן כתיב אלה בני לאה, אלה בני זלפה, אלה בני בלהה, וברחל כתיב בני רחל אשת יעקב. זכר חסדו, ויזכור אלהים את רחל:

בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה'. שנו רבותינו בתענית תוקעין בשופר של זכרים כפופים ופיהן מצופין זהב ושתי חצוצרות באמצע שופר מקצר וחצוצרות מאריכות, במה דברים אמרוים במקדש אבל בגבולים מקום שיש שופר אין חצוצרות, מקום שיש חצוצרות אין שופר, אמר רבא ואיתימא ריב"ל מאי קראה בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', לפני המלך ה' הוא דבעי חצוצרות וקול שופר אבל בעלמא לא:

תהלים – פרק צט – המשך רמז תתנב

ה' מלך ירגזו עמים. הה"ד שמעו עמים ירגזון, כיון ששמעו עו"א שהקב"ה מרומם קקרנן של ישראל ומכניסן לארץ התחילו מתרגזין, אמר להם הקב"ה שוטים שבעולם כמה מלכו מכם ולא כעסו ישראל שנאמר ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום כמה שלטונות שלטו מכם ולא כעסו בני שנאמר אלוף לוטן ועכשו אתם כועסים, אף אני אתן לכם כעס שאין בו רצון שנאמר ה' מלך ירגזו עמים:

ה' בציון גדול. אמר ר' יוחנן ממה שעשה בציון הוא גדול הם אומרים על ביתו לא חס כשיבא ליפרע ממחריביו על אחת כמה וכמה, אמר ר' חנינא ה' בציון גדולל כשיחזיר שכינתו לציון אותה שעה גדול הוא. א"ר יודן וקרא מסייע ליה לרבי חנינא כי (נחם) [בנה] ה' ציון אותה שעה נראה בכבודו:

ועוז מלך משפט אהב, אתה מוצא מי שהוא עז אינו תופס מדת הדין אבל הקב"ה ועוז מלך משפט אהב: אתה כוננת מישרים. א"ר אלכסנדרי אתה כוננת ישרות בעולמך יש לו דין עם חברו הוא נכנס עמו לדין והן מקבלין עליהם מה שהדין נותן יוצאין ועושיין שלום הוי אתה כוננת מישרים, אדם יוצא לדרך ורואה חמור שונאו רבץ תחת משאו הולך ונותן לו ידו, נכנסין לפונדק והוא אומר כך עשה לי פלוני אני הייתי סבור שהיה שונאי ומי גרם להם שיהיו אוהבים התורה שאמרה כי תראה חמור שונאך וגו' הוי אתה כוננת:

רוממו ה' אלהינו והשתחו. הכל בזכות השתחוויה (כתוב בשמואל ברמז פ' ובפסוק ויהי כי זקן שמואל ובפסוק ויאמר שמואל אל העם). כתיב ויחר אף ה' במשה, ר' יהושע בן קרח אומר כל חרון אף שבתורה נארם בו רושם וזה לא נאמר בו רושם, ר' שמעון בן יוחאי אומר אף זה נאמר בו רושם שנאמר הלא אהרן אחיך הלוי, והא כהן הוא, הכי קאמר אני אמרתי אתה כהן והוא לוי עכשו הוא כהן ואתה לוי. וחכמים אומרים לא נתכהן משה אלא שבעת ימי המלוואים בלבד, ויש אומרים לא פסקה כהונה אלא מזרעו שנארם ומשה איש האלהים בניו יקראו על שבט הלוי ואומר משה ואהרן בכהניו, מאי ואומר וכי תימא קרא לדורות הוא דכתיב ואומר משה ואהרן בכהניו. כל ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר לא נמנע משה מלשמש בכהונה גדולה, ר' יודן בשם ר' יוסי בר' יודא ור' ברכיה בשם ר' משעון שמע לה מן הדא בני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים ומשה איש האלהים, אבל בניו יקראו על שבט הלוי, א"ר אלעזר בר' יוסי פשוט הוא לן בחלוק לבן שמש משה במדבר:

תהלים – פרק צט – רמז תתנג

קוראים אל ה' והוא יענם [בעמוד ענן וגו']. זה קורא ונענה בענן וירד ה' בענן, ובאהרן כתיב וירד ה' בעמוד ענן ויעמוד פתח האהל, אבל בשמואל לא שמענו, והיכן שמענו להלן ותענינה אותן ויאמרו יש הנה, ואין יש אלא ענן שנאמר ויש אשר יהיה הענן, ר' יודן בש"ר מרי בר יעקב אמרו להם הנשים אין אתם רואים ענן קשור למעלה מחצרו. שמרו עדותיו וחק נתן למו, שמענו במשה שנכתבה תורה לשמו זכרו תורת משה עבדי, ושמענו בשמואל שנכתב לו ספר תורה דכתיב ויכתוב בספר וינח וגו', באהרן לא שמענו, אלא מלמד שנכתב לו פרשה זו שלא תזוז מבניו ובני בניו עד סוף כל הדורות ואיזו זו זאת חקת התורה:

תהלים – פרק ק – רמז תתנד

מזמור לתודה הריעו לה' כל הארץ. א"ר בר אבהו בש"ר אחא יודו בי עו"א ואני מקבלם שנאמר בי נשבעתי וגו' כי לך תכרע כל ברך, זה שאמר הכתוב מכסה פשעיו לא יצליח. ר' משעון ור' יהושע בן לוי בש"ר שמואל בר נחמני מכל הנטיעות אתה ממכסה שרשיהן והן משביחות, האגוז הזה אתה מכסה שרשיו ואינו משביח, משל לליסטים שהיה נידון לפני הקוסטינר כל זמן שהוא מתריס הוא לוקה, הודה הוא נותן פרקילא, אבל הקב"ה אינו כן אלא עד שלא הודה הוא נותן פרקילא משהודה נוטל דימוס הוי ומודה ועוזב ירוחם, א"ר יודא ומודה ע"מ ועוזב ירוחם, כיון שראה משה כן התחיל שורר עלהן מזמור שנאמר מזמור לתודה. כתוב אחד אומר עבדו את ה' בשמחה וכתוב אחד אומר עבדו את ה' ביראה אם ביראה למה בשמחה ואם בשמחה למה ביראה. א"ר איבו כשתהא עומד להתפלל יהא לבך עליך שמח שאתה עובד לאלהים שאין כיוצא בו. ד"א עבדו את ה' בשמחה, יכול שלא ביראה, תלמוד לומר עבדו את ה' ביראה. א"ר אחא עבדו את ה' ביראה בעוה"ז כשתגיע לעתיד לבא אחזה רעדה חנפים תהיו אתם גלים ברעדה שהבאתי על עובדי אלילים:

בואו שעריו בתודה. ר' פנחס ור' לוי ור' אחא בש"ר מנחם דמן גליא כל התפלות בטלות לעתיד לבא וההודאה אינה בטלה. כל הקרבנות בטלות וקרבת תודה אינו בטל שנאמר אשלם תודות לך שתי תודות כנגד תפלה וכנגד הקרבן, וכן הוא אומר קול ששון וקול שמחה קול אומרים הודו את ה' הרי תפלת ההודאה. מביאים תודה בית ה' הרי קרבן תודה. הודו לו ברכו שמו הרי תפלת ההודאה, מה כתיב אחריו (הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו) כי טוב ה' לעולם חסדו:

הוא אלהינו ואנחנו עמו וצאן מרעיתו. אימתי אנו עמו כשאנו צאן מרעיתו שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי, אבל כשאנו אריות הוא שונא אותנו שנאמר היתה לי נחלתי כאריה ביער:

תהלים – פרק קא – רמז תתנה

לדוד מזמור חסד ומשפט אשירה. אמר רב הונא בש"ר אחא אם חסד אשירה ואם משפט אשירה (כתוב באיבו ברמז תתצ"ג), א"ר ברכיה בש"ר לוי ואתה מרום לעולם ה' לעולם ידך מן עיליתא, על הטוב ברוך הטוב והמטיב, על הרעה ברוך דיין האמת:

אשכילה בדרך תמים. ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר אמר הקב"ה משה מנה לי כהן גדול אמר לו מאיזה שבט משבט ראובן אמר לו לאו לא אשית לנגד עיני דבר בליעל וילך ראובן וישכב וגו'. אמר לו משבט שמעון אמר לו לאו עשה סטים שנאתי על מה שעשה בשטים לכך לא ידבק בי. אמר לו ונמנה משבט דן, לאו לבב עקש יסור ממני שהיו עובדי אלילים לא היה לבו של זה עקש שהניח לחי העולמים והיה עובד אלילים ועברה עם ישראל בים שנאמר ועבר בים צרה זה צלמו של מיכה. הוא שמשה אמר להם פן יש בכם איש או אשה. אמר לו ונמנה משבט יהודה אמר לו לאו גבה עינים הוא וכתוב ויראה יהודה, אמר לו ממי נמנה אמר לו הקב"ה משבטך עיני בנאמני ארץ שנאמר בכל ביתי נאמן הוא. ר' נחמיה אומר ואית דאמרין לה ר' אחא אומר משום ר' שמעון בן לקיש אמר הקב"ה מי ששרתני בעוה"ז הוא ישרתני לעוה"ב. לא ישב בקרב ביתי, אמר ר' יהושע בן לוי צריך אדם להיות עלוב בביתו ואם בביתו אין צריך לומר בביתו של הקב"ה:

מלשני בסתר רעהו אותו אצמית. א"ר יוחנן משום ר' יוסי בן זמרא כל המספר לשון הרע נגעים באין עליו שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית וכתוב התם לצמיתות ומתרגמינן לחלוטין, ותנן אין בין מצורע מוסגר למצורע מוחלט אלא פריעה ופרימה. אמר רשב"ל מאי דכתיב זאת תהיה תורת המצורע זאת היא תורתו של מוציא שם רע. א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע ראוי לסקלו באבן, כתיב הכא אותו אצמית וכתוב התם צמתו בבור חיי וידו אבן בי. א"ר חסדא אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע אמר הקב"ה אין אני והוא יכולין לדור בעולם שנאמר מלשני בסתר רעהו אותו אצמית גבה עינים ורחב לבב אותו לא אוכל, אל תקרי אותו לא אוכל אלא אתו, ואיכא דמתני לה על גסי הרוח. דובר שקרים לא יכון לנגד עיני. זה רוחו של נבות היזרעאלי (כתוב במלכים רמז רכ"ג ובאיוב רמז תתק"ו). לבקרים אצמית כל רשעי ארץ, א"ר יוחנן לשני בקרים הביאו ישראל נדבת המשכן שנאמר והם הביאו אליו עוד נדבה בבקר בבקר, בזכות כך אצמית כל רשעי ארץ:

תהלים – פרק קב – המשך רמז תתנה

תפלה לעני כי יעטוף, א"ר פנחס בש"ר ראובן אין אני עומד על דעתו של דוד פעמים שהוא קורא עצמו דוד ופעמים שהוא קורא עצמו עני, בשעה שהוא רואה צדיקים עומדים ממנו כגון חזקיה ואסא ויהושפט ויאשיה הוא קורא עצמו דוד, ובשעה שהוא רואה רשעים עומדים ממנו כגון אחז אמון מנשה הוא קורא עצמו עני, א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כלפי משה אמרו שהוא עני (מג) ממעשים טובים ממנו, ר' אלכסנדר א"ר (מד) כלפי תפלה אמרו, ר' ברכיה אומר דהוא אתי ומלקש לה כענין שנאמר והיה העטופים ללבן, ואין יעטוף אלא תפלה כענין שנאמר בהתעטף עלי נפשי. ר"מ ור' יוסי חד מנהון אמר אימתי שצריך אדם לתבוע צרכיו תבוע צרכיו ואח"כ יתפלל, תפלה לעני זו התפלה אימתי כי יעטוף, וחריןא אמר תחלה

הוא מתפלל ואחר כך תובע צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי (אימתי) [ואח"כ] צרתי לפניו אגיד. תניא ר"א אומר ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל שנאמר תפלה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, ואין שיחה אלא תפלה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה, ר' יהושע אומר יתפלל אדם ואחר כך ישאל צרכיו שנאמר אשפוך לפניו שיחי צרתי לפניו אגיד, ור' אליעזר נמי הא כתיב אשפוך לפניו שיחי, הכי קאמר אימתי אשפוך לפניו שיחי בזמן שצרתי לפניו אגיד, ור' יהושע נמי הא כתיב תפלה לעני כי יעטוף, ה"ק תפלה לעני כי יעטוף, בזמן דלפני ה' ישפוך שיחו, מכדי קראי לא כמר דייקי ולא כמר דייקי במאי קא מיפלגי, בדברי שמלאי דדרש ר' שמלאי לעולם יסדר אדם שבחו של הקב"ה ואחר כך יתפלל, מנא לן ממש רבינו דכתיב ה' אלהים אתה החלות להראות את עבדך וכתוב בתריה אעברה נא ואראה את הארץ, אר' יהושע סבר ילפינן ממש, ור"א סבר שאני משה דגברא רבה הוא, וחכ"א לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא שואל אדם צרכיו בשומע תפלה. אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה שואל אדם צרכיו בששומע תפלה:

תפלה לעני וגו'. תפלה למשה איש האלהים, בנוהג שבעולם שנים נכנסין לדין אחד עני ואחד עשיר, משתק לעני ושומע לעשיר, אבל האלהים אינו כן הגדולים והקטנים שוין לפניו הוה משה גדולן של ישראל לעני. דבר אחר בנוהג שבעולם אדם נותן לעני שני ימים או שלשה ימים אבל האלהים, אדם (מה) חי שבעים שנה או שמונים שנה והוא זן אותו. דבר אחר עמד אדם בספינה ועמו בהמה וכלים עמדה רוח סערה בים משליכין הבהמה והכלים ומצילין את האדם, אבל האלהים הכל שוין לפניו שנאמר יזכר אלהים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה:

שקדתי ואהיה כצפור בודד על גג, א"ר אלכסנדראי אמר הקב"ה שקדתי להכניס בני לארץ ישראל מיד ואהיה כצפור בודד, מה צפור זה מתבודד מגג לגג מגדר לגדר מאילן לאילן משובך לשובך, כך כשיצאו ישראל ממצרים היו נוסעים במחלוקת וחונים במחלוקת שנאמר ויסעו ויחננו, וכיון שבאו לסיני נעשו הומניא אחת, ויחננו אין כתיב כאן אלא ויחן שם ישראל, באותה שעה אמר הקב"ה הרי שעה שאתן תורה לבני. ד"א שקדתי ואהיה, אמר הקב"ה שקדתי להשרות שכינתי בבית המקדש לעולם, ואהיה כצפור בודד על גג מה הצפור הזו בשעה שאתה נוטל את גוזליה היא יושבת כבודדת, כך אמר הקב"ה שרפתי את ביתי והחרבתי את עירי והגליתי את בני לבין עו"א וישבתי לי בדד איכה ישבה בדד:

כי רצו עבדיך את אבניה, ר' אבא מנשק כיפי דעכו, ר' חנינא מתקן מתקליא, ר' אמי ור' אסי קיימי משמשא לטולא ומטולא לשמשא, ר' חייא בר אבא מיגדר בעפרה שנאמר כי רצו עבדיך את אבניה ואת עפרה יחוננו:

כי בנה ה' ציון נראה בכבודו, אברהם ראה אותו בנוי וחרב ובנוני. ויקרא אברהם את שם המקום ההוא ה' יראה הרי בנוי כמה דאת אמר שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך. אשר יאמר היום בהר הרי חרב כמה דאת אמר על הר ציון ששם, ה' יראה הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא כמה דאת אמר כי בנה ה' ציון נראה בכבודו:

פנה אל תפלת הערער. ר' שמואל בר נחמני בש"ר יונתן לא היה לו לומר אלא (מו) תפלת הערערים או הערער ולא בזה את תפלתו, מהו תפלת הערער, זה דוד ומנשה שהיה ערער ממעשים טובים, ולא בזה את תפלתם זה דוד וחזקיהו שנאמר ויסב חזקיהו וגו'. ר' אחא בש"ר אלכסנדראי אשר אדם שיש לו יתד לתלות עליו. ד"א פנה אל תפלת הערער א"ר יצחק כלפי דורות אמרו שאין להם לא כהן ונביא ולא בית המקדש שיכפר אלא התפלה נשתיירה להם שהם מתפללים אותה בר"ה וביה"כ אל תבזה אותה מהם הוי ולא בזה את תפלתם:

תכתב זאת לדור אחרון ועם נברא יהלל יה. וכי עד עכשו עתידה אומה אחרת להבראות שהוא אומר ועם נברא, אלא א"ר יהודה בר' סימון זה דורו של מרדכי שנברא בריה חדשה, ורבנן אמרין אלו הדורות שהם כמתים במעשיהם ובאים ומתפללים לפניך בר"ה וביה"כ ואתה בורא אותם בריה חדשה, ומה להם לעשות ליטול לולבין והדסין ולהלל אותו והוי ועם נברא יהלל יה:

ענה בדרך כחי. שלשה דברים מכחישין כחו של אדם ואלו הן, פחד, דרך, ועון, פחד דכתיב לבי סחרחר עזבני כחי, דרך דכתיב ענה בדרך כח, עון כשל בעוני כחי:

לפנים ההארץ יסדת. א"ר יהודה בר אלעאי הדא (מה) מסייעא לב"ה לפנים הארץ יסדת ואחר כך ומעשה ידיך שמים:

תהלים – פרק קג – רמז תתנו

לדוד ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, זה שאמר הכתוב אודך על כי נוראות נפילתי נפלאים מעשיך ונפשי יודעת מאד, א"ר אבדימי בר נחוניא יש דבר רע לכבד ויפפה לקנה ויש רע לקנה ויפה לכבד. עשרה דברים משמשין באדם הזה. הקנה לקול. הושט למזון הכבד לכעוס. הריאה לשתות. המרה לקנאה. הקיבה לשינה. מהסס טוחן. הטחול לשחוק. הכליות לעצה. הלב גומר. לפיכך דוד מקלס וכל קרבי את שם קדשו. ד"א הצייר הזה צר צורה ואינו יכול להטיל בה רוח קרבים בני מעים, והקב"ה אינו כן יוצר את האדם הזה ומטיל בו נפש קרבים ובני מעים, והקב"ה אינו כן יוצר את האדם הזה ומטיל בו נפש קרבים ובני מעים. ר' שמואל בר אבא אמר הוא שדוד אמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, ב"ו צר צורה ואין צורתו מקלסתו, אבל הקב"ה צר צורה וצורתו מקלסתו שנאמר כל הנשמה תהלל יה הללויה:

תהלים – פרק קג – רמז תתנו

אמר רבי יוחנן משום רשב"י מאי דכתיב פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, כנגד מי אמר שלמה זה הפסוק, לא אמרו אלא כנגד דוד אביו שדר בה' עולמות ואמר שירה, דר במעי אמו ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה' וכל קרבי את שם קדשו, יצא לאויר העולם ונסתכל בכוכבים ומזלות ואמר שירה שנאמר ברכו ה' מלאכיו גבורי כח וגו' ברכו ה' כל צבאיו וגו' ברכו ה' כל מעשיו, ינק משדי אמו ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה' ואל תשכחי כל גמוליו, אמר ר' אבהו שעשה לה דדין במקום בינה, וטעמא מאי, א"ר יהודה אמר רב שלא יסתכל בערוה, רב הונא אמר כדי שלא יינק ממקום הטנופת, וראה מפלתן של רשעים ואמר שירה שנאמר יתמו חטאים מן הארץ וגו', הסתכל ביום המיתה ואמר שירה שנאמר ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד, מאי משמע, אמר רבה בר שילא מסיפא דענינא דכתיב תסתיר פניך יבהלון תוסף רוחם יגועון ואל עפרם ישובון. שמעון בר עוקבא ואמרי לה רב שמן בר עוקבא הוה שכיח קמיה דר' שמעון בן פזי דהוה מסדר אגדתא קמיה דרב יהודה, א"ל מאי דכתיב וכל קרבי את שם קדשו, א"ל בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם מדת ב"ו וכו' (כדלעיל). והיינו דקאמרה חנה ואין צור כאלהינו. הני ה' ברכי נפשי כנגד מי אמרן דוד, לא אמרן אלא כנגד הקב"ה והנשמה. הקב"ה מלא כל העולם כלו אף הנשמה מלאה כל הגוף כלו. הקב"ה טהור אף הנשמה טהורה. הקב"ה יושב בחדרי חדרים אף הנשמה יושבת בחדרי חדרים. הקב"ה רואה ואינו נראה אף הנשמה רואה ואינה נראית. הקב"ה זן את כל העולם כלו אף הנשמה זנה את כל הגוף. תבוא נשמה שיש בה חמשה דברים הללו ותשבח להקב"ה שיש בו חמשה דברים הללו. הנפש סובלת את הגוף והקב"ה סובל את עולמו. הנפש מבלה את הגוף

והקב"ה מבלה את עולמה. הנפש יחידה בגוף והקב"ה יחיד בעולמו. הנפש אינה אוכלת ושותה והקב"ה אינו אוכל ושותה. הנפש למעלה בגוף והקב"ה למעלה בעולמו. הנפש אינו ידוע מקומה והקב"ה ברוך כבוד ה' ממקומו. מעשה באחד ששאל לר"ג באיזה מקום הקב"ה נתון, א"ל איני יודע, א"ל זה חכמתכם שאתם מתפללים לפניו בכל יום ואין אתם יודעים מקומו של הקב"ה אמר לו שאלת דבר שהוא רחוק שלשת אלפים וחמש מאות שנה הריני אומר לך דבר שהוא נתון לך אצלך ביום ובלילה אמור באיזה מקום נתון לך, א"ל אמור, א"ל הנפש היא נתונה אצלך אמור לי היכן נתונה, א"ל איני יודע, א"ל תיפח רוחיה דההוא גברא, ומה דבר שוהוא נתון אצלך ביום ובלילה אינך יודע היכן הוא נתון, ואתה אומר לי על דבר שהוא רחוק ממנו (ט) ג' אלפים וחמש מאות שנה, א"ל יפה אנו עושין שאנו משתחווים למעשה ידינו שאנו רואים בכל שעה, א"ל מעשה ידיכם אינם רואין אתכם והקב"ה רואה למעשה ידיו ומעשה ידיו אינם רואין אותו דכתיב כי לא יראני האדם וחי:

ואל תשכחי כל גבמוליו. א"ר אבא אם יטול אדם פונדא ויתן פיה למטה המעוות נופלות, והאשה הזאת פיה נתון למטה ואין הולד נופל כאדם שנתון [בספינה] בתוך המים, הבהמה הזאת מהלכת על ארבע וולד במעיה והולד שמור במעיה והאשה מהלכת על ב' ואעפ"כ הולד שמור הוא ואל תשכחי כל גמוליו:

תהלים – פרק קג – רמז תתנח

הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי הגואל משחת חייכי. למימרא דרפואה וגאולה בתר סליחה היא. רבי ינאי הוה לביש תפלין בתר (נאיומי) [בישיה] תלתא יומי דאמר מר תפלין צריכין גוף נקי, וכין שעמד אדם מחליו גופו נקי ואחר שלשה ימים הוא מעביד אותם, ר' יוחנן הוה לביש תפלין בכל יום לומר הסולח לכל עונכי:

המשביע בטוב עדיך. רבי יוחנן פתר קרייא בסיני, בשעה שקבלו ישראל את התורה בסיני ירדו ששים רבוא של מלאכי השרת ונתנו עטרות בראשן של ישראל, ר' אבא בר כהנא בשם רבי יוחנן מאה ועשרים רבוא ירדו, אחד היה נותן עטרות בראשן ואחד היה חוגרן זיינין, רבי סימון אומר הלבישן פורפראות שנאמר ואלבישך רקמה, רב הונא דצפורי אמר זנראות חגרן שנאמר ואחבשך בשש, רשב"י אומר כלי זיין נתן להם ושם המפורש חקוק עליו הוא המשביע בטוב עדיך:

תהלים – פרק קג – רמז תתנט

יודיע דרכיו למשה. דכתיב ועתה וגו' הודיעני נא את דרכך, א"ל הקב"ה על דרכי אתה מבקש לעמוד חייך שאני מודיעך שנאמר יודיע דרכיו למשה. דבר אחר יודיע דרכיו למשה שהקב"ה בלבד היה יודע קץ של גלות מצרים שנאמר וירא אלהים את בני ישראל וידע אלהים, ולמי הודיע, למשה שנאמר יודיע דרכיו למשה, ואומר ומשה היה רועה. לבני ישראל עלילותיו לא כשם שנאמר ושם לה עלילות דברים, א"ר שמואל בר נחמני הוה בר נשא מה הויין עלילותיה דרחמנא עלך:

רחום וחנון ה'. א"ר שמואל בר נחמני מאריך רוחו עם הרשעים ונותן להם מעט שכר מעשים טובים שעשו בעוה"ז ומאריך רחו עם הצדיקים וגובה מהם מעט מעשים רעים שעשו בעולם הזה וחוזר ונותן להם שלוה, ר' אחא בשם ר' תנחום מאריך רוחו התחיל לגבות גובה:

לא לנצח יריב ולא לעולם יטור. לא כבר עשיתי מריבה ונצחתי והפסדתי לדור המבול וסדומיים ודור הפלגה ובשעה שנצחני משה נשתכרתי. רבנן אמרין מן הארץ ועד הרקיע מהלך ת"ק שנה כשני אבות הראשונים ומה טעם אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם כימי השמים על הארץ:

כרחוק מזרח ממערב הרחיק וגו'. א"ר ירמיה לא יהוי אמר איניש רחמנא ירחק יתנא מן חטא אלא ירחק חטא מינן שנאמר הרחיק ממנו את פשעינו:

כרחם אב על בנים. מאיזה אב, תני ר' חייא כרחמן שבאבות זה אברהם אבינו, אתה מוצא שכשהתפלל על סדום ועמורה אמר לפניו נשבעת שאין אתה מביא מבול לעולם וכו', ר' יהושע בר נחמן פתר קריא באבינו יעקב והוא עבר לפניהם הוא הוה בעקא אמר מוטב שיפגע בי ולא בבני, מה עשה זיננס מבפנים והלבישן בגדים נאים מבחון, א"ר שמואל בר נחמני דרכו של אב לרחם ודרכה שלא אם לנחם כאיש אשר אמו תנחמנו, אמר הקב"ה אנא עביד דאב ואנא עביד דאם כאיש אשר אמו תנחמנו כן אנכי אנחמכם:

כי הוא ידע יצרנו. עלוב שאור שמי שבורא אותו מעיד עליו שהוא רע שנאמר כי הוא ידע יצרנו. חייא רבה אמר עלובה עיסה שנחתומה מעיד עליה שהיא רעה שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, רבנן אמרין עלובה היא המטעת שמי שנוטעה מעיד עליה רע שנאמר ה' (אלהי) צבאות הנוטע אותך דבר עליך רעה:

כי רוח עברה בו ואיננו. הדא אמרה לית מתין חיינן, אלא יצר הרע שהוא הולך עמו אינו בא עמו [לע"ל]. ולא יכירנו עוד מקומו זה יצר הרע:

וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו. אמר רבי חנינא בר פפא כל אדם שיש עליו חן בידוע שהוא ירא שמים שנאמר וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו, א"ר אלעזר כל העושה צדקה ומשפט כאלו מלא כל העולם כולו חסד שנאמר אוהב צדקה ומשפט חסד ה' מלאה הארץ, יכול כל הבא לקפוץ יבוא ויקפוץ, ת"ל מה יקר חסדך אלהים, יכול אפילו ירא שמים, ת"ל וחסד ה' מעולם ועד עולם. אמר ר' יצחק בר מריון בשם ריש לקיש החסד היא מעולם ועד עולם אבל הצדקה עד שלשה דורות שנאמר וצדקתו לבני בנים. צדקה וגמילות חסדים שקולים כנגד כל התורה כלה אלא שהצדקה נוהגת בחיים וגמילות חסדים בין בחיים בין במתים, צדקה נוהגת בעשירים וגמילות חסדים נוהגת בין בעניים בין בעשירים, צדקה נוהגת בממונו וגמילות חסדים בין בגופו בין בממונו. רבי יונתן בן אריה בשם רבי יוחנן אין אנו יודעין איזה מהם חביב, אלא ממה דכתיב וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וצדקתו לבני בנים הדא אמרה שגמילות חסדים חביב:

ולזכרי פקודיו. אמר רבי תנחומא לאלמנה שהיה להה בן, כל הימים שלא היה נשוי היה נזקק לה כיון דנסב אתתא א"ל אמיה ידענא דלית את מזקק לי כמה דהות יליף אלא הוי דכיר לי, כך כל הימים שהיו ישראל במדבר והיה המן יורד להם והבאר עולה להם לשומרי בריתו, שהיו זקוקין להם והיו יכולין לשמור התורה ויגעין בה, אבל עכשו שאדם מבקש להזדקק לפרנסתו ולזכרי פקודיו:

תהלים – פרק קג – רמז תתס

ה' בשמים הכין כסאו ומלכותו בכל משלה. רבי ברכיה בר רבי בשם רבי אבהו אתה מוצא ארבעה גאותנים בעולם, ארי בחיות, שור בבהמה, נשר בעופות ואדם בכלם שנאמר ורדו בדגת הים. מה עשה הקב"ה נתן ארבעה גאותנין הללו בכסא כבודו שנאמר ודמות פניהם פני אדם לומר אני מתגאה עליהם שנאמר כי גאה גאה הוי ומלכותו בכל משלה:

ברכו ה' מלאכיו, א"ר ישמעאל בשעה שהקדימו ישראל נעשה לנשמע יצאה בת קול ואמרה להם בני מי גלה לכם רז זה שמלאכי השרת משתמשים בו דכתיב ברכו ה' מלאכיו גבורי כח עושי דברו וגו', ברישא עושי והדר לשמוע. ד"א מלאכיו אלו הנביאים שנקראו מלאכים שנאמר וישלח מלאך ויוציאנו ממצרים וכה"א ויהיו מלעיבים במלאכי אלהים (כתוב בתרי עשר ברמז תתק"ס). גבורי כח, רבי יצחק נפחא אמר אלו שומרי שביעית, בנוכהג שבעולם אדם עושה מצוה ליום אחד לשבת אחד לחדש אחד שמא (לשאר) [לכל] ימות השנה ודין חמי חקליה ביירא כרמיה ביירא ושתיק יש לך גבור חיל גדול מזה. נאמר כאן עושי דברו ונאמר להלן וזה דבר השמטה מה להלן שביעית אף כאן שביעית, ושנו רבותינו אי זהו גבור הכובש את יצרו, ר' תנחום בר חנילאי אמר גבורי כח זה משה שאין גבור כח כמשה, שישראל עמדו לפני הר סיני ולא יכלו לשמוע כל הדבור שנאמר אם יוספים אנחנו לשמוע וגו' ומשה לא ניזק ללמדך שגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת, שמלאכי השרת אינם יכולין לשמוע קולו שנאמר וה' נתן קולו לפני חילו כי רב מאד מחנהו אלו המלאכים שנאמר מחנה אלהים זה, ומי קשה מהם הצדיקים שנאמר כי עצום עושה דברו זה צדיק שעושה דברו ואי זה זה משה שאמר לו עשה משכן ונזדרז ועשה הוי קשה כהן של צדיקים שיכולין לשמוע קולו, ואם תאמר בקול נמוך היה מדבר, תלמוד לומר אם יוספים אנחנו לשמוע, וכה"א נפשי יצאה בדברו, וכתוב קול ה' בכח קול ה' בהדר קול ה' שובר ארזים. ומנין שבאותו הקול היה מדבר אעם משה שנאמר וישמע את הקול קול שהיה שומע במתן תורה. ד"א ברכו ה' מלאכיו במה דכתוב מדבר אם בעליונים הכתוב מדבר הלא כבר נאמר ברכו ה' כל צבאיו, אלא בתחתונים הכתוב מדבר ועליונים ע"י שהם יכולים לעמוד בתפקידו של הקב"ה לכך נאמר ברכו ה' כל צבאיו, אבל התחתונים ע"י שאין יכולין לעמוד בתפקידו של הקב"ה לכך נאמר ברכו ה' מלאכיו ולא כל מלאכיו:

תהלים – פרק קד – רמז תתסא

ברכי נפשי את ה' ה' אלהי גדלת מאד. זש"ה לך ה' הגדולה והגבורה וגו' והמתנשא לכל לראש, א"ר חוניה את מוצא הכל מקלסין להקב"ה שנאמר ממזרח שמש עד מבואו ואין גלוס גדול להקב"ה אלא קלוסן של ישראל שנאמר עם זו יצרתי לי תהלתי יספרו, תדע לך שכן כתיב למעלה ברכו ה' מלאכיו וגו' עושי דברו לשמוע בקול דברו לשמוע בקולו לעשות דברו היה לו לומר שכשהאדם שומע אחר כך עושה, ולמה אומר כן אלא בישראל הכתוב מדבר שעמדו בסיני והקדימו נעשה לנשמע שנאמר כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע משמקלסין ישראל מקלסין המלאכים אחריהם מה כתיב בתתריה ברכו ה' כל צבאיו אלו המלאכים הוי מתנשא לכל לראש אלו ישראל שנאמר כי תשא את ראש בניי ישראל ואומר קדש ישראל לה' ראשית תבואתה:

תהלים – פרק קד – רמז תתסב

ד"א לכל לראש. ראש אתה לכל הקלוסין שקלסו אותך שנאמר ומרומם על כל ברכה ותהלה, מי מימלל גבורות ה' וגו', היסופר לו כי אדבר וגו', תדע לך שכן הוא שמשאמר דוד קמ"ז מזמורים קלס להקב"ה בכל שנאמר תהלת ה' ידבר פי וגו'. סוף הדברים קלסו ברמ"ח אברים שנאמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך לא הניח אבר שלא קלס להקב"ה אמר להם מה אתם סבורים מפני שקלסתיו בכל הדברים הללו שמא נגעתי ברוב רבבות של שבחיו עדין אני בראש הקלוס תהלה לדוד ארוממך אלהי המלך. א"ר אף כשיעשה פיהם של צדיקים כמעין נובע לעתיד לבא שאינו פוסק תאמר שהם יגעים, לאו אלא זכר רב טובך יאמרו אין כתיב כאן אלא יביעו שהן נובעין כמעין, אף דוד אמר ה' אלהי גדלת מאד, א"ר אליעזר

ור' יהושע עד שלא בראת עולמך היית גדול ומשבראת עולמך נתגדלת מאד, עד שלא יצאו ישראל ממצרים גדול היית ומשיצאו נתגדלת מאד, עד שלא קלסו אותך הנביאים גדול היית ומשקלסוך נתגדלת מאד. עשרה לבושים לבש הקב"ה (כתוב לעיל ברמז תתמ"ז). רבי שמעון בן יהוצדק שאל את ר' שמואל בר נחמני א"ל בשביל ששמעתי עליך שאתה בעל אגדה מהיכן נבראת האורה, א"ל מלמד שנתעטף הקב"ה בשלמה והבריק זיו הדרו מסוף העולם ועד סופו, אמר לו בלחשיה, א"ל מקרא מלא הוא ואת אמרת בלחשיה, אמר לו כשם ששמעתי בלחשיה כך אמרתיה בלחשיה, א"ר ברכיה אלולא שדרשה ר' יצחק ברבים אי אפשר אמריתה ברבים. א"ר ברכיה בש"ר יצחק ממקום בית המקדש נבראת האורה הה"ד והנה כבוד אלהי ישראל בא מדרך הקדים וקולו כקול מים רבים והארץ האירה מכבודו, ואין כבוד אלא בית המקדש שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו. אמר ר' יהודה בר סימון מתחלת ברייתו של עולם הוא גלי עמיקתא בראשית ברא אלהים את השמים ולא פרש, והיכן פרש להלן הנוטה כדוק שמים, ואת הארץ ולא פרש והיכן פרש להלן כי לשלג יאמר הוא ארץ, ויאמר אלהים יהי אור ולא פרש ווהיכן פרש להלן עוטה אור כשלמה. הוד והדר לבשת. ב"ו אם גבור אינו נאה ואם נאה אינו גבור, והקב"ה אינו כן אלא יש בו שני דברים הללו והוא גאה בהם ההוד וההדר ונתן את ההוד למשה שנאמר ונתתה מהודך עליו, ונתן את ההדר ליהושע שנאמר בכור שורו הדר לו, ונתן את ההוד לשלמה שנאמר ויתן עליו הוד מלכות, אמר הקב"ה לעתיד לבא אני נותן שניהם למשיח שנאמר כי תקדמנו ברכות טוב, מה כתיב אחריו גדול כבודו בישועתך הוד והדר תשוה עליו, ולא למלך המשיח בלבד הוא נותן אלא לכל מי שהוא יגע בתורה שנאמר גדולים מעשי ה' ואין מעשי ה' אלא הלוחות שנאמר והלוחות מעשה אלהים המה, מהו שכרו הוד והדר פעלו:

המקרה במים עליותיו, בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין ומקרה בעצים ובאבנים ובעפר, אבל הקב"ה לא קירה עולמו אלא במים שנאמר ויאמר אלהים יהי רקיע בתוך המים, רבנן אמרין לה בש"ר חנינא ר' פנחס ר' יעקב בש"ר נחמן בשעה שאמר הקב"ה יהי רקיע גלדה טפה אמצעית ונעשו שמים התחתונים ושמי השמים העליונים. קורקסי שמים במי אוקינוס הם אחוזים שמימי אוקינוס בין קצות השמים לקצות הארץ וקצות השמים על מימי אוקינוס הם פרוסים שנאמר המקרה במים עלילותיו (ג) תוכו של שמים עולה למעלה כאהל פרוסה ובני אדם עומדים תחתיה שנאמר וימתחם כאהל לשבת שקצותה למטה ותוכו למעלה. אמרה ליה בריתה דקיסר לרבי יהושע בר חנינא אלהכון נגרא הוא דכתיב המקרה במים עליותיו אימא ליה דלעביד לי מסתוריתא, א"ל לחיי, בעא רחמי ואינגעה והווי נהיגי דכל דמתנגעא ברומי יהבין ליה מסתוריתא ויתב וסתר דוללי בשוקא דרומי כי היכי דליחזן אינשי וליבעו רחמי עליה, יומא חד אשכחה דהות קא סתרא דוללי בשוקא דרומא, א"ל שפירתא מסתוריתא דיהב לך אלהין, א"ל במטו מינך בעי רחמי דלישקול ליה מנאי, א"ל אלהין מיהב יהיב משקל לא שקיל:

השם עבים רכובו. ובשני עבים בא הקב"ה אצל ישראל אחד בסיני ואחד במצרים, אחד בסיני כתיב הנה אנכי בא אליך בעב הענן, במצרים שנאר הנה ה' רוכב על עב קל ובא מצרים:

המהלך על כנפי רוח, אמר רבי חנינא בר פפא בשר ודם רכובו טוענו אבל הקב"ה טוען רכובו, בשר ודם על ידי שיש ברכובו ממש רכובו טוענו אבל הקב"ה המהלך על כנפי רוח:

עושה מלאכיו רוחות, אימתי נבראו המלאכים (בישעיה רמז שכ"ב). יסד ארץ על מכוניה בל תמוט עולם ועד, לגיון שהמליך את המלך תחלה דכתיב ביום עשות ה' אלהים ארץ ושמים, אמר המלך לגיון זה המליכני תחלה הריני נותן פריק פי שלא תמוט לעולם:

עליהם עוף השמים ישכון, רבי ישמעאל ורבי עקיבא, רבי עקיבא אומר אלו מעלאכי השרת, אמר ליה רבי ישמעאל רבי עקיבא כלה מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות, ורבי ישמעאל, זה העוף שהוא שוכן באילנות שקלוסו של הקב"ה עולה מהן שנאמר מבין עפאים יתנו קול, אמר רבי יודן כמה דאת אמר עפיה שפיר ואנבה שגיא, ושמואל אמר על שלשה דברים אני עומד ואיני יודע מה הם, התוקע יתד בארץ ונשמע ממקום אחר, וקולו של סוס כשהוא רץ ומרתיה, ובין עפאים יתנו קול, דבר אחר עליהם עוף השמים ישכון אלו עובדי אלילים שהם מתכנסין על ישראל ומעבידין אותן כדי להרחיקן מן המצות ומהקב"ה, אף על פי כן אינם מניחין אותו שנאמר מבין עפאים יתנו קול ומיחדים שמו פעמים בכל יום ואומרים שמע ישראל:

משקה הרים מעליותיו, א"ר יוחנן מעליותיו של הקב"ה כמאן כר' יהושע דאמר כל העולם כלו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים, ואידך, כיון דסלקי להתם כמאן דאתו מהתם דמי. מפרי מעשיך תשבע הארץ מים העליונים במאמר הם תלויין ומפירותינן מי גשמים, כמאן כר' יהושע דאמר כל העולם כלו ממים העליונים הוא שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים, ואידך, ההוא בברייתו של עולם הוא דכתיב:

ויין ישמח לבב אנוש, כל מיני משקין יפין לחלום חוץ מן היין, יש שותה וטוב לו שנאמר ויין ישמח לבב אנוש, יש שותה ורע לו שנאמר תנו שכר לאובד, ור' יוחנן אמר לעולם לתלמיד חכם טוב הוא לו שנאמר ושתו ביין מסכת. רבא רמי כתיב ישמח וקרי ישמח. זכה משמחו לא זכה משממו, והיינו דאמר רבא חמרא וריחני פקחין, רב כהנא רמי כתיב תירש וקרינן תירוש זכה נעשה ראש לא זכה נעשה רש. תניא ר' יהודה בן בתירא אומר בזמן שבהמ"ק קיים אין שמחה אלא בבשר שנאמר וזבחת שלמים ואכלת שם עכשו אין שמחה אלא ביין שנאמר ויין ישמח:

ולחם לבב אנוש יסעד, א"ר יצחק בתורה בנביאים בכתובים מצינו דלחמא מזוניתא דלבא, בתורה שנאמר ואקחה פת לחם וסעדו לבכם, בנביאים סעד לבך פת לחם, בכתבים ולחם לבב אנוש יסעד:

מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם להוציא לחם מן הארץ. ר' יעקב ב"ר אחא ור' נחמיה ורבנן, ר' נחמיה אומר ראה לשון שהתקינו חכמים המוציא לחם מן הארץ שהוא מוציא הלחם מן הארץ, ורבנן אמרין מוציא (שהוא עתיד להוציא) [שכבר הוציא] לחם מן הארץ שנאמר יהי פסת בר בארץ. ת"ר מהו אומר המוציא לחם מן הארץ ור' נחמיה אמר מוציא לחם מן הארץ, אמר רבא במוציא כולי עלמא לא פליגי דאפיק משמע דכתיב אל מוציאם ממצרים, כי פגיגי בהמוציא, רבנן סברי המוציא נמי דאפיק משמע שנארמ המוציא לך מים, ור' נחמיה סבר המוציא דמפיק משמע דכתיב המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. ורבנן, הכי קאמר קודשא בריך הוא לישראל בתר דאפיקנא לכו עבידנא לכו מילתא כי היכי דידעיתו דאנו הוא דאפיקית יתכון ממצרים דכתיב וידעתם כי אני ה' אלהיכם המוציא אתכם וגו':

ישבעו עצי ה' וגו'. א"ר חנינא כקרני חגבים היו ועקרן הקב"ה ושתלן בגן עדן, ישבעו עצי ה' ישבעו חייהם ישבעו מימיהם ישבעו מטעתן, א"ר חנינא לא היה העולם ראוי להשתמש בארזים ולמה נבראו בשביל בית המקדש, הדא הוא דכתיב ישבעו עצי ה' ארזי לבנו אשר נטע כמד"א ההר הטוב וגו':

הרים הגבורים ליעלים. א"ר יודן (נא) בהרים הגבורים יעלים אין כתיב כאן אלא הרים הגבוהים ליעלים, הרים למה נבראו בשביל יעלים, יעלה זו תשה היא והיא מתיראה מן החיה ובשעה שהיא מבקשת לשתות הקב"ה מכניס בה רוח תזזית ומקשקשת בקרניה והחיה שומעת קולה ובורחת, אילה זו אברהי

צפופים והיא מתקשה לילך מה הקב"ה עושה ממציא לה נחש ונושכה ואבריה מתרפין, וכשהיא יולדת מה הקב"ה עושה ממציא לה עשב והיא אוכלת ומתרפאה:

סלעים מחסה לשפנים, הדין טפזא מיגין תחות שקפא מפני העוף שהוא פורח שלא יאכלנו, ומה אם בשביל דבר טמא ברא הקב"ה את עולמו, בזכותו של אברהם על אחת כמה וכמה, הה"ד אלה תולדות השמים והארץ בהבראם באברהם. ר' עזריא אומר אתה הוא א' לבדך אתה עשית את השמים כל האונקס הזה בשביל מה, בשביל אתה הוא ה' האלהים אשר בחרת באברם:

עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו. שנו רבותינו מעשה שבאו שנים ואמרו ראינוה שחרית במזרח וערבית במערב, אמר להם רבן יוחנן בן זכאי עדי שקר הם, וכשבאו ליבנה קבלן רבן גמליאל אמר להם רבן גמליאל לזקנים כך מקובלני מבית אבי אבא פעמים שבא בארוכה פעמים שבא בקצרה, א"ר יוחנן מאי טעמא דרבן גמליאל דכתיב עשה ירח למועדים שמש ידע מבואו ואין ירח ידע מבואו, ר' חייא חזא לסיהרא דקאי בצפרא דכ"ט לירחא שקל קלא שדא בה אמר לה לאורתא מקדישנא לך אתת קאים הכא זילי איכסי. פעם אחת נתקדרו שמים בעבים ונראית דמוות לבנה בכ"ח לחדש ובקשו חכמים לקדשו, אמר להם רבן גמליאל לחכמים כך מקובלני מבית אבי אבא שאין חדושה של לבנה פחות מעשרים ותשעה יום ומחה ותשצ"ג חלקים, אותנו יום מתה אמו של בן זאזא והספידה רבן גמליאל הספד גדול לא מפני שראויה לכך אלא מפני שידעו כל העם שלא קדשו בית דין את החדש. אמר ר' יוחנן לא נברא להאיר אלא לגלגל חמה בלבד יהי מאורות מארת כתיב, א"כ למה נבראת הלבנה, לקדש בה ראשי חדשים וראשי שנים שנאמר עשה ירח למועדים. רבי שילא דכפר תמרתא אע"פ ששמש ידע מבואו אין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה החמה. יוסטא בשם ר' ברכיה ויסעו מרעמסס בחדש הראשון וגו' אם ללבנה את מונה כדון לית בה אלא י"ד משקועים מכאן שאין מונין ללבנה אלא אם כן שקעה החמה, ר' זעירא בש"ד חנינא לא נברא להאיר אלא גלגל חמה, אלא למה נבראה לבנה צפה הקב"ה שעתידין עובדי אלילים לעשות אלוהות וכו', רבי ברכיה בשם ר' סימון שניהם נבראו להאיר ויהי מאורות, והיו למאורות, והיו לאותות אלו השבתות כי אות היא וגו' ולמועדים אלו ימים טובים, ולימים אלו ראשי חדשים, ושנים אלו ראשי שנים: תשת חשך ויהי לילה. לעולם יכנס אדם בכי טוב (כתוב ברמז י"ג):

הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם. ר' שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו ביה הנהו אריותא דהוו קא נהמי באפיה, אמר הכפירים שואגים לטרף ולבקש מאל אכלם. ר' שמעון בן חלפתא הוה קאזיל באורחא פגעו ביה הנהו אריותא דהוו קא נהמי באפיה, אמר הכפירים שואגים לטרף נחיתו ליה תרתא אטמתא חדא אכלוה וחדא שבקוה, אתא לבי מדרשא בעא עלה דבר טהור הוא או דבר טמא הוא, אמרו לו אין דבר טמא יורד מן השמים ואפילו ירד דמות חמור:

תזרח השמש יאספון וגו'. אמר ריש לקיש פועל בכינסתו משלו ביציאתו משל בעל הבית שנאמר תזרח השמש יאספון ואל מעונותם ירבצון, ואומר יצא אדם לפעלו ולעבודתו עדי ערב. וליחזי היכי נהיגי. בעיר חדשה. וליחזי מהיכא דקאתו, בנקיטאי, איבעית אימא דא"ל דאגריתו להו כפועל דאורייתא. דרש ר' זירא ואמרי לה תני רב יוסף תני רב מאי דכתיב תשת חשך ויהי לילה זה העולם הזה שהוא דומה ללילה. בו תרמוש כל חיתו יער אלו הרשעים שדומין לחיה רעה שביער, תזרח השמש לצדיקים, יאספון רשעים לגיהנם, ואל מעונותם ירבצון אין לך כל צדיק וצדיק שאין לו מדור לפי כבודו. יצא אדם לפעלו יצאו הצדיקים לקבל שכרם, ולעבודתו עדי ערב במי שמשלים עבודתו עדי עד:

מה רבו מעשיך ה' כלם בחכמה עשית מלאה הארץ קנינך וגו'. רבי עקיבא כשהיה מגיע לפסוק זה הים היה אומר יש לך בריות גדלות בים ויש לך בריות גדלות ביבשה, אלו שבים אילו יהו עולות ליבשה מיד מתות ואלו שביבשה אילו יורדים לים מיד מתות. יש לך בריות גדלות בארץ ויש לך בריות גדלות באור, שבאור אילו עולות לאור מיד מתות, שבאור אילו יורדות לאור מיד מתות, הוי מה רבו מעשיך ה'. אריא וכלבא (נב) (ואקנקיתא) [ואקנקיתא] הוו קיימי, בעא אריא למיזק כלבא והוה חמי (אקנקיתא) [אקנקיתא] וצר ליה מיניה דהוא סערא דאריא וכלבא סערא (דאקנקיתא) [דאקנקיתא] ולא הוו מזקי דין לדין, התחיל ר' עקיבא רואה ואמר מה רבו מעשיך ה'. בוא וראה נפלאותיו של הקב"ה ברא עולמות ברא בני אדם וברא מזיקין, מזיקין אורין בני אדם ואין בני אדם רואין אותם, ברא מזיקין וברא מלאכי השרת, מלאכי השרת רואין אותם והם אינם רואין מלאכי השרת, ברא מלאכי השרת ומזיקין ובני אדם, הוא רואה את הכל ואין בריה רואה אותו הוי מאד עמקו מחשבותיך:

זה הים גדול ורחב ידיים. יש בריות גדלות וכו'. ד"א זה הים גדול ורחב ידיים מדבר במלכות הרביעית שהיא שלטת בעלם, שם רמש אין מספר אין מספר לגזרות שמכתיבין עלינו בכל יום. חיות קטנות עם גדולות דוכסין ואפרכין ואסטרטליטין, שם אניות יהלכון שם האוניות יהלכון הם האוניות שמכתיבות עלינו. לויטן זה יצרת לשחק בו שכל מי שמתלוח עמהם עתיד להעשות שחוק עמהם לעתיד לבא. דבר אחר זה הים גדול מדבר בתורה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, שם רמש ואין מספר אלו מסכתות דבר קפרא ודר' חייא ודרב ודרבנן בבליא. חיות קטנות עם גדולות אלו התלמידים [הקטנים עם הגדולים שמחדדין זה את זה]. שם אניות יהלכות אלו בני התלמידים זה אומר טהור וזה אומר טמא דמנהגין עלמא. לויטן זה יצרת לשחק בו כל מי שמתלוח עמהם עתיד לשחוק עמהם לעתיד לבא. ד"א זה הים גדול מדבר בשאול, שם רמש ואין מספר אלו המתים, חיות קטנות עם גדולות קטן וגדול שם הוא, שם אניות יהלכון כי הולך האדם אל בית עולמו. לויטן וגו', זה טובי מאן דאת מלוייתה, כלם אליך ישברון שעניהם תלויות לתחית המתים, תשלח רוחך יבראון באותה שעה הם אומרים לך יהי כבוד ה' לעולם (לויטן זה יצרת לשחק בו):

תסתיר פניך יבהלון אלו הרשעים, אבל הצדיקים תשלח רוחך יבראון, וכן אתה אומר הנה ה' אלהים בחזק יבא על עובדי אלילים אבל לישראל הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו, וכן דור המבול וימח את כל היקום ונח ויזכור אלהים את נח:

יהי כבוד ה'. דרש ר' חנינא בר פפא פסוק זה שר העולם אמרו, בשעה שאמר הקב"ה למינהו באילנות נשאו דשאים קל וחומר בעצמן ואמרו אם רצונו של מקום שנצא בערבוביא למה נאמר למינהו באילנות, ועוד קל וחומר ומה אילנות הללו שהן ניכרין בפירות אמר הקב"ה למינהו, אנו על אחת כמה וכמה, מיד יצא כל אחד למינו, מיד פתח שר העולם ואמר יהי כבוד ה' לעולם ישמח ה' במעשיו:

המביט לארץ ותרעד. וכתוב אחד אומר תמיד עיני ה' אלהיך בה, כיצד יתקיימו שני כתובים הללו, כשישראל עושין רצונו של מקום תמיד עיני ה' אלהיך בה וכשאין ישראל עושין רצונו של מקום המביט לארץ ותרעד:

מי שהוא רואה זיקים וברקים היאך מברך עליהם (כתוב ברמז תקצ"ו), ר' אחא אומר בעון משכב זכור אמר הקב"ה אם הרתעת אבריך על דבר שאינו ראוי לך אף אני אזדעדע כל העולם, ר' שמואל ב"נ אמר כל מקום שנאמר רעש אינו אלא הפסק מלכות וזה בנין אב לכלם ותרעש, מה כתיב בתריה כי קמה על בבל מחשבות ה':

יתמו חטאים מן הארץ, יש שמחה לפני הקב"ה כשיאבדו מכעיסיו (כתוב ברמז תרכ"ז). יתמו חטאים מן הארץ, אמר ר' לוי מאה ושתי פרשיות אמר דוד בספר תהלים ולא אמר בהם הללויה עד שראה מפלתן של רשעים שנאמר יתמו חטאים מן הארץ ורשעים עוד אינם ברכי נפשי את ה', הני מאה ותלת הויין, אשרי האיש ולמה רגשו גוים חדא פרשתא היא. הנהו בריוני דהוו בשבבותיה דר' מאיר הוו קא מצערי ליה טובא הוה קא בעי רחמי עלייהו דלימתו, אמרה ליה ברוריא מאי דעתך משום דכתיב יתמו חטאים מן הארץ מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, ועוד שפיל לסיפיה דקרא דכתיב ורשעים עוד אינם כיון דליכא חטאים רשעים עוד אינם, אלא בעי רחמי דליהדרו בתיובתא, בערא רחמי ואהדרינהו בתיובתא. אמר ר' שמואל בר רב יצחק לפי שבעולם הזה פרעה נידון בפני עצמו סיסרא נידון בפני עצמו סנחריב בפני עצמו, אבל לעתיד לבא כלם נידונין בבת אחת וכלין שנאמר יתמו חטאים מן הארץ אותה שעה ברכי נפשי את ה' הללויה:

תהלים – פרק קה – המשך רמז תתסב

הודו לה' קראו בשמו (כתוב ברמז קמ"ב):

דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד. אמר ר' יוסי בן חלפתא לר' ישמעאל בריה מבקש אתה לראות את השכינה בעולם הזה עסוק בתורה בארץ ישראל שנאמר (נג) דרשו ה' ועוזו בקשו פניו תמיד:

זכרו נפלאותיו אשר עשה מופתיו ומשפטיו פיהו. אמר ר' יודן בשם רבי שלום מופת נתתי למי שהוא מוציא מפיו כי ביצחק יקרא לך זרע ביצחק ולא כל יצחק מי שמודה בשני עולמות יקרא לך זרע, וכל מי שאינו מודה בשני עולמות לא יקרא לך זרע:

תהלים – פרק קה – רמז תתסג

הוא ה' אלקינו בכל הארץ משפטיו. חמשה הוא לטובה, אברם הוא אברהם. הוא משה ואהרן, הוא עזרא עלה מבבל. הוא יחזקיהו סתם את מוצא מימי גיחון. דוד הוא הקטן. וחמשה הוא לרעה. הוא היה גבור ציד. הוא עשו אבי אדם. הוא דתן ואבירם. הוא המלך אחז. הוא אחשורוש. א"ר ברכיה בר רבי בשם רבן והקב"ה נמנה עם הצדיקים, הוא ה' אלקינו בכל הארץ משפטיו:

דבר צוה לאלף דור, וכתוב אחד אומר אדם אחד מאלף מצאתי, אלף דור עלו במחשבה להבראות, וכמה נמחו מהן רב הונא בשם ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי תתקע"ד דורות מה טעם דבר צוה לאלף דור ואי זה זה תורה. ר' לוי בשם ר' שמועל בר נחמני תתק"פ מה טעם דבר צוה לאלף דור זו מילה:

בהיותם מתי מספר. כמה דאת אמר ויאמר יעקב אל שמעון ואל לוי עכרתם אותי וגו'. ויתהלכו מגוי אל גוי מדבר באברהם והי רעב בארץ. לא הניח (לאיש) [אדם] לעשקם אלו המצריים. ויכח עליהם מלכים זה פרעה ואבימלך. אל תגעו במשיחי וגו' מדבר באברהם אבינו ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא, ובשרה הוא אומר בת ה' שנאמר ויתהלכו מגוי אל גוי ואומר אל תגעו במשיחי וגו', במרים הוא אומר ותקח מרים הנביאה, בדבורה הוא אומר ודבורה אשה נביאה, בחנה הוא אומר ותתפלל חנה, בחולדה הוא אומר וילך חלקיה אל חולדה הנביאה, באסתר הוא אומר ותכתוב אסתר. אמר רב יהודה אמר רב אל תגעו במשיחי אלו תינוקות של בית רבן, ולנביאי אתל תרעו אלו תלמידי חכמים. אמר ר' לוי אין העולם מתקיים אלא בהבל תינוקות של בית רבן, א"ל רב פפא לאביי דידי ודידך מאי, א"ל אינו דומה הבל שיש בו חטא להבל שאין בו חטא. ואמר ר"ל משום ר' יהודה נשיאה אין מבטלין תינוקות של בית רבן אפילו לבנין בית

המקדש, א"ל ר' לוי לר' יהודה נשיאה כך מקובלני מאבותי ואמרי לה מאבותיך כל עיר שאין בה תינוקות של בית רבן מחריבין אותה, רבינא אמר מחרימין אותה:

ויקרא רעב על הארץ. אמר ר' יהודה בר נחמן בשם ר' שמעון בן לקיש ראוי היה יעקב אבינו לירד למצרים שבשלשלאות אמר ר' פנחס הכהן בר חמא משל למה הדבר דומה לפרה שהיו מבקשין למשוך אותה למקולין ולא היתה נמשכת, מה עשו משכו את בנה תחלה והיתה רצה אחריו, כך מי הוריד יעקב למצרים, יוסף:

ברזל באה נפשו, רב הונא בשם רבי אחא נתנה שרתוע של ברזל תחת צוארו כדי שיתלה את עיניו ויביט בה אף על פי כן לא הביט בה:

עד עת בא דברו, ר' חייא בר אבא ורבנן, חד מנהון אמר עד עת בא דברו של יוסף, וחרינא אמר עד עת בא דברו של הקב"ה שאמר יוסף לשר המשקים כי אם זכרתני אתך, א"ל הקב"ה כך אמרת חייך שעוד שתי שנים תעשה בבית האסורים:

שמו אדון לביתו. א"ר לוי בשם ר' יוחנן בן שאול אמר להם יוסף מה אתם סבורים שאין הקב"ה מטעימני ממה שברך זקני ליעקב אבי יעבודך עמים לפיכך ויוסף הוא השליט:

לאסור שריו בנפשו, כיון שבקש פרעה להמליך את יוסף אמרו לו סנקליטין שלו אדוננו המלך יש עבד מולך, מה עשה כיון שמלך יוסף נטלן וחבשן והמתין עד שבאו אחיו להודיעם שהוא אוגנסין ואחר כך גררן בחבלים. דבר אחר לאסור שריו בנפשו זה פוטיפר, אמר ר' אידי שרו כתיב:

ויפר את עמו מאד ויעצימהו מצריו. א"ר שמעון בן לקיש משל לשתי כריין גדולים בסירקי זה גדול וזה גדול אעפ"כ זה גדול מזה. משל לשני גבורים זה גבור וזה גבור אלא זה גבור מזה. שלח מלך ויתיריהו מושל עמים וגו' זה פרעה שהיה שולט מסוף העולם ועד סופו:

שמו בם דברי אותותיו. א"ר יהודה בר ר' סימון שהיו המכות נרשמים בגופן שנאמר ואת אותותי אשר שמתי בם:

שלח חשך ויחשיך, חשך ששלח הקב"ה על המצריים היה קשה הרבה, מהו ולא מרו את דברו על שהמירו דבריו של הקב"ה. דבר אחר אמר הקב"ה למלאכים ראויין הם המצריים ללקות בחשך, מיד הסכימו ואמרו הן, ואל המיר אחד מהם אחר הקב"ה. שלח חשך ויחשיך, משל למלך שסרח עבדו עליו, אמר לאחר לך והכה אותו חמשים, הלך והכה אותו מאה, כך שללח חשך ונתוסף חשך על חשך. מהיכן היה אותו חשך, רבי יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר מחשך של מעלה שנאמר ישת חשך סתרו, ר' נחמיה אומר מחשך של גיהנם, ר' יהודה אומר במה הרשעים מתכסין בשאול בחשך, חזקיה אמר הגיגית הזו במה מכסין אותה בכלי חרס מינה ובה כשם שהיא של חרס כך מכסין אותה בכלי חרס, כך הרשעים מה כתיב בהם והיה במחשך מעשיהם לפיכך הקב"ה מכסה עליהם את התהום שהוא חשך וחשך על פני תהום זה גיהנם, הרי אותו חשך שהובא על המצריים, מתוך גיהנם בא, וכמה היה אותו החשך, רבי אומר כעובי דינר גרדיון שנאמר וימש חשך, ושבעה ימים של חשך היה על המצריים, שלשה ימים הראשונים מי שהיה יושב ומבקש לעמוד עומד ומי שהיה עומד אם היה מבקש לישב יושב, ועוד שלשה ימים אחרים מי שהיה יושב לא היה יכול לעמוד, עומד לא היה יכול לישב ואי זה הוא יום שביעי על הים והי הענן והחשך ויאר את הלילה היה הענן מחשיך למצריים ומאיר לישראל דו פרצופין, וכן לעתיד כי הנה החשך יכסה ארץ וערפל לאומים ועליך יזרח ה':

שרץ ארצם צפרדעים. א"ר יוחנן בכל מקום שהיו רובצים מיד היו נעשים צפרדעים. אמר ר' שמעון בר רבי (נד) זה אחד (מתשעה) מהדברים שהשליט הקב"ה רך בקשה, כיון שהיה הצפרדע עולה היה אומר אני שלוחו של מי שאמר והיה העולם והיה השיש נבקע והוא עולה ושומט שנאמר וצפרדע ותשחיתם כענין שנאמר כי משחתם בהם:

נתן גשמייהם ברד וגו' ויך גפנם ותאנתם, א"ר הונא בשם ריש לקיש כפילקוס היה הברד יורד עליהם, א"ר יוחנן מן מילתיה דר שמעון את שמיע תקתי, בגפנים על ידי שהיו דקים היה יורד כפילקוס ומקצצו, אבל לשקמים היה בא (נח) [חן] ומל שנאמר ושקמותם בחנמל:

ויך כל בכור (במצרים) [בארצם]. כתיב והכיתי כל בכור בארץ מצרים ואפילו בכורות אחרות, בכורי מצרים שהיו במקומות אחרות מניו, תלמוד לומר למכה מצרים בבכוריהם, בכורי חם כוש ופוט וללוד מנין, תלמוד לומר ראשית אונים באהלי חם. ויך כל בכור, א"ר אחא בר אבא בכור לאיש בכור לאשה בכור לבהמה וכל בית שלא היה בו בכור הורג לאפוטרופוס שלו כענין שמרי הראש כי לא היה בכו וישמיהו אביהו לראש. ויוציאם בכסף וזהב ואין בשבטיו כושל, א"ר אליעזר הגדול הירוד שבישראל הוציא בידו ממצרים צ' חמורים טעונים כסף וזהב:

שמח מצרים בצאתם. א"ר ברכיה משל לבעל בשר שהיה רוכב על חמור חמרא מסכי אימת יחות ליה מיניה, ואיהו מסכי אימת ניחות מן חמרא, כיון דנחת ליה מן חמרא שרי גברא חדי ושרי חמרא חדי ולית אנן ידעין מאן חדי סגי מנהון, כך כשהיו ישראל במצרים היו המכות באות על המצרים והיו המצריים מקוים מתי יצאו ישראל ממצרים וישראל מקוים מתי יגאלם הקב"ה, וכיון שנגאלו התחילו אלו ואלו שמחים ואין אנו יודעים מי שמח יותר, וממה שאמר דוד אנו יודעין שהמצריים שמחו יותר מישראל שנאמר שמח מצרים בצאתם. פרש ענן למסך (כתוב ברמז ת"א וברמז תקכ"ח). רבי אומר שני עננים היו כי ענן ה' על המשכן, חזקיה בר רבי אומר למה היה משתנה להם (נה) מפני הזבים והמצורעים כדי שיהיו יודעין אימתי ערב ואימתי בקר. הן הכה צור וגו' בתחלה היה מוציא דם (כתוב לעיל):

כי זכר את דבר קדשו. רבי אלעזר בן עזריה אומר בזכות אברהם אני קוראע להם את הים שנאמר כי זכר את דבר קדשו את אברהם עבדו. ויוציא עמו בששון ברנה את בחיריו (כתוב ביהושע ברמז ט"ו):

ויתן להם ארצות גוים. רבי חנינא שאל לר' חייא בר אבא מהו ויתן להם ארצות גוים, אמר ליה פועל שהוא עושה עם בעל הבית ויגע עמו ונותן לו שכרו אינו צריך להחזיק לו טובה, אבל בשעה שאין עושה עמו באמונה ונותן לו שכרו צריך להחזיק לו טובה, ואנו נתן לנו הקב"ה ארצות גוים ואין אנו עוסקין בתורה שנאמר בעבור ישמרו חקיו [וצריכים אנו להחזיק לך טובה שנתת לנו ארצות של גוים], ואם אנו משמרין אין לנו להחזיק טובה על זאת ומה עלינו לעשות לו לזמר שירה ולומר הללויה:

תהלים – פרק קו – רמז תתסד

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו מי ימלל גבורות ה'. א"ר אלעזר למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. א"ל ר' מאיר לר' נתן אנה חכם ואת אב בית דין נתקן מלתא אימא ליה לרבן שמעון בן גמליאל גלי עוקצין דלית ליה וכיון דלא גמיר נימא ליה מי ימלל גבורות ה' ישמיע כל תהלתו למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו, ונעביד דתיהוי את נשיא ואנא אב בית דין כו' ((כדאימא התם)). וכי יש לך אדם שיכול למלל גבורותיו של הקב"ה ולהשמיע כל תהלתו אלא מקצת גבורותיו לדרוש מה שעשה ומה שעתידי לעשות למען שמו הגדול בבריותיו שנאמר דור לדור ישבח מעשיך, א"ר אלעזר

בן פדת ראה מה כתיב לעושה נפלאות גדולות לבדו, אדם נתון על המטה והנחש בארץ לפניו, בא לעמוד הרגיש בו הנחש, כיון שבא ליתן רגליו ברח הנחש מלפניו ואינו יודע כמה פלאות עשה הקב"ה עמו ומי יודע הקב"ה וברוך ה' אלקי ישראל עושה נפלאות לבדו והוא לבדו יודע פלאיו שהוא עושה וכה"א רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך. משל לשני אנשים אחד גבור ואחד חלש והחלש יכול לספר שבחו של גבור, לאו, למה שאינו יודע מה כחו, אבל הגבור שהוא יודע מה כחו שהוא יכול לספר שבחו של גבור, אמר דוד מי ימלל גבורות ה', כגון אנו שאנו עוסקין בתורה כל צרכנו שנאמר מי ימלל גבורות ה' מי שיכול להשמיע כל תהלתו:

אשרי שומרי משפט עושה צדקה בכל עת. וכי אפשר לאדם לעשות צדקה בכל עת, רבותינו שביבנה אומרים ואמרי לה ר' אלעזר אומר זה הזן בניו ובנותיו כשהם קטנים, רשב"ג אומר זה הכותב ספרים ומשאלך:

זכרני ה' ברצון עמך. אמר דוד רבש"ע כשתעשה ישועות על ידי מרדכי זכרני, אמר ליה הקב"ה חיך לך אנא מדכר קדמי, איש יהודי שהיה משבט יהודע ואחר כך ושמו מרדכי:

וימרו על ים בים סוף. א"ר אבא בר כהנא שתי המרות המרו, הה"ר וימרו על ים בים סוף לא הוא ים ולא הוא ים סוף, אלא שתי המרות המרו שם כיון שנעשה להם טינא כמו שנאמר דרכת בים סוסין חומר מים רבים לפרוע ממצרים שנאמר וימררו את חייהם בעבודה קשה בחמר ובלבנים, היו אומרים אלו לאלו בעוט בעטך ודוש דישך מטיט ולבנים יצאנו ולטיט וללבנים באנו:

ויגער בים סוף, רב הונא ור' אחא, חד אמר (נ) אפילו מגעורי לא הוית אלא נשופי נשפת ברוחך כסמו ים, וחד אמר לא מגעורי אלא מנהומי וינהם עליו וגו' כנהמת ים, בא ללמד מפלתו של פרעה על מפלתו של סנחריב ונמצא למד הימנו:

ויכסו מים צריהם, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר אפילו פרעה שנאמר אחד מהם לא נותר, ר' נחמיה אומר פרעה נשתייר לעצמו שנאמר ואולם בעבור זאת העמדתך, וי"א אף הוא באחרונה טבע שנאמר ונער פרעה וחילו בים סוף:

ויקנאו למשה. א"ר יצחק מלמד שכל אחד ואחד קנא לאשתו ממה שהיינו דכתיב וישמע משה את העם וגו' מה שמועה שמע שחשדוהו מאשת איש. ר"ש בן ינאי אומר נמנו ישראל במדבר למנות דתן במקומו של משה ואבירם במקומו של אהרן שנאמר נתנה ראש ונשובה מצרימה, ומה גרמו לעצמם תפתח ארץ ותבלע דתן ותכס על עדת אבירם:

וימירו את כבודם בתבנית שור. דרש ר' פפייס בשור של מעלה, א"ל ר"ע דייך פפייס הרי הוא אומר בתבנית שור אוכל עשב, אלא מה אני מקיים בתבנית שור אוכל עשב אין מנוול ומשוקץ מן השור בשעה שהוא אוכל עשב (כתוב בשמואל ברמז צ"ט וביהושע ברמז ל"ה):

ויאמר להשמידם, ר' ברכיה בש"ר יודא בר סימון ור' שמואל בר נחמני, ר' ברכיה אומר משל לה"ד לקטיגור שהיה מקטרג בנו של מלך, מה עשה הסניגור דחה אותו ועמד במקומו שנאמר לולי משה בחירו וגו', ר' שמואל בר נחמני אומר משל למלך שכעס על בנו בא לחתום בקולמוס ליתן לו איפופסיא וחטף הסניגור הקולמוס מידו כדי להשיב חמתו מהשחית (כתוב לעיל בלמנצח בנגינות מזמור ד):

תהלים – פרק קו – רמז תתסה

לולי משה בחירו. ר' פינחס בש"ר איבו שני בני אדם הבטיחון הקב"ה ונתיראו הבחור שבאבות והבחור שבנביאים, הבחור שבאבות זה יעקב שנאמר כי יעקב בחר לו יה, א"ל הקב"ה הנה אנכי עמך ונתירא שנאמר וירא יעקב. הבחור שבנביאים זה משה שנאמר לולי משה בחירו, א"ל הקב"ה כי אהיה עמך ולבסוף נתירא שנאמר ויאמר ה' אל משה אל תירא אותנו מכאן שנתירא. ר' ברכיה ור' חלבו בש"ר שמואל בר נחמני ראויים היו ישראל לכליה בימי המן אלא שסמכה דעתן לדעתו של זקן, ומה אמרו אבינו יעקב שהבטיחו הקב"ה ונתירא אנו עאכ"ו:

וישא ידו להם להפיל אותם במדבר ולהפיל זרעם בגוים. וכן הוא אומר כי אשא אל שמים ידי. כשברא הקב"ה את עולמו לא בראו אלא במאמר ולא בשבועה, ומי גרם לו לישבע מחוסרי אמנה הם גרמו לו לישבע שנאמר וישא ידו להם, אמר רב הונא בש"ר שמואל בר נחמני במעשה של פעור נתחייבו ישראל שיהיו המלכות שולטין בהם שנאמר וישא ידו להם, כל כך למה ויצמדו לבעל פעור, וי"א במעשה מרגלים א"ל הקב"ה אתם בכיתם בכיה של חנם אני אקבע לכם בכיה לדורות בכה תבכה בלילה:

ויצמדו (ישראל) לבעל פעור. א"ר יהודה א"ר אמר רב כצמיד פתיל, [ואתם הדבקים בה' אלקיכם] כשתי תמרות המדובקות זו בזו, במתניתא תנא ויצמד ישראל כצמידים על ידי אשה, ואתם הדבקים בה' אלקיכם דבוקים ממש, תניא ר' יהודה אומר מנין לתקרובת ע"א שמטמאה באהל שנאמר ויצמדו (ישראל) לבעל פעור ויאכלו זבחי מתים, מה מת מטמא באהל אף תקרובת ע"א מטמאה באהל. כתיב וישב ישראל בשטים. במקום השטות, באותה שעה עמדו עמונים ומואבים ובנו להם מקולין מבית הישימות ועד הר השלג והושיבו שם נשים מואביות ועמהן כל מיני בשמים, ומשהיו ישראל אוכלין ושותין באין לטייל בהם ומבקש ליקח לו חפץ והיתה הזקנה מוכרת בשוה וקטנה קוראה לו מבפנים בוא וקח בפחות והיה לוקח ממנה ביום הראשון וביום שני ובשלישי אומרת לו הכנס לפניך וברור את לעצמך אי אתה בן בית והוא נכנס והצרצור מלא יין אצלה מהיין העמוני ועדין לא נאסר להם יין של עו"א, א"ל רצונך שתשתה יין והוא שותה והיין בוער בו, א"ל השמעי לי והוציאה דמות של פעור מתחת פסקייה שלה א"ל רצונך שאשמע לך תשתחוה לזה, א"ל וכי לע"א אני משתחוה א"ל ומה איכפת לך איני מבקשת אלא שתגלה עצמך לו והיה היין בוער בו ואומר לה שמעי לי א"ל רצונך שאשמע לך הנזר מתורתו של משה והוא נזר שנאמר וינזרו לבשת, באחרונה חזרו להם לעשות (נז) מרזחים והיו קוראות להם ואוכלים שנאמר ויאלו זבחי מתים:

ויעמד פינחס ויפלל. דורשי חמורות אמרו הזרוע כנגד היד וכה"א ויקח רומח בידו, לחיים כנגד תפלה וכה"א ויעמוד פינחס ויפלל, קבה כמשמעה וכה"א ואל האשה אל קבתה. ויפלל א"ר אלעזר מלמד שעשה פלילות עם קונו אמר לפניו רבש"ע על אלו יפלו כ"ד אלף:

כי המרו את רוחו ויבטא בשפתיו. א"ר יודן (נח) נשבע משה כענין שנאמר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע, ויבטא לבטא בשפתים. ויעבדו את עצביהם ויהיו להם למוקש, א"ר יוחנן מקישין בזוג ואומרים הרי הן כמותינו:

פעמים רבות יצילם, כמה פעמים היו מכעיסים להקב"ה והיה מאריך רוחו עמהם ומציל אותם מצרתם ויעשו ישראל הרע בעיני ה', ומה כתיב שם וידל ישראל. ר' ברכיה בש"ר סימון דלין מן צדיקיהון, ור' לוי אמר נעשו דלים שלא היה להם להביא קרבן עני כענין שנאמר ואם דל הוא, הוי וימכו בעונם, וירא בצר

להם. א"ר אלעזר אין ישראל נגאלין אלא מתוך ה' דברים, מתוך צרה, מתוך תפלה, מתוך זכות אבות, מתוך תשובה, מתוך הקץ. מתוך צרה מנין שנאמר וירא בצר להם. מתוך תפלה שנאמר בשמעו את רנתם. מתוך זכות אבות שנאמר ויזכור להם (את) בריתנו. מתוך תשובה וינחם כרוב חסדיו. מתוך הקץ הושיענו ה' אלקינו (ישענו) וקבצנו (הצילנו) מן הגוים. ואית אמרין כלם מפסוק אחד שנאמר בצר לך ומצאוך כל הדברים הרי מתוך חמשה דברים נגאלו, מתוך צרה ויאנחו בני ישראל מן העבודה. מתוך תשובה ותעל שועתם, מתוך זכות אבות ויזכור אלקים את בריתנו. מתוך רחמים וירא אלקים את בני ישראל. מתוך הקץ וידע אלקים. ויתן אותם לרחמים, זה אחד מן הדברים שנתנו מתנה לעולם. ברוך ה' (אלקים) אלקי ישראל מן העולם (נט) מן עלמא דהוינן בה עד עלמא דאנן בה. מי שעונה אמן בעוה"ז זוכה לענות אמן בעוה"ב וכו' (כדכתוב לעיל במזמור מ"א):

תהלים – פרק קז – רמז תתסו

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו יאמרו גאולי ה' אשר גאלם מיד צר. למה אשר גאלם מיד צר ז"ש הכתוב למעני למעני לעשה למה למעני למעני שני פעמים, אמר הקב"ה כשהייתם במצרים גאלתי אתכם בשביל שמי שלא יתחלל בגוים הה"ד וידעתם כי אני ה', אף מאדום איני עושה אלא למען שמי שנאמר וישיעם למען שמו, אמר רבי הונא הכהן הוא שמשה מוכיחן בסוף משנה תורה (וידעת כי) לא בצדקתך וביושר לבבך הרי שאמר הקב"ה לא עשיתי לא בזכות אברהם יצחק ויעקב אלא בשביל שמי הגדול אמר דוד הואיל ובשביל שמו עשה נקלם להקב"ה הודו לה' כי טוב, יאמרו גאולי ה' אלו ישראל, וכן ישעיה אומר ופדויי ה' ישובון לא פדויי אליהו ולא פדויי המשיח אלא ופדויי ה':

ויצעקו אל ה' בצר להם. א"ר יצחק ארבעה דברים מקרעין גזר דינו של אדם (כתוב בתרי עשר ברמז תקנ"א). יורדי הים באניות. אמר רב יהודה ארבעה צריכין להודות, יורדי הים, והולכי מדברות, ומי שהיה חולה ונתרפא, ומי שהיה חבוש בבית באסורים ויצא. יורדי הים מנא לן, שנאמר יורדי הים באניות וגו' יודו לה' חסדו. הולכי מדברות מנלן, דכתיב תעו במדבר בישימון דרך וגו', יודו לה' חסדו. מי שהיה חבוש בבית האסורין מנא לן, דכתיב יושבי חשך וצלמות וגו' יודו לה' חסדו. מי שהיה חולה ונתרפא כתיב אוילים מדרך פשעם וגו' כל אוכל תתעב נפשם וגו' יודו לה' חסדו. מאי מברך אמר רב יהודה גומל חסדים טובים לחייבים. וצריך לאמרו קמי עשרה שנאמר וירומוהו בקהל עם, אמר מר זוטרא והוא דאיכא תרי רבנן בינייהו שנאמר ובמושב זקנים יהללוהו. וינלחם אל מחוז חפצם. הנכנס לכרך בחלום חפציו נעשין לו שנאמר וינחם אל מחוז חפצם:

שופך בוז על נדיבים, האי מאן דפגע באיתתא בעידנא דסלקא מטבילת מצוה אי איהו קדים ומשמש אחידא ליה לדידה רוח זנונים, אי איהו קדמה ומשמשה אחידא לה לדידה רוח זנונים, מאי תקנתיה לימא הכי שופך בוז על נדיבים וגו':

תהלים – פרק קח – רמז תתסז

שיר מזמור לדוד נכון לבי אלקים. שנו רבותינו אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש לא מתוך שחוק ולא מתוך קלות ראש ולא מתוך דברים בטלים כדי שישמע הקב"ה את תפלתו, וכן הוא אומר ויבא המלך דוד וישב לפני ה', וכי יש אדם יושב ומתפלל והלא אין אדם מתפלל אלא מעומד שנאמר ויעמוד פינחס ויפלל, אלא שיישב דעתו עליו וכוון לבו בתפלתו, וכן הוא אומר תכין לבם תקשיב אזנך. א"ר שמואל בר

נחמני אם כוונת לבך בתפלתך תהא מבושר שנשמעה תפלתך וכן הוא אומר כי עזרא הכין (את) לבבו ויתן כיד ה' הטובה עליו, וכן אתה מוצא בחזקיהו כל לבבו הכין לדרוש (את) האלקים. וכתוב ויקומו הכהנים והלויים ויברכו וגו' וישמע קולם, אמר דוד הרניי מכוין את לבי לפניך שנאמר נכון לבי אלקים ואחר כך אשירה ואזמרה, אמר לו הקב"ה כוונת את לבך אף אני מכונן כסאך ונאמן ביתך וממלכתך וגו' כסאך יהיה נכון וגו', אשירה ואזמרה על הכבוד שנתת לי שנאמר מי אנכי ומי ביתי כי הביאותני עד הלום, אף אני לא הייתי ישן אלא הייתי מעורר בנבל וכנור שנאמר עורה כבודי עורה הנבל וכנור אעירה שחר. וכן כי גדול (עד) [מעל] שמים חסדך. אמר רב חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה תלוי למעלה ממטתו של דוד כיון שהגיע חצות לילה רוח צפונית מנשבת בו והיה מנגן מאליו מיד היה דוד עומד ומתעסק בתורה עד שעלה עמוד השחר (כדכתוב לעיל). רומה על שמים אלקים (כתוב במלכים ברמז רי"ג):

למען יחלצון ידידיך. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע למה כל דרחים לך מיטרף ועובדיהון נייחין מכאן קבעו חכמים רצה והחליצנו בשבת, אמר דוד רבש"ע למה כל דרחים לך מסכן ועובדיהון עתירין כמה דאת אמר יחלץ עני בעניו, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע למה כל דרחים לך תשיש ועובדיהון גברון כמה דאת אמר ועצמותיך יחליץ (כתוב לעיל רמז תשע"ח):

אלקים דבר בקדשו, דבורו בקדושה וכו' (כתוב ביהושע ברמז ל"ג):

לי גלעד לי מנשה. דורשי רשומות אמרו לי גלעד זה אחאב שנפל ברמות גלעד, לי מנשה כמשמעו, ואפרים מעוז ראשי זה ירבעם דאתי מאפרים, יהודה מחוקקי זה אחיתופל דאתי מיהודה, מואב סיר רחצי זה גחזי שלקה על ידי רחיצה, על אדום אשליך נעלי זה דואג האדומי, עלי פלשת התרועעי, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע מי שהרג את הפלשתי והוריש את בניך גת מה את עושה לו, אמר ליה עלי לעושותם רעים זה לזה (כל המזמור ברמז תשע"ט):

תהלים – פרק קט – רמז תתסח

למנצח לדוד מזמור אלקי תהלתי אל תחרש אין לישראל תהלה אלא הקב"ה שנאמר הוא תהלתך והוא אלקיך, ואין להקב"ה תהלה אלא ישראל שנאמר עם זו יצרת לי תהלתי יספרו, אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע אתה תהלתי ואתה מחריש אל תחרש, וכה"א העל אלה תתאפק ה', וכה"א אלקים אל דמי לך אל תחרש ואתה מחריש על מה שעשו בביתך, אמר לו הקב"ה החשיתי מעולם אחריש אתאפק הרי שלש מלכיות ראשונות. עכשו באדום כילדה אפעה:

כי פי רשע ופי מרמה עלי פתחו. ומהו פתחון פיהם, נכנסו לבית קדש הקדשים ואמרו היכן הוא אלקיכם יבא ויתקיים עליכם שנאמר ואמר אי אלקים וגו' יקומו ויעזרכם היו אומרים ידנו רמה ולא ה' פעל כל זאת:

וילחמוני חנם. חנם לוחמים עמי אמרו ישראל אנו כששלחנו אצלו באהבה נהננו עמו כה אמר אחיך ישראל, אבל הוא אומר ויאמר אליו אדום לא תעבור בי וגו'. אמרו ישראל אני שלום וכי אדבר המה למלחמה לךך נאמר על שלשה פשעי אדום על רדפו בחרב אחיו:

תחת אהבתי ישטנוני. אמר הקב"ה אלולא ישראל לא היתה הברכה בעולם שנאמר יצו ה' אתך את הברכה, ואלולא ישראל לא היו מאורות זורחים שנאמר אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וגו' ולא היה המטר יורד שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב, אמרו ישראל לאו"ה וכל אלה עושה לכם הקב"ה

בשבילנו ואתם שונאים אותנו. אתה מוצא שישראל מקריבין בחג שבעים פרים על שבעים אומות לפיכך
היו צריכין לאהוב אותנו שנאמר תחת אהבתי ישטנוני:

הפקד עליו רשע. רבי יהודה ורבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי לעולם לא תהא מצות עני קלה בעיניך
שהפסדה כ"ד קללות ומתן שכרה כ"ד ברכות, כ"ד קללות מנין שנאמר הפקד עליו רשע וכל ענינא, וכל
כך למה יעק אשר לא זכר עשות חסד, ומותן שכרה כ"ד ברכות מנין דכתיב הלוא פרוס לרעב לחמך אז
תתענג וגו':

יזכר עון אבותיו. וכי אבותיו של עשו רשעים היו, צדיקים היו אברהם זקנו יצחק אביו, ואת אמרת יזכר
עון אבותיו וגו', אלא חטא שחטא באבותיו, אתה מוצא יצחק בא מכח אברהם והיה ק"פ שנה ואברהם
חיה קע"ה שנה, א"ר לוי בתווך ה' שנים שנמנעו מחייו עשה עשו שתי עבירות קשות בא על נערה
המאורסה והרג את הנפש הדא הוא דכתיב ויבא עשו מן השדה והוא עיף ואין שדה אלא נערה מאורסה
שנאמר ואם בשדה מצאה, ואין עיף אלא הריגה שנאמר עיפה נפשי להורגים, ר' זכאי אומר אף גנב
שנאמר אם גנבים באו לך, אמר הקב"ה אני כבר הבטחתי אברהם אוהבי ואתה תבוא אל אבותיך בשלום
תקבר בשיבה טובה, והדין הוא סיבו טבא רואה את בן בנו מגלה עריות ושופך דמים טבא ליה להווא סבא
המתכניס בשלם שנאמר כי טוב חסדך מחיים, ומהו חטא שחטא על אביו גרם לו שכהו עיניו שנאמר
ותכהין עיניו מראות, מכאן אמרו כל המעמיד בן רשע גורם לו שיכהו עיניו, ומהו חטא שחטא על אמו. ר'
יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אומר כיון שיצא ממעי אמו (הפך גמיטריין) [חתך מיטריין] שלה שלא תלד
שנאמר על רדפו בחרב אחיו ושחת רחמיו, רבי ברכיה אומר לא תאמר כשיצא אלא כשהוא במעי אמו
זריתיה מתוחה לקבליה שנאמר זורו רשעים מרחם. רבי נחמיה אומר גרם לה שלא תעמיד י"ב שבטים,
דאמר רב הונא ראויה היתה רבקה להעמיד י"ב שבטים שנאמר ויאמר ה' לה שני גוים בבטןך ושני לאומים
הרי ארבעה, ולאום מלאום יאמץ הרי ששה, ורב יעבוד צעיר הרי שמונה, והנה תומים בבטנה הרי עשרה,
ויצא הראשון ואחרי כן יצא אחיו הרי י"ב, ואית דמייתי לה מהכא ותאמר אם כן למה זה אנכי ז"ה
בגמטריא י"ב, ורבנן אמרין גרם לה שלא תצא ממתה ברבים, אתה מוצא כשמתה רבקה אמרו מאן יפוק
קומה אברהם מת יצחק יושב בבית ועיניו כהות ועקב הלך לפדן ארם, יפוק עשו רשיעא קומה יימרון
לייטין דדין דהא כדין איינוק, מה עשו הוציאו מטתה בלילה. אמר ר' יוסי בר חנינא לפי שהוציאו מטתה
בלילה לא פרסמה הכתוב אלא מן הצד דכתיב ותמת דבורה מינקת רבקה, ויקרא שמו אלון בכות שכן
בלשון יון קורין לאחר אללון שתי בכיות עד שיעקב יושב ושומר אבלה של מניקתו באת לו בשורת אמו
הה"ד וירא אלקים אל יעקב עוד ויברך אותו מה ברכה ברכו אבליים ברכו, אמר הקב"ה אבוהי שלם
ליה ביש, אמיה שלם ליה ביש, אחוה שלם ליה ביש, סבא שלם ליה ביש, אף אתון שלמון ליה ביש ואנא
משלם ליה ביש תהיו מזכירין שמו מלמטה ואני מוחק מלמעלה שנאמר יהיו נגד הק' תמיד ויכרת מארץ
זכרם:

ויאהב קללה ותבואה ולא חפץ בברכה ותרחק ממנו. ר' לוי בשם רבי חמא בר חנינא ולא חפץ בברכה ולא
חפץ בבכורה, רבי הונא אמר זה דם הקרבנות שהוא קרוי ברכה שנאמר מזבח אדמה תעשה לי וגו':

ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו. מכאן לסיכה שהיא כשתיה:

ולבי חלל בקרבי. אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי לא היה דוד ראוי לאותו מעשה דכתיב ולבי
חלל בקרבי, ולא ישראל היו ראויים לאותו מעשה דכתיב מי יתן והיה לבבם זה להם, ולמה עשו לומר לך
שאם חטא יחיד אומרים לו כלך אצל יחיד, ואם חטא צבור אומרים להם כלך אצל צבור, וצריכא דאי כתב

רחמנא יחיד משום דלא מפרסם חטאיה אבל צבוא דמפרסם חטאיהה אימא לא צריכא. ואי כתב רחמנא צבור משום דנפיש רחמי אבל יחיד אימא לא צריכא. אמר רבי אלעזר בן פרטא (ס) צדיקים נוטל מהם יצר הרע ונותן להם יצר טוב שנאמר ולבי חלל בקרבי, רשעים נוטל מהם יצר הטוב ונותן להם יצר שנאמר נאם פשע לרשע בקרב לבי אין פחד אלקים, בינונים נותן להם זה וזה, את שבא ליצר הרע יצר הרע שופטו, את שבא ליצר טוב יצר טוב שופט שנאמר כי יעמוד לימין אביון להושיע משופטי נפשו:

תהלים – פרק קי – רמז תתסט

לדוד מזמור נאם ה' לאדוני שב לימיני. זש"ה מי העיר ממזרח צדק יקראוהו לרגלו, א"ר ראובן ישנים היו עו"א מלבוא לתחת כנפיו של הקב"ה, ומי העירן לבא תחת כנפיו, אברהם, שנאמר מי העיר, ולא תאמר לעו"א בלבד אלא אף הצדקה היתה ישנה והעירה, כיצד אברהם פתח לה פונדק והיה מקבל העוברים והשבים שנאמר ויטע אשל בבאר שבע, א"ר אלעזר מהו אש"ל "אכילה" שתיה "לוי", דבר אחר צדק יקראוהו לרגלו צדיקו של עולם מלוא אותו אימת כשבא לעשות מלחמה עם אמרפל וחבריו. אמר ר' יודן בשם רבי אחא בר חנינא לעתיד לבוא מושיב הקב"ה למלך המשיח לימינו ואברהם לשמאלו לפני אברהם מתכרכמות ואומר בן בני יושב לימין ואני לשמאל והקב"ה מפייסו ואורמ בן בנך על הימין שלך ואני לימינך הוי וענותך תרבני:

מטה עוזך ישלח ה' מציון. איזה מטה זה מטה של יעקב שנאמר כי במקלי עברתי את הירדן הזה, והוא המטה שהיה ביד יהודה ומטך אשר בידך, והוא המטה שהיה ביד משה ומטה האלקים בידו, והוא המטה שהיה ביד אהרן וישלך אהרן את מטהו, והוא המטה שהיה ביד דוד שנאמר ויקח מקלו בידו, והוא המטה שהיה ביד כל מלך ומלך עד שחרב בית המקדש ונגנז, ועתיד לימסר ביד מלך המשיח ובו עתיד לרדות את עו"א, לכך נאמר מטה עוזך ישלח ה' מציון, אמר רבי לוי כל פעולות טובות ונחמות שעתיד הקב"ה ליתן מציון:

עמך נדבות ביום חילך. מדבר באברהם עמך הייתי ביום שנדבת לשמי לירד לכבשן האש. ביום חילך, ביום שכנסת כל אותן החיילות והאוכלוסין. בהדרי קדש, בהדרו של עולם הקדשיך:

מרחם משחר. מרחמו של עולם שחרתיך:

לך טל ילדותך, מפני שהיה אברהם אבינו מתפחד תאמר שיש בידי עון שהייתי עובד אלילים כל השנים הללו, אמר לו הקב"ה לך טל ילדותך, מה הטל הזה פורח אף עונותיך פורחין, מה הטל הזה סימן ברכה לעולם אף אתה סימן ברכה לעולם:

נשבע ה' ולא ינחם אתה כהן לעולם. א"ר ישמעאל אברהם כהן גדול היה, וכתוב ונמלתם את בשר ערלתכם, אמר אם ימול מן האזן אינו כשר להקריב, מן הפה אינו כשר להקריב, מן הלב אינו כשר להקריב, מהיכן ימול ויהיה כשר להקריב הוי אומר זה ערלת הגוף, רבי עקיבא אומר ארבע ערלות הן נאמר ערלה באזן הנד ערלה אזנים משמוע, נאמר ערלה בפה הן אני ערל שפתים, נאמר ערלה בלב וכל ישראל ערלי לב, ונאמר התהלך לפני והיה תמים, מהיכן ימול ויהיה תמים הוי אומר זה ערלת הגוף:

ידין בגוים מלא גויות. אמרו רבותינו כל נפש ונפש שהרג עשו מישראל כביכול נטל הקב"ה מדם כל נפש ונפש וטובל פורפוריון שלו עד שצבעה דם, וכשמגיע יום הדין ויושב עליו בבימה לדון אותו לובש אותו פורפוריון ומראה לו גופו של כל צדיק וצדיק רשום עליה שנאמר ידן בגוים מלא גויות, באותה שעה

מתנקם הקב"ה ממנו שתי נקמות שנאמר אל נקמות ה' אל נקמות הופיע, ולעתיד לבא נהרות יורדים מדם של רשעים והעוף בא לשתות מנחל של דם שנאמר מנחל בדרך ישתה. מהו על כן ירים ראש שבא לשתות והנחל עושה גלים והגל בא לשטפו והוא מרים ראשו, אמר דוד הלל והודאה אני נותן לך על כל (דבר) זה לכך נאמר הללויה:

תהלים – פרק קיא – רמז תתע

הללויה אודה ה' בכל לבב בסוד ישראלים ועדה. לפי שהקב"ה מגלה סודו לישראלים, וכתוב כי אם גלה סודו אל עבדיו וגו' וכתוב אל תירא יעקב וגו' כי אצק מים על צמא ואין צריכין מי שילמדם אלא זה יאמר לה' אני וזה יקרא בשם יעקב ומי גרם להם סוד שגליתי להם לכך נאמר בסוד ישראלים ועדה:

גדולים מעשי ה'. הוא גדול שנאמר גדול ה' ומהולל מאד, וכן הוא אומר אז יאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה, מהו שכרו כל מי שעושה אותם מלבישו הוד והדר שנאמר הוד והדר פעלו, ומהלליו גדולים וכן הוא אומר יראה אל עבדיך פעלך והדרך על בניהם (כתוב ברמז תתרנ"ז):

זכר עשה לנפלאותיו. כל מה שעשה בעולם הזה לצדיקים לאו כלום הוא אלא כשיעשה לעולם הבא וצדקתו עומדת לעד:

טרף נתן ליראיו, אמר ר' יהושע בן לוי טירוף נתן ליראיו בעולם הזה ויהי רעב בארץ וירד אברם מצרימה, אבל לעתיד לבא יזכור לעולם בריתו:

כח מעשיו הגיד לעמו. רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי מה טעם גלה הקב"ה לישראל מה שנברא ביום ראשון וביום שני מפני הכנענים שלא יהיו מגנין את ישראל לומר הלא אומה של בזוזות אתם וישראל משיבין להם ואומרים להם הלא בזוזה היא בידכם הלא כפתורים היוצאים מכפתור השמידום וישבו תחתם, אלא העולם ומלואו של הקב"ה כשרצה נתנה לכם וכשרצה נטלה מכם ונתנה לנו הה"ד [כח מעשיו וגו'] בשביל לתת להם נחלת גוים. סמוכים לעד לעולם. א"ר אלעזר סמוכים מן התורה מנין שנאמר סמוכים לעד לעולם עשויים באמת וישר:

ראשית חכמה יראת ה'. מרגלא בפומיה דרבא תכלית חכמה תשובה ומעשים טובים כד שלא יהא אדם קורא ושונה ובוטט באביו או באמו או ברבו או במי שגדול ממנו בחכמה שנאמר ראשית חכמה יראת ה' שכל טוב לכל עושיהם, ללומדיהם לא נאמר אלא לעושיהם, לעושים לשמה ולא לעושים שלא לשמה, וכל העוסק בתורה שלא לשמה נוח לו שלא נברא ומה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה סוליתא לרגלה שנאמר עקב ענוה יראת ה':

תהלים – פרק קיב – רמז תתעא

הללויה אשרי איש ירא את ה'. זה שאמר הכתוב שקר החן והבל היופי אין (מתבקש) [מתקבל] לפני הקב"ה לא עושר ולא יופי ומהו (מבקש) [מתקבל] יראת חטא שנאמר אשה יראת ה' היא תתהלל. כל מה שעשה אברהם לפני הקב"ה לא נתהלל, ובמה נתהלל שהיה ירא לפני הקב"ה שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה. וכן הוא אומר כי אם בזאת יתהלל המתהלל מי שעשה את התורה מאל"ף ועד תי"ו, ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה ואברהם עשה את התורה מאל"ף ועד תי"ו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' לפיכך נאמר עליו המזמור של מעלה מאל"ף ועד תי"ו, ואין זאת אלא

תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה ואברהם עשה את התורה מאל"ף ועד תי"ו שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו' לפיכך נאמר עליו המזמור של מעלה מאל"ף ועד תי"ו, ואף המזמור הזה של אשרי מאל"ף ועד תי"ו [כנגד אברהם ושרה], אשה יראת ה' היא תתהלל שניהם עשו את התורה מאל"ף ועד תי"ו. אשרי איש ירא את ה', ולמה אשריו שלא עשה את המצות (סא) באנגריא אלא בשמחה:

במצותיו חפץ מאד. א"ל הקב"ה לך מארצך וממולדתך לא עשה באנגריא אלא מיד ויקח אברם את שרי אשתו, אמר ליה הקב"ה המול ימול ולא עכב אלא בעצם היום הזה נמול אברהם. אמר ליה קח נא את בנך לא עשה באנגריא אלא מיד וישכם אברהם בבקר הוי במצותיו חפץ מאד:

גבור בארץ יהיה זרעו זה יצחק כי ביצחק יקרא לך זרע, ומה גבורתו ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו אין זה גבור שעשה לעקרה שתלד. ד"א גבור בארץ יהיה זרעו זה יעקב שנאמר ועתה ישראל עבדי יעקב אשר בחרתיך זרע אברהם אוהבי, ומה היה גבורתו שנטל את המלאך ורפסו לארץ שנאמר וישר אל מלאך ויוכל, דור ישרים יבורך ואיזה דור ישרים כל אלה שבטי ישראל שנים עשר. ד"א אשרי איש ירא את ה' אשרי איש ולא אשרי אשה, אמר רב עמרם אמר רב אשרי מי שהוא עשה תשובה כשהוא איש, ר' יהושע בן לוי אמר אשרי מי שמתגבר על יצרו כשהוא איש. במצותיו חפץ מאד, א"ר אלעזר במצותיו ולא בשכר מצותיו, והיינו דתנן אנטיגנוס איש סוכו היה אומר אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס:

הון ועושר בביתו וצדקתו עומדת לעד. רב הונא ורב חסדא חד אמר זה הלמד תורה ומלמדה, וחד אמר זה הכותב תורה נביאים וכתובים ומשאלין לאחרים:

טוב איש חונן ומלוה יכלכל דבריו במשפט. דרש רב עזריא זימנין א"ל משמיה דרב אמי זימנין א"ל משמיה דרב אסי מאי דכתיב טוב איש חונן ומלוה, לעולם ישתה ויאכל אדם פחות ממה שיש לו וילבש ויתכסה במה שיש לו ויכבד אשתו ובניו יותר ממה שיש לו, מפני שהם תלוין בו והוא תלוי במי שאמר והיה העולם:

משמועה רעה לא יירא. זה אברהם שנאמר כי ידעתי כי ירא אלקים אתה, נכון לבו בטוח בה' שנאמר ומצאת את לבבו נאמן לפניך. סמוך לבו לא יירא שנאמר אל תירא אברם אנכי מגן לך. עד אשר יראה בצריו שנאמר ויחלק עליהם לילה הוא ועבדיו ויכם. אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש, מרישיה לסיפיה מדריש מאי טעמא משמועה רעה לא יירא משום דנכון לבו בטוח בה', ומסיפיה לרישיה מדריש מאי טעמא בטוח ב' משום דמשמועה רעה לא יירא, מעשה בהלל הזקן שהיה בא בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בביתי, לעיו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא:

פזר נתן לאביונים. א"ר אבהו שאלו את שלמה עד היכן כחה של צדקה, אמר ליה צאו וראו מה פרש דוד אבא פזר נתן לאביונים צדקתו עומדת לעד קרנו תרום בכבוד, רבא אמר מהכא והוא מרומים ישכון, מאי טעמא משום דלחמו נתן מימיו נאמרים. רשע יראה וכעס שניו יחרוק, זה בלק שראה מה עשו לסיחון ועוג ושלח לבלעם לקללם. תאות רשעים תאבד בלק ובלעם שאבדה תאותם:

תהלים – פרק קיג – רמז תתעב

הללויה הללו עבדי ה'. זה שאמר הכתוב אזכה נגינתי בלילה, ר' יהודה בר' סימון אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע מזכרת אני נסים שעשית עמי בלילה במצרים השיר יהיה לכם כליל התקדש חג, ואימתי כשהרגת בכורי מצרים ויהי בחצי הלילה שבאותו לילה נגאלנו והוצאתנו מעבדות לחירות שהיינו עבדים לפרעה וגאלתנו ונעשינו לך עבדים שנאמר הללויה הללו עבדי ה', אתה מוצא כ"ו דורות משנברא העולם עד שיצאו ישראל ממצרים ולא אמרו הלל, ובשעה שבאה מכת בכורות עמד לו פרעה והלך לו אצל משה ואהרן שנאמר ויקרא פרעה למשה ולאהרן לילה, היה דופק פרעה על פתחיהן, א"ל שוטה בלילה אנו יוצאין וכי גנבים אנו בבקר אנו יוצאין שכך אמר לנו הקב"ה ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר, אמר הרי מתו כל המצרים שנאמר ותחזק מצרים על העם, אמרו לו ומבקש אתה לכלות את המכה הזאת ממך אמור הרי אתם בני חורין הרי אתם ברשותכם הרי אתם עבדים של הקב"ה, התחיל פרעה צווח לשעבר הייתם עבדי ועכשו הרי אתם בני חורין אין אתם אלא עבדים של הקב"ה צריכים אתם להלל להקב"ה שאתם עבדיו שנאמר הללויה הללו עבדי ה' שנאמר כי לי בני ישראל עבדים. למה אמרו הללויה אמר רבי ירמיה בן אלעזר אין העולם כדי להלל בכל השם אלא בחציו שנאמר כל הנשמה תהלל יה. הללו יה מכאן שאין לומר הלל פחות משלשה שנאמר הללו, למי אומרים הללו לשנים האומר אחד הרי שלשה וכה"א כי שם ה' אקרא הבו גודל לאלקינו:

תהלים – פרק קיג – רמז תתעג

יהי שם ה' מבורך מעתה ועד עולם, אמר הקב"ה ברכתם אותי מעתה ועד עולם אף אני כן וה' סביב לעמו מעתה ועד עולם. הללו עבדי ה' מנין [הללו היו] כשירדו למצרים ע"א היו עם השכינה שנאמר אנכי ארד עמך מצרימה, וכתוב בשבעים נפש ירדו אבותיך, וכתוב היא תהלתך, לכך הללויה הללו עבדי ה' הללו את שם ה', הללו לשם שעשה לנו מלחמה שנאמר ה' איש מלחמה:

הללויה. אמר רב חסדא הללויה כס יה ידידיה אחת היא, רב אמר כסיה מרחביה בלבד, איבעיא להו ידידיה לרב מאי, תא שמע אמר רב ידידיה נחלק לשנים לפיכך ידיד חול יה קדש, איבעיא להו הללויה לרב מאי, תא שמע דאמר רב חזינא להו לתילי דבי חביבי דכתיב בהו הללו בחד גיסא ויה אבחד גיסא, ופליגא דר' יהושע ב"ל דאמר ר' יהושע בן לוי מאי הללויה הללו יה בהללויות הרבה, ופליגא דידיה אדידיה דא"ר יהושע בן לוי בעשרה מאמרות של שבח נאמר ספר תהלים, בנצוח, בנגון, במשכיל, במזמור, בשיר, באשרי, בתהלה, בתפלה, בהודיה, בהלל, וגדול שבכולם הללויה שכולל שם ושבח בבת אחת. אמר רב יהודה אמר שמואל שירה שבתורה משה וישראל אמרוה בשעה שעלו מן הים, והלל זה מי אמרו, נביאים שבישראל תקנו שיהיו אומרים אותנו על כל פרק ופרק ועל כל צרה וצרה שלא תבוא עליהם, וכשיגאלו אומרים אותנו על גאולתן. תנו רבנן ר' מאיר היה אומר כל שירות ותשבחות האמורות בספר תהלים כלן דוד אמרן שנאמר כלו תפלות דוד בן ישי, אל תקרי כלו אלא כל אלו, והלל זה מי אמרו, ר' יוסי אומר אליעזר בני אמור משה וישראל אמרוה בשעה שעמדו על הים. וחולקין עליו חבריו לומר שדוד אמרו, ונראין דבריו מדבריהם אפשר ישראל שחטו את פסחיהן ונטלו את לולביהן ולא אמרו שירה עד שבא דוד, תניא אידך הלל זה מי אמרו, ר' אלעזר אומר משה וישראל אמרוה בשעה שעמדו על הים הם אמרו לא לנו ה' לא לנו משיבה רוח הקודש ואומרת להם למעני למעני אעשה. ר' יהושע אומר יהושע וישראל אמרוה בשעה שעמדו עליהם מלכי כנען כו', ר' אלעזר המודעי אומר דבורה וברק אמרוה בשעה שעמד עליהם סיסרא כו', רבי אלעזר בן עזריה אומר חזקיה וסיעתו אמרוה בשעה שעמד עליהם סנחריב כו',

ר' עקיבא אומר חנניה מישאל ועזריה אמרוהו בשעה שעמד עליהם נבוכדנאצר, וחכמים אומרים נביאים שביניהם וכו' (כדלעיל), א"ר חסדא הללויה סוף פרקא, רבה בר רב הונא אמר הללויה ריש פרקא, א"ר חסדא חזינא לתילי דרב חנן בר רבא דכתיב בהו הללויה באמצע פרקא אלמא מספקא ליה, א"ר חנן בר אדא הכל מודים בתהלת ה' ידבר פי הללויה דבתריה ריש פרקא, רשע יראה וכעס הללויה דבתריה ריש פרקא, שעומדים בבית ה' הללויה דבתריה ריש פרקא, מנחל בדרך ישתה הללויה דבתריה ריש פרקא, ראשית חכמה יראת ה' הללויה דבתריה ריש פרקא:

וכי מאחר דאיכא הלל הגדול אנן מ"ט אמרינן האי הלילא. א"ר יוחנן מפני שיש בה ה' דברים הללו יציאת מצרים, קריעת ים סוף, מתן תורה, תחחית המתים, וחבלו של משיח. יציאת מצרים דכתיב בצאת ישראל ממצרים. קריעת הים דכתיב הים ראה וינס. מתן תורה דכתיב ההרים רקדו כאילים. תחיית המתים דכתיב אתהלך לפני ה' בארצות החיים. חבלו של משיח אמר ר' יוחנן לא לנו ה' לא לנו זו מלחמת גוג ומגוג, רב נחמן בר יצחק אמר מפני שיש בו מלוט נפשם של צדיקים מגיהנם שנאמר אנה ה' מלטה נפשי, חזקיה אמר מפני שיש בה ירידתן של צדיקים לכבשן האש, לא לנו ה' לא לנו אמר חנניה, כי לשמך תן כבוד אמר מישאל, על חסדך על אמתך אמר עזריה, למה יאמרו הגוים אמרו כלם. בעלייתן הללו ה' כל גוים אמר חנניה, שבחוהו כל האומים אמר מישאל, כי גבר עלינו חסדו אמר עזריה, ואמת ה' לעולם אמרו כלם. ואיכא דאמרי ואמת ה' לעולם גבריא אמרו בשעה שהפיל נמרוד את אברהם אבינו בכבשן האש אמר גבריא לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל את הצדיק מכבשן האש, א"ל הוא יחיד בעולמי ואני יחיד בעולמי נאה ליחיד להציל את היחיד, ולפי שהקב"ה אינו מקפח שכר כל בריה א"ל הקב"ה תזכה ותציל שלשה מכבשן האש. דרש ר' שמעון בשעה שהפיל נבוכדנאצר את חנניה מישאל ועזריה לגו אתון נורא אמר יורקמי שר הברד לפני הקב"ה רבש"ע ארד ואצנן את הכבשן ואציל את הצדיקים מכבשן האש, אמר גבריא אין גבורתו של הקב"ה בכך שאתה שר של ברד והכל יודעין שהמים מכבין את האש אני שר של אש אני ארד ואקרר מבפנים ואקדיח מבחוץ ואעשה נס בתוך נס, א"ל הקב"ה רד באותה שעה פתח גבריא ואמר ואמת ה' לעולם, ואיכא דאמרי דגים שבים אמרוהו (כתוב בשופטים ברמז נ"ג). אמר ר' לוי מאי דכתיב מושיבי עקרת הבית אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע שמוני בניך כחולדה זו שדרה בעקרי בתים:

דרש ר' אבא מאי דכתיב אהבתי כי ישמע ה', אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני, דלותי ולי יהושיע אע"פ שמדולדלת אני מן המצוות לי נאה להושיע. אמר רב כהנא כשחלה ר' ישמעאל בר' יוסי שלח לו רבי אמור לנו שנים ושלושה דברים שאמרת משום אביך, שלח להו כך אמר אבא מאי דכתיב הללו את ה' כל גוים שבחוהו כל האמים כל האמים מאי עבידתיהו, אלא הכי קאמר הללו את ה' כל גוים אגבורות ונפלאות דקא עביד בהדייהו, כל שכן אנו כי גבר עלינו חסדו. אמר ר' שמואל בר נחמני אמר ר' יונתן אודך כי עניתני אמר דוד. אבן מאסו הבונים אמר ישי. מאת ה' היתה זאת אמרו אחיו. זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו אמר שמואל. אנא ה' הושיעה נא אמרו אחיו. אנא ה' הצליחה נא אמר דוד. ברוך הבא בשם ה' אמרו ישראל. ברכנוכם מבית ה' אמר שמואל. אל ה' ויאר לנו אמרו כלם. אסרו חג בעבותים אמר שמואל. אלי אתה ואודך אמר דוד. אלקי ארוממך אמרו כלם:

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. תנן התם מקום שנהגו לכפול יכפול, לפשוט יפשוט, לברך אחריו יברך אחריו, הכל כמנהג המדינה. תניא רבי כופל בה דברים. ר' אלעזר בן פרטא מוסיף בה דברים, מאי מוסיף אמר אביי מוסיף לכפול מאודך ולמטה. אמר רבא הלכתא גברותא איכא למשמע מינה דהלילא, הוא

אומר הללויה והם אומרים (הללו את ה') [הללויה], הוא אומר הללו (את) [עבדי] ה' והם אומרים (הללו עבדי ה') [הללויה], מכאן שמצוה לענות הללויה, ומצוה לגדול מקרא אותם עונין אחריו הללויה, הוא אומר הודו לה' והם אומרים הודו לה' מכאן שמצוה לענות ראשי פרקים, הוא אומר אנא ה' הושיעה נא והם אומרים אנא ה' הושיעהנא מכאן שאם היה קטן מקרא אותו עונין אחריו מה שהוא אומר, הוא אומר אנא ה' הצליחה נא והם אומרים אנא ה' הצליחה נא מכאן שאם בא לכפול יכפול, הוא אומר ברוך הבא והם אומרים בשם ה' מכאן ששומע כעונה. שנו רבותינו היכן היו מנענעין בהודו לה' תחלה וסוף ובאנה ה' הושיעה נא דברי בית הלל, ובש"א אף באנא ה' הצליחה נא. אר"ע צופה הייתי ברבן גמליאל לור' יהושע שכל העם נענעו והם לא נענעו אלא באנא ה' הושיעה נא. תמן תנינן בקריאת שמע בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב מפני היראה. בעא מיניה אחי תנא דבי ר' חייא מר' חייא מהו שיפסיק בהלל ובמגלה מי אמרין ק"ו השתא ק"ש דאורייתא פוסק הלל דרבנן מיבעיא או דילמא פרסומי ניסא עדיף, א"ל פוסק ואין בכך כלום. אמר רבא הלכתא ימים שיחיד גומר בהם את ההלל בין פרק לפרק ובאמצע הפרק אינו פוסק, וימים שאין יחיד גומר בהם את ההלל אפילו באמצע הפרק פוסק, איני והא רב בר שבא איקלע לבי רבינא בימים שאין יחיד גומר בהם את ההלל ולא פסק, שאני רבא בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא. ממזרח שמש עד מבואו, משעה שהוא זורח עד שהוא שוקע מקלס להקב"ה (כתוב ביהושע ברמז נ"ג):

מושיבי עקרת הבית. זו שרה שנאמר ותהי שרי עקרה, אם הבנים שמחה היניקה בנים שרה, ד"א מושיבי עקרת הבית זו רבקה שנאמר ויעתר יצחק לה' לנכח אשתו כי עקרה היא, אם הבנים שמחה ותהר רבקה אשתו. ד"א עקרת הבית זו לאה שנאמר וירא ה' כי שנואה לאה מכאן שהיתה עקרה, אם הבנים שמחה כי ילדתי לו ששה בנים. ד"א עקרת הבית זו רחל ורחל עקרה, אם הבנים שמחה בני רחל יוסף ובנימן. ד"א עקרת הבית זו אשתו של מנוח שנאמר הנה נא את עקרה, אם הבנים שמחה והרית וילדת בן. ד"א עקרת הבית זו חנה שנאמר ולחנה אין ילדים, אם הבנים שמחה ותלד שלשה בנים. ד"א עקרת הבית זו ציון שנאמר רני עקרה לא ילדה, אם הבנים שמחה ואמרת בלבבך מי ילד לי את אלה. רבי יהושע בן לוי אמר (סב) אם הבנים שמחה זו המילה שנתנה בשמיני, ר"ל אמר אלו ת"ח שמראין הלכות שחיטה בעצמם, דאמר רבא כל מילי ליחזי איניש בנפשיה חוץ משחיטה ודבר אחר. רב נחמן בר יצחק אמר אלו תלמידי חכמים שממיתין עצמם על דברי תורה, ואין דברי תורה מתקיימים אלא במי שממית עצמו עליהם שנאמר זאת התורה אדם כי ימות באהל. ד"א זאת חנה ושבעה בניה (כתוב באיכה רמז תתכ"ב):

תהלים – פרק קיד – המשך רמז תתעג

בצאת ישראל ממצרים. ר' פנחס בש"ר אאושעיא אמר נטל הקב"ה רגליו של יעקב והעמידם על הים, א"ל ראה נסים שאני עושה לבניך, ר' הונא בש"ר אחא אמר אף רגליהם של אבות עמדו על הים, הדא הוא דכתיב נגד אבותם עשה פלא:

היתה יהודה לקדשו, היה ר' מאיר אומר בשעה שעמדו ישראל על הים היו מנצחין זה עם זה (כתוב ברמז ת"ת):

הים ראה (כתוב ברמז ר"פ וברמז תרע"ב):

מה לך הים כי תנוס, בשעה שא"ל הקב"ה למשה ואתה הרם את מטך וכתוב ויט משה את ידו, התחיל הים עומד כנגדו, א"ל משה בשם הקב"ה ולא קבל עליו, הראהו המטה ולא קבל עליו, משלו משל למה הדבר דומה למלך ב"ו שהיו לו שתי גנות זו לפנים מזו מכר את הפנימית בא הלוקח ליכנס ולא הניחו

השומר, א"ל בשם המלך ולא קבל עליו, הראה לו הטבעת ולא קבל עליו עד שנהג המלך ובא התחיל השומר לברוח. א"ל כל היום הייתי אומר לך בשם המלך ולא קבלת עליך ועכשו מה אתה בורח, אמר ליה לא מפניך אני בורח אלא מפני המלך, כך משה בא ועמד על הים אמר לו בשם הקב"ה ולא קבל עליו, הראה לו המטה ולא קבל עליו עד שנגלה הקב"ה בכבודו, כיון שנגלה התחיל הים לברוח שנאמר הים ראה וינוס, א"ל משה כל היום הייתי אומר לך בשם הקב"ה ולא קבלת עליך ועכשו מה לך הים כי תנוס, א"ל לא מפניך משה אני בורח ולא מפניך בן עמרם אלא מלפני אדון חולי ארץ. רבי ננהוראי אומר שם המפורש ראה חקוק על המטה ונקרע, ר' נחמיה אומר כביכול ידו של הקב"ה ראה ונקרע שנאמר (סג) ראוך מים יחילו. ד"א ראה הים את ישראל עושים מלחמה זה עם זה על קדושת שמו של הקב"ה אמר מה אני עומד מיד הים ראה וינוס. ד"א ראה ארונו של יוסף יורד לים אמר הקב"ה ינוס מפני הנס שנאמר ויעזוב בגדו בידה וינס ויצא החוצה, ד"א לא היה הים רוצה ליקרע למה שהיו ישראל ממרים אמרים הם ממרים ואני אקרע שנאמר וימרו על ים, מיד גער בו הקב"ה שנאמר ויגער בים סוף ויחרב:

הירדן יסוב לאחור, מה טיבו ומה איכפת לו וכי בירדן היו, אלא מכאן אתה למד אם ברחת ראש האומנות ברחת כל האומנות, כיון שראה הירדן לים בורח אף הוא ברח, א"ל הים למשה מן הדין אין לי ליקרע מלפניך אני נבראתי בשלישי ואתה בששי, אלא לא מלפניך אני נס אלא מלפני אדון חולי ארץ מלפני אלוהי יעקב (כתוב ברמז ט"ו):

תהלים – פרק קטו – המשך רמז תתעג

ה' זכרנו יבררך, א"ר שמואל בר נחמני מצינו שהקב"ה מזכיר שמן של ישראל ומברכן שנאמר ה' זכרנו יברך (במשלי ברמז תתקמ"ז):

השמים שמים לה' אמר רבי יוסי מעולם לא ירדה שכינה למטה מי כו". השמים שמים לה' משל למלך שגזר ואמר בני רומי לא ירדו לסוריא ובני סוריא לא יעלו לרומי, כך הקב"ה כשברררא העולם אמר השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם, וכשנתן תורה לישראל מיד בטלה גזרה ראשונה והתחתונים עלו לעליונים והעליונים ירדו לתחתונים שנאמר וירד ה' על הר סיני, ומשה עלה אל האלקים, הוי כל אשר חפץ ה' עשה בשמים ובארץ. וכתוב אחד אומר בימים וכל תהומות, כשבקש הקב"ה אמר יקוו המים וכשבקש עשה את הים יבשה שנאמר ובני ישראל הלכו ביבשה בתוך הים:

והארץ נתן לבני אדם, א"ר אלעזר כל אדם שאין לו קרקע אינו אדם שנאמר והארץ נתן לבני אדם, לא קשיא הא קודם ברכה והא לאחר ברכה. דאמר רב יהודה אמר שמואל כל הנהנה מן העוה"ז בלא ברכה כאילו נהנה מקדשי שמים שנא' לה' הארץ ומלוואה:

לא המתים יהללו יה. שנו רבותינו לולב היבש פסול שנאמר לא המתים יהללו יה. לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצות קודם שימות שכיין שמת בטל מן המצות ומן התורה, ואין לו להקב"ה שבח בו, והיינו דא"ר יוחנן מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצות. ולא כל יורדי דומה. אמר לו הקב"ה למשה כל הבריות יורדות לשאול שנאמר כל יורדי דומה ואתה עולה שנאמר עלה אל הר העברים וגו'. (סד) ישראל שהן נמולים תפלתן נכנסה לפני הקב"ה כריח ניחוח שנאמר ואנחנו נברך יה מעתה ועד עולם הללויה:

תהלים – פרק קטז – רמז תתעד

אהבתי כי ישמע ה', דרש רבא אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אימתי אני אהובה לפניך בזמן שאתה שומע קול תחנוני. דלותי ולי יהושיע אע"פ שאני דלה מן המצות לי נאה להושיע. ישראל אוהבים להקב"ה שהוא שומע תפלתן בכל שעה לכך נאמר אהבתי כי ישמע ה'. דבר אחר אמרה כנסת ישראל אוהבת אני אותך דכתיב כי חולת אהבה אני, כי עזה כמות אהבה מים רבים לא יכלו לכבות את האהבה, א"ל הקב"ה אתם אוהבים אותי ואני אוהב אתכם שנאמר כי מאהבת ה' אתכם, וכתיב ואהבך וברכך והרבך והקב"ה מתאוה לתפלתן של ישראל שנאמר השמיעיני את קולך, וכתיב היושבת בגנים חברים וגו', אמר הקב"ה אתם מתאווים שאשמע את קולכם אף אני מבקש שתשמעו לי. לו עמי שומע לי אם שמעת תפלתך נשמעת אם שמוע תשמע לקול ה' אלקיך, ואתיב אז תקרא וה' יענה:

כי הטה אזנו לי, אין האזנים של מעלה כרויות אלא לי בלבד שנאמר זבח ומנחה לא חפצת אזנים כרית לי וכתיב הט אזנך ושמע:

ובימי אקרא, בימים טובים שנתת לי ביום השבת ביום השבת יערכנו, (סד) באחד לחדש השביעי, בעשור לחדש הזה וגו':

אפפוני חבלי מות (כתוב ברמז קנ"ז):

חבלי מות, בני אדם (סה) חבולים למות. ומצרי שאול מצאוני אלו המלכיות שנאמר מיד שאול אפדם ממות אגאלם. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, לעולם בשמך אנו קוראים שנאמר אלה ברכב ואלה בסוסים וגו'. שומר פתאים ה'. חכמים אומרים קטנה מעוברת ומניקה משמשת כדרכה והולכת ומן השמים ירחמו שנאמר שומר פתאים ה'. רבי עקיבא אומר קטני בני רשעי ישראל באים הם לעה"ב שנאמר שומר פתאים ה' שכן בכרכי הים קורין לינוקא פתיא, ואומר גודו אילנא וחבלוהי ברם עיקר שרשוהי בארעא שבקו:

אתהלך לפני ה' בארצות החיים. אמר רב יהודה זה מקום שווקים. דבר אחר זו ארץ ישראל. עשרה דברים נקראו חיים. הקב"ה שנאמר הוא אלקים חיים. תורה שנארמ עץ חיים היא למחזיקים בה. ישראל שנאמר ואתה הדבקים וגו'. חכמים נקראו חיים שנאמר תורת חכם מקור חיים. צדיקים נקראו חיים שנאמר פרי צדיק עץ חיים. ג"ע נקרא חיים שנאמר (סו) ועץ החיים בתוך הגן. ארץ ישראל נקראת חיים שנאמר ונתת צבי בארץ חיים. ירושלים נקראת חיים שנאמר אתהלך לפני ה' בארצות החיים. ג"ח נקרא חיים שנאמר כי טוב חסדך מחיים. מים נקראו חיים שנאמר ביום ההוא יצאו מים חיים מירושלים. וכי ארץ ישראל ארצות החיים היא והלא בני אדם מתים בתוכה, אמר ר"ל בש"ר אלעזר הקפר מפני שמתיה חיים לימות המשיח. שאל ר' יוסי לריש לקיש אפילו כגון ירבעם בן נבט, אמר [לן] גפרית ומלח, א"ר יהודה בר' אלעאי שבע שנים היתה ארץ ישראל בוערת בגפרית ואש שנאמר גפרית ומלח שרפה כל ארצה, ומה שהיה לאלקים ליפרע מירבעם וחבריו כבר פרע מהן באותן שבע שנים הוי אפילו ירבעם בן נבט וחבריו חיים לימות המשיח, ומי גרם להם להנצל מדינה של גיהנם קבורת ארץ ישראל שנאמר וכפר אדמתו עמו:

אני אמרתי בחפזי כל האדם כוזב, כתיב ויהי (הוא) [דוד] נחפז ללכת (כתוב בשמואל ברמז קל"ג):

כוס ישועת אשא, אמר ר' חנינא פר פפא כוס של ברכה צריך להגביה על גבי הקרקע טפח שנאמר כוס ישועות אשא. אמר ר' אמי ואי תימא ר' אסי מאי דכתיב ויגדל הילד ויגמל, עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים ביום שיגמול חסד עם זרעו של יצחק, לאחר שאוכלים ושותים נותנין לו לאברהם כוס של ברכה

לברך, אומר להם איני מברך שיצא ממני ישמעאל, אומרים ליצחק טול וברך אומר להם איני מברך שיצא ממני עשו, אומרים ליעקב טול וברך אומר להם איני מברך שנשאתי שתי אחיות בחייהן, ועתידה תורה לאסרן עלי, אומרים למשה טול וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי ליכנס לארץ ישראל לא במותי ולא בחיי, אומרים ליהושע טול וברך אומר להם איני מברך שלא זכיתי לבן שנאמר נון בנו יהושע בנו, אומרים לדוד טול וברך אומר להם להם אני אברך ולי נאה לברך שנאמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. כוס ישועות אשא זו מדה טובה (כתוב באיבו ברמז תתצ"ד ולעיל ברמז ש"ז ובתרי עשר ברמז תי"ד):

יקר בעיני ה' המותה לחסידי. אימתי מראה הקב"ה היוקר שהוא מתוקן להם סמוך למיתתן (כתוב בסוף משלי בפסוק עוז והדר לבושה). יקר, אמר הקב"ה קשה עלי לגזור על הצדיקים שימותו שאלולא שהם גוזרים על עצמם מיתה לא הייתי גוזר, אברהם אמר ואנכי הולך עירי, משה אמר כי אנכי מת בארץ הזאת, יצחק אמר בעבור תברכך נפשי בטרם אמות, וכן אתה מוצא כל מה שגזרו אבות העולם קיים, אברהם גזר על הזקנה ועד ימי יעקב היה אדם עוטש ומת, תדע לך שכן הוא אדם שעוטש אומרים לו חיים טובים מכלל שהיתה לו מיתה, אמר יעקב רבש"ע אתה נותן קטטה בין בריותיך אלא יהא אדם חולה ועושה בין בניו מה שהוא צריך ואחר כך הוא מת, יצחק גזר על היסורין שיתיסרו הבריות ויעשו תשובה. שנו רבותינו ארבעה נכנסו לפרדס, אלו הם, בן עזאי, בן זומא, ואחר, ור' עקיבא, אמר להם ר' עקיבא הזהרו כשאתם מגיעין אצל אבי שיש אל תאמרו מים מים משום דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, בן עזאי הציץ ומת עליו הכתוב אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידי, בן זומא הציץ ונפגע עליו הכתוב אומר דבש מצאת אכול דרך פן תשבענו והקאתו, אחר קצץ בנטיעות עליו הכתוב אומר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, חזא למטטרון דיתב וכו', ר' עקיבא עלה בשלום וירד בשלום עליו הכתוב אומר משכני אחריך נרוצה:

תהלים – פרק קטז – רמז תתעה

יקר בעיני ה' המותה לחסידי. משלו משל למה הדבר דומה למלך ששלח שלטון לגבות טמיון שלו, הלך ונתאכסן אצל בעל הבית אחד עשרה ימים, בכל יום (סז) הפקיד אצלו מאה מנה הרי עשרה רבוא, כשבא לתבוע טמיון שהוא חייב אמר כל עצמו אינו חייב אלא המשים זוז היאך אני תובען ממנו, כך אמר הקב"ה קשה בעיני לומר לצדיקים שימותו לומר לאברהם שימות כבר הקנני שמים וארץ וירד לכבשן האש לשמי, יצחק עקד עצמו על גבי המזבחה, יעקב עמל בתורה כל ימיו, דוד השליך נפשו בכפו וירד לגלית, חנניה מישאל ועזריה ירדו לכבשן האש, ואלולא ששאלו הצדיקים מיתה בפיהם לא היו מתים וכו', ולפי ששאלו מיתה בפיהם אמר הקב"ה יסתלקו אלו מפני אלו, אילו היה אברהם קיים היאך היה יצחק מנהיג שררה וכן כלם. ד"א המותה לחסידי, [משל למלך ששלח אפרכוס] הנהיג בו יפה השלים זמנו ונתן לו אפרכיא אחרת, אלו שהיה יוצא מאצלם היו מקלסין אותו שהנהיגם יפה ואלו שעתידי ליכנס אצלם היו מקלסין אותו שהוא עתיד להנהיגם יפה, כך כשהצדיקים מסתלקין מן העולם הבריות מצטערין עליהם שכל דמן שהם ביניהם הם מכלים הפורענות מלבוא לעולם ומלאכי השרת שמחים עליהם שהם באין ושרויים ביניהם, וכשהצדיקים מסתלקין מן העולם שלש כתות של מלאכי השרת של שלום יוצאים לקראתו, אחת אומרת יבא שלום, והשנית ינוחו על משכבותם, והשלישית הולך בכוח:

ד"א יקר בעיני ה', משל למלך שיצא הוא וחיילותיו למדבר וכלה מזון שבידו אמר הלואי מאן יהיב לן גלוסקא במדבר. בא אריסטון אחד נתן לו גלוסקין אחד כשהגיע לשוב [ושבע] במאכל ובמשתה שכח אותו, בא עמד לפני מלך, אמר ליה המלך מה טובך, אמר ליה אני הוא שנתתי לך גלוסקא במדבר, אמר ליה הרי אתה עשוי שלטון, אמר אמר ליה לכך נתתי לך. א"ל הרי אתה עשוי אפרכוס, אמר ליה לכך. נתתי

לך אמר ליה הרי אתה כיוצא בי שמא אתה מבקש יותר ממני, כך אמר להם הקב"ה לצדיקים הרי אתם כיוצא בי שמא יותר ממני אתם מבקשים שנאמר אם תשוב ואשיבך לפני תעמוד, מה אני בורא עולמות ומחיה מתים אף אתם בוראי עולמות ומחיה מתים:

אני עבדך בן אמתך, לא דומה (סח) עבד תרבות לעבד שהוא לקוח מן השוק אני הוא בן בנה של אותה שאמרה ופרשת כנפיך על אמתך (כתוב ביהושע ברמז ד):

פתחת למוסרי. פתחת אסורי מתמר, התרת אסורי מרות, דרש רבא אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע שני מוסרות שהיו עלי פתחת, רות המואביה ונעמה העמונית. לך אזבח זבח תודה, חטאת ואשם אינו אומר אלא תודה הוידיה אני חייב לך:

תהלים – פרק קיז – המשך רמז תתעה

הללו את ה' כל גוים. שאל ר' שמעון בנו של רבינו הקדוש את אביו מי הם כל גוים ומי הם כל האומים, אמר ליה כל גוים אלו ששעבדו בישראל, כל האומים אלו שלא שעבדו בהם, אומרים כל האומים ומה אלו ששעבדו בישראל מקלסין להקב"ה, אנו שלא שעבדנו בהם עאכ"ו, התחילו אומרים כי גבר אעלינו חסדו, אמרה הארץ ואמת ה' לעולם, מהו אמת אמת ברית שקיימת לאבות שנאמר וזכרתי את בריתי יעקוב:

תהלים – פרק קיח – המשך רמז תתעה

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו, אין לישראל ממה שישלמו להקב"ה אלא הודיה בלבד על כל טובה שהוא עושה להם, וכן הוא אומר אודך ה' כי אנפת בי, ואומר אלי אתה ואודך אלקי ארוממך ארוממך אודה שמך. וכן הוא אומר טוב להודות לה'. כי לעולם חסדו זו התורה שנתן להם לישראל שנקרא חסד שנאמר ותורת חסד על לשונה, וכן הוא אומר חסדי ה' כי לא תמנו, משלו משל למה הדבר דומה לבעל הבית שהיה מלוה לכל בני עירו והיו בעי עירו אומרים זכור אותנו בעל הבית לטובה שהוא נותן לנו כל צרכנו בימות הגשמים אלא שהוא נוטל ממנו שלש סלעים רבית בימות החמה, בא אחד ואמר אני נותן בסלע, הניחו את הראשון ומודים לשני, בא אחד ואמר אני נותן חנם לא לזה נאה להודות שהוא נותן חנם הוי טוב להודות לה' כי לעולם חסדו. יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו לא נאה על האדם לומר על עצמו שהוא טוב אלא אם יהיו אחרים מעידים בו, ומי מעיד בהקב"ה ישראל יאמר נא ישראל כי לעולם חסדו. דבר אחר יאמר נא ישראל ישראל סבא קטנתי מכל החסדים, כי לעולם חסדו הרועה אותי מעודי עד היום הזה. יאמר נא ישראל מה עשה עמהם במצרים ובמדבר ובארץ. יאמרו נא בית אהרן, משלו משל למה הדבר דומה לבעל הבית שהוא מנהיג יפה עם אריסיו, בשעת חשבון אינו מדקדק עמהם בשעת הגורן היה משייר להם שירי הגורן ובשעת הגת היה משייר להם שיירי הגת אבל אין אנו יודעים משאו ומתנו בתוך ביתו, ומי יודע עבדיו ובני פלטין, ואלו הם עבדיו של הקב"ה בית אהרן שהם מקריבין לפניו בכל עת לכך נאמר יאמרו נא בית אהרן כי לעולם חסדו, יאמרו נא מה שעשית לכל מי שעמד כנגדן, קרח בלעה אותנו הארץ, עוזיה והצרעת זרחה במצחו. יאמרו נא יראי ה' זה ביתו של דוד שנאמר חבר אני לכל אשר יראוך, ומה עשה עמי דוד הנה אנכי יושב בבית ארזים וגו' ומה עשיתי לו אף אני אשמר לו חסדי, ושמתי לעד [זרעו] וכסאו [וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו] [כימי שמים]:

מן המצר קראתי יה. בכל לשון שישראל קוראין להקב"ה הוא עונה אותם, קראוהו באל שדי ואל שדי יברך אותך עונה אותם באל שדי אני אל שדי פרה ורבה, קראוהו באלקים ותעל שועתם אל האלקים ענה אותם באלקים וישמע אלקים את נאקתם, קראוהו בה' ונצעק אל ה' וענם בה' וישמע ה' את קולנו, קראוהו ביה מן המצר קראתי יה ענני במרחב יה, וכן הוא אומר כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו כה' אלקינו בכל קראנו אליו. ד"א מן המצר מדבר במצרים וימררו את חייהם. ענני במרחב יה שהרחיב לי הקב"ה כנפי החסד שנאמר כנפי יונה נחפה בכסף. ד"א מדבר בדוד כשירד לגלית. ה' לי לא אירא מה יעשה לי אדם, משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו עבד והיה מחבבו מכל עבדיו והיו שאר עבדיו מתקנאין בו אמר מרי רחים לי מה איניש יכיל לי, וכה"א בך ה' חסיתי אל אבושה ללעולם:

ה' לי בעוזרי ואני אראה בשונאי, מלה"ד לבני אדם שבאין לדון לפני הבימה ותם מתיראין מפני הדיין אמרו להם קרוביהם אל תתיראו בן עירכם הוא, כך הלא אתה אבינו הלא הוא אביך קנך:

כל גוים סבבוני וגו' סבוני גם סבבוני, ג"פ כנגד ג' פעמים שעתיד גוג ומגוג לעלות על ירושלים כדרך שעלה סנחריב ונ"ן והוא מביא אנשי יהודה עמו והם מתפללים אמצה לי יושבי ירושלים, וכן הוא אומר וכס יהודה תלחם בירושלים:

יסור יסרני יה. א"ר שמעון והלא דברים קל וחומר ומה עבד כנעני שאין לו פדיון לעולם ואינו יוצא אלא לרצון רבו שנאמר והתנחלתם אותם היה רבו מכהן והפיל את שנו או סמא את עינו הרי זה קונה את עצמו ביסורין קל וחומר בידי שמים, וכן הוא אומר יסור יסרני יה ולמות לא נתנני:

תהלים – פרק קיח – רמז תתעו

זה השער לה'. אלכנדרוס מוקדון כי הוה שקיל וכו' (כתוב ברמז תתנ"ט):

מאת ה' היתה זאת היא נפלאות בעינינו. זה שאמר הכתוב מי זאת עולה מן המדבר, לשעבר היו משועבדים בטיט ולבנים ונעשו במדבר לארבעה דגלים, משיבין ישראל אף אנו תמהין על עצמנו ורוח הקדש אומרת מאת ה' היתה זאת וגו'. ד"א מדבר בדוד לשעבר היה רועה ונעשה מלך, משל לאחד שהיה עושה משרה לכובסין ונעשה איפרכוס, אף ישראל לעתיד לבא יתמהו עו"א עליהם והם משיבין מאת ה' היתה זאת:

זה היום עשה ה' נגילה ונשמחה בו. כל הגאולות שעברו יש אחריהם שעבוד אבל מכאן ואילך אין שעבוד זמרו לה' כי גאות עשה (כתוב ברמז תק"ח). א"ר אבין אין אנו יודעין במה לשמוח אם בהקב"ה אם ביום, בא שלמה ופרש נגילה ונשמחה בך בך בתורתך בך בישועתך בך בכ"ב אותיות. אנשי ירושלים בפנים אומרים אנא ה' (טט) הושיעה נא ואנשי יהודה מבחוץ אומרים אנא ה' הצליחה נא וכו' (במדרש):

אסרו חג בעבותים א"ר אבהו א"ר אלעזר כל האוחז הדס בעבותו ולולב באגודו מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. אמר חזקיהו א"ר שמעון בן יוחאי כל העושה אסור לחג באכילה ושתיה מעלה עליו הכתוב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן. שנו רבותינו מורביות של ערבה מביאין וזוקפין אותם בצדי המזבח וראשיהם כפופים על גבי מזבח. תקעו והריעו ותקעו, בכל יום מקיפין המזבח פעם אחת ואומרים אנא ה' הושיעה נא, ר' יהודה אומר אני והוה הושיעה נא, ואותו יום היו מקיפין את המזבח שבע פעמים, אמר רבא מאי קראה אסרו חג בעבותים עד קרנות המזבח. תנא ארוכות וגבוהות אחת עשרה אמה כדי שיהו גוחות על המזבח אמה, אמר אמימר ואיתימא מר זוטרא שמע מינה דאיסור מנחי

להו, דאי סלקא דעתך אארעא מנחי להו מכדי עלה אמה ונכנס אמה זה יסוד, עלה חמש ונכנס אמה זה טובב, עלה שלש ונכנס אמה זה מקום הקרנות, לא משכחת לה לגוחות על המזבח אמה, אלא שמע מינה דאיסור מנחי להו:

תהלים – פרק קיט – המשך רמז תתעו

אשרי תמימי דרך (כתיב ברמז תרי"א). אמר דוד ואהי תמים עמו ואשתמר מעוני, וכתוב שמר תם וראה ישר, וכתוב הולך בתוך ילך בטח זה אברהם התהלך לפני והיה תמים. וכן משה אמר תמים תהיה עם ה' אלקיך למה הצור תמים פעלו ותורתו תמימה תורת ה' תמימה, וכתוב מתהלך בתומו צדיק אשרי בניו אחריו:

אתה צויתך פקודיך לשמור מאד. והיכן צוה בחומש הפקודים, לשמור מאד תשמרו להקריב לי במועדו (ע) היא הפרשה האמורה להלן היא הפרשה האמורה כאן, ולמה היא אמורה ושונה ר' אחא בשם ר' אחא בר פפא שלא יהיו ישראל אומרים לשעבר היינו מקריבין קרבנות ומתעסקין בהם עכשו שאין אנו מקריבין קרבנות מה נתעסק בהם, אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקין בהם כאלו אתם מקריבים לפני. ר' הונא אמר חורי אין הגליות מתכנסות אלא בשביל המשניות שנאמר גם (עא) כי יתנו בגוים עתה אקבצם. שמואל אמר ואם נכלמו מכל אשר עשו צורת הבית וגו', וכי יש צורת הבית עכשו, אלא אמר הקב"ה הואיל ואתם מתעסקין בו כאלו אתם בונים אותו. דבר אחר בכל מקום צוה הקב"ה על התורה בתורה בנביאים בכתובים, ואמר הקב"ה הלא כתבתי לך שלישים. ואומר השמר לך פן תשכח את הדברים שמור נפשך מאד:

במה יזכה נער את ארחו. הדא הוא דכתיב חנוך לנער על פי דרכו וכתוב גם במעלליו יתנכר נער. את ארחו תודיעני אורח חיים, כל ארחות ה' חסד ואמת:

בלבי צפנתי אמרתך. א"ר זעירי א"ר חנינא כל המורה הלכה בפני רבו נקרא חוטא שנאמר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך, רב המנונא ארמי כתיב בלבי צפנתי אמרתך, וכתוב בשרתי צדק בקהל רב, לא קשיא כאן בזמן שעירא היאירי קים כאן בזמן שאין עירא היאירי קיים. מנין שהתורה צריכה ברכה לפני ולאחריה שנאמר ברוך אתה ה' ואחר כך למדני חקיך הרי לפני ולאחריה וזאת הברכה אשר ברך משה לאחר שאמר השירה ברך, הוי שטעונה ברכה לאחריה:

בפקודך אשיחה וגו' בחקותיך אשתעשע. בר חטיא אמר למדתך תורה דרך ארץ שאם יעשה אדם ספינה שתהא עומדת במים יעשה רחבה אחד משישה וגבהה אחד מעשרה, מתיבתו של נח שנאמר שלש מאות אמה אורך התבה חמשים אמה רחבה ושלישים אמה קומתה, ולמדתך תורה דרך ארץ שאם יעשה אדם טרקלין עשר על עשר יעשו פתחו מן הצד שנאמר ופתח התבה בצדה תשים:

גרסה נפשי לתאבה. אמר רבא ליגריס איניש אף על גב דמשכח, ליכגמור אע"ג דלא ידע מאי קאמר דכתיב גרסה נפשי ולא כתיב טחנה. ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש, מלמד שהיו ידיו מלוכלכות בדם שפיר ודם שליא לטהר אשה לבעלה (כתוב ברמז תתל"א):

זכרתי משפטיך מעולם ה' ואתנחם. אימתי אמר דוד כן כשברח מפני אבשלום שנאמר מזמור לדוד בברחו, משל למה הדבר דומה למלך שכעס על בנו וטרדו ושלח המלך לפדגוג שלו אחריו הלך ומצא אותו בוכה ומזמר אמר ליה פדגוגו אם אתה בוכה למה אתה מזמר וכו' (במזמור ח'):

זמירות היו לי חוקיך. דרש רבה מפני מה נענש דוד בעוזה דכתיב ויכהו שם על השל, מפני שקרא לספר תורה זמירות היו לי חקיך, אמר ליה הקב"ה דברי תורה שכתוב בהן התעיף עיניך בו ואיננו אתה קורא אותם זמירות הריני מכשילך בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים דכתיב ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם ואיהו אייתי בעגלה:

זאת היתה לי כי פקודיך נצרת. מדבר באהרן דכתיב בזאת יבא אהרן מהיכן זכיתי לשמונה בגדי כהונה בשביל שפקודיך נצרת. ד"א מדבר בדוד בשביל שפקודיך נצרת זאת היתה לי לעדות. חשבתי דרכי (כתוב ברמז תת"צ):

חצות לילה אקום להודות לך. אמר דוד אני חייב לעמוד ולהודות לך על מה שעשית עם זקני ועם זקנתי בחצי הלילה (עב) שנאמר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת לכך חצות לילה וגו'. ד"א מדבר במצרים שהיו ישראל ישנים על מטותיהן והקב"ה עושה מלחמתן שנאמר ויהי בחצי הלילה וה' הכה כל בכור (כתוב ברמז צ'):

חצות לילה אקום להודות לך. וכי דוד בפלגא דליליא הוה קאי דוד מאורתא הוה קאי דכתיב קדמתי בנשף ואשועה, וממאי דהוה נשף אורתא הוא, דכתיב בנשף בערב יום באישון לילה ואפלה. א"ר אושעיא ואמרי לה רבי אלעזר אמר דוד לפני הקב"ה מעולם לא עבר עלי חצות לילה בשינה, א"ר זירא עד חצות לילה היה מתנמנם כסוס מכאן ואילך מתגבר כארי, רב אשי אמר עד חצות לילה היה עוסק בתורה, ובשעה שהיה אוכל סעודת מלכים היה אוכל עד הערב וישן עד חצות ועומד ועוסק בתורה. בין כך ובין כך לא היה שחר בא ודוד ישן:

ודוד מי הוה ידע פלגא דליליא אימת הוא השתא משה רבינו לא הוה ידע שנאמר ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה אני יוצא בתוך מצרים, היכי דמי אי דאמר ליה כחצות מי איכא ספקא ברקיעא, אלא דאמר ליה בחצות ואתא איהו ואמר כחצות אלמא מספקא ליה ודוד הוה ידע, דוד סימנא הוה ליה דא"ר חנא בר ביזנא א"ר שמעון חסידא כנור היה לתוי למעלה ממטתו (כדלעיל ברמז תשע"ו). ר' זירא אמר לעולם משה הוה ידע ודוד הוה ידע וכנור למה ליה לאתעורי:

טוב אתה ומטיב למדני חקיך. חביבה תורה שכששאל דוד לא שאל אלא תורה שנאמר טוב אתה גו' טובך עדיף על באי עולם יעדוף טובך עלי ולמדני חקיך, חביבה תורה שכששאל דוד לא שאל אלא תורה שנאמר טוב אתה גו' טובך עדיף על באי עולם יעדוף טובך עלי ולמדני חקיך, שנאמר סעדני ואושעה, שלא אהא למד תורה ושוכח או שאהא למד ויצר הרע אינו מניח לי לשנות, או שמא אטהר את הטמא ואטמא את הטהור ואהא בוש לעולם הבא, או שמא ישאלוני מגויי הארצות וממשפחות האדמה ולא אדע להשיבם ונמצאתי בוש לעיניהם, וכן הוא אומר ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש, ואומר זמירות היו לי חקיך, שומע אני בשלוח, תלמוד לומר בבית מגורי במערות ובמצודות בברחו מפני שאול, אבל משלמד תורה ונתגדל מהו אומר טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף שזהב וכסף מוציאיך את האדם מן העולם אבל תורה מביאה את האדם לחיי העולם הבא:

טוב לי תורת פיך, א"ר יוסי בן קיסמא פעם אחת הייתי מהלך בדרך וכו' (אבות פ"ו):

תהלים – פרק קיט – רמז תתעז

ישובו לי יראיך. ששה חדשים נצטרע דוד (כתוב בשמואל ברמז קכ"א):

כרו לי זדים שיחות אשר לא כתורתך. רבי אבא בר כהנא מאר להכרית עולל מחוץ לא מבתי כנסיות, ובחורים מרחובות לא מבתי מדרשות וכאן ויהרג בחוריהם בחרב בבית מקדשם ולא חמל, אם על בנים רוטשה, הוי אשר לא כתורתך. ר' יהודה ב"ר סימאי אמר תרתי כתיב אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד וכאן להשמיד להרוג ולאבד את כל היהודים מנער ועד זקן טף ונשים ביום אחד הוי אשר לא כתורתך, ר' יהודה בר סימאי אמר חורי כתיב ואיש איש מבית ישראל אשר ישחט וגו' ושפך את דמו וכסהו בעפר וכאן שפכו דמם כמים סביבות ירושלים ואין קובר, א"ר ברכיה לחמורים נתנה קבורה אלו המצרים דכתיב בם אשר בשר חמורים בשרם וכתיב נטית ימינך תבלעמו ארץ ואין ימין אלא שבועה שנאמר נשבע ה' בימינו ולעמך לא נתת קבורה הוי אשר לא כתורתך:

לעולם ה' דברך נצב בשמים. מלאכי השרת אמרוהו אימתי בשעה שהושלך אברהם לכבשן האש היו המלאכים מדיינים זה עם זה, מיכאל היה אומר אני ארד להצילו, גבריאל היה אומר אני ארד ואצילנו, אמר הקב"ה אני ארד ואצילנו שנאמר אני ה' אשר הוצאתיך מאור כשדים, אמר להם לבני בניו אתם מצילים, כיון שירדו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש ירד המלאך והצילם, באותה שעה אמרו לעולם ה' דברך נצב בשמים וגו', כוננת ארץ ותעמוד אתה הוא קיומו של עולם. ר' תנחומא בר אבא אמר מהו לעולם ה'. אמר דוד רבון העולמים לעולם אין אתה בא עלינו בדין אלא במדת רחמים, אלולא כך לא היינו יכולין לעמוד אפילו שעה אחת, לעולם אלקים אין כתיב כאן אלא לעולם ה', במה אתה דננו באותה מדה של רחמים שנאמר ה' ה' אל רחום, ולא לנו בלבד אלא אף לאדם הראשון יציר כפיך אלולא שתפשת מדת רחמים בשעה שדנת אותו לא היה עומד וכך התנית עמו לדון לבניו ולזכותם, אמר ר' חנניה כשבקש הקב"ה לבראות את עולמו שתף שתי המדות ובראו שנאמר ביום עשות ה' אלקים ארץ ושמים, וכן לאדם וייצר ה' אלקים את האדם, מהו נצב קיים דברך שהתקנת עם אדם הראשון שכשם שדנת אותו ברחמים כך אתה דן את כל הבריות אחריו, מהו לדור ודור אמונתך (מהו למשפטיך עמדו היום), אמר הקב"ה אדם הראשון אני דנתי אותו וזכיתי אותו ביום משלי אף אתם כשתהיו באים לפני בדין בראש השנה היו באים בשופרות ואפילו יש לכם כמה קטיגורים אני אזכור עקדת יצחק ואזכה אתכם בדין:

למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך. א"ר אלכסנדר א"ר חייא בר אבא א"ר יהושע בן לוי כיון שהגיע קצו של אדם הכל מושלים בו שנאמר והיה כל מוצאי וגו', רב אמר מן הדין קרא למשפטיך עמדו היום וגו', שמואל חזייה להווא עקרבא דיתב על אקרוקתא ועבר נהרא טרק גברא ומית קרא עליה למשפטיך עמדו היום כי הכל עבדיך:

לולי תורתך שעשועי. ר' אבא בר כהנא אמר בשם רבי יוחנן משל למלך שקדש מטרונא וכתב לה כתובה מרובה (כתוב באיכה בפסוק זאת אשיב אל לבי על כן אוחיל):

תהלים – פרק קיט – רמז תתעה

לכל תכלה ראיתי קץ רחבה מצותך מאד. לכל יש סיקוסין, שמים וארץ יש להם סיקוסין חוץ מדבר אחד שאין לו סיקוסין זו תורה שנאמר ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים (כתוב ביחזקאל ברמז שמ"א):

מכל מלמדי השכלתי. בן זומא אומר איזהו חכם הלמד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי:

מזקנים אתבונן (כתוב ברמז תרי"ב). כתיב ויודע הדבר למרדכי וגו' זה מהול וזה ערל וחס עליו, ר' יהודה ור' נחמיה ר' יהודה אומר מזקנים אתבונן, יעקב ברך את פרעה, יוסף לא גלה לו, דניאל לא גלה לו לנבוכדנאצר אף אני מגיד לאסתר המלכה:

נר לרגלי וגו'. למה הרשעים דומים לאדם שהוא מהלך באפלה הגיע לאבן נכשל בה הגיע לגומץ נפל בה הוא שכתוב דרך רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו, אבל הצדיקים דומים לאדם רשעים כאפלה לא ידעו במה יכשלו, אבל הצדיקים דומים לאדם המהלך ונר לפניו הגיע לאבן סר ממנה הגיע לגומץ משתמר, כך אמר דוד באתי לחלל את השבת האירה לי התורה שנאמר ושמרתם את השבת וגו' מחלליה מות יומת, וכן לשאר העבירות. הוי נר לרגלי דברך ואור לנתיבתך:

נר לרגלי דברך ואור לנתיבתך. אם נאמר נר למה נאמר אור ואם נאמר אור למה נאמר נר, לא אמר דוד כשאני מתחיל בד"ת מעט אני מתחיל בהם וכשאני נכנס בתוכו שערים הרבה נפתחים לי:

נשבעתי ואקימה. אמר רב גידל אמר רב מנין שנשבעים לקיים את המצות שנאמר נשבעתי ואקימה לשמור משפטי צדקך:

עת לעשות לה' הפרו תורתך. אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומספיה לרישיה מדריש, עת לעשות לה' מאי טעמא, משום דהפרו תורתך, ומה טעם הפרו תורתך, משום עת לעשות לה' (כתוב בשופטים ברמז ס"א). תניא הלל הזקן אומר בשעת המכנסים פזר, בשעת המפזרים כנס, אם תניא הלל הזקן אומר בשעת המכנסים פזר, בשעת המפזרים כנס, אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר, שנאמר יש מפזר ונוסף עוד, ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. רבי יוחנן וריש לקיש מעייני בספר אגדתא בשבתא, והא לא ניתן ליכתב, אלא כיון דלא אפשר עת לעשות לה'. רבי פנחס ור' חלקיה בשם ר' סימון העושה תורתו עתים מפר ברית, מאי טעמא עת לעשות לה' הפרו תורתך, א"ר אלעזר מה התינוק הזה מבקש לאכול כל שעות ביום כך צריך אדם להיות יגע בתורה כל שעות ביום, ר' הונא בש"ר יהושע כל (כרביא) [חרשיא] בישין (וכרביא) [וחרשיא] דאורייתא טבין, כל פטפטיא בישין ופטפטיא דאורייתא טבין, עת לעשות לה' כשאחרים הפרו תורתך, הלל הזקן אומר בשעת המכנסין פזר וכו' (כדלעיל). תני ר"ש בן יוחאי אם ראית דור שנתרשלו ידיהם מן התורה עמוד והתחזק בה וואתה נוטל שכר כלם, וכה"א ואל תבוז כי זקנה אמך, וכן מצינו באלקנה שהדריך את ישראל לעלות לרגל:

פתח פדברין יאיר מבין פתיים. ר' יודה ור' נחמיה, רבי יודה אומר האורה נבראת תחלה, משל למלך שבקש לעשות פלטין והיה אותו המקום אפל מה עשה הדליק נרות ופנסים לידע היאך הוא קובע תלמוסין, כך האורה נבראת תחלה. רבי נחמיה אומר העולם נברא תחלה, משל למלך שבנה פלטין ועטרה בנרות, עד כאן דרש ר' יודן, אתא רבי פנחס ורבי יודן ור' סימון ור' חנון בשם ר' יצחק פתח, פתח דברין יאיר מפתח פומך הוה לן נהורא שנאמר ויאמר אלקים יהי אור ויהי אור:

צרופה אמרתך מאד. א"ר אבין דברי תורה נמשלו לקונדיטון, יש בו יין כי טובים דודין מיין, יש בו דבש ומתוקים מדבש ונופת צופים, יש בו פלפלין צרופה אמרתך מאד. דרב אחר צרופה אמרתך מאד, כצורף הזה שהוא מכניס את הזהב לכור שנים או שלשה פעמים עד שהוא מזקקו, כך יש פרשה בתורה שנאמרה ונשנית ונשתלשה, וכן כל התורה כולה נאמרה בסיני ונשנית באהל מועד ונשתלשה בערבות מואב:

שבע ביום הללתיך. חביבין ישראל שחבבן הקב"ה במצות (כתוב ברמז תרל"ה וברמז תרט"ו). תנו רבנן בשחר מברך שתים לפניו ואחת לאחריה ובערב מברך שתים לפניו ושתים לאחריה. רבי יהודה בא אבין בשם רבי יהודה בן לוי על שם שבע ביום הללתיך. רבי חנין בשם רבי שבע מצות עושה אדם בכל יום קריאת שמע שני פעמים ומתפלל שלשה פעמים ואוכל ומברך שני פעמים:

שלום רב לאוהבי תורתך. גדול השלום (כתוב לעיל ברמז תע"ט ותשי"א):

תהלים – פרק קכ – המשך רמז תתעח

שיר המעלות. שנו רבותינו הלויים היו עומדים בכנורות ונבלים ובכל כלי שיר על חמש עשרה מעלות היורדות מעזרת ישראל לעזרת נשים כנגד חמש עשרה מעלות שבספר תהלים. א"ל רב חסדא להווא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה מי שמייע מידי הני חמש עשרה מעלות כנגד מי אמרן דוד, א"ל הכי א"ר יוחנן בשעה שזכה דוד שתיין, קפא תהומא בעא למשטפיה לעלמא, אמר דוד מי איכא מאן דידע אי שרי למכתב שם אחספא ומשדא ביה ואחתיה לדוכתיה, וליכא איניש דאמר מידי, אמר כל היודע לומר דבר זה ואינו אומר יחנק בגרונו, נשא אחיתופל ק"ו בעצמו ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה ימחה על המים, לעשות שלום על כל העולם כלו עאכ"ו, א"ל שרי, כתב שם שדא ביה נחית תהומא שיתא אלפי גרמידי, כיון דחזא דנחת טובא אמר כמה דמדלי טפי מרטב עלמא ואמר ט"ו שיר המעלות ואסקיה חמיסר גרמידי ואוקמה לאלפא גרמידי (כתוב למעלה ברמז קמ"ב). ויוסף עוד דוד, ר' ברכיה בש"ר אבא בר כהנא תשעים אלף זקנים מנה דוד ביום אחד ולא מינה אחיתופל עמהם והיה ארונא טעין כהניא לרומא וטריף להון לארעא, שלח ואייתי לאחיתופל א"ל לית את אמר לי מה נעביד לדין ארונא דהוה טעין כהניא לרומא וטריף להון לארעא, א"ל שלח שאיל לאלין חכימא דמניתא, א"ל מאן דידע למיקמתיה ולא מיקם ליה יהא סופיה מחנקא, א"ל מיליא דינקיא אמרין בכל יום בכנישתא לא הוית ידע ולבני קהת לא נתן כי עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו, וכן אתה מוצא בשעה שבקש דוד לחפור תמליא של בית המקדש חפר ט"ו מאות אמן ולא אשכח תהומא ובסופא אשכח חד עציץ ובעי מירמתיה א"ל לית את יכיל לי, א"ל למה, א"ל דאנא הכא כביש על תהומא, א"ל ומן אימת את הכא, א"ל מן שעה דאשמע רחמנא קליה בסיני ואמר אנכי ה' אלקיך ורעדת ארעא ושקעת ואנא יהיבת הכא כביש על תהומא, אעפ"כ לא שמע ליה, כיון דרמייה סליק תהומא בעי מישטפי עלמא. והוה אחיתופל קאי תמן אמר (עג) כדון מת ואנא מלך אמר דוד מאן דחכים למוקמיתיה ולא מוקמיתיה יהא סופיה מתחנק אמר מה דאמר ואוקמיתיה, התחיל דוד עולה ואומר שיר המעלות אעפ"כ הוה סופיה מתחנקא, הדא הוא דמלתא אמרה צריך בר נש חשש על לווטתא דרביה אפילו על מגן. ר" שמואל בר ר' יצחק מגלה שמסר שמואל לדוד אמרה אחיתופל לדוד ברוח הקדוש, מה הוה אחיתופל עבד, הוה בר נש מימליך מילייתא ביה והוה א"ל זיל ועבד הכין והכין ואי לית את מהימן לי זיל ושאל באורים ותומים והוה אזיל ושאל ומשכח הכין, הה"ד ועצת אחיתופל אשר יעץ בימים ההם כאשר ישאל איש וגו' איש קרי ולא כתיב, לא יכלו הכתובים לקרותו איש:

מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה. א"ר יוחנן בש"ר יוסי בן זמרא א"ל ללשון כל אבריו של אדם זקופים ואתה מוטל, כל אבריו של אדם מבחוץ ואתה מבפנים, ולא עוד אלא שהקפתי לך שתי חומות אחת של עצם ואחת של בשר. מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים, אמר מר עוקבא כל המספר לשון הרע הקב"ה אומר לגיהנם אני מלמעלה ואתה מלמטה נדוננו אני זורק חצים מלמעלה ואתה מלמטה שנאמר חצי גבור שנונים, אוין חץ אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם מרמה דבר, ואין גבור אלא הקב"ה שנאמר ה' כגבור יצא. גחלי רתמים היינו גיהנם:

תהלים – פרק קכא – המשך רמז תתעה

שיר למעלות אשא עיני אל ההרים מאין יבא עזרי. אמר ר"ש בר נחמני אשא עיני אל ההרים אל ההורים למאלפני ולמעבדני, מאין יבא עזרי מדבר הכתוב ביעקב, אמר אליעזר בשעה שהלך להביא את רבקה מה כתיב ביה ויקח העבד עשרה גמלים מגמלי אדוניו ואני לא נזם אחד ולא צמיד אחד. ר' חנינא אמר שלח אותנו גדוד, ריב"ל אמר שלח עמו אלא שעמד עשו ונטלו ממנו, חזר ואמר מה אנא מוביד סברי מן בריי אלא עזרי מעם ה' עושה שמים וארץ אל יתן למוט רגלך וגו' הנה לא ינום ולא יישן, ה' ישמרך מכל רע מעשו ומלבן, ושמור את נפשך ממלאך המות. ה' ישמר צאתך ובואך ויצא יעקב מבאר שבע. ד"א אשא עיני אל ההרים למלך המשיח שנאמר מי אתה הר הגדול, ולהיכן הוא בא בדרך ההרים שנאמר מה נאוו על ההרים רגלי מבשר:

תהלים – פרק קכא – רמז תתעט

שיר למעלות. ר' אומר שיר המעלות אין כתיב כאן אלא למעלות, למי שעתיד לעשות מעלות לצדיקים לעתיד לבא זו למעלה מזו וזו למעלה מזו, לפי שזו למעלה מזו שומע אני שיש ביניהם איבה ושנאה וקנאה ותחרות, ת"ל ומצדיקי הרבים ככוכבים מה הכוכבים אין ביניהם שנאה ואיבה וקנאה ותחרות כך הצדיקים, ומה הכוכבים אין דומה אורו של זה לאורו של זה כך הצדיקים, ומצדיקי הרבים אלו גבאי צדקה, ר"ש בן מנסיא אומר אלו זקנים וכה"א ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, מי גדול האוהבין (עד) או המאוהבין הוי אומר המאוהבין ואוהביו כצאת השמש כ"ש המאוהבין, מה הכוכבים רמין ומנוטלין על כל באי עולם כך הצדיקים, מה הכוכבים מאירין מסוף העולם ועד סופו כך הצדיקים, מה הכוכבים כתות שאין להם מנין כך הצדיקים, או בין עושיין רצונו של מקום בין אין עושים, תלמוד לומר והיה זרעך כעפר הארץ אם עושיין רצונו של מקום הרי הם ככוכבים ואם לאו הרי הם כעפר הארץ:

הנה לא ינום ולא יישן. תנן התם אף הוא בטל את המעוררין, מאי מעוררין, אמר רחבה בכל יום ויום היו ליום עומדין על הדוכן ואומרים עורה למה תישן, אמר להם וכי יש שיננה לפני המקום והלא כבר נאמר הנה לא ינום ולא יישן, אלא בזמן שישראל שרויים בצער ועו"א בשלוח לך נאמר עורה למה תישן (כתוב במלכים ברמז ק"ד ובאיכה ברמז תתכ"ג):

הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל. לא כצורנו צורם עו"א עושיין יראתם של כסף ושל זהב והם משמרין אותם שלא יגנבו אוי להם שעובדים לאלוה שצריכין לשמרו, אבל אלקינו אינו כן אלא אנו ישנים בבתינו והוא משמר אותנו, ועו"א עבודת אלילים שלהם ישן והם משמרין אותנו:

תהלים – פרק קכב – המשך רמז תתעט

שיר המעלות לדוד שמחתי באומרים לי וגו'. אמר ריב"ל אמר דוד שמעתי בני אדם שהם אומרים מתי ימות זקן זה ויבא שלמה בנו ויבנה בית הבחירה ונעלה לרגל, ושמחתי, א"ל הקב"ה טוב לי יום בחצריך מאלף טוב לי יום אחד שאתה עוסק בתורה מאלף עולות שעתיד שלמה בנך להקריב לפני על גבי המזבח. אין דור שאין בו ליצנים, מה היו פריצי הדור עושים, היו הולכים אצל חלונותיו של דוד ואומרים דוד אימתי יבנה בית המקדש ואימתי בית ה' נלך, והוא אומר אע"פ שהם מתכוונים להעיסני תבא עלי שאני שמח הה"ד שמחתי באומרים לי בית ה' נלך:

עומדות היו רגלינו בשעריך ירושלים. אריב"ל מי גרם לרגלינו שיעמדו במלחמה שערי ירושלים שהיו עוסקין בתורה:

ירושלים הבנויה. א"ר יוחנן אמר הקב"ה לא אבוא בירושלים של מעלה עד שאבוא בירושלים של מטה שנאמר בקרבך קדוש ולא אבא בעיר, ומי איכא ירושלים למעלה, אין דכתיב ירושלים הבנויה:

כעיר שחברה להה יחדו. א"ר יהושע בן לוי עיר (עה) שהיא עושה כל ישראל חברים מעתה אפילו בשאר ימות השנה. א"ר זעירה ובלבד ששם עלו שבטים:

שבטי יה עדות לישראל. אמר רבא אמר רב אדא אמר רב כל הנושא אשה שאינה הוגנת לו כשהקב"ה מעיד על השבטים אין מעיד עליו שנאמר ששם עלו שבטים שבטי יה עדות לישראל, אימתי עדות לישראל בזמן שהשבטים שבטי יה:

תהלים – פרק קכב – רמז תתפ

ד"א אמר הקב"ה שמי מעיד על ישראל שלא נטמאו במצרים בזנות, ומנין שלא נחשדו על העריות שנאמר ויצא בן אשה ישראלית להודיע שבחן של ישראל שלא היתה ביניהן אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב. ומפורש בקבלה גן נעול אחותי כלה אלו הזכרים, גל נעול מעין חתום אלו הנקבות, ור' נתן גל נעול אלו הנשואות, גן נעול אלו הארוסות, ד"א גן נעול גל נעול שתי ביאות. א"ר אין ירושלים נבנית אלא בזכות השבטים שנאמר ירושלים הבנויה וסמך ליה ששם עלו שבטים. כי שמה ישבו כסאות למשפט לדון עו"א. שאלו שלום ירושלים ישליו אוהבין, מה ראו לומר ולירושלים אחר ברכת הצדיקים, דכתיב שאלו שלום ירושלים היכן מתרוממות קרני הצדיקים בירושלים. תלמידי חכמים מרבים שלום בעולם שנאמר וכל בניך למודי ה', למען אחי ורעי אדברה נא שלום בך וגו':

תהלים – פרק קכג – המשך רמז תתפ

שיר המעלות אליך נשאתי וגו' (כתוב ברמז תקמ"ט):

תהלים – פרק קכד – המשך רמז תתפ

שיר המעלות לדוד לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל. ישראל סבא, כתיב וישכב במקום ההוא א"ר יהושע בן לוי כאן שכב הא כל עשרים שנה שהיה בבית לבן לא שכב, ומה היה אומר, חמשה עשר שיר המעלות שבספר תהלים. ר' שמואל בר נחמני אמר כל ספר תהלים היה אומר, מ"ט ואתה קדוש יושב תהלות ישראל, ישראל סבא:

תהלים – פרק קכה – המשך רמז תתפ

שיר המעלות (לדוד) הבוטחים בה' כהר ציון וגו'. אמר רב מיום שחרב בית המקדש נגזרה גזרה על בתיהם של צדיקים ליחרב שנאמר באזני ה' צבאות אם לא בתים רבים לשמה יהיו, אמר רב יוחנן ועתיד הקב"ה להחזירם לישובם:

שיר המעלות (לדוד) הבוטחים בה' כהר ציון לא ימוט לעולם ישב, מה הר ציון עתיד הקב"ה להחזירו אף בתיהם של צדיקים עתיד הקב"ה להחזירם:

כי לא ינוח שבט הרשע. דרש ריש לקיש אין מזווגין לו לאדם אשה אלא לפי מעשיו שנאמר כי לא ינוח שבט הרשע על גורל הצדיקים. אמר ר' יוחנן ממה שנאמר ברבקה בתולה איני יודע שאיש לא ידעה אלא שאפילו אדם לא תבע בה ע"ש כי לא ינוח שבט הרשע וגו', ר' אבא בר כהנא אמר אין לו נייחא בצד חבורה של צדיקים אלא בצד חבורה של רשעים, למה, לא ינוח שבט הרשע זה אשתו של פוטיפר, על גורל הצדיקים זה יוסף. היטיבה ה' לטובים (כתוב לעיל ברמז תת"ח):

היטיבה ה' לטובים. יבא טוב ויקבל טוב מטוב לטובים, יבא טוב זה משה שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא, מטוב זה הקב"ה שנאמר טוב ה' לכל, ויקבל טוב זה התורה דכתיב כי לקח טוב נתתי לכם, לטובים אלו ישראל שנאמר היטיבה ה' לטובים ולישרים בלבותם. היטיבה ה' לטובים יכול לכל, ת"ל ולישרים בלבותם. והמטים עקלקלותם. א"ר יהושע בן לוי כל המספר אחר מטתן של ת"ח נופל בגיהנם שנאמר והמטים עקלקלותם יוליכם ה' את פועלי האון. תניא ר' ישמעאל אומר אם ראית ת"ח עובר עבירה בלילה אל תהרהר אחריו ביום שמא עשה תשובה, שמא ס"ד, אלא ודאי עשה תשובה, ה"מ דברים שבגופו אבל בדברים שבממון עד דמהדר ליה למאריה:

תהלים – פרק קכו – המשך רמז תתפ

שיר המעלות בשוב ה' את שיבת ציון וגו'. א"ר יוחנן כל ימיו של אותו צדיק היה מצטער על מקרא זה בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולמים מי איכא דניים שבעין שנין בחלמא, יומא חד הוה קא אזיל באורחא חזא ההוא גברא דהוה קא נטע חרובא, אמר ליה מיכדי חרובא עד כמה טעין עד שבעין שנין פשיטא לך דחיית שבעין שנין, אמר ליה ואנא עלמא חריבא אשכחית, כי היכי דשתלו לי אבהתי אנא נמי אישתיל לבני, אדיתיב וקא כריך ריפתא אתיא ליה שינתא גיים אהדרא ליה משוניתא איכסי מעינא ניים שבעין שנין, כי אתער חזא ההוא גברא דהוה נקיט מההוא חרובא אמר ליה אנת הוא דשתילתא, אמר ליה ודאי שבעין שנין נימנא כי חלמא, אזל לביתיה אמר לה אנא הוא לא הימנו ליה, אזל לבי מדרשא שמעינהו לרבנן דקאמרי נהירא לן שמעתתא כי הנך שני דחוני המעגל דכי הוה עייל לבי מדרשא כל קושיא דהוה להו לרבנן הוה מפרק להו, אמר לון אנא הוא ולא הימנוהו ולא נהגו ביה יקרא כדבעי ליה, בעא רחמי ונח נפשיה, והיינו דאמרי אינשי או חברי כחברי דאיוב או מיתותא. חוני המעגל בר בריה דחוני המעגל הוה סמוך לחורבנא דבי מקדשא נפק לטורא לגבי פועלוי, עד דיתיב תמן נחית מיטרא עלל למערתא גם ודמך ליה ועביד שקיעא שנתיה שבעין שנין עד דחרב מקדשא ואיתבני, לסוף איתער משנתיה חזא עלמא מחלף, חזא זווי דהוה עבידא זיתים עבדא כרמים, זווי דהוה עבידא כרומים הוה עבידא זרעין, עלל למדינתא אמר לון מה קלא בעלמה, אמרין ליה ומאן את, אמר לון חוני המעגל אנא, אמרין ליה שמעין אנן כד הוה חוני המעגל עלל לעיריה הוה מנהרא עלל ונהרת, קרא על גרמיה בשוב ה' את שיבת ציון היינו כחולים:

תהלים – פרק קכו – רמז תתפא

אז ימלא שחוק פיננו ולשונונו רנה. א"ר יוחנן אמר רשב"י אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעוה"ז שנאמר אז ימלא שחוק פיננו ולשונונו רנה אימתי בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה' לעשות עם אלה. אמרו עליו על ר' שמעון בן לקיש שכל ימיו לא מלא שחוק פיו בתר דשמעיה מר' יוחנן. ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דהוה בדח טובא אמר ליה בכל עצב יהיה מותר כתיב א"ל תפילין מנחנא. מר בריה דרבא עבד הילולא לבריה חזא להו לרבנן דקא בדחי טובא אייתי כסא דמן קדחא בת ראבע מאה זוזי ותבר קמייהו

ואיעציבו. רב אשי עבד הילולא לבריה חזא לרבנן דקא בדחי טובא אייתי כסא דגוגיתא חוורתא ותבר קמייהו ואיעציבו. יש אז להבא שנאמר אז ימלא שחוק פיננו (כתוב ביהושע רמז כ):

שובה ה' את שביטנו. אמר ר' יצחק גדול יום הגשמים כקבוץ גליות שנאמר שובה ה' את שביטנו כאפיקים בנגב ואין אפיקים אלא מטר שנאמר ויראו אפיקי מים. הזורעים בדמעה ברנה יקצורו. א"ר יהודה שור כשהוא מהלך בוכה ובחזרתו אוכל חזיז מן התלם (כתוב בתרי עשר ברמז תקל"ד). ד"א הזורעים בדמעה זה יעקב שזרע את הברכות בדמעה, ברנה יקצורו ויתן לך האלקים, הלוח ילך ובכה וישא את קולו ויברך, נושא משך הזרע שמשך השבטים מחרון, בא יבא ברנה נושא אלמותיו אתא טעין עולימי ועולימות:

תהלים – פרק קכז – המשך רמז תתפא

שיר המעלות לשלמה אם ה' לא יבנה בית שוא עמלו בוניו בו (כתוב ברמז שמ"א). ר' יהודה נשיאה שלח ר' חייא ור' יוסא ור' אמי מעבוד קריתא דארעא דישראל מתקנא להון סופרין ומתניין להון. בחד אתר לא אשכח תמן לא סופר ולא מתניין אמר להון אייתו לן סנטורי קרתא, אייתו ליה, אמר לון אלין נטורי קרתא לית אלין אלא מחריבי קרתא, ומאן אינון נטורי קרתא ספרין ומתניין, הדא הוא דכתיב אם ה' לא ישמר עיר שוא שקד שומר:

שוא לגם משכימי קום מאחרי שבת. אלו נשותיהן של תלמידי חכמים. הנה נחלת ה' בנים שחר פרי הבטן. מדת ב"ז פועל עושה עם בעה"ב חורש עמו וזורע עמו מנכש עמו מעדר עמו, מטבע אחד נותן לו והולך, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא תאב לבנים נותן לו שנאמר הנה נחלת ה' בנים, תאב לחכמה נותן לו שנאמר כי ה' יתן חכמה, תאב לנכסים נותן לו שנאמר והעושר והכבוד מלפניך:

תהלים – פרק קכח – המשך רמז תתפא

שיר המעלות אשרי כל ירא ה'. א"ר חייא בר אבא משמיה דעולא גדול הנהנה מיגיעו יותר מירא שמים, דאלו גבי ירא שמים כתיב אשרי כל ירא ה' ואלו גבי הנהנה מיגיע כפיו כתיב יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעולם הזה וטוב לך לעולם הבא, ואלו גבי ירא שמים לא כתיב ביה וטוב לך:

יגיע כפיך כי תאכל. אמר רב חסדא אי זהו תלמיד חכם, הרואה טרפה לעצמו, דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא כל תלמיד חכם שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ורואה טרפה לעצמו עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. רב זכביד אמר זוכה ונוחל שני עולמים שנאמר אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. רבי אלעזר כי הווי משדרי ליה מבי נשיא לא הווי שקיל, כי הווי מזמני ליה לא הווי אזיל, אמר לא ניחא להו דאיחי שנאמר ושונא מתננות יחיה (כתוב ברמז צ"ו):

אשתך כגפן פוריה. אימתי אשתך כגפן פוריה כשהיא צנועה בירכתי ביתך אז בניך כשתילי זיתים, וכן אתה מוצא בשרה ויאמר הנה באהל ויאמר שוב אשוב אליך. אמר ר' יהושע בן לוי אשתך כגפן פוריה בירכתי ביתך בניך כשתילי זיתים, מה זיתים אין בהם הרכבה אף בניך לא יהא בהן פסולת. הרואה גפן בחלום אין אשתו מפלת נפלים שנאמר אשתך כגפן פוריה. שורק יצפה למשיח שנאמר אוסרי לגפן עירה ולשורקה בני אתונו. הרואה ענבים בחלום בין בעתם בין שלא בעתם יפים. שחורים בעתם יפים, שלא בעתם צריכין רחמים, אכלן מובטח לו שהוא בן העולם הבא. הרואה דיתים בחלום זוטרי פרי ורבי עסקיה כזיתא, והני מילי פרי אבל אילני הויין לו בנים מרובים שנאמר בניך כשתילי זיתים, איכא דאמרי שם טוב יוצא עליו שנאמר זית רענן יפה פרי תאר קרא ה' שמך:

יברכך ה' מציון, כל פעולות ונחמות טובות מציון:

וראה בנים לבניך וגו'. א"ר יהושע בן לוי כיון שבנים לבניך שלום על ישראל ולא אתו לידי חליצה ויבום, רשב"ג אמר כיון שבנים לבניך שלום על דיני ישראל דלא אתו לאינצויי:

שיר המעלות רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל. על גבי חרשו חורשים (כתוב ביחזקאל ברמז שנ"ד):

ה' צדיק קצץ עבות רשעים. מלה"ד לבעל הבית שהיה לו פרה חורשת והשאילה לאחר להיות חורש בה והיה לאותו האיש עשרה בנים זה בא חורש וישב לו וזה בא וחורש וישב לו עד שנתגעה הפרה ורבו לה, נכנסו כל הפרות ואותה הפרה לא נכנסה, לא הספיק בעל הפרה לקבל פיוס מאותו האיש אלא מיד בא שבר את העול וקצץ את הסמלונים, כך הם ישראל בעוה"ז זה השלטון בא ומשעבד והולך לו כו' והמענה ארוכה שנאמר על גבי חרשו חורשים הארריכו למעניתם, למחר כשיגיע הקץ אין הקב"ה אומר לעובדי אלילים כך וכך עשיתם לבני אלא מיד בא ומשבר את העולם ומקצץ את הסמלונים שנאמר ואשבור מוטות עולכם וכה"א ה' צדיק קצץ עבות רשעים. רבי חנינא בר פפא ור' שמואל בר נחמני עברו על חד חרשן בשביעית, אמר ליה רשב"ג איישר, א"ל ר' חנינא בר פפא ולא כן אולפן רבי ולא אמרו העוברים אלו עו"א שהם עוברים מן העולם לא אמרו לישראל ברכת ה' אליכם וישראל אומרים ברכנו אתכם בשם ה', וישראל אומרים להם לא דייכם מכל הטובות הבאות עליכם בזכותנו אלא שאתם מגלגלין עלינו את הפיסים וזמיות וגולגליות וארנוניות סוף סוף שאתם פורעים כמה דאת אמר תחת הנחשת אביא זהב וגו':

תהלים – פרק קל – המשך רמז תתפא

שיר המעלות ממעמקים קראתיך ה'. א"ר יוסי בר חנינא משום ר' אליעזר בן יעקב לעולם אל יעמוד אדם על גבי מקום גבוה ויתפלל משום שנאמר ממעמקים קראתיך ה', תניא נמי הכי לא יעמוד אדם לא על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל שאין גבהות לפני המקום שנאמר ממעמקים קראתיך ה':

כי עמך הסליחה. א"ר אחא הסליחה מופקדת אצלך מראש השנה (עו) וכל כך למה למען תורא בשביל ליתן אימתך על בריותיך ביום הכפורים:

תהלים – פרק קלב – המשך רמז תתפא

שיר המעלות זכור ה' לדוד את כל ענותו (כתוב ביהושע ברמז כ' וברמז כ"ד וברמז תקצ"א וברמז תשצ"א). אם אתן שנת לעיני (כתוב בשמואל ברמז קמ"ה):

אם ישמרו בניך בריתי. שלשה דברים נתנו על תנאי, ארץ ישראל, ובית המקדש, ומלכות בית דוד, חוץ מספר תורה ובריתו של אהרן שלא נתנו על תנאי. ארץ ישראל מנין, שנאמר השמרו לכם פן יפתה לבבכם וגו' וחרה אף ה' בכם ועצר את השמים וגו'. בית המקדש מנין, שנאמר הבית הזה אשר אתה בונה אם תלך בדרכי, ואם לאו והבית הזה יהיה עליון כל עובר עליו ישום ושרק. מלכות בית דוד מנין, שנאמר אם ישמרו בניך בריתי ונאמר ופקדתי בשבט פשעם. ומנין לספר תורה שלא נתן על תנאי, שנאמר תורה צוה לנו משה מורשה. ומנין לבריתו של אהרן שלא נתן על תנאי, שנאמר ברית מלח עולם, ואומר והיתה לו ולזרעו אחריו ברית כהונת עולם:

תהלים – פרק קלב – רמז תתפג

זאת מנוחתי עדי עד. ת"ר כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואת הנחלה, מנוחה זו שילה, ואמאי קרי לה מנוחה דנחו מכבוש, נחלה זו ירושלים וכה"א היתה לי נחלתי כאריה ביער ואומר העיט צבוע נחלתי לי דברי ר' יהודה, ר' שמעון אומר מנוחה זו ירושלים וכן הוא אומר זאת מנוחתי עדי עד, ואומר כי בחר ה' בציון אוה למושב לו, ואמאי קרי לה מנוחה על שם מנוחת הארון, נחלה זו שילה דכתיב ויחלק להם יהושע ויפול להם הגורל בשילה. רבי שמעון אומר זה וזה שילה, ר' שמעון בן יוחאי אומר זה וזה ירושלים:

תהלים – פרק קלב – רמז תתפג

כי בחר ה' בציון. עד שלא נבחרה ירושלים היתה א"י כשרה למזבחות, משנבחרה ירושלים יצאת ארץ ישראל שנאמר השמר לך פן תעלה עולותיך וגו', עד שלא נבחרה בית עולמים היתה ירושלים ראויה לשכינה, משנבחרה יצאת ירושלים שנאמר כי בחר ה' בציון ואומר זאת מנוחתי עדי עד. עד שלא נבחר אהרן היו כל ישראל ראויים לכהונה, משנבחר אהרן יצאו ישראל שנאמר ברית מלח עולם היא ואומר והיתה לו ולזרעו אחריו. עד שלא נבחר דוד היו כל ישראל ראויים למלכות, משנבחר דוד יצאו כל ישראל שנאמר הלא לכם לדעת כי ה' וגו' נתן ממלכה לדוד, עד שלא נבחרה ארץ ישראל היו כל הרארצות כשרות לדברות (כתוב ביחזקאל ברמז של"ה):

תהלים – פרק קלג – המשך רמז תתפג

שיר המעלות לדוד הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד כשמן הטוב על הראש יורד על הזקן זקן אהרן שיורד על פי מדותיו. שנו רבותינו כמין שני טפי מרגליות היו תלויין לאהרן בזקנו, א"ר פפא תנא כשהוא מספר עולות ויושבות לו בעיקרי זקנו, ועל דבר זה דאג משה אמר שמא מעלתי בשמן המשחה, יצאה בת קול ואמרה כטל חרמון מה טל אין בו מעילה אף שמן המשחה אין בו מעילה, ועדין היה אהרן דואג שמא משה לא מעל ואני מעלתי, יצאה בת קול ואמרה הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד מה משה לא מעל אף אתה לא מעלת (כתוב בשמואל ברמז קכ"ח וברמז שצ"ב):

כטל חרמון שיורד על הררי ציון, כל פעולות ונחמות טובות מציון:

תהלים – פרק קלד – המשך רמז תתפג

שיר המעלות הנה ברכו את ה' כל עבדי העומדים בבית ה' בלילות. מאי בלילות, אמר רבי יוחנן אלו תלמידי חכמים העוסקין בתורה בלילה מעלה אני עליהם כאלו עוסקין בעבודה. לעולם זאת על ישראל, אמר רב גידל אמר רב זה מזבח בנוי ומיכאל השר הגדול עומד ומקריב עליו קרבן, ור' יוחנן אמר אלו תלמידי חכמים העוסקין בהלכות עבודה מעלה אני עליהם כאלו נבנה בית המקדש בימיהם:

שאו ידיכם קדש וברכו את ה'. שלשה תכיפות הן, תכף לסמיכה שחיטה שנאמר וסמך ושחט. תכל לנטילת ידים ברכה שנאמר שאו ידיכם קדש וברכו את ה', תכף לגאולה תפלה יהיו לרצון אמרי פי וגו', מה כתיב בתריה יענך ה' ביום צרה. א"ר יוסי בר בון כל מי שתוכף לסמיכה שחיטה אין הפגול נוגע באותו קרבן, וכל מי שתוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה, וכל מי שתוכף לגאולה תפלה אין השטן מקטרג (באותו היום) [באותה תפלה]:

תהלים – פרק קלה – המשך רמז תתפג

הללויה הללו את שם ה' וגו'. כי יעקב בחר לו יה גו' (כתוב ברמז תתס"ה וברמז תרס"ח ולעיל בפסוק חבלים נפלו לי בנעימים וברמז רפ"ח):

מעלה נשיאים מקצה הארץ. ר"ל ור' יוחנן, ר' יוחנן אמר אין עננים אלא מלמעלה שנאמר וארו עם ענני שמיא. ריש לקיש אמר אין עננים אלא מלמטה שנאמר מעלה נשיאים מקצה הארץ. על דעתיה דר' יוחנן משל לאחד שכבד את חברו בחבית של יין וקנקנה עמה, על דעתיה דריש לקיש משל לאחד שאמר לחברו הלויני סאה של חטין וא"ל הבא קופתך, כך אמר הקב"ה לארץ אייתי עננך וקבלי מטר. חמש שמות יש לו, עב, ענן, אד, נשיא, חזיז. עב שהוא מעכב את פני (הקרקע) [הרקיע], אד שהוא שובר בעלי שערם, ענן שהוא עושה את הבריות נשיאים אלו על אלו, חזיז שהוא עושה חזיונות ברקיע ומשרה רוח הקדש על הבריות כמה דאת אמר חזון ישעיהו:

תהלים – פרק קלו – המשך רמז תתפג

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו. א"ר יהושע בן לוי הודו למי שגובה חובתו של אדם בטובתו, עשיר בשורו, עני בשיו, יתום בביצתו, אלמנה בתרנגולתה. וא"ר יהושע בן לוי הני להם תורה וזן אותם בחסדו. למה נקרא שמו הלל הגדול, א"ר יוחנן מפני שיושב הקב"ה ברומו של עולם ומחלק מזונות לכל בריה. מהיכן הלל הגדול, אמר רב יהודה מהודו עד על נהרות בבל, רב אחא בר יעקב אמר מכי יעקב בחר לו יה עד על נהרות בבל, ר' יוחנן אמר משיר המעלות עד על נהרות בבל. לעושה נפלאות גדולות לבדו, וכי אחר עשה עמו דבר שהוא אומר לבדו, אלא לבדו יודע מה פלאים עושה כיצד אדם נתון על המטה והנחש לפניו על הארץ בא לעמוד הרגיש לו הנחש וברח מלפניו ואינו יודע מה פלאים עשה הקב"ה עמו, ומי יודע הקב"ה, וכן הוא אומר רבות עשית אתה ה' אלקי נפלאותיך ומחשבותיך אלינו אין ערוך אליך אין לי להעריך ששבחך ואין כדי לספר נפלאותיך, א"ר אלעזר אפילו בעל הנס אינו מכיר בנסו שנאמר לבדו, וכדדרש רב יוסף מאי דכתיב אודך ה' כי אנפת בי במה הכתוב מדבר בשני בני אדם שהלכו לסחורה ישב לו קוץ לאחד מהם התחיל מחרף ומגדף, לימים שמע שטבע ספינת חברו בים התחיל מודה ומשבח לכך נאמר ישוב אפך ותנחמני:

לרוקע הארץ על המים. שנו רבותינו שלשה משקים אסורים משום גלוי, מים, ויין, וחלב. מים מנין לרוקע הארץ על המים, חלב מנין שנאמר ותפתח את נאד החלב, יין מנין דכתיב כל נבל ימלא יין. תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינן יודעות מה רואות, ועומדין ואין יודעים על מה עומדין, הארץ על מה היא עומדת, על העמודים שנאמר המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצוון, ועמודים על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים, ומים על ההרים שנאמר על ההרים יעמדו מים, וההרים על הרוח שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח, ורוח בסערה שנאמר רוח סערה עושה דברו, וסערה תלויה בזרוע של הקב"ה שנאמר ומתחת זרועות עולם, וחכמים אומרים על י"ב עמודים עומדת שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, וי"א על שבעה עמודים עומדת. ר"א בן שמוע אומר על עמוד אחד עומד וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם. למכה מצרים בבכוריהם, בשעה ששלח הקב"ה מכת בכורות אמר לו בחצות הלילה ומת כל בכור, נכנסו כל הבכורות אצל אבותיהם ואמרו להם כל מה שאמר משה הביא עליהם אין אתם מבקשים שנחיה בואו והוציאו את העברים האלה מבינינו ואם לאו אנו מתים, השיבו להם ואמרו אפילו כל המצריים מתים אינם יוצאים מכאן, מה עשו נכנסו כל הבכורות אצל פרעה והיו מצווחין לפרעה ואומרים בבקשה ממך הוצא את העם הזה שבשבילם רעה תבא עלינו ואליך, אמר לעבדיו צאו וקפחו

שוקיהם של אלו, מה עשו הבכורות, מיד יצאו ונטל כל אחד חרבו והרג את אביו שנאמר למכה מצרים בבכוריהם, למכה בכורי מצרים אין כתיב כאן אלא למכה מצרים בבכוריהם, ששים רבוא הרגו הבכורות באבותיהן, ר' אבין בשם ר' יורה בן פזי בתיה בת פרעה בכורה היתה ובתפלתו של משה ניצולה דכתיב טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה, בליל כתיב כמה דאת אמר ליל שמורים הוא לה' וגו' הוא הלילה הזה לה':

לגוזר ים סוף לגזרים. עשרה נסים נעשו לאבותינו על הים (כתוב ברמז תקס"ה):

לגוזר ים סוף, וכתיב נותן לחם לכל בשר, מלך בשר ודם עומד במלחמה אינו יכול לא לזון חיילותיו ולא לספק להם אספניות, אבל מי שאמר והיה העולם אינו כן אלא ה' איש מלחמה שלחם במצרים, ה' שמו שזן ומפרנס לכל בריותיו שנא' לגוזר ים סוף לגזרים, וכתיב נותן לחם לכל בשר. אמר ר' שמואל בר נחמני קשה היא הפרנסה מן הגאולה, שהגאולה על ידי שליח שנאמר המלאך הגואל אותי מכל רע, והפרנסה על ידי הקב"ה שנאמר האלקים הרועה אותי, ר' יהושע דסכנין אמר יותר מקריעת ים סוף דכתיב לגוזר ים סוף לגזרים וסמיך ליה נותן לחם לכל בשר. תנא דבי אליהו פעם אחת הייתי עובר ממקום למקום מצאני אדם אחד שהיה בו מקרא ואין בידו משנה אמר לי רבי רצוני לומר לפניך דבר אחד ומתירא אני שמא תקפיד, אמרתי לו חס ושלום אם אתה שואלני בדברי תורה, אמר לי רבי מפני מה כתיב נותן לחם לכל בשר וכתיב נותן לבהמה לחמה (עז) וכי אין אדם מכין לחמו, אמר לו זהו דרך ארץ אדם עושה בידיו והקב"ה מברך מעשה ידיו שנאמר למען יברכך ה' אלקיך בכל מעשה ידך, יכול יהא יושב ובטל, תלמוד לומר אשר תעשה, אמר לו תשובה זו היא שטה ראשונה שאמרתי לך, אמר לו בני אשיבך צא ולמד מן השוטה כשנטלה ממנו חכמה אינו יכול לפרנס עצמו שעה אחת, כך בני אדם כשנטלה מהם דעה חשובין כבהמה וכחיה ועוף והקב"ה מחלק מזונות לכל באי עולם:

למכה מלכים גדולים, כתיב ואנכי השמדתי את האמורי אשר כגובהה ארזים גבהו, אמרו רבותינו קשה היה סיחון כמגדל וחומה והיה קשה מכל הבריות וארוך מכל המגדל ורגליו מגיעות לארץ ואין כל בריה בעולם יכולה לעמוד לפניו, מה עשה הקב"ה כפה שר שלו שנאמר ואשמיד פרו ממעל והפילו ממקומו ומסרו לישראל, אמרו חכמים קשים היו סיחון ועוג יותר מפרעה וחיילותיו, וכשם שאמרו שירה על מפלת פרעה כך היו ראויין לומר שירה על מפלתן של סיחון ועוק, אלא שבא דוד ואמר עליהם שירה שנאמר למכה מצרים בבכוריהם, למכה מלכים גדולים:

ולעוג מלד הבשן. א"ר שמעון בן לקיש משום בר קפרא פליט היה שמו שנאמר ויבא הפליט, ולמה נקרא שמו עוג שבא ומצא את אברהם שעוסק בעוגות הפסח, כשבא משה וישראל לתחומא דאדרעי אמר להם משה נחנה כאן ולמחר בשחרית אנו נכנסין וכוששין אותה, עמדו שחרית ועדין לא היתה העין רואה, תלה משה את עיניו וראה את עוג יושב על החומה ורגליו מגיעות לארץ, אמר משה איני יודע מה אני רואה חומה אחרת בנו הלילה, אמר ליה הקב"ה זה שאתה רואה עוג הוא, אמר רבי יוחנן אורך רגליו (עח) היו שמונה עשרה אמה, עוג היה תולש הר וזורק על ישראל, א"ל אל תירא משה, נטל צרור ומזכיר עליו שם המפורש וסמכו. ישראל היו אומרים ארורים הם הידים שכך זורקות, והאמורים היו אומרים ארורים הם הידים שכך סומכות:

תהלים – פרק קלז – המשך רמז תתפג

על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו בזכרנו את ציון. א"ר יהודה אמר רב מלמד שהראה הקב"ה לדוד חרבן בית ראשון וחרבן בית שני, בית ראשון על נהרות בבל, בית שני זכור ה' לבני אדם את יום ירושלים. כיון שהגיע ירמיה לנהר פרת ענה נבוצראדן ואמר לו אם טוב בעיניך לבא אתי בבל, חשב ירמיהו בלבו אם אני הולך עמהם לבבל אין מנחם לגלות הנשאר מהם, נטלו הגליות את עיניהם וראו את ירמיה שפרש מהם, געו כלם בבכיה וצוחו רבינו ירמיה הרי אתה מניחנו, שם בכו שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו, ענה ירמיה ואמר להם מעיד אני עלי שמים וארץ אלו בכיתם בכיה אחת עד שאתם בציון לא גליתם:

שם ישבנו גם בכינו. מלמד שלא היה להם ישיבה משיצאו מירושלים עד שהגיעו לפרת אמרו אלקיהם של אלו רחמן הוא וכיון שמסבירין לו פנים הוא חוזר ומרחם עליהם שמא ישובו ויתחברו כלם ויקראו לאלקיהם ויעזרם ולא הועלנו כלום לפיכך היו דוחקין ומריצים אותם בעל כרחם שנאמר על צורנו נרדפנו קלים היו רודפינו:

גם בכינו. מה ראו ישראל לבכרות על נהרות בבל, רבי יוחנן אמר הרג בהם פרת בישראל יותר ממה שהרג נבוכדנאצר הרשע, כשהיו שרויים בארץ לא היו שותים אלא מימי גשמים ומימי נוזלים ומימי מעינות וכיון שגלו לבבל שתו מים מפרת ומתים, לפיכך היו בוכים על ההרוגים שהרגו בהם אויביהם ועל המתים שמתו בדרך ועל ההרוגים שהרג בהם פרת, ולא עוד אלא שהיה נבוכדנאצר יושב בספינה הוא וכל גדוליו וכל שריו ועמהם כל מיני זמר שנאמר כשדים באניות רנתם, וכל מלכי יהודה מוטלים בשלשלאות של ברזל והולכים ערומים על שפת הנהר, נשא נבוכדנאצר הרשע את עיניו וראה אותם אמר לעבדיו מפני מה הללו הולכים בקמה זקופה בלא משאוי אין לכם משא שתתנו על צוארם, באותה שעה הביאו ספרים ועשו אותם כחמת וימלאו אותם חול, מיד נטלו משאוי והניחו על כתפם עד שנכפפה קומתם ואמרו על עצמם על צוארנו נרדפנו, באותה שעה געו כל ישראל בבכיה עד שעלתה שועתם למרום. אמר ר' אחא בר אבא באותה שעה בקש הקב"ה להחזיר את כל העולם לתהו ובהו, אמר הקב"ה כל מה שבראתי לא בראתי אלא בשביל אלו שנאמר גם אני אכה כפי אל כפי והנחתי חמתי, עולם שבראתי בשתי ידי שנאמר אף ידי יסדה ארץ וגו' אחריבנו, א"ר תחליפא בר קרויה באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לפני הקב"ה ואמרו לפניו רבש"ע כל העולם כלו ומלואו שלך לא דיך שהחרבת דירתך של מטה אלא שתחריב דירתך של מעלה, אמר להם וכי לתנחומין אני צריך אני מכיר בראש ואני מכיר בסוף שנאמר ועד זקנה אני הוא, על כן אמרתי שעו מני וגו' אל תאיצו לנחמני, אמר להם תנחומין הללו שאתם מנחמים אותי נאוצים הן לפני רדו מלפני ושאו המשאוי מעליהם, מיד ירדו מלאכי השרת ונטלו המשאוי מעליהם, ולא מלאכי השרת בלבד אלא אף הקב"ה כביכול נשא בעצמו שנאמר למענכם שלחתי בבלה, יצאו לקראתם בני בארי ובני מדינות אחרות והיו רואים אותם ערומים, מה עשו בני בארי הפשיטו את עבדיהם ואת שפחותיהם והקיבום דורון לפני נבוכדנאצר אמר לו שמא מלך אוהב ערומים אתה, אמר להם לכו והלבישום לבני ישראל, מה שכון של בני בארי נטה הקב"ה אליהם חסד מכל ארץ ישראל והם יפים יותר, אמרו כל אדם שנכנס שם אינו מבקש לצאת בלא עברה, מהו גם בכינו שהם בוכים ומבכים עמהם הקב"ה:

על ערבים בתוכה תלינו כנורותינו כי שם שאלונו שובינו דברי שיר. אמר להם נבוכדנאצר מה אתם יושבים ובוכים הכינו עצמכם עד שאנו אוכלים ושותים אני מבקש שתעמדו ותקישו לפני ולפני עבודת אלילים בכנורות שלכם כדרך שהייתם מקישים לפני אלקיכם, התחילו מסתכלים אלו באלו לא דינו שהחרבנו את בית המקדש אלא עכשו אנו עומדים להקיש לפני הננס הזה ולפני עבודת אלילים. היה רבי יצחק בר

טבלא אומר משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שנשא בת מלכים אמר לה עמדי והשקיני כוס אחד ולא רצתה להשקותו, כעס עליה והוציאה מתוך ביתו והלכה ונשאת למוכה שחין, אמר לה עמדי והשקיני כוס אחד אמרה לו ריקה בת מלכים הייתי ונשאתי למלך ועל שאמר לי השקיני כוס אחד ולא רציתי להשקותו כעס עלי והוציאני מתוך ביתו שאילו השקיתיו הייתי מוסיף על כבודי כבוד עכשו אתה אומר לי עמדי והשקיני, עמדו כלם ושלטו בעצמם ונתנו אליוני ידיהם לתוך פיהם ומקצצים אותם. שירו לנו משיר ציון וגו' לא נשיר לא נאמר אלא איך נשיר, מראים אצבעותיהם ואומרים היינו כפותים ונתקטעו אצבעותינו, וכה"א ואקבצם אל הנהר הבא אל אהוא וגו' ואבינה בעם ובכהנים ומבני לוי לא מצאתי שם, שם היו אלא שלא היו יכולין להקיש בכנורות, ומנין שחזרו אותם הלויים שגלו מתוכה שנאמר ורבים מהכהנים והלויים וראשי האבות הזקנים אשר ראו את הבית הראשון וגו', כיון שידע כן נבוכדנאצר עמד והשליך מישראל תלי תלים של הרוגים, ואעפ"כ היה להם שמחה שלא אמרו שירה לפני ע"א שנאמר ותוללינו שמחה, באותה שעה נשבע הקב"ה לישראל אתם שלטתם בעצמכם וקטעתם אצבעות ימינכם אף אני השיב אחור ימינו מפני אויב ואינה חוזרת אלא א"כ אזכיר אתכם שנאמר אם אשכח ירושלים תשכח ימיני:

תהלים – פרק קלז – רמז תתפה

תניא סד אדם את כל ביתו ומשייר דבר מועט זכר לירושלים, עושה אשה תכשיטיה ומשיירת דבר מועט זכר לירושלים שנאמר אם אשכח ירושלים תשכח ימיני, ומשחרב בית המקדש רבו פרושים בישראל לא היו אוכלין בשר ולא היו שותים יין, נטפל להם רבי יהושע אמר להם בני מפני מה אין אתם אוכלין בשר ושותים יין, א"ל נאכל בשר שבכל יום היה התמיד קרב על גבי המזבח ונשתה יין שבכל יום היה מתנסך על גבי המזבח ועכשו בטל, אמר להם אף תאנים וענבים לא נאכל שמהם מביאים בכורים, לחם לא נאכל שמהם מביאים שתי הלחם בעצרת ולחם הפנים בכל שבת ושבת, מים לא נשתה שממנו היו מנסכין מים בחג, שתקו, אמר להם שלא להתאבל כל עיקר אי אפשר שכבר נגזרה גזרה, ולהתאבל יותר מדאי אי אפשר. דאמר רבי יהושע אין גוזרין גזרה על הצבור אלא אם כן רוב הצבור יכולין לעמוד בה, מאי קראה, א"ר אדא בר אהבה במארה אתם נארים ואותי אתם קובעים הגוי כלו, אי איכא הגוי כלו אין ואי לא לא, אלא כך אמרו חכמים סד אדם את ביתו בסיד ומשייר דבר מועט, ועושה אדם כל צרכי סעודה ומשייר בה דבר מועט, ומאי ניהו אמר רב פפא כסא דהרסנא, עושה אשה כל תכשיטיה ומשיירת דבר מועט, ומאי ניהו אמר רב בת צידעה שנאמר אם אשכח ירושלים תשכח ימיני. מאי על ראש שמחתי, א"ל זה אפר מקלה שבראש חתנים, א"ל רב פפא לאביי היכי מנח לה, א"ל במקום תפלין שנאמר לשום לאבלי ציון פאר תחת אפר. רבי דוסא אמר אם אשכח ירושלים תשכח ימיני מלעשות נסים, רבי עזריה אמר בשם רשב"ל את מוצא כיון שגרמו העונות ונכנסו עו"א לירושלים נפלו גבורי ישראל וכפתו ידיהם לאחוריהם, אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה בני נתונים בצרה ואני רואה כביכול השיב אחור ימינו מפני אויב. ובסוף גלה אותה לדניאל ואתה לך וגו', אמר לו ליתן דין וחשבון, א"ל ותנוח, א"ל ניחא לעולם, א"ל ותעמוד, א"ל לקץ הימים או לקץ הימין, א"ל לקץ הימין שהיא משועבדת, א"ל הקב"ה קץ נתתי לימיני כל זמן שבני משועבדים תהא ימיני משתעבדת עמהם, גאלתי בני גאלתי ימיני, הוא שדוד אמר למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך וענני, רבון העולמים עשה להם בשביל ידיך אברהם יצחק ויעקב, וכל זמן שאין להם זכות עשה להם בשביל ימינך וענני, א"ל הקב"ה אני עושה שנאמר חשף ה' את זרוע קדשו וכתוב הושיעה לו ימינו וזרוע קדשו:

תהלים – פרק קלז – רמז תתפו

זכור ה' לבני אדום את יום ירושלים. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אתה אומר לנו זכור [את אשר עשה לך עמלק] אנו שכחה מצויה בנו, אתה זכור שאין שכחה לפני כסא כבודך:

האומרים ערו ערו עד היסוד בה. רבי אבא בר כהנא אמר פגרו פגרו כד"א חומת בבל ערער תערער, ר"ל אמר פנון פנון כד"א ותער כדה אל השוקת (כתוב לעיל ברמז תתט"ו):

שאלו את ר' אליעזר דורות האחרונים כשרים מן הראשונים, אמר להם עדיכם בית הבחירה. אבותינו העבירו את התקרה שנאמר ויגל את מסך יהודה אבל אנחנו פעפענו את הכתלים שנאמר האומרים ערו ערו עד היסוד בה, ללמדך שכל דור שאינו נבנה בימיו מעלה עליו הכתוב כאלו החריבו, מאי טעמא לפי שלא עשה תשובה. בעון קומי ר' יונה בת כהן שנשאת לישראל חוזרת ואוכלת, בת ישראל שנשאת לכהן הואיל והיא ראויה לאכול למה אינה אוכלת, אמר לו ר' זעירא, רב ענן בשם רב מהו בת כהן מתלמדת של כהן, כמה דאתל אמר בת בבל השדודה, וכי בת בבל היתה, אלא שמע מינה שעשתה כמעשה בבל:

תהלים – פרק קלח – רמז תתפז

לדוד אודך בכל לבי וגו' יודוך ה' כל מלכי ארץ. דרש רבי יהודה רבה אפיתחא דבי נשיאה מאי דכתיב יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו מאמר פוך לא נאמר אלא אמרי פוך, בשעה שאמר הקב"ה אנכי ולא יהיה לך אמרו עו"א לכבוד עצמו הוא דורש, כיון שאמר כבוד את אביך ואת אמך וזרו והודו למאמרות הראשונות, א"ר יצחק מהכא ראש דברך אמרת ולא סוף דברך אמת, אלא מסוף דברך ניכר שראש דברך אמת:

יודוך ה' כל מלכי ארץ כי שמעו אמרי פוך. לא היתה אומה באומות שלא הלך ודבר ודפק על פתחה אם ירצו ויקבלו את התורה מ"ט כי שמעו אמרי פוך, ואומר אלוה מתימן יבא וגו' ה' התורה מ"ט כי שמעו אמרי פוך, ואומר אלוה מתימן יבא וגו' ה' מסיני בא וגו', יכול שמעו וקבלו, ת"ל ואותם לע יעשו, ואומר ועשיתי באף ובחמה נקם את הגוים אשר לא שמעו, אפילו שבע מצות שקבלו עליהם פרקום ונתנום לישראל, משל לאחד ששלח את חמורו ואת כלבו לגורן וכו'. בא דוד ונתן הודאה למקום על כך שנאמר אתה האל עושה פלא וגו', אמר דוד רבון העולמים פלאות שעשית בעולמך שהודעת תורתך לעובדי אלילים, ואין עוז אלא תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן:

כי רם ה' ושפל יראה. דרש רב עוירא ואי תימא רבי אלעזר בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מדת ב"ו גבוה רואה את הגבוה ואין גבוה רואה את השפל אבל מדת הקב"ה אינו כן הוא גבוה ורואה את השפל שנאמר כי רם ה' ושפל יראה. וגבוה ממרחק יידע, א"ר אלעזר כל אדם שיש בו גסות הרוח שכינה מיללת עליו שנאמר וגבוה ממרחק יידע:

תהלים – פרק קלט – רמז תתפז

למנצח לדוד מזמור וגו' אתה ידעת שבת וקומי בנתה לרעי מרחוק. שבת בגן עדן וטרודי מתוכה באיזה זכות יעצת לבראותי בזכות (עט) אותו שבא מרחוק, הדא הוא דכתיב קורא ממזרח עיט מארץ מרחק איש עצתי:

ארחי ורבעי זרית. דרש ר' חנינא בר פפא מלמד שלא מכל הטפה כלה נוצר האדם אלא מן הברור בשבה. תנא דבי רבי ישמעאל משל לאדם שזורה תבואה בבית הגרנות נוטל את האוכל ומניח את הפסולת, כדר'

אבהו דר' אבהו רמי כתיב ותאזרני חיל למלחמה (בשמואל ברמז קס"ג). אמר רבי יוחנן בן פזי ארחי זה האשה שנאמר חדל להיות לשרה אורח. ורבעי זה האישה, מהו זרית שהוא זורה את הזרע במעי האשה ובורר אותו מתקוים, מלוחים, מרים, סרוחים. מתוקים של עין, מלוחים של אוזן. מרים של חוטם. סרוחים של פה, וכן אמרה חנה אין צור כאלקיניו אין צייר כאלקיניו:

כי אין מלה בלשוני הן ה' ידעת כלה. ר' יודן אמר לגרמיה קודם עד שלא (יחרש) [יארש] לשוני [דבור] הן ה' ידעת כלה:

אחור וקדם צרתני. א"ר ירמיה בן אלעזר דו פרצופין היו לאדם הראשון שנאמר אחור וקדם צרתני, רב ושמואל חד אמר פרצוף אחד וחד אמר זנב, בשלמא למאן דאמר פרצוף אחד דכתיב אחר וקדם, אלא למאן דאמר זנב מאי אור וקדם, כדר' אמי דא"ר אמי אחור למעשה בראשית וקדם לפורענות, בשלמא אחור למעשה בראשית דאיברי במעלי שבתא אלא קדם לפורענות, פורענות דמאי, אלימא משום קללה הא בתחלה נתקלל נחש ולבסוף חוה ולבסוף האדמה, אלא לפורענות דמבול דכתיב ויימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם עד בהמה. ולמאן דאמר פרצוף הי מנייהו סגיא ברישא, מסתברא דזכר מסתגי ברישא דתניא לא יהלך אדם אחר אשה בדרך ואפילו היא אשתו, נזדמנה לו על הגשר יסלקנה לצדדים, וכל העעובר אחרי אשה בנהר אין לו חלק לעולם הבא. ד"א אחור וקדם צרתני, א"ר יונתן אם זוכה אדם אוכל שני עולמות אחור וקדם ואם לאו בא ליתן דין וחשבון:

ותשת עלי כפכה. כמה דאת אמר כפך מעלי הרחק, א"ר אלעזר אנדרוגינוס בראו שנאמר זכר ונקבה בראם, א"ר שמואל דו פרצופין בראו ונסרו ועשאו גב לכאן וגב לכאן, ר' תנחומא בשם ר' ברכיה בשם ר' אלעזר גולם בראו והיה וטל מסוף העולם ועד סופו הה"ד גלמי ראו עיניך. רבי יהודה בר' נחמיה בשם ר' שמעון בשם ר' אלעזר מלא כל העולם כלו בראו ממזרח עד מערב שנאמר אחור וקדם צרתני, מצפון לדרום שנאמר מקצה הארץ ועד קצה הארץ, ומנין אף בחללו של עולם שנאמר ותשת עלי כפכה, אמר ר' אלעזר אחור למעשה יום ראשון וקדם למעשה יום אחרון, היא דעתיה דר' אליעזר תוצא הארץ נפש חיה זו רוחו של אדם הראשון, אמר ר' שמעון בן לקיש אחור למעשה יום אחרון וקדם למעשה בראשית זה דעתיה דריש לקיש ורוח אלקים מרחפת על פני המים זה רוחו של אדם הראשון, א"ר שמואל בר תנחום אף קלוסו אינו אלא באחרונה הה"ד הללו את ה' מן הארץ עד מלכי ארץ וכל לאומים, א"ר שמלאי כשם שקלוסו אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף כך תורתו אינו אלא אחר בהמה חיה ועוף, שנאמר זאת החיה אשר תאכלו מכל הבהמה אשר על הארץ ולבסוף אשה כי תזריע:

תהלים – פרק קלט – רמז תתפח

ותשת עלי כפכה. מכאן לארץ ולבית המקדש שנבראו בשתי ידים וכתוב ידך עשוני ויכוננני, וכתוב המקדש ה' כוננו ידך. אשא כנפי שחר וגו' (כתוב ברות בפסוק ויען בועז ויאמר לה הוגד הוגד לי):

ואומר אך חשך ישופני. אמר דוד אני אמרתי אך חשך ישופני לעולם הבא שהוא דומה ליום עכשו העולם הזה שדומה ללילה אור בעדני. כיון ששקעה החמה בלילי שבת התחיל האורה והיתה משמשת התחילו הכל מקלסין להקב"ה הה"ד תת כל השמים ישרהו, מפני מה, ואורו על כנפות הארץ, הדא הוא דכתיב ויברך אלקים את יום השביעי במה ברכו, באורה, ריש לקיש בשם ר' נזירא ל"ו שעות שמשא אותה אורה י"ב של ערב שבת י"ב של ליל שבת י"ב של שבת, כיון ששקעה החמה במוצאי שבת והתחיל החשך ממשמש ובא נתירא אדם הראשון ואמר אך חשך ישופני תאמר אותו שכתוב בו והוא ישופך ראש בא

להזדווג מביניהם וברך עליה הדא והא דכתיב ולילה אור בעדני, אתיא בשמואל דאמר שמואל מפני מה מברכין על הנר במוצאי שבת מפני שהוא תחלת ברייתו:

אשר עושייתי בסתר רוקמתי בתחתיות ארץ. אמצעיים הולד דר במדור האמצעי, אחרונים הולד דר במדור העליון, וכיון שמגיע זמנו לצאת מתהפך ויורד, וזו הי חבלי לידה. תנא חבלי נקבה מרובים מחבלי זכר, היינו דאמר ר' אלעזר מאי דכתיב אשר עושייתי בסתר רוקמתי בתחתיות, דרתי לא נאמר אלא רוקמתי:

גלמי ראו עיניך, היה ר' מאיר אומר אדם הראשון מכל העולם כלו הוצבר עפרו שנאמר גלמי ראו עיניך וכתב עיני ה' וגו', א"ר אושעיא משמיה דרב אדם הראשון ראשו מבבל, גופו מארץ ישראל, אבריו משאר ארצות, עגבותיו א"ר יוחנן מאקרא דאגמא:

ועל ספרך כלם יכתבו. הראה לו כל הדורות עד שיחיו המתים, א"ל כל מה שראו עיניך (פ) כלם יכתבו, ומהו ולו אחד בהם אמר הקב"ה ביום הזה אני גואל את בני ממצרים וביום הזה אני קורע להם את הים ומפיל שונאיהם. ביום הזה אני נותן התורה ולא נשתנה יום אחד ולא נתחלש הוי אומר ולו אחד בהם, רבי יהושע אומר מהו ולו אחד בהם מימים שברא הקב"ה בחר לו אחד מהם יום הכפורים או שבת. ד"א גלמי ראו עיניך שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון כל הדורות וכתבם בספרו שנאמר זה ספר תולדות אדם. א"ר שמעון בן לוי מאי דכתיב זה ספר תולדות אדם מלמד שהראה לו הקב"ה לאדם הראשון עד שהוא גולם דור דור ודורשיו שמח בתורתו ונתעצב במיתתו, אמר ולי מה יקרו רעיק אל, א"ר ידוד אמר רב אדם הראשון בלשון ארמי ספר שנאמר ולי מה ייקרו רעיק אל:

ימים יוצרו ולו אחד בהם, רבי אליעזר אומר יומו של סיסרא, יומו של סנחריב, יומו של גוג ומגוג, ר' יהושע אומר שס"ה ימים הם וליחידו של עולם אחד מהם, ר' לוי אמר זה יום הכפורים הכזה יהיה צום אבחרהו יום ענות אדם נפשו, ר' יצחק אמר זה יום השבת שנאמר זכור את יום השבת לקדשו, כיצד אדם עושה מלאכה כל ששה ונח בשביעי מתרצה עם בניו ועם בני ביתו (פא) ואעפ"כ שאתם עושים מלאכה כל ששה יום שבת יעשה כלו תורה, מכאן אמרו ישכים אדם (וישב) ביום השבת וילך לבית הכנסת ולבית המדרש שנאמר לך אכול בשמחה לחמך. ד"א ולו אחד בהם זה יום שביעי לפי שהעולם הזה ששת אלפים שנה, שני אלפים תהו, שני אלפים תורה, שני אלפים ימות המשיח ובעונותינו שרבו יצאו מה שיצאו, וכשם שאנו עושים שנה אחת לשבע שנים שמיטה כך עתיד הקב"ה לעשות שמיטה יוום אחד שהוא אלף שנים, ואומר והיה יום אחד הוא יודע לה' זה יום שביעי, והיה לעת ערב יהיה אור זה העולם הבא ונארמ מזמור שיר ליום השבת לעולם שכלו שבת. ד"א ימים יוצרו ברא הקב"ה ימים וברר לו אחד מהם, ואי זה אמר ר' לוי זה יוום השבת. ברא שנים וברר לו אחת מהן זו שביעית שנאמר ושביתה הארץ שבת לה'. ברא שבועים וברר לו אחד מהם זה יוכל וקדשתם את שנת החמשים שנה. ברא בהמות וברר לו אחת מהן זו בהמות בהררי אלף כי לי כל חיתו יער בהמות בהררי אלף. ברא עופות וברר לו אחד מהם זו זיו שדי וזיר שדי עמדי. ברא דגים וברר לו אחד מהם זה לוייתן לוייתן זה יצרת לשחק בו. ברא מדברות וברר לו אחד מהם זה מדבר סיני. ברא הרים וברר לו הר סיני שנאמר ההר חמוז אלקים לשבתו. ברא ארצות וברר לו אחת מהן זו ארץ ישראל שנאמר תמיד עיני ה' אלקיך בה. ברא רקיעים וברר לו אחד מהם שנאמר סולו לרוכב בערבות ביה שמו. ברא אומות ברר לו אחת מהן שנאמר ובך בחר ה' אלקיך. ברא שבטים וברר לו אחד מהם שנאמר ובחור אותו מכל שבטי ישראל. ולי מה יקרו רעיק אל, עשרה דברים נקראו יקרים (ברמז צ"ז):

אספרם מחול ירבון. אמר ריש לקיש מאי אספרם מחול ירבון אילימא צדיקי הוא דנפידשי מחלא השתא בכל ישראל כתיב בהו כחול אשר על שפת הים צדיקי אית בהו נפישו מחלא, אלא אלו מעשיהם של צדיקים אספרם מחול ירבון קל וחומר ומה חול שהוא מועט מנין על הים, צדיקים על אצת כמה וכמה שמגינין על ישראל. הלא משנאיך ה' אשנא אלו האפיקורוסין:

הקרני אל ודע לבבי. רבי יודן ורבי איבו בשם ר' נתן שני בני אדם אמרו דבר אחד, אברהם ודוד, אברהם אמר ה' אלקים מה תתן לי אמר לפניו רבש"ע אם עתיד אני להעמיד בנים ולהכעיסך מוטב לי ואנכי הולך עירי, דוד אמר חקרני אל ודע לבבי בחנני ודע שרעפי וראה אם דרך עוצב בי ונחני בדרך עולם, אמר לפניו רבש"ע אם אני עתיד להעמיד בנים ולהכעיסך מוטב לי ונחני בדרך עולם:

תהלים – פרק קמ – רמז תתפח

למנצח מזמור לדוד חלצני ה' וגו' סכותה לראשי ביום נשק. א"ר יוסי בר בון ביום נשק (שקציר) (פב) [שהקייץ] נושק את החורף. ד"א ביום נשק זה נשקו של גוג. ד"א באותו יום שישקו שני עולמות זה לזה העולם הזה יוצא והעולם הבא נכנס ואומר וסוכה תהיה לצל יומם מחורב. אל תתן ה' מאויי רשע (כתבו ברמז קכ"ו ובפסוק ויגש הפלשתי). א"ר יצחק אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע אל תתן לעשו הרשע תאות לבו זממו אל תפק ירמו סלה זה גרממיא של אדם שאלמלי הם יוצאים מחריבים כל העולם כלו, דא"ר אחא בר חנינא תלת מאה מלכי קטרי תאנא איכא בגרממיא של אדם, ותלת מאה ושתין וחמש מרזבני איכא ברומי, וכל יומא נפקי הני לאנפי הני והני לאנפי הני, וקטלי חד מהני להני וחד מהני להני ומטרדי לאוקומי מלכא:

ראש מסבי עמל שפתימו יכסמו, אלו ראשי סנהדרין שהם יגעים בתורה כל מה שמוציאין מפיהם (פג) הם אוכלין. ד"א אלו עובדי אלילים שהם משכימים ומעריבים ונוטלים עצה על ישראל ונותנים עיניהם על ממונם:

איש לשון בל יכון בארץ. א"ר לוי לעתיד לבא נוטל הקב"ה את עובדי אלילים ומוסרם לגיהנם ואומר להם למה הייתם קונסים את בני והם אומרים מהם ובהם היו באים ואומרים לשון הרע והקב"ה נוטל את אללו ואלו ומורידן לגיהנם. ד"א איש לשון זה הנחש שאמר לשון הרע על בוראו, בל יכון בארץ על גחונך תלך. איש חמס רע יצודנו למדחפות, למדחפה אין כתיב כאן אלא למדחפות אדם נתקל וחווה נתקללה ונחש נתקלל. וכה"א איש תהפוכות ישלח מדון זה הנחש שהפך דברים על בוראו, ונרגן שרגן דברים על בוראו, לא מות תמותון, יפריד אלופ שהפריד אלופו של עולם ומיד נתקלל. אך צדיקים יודו לשמך זה אחד משבע כתות בגן עדן (כתוב ברמז תרנ"ו):

תהלים – פרק קמא – רמז תתפח

מזמור לדוד ה' קראתיך חושה לי האזינה קולי בקראי לך תכון תפלתי קטרת לפניך וגו' (כמלכים ברמז רט"ו):

תהלים – פרק קמב – רמז תתפח

משכיל לדוד וגו' אשפוך לפניו שיחי וגו'. זעקתי אליך ה' אמרתי אתה מחסי חלקי בארץ החיים, קורא לארץ ישראל ארץ החיים, ר' שמעון בן לקיש בש"ר אלעזר הקפר מפני שמתני ארץ ישראל חיים תחללה לימות המשיח. אמר דוד מתאוה אני לישב בתוכה ואין שאול מניחני אלא כי גרשוני היום מהסתפח וגו'

לפיכך זעקתי אליך ה'. ד"א מדבר ביעקב זעקתי אליך ה' בשעה שיצאתי מבית אבי מהו אומר אם יהיה אלקים עמדי, אתה מחסי והנה אנכי עמר, חלקי בארץ החיים מתאוה אני לחזור לארץ ישראל, אמר יעקב ברשות יצאתי אף אני איני חוזר אלא ברשות, א"ל הקב"ה רשות אתה מבקש הרי הרשות בידך שנאמר שוב אל ארץ אבותיך:

הוציאה ממסגר נפשי. זה נח שהיה סגור בתבה י"ב חדש. להודות את שמך לתת הודאה לשמך. בי יכתירו צדיקים יתכללון בי צדיקיא:

כי תגמול עלי. שגמלת ואמרת לי צא מן התבה שנאמר וידבר אלקים אל נח לאמר צא מן התבה:

תהלים – פרק קמג – רמז תתפח

מזמור לדוד ה' שמע תפלתי האזינה אל תחנוני וגו' ואל תבוא במשפט את עבדך וכתוב לדוד שפטני ה'. אמר דוד בשעה שאתה דן את הרשעים (פד) שפטני ה' ובשעה שאתה דן את הצדיקים אל תבוא במשפט את עבדך:

כי לא יצדק לפניך כל חי (כתוב ברמז תש"ג):

תהלים – פרק קמד – רמז תתפח

לדוד ברוך ה' צורי וגו' הנותן תשועה למלכים זה שאול ודוד ואח"כ הפוצה את דוד עבדו, א"ר יצחק כשם שהיה דוד מתפלל שלא יפול ביד שאול כך היה מתפלל שלא יפול שאול בידו, אמר דוד רבון העולמים הרבה שונאים היו לי וכלם גדולים ולא עמד לנגדי אלא שאול ביום הציל ה' אותי מכף כל אויביו ומיד שאול, וכן הוא אומר על כן קרא למקום ההוא (פה) סלע המחלקות:

אשר בנינו כנטיעים. אמר מר זוטרא בר טוביא אמר רב אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא מימיהם, בנותינו כזויות אלו בחורות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהן, וכן הוא אומר ומלאו כמזרק כזויות מזבח, ואי תימא מהכא מזויוני מלאים מפיקים מזן אל זן, אלו ואלו מעלה עליהם הכתוב כאלו נבנה היכל בימיהם שנאמר מחוטבת תבנית היכל. לפי שנאמר ואולך אתכם קוממיות אין לי אלא אנשים, נשים מניו, תלמוד לומר בנותינו כזויות מחוטבות תבנית היכל, כמה היה תבנית היכל, מאה אמה (כתבו ברמז תע"ט):

אלופינו מסובלים. רב ושמואל ואמרי לה ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר אלופים בתורה ומסובלים במצות, וח"א אלופים בתורה ובמצות ומסובלים ביסורין, אין פרץ שלא תהא סיעתנו כסיעתו של שאול שיצא ממנו דואג, ואין יוצאת של תהא סיעתנו כסיעת דוד שיצא ממנו אחיתופל, ואין צוחה שלא תהא סיעתנו כסיעתו של אלישע שיצא ממנו גחזי. ברחובותינו שלא יהא לנו בן או לתמיד שמקדיח תבשילו ברבים. ד"א אלופינו מסובלים, ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר אלופינו סובלים אין כתיב כאן אלא מסובלים בשעה שהקטנים סובלים את הגדולים, אין פרצה של גלות כמה דאת אמר ופרצים תצאנה אשה נגדה, ואין יוצאת אין יציאה של גלות שנאמר ויצא מן בת ציון. ואין צוחה אין צוחה של גלות שנאמר וצוחת ירושלים עלתה. (אשרי) יושבי ביתך. שנו רבותינו חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת קודם תפלתן כדי שיכוונו את לבם לאביהם שבשמים, מנה"מ א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא אשרי יושבי ביתך וגו'. אחר תפלתן מנין, שנאמר אך צדיקים יודו לשמך וגו' הללוך לא נאמר אלא יהללוך, א"ר יהושע בן לוי

מכאן לתחית המתים מן התורה. וא"ר יהושע בן לוי כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא שנאמר אשרי יושבי ביתך עוד יהללוך סלה):

תהלים – פרק קמה – רמז תתפח

תהלה לדוד. א"ר אלעזר בר אבינא כל האומר תהלה לדוד בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא, מאי טעמא אלימא משום דאתיא באל"ף ב"ת ונימא אשרי תמימי דרך דאתיא בתמניא אפי, אלא משום דאית ביה פותח את ידך, ונימא הלל הגדול דמצראה דכתיב ביה נותן לחם לכל בשר, אלא משום שיש בו מפלתן של שונאיהם של ישראל דכתיב נפלה לא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל. במערבא מתרצי לה הכי נפלה ולא תוסיף לנפול עוד קום בתולת ישראל. אמר רב נחמן בר יצחק אעפ"כ חזר דוד וסמכו ברוח הקדש סומך ה' לכל הנופלים וזוקף לכל הכפופים. ארוממך אלוקי המלך (ברמז תרס"ח). טוב ה' לכל וכתוב טוב ה' לקויו (כתוב ברמז תת"ח). ורחמיו על כל מעשיו. א"ר שמואל בר נחמני על כל שהוא מדותיו מרחם, ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי טוב ה' לכל ומרחמיו הוא נותן לכל הבריות. ר' תנחומא א"ר אבא ור' אבוי בש"ר אחא למחר שנת בצורת באה והבריות מרחמין אלו על אלו והקב"ה מתמלא עליהם רחמים. ביומוי דר' תנחום הוו צריכין ישראל למטרא, אתון לגביה, א"ל רבי גזור תעניתא וגזר תעניתא, ויומא קדמאי יום תניין יום תליתאי ולא אתא מטרא, עאל ודרש להון א"ל בני התמלאו רחמים אלו על אלו והקב"ה מרחם עליכם, וכשהם מחלקים צדקה לעניים ראו איש נותן מעות לגרושתו. אתון לגביה, א"ל רבי את יתיב הכא והכא עבידתא א"ל מהו כן, א"ל ראינו איש נותן מעות לגרושתו, שלח בתריה ואייתיה לנו ציבורא א"ל מה היא לך זו א"ל גרושתי היא, אמר לו מפני מה נתת לה מעות, אמר לו ראיתי אותה בצרה גדולה ונתמלאתי עליה רחמים, הגביה ר' תנחומא פניו למעלה ואמר רבון העולמים ומה אם זה שאין לזו עליו מזונות ראה אותה בצרה ונתמלא עליה רחמים, אתה שכתוב בך רחום וחנון ואנו בניך בני בחוניך בני אברהם יצחק ויעקב עאכ"ו שתמלא עלינו רחמים, מיד ירדו גשמים ונתרווח העולם:

ורחמיו על כל מעשיו (בפסוק ואל זועם בכל יום). רבי קביל יסורין ועל ידי מעשה באו ועל ידי מעשה הלכו, כי הא דההוא עגלא דהווי קא ממטו ליה לשחיטה אזל תלא ליה לרישיה בכנפיה דרבי וקא בכי כמימר שובי אמר ליה זיל כי לכך נוצרת, אמרי הואיל ואינו רחמן נייתי עליה יסורין, ועל ידי מעשה הלכו היכי דמי, יומא חד הוה קיימא אמתיה דרבי וקא כנשא ביתא הוה שדיא בני כרכושתא וקא כנשא להו, א"ל שבקינהו דכתיב ורחמיו על כל מעשיו, אמרו הואיל ורחם רחמו בהדיה:

סומך ה' לכל הנופלים, אלו העקרות שהם נופלות בבתיהן, וזוקף לכל הכפופים, כיון שהקב"ה פוקדן בבנים הן נזקפות, תדע לך שכן לאה שנואה היתה וכיון שפקדה הקב"ה בבנים נזקפה הדא הוא דכתיב וירא ה' כי שנואה לאה. א"ר חייא בר אבא שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, מדת ב"ו יש לו אוהב עשיר נדברק בו ונכסף בו וכיון שרואה שמטה ידו פורש ממנו ולא עוד אלא מלעיג עליו, אבל הקב"ה אינו כן אם נפל זוקפו שנאמר סומך ה' לכל הנופלים, ולכל העומדים אינו אומר, אבל העומדים הוא מפיל שנאמר שם נפלו פועלי און דוחו ולא יכלו קום:

עיני כל אליך ישברו, ההוא דאתא לקמיה דרבא אמר ליה במה אתה סועד אמר לו בתרנגולת פטומה, אמר ליה ולא חיישת לדוחקא דציבורא, אמר לו אטו מדירהו קא אכילנא מדרחמנא קא אכילנא דתניא עיני כל אליך ישברו וגו' בעתם לא נאמר אלא בעתו מלמד שכל אחד ואחד נותן לו הקב"ה כדי פרנסתו בעתו,

אדהכי והכי אתאי אחתיה דרבא דלא חזיה תליסר שנין ואייתיאת להי תרנגולת פטומה ויין ישן אמר (ליה) מאי דקמא, אמר לו נעניתי לך קום אכול:

פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון. בימי ר' שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא, אמרי הייכי נעביד אתרי לא ניבעי רחמי ניבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול, א"ל ר' שמואל בר נחמני ניבעי רחמי אכפנא דאי יהיב קוב"ה שובעא לחיי יהיב דכתיב פותח את ידך ומשביע לכל חי רצון, ומנא לן דלא בעינן רחמי אתרי דכתיב ונצומה ונבקשה מאלקיננו על זאת, במערבא אמרי ורחמי למבעי על רזא דנא. ומשביע לכל חי רצון (ברמז תתרמ"ט):

צדיק ה' בכל דרכיו. רב הונא רמי כתיב צדיק ה' בכל דרכיו וכתוב וחסיד בכל מעשיו, בתחלה צדיק ולבסוף חסיד:

קרוב ה' לכל קוראיו וכתוב למה ה' תעמדו ברחוק (כתוב ברמז רצון יראיו יעשה, כגון ר' חנינא בן דוסא שהיה עומד ומתפלל ובא חברבר והכישו ולא הפסיק תפלתו, הלכו ומצאו אותו חברבר מת מוטל ע"פ חורו. אמר ליה ר' לא הרגשת, אמר להם יבא עלי מתוך שהיה לבי מכוון בתפלה אם הרגשתי, א"ר יצחק בר' אלעזר ברא לו הקב"ה (פו) מעיין תחת כפות רגליו:

תהלים – פרק קמו – רמז תתפח

הללויה הללי נפשי וגו' אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו, ולמה יעקב דכתיב וירא יעקב כי יש שבר במצרים. רבי אבהו בש"ר אלעזר אשרי שאל יעקב בעזרו שברו על ה' אלקיו עושה שמים וארץ וכי מה ענין זה לזה, אלא בשר ודם יש לו פטרון שליט באפרכיא זו ואינו שליט באפרכיא אחרת אפילו תאמר קוזמוקטור שליט ביבשה שמא תאמר שליט בים, אבל הקב"ה שליט בים וביבשה מציל מן הים מציל מן היבשה מציל מן המים מציל מן האש מציל מן החרב מציל מבור אריות הדא הוא דכתיב עושה שמים וארץ את הים ואת כל אשר בם:

עושה משפט לעשוקים אלו ישראל דכתיב עשוקים בני ישראל. נותן לחם לרעבים אלו ישראל דכתיב ויענך וירעיבך. ה' מתיר אסורים, מה שאסרתי לכם התרתי לכם, אסרתי לכם חלב בהמה התרתי לכם בחיה. אסרתי לכם גיד הנשה בחיה התרתי לכם בעוף. אסרתי לכם שחיטה בעופות התרתי לכם שחיטה בדגים, רב אחא ורב ביזנא בש"ר מאיר (פז) יותר ממה שאסרתי לכם התרתי לכם, אסרתי לכם נדה התרתי לכם דם בתולים, אסרתי לכם אשת איש התרתי לכם את השבויה, אסרתי לכם אשה ואחותה התרתי לכם לאחר מיתה, אסרתי לכם אשת אח התרתי לכם את היבמה. אסרתי לכם לבישת כלאים התרתי לכם סדין בציצית, אסרתי לכם בשר חזיר התרתי לכם לשון דג ששמו שיבוטא. אסרתי לכם חלב התרתי לכם שומן, אסרתי לכם את הדם התרתי לכם את הטחול. אסרתי לכם בשר בחלב התרתי לכם את הכחל. ר' מנחם ור"ל ור' אחא ור' יוחנן בש"ר נתן תחת מה שאסרתי לך התרתי לך, תחת איסור בהמה בהמות בהררי אלף טהור:

ה' מתיר אסורים. אמרו עליו על יוסף הצדיק שהיתה אשת פוטיפר משדלתו בדברים, בגדים שהלבישה לו שחרית לא הלבישה לו ערבית, ערבית לא הלבישה לו שחרית, אמרה לו השמע לי אמר לה לאו, הריני משימך בבית האסורים אמר לה ה' מתיר אסורים, אמרה לו הריני כופך קומתך אמר לה ה' זוקף כפופים, אמרה לו הריני מסמא את עיניך אמר לה ה' פוקח עורים, נתנה לו אלף ככר כסף ולא שמע אליה, לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה ליום הדין. ה' זוקף כפופים, מיתבי מפני שמי נחת הוא מי כתיב בשמי

נחת הוא, א"ל שמואל לחייה בר רב אידי אימא לך מילתא מעלייתאדהוה עביד אבוך, כשהוא כורע כורע בברוך וכשהוא זוקף זוקף בשם, רב ששת כי כרע כרע כחזרא כי זקיף זקיף כחויא. ה' שומר את גרים חביבין הגרים וכו' (כתבו ברמז תנ"ט):

תהלים – פרק קמז – רמז תתפח

הללויה כי טוב וגו' בונה ירושלים ה'. א"ר נחמן אפילו פתח ברחם על ישראל חותם בבונה ירושלים שנאמר בונה ירושלים ה', אימתי בונה ירושלים ה' בזמן שנדחי ישראל יכנס. אמר רבי שמואל בר נחמני מסורת אגדה היא שאין ירושלים נבנית עד שיתכנסו הגליות. ואם יאמר לך אדם שנבנית ולא נתכנסו הגליות אל תאמין שנאמר בונה ירושלים ה' כי נדחי ישראל יכנס:

הרופא לשבורי לב (כתוב ברמז תשס"ז):

הרופא לשבורי לב אלו השבטים שהיה שבור לבם לומר שמא יהרגם יוסף שנאמר ויצו אל יוסף לאמר אנא שא נא. מונה מספר לכוכבים. אלו השבטים, הכוכבים האלו כשהם יוצאים אינם יוצאים אלא בשמות שנאמר לכלם בשם יקרא, ובכניסתן נכנסין במנין שנאמר מונה מספר לכוכבים, כך השבטים כשנכנסו למצרים נכנסו במנין בשבעים נפש וכשיצאו יצאו בשש מאות אלף רגלי, ועד שלא ירדו נתפרשו שמותם שנאמר ואלה שמות (כתוב לעיל בפסוק זבחי אלקים רוח נשברה):

מונה מספר לכוכבים. א"ל קיסר לרבן גמליאל כתיב מונה מספר לכוכבים מאי רבותיה אנא מצינא למימני כוכבי, אייתי חבושי שדינהו בארבלא וקא מהדר להו אמר ליה מנינהו, אמר ליה אוקמינהו ומנינא להו, אמר ליה רקיע נמי הכי הדרא, איכא דאמרי אמר ליה מני לי כוכבי אמר ליה מני ככין ושיניך שדא ידיה לפומיה וקא מני להו אמר ליה מאי דאיכא בפומך לא ידעת דאיכא ברקיעא ידעת (כתוב ברמז תמ"ו):

נותן לבהמה לחמה לבני עורב אשר יקראו (כתוב ברמז תתק"ב), משום אבא יוסי בן דוסתאי כתוב אחד אומר (פח) מונה מספר לכוכבים וגו' וכתוב המוציא במספר צבאם, (אלא) מלמד שאין שנוי [אלא] בשם שהוא נקרא עכשו נקרא לאחר זמן:

השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך. א"ר יוחנן הרואה חטים בחלום רואה שלום שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך (כתוב ברמז תתנ"ט). א"ר יהודה לעולם היא אדם זהיר בתבואה בתוך ביתו שאין מריבה מצויה בתוך ביתו של אדם אלא על עסקי תבואה שנאמר השם גבולך שלום וגו', אמר ר' פפא היינו דאמרי אינשי כד משלם שערי מכדא נקיש ואתי תגרא בביתא:

מגיד דבריו ליעקב. א"ר אמי אין מוסרין דברי תורה לכותי שנאמר מגיד דבריו ליעקב וגו' לא עשה כן לכל גוי. היה ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר וכי מה עשו אלו הגוים שלא רצה ליתן להם. אלא משפטים בל ידעום שלא רצו לקבל שנאמר אלוה מתימן יבוא ונוגה כאור תהיה וגו' עמד וימודד ארץ. מדגיד דבריו ליעקב אלו דברי תורה, חקיו אלו המדרשות, ומשפטיו אלו הדינים, לישראל, לא נתן הקב"ה את התורה והדינים אלא לישראל בלבד, ומנין אתה למד לישראל וכותי שיש להם עסק זה עם זה (ףט) שאסור לישראל לומר לכותים לך עמי בערכאות שלך שנאמר לא עשה כן לכל גוי. והלא הדין אחד מן הדינים שנצטוו הם ומהו משפטים בל ידעום אלו דקדוקי דינים שכן שנינו מעשה ובדק בן זכאי בעוקצי תאנים ובני נח נהרגין בעד אחד בדין אחד ושלא בהתראה מה שאין כן בישראל. מעשה בעקילס בן אחותו של אדריאנוס שהיה מבקש להתגייר והיה מתירא מן אדריאנוס דודו אמר ליה מבקש אני לעשות

סחורה אמר לו שמא אתה מבקש כסף וזהב הרי התסבין לפניך, א"ל אני מבקש לידע דעת של בריות ואני מבקש להמלך בך היאך לעשות, אמר לו כל פרקמטיא שאתה רואה שהיא נתונה בארץ לך עסוק בה שסופה להתעלות, והוא היה מתכוון להתגייר, בא לו לארץ ישראל ולמד את התורה, לאחר ימים מצאוהו ר' אלעזר ורבי יהושע וראו את פניו משונות אמרו זה לזה עקילס למד את התורה, כיון שבאו אצלו התחיל לשאול להם שאלות והם משיבים אותו, עאל לאדריאנוס אמר לו למה פניך משונות שמא הפסידה הפרקמטיא שלך או שמא אתה מצר לך, אמר ליה לאו, ולמה פניך משונות, אמר לו שלמדתי תורה ולא עוד אלא שמלתי, א"ל ומי אמר לך, א"ל בך נמלכתי, אמר לו אימתי, א"ל בשעה שאמרתי לך מבקש אני לעשות סחורה ואמרתי לי כל פרקמטיא שהיא נתונה בארץ עסוק בה שסופה להתעלות וחזרתי על כל האומות ולא ראיתי אומה נתונה בארץ אלא ישראל וסופן להתעלות, שכן אמר ישעיה כה אמר ה' וגו' מלכים וגו', אמר לו סנקתדרון שלו עתידין אלו שאמרת שיהיו המלכים עומדים מפניהם שנאמר מלכים יראו וקמו, הכה אותו אנדריאנוס על לחיו, א"ל (צ) יש נותן רטיה אלא על המכה, מה עשה סנקתדרון עלה לגג ונפל ומת ורוח הקדש צווחת כן יאבדו כל אויביך ה', אמר לו אנדריאנוס לעקילס למה עשית כן, א"ל שבקשתי ללמוד תורה, אמר לו היה לך ללמוד ולא למול, א"ל אם אין אדם מל אין יכול ללמוד תורה שנאמר מגיד דבריו ליעקב למי שהוא כיעקב, חקיו זו התורה, ומשפטיו אלו הדינים שנאמר שם שם לו חק ומשפט:

תהלים – פרק קמח – רמז תתפח

הללו את ה' מן השמים (כתוב ברמז תפ"ד וברמז של"ט וברמז תרנ"ח וברמז תרפ"ח):

רוח סערה עושה דברו (כתוב ברמז תקמ"ג, ולעיל בפסוק ימטר על רשעים, ובפסוק כי לא אל חפה רשע אתה):

לבני ישראל עם קרובו. אמר להם הקב"ה לישראל בני אם יהיו דברי תורה קרובים לכם שנאמר כי קרוב אליך הדבר מאד אף אני קורא אתכם קרובי שנאמר לבני ישראל עם קרובו הללויה:

לבני ישראל עם קרובו. כתיב כי מי גוי גדול אשר לו אלקים קרובים אליו ר' חנינא ורבי אושעיא איזו אומה כאומה זו שיודע אופיו של אלקיה, בנוהג שבעולם אדם יודע שיש לו דין לובש שחורים ומתעטף שחורים ומגדל זקנו ואינו חותך צפרניו לפי שאינו יודע היאך דינו יוצא, אבל ישראל אינן כן אלא לובשים לבנים ומתעטפים לבנים ומגלחין שערים ומחתכין צפרניהם ואוכלין ושותין ושמחין בראש השנה לפי שיודעים שהקב"ה עושה להם נסים ומוציא דינם לכף זכות וקורע להם את גזר דינם:

תהלים – פרק קמט – רמז תתפח

הללויה שירו לה' שיר חדש. דוד מלך ישראל לא פתח בצרכן של ישראל תחלה עד שפתח בשבח של מקום תחלה שנאמר הללויה שירו לה' שיר חדש וחור ופתח בצרכן של ישראל שנאמר כי רוצה ה' בעמו יפאר עננים בישועה וחזר וחתם בשבחו של מקום הדר הוא לכל חסידיו הללויה, אף שלמה המלך פתח תחלה בשבחו של מקום שנאמר אין כמוך אלקים וגו' שומר הברית והחסד לעבדיך ההולכים לפניך בכל לבם, ואחר כך פתח בצרכם של ישראל רעב כי יהיה בארץ דבר כי יהיה שדפון וירקון ארבה וחסיל כי יהיה, וחזר וחתם בשבחו של מקום שנא' ה' מסיני בא, ואחר כך בצרכן של ישראל שנאמר ויהיה בישורון מלך, וחזר וחתם בשבחו של מקום שנאמר אין כאל ישורון, ואף שמונה עשרה שתקנו חכמים הראשונים שיהיו ישראל מתפללין לא פתחו בצרכן של ישראל תחלה עד שפתחו בשבחו של מקום האל הגדול

הגבור והנורא קדוש אתה ונורא שמך ואחר כך מתיר אסורים רופא חולים ואח"כ מודים אנחנו לך, משל למה הדבר דומה וכו' (כתוב ברמז קצ"ט וביהושע ברמז כ):

ישמח ישראל בעושו (כתבו בפסוק אמרתי להוללים ברמז תתי"ב). יעלזו חסידים בכבוד (כתבו ברמז קס"ט). יעלזו חסידים בכבוד, א"ר תנחומא בכבוד שהקב"ה עושה לצדיקים בשעת פטירתן מן העולם, בנוהג שבעולם אדם מת בניו מטפלין בו אבל הצדיקים הקב"ה מטפל בהם שנאמר והלך לפניך צדקך זה צדיקו של עולם:

תהלים – פרק קמט – רמז תתפט

כבוד ה' יאספך. א"ר חייא הגדול בשעה שהצדיק נפטר מן העולם שלש כתות של מלאכים מטפלין בו אחת אומרת יבא שלום ואחת אומרת ינחו על משכבותם ואחת הולכת לפניו ודוממת שנאמר הולך נכחו. א"ר יודא ב"ר סימון בשם ר' יאשיה כביכול הקב"ה אומר לו יבא שלום, מן הרשעים אתה למד שהקב"ה אומר אין שלום אמר ה' לרשעים קל וחומר לצדיקים שיאמר להם יבא שלום. ינחו על משכבותם שהם מקלסין להקב"ה שם, א"ר חייא בר' יוסי אין בין צדיקים החיים לצדיקים המתים אלא הדבור בלבד והם מקלסין להקב"ה שם שנפשותם בצרור החיים, ואין ירננו אלא קלוס שנאמר קול רנה וישועה באהלי צדיקים. ד"א ירננו א"ר יוחנן בשעה שהזקן יושב ודורש ואומר כך א"ר עקיבא כך א"ר שמעון בן יוחאי שפתותיו דובבות ורוחשות כמו שנאמר דובב שפתי ישנים ואומר אגורה באהלך עולמים (כדכתוב ברמז קפ"ט וברמז תרי"ג), וכן הוא אומר ויקרבו ימי דוד למות. א"ר אלעזר כל הקורא קריאת שמע על מטתו כאלו אוחז חרב פיפיות בידו שנאמר רוממות אל בגרונו וגו'. מאי משמע, אמר מר זוטרא ואי תימא רב אשי מרישא דענינא יעלזו חסידים בכבוד ירננו על משכבותם וכתוב בתריה רוממות אל בגרונו. רבי יהודה ור' נחמיה ור' יהודה אומר פה פיות שתי תורת תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ור' נחמיה אומר חרב שהיא אוכלת משני צדדיה ונותנת חיים בעולם הזה ובעולם הבא. א"ר אחא (צ) גבורים הם דברי תורה [לפרוע] למי שאינו עמל בהם כל צרכן, וכה"א הלא כתבתי לך שלישים ונאמר ושלישים על כלו:

תהלים – פרק קנ – רמז תתפט

הללויה הללו אל בקדשו וגו'. כל הנשמה תהלל יה. אמר מר זוטרא אמר רב מנין שמברכין על הריח שנאמר כל הנשמה תהלל יה, אי זהו דבר שאין הגוף נהנה ממנו והנשמה נהנית ממנו הוי אומר זה הריח. א"ר ירמיה א"ר אלעזר מיום שחרב בית המקדש דיו לעולם שישתמש בשתי אותיות שנאמר כל הנשמה תהלל יה (כתוב ברמז פ"א). א"ר חייא בר אבא דמן יפו הנשמה שבאדם בכל שעה שהיא עולה ויורדת והיא מבקשת לצאת ממנו, והיאך היא עומדת בגופו אלא הקב"ה כבודו מלא כל העולם והיא באה לצאת ורואה את יוצרה וחוזרת לאחוריה לכך כל הנשמה כל זמן שהיא עולה ויורדת תהלל יה על הפלאים שהוא עושה עמנו. רבי לוי בשם ר' חנינא על כל נשימה ונשימה שהוא נושם צריך לקלס להקב"ה שנאמר כל הנשמה תהלל יה. אמרו על דוד המלך בשעה שסיים ספר תהלים זחה דעתו עליו אמר לפניו רבש"ע כלום יש דבר בעולם שאמר שירה כמותי, נזדמנה לו צפרדע אחת אמרה לו אל תזוח דעתך עליך שאני אומרת שירה יותר ממך, ועל כל שירה ושירה שאני אומרת אני ממשלה עליה שלשת אלפים משל, שנאמר וידבר שלשת אלפים משל ויהי שירו חמשה ואלף:

תהלים – פרק קג – רמז תתצ

(צא) חשבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך. אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני אני הולך לבית דירת פלוני אני הולך והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות שנאמר ואשיבה רגלי אל עדותיך. ר' חנינא בשם ר' אחא אמר חשבתי מתן שכרן של מצות והפסדן של עבירות ואשיבה רגלי אל עדותיך. ר' מנחם חתניה דר' אליעזר בר חנינא אמר חשבתי מה שכתבת לנו בתורה אם בחקתי תלכו מה כתיב תמן ונתתי שלום בארץ, ואם לא תשמעו לי מה כתיב תמן ויספתי ליסרה אתכם. ר' אבא בריה דר' חייא בר אבא בשם רבי חייא אמר חשבתי ברכות מאל"ף ועד תי"ז וחשבתי קללות מוא"ו ועד ה"א ולא עוד אלא שהן הפוכות, הא כיצד אם זכיתם אני הופך לכם הקללות לברכות אימתי כשתקיימו את התורה אם בחקתי תלכו:

משלי

משלי – פרק א – רמז תתקכט

משלי מ"ם גדולה מלמד שהתענה מ' יום שתנתן לו חכמת התורה כמשה דכתיב ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה. ד"א זש"ה והחכמה מאין תמצא מלמד שהיה שלמה מחפש ואומר היכן היא החכמה מצויה. ר' אליעזר אומר בראש, ר' יהושע אומר בלב, ואתיא כדעתיה דר' יהושע דאמר החכמה היא בלב דכתיב נתתה שמחה בלבי, ואין שמחה אלא חכמה שנאמר חכם בני ושמה לבי, למ"ד אל תקרי למ"ד אלא לב שהלב הוא מבין דעת שנאמר חכם לב יקח מצות חוזר באותיות, ואף דוד פרש עליה לב טהור ברא לי אלקים מפני מה נתנה חכמה בלב לפי שכל האברים תלויים בלב, אמר שלמה אני לא אעשה כמו שעשה אבא, אבא פתח חכמתו בראש אותיות וסיים באמצע כל הנשמה תהלל יה, אבל אני איני עושה כן אני פותח באמצע אותיות ומסיים בסוף אותיות, פותח באמצע אותיות במקום שיש חכמה, והיכן חכמה נתונה בלב שנתונה באמצע האדם, נמצאת אומר שדוד תפס כדברי ר' אליעזר ושלמה תפס כדברי ר' יהושע, ולא עוד אלא שהלב נתון ביד הקב"ה שנאמר פלגי מים לב מלך ביד ה', וכיון שראה שלמה שהחכמה נתונה בלב משם התחיל שנאמר משלי שלמה. בן דוד וכי אין אנו יודעים שהוא בן דוד, אלא כל מה שעשה לשבחו של דוד עשה. מלך ישראל וכי אין הכל יודעים שהוא מלך ישראל אלא כל מה שעשה לשבחן של ישראל עשה וכו' (כתוב בריש שיר השירים ובריש קהלת):

לדעת חכמה ומוסר. אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר, אלא אם יש באדם חכמה הרי הוא לומד מוסר ואם אין באדם חכמה אינו יכול ללמוד מוסר. ד"א לדעת חכמה ומוסר אם יש באדם חכמה הרי דברי תורה מסורים בידו ואם אין בו חכמה אין דברי תורה מסורין בידו. להבין אמרי בינה. שצריך אדם שיהא בו בינה להבין דבר מתוך דבר הצריך לכל דרכיו. לקחת מוסר השכל כיון שנתמנה אדם שופט צריך להשכיל היאך לדקדק את הדין בשביל שלא יחטא ויחטיא את העולם, שכיון שהוא מקלקל את הדין הרי הוא חוטא ומחטיא את העולם, אבל אם הוא מוציא הדין לאמתו נמצא עושה צדק ומשפט ומישרים, מה מישרים הללו אדם מהלך בהם ואינו נכשל כך אם הוא מוציא את הדין לאמתו אינו נכשל ליום הדין ומלאכי השרת מלמדין עליו זכות:

לתת לפתאים ערמה. אמר שלמה אני הייתי פתי ונתן בי הקב"ה ערמה. נער הייתי ונתן בי הקב"ה מזמה. ד"א לתת לפתאים ערמה מן כמה שנים ולהלן צריך אדם להיות בו ערמה מבן עשרים שנה. לנער דעת

ומזמה. עד כמה שנים נקרא אדם נער, ר' מאיר אומר עד כ"ה שנים, ר' עקיבא אומר עד שלשים שנה, א"ר ישמעאל לא כדברי זה ולא כדברי זה אלא עד עשרים שעד עשרים שנה [אין] מחשבין לו כמה דאת אמר מבן עשרים שנה ומעלה, מהו עבודת עבודה, אמר רבן שמעון בן גמליאל אין עבודה אלא תפלה שנאמר עבדו את ה' ביראה משעה שהוא מתחשב לעבודה [מתחשב לעבירה]. ישמע חכם ויוסף לקח. ר' יודן בש"ד יוסי זה משה שנאמר עשה לך שרף, אמר אם אני עושה אותו של כסף אין הלשון הזה נופל על הלשון, אם אני עושה אותו של זהב אין הלשון הזה נופל על הלשון, אלא הריני עושה אותו של נחשת, למה, שלשון זה נופל על הלשון שנאמר ויעש משה נחש נחשת, מכאן שנתנה תורה בלשון הקדש:

ישמע חכם ויוסף לקח. א"ר ירמיה אם ראית חכם שמתחכם בתורה מוסיפים לו תורה על תורתו וחכמה על חכמתו. ונבון תחבולות יקנה אם הבין אדם מעצמו וילך ללמוד תורה יקנה לו העוה"ז והעה"ב. להבין משל אלו משלים שבתורה. ומליצה זה התורה עצמה שנקראת מליצה, ולמה נקראת מליצה שהיא מצלת עוסקיה מדינה של גיהנם. ד"א למה נקראת שמה מליצה, שכל מי שמתלוצץ בדברי תורה מוסיפים לו ליצנות כמה דאת אמר אם ללצים הוא יליץ. דברי חכמים צריך לקשרם על לבו דכתיב קשרם על לבך תמיד. וחידותם א"ר מאיר אפילו שיחת חולין שלהן שקולה כנגד כל התורה. יראת ה' ראשית דעת. א"ר זירא מכאן אתה למד שלא הסכים שלמה על דעתו של דוד אביו, שדוד אמר ראשית חכמה יראת ה' ושלמה אמר יראת ה' ראשית דעת שהחכמה והדעת שקולים כאחד. חכמה ומוסר אוילים בזו, תמן תנינן כל המכבד את התורה גופו מכובד על הבריות. ד"א חכמה ומוסר, אם מוסר למה חכמה ואם חכמה למה מוסר, אלא אם לומד אדם דברי תורה ויושב ומתעסק בהן כדי צרכן הרי בידו חכמה ומוסר ואם לאו הם מתבוזזים ממנו ונקרא אויל. תמן תנינן מתוך שאינו עמל בהן סופו להיות מבקש ראש הפרק ואינו מוצא, ראש המסכתא ואינו מוצא, פתחה של פרשה ואינו מוצא אפילו פסוק, ועליו הוא אומר והנה עלה כלו קמשונים, ומתוך שאינו עמל בהם סופו להיות מטמא את הטהור ולטהר את הטמא ועליו הוא אומר כסו פניו חרולים, ואם נתעסק בהם כדי צרכם מצהילים לו ומזהירים לו פניו כדכתיב והמשכילים יזהירו כזוהר הרקיע, לפיכך אמר שלמה בחכמתו שמע בני מוסר אביך, מה שנפקדת במוסר בכבוד אב ואם בסיני ואם עשית כן נמצאת עושה כבוד אב ואם. ד"א מוסר אביך כל דבר שנמסר לך בהר סיני מפי הגבורה בתורה על טהרה טהרה ועל טומאה טומאה ועל איסור איסור ועל היתר היתר אם עשית כן נמצאו דברי תורה נזר על ראשו וקטליאות לגרורותיו דכתיב כי לוית חן הם לראשך וגו'. ד"א כי לוית חן. כל זמן שאתה משמיע קולך בהם הם נעשים לך דבש וחלב דכתיב דבש וחלב תחת לשונך. כי לוית חן הם לראשך. המהלך בדרך ואין עמו לוויה יעסוק בתורה שנאמר כי לוית חן וגו', חש בראשו יעסוק בתורה שנאמר הם לראשך, חש בגרונו יעסוק בתורה שנאמר וענקים לגרורותיך, חש בבני מעים יעסוק בתורה שנאמר רפאות תהי לשרך, חש בעצמותיו יעסוק בתורה שנאמר ושקוי לעצמותיך. חש בכל גופו יעסוק בתורה שנאמר ולכל בשרו מרפא. אמר רב יהודה בריה דר' חייא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת ב"ו, אדם נותן לחברו סם יפה לזה וקשה לזה, אבל הקב"ה אינו כן נתן תורה לישראל שהיא סם חיים לגופו של אדם שנאמר ולכל בשרו מרפא וכו' (כתוב בירמיה ברמז ת"פ):

וענקים לגרורותיך, א"ר אלעזר אם משים אדם עצמו כענק זה שרף לצואר שנראה ואינו נראה, למודו מתקיים בידו, ואם לאו אין למודו מתקיים בידו. בני אם יפתוך חטאים. א"ר שמעון בן יוחאי ממי למד שלמה, מחכמתו של דוד אביו שאמר חטאים תרדף רעה, לפיכך אמר בחכמתו אם יפתוך חטאים, אם יאמר לך אדם פלוני הוא עשיר נלך ונהרגהו ונטול ממונו, אל תשמע לו ולא תאבה לו מפני שמחשבותיו לרעה, ואם עשית כן נמצאת מקיים כל התורה כלה, שכל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם

מלא, וכל המאבד נפש אחת מישראל כאלו אבד עולם מלא, ולא עוד אלא שצפונים לו חטאיו לעתיד לבא שנאמר אם יאמרו לכה אתנו נארבה לדם נצפנה לנקי חנם אלו אחיו של יוסף שהיו מצפים ואומרים אימתי יגיע הקץ ונהרגהו, כיון שבא אצלם אמרו זה לזה הרי היא השעה והיתה השכינה משחקת עליהם ואומרת אוי להם לשונאיהם של ישראל מדמו של צדיק זה לכך נאמר נצפנה לנקי חנם, ומכלם לא רצה להצילם אלא ראובן בלבד שנאמר וישמע ראובן וגו' אמר להם בואו ונשליכהו באחד הבורות על זה נבלעם כשאול חיים שהיה יורד לבור בתומו ולא היה יודע מה היו עושים לו, כל הון יקר נמצא זה מכירתו של יוסף שהיה יקיר לאביו ומכרוהו ונמצא מחיה לפניהם. נמלא בתינו שלל, שמלאו ביתו של יוסף כסף וזהב, אמר רב יהודה לא נמסרו הרוגים למלכות אלא על מכירתו של יוסף, א"ר אבין הרי אומר עשרה עשרה מכל דור ודור ועדין אותו חטא תלוי. גורלך תפיל בתוכנו. בשעה שישבו לאכול עמו נטל גביע שלו והיה מקיש בו ואומר ראובן שמעון לוי ויהודה בני אם אחת הם וכן כל אחד ואחד יבאו וישבו, בנימין יתום ואני יתום נאה הוא לישב אצלי. כיס אחד יהיה לכלנו, שכלם היו אוכלים על שלחן אחד במסיבה והיה מחלק לכל אחד ואחד חלק אחד וחלק בנימין חמשה חלקים חלקו יוסף וחלק אפרים ומנשה ואסנת. ד"א גורלך תפיל בתוכנו זו התורה שהיתה גורלה של הקב"ה ונתנה לישראל. כיס אחד יהיה לכלנו בשעה שאמרו נעשה ונשמע:

בני אל תלך בדרך אתם, א"ר לוי ששה דברים משמשין את האדם וכו' (כתוב במלכים ברמז מ'). ד"א אלו עובדי אלילים שנאמר בהם ולא תלכו בחקות הגוי. מנע רגלך מנתיבתם מלעבוד ע"א שכל העובד ע"א כאלו שופך דמים שנאמר וימהרו לשפך דם:

כי חנם מזורה הרשת. א"ר יהושע בן לוי מנין שאפילו עופות מכירים בצרי עין שנאמר כי חנם מזורה הרשת בעיני כל בעל כנף. והם לדמם יארובו וגו'. א"ר לוי אלו בעלי לשון הרע מי גרם להם, הם גרמו לנפשם ולא לנפשם בלבד אלא לכל אשר להם שנאמר מר כן ארחות כל בוצע בצע וגו', משל למי שנטל חכה ומשליכה לים וראה אותו דג גדול כסבור שהוא כלום ובלעה ונתפס הדג נמצא שאבד את עצמו, כך כל מי שנוטל שחד אין בידו כלום ומאבד את עצמו לכך נאמר את נפש בעליו יקח. כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח. כתיב כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו, רב הונא ורב חסדא, חד אמר נפשו של גזלן וחד אמר נפשו של נגזל, מ"ד נפשו של גזלן שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש, ומ"ד נפשו של נגזל דכתיב כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, ומר נמי הא כתיב את נפש בעליו יקח, בעליו דהשתא, ואידך נמי הא כתיב וקבע את קובעיהם נפש, משום דנטלו נפש וכו' (כתוב בירמיה רמז כ"ג):

משלי – פרק א – רמז תתקל

רבי יוחנן ורבי שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אמר כל מי שהוא גוזל את חברו שוה פרוטה מעלה עליו הכתוב כאלו הרגו, ואית לן קריין סגיאין שוחט השור מכה איש, כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, מחמס בני יהודה אשר שפכו דם נקי ויאמרו אל המלך האיש אשר כלנו וגו וכי הוא הרגם או דימה להרגם אלא ע"י שהחריב נוב עיר הכהנים שהיתה מספקת להם מזונות מעלה עליו הכתוב כאלו הוא הרגם. [ור"ל הוה מסרס קריא כו']:

חכמות בחוץ תרונה. שאל רבי שמואל בר נחמני את רבי יונתן בן אלעזר שהיה עומד בשוק, א"ל שנה לי פרק אחד, א"ל לך לבית הלמוד ואשנה אותך, א"ל לא למדתנו חכמות בחוץ תרונה, א"ל אם קרית לא

שנית, בחוצה של תורה, המרגליות היכן היא נמכרת בחוץ [או בחנות], כך התורה ברחובות תתן קולה במקום שמרחיבין אותה בבתי כנסיות ובתי מדרשות:

משלי – פרק א – רמז תתקלא

פעם אחת גזר רבי שלא ישנו לתלמידים בשוק, מאי דרש חמוקי ירכיך מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, והא כתיב חכמות בחוץ תרונה, כדרבא דאמר כל העוסק בתורה מבפנים התורה מכרזת עליו בשוק, והא כתיב לא מראש בסתר דברתי, ההוא ביומא דכלה. הרואה אווז בחלום יצפה לחכמה שנאמר חכמות בחוץ תרונה:

חכמות בחוץ תרונה. בשעה שהחכם יושב ועוסק בתורה הכל מרננים אחריו ואומרים אשריו לזה שלמד וזכה לחכמה. ברחובות תתן קולה אלו תלמידי חכמים שיושבים בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ומשמיעים את קולם בדברי תורה. בראש הומיות תקרא, מה הים הומה בגליו אף ת"ח בשעה שיושבי ועוסקים בתורה הם הומים, ולא עוד אלא שקולם ערב לפני הקב"ה שנאמר כי קולך ערב. בפתחי שערים בעיר אמריה תאמר, הוא יושב ועוסק בתורה נגד המלכים והשרים ואינו מתבייש דכתיב ואדברה בעדותיך נגד מלכים ולא אבוש. דבר אחר אמריה תאמר כשאדם בא לפניו לדין אומר לזכאי זכאי [ולחייב חייב] אחד עני ואחד עשיר:

משלי – פרק א – רמז תתקלב

עד מתי פתים תאהבו פתי. אמר ר"ש בן נזירא בנוהג שבעולם אדם אוכל [צואה] [צחנה] שנים ושלשה ימים ונפשו נקוטה עליו ואתם עובדים ע"א כמה שנים אותה שכתוב בה צא תאמר לו צואה תאמר לו ואין נפשכם נקוטה עליכם ממנה. א"ר יודן שני בני אדם נתנבאו על הליצנות שלמה וישעיה, שלמה אמר ולצים לצון חמדו להם. ישעיה אמר ועתה אל תתלוצצו. אמר ר' יאשיה כל המתלוצץ יסורין באים עליו שנאמר פן יחזקו מוסריכם, א"ל רבא לבני מחוזא במטותא מינייכו לא תתלוצצו דלא ליתו יסורי עלייכו. א"ר תנחום בר חנילאי כל המתלוצץ גורם כליה לעולם שנאמר כי כלה ונחרצה. א"ר אלעזר קשה היא הליצנות שתחלתה יסורין וסופה כליה:

עד מתי פתים תאהבו פתי. אלו דור (המבול) [המדבר]. וכסילים ישנאו דעת אלו עו"א שלא קבלו עול מלכות שמים ועול תורה. תשובו לתוכחתי אלו ישראל שהוכיחם משה על מעשה העגל. הנה אביעה לכם רוחי. בשעה שפרש להם משנה תורה. אודיעה דברי אתכם. מלמד שהודיע להם דקדוקיה ופרושיה טומאה וטהרה איסור והיתר. יען קראתי ותמאנו זה הקב"ה שהשמיע קולו לישראל וחזרו ופשעו בו שנאמר עד אנה מאנתם. דבר אחר יען קראתי זה משה שהיה קורא להם דברי תורה והם לא היו מאמינים שנאמר עד אנה מאנתם. דבר אחר ירמיה שהיה קורא בירושלים לעשות תשובה ולא היו מאמינים לו שנאמר וימאנו להקשיב. נטיתי ידי ואין מקשיב זה גבריאל שהיתה ידו נטויה על ירושלים שש שנים ומחצה והיו גחלים בידו ובקש לזרקן עליהם בחמה, ועד כמה פעמים אמר שיהיו מקשיבין לדברי תורה ולא הקשיבו. ד"א זה הקב"ה שהיתה ידו פשוטה כמה שנים שיחזרו בתשובה ולא הקשיבו, ועד מתי א"ר ירמיה עד ששב חרון אפו שנאמר ארפא משובתם וגו':

תשובו לתוכחתי הנה אביעה לכם רוחי אודיעה דברי אתכם. אם תשובו לתוכחתי אביעה לכם רוחי ע"י יחזקאל היה דבר ה' אל יחזקאל, ואם לאו אודיעה דברי אתכם על ידי ירמיה דברי ירמיהו בן חלקיהו.

ותפרעו כל עצתי, כתיב ויבן ה' אלהים את הצלע (כתוב בישעיה ברמז י"א). ותפרעו כל עצתי זה משה שהיה מיעץ לשבטים והם חוזרין מאחוריו ומבטלים את עצתו. ותוכחתי לא אביתם זה ירמיה שהיה מוכיח את ישראל והיו מבזים ומלעיגים עליו, אמר להם ירמיה עתיד יום לבוא שאלעג ואשחק עליכם שנאמר גם אני באידכם אשחק אלעג בבא פחדכם בבוא כשואה פחדכם וגו' אז יקראונני ולא אענה, וכל כך למה, א"ר ישמעאל אמר הקב"ה לישראל אני אמרתי להם ע"י נביא דרשו ה' בהמצאו חייכם שעתיד יום לבא שאתם קוראים אותי ולא אענה שנאמר אז יקראונני ולא אענה, וכ"כ למה, תחת כי שנאו דעת, אמר הקב"ה אני אומר ע"י נביא שובו שובו מדרכיכם הרעים חייכם שעתיד יום לבא שאני פורע לכם כפי דרכיכם שנאמר ויאכלו מפרי דרכם, וכל כך למה, כי משובת פתים תהרגם, אבל מי שהוא שומע לדברי תורה אני מושיבו בהשקט ובבטחה שנאמר ושומע לי ישכן בטח ושאנן מיוחד רעה:

ויאכלו מפרי דרכם. אמר הקב"ה גלוי וצפוי לפני שהמן עתיד לגזור להשמיד להרוג ולאבד מנער ועד זקן לפיכך והמתה מאיש ועד אשה, כי מחה אמחה את זכר עמלק:

משלי – פרק ב – רמז תתקלב

בני אם תקח אמרי וגו'. אמר הקב"ה לישראל על הר סיני ישראל בני אם זכיתם להצפין ולקבל תורתי ולעשותה אני מציל אתכם משלש פורעניות, ממלחמת גוג ומגוג, מחבלו של משיח, ומדינה של גיהנם, ועוד אני משביע אתכם מטוב הצפון לעתיד לבא שנאמר מה רב טובך וגו' על מנת שתקשיבו לדברי תורתך שנאמר להקשיב לחכמה אזנך כיצד כי אם (לחכמה) [לבינה] תקרא:

אם תבקשנה ככסף וגו'. אמר ריש לקיש אם אין אדם הולך אחר דברי תורה הם אינם באים אחריו, וכן רבי נהוראי אומר הוי גולה למקום תורה ואם אדם מחפש אחריהן מתוך כך זוכה לחכמה ולבינה לכך נאמר ודעת אלהים תמצא. כי אם לבינה תקרא, הבא על אמו בחלום יצפה לבינה שנאמר כי אם לבינה תקרא:

אם תבקשנה ככסף. מגיד הכתוב שכשם שאדם צריך ליזהר בסלעו שלא יאבד כך צריך ליזהר בלמודו שלא יאבד, ומה כסף קשה לקנותו כך דברי תורה קשים לקנותם, אי מה כסף קשה ליאבד כך דברי תורה קשים ליאבד, תלמוד לומר לא יערכנה זהב וזכוכית, קשים לקנותם כזהב ונוחים ליאבד ככלי זכוכית:

כי ה' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. שלשה דברים מדברי דרך ארץ שאלו אנשי אלכסנדריא את רבי יהושע בן חנניה, מה יעשה אדם ויחכם, א"ל ירבה בישיבה וימעט בסחורה, א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו, א"ל יבקש רחמים ממי שהחכמה שלו שנאמר כי ה' יתן חכמה מפיו, מאי מפיו תנא ר' חייא משל למלך בשר ודם שעשה סעודה לאוהביו שגר להם ממה שלפניו, מאי קמשמע לן דהא בלא הא לא סגי. מה יעשה אדם ויהיו לו בנים, א"ל ישא אשה הוגנת לו ויקדש עצמו בשעת תשמיש, א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו, א"ל יבקש רחמים ממי שהבנים שלו שנאמר הנה נחלת ה' בנים שכר פרי הבטן, א"ר חמא בר חנינא בשכר שמשוהין עצמם בבטן כדי שיזרעו נשיהם תחלה, נחלת ה' בנים. מה יעשה אדם ויתעשר, א"ל ירבה בסחורה וישא ויתן באמונה, א"ל הרבה עשו כן ולא הועילו, א"ל יבקש רחמים ממי שהעושר שלו שנאמר לי הכסף ולי הזהב, מאי קמ"ל דהא בלא הא לא סגי:

מפיו דעת ותבונה. גדולה החכמה וגדולה [ממנה] הדעת והתבונה שנאמר כי ה' יתן חכמה, אבל מי שהוא אוהב ביותר מפיו דעת ותבונה, א"ר יצחק משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן ובא מבית הספר מצא תמחויו לפני אביו נטל אביו חתיכה ונתן לו, מה עשה בנו אמר לו איני מבקש אלא מזה שבתוך פיו, מתוך שהיה מחבבו נתן לו מתוך פיו, כך דעת ותבונה זה התורה שנתן הקב"ה לישראל שנאמר ויתן אל משה

ככלותו. ד"א מפיו דעת ותבונה שהוא משים פה לאלם. ד"א אמר הקב"ה אם תוציא יקר מזולל כפי תהיה, כפה שנפח נשמה באדם הראשון, מכאן דרש ר' מאיר כל מי שהוא יכול להוציא דברי תורה מזולל הוא חשוב כאותו הפה שהוא נותן דעת ותבונה:

יצפן לישרים תושיה. עד שלא נברא העולם צפן הקב"ה את התורה עד שעמד אברהם שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי וגו'. לנצור ארחות משפט ודרך חסידיו ישמור, אם עושה כן דרכיו משתמרין מלירד לעומק של שאול, מכאן אמרו כל מי שיושב בדין שני דברים נזקקין לו אלו הם הסייף מלמעלה וגיהנם מלמטה אם זכה והוציא את הדין לאמתו ניצל משניהם ואם לאו נמסר בידיהם:

אז תבין צדק ומשפט. מתוך שהוא יושב בדין צריך להבין היאך מצדיק את הצדיק ומרשיע את הרשע, ומתוך שהוא עושה כן דברי תורה נעשים לפניו כמישרים, ולא עוד אלא שקונה לו שם טוב בעולם הזה ובעולם הבא. ד"א ומישרים כל מעגל טוב אין טוב אלא תורה שנאמר כי לקח טוב, ואם עזבם הם עוזבים אותנו, ואם נצרים הם נוצרים אותו ומשמרים אותו שנאמר כי תבא חכמה בלבך:

מזמה תשמר עליך. ר' חייא ור' יונתן הוו קאזלי בארחא מטו להנהו תרי דרכי חד הוה פצי לפתחא דע"א וחד הוה פצי לפתחא דזונות, אמר ליה חד לחבריה ניזיל אפתחא דע"א דנכיס יצריה, אמר ליה אידך ניזיל אפתחא דזונות דניכוף יצרין ונקבל אגרא, כי מטו התם חזינהו ואיכנעו מקמייהו, א"ל מנא לך הא דכתיב מזמה תשמר עליך, מדבר זמה תשמור עליך תורה:

מזמה תשמר עליך. אם נתת צוארך בעולה של תורה היא תנצרכה ועוד שיכולים להצילך מדבר רע, למה לפי שהם דומים לחרב פיפיות שנאמר וחרב פיפיות בידם. מאיש מדבר תהפוכות זה פרעה כשהיתה המכה באה עליו היה אומר למשה הסר גזרה זו מעלי ואני משלח את ישראל ומשה היה מעבירה בתפלה, וכיון שרואה פרעה שנתבטלה הגזרה היה אומר לא ידעתי את ה' לך נאמר מאיש מדבר תהפוכות:

למען תלך בדרך טובים וארחות צדיקים תשמור. רבה בר בר חנה אגרינהו להנך שקולאי לאתויי ליה חביתא דחמרא תברוה, שקליה לגלימייהו, אתו לקמיה דרב א"ל זיל הב גלימייהו, א"ל דינא הכי, א"ל למען תלך בדרך טובים, הוּו קא בכו אמרו ליה עניי אנן וטרחנא ליה כולי יומא וכפינן ולית לן מידי למיכל, א"ל זיל הב להו אגרייהו, א"ל דינא הכי, א"ל וארחות צדיקים תשמור:

משלי – פרק ג – רמז התקלב

כי ארך ימים ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך. וכי יש שנים של חיים ושנים שאינם של חיים, א"ר אלעזר אלו שנותיו של אדם שמתהפכות עליו מרעה לטובה. בכל דרכיך דעהו, דרש בר קפרא איזו היא פרשה קטנה שכל גופי תורה תלויין בה (שנאמר) בכל דרכיך דעהו והוא יישר אורחותיך. אמר רבא ואפילו לדבר עבירה:

אל תהי חכם בעיניך במה שאתה רואה בעיניך תאמר שאני מוליד תאמר שאיני מוליד ירא את ה' וסור מרע אל תירא אברם:

רפאות תהי לשרך. לשארך אדם זוכה לו ולקרוביו, תדע בזכות אברהם שהיה יגע בתורה ניצל לוט אחיו מסדום:

משלי – פרק ג – רמז תתקלד

יקרה היא מפנינים. שנו רבותינו האיש קודם לאשה להחיות ולהשיב אבדה, אשה קודמת לאיש, לכסותה ולהוציאה מבית השבי. בזמן ששניהם עומדים לקלקלה האיש קודם לאשה לכל דבריו. כהן קודם ללוי, לוי קודם לישראל, וישראל לממזר, וממזר לנתין, ונתין לגר, וגר לעבד משוחרר, אימתו בזמן שכלם שוים אבל אם היה ממזר תלמיד חכם וכהן גדול עם הארץ תלמיד חכם קודם. אמר מר כהן קודם ללוי שנאמר ובני עמרם אהרן ומשה ויבדל אהרן להקדישו קדש קדשים. לוי לישראל בעת ההיא הבדיל ה' את שבט הלוי. ישראל קודם לממזר שזה מיוחס וזה אינו מיוחס. ממזר קודם לנתין זה בא מטפה כשרה וזה בא מטפה פסולה. נתין קודם לגר זה גדל עמנו בקדושה וזה לא גדל עמנו בקדושה. גר קודם לעבד משוחרר זה לא היה בכלל ארור וזה היה בכלל ארור. ממזר תלמיד חכם קודם לכהן גדול עם הארץ, מנא לן אמר ר' אחא בר חנינא דאמר קרא יקרה היא מפנינים מכהן גדול שנכנס לפני ולפנים וכו' (כתוב בשמואל ברמז צ"ז ובישע' ברמז תר"ז). וכל חפצ'ך לא ישוו בה. כתוב אחד אומר וכל חפצ'ך לא ישוו בה וכתוב אחד אומר וכל חפצ'ים לא ישוו בה, חפצ'ך אלו אבנים טובות ומרגליות, חפצ'ים אלו דברי תורה דכתיב כי באלה חפצתי נאם ה', כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר אחד מן התורה, היינו דתנן תלמוד תורה כנגד כולם. ארטבן שלח לרבינו הקדוש חד מרגליתא אטימטון, א"ל שלח לי מילא דטבא כוותיה, שלח ליה חדא מזוזה, א"ל מה אנא שלחית לך מילתא דלית לה טימי ואת שלח לי מילתא דשויא חד פולר, א"ל חפצ'י וחפצ'ך לא ישוו בה, ולא עוד אלא דאת שלחת לי מילתא דאנא צריך מינטר ליה ואנא שלחית לך מילתא דהיא מנטרא לך, דכתיב בהתהלךך תנחה אותך בשכבך תשמור עליך:

ארך ימים בימינה. א"ר יצחק הרוצה שיחכי ידרים, ושיעשיר יצפין, וסימן שלחן בצפון ומנורה בדרום. ר' יהושע בן לוי אמר לעולם ידרים שחכמתו מעשירתו שנאמר ארך ימים בימינה בשמאולה עושר וכבוד. להנחיל אוהבי יש (כתוב ברמז תרכ"ט וברמז תש"ו). ארך ימים בימינה, למיימינים בה וכל שכן עושר וכבוד ולמשמאילים בה עושר כבוד איכא אריכות ימים ליכא. התורה אמרה לפני הקב"ה כתיב בשמאלה עושר וכבוד מפני מה בני עניים, והקב"ה משיבה להנחיל אוהבי יש, למה הם עניים בעוה"ז כדי שלא יעסקו בדברים אחרים וישכחו התורה דכתיב כי העושה יהולל חכם:

דרכיה דרכי נעם וכל נתיבותיה שלום. בקש הקב"ה ליתן תורה בשעה שיצאו ישראל ממצרים והיו חולקים זה על זה שנאמר ויסעו מסכות ויחנו באתם שהיו נוסעים במריבה וחונים במריבה, כשבאו ברפידים הוששו כלם ונעשו אגודה אחת שנאמר ויחן שם ישראל, ויחנו אין כתיב כאן, אמר הקב"ה התורה כלה שלום ולמי אני נותנה לאומה שאוהבת שלום הוי וכל נתיבותיה שלום. שנו רבותינו וענף עץ עבות עץ שענפיו חופין את עצו הוי אומר זה הדס, ואימא הירדוף, אמר אביי כתיב דרכיה דרכי נועם, רבא אמר מהכא והאמת והשלום אהבו, א"ל רבינא לרב אשי ממאי דהאי כפות תמרים לולב אימא כופרא, אמר אביי דרכיה דרכי נועם:

עץ חיים היא למחזיקים בה (כתוב ברמז שס"ז וברמז תפ"ח וברמז תר"ע). תניא היה רבי בנאה אומר כל העוסק בתורה לשמה נעשית לו סם חיים שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה ואומר רפאות תהי לשרך ואומר כי מוצאי מצא חיים, וכל העוסק בתורה שלא לשמה תורה נעשית לו סם המות שנאמר יערוף כמטר לקחי, ואין עריפה אלא הריגה שנא' וערפו שם את העגלה. אמר ר' נחמן בר יצחק למה נמשלו דברי תורה לעץ, לומר לך מה עץ קטן מדליק את הגדול אף תלמידי חכמים קטנים מחדדין את הגדולים, והיינו דאמר ר' חנינא הרבה למדתי מרבתי ומחברי יותר מהם ומתלמידי יותר מכלם. א"ר יודן למה נמשלה התורה

בעץ החיים מה עץ החיים פרוש על גן עדן כך התורה פרושה על כל החיים ומביאתו לתחת עץ החיים. תני עץ החיים מהלך ת"ק שנה וכל מי בראשית מתפלגין תחתיו. רבי שמואל בר רב יצחק היה שותל עצמו מחבורה לחבורה על שם מכל מלמדי השכלתי. ד"א עץ חיים היא למחזיקים בה, ר' הונא בש"ר אחא שלא יהו דברי תורה בעיניך כאדם שיש לו בת בוגרת והוא רוצה (לסופנה) [להשיאה] לאחד אלא בני אם תקח אמרי ומצותי תצפון אתך, רבי הונא בש"ר בנימין אמר משל למלך שאמר לבנו צא לפרקמטיא א"ל אבא מתירא אני מן הדרך ומן הלסטים, מה עשה נטל מקלו וחקקו ונתן בו קמיע מומחה אמר לו בני יהא המקל הזה בידך ואי אתה מתירא מכל בריה, כך אמר הקב"ה לישראל בני התעסקו בתורה ואין אתם מתיראים מכל בריה, אלו נאמר עץ חיים היא לעמלים בה לא היתה תקומה אלא עץ חיים היא למחזיקים בה, אלו נאמר ארור האיש אשר לא ילמד לא היתה תקומה אלא ארור אשר לא יקים. ר' אחא בשם ר' תנחומא בר' חייא למד ולימד ושמר והיה סיפק בידו למחות ולא מיחה, להחזיק ולא החזיק, הרי זה בכלל ארור. ר' ירמיה בש"ר חייא בר אבא אמר לא לימד ולא למד ולא היה סיפק בידו להחזיק והחזיק הרי זה בכלל ברוך, שמעון אחי עזריה אומר משמו והלא שמעון גדול מעזריה, אלא ע"י שהיה עזריה יוצא לפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של שמעון לפיכך נקרא ההלכה על שמו, ודכוותה ולזבולן אמר שמח זבולן בצאתך וגו' והלא יששכר גדול מזבולן, אלא ע"י שהיה זבולן פורש לים ויוצא לפרקמטיא ובא ונותן לתוך פיו של יששכר לפיכך נתן לו שכר בעמלו:

משלי – פרק ג – רמז התקלה

אמר ר' תנחום כל מי שהוא יוצא למלחמה אם אינו מכויץ את לבו סוף שהוא נופל בחרב, אבל שבטו של זבולן בין מכוונים בין אינם מכוונים הם יוצאים למלחמה ונוצחין, הה"ד מזבולן יוצאי צבא עורכי מלחמה בכל כלי מלחמה חמשים אלף ולעדור בלא לב ולב, מהו בלא לב ולב, אלא בין שהם מכוונים בין שאינם מכוונים יוצאים למלחמה ונוצחים, ר' הונא בש"ר ירמיה בר אבא עתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בעלי תורה מ"ט כי בצל החכמה בצל הכסף, וכתוב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה, וכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה, ר' הונא אמר נכשל אדם בעבירה שהוא חייב בה מיתה בידי שמים מה יעשה ויחיה, יתעסק בתורה, אם היה רגיל לקרות דף אחד יקרא שני דפין, לשנות פרק אחד ישנה שני פרקים, אם אינו יודע לקרות ולשנות מה יעשה ויחיה, ילך ויתמנה פרנס על הצבור או גבאי של צדקה והוא נצול:

ה' בחכמה יסד ארץ, א"ר אלעזר בשם רשב"ל בחכמה ברא הקב"ה את העולם, ביום ראשון ברא את השמים מלמעלן וארץ מלמטן, בשני ברא רקיע מלמעלן, בשלישי יקוו המים מלמטן, ברביעי יהי מאורות מלמעלן, בחמישי ישרצו המים מלמטן, נשתייר יום ששי אמר הקב"ה אם אני בורא אותו מלמעלן הארץ מתרגזת ואם מלמטן השמים מתרגזין, מה עשה הקב"ה ברא גופו מלמטן ונשמתו מלמעלן הוי ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה בדעתו תהומות נבקעו בשלשה דברים הללו נבראו שמים וארץ, ובשלשה דברים הללו נעשה המשכן דכתיב ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה ובתבונה ובדעת, ובשלשה דברים הללו נעשה בית המקדש שנאמר בן אשה אלמנה וגו'. ואף לעתיד לבא בשלשה דברים הללו יבנה בית המקדש שנאמר ונחה עליו רוח ה' רוח חכמה ובינה וגו' רוח דעת, ושלשתן עתיד הקב"ה ליתן לישראל שנאמר כי ה' יתן חכמה וגו' נתן לא נאמר אלא יתן. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב בעשרה דברים נברא העולם, בחכמה, בתבונה, בדעת, בכח, בגבורה, בגערה, בצדק, במשפט, בחסד וברחמים. בחכמה ובתבונה דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ וגו', בדעת דכתיב בדעתו תהומות נבקעו, בכח וגבורה דכתיב מכין

הרים בכחו נאזר בגבורה, בגערה דכתיב עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, בצדק ומשפט דכתיב צדק ומשפט מכון כסאך. בחסד וברחמים דכתיב זכור רחמך ה' וחסדיך וגו':

אז תלך לבטח דרכך. רבי יודן בש"ר יונתן רבי בש"ר חמא בר חנינא זה יעקב דכתיב וישמע יעקב אל אביו ואל אמו וילך פדנה ארם. אם תשכב לא תפחד מעשו ומלבן. ושכבת וערבה שנתך וישכב במקום ההוא. ר' הונא אומר תורת אמת היתה בפיהו אלו דברים ששמע מרבו. ועולה לא נמצא בשפתיו אלו דברים שלא שמע מרבו, ורבנן אמרין כי ה' יהיה בכסלך אלו דברים שאתה כסיל בהם. ושמר רגלך מלכד ר' דוסא אמר מן ההווה, ר"ל אמר מן המזיקין, א"ר אבא מכיס, אם נתת מכיסך צדקה הקב"ה משמרך מן המזיקין ומן הזימיות ומן הגלגליות ומן הארנוניות:

אל תמנע טוב מבעליו. שנו רבותינו השוכר את האומנין והתעו זה את זה אין להם זה ע"ז אלא תרעומות, חזרו לא קתני אלא התעו, ה"ד דאתעו פועלים אהדדי דא"ל בעל הבית בארבע ואזל וא"ל בשלשה, ודקאמרת סביר וקביל דאמר ליה לית לך אל תמנע טוב מבעליו, הרי שכלו פירותיו מן השדה ואינו מניח בני אדם ליכנס בתוך שדה מה הבריות אומרין מה הנאה יש לפלוני מה הבריות מזיקים אותו עליו הוא אומר מהיות טוב אל תקרי רע, ומי כתיב קרא הכי, אין דכתיב כי האי גוונא אל תמנע טוב מבעליו:

אל תאמר לרעך לך ושוב. תנו רבנן ממשמע שנאמר לא תלין פעולת שכיר איני יודע שהוא עד בקר, אלא מה תלמוד לומר עד בקר, מלמד שאין עוברין עליו אלא בקר ראשון בלבד, מכאן ואילך מאי, אמר רב עובר משום בל תשהה, א"ר אסי מאי קראה, אל תאמר לרעך לך ושוב ומחר אתן ויש אתך:

אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך, תניא ר' אליעזר בן יעקב אומר אל ישא אדם אשה ודעתו לגרשה משום שנאמר אל תחרוש על רעך רעה והוא יושב לבטח אתך:

אל תקנא באיש חמס ואל תבחר בכל דרכיו. איש חמס זה עשו הרשע. איש כמה דתימא ויהי עשו איש יודע ציד. חמס כמה דתימא מחמס אחיך יעקב, ומה שאמר אל תקנא, לפי שהיה גלוי לפני הקב"ה שעתידין ישראל שיהיו משועבדין תחת ארם ויהיו דחוקים ולחוצים ביניהם ועתידין ישראל להתרעם על זאת כשם שאמר מלאכי אמרתם שוא עבוד אלקים ומה בצע כי שמרנו משמרתו וגו' ועתה אנחנו מאשרים זדים גם נבנו עושי רשעה גם בחנו אלקים וימלטו, לפיכך אמר רוח הקודש על ידי שלמה, אל תקנא באיש חמס אל תקנא בשלום עשו הרשע. ואל תבחר בכל דרכיו שלא תעשו כמעשיו, למה, הביטו לאחרית הדבר שהנה היום בא שיתעב האלקים כל מי שהוא מליץ במצות הדא הוא דכתיב כי תועבת ה' נלוז. וכן הוא אומר איש דמים ומרמה יתעב ה', אבל מי שמישר ארחותיו לפניו הוא יהיה מאנשי סודו הה"ד ואת ישראלים סודו, וכן הוא אומר כעת יאמר ליעקב וגו' ואומר סוד ה' ליראיו וגו'. ואומר ושבתם וראיתם בין צדיק לרשע בין עובד אלקים לאשר לא עבדו:

מארת ה' בבית רשע. זה עשו כמה דתימא רשעו ונשוב ונבנה חרבות כה אמר ה' צבאות המה יבנו ואני אהרוס וגו'. ונוה צדיקים יברך, אלו ישראל שכתוב בהם ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, ועיניכם תראינה ואתם תאמרו יגדל ה' וגו':

אם ללצים אלו ארמיים שנקראו לצים שנאמר זד יהיר לץ שמו והם נקראו זדים כמה דתימא אנחנו מאשרים זדים, ומנין שבארמים הכתוב מדבר שכן כתוב גם נבנו עושי רשעה אלו ארמיים, כמה דתימא וקראו להם גבול רשעה. והם מתלוצצים בכל יום על ישראל. הוא יליץ שעתיד הקב"ה למדוד להם כמדדתם כמה דתימא כאשר עשית כן יעשה לך גמולך ישוב בראשך:

ולענויים יתן חן. אלו ישראל שהם עניים ביניהם ומהלכים בעונה בתוכם וסובלים עולם עליהם כדי לקדש שמו של הקב"ה שעתיד הקב"ה לחון עליהם לעשות דין בהם, כמה דתימא ולכן יחכה ה' לחננכם ואומר ויספו ענויים בה' שמחה ואומר כי עם בציון ישב בירושלים בכו לא תבכה. כבוד חכמים ינחלו אלו ישראל שהם נקראו חכמים בעת שהן עושין את התורה ואת המצוות שנאמר ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם וגו'. ולפי שישאל משמרים את התורה ביניהם עתיד הקב"ה להנחילם כסא כבוד כמה דתימא וכסא כבוד ינחילם שעתיד הקב"ה להחזיר לישראל המלכות כמה דתימא ומלכותא ושלטנא ורבותא די מלכות תחות כל שמיא וגו'. וכסילים מרים קלון אלו ארמים, כמה דתימא והאבדתי חכמים מאדום ותבונה מהר עשו, ואומר האין עוד חכמה בתימן אבדה עצה מבנים נסרחה חכמתם. מהו מרים קלון שהם ירימו בחלקם קלון שסופם ילכו לאש, ואין קלון אלא שרפה כמה דתימא אשר קלם מלך בבל באש, ואומר אביב קלוי באש, וכה"א ובית יוסף להבה וגו'. ואומר חזה הוית עד די קטילת חיותא והובד גשמה ויהיבת ליקדת אשא וגו' הוי וכסילים מרים קלון. ד"א אל תקנא באיש חמס מדבר בנואף בעת שהוא שוכב עם אשת חברו והיא מתעברת ממון הוא גוזל מבני בעל האשה ונותן לממזר לפי שבעלה חושב בו שהוא בנו ואינו בנו ומנחילו עם בניו ועל דבר זה נקרא הנואף איש חמס, מהו אל תקנא, שכל מי שרואה לנואף שהוא עושה תאוות לבו עם אשת חברו והיא מאכילתו ומשקתו אל יקנא בשלותו ואל יבחר בכל דרכיו, למה כי הנואף נקרא תועבה שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו וגו' ומשלח מדנים בין אחים היא מן התועבות, זה הנואף שמשלח מדנים בין איש לאשתו כמה דתימא ועבר עליו רוח קנאה וגו' לכך נאמר כי תועבת ה' נלוז זה הנואף שכתוב בו ונלוזים במעגלותם. ואת ישרים סודו זה שרואה מעשיו ונוזר עצמו מן היין כדי לישר ארחותיו כמה דתימא המישרים ארחותם. מהו סודו, שהקב"ה מלמדו היאך ינצל ממנה כמה דתימא בדרך חכמה הוריתיך, היין עולה חשבונו ע' והסוד ע' הוא נוזר עצמו מן היין העולה מנינו ע' זוכה לסוד החכמה שהוא עולה ע' נכנס יין יצא סוד. יצא יין נכנס סוד הוי ואת ישרים סודו. מארת ה' בבית רשע זה הנואף מה היא המארה שמים המרים המאררים בודקין אותנו כשם שבודקין אותה הוי מארת ה' כמה דתימא יתן ה' אותך לאלה וגו'. ונוה צדיקים יברך זה נזיר ונזירה, שאם נזרו מן היין להשמר מן העבירה זוכים לברכה, לכך סמך אחר פרשת נזיר פרשת ברכת כהנים שהוא זוכה לקבל הברכות של ברכת כהנים הוי ונוה צדיקים יברך כמה דתימא יברך ה' וישמרך. אם ללצים זה הנואף הטועה ביין שנקרא לץ כמה דתימא לץ היין הומה שכר וגו', הוא יליץ שהכל מתלוצצים על הנואף שהוא לאלה ולשבועה לבחירי, ולענויים יתן חן אלו הנזירים שתופשים ענוה בעצמן שנוזרים מן היין ומגדלין פרע כדי לענות עצמן ולהשמר מן העבירה הקב"ה נותן להם חן כמו שכתוב בברכת כהנים ויחנך. כבוד חכמים ינחלו לפי שהיו הנזירים יראים מן החטא נקראו חכמים כמה דתימא ראשית חכמה יראת ה', ואומר הן יראת ה' היא חכמה, נוחלים כבוד שהקב"ה נושא פניו אליהם ומשיא להם שלום שבעת שאדם יושב בשלום בביתו הוא כבודו. וכה"א הכבד ושב בביתך, שכן כתוב אחר פרשת נזיר ברכת כהנים שכתוב בה וישם לך שלום. וכסילים מרים קלון אלו נואף ונואפת והם נקראו כסילים. נואף מנין מי פתי יסור הנה. נואפת דכתיב אשת כסילות הומיה. מרים קלון ופרע את ראש האשה. ואומר וצבתה בטנה וגו' יש לך קלון יותר מזה הוי מרים קלון, לכך נאמר פרשת ברכת כהנים אחר פרשת נזיר שכל מי שנוזר עצמו מן היין לשם שמים זוכה לכל הברכות האמורות בברכת כהנים. ואת ישרים סודו וכו' (כתוב ברמז תקמ"א):

מארת ה' בבית רשע. א"ר יוחנן זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל ארבעים סאה גוזלות בקנוח סעודה, ונוה צדיקים יברך זה חזקיהו שהיה אוכל ליטרא בשר בסעודה:

אם ללצים הוא יליץ. א"ר שמעון בן לקיש בא ליטמא פותחין לו בא ליטהר מסייעין אותו, תנא ר' ישמעאל אומר משל לאדם שהיה מוכר נפט ואפרסמון, בא למדוד נפט אומר לו מדוד לעצמך, בא למדוד אפרסמון אומר לו המתן עד שאמדוד כדי שנתבסם אני ואתה. א"ר אלעזר מן התורה מן הנביאים מן הכתובים בדרך שאדם רוצה לילך בה מוליכין אותו, מן התורה דכתיב לא תלך עמהם וכתיב קום לך אתם, מן הנביאים דכתיב אני ה' מלמדך להועיל מדריךך בדרך תלך. מן הכתובים דכתיב אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן:

אם ללצים הוא יליץ. זה דור הפלגה דכתיב וימצאו בקעה. רבי ירמיה א"ר שמואל בר רב יצחק בעי צדקה תצור תם דרך ורשעה תסלף חטאת, חטאים תרדף רעה ואת צדיקים ישלם טוב. אם ללצים הוא יליץ ולענוים יתן חן, רגלי חסידיו ישמור ורשעים בחשך ידמו וסייגין סייגא ותרעין תרעא:

כבוד חכמים ינחלו. זה נח ובניו, וכסילים מרים קלון זה דור המבול. ד"א כבוד חכמים ינחלו זה שם, וכסילים מרים קלון זה חם. ד"א כבוד חכמים ינחלו זה אברהם, וכסילים מרים קלון אלו המלכים. ד"א כבוד חכמים ינחלו זה יצחק, וכסילים מרים קלון אלו אנשי גרר. דבר אחר כבוד חכמים ינחלו זה יעקב, וכסילים מרים קלון זה עשו. ד"א כבוד חכמים ינחלו זה משה ואהרן, וכסילים מרים קלון אלו דתן ואבירים שהותירו את המן דכתיב וירם תולעים מלמד שהיו תולעים יוצאים מתוך אהליהם. ד"א כבוד חכמים ינחלו אלו אהרן ובניו שנסבסה הכהונה בידם שנאמר וזה הדבר אשר תעשה להם וגו', וכסילים מרים קלון זה קרח ועדתו. ד"א כבוד חכמים ינחלו זה יהושע, וכסילים מרים קלון אלו שלשים ואחד מלכים. ד"א כבוד חכמים ינחלו זה דוד, וכסילים מרים קלון גלית. ד"א כבוד חכמים ינחלו אלו ישראל, וכסילים מרים קלון אלו עובדי אלילים, ואימתי נחלו ישראל את הכבוד כשקבלו את התורה. א"ר יוחנן ששים רבוא של מלאכי השרת ירדו עם הקב"ה לסיני והיו נותנין עטרות בראש כל אחד ואחד מישראל, וא"ר אבא בר כהנא כשעמדו ואמרו נעשה ונשמע מיד חבבן הקב"ה ושלח לכל אחד ואחד שני מלאכים אחד חוגרו כלי זיינו ואחד נותן עטרה בראשו, א"ר סימון פורפראות הלבישם שנאמר ואלבישך רקמה, ר' שמעון בן יוחאי אומר כלי זיין נתן להם ושם המפורש חקוק עליו, הוי כבוד חכמים ינחלו אלו ישראל, וכסילים מרים קלון אלו עובדי אלילים הקב"ה עושה להם קלון שלא קבלו את התורה. ד"א כבוד חכמים ינחלו אלו דוד ושלמה, וכסילים מרים קלון אלו עובדי אלילים שהחריבו מעשה ידיהם הקב"ה עושה להם קלון, א"ר נחמן ראה מה כתיב ה' בעיר צלמם תבזה למה בעיר המשל אומר במקום שהליסטים מקפח שם הוא נתלה, לפיכך בעיר. ד"א כבוד חכמים ינחלו אלו תלמידי חכמים, א"ר שמעון בן פזי קרא מראש ספר דברי הימים אדם שת אנוש עד ויהי יעבץ ואין אתה מוצא שם כבוד וכשבא ליעבץ כתיב ויהי יעבץ נכבד מאחיו לפי שעסק בתורה הוי כבוד חכמים ינחלו:

משלי – פרק ד – רמז תתקלה

כי לקח טוב נתתי לכם. אמר רבי ואיתימא רבי חנינא בר פפא ואמרי לה במערבא משמיה דרבא בר מרי בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם מוכר חפץ לחברו מוכר עצב ולוקח שמח, אבל הקב"ה אינו כן נתן תורה לישראל ושמח שנאמר כי לקח טוב נתתי לכם תורת אל תעזבו. ד"א כי לקח טוב בנוהג שבעולם שני פרגמטוטין שהיו במדינה זה לוקח מטכסין וזה לוקח אלוסירקון נמצא ביד זה דבר אחד וביד זה דבר אחד, אבל תורה אינו כן זה שונה סדר זרעים וזה שונה סדר נזיקין עמדו שניהם זה עם זה אמר אחד לחברו שנה לי סדר זרעים ואני אשנה לך סדר נזיקין נמצא ביד זה שנים וביד זה שנים יש מקח גדול מזה. ד"א מי שלוקח סחורה ויוצא לדרך מתירא מן הלסטין, אבל התורה אינה כן

שמה יכולים הלסטים ליקח תורתו מתוך לבו הוי לקח טוב. אמרו רבותינו מעשה בספינה אחת שהיו בה פרגמטוטין והיה שם חבר אחד אמרו לו אן פרגמטיא שלך א"ל מוצנעת היא, אמרו לו למה לא תראה לה אותנו, א"ל כשאכנס למדינה אראה אותה לכם, התחילו לחזר על הספינה ולא מצאו, התחילו לשחק עליו לא עשו אלא נכנסו המוכסים עליהם ולקחו כל מה שהיה בידם, נכנסו למדינה לא היה להם לא לאכול ולא ללבוש, אותו חבר נכנס לבית הכנסת התחיל לישב ברבים ודורש להם. התחילו באים ומבקשים ממנו אמרו לו בבקשה ממך בשביל שאתה מכיר אותנו למד עלינו זכות, מי גרם לו להנצל, התורה שבלבו הוי כי לקח טוב. ד"א אדם שהוא לווה מבני אדם ולוקח סחורה ויוצא לדרך פעמים שהיא מפסדת, אבל התורה אינה כן אלא למד אדם מכאן פרק אחד ומכאן פרק אחד הוא מתפרנס בה אלא למד אדם מכאן פרק אחד ומכאן פרק אחד הוא מתפרנס בה הוי כי לקח טוב:

ויורני ויאמר לי יתמך דברי לבך זה בימי העבור כשהתינוק במעי אמו וכו' (כתוב באיוב בפסוק מי יתנני כירחי קדם):

שמור מצותי וחיה. אמר דוד לפני הקב"ה שמרני כאישון בת עין, א"ל הקב"ה שמור מצותי וחיה, א"ד שמעון בן חלפתא משל למה הדבר דומה לאדם שהוא בגליל ויש לו כרם ביהודה ואחד ביהודה ויש לו כרם בגליל אותו שבגליל הולך לו ליהודה לעדור את כרמו וזה שביהודה הולך בגליל, עמדו זה עם זה אמר זה לזה עד שתבא אתה למקומי שמור לי בתחומך ואני אשמור לך בתחומי, כך אמר דוד לפני הקב"ה שמרני, א"ל הקב"ה שמור מצותי וחיה. א"ר מני אל תהי מצות קריאת שמע קלה בעיניך מפני שיש בה רמ"ח תיבות כנגד רמ"ח אברים שבאדם ומהם ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, אמר הקב"ה אם שמרתם שלי לקרותה כתקנה אני אשמור שלכם וכו' (כתוב בתהלים במזמור י"ז):

קנה חכמה קנה בינה. ת"ר הרואה קנה בחלום יצפה לחכמה שנאמר קנה חכמה, קנים יצפה (לכל) [לבינה] שנא' ובכל קנייך קנה בינה. סלסלה ותרוממך, ובין נגידים תושיבך, כי הא דינאי מלכא ומלכתא כריכי רפתא בהדי הדדי ומדקטלינהו לרבנן לא הוה איניש לברוכי להו, אמר לה לדביתיה מאן יהיב לן גברא דמברך לן, אמרה ליה אשתבע לי דאי מייתינא לך גברא דלא מצערת ליה אשתבע לה, אייתיה לשמעון בן שטח אחוה אותביה בין דידיה לדידה, אמרה לו קא חזית כמה יקרא עבידנא לך, אמר לה לאו את עבדת לי יקרא אלא אורייתא היא דמיקרא לי דכתיב סלסלה ותרוממך ובין נגידים תושיבך. לא הוו ידעי רבנן מאי סלסלה ותרוממך, יומא חד שמעו רבנן לאמתיה דרבי דקאמרה להווא גברא דהוה מהפך במזייה אמרה ליה עד מתי אתה מסלסל בשערך. לא הוו ידעי רבנן מאי השלך על ה' יהבך, אמר רבה בר בר חנה זמנא חדא הוה קא אזילנא בהדי ההוא טייעא והוה קא דרינא טונא ואמר לי שקול יהביך ושדי אגמלא. לא הוו ידעי רבנן מאי וטאטאטיה במטאטא השמד, יומא חד שמעו לאמתיה דרבי דקאמרה לחברתה שקול טאטא וטאטי ביתא:

שמע בני וקח אמרי וירבו לך שנות חיים. הרבה לקיחות צויתי אתכם בשביל לזכות אתכם, אמרתי לכם ויקחו אליך פרה אדומה שמה בשבילי, לא בשבילי אלא בשביל לטהר אתכם, אמרתי לכם ויקחו לי תרומה לא בשביל שאדור ביניכם, אינו אומר ויקחו אלא ויקחו לי, אותי אתם לוקחים, ויקחו אליך שמן זית כדי לשמור נפשותיכם שנמשלה לנר שנאמר נר ה' נשמת אדם, וכן ולקחתם לכם ביום הראשון והלא חמשה עשר הוא, אלא אמר הקב"ה ויתרתי לכם את עונות הראשונים ומעתה ראש חשבון הוא:

משלי – פרק ד – רמז תתקלז

פרעהו אל תעבר בו שטה מעליו ועבור. אמר עולא א"ר אלעזר קודם שבא שלמה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים עד שבא שלמה ועשה לה אזנים שנאמר און וחקר תקן משלים הרבה, ר' אושעיא אמר מהכא פרעהו וגו'. אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שבא שלמה ותקן עירובין ונטילת ידים יצאה ב"ק וא"ל בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני:

כי חיים הם למוצאיהם. אמר ליה שמואל לרב יהודה שינא פתח פומך קרי, פתח פומך תני, כי היכי דתתקיים בידך ותוריק חיי שנאמר כי חיים הם למוצאיהם, אל תקרי למוצאיהם אלא למוציאיהם בפה. ברוריא אשכחתי להווא תלמידא דהוה קא גריס בלחשה בטשא ביה ואמרה ליה כתיב ערוכה בכל ושמורה, אם ערוכה ברמ"ח אברים שבאדם משומרת ואם לאו אינה משומרת:

מכל משמר נצור לבך כי ממנו תוצאות חיים. א"ר יצחק כל מה שאמרו לך בתורה שמור שאין אתה יודע באיזה מצוה אתה נוטל חיים, יש מצוה שמתן שכרה בצדה ויש מצוה שמתן שכרה לעתיד לבא ויש לשעבר. דבר אחר מכל משמר נצור לבך, א"ר אחא רמ"ח מצות עשה בתורה כנגד רמ"ח אברים שבאדם שכל אבר ואבר צווח על האדם עשה בי מצוה שתחיה בזכותה ותאריך ימים, ושס"ה מצות לא תעשה כמנין ימות החמה שכל יום משעה שהחמה זורחת עד שהיא שוקעת צווחת ואומרת לאדם גוזרני עליך שלא תעבור בי עבירה ואל תכריע אותי ואת כל העולם לכך חובה הרי תרי"ג מצות, וכל מצוה יש לה מתן שכר, כבוד אב ואם ושלוח הקן אריכות ימים, ויש שמתן שכרה בנים כגון שרה שארחה את האורחים, ושונמית על שקבלה את אלישע, ולמה לא גלה שכר כל המצות, משל למלך שהכניס פועלים לתוך שדהו לנטעו ולא גלה להם שכר נטיעותיו, לערב כל מי שנטע אילן אחד נתן לו זהוב אחד, התחילו הכל תמהין ומה זה שלא נטע אלא אילן אחד נטל זהוב אחד אנחנו שנטענו הרבה עאכ"ו, מה שכר שלוח הקן כך מצוה שיש בה חסרון כים והחייאת נפשות עאכ"ו, ולפיכך לא פירש הכתוב שכר עושי מצות שיהו עושיין אותן מעצמם הרבות להם שכר, שכך שנינו אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס אלא הוו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס. דבר אחר מכל משמר נצור לבך שלא תברח מדברי תורה, למה, כי ממנו תוצאות חיים, ללמדך שמדברי תורה יוצאים חיים לעולם. הסר ממך עקשות פה, לשון הרע שקשה כשפיכות דמים:

ולזות שפתים הרחק ממך. שלא תדבר עם חברך אחד בפה ואחד בלב. עיניך לנוכח יביטו, בשעה שאתה עומד בתפלה שתכוין לבך ועיניך לאביך שבשמים, ואם עשית כן ועפעפיך יישירו נגדך:

פלס מעגל רגלך. בשעה שאתה הולך לבית המדרש, ואם עשית כן וכל דרכיך יכוננו. אל תט ימין ושמאול, מדברי תורה. הסר רגלך מרע, מדרכן של רשעים שלא תלך בדרך המנאפים:

משלי – פרק ה – רמז תתקלז

בני לחכמתי הקשיבה. לדברי תורה בשעה שאתה לומדן. לתבונתי הט אזנך, בשעה שאתה (עושה) [שומען]. לשמור מזמה וגו', אם למדת על מנת לשמור ואם שמעת על מנת לנצור:

כי נופת תטופנה שפתי זרה. בני הזהר מאשה זונה שלא תטעה אותך בדבר שפתים ושלא תשטה אותך אחר קולה, למה, ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות, א"ל בני מה החרב אוכלת משני צדיה כך היא מאבדת חייו של אדם מחיי העולם הזה ומחיי העולם הבא, מה כתיב אחריו רגליה יורדות מות שמורידה

האדם לעמקה של מות. וזהו יסורין רעים. שאול צעדיה יתמוכו, אע"פ שנדון ביסורים בעולם הזה אינו ניצול מדינה של גיהנם:

אורח חיים פן תפלו, וכתוב פלוס מעגל, כאן במצוה שאפשר לעשותה על ידי אחרים כאן במצוה שאי אפשר לעשותה על ידי אחרים (כתוב ביהושע ברמז ל"א). דבר אחר אורח חיים פן תפלו, אמר רבי אבא בר כהנא שלא תהא יושב ומשקל מצותיה של תורה ורואה איזו מצוה שכרה מרובה ועושה אותה, למה נעו מעגלותיה של תורה מטולטלין אינון שבילי דאורייתא. תני ר' חייא משל למלך שהיה לו פרדס והכניס בו פועלים ולא גלה להם שכר נטיעותיו של פרדס שאילו גלה להם היו רואים איזו נטיעה שכרה מרובה ונוטעים אותה ונמצאת מלאכת הפרדס מקצתה בטלה ומקצתה קיימת, כך אילו גלה שכר מצות נמצאת תורה מקצתה בטלה ומקצתה קיימת, אמר ר' אחא בשם רבי אבא טלטל הקב"ה שכר עושי מצות בעוה"ז כדי שיהו ישראל עושים אותה משלם. תני רבי שמעון בן יוחאי שתי מצות בתורה גלה הקב"ה מתן שכרן, ואלו הם, קלה שבקלות וחמורה שבחמורות, קלה שבקלות וכו', חמורה שבחמורות כבוד את אביך ואת אמך למען יאריכון ימיך, אמר רבי אבא בר כהנא ומה דבר שהוא פריעת חוב כך, דבר שהוא חסרון כיס וחסרון נפשות עאכ"ו. תניא ר"ש בן יוחאי אומר אורח חיים פן תפלו זה כבוד אב ואם ושלוח הקן, וכשם ששכרן שוה כך פורענותן שוה, מאי טעמא, עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם, עין שהלעיגה על כבוד אב ואם ובזתה לא תקח האם על הבנים, יקרוה עורבי נחל וגו' יבא אכזר ויקרנה. דבר אחר אורח חיים פן תפלו, בני אל תנח אורח חיים פן תכשל אחר דרכיה של זונה, למה, נעו מעגלותיה לא תדע, אבל אם שמעת לדברי תורה ולאמרי פי אינך נכשל לעולם ועתה בנים שמעו לי וגו' אלא הרחק וגו' (למה) [פן] תתן וגו' שגורמת היא לך להנטל הדרך והוד שכונה ממך, ושנותיך לאכזרי שאתה נמסר למלאך אכזרי. פן ישבעו זרים כחך, שעתידים מלאכים אכזרים לשבוע ממך בגיהנם:

הרחק מעליה דרכך. זו האפיקורסות, ואל תקרב אל פתח ביתה זו הרשות, איכא דאמרי אל פתח ביתה זו זונה, הרחק מעליה דרכך זו האפיקורסות והרשות, וכמה אמר ר' יצחק ארבע אמות, אמרו רבותינו כשנתפס רבי אליעזר הגדול העלוהו לגרדום לידון, אמר לו אותו שר זקן שכמותך יעסוק בדברים בטלים, אמר לו נאמן עלי הדיין, סבור אותו שר עליו הוא אומר והוא לא אמר אלא כנגד אביו שבשמים, אמר האמנתי עליך דימוס פטור אתה, כשבא לביתו נכנסו כל תלמידיו לנחמו ולא קבל תנחומין, אמר לו רבי עקיבא תרשני לומר לפניך דבר אחד ממה שלמדתי, אמר לו אמור, אמר רבי שמא דבר של אפיקורסות בא לידך והנאך ועליו נתפסת, אמר לו עקיבא הזכרתי פעם אחת הייתי מהלך בשוק העליון בצפורי וכו':

שתה מים מבורך. רבא רמי כתיב שתה מים מבורך וכתוב ונוזלים מתוך בארך, אלא בתחלה מבורך ולבסוף מתוך בארך. דבר אחר שתה מים מבורך. רבי שמעון אומר ממי שלמד בעיר ואחר כך הפריש בכל מקום, כן הוא אומר היתה כאניות סוחר. רבי שמעון בן מנסיא אומר שתה מים ממי שבראך ואל תשתה עכורים ותמשך עם דברי האפיקורסים, ר"ע אומר מה בור אינו יכול להוציא מים מאליו אף תלמיד חכם אם לא למד תחלה אינו לומד, ונוזלים מתוך בארך מה באר באים מים חיים מכל צדדיה כך באים תלמידים ולומדים הימנו, וכה"א יפוצו מעינותיך חוצה. נמשלו דברי תורה למים וכו' (כתוב בישיעה ברמז ת"פ) דבר אחר שתה מים מבורך. כשרוצה אדם ללמוד תורה אל יאמר אלמוד מן הרחוק ואחר כך אלמוד מן הקרוב אלא ילמוד מן הקרוב ואח"כ ילמוד מן הרחוק:

יפוצו מעינותיך חוצה. רבי אדא בר חנינא רמי כתיב יפוצו מעינותיך חוצה ברחובות פלגי מים, וכתוב יהיו לך לבדך ואין לזרים אתך, אם תלמיד הגון הוא יפוצו מעינותיך חוצה, ואם לאו יהיו לך לבדך ואין לזרים

אתך. דבר אחר ואין לזרים אתך, שלא תערב בהם דברי אחרים וכה"א ודברת במ עשם עיקר ואל תעשם טפל, שלא תהא משאך ומתנך אלא בהם, שלא תאמר למדתי חכמת ישראל אלך ואלמד חכמת יונית וכו', תלמוד לומר ללכת בהם ולא ליפטר מתוכם. יפוצו מעינותיך חוצה, אם תראה דור שחביבין עליו דברי תורה יפוצו ואם לאו יהיו לך לבדך:

יהי מקורך ברוך ושמח מאשת נעוריך. מתני לה ר' יהודה לרב יצחק בריה אין אדם מוצא קורת רוח אלא מאשתו ראשונה שנאמר יהי מקורך ברוך שושמח מאשת נעוריך. א"ר שמואל בר אבא משמיה דרב אשה גולם היא ואינה מחזקת טובה אלא למי שעשאה כלי שנאמר כי בועליך עושיך. אמר רבי אבא יהי מקורך ברוך יהי מק ראך לקבר ברוך. דבר אחר יהי מקורך ברוך מכאן אמרו אשרי אדם שאשתו מעירו ותורתו מעירו ופרנסתו מעירו עליו הכתוב אומר יהי מקורך ברוך וגו', אמר ר' שמואל בר נחמני אשרי אדם שקנה תורתו מנעוריו הדא הוא דכתיב ושמח מאשת נעוריך:

אילת אהבים ויעלת חן. אמר רשב"נ א"ר יונתן למה נמשלו דברי תורה לאילה לומר לך מה אילה זו רחמה צר וחביבה על בעלה כל שעה ושעה כשעה ראשונה, אף דברי תורה חביבין על לומדיהן כל שעה ושעה כשעה ראשונה. ויעלת חן ללמדך שמעלת חן על לומדיה. דדיה ירווך בכל עת מה דד זה כל זמן שהתינוק ממשמש בו מוצא בו חלב אף דברי תורה כל זמן שאדם הוגה בהם מוצא בהם טעם. באהבתה תשיה ומיד כגון ר' אלעזר בן פדת, אמרו עליו על רבי אלעזר בן פדת שהיה יושב בשוק העליון בצפורי ועוסק בתורתו וסדינו מוטל בשוק התחתון של צפורי, רבי יצחק בן אלעזר אמר פעם אחת בא אדם אחד ליטול ומצא נחש כרוך עליו. דבר אחר מה אילה זו אבריה צפופין וכל זמן שאדם רואה אותה נראית לו כחדשה, כך יהיו דברי תורה כחדשים:

דדיה ירווך בכל עת. שלא תאמרו אשתקד שמענו אותה, שנאמר אל תבוז כי זקנה אמך, ואם אמרתם כך אף אני יכול לומר לכם למה אתם קוראים את שמע פעמים ביום למה אתם מתפללים שלשה פעמים ביום שמא אתם מחדשי דבר אם געלתם בדברי תורה אף אני איני שומע תפלתכם שנאמר מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה:

משלי – פרק ה – רמז תקלה

ר"ל מהגי באורייתא סגי הוה נפיק ליה לבר מתחומא בשבתא והוא לא ידע לקיים מה שנאמר באהבתה תשגח תמיד. ר' אלעזר בן שמעון הוה מהגי באורייתא סגיין הוה גולתיה שריעא מיניה וחכינא מזדהרא לה, א"ל תלמידי רבי הא גולתך שריעא אמר לון לית ההיא רשיעתא מזדהרא לה. ד"א דדיה ירווך בני מוטב לך לחבוק דדיה של תורה שמביאה אותך לידי זכות מלחבוק חיק נכריה שמביאתך לידי חובה, ואל תאמר אין הקב"ה רואה מה אני עושה, תלמוד לומר כי נכח עיני ה' דרכי איש מכאן אמרו חכמים דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת. עוונותיו ילכדונו את הרשע, מה אדם פורס מצודה ולוכד דגים מן הים כך העוונות פורסים מצודה לחוטא ללכדו, מה האשה הזאת אין נזכרין עוונותיה אלא בשעת חבליה, כך אין נזכרים לאדם עוונותיו אלא כשבא לחבלי שאול לכך נאמר ובחבלי חטאתו יתמר:

הוא ימות באין מוסר וברוב אולתו ישגה. א"ר אמי לא מת דואג עד ששכח תלמודו שנאמר הוא ימות באין מוסר. א"ר יוחנן שלשה מלאכי חבלה נזדמנו לו לדואג, אחד ששכח תלמודו, ואחד ששרף נשמתו, ואחד שפזר עפרו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, וא"ר יוחנן דואג ואחיתופל לא ראו זה את זה, דואג בימי שאול ואחיתופל בימי דוד. ד"א לא רצה לשגות בדברי מוסר עכשו וברוב אולתו ישגה:

משלי – פרק ו – רמז תתקלח

בני אם ערבת לרעך. א"ר יצחק כל המקניט חברו ברבים צריך לפייסו שנאמר בני אם ערבת לרעך תקעת לזר כפיך נוקשת באמרי פיך וגו' עשה זאת אפוא בני והנצל כי באת בכף רעך לך התרפס ורהב רעך, אם ממון יש לו בידך התר לו פסת יד ואם לאו הרבה עליו רעים. אמר רב חסדא צריך לפייסו בשלש חבורות של שלשה שלשה בני אדם שנא' ישור על אנשים ויאמר חטאתי וישר העויתי ולא שוה לי, ואם מת אמר רב יוסף מביא עשרה בני אדם ומעמידן על קברו ואומר חטאתי לאלקי ישראל ולפלוני זה שפשעתי לו. ד"א בני אם ערבת לרעך. זה יהודה שנאמר אנכי אערבנו, נוקשת באמרי פיך ויבא יהודה ואחיו ביתה יוסף, עשה זאת אפוא בני וגו' ורהב רעך ויגש אליו יהודה לפייסו. ד"א בני אם ערבת לרעך. בתלמיד חכם הכתוב מדבר, בשעה שהזקן מתמנה אומר לו הקב"ה עד שלא נתמנית לא היית נתפס על הצבור עכשו שנתמנית נעשית ערב על הצבור. ד"א אם ערבת לרעך זה הקב"ה שנאמר רעך ורע אביך אל תעזוב, זה דודי וזה רעי, ומה תעשה הזהר שלא תאמר על טמא טהור ועל טהור טמא ותתחייב באמרי פיך שנאמר נוקשת באמרי פיך, ומה תעשה, עסוק בדברי תורה עשה (לך) זאת אפוא, ואין זאת אלא תורה שנאמר וזאת התורה אשר שם משה. לך התרפס עשה לך רב מדייש עליך כעפר והמליכהו עליך שנאמר ורהב רעך ואין רהב אלא מלכות שנאמר אזכיר רהב ובבל, אם עשית כן הנצל כצבי מיד. ד"א תקעת לזר כפיך שעבדת ע"א תידון בגיהנם כמותה, מה ע"א נדונית בגיהנם אף אתה. ד"א אלו ישראל בשעה שעמדו על הר סיני אמר להם הקב"ה בני הם אני נותן לכם את התורה תנו לי ערבים שיקיימוה, א"ל שמים וארץ, א"ל הרי הם מתבטלין אלא תנו לי את בניכם אם אינכם מקיימים אותה שאני גוזלם מכם שנאמר ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני, באותה שעה קבלו עליהם ישראל, ומנין שנקראו בנים שנאמר בני בכורי ישראל שבכרו מעשים טובים לפני הקב"ה בסיני. תקעת לזר כפיך ששכחת את התורה שנתתי בכף ימיני אני דן אתכם ליום הדין על אשר אמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ומשם הוא תופסן הדא הוא דכתיב נוקשת באמרי פיך. ד"א נלכדתם באמרי פיכם אמר להם הואיל וצערתם נפשכם בשעבוד האומות תכפר זה על זה אלא לכו והביאו אבות העולם שעסקו בזאת ויצילו אתכם מדינה של גיהנם שנאמר עשה זאת אפוא בני והנצל, ומשיבין אבות העולם הואיל ונתפשתם במצודת יום הדין אין לכם אלא לישב ולהתעסק בתורה שנאמר אל תתן שנה לעיניך וגו' על העון. ד"א אל תתן שנה מלישב בתענית שהתענית סמוכה לתשובה שנאמר קרעו לבבכם ואל בגדיכם, ואם עשית כן כי חנון ורחום הוא, וכל כך למה, כדי להנצל מדינה של גיהנם, ועליה מפורש בקבלה על ידי שלמה הנצל כצבי מיד וכצפור מיד יקוש, כדי שלא תעשו קש באש של גיהנם, מפני שכחה של תשובה מגעת עד כסא הכבוד:

לך אל נמלה עצל וגו' אשר אין לה קצין. ר' שמעון בן חלפתא עסקן בדברים הוה אמר איזיל ואיחזי היכי איתא להא מילתא, אזל בתקופת תמוז פרש גלימא אקינא דשומשמני ונפק חד מינייהו אתנח ביה סימנא, אמר להו נפל טולא, נפקו כלהו לברא דהי גולמיה נפל שמשא נפול עליה וקטלוה, אמר הני ודאי לית להו מלכא דאי אית להו מלכא הרמנא הוו נקיטי, אמר ליה רב אחא בריה דרבא לרבא ודילמא מלכא אית להו ומלכא הוה בהדייהו, אי נמי מהורמנא דמלכא עבוד, אי נמי בין מלכא למלכא הוה כדכתיב בימים ההם אין מלך בישראל איש הישר בעיניו יעשה, אלא סמיק אהימנותא דשלמה. מה ראה שלמה ללמד לעצל מן הנמלה, רבנן אמרין הנמל זו שלשה בתים יש לה ואינה כונסת בעליון מפני הדלף ולא בתחתון מפני הטינא אלא באמצע, והיא הולכת ומכנסת בקיץ כל מה שמוצאה חטים ושעורים ועדשים, וא"ר תנחומא ואינה חיה אלא ששה חדשים וכל מאכלה אינה אלא חטה ומחצה, ולמה כונסת כל אלו שאומרת שמא יגזור הקב"ה עלי חיים ויהא לי מהיכן לאכול. אמר ר' שמעון בן יוחאי מעשה היה ומצאו בחור שלה

שלוש מאות כור, לפיכך אמר שלמה התקן לך מצות בעולם הזה לעולם הבא. מהו ראה דרכיה וחכם, ראה דרך ארץ שבה שהיא בורחת מן הגזל. א"ר שמעון בן חלפתא מעשה בנמלה אחת שהפילה חטה אחת והיו כלם באות ומריחות בה ולא היתה אחת מהן נוטלת אותה באתה אותה שהיתה שלה ונטלה אותה, אע"פ (כן) שאין לה לא שופט ולא שוטר שנאמר אשר אין לה קצין שוטר ומושל, אתם שמניתם לכם שופטים ושוטרים על אחת כמה וכמה, הוי שופטים ושוטרים. ר' שמעון בן אלעזר אומר עלוב הוא האדם הזה שצריך ללמוד מן הנמלה, אלו למד ועשה עלוב היה אלא שצריך ללמוד מדרכיה ולא למד וכו' (כתוב ביהושע ברמז ל"ב):

לך אל נמלה עצל. א"ר יהושע בן פדייה עתידין הרשעים לומר לפני הקב"ה הניחנו ונעשה תשובה, והקב"ה משיבם שוטים שבעולם עולם שהייתם בו דומה לערב שבת והעולם הזה דומה לשבת אם אין אדם מכין מערב שבת מה יאכל בשבת, וכן הוא דומה לים וליבשה אם אינו לוקח מן היבשה אין לו מה לאכול בים, וכן הוא דומה לימות החמה ולימות הגשמים אם אינו חורש וזורע וקוצר בימות החמה מה יאכל בימות הגשמים, ועוד היה לו ללמוד מן הנמלה שנאמר לך אל נמלה עצל. ד"א הנמלה הזו אין לה לא שוטר ולא מושל אלא בחכמתה עושה הכל ואתם לא למדתם ממנה מעצלותיכם וטפשותיכם ולא עשיתם תשובה, לפיכך אמר שלמה עד מתי עצל תשכב:

עד מתי עצל תשכב. אמר רב אסור לישן ביום יותר משינת הסוס, וכמה שינת הסוס שתין נשמי, אמר אב"י שנתיה דמר כדרב, ודרב כרבי, ורבי כדוד, ודוד כסוסיא, וסוסיא שתין נשמי, אב"י הוה נאים כמיצל מפומבדיתא לבי כובי קרי עליה ר' יוסף עד מתי עצל תשכב. מעט שנות כדי שתקום למשנתך, מעט תנמוות כדי שתקום לתפלתך, מעט חבוק ידים לשכב זה תשמיש המטה. ובא כמהלך ראשך, זה מלך המשיח שעתידי לעבור בראש ישראל שנאמר ויעבור מלכם לפניהם וגו':

אדם בליעל איש און וגו'. זה בעל לשון הרע שקשה כעבודת אלילים, רבי אומר כשפיכות דמים, ולא עוד אלא ששלמה קללו שנאמר קורץ בעיניו וגו' תהפכות בלבו וגו' על כן פתאום יבא אידו:

שש הנה שנא ה' ושבע תועבת נפשו עינים רמות לשון שקר. א"ר אליעזר בר' יוסי הגלילי אלו שבעה דברים בסוטה הם אמורין, עינים רמות שהיא סוטה אחר בעלה ותולה עיניה באחר שנאמר ומשקרות עינים. לשון שקר שהיא נואפת ואומרת לבעלה ממך אני מעוברת. וידיים שופכות דם נקי שהנואף כך הוא נכנס על מנת לחטוא ולהרוג אם יתפש. לב חורש מחשבות און שאינם חורשים בכל שעה אלא במחשבות און. רגלים ממהרות לרוץ לרעה שהן ממהרות לעשות תאותן. יפיח כזבים עד שקר שאם יתפסו הם נשבעים ואומרים לא אלא מסיח הייתי עמה. ומשלח מדנים בין אחים שכל ישראל אחים הם והנואף אשת חברו בעלה שומע ושונאו ואינו יכול לראותו. א"ר יוחנן וכלם לקו בצרעת, עינים רמות ושפח ה' קדקד בנות ציון. לשון שקר והנה מרים מצורעת כשלג. וידיים שופכות דם נקי יחולו על ראש יואב. לב חורש מעוזיה. רגלים ממהרות מגחזי. ומשלח מדנים מפרעה וינגע ה' את פרעה. רבי אלעזר בן פדת אמר כלם בעשו הן אמורות כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו. עינים רמות וישא עיניו וירא את הנשים. לשון שקר שהיה צד את הבריות בפיו. רגלים ממהרות שרץ אחר יעקב להרגו. ידיים שופכות כי עיף אנכי וכתוב עיפה נפשי להורגים. לב חורש ויאמר עשו בלבו. יפיח כזבים שכפר בתחית המתים. הנה אנכי הולך למות. ומשלח מדנים בין ישמעאל ליצחק יקרבו ימי אבל אבי וילך עשו אל ישמעאל. ד"א שש הנה שנא ה' אלו הן עבודת אלילים וגלוי עריות ושפיכות דמים ולשון הרע וזקן נואף ומחנף חברו (ברבים)

[בדברים], והאומר דבר בשם מי שלא אמרו שהוא מביא קללה לעולם, אבל האומר דבר בשם אומרו מביא גאולה לעולם שנאמר ותאמר אסתר למלך בשם מרדכי:

נצור בני מצות אביך ואל תטוש תורת אמך. שנו רבותינו אבותינו הראשונים הפרישו תרומה ומעשר, אברהם הפריש תרומה גדולה שנאמר הרימותי ידי אל ה' ואין הרמה אלא תרומה שנאמר והרמותם ממנו תרומת ה' יצחק הפריש מעשר שני שנאמר וימצא בשנה ההיא מאה שערים, א"ר אבא בר כהנא והלא אין הברכה מצויה לא בדבר המדוד ולא בדבר המנוי, ולמה מדדו בשביל לעשרו. יעקב הפריש מעשר ראשון שנאמר וכל אשר תתן לי עשר אעשרנו לך:

בהתהלךך תנחה אותך. זה יעקב שהיה מתעסק בתורה כשיצא מבית אביו ולא הניחתו. בשכבך תשמר עליך אימתי ויקח מאבני המקום והיה שוכב והיא משמרתו. והקיצות היא תשיחך וייקץ יעקב משנתו, כשיעמדו הכל לדין היא סנגוריא שלו ומלמדת עליו זכות (כתוב לעיל בפסוק וכל חפצך לא ישוו בה ברמז תתקל"ד):

כי נר מצוה ותורה אור. א"ר יוחנן שלש מתנות נתן הקב"ה לישראל וכלם לא נתנם אלא על ידי יסורין אלו הם. תורה וארץ ישראל והעולם הבא, תורה מנא לן שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו. ארץ ישראל מנא לן דכתיב כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מיסרך וכתיב בתריה כי ה' אלקיך מביאך אל ארץ טובה. עולם הבא מנין דכתיב כי נר מצוה ותורה אור ודרך חיים תוכחות מוסר. את זו דרש רבי מנחם ברבי יוסי תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור לומר לך מה נר אינו מאיר אלא לפי שעה אף מצוה אינה מגינה אלא לפי שעה, ואת התורה באור לומר לך מה אור מגין לעולם אף התורה מגינה לעולם, ואומר בהתהלךך תנחה אותך בעולם הזה, בשכבך תשמור עליך זה יום המיתה, והקיצות היא תשיחך לעתיד לבא, משל לאדם שהיה מהלך באישון לילה ואפלה ומתירא מן הקוצי ומן הברקנים ומן הפחתים ומן החיה רעה ומן הלסטים ואינו יודע באיזו דרך מהלך, נזדמן לו אבוקה של אור ניצול מן הקוצים ומן הברקנים ומן הפחתים, ועדין הוא ירא מן החיה רעה ומן הלסטים ועדין אינו יודע באיזו דרך מהלך, כיון שעלה עמוד השחר ניצול מחיה רעה ומן הלסטים, ועדין אינו יודע באיזה דרך מהלך הגיע לפרשת דרכים ניצול מכלם, מאי פרשת דרכים, זה תלמיד חכם ויום המיתה. ד"א זה תלמיד חכם ויראת חטא. ד"א זה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא. ד"א עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה אמר רב יוסף דרש לה רבי מנחם בר' יוסי להאי קרא כסיני ואלמלא דרשוה דואג ואחיתופל הכי לא רדוף בתר דוד דכתיב אלקים עזבו רדפו ותפשוהו כי אין מציל, מאי דרוש ולא יראה בך ערות דבר ושב מאחריך, והם אינם יודעים שעבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה. אמר בר קפרא הנפש והתורה נמשלו בנר, נפש דכתיב נר ה' נשמת אדם, תורה דכתיב כי נר מצוה ותורה אור, אמר הקב"ה נרי בידך ונרך בידי אם אתה משמר את שלי אף אני אשמור את שלך, אמר רבי ישמעאל משל למה הדבר דומה לשני בני אדם אחד היה לו כרם בגליל וכו' (כתוב לעיל ברמז תרע"ה ובסוף הספר):

משלי – פרק ו – רמז תתקלט

כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. תנו רבנן איזהו עדות ראשונה זו עדות סתירה, עדות אחרונה זו עדות טומאה, וכמה עדות סתירה, כדי טומאה כדי ביאה כדי העראה כדי הקפת דקל דברי ר' ישמעאל, ר"י אומר כדי מזיגת הכוס, ר' יהושע אומר כדי לשתותו, בן עזאי אומר כדי לצלות ביצה, רבי עקיבא אומר

כדי לגמעה, רבי יהודה בן בתירא אומר כדי לגמוע ג' ביצים זו אחר זו, ראב"ע אומר כדי לקשור גרדי גומא, אבא חנן בן פנחס אומר כדי שתושיט ידה לתוך פיה ליטול קיסם, פלימו אומר כדי שתושיט ידה לסל ליטול ככר ואע"פ שאין ראייה לדבר זכר לדבר כי בעד אשה זונה עד ככר לחם. דרש רב עזריא זמנין אמר לה משמיה דרבי אמי זמנין אמר לה משמיה דרבי אסי כל האוכל לחם בלא נטילת ידים כאלו בא על אשה זונה שנאמר כי בעד אשה זונה וגו', אמר רבא האי בעד אשה זונה עד ככר לחם עד ככר לחם בעד אשה זונה מיבעי ליה, אלא אמר רבא כל הבא על אשה זונה לסוף מבקש לח ואינו מוצא. א"ר אלעזר מי גרם שיכשל בזונה ע"י שאכל ככרה שאינו מעושר שלא נטלה חלה:

ואשת איש נפש יקרה תצוד. א"ר חייא בר אבא א"ר יונתן כל אדם שיש בו גסות הרוח לסוף נכשל באשת איש שנאמר ואשת וגו', אמר רבא נפש יקרה גבוהה מיבעי ליה, אלא אמר רב כל הבא על אשת איש אפילו למד תורה שכתוב בה יקרה היא מפנינים מכ"ג שנכנס לפני ולפנים היא תצודנו לדינה של גיהנם. היחתה איש אש בחיקו וכו' (כתוב בתהלים ברמז תרע"ז):

לא יבוזו לגנב כי יגנוב. אע"פ דכתיב חולק עם גנב שונא נפשו, אבל המתב על חברו והולך ושונה פרקו אע"פ שנקרא גנב זוכה לעצמו שנאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב למלא נפשו כי ירעב, ונמצא ישלם שבעתים את כל הון ביתו יתן, ואין שבעתים אלא דברי תורה שנאמר אמרות ה' אמרות טהורות כסף צרוף בעליל לארץ מזוקק שבעתים. דבר אחר לא יבוזו לגנב כי יגנוב וגו', אם ראית עם הארץ שהשחית עצמו על דברי תורה אל תאמר אתמול עם הארץ והיום חבר למה למלא נפשו כי ירעב ואין ירעב אלא תורה שנאמר לא רעב ללחם ולא צמא למים:

את כל הון ביתו יתן. זה עם הארץ שמאחר שלמד תורה חזר לקלקולו והקב"ה משלימו ל"ד מדורי גיהנם, ישלם שבעתים זה הדיין שמשעעה שנתמנה על הצבור ואינו דן דין אמת לאמיתו הקב"ה משלימו ל"ד מדורי גיהנם, ולא עוד אלא שמוריד עמו כל בניו וממונו שנאמר את כל הון ביתו יתן:

נואף אשה חסר לב, ארשב"ל זה הלמד תורה לפרקים שנאמר כי נעים כי תשמרם בבטנך יכוננו יחדו על שפתיך:

משלי – פרק ו – רמז תתקמ

רבי מנחמא בשם רבי תנחום בר חייה ורבי מני בשם רבי יוסי בן זביד נואף אשה חסר לב כל המקבל עליו שררה בשביל ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה, משחית נפשו הוא יעשנה כמשה שאמר ועתה אם תשא חטאתם ואם אין מחני נא, כיהושע שאמר בי ה', בי ולא בהם, כדוד שאמר תהי נא ירך בי ובבית אבי ובעמך לא למגפה. רבי מנחמא בר יעקב מייתי לה מן הדא אל תצא לריב מהר לרב כתיב לעולם אל תהי רץ אחר השררה למה פן מה תעשה באחריתך בהכלים אותך רעך, למחר באים ושואלים לך שאלות מה אתה משיבם, ר' זעירא מייתי לה מן הדא לא תשא, אם בשבועת שוא הכתוב מדבר הרי כבר אמור ולא תשבעו בשמי לשקר, ומה ת"ל לא תשא, שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לשררה, אמר רבי אבהו אני נקראתי קדוש ואתה נקראת קדוש הא אם אין בך כל המדות שיש בי לא תקבל עליך שררה. נואף אשה חסר לב הקב"ה מסיר חכמה מלבו ואין חכמה אלא תורה שנאמר מחכימת פתי, ולא עוד אלא שמשנין זיו פניו, וכשבא ליום הדין אין הקב"ה פתי, ולא עוד אלא שמשנין זיו פניו, וכשבא ליום הדין אין הקב"ה מוחל לו אלא מתמלא עליו חמה שנאמר ולא יחמול ביום נקם:

משלי – פרק ז – רמז תתקמ

אמור לחכמה אחותי את. א"ר יוחנן אם ברור לך הדבר כאחותך שהיא אסורה לך אמרהו ואם לאו אל תאמרהו (כתוב ברמז שט"ו). אמר רב חסדא אין התורה נקנית אלא בסימנין דכתיב הציבי לך ציונים עשה ציונים לתורה, רבי אלעזר אומר מהכא אמור לחכמה אחותי את ומודע עשה מודיעין לחכמה. הבא על אחותו בחלום יצפה לחכמה שנאמר אמור לחכמה אחותי את:

וארא בפתאים. אלו השבטים דא"ר לוי בערביא קורין לינוקא פתיא. אבינה בבנים נער חסר לב זה יוסף הוא היה אומר על אחיו לשון הרע יש חסר לב גדול מזה. והנה אשה לקראתו זו אשתו של פוטיפר. שית זונה ליוסף. ונצורת לב לבעלה. הומיה היא וסוררת בוכה היא וטעיתא. בביתה לא ישכנו רגליה פעם בחוץ פעם ברחובות ואצל כל פנה תארוב שאלה ואמרה חמיתון ליוסף, והחזיקה בו ונשקה לו שנאמר ותתפשהו בבגדו. העזה פניה ותאמר לו שכבה עמי:

כי אין האיש בביתו הלך. אמר עולא עמון ומאב שיבבי בישי דירושלים (כתוב בישעיה ברמז רע"ז):

כי רבים חללים הפילה. א"ר הונא אמר רב זה ת"ח שלא הגיע להוראה ומורה, ועצומים כל הרוגיה זה ת"ח שהגיע להוראה ואינו מורה, ועד כמה, עד ארבעין שנין, איני והא רבה גופיה אורי, בשוין. דבר אחר כי רבים חללים הפילה זה העוסק בתורה שלא לשמה, וכן הוא אומר יערוף כמטר לקחי ואין עריפה אלא הריגה שנאמר וערפו שם את העגלה:

משלי – פרק ח – רמז תתקמ

הלא חכמה תקרא. זה הקב"ה שנאמר כי ה' יתן חכמה. בראש מרומים זה משה שנאמר עלית למרום. עלי דרך אמר הקב"ה במקום שאני עומד שם יעמוד משה שנאמר ומשה נגש אל הערפל. בית נתיבות נצבה שעשה הים נתיבה שנאמר ובמים עזים נתיבה. ליד שערים לפי קרת שנאמר ויעמוד משה בשער המחנה. מבוא פתחים תרונה אמר הקב"ה כל הכבוד הזה עשה לי משה והוא מבפנים ואני מבחוץ אני קורא לו ויקרא אל משה:

בראש מרומים עלי דרך. רבא רמי כתיב בראש מרומים וכתוב עלי (קרת) [דרך], בתחלה בראש מרומים ובסוף עלי (קרת) [דרך]:

ליד שערים לפי קרת. מתוך שאתה קורא לחכמה עומדת על שעריך שנאמר ליד שערים, ומתוך שאתה יושב ומרנן בה אף היא מרננת על פתחך שנאמר מבוא פתחים תרונה. אליכם אישים אקרא וקולי אל בני אדם, אם קורא אותם אישים למה קורא אותם בני אדם, אלא א"ר שמעון בן חלפתא אם זכיתם וקיימתם דברי תורה אתם נקראים כאברהם יצחק ויעקב שנקראו אישים, ואם לאו אתם נקראים כאדם הראשון שלא קיים את התורה ונטרד מגן עדן. אליכם אישים אקרא אלו תלמידי חכמים שדומים לנשים ועושים גבורות כאנשים, אמר רבי ברכיה הרוצה שיתנסך יין שלו על גבי המזבח ימלא גרונו של תלמידי חכמים יין שנאמר אליכם אישים אקרא:

שמעו כי נגידי אדבר. א"ר חנינא בר פפא למה נמשלה דברי תורה לנגיד, לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. ד"א נגידי כל דבור שיצא מפי הקב"ה קשרו לו שני כתרים. ד"א מהו נגידי אלו תלמידי חכמים המגידיים להם טומאה וטהרה איסור והיתר, ומפח שפתי

מישרים פותחים לכם חדרי חדרים שבמרום. בצדק כל אמרי פי אין בהם נפתל ועקש אין בהם לא קפדנות ולא עקמנות וכו' (כתוב בריש תהלים):

קחו מוסרי ואל כסף. קחו מוסרה של תורה ואל כסף, ודעת מחרוץ נבחר. ד"א הרבה קיחות צויתי אתכם ולקחתם לכם ביום הראשון במקח ולא בגזל. וכל חפצים לא ישוו בה (כתוב ברמז תתקל"ד):

אני חכמה שכנתי ערמה. א"ר אליעזר כל המלמד בתו תורה כאלו מלמדה תפלות שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה, כיון שנכנסה בו באדם חכמה נכנסה בו ערמימות, ורבנן האי קרא מאי עבדי להו מיבעי להו לכדרב יוסי בר חנינא דא"ר יוסי בר חנינא אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו ערום עליהן שנאמר אני חכמה שכנתי ערמה, ר' יוחנן אמר אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמשים עצמו כמי שאינו שנאמר והחכמה מאין תמצא. ד"א אני חכמה ובמקום ששכנתי שכנתי ערומה ואין יצר הרע שולט במי שבלבו תורה שנאמר תורת אלקיו בלבו לא תמעד אשוריו, וכן משה אומר ושמתם את דברי אלה, וכן דוד אומר בלבי צפנתי אמרתך למען לא אחטא לך:

משלי – פרק ח – רמז תתקמא

יראת ה' שנאת רע, אמר רב נחמן בר יצחק הרואה דבר רע בחברו יחידי מצוה לשנאתו שנאמר יראת ה' שנאת רע:

לי עצה ותושיה. עד שלא נברא העולם נתייעץ הקב"ה בתורה ששמה תושיה לבראת את העולם השיבה ואמרה לו רבון העולמים אם אין צבא למלך או אם אין מחנה למלך על מה הוא מלך, אם אין עם מקלסין למלך איזהו כבודו של מלך, ושמע הקב"ה וערב לו, מכאן אמרו חכמים כל מלכות שאין לה יועצים אין מלכותה מלכות, וכה"א ויהונתן דוד דויד יועץ, ואם מלכים היו להם יועצים שאר אדם עאכ"ו שהוא טובה להם שנאמר ושומע לעצה חכם:

בי מלכים ימלוכו. היה ר"ש בן אלעזר אומר מי גדול הממליך או המולך העושה שרים או העושה שררה הוא אומר העושה שרים, כל עצמם של שני כתרים הללו כתר כהונה וכתר מלכות אין באים אלא מכחה של תורה שנאמר בי מלכים ימלוכו וגו' בי שרים ישורו, הוא אומר כל מי שזוכה לתורה מעלה עליו הכתוב כאלו שלשתם מונחין וזוכה לכלם וכל מי שאינו זוכה לתורה מעלה עליו הכתוב כאלו שלשתם מונחים ולא זכה לאחד מהן. מנא לן דרבנן איקרו מלכים דכתיב בי מלכים ימלוכו, ומנא לן דכפלינן שלמא דכתיב ורוח לבשה את עמשי ראש השלישים לך דויד ועמך בן ישי שלום וגו'. באורח צדקה אהלך בתוך נתיבות משפט, התורה אמרה באיזו שביל אני מצוי בדרכן של עושי צדקות, בתוך נתיבות משפט א"ר הונא לסקופסטי של מטרונא כשהיא מהלכת בשוק משמטין סייף מלפניה וזיין מלאחריה, כך היא התורה דינין מלפניה ודינין מלאחריה, מלפניה שם שם לו חק ומשפט, מלאחריה ואלה המשפטים:

להנחיל אוהבי יש, שנו רבותינו תלמידיו של אברהם אבינו אוכלין העוה"ז ונוחלי העוה"ב שנאמר להנחיל אוהבי יש. אבל תלמידיו של בלעם הרשע יורשין גיהנם ויורדין לבאר שחת וכו' (כתוב לעיל ברמז תרכ"ז וברמז תש"י וברמז תשע"ד):

משלי – פרק ח – רמז תתקמב

כי אתא רב דימי אמר עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק מלא עומסו שנאמר ברוך אדני יום יום יעמס לנו, אמר ליה אביי וכי אפשר לומר כן והכתיב מי מדד בשעלו מים, אמר ליה מאי טעמא לא שכיחת באגדתא דאמרי במערבא משמיה דרבא בר מרי עתיד הקב"ה ליתן לכל צדיק וצדיק ש"י עולמות שנאמר להנחיל אוהבי יש:

ה' קנני ראשית דרכו (כתוב בירמיה ברמז רצ"ח). י"א התורה וכסא הכבוד נבראו, תשובה וג"ע וגינהם וביהמ"ק ושמו של משיח עלו במחשבה להבראות, אבל איני יודע אם התורה קדמה לכסא הכבוד ואם כסא הכבוד קדמה לתורה, א"ר אבא בר כהנא התורה קדמה לכסא הכבוד דכתיב ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, ובכסא כתוב בו נכון כסאך מאז. ארבעה נקראו קנין, ישראל נקראו קנין שנאמר עם זו קנית, אץ ישראל נקראת קנין שנאמר קונה שמים וארץ, בית המקדש נקרא קנין שנאמר ויביאם אל גבול קדשו הר זה קנתה ימינו, התורה נקראת קנין שנאמר ה' קנני ראשית דרכו, יבאו ישראל שנקראו קנין לארץ ישראל שנקראת קנין ויבנו בית המקדש שנקרא קנין בזכות תורה שנקראת קנין:

מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ, ר' פנחס ר' יהושע בריה דר"ל בש"ר לוי זה שהוא בונה צריך ששה דברים מים ועפר ואבנים וקנים וסיד וברזל ואם תאמר עשיר הוא ואין צריך לקנים ה"ה צריך לקנה המדה שנאמר ובידו קנה המדה, והתורה קדמה אותם שש קדימות קדם ומאז ומעולם ומראש ומקדמי תרין:

ואהיה אצלו אמון. רבי יהושע רבה כד הוה דריש במעשה בראשית פתח, ואהיה אצלו אמון אמון פדגוג אמון מכוסה אמון מוצנע, אית דאמרי אמון רבתא. אמון פדגוג כמה דאת אמר כאשר ישא האומן את היונק, אמון מכוסה כמה דאת אמר האמונים עלי תולע, אמון מוצנע כמה דאת אמר ויהי אומן את הדסה, אמון רבתא כמה דאת אמר הטיטבי מנוא אמון ומתרגמינן האת טבא מאלכסנדריא רבתא. ד"א אצלו אמון, התורה אמרה אני הייתי כלי אומנותו של הקב"ה בנוהג שבעולם מלך ב"ו בונה פלטין ואינו בונה אותנו מדעת עצמו אלא מדעת האומן והאומן אינו בונה אותנו מדעתו אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו לידע היאך הוא עושה חדרים היאך הוא עושה פשפשים, כך הקב"ה היה מביט בתורה ובורא את העולם, והתורה אמרה בראשית ברא אלקים בי ראשית ברא ואין ראשית אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו:

משלי – פרק ח – רמז תתקמג

משחקת בתבל ארצו, רשב"י אמר תבל זו ארצו ולמה נקרא שמה תבל שהיא מתובלת מכל ארצות שכל הארצות מח שיש בזו אין בזו אבל ארץ ישראל אינה חסרה כלום שנאמר לא תחסר כל בה. ד"א למה נקרא שמה תבל על שם תבלין שבתוכה, ואי זה זה תורה שנאמר בגוים אין תורה מכאן שהתורה בארץ ישראל, וארץ ישראל משובחת משאר ארצות שנאמר וחברון שבע שנים נבנתה לפני צוען מצרים, מצרים משובחת שבארצות שנאמר כגן ה' כארץ מצרים, וצוען שבח ארץ מצרים היא דמרבו בה מלכי דכתיב כי היו בצוען שריו, וחברון מן המגונה שבארץ ישראל הוא דקברי בה שכבי והיא מבונה [על אחת] משבעה בצוען שהיא משובחת שבמצרים קל וחומר לשבח של ארץ ישראל, ואם תאמר מי שבנה זה לא בנה זה, תלמוד לומר ובני חם כוש ומצרים ופוט וכנען מי שבנה זה בנה זה אי אפשר שבנה את הכעור ואחר כך בנה את הנאה, אלא בנה את הנאה ואחר כך בנה את הכעור שהיא פסולת של ראשון לפי שחביב ומשובח ממנה בנה תחלה, וכן אתה מוצא בדרכי המקום כל מי שחביב נברא קודם לחברו לפי שהתורה

חביבה לכל נבראת ראשונה לכל שנאמר ה' קנני ראשית דרכו וגו' מעולם נסכתי מראש מקדמי ארץ, בית המקדש לפי שחביב מכל נברא קודם לכל שנאמר כסא כבוד מרום מראשון מקום מקדשנו, ארץ ישראל שחביבה מכל נבראת קודם לכל שנאמר עד לא עשה ארץ וחוצות, ארץ זו ארץ ישראל, חוצות אלו שאר ארצות. ד"א ארץ אלו שאר ארצות, חוצות אלו מדברות, תבל זו ארץ ישראל שנאמר משחקת בתבל ארצו, הרי הוא אומר ואתן לך ארץ חמדה נחלת צבי צבאות גוים ארץ עשויה חוליות לשליטים שכל מלך ושליט שלא קנה בארץ ישראל לא עשה כלום, רבי יהודה אומר וכי שלשים ואחד מלכים היו כלם בארץ ישראל אלא כדרך שעשה ברומי עשו שכל מלך ומלך שלא קנה ברומי לא עשה כלום כך כל מלך ושליט שלא עשה פלטריות וחוליות בארץ ישראל לא עשה כלום, נחלת צבי מה צבי קל ברגליו מכל בהמה וחיה כך פירות ארץ ישראל קלים מכל פירות הארצות. ד"א מה צבי זה כשאתה מפשיטו אין עורו מחזיק את בשרו כך ארץ ישראל אינה מחזקת פירותיה, בשעה שישראל עושים את התורה אין פירותיה קלים, יכול לא היו שמנים, תלמוד לומר ארץ זבת חלב ודבש שמנים כחלב ומתוקים כדבש, וכן הוא אומר כרם היה לידידי בקרן בן שמן מה שור זה אין בו גבוה מקרניו אף ארץ ישראל פסולת משאר ארצות, תלמוד לומר בן שמן ששמנה היתה ארץ ישראל גבוהה ומתוקה ומשובחת משאר ארצות. בתחלה היתה תורה בשמים שנאמר ואהיה אצלו אמון, ואחר כך עלה משה והורידה לארץ ונתנה לבני אדם שנאמר משחקת בתבל ארצו, א"ר אלכסנדר מהו בתבל ארצו מכאן שעשרה שמות יש לארץ, ארץ, אדמה, חרבה, יבשה, ארקא, תבל, חלד, ראשית, גיא, שדה. ארץ שבני אדם רצין בה. אדמה שממנה נברא אדם הראשון. חרבה שמחריבין אותה המים. יבשה בשעה שקבלה דמו של הבל. ארקא בשעה שברחה לפני הקב"ה בשעה שראה ליתן תורה לישראל על הר סיני. תבל שהיא מתובלת בפירותיה. חלד שבני אדם חולדין בה. ראשית שהיא ראשית לכל מעשה בראשית. גיא שעשויה גבעות גבעות. שדה שעשויה שדות שדות:

אשרי אדם שומע לי. א"ר יהושע בן לוי לבניו אקדימו עולו אקדימו וחשיכו עולו לבי כנישתא כי היכי דתוריכו חפיי ולמודייכו תתקיים בידייכו, א"ר חמא בר חנינא מאי קראה אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וגו'. אמר רב חסדא לעולם יכנס אדם שני פתחים לבית הכנסת ויתפלל שנאמר לשמור מזוזות פתחי, שני פתחים סלקא דעתך, אלא אימא שעור שני פתחים. מעשה באשה אחת שהזקינה הרבה, באת לפני ר"י (הגלילי) בן חלפתא אמרה לו רבי זקנתי יותר מדאי ומעשו חיים של נוול הם שאיני טועמת לא מאכל ולא משתה ואני מבקשת ליפטר מן העולם, אמר לה במה הארכת כל כך ימים, אמרה לו למודה אני אפילו יש לי דבר חביב אני מנחת אותו ומשכמת לבית הכנסת בכל יום, אמר לה מנעי עצמך מבית הכנסת שלשה ימים זה אחר זה, הלכה ועשתה כן וביום השלישי חלתה ומתה, לכך אמר שלמה אשרי אדם שומע לי וגו', מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים. אמר הקב"ה אם הלכת להתפלל לבית הכנסת לא תעמוד לך על פתח החיצון אלא הוי מתכוין ליכנס דלת לפנים מדלת, לשקוד על דלתי אין כתיב כאן אלא דלתותי, שתי דלתות, ולמה כן שהקב"ה מונה פסיעותיך ונותן לך שכר, מהו לשמגור מזוזות פתחי וכי יש מזוזה בבתי כנסיות, א"ר יהודה ברבי סימון מה מזוזה זו אינה זזה מן הפתח כך לא תהא זז מבתי כנסיות ומבתי מדרשות, ואם תעשה כן דע שאתה מקבל פני שכינה, מה כתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים, ולא עוד אלא טעון ברכות שנאמר ויפק רצון מה':

לשמור מזוזות פתחי, א"ר תנחום חייב אדם לתת מזוזה על פתח ביתו, רבי לוי אמר שתי מזוזות הן אחת מכאן ואחת מכאן, רבי ישמעאל אומר מזוזה אחת, וחכמים אומרים הלכה כדברי רבי ישמעאל למה שאם אדם עושה שתי מזוזות איני יודע אי זו עיקר ואי זו טפלה, מסייע ליה לרבי ישמעאל דאמר קרא וקשרתם

לאות אם אדם עושה שני תפלין אחד מכאן ואחד מכאן אינו יודע אי זה עקר ואי זה טפל אלא ודאי הלכה כרבי ישמעאל מה מזוזה אחת אף תפלין אחת. א"ר יודן למה נאמר לשמור מזוזות פתחי, אלא שאם יהיו לו לאדם שני פתחים חייב ליתן מזוזה בזה ובזה לכך נאמר מזוזות פתחי:

כי מוצאי מצא חיים, כל מי שהוא מצוי בדברי תורה אני מצוי לו בכל מקום. שאלו תלמידיו את רבי פרידא במה הארכת ימים, אמר להם לא ברכתי לפני כהן, למימרא דמעליותא היא והא אמר רבה בר בר חייא א"ר יוחנן כל תלמיד חכם שמברך לפניו כהן עם הארץ אפי' כהן גדול אותו תלמיד חכם חייב מיתה שנאמר כל משנאי אהבו מות אל תקרי משנאי אלא משניאי, כי קאמר איהו נמי בשוין:

כל משנאי אהבו מות. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל תלמיד חכם שיש לו רב על בגדו חייב מיתה אל תקרי משנאי אלא משניאי, רבינא אמר רבד ממש שנאמר מרבדים רבדתי ערשי, ולא פליגי הא בגלימא הא בלבושא, ריש לקיש אמר רק בפני רבו חייב מיתה אל תקרי משנאי אלא משניאי:

משלי – פרק ט – רמז תתקמג

חכמות בנתה ביתה. זו מדותיו של הקב"ה שברא את כל העולם כלו בחכמתו. חצבה עמודיה שבעה, אלו שבעת ימי בראשית, טובחה טבחה מסכה יינה, אלו ימים ונהרות וכל צרכי העולם, שלחה נערוותיה תקרא, אלו אדם וחיה:

על גפי מרומי קרת. רבא רמי כתיב על גפי וכתיב על כסא, בתחלה על גפי ולבסוף על כסא. מי פתי יסור הנה חסר לב אמרה לו זו חוה שנאמר נואף אשה חסר לב:

משלי – פרק ט – רמז תתקמד

רבי יונה בשם ר' ירמיה בר אבא פתר קריא בגוג לעתיד, בנתה ביתה זה בית המקדש שנאמר בחכמה יבנה בית, חצבה עמודיה שבעה אלו שבע שני גוג, ר' יונה בשם ר' אבא בר כהנא כל אותם שבע שנים מסיקין ידותיהם של חרבות ושל רמחים ושל סכינים, הדא הוא דכתיב ויצאו וגו', ואותן שבע שנים יהיו פרוטגמיא של צדיקים לעתיד לבא, מתלא אמר דאכיל פרוטגמיא אכיל משתיתא. טבחה טבחה שנאמר בשר גבורים תאכלו. מסכה יינה ודם נשיאי הארץ תשתו. אף ערכה שלחנה ושבעתם על שלחני סוס ורכב, שלחה נערוותיה תקרא זה יחזקאל בן אדם כה אמר ה' אלקים אמור לצפור כל כנף וכל חית השדה. בר קפרא פתר קריא בתורה, בנתה ביתה זו תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו, חצבה עמודיה שבעה אלו שבעה ספרי תורה, ולא חמשה הם, בר קפרא עביד מרישיה דוידבר עד ויהי בנסוע הארון חד, מן ויהי בנסוע הארון עד ובנוחה יאמר חד, מן ובנוחה יאמר עד סופיה דספרא חד הרי שבעה, טבחה טבחה אלו העונשים, מסכה יינה אלו קלים וחמורים וגזרות שוות, אף ערכה שלחנה אלו הערכין, שלחה נערוותיה תקרא אלו ישראל, אחר כל השבח הזה מי פתי יסור הנה הניחו דעתו של הקב"ה ואמרו לעגל אלה אלקיך ישראל, בשביל כן אכן כאדם תמותון. ר' אבא בר כהנא פתר קריא באהל מועד, חכמות בנתה ביתה זה בצלאל ואמלא אותו רוח אלקים בחכמה, חצבה עמודיה שבעה אלו שבעת ימי המלואים, טבחה טבחה אלו הקרבנות, מסכה יינה אלו הנסכים, אף ערכה שלחנה זה סדור לחם הפנים, שלחה נערוותיה תקרא זה משה שנא' ויהי ביום השמיני. י"א על שבעה עמודים העולם עומד שנאמר חצבה עמודיה שבעה וכו' (כתוב בתהלים בפסוק לרוקע הארץ במזמור קל"ג):

ד"א חכמות בנתה ביתה זו תורה שבנתה כל העולם בחכמתה, חצבה עמודיה שבעה שנתחצבה משבעה רקיעים וניתנה לבני אדם. ד"א אמר הקב"ה אם זכה ולמד חשוב לפני כאלו העמיד כל העולם כלו, חצבה עמודיה שבעה אלו שבע ארצות, אם זכה נוטל אותו ואם לאו הוא מתחלק לשבע ארצות, טבחה טבחה זו אסתר המלכה שבשעה שהגיע צער לישראל התקינה סעודה לאחשוורוש ולהמן הרשע ושכרתו יין ביותר וכסבור היה המן בעצמו שחלקה לו כבוד והוא לא ידע שפרשה היא לו מצודה שמתוך ששכרה אותה יין קנתה לה אומתה לעולם, אף ערכה שלחנה בעולם הזה ובעולם הבא, אי זה זה שם טוב שקנתה שכל המועדים עתידין ליבטל וימי הפורים אינן בטלים לעולם, א"ר אלעזר אף יום הכפורים לא יבטל לעולם שנאמר והיתה זאת לכם לחקת עולם. דבר אחר זו התורה שעורכת שולחן למי שמתעסק בה בעולם הזה וב עולם הבא. ד"א מעשה היה ברבי עקיבא שהיה חבוש בבית האסורים ור' יהושע הגרסי היה תלמידו ומשמשו, ערב יום הכפורים נפשטר ממנו והלך לביתו, בא אליהו ז"ל ועמד על פתח ביתו אמר ליה שלום עליך רבי אמר ליה שלום עליך רבי ומרי, אמר ליה כלום אתה צריך אמר לו ומי אתה, אמר ליה כהן אני ובאתי להגיד לך שרבי עקיבא מת בבית האסורים, מיד הלכו שניהם לבית האסורין ומצאו פתח שער בית האסורין פתוח ושר בית הסוהר היה ישן וכל האסורים היו ישנים והשכיבו את ר' עקיבא על המטה ויצאו, מיד נטפל אליהו ז"ל ונטלו על כתפיו, וכשראה רבי יהושע כך א"ל לאלהו ז"ל רבי והלא אמר לי שכהן היית וכהן אסור לטמא במת, אמר לו דייך ר' יהושע בני חס ושלום שאין טומאה בתלמידי חכמים ואף בתלמידיהם, והיו מוליכים אותו כל הלילה עד שהגיעו לאנטיפרס של קוצרין, כיון שהגיעו לשם עלו שלש מעלות וירדו שלש מעלות ונפתח המערה לפניהם וראו שם כסא וספסל ושולחן ומנורה, והשכיבו את ר' עקיבא על המטה ויצאו, וכיון שיצאו נסתמה המערה ודלקה הנר על מנורה, וכשראה אליהו כך פתח ואמר אשריכם צדיקים ואשריכם עמלי תורה ואשריכם יראי אלקים שגנוז וטמון לכם ומשומר לכם מקום בגן עדן לעתיד לבא, אשריך רבי עקיבא שנמצא לך מלון ערב בשעת מיתתך, לכך נאמר אף ערכה שלחנה. א"ר ירמיה בוא וראה כמה גדול כבוד התורה שלא דיין לחכמים שהיא עורכת שולחן לפניהם אלא שהיא מוספת להם חכמה על חכמתם, הה"ד תן לחכם ויחכם עוד שמתוך שעוסק בדברי תורה היא מוספת לו יראת ה', שנאמר תחלת חכמה יראת ה'. ודעת קדושים בינה, אלו בעלי גמרא שבשעה שיושבים ומבינים כל דבר ודבר הם דומים למלאכים שנקראו קדושים, שנאמר לקדושים אשר בארץ המה וגו':

לכו לחמו בלחמי. הרואה יין בחלום יש שותה וטוב לו ויש שותה ורע לו, לתלמיד חכם לעולם טוב לו שנאמר ושתו ביין מסכתי. כל מיני משקים ? ? פין לחלום חוץ מן היין, יש שותה ורע לו שנאמר תנו שכר לאובד, יש שותה וטוב לו ויין ישמח לבב אנוש. רבי ירמיה פתח יוסר לץ לוקח לו קלון, היא דעתיה דר' יצחק דא"ר יצחק כל המעמיד תלמיד רשע בארץ ישראל כאלו מעמיד לסטים בחוצה לארץ, וכל המעמיד תלמיד בחוצה לארץ מעמיד לו עבד. ד"א יוסר לץ זה ירמיה, לץ זה דורו שהיו ליצנים, לוקח לו קלון שהיו מקללין אותו שנאמר לא נשיתי ולא נשו בי כלו מקללוני, ומוכיח לרשע מומו שהיה מוכיח לישראל ואומר להם איכה:

אל תוכח לץ פן ישנאך. א"ר אליעזר משום ר' יהודה בן שמוע כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה לאדם שלא לומר דבר שאינו נשמע שנאמר אל תוכח לץ פן ישנאך הוכח לחכם ויאהבך:

תן לחכם ויחכם עוד. מדבר בנה שאמר לו הקב"ה מכל הבהמה הטהורה, כשיצא קרב מן הטהורים, אמר למה רבה הקב"ה בטהורים אלא כדי שאקריב ממנה. ד"א תן לחכם זה בצלאל שאמר לו משה לעשות ארון תחלה והוא עשה המשכן תחלה להשרות בו הארון וכו' (כתוב בשמואל ברמז צ"ח):

אם חכמת חכמת לך. ר' אליעזר היה דורש אם חכמת בתורה כאלו אתה משמחו להקב"ה שנתן לך התורה, ולצת לבדך תשא ולא לאחרים:

אשת כסילות הומיה. מה הכסיל מתגאה [והומה בסכלותו] ואינו יודע מה יהיה בסופו כך אשה זונה [מתגאה] ואינה יודעת מה יהיה בסוף זנותה. ד"א אשת כסילות זו חוה ששמעה לנחש ועברה על צויו של הקב"ה, ולא עוד אלא שהחטיאה לאדם הראשון, מה כתיב אחריו וישבה לפתח ביתה לקרוא לעוברי דרך המישרים ארחותם, מלמד שנתנה תשובה לדורות ואומרת אשרי מי שמישר ארחותיו ואינו חוטא כשם שחטאתי ואוי לו למי שאינו מיישר ארחותיו ונתחייב כמו שנתחייבתי, שנאמר מי פתי יסור הנה, וכל מי שחסר דעה ילמוד ממני שגנבתי דעתו של הקב"ה ודעתו של אדם הראשון ומצאתי מתוק לשעה ואחר כך היתה מרה שנאמר מים גנובים ימתקו. ואחריתה מרה, שנאמר ולא ידע כי רפאים שם אפילו אדם חוטא ובא על אשת איש מוצא החטא מתוק לשעה ואינו יודע שאחריתה מרה:

מים גנובים ימתקו וגו'. א"ר יצחק מיום שחרב בית המקדש ניטל טעם ביאה ונתן לעוברי עבירה שנאמר מים גנובים ימתקו ולחם סתרים ינעם:

משלי – פרק י – רמז תתקמד

בן חכם ישמח אב. זה יצחק שנאמר כי ביצחק יקרא לך זרע, ובן כסיל תוגת אמו זה ישמעאל, יש בנים שנתגנו באביהם זה יאשיהו שנתגנה באמון שנאמר כי הוא אמון הרבה אשמה, חזקיה שנתגנה באחז שנאמר צור תעודה, ויש אבות שנתגנו בבניהם, עלי נתגנה בבניו שנאמר ובני עלי בני בליעל, שמואל נתגנה בבניו שנאמר ולא הלכו בניו בדרכיו, ואברהם לא היה כן הוא נתגדל ביצחק שנאמר ואלה תולדות יצחק בן אברהם, ויצחק נתגדל באברהם שנאמר אברהם הוליד את יצחק. בן כסיל תוג"ת אמו (בא"ת ב"ש אפרא) אפרא בעיני אמיה אם מודבק אם בדריו של הקב"ה משמח בוראו, הדא הוא דכתיב בן חכם ישמח אב ואין אב אלא הקב"ה שהוא אב לכל העולם שנאמר אבי יתומים. ד"א בן חכם זה שלמה שהיה חכם ביותר, ישמח הקב"ה שנאמר וישב שלמה על כסא ה', ובן כסיל זה המן ששמע לעצת אשתו ונתלה וכל עשרו לא היה יכול להצילו, ללמדך כשמגעת מפלתם של רשעים אין מועיל להם ממונם שנאמר לא יועיל הון ביום עברה, וכתיב לא יועילו אוצרות רשע וצדקה תציל ממות:

משלי – פרק י – רמז תתקמה

א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן שתי צדקות הללו למה, אחת שמצלת מדינה של גיהנם ואחת שמצלת אותנו ממיתה משונה, ואיזוהי צדקה שמצלת מדינה של גיהנם, ההיא דכתיב בה עברה דכתיב יום עברה היום ההוא, איזוהי צדקה שמצלת ממיתה משונה, נותנה ואינו יודע למי נותנה נוטלה ואינו יודע ממי נוטלה, היכי לעביד, ונותנה לתוך קופה של צדקה. שלשה אוהבים יש לו לאדם וכו' (כתוב בישעיה ברמז תצ"ד):

וצדקה תציל ממות. אמר שמואל אין מזל לישראל, דשמואל ואבלט הוו יתבי, אדיתבי אינהו אזלי הנך אינשי לאגרא, אמר ליה אבלט לשמואל האי גברא אזיל ולא אתי דטריק ליה הויה ומית, א"ל שמואל אי בר ישראל הוא אזיל ואתי. אזיל ואתא, קם אבלט ושקליה לטוניה ושדייה אארעא, אשכח ביה חויה דפסיק ושדי בתרתי גובי, אמר ליה שמואל מאי עבדת, א"ל כל יומא הוה רמינן ריפתא בהדי הדדי ואכלינן, האידינא הוה חד מינן ולא הוה ליה ריפתא בהדיה הוה קא מיכסיף, אמינא להו אנא קאימנא ומרמינא כי מטאי לגביה שואי נפשאי כמאן דשקלי מיניה כי היכי דלא ליכסיף, א"ל מצוה קא עבדת, נפק שמואל

ודרש וצדקה תציל ממות ולא ממיתה משונה אלא מיתה עצמה. ומדרבי עקיבא נמי אין מזל לישראל, דר' עקיבא הוה ליה ברתא א"ל כלדאי ההוא יומא דעיילה לגננא טריק לה חויה ומיית, הוה דאג אמילתא טובא, ההוא יומא שקלתה למכבנתא דצתא בבקעה איתרמי אתיהיב בעיני כחויא, לצפרא כי קא שקלת הוה סריך ואתי חויה אבתרה, אמר לה אבוה מאי קא עבדת, אמרה ליה בפניא אתא עניא קרי אבבא והו טרידי כולי עלמא בסעודתא וליכא דשמע, קמית אנא ושקלית למנתא דיהבית ניהלי ויהביתיה ניהליה, נפק ר' עקיבא ודרש וצדקה תציל ממות לא ממיתה משונה אלא ממיתה עצמה. תניא אמרו עליו על בנימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, פעם אחת באה אשה ועמדה לפניו בשני בצורת, א"ל רבי פרנסני, א"ל העבודה בקופה של צדקה אין כלום, א"ל אם אין אתה מפרנסני הרי אשה ושבעה בניה מתים, ועמד ופרנסה משלו. לימים חלה בנימין ונטה למות, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, בנימין הצדיק שקיים אלמנה ושבעה בניה ימות בשנים מועטות, תנא הוסיפו לו י"א שנה, הוה וצדקה תציל ממות. רבי אליעזר אומר כתוב אחד אומר וצדקה תציל ממות וכתוב אחד אומר מי גבר יחיה ולא יראה מות, כיצד יתקיימו שני המקראות הללו, אמור מעתה מי גבר יחיה ולא יראה מות זו מיתה כדרך כל הארץ, וצדקה תציל ממות זו מיתה משונה:

לא ירעיב ה' נפש צדיק. זה יצחק שנאמר גור בארץ הזאת, והות רשעים יהדוף, שהוא דוחפן ליום הדין. ד"א זה תלמיד חכם שכל זמן שמתעסק בתורה בחיים ואם נעלם ממנו פרק אחד או דבר מלמודו אינו נפטר מן העולם עד שמלאכי השרת באים בשעת פטירתו וסודרין לפניו כדי שלא יהא לו בושת פנים לפני הקב"ה לעתיד לבא, ר' סימון אמר אלו הצדיקים שאין הקב"ה מצריכן לבריות והרשעים מחתם גזר דינם עד יום הדין ליפרע מהם בגיהנם ודוחפן לשרה של גיהנם:

נרדם בקציר בן מביש. רבי שמעון בן יוחאי אומר משל לשני אחים שהיו מסגלים בנכסי אביהם אחד מצרף דינר ואוכלו ואחד מצרף דינר ומניחו, זה שהוא מצרף דינר ומניחו נמצא עשיר וזה שהוא מצרף דינר ואוכלו נמצא שאין לו כלום, כך תלמיד חכם שונה שנים ושלושה פרקים בשבת שנים ושלושה דברים ביום שתיים ושלוש פרשיות בחדש נמצא עשיר לאחר זמן ועליו נאמר וקובץ על ירבה, אבל אם אמר למחר אני לומד למחר אני שונה נמצא שאין בידו כלום ועליו נאמר נרדם בקציר וגו', ואומר מחורף עצל לא יחרוש:

משלי – פרק י – רמז התקמו

זכר צדיק לברכה. א"ר יצחק כל מי שמזכיר הצדיק ואינו מברכו עובר בעשה שנאמר זכר צדיק לברכה, וכל מי שמזכיר הרשע ואינו מקללו עובר בעשה שנאמר ושם רשעים ירקב, א"ר שמואל בר נחמני שמותן של רשעים דומים לכלי קוריים מה כלי קוריים כל זמן שאתה משתמש בהם עומדים הנחתם הן מתרפין, כך הרשעים שמעת מימך אדם קורא לבנו סיסרא סנחריב פרעה אלא ראובן שמעון, רב אמר ארור המן ארורים בניו, א"ר פנחס חרבונה זכרו לטוב, א"ר שמואל בר נחמני מצינו שהקב"ה מזכיר שמותם של ישראל ומברכן שנאמר ה' זכרנו יברך, ר' הונא ורב אחא אמר אין לי אלא ששים רבוא, מנין שכל אחד ואחד מישראל שהקב"ה מזכיר שמו ומברכו שנאמר וה' אמר המכסה אני מאברהם ואברהם היו יהיה:

שנו רבותינו וכך היה אומר אנא השם עויתי ופשעתי חטאתי לפניך אני וביתי וכו' והם עונים אחריו ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד. חנניה בן אחי רבי יהושע אומר זכר צדיק לברכה, א"ל נביא לישראל בשעה

שאני מזכיר שמו של הקב"ה אתם הבו גודל לאלקיננו. א"ר אלעזר צדיק מעצמו, רשע מחברו. צדיק מעצמו זכר צדיק לברכה, רשע מחברו ושם רשעים ירקב. א"ל רב המנונא להווא מרבנן דהוה מסדר אגדתא קמיה מנא הא מילתא דאמור רבנן זכר צדיק לברכה כו', מדאורייתא מנא לן, דכתיב וה' אמר המכסה אני מאברהם, וכתיב ואברהם היו יהיה וגו', מנא הא מילתא ושם רשעים ירקב כו' דכתיב ויאהל עד סדום ואנשי סדום רעים וחטאים. על הראשונים נאמר זכר צדיק לברכה. בן גמלא ובן קטין ומונבז המלך והילני אמו ונקנור מזכירין אותם לשבת, ואלו מזכירין אותם לגנאי בית גרמו ובית אבטינס והגרוס בן לוי ובן (קמצא) [קמצר] ועליהם נאמר ושם רשעים ירקב, מאי ושם רשעים ירקב א"ר אלעזר רקבובית תעלה (בעצמיהם) [בשמותם], מאי היא אמר רבא דלא מסקי בשמייהו, וכן סליק ליה בדואג בן יוסף שהיתה אמו מודדתו בטפחים וכו' (כתוב באיכה):

פעם אחת גזרה מלכות הרביעית שלא יביאו עצים למערבה והושיבו פרדסיאות על הדרכים כדרך שהושיבן ירבעם בן נבט שלא יעלו ישראל לרגל, מה עשו יראי חטא שבאותו הדור, הביאו עצים ועשו מהם סולמות והניחום על כתפיהם והלכו להם, כיון שהגיעו אצלם אמרו להם להיכן אתם הולכים אמרו להם להביא שתי גוזלות משובך שלפנינו בסולם שעל כתפנו, כיון שעברו מהם פרקום והביאום לירושלים, ועליהם ועל כיוצא בהם נאמר זכר צדיק לברכה, ועל ירבעם בן נבט וחבריו נאמר ושם רשעים ירקב:

חכם לב יקח מצות, זה אברהם לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים ולא חסר קילדין שלו כלום, אמר מה אני מפסיק צדקה מביתי, הלך ונטה לו אהל בגרר. ואויל שפתים ילבט זה לוט שהיה צריך לומר דבר שלקה בו העולם אנו באים לעשות, מה גרם לו ילבט זה לוט שהביא לו לבטים לא יבא עמוני ומואבי. ד"א חכם לב יקח מצות זה משה שכל ישראל היו עסוקים בבזה והלך הוא ונתעסק בעצמות יוסף שנאמר ויקח משה את עצמות יוסף עמו:

שנאה תעורר מדנים. שנאה שנתנו ישראל ביניהם לבין אביהם שבשמים עוררה עליהם דיני דינים, דא"ר שמואל בר נחמני קרוב לתשע מאות שנה היתה השנאה כבושה בין ישראל לאביהם שבשמים משיצאו ישראל ממצרים עד שעמד יחזקאל דכתיב ואומר עליהם איש שקוצי עיניו השליכו [והם לא עשו כן אלא] וימרו בי ולא אבו לשמוע אלי ועשיתי עמהם בעבור שמי הגדול:

ועל כל פשעים תכסה אהבה שהקב"ה אוהב את ישראל אהבתי אתכם אמר ה'. ד"א שנאה תעורר מדנים שנאה שנתן אהרן בין ישראל לאביהם שבשמים עוררה עליהם דיני דינים מלמד שהיה (הקב"ה) [אהרן] נוטל את (הפנקס ופותחו) [קרנבס ופוחסו] להם, ואומר להם דעו שאין בו ממש, הוא [שמשה אמר לאהרן מה עשה לך העם הזה, א"ל מוטב היה להן שידונו שוגגין ואל ידונו מזידין, הוא] שהקב"ה אומר למשה מי אשר חטא לי אמחנו מספרי [הה"ד] ובאהרן התאנף ה' מאד להשמידו. ועל כל פשעים תכסה אהבה תפלה שנתפלל משה עליו, ומה נתפלל עליו ר' מני בש"ר יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר מתחלת הספר ועד כאן כתיב והקריבו בני אהרן, וערכו בני אהרן, ונתנו בני אהרן, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע באר שנואה ומימיה חביבין, לעצים חלקת כבוד בשביל בניהם כדתנן כל העצים כשרים לגבי המזבח חוץ משל זית ומשל גפן ולאהרן אי אתה חולק כבוד בשביל בניו, א"ל הקב"ה חייך בשביל תפלתך אני מקרבו, ולא עוד אלא שאני עושה אותו עיקר ובניו טפלה שנאמר צו את אהרן ואת בניו:

פעולת צדיק לחיים א"ר תנחומא זה אליפז שגדל בחיקו של יצחק. תבואת רשע לחטאת זה עמלק שגדל בחיקו של עשו. ד"א פעולת צדיק לחיים כל מה שפעל דוד ושלמה לחיים של ישראל, תבואת רשע

לחטאת בביאה אחת שנכנס מנשה לבית קדש הקדשים היה חטאת לישראל שעשה צלם והכניסו להיכל:

ארח לחיים שומר מוסר ועוזב תוכחת מתעה, א"ר אלכסנדר כל ת"ח שהוא עוזב דברי תורה כאלו מתעתע במי שאמר והיה העולם והקב"ה עוזבו לעוה"ב. ומוציא דבה הוא כסיל אלו מרגלים שנא' ויציאו דבת הארץ, ואומר כחומץ לשנים וכעשן לעינים וגו' מקצה רגלים וגו' שולח דברים ביד כסיל. ברוב דברים לא יחדל פשע זו מרים ותדבר מרים ואהרן במשה, וחושך שפתיו משכיל, חושך שפתיו מלדבר בחברו, ארשב"ג כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, אמרו רז"ל שני דיקליקין היו עומדים לפני אנדרינוס אחד היה מלמד על הדבור שהוא יפה ואחד היה מלמד על השתיקה שהיא יפה, אמר אחד למלך מרי אין טוב מן הדבור בעולם, אמר לו היאך, א"ל אלולא הדבור לא היו המלכים מתמלכין והמתים נגמלים חסד והכלות מתקלסות ומשא ומתן בעולם והספינות פורשות בים, אמר ליה אנדרינוס יפה דברת, אמר ליה לאותו אחד שהיה למד על השתיקה שהיא יפה היאך אתה למד על השתיקה, בא לדבר עמד חברו וסטרטו על פיו, אמר ליה המלך למה סטרטו אותו אמר ליה מרי משלי על שלי למדתי מדבור על דבור וזה בא ללמד משלי על שלו משלו על שלו ילמד לפיכך סטרתי אותו, אמר שלמה לא אמרתי שתעלם פיך ותהא שותק ויושב אלא חשוך שפתיך מלהשיח בחברך, וכה"א נצור לשונך מרע:

משלי – פרק י – רמז תתקמז

ברכת ה' היא תעשיר, זה שבת שנאמר ויברך אלהים את יום השביעי. ולא יוסיף עצב עמה, זה האבל דכתיב כי נעצב המלך על בנו תני בבית האבל בחול פריס מנחם ויהיב לאבל מן הה"ד פרשה ציון בידיה משום דאין מנחם לה הא אם יש לה מנחם פריס מנחם, ובשבת פורס הוא בעצמו אע"פ שיש מנחם שנאמר ברכת ה' היא תעשיר וגו'. מעשה בשמעון בן שטח שלקח חמור אחד מישמעאל אחד, הלכו תלמידיו ומצאו אבן אחת טובה תלויה בצוארו, אמרו לו רבי ברכת ה' היא תעשיר, אמר להם אני חמור לקחתי אבן טובה לא לקחתי, הלך והחזירה לאותו ישמעאל וקרא עליו אותו ישמעאל ברוך ה' אלהי שמעון בן שטח:

כעבור סופה ואין רשע זה דור המבול, וצדיק יסוד עולם זה נח שנאמר אלה תולדות נח. רבי חייא בר אבא א"ר יוחנן אפילו בשביל צדיק אחד נתקיים העולם שנאמר וצדיק יסוד עולם, ור' חייא בר אבא דידיה אמר מהכא רגלי חסידיו ישמור חסידו כתיב וכו' (כתוב בתהלים במזמור קל"ג):

כחומץ לשנים וכעשן לעינים כן העצל לשולחין, רמי ליה רב אחא אריכא דהוא רב אחא בר פפא לרבי אבהו תנן החושש בשיניו לא יגמע בהם את החומץ למימר דחומץ מעלי הוא לשנים והכתיב כחומץ לשנים וכעשן לעינים, לא קשיא הא בקיוהא הא בחלא, ואי בעית אימא הא והא בחלא, הא דאיכא מכה הא דליכא מכה, אי איכא מכה מסי ואי ליכא מכה מרפי:

יראת ה' תוסיף ימים. א"ר יוחנן זה מקדש ראשון שעמד ת"י שנים ולא שמשו בו אלא שמונה כהנים, ושנות רשעים תקצורנה זה מקדש שני שעמד ת"כ שנים ושמשו בו יותר משלש מאות כהנים, צא מהם ארבעים שנה שמשו שמעון הצדיק ושמונים שנה שמשו יוחנן כהן גדול ועשר שמשו ישמעאל בן פאבי ואמרי לה י"א שמשו ר' אלעזר בן חרסום מכאן ואילך צא וחשוב כל אחד ואחד לא הוציא שנתו. מעשה ברבי שמעון בן חלפתא שהלך לברית מילה וסעד שם והשקה שם אותו אביו של תינוק יין ישן של שבע שנים, א"ל מהיין הישן הזה אני מישן לשמחה של בני, היו נעורים עד חצי הלילה, ר' שמעון בן

חלפתא שהיה בטוח על כחו יצא בחצי הלילה לילך לעירו מצא שם מלאך המות בדרך ראה אותו משחק, א"ל מי אתה, א"ל שלוחו של הקב"ה, אמר לו מפני מה אתה משחק א"ל משיחתן של בריות שהם אומרים כך וכך אנו עתידין לעשות ואינו יודע אימתי הוא נקרא. אותו האיש שהיה אומר מהיין הזה אני מישן לשמחתו של בני הרי הגיע פרקו למות אחר שלשים יום, א"ל הראה לי את פרקי, א"ל לא עליך ועל כיוצא בך אני שולט פעמים שהקב"ה חפץ במעשיכם הטובים ומוסיף לכם חיים שנאמר יראת ה' תוסיף ימים, וכן הוא אומר יקר בעיני ה' המותה לחסידי:

משלי – פרק יא – המשך רמז תתקמז

מאזני מרמה תועבת ה', א"ר בנאה אם ראית דור שמדותיו של שקר דע שהמלכות מתגרה בו, מה טעם, מאזני מרמה תועבת ה' מה כתיב אחריו בא זדון ויבא קלון, אף משה רמזה בתורה לא יהיה לך בכיסך אבן ואבן, זכור את אשר עשה לך עמלק. בא זדון זה עשו וקראו להם גבול רשעה ונתלוה לו קלונו של עולם ויהי רעב בארץ. ואת צנועים חכמה (כתוב בישעיה בפסוק דרשו ה' בהמצאו ברמז תפ"א):

תומת ישרים תנחם ההוא מינאה דחזייה לרבה דהוה מעיין בשמעתא, יהב אצבעתיה דידיה תותי כרעיה וקא מייך דמא, א"ל עמא פחיזא דקדמיתו פומייכו לאודנייכו אכתי בפחזותייכו קיימיתו ברישא איבעי לכו למיצת אי אציתו קבליתו ואי לא לא קבליתו, א"ל אנן דסגינן בשלמותא כתיב בן תומת ישרים תנחם הנך אינשי דאזלי בערמימותא כתיב בהם וסלף בוגדים ישדם. מאי שנא לוח דמהימן ליה למלוה ומלוה לא מהימן ליה ללוה, לוח מקיים ביה במלוה תומת ישרים תנחם, ומלוה מקיים ביה בלוה וסלף בוגדים ישדם. לא יועיל הון ביום עברה וגו' (כתוב לעיל):

לא יועיל הון ומה מועיל, ד"ת. וצדקה תציל ממות, וכי צדקה מצלת מדינה של גיהנם יכול אפילו נותנה לכותי שמצילתו, הוי אומר וצדקה תציל ממות ואין צדקה אלא דברי תורה שנאמר וצדקה תהיה לנו, ומאן דבעי ישמעניה מן הכא דאמר רבי יוסי יהא חלקי עם גבאי צדקה ולא עם מחלקי צדקה, שכשהיה נוטלה יודע ממי נוטלה, אבל כשנותנה אינו יודע למי נותנה, יכול אפילו נתחייב ת"ל לדבר עבירה שיכולה להציל אותו, תלמוד לומר צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. א"ר עקיבא מעשיהם של צדיקים מצילים אותם שנאמר צדקת ישרים תצילם והכל בזכות התורה שנמשלה (לצדיקים) [לצדקה] ולחיים שנאמר כן צדקה לחיים ומרדף רעה למותו וכי יש אדם שמרדף רעה לנפשו הוי אומר זה שמגדיל ימיו בלא תורה, ר' אבהו אמר זה שמגדיל עצמו בליצנות:

צדקת תמים תישר דרכו. צדקת תמים זה יצחק, תישר דרכו של אליעזר, וברשעתו יפול רשע זה בתואל שבקש לעכב ונגף בלילה דכתיב ויאמר אחיה ואמה:

צדיק מצרה נחלץ. ההוא עבדא דאזל וצבעיה לרישיה ודיקניה, אתא לקמיה דרבא אמר ליה זבנן, אמר ליה ויהיו עניים בני ביתך, אתא לקמיה דרב פפא זבניה, יומא חד אמר ליה אשקיין מיא אזל אסחיה לרישיה ודיקניה, אמר ליה חזי דאנא קשיש מאבון, קרי אנפשיה צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו. כי הוה ר' מאיר דריש בפירקיה הוה דריש תלתא שמעתא תלתא אגדתא תלתא מתלי, וא"ר יוחנן ג' מאות ממשלות שועלים היו לו לר"מ, ואנו לא בא לידינו אלא שלשה אבות אכלו בוסר ושני בנים תקהינה, מאזני צדק אבני צדק, צדיק מצרה נחלץ ויבא רשע תחתיו:

בטוב צדיקים תעלוץ קריה ובאבוד רשעים רנה. א"ר ישמעאל יש שמחה לפני המקום כשיאבדו מכעיסין מן העולם וכו' (כתוב בתהלים במזמור ג' ברמז י"ב):

ובאבוד רשעים רנה. ובאבוד אחאב רנו רנה שנאמר ויעבור הרנה. שנו רבותינו כל זמן שהרשעים בעולם חרון אף בעולם אבדו רשעים מן העולם נסתלק חרון אף מן העולם, רשע בא לעולם רעה באה לעולם שנאמר בבוא רשע בא גם בוז, אבד רשע מן העולם טובה באה לעולם שנאמר ובאבוד רשעים רנה, צדיק אבד מן העולם רעה באה לעולם שנאמר הצדיק אבד ואין איש שם על לב ואנשי חסד נאספים באין מבין כי מפני הרעה נאסף הצדיק, צדיק בא לעולם טובה באה לעולם שנאמר זה ינחמנו ממעשנו:

בז לרעהו חסר לב זה חמור, ואיש תבונות יחריש זה יעקב שנאמר והחריש יעקב עד באם:

הולך רכיל מגלה סוד. תנו רבנן מנין לדיינים שלא יאמר אני מזכה וחברי מחייבים אבל מה אעשה שחברי רבו עלי, ת"ל לא תלך רכיל בעמך, ואומר הולך רכיל מגלה סוד. ההוא תלמידא דאפיק מילתא דאיתמר בי מדרשא בתר עשרין ותרתין שנין ואפקיה רבא מבי מדרשא אמר דין גלי רזיא הוא:

רע ירוע כי ערב זה. א"ר יצחק רעה אחר רעה תבא למקבלי גרים, ולערבי שלציון, ולתוקע עצמו לדברי הלכה, מקבלי גרים כדרכי חלבו דא"ר חלבו קשים גרים לישראל כספחת. ערבי שלציון דעבדי שלוף דוץ תוקע עצמו לדבר הלכה כדרכי יוסי דא"ר יוסי כל האומר אין לו אלא תורה אפילו תורה אין לו דאמר קרא ולמדתם ועשיתם כל שישנו בעשיה ישנו בלמידה. ושונא תוקעים בוטח, דאתי דינא לקמיה וגמר הלכתא ומדמי מלתא למילתא ואית ליה רבה ולא אזיל למשאל מיניה:

גומל נפשו איש חסד. אמר ר' שמעון בן לקיש כל היושב בתענית נקרא חסיד שנאמר גומל נפשו איש חסד:

גומל נפשו איש חסד, הלל הזקן בשעה שנפטר מתלמידיו היה מהלך והולך, אמרו לו להיכן אתה הולך, אמר להם לעשות מצוה, א"ל וכי מה מצוה הלל עושה, א"ל לרחוץ במרחץ, א"ל וזו היא מצוה, א"ל הן ומה איקונין של מלכים שמעמידים אותם בבתי קרקסאות ובתי טרטיאות מי שממונה עליהם ממרקן ושוטפן והם מעלים לו (סודרין) [מזונות] ולא עוד אלא שהוא מתגדל בגדולי מלכות, אנו שנבראנו בצלם ודמות דכתיב כי בצלם אלקים עשה את האדם עאכ"ו, וכן הלל הזקן אומר לתלמידיו בשעה שנפטר מהם אנא אזיל למיגמל חסד עם הדין אכסנאי דאית בגו ביתא, אמרו ליה בכל יום אית לך אכסנאין, אמר להו והדא נפשא עלובתא לאו אכסנאי היא גו גופא דיומא דין היא חכא ולמחר לית היא הכא. דבר אחר גומל נפשו איש חסד דמפלג מצוון. ועוכר שארו אכזרי, זה מי שהגיע לו שמחה ואינו מקרב קרוביו עמו לשם עניות, לכך משה מזהיר את ישראל נתון תתן לו:

רשע עושה פעולת שקר. רבי אבין בשם רבי חנינא זה נמרוד שהיו פעולותיו של שקר, וזורע צדקה זה אברהם שנאמר ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, שכר אמת שנאמר אל תירא אברם:

תועבת ה' עקשי לב. זה שמקשה לבו מלעשות תשובה והקב"ה קורא אותו תועבה שנאמר תועבת ה' עקשי לב, ואם חוזר ועושה תשובה קורא אותו תמים שנאמר ורצונו תמימי דרך, ראה חכמתו של שלמה כל מה שהתנבא דוד אביו התנבא שלמה, בדוד כתיב אשרי אדם מפחד תמיד וגו', ובשלמה כתיב תועבת ה' עקשי לב, בדוד כתיב אשרי תמימי דרך, ובשלמה כתיב ורצונו תמימי דרך, אמר רבי זבידא כל מי שהולך בתמימות לפני הקב"ה כאלו עשה כל רצונו שנאמר ורצונו תמימי דרך:

יד ליד לא ינקה רע. שנו רבותינו המרצה מעות לאשה מידו לידה או מידה לידו אפילו הוא דומה למשה רבינו שקבל תורה מהר סיני עליו הכתוב אומר יד ליד לא ינקה רע, לא ינקה מדינה של גיהנם. אמר רב כל שיש בו גסות הרוח אפילו הקנהו להקב"ה שמים וארץ כאברהם שכתוב בו הרימותי ידי אל ה' וגו' לא

ינקה מדינה של גיהנם, קשיא ליה לדבי רבי שילא האי יד ליד ידיים לא ינקה מיבעי ליה, אלא אמרי דבי ר' שילא אפילו קבל תורה כמשה רבינו שכתוב בו מימינו אש דת למו לא ינקה מדינה של גיהנם, קשיא ליה לר' יוחנן האי יד ליד יד מיד מיבעי ליה, אלא אמר רבי יוחנן אפילו עשה צדקה בסתר שכתוב מתן בסתר יכפה אף לא ינקה:

יד ליד לא ינקה רע. א"ר פנחס כל העושה מצוה בעולם הזה ומבקש ליטול שכרו מיד ליד לא ינקה רע, רשע הוא ואינו מניח לבניו כלום, כאינש דאמר הא סילעא הא סקא הא סאתא קום כייל לך, כך אם בקשו אבות הראשונים שכר מצוה שעשו בעולם הזה מהיכן היה זכותן עומדת לבניהם אחריהם [שהרי הוא אומר] וזכרתי את בריתי יעקב. יד ליד לא ינקה, בוא וראה שתי ידיים יש לו לאדם אם גונב הוא באחת ונותן צדקה באחת לא ינקה לעתיד, כך הקב"ה אומר לרשעים שני עולמות בראתי לכם אחד לעשות בו מעשים טובים ואחד לשלם שכר עכשיו שלא עשיתם מעשים טובים בעולם הזה שהייתם בו כאן מה אתם מבקשים יד ליד לא ינקה אתכם מדינה של גיהנם. דבר אחר אמר ר' יוחנן משל לאחד שעבר עבירה ונתן לזונה שכרה, לא הספיק לצאת ממנה עד שפגעו עני אחד ואמר לו תן לי צדקה ונתן לו, חשב בעצמו אלולי לא רצה הקב"ה לכפר עונותי לא היה שולח לי אותו עני לתת לו צדקה אלא כבר כפר לי על אותו עון שעשיתי, אמר לו הקב"ה רשע לא תחשוב כך אלא לך ולמוד מחכמתו של שלמה שנאמר יד ליד לא ינקה רע. ד"א מה היד הזו (היא אוכלת) [אינה נכוית] עם חברתה [אף אם] אתה עושה מצוה באחת ונתחייב באחת אין זו מכפרת על זו. ד"א אדם יש לו דבר בינו ובין חברו והוא נשבע בפיו ומבטל בלבו תאמר שהוא מנוקה, תלמוד לומר לא ינקה רע, נאמר כאן לא ינקה ונאמר להלן כי לא ינקה ה', מה דבור האמור להלן על השבועה אף כאן על השבועה, ר' אליעזר אומר לא כן שהרי סופו של פסוק מפרש וזרע צדיקים נמלט. אם ראית צדיק שהוא בן אבות לא במהרה הוא חוטא, למה שהוא מחשב אכחיש את יצרי לשעה ולא אאבד את עולמי לשעה ונמצא נמלט מדינה של גיהנם, הדא הוא דכתיב וזרע צדיקים נמלט, אבל רשע הולך אצל זונה ונשבע לה כדי לעשות תאוות נפשו, ואחר כך עובר על השבועה ורוח הקדש משיבה ואומרת לא דייך שעברת עבירה אלא שהזכרת שמי על דבר שקר, חייך לא תנקה מדינה של גיהנם, הדא הוא דכתיב יד ליד לא ינקה רע, למה קורא אותו רע כנגד יצר שנקרא רע שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, והקב"ה נותן בלבו של צדיק שלא יחטא כדי להנצל מדינה של גיהנם:

נזם זהב באף חזיר, אם אתה נותן כלי זהב באף חזיר הוא מלכלכו בטיט וצואה ואינו מדיחו, כך ת"ח אם הולך אצל זונה ומקלקל עמה מלכלך את תורתו, א"ר אלכסנדראי מסירה טעמה של תורה ממנו, אבל כל מי שעמד על פתחה ואינו מתאוה ליפיה הקב"ה קורא אותו צדיק שנאמר תאוות צדיקים אך טוב תקות רשעים עברה, מהו עברה שתקותו עברה באותה שעה שעבר עבירה:

יש מפזר ונוסף עוד. תני הלל אומר בשעת המכנסים פזר, בשעת המפזרים כנס, אם ראית דור שהתורה חביבה עליו פזר שנאמר יש מפזר ונוסף עוד, ואם ראית דור שאין התורה חביבה עליו כנס שנאמר עת לעשות לה' הפרו תורתך. דבר אחר א"ר אבהו אם ראית אדם מפזר מעותיו לצדקה הוי יודע שהוא מוסף שנאמר יש מפזר ונוסף עוד, א"ר שמואל בר נחמני אם ראית אדם שהוא מונע ידו מן הצדקה הוי יודע שהוא מתחסר שנאמר וחושך מיושר אך למחסור:

נפש ברכה תדושן ומרוה גם הוא יורא. אמר רב ששת כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא שנאמר ומרוה גם הוא יורא. מונע בר יקבוהו לאום, זה פרעה שגנז את התבואה בשני בצורת ולא רצה למכור והיו הכל מקללים אותו. וברכה לראש משביר, זה יוסף שנאמר ויוסף וגו' הוא המשביר לכל

עם הארץ, שזן את העולם ונהגם כרועה שנאמר רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף. אמר רב חמא בר ביזנא אמר שמואל כל המונע הלכה מפי תלמיד חכם אפילו עוברים שבמעו אמן מקללים אותו שנאמר מונע בר יקבוהו לאום, ואין לאום אלא עוברים שנאמר ולאם מלאם יאמץ, ואין יקבוהו אלא קללה שנאמר מה אקב לא קבה אל, ואין בר אלא תורה שנאמר נשקו בר. עולא דבי רבי ישמעאל אמר מנקבין אותו ככברה, כתיב הכא יקבוהו לאום וכתוב התם ויקוב חור בדלתו, ואם למדו מה שכרו, זוכה לברכות יוסף שנאמר וברכה לראש משביר, ואין משביר אלא יוסף שנאמר הוא המשביר. אמר רבי תנחומא אם למדו זוכה שתורתו תהיה עטרה לראשו לעתיד לבא הדא הוא דכתיב וברכה לראש משביר:

שוחר טוב יבקש רצון. זה דוד מלך ישראל שהיה שוחר טובתם של ישראל להעמיד מהם עשרים וארבע משמרות כהונה ועשרים וארבע משמרות לוויה, יבקש רצון שהיה מבקש רחמים שתשרה עליו רוח הקדש כדי לברך את ישראל, והיכן ברכן אשרי האיש. ודורש רעה תבואנו זה המן שהיה דורש רעתו של מרדכי ונהפכה עליו, מה כתיב אחריו בוטח בעשרו הוא יפול זה המן. וכעלה צדיקים יפרחו זה מרדכי ואסתר. דבר אחר בוטח בעשרו זה קרח, וכעלה צדיקים יפרחו זה משה ואהרן וסנהדרין שלו:

פרי צדיק עץ חיים. זה ר' יוסי בן אלעזר, ולוקח נפשות חכם זה רבי שמעון בן יוסי בן לקוניא. דבר אחר מה הם פירותיו של צדיק מצות ומע"ט, זה נח נח איש צדיק תמים, ולוקח נפשות חכם זה נח שזן ופרנס כל שנים עשר חדש בתבה, אחר כל השבח הזה בא לצאת ונשתלם שנאמר הן צדיק בארץ ישולם, דאמר רבי הונא בשם רבי אליעזר בנו של ר"י הגלילי נח כשהוא יוצא מן התבה הכישו הארי ושברו ולא היה כשר להקריב והקריב שם בנו תחתיו ק"ו אף כי רשע וחוטא זה דור המבול. דבר אחר פרי צדיק עץ חיים אמרו רבותינו כל הבנים שהיניקה שרה דכתיב היניקה בנים שרה כלם נתגיירו, ואל תתמה בדבר שהרי אתה מוצא באלפיז ע"י שנתגדל בחיקו של יצחק נעשה צדיק וזכה ששרה עליו רוח הקדש. דבר אחר פרי צדיק עץ חיים זה משה שקבל את התורה דכתיב בה עץ חיים היא, ולוקח נפשות חכם והלא שנינו מרבה בשר מרבה רמה, מרבה שפחות מרבה זמה, מרבה עבדים מרבה גזל, אלא כמה פעמים לקח כמה נפשות מן המיתה במרגלים ועגל שנאמר ויחל משה וכו' (כתוב בשופטים ברמז ס"ז וברמז שס"ז):

עשרה דברים נקראו חיים, הקב"ה אלקים חיים, תורה שנאמר עץ חיים היא, ישראל שנאמר ואתם הדבקים בה' וגו' חיים וגו', חכמים שנאמר תורת חכם מקור חיים, צדיקים פרי צדיק עץ חיים, גן עדן ועץ החיים בתוך הגן, ארץ ישראל ונתתי צבי בארץ חיים, ירושלים אתהלך לפני ה' בארצות החיים, גמילות חסדים שנאמר כי טוב חסדך מחיים, מים שנאמר מקור מים חיים:

הן צדיק בארץ ישולם זה משה שנאמר הן קרבו ימיך למות, וכתוב ביה צדקת ה' עשה, אף כי רשע וחוטא זה קרח ועדתו וכו' (כתוב בירמיה ברמז קל"ב):

משלי – פרק יב – המשך רמז תתקמז

אשת חיל עטרת בעלה. א"ר אחא בעלה נתעטר בה והיא לא נתעטרה בבעלה. רבנן אמרין מרתה דבעלה, בכל מקום האיש גוזר ברם הכא כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה. א"ר יהושע בן קרחה יו"ד שנטל הקב"ה משרי נחלק חציו לשרה וחציו לאברהם, ארשב"י יו"ד שנטל הקב"ה משרי היה טס ופורח לפני כסאו של הקב"ה אמר לפניו רבש"ע מפני שהייתי קטן של אותיות הוצאתני משמה של אותה צדקת, א"ל בתחלה היית בשמה של נקבה ובסוף אותיות עכשו אני נותנך בשמו של זכר ובראש אותיות שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע:

משלי – פרק יב – רמז התקמח

הפוך רשעים ואינם. זה דור המבול, ובית צדיקים יעמוד זה נח אלה תולדות נח, כל זמן שהקב"ה מסתכל ומתהפך במעשיהם של רשעים אין בהם תקומה, דור המבול וימח את כל היקום, אנשי סדום ויהפוך את הערים האל, מצרים לא נשאר בהם עד אחד, בבל והכרתי לבבל שם ושאר, ועל כלם אמר דוד שם נפלו פועלי און, אכל ישראל ובית צדיקים יעמוד אם נופלים עומדים אל תשמחי אויבתי לי כי נפלתי קמתי, ואומר אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם. א"ר חנינא בר פפא אמר הקב"ה מעולם לא הכיתי אומה ושניתי בה, ואתם בני יעקב לא כליתם שנאמר חצי אכלה במ חצי כלים והם אינם כלים. וכן אמרה כנסת ישראל דרך קשתו ויציבני כמטרא לחץ, משל למה הדבר דומה לגבור שהעמיד הקורה והיה מורה בה את החצים החצים כלים והקורה עומדת, אף כן ישראל היסורין כלין והם קיימין, וכן הוא אומר אתם נצבים היום כלכם:

יודע צדיק נפש בהמתו. סימן טוב לאדם כשבהמתו אוכלת ושבעה, וכן הוא אומר ונתתי עשב בשדך לבהמתך ואכלת ושבעת, כשהבהמה אוכלת ושבעה עובדת את האדמה בכח שנאמר ורב תבואות בכח שור. ד"א יודע צדיקו של עולם נפש בהמתו ואפילו כשהוא כועס, ואין מדותיו של הקב"ה כמדת בשר ודם, בשר ודם כשהמדינה מורדת עליו הוא משלח לגיונותיו ומחריב טובים ורעים כאחד, אבל הקב"ה אינו כן אם כלם מכעיסין לפניו ואין שם אלא צדיק אחד מצילו שנאמר ויזכור אלקים את נח, וכן בסדומים הציל לוט ובנותיו, הביא חשך על המצריים ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, ואומר טוב ה' למעוז ביום צרה ואפילו ביום צרה יודע חוסי בו:

ורחמי רשעים אכזרי. אלו דור המבול שהיו אכזרים, אמרו רבותינו בשעה שהעלה הקב"ה את התהום והיו רואים את המעינות עולים, כל אחד ואחד נוטל את בנו ונותנו על התהום וכובש עליו שלא יעלו עליהם המים, שכן איוב אומר ישכחהו רחם מתקו רמה עוד לא יזכר הרחם שלו, ומה עשה להם הקב"ה, הוריד עליהם המבול מלמעלה ושברן שנאמר ותשבר כעץ עולה, א"ר ברכיה קשים היו כעץ ובעלי קומה היו שנאמר אם לא נכחד קימנו. ד"א יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה שאמר לא תקח האם על הבנים, ורחמי רשעים אכזרי זה סנחריב שכתוב בו אם על בנים רוטשה. ד"א יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה שאמר ושור או שה וגו', ורחמי רשעים אכזרי זה המן הרשע שכתוב בו להשמיד להרוג ולאבד וגו':

יודע צדיק נפש בהמתו. ר' עקיבא הוה רעיא דבן כלבא שבוע, חזיתיה ברתיא דוה צנוע ומעלי, א"ל ברתיא אי מקדישנא לך אזלת לבי רב, אמר לה אין, איקדשא ליה בצנעה ושדרתיה, שמע אבוה אפקה מביתיה ואדרה הנאה מנכסיה, אזל אותיב תריסר שני בבי רב אייתי בהדיה תריסר אלפי תלמידי, שמע להווא גברא דהוה אמר לה עד אימת קמדברת אלמנות חיות, אמרה ליה אי לדידי ציית יתיב תריסר שני אוחרנין, אמר ברשות קא עבידנא, הדר אזיל ויתיב תריסר שני אוחרנייתא בבי רב, כי אתא אייתי בהדיה עשרים וארבעה אלפי תלמידי, שמעה דביתהו הות קא נפקא לאפיה אמרו לה שיבבתא שאילי מאני ולבוש ואיכסי, אמרה להון יודע צדיק נפש בהמתו, כי מטאי לגביה נפלה על אפיה וקא נשקא ליה לכרעיה, הוה מדחפי שמעיה לה, אמר להו שבקוה שלי ושלכם שלה היא, שמע אבוה דאתא גברא רבה למתא, אמר איזיל לגביה אפשר דמיפר לי נדרי, אתא לגביה אמר ליה רבי נדר יש לי אמר ליה מאי הוא, אמר ליה הכי (הוה מעשה) והכי הוה מעשה, אמר ליה ההוא חתניך אי הוה צורבא מדרבנן אדעתא דגברא רבה מי נדרת, אמר ליה רבי אפילו פרק אחד ואפילו הלכה אחת ואפילו פסוק אחד לא, אמר ליה אנא הוא, נפיל על אפיה

ונשקיה לכרעיה ויהב ליה פלגא דממונא. ברתיה דר' עקיבא עבדא ליה לבן עזאי הכי, והיינו דאמרי אינשי כעובדי אמא עובדי דברתא:

עובד אדמתו ישבע לחם. א"ר שמעון בן לקיש אם עושה אדם עצמו כעבד לאדמה ישבע לחם ואם לאו לא ישבע לחם וכו' (כתוב ברמז שצ"ו):

חמד רשע מצוד רעים. זה עשו שחמד את הבגדים ולקחם מנמרוד, הדא הוא דכתיב את בגדי עשו בנה הגדול החמודות:

בפשע שפתים מוקש רע. ר' יודן בש"ר איבו ממרד שמרדו דור המבול בהקב"ה שנאמר ויאמרו לאל סור ממנו באה להם תקלה. ויצא מצרה צדיק, זה נח דכתיב צא מן התבה. ד"א ממרד שמרדו עשו וישמעאל בהקב"ה באה להם תקלה. ויצא מצרה צדיק זה יעקב שנאמר ויצא יעקב מבאר שבע:

משלי – פרק יב – רמז תתקמט

מפרי פי איש ישבע טוב. א"ר שמלאי אמר הקב"ה לראובן אתה פתחת בהצלה תחלה שנאמר וישמע ראובן ויצילהו מידם חייך שאין מפרישין ערי מקלט תחלה אלא מתחומך שנאמר את בצר במדבר, ר' יהושע דסכנין בש"ר לוי אמר הקב"ה ליהודה אתה הצלת שלש נפשות מן האור ואחד מן הבור חייך שאני מציל לך שלשה חנניה מישאל ועזריה מן האור ודניאל מגוב האריות, אמר הקב"ה למשה אתה אמרת וידעת היום והשבות וגו' אין עוד, חייך מכתוב אני עליך ולא קם נביא עוד וגו', אמר הקב"ה לרחב את אמרת כי ה' אלקיכם הוא אלקים נוחא בארץ שמא בשמים ממעל, את אמרת מה דלא חזו עיניך חייך שבנך עומד ורואה מה שלא ראו הנביאים נפתחו השמים ואראה מראות אלקים, אמר הקב"ה לחנה את קלסתני ה' צבאות חייך שבנך עומד ופותח בי כה אמר ה' צבאות וכו' (כתוב ברמז שי"ט וברמז תקט"ז ובירמיה ברמז תע"א):

דרך אויל ישר בעיניו. זה עשו שנאמר וירא עשו כי רעות בנות כנען וילך עשו אל ישמעאל הוסיף כאב על כאב. ושומע לעצה חכם. זה יעקב שנאמר וישמע יעקב אל אביו ואל אמו:

יש בוטה כמדקרות חרב. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מאי [יש בוטה], פתח ליה ר"ג לההוא נברא יש בוטה כמדקרות חרב כל הבוטה ראוי לדקרו בחרב אלא שלשון חכמים מרפא:

ולשון חכמים מרפא. אמר רב הונא לשון חכמים ברכה, לשון חכמים עושר, לשון חכמים מרפא. לשון חכמים ברכה ברכת הבית ברובה. לשון חכמים עושר דת"ר המוכר פירות לחברו משך ולא מדד קנה מדד ולא משך לא קנה, ואם היה פקח שוכר את מקומו. לשון חכמים מרפא דתנן לא ילעוס אדם חטים ויתן על מכתו בפסח מפני שהן מחמיצות:

מרמה בלב חורשי רע. א"ר חמא בר חנינא כל מי שמדבר עם חברו ואוכל ושותה עמו ומדבר עליו לשון הרע הקב"ה קורא לו רע שנאמר מרמה בלב חורשי רע, אבל אם מדבר עליו דברים טובים הקב"ה קורא לו שלום שנאמר וליועצי שלום שמחה. ר' זעירא משמע ליה אפין אוחרנין, כל מי שישן על מטתו בלילה ומחשב בלבו ואומר למחר אני משכים ואעשה טובה עם פלוני עתיד לשמוח עם הצדיקים לעתיד לבא שנאמר וליועצי שלום שמחה. א"ר הונא מה ראה הכתוב לומר וליועצי היה לו לומר וליועץ, אלא א"ר לוי אלו שתי כליותיו של אדם שמיעצין עמו אחת לטובה ואחת לרעה, של ימין לטובה ושל שמאל לרעה

שנאמר לב חכם לימינו ולב כסיל לשמאלו, וכן דוד אומר בוחן לבות וכליות, וכי יש לאדם שני לבות, אלא יצר טוב ויצר רע וכליות שיועצין אותו שנאמר וליועצי שלום שמחה:

משלי – פרק יב – רמז תתקנ

לא יאונה לצדיק כל און. ההוא בר טביא דהוה בי ריש גלותא דהוה מפסקן כרעיה בתרייתא, בדקיה רב בצומת הגידין ואכשריה, סבר למיכל מיניה באומצא, אמר ליה שמואל לא חייש מר לאינקורי, אלא היכי ליעביד, א"ל אותביה בתנורא דאיהו בדיק נפשיה, אותביה בתנורא ונפל תילחי תילחי וקרי שמואל עליה דרב לא יאונה לצדיק כל און, ורב קרי עליה דשמואל כל רז לא אנס לך. לא יאונה לצדיק כל און כשהוא מתהלך בתומו, ורשעים מלאו וגו' זה המדבר אחד בפה ואחד בלב, והקב"ה קורא אותו תועבה שנאמר תועבת ה' שפתי שקר, ועושי אמונה רצונו זה שנושא ונותן באמונה:

דאגה בלב איש ישחנה. רבי אמי ורב אסי חד אמר ישחנה מדעתו וחד אמר ישיחנה לאחרים:

לא יחרוך רמיה צידו. א"ר שיזבי משום ר' אלעזר בן עזריה לא יחיה ולא יאריך ימים צייד הרמאי, ורב ששת אמר צייד הרמאי יחרוך, כי אתא רב דימי אמר משל לצייד שני צפרים אם ראשון ראשון משבר כנפיו מתקיים בידו ואם לאו אינו מתקיים בידו. ד"א לא יחרוך רמיה צידו, רבנן אמרין זה עשו לא יאריך ולא יאחר הקב"ה לרמאי ולצידו, דא"ר יהושע בן לוי כל אותו היום היה צד צביים וכופתן ומלאך בא ומתירן, עופות ומסכסכן ומלאך בא ומפריחן, וכל כך למה והון אדם יקר חרוץ כדי שיבא יעקב ויטול את הברכות שהן יקרו של עולם חרוצות לו. ר' חנינא בר פפא שאליה לר' זירא א"ל מהו דכתיב והון אדם יקר חרוץ, א"ל חרוצה היא ביד הצדיקים שאינם נוטלים מן יקר שלעתיד לבא בעולם הזה וכו' (כתוב בשמואל ברמז צ"ז):

משלי – פרק יג – המשך רמז תתקנ

יש מתעשר ואין כל. תנו רבנן וטובל בשמן רגלו זה חלקו של אשר שמושך שמן כמעין, אמרו פעם אחת נצרכו אנשי לודקיא לשמן מנו להם פולמוסטוס אחד א"ל לך והבא לנו שמן במאה רבוא, הלך לירושלים א"ל לך לצור, הלך לצור, א"ל לך לגוש חלב, הלך לגוש חלב א"ל לך אצל פלוני בשדה הלך ומצאו עוזק תחת זיתיו אמר לו יש לך שמן במאה רבוא שאני צריך אמר לו הן המתן לי עד שאסיים מלאכתי, לאחר שסיים מלאכתו הפשיל כליו לאחוריו והיה מסקל ובא בדרך אמר לזה יש שמן במאה רבוא כמדומה אני ששחקו בי היהודים, כיון שהגיע לביתו הוציאה לו שפחתו קומקמין של חמין ורחץ בו ידיו ורגליו והוציאה לו ספל של זהב של שמן וטבל בו ידיו ורגליו לקיים מה שנאמר וטובל בשמן רגלו, לאחר שאכלו ושתו מכרו לו שמן במאה רבוא, אמר לו כלום אתה צריך יותר אמר להם הן אלא שאין בידי מעות, אמר לו אם אתה רוצה ליקח קח ואני אבוא עמך ואקח את הדמים, מכר לו שמן בשמונה עשר רבוא, אמרו לא הניח אותו האיש לא סוס ולא פרד לא גמל ולא חמור בארץ ישראל שלא שכרו, כיון שהגיע לעירו יצאו לקלסו אמר להם לא תקלסו לי אלא תקלסו לזה שעמי שמדד לי שמן במאה רבוא והרי נושה בי שמונה עשרה רבוא לקיים מה שנאמר יש מתעשר ואין כל מתרושש והון רב:

תוחלת ממושכה מחלה לב. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המאריך בתפלתו ומעיין בה סוף בא לידי כאב לב שנאמר תוחלת ממושכה מחלה לב, מאי תקנתיה יעסוק בתורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה. ד"א תוחלת ממושכה מחלה לב זה המארכ אשה ונוטלה לאחר זמן, ועץ חיים תאוה באה זה המארכ

אשה ונוטלה לאלתר. ד"א תוחלת ממושכה זה דוד שנמשח ומלך לאחר שתי שנים, ועץ חיים תאוה באה זה שאול שנמשח ומלך מיד, בזכות מה בזכות מעשים טובים שהיו בידו שהיה עניו ושפל רוח ושהיה אוכל חוליו בטהרה מבזבז ממונו לחוס על ממונם של ישראל וששקל כבוד עבדו ככבוד עצמו, יהודה ברבי נחמיה בשם ר' שמעון בן לקיש אמר שהיה בן תורה שנאמר בי שרים ישורו. ד"א תוחלת ממושכה אלו ישראל כיון שא"ל הקב"ה לך ואמור להם לישראל פקוד פקדתי אתכם הלך ואמר להם אמרו לו משה רבינו עדין פקידה מה כחי כי איחל ומה קצי כי אאריך נפשי אם כח אבנים כחי אם בשרי נחוש, כיון שאמר להם בחדש הזה אתם נגאלים אמרו הא סימן טב, הדא הוא דכתיב ועץ חיים תאוה באה. בז לדבר יחבל לו, ממושכן עליו כמה דאת אמר אם חבול תחבול שלמת רעך וכו' (כתוב בשמואל ברמז קל"א):

כל ערום יעשה בדעת. אמר רב נחמן א"ר יהודה זה דוד דכתיב ויאמרו לו עבדיו יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה מאן דהוה ליה ברתא אייתא בהדיה, וכסיל יפרוש אולת זה אחשוורוש דכתיב ויפקד המלך פקידים, מאן דהוה ליה ברתא מטמרא לה מיניה:

הולך את חכמים יחכם זה אברהם. ורועה כסילים ירוע זה לוט, דכתיב ויאהל עד סדום ויקחו את לוט, דכתיב ויאהל עד סדום ויקחו את לוט ואת רכושו וכל כך למה והוא יושב בסדום. שנו רבותינו מצילין תיק הספר עם הספר מפני הדליקה, וכי דברי תורה כתובים בו, אלא בשביל שהוא דבק לספר זכה להנצל עמו, וכן אמר שלמה הולך את חכמים יחכם אמר הקב"ה אדם הראשון שמע לאשתו ונתגרש שאלמלי נדבק ושמע לי היה כמוני כשם שאני חי וקיים כך הוא חיה חי וקיים. הולך את חכמים יחכם אשריהם לצדיקים ולדבוקיהם דכתיב ויזכור אלקים את נח ואת כל החיה ואת כל הבהמה, אם נח זכה בהמה וחיה מה זכו, (ואת) [רועה] כסילים ירוע זה דור המבול אוי להם לרשעים ולדבוקיהם מה כתיב בהם וימח את כל היקום אם אדם חטא בהמה וחיה מה חטאו, אלא אוי להם לרשעים ולדבוקיהם לפיכך מאדם ועד בהמה. אתה מוצא כשחלק קרח הלכו עמו במחלוקתו חמשים ומאתים ראשי סנהדראות והלך עמהם אף הממון שלהם שנאמר ותפתח הארץ את פיה וגו', ראה מה כתיב בחנניה מישאל ועזריה וגוברין כפיתו בסרבליהון, כיון שיצאו כתיב חזיין לגובריא אליך די לא שליט נורא בגשמהון הרי יפה, ולמה וסרבליהון לא שנו בשביל שהיו דבוקים בהם, ומה המלבושים שהם דבוקים לצדיקים ירדו לאש ולא נזקו, ישראל שהם דבוקים לצדיקו של עולם שהוא חי וקיים שנאמר ואתם הדבקים וגו' וכתב כי כאשר ידבק האזור אל מתני איש וגו' על אחת כמה וכמה שינצלו מדינה של גיהנם, למה שאני עמהם שנאמר כי תעבור במים אתך אני:

הולך את חכמים יחכם, משל למי שנכנס לחנותו של בושם אע"פ שאינו מוכר ולוקח כלל יצא וריחו וריח בגדיו מבוססים כל היום כלו, ורועה כסילים ירוע משל למי שנכנס לחנותו של בורסקי אע"פ שאינו מוכר ולוקח כלל יצא וריחו וריח בגדיו מלוכלכים כל היום, כך כל מי שהולך עם החכם וכל מי שרואה אותו אומר אלולי לא היה זה חכם כמותו לא היה מהלך עמו, וכן לכסיל הדא הוא דכתיב הולך את חכמים יחכם וגו':

חטאים תרדף רעה. שאלו לחכמה חוטא מהו עונשו כו' (כתוב ביחזקאל ברמז שנ"ח):

רב אוכל ניר ראשים. א"ר שמעון בן יוחאי העשיר אוכל את העני בעולם הזה, ולעתיד לבא הקב"ה תובעו ממנו שנאמר משוד עניים מאנקת אביונים, אמר הקב"ה הגיע זמן שאתבע מכם שוד עניים שגזלתם ומה שצערתם אותם, ר' יוסי הגלילי אומר לא כי אלא אע"פ שאדם חומס וגוזל בעוה"ז אינו יוצא מעולמו עד שאחרים בוזזים אותו, מהיכן אנו למדים, מסופו של פסוק ויש נספה בלא משפט כך עושין לו בלא משפט:

ויש נספה בלא משפט. רב אסי כי הוה מטי להאי קרא בכי מי איכא אינש דאזיל בלא זמניה, אין כי הא דרב ביבי בר אבבי הוה שכיח גביה מלאך המות אמר לשלוחיה זיל אייתי לי מרים מגדלא שער נשייא, אזל אייתי ליה מרים מגדלא דרדקי, אמר אנא לאו אמרית לך מרים מגדלא נשייא, א"ל אי הכי אהדרה. א"ל לא הואיל ואייתית תהוי במנינא, א"ל היכי יכלת לה, א"ל הות נקיטא מתארא וקא מחתה תנורא, שקילתיה אנחתיה על גבה דכרעה קדחה איתרע מזלה ואייתית, אמר ליה רב ביבי אית לכו רשותא למעבד הכי, א"ל אין דכתיב ויש נספה בלא משפט, והא כתיב דור הולך ודור בא, א"ל רעינא להו אנא עד דמלי להו דרא והדר משלימנא להו לדומה, א"ל סוף סוף שני מאי עבדת להו, א"ל אי איכא צורבא מרבנן דמעבר במליה הוה חלופייהו ומוספינן ליה. רבי שמלאי שאליה לר' נתן מהו ויש נספה בלא משפט, א"ל בלא משפט מקומו, מעשה באחד שנשתלח לגבות בני טבריא ובני צפורי, וכשהוא גובה את בני טבריא ראה אחד מבני צפורי ותפשו א"ל מצפורי אני א"ל יש לי כתבים מצפורי לגבותה ולא הספיק לגבות בני טבריא עד שבא רווחא לצפורי נמצא נספה בלא משפט מקומו, ר' לוי ור' סימון ר' לוי אמר משל לדובה שהיתה משכלת בחיה ולא מצאה לשכל בחיה ושכלה (בבהמה) [בבניה], ר' סימון אמר למגל כוסחת כוב ולא שלים לה, שושנה ולא שלים לה:

חושך שבטו שונא בנו. וכי יש אדם ששונא בנו, אלא מתוך שאין מוכיחו על התורה והחכמה ודרך ארץ עתיד לשנאתו, אבל אם מוכיחו נעשה אוהבו שנאמר ואוהבו שחרו מוסר, וכן הקב"ה מתוך שהוא אוהב את הצדיקים מיסרן בעולם הזה ביסורין ובשעבוד מלכיות כדי שתהא להם לכפרת עון:

צדיק אוכל לשובע נפשו. זה אליעזר עבד אברהם שנאמר הגמיאיני נא מעט מים, ובטן רשעים תחסר זה עשו שנאמר הלעיטני נא מן האדום, פער פיו כגמל אמר אנא פתח ואת משלח ואזיל פנה הקדרה כלה לתוכה כההיא דתני אין אובסין את הגמל אבל מלעיטין. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו זה הקב"ה כמה דאת אמר את הכבש אחד תעשה בבקר ואינן באין אלא לכפר על ישראל. תמיד של שחר מכפר על עונות שנעשו בלילה. ותמיד של בין הערבים מכפר על עבירות שנעשו ביום נמצא שלא לך אדם ובידו עון וכתוב כי לי כל חיתו יער. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו זו רות המואביה דכתיב ותאכל ותשבוע ותותר, א"ר יצחק את שמעת מינה תרתי או שרתה ברכה בידו של צדיק או במעיה של צדקת, ממה דכתיב ותאכל ותשבוע ותותר נראין דברים שהברכה שרתה במעיה של צדקת, ובטן רשעים תחסר אלו עובדי אלילים, א"ר מאיר שאלני רבי דוסתאי מהו ובטן רשעים תחסר, אמרתי לו כותי אחד היה בעירנו ועשה סעודה לכל בני עירו וזמנני עמהם והביא לפנינו מכל מה שברא הקב"ה בששת ימי בראשית ולא היה שלחנו חסר אלא אגוזי פרך בלבד, מה עשה נטל את הטבלא מלפנינו שהיתה שוה בשלש מאות כסף ושברה, וא"ל למה, אמר לי אתה אומר העולם הזה שלנו הוא אם אין אנו אוכלין עכשו אימתי אנו אוכלים, וקריתי עליו ובטן רשעים תחסר. ד"א צדיק אוכל לשובע נפשו זה חזקיה מלך יהודה, אמרו עליו על חזקיה מלך יהודה שהיו מעלים על שלחנו שתי אגודות של ירק וליטרא בשר בכל יום. ובטן רשעים תחסר זה פקח בן רמליהו שהיה אוכל שלש מאות גוזלות בקנוח של סעודה. דבר אחר צדיק אוכל לשובע נפשו אלו מלכי ישראל, ובטן רשעים תחסר אלו מלכי מזרח ומערב:

משלי – פרק יד – המשך רמז תתקנ

חכמות נשים בנתה ביתה. זו אשתו של און דאמרינן און בן פלת אשתו הצילתו, א"ל מאי נפקא לך מינה אי מר רבה את תלמידא ואי מר רבה את תלמידא, א"ל ומאי אעביד דהואי בעצה ואישתבעי לי בהדייהו, א"ל כל העדה כלם קדושים, א"ל תוב דאנא מצלנא לך אשקיתיה חמרא וארויתיה ואגניתיה גואי אותבה

אבבא וסתרה למזייה, כל דאתי חזייה והדר, אדהכי איבלעו להו, ואולת בידיה תהרסנה זו אשתו של קרח, א"ל חזית מאי קא עביד משה איהו מלכא, אחוה שוייה כהנא רבה, ובני אחייה שוינהו סגני כהונה אי אתיא תרומה אמר תהיה לכהן, חלה אמר תהיה לכהן, מעשר ראשון נמי דשקליתון אתון אמר הבו חד מעשרה לכהן, ועוד גייז לכו למזייכו ומיטלל לכו ככופתא עינא יהב במזייכו, אמר לה הא איהו נמי עביד הכי, אמרה ליה כיון דכולהו בהדיה נינהו אמר תמות נפשי עם פלשתים, ועוד דקאמר לכו עבדיתו תכלתא אי סלקא דעתך דתכלת חשוב אפיק גלימא דתכלתא כסינהו לכולהו מתיבתך. בקש לץ זה פרעה, חכמה ואין אלו חרטומי פרעה שבע בנות אתה מוליד ושבע בנות אתה קובר, ודעת לנבון נקל זה יוסף שנאמר אין נבון וחכם כמוך:

לב יודע מרת נפשו. א"ר יוחנן חולה אומר צריך ורופא אומר אינו צריך מאכילין אותו על פי עצמו שנאמר לב יודע מרת נפשו. מהו דתימא רופא קים ליה קא משמע לן, רופא אומר צריך וחולה אומר אינו צריך שומעים לרופא מאי טעמא תונבא הוא דנקטי ליה. מר בר רב אשי אמר כל היכא דאמר צריך אני אפילו איכא מאה דאמרי אינו צריך לא צייתנא להו מאי טעמא לב יודע מרת נפשו וכו' (כתוב במלכים ברמז קע"ד):

לב יודע מרת נפשו ובשמחתו לא יתערב זר, מדבר ביתרו, אתה מוצא מה כתיב ביה וישלח משה את חותנו ואחר כך בחדש השלישי, אמר הקב"ה בני היו משועבדים בטיט ולבנים במצרים ויתרו היה יושב בתוך ביתו בהשקט ובא לשמוח עם בני לפיכך וישלח משה את חותנו. בית רשעים ישמד זה דור המבול, ואהל ישרים יפריח זה נח. יש דרך ישר לפני איש זה אהרן ויאמר אל אהרן קח לך עגל בן בקר ונאמר עליו בשלום ובמישור הלך אתי:

ואחריתה דרכי מות. אלו נדב ואביהוא שהכניסו דורן שלא ברשות ומתו, משל למלך שקרא לבן ביתו אמר לו הבא לי מה לאכול, הביא לו וערב לו, ראו בני אדם אחרים שערב לו והביאו לו דיסקוס וכעס המלך אמר המלך אלו שהביאו שלא ברשות הכניסום ותנו להם ספקולא. א"ר אלעזר בן צדוק למה רשעים דומים ותנו להם ספקולא. א"ר אלעזר בן צדוק למה רשעים דומים בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טומאה ונופו נוטה למקום טהרה, נקצץ גופו נמצא כלו עומד במקום טומאה, אף כך הקב"ה משפיע טובה לרשעים בעוה"ז כדי שירדו למדרגה התחתונה שנאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות, ולמה צדיקים דומין בעוה"ז לאילן שכולו עומד במקום טהרה ונופו נוטה למקום טומאה נקצץ גופו נמצא כלו עומד במקום טהרה, אף הקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעוה"ז כדי שיירשו העוה"ב שנאמר והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד:

בכל עצב יהיה מותר. ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא חזייה דקא בדח טובא, אמר ליה בכל עצב יהיה מותר כתיב, אמר ליה אנא תפילין מנהגא, מר בריה דרבינא עבד הלולא לבריה חזא להו לרבנן דהוו קא בדחי טובא, אייתי כסא דזוגיתא חוורתא ואיתבר קמייהו ואיעציבו. ד"א בכל עצב יהיה מותר אמר רבי שמואל בר אבא כגון בין שותה חמין לשותה צונן. מלקט עצמות אחד היה בצפורי ואית דאמר ר' שמואל בר אבא הוה בשעה שרואה עצמות שחורות אמר אלו של שותי חמין הם. ד"א בכל עצב יהיה מותר צער שנצטער יוסף על ידי שאמר לשר המשקים כי אם זכרתי אתך, והזכרתי, נתוסף לו שתי שנים ויהי מקץ שנתים ימים. ד"א מדבר בעמלי תורה כל מה שמצטער אדם בעצמו יותר מחברו יתרון יש לו, ודבר שפתים אך למחסור מה שהוא חושך שפתיו שלא יגע בתורה אך למחסור. ד"א א"ר אבא בריה דרבי פפי ור' יהושע דסכנין בש"ר לוי חנה על ידי שהרבתה בתפלה קצרה ימיו של שמואל שנאמר וישב שם עד עולם עד עולמן של לויים דכתיב ומבן חמשים שנה ישוב מצבא העבודה, והא אינון חמשין ותרתי, א"ר

יוסי בר אבין שתים שגמלתו, והא כתיב גם כי תרבו תפלה מכאן שהמרבה תפלה נענה, אלא כאן ליחיד כאן לצבור:

משלי – פרק יד – רמז תתקנב

צדקה תרומם גוי וחסד לאומים חטאת. תניא אמר להו רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו בני מהו שכתוב צדקה תרומם גוי, נענה ר' אליעזר ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וכן הוא אומר ומי כעמך ישראל גוי אחד בארץ, וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שעובדי אלילים עושים חטאת היא להם לפי שאינם עושים אלא להתגדל בהם שנאמר די להוון מהקרבין ניהוחין לאלה שמיא ומצלין לחיי מלכא ובנוהי. נענה רבי יהושע ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שעו"א עושים חטא הוא להם שאינם עושים אלא להמשך מלכותם שנאמר להן מלכא מלכי ישפר עליך. נענה רבן גמליאל ואמר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שעו"א עושים חטא הוא להם לפי שאין עושים אלא כדי להתיהר בה, וכל המתיהר נופל לגיהנם שנאמר זד יהיר לץ שמו עושה בעברת זדון, ואין עבירה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא, א"ר שמעון בן גמליאל עדין אנו צריכין למודעי דתניא רבי אלעזר המודעי היה אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וחסד לאומים חטאת צדקה וחסד שעו"א עושים חטא הוא להם לפי שאינה אלא כדי לחרף אותנו בה שנאמר ויבא ויעש ה' כאשר דבר כי חטאתם לה' ולא שמעתם בקולו וגו'. נענה רבי נחוניא בן הקנה ואמר צדקה תרומם גוי וחסד לישראל, ולאומים חטאת, אמר רבן יוחנן בן זכאי רואה אני דבריו מדבריכם שמשים צדקה וחסד לישראל ולאומים חטאת, ואיהו מאי קאמר, א"ל כשם שחטאת מכפרת על ישראל בעוה"ז כן צדקה מכפרת על עו"א. ד"א חסד שעו"א עושים חטאת הוא לישראל, ממי אתה למד ממישע מלך מואב דכתיב ויקח את בנו הבכור ויעלהו עולה על החומה וכתוב ויהי קצף גדול על ישראל. ד"א חסד שעו"א עושים מתוקן להם כארס של עכנא, ממי את למד ממרוודך בלאדן וכו' (כדכתוב במלכים ברמז רמ"ד). ד"א צדקה תרומם גוי צדקה שישאל עושים תרומם אותם על כל אומה ולשון שנאמר ונתנך ה' אלקיך עליון. ד"א צדקה שעושים היא גורמת להם שהאומות מרוממין אותם שנאמר והביאו את כל אחיכם מכל הגוים מנחה לה'. ד"א צדקה שעושים גורמת שיהיו מקבלים פני שכינה שנאמר הוא מרומים ישכון, וחסד לאומים עו"א שעושים דימוסיות ומרחצאות חטאת הוא להם לפי שמעמידים בם עבודת אלילים. ד"א חסד שעשה יצחק שפשט צוארו על גבי המזבח חטאת הוא לעובדי אלילים. ד"א חסד שעשו בן הדד וחזאל ונעמן גרם להם לישראל שיגלו, אחזיה שואל לאלקי עקרון, ובן הדד שואל באלישע. ד"א צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וחסד לאומים חטאת חנייה היא לעובדי אלילים בש עה שישאל חוטאים לפי שהם חוזרים ומשעבדים בהם. ד"א צדקה תרומם גוי אלו ישראל בנדבה שהביאו למשכן נתן להם תלוי ראש כי תשא את ראש, אבא ברבי יהודה אומר צדקה תרומם גוי אלו ישראל, וחסד לאומים חטאת מקבלים הם ישראל חסדים מעו"א בשעה שהם חוטאים, שכן רבשקה אומר לחזקיהו ועתה המבלעדי ה' וגו', וכן נבוזראדן אומר לירמיהו ויבא ויעש ה' כאשר דבר:

משלי – פרק טו – רמז תתקנב

מרפא לשון עץ חיים. א"ר חמא בר חנינא מה תקנתן של מספרי לשון הרע אם תח הוא יעסוק בתורה שנאמר מרפא לשון עץ חיים ואין לשון אלא לשון הרע שנאמר חץ שחוט לשונם, ואין עץ חיים אלא תורה שנאמר עץ חיים היא למחזיקים בה, ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח,

רבי חמא בר חנינא אמר ספר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקדש יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע, אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח, רבי חמא בר חנינא אמר ספר אין לו תקנה שכבר כרתו דוד ברוח הקדש יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדולות, אלא מה תקנתו שלא יבא לידי לשון הרע, אם ת"ח הוא יעסוק בתורה ואם עם הארץ הוא ישפיל דעתו שנאמר וסלף בה שבר ברוח. דבר אחר אם נתפש ללשון הרע נתחייב נפשו למות שנאמר וסלף בה שבר ברוח. שפתי חכמים יורו דעת, אלו ישראל שעשו זר לארון. ולב כסילים לא כן, אלו המושפעים ביותר שאין להם דברי תורה, חזקיה אמר איסתירא בלגינא קיש קיש קריא. דבר אחר שפתי חכמים אלו ישראל שממליכים להקב"ה בכל יום ומיחדין שמו ערבית ושחרית, ולב כסילים לא כן אלו המינין שאומרים (טומטום) [אבטומטום] הוא העולם, ר' יודן ור' פנחס אמר הקב"ה לרשעים אני בראתי את העולם שנאמר ויהי כן ואתם אומרים לא כן חייכם על כן לא יקומו רשעים במשפט כאיניש דאמר קם פלוני בדינא ולא הוה ליה הקמת רגל:

זבח רשעים תועבת ה'. רבי יהושע בש"ר חנינא לפי שבלעם אמר לבלק בנה לי בזה שבעה מזבחות כלומר הקב"ה חפץ בקרבנות שכן הוא אומר לו על ידי איוב ועתה קחו לכם שבעה פרים וגו', אמר הקב"ה רשע איני חפץ בקרבנותיך זבח רשעים תועבת ה', במה אני חפץ בתפלה שנאמר ותפלת ישרים רצונו:

כל ימי עני רעים. א"ר זירא כל ימי עני רעים זה בעל גמרא, וטו לב משתה תמיד זה בעל משנה. רבא אמר איפכא דאמר רב משרשיא משמיה דרבא מאי דכתיב מסייע אבנים יעצב בהם זה בעל משנה, בוקע עצים יסכן בהם זה בעל גמרא. ר' חנינא אמר כל ימי עני רעים זה איסטניס, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו יפה. רבי ינאי אומר כל ימי עני רעים זה שדעתו קצרה, וטוב לב משתה תמיד זה שדעתו רחב. ר' יוחנן אמר כל ימי עני רעים זה הרחמן, וטוב לב משתה תמיד זה האכזרי. ר' יהושע בן לוי אמר כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה, וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה. כל ימי עני רעים והא איכא שבתות וימים טובים, כדשמואל דאמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי מעים. כתוב בספר בן סירא כל ימי עני רעים זה שיש לו אשה רעה, וטוב לב משתה תמיד זה שיש לו אשה טובה. כל ימי עני רעים והא איכא שבתות וימים טובים, כדשמואל דאמר שמואל שנוי וסת תחלת חולי מעים. כתוב בספר בן סירא כל ימי עני רעים אף בלילות, בשפל גגים גגו, במרום הרים כרמו, מטר גגים לגגו, עפר כרמו לכרמים. טוב ארוחת ירק ואהבה שם. טובה סעודה שאכלו ישראל במצרים על מצות ומרורים, משור אבוס ושנאה בו מכל פרים שהקריב בלעם על ידי שנאה. ד"א טוב ארוחת ירק ואהבה שם כנגד מי אמר שלמה מקרא זה, כנגד שני בני אדם שפגעוהו בשע שירד ממלכותו והיה מחזר על הפתחים בשביל פרנסה, פגע בו אדם אחד ונשתטח עליו אמר לו אדוני המלך אם רצונך השגיח עלי היום, מיד הלך עמו והעלהו לעליה וזבח לו שור והביא לפניו הרבה מטעמים, התחיל משמיע לו דברי מלכותו ואמר לו זכור אתה שעשית כך וכך כשהיית מלך, כיון שהזכיר לו ימי מלכותו התחיל גועה ובוכה, וכן כל אותה סעודה עד שעמד משם בבכיה, למחר פגע בו אדם אחר התחיל משתטח לפניו ואמר לו אדוני המלך רצונך שתשגיח עלי כל היום, א"ל מה אתה מבקש לעשות לי כשם שעשה לי חברך, אמר לו אדוני איש עני אני אלא אם תשגיח עלי מעט ירקות יש לי אני מניח לפניך אם רצונך בוא עמי לבית, באותה שעה בא לביתו עמו, כיון שהגיע לביתו רחץ פניו ידי ורגליו והביא לפניו מעט ירק, התחיל אותו האיש לנחמו ואמר לו אדוני שבועה נשבעה הקב"ה לאביך שאינו פוסק מלוכה מזרעו שנאמר נשבע ה' לדוד אמת לא ישוב ממנה מפרי בטןך אשית לכסא לך, אלא כך דרכו של הקב"ה מוכיח וחוזר ומרצה שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח וכאב את בן ירצה, אבל הקב"ה עתיד להחזירך למלכותך, כיון ששמע כך שבע, ר' חייא בר אבא ורבי אבא בר מניומי בש"ר יוסי בן זימרא

כיון שחזר שלמה למלכותו התנבא בחכמתו על זה טוב ארוחת ירק שאכלתי אצל העני משור אבוס שלא האכילני אותו עשיר אלא הזכירני צערי:

איש חמה יגרה מדון, א"ר תנחומא זה שדעתו קצרה עליו, וארך אפים ישקיט ריב זה שדעתו ארוכה עליו. תמן תנינן אי זהו גבור הכובש את יצרו. דרך עצל כמשוכת חדק, ר' יעקב בר אחא בש"ר יוחנן דבית גוברין זה עשו הרשע דהוה דמיא להדין סיכתא דאת מפשר לה מן הכא והיא מתעריא מן הכא, כך הוא עשו הרשע אייתי גולגלתיך דימוסיך ארנוניך לית ליה קניס ליה. ואורח ישרים סלולה, זה הקב"ה דכתיב כי ישרים דרכי ה' שהכשיר לשונו ואמר למשה כי תשא את ראש:

בן חכם ישמח אב, בשעה שהוא למד תורה. וכסיל אדם בזה אמו בשעה שהוא יוצא לתרבות רעה. שמחה לאיש במענה פיו אימתי שמחה לאיש בזמן שמענה בפיו. ודבר בעתו מה טוב. רבי שמעון בן אלעזר בש"ר יהושע בן חנניה כל הקורא פסוק בזמנו מביא טובה לעולם שנאמר ודבר בעתו מה טוב. ת"ר הקורא פסוק בשיר השירים ומנענע בו בקולו ועושה אותו כמין זמר והקורא פסוק בבתי המשתאות בלא זמנו מביא רעה לעולם, מפני שהתורה חוגרת שק ועומדת לפני הקב"ה ואומרת רבש"ע עשאוני בניך ככנור הזה שמנגנין בו עו"א, אמר לה בני בזמן שאוכלים ושותים ושמים במה יעסקו, אמרה לו רבש"ע אם בעלי מקרא הם יעסקו בתורה בנביאים ובכתובים, אם בעלי משנה הם יעסקו במשנה בהלכות ובהגדות, אם בעלי גמרא הם יעסקו בהלכות הפסח בפסח והלכות עצרת בעצרת והלכות החג בחג. ד"א שמחה לאיש זה הקב"ה שנאמר ה' איש מלחמה, במענה פיו ויאמר אלקים יהי אור, ודבר בעתו מה טוב וירא אלקים כי טוב. אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה, על שבטו של לוי הכתוב מדבר, אמר הקב"ה די לכל אחד ואחד השררה שנתתי לו אם רוצה הוא בחיים ומה שכרו די לו שאתה נצול משאול, למען סור משאול מטה זה קרח ועדתו שנתתי להם שררה ובקשו לחמוד מה שלא היה שלהם, מה היה סופן, וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה, משל למה הדבר דומה למלך שהיה מהלך במדבר הוא ואסטרטליטין שלו, מצאו שניהם שני אוצרות של זהב, אמר לו המלך כל אחד ואחד יהא מכיר חלקו לא אני נוגע באוצרך ולא אתה תגע באוצרי, וכן אמר הקב"ה לאהרן ואיש את קדשיו לו יהיו כל מי שהביא לי הקדש לא תגע בו שנאמר וינזרו מקדשי בני ישראל. רבי ירמיה בש"ר ברכיה אין אורח חיים אלא דברי תורה דכתיב עץ חיים היא למחזיקים בה, למעלה למשכיל למי שהוא מסתכל במצות דאורייתא, למען סור משאול מטה אלו עובדי אלילים. דבר אחר אורח חיים אלו יסורין דכתיב ודרך חיים תוכחות מוסר. דבר אחר מי שהוא מסתכל למעלה. למען סור משאול מטה אלו עו"א. אתה מוצא בבני קרח שנסתכלו למעלה ונמלטו, אביהם שלא נסתלק למעלה ירד למטה:

בית גאים יסח ה', שנו רבותינו הרואה בתי ישראל בישובן אומר ברוך מציב גבול אלמנה, בחרבן אומר ברוך דיין האמת. ושונא מתנות יחיה, אמר רב חסדא אי זהו תלמיד חכם זה הרואה טרפה לעצמו, ואמר רב חסדא אי זהו שונא מתנות יחיה זה הרואה טרפה לעצמו, דרש מר זוטרא משמיה דרב חסדא כל תלמיד חכם שקורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים ורואה טרפה לעצמו עליו הכתוב אומר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך. רב זביד אמר זוכה ונוחל שני עולמות אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב. רבי אלעזר כי הווי משדרי ליה מבי נשיאה לא שקיל, כי הווי מזמני ליה לא הווי אזיל, אמר לא ניחא להו דאיחי דכתיב ושונא מתנות יחיה:

רחוק ה' מרשעים, אלו נביאי עו"א, ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל. מה בין נביאי ישראל לנביאי עו"א, ר' חמא בר חנינא אמר אין הקב"ה נגלה על עו"א אלא בחצי דבור שנאמר ויקר אלקים אל בלעם,

א"ר יששכר אין לשון ויקר אלא לשון טומאה כד"א כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה, אבל נביאי ישראל כתיב ויקרא בדבור שלם בלשון חבה בלשון קדושה וכו' (כתוב באיוב):

רחוק ה' מרשעים. א"ר חמא בוא וראה כמה קשה חכמתו של שלמה יותר מחכמתו של דוד אביו, דוד אמר קרוב ה' לכל קוראיו, ושלמה אמר רחוק ה' מרשעים, אלא ע"מ לכל אשר יקראוהו באמת כך רחוק ה' מרשעים אלו שאינם עושים תשובה כל עקר. ותפלת צדיקים ישמע בשעה שמתפללים עם הצבור. מאור עינים ישמח לב אלו בעלי תורה שהם מאירים עיניו של אדם ומשמחין לבו שנאמר מצות ה' ברה מאירת עינים. שמועה טובה תדשן עצם, אף כך דברי תורה משמחין לבו של אדם שנאמר פקודי ה' ישרים משמחי לב:

שמועה טובה תדשן עצם אמר ליה אספסינוס לרבן יוחנן בן זכאי חבית של דבש ודרקון כרוך עליה לא שוברים את החבית בשביל דרקון, אישתיק קרי עליה רב יוסף משיב חכמים אחר איבעי ליה למימר שקלינן צבתא ושקלינן לדרקון וקטלינן ליה וחביתא שבקינן ליה, אדהכי אתא ההוא פריסתקא אמר ליה קום לך דמית קיסר ואימנו עליך חשיבי דרומאי לאותובך ברישיהו, הוה סיים חד מסאנא בעא למסיימיה לאחרינא ולא עייל, בעא למישלפיה לאידך ולא נפיק, אמר ליה מאי האי, א"ל שמועה טובה אתיא לך דכתיב שמועה טובה תדשן עצם, אמר ליה ואלא מאי תקנתיה, א"ל ייתי אינש דלא מיתבא דעתך מיניה וליעול קמך דכתיב ורוח נכאה תיבש גרם, עבד הכי ואזיל:

אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין, א"ר יהושע בר נחמני כל מי שבא לבית הכנסת ושומע דברי תור זוכה לישב בין החכמים לעתיד לבא. רבי פנחס ורבי ירמיה בש"ר חייא בר אבא אזן שומעת תוכחת חיים אלו בניו של אהרן דכתיב ואת שעיר החטאת דרוש דרש משה, בקרב חכמים תלין שהיו בצד המיתה וזכו ונתיחד הדבור עליהם ועל אביהם ועל אחי אביהם בחייהם, הדא הוא דכתיב וידבר ה' אל משה ואל אהרן (ואל בניו) [לאמר אליהם]. רבי יהודה ברבי שמואל בר נחמני לפי שקבלו ראובן ושמעון ולוי תוכחות אביהם זכו להתיחס אצל משה ואהרן בס' ואלה שמות לקיים מה שנאמר אזן שומעת תוכחת חיים בקרב חכמים תלין:

משלי – פרק טז – המשך רמז תתקנ

לאדם מערכי לב ומה' מענה לשון, היינו דכתיב אמר אויב ארדוף, נרדוף נשיג אין כתיב כאן אלא ארדוף אשיג אחלק שלל, מורדף אני להם, מותפס אני להם, מוחלק אני להם הא ממוני ושללי להם, תמלאם אינו אומר אלא תמלאמו, ממלאים הם נפשם ממני, תורישים ידי אין כתיב כאן אלא תורישימו ידי, אורישי אני עשירי וכבודי להם. כל פעל ה' למענהו לקלוסו שנאמר ענו לה' בתודה, דבר אחר לעדותו שנאמר לא תענה ברעך פעולתו וכל מעשיו מקלסין אותו, רבי ברכיה בש"ר שמעון בן לוי מי שאין לו ראש בפני הבריות וכו' (כתוב בתהלים במזמור השמים מספרים ברמז תרע"ב). שנו רבותינו ארבעה עשר שחל להיות בשבת מפשיטין את הפסח עד דחווה דברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא וחכ"א מפשיטין את כלו, בשלמא רבי ישמעאל דהא איתעביד ליה צורך גבוה, אלא רבנן מאי טעמא. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן דאמר קרא כל פעל ה' למענהו, והכא מאי למענהו איכא, רב יוסף אמר שלא יסריח, רבה אמר שלא יהו קדשי שמים מוטלים כנבלה, ורבי ישמעאל האי כל פעל מאי עביד ליה, מיבעי ליה שלא יוציא את האמורין קודם הפשטת העור, מאי טעמא, א"ר הונא בריה דרבי נתן משום נימין. ד"א כל פעל ה' למענהו רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונוהו שנאמר כל פעל ה' למענהו וכו' (כתוב בתרי עשר בפסוק והיה כל אשר יקרא

בשם ה' ימלט ברמז תקל"ז). תנו רבנן בית אבטינס היו בקיאיין במעשה הקטרת ולא רצו ללמד, שלחו חכמים והביאו אומנים מאלכסנדריא של מצרים והיו יודעים לפטם כמותם ולא היו יודעין להעלות עשן כמותן אלא שהללו מתמר ועולה כמקל והללו מפציע לכאן ולכאן, וכששמעו חכמים בדבר אמרו כל מה שברא הקב"ה בעולמו למענהו ברא שנאמר כל פעל ה' למענהו, חזרו לומר יחזרו בית אבטינס למקומן שלחו להם ולא באו כפלו להם שכרן ובאו. כל פעל ה' למענהו אלו בעלי תורה, וגם רשע ליום רעה שאם אינו עושה תשובה מוכן לדינה של גיהנם:

משלי – פרק טז – רמז תתקנד

תועבת ה' כל גבה לב. א"ר יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי כל אדם שיש בו גסות הרוח כאלו עובד עבודת אלילים, כתיב הכא תועבת ה' וכתוב התם ולא תביא תועבה אל ביתך, ורבי יוחנן דידיה אמר כאלו כופר בעיקר שנאמר ורם לבבך ושכחת את ה' אלקיך. רבי אחא בר חנינא אמר כאלו בא על העריות כלם, כתיב הכא תועבת ה' וכתוב התם כי את כל התועבות האל. עולא אמר כאלו בונה במה שנאמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא אל תקרי במה אלא במה. א"ר חייא בר אשי אמר רב תלמיד חכם צריך שיהא בו אחד משמונה בשמינית, א"ר הונא בר הושעיא ומעטרא ליה כסאסא לשבולתא. אמר רבא בשמתא מאן דאית ביה ובשמתא מאן דלית ביה, א"ר נחמן בר יצחק לא מינה ולא מקצתה מי זוטר מאי דכתיב תועבת ה' כל גבה לב. [ואת דכא וגו'] מגיד הכתוב שכל מי שהוא עניו סופו להשרות שכינה עם האדם בארץ, וכן במשה רבינו נאמר ומשה נגש, מי גרם לו ענותנותו שנאמר והאיש משה ענו מאד, ואומר רוח ה' עלי יען משח ה' אותי וגו', ואומר כי כה אמר רם ונשא שוכן עד וקדוש שמו וגו' (כתוב בישעיה רמז תצ"א):

בחסד ואמת יכופר עון. תני תנא קמיה דרבי יוחנן כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים וקובר את בניו מוחלים לו על כל עונותיו, א"ל רבי יוחנן לתנא בשלמא תורה וגמילות חסדים שנאמר ובחסד ואמת יכופר עון, חסד זו גמילות חסדים שנאמר רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד, אמת זו תורה שנאמר אמת קנה ואל תמכור, אלא קובר את בניו מנא לן, תנא ליה ההוא סבא אתיא עון עון כתיב הכא בחסד ואמת יכופר עון וכתוב התם ומשלם עון אבות אל חיק בניהם:

ברצות ה' דרכי איש גם אויביו ישלים אתו. רבי יוחנן אמר אויביו זו אשתו שנאמר אויבי איש אנשי ביתו, מעשה באשה שקבלה לשלטון בבעלה והתיז את ראשו, ויש אומרים אף התיז את ראשה. רבי שמואל בר נחמני אמר זה הנחש, מעשה בנחש אחד שירד לבית ומצא קערה של שום ואכלה והקיא בתוכה, ונחש שבבית לא היה יכול לעמוד לו, כיון שיצא לו ירד ומלא אותו עפר. רבי יהושע בן לוי אמר זה יצר הרע בנוהג שבעולם אדם גדל עם חברו שתים או שלש שנים הוא קושר עמו אהבה וזה גדל עמו מנערותו ועד זקנותו ואם מצא להפילו בתוך שבעים הוא מפילו, בתוך שמונים הוא מפילו, הוא שדוד אמר כל עצמותי תאמרנה ה' מי כמוך מציל עני מחזק ממנו וגו', א"ר אבא וכי יש גזלן גדול מזה, ואמר שלמה אם רעב שונאך האכילהו לחם מלחמה של תורה, ואם צמא הוא השקהו מים ממימיה של תורה. א"ר ברכיה אויביו גם אויביו לרבות מזיקי ביתו כגון פרעושים יתושים וזבובים. ד"א ברצות ה' דרכי איש זה אברהם, גם אויביו ישלים אתו זה אבימלך ויהי בעת ההיא ויאמר אבימלך. ד"א ברצות ה' דרכי איש אלו ישראל, גם אויביו זה פרעה שנאמר אמר אויב, ישלים אתו ויהי בשלח פרעה וגו':

קסם על שפתי מלך. א"ר אלכסנדר נאה היא חכמתו של שלמה שלמד חכמה לאחרים מנפשו, כיצד אמר שלמה מעיד אני עלי שמים וארץ שכל חכמה שנתן לי הקב"ה לא הוצאתי מפי דבר שקר אלא הכל במשפט, הדא הוא דכתיב במשפט לא ימעל פיו:

פלו ומאזני משפט לה', פלו זו המקרא, ומאזני משפט אלו הדינין, לה' אלו הלכות, מעשהו זה הגמרא, וכל עושיהם עתידין ליטול שכרן לעתיד לבא. פלו ומאזני משפט לה', אמר לו הקב"ה ליוסף אתה אמרת חשודים הם בני על אבר מן החי חייך שאפילו בשעת הקלקלה אינו אלא בשחיטה, הה"ד וישחטו שער עזים, אתה אמרת מזלזלים הם בבני השפחות וקורים אותם עבדים לפיכך לעבד נמכר יוסף, אתה אמרת תולים הם עיניהם בבנות הארץ חייך שאני מגרה בך את הדוב ותשא אשת אדוניו:

חמת מלך מלאכי מות. דרש רבי פנחס בר חמא מי שיש לו צער או חולה בתוך ביתו ילך אצל חכם ויבקש עליו רחמים שנאמר חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה:

משלי – פרק טז – רמז תתקנה

באור פני מלך חיים. תנו רבנן את קרבני לחמי, וכי יש לפניו אכילה ושתיה, ואם תאמר יש לפניו אכילה ושתיה, ואם תאמר יש לפניו אכילה ילמד ממשרתי דכתיב משרתי אש ליהט מהיכן הם ניזונים מזיו שכינה שנאמר באור פני מלך חיים. רבי חגאי בש"ר יצחק ואתה מחיה את כלם אתה נותן מחיה לכלם, למוד ממשה שנאמר ויהי שם עם ה' ארבעים יום וארבעים לילה וכתוב לחם לא אכלתי ומים לא שתיתי, והלא דברים ק"ו ומה משה שהלך בשליחותי לא אכל ולא שתה ולפני יש אכילה ושתיה, הוי אם ארעב לא אומר לך כי לי תבל ומלואה:

לב חכם ישכיל פיהו, מהו לבו של חכם מלא חכמה מי מחכים עליו ומי משכיל עליו פיהו, פומיה מחווה עליו פומיה מחכים עליו. משלו משל לחבית שהיא מלאה אבנים טובות ומרגליות ואין אדם יודע מה בתוכה, בא אחד ופנה וראו הכל מה בתוכה, כך היה לבו של שלמה מלא חכמה ולא היו יודעים חכמתו עד ששרתה עליו רוח הקדש וידעו הכל מה חכמתו. ועל שפתיו יוסיף לקח. שהוסיף על דברי תורה, [שנאמר ונתתי את לבי לדרוש ולתור בחכמה, מהו] ולתור לעשות תייר לתורה, כמא דאת אמר ויתורו את ארץ כנען. לתור להותיר, הדין פייטנא כד הוא עביד אלפ"א בית"א זימנין דהוא מחסל לה זימנין דלא מחסל לה, ברם הכא שלמה כי הוה עביד אלפ"א בית"א הוה מתותרא ליה חמשה אתוון ויהי שירו חמשה ואלף, ויהי שיורו של אלף חמשה, ולא בדברי תורה בלבד היה שלמה תייר אלא על כל אשר נעשה תחת השמש כגון היאך מתקנין התורמוסין כו', אמר לו הקב"ה אחר דברי תורה איללת חייך איני מקפח שכרך ושרתה עליו רוח הקדש:

משלי – פרק טז – רמז תתקנו

נפש עמל עמלה לו כי אכף עליו פיהו. תניא רבי יהושע בן חנניה אומר כל הלומד תורה ואינו חוזר עליה דומה לאדם שזורע ואינו קוצר וכו' (כתוב ביהושע ברמז ו'):

איש תהפוכות, זה הנחש שהפך דברים על בוראו ואמר מאילן זה אכל וברא את העולם. ונרגן שרגן דברים על בוראו לא מות תמותון. מפריד אלוף שהפריד אלופו של עולם ומיד נתקלל. ד"א איש תהפוכות זה לבן שהיה מתהפך על יעקב שנאמר אם כה יאמר עקודים יהיה שכרך, ישלח מדון מה זאת עשית לי הלא

ברחל עבדתך, ונרגן מפריד אלוף אלו בניו של בן שעל ידי שרגנו אחר יעקב שנאמר לקח יעקב את כל אשר לאבינו מתוך כך נפרד יעקב מהם:

עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, רבי מאיר אזל לממלא ראה אותם שחורי ראש אמר להם תאמרו ממשפחת בני עלי אתם דכתיב בהו כל מרבית ביתך ימותו אנשים, אמרו לו רבי התפלל עלינו, אמר להם לכו והטפלו בצדקה ואתם זוכים לזקנה, מה טעם עטרת תפארת שיבה היכן הוא מצויה בדרך צדקה תמצא, ממי את למד מאברהם על ידי שכתוב בו ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט זכה לזקנה שנאמר ואברהם זקן בא בימים. רבי שמעון בן מנסיא משום רבי שמעון בן יוחאי הנוי והכח והעושר והחכמה והשיבה נאה לצדיקים ונאה לעולם שנאמר עטרת תפארת שיבה בדרך צדקה תמצא, ואומר עטרת זקנים בני בנים ותפארת בנים אבותם, ואומר תפארת בחורים כחם והדר זקנים שיבה, ואומר וחרפה הלבנה ובושה החמה כי מלך ה' צבאות בחר ציון ובירושלים ונגד זקניו כבוד:

עטרת תפארת שיבה וגו', אם ראית אדם שמתחזק בתורה ובגמילות חסדים עתיד לזכות לעטרת שיבה לכך נאמר בדרך צדקה תמצא, צא ולמד מיוסף שמתוך שנתחזק בכבוד אחיו במצרים זכה לעטרת שיבה שנאמר וירא יוסף לאפרים בני שלשים וגו', למוד מאברהם מתוך שחלק כבוד למלאכי השרת זכה לעטרת שיבה שנאמר ואברהם זקן, וכל כך למה בדרך צדקה תמצא, והיכן מצינו שעשו צדקות, באברהם ויחשבה לו צדקה, ביוסף ויכלכל יוסף, בדוד ויהי דוד עושה משפט וצדקה, הא למדת שאין הזקנה מצויה אלא בדרך צדקה:

טוב ארך אפים מגבור. בן זומא אומר אי זהו חכם הלומד מכל אדם שנאמר מכל מלמדי השכלתי, אי זהו גבור הכובש את יצרו שנאמר טוב ארך אפים מגבור ומושל ברוחו מלוכד עיר, אי זהו עשיר השמח בחלקו שנאמר יגיע כפיך כי תאכל אשריך וטוב לך אשריך בעוה"ז וטוב לך לעוה"ב, אי זהו מכובד המכבד את הבריות שנאמר כי מכבדי אכבד ובוזי יקלו:

משלי – פרק יז – המשך רמז תתקנו

טוב פת חרבה ושלוה בה, כתיב ויאמר בלעם אל בלק בנה לי בזה שבעה מזבחות, ולמה שבעה, כנגד שבעה צדיקים שבנו שבעה מזבחות ונתקבלו, אדם והבל ונח ואברהם ויצחק ויעקב ומשה למה קבלת את אלו לא בשביל עבודה שעבדו לפניך לא נאה לך שעובדים אותך שבעים אומות ולא אומה אחת, השיבה רוח הקדש טוב פת חרבה טוב מנחה בלולה בשמן וחרבה, מבית מלא זבחי ריב שאתה רוצה להכניס מריבה ביני ובין בני. אמר ר' יוחנן טוב פת חרבה זו ארץ ישראל שאפילו אוכל אדם בה פת ומלח בכל יום ודר בתוכה זוכה לעולם הבא, מבית מלא זבחי ריב זה חוצה לארץ שהיא מלאה חמסים וגזלות:

עבד משכיל ימשול בבן מביש. עבד משכיל זה אליעזר, ומה היה השכלתו אמר כבר קללתו של אותו האיש בידו שמא יבא כושי אחד או ברברי אחד וישתעבד בי, מוטב לי שאשתעבד בבית זה ולא אשתעבד בבית אחר. ימשול בבן מביש, זה יצחק שבייש את כל העולם בשעה שנעקד על גבי המזבח. ובתוך אחים יחלק נחלה, מה אלו מזכירים זכות אבות אף הוא מזכיר זכות אבות ה' אלהי אדוני אברהם. ד"א עבד משכיל זה ירמיהו, ימשול בבן מביש אלו ישראל שביישו עצמם לעבודת אלילים, ובתוך אחים יחלק נחלה ויצא ירמיהו מירושלים ללכת וגו', רב אמר ליטול חלקו יצא, ר' בנימין אמר למשרי תמן נבואן סגיאן, דבר ירמיהו אין כתיב כאן אלא דברי ירמיהו. מצרף לכסף וכור לזהב וגו' (כתוב בשמואל ברמז פ"ט):

לועג לרש חרף עושהו. אמר רחבה א"ר יהודה כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש, ואם לווה מהו שכרו אמר רב אסי עליו הכתוב אומר מלוה ה' חונן דל. שמח לאיד לא ינקה וגו' (כתוב ביחזקאל ברמז שמ"ח):

תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה. א"ר יוחנן משום ר' יוסי טובה מרדות אחת בלבו של אדם יותר מכמה מלקיות, שנאמר ורדפה את מאהביה ולא תשיג אותם וגו', ריש לקיש אמר ממאה מלקיות שנאמר תחת גערה במבין מהכות כסיל מאה:

משיב רעה תחת טובה לא תמוש רעה מביתו. א"ר יוחנן אם קבלך חברך בעדשים תחלה וקבלתו בבשר, עד עכשו הוא מתבקש אצלך למה שהוא גמל עליך תחלה, א"ר שמעון בר אבא לא סוף דבר משיב רעה תחת טובה אלא משיב רעה תחת רעה, שאמרה תורה כי תראה חמור שונאך וגו' עזוב תעזוב עמו. ר' ברכיה פתר קריא בדורות הללו, מדור המבול עד דור הפלגה שנתים אחר המבול ויהי כל הארץ שפה אחת:

פוטר מים ראשית מדון. וכבר היה ר' טרפון וזקנים מסובין בעלית בית נתזה בלוד נשאלה שאלה זו לפניו למוד גדול או מעש, נענה ר' טרפון ואמר מעשה גדול, נענה ר' עקיבא ואמר למוד גדול, נענו כלם ואמרו למוד גדול שהלמוד מביא לידי מעשה. ר' יוסי ואמר גדול למוד שקדם לחלה ארבעים שנה ולתרומות ולמעשרות חמשים וארבעה, לשמיטין ששים ואחת, ליובלות מאה ושלוש, וכשם שהלמוד קודם למעשה כך דינו קודם למעשה, כדרב המנונא דאמר אין תחלת דינו של אדם אלא על דברי תורה שנאמר פוטר מים ראשית מדון, וכשם שדינו קודם למעשה כך שכרו קודם למעשה, שנאמר ויתן להם ארצות גוים ועמל לאומים יירשו בעבור ישמרו חקיו ותורותיו ינצורו. רבי שמעון בן מנסיא אומר שנים שבאו לפניך לדין עד שלא תשמע דבריהם או משתשמע דבריהם ואין אתה יודע להיכן הדין נוטה אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו, אבל משאתה יודע להיכן הדין נוטה אי אתה רשאי לומר להם צאו ובצעו שנאמר פוטר מים ראשית מדון ולפני התגלע הריב נטוש, קודם שנתגלע הריב אתה רשאי לנוטשו משנתגלע הריב אי אתה רשאי (כתוב ברמז תקע"ה). ההוא דהוה קאמר ואזיל טוביה דשמע ואדיש חלפן בישתי מאה, א"ל שמואל לרב יהודה קרא כתיב פוטר מים ראשית מדון, מאה דיני:

כעס לאביו בן כסיל וממר לילדתו. זה עשו שנאמר ותהיין מורת רוח ליצחק ולדבקה:

גם ענוש לצדיק לא טוב. ההוא מינאה דהוה בשביבותיה דר' יהושע בן לוי דהוה מצער ליה טובא בקראי, יומא חד נקט תרנגולא אסריה בכרעיה דערסא אמר כי מטי ההיא שעתא אלטייה, כי מטא ההיא שעתא נמנם, אמר ר' שמואל לאו אורח ארעא למעבד הכי דכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב אפילו במינים מאי טעמא דכתיב ורחמיו על כל מעשיו. אמר רב יעקב ברה דבת יעקב כל שחברו נענש על ידו אין מכניסין אותו במחיצתו של הקב"ה שנאמר גם ענוש לצדיק לא טוב, וכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע. ד"א גם ענוש לצדיק לא טוב אמר הקב"ה אע"פ שענשתי את אהרן ונטלתי שני בניו לא טוב אלא להכות נדיבים עלי יושר:

משלי – פרק יח – המשך רמז תתקנו

לתאווה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע. דרש רבא לתאווה יבקש נפרד זה לוט שנתאווה לבנותיו, נפרד דכתיב ויפרדו איש מעל אחיו, בכל תושיה יתגלע שנתגלע קלונו בבתי כנסיות ובבתי מדרשות דתנן עמוני ומואבי אסורים. ר' יודן דמן גליא ורשב"ג תרויהון משום ר' אליהו עיני אין אנו יודעים אם לוט נתאווה לבנותיו או אם בנותיו נתאוו לו, ממה שכתוב לתאווה יבקש נפרד וי הוא נתאווה לבנותיו ולא בנותיו נתאוו

לו, ר' תנחומא בר' חייא משום ר' אושעיא אין כל (שבת ושבת) [שנה ושנה] שאין קורין בו פרשתו של לוט מ"ט בכל תושיה יתגלע. א"ר חייא יתגלעו אין כתיב כאן אלא יתגלע האנשים נתרחקו והנשים נתקרבו:

בבא רשע בא גם בוז. רשע זה עשו שנאמר וקראו להם גבול רשעה. ועם קלון חרפה שנתלוה לו קלונו של רעב, ואין חרפה אלא רעב שנאמר ולא אתן אתכם עוד חרפת רעב בגוים. ד"א בבא רשע, כיון שנכנס עשו נכנס גיהנם עמו שנאמר ויחרד יצחק חרדה גדולה וכו' (כתוב לעיל):

פי כסיל מחתה לו. א"ר שמעון בן חלפתא זה דור הפלגה שנאמר פן נפוץ על פני כל הארץ, וכתיב ויפץ ה' אותם. ד"א אלו דתן ואבירים דכתיב העיני האנשים ההם תנקר לא נעלה, וכתיב וירדו הם וכל אשר להם חיים שאולה. ד"א זה פרעה דכתיב הבה נתחכמה לו פן ירבה, וכתיב וכאשר יענו אותו כן ירבה. ד"א אלו ארבעה שפתחו באף ואבדו באף:

דברי נרגן כמתלהמים. זה דור המדבר דכתיב ויהי העם כמתאוננים מבקשים תרעומות היאך לפרוש מאחרי המקום, וכן הוא אומר (צאו) [דעו] נא וראו כי מתאנה הוא לי, וכתיב כי תואנה הוא מבקש מפלשתים, וכה"א ותרגנו באהליכם, הם היו כמתלהמים אבל סכין ירדה מן השמים ובקעה בכריסן שנאמר והם ירדו חדרי בטן:

משיב דבר בטרם ישמע, כתוב בספר בן סירא, הכל שקלתי במאזנים ולא מצאתי קל מסובין, וקל מסובין חתן הדר בבית חמיו, וקל מחתן הדר בבית חמיו אורח מכניס אורח, וקל מאורח מכניס אורח משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלמה:

מתן אדם ירחיב לו ולפני גדולים ינחנו. א"ר אבהו כתיב השמר לך פן תעזוב את הלוי מה כתיב בתריה כי ירחיב ה' אלהיך את גבולך וכי מה ענין זה לזה, אמר הקב"ה לפי מתנתך מרחיבין לך. רב הונא בשם רבי אחא עבד מביא פר ורבו מביא טלה עבד קודם לרבו, מעשה בר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא שהלכו לחולת אנטוכיא לעסק מגבת חכמים, הוה תמן חד אבא יודן שהיה עושה מצוה בעין יפה וירד לו מנכסיו, כיון שראה רבותינו עלה לביתו ופניו חולניות אמרה לו אשתו מה לך ולמה פניך חולניות, תני לה עובדא רבותינו כאן ואיני יודע מה לעשות להם, אשתו שהיתה צדקת אמרה לו נשתיירה לך שדה אחת מכור חציה ותן להם, הלך ועשה כן, כשהוא נותן להם אמרו לו המקום ימלא חסרונך, הלכו להם רבותינו, יצא לחרוש כשהוא חורש חצי שדהו (האיר לו הקב"ה עיניו) נבקעה הארץ מתחתיו ונפלה פרתו ונשברה רגלה, ירד להעלותה [האיר לו הקב"ה עיניו] ומצא תחתיה סימא אמר לטובתי נשברה רגל פרתי, כשחזרו רבותינו שאלו עליו מה אבא יודן עביד, אמרו להם אבא יודן דעזי אבא יודן דגמלי אבא יודן דחמרי, בא אצלם ואמר להם עשתה תפלתכם עלי פירות ופירי פירות, אמרו לו אע"פ שנתן אחד יותר ממך לך כתבנו בראש, נטלוהו והושיבוהו אצלם וקראו עליו הפסוק הזה מתן אדם ירחיב לו וגו'. רבי חייא עבד פסיקא למיתן בהדא מדרשא דטבריא, קם חד מדבית פלוני ופסק ליטרא של זהב, נטלו רבי חייא והושיבוהו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו וגו'. ריש לקיש אזל לבצרה הוה תמן חד אבא יודן רמאי, חס ושלום לא היה רמאי אלא שהיה מרמה במצות, הוה חמי מה צבור הוה פסיק ופסיק לקבל צבורא, נטלו ריש לקיש והושיבו אצלו וקרא עליו מתן אדם ירחיב לו:

משלי – פרק יח – רמז תתקנז

אח נפשע. דרש רבא זה לוט שנפרד מאברהם, ומדינים כבריח ארמון שהטיל בריחים לארמון לא יבא עמוני ומואבי. ד"א אח נפשע זה לוט שהיה בן אחיו של אברהם, נפשע נפשע באברהם כפרת ביה שקרת

ביה, ומה גרם לו ומדינים כבירים ארמון הביא עליו דינים כבירים בית המקדש, מה להלן לא יבא עמוני טמא לכל דבר אף כאן לא יבא עמוני ומואבי. ד"א אח נפשע זה קרח שהיה הוא ומשה בני אחים, נפשע שפשע בתורה שהוא קרית עוזו של הקב"ה שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ומדינים כבירים ארמון שהעלתה הארץ בריחיה בעדו שנאמר ותפתח הארץ את פיה:

מות וחיים ביד לשון, וכי יש יד ללשון וכו' (כתוב בתהלים ברמז תשס"ח וברמז תשכ"ח):

מצא אשה מצא טוב ויפק רצון מה' (כתוב ברמז תשס"ט). טובה היתה אביגיל מכל קרבנות שבעולם, אילו עשה אותומעשה שחשב לעשות לנבל אילו היה מקריב כל הקרבנות שבעולם לא היה מתכפר לו והיא באתה אליו (ומלכותו) [ומלטתו], וכן אתה מוצא באשת און בן פלת, וכשם שאין סוף לאשה טובה כך אין סוף לאשה רעה זו אשתו של קרח. ד"א מצא אשה מצא טוב, א"ר יוחנן בן נורי אתה מוצא עד שלא נבראה האשה כתיב לא טוב היות האדם לבדו, אבל משנברא כתיב וירא אלהים את כל אשר עשה והנה טוב מאד. ד"א כשהאשה טובה מצא טוב, כשהאשה רעה מוצא טוב שהוא מוצא את כל הטובות מביתו, מה היא עושה גונבת את כל אשר לו ומוכרת ועושה אותו עני, אבל אם היתה טובה כתיב אשת חיל מי ימצא וגו' בטח בה לב בעלה:

משלי – פרק יח – רמז תתקנח

מעשה בבנו של ר' עקיבא שנשא אשה. מה עשה כיון שהכניסה עמד לו כל הלילה והיה קורא בתורה (בפרשה), אמר לה סיבי בוצינא ואנהירי לי, סבת לה כל ליליא בוצינא והות קיימא קמיה מנהרא עד דאתא צפרא, בצפרא קרב רבי עקיבא לגביה ואמר ליה ברי מצא או מוצא, אמר ליה מצא וכו'. (כתוב בקהלת ברמז תת"ק ובאיוב בפסוק וידעת כי שלום אהלך):

משלי – פרק יח – רמז תתקנט

תחנונים ידבר רש. זה משה שבא אצל בוראו בתחנונים. ועשיר יענה עזות. א"ר תנחומא זה עשירו של עולם זה הקב"ה ענה אותו עזות אל תוסף דבר אלי. ד"א תחנונים ידבר רש, א"ר יוחנן אלו נביאי ישראל שאין לך בנביאים גדול כמשה וישעיה ושניהם לא באו אלא בתחנונים, ישעיה אמר ה' חננו לך קוינו, ומשה ואתחנן אל ה', ועשיר יענה עזות אלו נביאי עו"א ואין לך צדיק באומות העולם יותר מאיוב ולא בא אלא בתוכחות שנאמר אערכה לפניו משפט ופי אמלא תוכחות וכו' (כתוב ביהושע ברמז י"ז):

איש רעים להתרועע. תניא רבי מאיר אומר לעולם אל ירבה אדם רעים בתוך ביתו שנאמר איש רעים להתרועע:

משלי – פרק יט – המשך רמז תתקנט

גם בלא דעת נפש לא טוב. זה הכופה את אשתו לדבר מצוה. ואץ ברגלים חוטא זה הבוהל ושונה, איני והא אמר רבא הרוצה שיהיו בניו זכרים יבעול וישנה, לא קשיא כאן לדעת כאן שלא לדעת. אמר רמי בר אבא אמר רב אסור לאדם שיהלך על גבי עשבים בשבת שנאמר ואץ ברגלים חוטא. ד"א גם בלא דעת נפש לא טוב ואץ ברגלים חוטא מי שחוטא אפילו בשגגה אינו סימן יפה לו, כיצד היו לפניו ב' חנויות אחת של כותי ואחת של ישראל נכנס לאותו של כותי נקרא חוטא, אמר רב יצחק בר שמואל בר מרתא היו לפניו שתי דרכים אחת ארוכה ואחת קצרה הקצרה מלאה צרורות והארוכה אין בה אלא צרור אחד הניח

הארוכה והלך בקצרה עליו הוא אומר ואץ ברגלים חוטא. שנו רבותינו מצוה גוררת מצוה ועבירה גוררת עבירה, לא יצר אדם על עבירות שעשה בשוגג אלא שנפתח לו פתח שיחטא אפילו במזיד, ולא ישמח אדם על מצוה שבאה לידו אלא שמצות הרבה עתידים לבא לידו, לפיכך אם חטא אדם בשוגג עליו נאמר ואץ ברגלים חוטא. א"ר ביבא בר אבינא לאורח שהיה רגיל לבוא עם הנץ החמה ושכח ושמש מטתו קודם הנץ החמה בלא ידע לא טוב, ואילו ידע ושמש על אחת כמה וכמה, ולא עוד אלא ואץ ברגלים חוטא. ד"א גם בלא דעת ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר בנדרים ונדבות אסור, בחטאות ואשמות מותר, ריש לקיש אמר אף בחטאות ואשמות אסור הדא הוא דכתיב גם בלא דעת נפש לא טוב. ד"א גם בלא דעת זה שוגג, ואץ ברגלים חוטא זה מזיד. גם בלא דעת נפש לא טוב, עשרה דברים משמשין לקנאה, והריאה לשאוב, המסס לטחון, הטחול לשחוק, קיבה לשינה, כליות יועצות, לב מבין, לשון לדבר, והנפש למעלה מכלם, אמר לה הקב"ה לנפש אני עשיתך למעלה מכלם ואת יוצאה וחוטאת נפש כי תחטא:

אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו. רבי יוחנן אשכחיה לינוקא דריש לקיש א"ל אימא לי פסוקיך, א"ל אולת אדם תסלף דרכו ועל ה' יזעף לבו, א"ל ומי איכא מידי בנביאי דלא רמזה משה באורייתא, אמר ליה אטו הא מי לא רמזה באורייתא והא כתיב ויצא לבם ויחדרדו איש אל אחיו לאמר מה זאת עשה אלקים לנו, דליא עיניה וחזא ביה, א"ל אמיה תא מהתם דלא ליעביד ביך כדעביד באבוך:

בית והון נחלת אבות וכו' (כתוב בשופטים ברמז ל"ד):

עצלה תפיל תרדמה. על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות גמילות חסדים עם יהושע הדא הוא דכתיב ויקברו אותו בגבול נחלתו וגו', ר' ברכיה ור' סימון בשם ר' יהושע בן לוי חזרנו על כל המקומות שבמקרא ולא מצינו מקום ששמו הר געש, אלא שנתעצלו ישראל שלא עשו חסד ליהושע, שכשנתחלקה ארץ ישראל היתה עליהם חביבה יותר מדאי והיו ישראל עסוקים במלאכתם זה עוסק בשדהו וזה עוסק בכרמו ונתעצלו מלעשות חסד בקש הקב"ה להרעיש את כל העולם, הדא הוא דכתיב ותגעש ותרעש הארץ. ונפש רמיה תרעב. על ידי שהיו מרמין להקב"ה מהם עובדים לאלילים מהם עובדים למקום הרעבין הקב"ה מרוח הקדש, הדא הוא דכתיב ודבר ה' היה יקר בימים ההם. דבר אחר עצלה תפיל תרדמה על ידי שנתעצלו בימי אליהו מלעבוד להקב"ה (רפאתה) [רבתה] הנבואה, דא"ר דוסא ששים רבוא נביאים עמדו לישראל בימי אליהו, ונפש רמיה תרעב על ידי שהיו מרמין להקב"ה מהם עובדים לאלילים ומהם למקום, הוא שאליהו אומר להם עד מתי אתם פוסחים וגו', תרעב הרעבין הקב"ה ברעבון אם יהיה השנים האלה טל ומטר כי אם לפי דברי. ד"א עצלה תפיל תרדמה על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי שפוט השופטים שהיו מרמין להקב"ה וכו' הרעבין הקב"ה ברעבון שנאמר ויהי בימי שפוט השופטים:

בוזה דרכיו ימות, אסור לו לאדם שישימש מטתו ביום וכו' (כתוב ברמז תתצ"ד):

מלוה ה' חונן דל. אמר ר' יוחנן אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו כביכול עבד לווה לאיש מלוה, א"ר תנחומא כל מי שהוא מלוה לעני כביכול כאלו מלוה להקב"ה. וגמולו ישלם לו. אמר ר' פנחס הכהן בר חמא אמר הקב"ה נפש של עני מבקשת לצאת והחיייתה חיך שאני מחזיר לך נפש תחת נפש, למחר בנך או בתך באים לידי חולי או לידי מיתה ונזכר להם ואתן להם נפש תחת נפש:

רבות מחשבות בלב איש. אמר עולא מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה, רבא אמר אם עסוקים לשמה אינה מועלת שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום עצה שיש בה דבר ה' היא תקום:

רבות מחשבות בלב איש. אמר ר' יוסי הגלילי כנגד מי נאמר הפסוק הזה כנגד אבשלום שהיה מחשב להרוג את דוד וליטול את המלוכה ולא היה יודע שמחשבותיו של הקב"ה קודמות לשלו והיא תקום. דבר אחר כנגד אדוניהו שהיה מחשב אני גדול משלמה ולי נאה המלוכה. דבר אחר כנגד המן שהיה מחשב להרוג כל בכורי ישראל ולא היו יודעים שמחשבותיו של הקב"ה קודמות לשלהם והיא תקום:

ושבע ילין בל יפקד רע. א"ר יונה א"ר זירא כל הלן שבעה ימים בלא חלום נקרא רע שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע אל תקרי שבע אלא שבע, אמר רבי אבא בריה דר' חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המשביע עצמו מדברי תורה ולן אין מבשרין אותו בשורות רעות שנאמר ושבע ילין בל יפקד רע וכו' (כתוב בפ' לא תאונה אליך רעה במזמור צ"א):

לץ תכה ופתי יערים. לץ תכה זה עמלק שנאמר ויחלוש יהושע, ופתי יערים זה יתרו שנאמר וישמע יתרו מלחמת עמלק שמע ובא. ד"א לץ תכה זה הנחש, ופתי יערים זה חוה שנאמר ותפקחנה עיני שניהם הכל שמעו לה ואכלו הה"ד ותתן גם לאישה גם לרבות בהמה וכו'. ד"א לץ תכה אלו פלשתים, ופתי יערים אלו שאמרו ולמה תכבדו את לבבכם כאשר כבדו מצרים ופרעה את לבם:

נכוננו ללצים שפטים. אמר הקב"ה עד שלא בראתי את האדם התקנתי לו יסורין לפי שאני יודע את יצרו כי יצר לב האדם רע מנעוריו, משל לעבד רע שהיה נמכר, הלך רבו לקנותו והיה יודע בו שהיה רע לקח עמו כבלים ומגלבים שאם יסרח יהא רודה אותו בהם, כיון שסרח הביא הכבלים וכבלו והגלבים והכהו, אמר לו העבד לא הייתי יודע שאני רע למה לקחת אותי, אמר לו לפי שהייתי יודע שאתה רע התקנתי לך כבלים ומגלבים שאם תסרח אני ארדה אותך. אמר רבי אבין נכוננו ללצים שפטים מוכנים הם הדינים ללצים ולעוברי עבירות, בנוהג שבעולם אדם רוכב על החמור פעמים שסורחת עליו ומכה אותה, פעמים (שאינה) [שהיא] סורחת עליו [ואינו] מכה אותה, ברם הכא נכוננו ללצים שפטים, ומהו ומהלומות לגו כסילים משל למטרונא שנכנסה לתוך פלטיץ של מלך כיון דחמת מגלביא תליין דחלת. אמר לה המלך אל תתיראי אלו לעבדים ולשפחות אבל את לאכול ולשתות ולשמוח:

משלי – פרק כ – המשך רמז תתקנט

לץ היין. אמר רבי זירא אלו דברי תורה שנאמר ושתו ביין מסכתי, וכל המתלוצץ בדברי תורה נקרא לץ שנאמר לץ היין. דבר אחר אמר רבי יוסי כל מיני משקים יפים לחלום חוץ מן היין למה אם זכה משמחו ואם לאו משממו שנאמר לץ היין הומה שכר:

נהם ככפיר אימת מלך. אמר רבי יהודה בר סימון הרעמים הללו כשהם יוצאין הם מרעישין כל העולם, אימתו של הקב"ה על אחת כמה וכמה. דבר אחר א"ר חמא בר חנינא מה הכפיר הזה כשהוא צווח בקולו אדם השומע אותו מתירא, נהמתו של הקב"ה עאכ"ו. א"ר לוי שבעה שמות יש לו לארי ואלו הם, ארי, שחל, כפיר, לביא, ליש, שחץ, גור אריה. ארי כמשמעו שהכל מתיראין ממנו, כפיר שכל מי שרואהו כופר בחייו, לביא שהוא חוטף לבבות של בני אדם. ליש שבשרו של אדם לש בשיניו. שחל שחלים לפניו. שחץ שהוא (משחץ) [חץ] בשיניו. ד"א הנביאים עשו סייג לדבריהם השמיעו את האזן מה שהיא יכולה לשמוע ודמו אותו לכפיר. דבר אחר א"ר ישמעאל בוא וראה כחו וגבורתו של הקב"ה שמה שברא בעולמו קבע בכסא הכבוד, ברא אדם ונשר ואריה ושור וקבען בכסא הכבוד, וכיון שהקב"ה נוהם כסא הכבוד מזדעזע, מפני מה שדמות אריה קבוע בו, לכך נאמר נהם ככפיר אימת מלך:

כבוד לאיש. אמר ריש לקיש אמר הקב"ה כבוד היה לי אלולי לא נזדווגתי לאומה זו, אתה מוצא בשעה שגלו ישראל לבין אוה"ע היה הקב"ה מחזר על פתחיהן של אוה"ע לשמוע, ומה הן אומרים אלקיהם של אומה זו נפרע מפרעה ומסיסרא וכיוצא בהם וחוזרין ואומרים ולעולם נער הוא, כביכול הזקיננו הדברים, הה"ד ויבא אל הגוים אשר באו שם, לא היה צריך קרא למימר אלא ויבאו ואת אומר ויבא, כביכול הוא עצמו הה"ד ויבא אל הגוים ומה היו אומרים אם עם ה' אלה למה מארצו יצאו:

מים עמוקים עצה בלב איש, קרי עלייהו רב אסי מים עמוקים עצה בלב איש זה עולא, ואיש תבונות ידלנה זה רבה בר חנינא. דבר אחר מים עמוקים, משל לבאר עמוקה ומימיה צוננים והיו מימיה יפים ולא היתה בריה יכולה לשתות ממנה, בא אחד וקשר חבל בחבל ונימא בנימא ודלה ממנה ושתה, התחילו הכל דולים ושותים ממנה, כך יהודה משיב דבר על דבר ליוסף עד שעמד על דעתו:

מי יאמר זכיתי לבי. [יהי שמו של הקב"ה מבורך שהטהרה והקדושה שלו הוא והוא בוחן לבות וכליות והוא מטהר את ישראל, אמר שלמה דוד אמר לב טהור ברא לי אלקים שאל שלא כענין, וכיון שידע שלא שאל כענין חזר ואמר הרב כבסני מעוני וגו', ומה השיבתו רוח הקדש הואיל והשפלת עצמך על השאלה אני נותן לך גדולה ואמר עליו בקש לו ה' איש כלבבו, כיון שראה שלמה כך אף הוא אמר מי יאמר זכיתי לבי], מה שכר נטל על כך וישב שלמה על כסא ה', וכי יש אדם יכול לישב על כסא ה' אלא מה כסאו של הקב"ה שליט בכל העולם, אף שלמה שלט בכל העולם שנאמר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מתפסח עד עזה:

גם במעלליו יתנכר נער. אמר רבי ברכיה עד דהיא פגה אפקת כוביא, שנאמר והארץ היתה תהו ובהו, הוא שהנביא עתיד להתנבאות עליה בסוף ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו, מתחלת ברייתו של עולם צפה הקב"ה בית המקדש בנוי וחרב ובנוי, בראשית ברא הרי בנוי כמה דאת אמר לנטוע שמים וליסוד ארץ, והארץ היתה תהו ובהו הרי חרב, ויאמר אלקים יהי אור הרי בנוי ומשוכלל לעתיד לבא, הדא הוא דכתיב קומי אורי כי בא אורך וגו'. רבי שמעון בר חנן פתח רע רע יאמר הקונה ואוזל לו אז יתהלל, אתה מוצא עד שלא גלו היה קורא אותם רעים שנאמר העם הרע הזה אשר מאנו בו, כיון שגלו התחיל משבחן הוי ואוזל לו אז יתהלל שנאמר איכה וגו':

יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת. אמר רבי חנינא מתלא אמר דעת חסרת מה קנית, דעת קנית מה חסרת. עשרה דברים נקראו יקרים (כתוב בירמיה):

לקח בגדו כי ערב זר. תנו רבנן לא תבא אל ביתו לע בוט עבוטו לביתו אי אתה נכנס אבל אתה נכנס לביתו של ערב שנאמר לקח בגדו כי ערב זר, ואומר בני אם דערבת לרעך וגו' אם ממון אתה חייב לו התר לו פסת יד ואם לאו הרבה לו רעים. דבר אחר לקח בגדו כי ערב זר וגו' זה שמשון שלקח שלשים סדינים ושלשים חליפות שנתחתן לזר והיא גרמה לו לולא חרשתם בעגלתי לא מצאתם חידתי:

ובתחבולות עשה מלחמה. רבי נתן ורבי אחא בשם רבי סימון אם עשית חבילות חבילות של עבירות עשה כנגדן חבילות חבילות של מצות. עינים רמות והיו לטוטפות בין עיניך. לשון שקר ולמדנתם אותם את בניכם. ידים שופכות דם נקי וקשרת לאות על ידך. לב חורש מחשבות און אשר אנכי מצוך היום על לבבך. ורגלים ממהרות לרוץ לרעה הוי רץ אחר מילה שנתנה בין ברכים. יפיח כזבים עד (חמס) [שקר] ואתם עדי נאם ה'. ומשלח מדנים בין אחים, אמור לחכמה אחותי את. רבי יוחנן פתר קריא בקברנטין דא"ר יוחנן לעולם יעשה עצמו קברנטי היאך לעשות מצוה, ר' יוסי בר חנינא פתר קריא במשכנות אם חבול תחבול. רבי בנייה פתר במשניות, דא"ר בנייה לעולם ישקיע אדם עצמו במשניות שאם ירתק יפתחו לו אם לגמרא גמרא אם לאגדה אגדה, ר"א בשם ריב"ל עמוד ברזל משנה, ר' יודן פתר קריא בכהן גדול בכניסתו

לבית קדש הקדשים חבילות חבילות של מצות בידו דכתיב בזאת יבא אהרן, זאת זכות התורה וזאת התורה, זכות המילה זאת בריתי, זכות שבת אשרי אנוש יעשה זאת, זכות ירושלם זאת ירושלים, זכות שבטים וזאת אשר דבר להם אביהם, זכות יהודה וזאת ליהודה, זכות ישראל זאת קומתך דמתה לתמר, בזכות התרומה וזאת התרומה, בזכות המעשרות ובחנוני נא בזאת בזכות הקרבנות בזאת יבא אהרן:

מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך, חם על שראה ערות אביו ולא קללו נתרחק הוא ותולדותיו עד סוף כל הדורות מקלל אביו ואמו עאכ"ו. מקלל אביו ואמו רבי יהודה ברבי נחמיה ור' לוי, חד מנהון אמר משל לאחד שקנה סכין להיות מחתך בו בשרו נפל על אצבעו וחתכה, כך אין אדם מוליד אלא לכבודו והם מקללין אותנו, וחרניא אמר משל לאחד שהדליקו לו את הנר להיות נאות לאורו ונפל על בגדו ושרפו כך אין אדם מוליד אלא לכבודו והם מקללים אותו. נחלה מבוהלת בראשונה ואחריתה לא תבורך דכתיב ואלה המלכים אשר מלכו בארץ אדום לפני מלך מלך לבני ישראל וכתוב ועלו מושיעים בהר ציון וגו' והיתה לה' המלוכה. מה' מצעדי גבר (כוננו) ואדם מה יבין דרכו. א"ר חנינא אין אדם נוקף אצבעו מלמטה אלא אם כן מכריזין עליו מלמעלה שנאמר מה' מצעדי גבר, וא"ר חנינא דם נקוף מרצה כדם עולה, אמר רבא ובגודל ימין ובנקוף שני והוא דקא אזיל לדבר מצוה. ההיא אתתא דהוה מהדרא למשקל עפרא מתותי כרעיה דר' חנינא א"ל שקילי דלא מסתייעא מילתא אין עוד מלבדו כתיב, והא א"ר יוחנן למה נקרא שמם כשפים שמכחישים פמליא של מעלה, שאני רבי חנינא דנפיש זכותיה:

מוקש אדם ילע קדש. רבי חנינא אמר הסוטר לועו של ישראל כאלו סוטר לועו של שכינה שנא' מוקש אדם ילע קדש. ד"א ילע קדש תבא מארה לאדם שהוא אוכל קדשים בלועו. א"ר חייא תבא מארה לאדם שהוא נהנה מן ההקדש, ואין קדש אלא ישראל שנאמר קדש ישראל לה'. ואחר נדרים לבקר, אחר אם את נדרו מיד נתבקרה פנקסו. אחר נדרים לבקר, ר' חייא בר לוליאני אמר צריך מלקות כד"א בקורת תהיה, תדע לך שכן יעקב אבינו על ידי שאחר נדרו נתבקרה פנקסו שנאמר ויאמר ה' אל יעקב:

נר ה' נשמת אדם. אמר הקב"ה חוה באתה וכבתה אותו הנר תנתן לה מצות הנר כדי שתכפר על אותו הנר שכבתה לכך נצטותה על הדלקת הנר בשבת. היא שפכה דמו של אדם תנתן לה דם נדה שיכפר על אותו הדם ששפכה, אדם חלתו של עולם תנתן לה מצות חלה שיכפר לה על חלה שטמאה. שנו רבותינו אור לארבעה עשר בודקין את החמץ לאור הנר על שם חופש כל חדרי בטן וכו' (כתוב ברמז כ"א). ד"א נר ה' נשמת אדם. א"ר אחא הנפש מגדת כל דבר ודבר שאדם עושה במטמוניות בחשך ובגלוי ודפתראות כתובות לפני הקב"ה על מה שבני אדם עושים. לעתיד לבא הקב"ה מוכיח לכל אחד ואחד מעשיו והם עומדים תמהים, משל לאחד שהיה נשוי בתו של מלך והוא משכים ושואל בשלומו של מלך בכל יום והמלך אומר לו כך וכך עשית בביתך כך וכך כעסת כך וכך הכית את עבדיך, והיה יוצא ואומר לבני פלטין שלו מי אמר שכך עשית מנין הוא יודע, אמרו לו שוטה שבעולם בתו אתה נשוי ואתה אומר מנין הוא יודע בתו מגדת לו, כך הנפש ויפח באפיו נשמת חיים והיא מגדת לו כל מה שהוא עושה:

חבורות פצע תמרוק ברע. א"ר יהושע כל הממרק את עצמו לדבר עבירה פצעים וחבורות יוצאות לו, ולא עוד אלא שנדון בהדרוקן, ומכות חדרי בטן ואמר רב נחמן סימן לעבירה הדרוקן:

משלי – פרק כא – המשך רמז תתקנט

פלגי מים לב מלך ביד ה'. א"ר הונא שלשה צריכים רחמים, פרנס טוב, שנה טובה, חלום טוב. מלך טוב דכתיב פלגי מים לב מלך ביד ה', שנה טובה דכתיב תמיד עיני ה' אלקיך בה, חלום טוב דכתיב ותחלימיני

והחייני. פלגי מים לב מלך ביד ה', רבי ישמעאל דורש המקרא הזה מה המים הללו כשנתונין בכלי אתה מטה אותו לכל צד שאתה רוצה, כך כשאדם עולה למלוכה לבו נתון ביד הקב"ה אם זכה העולם הקב"ה מטה לב מלך לטובה ואם לא זכה העולם מטהו לגזרות קשות, וכל גזרה וגזרה יוצאה תחלה לפני הקב"ה, הה"ד (לכל) [על כל] אשר יחפוץ יטנו:

עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח. א"ר אלעזר גדול העושה צדקה ומשפט ממי שהקריב כל הקרבנות שנאמר עשה צדקה ומשפט נבחר לה' מזבח:

הפכפך דרך איש וזר, הפכפך זה עשו הרשע שהוא בא ומהפך על ישראל, גנבתון לא גנבתון, קטלתון לא קטלתון, לא גנבת מאן גנב עמך, לא קטלת מאן קטל בהדך, קנים להון מומי להון, אייתי גולגלתיך אייתי ארנוניתך אייתי דימוסיך, איש זה עשו איש יודע ציד איש שדה. וזר, שעשה עצמו זר למילה ולמצות. וזך ישר פעלו, זה הקב"ה שהוא נוהג עמו במדת ישרות בעוה"ז כפועל שהוא עושה עם בעל הבית באמונה. ד"א הפכפך, אלו עו"א שהם מתהפכים על ישראל ואומרים הב הב, איש, שהם באים מנח שנקרא איש נח איש צדיק תמים, וזר, שהם עובדים עבודת אלילים, וזך, שהקב"ה נוהג עמהם בישרות בעוה"ז. טוב לשבת על פנת גג, עשר גליות גלתה שכינה וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז ש"ג):

אוטם אזנו מזעקת דל. רב יהודה היה יתיב קמיה דשמואל אתיא ההיא אתתא צווחה קמיה ולא אשגח בה, אמר ליה לא סבר ההיא אתתא צווחה קמיה ולא אשגח בה, אמר ליה לא סבר לה מר אוטם אזנו מזעקת דל גם הוא יקרא ולא יענה, אמר ליה שינא רישך בקרירי ורישא דרישך בחמימי, הא יתיב מר עוקבא אב בית דין שנאמר בית דוד דינו לבקר משפט:

יכפה אף, א"ר אלעזר גדול העושה צדקה בסתר יותר ממשה רבינו, דאלו במשה רבינו כתיב כי יגרתני מפני האף והחמה, ובעושה צדקה כתיב מתן בסתר יכפה אף, ופליגא דר' יצחק אף כופה חמה אין כופה דכתיב ושחד בחיק חמה עזה, אע"פ ששחד בחיק חמה עזה היא. וא"ר יצחק כל דיין שמקבל שחד מביא חמה עזה לעולם שנאמר ושחד בחיק חמה עזה:

שמחה לצדיק עשות משפט שמחה לצדיקו של עולם כשהוא עושה את הדין, למה שהוא מתרומם בעולם שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט. ד"א שמחה לצדיקו של עולם שעושה מדת הדין בביתו והחריבו שכן הוא אור נורא אלקים ממקדשיך, א"ר יוחנן ממה שעשה במקדו, ומה לביתו ולמקדשו לא נשא פנים על אחת כמה וכמה שהוא עתיד ליפרע ממחריביו. ד"א שמחה לצדיקים שהוא עושה משפט בהם שהוא מנקה אותם מעונותם, תדע שכן דוד כיון שפגעה בו מדת הדין אמר מזמור לדוד בברחו וכו' (כתוב במזמור ע"ז). כי אתא רב דימי אמר רבי יוחנן כל המרפה עצמו מדברי תורה נופל לגיהנם שנאמר אדם תועה מדרך השכל בקהל רפאים ינוח, ואין רפאים אלא יורדי גיהנם שנאמר ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה:

טוב שבת בארץ מדבר, א"ר יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר וכו' (כתוב בשמואל ברמז ש"ג):

אוצר נחמד ושמן בנוה חכם. זה משה, וכסיל אדם יבלענו זה יהושע שלא היה בן תורה והיו ישראל קורין אותו כסיל, ובשביל שהיה משרת משה זכה לירושתו שהיה מכבדו ופורס הסדין על הספסל ויושב תחת רגליו לפיכך אמר הקב"ה איני מקפח שכרך ועליו נאמר נוצר תאנה יאכל פריה. רודף צדקה (וחסד) זה אברהם שנאמר ושמרו דרך ה' לעשות צדקה ומשפט, וחסד שגמל (הקב"ה) [חסד] לשרה. ימצא חיים

שנאמר ושני חיי אברהם וגו', צדקה וכבוד א"ר שמואל בר רב יצחק אמר לו הקב"ה אני אומנותי גמילות חסדים תפסת אומנותי בוא ולבוש לבושי ואברהם זקן. א"ר יצחק משום דרודף צדקה ימצא צדקה, אלא לומר לך כל הרודף אחר צדקה הקב"ה ממציא לו מעות כדי לעשות בהם צדקה, רב נחמן בר יצחק אמר הקב"ה ממציא לו בני אדם המהוגנים לעשות בהם צדקה כדי לקבל בהם שכר, ר' יהושע בן לוי אמר הויין ליה בנים בעלי תורה בעלי עושר בעלי אגדה. בעלי תורה דכתיב ימצא חיים, וחיים זו תורה שנאמר כי מוצאי מצא חיים, בעלי עושר דכתיב צדקה זה עושר, כבוד זו אגדה, דכתיב כבוד חכמים ינחלו:

תניא היה ר"מ אומר יש לו לבעל הדין להשיב אם הקב"ה אוהב עניים הוא מפני מה אינו מפרנסן, אמור לו כדי להנצל אנו בהם מדינה של גיהנם וכו' (כתוב בתהלים בפסוק בקש שלום ורדפהו):

עיר גברים עלה חכם. ר' יהושע בש"ר אחא גברים כתיב שכלם זכרים ואין בהם נקבות. עלה חכם זה משה שנאמר ומשה עלה אל האלקים:

ויורד עוז מבטחה, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר עוז זו תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן. מבטחה שבטחונה בה ומתן שכרה בצדה, ר' נחמיה אומר עוז זו תורה, מבטחה שכל מי שיגע בה בטוח שהוא גוזר ואחרים מקיימים אותו. שומר מצרות נפשו כי הא דהוא כובס פגע בו בר' אלעזר בר' שמעון קרייה חומץ בן יין אמר מדאית ביה עזות מצוח כולי האי שמע מינה רשע הוא, אמר תפשוהו ותפשוהו, לבתר דנא יתיב דעתיה אזל בתריה לפרוקי ולא מצי, קרי עליה שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו, זקפוהו קם תותי זקיפא וקא בכי עליה, אמרו לו רבי אל ירע בעיניך הוא ובנו בעלו נערה מאורשה ביום הכפורים, הניח ידיו על בני מעיו ואמר שישו בני מעי שישו, ספקות שלכם כך ודאות שלכם עאכ"ו, מובטח אני בכם שאין רמה ותולעה שולטת בכם כו', הווי מפקי מיניה דיקולי דתרבא ומותבי בשמשא בתמוז ואב ולא מסרחי, קרי אנפשיה אף בשרי ישכון לבטח. ד"א שומר פיו ולשונו שומר מצרות נפשו שאין נגעים באין לאדם אלא על לשון הרע שנאמר זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע:

זד יהיר לך שמו עושה בעברת זדון, א"ר הושעיא כל המתיהר נופל בגיהנם שנאמר זד יהיר לך שמו עושה בעברת זדון, ואין עברה אלא גיהנם שנאמר יום עברה היום ההוא וכו' (כתוב ברמז מ"א):

העז איש רשע בפניו, זה דתן ואבירם שנאמר ויקומו לפני משה, ד"א זה עמלק דכתיב ויבא עמלק מלמד שבא בגלוי פנים. ד"א זה גלית ולמה נקרא שמו גלית שבא. מלמד שבא בגלוי פנים. ד"א זה גלית ולמה נקרא שמו גלית שבא בגלוי פנים וכו' (כתוב בירמיה רמז רס"ט):

אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה'. א"ר יהודה אמר רב מצא כלאים בבגדו פושטו ואפילו בשוק מ"ט אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה', במקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב:

משלי – פרק כב – המשך רמז תתקנט

נבחר שם מעושר רב, בוא וראה כמה שקול שם טוב שאפילו יש לו לאדם אלף דינרי זהב ולא קנה שם טוב לא קנה כלום:

עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה'. בשעה שהתלמיד הולך אצל הרב ואמר לו למדני תורה אם מלמדו עליהם נאמר רש ואיש תככים נפגשו מאיר עיני שניהם ה', ואם לאו עשיר ורש נפגשו עושה כלם ה', מי שעשה לזה חכם ולזה טפש עושה החכם טפש והטפש חכם, זו משנת ר' נתן, ר' יהודה הנשיא אומר בשעה

שהעני הולך אצל עשיר ואומר לו פרנסני אם מפרנסו מאיר עיני שניהם ה', ואם לאו עושה כלם ה' מי שעשה לזה עשיר עושה עני ומי שעשה לזה עני עושה עשיר:

משלי – פרק כב – רמז תתקס

ערום ראה רעה ונסתר זה משה שנאמר ויסתר משה פניו כי ירא מהביט. ופתיים עברו ונענשו זה נדב ואביהוא שזנו עיניהם מן השכינה שנאמר ויחזו את האלקים, ומה היה להם, ותצא אש מלפני ה':

עקב ענוה יראת ה', א"ר יצחק בר' אלעזר דקסרין מה שעשתה חכמה עטרה לראשה עשתה ענוה סוליים לרגלה שנאמר ראשית חכמה יראת ה' וכתוב עקב ענוה יראת ה':

צנים פחים בדרך עקש, א"ר חנינא הכל בידי שמים חוץ מצנים פחים שנאמר צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק חוץ מצנים פחים שנאמר צנים פחים בדרך עקש שומר נפשו ירחק מהם. א"ר יוחנן אם זכה אדם לקנות ענוה ויראת שמים זוכה לקנות עושר וכבוד וחכמה מהם ואם לאו צנים פחים ואם הוא ערום ירחק מהם:

חנוך לנער על פי דרכו, ר' יהודה ור' נחמיה חד אמר משיתסר עד עשרין ותרתין וחד אמר מתמני סרי עד עשרים וארבע. ד"א חנוך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה זה ראובן וילך ראובן בימי קציר חטים ואומר יותן את הארץ הזאת לעבדיך לאחוזתה. ד"א זה לוט על ידי שגדל בביתו של אברהם תפס מדותיו וישתחו אפים ארצה והכניס אותם לביתו:

טוב עין הוא יבורך, א"ר יהושע בן לוי אין נותנין כוס של ברכה לברך אלא לטוב עין שנאמר טוב עין הוא יבורך, אל תקרי יבורך אלא יברך. ד"א טוב עין הוא יבורך זה משה, דא"ר יוסי בר חנינא בתחלה לא נתנה תורה אלא למשה ולזרעו שנאמר כתב לך פסל לך מה פסולתן שלך יהא אף כתבן שלך יהא, נהג בה משה עין טובה ונתנה לישראל שנאמר תורה צו לנו משה מורשה, ועליו הכתוב אומר טוב עין הוא יבורך. ד"א טוב עין הוא יבורך זה משה ויסמוך ידיו עליו, משל למלך שאמר לבן ביתו תן לפלוני סאה של חטים הלך ונתן לו סאתים, כך אמר לו הקב"ה וסמכת את ידך עליו ידו אחת וכתוב ויסמוך את ידיו עליו. ד"א את מוצא יעקב קבל חמש ברכות, שתיים מאביו ויתן לך האלקים גם ברוך יהיה, ואחת של אברה ויתן לך את ברכת אברהם, ואחת של מלאך ויברך אותו שם, ואחת של הקב"ה וירא אלקים אל יעקב עוד וגו' ויברך אותו, בא יעקב לברך את השבטים ברכן בחמש ברכות שהיו בידו והוסיף להם אחת משלו שנאמר איש אשר כברכתו ברך אותם, בא משה לברך את ישראל והוסיף להם ברכה שביעית וזאת הברכה. ד"א וזאת הברכה תוספת על הברכות שברך בלעם, שהיה ראוי לברכם שבע ברכות כנגד שבעה מזבחות ולא ברכן אלא שלש שנאמר והנה ברכת ברך זה שלש פעמים, אמר לו הקב"ה רשע אתה עינך צרה לברכן אף אני איני מספיק על ידך שתשלים ברכתן של ישראל, ובא משה שענינו יפה וברך את ישראל, ועליו אמר שלמה טוב עין הוא יבורך אל תקרי יבורך אלא יברך, וברכן ארבע ברכות וירא משה את כל המלאכה וגו' ויברך אותם משה, ויצאו ויברכו את העם, ה' אלקי אבותיכם יוסף עליכם ככם וגו' וזאת הברכה:

גרש לך ויצא מדון, אמר רבא אשה רעה מצוה לגרשה שנאמר גרש לך ויצא מדון וישבות דין וקלון. ד"א זה לוט, ויצא מדון ויהי ריב בין רועי מקנה, וישבות דין וקלון ויאמר אברם אל לוט אל נא תהי מריבה. אוהב טהר לב חן שפתיו רעהו מלך וה' אמר אל אברם אחרי הפרד לוט מעמו:

שוחה עמוקה פי זרות. אמר רבא בר שילא אמר רב חסדא כל המנבל את פיו מעמיקים לו גיהנם שנאמר שוחה עמוקה פי זרות זעום ה' יפל שם, רב נחמן בר יצחק אמר אף השומע ושותק שנאמר זעום ה' יפל שם:

אולת קשורה בלב נער. אלו ישראל שנאמר כי נער ישראל ואוהבהו שהיו מכעיסין בכל שעה לפני הקב"ה. שבט מוסר ירחיקנה ממנו שנאמר קח מאתם מטה מטה, כנער הזה שהוא בורח והסופר רודהו במטהו:

הט אזנך ושמע דברי חכמים ולבך תשית לדעתי, לדעתם לא נאמר וכו' (כתוב ברמז ת"י):

הלא כתבתי לך שלישים התורה משולשת, והאבות משולשים, והשבט שנתנה על ידו משולש, ומשה שלישי ביניהם, ואותיותיו משולשות, ואחים שלשה, ונצפן לשלשה חדשים. התורה משולשת תורה נביאים וכתובים, ואותיותיה משולשות אב"ג, והשבט שלישי ראובן שמעון לוי, ביום השלישי כי ביום השלישי, בחדש השלישי בחדש השלישי. במועצות ודעת. אם בקשת ליטול עצה מן התורה הוי נוטל, וכן דוד הוא אומר בפקודיך אשיחה. דבר אחר הלא כתבתי לך שלישים שלשים כתיב, אמר רבי אלעזר שלא יהו דברי תורה בעיניך כפרוזדגמא ישנה אלא יהו בעיניך כפרוזדגמא חדשה שהכל רצים לקרותה הדא הוא דכתיב היום הזה ה' אלקיך מצוך לעשות. ר' שמואל בר נחמני אמר שלישים גבורים כמה דאת אמר ושלישים על כלו, דברי תורה נמשלו בזיין מה הזיין הזה מתקיים לבעלים כך דברי תורה מתקיימן למי שהוא עמל בהן כל צרכן, א"ר אחא גבורים הם דברי תורה לפרוע ממי שאינו עמל בהן כל צרכן, א"ר אחא גבורים הם דברי תורה לפרוע ממי שאינו עמל בהן כל צרכן. במועצות בר חטיא אמר במו עצות. ד"א במועצות ודעת מלמד שלמד הקב"ה עצה ודעת למשה ונתנם לו באמת וכתב לו אותם באמת והודיעם לו באמת כדי שילך הוא וישמיעם לישראל באמת, להודיעך קושט אמרי אמת להשיב אמרים אמת לשולחך:

אל תגזל דל כי דל הוא. א"ר שמעון בן יוחאי א"ר יצחק בר טבלא א"ר חמא אריכא משום רבי אחא דתנא רבי חייא כל שאינו אומר דבר בשם אומרו עובר בלאו שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא:

אל תגזל דל כי דל הוא. וכי יש לו כלום, אלא אם היית רגיל להיות מפרנסו וחזרת בך ואמרת עד מתי אני מספיק לזה ואתה מונע יד שלא ליתן לו אם עשית כן כאלו אתה גוזל. ואל תדכא עני בשער. שלא אעצור בשבילך את השמים שנקרא שער שנאמר וזה שער השמים. כי ה' יריב ריבם אני רב אותך ריבים שעשיתך עשיר ולא לו. וקבע את קובעיהם נפש נפשו אתה מחסרו אם לא תפרנסנו. ד"א אל תגזל דל, כזה התורמוס שהוא נכנס עם חפרפרת, לא יאמר אדם יש לפני אגוזים ותמרים עליהם אני אומר ומניח את התורמוס לכך נאמר אל תגזל דל. ד"א מדבר בשבטו של לוי והוא קורא לשבטו של לוי דל, ר' יהודה ור' סימון חד אמר שהיו דלים בנחלה שנאמר (לבני) [רק לשבט] הלוי לא נתן, לפיכך אל תגזל דל אל תגזלנו מן המתנות, וחד אמר שהיו דלים מן המנין שהיה הארון מכלה בהם, לפיכך הקב"ה מצוה את משה אל תכריתו וגו' וכו' (כתוב במלכים ברמז קע"ד ולעיל בפסוק כן ארחות כל בוצע בצע):

אל תגזל דל כי דל הוא. וכי מה היה צריך שלמה להזכיר דל שני פעמים, אלא משנדלדל מנכסים חכמתו אינה נשמעת שנאמר וחכמת מסכן בזויה, דל מחיים שאין לו פרוטה לחיות בה מתוך כך נגזלים חיינו מן העולם:

אל תגזל דל כי דל הוא. עני במה יקרא שמו לפניך, עשיר יקרא שמו לפניך על שם ממונו על שם כספו וזהבו ואבנים טובות ומרגליות, אבל עני במה יקרא שמו לפניך, על שם בנו, כיצד עמד בנו וקרא בתורה אומרים בן מי הוא זה, אומרים בן פלוני עני הוא, לכן הוא אומר כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש:

אם אין לך לשלם למה יקח משכבך מתחתך. תנא רבי נתן אומר בעון נדרים אשתו של אדם מתה שנאמר אם אין לך לשלם וגו', רבי אומר בעון נדרים בניו של אדם מתים כשהם קטנים שנאמר אל תתן את פך לחטיא את בשרך ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא למה יקצוף האלקים על קולך. וחבל את מעשה ידיך אלו הם בניו ובנותיו של אדם:

אל תסג גבול עולם. רב ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו עולי מצרים, וחד אמר אלו שירדו מנכסיהם, לסמיא צווחין סגי נהורא. א"ר יצחק ועניים מרודים תביא בית [אלו שהם עניים מנעוריהם כהדין סמיא דקריין ליה סגי נהורא. ד"א] אם עשית כן מעלה אני עליכם כאלו הבאתם בכורים לבית המקדש, כתיב הכא תביא בית וכתוב התם ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך:

אל תסג גב ול עולם. א"ר שמעון בן יוחאי אם ראית מנהג שעשו אבותינו אל תשנה אותו כגון אברהם תקן תפלת השחר, יצחק תפלת המנחה, יעקב תפלת ערבית, שלא תאמר אף אני אוסיף אחרת, תלמוד לומר אשר עשו אבותיך. א"ר יוחנן לא עשו אלא לכל הדורות:

חזית איש מהיר במלאכתו. תנן התם שלשה מלכים וארבעה הדיוטות אין להם חלק לעוה"ב, מי מנאם, אמר רב אשי אנשי כנסת הגדולה מנאום, א"ר יהודה אמר שמואל בקשו עוד למנות אחד ומנו שלמה, באת דמות דיוקנו של אביו נשתטחה לפניו ולא השגיחו עליה, באה אש מן השמים ולחכה את ספסליהן ולא השגיחו עליה, יצאה בת קול ואמרה להם חזית איש מהיר במלאכתו מי שהקדים ביתי לביתו ולא די אלא שביתי בנה בשבע וביתו בנה בשלש עשרה שנה, יתיצב לפני חשוכים ולא השגיחו עליה, חזרה ואמרה להם המעמך ישלמנה כי מאסת כי אתה תבחר ולא אני וגו'. מעשה ברבי חנינא בן דוסא שראה בני עירו מעלים נדרים ונדבות לירושלים אמר הכל מעלים ואני איני מעלה, יצא לעיר וראה אבן אחת ופתחה ומרקה ואמר להעלותה לירושלים, נזדווגו לו חמשה בני אדם אמר להם מעלים אתם לי את האבן הזאת לירושלים, אמרו לו תן לנו חמשה סלעים ואנו מעלים לך את אבן לירושלים ובלבד שתתן אצבעך עמנו, נתן אצבעו עמהם ונמצאו עומדים בירושלים, בקש ליתן להם את הסלעים ולא מצאם, נכנס ללשכת הגזית אמרו לו שמא מלאכי השרת הם וקראו עליו הפסוק הזה חזית איש מהיר במלאכתו. ד"א חזית איש, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר מדבר ביוסף, מהיר במלאכתו ויבא הביתה לעשות מלאכתו, לפני מלכים יתיצב ויוסף בן שלשים שנה בעמדו לפני פרעה, בל יתיצב לפני חשוכים זה פוטיפר. ד"א זה משה דכתיב ויגדל משה ויצא אל אחיו, וכי כל הבנים אינם גדלים, אלא שהיה בן חמש שנה ונמצא כבן אחד עשר, מהו ויגדל שני פעמים, למעלה בקומה ולמעלה בגדולה, לפני מלכים יתיצב זה פרעה, בל יתיצב לפני חשוכים זה יתו, אמר לו רבי נחמיה עשית את הקדש חול והחול קדש, אלא לפני מלכים יתיצב זה הקב"ה, בל יתיצב לפני חשוכים לפני פרעה שכתוב ובתחפנחם חשך היום:

משלי – פרק כג – המשך רמז תתקס

ושמת שכין בלועך. ר' שמעון בן אלעזר שדריה רבי מאיר לאתויי חמרא מבי כותאי, אשכחיה ההוא סבא אמר ליה ושמת שכין בלוך אם בעל נפש אתה, הלך רבי שמעון בן אלעזר וספר דברים לפני ר' מאיר וגזר עליהם. פשטיה דקרא במאי כתיב, בתלמיד היושב לפני רבו, דתנא ר' חייא כי תשב ללחום את מושל בין

תבין את אשר לפניך אם יודע תלמיד ברבו שיודע להחזיר לו טעם בין, ואם לאו תבין את אשר לפניך ושמת סכין בלועך אם בעל נפש אתה פרוש הימנו:

התעיף עיניך בו ואיננו, אמר הקב"ה בעולם הזה ישראל למדין תורה מבשר ודם על ידי משה שהוא בשר ודם וכשם שבשר ודם עובר מן העולם אף למודו עובר שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו, אבל לעתיד לבא אין ישראל למדין אלא מפי שנאמר וכל בניך למודי ה', וכן הוא אומר לא ילמדו עוד איש את אחיו, וכשם שהאלקים חי וקיים לעולם כך למודו מה שישראל למדין הימנו אינן שוכחים לעולם:

אל תלחם את לחם רע עין. א"ר יהושע בן לוי כל הנהנה מצרי עין עובר בלאו שנאמר אל תלחם את לחם רע עין, רב נחמן בר יצחק אמר עובר בשני לאוין שנאמר אל תלחם את לחם רע עין ואל תתאו למטעמותיו:

בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני. א"ר יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצאה בת קול ואמרה לו בני אם חכם לבך וגו'. אמר רב הונא בשם ר' אחא מנין אתה אומר שכל מי שיש לו בן והוא יגע בתדורה שהקב"ה מתמלא עליו רחמים, תלמוד לומר בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני וכו' (כתוב בשמואל ברמז קמ"א):

אל יקנא לבך בחטאים. א"ר יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי מותר להתגרות ברשעים בעולם הזה שנאמר עוזבי תורה יהללו רשע ושומרי תורה יתגרו בם, אם לחשך אדם לומר אל תתחר במרעים אל תקנא בעושי עולה, אמור לו מי שלבו נוקפו אומר כן אלא אל תתחר במרעים להיות כמרעים, אל תקנא בעושי עולה להיות כעושי עולה, ואומר אל יקנא לבך בחטאים:

אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. שנו רבותינו בן סורר ומורה נהרג על סופו, אכל כל מאכל ולא אכל בשר שתה כל משקין ולא שתה יין אינו נעשה בן סורר ומורה עד שיאכל בשר וישתה יין שנאמר זולל וסובא, ואע"פ שאין ראיה לדבר זכר לדבר אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר למו. ד"א אל תהי בסובאי יין בזוללי בשר אל תשתה שבעים שלא תראה פני שבעים:

וקרעים תלביש נומה, א"ר זירא כל הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים שנאמר וקרעים תלביש נומה:

שמע לאביך זה ילדך. כל שאמר לך אביך חייב אתה לשמוע זה ילדך, אבל אם אמר לך בוא ונשתחוה לע"ז לא תשמע לו שלא תכפור זה אלי ואנוהו. זה ילדך צור ילדך תשי, כשאתה עושה רצונו הלא הוא אביך ואם לאו על כרחך שלא בטובתך קנך. העבד ישראל אם יליד בית הוא, כשאין אתה עושה רצונו:

ואל תבוז כי זקנה אמך. א"ר יוסי בר חנינא אם נתישנה תורה בפיק אל תבוז עליה, א"ר זעירא אם נזדקנה אומתך אל תבוז עליה כשם שהיה אלקנה עושה שהיה מדריך את ישראל לעלות לרגל:

אמת קנה ואל תמכור. תניא כאשר צוני ה' אלקי מה אני בחנם אף אתם בחנם, ומנין שאם לא מצא בחנם שילמוד בשכר, תלמוד לומר אמת קנה, יכול כשם שלמדתי בשכר כך אלמדה בשכר, תלמוד לומר ואל תמכור:

גיל יגיל אבי צדיק. גילה בזמן שהצדיק נולד, גילה אחר גילה בזמן שהוא צדיק בן צדיק ואלה תולדות יצחק בן אברהם:

תנה בני לבך לי ועיניך דרכי תצורנה. א"ר יצחק לבא ועינא תרין סרסורין דחטאה שנאמר ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, א"ר יצחק אמר הקב"ה אי יהבת לי לבך ועינך אנא ידעית דאת דילי:

למי אוי למי אבוי למי מדינים למי שיח, על מי הם אומרים שיש בפניו חבורות. למי חכלילות עינים, על מי הם אומרים שעניו עכורות, על שותי יין, למאחים על היין:

אל תרא יין כי יתאדם כי יהא דם, אחרים אומרים יתאדם מבחוץ הוא נאה, מבפנים הוא רע, לא תהא סבור כשם שהוא מבחוץ הוא בפנים אל תרא יין כי יתאדם:

כי יתן בכוס עינו בכיס כתיב השכור נותן עינו בכוס והחנוני בכיס. ד"א רואה את חברו שותה והוא אומר לו מזוג והוא שותה ומתקלקל ברעי ובמי רגלים, יתהלך במישרים סופו למכור את כל חפצי ביתו ואת כל תשמישי ביתו. ד"א יתהלך במישרים וכי מי שהוא שותה יתהלך במישרים, אלא שהוא מתיר את העברות ועושה אותן הפקר, משיח עם האשה בשוק, עושה דבר שאינו הגון ואינו מתבייש, וסופו של יין אחרית רעה. אחריתו כנחש ישך, הנחש הזה נושך לאדם ואינו מרגיש לשעה, וכשהוא מהלך והולך לביתו המכה מתחלחלת בו, מה הנחש נתקללה האדמה בעבורו שנאמר ארורה האדמה בעבורך, כך היין נתקלל שלישו של עולם בשבילו שנאמר ויאמר ארור כנען הוי אחריתו כנחש ישך:

עיניך יראו זרות, גורם לו לעבוד ע"ז שנאמר גם אלה ביין שגו מהו אלה שאמרו אלה אלקיך ישראל. ולבך ידבר תהפוכות. אתה גורם לעצמך לבא לידי ארבעה דברים, לשפיכות דמים, לע"ז, לגלוי עריות, לשון הרע דכתיב ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה וכתיב זד יהיר לץ שמו ושותה ורואה את כל העולם כספינה הזו שנאמר והיית כשוכב בלב ים, וכשהוא שוכב מכין אותו ואינו חושש שנאמר הכוני בל חליתי, פוצעים אותו ואינו יודע שנאמר הלמוני בל ידעתי, ומגלה את עצמו ואינו מתבייש, וחוזר ומבקשו שנאמר מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד, אמר הקב"ה הואיל וכך היין גורם דין הוא שאצוה לכהנים שלא יהו שותים יין ומשמשין לפני שנאמר יין ושכר אל תשת. ד"א אל תרא יין כי יתאדם כי יתאוה לדם נדה ולדם זבה, כי יתן בכוס עינו בכיס כתיב לשון נקי, יתהלך במישרים סוף שאשתו אומרת לו כשושנה אדומה ראיתי ואינו פורש, א"ר יוסי אם תלמיד חכם הוא סוף שמטמא את הטהור ומטהר את הטמא. ד"א אל תרא יין כי יתאדם מסמיק ליה, יתהלך במישרים סוף דהוא עביד ביתיה משרא, מן הדא קדרא דנחשא עביד קדרא דחספא, עבדא מזבין ליה ושתי חמרא בטימיתיה, ר' יצחק בר רדיפא בשם ר' אמי סוף שהוא מוכר את כל כלי ביתו ושותה בהם יין, א"ר אחא מעשה באחד שהיה מוכר את כל כלי ביתו ושותה בהם יין, אמרין בניה לית הדין אבונא שביק לן כלום, אשקוניה ושכרוניה ואפקוניה ויהבוניה בחד בית עלמא, עברון שפיין בתרע בית עילם ושמעין אנגריא במדינתא, פרקין טעוניהון בגו בית עילם ואזלין למחמי מה אית קלא במדינתא, אתער משנתיה חמא זיקא יהיבא לעיל מרישיה, שרא יתיה ויהב יתיה בפומיה, בתר יומין אמרין בניה לית אינון אזלין חמן מה אבונן עביד, אזלון אשכחוניה והא זיקא יהיבא בפומיה, אמרין אוף הכא לא שבק לך ברייך, עבדי ביניהון תקנה כל חד וחד הוה משקי ליה יומא. והיית כשוכב בלב ים, להדא אילפא דרמיא בפילגוס נחתא וסלקא נחתא וסלקא. וכשוכב בראש חבל, להדין תרנגולא דיתב בריש חבלא אזיל ואתי ואזיל ואתי כהדין קברניטא בריש תורנא. הכוני בל חליתי מחו ליה ולא מרגיש. הלמוני בל ידעתי טלמון ליה ולא ידע, שתי קסטא דשכרא ואמרין ליה עשרה קסטין שתית, ואי תימא אתער משנתיה ומנשי לה, ת"ל מתי אקיץ אוסיף אבקשנו עוד. למי אוי למי אבוי רב הונא אמר למי שאינו עמל בתורה למי מדינים למי שיח למי דינין למי פטטין, למי פצעים חנם למאן פדעין דמגן, עובדא הוה בחד בר נש דהוה רגיל למשתי תריסר קסטין דחמר בכל יומא, יומא חד אישתי חד סר קסטין, דמיך ולא אתא

שנתיה, קם בחשוכא ואזל לבי קפלא אמר זבין לי חד קסטא, א"ל לאו בחילאי דהא חשכתא וצרו לי נטוריא, תלא עיניה וחמא נוקבא בתרעא, אמר הב בדין נוקבא את מפני מלגיו ואנא שתי מלבר, עבד ליה כן, אישתי ודמיך קדם תרעא, עבור עליה נטוריא סברוניה דהוא גנב, מחוניה ופצעוניה ולא ארגיש, קרון עליה למי פצעים חנם. למי חכלילות עינים למי סמקן דעיינין, כל אלה למאן, למאחרים על היין, זה שנכנס לבי קפלא ראשון ויוצא אחרון. לבאים לחקור ממסך, מאן דשמע דאית ליה חמרא טבא רדיף בתריה מה כתיב בו בסוף, אחריתו כנחש ישך. וכצפוני פריש מה צפעון זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין אדם לחוה למיתה, ר' יהודה בר אלעאי אותו העץ שאכל ממנו אדם הראשון ענבים היו, דהה"ד ענבמו ענבי רוש אשכלות מרורות למו, אשכלות הללו הביאו מרירות לעולם, וכצפוני פריש מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש בין נח לבניו לעבדות הה"ד וישת מן היין וישכר שמתוך כך אמר ארור כנען. ד"א מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים כך היין הפריש בין לוט לבנותיו לממזרות, הה"ד ותשקין את אביהן יין שמתוך כך ותהרין שני בנות לוט מאביהן. ד"א מה צפעוני זה מפריש בין מיתה לחיים כך הפריש היין בין אהרן ובניו למיתה, דתנא דבי ר' ישמעאל לא מתו בניו של אהרן אלא על ידי שנכנסו שתויי יין, א"ר תנחום הדא גופנא אימיה לא יכלא קיימא ביה ואת יכיל קאים ביה, הדא גופנא מסמכא בכמה קנין בכמה בוקרין ולא יכלא קיימא ביה ואת יכיל קאים ביה, א"ר פנחס אמר הקב"ה לקרבנות נתתי סיקוסין ונסכיהם חצי ההין יהיה לפר, ולך אינך נותן סיקוסין:

ד"א אל תרא יין כי יתאדם א"ר אל תרא יין שמאדם פניהם של רשעים בעוה"ז ומלבין פניהם לעוה"ב, ר' אבא אמר אל תרא יין כי יתאדם אל תרא יין שאחריתו דם. שנו רבותינו ארבע פוסות הללו צריך שיהא בהם רביעית יין אחד חי ואחד מזוג אחד חדש ואחד ישן, ר' יהודה אומר עד שיהא בו טעם ומראה, אמר רבא מאי טעמא דר' יהודה דכתיב אל תרא יין כי יתאדם:

כי יתן בכוס עינו. רב אמי ורב אסי חד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העולם כלו דומה עליו כמישור, וחד אמר כל הנותן עינו בכוסו כל העריות דומות עליו כמישור:

למי אוי למי אבוי, א"ר סימון בוא וראה י"ג ווי"ן נאמרו ביין ויחל נח, ויטע, וישת, וישכר ויתגל, וירא, ויגד, ויקח, וישאו, וילכו, ויכסו, וייקץ, ויידע, ובא שלמה ופרש בחמתו למי אוי למי אבוי לזה שהוא שכור ווי לו ווי לביתו ולאבותיו שנאמר כי יהיה לאיש בן סורר ומורה, למי מדינים שמתוך ששותה הוא מגלה סוד שבין אדם לחברו ומשלח מדינים ומגלה שיחה יתרה, למי חכלילות עינים א"ר ישמעאל חכלילי עינים מיין תנו לי יין שהוא מתוק לחכי, ולמי הוא ערב, ר' אליעזר אומר למי שהוא שותה כדי צרכו, ר' יהושע אומר לזקן שנאמר ולבן שנים מחלב אל תקרי ולבן שינים [אלא לבן שנים], מה היין מרצה דעתו של תינוק כך היין משיב דעתו של זקן לכך נאמר ולבן שנים מה כתיב אחריו למאחרים על היין, אמר רבי אוי לו לזה שמניח דברי תורה ומשכים על היין:

משלי – פרק כד – המשך רמז תקס

ובדעת חדרים ימלאו, א"ר אלעזר כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר וכו' (בשמואל ברמז פ"ו). גבר חכם בעוז זה בועז. ואיש דעת מאמץ כח שנזדרז על יצרו הרע בשבועה שנאמר חי ה' שכבי עד הבקר וכו' (כדכתוב ברות). כי בתחבולות תעשה לך מלחמה (כתוב לעיל):

התרפית ביום צרה. א"ר טבי א"ר אושעיא כל המרפה עצמו מדברי תורה אין בו כח לעמוד ביום צרה שנאמר התרפית ביום צרה צר כחכה, רבי טובי בר מתנה אמר אפילו מצוה קלה שנאמר התרפית וגו' מ"מ.

הצל לקוחים למות אלו בניו של אהרן, ומטים להרג שהיו בצד המיתה. אנטונינוס סלק לגבי רבי אשכחיה דיתב ותלמידוהי קמיה, אמר הלין אינון דאת מגלגל עליהון, א"ל זעירא דאית בהון מחיה מתים, בתר יומין נטה עבדו של אנטונינוס למיתה, שלח ליה שלח לי חד מן תלמידא דמחיי לי הדין מיתא, שלח ליה חד מן תלמידוי, אית דאמרין ר"ש בן חלפתא הוה אזל, אשכחיה רביע, א"ל מה את רביע ומרך קאים על רגליה, מיד נזדעזע וקם לו. כי שבע יפול צדיק וקם. ההוא דהוה קאמר ואזיל שב בידי לשלמנא וחדא לעבר ביש, אמר ליה שמואל לרב יהודה קרא כתיב כי שבע יפול צדיק וקם ורשע יפול באחת וכו' (כתוב בתהלים ברמז תל"ט):

בנפול אויבך אל תשמח, רבא כי הוה חלש יומא קמא אמר לשמעיה טרוקו גלי, למחר אמר רבא כי הוה חלש יומא קמא אמר לשמעיה טרוקו גלי, למחר אמר ליה פוקו אכריזו דסני לי ליחדי ודרחים לי ליבעי רחמי דכתיב בנפול אויבך אל תשמח וגו' פן יראה ה' ורע בעיניו והשיב מעליו אפו:

בנפול אויבך אל תשמח, וכן צוה המקום כי תראה חמור שונאך כי תפגע שור אויבך, אמר האלקים אין אתה טוב ממני, כיצד ראויים היו ישראל לקרות את ההלל כל שבעת ימי הפסח כשם שקורין שבעת ימי החג ואין קורין אלא יום ראשון בלבד, ולמה כן, אלא בשביל שנהרגו המצרים וטבעו בים שהם שונאי ואני הכתבתי בנפול אויבך אל תשמח, וכן אתה מוצא בנח שאסר עליו תשמיש בשעת המבול:

משלי – פרק כד – רמז תתקסא

ירא את ה' בני ומלך עם שונים אל תתערב, א"ר יצחק אלו ששונים הלכות, פשיטא מהו דתימא שונים בחטא וכדרב הונא דאמר רב הונא כיון שבר אם עבירה ושנה בה הותרה לו, הותרה לו סלקא דעתך, אלא אימא נעשית לו כהיתר קמ"ל. ד"א ירא את ה' בני ומלך. מהו ומלך המליכהו עליך. ד"א מלוך על מלך זה יצר הרע שנקרא מלך שנאמר ובא אליה מלך גדול. ד"א ומלך מן המלך, יכול אם יאר לך עבוד עבודת אלילים שתשמע לו ת"ל ירא את ה', וכן נבוכדנאצר אמר לחנניה מישאל ועזריה לעבוד עבודת אלילים ולא שמעו אלא אמרו לו לאלהך לית אנחנא פלחין ולצלם דהבא די הקמת לא נסגוד, אמר לו נבוכדנאצר הצדא שדרך מישך ועבד נגו, אתמול כל מי שהיה מבקש ליקח לו עו"א היה הולך לירושלים שנאמר ופסיליהם מירושלים ומשומרון ועכשו אתם באים להצדות עו"א שלי. עם שונים עם אותם שאומרים שני אלוהות בעולם, אל תתערב שסופן ליאבד מן העולם שנאמר והיה בכל הארץ פי שנים בה יכרתו ויגועו והשלישית יותר בה אלו ישראל שכתוב בהם יהיה ישראל שלישיה. ד"א מהו ומלך כל מי שהוא ירא מן הקב"ה סופו להעשות מלך, ממי אתה למד מאברהם אבינו שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה ונעשה מלך. א"ר ברכיה הכהן בש"ר חלבו כתיב אל עמק שוה הוא עמק המלך עמק שהושוו הכל ונטלו עצה וקצצו ארזים ועשו כסא והושיבוהו מלך עליהם, וכן יוסף אומר את האלקים אני ירא ונעשה מלך, וכן משה כי ירא מהביט אל האלקים ונעשה מלך שנאמר ויהי בישורון מלך:

אומר לרשע צדיק אתה. א"ר אלעזר כל אדם שיש בו חנופה אפילו עוברין שבמעי אמן מקללין אותו שנאמר אומר לרשע צדיק אתה יקבוהו עמים יזעמוהו לאומים, ואין קוב אלא קללה שנאמר מה אקוב, ואין לאום אלא עוברין שנאמר ולאם מלאם יאמץ:

ולמוכיחים ינעם ועליהם תבוא ברכת טוב. תניא רבי אומר איזוהי דרך ישרה שיבור לו האדם, אוהב את התוכחות שכל זמן שהתוכחות בעולם נחת רוח בעולם טובה וברכה באה לעולם ורע מסתלקת מן העולם שנאמר ולמוכיחים ינעם ויש אומרים יחזיק באמונה יתרה שנאמר עיני בנאמני ארץ לשבת עמדי. א"ר

שמואל בר נחמני א"ר יוחנן כל המוכיח את חברו לשם שמים זוכה לפלגו של הקב"ה שנאמר מוכיח אדם אחרי, ולא עוד אלא שמושכין עליו חוט של חסד שנאמר חן ימצא:

הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך, תנו רבנן אשר בנה, אשר נטע, אשר ארש למדתך תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה, אף שלמה אמר בחכמתו הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך זה כרם ובית, ובנית ביתך דרוש וקבל שכר:

אל תהי עד חנם אלו ישראל אתם עדי נאם ה'. ברעך זה הקב"ה רעך ורע אביך אל תעזוב. והפתית בשפתך מאחר שפתיתם אותו בסיני ואמרתם כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע לסוף ארבעים יום אמרתם לעגל אלה אלקיך ישראל. א"ר אחא הדא רוח הקדש סניגוריא היא מלמדת [לכאן ולכאן], אומרת לישראל אל תהי עד חנם, ואומרת להקב"ה אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו. א"ר יצחק כתיב והמה כאדם תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו. א"ר יצחק כתיב והמה כאדם ערו ברית, ברם הכא כי אל אנכי ולא איש, ראובן היה יודע לשמעון סהדי אמר ליה אל תסהיד להדין סהדותא, אמר ליה אין, כשנכנס לדין חזר בו ורוח הקדש אמרה לו והפתית בשפתך, מאחר שפתית אותו בשפתך והכנסת אותו לדין וחזרת בך למחר אתת סהדי לראובן גבי שמעון מה יעשה כאשר עשה לו אל תאמר כאשר עשה לי כן אעשה לו אשיב לאיש כפעלו והלא נתנה תורה איפופסין אם לא יגיד ונשא עונו:

על שדה איש עצל עברתי, אמר רב חסדא אמר רב ירמיה בר אבא זה אחז. ועל כרם אדם חסר לב זה מנשה. והנה עלה כלו קמשונים זה אמון. כסו פניו חרולים זה יהויקים. וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנהרס בית המקדש בימיו. ד"א וגדר אבניו נהרסה זה צדקיה שנהרס בית המקדש בימיו. ד"א על שדה איש עצל עברתי, אמר רב הונא הרי שקנה שדה וקנה כרם קרוי איש וקרוי אדם וקרוי עצל מה הנייה יש לו, אלא על שדה איש עצל עברתי זה אדם הראשון, ועל כרם אדם חסר לב זה חוה, א"ר הונא היכן מצינו שנקראת חוה אדם, שכן מצינו כתפארת אדם לשבת בית והנה עלה כלו קמשונים וקוץ ודרדר תצמיח לך, כסו פניו חרולים בזעת אפיק תאכל לחם, וגדר אבניו נהרסה וישלחו ה' אלקים מגן עדן. ד"א על שדה איש עצל עברתי קנה שדה וקנה כרם ולא עמל בהם נקרא עצל, [כן ת"ח אם אינו נושא ונותן בתורתו סופן] להניח שנים ושלושה דברים בפרשה, והנה עלה כלו קמשונים שמבקש פירושו של פרשה ואינו מוצא, כסו פניו חרולי וגדר אבניו נהרסה מתוך שלא עמל בהם הוא יושב ומטמא את הטהור ומטהר את הטמא ופורץ גדרן של תלמידי חכמים ומה ענשו של זה, שלמה פירש אותו עליו בקבלה ופורץ גדר ישכנו נחש:

משלי – פרק כה – המשך רמז תתקסא

גם אלה משלי שלמה. א"ר יהושע בן לוי מפני מה זכו אנשי חזקיה לאריכות ימים, מפני שהיו מתונים בדין ומיושבים בדין שנאמר תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אפניו, א"ר חמא בר חנינא מה ת"ל גם אלה, אלא שהיו מתונים בדין ומישבין את הדין שכל מי שמקפיד סופו לשכוח את דבריו, שכן מצינו במשה על שהקפיד לשעה שסח את דבריו והושיב אלעזר הכהן תחתיו שנאמר ויאמר אלעזר הכהן אל אנשי הצבא וגו', למשה רבינו צוה לי לא צוה, והלא דברים קל וחומר ומה משה אבי החכמה ואבי הנבואה על שהקפיד לשעה שסח את דבריו והושיב אלעזר הכהן תחתיו, שאר בני אדם עאכ"ו. אשר העתיקו מלמד שגנוזים היו. ד"א אין העתיקו בלא פירשו כד"א ויעתק משם ההרה ואין צריך לומר המעתיק הרים ולא ידעו:

כבוד אלקים הסתר דבר וכבוד מלכים חקור דבר, ר' לוי בשם ר' חמא בר חנינא מתחלת ספר בראשית עד ויכלו כבוד אלקים הסתר דבר, מכאן ואילך, וכבוד מלכים חקור דבר:

שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר, אמר רבא בר מחסיה א"ר חמא בר גוריא א"ר אם יהיו כל הימים דיו ואגמים קולמוסים ושמים וארץ יריעות ובני אדם לבלרין אין מספיקין לכתוב חללה של רשות, אמר רב משרשיא מאי קראה, שמים לרום וארץ לעומק ולב מלכים אין חקר:

הגו סיגים מכסף ויצא לצורף כלי. א"ר אליעזר בן יעקב משל לאמבטי שהיתה מלאה מים ולא היתה מלאכת דסקוסין נראית כיון שפסקה ונער המים שמתוכה נראית מלאכת דסקוסין, כך כל זמן שהיתה תהו ובהו בעולם לא נראית מלאכת שמים וארץ, כיון שנעקר תהו ובהו מן העולם נראית מלאכת שמים וארץ. ויצא לצורף כלי נעשו כלים שנאמר ויכלו השמים והארץ וכל צבאם:

כי טוב אמר לך עלה הנה מהשפילך לפני נדיב, ר' תנחומא אמר רחוק ממושבך שנים ושלושה מושבות שיאמרו לך עלה, ואל תעלה שלא יאמרו לך לך רד, אף משה לא נכנס עד שקרא לו שנאמר ויקרא אל משה, וכן הלל היה אומר השפילתי היא הגבהתי, הגבהתי היא השפילתי, מאי טעמא המגביהי לשבת המשפילי לראות, את מוצא בשעה שנגלה הקב"ה למשה מתוך הסנה היה מסתיר פניו ממנו שנאמר ויסתר משה פניו, אמר לו הקב"ה למשה ועתה לכה ואשלחך, א"ר אלעזר ה"א בסוף תיבה לומר שאם אין אתה גואלם אין אחר גואלם, בים עמד לו מן הצד אמר לו הקב"ה ואתה הרם את מטך שאם אין אתה עולה אין אחר עולה, באהל עמד לו מן הצד אמר לו הקב"ה עד מתי אתה משפיל את עצמך אין השעה מצפה אלא לך. שמכלם לא קרא אלא למשה הה"ד ויקרא אל משה וגו':

אל תצא לריב מהר, מדבר בבן הישראלית דכתיב ויצא בן אשה ישראלית התחיל מחרף ומגדף, אמר שלמה אל תצא לריב מהר למה שסוף שבטו של דן להכלים אותך שנאמר בהכלים אותך רעך, היה לך ריב בינך ובין רעך למה היית מחרף, ריבך ריב את רעך וסוד אחר אל תגל מה היית מזכיר בסוד אחרונו של עולם שנאמר ואת אחרונים אני הוא אני ראשון ואני אחרון. פן יחסוך שומע וסמכו כל השומעים את ידיהם על ראשו. ודבתך לא תשוב ורגמו אותנו כל העדה. דבר אחר אל תצא לריב מהר, לרב כתיב, רבי מנחמא בר יעקב אומר לעולם אל תהי רץ אחר שררה, למה פן מה תעשה באחריתה בהכלים אותך רעך, למחר באים ושואלים לך שאלות מה אתה משיבם, ר' זעירא מייתי לה מן הדא לא תשא אם בשבועת שוא הכתוב מדבר הא כתיב ולא תשבעו בשמי לשקר, מה ת"ל לא תשא שלא תקבל עליך שררה ואין אתה ראוי לכך. רבי מנחמא בשם רבי תנחום מייתי לה מן הכא נואף אשה חסר לב, כל המקבל ליו שררה בשביל ליהנות ממנה אינו אלא כנואף הזה שהוא נהנה מגופה של אשה. משחית נפשו הוא יעשנה כמשה שאמר ואם אין מחני נא מספרך, כיהושע שאמר בי אדני ולא בהם, כדוד שאמר ה' אלקי תהי נא ידך בי וגו' ובעמך לא למגפה, א"ר אבהו אני נקראתי קדוש הא אם אין בך כל המדות הללו שיש בי לא תקבל עליך שררה, אמר ליה אביי לרב דימי האי קרא במערבא במאי מוקמיתו ליה וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שנ"ג):

תפוחי זהב במשכיות כסף. תרגם עקילס חזורין דדהב בגו דסקוס דכסף. דבר דבור על אפניו מה אופן זה מראה פנים לכל צד, כך היו דבריו של יהודה מראים פנים לכל צד בשעה שדבר עם יוסף, הדא הוא דכתיב ויגש אליו יהודה (בפ' ויגש):

נשיאים ורוח וגשם אין איש מתהלל במתת שקר. א"ר יצחק א"ר יוחנן אין הגשמים נעצרים אלא בשביל שפוסקים צדקה ברבים ואינן נותנין וכו' (כתוב במלכים ברמז רכ"ב). ולשון רכה תשבר גרם וכו' (כתוב במלכים ברמז קפ"ג):

דבש מצאת אכול דיין. זה בן עזאי, פן תשבענו זה בן זומא:

הוקר רגלך מבית רעך פן ישבעך ושנאך. רבי לוי רמי כתיב אבוא ביתך בעולות, וכתוב הוקר רגלך מבית רעך, לא קשיא כאן בחטאות ואשמות כאן בעולות ושלמים:

מפיץ וחרב וחץ שנון איש עונה ברעהו עד שקר. למה נקרא לשון שלישי שהוא הורג שלשה האומר והמקבלו ומי שנאמר עליו, ובימי שאול הרג ארבעה, דואג שאמרו, שאול שקבלו, אחימלך שנאמר עליו, ואבנר בן נר, למה נהרג וכו' (כתוב בשמואל ברמז קל"ד). מפיץ וחרב, אמר רבי חנינא בר פפא מפיץ והפיץ ה', וחרב והריקותי אחריכם חרב, וחץ שנון בשלחי חצי רעב, כלם למי, לישראל שענו עדות שקר שאמרו אלה אלקיך ישראל, וכיון שחטאו גלו. ד"א מפיץ וחרב וחץ שנון, א"ר אבהו בוא וראה כמה קשה לשון הרע כנגד שלשה דברים הללו רמחים וחצים וחרבות שהם ממיתים, כך לשון הרע ממית:

אם רעב שונאך האכילהו לחם. מה ראתה אסתר שזמנה להמן, מבית אביה למדה וכו' (כדכתוב במגלה). שבעה שמות יש לו ליצר הרע וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שצ"ה):

רוח צפון תחולל גשם. אמר רב חסדא אין הגשמים נעצרים אלא בשביל מספרי לשון הרע שנאמר רוח צפון תחולל גשם ופנים נזעמים לשון סתר:

מים קרים על נפש עיפה. תנינן על הגשמים ועל בשורות טובות אומר ברוך הטוב והמטיב, רבי ברכיה בשם ר"ל מיייתי לה מן הכא מים קרים על נפש עיפה ושמועה טובה מארץ מרחק, מה שמועה טובה הטוב והמטיב אף מים קרים הטוב והמטיב:

מעין נרפש ומקור משחת צדיק מטלפני רשע. ר' יהודה בר סימון אומר כשם שאי אפשר למעין להרפס ומקור להשחת כך אי אפשר לצדיק למוט לפני רשע:

משלי – פרק כו – המשך רמז תקסא

אל תען כסיל כאולתו. כי הוּו מקלעי ר' ישמעאל ברבי יוסי ור' אלעזר בר' שמעון לגבי הדדי הוּו עיילי בקרא דתורא ביני תרוייהו ולא הוּו נגעי בהו, אמרה להו ההוא מטרוניתא בניכם אינם שלכם, אמרו לה שלהן גדול משלנו, אי הכי כ"ש, איכא דאמרי א"ל כי כאיש גבורתו, איכא דאמרי הכי אמרו לה אהבה דוחקת את הבשר, ולמה הוּו להו לאהדורי לה והא כתיב אל תען כסיל כאולתו, שלא להוציא לעז על בניהם. בקשו לגנוז ספר משלי שהיו דבריו סותרים זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו, אמרי ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא, משלי נמי נעיין ונשכח טעמא, מאי דבריו סותרין זה את זה, ומפני מה לא גנזוהו, אמרי ספר קהלת לאו עיינינן ואשכחינן טעמא, משלי נמי נעיין ונשכח טעמא, מאי דבריו סותרין זה את זה, כתיב אל תען כסיל כאולתו וכתוב ענה כסיל כאולתו, לא קשיא הא במילי דאורייתא הא במילי דעלמא, מאי היא, כי הא דהוּו דאתא לקמיה דר' חייא, א"ל אשתך אשתי ובניך בני, א"ל רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע. ההוּו דאתא לקמיה דרבי אמר ליה אמך אשתי ואת בני, אמר ליה רצונך שתשתה כוס של יין שתה ופקע. אמר רבי חייא אהני ליה צלותא לרבי דלא לישוייה ממזרא, דרבי כי הוּו מצלי הוּו אמר יהי רצון מלפניך ה' אלי שתצילני מעזי פנים ומעזות פנים. בדברי תורה מאי היא, כי הא דיתיב רבן שמעון בן גמליאל ודרש עתידה אשה שתתעבר ותלד בכל יום שנאמר הרה ויולדת יחדו, לגלג עליו אותו תלמיד אמר אין כל חדש תחת השמש, אמר לו בוא ואראך דוגמתו בעוה"ז, נפק ואחוי ליה תרנגולת. דבר אחר אל תען כסיל כאולתו במקום שמכירים אותו ואותך, למה, פן תשוה לו גם אתה שיאמרו הוא נושא

ונותן עם הכסילים, ענה כסיל במקום שאין מכירין אותו ואותך שלא יאמרו אלולא שהוא חשוד על הדבר שהוא מדבר עליו לא היה שותק לו, וכל מי שחולק כבוד לכסיל כזורק אבן למרקולים:

מקצה רגלים חמס שותה. אלו המרגלים שאמרו לשון הרע ארץ אוכלת יושביה, ומה היה להם, נקצצו רגליהם שלא ליכנס לארץ שנאמ וימותו האנשים מוציאי דבת הארץ רעה. דבר אחר מקצה רגלים זה הנחש שאמר לשון הרע על בוראו כי יודע אלקים כי ביום אכלך ממנו, ונתן לו איפופסין ונקצצו רגליו על גחונך תלך והלך קולו מסוף העולם ועד סופו שנאמר קולה כנחש ילך, וכי קול יש לו לנחש, אלא כאותו נחש שנקצצו ידיו ורגליו:

כצורר אבן במרגמה. אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקולים שנאמר כצורר אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד, ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו. א"ר חמא בר חנינא כל העושה טובה למי שאינו יודעה כזורק אבן למקולים שנאמר כצורר אבן וגו'. אמר רב יהודה אמר רב כל המלמד תורה לתלמיד חכם שאינו הגון נופל לגיהנם שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו, ואין שריד אלא תלמיד חכם שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא:

ככלב שב על קאו. שנו רבותינו עבירות שהתודה עליהם ביום הכפורים זה לא יתודה עליהם ביום הכפורים אחר, ואם שנה בהם צריך שיתודה עליהם, ואם לא שנה והתודה עליהם עליו הכתוב אומר ככלב שב על קאו, ר' אליעזר בן יעקב אומר כ"ש הרי זה משובח דכתיב כי פשעי אני אדע וחטאתי נגדי תמיד, ומה אני מקיים ככלב שב על קאו, כדרב הונא דא"ר הונא כיון שעבר אדם עבירה ושנה בה נעשית לו כהיתר:

ראית איש חכם בעיניו. א"ר אמי אין יצר הרע מהלך לצדדין אלא באמצע פלטיא, ובשעה שהוא רואה אדם ממשמש בעיניו מתקן בשערו מתלה בעקביו הוא אומר הדין דידי, מה טעם, ראית איש חכם בעיניו תקוה לכסיל ממנו. א"ר אבא כל מי שממתק את יצרו בנערותו סופו להיות מותח עליו בזקנותו, מאי טעמא, מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון:

אמר עצל שחל בדרך, שבעה דברים אמר שלמה בעצל, כיצד אמרו לעצל הרי רבך בעיר לך ולמוד תורה ממנו, והוא משיב אותם מתירא אני מן הארי שבדרך שנאמר שחל בדרך, אומרים לו רבך בתוך המדינה עמוד ולך אצלו, אומר להם מתירא אני שלא יהא ארי בין הרחובות שנאמר ארי בין הרחובות, אומרים לו הרי הוא בתוך ביתך, אמר להם אם אני אלך אצלו אני מוצא את הדלת נעולה, אומרים לו פתוח הוא שנאמר הדלת תסוב על צירה, לסוף כשלא היה יודע מה להשיב אומר להם הדלת פתוח או נעול מבקש אני עוד לישן מעט שנאמר עד מתי עצל תשכב, עמד לקום משנתו בבקר נתנו לפניו לאכול והוא מתעצל ליתן הפת לתוך פיו שנאמר נלאה להשיבה אל פיו, ואיזהו השביעי מחורף עצל לא יחרוש ושאל בקציר ואין. א"ר שמעון בן יוחאי כל מי שאינו למד תורה בנערותו מבקש ללמוד בזקנותו ואינו יכול לכך נאמר ושאל בקציר ואין:

מחזיק באזני כלב עובר מתעבר על ריב לא לו. א"ר הונא בריה דרבי שמואל בר נחמני משל ללסטים שהיה ישן בפרשת דרכים עבר חד (ושרי מעייביה) [ומעורר ביה], אמר ליה קום לך חיותא בישא שכיח הכא, קם שרי מקפח ביה, אמר ליה (צער) [ינער] בישא, א"ל דמיך הוה ועוררתיה, כך אמר לו הקב"ה ליעקב לדרכו היה מהלך ואת משלח אצלו כה אמר עבדך יעקב. דבר אחר משל לזאב שבא וחטף גדי מן הצאן והיה שם כלב של קדרין יצא והיה מנבח בו ומריב עמו, אמר לו זאב אתה כלב של קדרין שמא נטלתי משלכם כלום נטלתי אלא מעדרו של רועה למה אתה תריב עמי, כך בלק בא על ישראל על שהרגו סיחון ועוג:

כמתלהלה היורה זיקים חצים ומות. אמר רב כל מי שיושב ומרמה בחברו כחצים למות שנאמר כן איש רמה את רעהו ואמר הלא משחק אני, מה כתיב אחריו באפס עצים תכבה אש וגו' פחם לגחלים וגו'. בשפתיו ינכר שונא, עזריה אמר בשפתיו של אדם ניכר אם הוא אוהב או אם הוא שונא. דברי נרגן כמתלהמים דברים שרגנו אחר הקב"ה הם גרמו להם צרות לדורות, שאילו לא נשתלמו למרגלים לא היו לוקים עמהם אלא השלימו עמהם שנאמר ותרנגנו באהליכם וגו'. כסף סיגים מצופה על חרש וכו' (כתוב במלכים ברמז קצ"ה):

כי יחנן קולו אל תאמן בו כי שבע תועבות בלבו. שבעים תועבות בלבו את מוצא תועבה אחת כתוב בתורה וכתוב בה עשר לא ימצא בך מעביר בנו ובתו באש וגו', כאן כתיב שבע על אחת כמה וכמה, הוי כי שבע תועבות בלבו כי שבעים תועבות בלבו. שבעה מקדשות עתידין ליחרב אהל מועד וגלגל שילה ונוב וגבעון ובית עולמים תרין. תכסה שנאה במשאון, היא עשתה בסתר שנאמר ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים והקב"ה פרסמה בגלוי שנאמר תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל. תנא ר' חייא מפרסמין את החנפים מפני חלול השם שנאמר תגלה רעתו בקהל. ואומר בשוב צדיק מצדקתו ועשה עול ונתתי מכשול לפניו, ולמה הקב"ה נתן דרך רע, בשביל לפרסם מעשיהם לבריות שלא יארע בו דבר בשביל העבירות ויהיו קורין תגר כנגד מדת הדין, צא ולמד מדואג שהיה ראש סנהדרין שנאמר אביר הרועים אשר לשאול ובשביל שהיה בו מדה של לשון הרע פרסמו הכתוב:

משלי – פרק כז – המשך רמז תקסא

אל תתהלל ביום מחר כי לא תדע וגו'. אתה אמרת וענתה בי צדקתי ביום מחר, מחר יוצאה בתך ומתענה הה"ד ותצא דינה בת לאה:

יהלך זר ולא פיך וכתוב ועבדך היה ירא את ה' מנעוריו וכו' (כתוב במלכים ברמז רי"ב):

נפש שבעה תבוס נופת. מנא הא מילתא דאמרי אינשי כלבא בכפנא גלליה מבלע שנאמר ונפש רעבה כל מר מתוק. ר' שמעון בן מנסיא אומר הרי הוא אומר נפש שבעה תבוס נופת זה תלמיד שלמד מתחלתו, ונפש רעבה כל מר מתוק זה תלמיד שלא למד מתחלתו. ד"א נופת מה נפה זו מוציאה קמח בפני עצמה סובין בפני עצמה קיבר בפני עצמה, כך יושב ומברר דברי תורה ומשקלן איש פלוני אוסר איש פלוני מתיר איש פלוני מטמא איש פלוני מטהר:

כצפור נודדת מן קנה. הרואה צפור בחלום ישכים ויאמר כצפרים עפות כן יגן וגו' קודם שיקדמנו פסוק אחר כצפור נודדת מן קנה כן איש נודד ממקומו. ר' יהודה אומר כצפור נודדת מן קנה זה תלמיד חכם הפורש מן התורה ואומר מה מצאו אבותיכם בי עול:

רעך ורע אביך אל תזוב. זה חנון בן נחש וכו' (כתוב במלכים). טוב שכן קרוב טוב היה יתרו שהיה רחוק ונתקרב לי וכו' (כתוב בשופטים ברמז קמ"א). חכם בני וגו' ערום ראה רעה וגו' קח בגדו כי ערב זר (הכל כתוב לעיל):

מברך רעהו בקול גדול בבקר השכים קללה תחשב לו. כי אתא רב דימי אמר משום דמברך רעהו בקול גדול קללה תחשב לו, אלא כגון דמיקלע באושפיזא וטרחו קמיה שפיר, למחר נפיק ואשכח יתיה בשוקא ואמר רחמנא לברכיה לפלניא דהכי טרח קמאי ושמעי אינשי ואזלי ואנסי ליה. תני רב דימי אחוה דרב ספרא לעולם אל יספר אדם בטובתו של חברו שמתוך טובתו בא לידי רעתו. ד"א מברך רעהו בקול גדול

זה בלעם כשבא לקלל את ישראל עקם הקב"ה את לשונו והתחיל לברך שנאמר ולא אבה ה' אלקיך לשמוע אל בלעם ויהפוך וגו', נתן הקב"ה כח בקולו והיה מהלך מסוף העולם ועד סופו כדי שישמעו האומות שהוא מברכן, קללה תחשב לו שאמר לכה איעצך והרג ארבעה ועשרים אלף יש קללה כזו:

דלף טורד ביום סגריר, אמר רבא קשה אשה רעה כיום סגריר שנאמר דלף טורד ביום סגריר ואשת מדינים נשתוה:

ברזל בברזל יחד. א"ר חמא בר חנינא לומר לך מה ברזל זה אחד מחדד את חברו אף תלמידי חכמים מחדדין זה את זה בהלכה. ד"א ברזל בברזל יחד זה משה ופרעה הרשע שהיו מתקשין זה עם זה:

נוצר תאנה יאכל פריה, הרואה תאנה בחלום תורתו משתמרת עליו שנאמר נוצר תאנה יאכל פריה (כתוב ביהושע ברמז ב')

כמים הפנים לפנים וגו'. א"ר חנינא וכי יש פנים למים, אלא מה המים הללו אתה נותן אותם בכלי ומסתכל בהם והם נראין לך כך לב האדם לאדם. ועיני האדם לא תשבענה וגו' (כתוב בסוף הספר):

אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות. כתיב והיא שפחה נחרפת לאיש, מאי משמע דהאי נחרפת לשון דשנוי הוא, מהכא דכתיב אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות בעלי, א"ר אבא בר כהנא כזה שהוא כותש שעורה במלבן, סבור שהוא מביאן לידי מוטב, ועד דהוא סליק ועד דהוא נחית לא תסור מעליו אולתו, כך מדור המבול עד דור הפלגה ש"כ שנה שנאמר ויהי כל הארץ שפה אחת וגו'. ר' ברכיה ור' יהודה בר' סימון בשם ר' יהושע בן לוי אם תכתוש את האויל אפילו אם אתה נותן את הרשע בחמור של חרשין אי אתה מועיל ממנו כלום, כך כתיב בירבעם ויחל איש האלקים את פני ה' ותהי כבראשונה מה בראשונה מקריב לע"ז אף בשניה וכו' (כתוב במלכים):

ידוע תדע פני צאנך. אלו ישראל שאומרים להקב"ה רבש"ע ידוע תדע מה סבלו פני צאנך בעולם הזה לפיכך שית לבך לעדרים לעולם הבא, ומנין שנקראו עדרים שנאמר במרעה טוב ארעה אותם, מה הצאן הזה רועה עדרים עדרים כך ישראל עתידין לחנות מחנות בהר מרום ישראל:

כי לא לעולם חוסן. מר זוטרא כי הוו מכתפי ליה בשבתא דרגלא הוה אמר הכי כי לא לעולם חוסן ואם נזר לדור ודור:

כבשים ללבושך. א"ר אבהו אל תקרי כבשים אלא כבושים, דברים שהם כבשונו של עולם יהיו תחת לבושך וכו' (כתוב בשיר השירים בפסוק ישקני מנשיקות פיהו). ד"א כבשים ללבושך מגז כבשים ללבושך, ומחיר שדה עתודים לעולם ימכור אדם שדה ויקח עתודים ואל ימכור עתודים ויקח שדה. ודי חלב עזים ללחמך ללחם ביתך וחיים לערותיך, אמר מר זוטרא בריה דרב נחמן לעולם תן חיי לנערותיך, מכאן למדה תורה דרך ארץ שלא ילמד אדם את בני ביתו בבשר ויין. ודי חלב עזים ללחמך דיו לאדם שיתפרנס מחלב גדיים וטלאים שבתוך ביתו. ללחמך ללחם ביתך, לחמך קודם ללחם ביתך:

משלי – פרק כח – המשך רמז תקסא

נסו ואין רודף רשע. ערק רשיעא ולא רדפין ליה וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו. וצדיק ככפיר יבטח וישב יעקב. בפשע ארץ רבים שריה, בעון הדור הכל נעשו שרים, רא כמה מלכים היו שם ארבעה מלכים את החמשה:

ובאדם מבין יודע. זה אברהם שנאמר האדם הגדול בענקים והכיר את בוראו ונתודע בעשר נסיונות. אנשי רע לא יבינו משפט אלו דור מבול שהיו חוטאים ולא היו מסתכלים שפורענות באה עליהם:

ומבקשי ה' יבינו כל. זה נח ובניו ששמעו מן הקב"ה שהוא מביא מבול לעולם ונתיראו מן הקב"ה, בוא וראה למה אמר הקב"ה לנח שיעשה התבה, כדי שיראוהו עוסק בה ויעשו תשובה והם לא היו משגיחים עליו הוי אנשי רע לא יבינו משפט:

טוב רש הולך בתומו. זה יעקב שנאמר ויעקב איש תם, מעקש דרכים והוא עשיר זה עשו הרשע כלו כאדרת שער:

מרבה הונו בנשך ותרבית לחונן דלים יקבצנו. מאן חונן דלים, אמר רב כגון שבור מלכא, א"ר נחמן בר יצחק אמר לי הונא אפילו רבית [דנכרי] יותר מכדי חייו נקרא מרבה הונו בנשך ותרבית, כיצד היה מבקש ישראל ללוות ממנו ונכרי מבקש ללוות ממנו, אמר מוטב שאני מלוה למי שאטול רבית ממנו והלוה לנכרי, עליו אמר שלמה מרבה הונו בנשך ותרבית, מי הוא חונן דלים זה עשו, ועשו חונן דלים הוא, אלא שהמלכות מתגרה בו ונוטלת ממנו ועושה בם צרכי רבים דימוסיות ומרחצאות:

מסיר אזנו משמוע תורה. ר' ירמיה הוה יתיב קמיה דר' זירא הוה קא עסיק בשמעתיא נגה לצלויי והוה קא מסרבה, אמר מסיר אזנו משמוע תורה גם תפלתו תועבה, כל מי שאין חביבין עליו דברי תורה גם תפלתו תועבה וכו' (כתוב לעיל):

משגה ישרים בדרך רע. זה בלעם שבתחלה היו הדורות כשרות ורחל באה עם הצאן ולכהן מדין שבע בנות, ובדבריו נהגו בעריות וכמו שהטעה הוטעה, בעצה שנתן בה נפל, בשחותו הוא יפול:

חכם בעיניו איש עשיר זה המון, ודל מבין יחקרנו זה מרדכי הצדיק. ד"א איש עשיר זה פרעה, ודל מבין יחקרנו זה משה. ד"א איש עשיר זה עשו, ודל מבין יחקרנו זה יעקב:

מכסה פשעיו לא יצליח. רבי סימון ורבי יהושע בן לוי בשם ר' שמעון בן חלפתא כל הנטיעות אתה מכסה שרשיהן והן משביחות והאגוז אתה מכסה שרשיה ואינו משביח, משל ללסטים שהוא נדון בפני הקוסטינר כל זמן שהוא מתריס הוא לוקה, הודה הוא נוטל פרקולא, אבל הקב"ה אינו כן אלא עד שלא הודה הוא נוטל פרקולא, משהודה הוא נוטל דימוס, אמר ר' ירמיה ומודה על מנת ועוזב ירוחם. שנו רבותינו אדם שיש בו עבירות ומתודה ואינו חוזר למה הוא דומה, לאדם שטובל ושרץ בידו שאפילו טובל בכל מימות שבעולם לא עלתה בידו טבילה, זרקו מידו וטבל בארבעים סאה מיד עלתה לו טבילה שנאמר ומודה ועוזב ירוחם וכו' (כתוב בישיעה ברמז תפ"ב):

אשרי אדם מפחד תמיד וכתוב פחדו בציון חטאים וכו' (כתוב בישיעה ובאיוב):

משלי – פרק כח – רמז תתקסב

ארי נוהם. זה נבוכדנאצר דכתיב עלה אריה מסבכו. ודוב שוקק זה אחשוורוש, דכתיב ביה וארו חיוא אחרי תנינא דמיה לדוב, ואמר רב יוסף אלו פרסיים שאוכלים בשר כדוב ומסורבלים כדוב ומגדלים שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב. מושל רשע זה המון. על עם דל אלו ישראל שהיו דלים מן המצות:

אדם עשוק בדם נפש עד בור ינוס אל יתמכו בו. כל המזכה את הרבים אין חטא בא על ידו, מאי טעמא כדי שלא יהא הוא בגיהנם ותלמידיו בגן עדן שנאמר כי לא תעזוב נפשי לשאול לא תתן חסידך לראות

שנאמר הלוא הוא אביך קנך, ואין אמך אלא כנסת ישראל שנאמר שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך, מאי חבר הוא לאיש משחית, א"ר חנינא בר פפא חבר הוא לירבעם בן נבט שהחטיא את ישראל לאביהם שבשמים:

נותן לרש אין מחסור. א"ר עקיבא כל מי שנותן צדקה לעני אין מחסור, אבל אם העלים עיניו רב מארות: בקום רשעים יסתר אדם בקום רשעים זה עשו הרשע, יסתר אדם זה יצחק, א"ר יצחק אמר הקב"ה יהא יצחק עובר בשוק ויהון ברייתא אמרין דין הוא אבוה דההוא רשיעא, אלא הריני מכהה עיניו והוא יושב בתוך ביתו:

משלי – פרק כט – המשך רמז תתקסב

ברבות צדיקי ישמח העם. אמר רבא ברבות צדיקים זה מרדכי דכתיב ומרדכי יצא מלפני המלך, ישמח העם אלו ישראל. ובמשול רשע זה המן, יאנח עם דכתיב והעיר שושן נבוכה. ורועה זונות יאבד הון א"ר חמא בר חנינא כל האומר שמועה זו נאה שמועה זו אינה נאה כאלו מאבד הונה של תורה:

מלך במשפט יעמיד ארץ, מלך זה מלך מלכי המלכים הקב"ה, במשפט יעמיד שברא את העולם בדין שנאמר בראשית ברא אלקים, ואיש תרומות יהרסנה זה אדם הראשון שהוא גמר חלתו של עולם, ונקראת חלה תרומה שנאמר ראשית עריסותיכם חלה תרימו תרומה, א"ר יוסי בן קצרתה כאשה הזאת שמקשקשת עיסתה במים ומגבהת חלה מבינתים כך ואד יעלה מן הארץ ואח"כ וייצר ה' אלקים את האדם. ד"א מלך במשפט, אמר רב נחמן אם דומה דיין למלך שאינו צריך כלום יעמיד ארץ, ואם דומה לכהן שמחזר על הגרנות יהרסנה:

יודע צדיק דין דלים. דרש רבי יונה אפתחא דבי נשיאה יודע הקב"ה בכלב שמזונותיו מועטים לפיכך שוהה אכילתו במעיו שלשה ימים, אמר רב הונא שמע מינה אורח ארעא למשדא אומצא לכלבא, ובמה, אמר רב מרי משח אודניה וחוטרא אבתריה, והני מילי בדברא אבל בביתא אתי למסרך, אמר רב פפא לית דעני מכלבא ולית דעתיר מחזירא. ד"א יודע צדיק דין דלים, א"ר ברכיה בוא וראה היאך הפרשיות הללו כתובים מה כתיב למעלה ושביתה הארץ, אמר הקב"ה אם שמרת את השביעית וצוית את ברכתי לכם, ואם לאו אתה מוכר את נכסיך ואף אתה סופך מוכר את עצמך, למה בשביל שלא השמיט שנה אחת הוי יודע צדיק דין דלים. רשע לא יבין דעת זה עשו הרשע שהוא מכניס ממנו של אדם רשע לא יבין דעת זה עשו הרשע שהוא מכניס ממנו של אדם לטמיון והורגו והוא סבור שכל מה שהוא מבזבז הוא שלו ואינו יודע שהם מושלשין אצלו שנאמר והיה סחרה ואתננה קדש:

איש חכם נשפט את איש אויל, א"ר סימן כל מי שהוא דן את הטפש הוא בעצמו נדון, שופט אין כתיב כאן אלא נשפט. ד"א איש חכם זה הקב"ה שנאמר חכם לבב ואמיץ כח, נשפט את איש אויל אלו ישראל שנאמר כי אויל עמי אותי לא ידעו. ורגז ושחק ואין נחת. א"ר יוחנן משום ר"ש בן יוחאי אמר הקב"ה כעסתי על אחז ונתתיו ביד מלכי דמשק וזבח וקטר לאלקי דמשק שנאמר ויזבח לאלקי דמשק, אמר הקב"ה רגזתי עליכם בימי פקח בן רמליהו ויהרג פקח מיהודה וגו', שחקתי עם אמציה ונתתי מלכי ארם בידו והביא אלקיהם והשתחוה להם שנאמר ויהי אחרי בא אמציהו מהכות גו'. כל רוחו יוציא כסיל וחכם באחור ישבחנה, מי שהוא באחרונה הוא מסלקו. ד"א כל רוחו וגו' זה פרעה שנאמר ויקרא גם פרעה לחכמים ולמכשפים וגו', וחכם באחור ישבחנה זה משה ואהרן שנאמר ויבלע מטה אהרן וגו'. מושל מקשיב על (שפת) [דבר] שקר וכו' (כתוב במלכים):

רש ואיש תככים וכו' (כתוב לעיל):

מפנק מנוער עבדו. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יוחנן, יצר הרע בתחלה מסיתו ולבסוף מעיד בו שנאמר ואחריתו יהיה מנון שכן באטב"ח קורין לסהדא מנון. א"ר אבין כל מי שהוא מפנק את יצרו בנערותו סופו להיות מושל עליו בזקנותו, מאי טעמא מפנק מנוער עבדו ואחריתו יהיה מנון. גאות אדם תשפילנו, כל מי שבורח מן השררה השררה רודפת אותו וכו' (כתוב בשמואל ברמז קי"א):

חולק עם גנב שונא נפשו אלה ישמע ולא יגיד. א"ר שמעון משלו משל למה"ד לאחד שטעון כלי ויצא מבית חברו ומצאו חברו א"ל מה אתה טעון א"ל טול חלקך ואל תגיד, לאחר זמן מצאו בעל הגנבה וא"ל משיבוע עאני עליך אם ראית אדם טעון כלים ויוצא מתוך ביתי א"ל שבועה שאיני יודע מה אתה סח, על זה נאמר חולק עם גנב שונא נפשו, כשהגנב נתפס שותפו מתחייב עמו ונוטלים נפשו. מעשה בשלטון שהיה הורג את הקבלנים ומתיר את הגנבים והיו הכל מליזים עליו לומר שאינו עושה כראוי, מה עשה הוציא כרוז במדינה כל עמא לקומפון, מה עשה הביא חולדות ונתן לפנייהם מנות והיו החולדות נוטלות המנות ומוליכות אותם לחורים, למחר הוציא כרוז ואמר כל עמא לקומפון, מה עשה הביא חולדות ונתן לפנייהם מנות וסתם החורים והיו החולדות נוטלות את המנות ומוליכות אותם לחורים ומוצאות אות מסותמות ומחזירין אותם למקומם לומר שאין הכל אלא מן הקבלנים:

חרדת אדם יתן מוקש. חרדה שהחרידה רות לבועז שנאמר ויחדד האיש וילפת, יתן מוקש, בדין היה לו לקללה אלא ובוטח בה' ישוגב, נתן בלבו וברכה שנאמר ברוכה את לה' בתי, חרדה שהחריד יעקב ליצחק דכתיב ויחדד יצחק חרדה, בדין היה לו לקללו אלא ובוטח בה' ישוגב נתן בלבו הקב"ה וברכו שנאמר גם ברוך יהיה:

משלי – פרק ל – המשך רמז תתקסב

דברי אגור בן יקה המשא וגו', א"ר חייא בר אבא למה נקרא שמו אגור שאגר את התורה, בן יקה שהקיא לאיתאיל שכתוב בתורה ולא ירבה לו נשים ולא יסור לבבו, ואוכל אמר שלמה אני ארבה ולא אסור. ד"א דברי אגור בן יקה אלו דבריו של שלמה, אגור שאגר חלציו לחכמה, בן יקה שהיה נקי מכל חטא ועון. המשא שנשא עולו של הקב"ה, נאם הגבר ששרתה עליו רוח הקדש. לאיתאיל שהבין [אותיותיו של אל. ד"א לאיתאיל שהבין] אותיותיהן של מלאכי השרת. ואוכל שהיה יכול לעמוד בדין, הא כיצד מלך על העליונים ועל התחתונים שנא' וישב שלמה על כסא ה' למלך, ואחרי כל אותה חכמה ובינה ושבח היה צריך לומר כי בער אנכי מאיש זה נח, אמר שלמה היה לי ללמוד מנח ששכר ביין פעם אחת ונקרא איש צדיק. ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון והיה לי ללמוד ממנו שלא היה לו אלא אשה אחת והטתו ואני נשאתי אלף נשים שנאמר ויהי לו נשים שבע מאות ופילגשים שלש מאות לכך נשיו הטו את לבבו:

מי עלה שמים וירד, זה הקב"ה עלה אלקים בתרועה וירד ה' על הר סיני. מי אסף רוח בחפניו אשר בידו נפש כל חי. מי צרר מים בשמלה, צורר מים בעביו. מי הקים כל אפסי ארץ, ה' ממית ומחיה, מה שמו צור שמו, ה' צבאות שדי שמו, ומה שם בנו בני בכורי ישראל. ד"א מי עלה שמים מי הוא זה שתפלתו עלה לשמים ומורידה גשמים, זה שהוא מחלק מעשרותיו בחפניו, מי צרר מים בשמלה מי הוא זה שאין תפלתו עולה לשמים ומורידה את הגשמים, זה שאין חולק מעשרותיו בחפניו שהוא עוצר את השמים. ד"א מי עלה שמים זה אליהו שנאמר ויעל אליהו בסערה השמים, וירד [רד אותן] אל תירא מפניו, מי אסף רוח בחפניו אם יהיה השנים האלה טל ומטר, מי צרר מים בשמלה ויקח אליהו את אדרתו ויכה במים, מי

הקים כל אפסי ארץ ראה חי בנך. ד"א מי עלה שמים זה משה ומשה עלה אל האלקים, וירד וירד משה מן ההר אל העם, מי אסף רוח בחפניו כצאתי את העיר אפרוש את כפי, מי צרר מים בשמלה נצבו כמו נד נוזלים, מי הקים כל אפסי ארץ זה אהל מועד שנתבסס בו כל העולם. ד"א מי אסף זה אהרן, מי צרר זה אליהו, מי הקים זה אברהם אבינו, מה שמו, ה' שמו, ומה שם בנו, בני בכורי ישראל:

כל אמרת אלוה צרופה, ארשב"נ ר' יונתן רמי כתיב פקודי ה' ישרים משמחי לב וכתוב אמרת אלוה צרופה, זכה משמחתו לא זכה צורפתו, אר"ל מחד קרא נפיק זכה צורפתו לחיים לא זכה צורפתו למיתה. א"ר אבין ד"ת נמשלו בקונדיטון, מה קונדיטון יש בו ויש בו דבש ויש בו פלפלין כך ד"ת יש בו יין כי טובים דודך מיי, יש בו דבש ומתוקים מדבש ונופת צופים, ויש בו פלפלין כל אמרת אלוה צרופה:

אל תוסף על דבריו פן יוכיח בך ונכזבת, תני ר' חייא שלא תעשה את הגדר יותר על העקר שלא יפול ויקצץ את הנטיעה, כך אמר הקב"ה כי ביום אכלך ממנו, והיא לא אמרה כן אלא עמדה והעידה עדות שקר ואמרה לא תאכלו ממנו ולא תגעו בו, כיון שראה אותה עוברת נטלה ודחפה עליו אמר הא לא מיתת כמה דלא מיתת במקביניה כך לא מיתת במיכליה:

שתים שאלתי מאתך וגו' פן אשבע וכחשתי. ר' אלעזר שאל לר' חנינא ואית דאמרי ר' חנינא לר' אלעזר ואפשר כן רבה שאיל לתלמידיה אלא לא בעא אלא למיבדקיניה א"ל מהו דין דכתיב שתים שאלתי וגו' ראש ועושר אל תתן לי וגו' פן אשבע וכחשתי אי זו מהם קשה הראשונה או השניה, א"ל השניה, א"ל מצינו שויתר הקב"ה על עבודת אלילים ולא ויתר על חלול השם שנאמר ואתם בית ישראל איש גלולו לכו עבודו, וכתוב ואת שם קדשי לא תחללו:

אל תלשן עבד אל אדוניו פן יקללך ואשמת, דור אביו יקלל ואת אמו לא יברך. אטו משום דדור אביו קלל ואת אמו לא ברך אל תלשן, א"ר יוחנן הכי קאמר אפילו דור שאביו קלל ואת אמו לא ברך אל תלשן, א"ר יוחנן הכי קאמר אפילו דור שאביו קלל ואת אמו לא ברך אל תלשן, מנא לן מהושע דכתיב תחלת דבר ה' בהושע וכו' (ברמז תקט"ו):

לעלוקה שתי בנות הב, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא קול שתי בנות צועקות בגיהנם שאומרות בעוה"ז הבא הבא, ומאן ניהו המינות והרשות, ואיבעית אימא קול גיהנם צועקת ואומרת הביאו לי שתים שאומרים בעוה"ז הביאו הביאו:

שאול ועוצר רחם. א"ר טבי א"ר יאשיה מה עבדא שאול אצל רחם, אלא לומר לך מה רחם מכניס ומוציא אף שאול מכניס ומוציא, והלא דברים ק"ו ומה רחם שמכניסין בו בחשאי מוציאין ממנו בקולי קולות, שאול שמכניסין בו בקולי קולות אינו דין שמוציאין ממנו בקולי קולות, מכאן תשובה לאומרים אין תחית המתים מן התורה:

משלי – פרק ל – רמז תקסג

ארץ לא שבעה מים. אמר ר' לוי שלשה כפויי טובה הם, הארץ, האשה, והנפש. ארץ מנין ארץ לא שבעה מים, אשה מנין אכלה ומחתה פיה ואמרה לא פעלתי און, נפש מנין וגם הנפש לא תמלא, לפי שהנפש הזו יודעת כל מה שהיא יגעה לעצמה היא יגעה לפיכך אינה שבעה ממצות ומעשים טובים, משל לעירוני שהיה נשוי בת מלכים אע"פ שמאכילה כל מעדני עולם אינו יוצא ידי חובתו למה שהיא בת מלכים, כך כל מה שיפעל האדם עם הנפש לא יצא ידי חובתו למה שהיא מלמעלה:

עין תלעג לאב ותבוז ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר. דין נקיר ודין אכיל, אמר הקב"ה יבא עורב שהוא אכזרי על בניו וינקור אותם ואל יהנה ממנה, ויבא נשר שהוא רחמני על בניו ויהנה מהם, ומנין שעורב אכזרי הוא שנאמר מי יכין לעורב צידו, ואומר לבני עורב אשר יקראו כשהעורב מוליד ילדיו לבנים ואומר הזכר לנקבה עוף אחר בא עליך ומואסין אותם ומניחין אותם, מה הקב"ה עושה ממציא מצואה שלהם יתושין ופורחים עליהם ואוכלים ומשם משחירין, ומנין שהנשר רחמני הוא שנאמר כנשר יעיר קנו על גוזליו ירחף ואין מאמין בהם מהו עושה יפרוש כנפיו יקחהו, וכשם שענשו מרובה כך שכרו מרובה ולמען יאריכון ימיך וכו' (כתוב לעיל):

שלשה המה נפלאו ממני וארבעה לא ידעתים, דרך הנשר שאין אדם מכיר את מקומו. דרך אניה שאין אדם מכיר את מקומו. ודרך גבר בעלמה, אמר רבי יוחנן זה התרנגול שאין אדם מכיר שכבת זרע שלו. שלשה המה נפלאו ממני, שלשה המה, פסח, מצה, ומרור. וארבעה לא ידעתים אלו ארבעה מינין שבקש לעמוד עליהם, פרי עץ הדר, מי יאמר שהוא אתרוג כל האילנות עושים פירות הדר, כפות תמרים אמרה תורה טול שתי כפות להלל בהם אינו נוטל אלא לולב לבה של תמרים, וענף עץ עבות מי יאמר שהוא הדס הרי הוא אומר במקום אחר עלו ההרה והביאו עלי עצי זית. וערבינחל כל האילנות גדלים על הנחל, וארבעה לא ידעתים, וחזר ומזכירן פעם אחרת, שלשה המה מטיבי צעד וארבעה מטיבי לכת אלו ארבעה מינין הללו שהן אתרוג הדס ולולב וערבה חכמים אמרום שנאמר והמה חכמים מחוכמים:

דרך אניה בלב ים. מנין לספינה שהיא טהורה שנאמר דרך אניה בלב ים, פשיטא אניה בלב ים היא, הא קמשמע לן כים מה ים טהור אף ספינה טהורה:

תחת שלש רגזה ארץ, אלו שלש מלכיות שמשעבדות לישראל. ותחת ארבע לא תוכל שאת זו אומה רביעית כביכול אין הקב"ה יכול להניח את ישראל אלא מיד הוא גואלם, וכן הוא אומר שלש שנים יהיה לכם ערלים אלו שלש מלכיות שלא תצפו לגאולתכם, אין לכם אלא בשנה הרביעית תאכלו את פריו שבמלכות רביעית יהיה לכם גאולה:

שממית בידים תתפש. א"ר חמא בר חנינא באיזה זכות שממית תתפש בזכות הידים דכתיב ויעש גם הוא מטעמים:

זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו. אמר רב נחמן אמר רב ארבע מאות ועשרים וארבע בעילות בעל זמרי באותו היום, המתין פנחס עד שתשש כחו והוא אינו יודע שמלך אלקום עמו. א"ר חייא בר אבא זרזיר מתנים או תיש ומלך אלקום עמו, בנוהג שבעולם זה מבקש לנצח את זרזירו וזה מבקש לנצח זרזירו, אבל הקב"ה אינו כן אלא מלך אלקום עמו, לאו בעי תיקום אדידיה:

משלי – פרק ל – רמז תתקסד

אם נבלת בהתנשא. אר"נ בר יצחק אר"י כל המנבל את עצמו בד"ת סוף בהתנשא, ואם זמות יד לפה, בן עזאי ור"ע, בן עזאי אומר אם נבלת עצמך בדברי תורה סופך להנשא בהם, ואם זמות יד לפה ואם נזממו אחרין דברים יד לפה חד ידע תרין לא ידעין, ר"ע אומר מי גרם לך להתנבל בדברי תורה ע"י שנשאת עצמך בהם. רבינו הוה עבר על סימוניא יצאו אנשי סימוניא לקראתו, א"ל רבינו תן לנו אדם שיהא מקרא אותנו ומשנה אותנו ודן את דיננו, נתן להם לוי בר סיס, עשו לו בימה גדולה והושיבו אותו למעלה הימנה ונתעלמו דברים ממנו, שאלו אותו שלש שאלות, גדמית במה היא חולצת ולא השיב, רקקה דם מהו, לא השיב, אמרי דילמא לית הוא בר אולפן דילמא בר אגדה הוא, נשאליניה בקראי, אמרו ליה מהו דכתיב

הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, ולא השיב, כיון שראה שצרתו צרה השכים בבקר והלך לו אצל רבינו, א"ל מה עשו בך אנשי סימוניא, אמר לו אל תזכירני צרתי שלש שאלות שאלוני ולא יכולתי להשיב, א"ל ומאן אינון, א"ל גדמית במה היא חולצת, א"ל ולא היית יודע מה להשיב, אמר לו אפילו בשיניה אפילו בגופה. רקקה דם מהו, אמר לו ולא היית יודע מה להשיב, א"ל אם היה בו צחצוחית של רוק כשר ואם לאו פסול. אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת אם אמת למה רשום ואם רשום למה אמת, ולא היית יודע מה להשיב, א"ל רשות עד שלא נגזרה גזרה, אמת משנגזרה גזרה, א"ל ולמה לא השבת להם כשם שהשבת אותי, א"ל עשו לי בימה גדולה והשיבוני למעלה הימנה טפתה רוחי עלי ונתעלמה הלכה ממני, קרא עליו אם נבלת בהתנשא. א"ר אבין בר כהנא אם חשבת לעשות מצוה ולא עשית טוב לך ליתן זמם על פיך ולא לפסוק. א"ר יודן מה ידך סמוך לפיך כך יהא נדרך סמוך לפיך, תדע לך שכן יעקב אבינו על ידי שאחר נדרו נתבקרה פנקסו. רבי עקיבא אומר אם נבלת בהתנשא כל המגביה עצמו בדברי תורה למה הוא דומה לנבלה שהיא מונחת והיה כל עובר ושב מניח ידו על חוטמו עד שהוא עובר ממנה, בן עזאי אומר אם מנבל אדם עצמו ואוכל חרובים (ותמרים) [ותורמוסין] ולובש בגדים צואים ויושב ומשמר על פתחיהם של תלמידי חכמים והיה כל עובר ושב אומר שוטה הוא זה, לסוף נעשה סופר ונמצא בו כל התורה:

ארבעה הם קטני ארץ. הם ארבע מלכיות, הנמלים עם לא עז זה בבל שנאמר הן ארץ כשדים זה העם לא היה, ויכינו בקיץ לחמם בזכות אותו שנאמר בעת ההיא שלח מראדך בלאדן וגו'. שפנים עם לא עצום זה מדי כשם שהשפן יש בו סימני טהרה וסימני טומאה כך מדי, אחשוורוש ערל ואסתר יהודית. וישומו בסלע ביתם שבקש לבנות בית המקדש שנאמר כה אמר כורש מלך פרס. מלך אין לארבה. זה אלכסנדרוס מוקדון שנטלטל בכל העולם כלו כארבה שטס ופורח באויר. שממית בידים תתפש זו מלכות רביעית שאין בכל השרצים שנואה כשממית, וכתוב ואת עשו שנאתי, והוא בהיכלי מלך שהחריבה מקדשו של מלך מלכי המלכים:

שלשה המה מטיבי צעד וארבעה מטיבי לכת ליש גבור, זה בבל שנאמר עלה אריה מסבכו, זרזיר מתנים או תיש זה מדי כשם שהתרנגול קורא בלילה ונוער לבני אדם, כך אחשוורוש בלילה ההוא נדדה. אם נבלת בהתנשא זה יון שגזרו לבטל מפריה ורביה כמה דאת אמר כי נבלה עשה בישראל. כי מיץ חלב יוציא חמאה. זה עשו שלא זכה למלכות אלא בשביל אברהם זקנו שכתוב בו ויקח חמאה וחלב, הרי ה' פעמים ראה שלמה את המלכיות:

כי מיץ חלב יוציא חמאה. אמרי דבי רבי ינאי במי אתה מוצא חמאה של תורה במי שמקיא חלב שיונק משדי אמו עליה. ומיץ אף יוציא דם, כל תלמיד חכם שכועס עליו רבו פעם אחת ושותק זוכה להבחין בין דם טהור לדם טמא. ומיץ אפים יוציא ריב, כל תלמיד חכם שכועס עליו רבו פעם אחת ושתיים ושותק זוכה להבחין בין דיני ממונות לדיני נפשות:

משלי – פרק לא – המשך רמז תתקסד

דברי למואל מלך משא אשר יסרתו אמו. אמר רבי יוחנן משום רשב"י מלמד שכפתו אמו על העמוד אמרה ליה מה ברי ומה בר בטני ומה בר נדרי, מה ברי הכל יודעים שאביך ירא שמים הוא, עכשו יאמרו אמו גרמה לו, ומה בר בטני כל נשים של בית אביך כיון שמתעברות שוב אינן רואות פני המלך ואני דחקתי ונכנסתי כדי שיהא לי בן זריז וממולא בתורה והגון לנביאות, ומה בר נדרי כל נשים של בית אביך היו

נודרות ואומרות יהא לי בן הגון וראוי למלכות ואני נדרתי ואמרתי יהא לי בן מלובן ומזוקק והגון לנביאות. אל למלכים למואל אל למלכים שתו יין ולרוזנים אי שכר, אמרה לו בני מה לך אצל מלכים ששותים יין ומשתכרין ואומרין למה לנו אל, ולרוזנים אי שכר מי שכל רזי עולם גלויים לו לא ישתה יין וישתכר, איכא דאמרי מי שכל רוזני עולם משכימין לפתחו ישתה יין וישתכר, א"ר יצחק מנין שחזר שלמה והודה לאמו שנאמר כי בער אנכי מאיש מנח שכתוב בו איש האדמה ויטע כרם, ולא בינת אדם לי זה אדם הראשון ששמע לקול אשתו וכו' (כתוב בירמיה ברמז ש"כ). א"ר לוי מה עשתה בת פרעה נטלה סדין וקבעה בו כל מיני כוכבים ומזלות ופירשה אותו למעלה ממטתו, וכל זמן שהיה רוצה שלמה לעמוד היה רואה הכוכבים והמזלות והיה ישן עד ארבע שעות ובאותו יום נתקרב תמיד של שחר בד' שעות:

תנו שכר לאובד. א"ר חנן לא נברא יין אלא לנחם אבלים ולשלם שכר לרשעים שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש. אמר רבי חייא בר אשי אמר רב חסדא היוצא ליהרג משקין אותו קורט של לבונה ויין כדי שתטרף דעתו עליו שנאמר תנו שכר לאובד ויין למרי נפש, ותנא נשים יקרות שבירושלים היו מתנדבות ומביאות אותם, לא התנדבו נשים יקרות משל מי, מסתברא משל צבור כיון דכתיב תנו מדידהו:

דברי למואל מלך. למה נקרא שלמה למואל, א"ר ישמעאל באותו הלילה שהשלים שלמה מלאכת בית המקדש נשא בתיה בת פרעה והיה שם צהלת שמחת בית המקדש וצהלת בת פרעה ועלתה צהלת שמחת בת פרעה יותר מצהלת בית המקדש, הוא דקאמר מתלא, כלא מחנפים למלא, ולכך נקרא למואל שהשליך עול מלכות שמים מעליו כלומר למה לו אל, ובאותה שעה עלתה במחשבה לפני הקב"ה להחריב את ירושלים הה"ד כי על אפי ועל חמתי וגו' (כדכתוב בירמיה ברמז ש"כ). אמר רבי לוי אותו היום נתקרב תמיד בארבע שעות והיו ישראל עצבים שהיה יום חנוכה בהמ"ק ולא היו יכולין לעשות מפני שהיה שלמה ישן והיו מתיראים להקיצו מפני אימת המלכות, הלכו והודיעו לבת שבע אמו והלכה היא והקיצתו והוכיחתו הה"ד משא אשר יסרתו אמו, אמר ר' יוחנן מלמד שכפפתו אמו על העמוד וכו' (כדלעיל):

אל תתן לנשים חילך, שתהא רודף אחר זמה שהם מטלטלין דעתו של אדם ורועה זונות יאבד הון. ודרכין למחות מלכין, התורה הזהירה ואמרה ולא ירבה לו נשים הזהר בדברים הללו שהם מחיית מלכין. אל למלכים למואל מה לך אצל מלכים שאומרים למה לנו אל לעשות כמעשיהם. אל למלכים שתו יין. מה לך להשוות עצמך למלכים השותים יין ומשתכרין ועושין כל מיני זמה אל תעשה כמעשיהם. ולרוזנים אי שכר, מי שכל רזי עולם גלויים לו ישתה יין וישתכר. פן ישתה וישכח מחוקק, א"ר שמעון אלו דברי תורה החקוקים וכתוב בהן לא תנאף. וישנה דין כל בני עוני א"ל הדין נמסר למלכות בית דוד כמה דאת אמר בית דוד דינו לבקר משפט. תשתה יין ותשנה דין כל בני עוני תזכה את החייב ותחייב את הזכאי מכאן אמרו דיין ששתה רביעית יין אל ידין. וכן חכם ששתה רביעית יין אל יורה. תנו שכר לאובד א"ר חננין לא נברא יין בעולם הזה אלא לשלם כו' (כדלעיל):

פתח פיך לאלם מכאן שאם אין טוענין ליורש וללוקח שבית דין טוענין. ד"א פתח פיך לאלם כנגד היתומים הוא אומר שאין יודעין לטעון ועוד שאין יודעים בעסק אביהם שבית דין טוענין בשבילם, הוי אל דין כל בני חלוף זה בני המת שחלף והלך לבית עולמו. ד"א שהן חלופי אביהם כמה דתימא אשר אין חליפות למו וגו', א"ר חנינא זה שאין מניח לו בן. פתח פיך שפט צדק שלא תעשה שתלמדם טענות:

ודין עני ואביון כמה דתימא לא תטה משפט אביון בריבו. ד"א אלו הצדקות ומתנות עניים שהם דינם שאתה צריך להוציא מן הגזלן ולתת להם לקיים מה שנאמר אל תגזל דל כי דל הוא. ד"א דברי למואל מלך משא וגו' זו היתה תורה שיסרתו לשלמה שנקרא אם לומדיה, כמה דאת אמר כי אם לבינה תקרא, אם

כתיב, ולמה נקרא הדבר משא, לפי שדבר קשה בא לו לכל מי שיעשה כמעשה שלמה. מה ברי גו' אינו אומר מה בני אלא מה ברי אלו צוואות ואזהרות של תורה שהיא נקראת בר, כמה דתימא נשקו בר בן יאנף גו' שכל דבריה ברים, ועל אזהרות הכתובות בתורה ולא תתחתן בם בתך לא תתן לבנו הוא אומר דבר זה לפי ששלמה לקח מבנות הנכרים והתחתן בהם שנאמר והמלך שלמה אהב נשים וגו' מן הגוים אשר אמר ה' אל בני ישראל לא תבאו בהם והם לא יבאו בכם אכן יטו וגו'. חנניה בן ר' יהושע אמר לאהבה ממש לזנות, ר"י בר חלפתא להאחיבן לגיירן ולקרבן תחת כנפי השכינה. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר גם אותו החטיאו נשים נכריות, נמצאת אומר חנניא בן אחי רבי יהושע ורבי שמעון בן יוחאי ור' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אמרו דבר אחד, ר' יוסי בן חלפתא פליג אתלתייהו ומה בר בטני התורה הזהירה על אשת איש לכך כתוב בכאן בטן, שבנואף ונואפת כתיב וצבתה בטנה וגו' לצבות בטן, ומה בר נדרי הזהירה תורה שלא לשתות כדי שלא יבא להתעסק בזנות, ולכך כתוב כאן נדרי כנגד פרשת נזיר הכתוב אחר פרשת סוטה שכתוב איש כי יפליא לנדור נדר וגו'. אל תתן לשים חילך אחר שדבר רוח הקדש אלו שלש אזהרות ברמז חזר ופרטן בפירוש, הדא הוא דכתיב אל תתן לנשים חילך כנגד נשים נכריות שלקח וסר לבבו מן הקב"ה, הוי חילך זו חילך של תורה שנאמר ולא ירבה לו נשים וגו' ועבר עליה, ודרכיך למחות מלכין כנגד זנות אשת איש הכתוב מדבר הדא הוא דכתיב ודרכיך למחות כמה דתימא כי השחית כל בשר וגו', למחות דברי תורה היועצים אותך טובה כמה דתימא לי עצה ותושיה, ואין מלכין אלא עצות כמה דתימא להן מלכא מלכי ישפר עליך, הוי למחות מלכין כמה דתימא וכתב האלות האלה וגו'. אל למלכים למואל וגו' שלשה שמות נקראו לו ידידיה קהלת ושלמה, ר' יהושע בן לוי אמר שבעה, אאגור, בן יקה, למואל, איתיאל, א"ר שמואל בר נחמן עיקר אוותינטא שלהם שלשה ידידי קהלת ושלמה, מורי רבי שמואל בר' נחמן באלין ארבעתים, אלא שנתכנה בהם והוצרכו להדרש, אגו ר, שאגר דברי תורה, יקה, שהקיא דברי תורה כספל הזה שהוא מתמלא בין שעתו ומתפנה בין שעתו, למואל שנים לאל ואמר יכולני להרבות נשים ולא לחטוא, איתיאל שאמר איתיאל ואוכל. ואומר אל למלכים למואל. אמרה תורה שלשה דברים שנצטוו המלכים שלא להרבות נשים ושלא להרבות סוסים, ושלא להרבות כסף וזהב, אין עליהם לומר לאל שירבו ולא יחטאו. אל למלכים שתו יין הרי זה אמור כנגד נזיר האמור אחר פרשת סוטה שצריכין המלכים לשמור עצמן מן היין וכן הרוזנים כדי שלא יבואו לידי זמה ויחייבו העולם, ולמה הזהירה מלכים ורוזנים לבדם והלא כל בני אדם צריכין להזהר מן היין שלא ישתו ויקלקלו, אלא מפני שסיפק ביד מלכים לשתותו ולעשות כל רצונן בעבירה ואין מי שימחה בידם. פן ישתה וישכח מחוקק שבשביל היין שישתה ישכח מה שצותה תורה למחוקק חקים של תורה היא פרשת סוטה. וישנה דין כל בני עוני, הנואף הזה כשהוא הולך אצל אשת איש והיא מתעברה הימנו נמצא אותו ממזר שאין לו דין חלק בנכסי בעלה והוא יחלק עם בניו בנכסים שהיו סבורים שהוא בנו. ד"א פעמים לא יניח הבעל בן ומן התורה ירושתו חוזרת לאחיו וזה הממזר יירש ממנו שיהיו סבורים שהוא בנו וישנה דין כל בני עוני, לכך הזהירה תורה אחר סוטה דין נזיר שהיין גורם לנואף ונואפת לבוא לתקלה, הדא הוא דכתיב איש או אשה כי יפליא וגו'.

אל למלכים למואל, א"ר יוחנן אין נותנין מלכות למי שמפליג על דבריו של אל, ומי שעושה דברים של אל הוא נתון מלך. אל למלכים שתו יין אל ישתו מלכים יין שמא ישכחו ויאמרו ?? אותו שאמר מי ה' אשר אשמע בקולו וגו', ולרוזנים אי שכר אוי מן קדם חמרא, פן ישתה וישכח מחוקק כל השותה יין הרבה סוף שהוא שוכח ברמ"ח אברים שבו, הדא הוא דכתיב פן ישתה וישכח מחוקק מחוקק כתיב ואינן רמ"ח, ר' חנינא בר פפא אמר אמר הקב"ה בית גדול היה לי ולא החרבתיו אלא מפני היין. ורבנן אמרין שני

רוזנים היו לי ולא מתו אלא מפני שנכנסו שתויי יין וכו', אמר הקב"ה לפי שבעולם הזה יין תקלה לעולם לעתיד לבא אני עושהו שמחה הדא הוא דכתיב והיה ביום ההוא יטפו ההרים עסיס:

אשת חיל מי ימצא. זו שרה דכתיב בה הנה נא ידעתי כי אשה יפת מראה את. ורחוק מפנינים מכרה שבאת ממרחק שנאמר ממרחק איש עצתי. בטח בה לב בעלה שנאמר למען ייטב לי בעבורך. ושלל לא יחסר זה אברהם שנאמר ואברם כבד מאד במקנה. גמלתהו טוב ולא רע שנאמר ולאברם היטיב בעבורה. דרשה צמר ופשתים בין יצחק לישמעאל שנאמר ותאמר (שרה) לאברהם גרש וגו'. היתה כאניות סוחר שהיתה מטולטלת ממקום למקום כספינה זו שהיא מהלכת בים. ממרחק תביא לחמה הנה נתתי אלף כסף לאחיך. ותקם בעוד לילה שנאמר וישכם אברהם בבקר. ותתן טרף לביתה ויקח לחם וחמת מים. וחק לנערותיה בעצם היום הזה נמול אברהם, ואין חק אלא מילה שנאמר ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם. זממה שדה ותקחהו. זו מערת המכפלה שנקברה בו. מפרי כפיה נטעה כרם שנאמר ויטע אשל כמה דאת אמר ויטע כרם. חגרה בעוז מתניה ותאמץ זרועותיה כשבאו המלאכים לבשרה מיד חגרה בעוז מתניה שאמר לה אברהם מהרי שלש סאים. טעמה כי טוב סחרה. ותאמר מי מלל לאברהם. לא יכבה בלילה נרה אימתי ויחלק עליהם לילה. לא תירא לביתה משלג אימתי כשהראה לו גיהנם בשרו שאין אחד מבניה יורד לתוכה שנאמר והנה תנור עשן ולפיד אש למה שהן מקיימים שני דברים. כי כל ביתה לבוש שנים שבת ומילה. מרבדים עשתה לה. אימתי כשאמרו ליה איה שרה אשתך אמרו לה מבושרת את שאת יולדת בנים ומהם יוצאים כהנים גדולים משמשין באהל מועד. שש וארגמן לבושה שנאמר תכלת וארגמן. נודע בשערים בעלה כשמתה שרה קפצה זקנה על אברהם שנאמר ואברהם זקן. ד"א אשת חיל וגו' ורחוק מפנינים מכרה מהו מכרה, ר' אבא בר כהנא אמר עבורה כמד"א מכורותיך ומולדותיך. אברהם היה גדול מנחור שנה ונחור היה גדול מהרן שנה, שנה לעבורה של מלכה ושנה לעבורה של יסכה, והרן מוליד לשש ואברם אינו מוליד ושרי אשת אברם לא ילדה לו:

ד"א אשת חיל זו תורה, ורחוק מפנינים שהיתה לפני ולפנים וזכה משה והורידה לישראל, ושלל לא יחסר שלא היה חסר דבר ממנה. ד"א אשת חיל מי ימצא. אמרו מעשה היה בר' מאיר שהיה יושב במנחה בשבת ודורש ומתו שני בניו, מה עשתה אמן הניחה שניהם על המטה ופירשה סדין עליהם, במוצאי שבת בא רבי מאיר מבית המדרש אמר לה היכן שני בני, אמרה לו לבית המדרש הלכו, אמרו לה צפיתי בבית המדרש, ולא ראיתם, נתנה לו הכוס של הבדלה והבדיל וחזר, ואמר לה היכן שני בני אמרה לו פעמים שהלכו למקום פלוני ועכשו הם באים, הקריבה לפניו לאכול, לאחר שאכל אמרה לו רבי שאלה יש לי לשאול, א"ל אמר לי שאלתך, אמר לו רבי קודם היום בא אחד ונתן לי פקדון ועכשו בא ליטול אחזיר לו או לאו, אמר לה בתי מי שיש לו פקדון אינו צריך להזיר לרבו, אמרה לו חוץ מדעתך לא הייתי מחזרת אותו, מה עשתה תפשה אותו בידו והעלהו לחדר והקריבה אותו למטה, נטלה הסדין מעליהם וראה שניהם מתים מונחים על המטה, התחיל בוכה ואומר בני בני רבי רבי. בני בדרך ארץ ורבי שהיו מאירין עיני בתורתן, באותה שעה אמרה ליה רבי לא כך אמרת לי שאנו צריכין להחזיר פקדון לרבו, כך ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך, א"ר חנינא בדבר זה נחמתו ונתישבה דעתו לכך נאמר אשת חיל מי ימצא. א"ר חמא בר חנינא מפני מה מתו בניו של ר' מאיר בבת אחת מפני שהיו רגילים להניח בית המדרש ועוסקים באכילה ושתייה. (ד"א) א"ר יצחק בר נחמיה כשם שנתן הקב"ה תורה לישראל בעשרים ושתיים אותיות כך הוא משבח הנשים הכשרות בעשרים ושתיים אותיות:

היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה. כגון ר' אלעזר בר' שמעון דסליקו הנך ספנאי עיול ליה שתין עבדי כי נקיטין שתין ארנקי עבדון ליה שתין מיני לפדא, אמרה לה דביתהו לברת אזלי בקרי באבוך מאי

קא עביד האידנא, אתאי אמר לה זילי אמרי לאמך שלנו גדול משלה, קרי אנפשיה היתה כאניות סוחר ממרחק תביא לחמה:

ותקם בעוד לילה, ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר אין רנה של תורה אלא בלילה שנאמר קומי רוני בלילה, ריש לקיש אמר ביום ובלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, ריש לקיש הוה פשט קריא וכד הוה מטי באילין קראי ותקם בעוד לילה קומי רוני בלילה הוא היה אומר יפה למדני רבי יוחנן, חזר ואמר לית אתון חמון אולפני מה נהיר באפוי למה דהוא דלילא ויממא:

בתיא בת פרעה בכורה היתה ובתפלתו של משה נצולה דכתיב טעמה כי טוב סחרה לא יכבה בלילה נרה ליל שמורים הוא לה'. לא תירא לביתה משלג, אתה מוצא אברהם עד שלא מל היה נופל על פניו שנאמר ויפול אברם על פניו והרשעים אינם נופלים בגיהנם אלא בשביל הערלה שנאמר לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, אבל הקב"ה מציל את ישראל לעולם הבא מגיהנם בזכות המילה אמר שלמה לא תירא לביתה משלג כי כל ביתה לבוש שנים מילה ופריעה, ציצית ותפלין, העניק תעניק, נתון נתן, פתוח תפתח, עשר תעשר, עזוב תעזוב, וכו' (בסוף ישעיה ובתהלים ברמז תש"ט). ר' ראובן בשם ר' חנינא עתיד הקב"ה למנות לו ישיבה של זקנים משלו הדא הוא דכתיב כי מלך ה' צבאות וגו' ונגד זקניו כבוד, אמר שלמה חמיתיה מצומצם ביניהון נודע בשערים בעלה בשבתו עם זקני ארץ, ועתיד הקב"ה להיות ראש חולה לצדיקים הדא הוא דכתיב שיתו לבכם לחילה והם עולים ומראים עליו כאלו באצבע דכתיב כי זה אלקים אלקינו עולם ועד הוא ינהגנו על מות כאלין עולמתא, כמה דאת אמר בתוך עלמות תופפות, תרגם עקלים על מות עולם שאין בו מיתה, עלמות שני עולמות עולם הזה ועולם הבא וכו' (כתוב בישעיה בפסוק וחפרה הלבנה):

סדין עשתה ותמכור. תנו רבנן המצפה לשכר אשתו וריחים אינו רואה סימן ברכה לעולם, שכר אשתו מתקולתא, וריחים אגרתא, אבל עבדא ומזבנא אשבוחי קמשתבח בה קרא דכתיב סדין עשתה ותמכור. עוז והדר לבושה ותשחק ליום אחרון וכו' (בתהלים ברמז תש"ט). מעשה בתלמיד אחד של רשב"י שיצא לח"ל ובא עשיר והיו תלמידים רואים אותו ורוצים לצאת לח"ל, ידע רשב"י והוציאם לבקעה שעל פני העיר והתפלל לפני הקב"ה ונתמלאה כל הבקעה דינרי זהב, א"ל מי שמבקש ליטול יטול אלא הוו יודעים שכל מי שיטול עכשו חלקו של עוה"ב הוא נוטל שאין מתן שכרה של תורה בעוה"ז שנאמר ותשחק ליום אחרון. מעשה בר"ש בן חלפתא שבא ערב שבת ולא היה לו מאין לאכול, ערב שבת עם חשכה יצא חוץ לעיר והתפלל לפני הקב"ה מיד נתנה לו אבן טובה מן השמי ונכנס ונתנה לשולחני ופרנס את השבת והיה יושב ואוכל בליל שבת, אמרה לו אשתו מהיכן אלו, א"ל ממה שפרנס הקב"ה, אמרה לו אם אין אתה אומר לי אין אני טועמת כלום, א"ל כך וכך היה המעשה, אמרה לו איני טועמת כלום עד שתאמר לי שאתה מחזירה במוצאי שבת, א"ל למה, אמרה ליה למחר אתה בא וחברך עמך והם נוטלים יותר ואתה נוטל פחות מהם למה שאין מתן שכרה של תורה אלא לעוה"ב שנאמר ותשחק ליום אחרון, כיון שיצא השבת הלך והחזירה:

פיה פתחה בחכמה ותורת חסד על לשונה, א"ר חמא בר חנינא חמשה כ"מ שנאמר אמירה מלאך, א"ר חייא בר אבא בוא וראה מה בין ראשונים לאחרונים, מנוח אמר לאשתו מות נמות כי אלקים ראינו והגר שפחת שרי ראתה כמה מלאכים ולא נתיראה מהם אלא שהיתה רגילה בהם (כתוב ברמז קל"ז):

רבות בנות עשו חיל. רבי יודן בר סימון אמר, אברהם אבינו נצטוו על שבע מצות, נח נצטוו על אבר מן החי, אברהם על המילה, יצחק חנך לשמונה, יעקב על גיד הנשה, יהודה על היבמה, אבל את עלית על

כלנה רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה, רמ"ח כנגד אברים שבאדם, כל אבר ואבר אומר לאדם בבקשה ממך עשה בי המצוה הזאת, שס"ה כנגד מנין ימות החמה ובכל יום ויום אומר בבקשה ממך אל תעשה בי העבירה הזאת:

רבות בנות עשו חיל ואת עלית על כלנה זה משה (כדכתוב בפרשת וזאת הברכה). דבר אחר רבות בנות עשו חיל אלו ברכותיהן של ראשונים, ואת עלית על כלנה אלו ברכותיו של משה. אתה מוצא נח ברך את בניו היה בה מחלוקת, ברך אחד קלל אחד ברוך ה' אלקי שם ויאמר ארור כנען, יצחק ברך יעקב היה בה קטטה בא אחיך במרמה, וישטום עשו את יעקב, יעקב ברך את השבטים פחז כמים אל תותר בסודם אל תבא נפשי, בא משה לברך את ישראל לא היה בה קטטה שנאמר יחי ראובן ואל ימות וכו' (כתוב בשמואל רמז קל"ו):

שקר החן והבל היופי, שקר היה חנו של נח ונח מצא חן, והבל היופי זה יפיו של אדם הראשון ותפוח עקבו היה מכה גלגל חמה, ומכלם אשה יראת ה' היא תתהלל זה משה, אמר ר' יוסי בר ירמיה מפני מה משל הנביאים בנשים, אלא מה אשה אינה מתביישת מבעלה לתבוע צרכי ביתה, כך אין הנביאים מתביישין לתבוע צרכיהם של ישראל מן הקב"ה וכו' (בשמואל ברמז קל"ו). ידיה שלחה בכישור זו יעל שלא הרגתו בכלי זיין אלא ביתד דכתיב ידה ליתד תשלחנה, ומפני מה לא הרגתו בכלי זיין לקיים מה שנאמר לא יהיה כלי גבר על אשה. כפה פרשה לעני זו אשה אלמנה צרפית שכלכלה את אליהו בלחם ובמים:

לא תירא לביתה משלג זו רחב הזונה כשבאו ישראל להחריב יריחו לא נתיראה מפני שנתנו לה סימן את תקות חוט השני. מרבדים עשתה לה זו בת שבע וזכתה ויצא ממנה שלמה שהיה מרוקם בשיש וארגמן. נודע בשערים בעלה זו מיכל שהצילה את דוד מן המיתה. סדין עשתה ותמכור זו צלפונת שיצא ממנה שמשון שפרנס את ישראל עשרים שנה. עז והדר לבושה זו אלישבע בת עמינדב שראתה ארבע שמחות ביום אחד, בעלה כהן, אחיה נשיא, בניה סגני כהונה, יבמה מלך:

פיה פתחה בחכמה, אשה חכמה שדבר עם יואב וסרח בת אשר היתה. צופיה הליכות ביתה זו אשתו של עובדיה שהציל את בניה ולא עבדו ע"ז את אחאב. קמו בניה ויאשרוה זו שונמית וזכתה שהחיה אלישע את בנה. רבות בנות עשו חיל זו רות שנתקרבה תחת כנפי השכיני וזכתה ויצא ממנה דוד ושלמה שרוו להקב"ה בשירות ובתושבחות:

דבר אחר שקר החן, אין מתקבל לפני הקב"ה לא יופי ולא עושר ומהו (מבקש) [מתקבל], יראת חטא שנאמר אשה יראת ה' היא תתהלל, כמה עשה אברהם אבינו לפני הקב"ה ולא נתהלל במה נתהלל שהיה ירא חטא שנאמר כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, וכה"א אל יתהלל חכם בחמתו כי אם בזאת יתהלל המתהלל מי שעשה את התורה מאל"ף ועד תי"ו, ואין זאת אלא תורה ואברהם עשה את התורה מאל"ף ועד תי"ו, עקב אשר שמע אברהם בקולי, לכך נאמר עליו מזמור קי"א אודה ה' בכל לבב מאל"ף ועד תי"ו, וכן מזמור קי"ב שלאחריו כנגד שרה ואברהם מלמד ששניהם קיימו את התורה מאל"ף ועד תי"ו:

איוב

איוב – פרק א – רמז תתצא

איש היה בארץ עוץ. אמר רבי כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש (כתוב במגלת אסתר בפ' איש יהודי). בו ביום דרש רבי יהושע בן הורקנוס לא עבד איוב את המקום אלא מאהבה שנאמר הן יקטלני לא איחל, ועדיין הדבר שקול אם אני מצפה לו או איני מצפה לו, ת"ל עד אגוע לא אסיר תומתי ממני ללמד שמאהבה עשה. אמר ריב"ל מי יגלה עפר מעיניך רבי יוחנן בן זכאי שהיית אומר כל ימיך לא עבד איוב אלא מיראה שנאמר וירא אלקים וסר מרע והרי יהושע תלמיד תלמידך לימד שמאהבה עשה. וליחזי להאי קרא אי בלמ"ד אל"ף אי בלמ"ד וא"ו כתיב, וכל היכא דכתיב בלמ"ד אל"ף לא הוא אלא מעתה בכל צרתם לא צר הכי נמי דלא הוא והכתיב ומלאך פניו הושיעם באהבתו ובחמלתו הוא גאלם אלא לאו משמע הכי ומשמע הכי. תניא רבי אומר נאמר ירא אלקים באברהם ונאמר ירא אלקים באיוב מה להלן מאהבה אף כאן מאהבה, והתם גופיה מנלן דכתיב זרע אברהם אוהבי, מאי איכא בין עושה מיראה לעושה מאהבה, איכא בינייהו הא דתני רבי שמעון בן אלעזר גדול העושה מאהבה יותר מן העושה מיראה שזה תלו לו לאלף דור וזה תלו לו לאלפים דור, כתיב הכא ועושה חסד לאלפים לאוהבי, וכתיב התם ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה. משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, מסייע לרבי לוי בר חמא דא"ר לוי בר חמא איוב בימי משה היה, כתיב הכא ועושה חסד לאלפים לאוהבי, וכתיב התם ולשומרי מצותיו לאלף דור האי לדסמיך ליה והאי לדסמיך ליה. משה כתב ספרו ופרשת בלעם ואיוב, מסייע לרבי לוי בר חמא דא"ר לוי בר חמא איוב בימי משה היה, כתיב הכא מי יתן אפו ויכתבון מלי מי יתן בספר ויוחקו וכתיב התם כי שם חלקת מחוקק ספון, ורב אמר בימי מרגלים היה כתיב הכא איש היה בארץ עוץ איוב שמו וכתיב התם היש בה עץ, וקאמר משה למרגלים ראו אם ישנו אותו האיש שדומה לעץ ששנותיו ארוכות כעץ ומגין על דורו כעץ, רבי יוחנן ורבי אלעזר דאמרי תרווייהו איוב מעולי גולה היה ומדרשו בטבריא היה, מיתבי ימי שנותיו של איוב משנכנסו ישראל למצרים עד שיצאו, אימא כמשנכנסו, מיתבי חסיד אחד היה באומות איוב שמו ולא בא לעולם אלא לקבל שכרו הביא עליו הקב"ה יסורין התחיל מחרף ומגדף כפל לו הקב"ה שכרו בעוה"ז כדי לטרדו מן העולם הבא שנאמר ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה, תנאי היא דתניא ר' אלעזר אומר איוב בימי שפוט השופטים היה שנאמר הן אתם כלכם חזיתם ולמה זה הבל תהבלו. אי זהו דור שכלו הבל הוי אומר זה דור של שפוט השופטים, רבי יהושע בן קרחה אומר בימי אחשורוש שנאמר ולא נמצאו נשים יפות כבנות איוב בכל הארץ, איזהו דור שנתבקשו נשים יפות הוי אומר זה דורו של אחשורוש, ואימא בימי דוד דכתיב יבקשו לאדני למלך נערה בתולה כתיב הכא בכל הארץ וכתיב התם בכל מדינות מלכותך לאפוקי דוד דכתיב ביה בכל גבול ישראל. רבי נתן אומר איוב בימי מלכת שבא היה שנאמר ותפול שבא ותקחם, וחכ"א בימי כשדים היה שנאמר כשדים שמו שלשה ראשים, ויש אומרים בימי יעקב היה ודינה בת יעקב נשא, כתיב הכא כדבר אחת הנבלות תדברי וכתיב התם כי נבלה עשה בישראל, וכולהו תנאי וכולהו אמוראי מודו דאיוב מישראל הוה לבר מי"א, דאי סלקא דעתך מעו"א היה, בתר דשכיב משה מי שריא שכינה על עו"א, אלא ש"מ מישראל הוה. מיתבי שבעה נביאים נתנבאו להם לעו"א ואלו הם, בלעם ואביו, איוב, אליפז התימני, בלדד השוחי, צופר הנעמתי, ואליהוא בן ברכאל הבוזי, א"ל וליטעמיך אליהוא בן ברכאל הבוזי לאו מישראל הוה והא כתיב ממשפחת רם, אלא מישראל הוה ואיתנבי לאו"ה הכא נמי אתנבא לאו"ה, כולהו נביאי נבאו לאו"ה, כלהו נביאי עיקר נבואתן לישראל הני עיקר נבואתן לאו"ה. יתיב ההוא מרבנן קמיה

דר' שמואל בר נחמני ויתייב וקאמר איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה, א"ל עליך אמר קרא איש היה בארץ עוץ, א"ל אלא מעתה ולרש אין כל וגו' מי הוה אלא משל היה הכא נמי משל היה, א"ל אם כן שמו ושם עירו למה לי. רבי שמעון בן לוי אמר משום בר קפרא בימי אברהם היה שנאמר את עוץ בכורו. רבי לוי אמר בימי שבטים היה שנאמר אשר חכמים יגידו וגו' בא שטן לקטר על ישראל וגירה אותו באיוב, רבי חנינא בריה דר' חייא משל לרועה שהיה מביט בעדרו בא זאב ונזדווג לו אמר תנו לו תיש אחד להתגרות בו, ר' חנינא בר חמא אמר משל למלך שהיה יושב בסעודה ובא כלב אחד ונזדווג לו אמר תנו לו אבר אחד שיתגרה בו:

והלכו בניו ועשו משתה. תנא ר' שמעון בן יוחאי אומר אין העולה באה אלא על הרהור הלב, רבי לוי אמר מקרא מלא הוא והעולה על רוחכם, ממי אתה למד מבניו של איוב שנאמר אולי חטאו בני וברכו אלקים בלבבם:

והלכו בניו ועשו משתה, ר' מאיר אומר שכן דרך מלכים להיות קוראים לאחיהם ולאחיותיהם בסעודה. ר' תנחומא בר חייא אמר להטפל בהן הלכו שקדשו להם נשים, הדא הוא דכתיב וישלח איוב ויקדשם, על דעתיה דר' מאיר דאמר שכן דרך בני מלכים להיות קורין לאחיהן ולאחיותיהן בסעודה שזמנם לסעודתא כמא דאת אמר ואל העם תאמר התקדשו למחר, על דעתיה דרבי תנחום בר חייא דאמר שקדשו להם נשים נטפלו להם והלכו. כתיב והשכים בבקר והעלה עולות מספר כלם. אמר רבי יודן בר חילפי בעי מספר ימים או מספר בניו ובנותיו או מספר כל הקרבנות שבתורה:

איוב – פרק א – רמז תתצב

ויהי היום ויבאו בני האלקים וגו' ויען השטן את ה' ויאמר משוט בארץ ומהתהלך בה. אמר לפניו רבש"ע שטתי בכל העולם כלו ולא מצאתי צדיק בארץ כאברהם, אמרת לו קום התהלך בארץ לארכה ולרחבה כי לך אתננה, אפילו בשעה שלא מצא מקום לקבור את שרה לא הרהר אחר מדותיך:

ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב. א"ר יוחנן גדול הנאמר באיוב יותר ממה שנאמר באברהם, דאילו באברהם כתיב כי עתה ידעתי כי ירא אלקים אתה, ובאיוב כתיב תם וישר ירא אלקים וסר מרע, מאי סר מרע, אמר רבא בר שמואל איוב ותן בממונו היה, מנהגו של עולם חצי פרוטה לחנוני ואיוב מדנפשיה קא יהיב. איוב לא קרא עצמו עבד והקב"ה קראו עבד (ביהושע ברמז ד'):

מעשה ידיו ברכת, א"ר שמואל בר רב יצחק כל הנוטל פרוטה מאיוב מתברך. ומקנהו פרץ בארץ. אמר ר' יוסי בר חנינא מקנהו של איוב פרץ גדרו של עולם, מנהגו של עולם זאבים הורגים את העזים ומקנהו של איוב עזים הורגים את הזאבים:

הבקר היו חורשות והאתונות רועות על ידיהם. א"ר יוחנן מלמד שהטעימו הקב"ה לאיוב בעולם הזה מעין העוה"ב שנאמר ונגש חורש בקוצר:

ואמלטה רק אני לבדי להגיד לך. אמר רבי כל מקום שנאמר רק מעוט הוא אף הוא מושבר ומולקה, א"ר יודן מן לבדי עד לבדי להגיד לך, אף הוא כיון שאמר בשורתו מיד מת:

כשדים שמו שלשה ראשים. א"ר שמואל כיון ששמע איוב כן התחיל מגייס חיילותיו למלחמה, הה"ד כי אערוץ המון רבה ובוז משפחות יחתני, אמר אומה זו בזויה הן ארץ כשדים זה העם לא היה לייתי אימתיה

עלי, כיון שאמרו לו אש אלקים נפלה מן השמים אמר מה אני יכול לעשות מרתק מן שמיא נפל ואדום לא אצא פתח. ויקם איוב ויקרע וגו' (כתוב ברמז קמ"ט):

ויקח לו חרש להתגרד בו. ר' חוניא בשם ר' יהושע בר אבין ורבי זכריה חתניה דרבי לוי בשם רבי לוי אין בעל הרחלים נוגע בנפשות תחלה, ממי את למד מאיוב דכתיב הבקר היו חורשות וגו' אש אלקים נפלה מן השמים (ויפול על הנערים) [ותבער בצאן ובנערים] ויקח לו חרש, אף במצרי כך ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים ואח"כ ויך גפנם ותאנתם ואח"כ כל בכור בארצם, אף נגעים הבאים לאדם בתחלה הם באים על ביתו, חזר בו טעון חליצה, לא חזר בו טעון נתיצה, והם באים על בגדיו ואח"כ הם באים על גופו: והנה רוח גדולה. א"ר הונא בשעה שהרוח יוצא לעולם הקב"ה מרשלו בהרים (כתוב במלכים ברמז רי"ט):

איוב – פרק א – רמז תתצג

ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן מאי דכתיב באלקים אהלל דבר בה' אהלל דבר, באלקים אהלל דבר זו מדת פורענות, בה' אהלל דבר זו מדה טובה, ר' אבהו אמר מהכא חסד ומשפט אשירה אם חסד אשירה, אם משפט אשירה. רבי תנחומא אמר כוס ישועות אשא ובשם ה' אקרא. צרה ויגון אמצא ובשם ה' אקרא, רבנן אמרין ה' נתן וה' לקח יהי שם ה' מבורך. א"ר הונא משום ר"מ במתניתין תנא משמיה דרבי עקיבא לעולם יהא אדם רגיל לומר כל דעביד רחמנא לטב, כי הא דרבי עקיבא הוה אזיל באורחא ואזיל עמיה תרנגולא חמרא ושרגא, מטא להווא דוכתא בעא אושפיזא לא יהבו ליה, נפק בת בדברא אתא ארי אכליה לחמריה ואתא שונרא ואכליה לתרנגוליה ואתיא זיקא וכביה לשרגא, אמר כל מה דעביד רחמנא לטב, בליליא אתא גייסא ושבייה אמר להו לא אמרית לכו כל דעביד רחמנא לטב. מעשה דנחום איש גם זו וכו' (בתענית):

בכל זאת לא חטא איוב. אמר רבא בשפתיו הוא דלא חטא אבל בלבו חטא. א"ר יודן ה' נתן וה' לקח כיון שנתן ברחמים נתן וכיון שלקח ברחמים לקח, ולא עוד אלא כשנתן לא נמלך בבריה וכשלקח נמלך בבית דינו. א"ר לוי בכל מקום שנאמר וה' הוא ובית דינו ובנין אב שבכלם וה' דבר עליך רעה. עשה מאהבה שאם באת לשנוא דע שאתה אוהב ואין אוהב שונא, עשה מיראה שאם באת לבעוט דע שאתה ירא ואין ירא בועט:

איוב – פרק ב – המשך רמז תתצג

ותסיתני בו לבלעו חנם. ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי עבד שמסיתין את רבו עליו וניסת יש לו תקנה: ויאמר ה' אל השטן הנו בידך (רק) [אך] את נפשו שמור. אמר ר' יצחק גדול צערו של שטן משל איוב, משל לעבד שא"ל רבו שבור את החבית ושמור יינה. אמר ר' לוי שטן ופנינה לשם שמים נתכוונו, שטן כי היכי דלא ליהוי איניש עדיף מאברהם, פנינה דכתיב וכעסתה צרתה גם כעס, כד דרשה רב אחא בפפוניא קם שטן נשקיה לכרעיה:

וישמעו שלשת רעי איוב וגו' ויועדו. א"ר יהודה אמר רב מלמד שנכנסו כלם בשער אחד. תנא בין כל אחד ואחד שלש מאות פרסה, מנא ידעי איכא דאמרי כלילא הוא דאית להו ואיכא דאמרי אילני הוא דאית להו כיון דכמישי הוו ידע, אמר רבא היינו דאמרי אינשי או חברותא כחברי דאיוב או מיתותא:

וישבו אתו לארץ. אמר רבי אין המנחמין רשאים לישב אלא ע"ג קרקע שנאמר וישבו אתו לארץ, ואין המנחמין רשאים לומר דבר עד שיפתח האבל שנאמר ואין דובר אליו דבר וכתוב בתריה אחרי כן פתח איוב את פיהו וגו' והדר ויען איוב וגו' ויען אליפז. ד"א אין דובר אליו דבר אפילו בדברי תורה:

איוב – פרק ג – רמז תתצד

יאבד יום אולד בו. אמר רבי יוחנן אסור לאדם לשמש מטתו ביום, אמר רב הונא מאי קראה יאבד יום אולד בו והלילה אמר הורה גבר לילה נתן להריון ולא יום, וריש לקיש אמר מהכא בוצה דרכיו ימות, וריש לקיש האי קרא דרב יוחנן מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדר' חנינא בר פפא דדרש ר' חנינא בר פפא אותו מלאך הממונה על ההריון לילה שמו נוטל את הטפה ומעמידה לפני הקב"ה ואומר רבש"ע טפה זו מה תהא עליה גבור או חלש חכם או טפש עשיר או עני, ואידך א"כ ליכתוב קרא גבר הורה מאי הורה גבר, לילה נתן להריון ולא יום, ור' יוחנן האי קרא דריש לקיש מאי עביד ליה, מיבעי ליה לכדרבי שמעון דא"ר שמעון ארבעה דברי הקב"ה שונאם ואני איני אוהבם, הנכנס לביתו פתאום ואצ"ל לביתו של חברו, והאוחז באמה ומשתין, והמשתין מים בפני מטתו ערום, והמשמש מטתו בפני כל חי, א"ר יהודה לישמואל אפילו בפני עכברים:

יאבד יום אולד בו, איוב מקלל יום לידתו וליל עבורו, א"ר מרינוס בר אושעיא אמר איוב הלואי היתה אמי נדה בשעה שבא אבי להזקק לה שתאמר לו הורה גבר אין עכשו עת הריון מגבר, ירמיה מקלל יום לידתו ויום עיבורו וכו' (בירמיה ברמז ש"א). ישנתי אז ינוח לי, ששה דברים סימן יפה לחולה (בישעיה ברמז תמ"ב):

איוב – פרק ג – רמז תתצה

או כנפל טמון לא אהיה וגו', ר' יוסיג הגלילי אומר עוללים אלו שבמעיי אמן שנאמר או כנפל טמון לא אהיה כעוללים לא ראו אור, ויונקים אלו שיונקים שדי אמן שנאמר אספו עוללים ויונקי שדים. ד"א עוללים אלו שבחוץ שנאמר להכרית עולל מחוץ, ואומר עוללים שאלו לחם, ויונקים אלו שעל שדי אמן שנאמר ויונקי שדים. אלו ואלו פתחו ואמרו שירה לפני המקום שנאמר אשירה לה' כי גאה גאה:

שם רשעים חדלו רוגז, ר' יוחנן וריש לקיש, ר' יוחנן אמר מפני מה נגזרה מיתה על הרשעי, אלא כל זמן שהרשעים חיים הם מכעיסין להקב"ה הה"ד הוגעתם ה' בדבריכם, וכיון שהם מתים הם פוסקים מלהכעיס להקב"ה, הה"ד שם רשעים חדלו רוגז. שם חדלו מלהכעיס להקב"ה, ומפני מה נגזרה מיתה על הצדיקים, אלא כל זמן שהצדיקים חיים נלחמים עם יצרם וכיון שהם מתים הם נינוחין שנאמר ושם ינוחו יגיעי כח. אמר ריש לקיש ליתן שכר טוב לאלו כפלים וליפרע מאלו כפלים, ליתן שכר טוב לצדיקים שלא היו ראויים לטעום טעם מיתה וקבלו טעם מיתה שנאמר לכן בארצם משנה יירשו, ולהפרע מאלו בכפלים שלא היו הצדיקים ראויים לטעום טעם מיתה וגרמו להם למות לכך כתיב ומשנה שברון שברם. ויגזור מיתה על הרשעים ולא על הצדיקים, אלא כדי שלא יאמרו הרשעים כלום הצדיקים חיים אלא בשביל שהם מסגלים מצות ומעשים טובים אף אנו נסגל מצות ומעשים טובים ונמצאת עשיה שלא לשמה:

איוב – פרק ג – רמז תתצו

קטן וגדול שם הוא ועבד חפשי מאדוניו, אמר ליה ר' זירא לר' ירמיה אטו לא ידעינן דקטן וגדול שם הוא, אלא כל המקטין עצמו בדברי תורה בעולם הזה נעשה חפשי לעולם הבא, וכל המשים עצמו כעבד בעולם הזה נעשה חפשי לעולם הבא. ועבד חפשי מאדוניו, האדם בחייו הוא עבד ליצרו וליוצרו ובשעה שהוא עושה רצון יוצרו הוא מכעיס יצרו וכן להפך, מת יצא לחירות. ד"א ועבד חפשי מאדוניו, ר' מיאשה בר בריה דריב"ל נשתקע בחליו שלשה ימים, כשנתישבה דעתו עליו א"ל בני היכן היית א"ל וכו' (כתוב ברמז תקפ"ד):

איוב – פרק ג – רמז תתצו

כי פחד פחדתי וגו'. ההוא תלמידא דהוה אזיל בתריה דר' ישמעאל בר' יוסי חזייה דקא מפחד אמר ליה חטאת את דכתיב פחדו בציון חטאים, א"ל הא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד, א"ל ההוא בדברי תורה כתיב. יהודה בר' נתן הוה קאזיל בתריה דרב המנונא חזייה דהוה קא מבעית א"ל יסורי קא בעית למייתי אנפשך דכתיב כי פחד פחדתי ויאתיני, א"ל והא כתיב אשרי אדם מפחד תמיד, אמר ליה ההוא בדברי תורה כתיב. תנו רבנן מעשה בהלל הזקן שהיה מהלך בדרך ושמע קול צוחה בעיר אמר מובטח אני שאין זה בתוך ביתי, עליו הכתוב אומר משמועה רעה לא יירא נכון לבו בטוח בה'. אמר רבא האי קרא מרישיה לסיפיה מדריש ומסיפיה לרישיה מדריש מ"ט בטוח בה', משמועה רעה לא יירא:

לא שלותי ולא שקטתי, אמר יעקב לא שלותי מלבן, ולא שקטתי מעשו, ולא נחתי מדינה, ויבא רוגז בא עלי רוגזו של יוסף:

איוב – פרק ד – המשך רמז תתצו

הנסה דבר אליך תלאה. אמר ליה אליפז לאיוב אתה משוה אותך לאברהם שנאמר ואתמשל כעפר ואפר והוא דן אותי כדור הפלגה שנאמר הורני לחומר, וכתיב ותהי להם הלבנה לאבן והחמר היה להם לחומר, וכי מעשיך כאברהם הנסה דבר אליך תלאה אברהם נתנסה בעשרה נסיונות ועמד בכלן ואתה בנסיון אחד:

הנה יסרת רבים, אתה היית מנחם כל בעלי כשלוון, כשהיה סומא בא אצלך היית מנחמו ואומר לו אם היית בונה בית לא היית רוצה לפתוח לו חלונות, כך עתיד הקב"ה לשתבח בך שנאמר אז תפקחנה עיני עורים, ואם היית עושה קיתון לא היית רוצה לעשות לו אזנים שנאמר ואזני חרשים תפתחנה וגו'. כושל יקימון מליך וברכים כורעות תאמץ אז ידלג כאיל פסח ועכשיו שנגע בך נבהלת כי עתה תבא אליך ותלא תגע עריך ותבהל הלא יראתך כסלתך, על שאמרת אדם צדיק אני ולמ מיסרני. וכי ראית צדיק אובד מימיך. זכר נא מי הוא נקי אבד, נח שהיה צדיק נמלט מכל דורו, אברהם מכבשן האש, יצחק מן המאכלת, יעקב מן המלאך, משה מחרב פרעה, ישראל ממצרים ושקעום בים. מנשמת אלוה יאבדו שנאמר נשפת ברוחך, אף כל הרשעים שעתידין לעמוד שאגת אריה וקול שחל וגו'. א"ל איוב אם כן הסתכל באביך עשו, א"ל אין לי עסק עמו שנאמר הבן לא ישא בעון האב. ליש אובד מבלי טרף זה עשו שהוא עובד מבלי מעשים. ובני לביא יתפרדו אלו אלופיו. א"ל איוב ואתה מי אמר לך ואלו דבר יגונב, אני נביא אני אין לי עסק עמך אלא להוכיחך. בשעפים מחזיונות לילה, א"ל הקב"ה לאליפז לעבדי איוב הוכחת בחזון אני מעמיד ממך בן נביא שיפרע מבית אביך בחזון שנאמר חזון עובדיה. תנו רבנן ולא תונו איש את עמיתו באונאת דברים הכתוב מדבר, או אינו מדבר אלא באונאת ממון, כשהוא אומר וכי תמכרו ממכר וגו' הרי אונאת ממון

אמור, ומה אני מקיים לא תונו, באונאת דברים, הא כיצד אם היה בעל תשובה לא יאמר לו זכור מעשיך הראשונים, אם היה בן גרים לא יאמר לו זכור מעשה אבותיך, ואם היה גר ובא ללמוד תורה לא יאמר לו פה שאכל שקצים ורמשים יבא וילמוד תורה שנאמרה מפי השכינה, אם היו יסורין או חלאים באין עליו, לא יאמר לו כדרך שאמרו חבריו לאיוב הלא יראתך כסלתך תקותך ותום דרכיך זכר נא מי הוא נקי אבד ואיפה ישרים נכחדו, אם היו חמרין מבקשים תבואה ממנו לא יאמר להם לכו אצל פלוני שמוכר תבואה ויודע בו שלא מכר תבואה מעולם. ר' יהודה אומר אף לא יתלה עיניו על המקח בשעה שאין לו דמים שהרי דבר זה מסור ללב וכל דבר המור ללב כתיב בו ויראת מאלהיך:

מנשמת אלוה יאבדו זה דור המבול. ומרוח אפו יכלו אלו אנשי סדום. שאגת אריה וקול שחל, ארי היה בא ליכנס לתיבה היו שיניו קהות הדא הוא דכתיב ושני כפירים נתעו. ד"א שאגת אריה זה יהודה שנאמר גור אריה יהודה, א"ר יוחנן בשעה שתפס יוסף את בנימן ואמר האיש אשר נמצא הגביע בידו, מיד כעס יהודה ושאל בקול גדול והלך קולו ארבע מאות פרסה עד ששמע חושים בן דן וקפץ ובא מארץ כנען ובא אצל יהודה ושאלו שניהם ובקשה ארץ מצרים להפוך עליהם. ושני כפירים נתעו, אלו גבוריו של יוסף, כיון שכעס יהודה נתעו שניהם של כלם, ריב"ל אומר אף אחיו של יוסף כיון שראו יהודה בכעס אף הם נתמלאו חמה ובעטו בארץ ועשו אותה תלמים תלמים, שנאמר ליש אובד מבלי טרף ובני לביא יתפרדו, מבלי טרף זה יהודה שמכר עצמו על בנימין, אמר שמא ימחול לי הקב"ה על אותו עון שהטעיתי את אבא ואמרת לי אני מביאו לך, באותה שעה נתמלא חמה, כיון שראה יוסף סימניו של יהודה שהוא כועס בהם, מיד נזדעזע ונבהל אמר שמא יהרגני, ומה הם הסימנים של יהודה, עינו של ימין זולגת דם, ויש אומרים חמשה לבושים היה לבוש ונימא אחת היה לו בלבו כיון שהוא כועס קורעת את כלם, מה עשה יוסף באותה שעה, אותו עמוד של אבן שהיה יושב עליו בעט בו ועשאו גל של צרורות, מיד תמה יהודה אמר זה גבור כמותנו, באותה שעה אחז יהודה את חרבו לשלפה ואינה נשלפת לו, אמר יהודה ודאי ירא אלהים הוא, ועליו אמר קהלת החכמה תעוז לחכם זה יוסף אין נבון וחכם כמון, מעשרה שליטים אשר היו בעיר אלו השבטים. (ומדרש איוב מוסיף) כשבא חושים בן דן אצל יהודה שאגו שניהם ומקולם נפלו שתי עיירות גדולות שבמצרים פיתום ורעמסס, ועל דבר זה נגזר על ישראל לבנותם שנאמר ויבן ערי מסכנות וגו':

בשעפים מחזיונות לילה, מה בין נביאי ישראל לנביאי עובדי אלילים, ר' חמא בר חנינא ור' יששכר דכפר מנדו, ר' חמא בר חנינא אמר אין הקב"ה נגלה על נביאי עובדי אלילים אלא בחצי דבור שנאמר ויקר אלהים אל בלעם, א"ר יששכר אין לשון הזה ויקר אלא לשון טומאה כמה דאת אמר כי יהיה בך איש אשר לא יהיה טהור מקרה לילה, אבל לנביאי ישראל אינו נגלה אלא בדבור שלם בלשון חבה בלשון קדושה בלשון שמלאכי השרת מקלסין שנאמר וקרא זה אל זה ואמר. א"ר יוסי בר ביסא אין הקב"ה נגלה על נביאי עובדי אלילים אלא בשעה שדרך בני אדם לפרוש אלו מאלו, הדא הוא דכתיב בשעפים מחזיונות לילה בנפול תרדמה על אנשים ואלי דבר יגונב, ואין הקב"ה נגלה על עובדי אלילים אלא כשם שבא ממרחק כדכתיב מארץ רחוקה באו אלי, אבל נביאי ישראל מיד ויקרא. מה בין נביאי ישראל לנביאי עו"א, ר' חנינא בר פפא אמר משל למלך שהיה הוא ואוהבו בטרקלין וביניהם וילון, כשהיה מדבר עם אוהבו מקפל הוילון עד שרואהו פנים אל פנים, אבל לאחר אינו עושה כן אלא מדבר עמהם ומחיצת הוילון פרוסה ואינו רואה אותה. ו. רבנן אמרין משל למלך שהיה לו אשה ופלגש כשהוא בא אצל אשתו הוא בא בפרהסיא וכשהוא בא אצל פילגשו הוא בא במטמוניות, כך אין הקב"ה נגלה על עובדי אלילים אלא בלילה שנאמר ויבא אלהים אל בלעם לילה, ויבא אלהים אל לבן הארמי בחלום הלילה, ויבא אלהים אל אבימלך בחלום הלילה, הוי רחוק מרשעים ה' אלו נביאי עובדי אלילים, ותפלת צדיקים ישמע אלו נביאי ישראל:

האנוש מאלוה יצדק אם מעושהו יטהר גבר. וכי אפשר לו לאדם להיות צדיק יותר מבוראו מה אלישע אמר לשונמית למועד הזה כעת חיה את חובקת בן, הקב"ה שבשר את שרה לא כל שכן, יעקב כשהלך אצל פרעה לא הלך מאצלו עד שברכו, ומה ברכו, אמר יעלה נילוס לרגלך שנאמר ויברך יעקב את פרעה, אני כשאבוא אליכם אבוא טעון ברכות שנאמר בכל המקום אשר אזכיר את שמי אבוא אליך וברכתך ואימתי כשהוקם המשכן שנאמר יברכה ה' וישמרך. אמר הקב"ה בועז מנחם ואני איני מנחם שנאמר ויען בועז ויאמר לה וגו' וכתוב כי נחמתני, כשיבא הקב"ה לנחם את ירושלים עאכ"ו:

איוב – פרק ד – רמז תתצח

הלא נסע יתרם בם ימותו ולא בחכמה. א"ר חנינא כך אנשי דור המבול עושים, היה אחד מהם מוציא קופתו מלאה תורמוסין היה זה בא ונוטל פחות משהו פרוטה וזה בא ונוטל פחות משהו פרוטה עד מקום שאינו יכול להוציא ממנו בדיו, אמר להם הקב"ה אתם עשיתם שלא כשורה אף אני אעשה עליכם שלא כשורה הדא הוא דכתיב הלא נסע יתרם בם. ימותו ולא בחכמה בחכמת תורה. מבקר לערב יוכתו מבלי משים לנצח יאבדו, אין משים אלא דין שנאמר ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:

איוב – פרק ה – המשך רמז תתצח

אשר קצירו רעב יאכל. אשר קצירו זה נמרוד, רעב יאכל זה אברהם. ואל מצנים יקחהו לא בזיין ולא במגן אלא בתפלה ובתחנונים הדא הוא דכתיב וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו וגו', ריש לקיש אמר אליעזר לבדו היה ששמו שי"ח:

ושאף צמים חילם, מי דחק לממונו של נמרוד, אברהם וכל המצומתין לו. ד"א אשר קצירו זה פרעה, רעב יאכל זה משה ואהרן, ואל מצנים יקחהו לא בזיין ולא במגן אלא בתפלה ובתחנונים הדא הוא דכתיב וישמע אברם כי נשבה אחיו וירק את חניכיו וגו', ריש לקיש אמר אליעזר לבדו היה ששמו שי"ח:

ושאף צמים חילם, מי דחק לממונו של נמרוד, אברהם וכל המצומתין לו. ד"א אשר קצירו זה פרעה, רעב יאכל זה משה ואהרן, ואל מצנים יקחהו לא בזיין ולא במגן אלא בתפלה ובתחנונים שנאמר ויאמר ה' אל משה מה תצעק אלי, ושאף צמים חילם מי דחק לממונו של פרעה, משה ואהרן והמצומתין להם. ד"א אשר קצירו זה סיחון ועוג וכו'. ד"א זה סיסרא וכו'. ד"א זה המן וכו'. ד"א זה שלשים ואחד מלכים וכו'. ושאף צמים חילם מי דחק לממונם, יהושע וכל המצומתין לו. כי אדם לעמל יולד, איני יודע אם לעמל פה אם לעמל מלאכה (כתוב ביהושע ברמז ו')

ובני רשף יגביהו עוף. א"ר יצחק כל הקורא קריאת שמע על מטתו מזיקין בדלין הימנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף, ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו, ואין רשף אלא מזיקין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף וקטב מרירי. אמר ריש לקיש כל העוסק בתורה יסורין בדלין ממנו שנאמר ובני רשף יגביהו עוף, ואין עוף אלא תורה שנאמר התעיף עיניך בו ואיננו, ואין רשף אלא יסורין שנאמר מזי רעב ולחומי רשף:

עושה גדולות ואין חקר. דרש ר' חנינא בר פפא בוא וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם אד נותן חפציו בחמת צרורה ופיה למעלה ספק משתמר ספק אינו משתמר, אבל הקב"ה צר את העובר במעי אמו פתוחה ופיה למטה ומשתמר. ד"א אדם נותן חפציו בכף מאזנים כל זמן שמכביד יורד למטה ואלו הקב"ה צר את העובר במעי אשה וכל זמן שמכביד עולה למעלה. דרש ר' יוסי הגלילי בוא

וראה שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, אדם נותן זרעונית לערוגה כל אחד ואחד עולה למינו, ואלו הקב"ה צר עובר במעי אמו וכלם עולים למין אחד. ד"א צבע נותן סממנין ליורה שלו כלם עולים לצבע אחד ואלו הקב"ה צר עובר במעי אמו וכל אחד ואחד עולה למינו. א"ר יהושע קשה היא ירידת גשמים שהיא שקולה כנגד כל מעשה בראשית, מה טעם, עושה גדולות ואין חקר וכתוב בתריה הנותן מטר על פני ארץ. ר' אחא מייתי לה מהכא עושה ארץ בכחו מכין תבל בחכמתו לקול תתו המון מים בשמים, ואין קול אלא גשמים שנאמר תהום אל תהום קורא לקול צנורין. ת"ר ארץ ישראל שותה בתחלה וכל העולם כלו שותה לבסוף, ארץ ישראל שותה מי גשמים וכל העולם כלו שותה מי תמצית, ארץ ישראל משקה הקב"ה בעצמו וכל העולם כלו על ידי שליח שנאמר הנותן מטר על פני ארץ ושולח מים על פני חוצות:

לשום שפלים למרום וקודרים שגבו ישע. רבי חנן דצפורי בשם רבי שמואל בר נחמני מפני ארבעה דברים חזר הקב"ה שלא תהא הארץ שותה אלא מלמעלה, משום בעלי זרוע, ובשביל להסיר טללי רעים, ושיהיה הגבוה שותה כנמוך ושיהיו הכל תולים עיניהם למעלה, הדא הוא דכתיב לשום שפלים למרום וגו':

איוב – פרק ה – רמז תתצט

מפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושיה. א"ר שילא מחשבה מועלת אפילו לדברי תורה שנאמר מפר מחשבות ערומים וגו', רבא אמר אם עוסקים לשמה אינה מועלת שנאמר רבות מחשבות בלב איש ועצת ה' היא תקום, עצה שיש בה דבר ה' היא תקום לעולם, א"ר חנן למה נקרא שמה תושיה, מפני שהיא מתשת כחו של אדם. ד"א תושיה שנתנה בחשאי מפני השטן. ד"א דברים של תהו שהעולם שותת עליהם:

לוכד חכמים בערמם. לפי שהיה משה משמר את עצמו כל אותן ארבעים שנה שלא להקפיד כנגדם שהיה ירא מן השבועה שנשבע הקב"ה אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה, א"ל והרי סלע כשם שאתה רוצה להוציא מסלע זו כך תוציא מזו צווח עליהם שמעו נא המורים וגו' ואעפ"כ לא עשה משה אלא מסלע שא"ל הקב"ה וא"ל לכן לא תביאו את הקהל הזה:

בשש צרות יצילך. אם שית אינון קאימנא בהון, אם שבע אינון קאימנא בהון. ברעב פדך ממות כי זה שנתים הרעב. ובמלחמה מידי חרב יש לאל ידי לעשות עמכם רע:

בשוט לשון תחבא. א"ר אחא קשה היא הלשון שמי שבראה עשה לה מקום טמון לתוכו. ולא תירא מפחד עשו ואלופיו. לשוד ולכפן תשחק זה לבן שהיה כפון על ממונו. כי עם אבני השדה בריתך ויקח מאבני המקום. וידעת כי שלום אהלך, מעשה ראובן ובלהה מעשה יהודה ותמר. ופקדת נוך ולא תחטא, יעקב בן פ"ד ולא ראה טפת קרי מימיו:

וידעת כי רב זרעך. אמר ר' יעקב לא נפטר יעקב אבינו מן העולם עד שראה (ל') [ס'] רבוא מבני בניו שנאמר תבא בכל"ח אלי קבר, ר' יצחק ורבנן ר' יצחק אמר תבא לח אלי קבר, ורבנן אמרין תבא בכולא אלי קבר מלא שאינו חסר כלום שנאמר ויבא יעקב שלם. אמר מר זוטרא מת בן ששים זו מיתת כל אדם שנאמר תבא בכלח אלי קבר, בכל"ח בגימטריא שתין הוו:

ברעב פדך ממות וגו'. פדך ממות פדך מרעב מבעי ליה, אמר רבי יהודה אמר רב מתוך שהרעב עצמו בשני רעבון נצול ממיתה משונה. ת"ר בזמן שהצבור שרוים בצער יחיד הפורש מהם שני מלאכי השרת המלוין לו מניחים ידיהם על ראשו ואומרים לו פלוני שפרש מן הצבור אל יראה בנחמת צבור:

כי עם אבני השדה בריתך, מדבר ביעקב שנאמר ויפגע במקום, אמר אברהם נשא שתי נשים והוליד צדיק ורשע, יצחק אבא מן אשה אחת צדיק ורשע, אני נוטל ארבעה נשים כמה יעמדו ממני, נטל ארבעה אבנים ואמר אם מתאחות זו לזו מובטח אני שמטתי שלמה, מיד וישכם יעקב בבקר ויקח את האבן, הוי עם אבני השדה בריתך:

וידעת כי שלום אהלך. שנו רבותינו שלשה דברים צריך אדם לומר בתוך ביתו ערב שבת עם חשכה עשרתם ערבתם הדליקו את הנר, מנא הני מילי א"ר יהושע בן לוי דאמר קרא וידעת כי שלום אהלך ופקדת גוך ולא תחטא:

איוב – פרק ה – רמז תתק

אמר ר' תנחום בר חנילאי כל אדם שאין לו אשה שרוי בלא טובה בלא שמחה בלא ברכה. בלא טובה דכתיב לא טוב היות האדם לבדו. בלא שמחה דכתיב ושמחת אתה וביתך, בלא ברכה דכתיב להניח ברכה אל ביתך. במערבא אמרי בלא תורה בלא חומה, בלא תורה דכתיב האם אין עזרתי בי ותושיה נדחה ממני, בלא חומה דכתיב נקבה תסובב גבר, רבא בר עולא אמר אף בלא שלום דכתיב וידעת כי שלום אהלך. א"ר יהושע בן לוי כל היודע באשתו שהיא יראת שמים ואינו פוקדה נקרא חוטא שנאמר ופקדת גוך ולא תחטא. א"ר יהושע בן לוי חייב אדם לפקוד את אשתו בשעה שהוא יוצא לדרך שנאמר וידעת כי שלום אהלך, א"ר יוסף ואפילו סמוך לוסתה, ואע"ג דאמור רבנן חייב אדם לפרוש מאשתו סמוך לוסתה וכמה אמר רבא עונה, והני מילי לדבר הרשות אבל לדבר מצוה מיטרד. תנו רבנן האוהב את אשתו בגופו והמכבדה יותר מגופו והמדריך בניו ובנותיו בדרך ישרה והמשיאן סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך:

איוב – פרק ו – המשך רמז תתק

לו שקול ישקל כעשי. אמר רבא עפרא בפומיה דאיוב חברותא כלפי שמיא. לא יש בינינו מוכיח, אמר רבא עפרא בפומיה דאיוב כלום יש עבד שמוכיח את רבו:

למס מרעהו חסד. א"ר כהנא אמר ריש לקיש כל המגדל כלב רע בתוך ביתו מונע חסד מתוך ביתו שנאמר למס מרעהו חסד, שכן בלשון יוני קורין לכלב למס, רב נחמן בר יצחק אמר פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שדי יעזוב. ההיא איתתא דעלת להווא ביתא למיפא, נבח בה כלבא ואתעקר ולדא, אמר לה מרא דביתא לא תדחלי שקילי ניביה ושילי טופריה, אמר ליה שקילי טיבותיך ושדי אחיזרא כבר נד ולד. א"ר חייא בר אבא א"ר יוחנן כל המונע תלמיד חכם מלשמשו כאלו מונע ממנו חסד שנאמר למס מרעהו חסד, רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שדי יעזוב. אמרו רז"ל יעקב נטל את דינה ונתנה בתיבה, אמר הרשע הזה עינו רמה שלא יתלה עיניו ויראה אותה ויקח אותה ממנו, רב הונא בשם ר' אבא כהן ברדלא א"ל הקב"ה למס מרעהו חסד, רב נחמן בר יצחק אמר אף פורק ממנו יראת שמים שנאמר ויראת שדי יעזוב. אמרו רז"ל יעקב נטל את דינה ונתנה בתיבה, אמר הרשע הזה עינו רמה שלא יתלה עיניו וירא אותה ויקח אותה ממנו, רב הונא בשם ר' אבא כהן ברדלא א"ל הקב"ה למס מרעהו חסד את מנעת חסדא מן אחוך אינסיבת ליה לא נזיפתא, לא בקשת להשיאה למהול הרי היא נשאת (גיורת) לערל, לא בקשת להשיאה דרך היתר הרי היא נשאת דרך איסור, הדא הוא דכתיב ותצא דינה בת לאה. אלו היתה לעשו היתה מגיירת אותו כשם שגיירה לאיוב:

ילפתו ארחות דרכם. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן כל העושה מצוה אחת בעולם הזה מקדמתו והולכת לפניו לעולם הבא שנאמר והלך לפניך צדקך, וכל העושה עבירה אחת בעולם הזה מלפתו והולכת לפניו ליום הדין שנאמר ילפתו ארחות דרכם יעלו בתהו ויאבדו, ר' אלעזר אומר קשורה היא לו ככלב שנאמר ולא שמע אליה לשכב אצלה בעולם הזה, להיות עמה לעולם הבא. לפי שאמר ויראו בני האלהים את בנות האדם אלו הבתולות, כי טובות הנה אלו הפנויות, ויקחו להם נשים אלו נשי אנשים, מכל אשר בחרו אף על הזכור ועל הבהמה, לפיכך כשבאו עליהם המים כמין אשה באו עליהם שנאמר ילפתו אלא אשה שנאמר ויחרד האיש וילפת והנה אשה, ואין ארחות אלא אשה שנאמר אורח כנשים, ואין דרך אלא אשה שנאמר כי דרך נשים לי, הוי במה שחטאו בו נפרע מהם:

איוב – פרק ז – רמז תתקא

הלא צבא לאנוש עלי ארץ. אמר ר' אלעזר שלשה צבאים הם, צבא לשמים ולארץ, צבא לתלמידים, צבא ליסורים. לשמים ולארץ דכתיב ויכלו השמים והארץ וכל צבאם, לתלמידים דכתיב כל ימי צבאי איחל, ליסורים דכתיב הלא צבא לאנוש עלי ארץ. כל צביונו של אדם אינו אלא על הארץ ומה הנאה יש לו. וכימי שכיר ימיו, ר' נחמיה בריה דר' שמואל אמר אם זכה צבא לו ואם לא צבא עליו, בנה בנין ועלה בידו צבא לו, בנה בנין ונפל ממנו ומת צבא עליו, אכל פתו והנאתו צבא לו, עמד תוך גרונו וחנקתו צבא עליו, אכל פתו והנאתו צבא לו, עמד תוך גרונו וחנקתו צבא עליו, הרבה צבאים מינה הקב"ה לאדם לתבוע דקיון שלו, הרבה דובים הרבה אריות הרבה נחשים הרבה עקרבים, ולא עוד אלא כימי שכיר ימיו. בן סירא אמר, אלוה העלה סמנין מן הארץ, בהם הרופא מרפא את המכה, ובהם רוקח מרקח את המרקחת, רבנן אמרין אפילו דברים שאתה רואה אותם כאלו הם יתרון לברייתו של עולם כגון יתושים ופרעושים זבובים אף הם בכלל ברייתו של עולם, ובכל הקב"ה עושה שליחותו אפילו על ידי נחש אפילו על ידי עקרב אפילו על ידי יתוש אפילו על ידי צפרדע. ר' תנחומא בשם ר' מנחמא ר' ברכיה בשם ר' חלבו הוה משתעי חד בר נש הוה קאי על כף נהרא חמא חד עורדען טען חד עקרב ומגיזה יתיה נהרא, כיון דעבד שליחותיה אהדריה לאתרא. ר' פנחס בשם ר' חנן דצורי אמר עובדא הוה בחד גבר דהוה קאים למחצד בהדא בקעה בית טרפא, חמא חד עשבא ולקיט יתה ועבד יתה כלילא לרישיה, אתא חד חויא ומחא יתיה וקטל יתיה, אתא ההוא גברא וקם למסתכל בההוא חויא, אמר תמה אני על מאן דקטל הדין חויא, אמר ההוא גברא אנא קטלית יתיה, אמר ליה את יכיל מרים הדין עשבא מן רישיה, א"ל אין, כיון דארים יתיה אמר ליה יכיל את מרים הדין חויא בהדין חוטרא אמר ליה אין, כיון דקרב בההוא חויא מיד נשרו אבריו. ר' ינאי הוה יתיב ושונה בשער עירו, וראה נחש מרתיע ובא והוה מרדף מהדין סיטרא להדין סיטרא, אמר זה הולך לעשות שליחותו מיד נפלה הברה בעיר פלוני בן פלוני נשכו נחש ומת. ר' אלעזר הוה יתיב ומטייל בבית הכסא אתא חד רומאי וקדים יתיה ויתייב ליה, אמר לית דין על מגן, מיד אתא חויא ומחא יתיה וקטל יתיה וקרי עליה ואתן אדם תחתין ואתן אדום תחתין. ר' יצחק הוה מטייל על משוניתא דימא בקסרין וחמא תמן קולית אחת והוה מצנע לה והיא מתגלגלא, אמר זו מוכנת לעשות שליחותה, עבר חד בלדר ונכשל בה ומת, אזלין ופשפשוניה ואשכחוניה טעין כתבין בישין על הדין יהודאין דקסרין וכו' (כתוב בקהלת ברמז תתקע"ב):

כלה ענן וילך כן יורד שאול לא יעלה. אמר רבא מכאן שכפר איוב בתחית המתים:

איוב – פרק ז – רמז תתקב

ותפקדנו לבקרים לרגעים תבחננו. תניא ר' יוסי אומר אדם נדון בכל יום שנאמר ותפקדנו לבקרים, ר' נתן אומר בכל שעה שנאמר לרגעים תבחננו, אמר רבא מאי טעמא דר' יוסי, מאי טעמא כדקאמר טעמא ותפקדנו, אן הכי קאמרינן כר' נתן מאי טעמא לא קאמר דאמר בחינה עיוני בעלמא הוא פקידה נמי עיוני בעלמא הוא, אלא א"ר חסדא מהכא לעשות משפט עבדו ומשפט עמו ישראל דבר יום ביומו:

למה שמתני למפגע לך וכו'. אלא שכינה הכתוב וכו' (כתוב ברמז צ"ט):

איוב – פרק ח – רמז תתקג

והיה ראשיתך מצער ואחריתך ישגה מאד. אמר רבי אלעזר בר' צדוק למה צדיקים דומים בעולם הזה, לאילן שכלו עומד במקום טהרה ונפו נוטה למקום טומאה, נקצץ נופו נמצא כלו עומד במקום טהרה, אף הקב"ה מביא יסורין על הצדיקים בעולם הזה כדי שיירשו המדרגה התחתונה שנאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות:

איוב – פרק ח – רמז תתקד

והיה ראשיתך מצער. אתה מוצא כל המצטער בתחלה נוח לו בסופו, אברהם הושלך לכבשן האש וגלה מבית אביו ורדפו אחריו (ט"ז) [ט] מלכים ונתנסה בעשר נסיונות ולבסוף נח שנאמר ואברהם זקן וגו', יצחק ויקנאו אותו פלשתים ויאמר אבימלך לך מעמנו, ולבסוף ראו ראינו כי היה ה' עמך, יעקב מצטער בנערותו רבת צררוני מנעורי יאמר נא ישראל עד שהיה במעי אמו בקש עשו להרגו שנאמר ויתרוצצו הבנים, וברח מלבן ופגע בעשו בא עליו צרת דינה וצרת יוסף ולבסוף נח ויכלכל יוסף, וכן ירושלים והיה באחרית הימים נכון יהיה הר בית ה' בראש ההרים. והיה ראשיתך מצער זה אברהם שהוליד יצחק וישמעאל ובניו שנים עשר נשיאי ולבסוף בני קטורה הרי שלשים הוי ואחריתך ישגה מאד, ושלש נשים נשא אברהם, שרה בתו של שם, קטורה בתו של יפת, הגר בתו של חם:

היגאה גומא בלא בצה. וכי אפשר לגומא זה להתגדל בלא בצה ובלא מים וכי אפשר לאחו זה להיות בלא מים, כך אי אפשר להם לישראל להיות אלא אם כן מתעסקין בדברי תורה, ולפי שפרשו מדברי תורה בא עליהם השונא לכך נאמר ויבא עמלק:

איוב – פרק ט – המשך רמז תתקד

חכם לבב ואמיץ כח. חכם לבב זה הקב"ה שנאמר עמו חכמה (ותושיה) [וגבורה]:

מי הקשה אליו וישלם. דור המבול נתקשו כנגדו הביא עליהם מי המבול, דור הפלגה נתקשו כנגדו הפיצם בכל העולם, אנשי סדום נתקשו כנגדו וה' המטיר על סדום, פרעה אמר מי ה' אשר אשמע בקולו אף הוא נתקשה שנאמר ויהי כי הקשה פרעה:

המעתיק הרים ולא ידעו אשר הפכם באפו. א"ר אליעזר עיקר שלותה של סדום לא היה אלא נ"ב שנה ומהם כ"ה שנה היה הקב"ה מרעיש עליהם הרים ומביא עליהם זועות כדי שיעשו תשובה ולא עשו, הדא הוא דכתיב המעתיק הרים ולא ידעו:

המרגיז ארץ ממקומה. תניא ר' יוסי אומר אוי להם לבריות שרואות ואינם יודעות מה רואות, ועומדים ואינם יודעים על מה הם עומדים, הארץ על מה היא עומדת על העמודים שנאמר המרגיז ארץ ממקומה ועמודיה יתפלצון, עמודים על המים שנאמר לרוקע הארץ על המים, מים על ההרים שנאמר על ההרים יעמדו מים, ההרים על הרוח שנאמר כי הנה יוצר הרים ובורא רוח, רוח בסערה שנאמר רוח סערה עושה דברו, וסערה תלויה בזרועו של הקב"ה שנאמר ומתח זרועות עולם, וחכמים אומרים על שנים עשר עמודים עומדת שנאמר יצב גבולות עמים למספר בני ישראל, ויש אומרים על שבעה עמודים עומדת שנאמר חצבה עמודיה שבעה, ר' אלעזר בן שמוע אומר על עמוד אחד עומד וצדיק שמו שנאמר וצדיק יסוד עולם:

האומר לחרס ולא יזרח. זה יעקב, ובעד כוכבים יחתום אלו עשרת השבטים שהם נכנסין ויוצאין במצרים ולא היו יודעים שיוסף קיים ונתגלה ליעקב הדא הוא דכתיב וירא יעקב כי יש שבר:

האומר לחרס ולא יזרח. הרי כל חכמתו של איוב, וכי אין אנו יודעים שאם אומר הקב"ה לשמש ולכוכבים שלא יזרחו שאינם זורחים, אלא לא אמר כי אם על יעקב ובניו שנמשלו לכוכבים שנאמר השמש והירח וגו'. האומר לחרס ולא יזרח, כ"ב שנה שהיה יוסף במצרים נגזר רוח הקדש מיעקב ומבניו ולא היה רחוק מהם אלא מהלך ארבעה ימים ולא היו יודעים, ולמה כך, אלא כדי שלא יהיו הנביאים מתגאים הראה להם הקב"ה כחם שאינם כלום, וכן אתה מוצא בגדול הנביאים לפי שאמר הדבר אשר יקשה מכם, אמר לו הקב"ה חייך שאפילו דין שהנשים יודעות אינך יודע שנאמר ויקרב משה את משפטן, וכתוב כן בנות צלפחד דוברות:

עושה עש כסיל וכימה. שמואל רמי כתיב עושה עש כסיל וכימ וכתוב עושה כימה וכסיל, אלמלא חמה של כסיל לא נתקיים העולם מפני צינה של כימה, ואלמלא צינה של כימה לא נתקיים העולם מפני חמה של כסיל, וגמירי דאי לאו עוקצא דעקרבא דמנח בנהר דינור כל דהוה טריק ליה עקרבא לא הוה חיי, והיינו דקאמר ליה קוב"ה לאיוב התקשר מעדנות כימה מושכות כסיל תפתח, מאי כימה, אמר שמואל כי מאה כוכבי, אמרי לה דמיכנפן, ואמרי לה דמיבדרי. מאי עש, א"ר יהודה יותא, מאי יותא, א"ר זנב טלה ואמרי לה רישא דעגלא, ומסתברא כמאן דאמר זנב טלה דכתיב ועיש על בניה תנחם אלמא חסרה ומתחזיא כטרפא דטריף, והאי דקאזלא אבתרה דאמרה ליה הב לי בני, שבשעה שבקש הקב"ה להביא מבול לעולם נטל שני כוכבים מכימה והביא מבול לעולם, וכשבקש לסתמה נטל שני כוכבים מעיש וסתמה, וליהדרינהו לה אין הבור מתמלא מחוליתה, אי נמי אין קטיגור נעשה סניגור, וליברי לה תרי כוכבי אחריני, אין כל חדש תחת השמש, אר"נ בר יצחק ועתיד הקב"ה להחזירם לה שנאמר ועיש על בניה תנחם. עושה גדולות עד אין חקר, דרש ר' חנינא בר פפא (לעיל ברמז תתצ"ט):

אשר בשערה ישופני. א"ר אבא איוב בסערה חרף ובסערה השיבוהו, בסערה חרף אמר לפניו רבש"ע שמא רוח סערה עברה לפניך ונתחלף לך בין איוב לאיוב, ובסערה השיבוהו דכתיב ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר, אמר לו שוטה שבעולם הרבה נימין בראתי בראשו של אדם וכל נימא ונימא בראתי לה גומא בפני עצמה כדי שלא יהיו שתי נימות יונקות בגומא אחת שאלמלי כן מכחישות מאור עיניו של אדם, בין גומא לגומא לא נתחלף לי, בין איוב לאיוב יתחלף לי:

מי פלג לשטף תעלה. א"ר יהושע דסכנין בשם רבי לוי בערביא קורין לשערה שיטפא שכל שער ושער ברא לו הקב"ה מעין בפני עצמו. מעשה בכהן אחד שהיה רואה את הנגעים נתמעטה ידו בקש לצאת לחוצה לארץ קרא לאשתו ואמר לה בשביל שבני אדם רגילים לבא אצלי לראות נגיעהן בואי ואני אלמדך,

אם ראית שערו של אדם שיבש המעין תהי יודעת שלקה, אמרה ליה אם כל שער ברא לו הקב"ה מעין שתהא שותה ממנו, אתה שאתה אדם עאכ"ו שברא לך הקב"ה פרנסה. ד"א מי פלג לשטף כשהקב"ה בורא את האדם במדה הוא בורא אותו, רובו מים הוא נעשה איסתניס, רובו דם נעשה מצורע, חציו דם וחציו מים הרי זה אדם שלם. ד"א מי פלג לשטף הרבה טפים בראתי בעבים וכל טפה וטפה בראתי לה דפוס בפני עצמה כדי שלא יהיו שתי טפים יוצאות מדפוס אחד שאלמלי יוצאות שתי טפי מדפוס אחד מטשטשת כל הארץ ואינה עושה פירות, בין טפה לטפה לא נתחלף לי בין איוב לאויב נתחלף לי, ומאי משמע דהאי תעלה לישנא דדפוס הוא, דכתיב ויעש תעלה כבית סאתים זרע סביב למזבח, ודרך להזיז קולות הרבה קולות בראתי בעבים וכל קול וקול בראתי לו שביל לעצמו כדי שלא יהו שתי קולות יוצאות בשביל אחד שאלמלי יוצאות בשביל אחד מחריבות את כל העולם כלו, בין שביל לשביל לא נתחלף לי, בין איוב לאויב יתחלף לי:

אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה. ר' לוי אמר שני בני אד אמרו ד"א, אברהם ואיוב, אברהם אמר חלילה לי מעשות כדבר הזה להמית צדיק עם רשע והיה כצדיק כרשע, ואיוב אמר אחת היא על כן אמרתי תם ורשע הוא מכלה, אברהם נטל שכר עליה ואיוב נענש עליה, אברהם אמרה בשולה איוב אמרה פגה, אחת היא על כן אמרתי וכו':

אם שוט ימית פתאם. אנטונינוס שאל את רבינו מהו אם שוט ימית פתאם, א"ל גזור דיסב מאה מגלבין ויהבין גביה מאה דינרין דין סכום לדין ודין סכום לדין ולא מפקין מיניה כלום:

למסת נקים ילעג, א"ר אחא בשעה שהצדיקי מבקשים לישב בשלוח בעולם הזה השטן מקטרג ואומר לא די להם מה שמתוקן להם לעתיד לבא אלא שהם מבקשים להם לישב בשלוח בעוה"ז, תדע לך שהוא כן, ע"י שבקש יעקב אבינו לישב בשלוח בעוה"ז נזדווג לו שטנו של יוסף:

ארץ נתנה ביד רשע. ר"א אומר בקש איוב להפוך קערה על פיה, א"ל ר' יהושע לא דבר איוב אלא כנגד השטן על דעתך כי לא ארשע ואין מידך מציל, אמר רבא בקש איוב לפטור את כל העולם כלו מן הדין אמר לפניו רבש"ע בראת שור פרסותיו סדוקות, בראת חמור פרסותיו קלוטות, בראת צדיקים בראת רשעים בראת ג"ע בראת גיהנם מי מעכב על ידך, מאי אהדרו ליה חברוהי אף אתה תפר יראה ותגרע שיחה לפני אל, ברא הקב"ה יצר הרע וברא לו תורה תבלין:

אדברה ולא איראנו כי לא כן אנכי עמדי. אמר איוב איני כמו אדה"ר שאמר האשה אשר נתתה עמדי, הוא שמע לדברי אשתו אבל אני לא שמעתי לדברי אשתי. א"ר אבא בר כהנא דינה אשתו של איוב היתה דכתיב כדבר אחת הנבלות תדברי גם את הטוב נקבל, אקבל אין כתיב כאן אלא נקבל, נאים בטובה ולא נאים בפורענות:

איוב – פרק י – רמז תתקה

אמר אל אלוה אל תרשיעני. ארבעה הם שלקו, אחד לקה והיה מבעט, ואחד לקה והיה משחק, ואחד לקה והיה מבקש מאוהבו, ואחד אומר למה הרצועה הזאת תלויה הכני בה. איוב לקה והיה מבעט, אלוה אל תרשיעני, הודיעני על מה תריבני, הטוב לך כי תעשוק, למה אני לוקה, מה עשיתי, אמור לי חטאתי כמה לי עונות וחטאות, יודע אני שהרשות בידך בשביל שהרשות בידך את עושה לי כך. אברהם לקה והיה משחק ויפול אברהם על פניו ויצחק, משל למי שנשבע להכות את בנו א"ל בני מושבע אני להכות אותך, א"ל הרשות בידך הכה אותי עד שאומר די, כשלקה לא אמר הבן די ואמר האב די, כך וירא אליו ה' וגו'

אני אל שדי די הכיתי. הג' היה לוקה ומבקש מאוהבו וכה"א ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. דוד אומר למה הרצועה תלויה הכני בה לדוד שפטני ה':

הטוב לך כי תעשוק. א"ר יצחק צור ילדך תשי היו"ד זעירא דלית בתורה דכוותה, מצינו בכל העבירות הגונב נהנה והנגנב מפסיד, הגוזל נהנה ונגזל מפסיד, ברם הכא שתיהן נהנין, ומי מפסיד כביכול הקב"ה שהוא מאבד את סממניו, הוא שאיוב אומר הטוב לך כי תעשוק זה זן ומפרנס ואתה יושב וצר בדמות אחר אלא כי תמאס יגיע כפיך, מאחר שיגיעת בו ארבעים יום והיא הולכת ומקלקלת עם אחר ואתה חוזר ומקלקלו, אלא ועל עצת רשעים הופעת וכך הוא כבודך להיות עומד בין נואף לנואפת, אמר לו הריני צר בדמותו של נואף בשביל לפרסמו:

הלא כחלב תתיכני וכגבינה תקפיאני (ברמז שע"ו). ת"ר אבא שאול אומר אי זהו שפיר מרוקם תחלת ברייתו כרשון, שתי עיניו כשתי טיפין של זבוב, תני ר' חייא ומרוחקים זה מזה, ושני חוטמיו כשתי טיפין של זבוב, תני ר' חייא ומקורבין זה לזה, פיו פתוח כחוט השערה וגויתו כעדשה, אם היתה נקבה נראית כשעורה סדוקה לארכה, וחתוך ידים ורגלים אין לו, ועליו מפורש בקבלה הלא כחלב תתיכני וגו', תאנא ושתי זרועותי כשני חוטין של זהורית, א"ר עמרם עלה ושל ערב וכו' (כתוב ביחזקאל):

חיים וחסד עשית עמדי ופקודתך שמרה רוחי. ר' אבא בר כהנא אמר תלת, בנוהג שבעולם אם נותן אדם כיס של מעות ויתן פיה למטה אין המעות מתפזרות, והולד שרוי במעי אמו והקב"ה משמרו שלא יפול וימות אין זה חיים וחסד. ר' אבא בר כהנא אמר חורי, בנוהג שבעולם בהמה זו מהלכת רבוצה והולד בתוך מעיה כמין שק ואשה זו מהלכת זקופה והולד נתון בתוך מעיה והקב"ה משמרו שלא יפול אין זה חיים וחסד. רבי אבא בר כהנא אמר חורי, בנוהג שבעולם בהמה זו דדיה נתונים במקום רחמה והולד יונק ממקום בו שתה, והאשה הזאת דדיה נתונים במקום יפיה במקום כבודה אין זה חיים וחסד. א"ר אליעזר אם ישהה אדם בחמין אינו מת, ומעיה של אש זו מרותחין והולד נתון בתוך מעיה והקב"ה משמרו שלא יעשה שפיר שלא יעשה שליא שלא יעשה סנדל אין זה חיים וחסד. א"ר תחליפא דמן קיסריא אם אוכל אדם פרוסה אחר פרוסה לא שניה דוחה את הראשונה, והאשה הזו כמה מאכל היא אוכלת וכמה משקין היא שותה ואינה דוחה את הולד אין זה חיים וחסד. א"ר סימון מעיה של אשה עשויה כינין כינין פיקין פיקין חבילין חבילין בשעה שהיא יושבת על המשבר אינה משליכתו בבת אחת, מתלא אמר אי שרי חבל חד אישתרי תרין חבלין. א"ר מאיר כל תשעה חדשים שאין האשה רואה דם בדין הוא שתהא רואה דם, מה הקב"ה עושה מסלקו למעלה מדדיה ועושה אותו חלב כדי שיצא הולד ויהיה לו מזון לאכול אין זה חיים וחסד. אם של אשה מלא דם ועומד וממנו יוצא למקו נדתה, וברצונו של הקב"ה הולכת טפה של לבנונית ונופלת לתוכה מיד הולד נוצר, משל לחלב שנתון בקערה אם נותן לתוכה מסו קופא והולך ואם לאו הולך ומרפרף. א"ר אבהו טובה גדולה עשה הקב"ה עם האשה בעוה"ז שלא התחיל יצירת הולד בגידים ועצמות שאילו כן היה מבקע כרסה ויוצא:

ופקודתך שמרה רוחי יש פקידה של שמירה (בשמואל ברמז פ"ח):

איוב – פרק י – רמז תתקו

ארץ עפתה כמו אופל צלמות ולא סדרים, א"ר יהושע בן לוי בשלשה מקומות שמענו שאדם משמיע למודו סמוך למיתתו, דכתיב סוף דבר הכל נשמע וגו', וכתוב להודיעך קושט אמרי אמת וגו', וכתוב צלמות ולא סדרים, בא אדם בצלה של מיתה סודר למודו, הוי צלמות ולא סדרים. כל ימות השנה יורדי גיהנם הם

נדונין ובשבת ובמוצאי שבת עד שהסדרים נשלמים אינם נדונים וכשהסדרים נשלמים מלאך אחד יש וישמו דומה הוא ממונה על הנשמות בא ונוטל נשמתן ומקלען לארץ הדא דכתיב צלמות ולא סדרים, מהו צלמות צאו למות ששלמו הסדרים:

איוב – פרק יא – המשך רמז תתקו

ואולם מי יתן אלוה דבר וגו' ויגד לך תעלומות חכמה וגו' החקר אלוה תמצא, למה איוב דומה, למי שנתון בקולר ואומר אני יודע מה בתוך פלטיץ של מלך, אמרו לו התר עצמך מן הקולר ונדע שאמת אתה אומר, אף כך איוב היה לבוש שבעה מיני שחין והיה צריך לצדקה שכן הוא אומר חנוני חנוני אתם רעי, והוא אומר הגעתי לסוף מעשיו שנאמר אדעה מלך יענני, אמרו לו חבריו החקר אלוה תמצא הן יהרוס ולא יבנה מהפך סדום ומהרסה מי בנאה אין בריה יכולה לעמוד כנגד מעשיו. ארוכה מארץ מדה וגו' דבר זה אמרו איוב ולא פרשו (ביחזקאל ברמז שמ"א):

כי הוא ידע מתי שוא (ברמז ש"ה). דרש רבי יששכר דכפר מנדו בנוהג שבעולם אדם עושה גדישים גדישים של עבירות ועושה תשובה כביכול וירא און ולא יתבונן:

ואיש נבוב ילבב. א"ר אבדימי דמן חיפא קודם שיאכל אדם וישתה יש לו כמה לבבות, לאחר שאכל ושתה אין לו אלא לב אחד שנאמר ואיש נבוב ילבב וגו', וכתוב נבוב לחות ומתרגמינן חליל לוחין. ואל תשכן באהליך עולה. במערבא אמרי משמיה דרב אם און בידך הרחיקהו זה שטר אמנה ושטר פסים, ואל תשכן באהליך עולה זה שטר פרוע, איתמר א"ר יוסי ספר שאינו מוגה עד שלשים יום מותר להשהותו מכאן ואילך אסור להשהותו משום ואל תשכן באהליך עולה:

ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם, אבל ישראל יש להם מנוס שיתנצלו מדינה של גיהנם שנאמר נתת ליראיך נס להתנוסס, למה, מפני קושט סלה כדי ליתן שכרם בקושט שנאמר ונתת פעולתם באמת. א"ר יוחנן ששה חדשים נתעכבה שכינה לישראל במדבר כדי שיעשו תשובה וכיון שלא עשו תשובה אמר תיפח עצמם של רשעי שנאמר ועיני רשעים תכלינה ומנוס אבד מנהם ותקותם מפח נפש. משל לכת לסטי שמרדה במלך תפושם וחבשם בבית האסורים, מה עשו חתרו חתירה אחת ויצאו להם, היה שם אחד שלא ברח, לשחרית מצאו המלך אמר לו שוטה החתירה לפניך ולא היית בורח, כך אמר הקב"ה לרשעים תשובה לפניכם ואין אתם חוזרים הה"ד ומנוס אבד מנהם:

איוב – פרק יב – המשך רמז תתקו

אמנם כי אתם עם ועמכם תמות חכמה. אין עם אלא חכמים וכה"א וילך וישב את העם, אל תקרי תמות אלא תומת חכמה, כל זמן שחכם קיים חכמתו מתקיימת, מת חכם אבדה חכמתו עמו, וכן מצוינו משמת ר' (נתן) [יוחנן ב"ז] מת חכמתו עמו:

לפיד בוז לעשתות שאנן. אמר רבא מלמד שהיה נח הצדיק מוכיח אותם ואומר להם דברים קשים כלפידים והן מבזין אותן ואומרים לו זקן תיבה זו למה, א"ל הקב"ה מביא עליכם מבול, א"ל מבול של מה, אם של אש יש לנו דבר אחד ועיליתא שמו. ואם של מים מביא אם מן הארץ הוא מביא יש לנו עששיות של ברזל שאנו מחפין בו את הארץ. ואם מן השמים הוא מביא יש לנו דבר אחר ועקב שמו ואמרי לה עקש שמו, א"ל הוא מביא מבין עקבי רגליכם שנאמר נכון למועדי רגל. תנא דבי ר' ישמעאל מימי המבול

קשים ועבים כשכבת זרע שנאמר נכון למועדי רגל, וא"ר חסדא ברותחין קלקלו וברותחין נדונו, ברותחין קלקלו בעברה, וברותחין נדונו בשכבת זרע:

לפיד בוז. א"ר אבא בר כהנא אמר הקב"ה כרוז אחד עמד לי בדור המבול זה נח, תמן אמרין כרוז ליה לפיד ליה, בוז שהיו מבזין עליו וקריין ליה בוזא סבא, לעשתות שאנן שהיו שקטים כעשות, נכון למועדי רגל שהיו מוכנין לשני שברים לשבר מלמעלן ולשבר מלמטן. ישליו אהלים לשודדי ובטוחות למרגיזי אל לאשר הביא אלוה בידו. אלו הבאת על דור המבול יסורין לא היו מורדים בך אלא השפעת להם טובה. אמר ר' אדא אמרי בי רב ארבעה מתחרט עליה הקב"ה בכל יום שבראן ואלו הן, כשדים, וישמעאלים, גלות, ויצר הרע. כשדים דכתיב הן ארץ כשדים זה העם לא היה הלואי לא היה. ישמעאל דכתיב ישליו אהלים לשודדים וגו', גלות דכתיב ועתה מה לי פה נאם ה' וגו', יצר הרע דכתיב אוספה הצלעה והנדחה אקבצה ואשר הרעותי. או שיח לארץ ותורך ויספרו לך דגי הים (ביהושע ברמז ל"ד):

אשר בידו נפש כל חי. ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר סימן זה יהא בידך כל זמן שהאד נתון בחיים נפשו פקודה ביד קונו שנאמר אשר בידו נפש כל חי ואומר בידך אפקיד רוחי, מת נתונה באוצר שנאמר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים. אשר בידו נפש כל חי, ר' לוי ור' יצחק, ר' לוי אמר שני דברים בימין ושני דברים ביד, שני דברים בימין התורה והצדקה, תורה מימינו אש דת למו, צדקה צדק מלאה ימינו, שני דברים ביד נפש ומשפט, נפש מנין אשר בידו נפש כל חי, משפט מנין ותאחז במשפט ידי:

בישישים חכמה. תניא ר' ישמעאל בר' יוסי אומר תלמידי חכמים כל זמן שמזקינים חכמה נתוספת בהם שנאמר בישישים חכמה, אבל עמי הארץ כל זמן שמזקינים טפשות נתוסף בהם שנאמר מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח:

הן יעצור במים ויבשו. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, מדת בשר ודם תופס בידו ספוג מלא מים, עוצר בספוג המים יורדים, פותח ידו אין המים יורדים, אבל הקב"ה אינו כן אלא אם עוצר אין המים יורדים שנאמר הן יעצור במים ויבשו, וכתוב ועצר את השמים ולא יהיה מטר, אבל אם פותח יורדין שנאמר יפתח ה' לך את אוצרו הטוב וגו'. רבי ברכיה בשם ר' יודן כל העולם כלו מים במים ואת אמרת יקוו המים אל מקום אחד, משל עשר נודות נפוחות מונחות בטרקלין הוצרך המלך למקומם מה עשה להם התיר והוציא את רוח וסלקם לזויות, כך דרך הקב"ה כל מימי בראשית סלקם לאוקינוס, הדא הוא דכתיב הן יעצור במים ויבשו וגו' (בפסוק מקולות מים רבים):

עמו עוז ותושיה. א"ר יהושע בן לוי עוז זו תורה שנאמר ה' עוז לעמו יתן, ולמה נקרא שמה תושיה שהיא מתשת את הגוף ואת העינים, מהו שוגג ומשגה, ריש לקיש אמר נביאי ונביאותם, ר' יוחנן אמר שטיא ושטותן, ורבנן אמרין שגה אדם בדברי תורה משגיגין אותו שנאמר ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי, לא דיו לאדם שהיא ממתנת לו בחייו אלא בשעת מיתתו היא עמו:

מוסר מלכים פתח ויאסר אזור במתניהם. כתיב הניקה בנים שרה, שרה אמנו היתה צנועה ביותר, א"ל אברהם אבינו שרה אין זו שעת הצנע גלי את דדיך כדי שידעו הכל שהקב"ה התחיל לעשות נסים, גלתה דדיה והיו נובעות חלב כשתי מעינות והיו מטרונות באות ומניקות את בניהם, והיו אומרות אין אנו כדאי להניק את בנינו מחלבה של (יצחק) [צדקת], רבנן אמרין כל מי שבא לשם שמים נתן לו ממשלה בעולם ולא עשו אלא הפליגו את עצמן בסיני ולא קבלו את התורה נטל מהם אותה הממשלה הדא הוא דכתיב מוסר מלכים פתח וגו':

מסיר שפה לנאמנים וטעם זקנים יקח, זה יצחק ויעקב ששניהם בקשו לגלות מסתורין של הקב"ה, יצחק קרא לעשו בקש לגלות לו את הקץ שנאמר ויקרא את עשו בנו הגדול, יעקב קרא לבניו בקש לגלות להם את הקץ שנאמר האספו ואגידה לכם, א"ל הקב"ה לבניך קראת ולי לא קראת ולא אותי קראת יעקב, התחיל אומר לבניו בבקשה מכם היו מכבדים להקב"ה, א"ל מה בלבך א"ל אחד, א"ל כשם שאין בלבך אלא אחד כך אין בלבבנו אלא אחד שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, משל למה הדבר ומה לעבד שהאמינו המלך על כל שיש לו, בא אותו העבד למות קרא לבניו לעשותם בני חורים ולומר להם היכן דייתיקי שלהם, ידע המלך ועמד לו למעלה הימנו ראה והפליג הדבר שהיה רוצה לגלות, התחיל אומר להם בבקשה מכם עבדיו של מלך אתם היו מכבדין את המלך כשם שהייתי מכבדו כל ימי:

שופך בוז על נדיבים. האי מאן דפגע באתתא בעידנא דקא מסלקן מטבילת מצוה אי איהו קדים ומשמש אחדא ליה לדידיה רוח זנונים, ואי איהו קדמה ומשמשא אחדא לה לדידה רוח פלגא, ומאי תקנתיה לימא הכי שופך בוז על נדיבים:

משגיא לגוים ויאבדם. בעל צפון נשתייר מכל היראות כדי לפתות לבן של מצרים עליו הוא אומר משגיא לגוים ויאבדם, והיינו דכתיב ופרעה הקריב שהיו אומרים קשה בעל צפון שלא שלטה בו פורענות ושעמד על עצמו:

איוב – פרק יג – המשך רמז תתקו

ואולם אתם טופלי שקר רופאי אליל כלכם. מאי משמע דהאי אלל מרטקא הוא דכתיב רופאי אליל כלכם: זכרוניכם משלי אפר. א"ר תנחום בר חנילאי אם זכיתם אתם בניו של אברהם שהמשיל עצמו לאפר שנאמר ואנכי עפר ואפר, ואם לאו לגבי חומר גביכם התקינו עצמכם לשעבוד מצרים. ד"א א"ל איוב לחבריו מה אתם מתעים את הבריות סבורים שאתם צדיקי כאברהם שמשל עצמו לעפר ואפר ואין אתם אלא כדור המבול וכאותם שכתוב בהם והחמר היה להם לחומר:

כי לא לפניו חנף יבוא. א"ר חסדא א"ר ירמי בר אבא ארבע כתות אין מקבלים פני שכינה, כת חנפים, כת לצים, כת שקרים, כת מספרי לשון הרע. כת לצים דכתיב משך ידו את לוצצים, כת חנפים דכתיב כי לא לפניו חנף יבוא, כת שקרים דכתיב דובר שקרים לא יכון לנגד עיני, כת מספרי לשון הרע דכתיב כי לא אל חפץ רשע אתה לא יגורך רע:

איוב – פרק יד – המשך רמז תתקו

מי יתן טהור מטמא לא אחד. תניא דם נעכר ונעשה חלב דברי ר' מאיר, ר' יוסי אומר אבריה מתפרקין ואין נפשה חוזרת עליה עד כ"ד חדש, מאי טעמא דר' מאיר דכתיב מי יתן טהור מטמא לא אחד, ורבנן א"ר יוחנן זו שכבת זרע שהיא מטמאה ואדם הנוצר ממנה טהור, ור' אלעזר אמר אלו מי הנדה שמזה והמזין עליו טהור והנוגע טמא, ומזה דכתיב בקרא ומזה מי הנדה יכבס בגדיו היינו נושא, והאי דאפקית בלשון מזה, הא קא משמע לן עד דדרי כשעור הזאה:

מי יתן טהור מטמא לא אחד. כגון אברהם מתרח, חזקיה מאחז, מרדכי משמעי, ישראל מעו"א, ומי עשה כן ומי צו כן ומי גזר כן, לא אחד לא יחידו של עולם, תמן תנינן האשה שמת ולדה בתוך מעיה והושיטה החיה את ידה ונגעה בו החיה טמאה טומאת שבעה והאשה טהורה עד שיצא הולד, יצא הולד המת בבית

הבית טהור יצא ממנו מטמא אותו, מי גזר כן, לא יחידו של עולם. תמן תנינן כל העוסקים בפרה מתחלה ועד סוף מטמאים בגדים והיא גופה מטהרת טמא, אלא אמר הקב"ה חקה חקקתי גזרה גזרתי ואין אתם רשאים לעבור על גזרתי:

אם חרוצים ימיו מספר חדשיו אתך חקיו עשית ולא יעבור. בשעה שברא הקב"ה את העולם חרץ ימיו של כל אחד ואחד שנאמר והיו לאותות ולמועדים ולימים ושנים, ולמי נתנם ליעקב שנאמר מגיד דבריו ליעקב חקיו ומשפטיו לישראל, מספר חדשיו אתך חקיו עשית אמר הקב"ה לישראל אם עשיתם חקי אין השטן נוגע בכם שנאמר מדי עברו יקח אתכם כי בבקר בבקר יעבור ביום ובלילה חקיו עשית ולא יעבור, וכך אמר לשלמה בשעה ששאל את החכמה גם אשר לא שאלת נתתי לך גם עושר גם כבוד אם תקיים את התורה ואת החקים אין מלאך המות נוגע בך. אם תלך בדרכי לשמור חקי ומצותי כאשר הלך דוד אביך והארכת את ימך, אדם הראשון אלו שמר את המצוה שנתתי לו לא היה מת לפיכך אם בחקתי תלכו:

כי יש לעץ תקוה. זה אברהם, אם יכרת ועוד יחליף אם יאמר עליו כורת הברית עוד יחליף מצות ומעשים טובים. ויונקתו וגו' זה לחלוחית שלו. אם יזקין בארץ שרשו ואברהם זקן. ובעפר ימות גזעו ותמת שרה. מריח מים יפריח, מריח מעשים טובים יפריח. ועשה קציר כמו נטע, נטע כמו קציר אין כתיב כאן אלא ועשה קציר כמו נטע, התוספת מרובה על העקר ויוסף אברהם ויקח אשה:

אם יזקין בארץ שרשו, אם ראה אדם שהתורה פוסקת מזרעו ישא בת תלמיד חכם שנאמר מריח מים יפריח. ואולם הר נופל יבול, זה לוט שנפל מהר. וצור יעתק ממקומו זה אברהם שפנה ממקומו לפי שחרב מקומה של סדום ופסקו העוברים והשבים, אמר מה אני מפסיק צדקה מב יתי, הלך ונטה לו אהל בגרר דכתיב ויסע משם אברהם:

תתקפדו לנצח ויהלוך, תוקף שנתן הקב"ה לאדם לנצח לעולם היה. ויהלוך בשעה שהניח דעתו של הקב"ה והלך אחר דעתו של נחש, משנה פניו ותשלחהו:

איוב – פרק יד – רמז תתקז

יכבדו בניו ולא ידע. בני ר' חייא נפוק לקרייתא אייקר להו למודייהו והוו יתבי וקא מצערי למהדריה, אמר ליה חד לחבריה ידע אבונא בצערא, אמר לו ומי ידע והכתיב יכבדו בניו ולא ידע ויצערו ולא יבין למו, ולא ידעי והא כתיב אך בשרו עליו יכאב ונפשו עליו תאבל, וא"ר יצחק קשה רמה למת כמחט בבשר החי, בצערא דגופיה ידעי בצערא דאחריני לא ידעי. רבי יהושע דסכנין בשם ר' יהושע בן לוי כל תלתא יומין נפשא טייסא על גופה סבירא דהיא חזר על גופה, כיון דחזא ליה דאישתנין זיווהי דאפוי היא שבקא ליה ואזלא לה, לאחר תלתא יומין הכרס נבקעת על פניו ואומרת לו הא לך מה שגזלת וחמסת ונתת בי, ר' חגי בשם ר' יאשיהו מייתי לה מהכא וזריתי פרש על פניכם פרש חניכם באותה שעה אך בשרו עליו יכאב. ונפשו עליו תאבל, אמר רב נפשו של אדם מתאבלת עליו שנאמר ונפשו עליו תאבל. אמר רב יהודה מי שאין לו מנחמין הולכים עשרה בני אדם ויושבים במקומו. ההוא דשכיב בשבבותיה דר' יהודה לא הוו ליה מנחמין, כל יומא הוה דבר רב יהודה עשרה ויטיב בדוכתא, איחזי ליה בחלמא א"ל תנוח דעתך שהנחת דעתי. א"ר אבהו כל מה שאומר בפני המת יודע עד שיסתם הגולל, פליגי בה ר' חייא ור' שמעון ברבי, חד אמר עד שיסתם הגולל, וחד אמר עד שיתעכל הבשר, מאן דאמר עד שיתעכל הבשר דכתיב אך בשרו עליו יכאב, ומאן דאמר עד שיסתם הגולל דכתיב וישׁוב העפר על הארץ:

איוב – פרק טו – המשך רמז תתקז

החכם יענה דעת רוח. רבנן דרומאי בשם ר' אלכסנדר ר' אבא בשם ר' כהנא. החכם יענה דעת רוח זה אברהם דכתיב וישמע אברהם לקול שדי וימלא קדים בטנו זה יעקב שנאמר ויחר אף יעקב ברחל, א"ל הקב"ה כך עונין את המעיקות חייך שבניך עתידין לעמוד לפני בניה. ותבחר לשון ערומים, תנא דבי ר' ישמעאל לעולם יספר אדם בלשון נקיה שהרי בזב קראו מרכב ובאשה קראו מושב, ואומר ותבחר לשון ערומים, ואומר ודעת שפתי ברור מללו, מאי ואומר, וכי תימא הני מילי בדאורייתא אבל בדרבנן לא, ואומר ותבחר לשון ערומים, וכי תימא הני מילי בדרבנן אבל במילי דעלמא לא, ואומר ודעת שפתי ברור מללו:

הן בקדושיו לא יאמין. א"ר חנינא בר פפא כתיב ומשך אבירים בכחו, ומשך יצר הרע אבירים בכחו, ומי הם, כגון דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה וסדומיים לפיכך יקום צדיק ולא יאמין, א"ר פנחס אילו בקשו אבות העולם שתהא דירתן למעלה יכולים היו, ואעפ"כ לא נקראו קדושים עד שנסתם הגולל לפניהם שנאמר לקדושים אשר בארץ המה. ר' יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי אם בקדושיו לא יאמין במאן יאמין, יומא חד הוה קא אזיל באורחא חזא להווא גברא דהוה קמנטר תאני שביק הנך דמטו ושקיל הנך דלא מטו, א"ל לאו הנך מעלי טפי, א"ל הנך לאורחא קא בעינא להו והני מינטרן אמר היינו דכתיב הן בקדושיו לא יאמין:

אף כי נתעב ונאלח. אמר רבא כל תלמיד חכם שאין תוכו כבדו אינו תלמיד חכם שנאמר מבית ומחוץ תצפנו, רבא בר עולא אמר נקרא תועבה שנאמר אף כי נתעב ונאלח איש שותה כמים עולה:

אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם. יהודה הודה ולא בוש מה היה בסופו, נחל חיי העולם הבא, ראובן הודה ולא בוש מה היה בסופו, נחל חיי העולם הבא, ומה שכוון בעולם הזה, להם לבדם נתנה הארץ ולא עבר זר בתוכם שנאמר יחי ראובן ואל ימות וגו' וזאת ליהודה:

כל ימי רשע. זה שאמר הכתוב כי קנאתי בהוללים שלום רשעים אראה, ראיתי שלותן של רשעים והייתי מקנא כאלו הם עושים חללים חללים, וכן הוא אומר כל ימי רשע הוא מתחולל, שלום רשעים אראה יושבים השקט ובטח בתייהם שלום מפחד:

נווד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך. א"ר נתן בר אבא אמר רב כל המצפה לשלחן חברו עולם חשך בעדו שנאמר נודד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך. תנו רבנן שלשה חייהם אינם חיים, המצפה לשלחן חברו עולם חשך בעדו שנאמר נודד הוא ללחם איה ידע כי נכון בידו יום חשך. תנו רבנן שלשה חייהם אינם חיים, המצפה לשלחן חברו, ומי שאשתו מושלת עליו, ומי שיסורים מושלים בגופו, ויש אומרים אף מי שאין לו אלא חלוק אחד, ולת"ק אפשר דמעין בה:

כי עדת חנף גלמוד. א"ר אלעזר כל עדה שיש בה חנופה מאוסה כנדה, שכן בכרכי הים קורין לנדה גלמודה, מאי גלמודה, גמולה דא מבעלה. ואמר רבי אלעזר כל עדה שיש בה חנופה לסוף גולה כתיב הכא כי עדת חנף גלמוד, וכתיב התם ואני שכולה וגלמודה גולה וסורה:

איוב – פרק טז – המשך רמז תתקז

יפרצני פרץ על פני פרץ. א"ר יהודה בר שלום בדור המדבר הכתוב מדבר, כיון שבאו לקדש מתה מרים, כיון שבאו להר ההר מת אהרן ואח"כ מת משה:

איוב – פרק יז – המשך רמז תתקז

ויאחז צדיק דרכו. בשעה שהכעיסו המרגלים הקב"ה אמר משה רבש"ע תפוס דרכך תפוס אומנותך שכל הצדיקים תפשו אומנותם, אברהם תפש את המילה, יצחק את התפלה, יעקב את האמת תתן אמת ליעקב, יוסף את החסידות ויט אליו חסד, משה את הענוה והאיש משה ענו, אהרן את השלום בריתי היתה אתו החיים והשלום, פנחס את הקנאה בקנאו את קנאתי, אף אתה תפוס אומנותך, ומהו אומנותי, אמר לו אל רחום וחנן הדא הוא דכתיב ועתה יגדל נא כח ה' וגו'. ויאחז צדיק דרכו. זה הקב"ה דכתיב כי צדיק ה' צדקות אהב. וטהר ידים זה הקב"ה דכתיב וטהור עינים מראות ברע. יוסיף אומץ זה הקב"ה שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו. ד"א ויאחז צדיק דרכו זה משה דכתיב ביה צדקת ה' עשה. וטהר ידים זה משה דכתיב ביה לא חמור אחד מהם נשאתי. יוסיף אומץ זה משה שהוא מעצים כח וגבורה שנא' ועתה יגדל נא כח ה' וגו'.

איוב – פרק יח – המשך רמז תתקז

טורף נפשו באפו. אבא בנימין אומר שנים שנכנסו לבית הכנסת להתפלל וקדם אחד מהם את חברו להתפלל ולא המתין לחברו (להתפלל) ויצא טורפין לו תפלתו בפניו שנאמר טורף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ, [ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישאל שנאמר] ויעתק צור ממקומו, ואין צור אלא הקב"ה שנאמר צור ילדך תשי, ואם המתין לו מה שכרו, א"ר חנינא זוכה לברכות הללו שנאמר לוא הקשבת למצותי וגו' ויהי בחול זרעך וגו'.

אור חשך באהלו ונרו עליו ידעך. א"ר אלכסנדרי כל אדם שמתה עליו אשתו עולם חשך בעדו שנאמר אור חשך באהלו, ר' יוסי בר חנינא אומר פסיעותיו מתקצרות שנאמר יצרו צעדי אונן, ר' אבהו אמר עצתו נשלכת שנאמר ותשליכהו עצתו:

איוב – פרק יט – המשך רמז תתקז

ואף אמנם שגיתי (לעיל בפסוק עמו עוז ותושיה):

חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלוה נגעה בי. דרש ר' פנחס בר חמא קשה עניות בתוך ביתו של אדם יותר מחמשים מכות דכתיב כי יד אלוה נגעה בי, מאי אהדרינהו ליה חברייה השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני:

ואחר עורי נקפו זאת ומבשרי אחזה אלוה. אמר אברהם לפני הקב"ה אחר שמלתי את עצמי הרבה גרים באים לידבק לזאת אות הברית. ומבשרי אחזה אלוה, אלולא שעשיתי כן מהיכן הקב"ה נגלה עלי שנאמר וירא אליו ה':

איוב – פרק כ – המשך רמז תתקז

הזאת ידעת מני עד מני שים אדם עלי ארץ. אמר רבי חמא בר חנינא משל למדינה שהיתה מסתפקת מן החמרין והיו שואלים אלו לאלו מה שברון נעשה במדינה היום, של ששי היו שואלים לשל חמישי, של חמישי לשל רביעי, של רביעי לשל שלישי, של שלישי לשל שני, של שני לשל ראשון, של ראשון למי שואלים, לא לבני מדינה שהם עסוקים בדימוסיה של מדינה, כך מעשי כל יום ויום היו שואלים אלו לאלו

מה בריות ברא הקב"ה בכס, ושל ראשון למי היו שואלים, לא לתורה שקדמה לברייתו של עולם אלפים שנה דכתיב ואהיה אצלו אמון ואהיה שעשועים יום יום, ויומו של הקב"ה אלף שנים דכתיב כי אלף שנים בעיניך כיום אתמול כי יעבור, הה"ד הזאת ידעת מני עד, התורה יודעת מה היה קודם לברייתו של עולם, אבל אין לך לדרוש אלאמני שים אדם עלי ארץ, וכה"א כי שאל נא לימים ראשונים למן היום אשר ברא אלהים אדם על הארץ. ר"א בשם רבי פדת אמר בגדול ממך אל תדרוש, ברחוק ממך אל תחקור, במופלא ממך אל תדע, במכוסה ממך אל תגלה, במה שהורשית התבונן אין לך עסק בנסתרות:

אם יעלה לשמים שיאו. זה אדם הראשון שנברא מלא כל העולם כלו, וראשו לעב יגיע עד דמטי ענני. אם יעלה לשמים שיאו, רב כי הוה נפיק למידן אמר ברעות נפשי לקטלא נפיק וצבו ביתי לית אנא עביד, ריקם לביתי עייל, ערום אכנס לה ערום אצא ממנה ולואי שתהא יציאה כביאה, כי הוה חזי אמבואה בתריה אמר אם יעלה לשמים שיאו וגו':

כגללו לנצח יאבד. על שגלל מצוה קלה נטרד מגן עדן, רואיו יאמרו איו הן האדם היה כאחד ממנו. דבר אחר אם יעלה לשמים שיאו. זה משה שעלה לעב ודרסו רגליו ערפל, כיון שהגיע קצו כתיב הן קרבו ימין וגו':

חיל בלע ויקיאנו. אמר רבי אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע ימות דואג אמר חיל בלע ויקיאנו, אמר לפניו מבטנו יורישנו אל, כתיב גם אל יתצך לנצח, אמר לו הקב"ה לדוד לית דואג בעלמא דאתי, אמר גם אל יתצך לנצח, לימרו שמעתא בי מדרשא משמיה, יחתך ויסחך מאהל, ליהוון ליה בני רבנן, ושרשך מארץ חיים סלה:

אין שריד לאכלו על כן לא יחיל טובו. א"ר אלעזר כל מי שאינו מהנה ת"ח מנכסיו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו וגו', ואין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא, רבי אליעזר אמר כל מי שאינו משייר פתים על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם שנאמר אין שריד לאכלו וגו', והא אמר ר' אליעזר כל מי שמשיר פתים על שחנו כאלו עובד ע"א שנאמר העורכים לגד שלחן, לא קשיא הא דאיכא שלמה בהדיה הא דליכא שלמה בהדיה:

במלאת ספקו יצר לו. אמר רב המנונא אין הקב"ה נפרע מן האדם עד שתמלא סאתו שנאמר במלאת ספקו יצר לו:

איוב – פרק כ – רמז תתקח

כל חשך טמון לצפוניו. א"ר אלעזר כל בית שאין דברי תורה נשמעין בו בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש לא נופח ירע שריד באהלו, ואין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא. א"ר יהודה אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל לגיהנם שנאמר כל חשך טמון לצפוניו תאכלהו אש וגו', ואין שריד אלא ת"ח שנאמר ובשרידים אשר ה' קורא. א"ר זירא אמר רב כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאלו זורק אבן למרקוליס שנאמר כצור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד, ואין כבוד אלא תורה שנאמר כבוד חכמים ינחלו. דבר אחר כל חשך טמון לצפוניו כל החשך היה טמון בסדום שהיא בשמאלה של ארץ ישראל שנאמר ואחותך הקטנה ממך היושבת על שמאלך וגו'. מהו ירע שריד באהלו אפילו שריד אחד שנשתייר מהם ירע באהלו, ואיזה זה לוט שנאמר ותבט אשתו מאחריו. דבר אחר כל חשך טמון לצפוניו זה עשו, תאכלהו אש לא נופח זה יעקב שנאמר והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש:

יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו לפי שנאמר האזינו השמים ואדברה, משל למלך שמסר את בנו לפדגוג להיות יושב בו ומשמרו, אמר אותו הבן כסבור אבא שהועיל כלום שמסרני לפדגוג עכשיו הריני משמרו (כדי) שיאכל וישתה ויישן ואלך אני ואעשה צרכי, אמר לו אביו אף אני לא מסרתיך לפדגוג אלא כדי שלא יהא מזיזך מכאן, כך אמר להם משה לישראל שמא אתם (צריכים) [סבורים] לברוח מעל כנפי השכינה או לזוז מן הארץ. ולא עוד אלא שהשמים כותבים שנאמר יגלו שמים עונו, ומנין שאף הארץ מודעת, שנאמר וארץ מתקוממה לו:

יגל יבול ביתו. שנו רבותינו על שבעה עשר דברים נגעים באים על עין רעה וכו' (כתוב ברמז תקע"ב):

איוב – פרק כא – המשך רמז תתקח

זרעם נכון לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם. והוא ישקיט ומי ירשיע. דרש ר"מ והוא ישקיט מעולמו, ויסתיר פנים מעולמו כדין שמחותחין וילון על פניו ואינו יודע מה נעשה בחוץ, א"ל דייך מאיר, אמר לו ומהו דכתיב והוא ישקיט, א"ל לא נתנה שלוח לדור המבול אלא לחייבן, ומה שלוח נתן להם, זרעם נכון לפניהם עמם וצאצאיהם לעיניהם:

ישלחו כצאן עויליהם וילדיהם ירקדון, רבי לוי ורבנן, רבי לוי אמר לשלשה ימים היתה אשתו של אחד מהם מעוברת ויולדת, נאמר כאן נכון ונאמר להלן היו נכונים לשלשת ימים, ורבנן אמרין ליום אחד, נאמר כאן נכון ונאמר להלן והיה נכון לבקר, מה נכון להלן יום אחד אף כאן יום אחד. וצאצאיהם לעיניהם שהיו רואים בניהם ובני בניהם. ישלחו כצאן עויליהם, א"ר לוי בערביא צווחין לינוקא עוילא. וילדיהם ירקדון, כאלין שדיא כמה דאת אמר ושעירים ירקדו שם, כשהיתה אחת מהם יולדת ביום היתה אומרת לבנה צא והבא לי צור לחתוך טבורך, בלילה היתה אומרת לבנה צא והדלק לי את הנר לחתוך טבורך. עובדא הוה בהדא אתתא דילידת בליליא, אמרה לבנה צא והדלק בוצינא דנקטא שורך נפק ופגע ביה שידא שומרון אמרה לה זיל גלוג לאמך דקרא תרנגולא, ואלולא דקרא תרנגולא הוינא מחיתך וקטיל יתך, א"ל זיל את וגלוג לאימא דאימך דלא קטעא אימא שורי דאלו קטעת אמי שורי הוינא מחיתך וקטיל יתך, הדא הוא דכתיב בתיהם שלום מפחד מן המזיקין, ולא שבט אלוה עליהם מן היסורין וכשהסתיר פניו מהם מי אמר לו לא עשית כשורה, ומה הסתיר פניו מהם שהביא עליהם מי המבול, על גוי ועל אדם יחד, על גוי זה דור המבול, ועל אדם זה נח שממנו הושתת העולם:

מה שדי כי נעבדנו. דור המבול אמרו כך (כתוב ברמז תק"כ):

איוב – פרק כב – המשך רמז תתקח

ואיש זרוע לו הארץ (ברמז פ"ז). אמר ר' אלעזר לא נתנה קרקע אלא לבעלי זרוע שנאמר ואיש זרוע לו הארץ, א"ר אלעזר כל המגביה ידו על חברו אין לו תקנה אלא קבורה שנאמר ואיש זרוע לו הארץ:

אשר קמטו ולא עת. תני ר"ש החסיד אלו תתקע"ד דורות שקומטו להבראות קודם שנברא העולם ולא נבראו, עמד הקב"ה ושתלן בכל דור ודור והם הם עזי פנים שבדור. זה שאמר הכתוב ועוז מלך וגו' כל העוז והגבורה של הקב"ה וכן דוד אומר לך ה' הגדולה וגו', אתה מוצא מי שהוא בעל זרוע אינו מבקש משפט אלא מעביר הדרך שהוא בטוח על זרועו שנאמר ואיש זרוע לו הארץ וגו' והקב"ה אעפ"כ ששלו העוז והגבורה משפט אהב. רב נחמן בר יצחק אמר אשר קומטו לברכה כתיב אלו ת"ח שמקמטין עצמם על דברי תורה בעולם הזה הקב"ה מגלה להם סוד כנהר לעולם הבא. נהר דינור מהיכא קא נפיק, א"ר

ירמיה בר אבא מזיעתן של חיות ולהיכן שפיך, א"ר חלקיה בר טוביא על ראש רשעים בגיהנם שנאמר סער מתחולל על ראש רשעים יחול ר' יעקב אמר על אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם:

יראו צדיקים וישמחו. הרשעים תחשכנה עיניהם מראות שהם רואים וחוטאים ותרא האשה, ויראו בני האלהים, וירא חם אבי כנען, וירא בלק, וירא אותה שכם בן חמור, וירא המן, וירא עשו, אבל הצדיקים יראו צדיקים וישמחו וירא והנה איל, וישא עיניו וירא, וירא יעקב, וירא בסבלותם, וירא פינחס. אם לא נכחד קימנו וגו' (בשמואל ברמז קס"ח):

והיה שדי בצריך וכסף תועפות לך. א"ר הונא בר ברכיה משום ר"א הקפר כל המשתף שם שמים בצערו כופלים לו פרנסתו שנאמר והיה שדי בצריך וגו', רשב"ג אמר פרנסתו מעופפת עליו כנשר שנאמר וכסף תועפות לו:

ותגזר אמר ויקם לך. דרש ר"נ בר רב חסדא מה שלחו לו בני לשכת הגזית לחוני המעגל, ותגזר אמר ויקם לך אתה גזרת מלמטה והקב"ה קיים אמריך מלמעלה, ועל דרכיך נגה אור דור שהיה אפל הארתו בתפלתך, אני אמרתי להשפילן ואתה אמרת לגאותן דידך קיימא דידי לא קיימא, אני אמרתי לשחות עיניהם ברעב ואתה אמרת להושיען דידך קיימא דידי לא קיימא. כי השפילו ותאמר גוה דור שפל הגבהתו בתפלתך, ונמלט בבור כפיך במעשה ידך הברורים. ד"א ותגזר אמר ויקם לך זה יעקב. ועל דרכיך נגה אור על שני דרכים, לפי שכתוב אם יהיה אלהים עמדי והנה אנכי עמך וגו' ושבתי בשלום ויבא יעקב שלם:

ימלט אי נקי ונמלט בבור כפיך, א"ר חנינא אונקיא אחת היתה ביד נח, אם כן למה נמלט בבור כפיך, אתיא כההיא דרבי אבא בר כהנא כי נחמתי כי עשיתים ונח מצא חן, אלא שמצא חן:

איוב – פרק כג – המשך רמז תתקח

מי יתן ידעתי ואמצאהו. אשרי אדם שנגעו בו יסורין ולא קרא תגר אחר מדת הדין, א"ר חנינא בר פפא איוב אלולי לא קרא תגר כשבאו עליו יסורין כשם שאומר עכשו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב כך היו אומרים אלהי איוב, ולא עשה, אלא כיון שבאו עליו יסורין התחיל מבעט ואומר מי יתן ידעתי ואמצאהו, מיד אמר לו הקב"ה איוב החשכת העצה שנטלתי ויען ה' את איוב וגו', אמר ליה מי זה מחשיך עצה במלין שהוצאת מפין היית אומר אם אחפש מה יש לו להשיבני, אדעה מלים יענני ואבינה מה יאמר לי, אמר איוב הלכתי בכל מקום לבקשו ולא מצאתיו, למזרח הן קדם אהלוך ואיננו, למערב ואחור ולא אבין לו, לצפון שמאל בעשותו ולא אחז, לדרום יעטוף ימין ולא אראה, אמר לו הקב"ה מה אתה חוזר ומתיגע הריני נגלה עליך אמור לי מהיכן אני נגלה עליך העליונים והתחתונים אינם מחזיקים את כבודי הרי אני מצמצם עצמי לתוך הסערה ויען ה' את איוב מן הסערה. ד"א מכל שער ושער שבראשו אמר לו הקב"ה למה אתה קורא תגר שהגיעוך יסורין שמא אתה גדול מאדם יציר כפי שעל מצוה אחת שבטל גזרתי מיתה עליו ועל תולדותיו שמא קרא תגר, אמר לו גדול אתה מיצחק שעל שאהב את עשו הכהיתי את עיניו, אמר ליה גדול אתה ממשה על ידי שאמר שמעו נא המורים גזרתי עליו שלא ליכנס לארץ, אמר ליה גדול אתה מאהרן שלא חלקתי כבוד לבריה כיוצא בו שהוא לבוש שמונה בגדים ונכנס לבית קדש הקדשים ומלאכי השרת בורחים מלפניו וכל אדם לא יהיה באהל מועד אלו מלאכי השרת ודמות פניהם פני אדם, וכבוד ה' מלא את הבית, ולא יכלו הכהנים לעמוד לשרת כי מלא כבוד ה', ובזמן שהיה נכנס הייתי חולק לו כבוד ומסלק את כבודי מבין שני הכרובים אם על פיך יגביה נשר על פיך היה הקב"ה מגביה כבודי מבין שני כרובים, כמה דאת אמר כנשר יעיר קנו, סלע ישכון ויתלונן משהיה יוצא היה חוזר וממלא

הבית, ד"א סלע שכן אין כתיב כאן אלא סלע ישכון, לן אינו אומר אלא יתלונן, תשובה לאומר אין הקב"ה בונה את בית המקדש. על שן סלע ומצודה, וילכוד דוד מצודת ציון, ואחר כל הכבוד הזה כשנכנסו בניו להקריב שלא ברשות לא הקפתי להם אלא חנקתי שתי אפרוחיו שנאמר ואפרוחיו יעלעו דם, ואעפ"כ לא סלקתי כבודי מהם אלא באשר חללים שם הוא קרבו שאו את אחיכם:

והוא באחד ומי ישיבנו. שלא כמדת הקב"ה מדת בשר ודם, בשר ודם גדול מחברו מבטל גזרת חברו, אבל הקב"ה מי יכול למחות בידו שנאמר והוא באחד ומי ישיבנו. דרש ר' פפייס לפי שהוא יחיד בעולמו ואין מי שימחה בידו כל מה שהוא מבקש הוא עושה, אמר ליה ר' עקיבא דייך פפייס אין דורשין כן אלא הכל עושין בדין כשם שסנהדרין נושאת ונותנת למטן כך למעלן שנאמר ראיתי את ה' יושב על כסאו וצבא השמים עומדים עליו מימינו ומשמאלו, וכי יש שמאל למעלן והא כתיב ימינך ה' נאדרי בכח, אלא אלו מטין לכף חובה ואלו מטין לכף זכות, וכשם שהשואל שואל למטן כך שואל למעלן שנאמר בגזרת עירין פתגמא ובמימר קדישין שאלתא. ומהו והוא באחד ומי ישיבנו, א"ר פנחס הכהן בר חמא שהוא יחיד בעולמו יודע משפטם של בריותיו, ר' יהודה הלוי בר שלום עד שהוא יחיד בעולמו יודע דעתם של בריותיו למי שהוא אומר לך בשליחותו ילך, הוי ונפשו אותה ויעש, וכן ירמיה אומר נער אנכי, א"ל הקב"ה אל תאמר נער אנכי. תנא אין מלאך אחד עושה שתי שליחות ואין שני מלאכים עושים שליחות אחד, שנאמר והוא באחד ומי ישיבנו, ואת אמרת ויבאו שני המלאכים סדומה, אלא מיכאל אמר בשורתו ונסתלק, גבריאיל הלך בשליחותו להפוך את סדום, רפאל להציל את לוט:

איוב – פרק כד – רמז תתקט

גבולות ישיגו. מעשה דור המבול פרשו איוב, מהו גבולות ישיגו, שהיו נכנסין זה בגבולו של זה וזה בגבולו של זה. עדר גזלו וירעו חמור יתומים ינהגו, כשהיו רואים חמור ביד יתום מיד היו נוטלים אותו ממנו. יחבלו שור אלמנה, אלמנה שמת בעלה והניח לה שור אחד ויצאה לרעותו מיד היו נוטלים אותו ממנו. ערום ילינו מבלי לבוש, כיון שהיו רואים בני אדם שהיו עושים בהם כך היו מהלכים ערומים כדי שלא יפשיטו את בגדיהם:

בין שורותם יצהירו, שהיו עושים להם בדדיות קטנות. יקבים דרכו ויצמאו, א"ר איבו למה יקבים דרכו ויצמאו, לפי שהיתה מארה מצויה בביתו של רשע. ולפי שהיו שטופים בזמה נמחו מן העולם שנאמר קץ כל בשר בא לפני:

לאור יקום רוצח יקטל עני ואביון ובלילה יהי כגנב, זה דור המבול דכתיב וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום, משהיתה חמה זורחת עד שהיתה שוקעת לא היה בהן תוחלת:

ועין נואף שמרה נשף לאמר לא תשורני עין וסתר פנים ישים, הנואף אמר אין בריה יודעת בי ואני עיני משוטטים בכל הארץ, מה דרכן של עוברי עבירה משמרין שעת אפלה שעת חשך, וכן הגנבים חתר בחשך בתים, וכן הוא אומר הוי המעמיקים מה' וגו', וקשה הנואף שהוא מסלק את השכינה כביכול הקב"ה ממלא את העליונים ואת התחתונים שנאמר הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, ובאיזה מקום שאותו האיש נואף הוא מרשל כח השכינה, כשהוא בא לנאוף כביכול הוא אומר למקום סלק את עצמך תן לי שעה אחת, כביכול מפני שהוא ארך אפים הוא נותן לו מקום שנאמר כי הוא ידע מתי שוא וירא און ולא יתבונן, ואומר וסתר פנים ישים הם מבקשים שלא תתעבר ממנו אלא שיעשו תאותן בלבד ואינם יודעים שהקב"ה מפרסמן בעולם מי שהוא יושב בסתר עליון שם פנים, שהיא מעוברת ממנו צר לה ולד ופניו

דומין לנואף. א"ר יצחק קשה כחו של נואף שהוא מרשל כח השכינה, כיצד הקב"ה צר לה צורת הולד והנואף בא עליה והקב"ה עומד ושוהא ואומר צורתו של מי אצור צורת הבעל או צורת הנואף כביכול, צור ילדך תשי, א"ר זעירי כביכול תשו ידי הצייר. אמר רבי מלה"ד לצייר שהוא צר איקונין של מלך בא לגמור את הפרצוף אמרו לו מת המלך ועמד מלך אחר, נתרשלו ידיו של צייר והתחיל אומר מה אעשה באלו סממנין אצור אותו בפניו של מלך ראשון או בשני. ד"א וסתר פנים ישים. היא עשתה בסתר והקב"ה פרסמה בגלוי שנאמר תכסה שנאה במשאון תגלה רעתו בקהל, לומר במדה שאדם מודד בה מודדין לו (בישעיה בפסוק כי כל סאון סואן ברעש):

חתר בחשך בתים, למה, שיומם חתמו למו. מה היו אנשי דור המבול עושים, היה מביא אפרסמון ושף באבן ובא בלילה [ומריח] וחותרה, כד דרשה ר' חנינא בצפורי אתעביד בהו תלת מאה חתרין. הוה להון אפופלסמון מה הוה צפוראי עבדון. חתר בחשך בתים. דרש רבא מאי דכתיב חתר בחשך בתים מלמד שהיו נותנים עיניהם בבעלי ממון ומפקדין אפרסמון ומניחין אותו בבית גנזיהם ובאים ומריחים ככלב שנאמר ישובו לערב יהמו ככלב ובאים וחותרים שם ונוטלים את ממונן. דרשה ר' יוסי בצפורי כו' (כדלעיל), אתו קא מצערו ליה אמר מי הוה ידענא דאתון גנבי:

קל הוא על פני מים, גזרה נגזרה על דור המבול שיאבדו במים. תקולל חלקתם בארץ מי שפרע מדור המבול, כל כך למה, לא יפנה דרך כרמים שלא היתה כונתם אלא למטעת כרמים, אבל נח לא היתה כונתו אלא להפרות ולהרבות שנאמר אלה תולדות נח:

איוב – פרק כד – רמז תתקי

ציה גם חס יגזלו מימי שלג. בעון בטול תרומות ומעשרות השמים נעצרין מלהוריד טל ומטר והיוקר הוה והשכר אבד ובני אד רצין אחר פרנסתם ואין מגיעים שנאמר ציה גם חס יגזלו מימי שלג שאול חטאון. מאי משמע דתני דבי ר' ישמעאל דברים שצויתי אתכם בימות החמה ולא עשיתם הן הן יגזלו מימי שלג שלכם, ואם נותנין מתברכין שנאמר הביאו את כל המעשר וגו' והריקותי לכם ברכה עד בלי די, מאי עד בלי די, א"ר יהודה עד שיבלו שפתותיכם מלומר די:

ישכחהו רחם מתקו רמה. דרש ר"ע מעשה של דור המבול בגינזק של מדי ולא בכו, כיון שהזכיר מעשה איוב בכו, קרא עליהם מקרא זה ישכחהו רחם שכחו רחמים מן הבריות אף הקב"ה שכח רחמיו מהם. מתקו רמה שמתק רמה מהם. עוד לא יזכר ותשבר כעץ עולה, א"ר אבהו תעקר אין כתיב כאן אלא תשבר כדבר שהוא נשבר ואינו מעלה חליפין ואי זה זה דור הפלגה. רועה עקרה לא תלד ואלמנה לא ייטיב. זה דור המבול, אחד מהם היה לוקח שתי נשים אחת לפריה ורביה ואחת לתשמיש, זו שהיתה לפריה ורביה יושבת כאלו אלמנה בחייה, וזו שהיתה לתשמיש היה משקה אותה כוס עקרין שלא תלד והיתה יושבת בחיקו מקושטת כזונה דכתיב ויקח לו למך שתי נשים שם האחת עדה [דעדה מיניה], ושם השנית צלה שהיתה יושבת בצלו:

ומשך אבירים בכחו. א"ר חמא בר חנינא משך יצר הרע אבירים בכחו, ומי הם כגון דור אנוש דור המבול דור הפלגה וסדומיים לפיכך יקום צדיק אינו מאמין בו כל שהוא בחיים וכה"א הן בקדושיו לא יאמין, א"ר פנחס אילו בקשו אבות העולם שתהא דירתן למעלה יכולין היו ואעפ"כ לא נקראו קדושים עד שנסתם הגולל לפנייהם שנאמר לקדושים אשר בארץ המה:

איוב – פרק כד – רמז תתקיא

רמו מעט ואיננו והמכו. דרש ר' עזריה זמנין א"ל משמיה דר' אמי וזמנין א"ל משמיה דר' אסי כל אדם שיש לו גסות הרוח לסוף מתמעט שנאמר רמו מעט ואיננו והמכו ככל יקפצון, ושמא תאמר ישנו בעולם, ת"ל ואיננו, ואם חוזר בו נאסף בזמנו כאברהם אבינו שנאמר והמכו ככל יקפצון כאברהם יצחק ויעקב דכתיב בהו בכל מכל כל, ואם לאו וכראש שבולת ימלו, ר' הונא ור' חסדא חד אמר כסאסא דשובלתא וחד אמר כשבולת עצמה, בשלמא למ"ד כסאסא דשובלתא היינו דכתיב וכראש שבולת ימלו, אלא למ"ד כשבולת עצמה מאי וכראש שבולת ימלו, אמר רב אסי וכן תנא דבי ר' ישמעאל משל לאדם שנכנס בתוך שדהו גבוהה גבוהה הוא מלקט:

איוב – פרק כה – רמז תתקיב

המשל ופחד עמו עושה שלום במרומיו. לפי שאיוב אומר מי יתן ידעתי ואמצאהו, א"ר אבא בר כהנא אם בהיכל של מעלה הוא אבוא עד תכונתו, ואם בהיכל של מטה הוא אבוא עד תכונתו, ואין תכונתו אלא היכל שנאמר ויכינו המזבח על מכונתו. אערכה לפניו משפט, אמרו לו חבריו אי אתה יודע שנקרא אלוה משפט, ופי אמלא תוכחות אמר להם אם סותם פיו של אותו האיש אדעה מלי יענני ואבינה מה יאמר לי, אם יהא משיבני על כל דבר ודבר אם חטאתי או לא חטאתי. הן קדם אהלך ואיננו ואחור ולא אבין לו, א"ר יוחנן מכאן אתה למד שהשכינה למעלה במערב, ואחור ולא אבין לו הלכתי לצפון ולדרום ולא מצאתיו. כי ידע דרך עמדי בחנני כזהב אצא, א"ל חבריו לאיוב עד מתי אתה מטיח דברים אין אנו אומרים לך שאין אתה יכול להקביל פניו או להסיח עמו, אמר להם יכול אני להסיח עם מיכאל. ר' יעקב אמר המשל זה מיכאל, ופחד זה גבריאל, עושה שלום במרומיו אפילו העליונים צריכים שלום, המזלות עולי שור אומר אני תחלה ואינו רואה מה שלפניו, תאומים אומר אני תחלה ואינו רואה מה שלפניו, וכל אחד ואחד אומר אני ראשון ומשלימין זה לזה ולא זה מזיק את זה הוי העליונים צריכים שלום. בכל מקום מקדים משה לאהרן כו'. אמר ר' יוחנן מימיה לא ראתה החמה פגימתה של לבנה ולית מזל חזי מאי דקדמוהי, א"ר לוי כלהון סלקין בהדין סולמא הפוך. תני ר' שמעון בן יוחאי הרקיע של מים והמלאכים של אש והם דרים זה עם זה, ולא סוף דבר בין מלאך למלאך אלא אפילו מלאך עצמו חציו אש וחציו מים עושה שלום בו דכתיב וגיותו כתרשיש ופניו כמראה ברק דכתיב ויהי ברד ואש מתלקחת בתוך הברד, ר' יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אמר צלוחית של ברד מלאה אש, ור' נחמיה אומר אש וברד פתוכין זה בזה, א"ר חנן טעמא דר' יהודה כהדין פרצידיא דרמונא דחרצנייתא מתחמא מלגיו, א"ר חנן טעמא דר' נחמיה כהדין עששיתא דקנדלא דמיא ומשחא מעורבין כחדא והיא דלקא מן גביהון, אמר ר' אחא משל למלך שהיו לו שתי לגיונות קשים והיו צהובים זה בזה כיון שהגיע מלחמתו של מלך עשה שלום ביניהם ועשו מלחמתו של מלך, כן אש וברד צהובים זה בזה וכו'. ולא ראו המאורות פגימתה של קשת שלא יאמרו יורדי הים הקשת זורק בהם חצים. גדול השלום שהרי העליונים צריכים שלום שנאמר עושה שלום במרומיו, והלא דברים קל וחומר ומה במקום שאין שנאה ואין איבה ובעל דבבא צריכים שלום קל וחומר למקום שיש כל המדות הללו (בפסוק ה' עוז לעמו יתן ברמז תשי"א):

איוב – פרק כה – רמז תתקיג

היש מספר לגדודיו. כתוב אחד אומר אלף אלפין ישמשוניה וכתוב אחד אומר היש מספר לגדודיו, כאן בזמן שבית המקדש קיים כאן בזמן שאין בית המקדש קיים כביכול שנתמעטה פמליא של מעלה, תני

רבי אומר משום אבא יוסי בן דוסתאי אלף אלפין ישמשוניה למספר גדוד אחד אבל לגדודיו אין מספר. ר' ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין לנהר דינור ישמשוניה שנאמר נהר די נור נגיד ונפיק מן קדמוהי:

איוב – פרק כו – המשך רמז תתקיג

הרפאים יחוללו מתחת מים ושוכניהם. הגבורים שבדור המבול היה אחד מהם נותן רגלו על התהום וסותמה ונותן ידו על החלון וסותמה והיה בא ליכנס לתבה והיו רגליו מערכלות הה"ד הרפאים יחוללו. נוטה צפון על תהו, ארבעה רוחות נבראו בעולם, רוח פנת המזרח משם יוצא אור לעולם, רוח פנת הדרום משם טללי ברכה יורדים לעולם, רוח פנת המערב משם אוצרות שלג וברד וקור וחום וגשמים יוצאים לעולם, רוח פנת הצפון בראו ולא גמרו לפי שאמר כל מי שאומר אני אלוה יבא ויגמור הפנה הזאת שהנחתי, ושם הוא מדורן של מזיקים ורוחות ושדים, ומשם יוצאין לעולם שנאמר מצפון תפתח הרעה:

תולה ארץ על בלימה. אמר רבא א"ר יוחנן אין העולם מתקיים אלא בזכות משה ואהרן שנאמר ונחנו מה וכתוב תול ארץ על בלימה, א"ר אלעזר אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שבולם עצמו בשעת מריבה שנאמר תולה ארץ על בלימה, א"ר אבהו אין העולם מתקיים אלא בזכות מי שמשים עצמו כאילו אינו שנאמר ומתח זרועות עולם:

מאחז פני כסא פרשז עליו עננו. א"ר יהושע בן לוי בשעה שעלה משה למרום וכו' (כתוב בתהלים במזמור ז' ובמלכים ברמז רכ"ח):

עמודי שמים ירופפו. א"ר יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את העולם היה מרחיב והולך כשתי פקעיות של שתי עד שגער בהם והעמידם שנאמר עמודי שמים ירופפו ויתמהו מגערתו, והיינו דאמר רשב"ל מ"ד אני אל שדי אני הוא שאמרתי לעולמי די שאלמלא כן עדין מרחיבין והולכים, ואיכא דאמרי ארשב"ל בשעה שברא הקב"ה את הים הגדול היה מרחיב והולך עד שגער בו הקב"ה ויבש שנאמר גוער בים ויבשהו. בכחו רגע הים ובתבונתו מחץ רחב. א"ר יהודה אמר רב בשעה שברא הקב"ה את עולמו א"ל לשר של ים פתח פיך ובלע כל מימות שבעולם, אמר לפניו רבש"ע די שאבלע מימי שלי, מיד בעט בו הקב"ה והרגו שנאמר בכחו רגע הים וגו', א"ר יצחק ש"מ שרה של ים רהב שמו ואלמלא מים מכסין אותו אין כל בריה יכולה לעמוד מפני ריחו שנאמר כמים לים מכסים, אל תקרי לים מכסים אלא לשרו של ים מכסים:

איוב – פרק כו – רמז תתקיד

ברוחו שמים שפרה. ר' יוחנן כשהיה מגיע לפסוק זה היה אומר יפה למדני ר' חנינא, יצאת אש מלמעלה ולחכה פני הרקיע:

הן אלה קצות דרכיו. אמר רב הונא כל מה שאתה רואה קצות דרכיו של הקב"ה הן שנאמר הן אלה קצות דרכיו. ומה שמץ דבר (נמצא) [נשמע] בו ורעם גבורותיו וגו', א"ר הונא הרעם הזה בשעה שהוא יוצא כתקונו אין כל בריה יכולה לעמוד עליו יתבונן אין כתיב כאן אלא מי יתבונן, הפקחין יודעין רמזו של דבר והגיונו. א"ר הונא אם על סדרו של רעם אי אתה יכול לעמוד, על סדרו של עולם על אחת כמה וכמה, אם יאמר לך אדם יכול אני לעמוד על סדרו של עולם, אמור לו אחרי מלך ב"ו אי אתה יכול לעמוד, אחרי מלך מלכי המלכים הקב"ה עאכ"ו, א"ר נחמן משל לחורשת קנים שלא היה אדם יכול ליכנס לתוכה שכל מי שנכנס לתוכה היה טועה, מה עשה פקח אחד כסח ונכנס כסח ונכנס, נכנס דרך הכסוח ויצא דרך הכסוח,

התחילו הכל נכנסים ויוצאים דרך הכסוח, רב נחמן אמר חורי משל לפלטין גדולה שהיו בה פתחין הרבה וכל מי שנכנס לתוכה היה טועה, מה עשה פקח אחד נטל פקעת אחת וקשרה נגד הפתח נכנס דרך הקעת ויצא דרך הפקעת התחילו הכל נכנסים ויוצאים דרך הפקעת. א"ר שמעון בן יוחאי משל למלך בשר ודם שבנה פלטין והבריות נכנסין לתוכה ואומרים אילו היו העמודים גבוהים היתה נאה, אילו היו הכתלים גבוהין היתה נאה, אילו היתה תקרה גבוהה היתה נאה, שמא יבא אדם ויאמר אילו היו לי שלש עינים שלש רגלים היה יפה לי אתמהא, הה"ד אשר כבר עשוהו, עשהו אין כתיב כאן אלא עשוהו, כביכול מלך מלכי המלכים הקב"ה ובית דינו נמנו על כל אבר ואבר שלך והעמידך על מכוונך שנאמר הוא עשך ויכוונך, א"ר לוי בר חמא מלך בשר ודם בנה פלטין ואם בנה ביבא על פתחה אינו נאה, אבל מלך מלכי המלכים הקב"ה ברא את האדם ונתן ביבא על פתחו ואי זה זה חוטמו והוא נוי והוא שבחו:

איוב – פרק כז – המשך רמז תתקיד

חי אל הסיר. ר' יהושע אומר משום בר פטרי הרי הוא אומר חי אל מלמד שאין לך אדם נודר בחיי המלך אלא אם כן אוהב את המלך, משמיה דר' נתן אמרו גם הוא לי לישועה כי לא לפניו חנף יבא, רבי אומר נאמר ירא אלהים באברהם ונאמר ירא אלהים באיוב מה להלן מאהבה אף כאן מאהב, ושאר כל התרעומות האמור בפרשה לא נאמר אלא לענין המאורע:

כי כל עוד נשמתו בי ורוח אלוה באפי. שאל אנטונינוס את רבי מאימתי נשמה נתונה באדם משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו, אמר לו משיצא ממעי אמו, אמר לו לאו משל אם תניח בשר שלשה ימים בלא מלח מיד הוא מסריח, והודה לו רבי שהשוה לדעת המקרא שנאמר כי כל עוד נשמתו בי, מאימתי ניתנה בי נשמה, משפקדתני. ועוד שאלו מאימתי יצר הרע נתון באדם משיצא ממעי אמו או עד שלא יצא ממעי אמו, אמר לו עד שלא יצא ממעי אמו, אמר לו לאו שאילו נתון בעוד שהוא במעי אמו היה חוטט את בני מעיה ויוצא, והודה לו רבי ששוה לדעת המקרא שנאמר כי יצר לב האדם רע מנעוריו, א"ר יודן מנעוריו כתיב משעה שהוא ננער ממעי אמו:

איוב – פרק כז – רמז תתקטו

כי מה תקות חנף כי יבצע כי ישל אלוה נפשו. רב הונא ורב חסדא חד אמר נפשו של גזלן וחד אמר נפשו של נגזל, מאן דאמר נפשו של גזלן דכתיב אל תגזל דל כי דל הוא ואל תדכא עני בשער כי ה' יריב ריבם וקבע את קובעיהם נפש, ומאן דאמר נפשו של נגזל דכתיב כן ארחות כל בוצע בצע את נפש בעליו יקח, ואידך נמי הא כתיב את נפש בעליו יקח, בעליו דהשתא, ואידך נמי הא כתיב וקבע את קובעיהם נפש, מאי טעמא קבע את קובעיהם, משום דנטלו נפש:

הן אתם כלכם חזיתם. א"ר יוחנן דורו של איוב שטוף בזמה היה, כתיב הכא הן אתם כלכם חזיתם וכתיב התם שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך, ואימא בנבואה דכתיב חזון ישעיהו, אם כן מאי ולמה זה הבל תהבלו:

יכין וצדיק ילבש. תנו רבנן ששה דברים נאמרו בעם הארץ, אין מוסרין להם עדות, ואין מקבלין מהם עדות, ואין מגלים להם את הסוד, ואין ממנין אותן אפוטרופסין על היתומים, ואין מוסרין להם קופה של צדקה, ואין מתלויים עמהם בדרך, ויש אומרים אף אין מכריזין על אבדתו, ות"ק זימנין דנפיק מיניה זרעא מעליא ואכיל ליה שנאמר יכין (רשע) וצדיק ילבש:

איוב – פרק כח – המשך רמז תתקטז

כי יש לכסף מוצא ומקום לזהב יזוקו ברזל מעפר יוקח ואבן יצוק נחושה. ר' סימון בר זבדא מאית, אמרין ליה לרבי לוי עול ואפטר עליה, על ואפטר עליה האי קרא. ארבעה דברים הללו הם תשמישו של העולם כלו אם אבדו יש להם חליפין אבל תלמיד חכם מי מחליפו:

קץ שם לחשך, זמן נתן לעולם כמה שנים יעשה באפלה שכל זמן שיצר הרע בעולם אופל וצלמות בעולם נעקר יצר הרע מן העולם קץ שם לחשך. ד"א קץ שם לחשך נתן זמן ליוסף כמה שנים יעשה בבית האסורים כיון שהגיע הקץ חלם פרעה חלום שנאמר ויהי מקץ שנתים ימים וגו'. ד"א קץ נתן ליסורים של צדיקים בעולם הזה ולעולם הבא מעבירן. לכל יש קץ להרים ולגבעות שנאמר ושקל בפלס הרים וגבעות במאזנים. לרוח שנאמר לעשות לרוח משקל. למים שנאמר ומים תכן במדה. לחשך שנאמר קץ שם לחשך וגו', כשהקב"ה יושב וחוקר אם מתבקש יסורין, אבן אופל וצלמות, אפל מי גרם לאדם הזה שבאו עליו יסורין ואפלה זה יצר הרע שהוא משול כאבן שנאמר והסירותי את לב האבן:

פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל. אנשי סדום לא נתגאו אלא בשביל טובה גדולה שהשפיע להם הקב"ה שנאמר ארץ ממנה יצא לחם וגו' ועפרות וגו', וכי מאחר שארץ ממנה יצא לחם ועפרות זהב לו למה לנו עוברי דרכים שהן באים לחסר ממוננו בואו ונשכח רגל מארצנו שנאמר פרץ נחל מעם גר הנשכחים מני רגל. ועפרות זהב לו, אמרו כשהיה הולך אחד לגנן והיה אומר לו תן לי באיסר ירק כשהיה נותן לו היה משכשכו במי ומוציא מעפר זהב. אם אין לו במה לכסות שוחק דינר ומכסה שנאמר ועפרות זהב לו:

בחלמיש שלח ידו הפך משרש הרים. תרין אמוראין חד אמר בחלמיש שלח ידו וחד אמר בחלמיש שלח אצבעו, ר' לוי בשם רשב"נ חמשה כרכים הללו היו יושבות על צור אחד שלח ידו המלאך והפכן:

מבכי נהרות חבש. א"ר ברכיה לא פרשו המים העליונים מן התחתונים אלא בבכי הדא הוא דכתיב מבכי נהרות חבש, ר' תנחום מיייתי לה מהכא לקול תתנו המון מים בשמים, ואין קול אלא בכי כמה דאת אמר קול ברמה נשמע נהי בכי תמרורים:

והחכמה מאין תמצא. אמר רבי יוחנן אין דברי תורה מתקיימין אלא במי שמישים עצמו כאלו אינו שנאמר והחכמה מאין תמצא:

איוב – פרק כח – רמז תתקטז

לא יערכנה זהב וזכוכית. שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה מהו דכתיב לא יערכנה זהב וגו', א"ל אלו דברי תורה שקשים לקנותם כזהב וכלי פז ונוחין לאבדן ככלי זכוכית, א"ל האלהים אפילו ככלי חרש אבל ר' עקיבא רבך לא כך אמר אלא מה כלי זכוכית הללו אע"פ שנשברו יש להם תקנה אף תלמיד חכם אע"פ שסרח יש לו תקנה, א"ל אף אתה חזור בך, א"ל כבר שמעתי מאחורי הפרגוד שובו בנים שובבים חוץ מאחר, וכן הוא אומר אם תבקשנה ככסף מגיד הכתוב שכשם שאדם צריך ליזהר שלא יאבד סלעו כך יהא אדם צריך ליזהר בלמודו שלא יאבד, ומה כסף קשה לקנותו כך דברי תורה קשים לקנותם, אי מה כסף קשה לאבד אף דברי תורה כן, תלמוד לומר לא יערכנה זהב וגו' (בתורה ברמז תתע"ג):

אלהים הבין דרכה. תנא ר' חייא ידע הקב"ה בישראל שאין יכולין לקבל גזרות של אדם עמד והגלה אותם לבבל שנאמר אלהים הבין דרכה והוא ידע את מקומה. א"ר אלעזר לא הגלה הקב"ה את ישראל לבבל

אלא מפני שעמוקה כשאל שנאמר מיד שאול אפדם, רבי אמר מפני שיאכלו תמרים ויעסקו בתורה, ר' יוחנן אמר ששלחן לבית אמן, משל לאדם שכועס על אשתו להיכן משלחה לבית אמה, והיינו דא"ר אלכסנדר ששלשה חזרו למטעתן (כתוב במלכים). לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה. כמה דאת אמר מי מדד בשעלו מים. ד"א לעשות לרוח משקל כל נביא ונביא ניתן בו רוח הקדש כל אחד לפי כחו, ומים תכן במדה אלו דברי תורה שכל אדם נוטל תורה במדה, ואין מים אלא דברי תורה שנאמר הוי כל צמא לכו למים. ד"א לעשות לרוח משקל יש אדם שדעתו ארוכה ויש אדם שדעתו קצרה ויש שדעתו בינונית והקב"ה משקל בדעתו וברוחו אם נתן בו צרכו הרי דעתו יפה, ואם יותר הרי הוא גס, ואם פחות הרי דעתו קצרה. ומים תכן במדה, הגבל הזה שהוא גובל לבנין הטיט יפה היא טובה, אם פחת מים היא יבשה, כך האדם אם ניתן בו צרכו הוא שווה לבריות, ואם פחת הוא יבש, ואם הוא יותר מצרכו הרי הוא לוקה בשחין אדם כי יהיה בעור בשרו. ד"א לעשות לרוח משקל א"ר יהושע בן חנניה בשעה שהרוח יוצא מן העולם הקב"ה מרשלו בהרים ומשברו בגבעות ואומר לו הזהר שלא תזיק את בריותי, מאי טעמא כי רוח מלפני יעטוף ונשמות אני עשיתי, מהו יעטוף משלהי כמה דכתיב בהתעטף עלי רוחי, וכל כך למה, בשביל ונשמות אני עשיתי (כתוב במלכים ברמז ר"ט). ומים תכן במדה, ר' יהודה בר סימון אומר אפילו מים שיורדים מלמעלן לא נתנו אלא במדה הדא הוא דכתיב כי יגרע נטפי מים וכתוב ונגרע מערכך. ד"א לעשות לרוח משקל. אמר רבי אפילו רוח הקדש ששורה על הנביאים אינו שורה אלא במשקל, יש מתנבא ספר אחד ויש מתנבא שני ספרים. א"ר סימון שני פסוקים נתנבא בארה ולא היה בהם כדי ספר ונטפלו בספר ישעיה ואלו הם וכי יאמרו אליכם וחברו. ומים תכן במדה א"ר יודן בש"ר שמואל אפילו דברי תורה שנתנו מלמעלה לא נתנו אלא במדה ואלו הם מקרא משנה גמרא ואגדה, יש זוכה למקרא ויש זוכה למשנה ויש זוכה לגמרא ויש זוכה לאגדה ויש זוכה לכלן. ד"א לעשות לרוח משקל. בנוהג שבעולם הבריות אומרים פלוני רוחו יתירה שנתנה בו רוח יתירה או פלוני רוחו קצרה שנתנה בו רוח קטנטון, ומים תכן במדה האדם הזה משוקל חצימים וחציו דם, בשעה שהוא זוכה לא המים רבין על הדם ולא הדם רבה על המים, ובזמן שחוטא פעמים שהמים רבים על הדם ונעשה אנדרופיקוס, פעמים שהדם רבה על המים ונעשה מצורע, אדם או דם:

אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה. רבנן ור' אחא רבנן אמרין כל דבר ודבר שהיה הקב"ה אומר למשה היה אומר שני פעמים בלבד ואחר כך היה אומר למשה מה טעם אז ראה ויספרה חד, הכינה וגם חקרה חד, ואחר כך ויאמר לאדם זה משה. רבי אחא אמר ארבעה פעמים אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ארבעה. א"ר יודא בר' סימון ראוי היה אדם הראשון שתנתן תורה על ידו, מאי טעמא זה ספר תולדות אדם אמר הקב"ה יציר כפי הוא ואני נותנה לו חזר ואמר שש מצות נתתי לו ולא היה יכול לעמוד בהם והיאך אני נותן לו רמ"ח מצות עשה ושס"ה לא תעשה. ויאמר לאדם, לא לאדם אני נותנה אלא לבניו זה ספר תולדות אדם:

איוב – פרק כט – המשך רמז תתקטז

מי יתנני כירחי קדם. דרש ר' שמלאי למה הולד דומה במעי אמו מקופל ומונח כפנקס, ושתי ידיו על שני צדעיו, ושני אציליו על שתי ארכובותיו, ושני עקביו על שתי עגבותיו, וראשו מונח לו בין ברכיו פיו סתום, וטבורו פתוח, ואוכל ממה שאמו אוכלת ושותה ממה שאמו שותה, ואינו מוציא רעי שמא יהרוג את אמו, וכיון שיצא לאויר העולם נפתח הסתום ונסתם הפתוח שאלמלא כן אינו יכול לעמוד אפילו שעה אחת, ונר דלוק (מונח) לו על ראשו וצופה ומביט מסוף העולם ועד סופו שנאמר בהלו נרו עלי ראשי, ואל תתמה

שהרי אדם ישן כאן ורואה חלום באספמיא, ואין לך ימים שאדם שרוי בהם בטובה יותר מאותן הימים שנאמר מי יתנני כירחי קדם וגו', ואיזהו ימים שיש בהם ירחים ולא שנים הוי אומר ירחי לידה ומלמדן אותנו את כל התורה כלה שנאמר ויורני ויאמר לי יתמך דברי לב שמור מצותי וחיה, ואומר בסוד אלוה עלי אהלי, וכיון שיצא לאויר העולם בא מלאך וסטר על פיו ומשכהו כל התורה כלה שנאמר לפתח חטאת רובץ, ואינו יוצא משם עד שמשביעין אותו שנאמר כי לי תכרע כל ברך תשבע כל לשון, כי לי תכרע כל ברך זה יום המיתה שנאמר לפניו יכרעו כל יורדי עפר, תשבע כל לשון זה יום הלידה שנאמר אשר לא נשא לשוא נפשי ולא נשבע למרמה, ומה שבועה משביעין אותו, אומרים לו הוי צדיק ואל תהא רשע, ואפילו כל העולם אומרי עליך צדיק, הוי בעיניך כרשע, והוי יודע שהקב"ה טהור ומשרתיו טהורים ונשמה שנאתן בך טהורה אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הרי הוא נוטלה ממך. תנא דבי ר' ישמעאל משל לכהן חבר שמסר תרומה לכהן עם הארץ אמר לו אם אתה משמרה בטהרה מוטב ואם לאו הרי היא שרופה בפניך. ראוני נערים ונחבאו (בשמואל ברמז קכ"ד):

איוב – פרק כט – רמז תתקיז

ברכת אוֹבד עלי תבוא. זה לבן הארמי שנאמר ארמי אוֹבד אבי. עלי תבוא זה רבקה שנאמר את היי לאלפי רבבה ועמדו ממנה אלופים מעשו אלוף תימן אלוף אומר, רבבה מיעקב שנאמר רבבה כצמח השדה, ויש אומרים אלו ואלו עמדו מיעקב שנאמר ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל:

צדק לבשתי וילבשני. א"ר חנינא יש נאה ללבשו ואין לבושו נאה לו, יש אדם עשיר ואין שמו לפי עשרו, רש ואין שמו לפי רישו, יש אדם שהוא גבור ואין שמו לפי גבורתו חלש ואין שמו לפי חלישתו, יש אדם בחור ואשתו מכווערת נתונה בתוך אפריון ואומרים אבוד הבחור הזה על הכפושה הזו, ואם הכלה נאה ובעלה מכווער אומרים אבודה הכלה הזו באיש הזה, איוב לא היה כן אלא הצדקה נאה לאיוב ואיוב נאה לצדקה הוי צדק לבשתי וילבשני:

ואשברה מתלעות עול ומשניו אשליך טרף. לפי שאתה מוצא איוב אדם גדול ועשיר תאמר שלא היה משגיח על דין דלים לאו אלא נתן נפשו על הדינין, ולא עוד אלא שהוא היה שופט והוא היה שוטר, אמר איוב התורה איימה על הדיין שיהא עושה את הדין ועל השוטר שיהא מוציא את הגזל, אני לא עשיתי כן אלא אע"פ שהיה השוטר לפני עומד לא הייתי ממתין לו שיהא מוציא הגזל אלא אני הייתי עומד על הגזלן ומשבר את שניו להוציא מתוכם את הגזל. אבחר דרכם ואשב ראש שהיה מושיב דיינים והיה אומר לכל אחד ואחד דרכו ויושב בראש כלם כמלך. ד"א כשהיתה ההלכה והמעשה מכוונים לפני הייתי מוציאה והמעשה שהיה קהה לי הייתי שואלו ומבארו:

ואשכון כמלך בגדוד, בשעה שהייתי מרשיע לרשע הייתי יושב ואוכלוסין עומדים לפני ואפילו היה מבקש הרשע שלא לקיים את הדין מיראת הגדוד שעומדים לפני היה מתירא ומקיים את הדין. כאשר אבליים ינחם, ואם היה יצר הרע בא להטעותי שלא לילך ולנחם אבליים לומר שאני אדם גדול לא הייתי שומע שהייתי אומר אין אני טוב מבוראי שמנחם ישראל שנאמר אנכי אנכי הוא מנחמכם:

ואומר עם קני אגוע וכחול ארבה ימים. רבנן אמרין כיון שאכלה חוה פרי האילן האכילה את הבהמה ואת החיה ואת העופות הכל שמעו לה חוץ מעוף אחד ושמו חול דכתיב וכחול ארבה ימים, דבי רבי ינאי ורבי יודן ברבי סימון, דבי רבי ינאי אמרי אלף שנים הוא חי ולסוף אלף יוצאה אש מקנו ושורפתו ומשתייר בו כביצה וחוזר ומגדל אברים וחיה, רבי יודן בר סימון אמר אלף שנים הוא חי ולסוף אלף שנים גופו כלה

וכנפיומתמרטיין ומשתייר בו כביצה וחוזר ומתגדל אברים וחיה. אמר ליה שם רבה לאליעזר אורשינא חמתיה אבא דהוה גני בספנא דתיבותא, אמר ליה אבא לא בעית מזוני, א"ל חמיתך טרידא ולא בעינא קא מצערך, א"ל יהא רעוא דלא תמות, הה"ד עם קני אגוע וכחול ארבה ימים:

שרשי פתוח אלי מים וטל ילין בקצירי. אמר איוב ע"י שהיו דלתי ביתי פתוחות לרוחה הכל היו קוצרים יבשות ואני קוצר מלילות, אמר יעקב ע"י שהייתי עוסק בתורה שנמשלה למים זכיתי להתברך בטל שנאמר ויתן לך האלהים מטל. דבר אחר שרשי פתוח אלי מים זה בית המקדש שהיו שעריו פתוחין לתורה שנאמר וטל ילין בקצירי, כטל חרמון שיורד על הררי ציון:

אבחר דרכם ואשב ראש. א"ר אבהו מנין לאבל שמסב בראש שנאמר ואשב ראש ואשכון כמלך בגדוד כאשר אבלים ינחם, ינחם אחרים משמע, א"ר נחמן בר יצחק ינחם כתיב, מר זוטרא אמר מהכא וסר מרזח סרוחים מר וזח נעשה ראש לסרוחים:

איוב – פרק ל – המשך רמז תתק"ז

ועתה שחקו עלי צעירים. היה איוב אומר לאליפז לא בנו של עשו אתה אלולי היה אביך עומד ומבקש ממני שאזון אותם עם כלבים שלו הייתי פוסלו, אשר מאסתי אבותם לשית עם כלבי צאני, וחבריו אומרים לו אתה הוא הישיש לעצמך אף אנו יש לנו ישישים גם שב גם ישיש בנו:

בחסר ובכפן גלמוד. אמר רבא אם ראית חסרון בא לעולם וכפן בא לעולם הוי רואה את אשתך כאלו היא גלמודה, א"ר יודן כתיב וליוסף יולד שני בנים בטרם תבא שנת הרעב, בנח כתיב אתה ובניך ואשתך ונשי בניך מלמד שנאסר להם פריה ורביה:

איוב – פרק ל – רמז תתקיח

הקוטפים מלוח עלי שיח. כל הפוסק מדברי תורה ועוסק בדברי שיחה מאכילין אותנו גחלי רחמים שנאמר ושרש רתמים לחמם:

בני נבל גם בני בלי שם ואת אמרת המה הגבורים אשר מעולם אנשי השם, אמר ר' אחאי שהשימו את העולם והושמו מן העולם וגרמו לעולם שישום, ר' לוי בשם רבי שמואל בר נחמני אנשים (שנתפסו) [שנתפרשו] שמותם למעלה, דא"ר יוסי בן לוי כל השמות הללו לשון מרדות הם, עירד עורדן אני מן העולם, מחויאל מוחן אני מן העולם, מתושאל מתישן אני מן העולם, למך מה לי ללמך ולתולדותיו, ר' יוחנן אמר אנשי השם מי פרש מעשיהם, אנשי השם אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי, רבי אומר אלולי לא בא איוב אלא לפרש לנו מעשה דור המבול דיו, ואמר רבי חנין ואילו לא בא אליהוא אלא לפרש לנו מעשה ירידת גשמים דיו דאמר רבי יוחנן כל אורה שנאמר באליהוא אינו אלא בירידת גשמים, רבי אושעיא רבה אמר אינה אלא במתן תורה:

אך לא בעי ישלח יד אם בפידו להן שוע. אמר רבה ואיתימא רבא אמר הקב"ה כשאני דן את ישראל אין אני דן אותם כאומות העולם דכתיב בהו עוה עוה עוה אשימנה, אלא אני נפרע מהם כפיד של תרנגולים. דבר אחר אפילו ישראל אין עושין מצות אלא מעט כפיד של תרנגולים שמנקרין באשפה אני מצרפן לחשבון גדול, להן שוע כשמשועין לפני אני מושיע אותם. רבי אבהו אמר אין הקב"ה מכה אומה ומשיבה צדו, אלא מביא פיד לזו ומשעשעה לזו. הביא פיד לאשור ושעשעה במצרים הטיטיבי מנא אמון, הביא

פיד למצרים ושעשעה באשור הנה אשור ארז בלבנון. א"ר יוסא מפני מה גלו עשרת השבטים ואחר כך שבט יהודה ובנימין, כדי שיהיו מתנחמין אלו באלו:

איוב – פרק לא – המשך רמז תתק"ח

ברית כרתי לעיני ומה אתבונן על בתולה, בוא וראה צדקו של איוב ומה אם בתולה שכל אדם רשאי להסתכל בה שמא ישא אותה או ישיאה לבנו או לאחד מקרוביו לא היה איוב מסתכל בה, על אחת כמה וכמה על אשת איש שאינו רשאי להסתכל בה, לפיכך אז"ל שאסור לאשה לצאת בתכשיטיה אף בחול לרשות הרבים לפי שהעם מסתכלין בה, לפי שלא נתן הקב"ה תכשיטין לאשה אלא שתהא מתקשטת בהן בתוך ביתה שאין נותנין פרצה לפני הכשר וכל שכן לפני הגנב:

אם נפתה לבי על אשה ועל פתח רעי ארבתי תטחן לאחר אשתי ועליה יכרעון אחרין, והיינו דאמרי אינשי איהו בי קרי ואיהי בי בוציני:

ומגז כבשי יתחמם, שנו רבותינו ראשית הגז אינו נוהג אלא ברחלים ואינו נוהג אלא במרובה, מנא הני מילי א"ר חסדא אתיא גיזה גיזה, כתיב הכא וראשית גז צאנך וכתוב התם ומגז כבשי יתחמם. תנא דבי ר' ישמעאל כבשים שצמרן קשה פטורין מראשית הגז ומגז כבשי יתחמם, וכמה היא מרובה, ב"ש אומרים שתי רחלות שנאמר עגלת בקר ושתי צאן, וב"ה אומרים חמש צאן עשויות:

אם עלי אדמתי תזעק, אמר לו הקב"ה לאיוב כלום יש לך עליה אלא ארבע אמות בשעת מיתתך הא דידך, ר' חייא רבא ור"ש בן חלפתא ר' חייא אמר משל לאחד שמכר טלית באיטליס, עבר אחד וראה אותה ואמר שלי היא א"ל התעטף בה אם מחזקת היא לך הרי היא שלך ואם לאו אינה שלך, כך אמר הקב"ה לאיוב הלא את השמים ואת הארץ אני מלא ואת אדמתי תזעק, ור' שמעון אמר משל לאחד שמכר שפחה באיטליס עבר אחד וראה אותה ואמר שלי היא, א"ל נזוף בה אם נשמעת לך הרי היא שלך, כך אמר הקב"ה ולא כתיב המביט לארץ ותרעד ואת אדמתי תזעק, באותה שעה אמר איוב רבש"ע לא אדמתי אלא אם לא הוצאתי מעשרותיה כראוי. ויחד תלמיה יבכיון, אם זרעתי אותה כלאים, אם כחה אכלתי בלי כסף, זה מעשר שני שנאמר ונתתה בכסף, ונפש בעליה הפחתי, זה מעשר עני, אם לא עשיתי כן, תחת חטה יצא חוח, תני ר' הושעיא למדתך תורה דרך ארץ שדה שמעלה חוחים יפה לזרעה חטים, שמעלה באושים יפה לזרעה שעורים. עד עכשו איוב מתנבא כמה נבואות והוא אומר תמו דברי איוב, אלא אמר איוב אם לא עשיתי כן יתמו דברי ולא יהיה לי פתחון פה (ברמז קל"ד). תחת חטה יצא חוח (כתוב בישעיה):

איוב – פרק לב – המשך רמז תתק"ח

ויען אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו'. א"ר חייא בר אבא אמר יוחנן כל המורה הלכה בפני רבו ראוי להכישו נחש שנאמר צעיר אני לימים ואתם ישישים על כן זחלתי ואיר, וכתוב התם עם חמת זוחלי עפר. דרש ר' עקיבא אליהוא זה בלעם, בן ברכאל שבא לקלל את ישראל וברכס האל. הבוזי שהיתה נבואתו בזויה שנאמר נופל וגלוי עינים. ממשפחת רם מן ארם ינחני. א"ר אליעזר אי הוא כבר כסה עליו ואי לית הוא עתיד להתוכח עמך. אלא אליהוא זה יצחק. בן ברכאל שברכו אל שנאמר (ויברכוהו ה') [ויברך אלהים את יצחק]. הבוזי שבזה ע"א בשעה שנעקד. ממשפחת רם מאברהם:

איוב – פרק לב – רמז תתקיט

לא רבים יחכמו וזקנים יבינו משפט, אמר אליהוא לחבריו של איוב לא כל מי שעוסק בתורה מתחכם, אלא אכן רוח היא באנוש, אלא אם כן נתן בו הקב"ה רוח כדי שיהא רגיל בלמודו. שאלה מטרונא את ר' יוסי בן חלפתא הרי הוא כל שבחו של מקום נותן את החכמה לחכמי דכתיב יהב חכמתא לחכימין לא צריך קרא למימר אלא יהב חכמתא לטפשיין, אמר ליה יש ליך קוזמין, א"ל הן, א"ל אם בא אדם לשאול קוזמין שלך את משאלת לו, א"ל אם יהיה אדם חכם אני משאלת לו קוזמין, א"ל קוזמין שלך אי את משאלת אלא לאדם אקנוס חכם והקב"ה יתן החכמה לטפשיים. ד"א לא רבים יחכמו מדבר ביעקב, אמר יעקב לא בשביל שאתם רבים תחכמו שאתם עשרה ואני אחד רואה אני ברוח הקודש שיש שבר במצרים, אכן רוח היא באנוש זה יוסף שנאמר שמעתי כי יש שבר זה שברו של יוסף:

איוב – פרק לג – המשך רמז תתקיט

אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף, שנו רבותינו מי שחלה ונטה למות אומרים לו התודה שכן דרך כל המומתין מתורים, אדם יוצא לשוק יהא דומה בעיניו כמי שנמסר לסרדיוט, חש בראשו יהא דומה כמי שנמסר בקולר, עלה למטה ונפל יהא דומה כמי שהעלוהו לגרדום לידון אם יש לו פרקליטין גדולים נצול ואם לאו אינו נצול, אלו הם פרקליטין גדולים של אדם תשובה ומעשים טובים, ואפילו תתקצ"ט מלמדים עליו חובה ואחד מלמד עליו זכות נצול שנאמר אם יש עליו מלאך מליץ אחד מני אלף וגו' מצאתי כופר, ר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי אומר אפילו תתקצ"ט מיני חובה מלמד עליו אותו מלאך ואחד לזכות נצול שנאמר אחד מני אלף. דרש ר' עקיבא הדא דתימא בעולם הזה אבל לעולם הבא לכן הרחיבה שאול נפשה ופערה פיה לבלי חק, לבלי חקים לא נאמר אלא לבלי חק, למי שאין לו מצוה אחת שיכריעו לכף זכות:

רטפש בשרו מנער, א"ר אלכסנדר א"ר חייא בר אבא אין חולה עומד מחליו עד שמוחלין לו כל עונותיו שנאמר הסולח לכל עונכי הרופא לכל תחלואיכי, רב המנונא אמר חוזר לימי עלומיו שנאמר רטפש בשרו מנוער וגו', כל משכבו הפכת בחליו, א"ר יוסף לומר שמשכח למודו:

הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר (ברמז תקל"ט). ר"א אומר שמעתי באזני ה' צבאות מדבר, ומה דבר ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב ואת המות ואת הרע, אמר הקב"ה הרי נתתי להם שני דרכים לישראל, של טוב יש בה שני דרכים אחד של צדקה ואחד של חסד, ואליהו ז"ל ממוצע ביניהם, כשיבא אדם ליכנס אליהו זכרונו לברכה מכריז עליו פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים, ושל רע ושל מות יש בה ארבעה פתחים ועל כל פתח ופתח שבעה מלאכים עומדים ארבעה מבחוץ ושלושה מבפנים, אלו שמבחוץ רחמנים ואלו שמבפנים אכזרים, כשיבא אדם ליכנס הרחמנים מקדמין ואומרים לו מה לך ולאש זה מה לך ולגחלים הללו שמע לנו ושוב, אם שמע להם מוטב ואם לאו הוא אומר להם בהם הם חיי, אמרו ליה הרי נכנסת בפתח ראשון אל תכנס בפתח שני, בא ליכנס בפתח שני הרחמנים מקדימין אותו ואומרים לו מה לך להיות מחוק מתורת אלהיך לא מוטב לך להיות חקוק על תורת אלהיך מלהיות מחוק, שמע לנו ושוב, אם שמע להם מוטב ואם לאו הוא אומר להם בהם הם חיי, אמרו ליה הרי נכנסת בפתח שני אל תכנס בפתח שלישי, בא ליכנס בפתח השלישי הרחמנים מקדימין אותו ואומרים לו מה לך להיות בורחים ממך וקוראין לך טמא לא מוטב לך להיות קוראין לך טהור, אם שמע להם מוטב, ואם לאו הוא אומר להם בהם הם חיי, בא ליכנס לפתח רביעי א"ל הרי נכנסת לפתח שלישי אל תכנס לפתח

רביעי, בא ליכנס לפתח רביעי הרחמנים מקדימין אותו ואומרין לו הרי נכנסת בכל הפתחים ולא שמעת לנו ולא שבת ועד עכשו הקב"ה מקבל שבים ועד עכשו מוחל לעונות וסולח ואומר בכל יום שובו בני האדם, אומרים האכזרים הואיל ולא שמע לראשונה נוציא רוחו שנאמר תצא רוחו ישוב לאדמתו, ועליהם הכתוב אומר על שלשים ועל רבעים לשונאי, וכתוב אחר אומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. א"ר יהודה א"ר יוסי עבר אדם עבירה פעם ראשונה מוחלין לו, שניה מוחלין לו, שלישית מוחלין לו, רביעית אין מוחלין לו שנאמר כה אמר ה' על שלשה פשעי ישראל ועל ארבעה לא אשיבנו, ואומר הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר. מאי ואומר, וכי תימא הני מילי בצבור אבל ביחיד לא, תא שמע הן כל אלה יפעל אל פעמים שלש עם גבר:

איוב – פרק לד – רמז תתקכ

לכן אנשי לבב שמעו לי חלילה לאל מרשע, ומה היא אומנותו כי פועל אדם ישלם לו, ר' מאיר ור' יהודה ור' שמעון, ויבא יוסף הביתה מה כתיב למעלה מן הענין ויהי יוסף יפה תואר וכתוב ותשא אשת אדוניו, משל לגבור שהיה יושב בשוק וממשימש בעיניו ומתקן בשערו ומתלה בעקביו אמר אנא גבר, אמרין ליה אי את גבר הא דובא קמך קופצא, כך ויהי אחר הדברים האלה הרהורי דברים היו שם, מי הרהר, יוסף הרהר, אמר כשהייתי בבית אבא היה אבא רואה אי זו מנה יפה ונותנה לי והיו אחי מכניסין בי עין הרע עכשו שאני כאן מודה אני שאני ברוחה, אמר לו הקב"ה הטלס, חייך שאני מגרה בך את הדוב. ד"א אמר אבא נתנסה, זקני נתנסה, אני איני מתנסה, אמר לו הקב"ה חייך שאני מנסה אותך יותר מהם מיד ותשא אשת אדוניו וגו':

ירוע כבירים לא חקר ויעמד אחרים תחתם אלה בני נח היוצאים מן התבה:

לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה וידכאו. (אמר) ר' חנינא (אחר) שאליה לר' יונתן מ"ד לכן יכיר מעבדיהם והפך לילה, א"ל לעולם אין הקב"ה פורע מן האומה עד שהוא קורא אולוגין שלה מלמעלה ואח"כ הוא פורע מהם, משהקב"ה הופך יום ללילה והתקינן לפורענות ואח"כ הוא פורע מהם, כך בתחלה וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ ואח"כ ויאמר ה' אמחה את האדם:

והוא ישקיט ומי ירשיע, כשנתן שלווה לסדומיים מי בא וחייבן, מה שלווה נתן להם ארץ ממנה יצא לחם, מקום ספיר אבניה, נתיב לא ידעו עיט, ר' לוי בש"ר יוחנן הדין בר הדיא צופה מאכלה שמונה עשר מיל, וכמה היא פרוסה. ר' מאיר אומר שני טפחים, ר' יהודה אומר טפח, ר' יוסי אומר כשתים שלש אצבעות, וכד הוה קאים על (אמבואה) [אילניא] דסדום לא הוה יכיל למחמי על ארעא מן חיליהון דאילניא. ויסתר פנים ומי ישורנו כשהסתיר פניו מהם מי אמר לו לא עשית כשורה, ובמה הסתיר פניו מהם שהמטיר עליהם אש וגפרית שנאמר וה' המטיר על סדום:

איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכיל, אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס על צערו:

כי יוסיף על חטאתו פשע, ישראל נמשלו לשה שה פזורה ישראל, מה שה אחד מאבריה לוקה וכלם מרגישין אף ישראל האיש אחד יחטא ועל כל העדה תקצוף, משל לשני בני אדם שהיונתונים בספינה נטל אחד מהם מקדח והתחיל קודח תחתיו, אמרו לו חבריו מה אתה עושה, אמר להם מה איכפת לכם תחתי אני קודח, אמרו לו מפני שאתה מציף עלינו את הספינה, כך איוב אמר ואף אמנם שגיתי אתי תלין משוגתי, אמרו לו חבריו כי יוסיף על חטאתו פשע בינינו יספוק, אתה (משקיף עלינו) [מספיק בינינו את עונותיך]:

איוב – פרק לה – המשך רמז תתקכ

מרוב עשוקים יזעיקו ישועו מזרוע רבים. מרוב עשוקים יזעיקו אלו הנעשקים, ישועו מזרוע רבים אלו העושקים, אלו רבים על אלו ואלו רבים על אלו, [אלו רבים על אלו בחמוס ממון, ואלו רבים על אלו בחמוס דברים], עד שנחתם גזר דינם, ולפי שהיו שטופים בגזל נמחו מן העולם שנאמר קץ כל בשר בא לפני וגו':

ולא אמר איה אלוה עושי. א"ר ירמיה בר' אלעזר כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו חרב שנאמר ולא אמר איה אלוה עושי נותן זמירות בלילה:

מלפנו מבהמות ארץ. א"ר חייא זו פרדה שכורעת ומשתנת, ומעוף השמים יחכמו זה תרנגול שמפייס ואח"כ בועל, אמר ר' יוחנן אלמלי לא נתנה התורה לישראל למדנו צניעות מחתול, וגזל מנמלה, ועריות מיונה, ודרך ארץ מתרנגול שמפייס ואח"כ בועל, מאי קאמר לה, א"ר יהודה הכי קאמר זיל דזבינא לך דמטי לך עד כרעך. ד"א מלפנו מבהמות ארץ למדנו מפרו של אליהו ז"ל (כתוב במלכים ברמז ר"ד):

ממלוך אדם חנף. אבא גוריון איש ציידן אמר חמשה דברים. מדסגן דייני שקרא סגיאן סהדי שקרא. מדסגן דלטוריא סגיאן ממוניהון דגברין חטופין. מדסגן אפי חציפתא אתנטילת יקרא מן ברייתא. מדאמר זעירא לרבא אנא רב מינך אתקטעו שינהון דבני אנשא. מדארגיזו בניה חביביא קדם אבוהון דבשמיא העמיד עליהם מלך חנף ופרע מהם זה מלך אחשורוש שנאמר ממלוך אדם חנף, ולמה הקב"ה ממליך אדם חנף בשביל מוקשי עם, ולמה נקרא אחשורוש חנף שהרג אשתו בשביל אוהבו והרג אוהבו בשביל אשתו יש לך חנף גדול מזה, כיון שראו הכל שמלך אחשורוש התחילו צווחין ווי ווי ויהי בימי אחשורוש:

איוב – פרק לו – המשך רמז תתקכ

אשא דעי למרחוק ולפועלי אתן צדק. ר' מאיר אומר הפסוק הזה משמש שתי לשונות, לשון שירה ולשון דבר. לשון שירה על שבחן של צדיקי, לשון דבר על מפתן של רשעים, למרחוק נאמר על הרחוקים ואמרי לה על הרחוקים שנתקרבו. ולפועלי אתן צדק, א"ר נתן מחשבין לשמו של אברהם אבינו אותו שבא מרחוק, הדא הוא דכתיב וישא אברהם את עיניו וירא את המקום מרחוק. א"ר חנינא בר פפא מחשבין אנו לשמו של הקב"ה שהיינו רחוקים וקרבתנו לו, א"ר חגי דברים שרחוקים ממנו מהלך ת"ק שנה שהבריות ישנים על מטותיהם והקב"ה משיב רוחות ומעלה עננים ומוריד גשמים ומגדל צמחים ומנגבן ועורך שלחן לפני כל אחד ואחד, ר' שמואל בר אוניא בשם ר' אחא הפסוק הזה אליהוא אמרו אם מאליו אמרו שבח אם ברוח הקדש אמרו שבח שבחי שבחים. ר' אבהו אמר תלת בנוהג שבעולם אדם מפקיד אצל חברו אונקיא של כסף בחשאי והחזיר לו ליטרא של זהב בפרהסיא אינו מחזיק לו טובה, אף הקב"ה מפקירין אצלו טפה של לבנונית בחשאי והקב"ה מחזיר להם נשמות שלמות ומשובחות בפרהסיא אין זה שבח הוי ולפועלי אתן צדק. ר' לוי אמר חורי בנוהג שבעולם אדם חבוש בבית האסורין ואין כל בריה משגחת עליו, בא אחד והדליק לו את הנר אינו מחזיק לו טובה, כך הולד שרוי במעי אמו והקב"ה מאיר לו נר והוא שאיוב אמר בהלו נרו עלי ראשי אין זה שבח, הוי ולפועלי אתן צדק. ר' לוי אמר חורי בנוהג שבעולם אדם חבוש בבית האסורין ואין בריה משגחת עליו בא אחד והתיר לו והוציאו משם אינו מחזיק לו טובה, כך האדם שרוי במעי אמו והקב"ה מתירו ומוציאו משם הוי ולפועלי אתן צדק:

הן אל כביר לא ימאס. א"ר יוחנן משום ר' יוסי אין תפלתו של אדם נשמעת אלא עם הצבור שנאמר ואני תפלתי לך ה' עת רצון, אימתי עת רצון, בשעה שהצבור מתפללין. תניא נמי הכי מנין שאין הקב"ה מואס

בתפלתם של רבים שנאמר הן אל כביר לא ימאס, וכתוב פדה בשלום נפשי מקרב לי כי ברבים היו עמדי, אמר הקב"ה כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומצוי בבית הכנסת כאלו פדאו לי ולבני מבין עובדי אלילים:

לא יגרע מצדיק עיניו. אמר ר' אלעזר א"ר חנינא בשעה שפוסקין גדולה לאדם פוסקין לו ולזרעו אחריו עד סוף כל הדורות שנאמר לא יגרע מצדיק עיניו ואת מלכים לכסא ויושיבם לנצח ויגבהו, ואם הגיס דעתו הקב"ה משפילו, ואם אסורים בזיקים ילכדו בחבלי עוני. דבר אחר לא יגרע מצדיק עיניו א"ר לוי דוגמא דידיה, לאה תפסה פלך הודיה ועמדו בניה בעלי הודיה, יהודה ויכר יהודה, דוד הודו לה' כי טוב, דניא לך אלה דאבהתי מהודה ומשבח אנא. רחל תפסה פלך שתקנות ועמדו בניה בעלי מסתורין, בנימין ישפה יש פה שהיה יודע במכירתו של יוסף ואינו מגיד (כתוב בשמועל ברמז ק"י). דבר אחר לא יגרע מצדיק עיניו אין הקב"ה מונע מן הצדיק מה שרוצה לראות בעיניו ללמדך שמה שהיה מתאוה לראות נקמת המדינים לכך נאמר צרור את המדינים ואחר תאסף:

אם ישמעו ויעבדו יכלו ימיהם בטוב. אמר הקב"ה אם בחקותי תלכו ונתתני גשמיכם בעתם. ואם לא ישמעו בשלח יעבורו זה חיה רעה שנאמר והשלחתי בכם את חית השדה:

וחנפי לב ישימו אף. אמר ר' אלעזר כל אדם שיש בו חנופה מביא אף לעולם שנאמר וחנופי לב ישימו אף, ולא עוד אלא שאין תפלתו נשמעת שנאמר לא ישועו כי אסרם:

ואף הסיתך מפי צר מגיהנם שפיה צר, שעשנה צבור לתוכ, ושמא תאמר כשם שפיה צר כך כלה צר, ת"ל העמיק הרחיב, ושמא תאמר למלך לא הוכנה, ת"ל גם היא למלך הוכן, ושמא תאמר אין בה עצים, ת"ל מדורתה אש ועצים הרבה, ושמא תאמר זהו שכרה, ת"ל ונחת שלחנך מלא דשן. כי חמה פן יסיתך בשפק לא תהא רואה לחברך מסתפק יפה ומתנהג יפה ותתן עיניך בממונו כי יסיתך יצר הרע בספוק של חברך. ורב כופר אל יטך, אל תטה עצמך בכופר שאינו שלך. ד"א מדבר בכהנים אמר הקב"ה למשה לך אמור לאהרן ולבניו דייכם שהורשתי אתכם מן הנותרת של מזבח שנאמר והנותרת ממנה יאכלו אהרן ובניו, לא תאמר הואיל והשליטני על הקרבנות ועל העולות הכל מותר לפני אם עשית כן חמה היא לפני, חמה פן יסיתך בשפק לא תשלה להיות נוגע בקדשים שאינם שלך, ורב כופר אל יטך לא מפני שהשלטתך בכפרתן של בני תטה עצמך ליגע עצמך בקדשים וינזרו מקדשי בני ישראל:

היערוך שועך לא בצר וכל מאמצי כח. א"ר אלעזר לעולם יקדים אדם תפלה לצרה שאלמלי לא הקדים אברהם תפלה בין בית אל ובין העי לא נשתייר משונאיהם של ישראל שריד ופליט, ר' שמעון בן לקיש אמר כל המאמץ עצמו בתפלה מלמטה אין לוצרים מלעלה, ר' יוחנן אמר לעולם יבקש אדם רחמים שיהו הכל מאמצין את כחו ולא יהו לו צרים מלמעלה, וכל מאמצי כח שכך היו עושים מאמצי כח, אוקיר לאסיא עד דלא תצטרך ליה:

הן אל ישגיב בכחו. א"ר ברכיה לשון יוני הוא כמה דאת אמר הן הינא אחד הוא אלקינו ישגיב בכחו שהוא מעצים כחן של צדיקים שיעשו רצונו, מי כמוהו מורה לחטאים שיעשו טובה שובה ישראל. כתוב אחד אומר הן אל ישגיב בכחו וכתוב אחד אומר שדי לא מצאנוהו שגיב כח כיצד יתקיימו שני מקראות הללו, כשהוא נותן להם נותן לפי כחו ועל הנחל יעלה על שפתו וגו' ורוח נסע מאת ה' ויגז שלום וגו' כדרך יום כה, וכשהוא מבקש מהם אינו מבקש אלא לפי כחן שנאמר את הכבש אחד תעשה בבקר, ואת המשכן תעשה עשר יריעות:

יזוקו מטר לאדו מלמד שענני כבוד היו מתגברים ובאות ועולות למעלה ופותחות את פיהן כמין נאד ומקבלין מטר שנאמר יזוקו מטר לאדו, ומנוקבת ככברה ומחשרות אותן על גבי קרקע שנאמר חשרת מים עבי שחקים ללמדך שגדול יום הגשמים כיום שנבראו בו שמים וארץ שנאמר עושה גדולות עד אין חקר ונפלאות עד אין מספר וכתוב בתריה הנותן מטר על פני ארץ, ולהלן הוא אומר הלוא ידעת אם לא שמעת וגו', ואומר מכין הרים בכחו נאזר בגבורה. כתיב חשרת מים וכתוב חשכת, שקול כ"ף ושדי ארי"ש וקרי הכשרת, ר' אליעזר אומר הארץ שותה מימי אוקינוס דכתיב ואד יעלה מן הארץ, א"ל ר' יהושע והלא מימי אוקינוס מלוחים הם, א"ל מתמתקים הם בעבים שנאמר אשר יזלו שחקים, היכן הם נוזלים, בשחקים:

איוב – פרק לו – רמז תתקכא

כי במ ידין עמים. השמים הללו במ הוא דן את האומים, תדע לך כשחטאו דור המבול דגם באש שנאמר ימטר על רשעים פחים, אנשי סדום לא דן אותם אלא בהם שנאמר וה' המטיר על סדום. סיסרא וכל המונו דגם בהם שנאמר מן שמים נלחמו הוי כי במ ידין עמים. יתן אוכל למכביר, בהם נתןמזוןלישראל, משל למה הדבר דומה לנחתום שהוא עומד לפני הכבשן נכנס שונאו וחתה גחלים ונתן על ראשו, נכנס אוהבו ורדה פת חמה ונתן לו, הגחלים והפת שניהם יצאו מן הכבשן, כך הקב"ה הוריד אש מן השמים על הסדומיים ושרפן ומן השמים הוריד מן לישראל שנאמר הנני ממטיר לכם לחם מן השמים:

איוב – פרק לו – המשך רמז תתקכא

אף לזאת יחרד לבי ויתר ממקומו. ר' יצחק בר זעירא אמר מקפץ כדכתיב לנתר בהן ומתרגמינן לקפצא בהון. טיטוס הרשע נכנס לבית קדש הקדשים וגדד את הפרכת נכנס בשלום ויצא בשלום, ובני אהרן נכנסו להקריב ויצאו שרופים:

שמעו שמוע ברגז קולו והגה מפיו יצא. אין הגה אלא תורה כמה דאת אמר והגית בו יומם ולילה, מלמד שהקב"ה מחדש בבית דין של מעלה הלכה בכל יום ויום ואפילו אותה הלכה היה אברהם אבינו יודע:

ירעם אל בקולו נפלאות, מהו ירעם, אלא בשעה שנתן הקב"ה את התורה בסיני הראה בקולו לישראל פלאי פלאים, כיצד הקב"ה היה מדבר והיה הקול יוצא ומחזר בכל העולם וישראל שומעים את הקול בא להם מן הדרום והיו רצים לדרום לקבל את הקול משם וכן לכל ארבע רוחות ואחר כך נהפך להם מן השמים והיו תולין עיניהם לשמים והיה הקול נהפך להם מן הארץ שנאמר מן השמים השמיעך את קולו ליסרך ועל הארץ, והיו ישראל אומרים זה לזה והחכמה מאין תמצא. וכל העם רואים את הקולות שהיה הקול נהפך לשבעה קולות ומשבעה לשבעים לשון כדי שישמעו עובדי אלילים והיתה כל אומה ואומה שומעת קולו של הקב"ה ונפשו יוצאה, אבל ישראל לא היונזוקים, והוא שמשא אומר בסוף ארבעים שנה כי מי כל בשר אשר שמע קול אלהים חיים מדבר מתוך האש כאשר שמעת אתה ויחי, אתה היית שומע וחיה אבל עובדי אלילים שומעים ומתים, בוא וראה היאך היה הקול יוצא לישראל כל אחד ואחד היה שומע לפי כחו הזקנים לפי כחן והבחורים לפי כחן והקטנים לפי כחן ואף משה לפי כחו שנאמר משה ידבר וגו' בקול, מהו בקול, בקול שהיה משה יכול לסבול, וכה"א קול ה' בכח בכחו של כל אחד ואחד המעוברות לפי כחן והכל לפי כחן הוי ירעם אל בקולו נפלאות. ד"א אימתי עשה הקב"ה בקולונפלאות, בשעה שבקש הקב"ה לשלוח את משה בשליחותו לגאול את ישראל היה במדין ומתירא מפני פרעה שיהרוג אותו, כיון

שאמר לו לך שוב מצרים נחלק הדבור לשני קולות ונעשה דו פרצופין ושמע משה במדין לך שוב מצרים ואהרן שמע לך לקראת משה המדברה ומי שבאמצע לא היו שומעים כלום, הוי ירעם אל בקולו נפלאות:

כי לשלג יאמר הוא ארץ. אמר רבא מעלי תלגא לטורי כחמשא מטרא לארעא שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ וגו', ואמר רבא תלגי לטורא, מטרא רזיא לאילני, מיטרא ניחא לפרי, ערפילא אפילולפרציידא דתותי קלא מהניא, מאי ערפילא, א"ר משרשיא עורו פילי:

איוב – פרק לז – רמז תתקכב

אמר רבי יהודה בר' סימון מתחלת ברייתו של עולם נאמר בראשית ברא אלקים את השמים ולא פרש, והיכן פרש, להלן הנוטה בדוק שמים. ואת הארץ ולא פרש, והיכן פרש, להלן כי לשלג יאמר הוא ארץ. ויאמר אלקים יהי אור ולא פירש, והיכן פרש, להלן עוטה אור כשלמה. ביד כל אדם יחתום, לפי שהראה לו הקב"ה לאדם כל הדורות ונתנם בספרו של אדם שנאמר זה ספר תולדות אדם, אמר ליה ראה על מה שהבאת מיתה לצדיקים, כיון ששמע אדם כך התחיל מצר אמר לפניו רבש"ע וכך עשית בעולמך מה איכפת לי על הרשעים שהם מתים אלא על הצדיקים שלא יהו מתרעמין עלי, אמר לו בבקשה ממך שלא תכתוב עלי שהבאתי מיתה עליהם, אמר לו הקב"ה כך אני עושה, כיון שבא אדם להפטר מן העולם נגלה עליו הקב"ה ואמר לו כתוב מעשיך שעשית שאתה מת על מעשיך והוא כותב והוא חותם, ולעתיד לבא כשיבא הקב"ה לדין על בריותיו מביא כל הספרים של בני אדם ומראה להם מעשיהם לכך נאמר ביד כל אדם יחתום:

מן החדר תבא סופה זו רוח דרומית. וממזרים קרה זו רוח צפונית. מנשמת אל יתן קרח זו רוח מערבית. ורחב מים במוצק זו רוח מזרחית, והא אמר מרי רוח דרומית מעלה רביבים ומגדלת עשבים, לא קשיא הא בניחותא הא בשפיכותא:

אם לשבט אם לארצו. א"ר שמואל בר נחמני אם לשבט להרים ולגבעות, ואם לחסד ימציאנו לשדות ולכרמים:

התדע על מפלשי עב. אמר ר' יודא בר אחא כל נסים וגבורות שהקב"ה עושה בזמן הזה בזכות תמימי תורה שכך כתיב התדע על מפלשי עב אפילו גבורות גשמים במשקל, ואין מפלש אלא משקל שנאמר פלס ומאזני משפט מה כתיב אחריו מפלאות תמים דעים, א"ר יודא ב"ר סימון כל שהוא תמים אצל הקב"ה, ודוד מפרש ואהי תמים עמו:

אשר בגדין חמים בהשקט ארץ מדרום. אמר רב תחליפא בר רב חסדא משמיה דרב חסדא אימתי בגדין חמים, בשעה שהשקיט ארץ מדרום שבשעה שרוח דרומית מנשבת משתקת כל הרוחות מפניה. תרקיע עמו לשחקים בשר ודם מותח אהל אננקי על ידי שהות רפה קימעא וכו' (כתוב בישעיה ברמז ת"ג):

היסופר לו כי אדבר. אמר רבא בר חנינא א"ר יוחנן כל המספר בשבחו של הקב"ה יותר מדאי נעקר מן העולם שנאמר היסופר לו כי אדבר אם אמר איש כי יבלע:

ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים. א"ר יוסף אין הגשמים נעצרים אלא בשביל עצלות של תורה שנאמר ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים ורוח עברה ותטהרם, מאי בהיר הוא בשחקים, תנא דבי ר' ישמעאל אפילו בשעה שהשמים עומדים בהירים להוריד טל ומטר ורוח עברה ותטהרם. ועתה לא ראו אור, תנא הרואה חמה בתקופתה לבנה בתקופתה כוכבים במסלותם ומזלות בסדורן אומר ברוך עושה

מעשה בראשית, א"ר ירמיה הדא אמרה בימות הגשמים ובלבד לאחר שלשה ימים שנאמר ועתה לא ראו אור בהיר הוא בשחקים:

מצפון זהב יאתה, זה רוח צפונית שמזלת את הזהב וכה"א הזלים זהב מכיס. שדי לא מצאנוהו שגיא כח, וכתב ימינך ה' נאדרי בכח, א"ר חנינא בר פפא לא קשיא כאן בשעת דין כאן בשעת מלחמה:

ומשפט ורב צדקה לא יענה. א"ר שבתאי אין הקב"ה משהה שכר עושה מצות בנכרים בעולם הזה. מעשה אמרו רבותינו פעם אחת אבדה ישפה של בנימין אמרין אית ליה מרגלא טבא דכוותה לדמה בן נתניה, אזלין פסקין עמיה במאה דינרין, סלק בעא למתן להון ואשכח אבוי ואמיה דמכין, ואית דאמרי רגלי דאבוי על תיבותא, ואית דאמרי מפתחא דתבותא הוה גו צנעיה דאבוי נחת, אמר להון לא יכילנא מיתבא יתה לכוון, אמרין דילמא הוא בעי פריטין יתיר, עלון ליה עד אלפא דינרין, כיון דאתער אבוי ואמיה סלק אחית יתה להון, בעון למתן ליה בפסיקתא בתרייתא אמר מה אנא מזבן לכוון יקרא דאבוי ודאמוי בפריטין איני נהנה מכבוד אבותי כלום, מה פרע לו הקב"ה, א"ר יוסי בר אבין אותו הלילה ילדה פרתו אדומה ושקלו לו ישראל משקלה זהב:

איוב – פרק לח – רמז תתקכג

ויען ה' את איוב מן הסערה ויאמר. כותי אחד שאל את ר' מאיר אפשר מי שכתוב בו הלא את השמים ואת הארץ אני מלא הוא מדבר עם משה בין שני בדי הארון, אמר ליה הבא לי מראה גדולה הביא לו, אמר ליה ראה בוביא שלך ראה אותה גדולה, אמר ליה הבא לי מראה קטנה הביא לו אמר ליה ראה בוביא שלך ראה אותה קטנה, אמר ליה מה אתה שאתה בשר ודם אתה משנה עצמך בכל מה שתרצה, מי שאמר והיה העולם על אחת כמה וכמה, כשהוא רוצה הלא את השמים ואת הארץ אני מלא וכשהוא רוצה מדבר בין שני בדי הארון עם משה. אמר רבינא בר סיסי פעמים שאין העולם כלו מחזיקים כבודו של אלקינו ופעמים שמדבר עם האדם מבין שערות ראשו, הדא הוא דכתיב ויען ה' את איוב מן הסערה מבין שערות ראשו:

על מה אדניה הטבעו. תנא ר' אליעזר אומר עולם מאמצעיתו גברא שנאמר בצקת עפר למוצק ורגבים ידובקו. ר' יהודה אומר עולם מן הצדדים נברא שנאמר כי לשלג יאמר הוא ארץ, ר' יצחק נפחא אומר אבן ירה הקב"ה בים וממנו הושתת העולם שנאמר על מה אדניה הטבעו או מי ירה אבן פנתה, ר' יהודה אומר מציון נברא שנאמר מזמור לאסף אל אלקים ה' דבר ויקרא ארץ, ואומר מציון מכלל יופי ממנו הוכלל יפיו של עולם. ברן יחד כוכבי בקר, לאחר שקלסו אותו זרעו של יעקב (כתוב ברמז ש"ח וברמז שמ"א):

ויסך בדלתים ים בגיחו מרחם יצא. ר' אליעזר ור' יהושע ור' עקיבא, ר' אליעזר אומר כשם שיש דלתות לבית כך יש דלתות לאשה, הדא הוא דכתיב כי לא סגר דלתי בטני, ר' יהושע אומר כשם שיש מפתחות לבית כך יש מפתחות לאשה, הדא הוא דכתיב ויפתח את רחמה, ר' עקיבא אומר כשם שיש צירים לבית כך יש צירים לאשה, הדא הוא דכתיב כי נהפכו עליה ציריה. בגיחו מרחם יצא על ידי שמתגאה לצאת. בשומי ענן לבושו זה השפיר. וערפל חתולתו זה השליא. ואשבור עליו חקי אלו שלשה חדשים הראשונים. ודלתים אלו שלשה חדשים האמצעיים, ואומר עד פה תבא ולא תוסיף אלו שלשה חדשים האמצעיים, ואומר עד פה תבא ולא תוסיף אלו שלשה חדשים האחרונים. ופא ישית בגאון גליך, רבי אבהו אומר בעוז גלליך לפי שהולד הזה כשהוא יוצא הוא מלא גללים וכל מיני סרחון והכל מחבקין אותו ומנשקין אותו. בשומי ענן לבושו מדור הלבנה בין ענן לערפל עשויים כמין שתי קערות כסויות זו על זו

והוא בין שניהם, כשהוא מוליד לבנה אלו שני עננים הופכים פניהם לרוח מערבית ויוצא מבין שניהם בלילה הראשון מדה אחת ובלילה השני מדה שנית, וכן עד חציו של חדש עד שיגלה כלו, ומחציו של חדש אלו שני עננים הופכים פניהם לרוח מזרחית פני הלבנה שיוצאה [מתחלה] מתחיל ונכנס ומתכסה בין שניהם בלילה הראשון מדה אחת ובלילה השני מדה שנית וכן עד סוף החדש עד שמכסה כלו, ומנין שהוא בין עננים שנאמר בשומי ענן לבושו וערפל חתולתו, ומנין שהוא מתכסה כלו שנאמר בכסה ליום חגנו ביום שהוא מתכסה כלו:

איוב – פרק לח – רמז תתקכד

ופא ישית בגאון גליך. דרש ר' אבהו אוקינוס גבוה מכל העולם, א"ר יהודה בר מנחם והלא מקרא מלא הוא הקורא למי הים וישפכם כזה שהוא שופך מלמעלן למטון. שני פעמים כתיב הקורא למי הים וישפכם כנגד שני פעמים שעלה הים והציף העולם בדור אנוש ובדור הפלגה, ועד היכן עלה בראשונה והיכן בשניה, ר' יודן ור' אבהו ור' אלעזר בשם ר' חנינא בראשונה עלה עד יפו ועד עכו ובשניה עד כפי ברבריא, ר"ח ור' אחא בשם ר' חנינא בראשונה עד כפי ברבריא ובשניה עד עכו ועד יפו, הדא הוא דכתיב עד פה תבא ולא תוסיף ופא ישית ביפו אשית גאון גליך:

המימין צוית בקר ידעת השחר מקומו, אמר ר' יוחנן ויבדל אלקים בין האור ובין החשך הבדלה ממש, משל למלך שהיו לו שני אסטרטיגין אחד שליט ביום ואחד שליט בלילה והיו שניהם מדיינים זה עם זה, זה אומר ביום אני שולט וזה אומר ביום אני שולט, קרא המלך לראשון א"ל פלוני יום יהא תחומך ולשני אמר פלוני לילה תהא תחומך, כך ויקרא אלקים לאור יום, יום יהא תחומך, ולחשך קרא לילה, לילה יהא תחומך, א"ר יוחנן הוא שהקב"ה אומר לאיוב המימין צוית בקר (אלא) ידעת השחר מקומו הודעתו אי זה מקומו, א"ר תנחומא אנה אמרת טעמא יוצר אור ובורא חשך עושה שלום משבראן עושה שלום ביניהם:

לאחוז בכנפות הארץ ויגערו רשעים ממנה, וכן עשה לעדת קרח בעוה"ז. ובני קרח לא מתו מקום נתבצר להם. תתהפך כחומר חותם להגיד גדולתו של מלך מלה"מ שאדם טובע מאה מטבעות בחותם אחד וכלם דומין לזה לזה והקב"ה טובע כל אדם בחותמו של אדם הראשון ואין אחד מהם דומה לחברו שנאמר תתהפך כחומר חותם, מפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה לחברו ויאמר שלי הוא שנאמר וימנע מרשעים אורם וזרוע רמה תשבר, היה ר' מאיר אומר בשלשה דברים נשתנה אדם מחברו, בקול, ובמראה, ובדעת, בקול ובמראה משום ערוה, ובדעת מפני הגזלנים והחמסנים (כתוב בשמואל ברמז קל"ט). תנא בש"ר יונתן האדרת היורדת עם האדם לשאול היא באה עמו, מ"ט תתהפך כחומר חותם ויתיצבו כמו לבוש. אנטונינוס שאל לרבי מה דין תתהפך כחומר וגו', א"ל מי שהוא מביא את הדור הוא מלבישו. ר' יוחנן מפקד אלבשוניה בורקיא לא חוורין ולא אוכמין אי קמית ביני צדיקיא לא (כחבית) [בהתית] אי קמי ביני רשיעיא לא (כחבית) [בהתית], ר' יאשיה מפקד אלבשוניה חוורין אפיתין והבו מסאני ברגלי וחוטרא בידי ויהבוני על סטרא אי אתי משיחא ואנא מעתד:

וימנע מרשעים אורם. א"ר אלעזר אור שברא הקב"ה ביום ראשון אדם צופה ומביט מסוף העולם ועד סופו, כיון שנסתכל בדור המבול ובדור הפלגה וראה מעשיהם מקולקלין עמד וגנזו מהם שנאמר וימנע מרשעים אורם, ולמי גנזו, לצדיקים לעתיד לבא שנאמר וירא אלקים את האור כי טוב, ואין טוב אלא צדיק שנאמר אמרו צדיק כי טוב וכתיב אור זרוע לצדיק וגו'. משל למלך שהיה לו מנה יפה והפרישה לבנו וכיון שגנזו לצדיקים לעתיד לבא מיד שמח שנאמר ואור צדיקים ישמח. וימנע מרשעים אורם, אמר ר'

שמעון בן לקיש מפני מה עי"ן שברשעים תלויה כיון שנעשה אדם רש מלמטה נעשה רש מלמעלה, ולא נכתביה כלל, ר' יוחנן ור' אלעזר חד אמר מפני כבודו של דוד וחד אמר מפני כבודו של נחמיה בן חכליה:

וזרוע רמה תשבר, רב הונא אמר המגביה ידו על חברו תקצץ ידו (כתוב בשמואל ברמז פ"ז):

מי פלג לשטף תעלה, בערביא קורין לשערא שיטפא (כתוב לעיל בפסוק אשר בשערה ישופני):

התשלח ברקים וילכו. א"ר אושעיא מנין שהשכינה בכל מקום שנאמר אתה הוא ה' לבדך אתה עשית את השמים שמי השמים וכל צבאם, שלוחיך לא כשלוחי בשר ודם, שלוחי בשר ודם ממקום שמשתלחים לשם מחזירין שליחותן, שלוחיך למקום שמשתלחין שם עושים שליחותם שנאמר התשלח ברקים וילכו ויאמרו לך הננו, יבאו לא נאמר אלא ויאמרו מלמד שהשכינה בכל מקום. תנא דבי ר' ישמעאל מנין שהשכינה בכל מקום שנאמר והנה המלאך הדובר בי יוצא ומלאך אחר יוצא לקראתו, אחריו לא נאמר אלא לקראתו, ר' יאשיה אומר כשהקב"ה גוזר גזרות על ישראל על הטובות מחזירין אותו שנאמר ויאמרו לך הננו, ועל הרעות אין מחזירין אותו שנאמר והנה ששה אנשים באים וגו' וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז ש"נ):

איוב – פרק לח – רמז תתקכה

התשלח ברקים וילכו, הה"ד וכמצביה עבד בחיל שמיא, פעמים שהוא עושה אותם מלאכים אש שנאמר משרתיו אש לווהט, פעמים שהוא עושה אותם לפידים שנאמר ומראיהם כמראה הפידיים, פעמים שהוא עושה אותם ברקים שנאמר התשלח ברקים וילכו, פעמי שהוא עושה אותם שרפים שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים, פעמים שהוא עושה אותם רוחות שנאמר עושה מלאכיו רוחות. וכן אתה מוצא ויאמר מנוח אל מלאך ה' מי שמך, א"ל המלאך איני יודע בדמות מי אני עשוי בכל שעה הוא מחליפני, למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, פלאים הוא עושה בי, וכן את מוצא באברהם מלאכים ונדמו לו כאנשים ובסדום נראו מלאכים שנאמר ויבאו שני המלאכים סדומה:

מי שת בטוחות חכמה או מי נתן לשכוי בינה. א"ר לוי ברומי צווחין תרנגולא סכווא, הדין תרנגולא כד אפרוחיה דקיקין היא מעלה להון תחות אגפיה ומשחנא להון ומעדרא קדמיהון, וכד אינון רברבי חד מנהון אתי למקרב גבה והיא מנקרא ליה גו רישיה ואמרה לו זיל עדור בקלקלתיך, כך כל אותם ארבעים שנה שהיו ישראל במדבר היה המן יורד והבאר עולה והשלו מצוי וענני כבוד מקיפין להם, וכיון שנכנסו לארץ ישראל אמר להם הקב"ה כל אחד ואחד יסב מכושיה בידיה ואזיל וינצוב ליה נציבין שנאמר כי תבאו אל הארץ וננטעתם:

מי שת בטוחות חכמה. אלו הכליות, או מי נתן לשכוי בינה זה התרנגול. מי יכין לעורב צידו, זש"ה עין תלעג לאב ותבו ליקהת אם יקרוה עורבי נחל ויאכלוה בני נשר, דין נקיר ודין אכיל אמר הקב"ה יבא עורב שהוא אכזרי וכו' (כתוב במשלי בסופו):

מי יכין לעורב צידו כיון שהרג קין להבל אחיו היה אדם ועזרו יושבים ובוכים ומתאבלים עליו ולא היו יודעים מה לעשות בו, בא עורב אחד והמית את רעהו אמר אני מלמד את האדם מה לעשות, מה עשה נטל את רעהו וחפר בארץ לעיניהם וקברו. אמר אדם כעורב הזה לא נעשה נטל את נבלתו של הבל וחפר בארץ וטמנה, ושלם הקב"ה שכר טוב לעורבים בעולם הזה, ומה שכר נתן להם, כשהם מולידים את בנייהם ורואים אותם לבנים בורחים להם כסבורים שהם בני נחש והקב"ה נותן להם מזונם בלי חיסור שנאמר מי

יכין לעורב צידו, ולא עוד אלא קוראים ליתן מטר על הארץ והקב"ה עונה אותם שנאמר לבני עורב אשר יקראו. רבי יוסי הוה עיסקן, חמא חד עורב עביד קן עביד בעין עביד אפרוחין, נסבינון ויהבינון בקדרא חדתא ואשע באפיהון תלתא יומין, פתח באפיהון למידע מה אינון עבדין, אשכח דעבדין צואה ועבדא צואה יתושין ואכלין להון:

איוב – פרק לט – רמז תתקכו

התקשר רים בתלם עבותו אם ישדד עמקים אחרין, ר' יהודה ור' נחמיה, ר"י אומר ראם לא נכנס עם נח בתבה אבל גוריונכנסו עמו, ר' נחמיה אומר לא הוא ולא גוריו, אלא קשרו נח בתבה והיה מתלם תלמיות כמן טבריא לסיסיא, הדא הוא דכתיב התקשר רים בתלם עבותו. בימי ר' חייא רבה בר אבא עלה גור אחד בארץ ישראל ולא הניח אילן עומד עד שעקרו, ועמדו ועשו תעניות והתפלל ר' חייא וגעת אמו מן המדבר וירד לקולה. בשלמא לר' יוחנן דאמר לא ירד מבול לארץ ישראל היינו דקם רימא התם, אלא לריש לקיש היכא קם רימא, א"ר ינאי גוראות הכניס לתבה, והא אמר רבה בר בר חנה לדידי חזי לי אורזילא דימא בר יומא והוה כהר תבור, והר תבור כמה הוי תלתא פרסא, משכיה דצוארי תלתא פרסי, בי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא, רמא כבא וסכריה לירדנא, א"ר יוחנן ראשו הכניסו לתבה, סוף סוף הא אמרת בי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא, אלא חוטמו הכניס לתבה, סוף סוף הא אמרת בי מרבעתא דרישיה פרסא ופלגא, אלא חוטמו הכניס לתבה, והא א"ר יוחנן לאירד מבול לא"י לדבריו דריש לקיש קאמר, והא קסגיא תיבה, קרניו קשרו בתיבה, והא א"ר חסדא בני דור המבול ברותחין קלקלו וברותחין נדונו, וליטעמין תבה היכי סגי, עוג מלך הבשן היכי קם, אלא נס נעשה ונצטננו צדי התבה:

כנף רננים נעלסה וגו', העיד ר' ישמעאל בן סתריאל מערקת לבנה לפני רבי חזירין שבמקומו יש להם ששים רבוא קלפים, יתוש שבמקומו יש לו ששים רבוא קלפין בבית המסס שלו, פעם אחת נפל ארז במקומו ועברו שש עשרה קרונות על חוודו אחת, פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני וטבעה ששים כרכים ושברה שלש מאות ארזים, ומי שדיא ליה והא כתיב כנף רננים נעלסה, א"ר אשי ההיא מוזרתא הואי:

המבינתך יאבר נץ, ארבע רוחות מנשבות בכל יום (כתוב בתרי עשר ברמז תק"ל):

אם על פיך יגביה וגו', אמר הקב"ה לאהרן אם על מימר פומך הייתי משרה שכינתי על הארון או על מימר פומך הייתי מסלק שכינתי מע"ג ארון, מקדש ראשון, סלע ישכון ויתלונן לינה אחת, מקדש שני, על שן סלע ומצודה לינות הרבה, ותנינן תמן משניטל הארון אבן היתה שם מימות נביאים הראשונים ושתייה היתה נקראת שממנה הושתת העולם, משם חפר אוכל, משם היה נוטל אוכל של כל ימות השנה, למרחוק עיניו יביטו היה יודע מר"ה ועד סופה, הא כיצד כיון שהיה צופה ורואה עשן המערב עולה לדרום היה יודע שבדרום שובע וכן לצפון למזרח ולמערב כלפי רקיע היה יודע שבכל העולם כלו שובע:

איוב – פרק מ – המשך רמז תתקכו

הנה נא כחו במתניו. א"ר יהודה אמר רב כל מה שברא הקב"ה בעולמו זכר ונקבה בראם, ואף לויתן נחש בריח ולויתן נחש עקלתון זכר ונקבה בראם, ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבים כל העולם כלו, מה עשה הקב"ה סרס את הזכר והרג את הנקבה ומלחה לצדיקים לעתיד לבא שנאמר והרג את התנין אשר בים, ונמלחיה לזכר, מליחה דנקבה עדיף, ואי בעית אימא כיון דכתיב לויתן זה יצרת לשחק בו לאו אורח ארעא הוא דחדי בהדי נקבה. ואף בהמות בהררי אלף זכר ונקבה בראם ואלמלי נזקקין זה לזה מחריבין את כל

העולם כולו, מה עשה סרס את הזכר וצנן את הנקבה שנאמר הנה נא כחו במתניו זה זכר, ואומו בשרירי בטנו זה נקבה, ונעביד הני כהני, כוורא מליחא עדיף, ונעביד הני כהני, פריצותא דכוורי טפי נפיש:

כי בול הרים ישאו לו, תחת מה שאסרתי לך התרתי לך, תחת איסור [בהמות] בהמות בהררי אלף וכו', ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש ורבנן, ר' יוחנן אמר בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלין לה מיני בשמים מה טעם כי בול הרים ישאו לו, ר' שמעון בן לקיש אמר בהמה אחת היא ורבוצה על אלף הרים ואלף הרים מגדלים לה כל מיני מאכל וכל מיני מזונות והיא אוכלת, מאי טעמא והיה השרון לנוה צאן, ורבנן אמרי בהמה אחת היא ורבוצה על גאלף הרים ואלף הרים מגדלים לה כל מיני בהמות והיא אוכלת, מאי טעמא וכל חית השדה ישחקו שם, אפשר כן אית בעיר אכיל בעיר, א"ר תנחומא גדולים הם מעשה אלהינו, ומהיכן הוא שותה ר' יוחנן ור' שמעון בן לקיש, ר' יוחנן אומר כל מה שהירדן מכניס לשישה חדשים עושה אותה גמיאה אחת, מאי טעמא הן יעשוק נהר ולא יחפוז, ר' שמעון בן לקיש אומר כל מה שהירדן מכניס ל"ב חדשים עושה אותו גמיאה אחת, מאי טעמא יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו, ויש בהן לכלוך פה, ר' הונא בש"ר יוסי אמר אין בהם לכלוך פה. ומהיכן הוא שותה, תני ר' שמעון בן יוחאי נהר יוצא מעדן ושמו יובל ומשם הוא שותה, מאי טעמא ועל יובל ישלח שרשיו, ר' מאיר אומר שאל נא בהמות ותורך זו בהמות בהררי אלף, ועוף השמים ויגד לך זה זיז שדי, או שיח לארץ ותורך זה גן עדן, ויספרו לך דגי הים זה לויטן. אמר ר' יהודה אמר רב ירדן יוצא ממערב פמיאס ומקלח בימה של טבריא ובימה של סיכני ובימה של סדום ובימה של חילת ונופל לים הגדול ומתגלגל ויוצא לתוך פיו של לויטן שנאמר יבטח כי יגיח ירדן אל פיהו, מתקיף לה רבה בר עולא האי בבהמות בהררי אלף כתיב, אלא אמר רבה בר עולא אימתי בהמות בהררי אלף בוטחת בשעה שיגיח ירדן אל פיהו של לויטן:

תמשוך לויטן בחכה ובחבל תשקיע לשונו, כי אתא רב דימי א"ר יוחנן עתיד גבריאל לעשות קניגיא עם לויטן שנאמר תמשוך לויטן בחכה וגו', ואלמלא הקב"ה עוזרו אינו יכול לו שנאמר העושו יגיש חרבו, כי אתא רב דימי א"ר יוחנן בשעה שלויטן רעב פותח פיו ומוציא הבל מפיו ומרתיח כל מימות שבים שנאמר ירתיח כסיר מצולה, ואלמלא מכניס ראשו לגן עדן אין כל בריה יכולה לעמוד לפני ריחו שנאמר ים ישים כמרקחה, ובשעה שהוא צמא עושה תלמים תלמים בים שנאמר אחריו יאיר נתיב, א"ר אחא בר יעקב שמע מינה תהום אינו חוזר לאיתנו עד שבעים שנה שנאמר יחשוב תהום לשיבה, ואין שיבה פחות משבעים שנה:

איוב – פרק מ – רמז תתקכז

יכרו עליו חברים. אמר רבה בר בר חנה א"ר יוחנן עתיד הקב"ה לעשות סעודה לצדיקים מבשר לויטן שנאמר יכרו עליו חברים, ואין כירה אלא סעודה שנאמר וכרה להם כרה גדולה, ואין חברים אלא תלמידי חכמים שנאמר היושבת בגנים חברים מקשיבים לקולך, והשאר חולקין ועושין אותו סחורה בשוקי ירושלים שנאמר יחצוהו בין כנענים, ואין כנען אלא תגר שנאמר כנען בידו מאזני מרמה, ואי תימא מהכא אשר סחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ:

התמלא בשכות עורות. אמר רבה בר בר חנה עתיד הקב"ה לעשות סוכה לצדיקים לע"ל (כתוב בישעיה רמז תק"ג). אמר ר' לוי כל מי שמקיים מצות סוכה בעולם הזה אף הקב"ה מושיבו בסוכתו של לויטן לעתיד לבא שנאמר התמלא בשכות עורו וגו', את מוצא בשעה שבאו יסורין על איוב היה עומד וקורא תגר אחר מדת הדין שנאמר מי יתן ידעתי ואמצאהו אדעה מלים יענני, אמר לו הקב"ה איוב מה אתה עומד ואומר

מי יתן ידעתי ואמצאהו הרי עורו של לוייתן שאני עתיד לעשות לצדיקים לעתיד לבא אם חסר אני מטלית אחת ממנו יש לך למלאת שנאמר התמלא בשכות עורו, וא"ת עורו של לוייתן אינו דבר משובח, א"ר פנחס הכהן בר חייא ור' ירמיה בש"ר שמואל בר רב יצחק פספסי הרוחות שלו מכהות גלגל חמה שנאמר האומר לחרס ולא יזרח. ירפד חרוץ עלי טיט, אין לך מזוהם של דג אלא מקום רפידתו, ומקום רפידתו של לוייתן יפה של זהב לכך נאמר ירפד חרוץ עלי טיט. ד"א האומר לחרס ולא יזרח מקום רפידתו חרוץ הוא זהב שנאמר ירפד חרוץ עלי טיט. גאווה אפיקי מגנים אלו קשקשים שלו. סגור חותם צר ר' אבא בי כהנא ורבותינו שבדרום, אחד מהן אומר סוגר כל חותמות הצרכים וחבריו אומרים סוגר כל חותמות המצרפים. דבר אחר א"ר ברכיה הכהן אמר הקב"ה סגרתי עליו וחתמתי עליו והצרתי עליו. ד"א גאווה אפיקי מגנים שיש לו גאווה של מעלה והקב"ה אומר למלאכי השרת רדו ועשו עמו מלחמה, מיד יורדים ועושים עמו מלחמה ולוייתן תולה פניו ומלאכי השרת רואים אותו ומתבהלים מיראתו ובורחים שנאמר משאתו יגורו אלים, ואין אלים אלא מלאכי השרת שנאמר כי מי בשחק יערוך לה' ידמה לה' בני אלים. משברים יתחטאו מהו משברים יתחטאו לומר לך כשהוא מבקש לאכול הוא מקיש בזנבו ועושה שבר בים והדגים מתכוונים ובאים שם והוא אוכל, ואין יתחטאו אלא כוונה כמה דאת אמר קולע באבן אל השערה ולא יחטיא, והקב"ה אומר למלאכים טולו חרבות ורדו עליו, מיד נוטלים חרבות ונותנים עליו ולא איכפת ליה שנאמר ישיגהו חרב בלי תקום חנית מסע ושריה, כשם שהחנית הזו בורח מן השריו כך היא בורחת מעורו של לוייתן, והברזל חשוב לו כתבן שנאמר יחשב לתבן ברזל לעץ רקבון נחושה, והם נוטלים עליו קשתות ומורים עליו חצים ולא איכפת לו שנאמר לא יבריחנו בן קשת. והם נוטלים אבני קלע וזורקים עליו והוא סבור שהוא קש, שנאמר לקש נהפכו לו אבני קלע כקש נחשבו תותח, וכתוב ירתיח כסיר מצולה ים ישים כמרקחה, כמעשה בשמים ישים ים, כמה דאת אמר רוקח מרקחת מעשה רוקח, אחריו יאיר נתיב יחשב תהום לשיבה, לפי שהוא יושב על תהום סבור ששם הוא יושב מה הקב"ה עושה מביא בהמות ולוייתן והם עושים מלחמה זה עם זה דכתיב אחד באחד יגשו ורוח לא יבא ביניהם, ואין רוח אלא מלאכי השרת שנקראו רוחות שנאמר עושה מלאכיו רוחות, מיד בהמות ולוייתן מתדבקים זה עם זה שנאמר איש באחיו ידובקו ומשהם מדבקים זה בזה אינם (מתנפשין) [ומתפרשין] זה מזה שנאמר יתלכדו ולא יתפרדו, מה הקב"ה עושה רומז ללוייתן והוא מכה את בהמות בסנפיריו ושוחטו ורומז לבהמות והוא מכה את לוייתן בזנבו וממיתו מיד מה הקב"ה עושה נוטל עורו של לו תן ועושה סוכה לצדיקים דכתיב התמלא בשכות עורו ובצלצל דגים ראשו. ר' נחמן ור' הונא ור' לוי בר שלום אחד מהם אומר מקיש בצלצלו ואומר כל מי שעשה מצות יבא ויטול ויאכל מראשו וטעמו כטעם ראש של דג שבים טבריא, וחברו אומר מקיש בצלצלו ואומר כל מי שעשה מצות רגליות יבא ויאכל מראשו וטעמו כטעם הדג שבים הגדול. מיד הם באים וכרים עליו שנאמר יכרו עליו חברים מי שחבר עצמו במצות. ד"א יכרו עליו חברים חבורות חבורות, יש בעלי מקרא, יש בעלי משנה, יש בעלי גמרא, יש בעלי אגדה, יש בעלי מצות, יש בעלי מעשים טובים, כל חבורה וחבורה באה ונוטלת חלקה, ושמא תאמר יש ביניהם מריבה, ת"ל יחצוהו בין כנענים אל תהי קורא בין אלא כבין כנענים אלו הפרגמטוטין כשם שפרגמטוטין הללו כשיש להם אבן טובה השותפות הם מוכרים אותה בדמים וכשהם באים לחלוק דמיה אינם עושים מריבה אלא כל אחד ואחד בא ונוטל חלקו לפי דמים שנתן, כך לעתיד לבא אין ביניהם מריבה אלא כל אחד ואחד מן הצדיקים יבא ויטול שכרו לפי מעשיו לכך נאמר יחצוהו בין כנענים אלו פרגמטוטין דכתיב אשר סוחריה שרים כנעניה נכבדי ארץ:

איוב – פרק מא – המשך רמז תתקכו

מי הקדימני ואשלם. מי הוא שהקדים (כבוד לאביו) [למול בנו] ולא נתתי לו בן. מי הקדימני ואשלם זה רווק הדר במדינה ונותן שכר סופרים ומשנים, אמר הקב"ה עלי לשלם גמולו וליתן לו שכרו. א"ר ירמיה בן אלעזר עתידה בת קול להיות מפוצצת בראש ההרים ואומרת כל מי שפעל עם אל יבא ויטול שכרו, ורוח הקדש צווחת מי הקדימני ואשלם מי קלס לפני עד שלא נתתי לו נשמה, מי מל לבנו עד שלא נתתי לו בן, מי עשה ציצית עד שלא נתתי, מי הפריש תרומה ומעשר עד שלא נתתי לו גורן, מי הפריש בכורות ומעשרות וקרבנות עד שלא נתתי לו צאן:

לא אחריש בדיו ודבר גבורות וחין ערכו. אמר הקב"ה כאשר דבר אברהם והוא שותק לנו, אמר הקב"ה (לאו) לא אחריש בדיו לאברהם בלבד שתקתי למה שוא שתק לי, אמרתי לו כי ביצחק יקרא לך זרע ואח"כ אמרתי לו קח נא את בנך ושתק לי, אף אני אחריש לו אע"פ שאמר דברים קשים שנאמר ודבר גבורות אלא חין ערכו ערב לי, ומה גבורות דבר דכתיב ויגש אברהם ויאמר האף תספה, אמר אברהם שלא יאמרו עו"א כך הוא אומנותו להיות מאבד את הדורות במדת אכזריות, דור אנוש, דור המבול, דור הפלגה, אמר הקב"ה אני מעביר לפניך כל הדורות ואם [לא] עשיתי כהוגן למדני שנאמר בלעדי אחזה אתה הורני:

גאווה אפיקי מגנים סגור חותם צר. א"ר חנינא כל המפיק מגן בשעת גאווה סוגרים וחותמים צרות בעדו שנאמר גאווה אפיקי מגנים וגו', מאי משמע דהאי אפיקי לישנא דעבורי הוא, דכתיב אחי בגדו כמו נחל כאפיק נחלים יעבורו, ור' יוחנן אמר כל שאינו מפיק איתמר, מאי משמע דהאי אפיק לישנא דגלוי הוא, דכתיב ויראו אפיקי ים יגלו מוסדות תבל, מכדי קראי משתמע כי כמר ומשתמע כי כמר במאי פליגי, בדרב ששת דרב ששת מסר שינתיה לשמעיה, מר אית ליה דרב ששת ומר לית ליה דרב ששת. רבי יוסי בן דורמסקית אמר לוייתן דג טהור הוא שנאמר גאווה אפיקי מגנים, גאווה זה לוייתן, אפיקי מגנים אלו קשקשים הקבועים בו תחתיו, חדודי חרס אלו סנפירים הפורח בהם:

עטישותיו תהל אור. ששה דברים יפים לחולה וכו' (כתוב בישעיה ברמז תמ"ב). מופת הרביעי מיום שנבראו שמים וארץ לא נמצא אדם עוֹטֵש וְחַיָּה מַחֲלִיו אֲלֵא בְּכָל מְקוֹם שֶׁהִיא הוֹלֵךְ אִם בְּדֶרֶךְ אִם בְּשׁוֹק נִפְשׁוֹ יוֹצֵאת, עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב אֲבִינוּ וּבִקֵּשׁ רַחֲמִים עַל זֶה, אָמַר לִפְנֵינוּ רַב־שׁ"ע אֵל תִּקַּח נִפְשֵׁי עַד שֶׁאֲצוּהָ אֶת בְּנֵי, וְנַעֲתֵר לּוֹ שֶׁנֶּאֱמַר וַיֹּאמֶר לְיוֹסֵף הִנֵּה אֲבִיךָ חוֹלָה וְשָׁמְעוּ כָל מַלְכֵי אֶרֶץ וְתַמְהוּ, לְפִיכֶם חַיִּיב אָדָם לְהוֹדוֹת כְּשֶׁמִּתְעַטֵּשׂ שֶׁנֶּהֱפֵךְ מִן מוֹת לְחַיִּים שֶׁנֶּאֱמַר עֲטִישׁוֹתָיו תִּהְיֶה אֹר:

ירתח כסיר מצולה. אלו מצרים שנאמר נצבו כמו נד נוזלים, צרור עומד אינו לא מכניס ולא מוציא כך היתה נפשם של מצריים צרורה בהם אין מוציאים ולא מכניסים מתעלפים מריח המים שנאמר ירתח כסיר מצולה, וישראל נעשה להם בשמים שנאמר ים ישים כמרקחה, ואומר עורי צפון ובואי תימן וגו':

איוב – פרק מא – רמז תתקכח

את כל גבוה יראה הוא מלך על כל בני שחץ. וכי השפלים אין הקב"ה רואה והא כתיב עיני ה' המה משוטטים בכל הארץ ומהו את כל גבוה יראה, אמר ר' ברכיה אלו הגאותנים שרוחם גסה עליהם ומגביהים עצמם ועושים עצמם אלוהות, מה הקב"ה עושה להם, מראה אותם לבריות ועושה אותם שחץ בעולם שנאמר הוא מלך על כל בני שחץ, כגון נבוכדנאצר שעשה אותו שחץ שנאמר ומן בני אנשא טריד, וכן סנחריב ויהי בלילה ההוא ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, אמר הקב"ה אם יסתר איש במסתרים ואני לא

אראנו, א"ר בנימין בר לוי אם ילך אדם ויגע בתורה וישב לו אני מראה מעשיו לבריות, וכן אם יטמין אדם עצמו לעשות עבירה אני מראה מעשיו לבריות שנאמר ואני לא אראנו נאם ה' הלא את השמים ואת הארץ אני מלא, א"ר חמא בר חנינא אני ממלא ממנו העליונים והתחתונים ומראהו שחץ לבריות לפיכך הקב"ה אמר למשה ראה נתתיך אלקים לפרעה לך ופרע ממנו והבא עליו עשר מכות:

איוב – פרק מב – המשך רמז תתקכח

כי לא דברתם אלי נכונה כעבדי איוב. אמר רבא מכאן שאין אדם נתפס על צערו:

ועתה קחו לכם שבעה פרים. תניא החובל בחברו אע"פ שלא בקש החובל מן הנחבל הנחבל צריך שיבקש עליו רחמים שנאמר ויתפלל אברהם אל האלהים, וכן אתה מוצא ברעי איוב שנאמר קחו לכם שבעה פרים ושבעה אילים וגו', מה כתיב בתריה, וה' שב את שבות איוב, ר' יהודה אמר משום רבן גמליאל הרי הוא אומר ונתן לך רחמים ורחמך והרבך, סימן זה יהא בידך כל זמן שאתה רחמן הרחמן ירחם עליך:

וה' שב את שבות איוב. אמר ליה רבא לרבא בר מרי מנא הא מילתא דאמור רבנן כל המבקש רחמים על חברו והוא צריך לאותו דבר הוא נענה תחלה דכתיב וה' שב את שבות איוב בהתפללו בעד רעהו, א"ל את אמרת לי מהתם ואנא אמינא לך מהכא ויתפלל אברהם אל האלהים, וכתוב וה' פקד את שרה:

ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה. עיקר שנותיו של איוב לא היו אלא ק"י שנה (כתוב במלכים ברמז רמ"ג):

ויהי לו שבענה בנים ושלוש בנות ויקרא שם האחת מימיה שהיתה דומה ליום. קציעה שהיתה ריחה נודף כקציעה. קרן הפוך, אמר ר' חסדא כי כוחלא כורכמא דיסקא כדכתיב כי תקרעי בפוך עיניך. א"ר יוחנן כי הוה מסיים ר"מ ספרא דאיוב הוה אמר הכי סוף אדם למות, סוף בהמה לשחיטה, והכל למיתה עומדים, אשרי מי שעמלו בתורה ועושה נחת רוח ליוצרו, גדל בשם טוב ונפטר בשם טוב:

שיר השירים

שיר השירים – פרק א – רמז תתקפ

שיר השירים. שיר המשובח והמעולה שבשירים, ראב"ע עבד לה מתלא לאחד שהולך סאה של חטים לנחתום ואמר הוצא ממנו קמח ואחר כך הוצא לי ממנה סולת ואחר כך הוצא לי גלוסקא, כך מכל חכמתו של שלמה לא סולת אלא שיר השירים לישראל, כל השירים קדש ושיר השירים קדש קדשים, רבי עקיבא אומר אין העולם כדאי כיום שניתן בו שיר השירים. שיר השירים, נאמר שיר ושבח למי שעשאנו שירים בעולם, כמא דאתמר והלילו שירות היכל שבחוי דהיכלא. נאמר שיר ושבח למי שעתיד להשרות עלינו רוח הקדש, והיכן נאמר רבי חנינא בר פפא אמר בים נאמר שיר השירים קדמו שרים אחר נוגנים רבי יודן ברבי סימון אמר בסיני נאמר שיר השירים שנאמר יצפון לישירים תושיה. תני בשם רבי נתן הקב"ה אמרו שנאמר שיר השירים אשר לשלמה למי שהשלים שלו, ר"ג אומר מלאכי השרת אמרוהו שיר שאמרו אותו שרים של מעלה, רבי אייבו אמר שיר חד שירים תרין הא תלתא שירים, רבי יודא ברבי סימון אמר שיר השירים כלה חדא ואלין אינון תרתין אחרנייתא שיר המעלות לשלמה, מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, שלמה אמרו ותלאו בדוד, כשתמצא לומר כל מעשיו היו משולשים, שלש מעלות עלה, מעלה ראשונה כי הוא רודה בכל עבר הנהר, מעלה שניה ושלמה היה מושל בכל הממלכות,

השלישית וישב שלמה על כסא ה'. שלש ירידות ירד, בתחלה משלי שלמה בן דוד מלך ישראל, חזר להיות מלך בירושלים אני קהלת הייתי מלך על ישראל בירושלים, חזר להיות מלך על ביתו הנה מטתו של שלמה. שלש עולמות ראה, רבי יודן ורבי חוניא, רבי יודן אמר מלך והדיוט ומלך, עשיר ועני ועשיר חכם וטפש וחכם, ומה טעם, את ראיתי בימי הבלי, רבי חוניא אמר מלך והדיוט, עשיר ועני, חכם וטפש, מה טעם, אני קהלת ייתי מלך כד הוינא הוינא וכדו לית אנא. שלש עבירות עבר, ולא ירבה לו נשים, ולא ירבה לו סוסים, וכסף וזהב לא ירבה לו. שלש שטנים נזדווגו לשלמה, ויקם ה' לו שטן (לשלמה) את רזון ויהי שטן לישראל כל ימי שלמה, שלשה ממשלות משל, משלי שלמה בן דוד, משלי שלמה בן חכם, גם אלה משלי שלמה. שלש הבלים, הבל חד, הבלים תרין. שלש שמות נקראו לו, ידידיה, קהלת, שלמה, ריב"ל אמר שבעה, אגור, יקא, למואל, לאיתיאל, ומודה רבי שמואל בר נחמני באלין ארבעתיא, אלא שנתכנה בהם והוצרכו להדרש, אגור שאגר דברי תורה, יקא שחקיא דברי תורה כספל הזה שהוא מתמלא בן שעתו ומתפנה בן שעתו למואל שנאם לאל יכול אני להרבות ולא לחטוא, איתיאל [אתי אל] ואוכל. שלשה ספרים כתב, משלי, שיר השירים, וקהלת, שלשה שירים כנגד שלשה עולמות, העולם הזה שבע ביום הללתיך. ולימות המשיח למנצח על השמינית. ולעולם הבא בנבל עשור. שיר השירי שיר שהוא חביב מכל השירים, לפי שיש בו שבח להקב"ה ראשו כתם פז, שבח חתורה ודגלו עלי אהבה, שבח ישראל כשושנה בין החוחים, שבח קבוץ גליות תשורי מראש אמנה, ולמה כל השירי מרווחין והיא דחוקה על ידי שרמז בו שעבוד דכתיב מצאוני השומרים:

אשר לשלמה, למי שהשלוש שלו ונוהג שלום עם בריותיו חמה זורחת על הצדיקים ועל הרשעים ועושה שלום בין מלאכים שנאמר עושה שלום במרומיו, שהמים אין מכבים אשו של ברקים, והברקים אין שורפים המים, חמה ולבנה וכוכבים הן של אש ורצים והולכים ושלוש בינים ואינם מזיקין זה לזה, וכן אתה מוצא ואש מתלקחת בתוך הברד שהיו יורדין שניהם כאחד ולא היו מזיקין זה לזה, וכן בהר סיני עבו עברו ברד וגחלי אש בארץ אי אפשר לשור לראות הארי אבל במרום השור והארי במרכבה, רבי אומר מי שהשלים לבנים מה שגזר לאבות כי גר יהיה זרעך:

שיר השירים – פרק א – רמז תתקפא

ישקני מנשיקות פיהו. דברי תורה שנתנו בנשיקה, רבי חגי בשם ר' ישמעאל כבשים ללבושך, כבשים כתיב כשתלמידך קטנים היה כובש לפנייהם, הגדילו ונעשו תלמידי חכמים הוי מגלה להם סתרי תורה, א"ר יצחק ואותי צוה ה' בעת ההיא, יש דברים שאמר לי לומר ביני לבין עצמי, אמר ר' אילא ישקני מנשיקות יש דברי שמשיקי עליהם את הפה, כתוב אחד אומר בלבי צפנתי אמרתך, וכתוב אחד אומר בשפתי ספרתי. ד"א ישקני מנשיקות יש דברים שמשיקים עליהם את הפה, כתוב אחד אומר בלבי צפנתי אמרתך, וכתוב אחד אומר בשפתי ספרתי. ד"א ישקני מנשיקות א"ר יוחנן מלאך אחד יוצא לפני כל דבור ודבור ומחזר על כל אחד ואחד מישראל ואומר לו מקבל אתה עליך את הדבר הזה, כך וכך מצות יש בו, כך וכך קלים וחמורים יש בו, כך וכך גזרות שוות יש בו, כך וכך עונשים יש בו, כך וכך שכר יש בו, ואומר לו הן, וחוזר ואומר לו מקבל אתה עליך אלהותו של הקב"ה, ואומר לו כן והן, מיד הוא נושקו על פיו, משל למלך שהיה מבקש לישא לו אשה בת טובים וגניסין שלח אצלה שליח ואמרה לו איני כדאי לשפחתו אלא רצוני לשמוע הדבר מפיו, כך תבעו רצוננו לראות את מלכנו, הדא הוא דכתיב וישב משה את דברי העם אל ה', ומשעה ששמעו אנכי מפי הגבורה היו למדין ולא שכחין, כשאמרו למשה דבר אתה עמנו חזרו להיות למדין ושכחין, חזרו ואמרו משה בשר ודם עובר כך תלמודו עובר, חזרו אצל משה ואמרו

לו משה רבינו הלואי יגלה פעם שניה, הלואי ישקני מנשיקות פיהו כמות שהיה, הלואי יתקע תורתו בלבנו כמות שהיה, אמר להם אין זו עכשו, לעתיד בא הוא שנאמר נתתי את תורתי (בלב) [בקרבים] ועל לבם אכתבנה. אמר ר' נחמיה בשעה ששמעו ישראל בסיני לא יהיה לך נעקר יצר הרע מלבם, וכיון שאמרו דבר אתה עמנו חזר יצר הרע למקומו וכו', עד לעתיד לבא הוא, דכתיב והסירותי את לב האבן, ר' אליעזר אומר משל למלך שהיה לו מרתף של יין, נכנס אורח הראשון מזג לוכוס, השני מזג לו כוס, וכן לשלישי ולרביעי, בא בנו ונתן לו כל המרתף, כך אדם הראשון נתן לו שש מצות, נח נתוסף לו אבר מן החי, אברהם על המילה, יצחק חנכו לשמונה, יעקב גיד הנשה, יהודה יבמה, כיון שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע נעשו לו לאומה נתנה להם כל התורה כלה רמ"ח מצות עשה ושס"ה מצות לא תעשה, א"ר יוסי בר חנינא משל למלך שהיה מחלק אפסניות ללגיונותיו על ידי דוכסין על ידי איפרכין על ידי איסטרטליטין, כיון שבא בנו נתן לו מיד ליד, אמר ר' יצחק משל למלך שהיה או כל אפיצטלין וכיון שבא בנו שמטה מפיו ונתנה לו, כך ה' יתן חכמה לכל, אבל מפיו דעת ותבונה לישראל, רבי יודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יודה אומר שני חברים שהם יושבים ועוסקים בהלכה אומר הקב"ה משיקות הם עלי, ורבי נחמיה אמר אפילו הבל היוצא מפיהם, כמא דאת אמר ואיוב הבל יפצה פיהו, אמר הקב"ה משיקות הם עלי. ורבנן אמרין סוף נפשותיהן עתידין להנטל בנשיקה, וכן אתה מוצא במשה ואהרן, את עמלת בתורה סופך להשיק לאחרים, סוף שדבריך מתנשקין, סוף שפתותיך מתנשקות, סוף שהכל משיקין לך. ישקני מנשיקות, יזייני יטהרני ידביקני ישקני, יזייני כמא דאת אמר נושקי רומי קשת, א"ר שמואל בר נחמני מה הזיין מתקיים לבעליו כך דברי תורה מתקיימין על כל מי שהוא עמל בהן כל צרכן, רב הונא בשם ר' אחא שמע ליה מן הדין רוממות אל בגרונום וחרב פיפיות בידם, פיפיות שהיא אוכלת משני צדדים נותנת חיים בעולם הזה וחיים לעולם הבא. ישקני יטהרני כמשיק שני גבים זה לזה והם טהורים זה מזה, כמא דאת אמר כמשק גבים שוקק בו. ישקני ידביקני, כמא דאת אמר כמשק גבים שוקק בו. ישקני ידביקני, כמא דאת אמר וקול כנפי החיות משיקות אשה אל אחותה. יוציא לי נשיקות מתוך פיהו שתי נשיקות אחת בעולם הזה ויפח באפיו נשמת חיים, ולעתיד לבא ונתתי רוחי בכם וחייתם. פיהו ולא נשיקה ביד:

כי טובים דודיך מיין. דברי תורה קרובים הם זה לזה, כמא דאת אמר או דודו או בן דודו יגאלנו, אמר רבי שמעון בר אבא חביבים דברי סופרים כדברי תורה שנאמר וחכך כיון הטוב, חבריא בשם ר' יוחנן חמורים דברי סופרים מדברי תורה שנאמר כי טובים דודיך מיין, האומר אין תפילין לעבור על דברי תורה פטור, חמש טוטפות להוסיף על דברי סופרים חייב, רבי אבא בר כהנא בשם ר' יהודה בן פזי שמע לה מן הדא, א"ר טרפון פעם אחת הייתי מלך והייתי לקרות כדברי בית שמאי וסכנתי בעצמי מפני הלסטין, אלו לא קרא עבר על מצות עשה, ועכשו שקרא כדברי בית שמאי חייב מיתה בעצמו. בדברי תורה כתיב ונתן אליך אות או מופת, בדברי סופרים כתיב על פי התורה אשר יורוך. כי טובים דודיך מיין נמשלו דברי תורה ליין ומים (כתוב בישיעה רמז תפ"ג):

שאל רבי יהושע את רבי ישמעאל אחי היאך אתה קורא כי טובים דודיך מיין או דודיך מיין, אמר ליה כי טובים דודיך מיין, אמר ליה אינו כן חברו מוכיח עליו לריח שמניך טובים וגו', ונעיניה להאי קרא דשייליה פשטיה דקרא במאי כתיב כי אתא רב דימי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה ערבים דברי דודים יותר מינה של תורה. דרש רב נחמן בר רב חסדא למה תלמיד חכם דומה לצלוחית של פליטון מכוסה אין ריחו נודף מגולה ריחו נודף, ולא עוד אלא אפילו (בני אדם המסוכין) [דברים המכוסין] ממנו מתגלגל לו, אל תקרי עלמות אלא עלומות, ולא עוד אלא שאפילו מלאך המות אוהבו, אל תקרי עלמות אלא על מות,

ולא עוד אלא שנוחל שני עולמות, אל תקרי עלמות אלא עולמות. ד"א ישקני מנשיקות פיהו אלו עשרת הדברות ששמעו מפי הגבורה, למה אמר מנשיקות, שתי נשיקות אחת עשרת הדברות ואחת קבלת התורה. כי טובים דודיך מייך, מה היין תנחומין אף דברי תורה תנחומין דכתיב ביה תנחומיך ישעשעו נפשי. מה היין כל מה שמתישן משתבח, אף דברי תורה כל מה שמתישנין בגוף משתבחין. ד"א כי טובים דודיך מייך זה הלמד תורה בילדותו כדכתיב את מי יורה דעה וגו' גמולי מחלב עתיקי משדים. ד"א מה יין אין מתקיים אלא בפחות שבכלים אף דברי תורה אין מתקיימין אלא במי שדעתו שפלה. ד"א כי טובים דודיך אלו האבות. מייך אלו הנשיאים. ד"א דודיך אלו הקרבנות, מייך אלו הנסכים. ד"א טובים אלו ישראל, מייך אלו שבעים אומות:

לריח שמניך טובים שמן תורק שמך. אמר רבי ברכיה למה היה אברהם דומה לצלוחית של פלסמון מוקפת צמיד פתיל ומונחת בזוית ולא היה ריחו נודף, כיון שהיתה מיטלטלת היתה ריחה נודף. כך אמר הקב"ה לאברהם אבינו טלטל עצמך ממקום למקום ושמך מתגדל בעולם:

על כן עלמות אהבוך, האהבנו לך עלמות הרבה דכתיב ואת הנפש אשר עשו בחרן. א"ר ברכיה בשעה שאתה מביא לנו אורה שמך מתגדל בעולם, גרים מתגיירין באותה שע, כגון יתרו שמע ואתא, רחב שמעה ואתת, הה"ד בראותו ילדיו וגו' ומה כתיב אחריו וידעו תועי רוח בינה. ד"א עלמות אהבוך אלו בעלי תשובה. עלמות אהבוך אלו דורו של שמד וכו'. ד"א עלמות אהבוך על שהעלמת מהם מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא אהבוך. עלמות אהבוך א"ר ברכיה ורבי חלבו ועולא בריה דרבי אליעזר בשם ר' חנינא עתיד הקב"ה ליעשות ראש חולה של צדיקים לעתיד לבא. ומה טעם שיתו לבכם לחילה וכו'. והם חלים לפניו כעלמות והם מראים באצבע כי זה אלקים אלקינו וגו' הוא ינהגנו על מות. כעלמות כמא דאת אמר בתוך עלמות תופפות. ד"א על מות עולם שאין בו מיתה. ד"א כי טובים דודיך מייך לריח שמניך אי מה יין כל זמן שהוא מתיישן הוא חסר אף דברי תורה כן, תלמוד לומר לריח שמניך טובים כשם שאין השמן חסר כך אין דברי תורה חסרים. ד"א למה נמשלו בשמן, מה שמן רפואה לאדם ומצהיל פנים כך דברי תורה מאירות עינים רפאות תהי לשרך. ד"א למה נמשלו בשמן אם יתן קורטוב (שמן) [מים] בתוך חבית של (מים) [שמן] קורטוב [שמן] יוצא כנגדו, כך מי שהוא מלא חכמה הכניס דברי בטלה דברי תורה יוצאים לפי מה שהוא. ד"א לריח שמניך זה חזקיה ודורו שנאמר וחבל עול מפני שמן. היה רבי חדקא אומר מן הדא אתה למד שריח הצדיקים יפה וניכר משל רשעים, שכן הוא אומר ויקח משה את עצמות יוסף שהיה ריחו הולך, וכן אתה מוצא ביצחק ראה ריח בני כריח שדה שיה ריחו של יעקב ניכר מריחו של עשו, יש שמן שיש לו ריח ואין לו מראה יכול אף דברי תורה כן, תלמוד לומר שמן תורק שמך כשמן שמריקין אותנו מכלי אל כלי וריחו נודף ומראה נאה. ד"א אם עשית התורה שנמשלה בשמן שמך הולך בכל העולם והאומות אוהבים ואתך שנאמר על כן עלמות אהבוך אלו המלכיות שנאמר ועלמות אין מספר. דבר אחר עלמות אהבוך העולם הזה והעולם הבא. דא"ר ינאי ראשונים נתת להם ריח מצות, אדם נתת לו שבע מצות כו', אבל אנו כשבאנו לסיני כאדם שמערה מפי חבית היה מערה לנו המצות שנאמר שמן תורק שמך, א"ר ברכיה כשם שהשמן מאיר כך התורה מאירה. על כן על מות אהבוך העולם הזה והעולם בא. דבר אחר אומות העולם באים ומתגיירין מי היה זה יתרו וישמע יתרו מתן תורה שמע ובא:

משכני אחריך נרוצה. אמר ר' יוחנן ממה שנתת לנו ארץ טובה ורחבה אחריך נרוצה לארעא טבתא דמתקריא משכנתא, אמר ר' יהושע בן לוי ממה שנתת לנו ארץ זבת חלב ודבש אחריך נרוצה לארעא רבתא דמתקריא משכנתא, רבנן אמרין על שהשרית שכנתך בינינו אחריך נרוצה, רבי מאיר אומר בשעה שעמדו ישראל על הר סיני אמר להם הקב"ה הביאו לכם ערבים שאתם שומרים את התורה ואני נותנה

לכם, א"ל אבותינו ערבים אותנו, אמר להם יש לי עליהם, אברהם על מה שאמר במה אדע, יצחק על שאהב עשו, יעקב על שאמר נסתרה דרכי מה', א"ל בנינו ערבים אותנו, א"ל הם ערבים טובים שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז, ואין עוז אלא תרה שנאמר ה' עוז לעמו יתן, בזמן שהלוח נתפש ואין לו מה לשלם מי נתפש לא הערב, הוי ותשכח תורת אלקיך אשכח בניך גם אני, א"ר אחא גם אני כביכול מי יאמר לפני ברכו לא התינוקות הוי לשוא הכיתי את בניכם, למה מוסר לא לקחו. משכני ממה שנתת לי בזת שכני, בזת הים, בזת סיחון ועוג בזת שלשים ואחד מלכים. אחריו נרוצה ממה שגרית בי שכני הרעים. אחריו נרוצה, א"ר אבין משל למלך שכעס על המטרונא גירה בה שכניה הרעים והיתה צווחת אדוני המלך בוא והושיעני, כך ויצעקו בני ישראל אל ה'. אמר רבי יהודה צריך יהודא לחרובא עביד תתובתא יאי מסכנותא לברתא דיעקב כערקא סומקא אקדליה דסוסיא חירוא. משכני אחריו נרוצה ממה שנטלת ממני משכון גדול, חרבן ראשון ושני לא נתמשכן אלא על דינו, משכני אחריו נרוצה הדא הוא דכתיב ויסע משה את ישראל, אמרו ישראל למשה להיכן אתה מוליכנו, א"ל לאלים, ומאלים לאלוש, ומאלוש למרה, וממרה לרפידים, ומרפידים לסיני, אמרין ליה לכל מה דאת נסבן אנו עמך דבקה נפשי אחריו, משל לאחד שלקח אשה מן הכפר הולכה ממקום למקום כו'. אמר רבי יוסי בר איקא מקרא מכריז ואומר משכני אם למקרא מקרא ואם למשנה משנה אם לתלמוד תלמוד אם לתוספתא לתוספתא אם לאגדה לאגדה. דבר אחר משכני בגלות, על מנת אחריו נרוצה לעתיד לבא, והקב"ה אומר לה על כן משכתיך חסד, עד עכשו הייתי מקצר ימי השעבוד שהיה גלוי לפני שאתם חוזרים לשעבוד, אבל עכשו משכתי אתכם מן הגאולה, משתגאלו בפעם הזאת אין אתם חוזרים לשעבוד:

שיר השירים – פרק א – רמז תקפב

דבר אחר מי שמשכנו ביד חברו הוא רץ אחריו שלא בטובתו. משכני אחריו (בתהלים ברמז תתע"ד):

הביאני המלך חדריו. ארבעה נכנסו לפרדס כו' רבי עקיבא עלה בשלום וירד בשלום, עליו הכתוב אומר הביאני המלך חדריו. ד"א הביאני המלך חדריו שעתיד המקום להראות לישראל את גנזי המרום והחדרים שבשמים. ד"א הביאני המלך חדריו אלו חדרי גן עדן, הביאני המלך חדריו אלו חדרי תורה, ויגד לכם את בריתו זה ספר בראשית שהיא תחלת ברייתו של עולם, אשר צוה אלו עשרת הדברות, וכי מנין יבא אליהו ויגלה להם חדרי בהמות וחדרי לויתן, וכי מנין יבא יחזקאל ויגלה להם מעשה מרכבה, הוי הביאני המלך חדריו נגילה ונשמחה בך. משל למלך שהלך הוא ובנו וחתנו למדינת הים וכו' (במד"ש), ד"א אמרו ישראל בך אנו שמחים מכל מתנות שנתת לנו, משל לה"ד למלך שאמר לאשתו אי אפשי בך הרי כל שלי לפניך טלי כל מה שתרצי, וכל כלי טוב שאת יודעת קחי וצאי לבית אביך, מה עשתה האכילתו והשקתו וקראה לעבדי בית אביה, אמרה להם טלוהו במטתו והוליכוהו לבית אבא, כיון שנעור משנתו אמר מי הביאני כאן, אמרה לו אתה אמרת לי ברור ליך הטוב והיפה ולכי לבית אביך, נסתכלתי בכל קנייך ולא מצאתי כלי חמדה יפה ממך, כך אמרו ישראל טוב לי תורת פיך מאלפי זהב וכסף, וכן הוא אומר ואתה מרבבות קדש, ונאמר כי יעקב בחר לו יה, וכן הוא אומר ה' מנת חלקי, אימתי אנו גלים ושמחים כשיעלו הגליות והשכינה בראשם כמא דאת אמר ויעבור מלכם לפניכם וה' בראשם:

נזכירה דודין מיין. מיינה של תורה, הלכות פסח בפסח, הלכות עצרת בעצרת, הלכות חג באג. ד"א נזכירה דודין מי פעל לפניך כאברהם יצחק ויעקב, כשאנו נכנסים לצרה אנו מזכירים לפניך מעשה האבות וזכרונם בא לפניך יותר מנסכיך שהיה על גבי המזבח. מישרים אהבון מה ישרים רחמיך ומה תקיפיך אינן, א"ר אייבו בישרות גדולה עבדו אותך האבות לא היה בלבם נבלה ולא רננו אחר דבריך, לאברהם

אמרת כי את כל הארץ אשר אתה רואה לך אתננה, וכשבא לקבור את שרה נתן ארבע מאות שקל כסף ולא רנן אחריו, וכן אמרת לו קח נא את בנך ולא רנן, אתמול אמרת לו כי ביצחק יקרא לך זרע:

נזכירה דודיק מיי. מה הדד הזה מושך חלב כך היה משה מושך חכמה. מישרים אהבוך זה אהרן ובניו בשלום ובמישור הלך אתי. דבר אחר נזכירה דודיק זה היה רבי עקיבא, מישרים אהבוך זה היה בן עזאי וחבריו:

שחורה אני ונאווה, וכי אפשר לשחור להיות נאה. משל למה הדבר דומה לבת מלך שקלקלה בבית אביה ונזפה ויצאה והיתה מלקטת בשלפים והשחירה, התחילו חברותיה מחסדות אותה, מה היא אומרת אל תראוני שאני שחרחורת ששזפתי השמש, לא דומה אדם שיוצא ממעי אמו כעור לך שהוא נאה ומתנוול שסופו לחזור להיות נאה, כך כנסת ישראל אמרו שחורה אני במעשי ונאווה במעשה אבותי. שחורה אני בעצמי, ונאווה בפני קוני הלוא כבני כושיים אתם לי, שחורה אני במצרים וימרו את חיייהם, ונאווה במצרים בדם פסח ובדם מילה, שחורה אני על הים וימרו על ים ביים סוף, ונאווה אני ביים זה אלי ואנוהו, שחורה אני במרה וילוני העם, ונאווה במרה שם שם לו חוק ומשפט, שחורה אני ברפידים היש ה' בקרבנו, ונאווה ברפידים ויבן משה מזבח, שחורה אני בחורב אלה אלקיך ישראל, ונאווה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, שחורה אני במדבר כמה ימרוהו במדבר, ונאווה בהקמת משכן, שחורה אני במרגלים ונאווה ביהושע וכלב, שחורה אני בשטים, ונאווה בפנחס, שחורה אני במלכי ישראל, ונאווה במלכי יהודה, שחורה אני בטיט ולבנים במצרים, ונאווה על הים כנפי יונה נחפה בכסף, רבי יהושע בן פדיה אומר לא היה סוס שלא היה טעון עליו יותר מעשר רבוא של זהב, ר' לוי בר חייא אמר תלת. שחורה אני כל ימות השבוע, ונאווה בשבת, שחורה כל ימות השנה, ונאווה ביום הכפורים. שחורה אני בעולם הזה, ונאווה לעולם הבא. בנות ירושלים א"ר יוחנן עתידה ירושלים להיות מטרפולין לכל המדינות:

כאהלי קדר. מה אהלי קדר מבחוץ סמרטוטין ומבפנים אבנים טובות ומרגליות, כך הם בני תורה שהם כעורים כאלו הם שחורים מבחוץ אבל מבפנים מקרא משנה תלמוד תוספתא ואגדה, אי מה אלי קדר אינם צריכים תכבוסת יכול אף ישראל כן, תלמוד לומר כיריעות שלמה, מה שלמה הזו מתלכלכת וחוזרת ומתכבסת כך ישראל מתלכלכין כל ימות השנה בעונות ויום הכפורים בא ומכפר, אי מה אהלים מטולטלים אף ישראל כן, תלמוד לומר כיריעות שלמה כיריעותיו של מי שאמר והיה העולם שמתחם כאהל, ועוד לא זזו ממקומם שנאמר וימתחם כאהל לשבת חזקים כראי מוצק, אהל בל יצען בל יסע יתדותיו לנצח. אל תראוני שאני שחרחורת כגון משה שאמר שמעו נא המורים, ישעיה אומר ובתוך עם טמא שפתים (כתוב במלכים ברמז ר"ח):

אל תראוני. ר' יודן אומר אין הלשון הזה אלא לשון אימה, אמרו ישראל לעובדי אלילים למה אתם מייראין אותנו אנו משוחררין מכם, קל וחומר מעבד ומה אם עבדים יוצאין בשן ועין, אנו שאתם מצירין לנו בכל אברינו על אחת כמה וכמה, רבי נחמי אומר אל תראוני אל תבזוני כמה דאת אמר כי ראו בארון ה', א"ר יצחק אמרו ישראל לעובדי אלילים למה אנו דומין, לשפחה אחת כושית שירדה למלאות מים מן המעין עם חברתה, א"ל אדוני רוצה לגרש את אשתו לישא אותי, א"ל למה היא מתגרשת, את שכלך מפוחמת על אחת כמה וכמה, כך לפי שעו"א אומרים וימירו את כבודם בתבנית שור, לפי שהכעסנו להקב"ה פעם אחת אומרים לנו אין ישועתה לו באלקים סלה, והם שמכעיסים הקב"ה במעי אמם על אחת כמה וכמה, וישראל אומרים להם למה אנו דומים לבן מלך שיצא לו למדבר נפחם בשמש נכנס למדינה במעט שמנים

במעט מרחצאות נתלבן גופו, כך אנו שמשה של עבודת אלילים שזפתנו, אבל אתם עד שאתם במעי אמכם אתם עובדים עבודת אלילים:

בני אמי נחרו בי. בני אומתי זה דתן ואבירם נתגאו בי נחרו בי ומלאו את הדיין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים, נתיגעתי במדבר מ"ב מסעות ולא היה לי ליכנס לארץ מיד, הוי כרמי שלי לא נטרתי. דבר אחר בני אומתי זה ירבעם בן נבט. נחרו בי נתגרו בי ומלאו מדת הדין חרון אף עלי. שמוני נוטרה את הכרמים עד שהייתי שומר שני עגלי ירבעם לא הייתי משמר משמרות כהונה ולויה. דבר אחר זה אחאב וכו'. שמוני נוטרה זה צדקיה בן כנענה וחבריו שלש מאות, ובנביא אחד שהיה לי זה מיכיהו בן ימלא האכילוהו לחם לחץ. דבר אחר איזבל מטמאת בנביאי הבעל, ובנביא אחד של אמת זה אליהו בקשה להרגו. דבר אחר בני אמי זה צדקיה מלך יהודה מפטם לפשחור בן מלכיה וחבריו, ובנביא אחד של אמת זה ירמיהו ונתון לו ככר לחם ליום מחוץ האופים, א"ר יצחק זו פת קיבר שהיא נמכרת מחוץ לפלטר, רבי הונא בשם רבי יוחנן מי גרם לי שאני נוטרה את הכרמים על ידי שכרמי שלי לא נטרתי, מי גרם לי שאני מפרשת שתי חלות בסוריא על שלא הפרשתי חלה כתקנה בארץ ישראל, סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שתייהן ואיני מקבלת שכר [אלא] על אחת, מי גרם לי שאני משמרת שני ימים טובים בסוריא על שלא שמרתי ימים טובים כתקנן בארץ ישראל, סבורה הייתי שאני מקבלת שכר על שניהם ואיני מקבלת אלא על אחד. רבי יוחנן קרי עליה וגם אני נתתי להם חקים לא טובים, רבנן פתרון קריא בנביאי הבעל קראתי למאהבי המה רמוני, שהיו מאהבים אותי לע"א, לא זזו מנתנבאין נביאות שקר עד שהגלו אותי מארצו. שמוני נוטרה את הכרמים לכבד האומות, וכרמי שלי זה הקב"ה לא נטרתי:

הגידה לי שאהבה נפשי. ר' יוחנן בר' סימון בשם ר' חנינא פתר קריא במשה, בשעה שאמר לו הקב"ה ועתה לכה ואשלחך אל פרעה, אמר משה וכי דברים הללו יכולים ליעשות איני יכול לעמוד בכל האוכלוסין הללו, כמה חיות יש בהם, כמה מעוברות יש בהם, כמה מניקות יש בהן, כמה קליות ואגוזים התקנת לתניקות שבהם, כמה מיני (דקדוקים) [רקיקים] התקנת להת. הגידה לי אומה שאהבה נפשי שנתתי נפשי עליה. איכה תרעה בימות הגשמים, איכה תרביץ בצהרים בימות החמה. שלמה אהיה כעוטיה. רבי חלבו בשם רבי הונא שלא אהיה כאבל הזה שהוא יושב ודומם, כמא דאת אמר ועל שפם יעטה. דבר אחר שלא אהיה כרועה שנכנסו זאבים לתוך עדרו ובקעוהו ועטה בגדו ויצא, כמא דאת אמר ועטה הרועה את בגדו, על עדרי חבריך כשאבוא אצל חבריך אברהם יצחק ויעקב וישאלוני על עדריהם מה אני משיבן. רבי ברכיה פתר קריא במשה יפקוד ה' אלקי הרוחות לכל בשר, אמר לפניו רבש"ע הודיעני איזה רועים תעמיד עליהם, איכה תרעה בימי המלכיות, שלא תהא אומתך בצרה ועדרי חבריך ברוחה, ורבנן אמרין שלא יראו בניך צרתם צרה ויטעו מאחרריך, א"ל הקב"ה למשה אם לא תדעי לך היפה בנשים היפה שבנביאים, א"ר יוסי בר חנינא נמשלו נביאי ישראל בנשים, מה האשה הזאת אינה מתביישת לתבוע צרכי ביתה מבעלה, כך הנביאים אינם מתביישין לתבוע צרכיהן של ישראל מן הקב"ה. צאי לך בעקבי הצאן, מלמד שהראה לו הקב"ה למשה כל רועיהם ופרנסיהם של ישראל עד העקב עד סוף כל הדורות. דבר אחר יש לך לידע בסוף. ורעי את גדיותיך (הגרים) [הגדיים] נכנסין. דבר אחר צאי לך בעקבי הצאן, ר' אליעזר ור' עקיבא ורבנן, ר' אליעזר אומר חררה שיצאת עמהם ממצרים הספיקה להם שלשים יום, דאמר ר' שילא ששים ואחת סעודות אכלו ממנה, ממנה אתה יודע מה אני עושה להם בעקב יהי פסת בר בארץ, רבי אליעזר אומר ממה שהקפתי אותם ענני כבוד במדבר אתה יודע מה אני עושה עמהם בעקב וסוכה תהיה לצל יומם, ורבנן אמרין המן שהאכלתי אותם במדבר וטעמו כצפיחת בדבש אתה יודע מה אני עושה בעקב יטפו

ההרים עסיס. על משכנות הרועים אמר לו הקב"ה עד מתי אתם מנהיגם, על משכנות הרועים זה סיחון ועוג:

מעשה במרים בתו של נקדימון בן גוריון שהית מלקטת שעורים מבין טלפי הסוסים וכו', אמר רבי אלעזר בן צדוק אראה בנחמה אם לא ראיתה מלקטת שעורים מבין טלפי הסוסים בעכו, וקראתי עליה המקרא הזה אם לא תדעי לך היפה בנשים צאי לך בעקבי הצאן ורעי את גדיותיך על משכנות הרועים אל תקרי את גדיותיך אלא את גויותיך. א"ר גוריון ואיתימא רב יוסף בר שמעיה בזמן שהצדיק בדור צדיקים נתפסים על הדור, אין צדיקים בדור תינוקות של בית רבן נתפסין על הדור, אמר ר"י בר זעירי ואמרי לה רבי שמעון נזירא מאי קראה אם לא תדעי לך וגו', מאי גדיותיך אלו גדיים המתמשכנים על הרועים:

מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיו תלמידיו מהלכין אחריו, וראה ריבה אחת מלקטת שעורים מבין רגלי בהמות של ערביים, כיון שראתה את רבן יוחנן בן זכאי נתעטפה בשערה ועמדה לפניו א"ל רבי פרנסני, א"ל בת מי את, א"ל בתו של נקדימון בן גוריון, ולא זכור אתה שחתמת על כתובתי, א"ל רבן יוחנן בן זכאי לתלמידיו אני חתמתי על כתובתה של זו והייתי קורא בה אלקף אלפי דינרי זהב של בית חמיה, ושל בית אביה לא היו נכנסין להר הבית להשתחוות עד שהיו פורסין להם כל מילת תחת רגליהם ונכנסים ומשתחווים וחוזרין לבתיהם, וכל ימי בקשתי מקרא זה ומצאתיו אם לא תדעי לך וגו', שכל זמן שישראל עושים רצונו של מקום אין כל אומה ולשון שולטת בהם, וכשאין עושים רצונו של מקום מוסרם ביד אומה שפלה, ולא ביד אומה שפלה אלא תחת רגלי בהמתם:

שיר השירים – פרק א – רמז תתקפג

לסוסתי ברכבי פרעה. דרש ר' פפייס רכב פרעה על סוס זכר כביכול נגלה עליו הקב"ה על סוס זכר, שנאמר דרכת בים סוסין, רכב פרעה על סוס נקבה כביכול נגלה עליו על סוס נקבה שנאמר לסוסתי ברכבי פרעה, א"ל רבי עקיבא דייך פפייס לסוסתי לססתי כתיב, א"ל הקב"ה כשם שששתי על מצרים לאבדם כך ששתי על שונאיהם של ישראל לאבדם, ומי גרם להם להנצל מימינם ומשמאלם בזכות התורה שהם עתידים לקבל מימינם שנאמר מימינו אש דת למווגו, ומשמאלם אלו תפילין. אמר פרעה סוס זכר הורג את בעליו במלחמה אבל הנקבה הזו מפזרת היא דרכיה והולכת חזר ורכב על סוסיא:

דמיתך רעיתי. אמר רבי ב"ר יוסי בן זמרא משל לבת מלכים שנשבית עם השבאים והיתה מרמזת לשבאים ואומרת להם עמכם אני אחריכם אני, והיה אביה אומר בתי אין בי כח לפדותך, כך ופרעה הקריב וישאו בני ישראל את עיניהם. דבר אחר דמיתך, רבנן ור' שמעון בן יוחאי, רבנן אמרי ישראל נמשלו לסוסים נקבות, והמצרים לסוסים זכרים והחמום עד שנשתקעו בים. אר"ש ח"ו לא נדמו ישראל לסוסים נקבות אלא גלי הים נדמו לסוסים נקבות, והמצריים לסוסים זכרים והחמום והיו רצים אחריהם עד שנשתקעו בים, הדא הוא דכתיב סוס ורוכבו רמה בים. רעיתי אמר רבי יוחנן מפרנסתי שהיא מעלה לי שני תמידין את הכבש אחד תעשה בבקר ואת הכבש השני וגו'. דבר אחר רעותא דעולמי שאלולי לא קבלו תורת הייתי מחזיר עולמי לתהו ובהו, שנאמר נמוגים ארץ וכל יושביה וגו'. דבר אחר לסוסתי זו המרייה שהמרו על הים לפי שייבש הקב"ה המים, והטיט לא יבש, התחילו אומרים זה לזה המים יכול הוא ליבש אבל לא הטיט, דכתיב דרכת בים סוסין חומר מים רבים, אמר הקב"ה ראויים היו הללו להאבד כסוסיו של פרעה, אלא אעשה למען שמי להודיע את גבורתי:

נאוו לחייך בתורים. בתורה שבכתב ובתורה שבעל פה. דבר אחר בתורים בתורות הרבה זאת תורת העולה זאת תורת המנחה, צוארך בחרוזים אלו הפייטנים. דבר אחר נאוו לחייך בכל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, צוארך בחרוזים זו עמידתן לפני הר סיני. דבר אחר מה הלחיים לא נבראו אלא לדבר ולאכול כך לא נבראו ישראל אלא לתורה ולא נבראו משה ואהרן אלא לתורה. דבר אחר בתורים שני תוארים שנעשו תיירים טובים לישראל. צוארך בחרוזים זה שמח בגדולתו של זה וזה שמח בגדולתו של זה, דכתיב וראך ושמח בלבו, וכתיב יורד על הזקן זקן אהרן. צוארך בחרוזים. אלו שבעים זקנים שהיו חורזים אחריהם כלונית של מרגליות. דבר אחר נאוו לחייך אלו הרבנים, צוארך בחרוזים אלו התלמידים. שהם חוזרים (אחריהם) צואריהם לשמוע דברי תורה. צוארך בחרוזים בשעה שהם חוזרים מדברי תורה לנביאים ומנביאים לכתובים והאש מלהטת סביבותיהם:

תורי זהב נעשה לך. מנין שביזת הים גדולה מביזת מצרים שנא' ותרבי ותגדלי ותבואי בעדי עדיים, עדי זו ביזת מצרים, עדיים זו ביזת הים, וכתיב כנפי יונה נחפה בכסף זו ביזת מצרים, ואברותיה בירקרק חרוץ זו ביזת הים. תורי זהב נעשה לך זו ביזת הים, עם נקודות הכסף זו ביזת מצרים, עד שהמלך במסבו עד שהשכינה בשמי מרום קבלו עליהם ישראל ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. אמר עולא עלובה כלה שזנתה בתוך חופתה שנאמר עד שהמלך במסבו נרדי נתן ריחו, אמר רבא עדיין חביבותא הוא גבן דכתיב נתן ולא כתיב הסריח. דבר אחר עד שהמלך במסבו עד שמשא מטפס ועולה כבר וידבר אלקים. דבר אחר עד שיעקב אבינו מוטל על מטתו כבר נצנצה בו רוח הקדש ואמר לבניו עתיד הקב"ה להשרות שכינתו ביניכם וצום על בריח התיכון ויסע ישראל וכל אשר לו, הלך לקוץ ארזים שנטע אברהם זקנו בבאר שבע, הדא הוא דכתיב ויטע אשל בבאר שבע, וכמה היה ארכן שלשים אמה והצניעוהו עד שעת הקמת המשכן, הדא הוא דכתיב וכל אשר נמצא אתו עצי שטים. רבי לוי אמר ממגדל צבעים קצצוהו ולא היה בו לא קשר ולא פקע, אמר רבי פנחס בשם רבי יהושע עד שהמלך במסבו ויהי קולות וברקים, למלך שגזר ואמר ליום פלוני אני נכנס למדינה וישנו להם בני המדינה עד הבקר, ובא המלך ומצאם ישנים, והעמיד להם (קלנים) [בקיננס] לעוררם, ומוציאם לאפנטא של מלך והמלך מהלך עד פתח פלטיין, כך קבע להם הקב"ה לישראל כי ביום השלישי ירד ה' לעיני כל העם, וישנו להם עד הבקר לפי שהלילה של עצרת קצור והשינה ערבה, העמיד עליהם קולות וברקים וגו'. דבר אחר עד שחזקיה וסיעתו אוכלים פסחיהם כבר ויצא מלאך ה' ויך במחנה וגו', רבי אבהו אמר עד שישראל אכלו פסחיהם ויהי בחצי הלילה:

צרור המור דודי לי. אין ערב בכל הבשמים כמור, אף הקב"ה ראש לכל באי עולם, ולמה מדמה הקב"ה בצרור לפי שאין כל העולם כלו כדאי לפניו ומצמצם שכינתובין שני בדי הארון דכתיב בין שדי ילין. את מוצא שחבב הקב"ה את ישראל יותר ממלאכי השרת שאלו אין מתקרבין אלא ברחוק חמש עשרה אמה שנאמר שרפים עומדים ממעל לו, וישראל עומדים במשכן ואין אחד מהם ניזוק:

שיר השירים – פרק א – רמז תתקפד

דבר אחר צרור המור וגו' זה לילה שלקו הבכורות. דבר אחר זה הפסק שהפסיק הקב"ה בין מלחמת גוג לתחית המתים. דבר אחר שהיתה שכינה שורה בין שני הכרובים, ומנין שעתיד הקב"ה לחזור למקום שהיה דכתיב וירכב על כרוב, למלך שסרחה עליו אשתו וכעס עליה והיו לו שני בנים ממנה, ולפי שהיה בלבו לחזור נטל עמו אחד מן הבנים ואחד הניח אצלה:

צרור המור. רבנן פתרין קריא באברהם, מה המור אינו מוציא ליחו אלא על ידי האור, אף אברהם הודיע מעשיו הטובים בכבשן האש. בין שדי ילין שהיה מותאם בין שרה למלאכים. אשכול זה יצחק שנכפת כאשכול על גבי המזבח, אמר רבי הונא בשם רבי אחא אין לך חביב על האשה מן צרור המור, והיכן היא מלינתו בין שדיה, אמרה כנסת ישראל רבש"ע הצרת למצרים בבכוריהם ולי בין שדי ילין. דבר אחר היה מצרי אומר לישראל הטמן לי בכור זה בין בניך והיה המלאך נכנס ונגפו ולי בין שדי ילין. דבר אחר צרור המור, אפילו בשעה שאתה מצר לי וממר לי את נעשה דודי ורואה בי אד שהוא בן תורה ומעשים שיכול לומר למדת הדין די דכתיב אשכול איש שהכל בו, את נוטל וממשכן בשבילי ומכפר עלי שנאמר הכופר. בכרמי עין גדי, (בכח הדמים) [בזכות האבות] שנמשכו אחריו כגדי, ר' יוחנן פתר קריא בקטרת, צרור המור אלו סממנים שנותנים בה, היכן מלינים להם בין בדי הארון דכתיב בין שדי ילין. אשכול שמתמרת ועולה עד הקורות ויורדת כאשכול, הכופר שמכפרת על עונותיהם של ישראל. אמר רבי יצחק כתיב וכסה ענן הקטרת, הכסוי הזה לא היינו יודעים מה הוא, עד שבא דוד ורשו שנאמר נשאת עון עמך כסית כל חטאתם סלה. בר נזירא אמר אשכול זה הקב"ה איש שהכל בו, הכופר שכפר בעו"א והודה בישראל, במלחמת יהושפט כתיב והנם בחצצון תמר הוא עין גדי לכך בכרמי עין גדי, א"ר ישמעאל אשכול הכפר זה בית המקדש, בכרמי עין גדי מה כרמי עין גדי היו עושין ארבע וחמש פעמים בשנה, כך עתידין הצדיקים להעמיד תולדות ארבע וחמש פעמים בשנה, וי"א כל בעילה ובעילה. דבר אחר צרור המור דודי לי, אמר רבי יהושע בן לוי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אף על פי שממר ומצר לי בין שדי ילין, אשכול הכפר דודי לי מי שהכל שלו הוא מכפר על עון שמרדתי בו. וא"ר יהושע בן לוי מאי דכתיב לחייו כערוגת הבשם כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה נתמלא כל העולם כלו בשמים, וכיון שמדבור ראשון נתמלא, שני להיכן הלך, הוציא רוח מאוצרותיו והיה מעביר ראשון ראשון לגן עדן שנאמר נוטפות מר עובר ואמר רבי יהושע בן לוי כל דבור ודבור שיצא מפי הקב"ה יצאה נשמתן של ישראל שנאמר נפשי יצאה בדבור, ומאחר שבדבור ראשון יצאה נשמתן דבור שני היכן קבלוהו, הוריד טל שעתיד להחיות בו את המתים והחיה אותם שנאמר גשם נדבות תניף אלקים נחלתך ונלאה וגו'. אשכול איש שהכל בו, הכפר שכפר לי על מעשה העגל ונתכרכמו פני:

הנך יפה רעיתי. ראה מה הקב"ה מקלס לכנסת ישראל הנך יפה רעיתי הנך יפה במעשיך, הנך יפה במעשה אבותיך, הנך יפה בבית, הנך יפה בשדה, בבית על מזוזות ביתך, בשדה בתרומות ומעשרות בלקט שכחה ופאה, הנך יפה בגג ועשית מעקה לגגך, הנך יפה בעוה"ז, הנך יפה בעוה"ב, ר' שמעון בן פזי אומר היא מקלסת אותו לשון פשוט והוא מקלס אותה לשון כפול, שאם אינן עושין רצונו יכול להמירה באחרים, אבל היא אינה יכולה להמירו באחר, הנך יפה עיניך יונים אלו סנהדרין, מה העינים כל הגוף מהלך אחריהם, כך ישראל מהלכין אחר סנהדרין על מה שאומרים להם טמא טמא, טהור טהור, עיניך יונים כל העופות כשהם נשחטין הם מפרכסים, אבל היונה פושטת צוארה, כך אין נותנין נפשן על הקב"ה אלא ישראל שנאמר כי עליך הורגנו כל היום. מבעד לצמתך האשה הזו כשמתגדלות שערות ראשה היא נותנת השער לאחוריה והוא נאה לה, כך ישראל סנהדרין שלהם היתה יושבת בלשכת הגזית ומצמצמת מבעד לצמתך. ד"א עיניך יונים א"ר יצחק אמר הקב"ה דוגמא שלך דומה ליונה מי שמבקש ליקח [חטים] אומר לחברו הראני דוגמא שלהם אף אתה דוגמא שלך דומה ליונה דכתיב ותבא אליו היונה לעת ערב, מה היונה הביאה אורה לעולם אף אתם הביאו שמן זית והדליקו לפני שנאמר ואתה תצוה. ד"א הנך יפה רעיתי במתן צדקה, הנך יפה בגמילות חסדים. ד"א הנך יפה בתוכחות שנאמר ומשלם עון אבות אל חיק בנייהם, הנך יפה ביסורין זעף ה' אשא כי חטאתי לו:

הנך יפה דודי אף נעים. אומרים ישראל להקב"ה אם באנו למנות עונותינו מרובים הם, ואם באנו למנות הנסים והיסורים מרובים הם מן העונות, בעונות כתיב פעמים רבות יצילם, וביסורים כתיב אשר הראיתני צרות רבות, ובנסים רבות עשית אתה. ד"א הנך יפה דודי, מלך בשר ודם כשדן את הלסטים אינו דן אותו בפני מי שמלמד עליו סניגוריא, אבל הקב"ה ברוגז רחם תזכור:

שיר השידים – פרק א – רמז תתקפה

דבר אחר בשר ודם מוצא שטר חוב על עצמו הוא גונזו, מוצא על אחרים הוא מוציא, אבל הקב"ה ישוב ירחמנו יכבוש עונותינו. אף ערשנו רעננה זו ארץ ישראל שלא היתה מחזקת פירותיה דכתיב נחלת צבי. דומה דודי לצבי או לעופר האילים, מה הצבי אין עורו מחזיק את בשרו, כך לא היתה ארץ ישראל מחזקת פירותיה. דבר אחר הנך יפה דודי אף נעים אף ערשנו רעננה, למה שני פעמים אף, אמרה כנסת ישראל אפילו האף שאתה מביא עלינו נעים הוא שאנו עושים תשובה. עיניך יונים מה היונה הזו אין אחת מהם נכנסת לשובכה של חברתה, כך שלשה שורות של ת"ח כל אחד ואחד מכיר את מקומו. דבר אחר מה היונה תמה אף ישראל תמימים להקב"ה בסיני שלא אמרו דינו עשר מצות או עשרים או שלשים אלא כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. דבר אחר מה היונה מטהרת את בעליה, כך ישראל טהורים להקב"ה, ומה היונה כל מה שמסגלת לבעלה אף ישראל כל מה שמסגלין להקב"ה. ומה היונה אפילו אדם נוטל את גוזליה מתחתיה אינה מנחת שובכה, אף ישראל אע"פ שחרב הבית עולים לשם, ומה היונה גוררת אחרים עמה, כך ישראל נגררין אחריהם הגרים, ומה היונה עושה גוזלים בכל חדש, כך ישראל והיה מדי חדש בחדשו. אף ערשנו רעננה זה בית המקדש, מה מטה עשויה לנחת, כך עד שלא נבנה הבית היו ישראל מטולטלין וכיון שנבנה וישב יהודה וישראל לבטח. ומה המטה לפריה ורביה, כך בית המקדש לפריה ורביה דכתיב יהודה וישראל רבים כחול וגו'. דבר אחר הנך יפה רעיתי במתן צדקה ואין רעיתי אלא מפרנסתי, ומעלה אני עליכם כשאתם מפרנסים את העניים כאלו לי אתם מפרנסים. ד"א רעיתי שאתם מרצים אותי לכל העולם, בשבילכם אני מטיב להם. הנך יפה בגמילות חסדים, וישראל אומרים הנך יפה דודי כשתפרע מן העו"א. אף נעים כשתשלם שכר ליראיך. אף ערשנו אלו עשרת השבטים שגלו לפנים מנהר סמבטיון שעתידין גלות יהודה ובנימין לילך אצלם להביאם כדי שיזכו עמהם לימות המשיח ולחיי העולם הבא שנאמר בימים ההם ילכו בית יהודה וגו', (שנאמר) בפאת מטה ובדמשק ערש, [מלמד] שלא שמר הקב"ה אלא אחד משמונה דכתיב בפאת מטה הרי לך שתי פאות שתי ירכים שתי רגלים, המטה כלה להיכן הלכה, לפנים מדמשק. ד"א הנך יפה במצות ובגמילות חסדים, במילה ופריעה, בערלה ובנטע רבעי, בציצית בתפלין ובמזוזה, בתפלה ובקריאת שמע, בסוכה ובלולב, בעולם הזה ובעולם הבא. עיניך יונים, מה היונה הזו מצויינת אף ישראל מצויינים במעשים, מה היונה הזו נאה בהלכה כך ישראל בשלש רגלים, מה היונה אינה מנחת בן זוגה כך ישראל אין מניחין להקב"ה, ומה היונה הולכת וחוזרת כך יחרדו כצפור ממצרים וכיונה מארץ אשור, רבי מאיר אומר יש מין יונה שמאכילין אותה וחברותיה מריחין והם באות אצלה לשובכה, כך בשעה שהזקן דורש הרבה גרים שומעים ומתגיירים כגון רחב ויתרו, הדא הוא דכתיב כי בראותו ילדיו וגו'. אף ערשנו רעננה, מה מטה לפריה ורביה, כך בית המקדש עד שלא נבנה כל הקהל כאחד ארבע רבוא, אבל משנבנה א"ר יוחנן מגבת ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות והיתה כל אחת מוציאה כיוצאי מצרים חוץ משלש עיירות שהיו מוציאות כפלים כיוצאי מצרים, ואלו הן כפר ביש דהו בישין לאכסנאין, כפר שחלים דהו מרבין בנין כאלין תחלסיא, כפר דכרין דכל נשיהון לא ילדי נוקבא, והשתא ששים רבוא קנין לא נסבין להון, א"ר [חנינא] קפצה ארץ ישראל:

קורות בתינו ארזים. תנו רבנן ניקנור נעשו נסים לדלתותיו, שכשהלך ניקנור להביא דלתות מאלכסנדריא בחזרתו עמד נחשול לטבעו נטל אחת מהם והטילה לים ועדין לא נח מזעפו, בקשו להטיל את חברתה עמד הוא (ובכה) [וכרכה] אמר הטילוני עמה, מיד נח הים מזעפו והיה מצטער על חברתה, כיון שהגיע לנמל נתן דעתו והיתה מבצבצת ויוצאה מתחת דופני הספינה, ויש אומרים בריה שבים בלעתה והקיא אתה ליבשה ועליה אמר שלמה קורות בתינו ארזים רהיטנו ברותים אל תקרי ברותים אלא ברית ים, לפיכך כל שערים שבמקדש נשתנו להיות של זהב חוץ משערי ניקנור לפי שנעשו בו נסים, ויש אומרים נחשת מוצהבת היתה, רבי אליעזר בן יעקב אומר נחשת קלניתא היתה והיתה מאירה כשל זהב. אמרו מנין היו להם ארזים במדבר, אמרו יעקב אבינו עמד ונטען, אמר לבניו עתיד הקב"ה להוציא אתכם מכאן ולהשרות אתכם דגלים במדבר ולצוות אתכם על המשכן כשתגאלו קחו אותה עמכם, ועליהם אמר שלמה קורות בתינו ארזים, קורות בתינו של צדיקים תמלייסו של עולם, ולמה הוא מדמן לארז ותמר אלא כמו שצולם רחוק כך מתן שכרן רחוק שנאמר טרף נתן ליראיו, דבר אחר מה ארז ותמר לבן מכוון לשמים כך הם הצדיקים. דבר אחר מה ארז ותמר אין להם חליפין כשנקצצים אלא לזמן מרובה, כך הם הצדיקים. רהיטנו ברותים, הקב"ה עושה בשבילם נסים לישראל כמו שעשה ליעקב אבינו. ד"א קורות בתינו אלו הסופרים, רהיטנו אלו התינוקות, רב אמי ורב אסי וכו' (כתוב בפסוק אם ה' לא ישמר עיר). אמר רבי יוחנן למדה תורה דרך ארץ שיהא מקרה בארזים שאין מתונים ויעשה מרטים של ברותים שהוא במקום דריסה והם מתונים:

שיר השידים – פרק ב – המשך רמז תתקפה

אני חבצלת, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע חביבה אני שחבבתני יותר מכל האומות, חבצלת שעשיתי צל על ידי בצלאל, השרון שאמרתי שירה ע"י משה שנאמר אז ישיר משה. ד"א חבצלת השרון חביבה אני שהייתי חבויה בצלו במצרים וכשהוציאני הרטבתי מעשים טובים כשושנה ואמרתי לפניו שירה השיר יהיה לכם. ד"א חביבה אני שהייתי חבויה בצלו בסיני ולשעה קלה הרטבתי מעשים טובים כשושנה ואמרתי לפניו שירה השיר יהיה לכם. ד"א חביבה אני שהייתי חבויה בצלו בסיני ולשעה קלה הרטבתי מעשים טובים כשושנים ואמרתי לפניו שירה כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. דבר אחר חביבה אני שהייתי חבויה בצלן של מלכיות כשיגאל אותי הקב"ה אני מרטבת מעשים טובים כשושנה ואומרת לפניו שירה שירו לה' שיר חדש. רבי ברכיה אמר דור המדבר אמרו חביב אני שכל טובות שבעולם חנויים בי, הח"ד אתן במדבר ארז, וכשבקש הקב"ה ממני אני מחזיר לו פקדונו ואני מרטיב כשושנה, ואמרת שירה ישושם מדבר וציה, ורבנן אמרי הארץ אמרה אותן, חביבה אני שכל מתי עולם חבויים בי לכשיבקשם הקב"ה אני מחזיר לו פקדונו דכתיב יחיו מתיך נבלתי יקומון, ואני מרטבת כשושנה ואומרת שירה מכנף הארץ זמירות שמענו:

שושנת העמקים, רבי יודן ור"א משל את הצדיקים במשובח שבמינים ובמשובח שבאותו המין, משובח שבמינים כשושנה, ובמשובח שבאותו המין שושנת העמקים, ולא כשושנת ההר שהיא נוחה לכמוש אלא כשושנת העמקים שהיא מרטבת והולכת, ומשל את הרשעים במגונה שבמינין ובמגונה שבאותו המין, מגונה שבמינין מוץ שנאמר יהיו כמוץ לפני רוח, לא כן הרשעים כי אם כמוץ אשר תדפנו רוח, ואם תאמר כמוץ שבבקעה שיש בו לחלוחית תלמוד לומר כמוץ הרים לפני רוח, רבי אבא בר כהנא אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אני היא שושנת העמקים חבויה בעמקי צרות לכשידלני הקב"ה אני מרטבת מעשים טובים כשושנה ואמרת לפניו שירה שנאמר ויתן בפי שיר חדש. שושנת העמקים כדרך

שהשושנה הזו נאה כך ישראל נאים במעשיהם בין האומות. דבר אחר מדבר במביאי בכורים שהיומביאים הבכורים והשור של שלמים הולך לפנייהם וקרניו מצופות זהב ועטרה של זית בראשו להודיע שהבכורים מז' מינים, והחליל היה מכה לפנייהם, הגיעו לעזרה היו אומרים ארוממך ה' כי דליתני:

כשושנה בין החוחים מדבר בישראל, בשעה שהיו במצרים, ומה השושנה הזו בין החוחים קש היא ללקטה מתוכן, כך היו ישראל קשים להגאל ממצרים שנאמר או הנסה אלקים לבא לקחת לו גוי מקרב גוי. דבר אחר מה השושנה הזו נכרת בין החוחים כך היו ישראל ניכרים בין המצריים שלא שנו את שמם ולא שנו מעשייהם ולא היו שטופים בזמה ולא שנו את לשונם ולא היה בהם לשון הרע. דבר אחר מדבר במתן תורה שהחזיר הקב"ה התורה על כל האומות ולא קבלוה וקבלוה ישראל, דבר אחר כשושנה בין החוחים מה השושנה הזו שבין החוחים רוח דרומית באה והיא לוקה בקוץ, רוח צפונית באה, והקוץ מכה אותה וכן מארבע רוחותיה, כך היו ישראל ויעש להם בתים, ומשועבדים בין האומות, אלו אומרים להם תנו פיסים ואלו אומרים להם תנו לנו זמין ואלו מבקשים מהם ארנוניות ואלו מבקשים גולגליות, הוי כשושנה בין החוחים. דבר אחר כשושנה בין החוחים רבי יצחק פתר קריא ברבקה בת בתואל הארמי מפרן ארם אחות לבן הארמי, ר' עזריה פתר קריא בישראל מאדם ועד מתן תורה כ"ו דורות ומכלם לא זכו למתן תורה אלא דורו של משה, רבי חנין דצפורי פתר קריא בגמילות חסדים בנוהג שבעולם עשרה בני אדם נכנסים לבית המשתה אחד מהם יודע לברך ברכת חתנים דומה ביניהם כשושנה, עשרה בני אדם נכנסים לבהכ"נ אחד מהם יודע לפרוס על שמע דומה ביניהם כשושנה וכו' (במדרש). רבי חנינא פתר קריא בגליות, מה שושנה בין החוחים ארבע רוחות מנשבות החוחים מקצצין אותה אע"פ כן לבה מכוון לשמים, כך ישראל אע"פ שהם משועבדים בפסיסין בגולגליות וזימיות לבן מכוון לשמים שנאמר נכון לבי אלקים, ואומר עיני תמיד אל ה' כי הוא יוציא מרשת רגלי:

שיר השירים – פרק ב – רמז תתקפו

רבי אבהו פתר בגאולת מחר, מה שושנה בין החוחים אם בעלה רוצה ללקטה בתחלה מפנה חוצה לה ואחר כך לוקטה, כך צוה ה' ליעקב סביביו צרו ולגאולת מחר הקב"ה מפנן הסיר ה' משפטין פנה אויבך. דבר אחר מה שושנה זו אינו אלא לרית, כך ישראל לא נבראו הצדיקים אלא לגאולתן של ישראל, מה שושנה זו ניכרת בין החוחים כך ישראל ניכרים בין האומות שנאמר כל רואיהם יכירום, ומה שושנה זו כל זמן שהשרב מלקה אותם היא כמושה ירד עליה טל היא מרטבת, כך כל זמן שצלו של עשו קיים הם כמושים, עבר צלו של עשו ישראל משובחים שנאמר אהיה כטל לישראל יפרח כשושנה. אמר רבי ברכיה אמר הקב"ה לישראל בני כשהייתם במצרים הייתם כשושנה בין החוחים, ועכשיו כשתכנסו לארץ תהיו כשושנה בין החוחים, (אלא) הזהרו שלא תעשו לא כמעשה אלו ולא כמעשה אלו, הדא הוא דכתיב כמעשה ארץ מצרים אשר ישבתם בה לא תעשו וגו':

כתפוח בעצי היער, אמר רבי יוסי אמר רבי חנינא למה נמשלו ישראל לתפוח, לומר לך מה תפוח זה פרוי קודם לעליו אף ישראל הקדימו נעשה לנשמע, רבי אחא ורבי הונא בשם רבי יוסי בן זמרא מה תפוח הזה הכל בורחין ממנו שאין לו צל, כך ברחו כל עובדי אלילי מן הקב"ה ביום מתן תורה, יכול אף ישראל כן תלמוד לומר בצלו חמדתי וישבתי, אמר רבי ברכיה מה התפוח הזה אינו גומר פירותיו אלא בסיון, כך לא נתנו ישראל ריח טוב בעולם אלא בסיון. דבר אחר כתפוח בעצי היער מה התפוח הזה ריחו טוב מכל האילנות, כך ישראל טובים מכל העו"א שנאמר הטיבה ה' לטובים. כתפוח בעצי היער אפילו ריקנן שבך מלאים מצות כרמון. בצלו חמדתי וישבתי. זה עמוד הענן שהגין לישראל ארבעים שנה. ופריו מתוק לחכי,

זה המן שירד לישראל בעין יפה והיו ישראל טועמין בו תקמ"ו טעמים מנין מתו"ק. דבר אחר כתפוח בעצי היער שכל העו"א עובדים ע"א והוא מדמן לעצי היער שהם אילני סרק שאין בהם ממש:

בצלו חמדתי וישבתי זה משכן. ופריו מתוק לחכי זה תורה דכתיב טוב פריי מחרוץ. דבר אחר תפוח משעה שהוא מניץ עד שעה שהוא גומר פירותיו חמשים יום, כך משיצאוישראל ממצרים עד שקבלו התורה חמשים יום. רבי יהודה ברבי סימון אמר בה תרי מה התפוח הזה אתה נותן בו איסר ואתה מריח בו כמה ריחות, כך אמר משה לישראל בדבר קל אתם נגאלים, ולקחתם אגודת אזור כמה שויה ה' מעה בזכותה זכו לירש בזת מצרים בזת הים בזת סיחון ועוג ושלישים ואחד מלכים, והלולב הזה שיש בו כמה יציאות על אחת כמה וכמה, אמר רבי לוי שלש קויות טובות קוו ישראל על הים, לדגלים, למשכן, ולתורה, לתורה מנין שנאמר בצלו, לדגלים שנאמר חמדתי, למשכן שנאמר וישבתי, ואומר אנכי יושב בבית ארזים. הביאני אל בית היין, זה תורה, מה היין הזה ערב על שותיו כך דברי תורה ערבין לפי הקב"ה:

ודגלו עלי אהבה זה קריאת שמע ותפלה (ברמז תרפ"א). שמאלו תחת לראשי שעובדי אלילים משתחווים לשמש וישראל מיחדים את השם, והקב"ה מחבקם בימינו ומסייעם בשמאלו, שנאמר שמאלו תחת לראשי:

סמכוני באשישות. זה ק"ש ותפלה שהם סמך לישראל שבזכותם הם נצולים מדינה של גיהנם, רפדוני בתפוחים אלו הצדיקים שבכל דור ודור שכן אחד מזכה את דורו עמו, דבר אחר הביאני אל בית היין, למה הדבר דומה לעשיר שהיה לו אוצר של יין נכנס לבדקו ומצא אותו חומץ, בא לצאת מן האוצר מצא שם חבית מלאה יין, אמר חבית זו עומדת עלי כמלא אוצר, כך ברא הקב"ה שבעים אומות שנאמר הביאני אל בית היין, ומכלם לא אהב אלא ישראל שנאמר ודגלו עלי אהבה, ועשה אותה דגלים שנאמר איש על דגלו, כדי שיהיו ניכרים בני ראובן לעצמם ובני שמעון לעצמם כמלאכי השרת, וכן הוא אומר ובשם אלקינו נדגול, וכן הוא אומר ששים המה מלכות וגו' אחת היא יונתי תמתי. דבר אחר ודגלו עלי אהבה, אמר רבי חנינא בראשונה כל מי שהיה מראה איקונין של מלך באצבע היה נהרג, והתינוקות הולכים לבית הספר ומראים את האזכרה באצבע, אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה, לפי שראו ישראל המלאכים במתן תורה עשויים דגלים דגלים שנאמר רכב אלקים רבותים, התחילו מתאווים לדגלים לכך הוא אומר ודגלו עלי אהבה, וכן הוא אומר ובשם אלקינו נדגול, אמר הקב"ה אני עושה כמשאלותיהם שנאמר ימלא ה' כל משאלותיך. דבר אחר הביאני אל בית היין זה הר סיני שניתנה בו תורה שנמשלה ליין שנאמר לכו לחמו בלחמי ושתנו ביין מסכתי. אמר רבי אבא אמר ריש לקיש שני ת"ח המדגילים זה את זה בהלכה הקב"ה אוהבן שנאמר ודגלו עלי אהבה, א"ל והוא דידי צורתא דשמעתתא, והוא דלית להו רבה למיגמר מיניה. דבר אחר הביאני אל בית היין זה סיני כשם שהיין מגדל את הגוף כך דברי תורה שנאמר כי לוית חן הם לראשך, ומה היין כל מי שאוהבו אינו שבע ממנו כך דברי תורה, ומה היין שותיו ניכרים כך דברי תורה הלומדן ניכר בדבורו. ודגלו עלי אהבה אלו מ"ט פנים טהור מנין ודגלו, וכן הוא אומר אמרות ה' אמרות טהורות אמר רבי אחא אפילו עם הארץ שקורים לאהבה איבה כגון ואהבת ואייבת, אמר הקב"ה ודגלו עלי אהבה ודלוגו עלי אהבה, רבי ברכיה אמר אפילו דלוגין שדלג יעקב אבינו ובניו באביו ואת עורות גדיי העזים בהם השרה הקב"ה שכינתו שנאמר ועשית יריעות עזים:

שמאלו תחת לראשי בעולם הזה, וימינו תחבקני בעולם הבא נשבע ה' בימינו. סמכוני באשישות בשתי אשות באשו של אברהם אבינו ובאשו של חנניה מישאל ועזריה. דבר אחר באשו של מוריה ובאשו של סנה. דבר אחר אלו ההלכות המאוששות, רפדוני בתפוחים אלו דברי תורה שריחן טוב כתפוחים. כי חולת

אהבה אני, אמר רבי יצחק בר אבינא כשהיתה הפר וטה מצויה אדם מתאוה דבר משנה, דבר הלכה, דבר תלמוד, ועכשיו שאין הפרוטה מצויה וביותר שאנו חולים מן המלכיות אדם מתאוה לשמוע דבר מקרא דבר אגדה. דבר אחר כי חולת אהבה אני, אמר ר' לוי משל לבן מלך שעמד מחליו אמר פדגוגו ילך לו לאיסכול, אמר המלך עדיין לא בא זיו של בני מחליו והוא הולך לאיסכולי אלא יתעדן בני שנים ושלושה חדשים במשתה ובמאכל ואחר כך הוא הולך לאיסכולי, כך כיון שיצאו ישראל ממצרים היו ראויים לקבל את התורה מיד והיו בהם בעלי מומים משעבוד טיט ולבנים אמר הקב"ה עדיין לא בא זיוון של בני והם מקבלים את התורה אלא יתעדנו בני שנים ושלושה חדשים בבאר ובמן ובשלי ואחר כך הם מקבלים את התורה, אימתי בחדש השלישי. שמאלו תחת לראשי זה אהרן. וימינו תחבקני זה משה שנאמר מוליך לימין משה, וכתוב נחית כצאן עמך ביד משה ואהרן. דבר אחר שמאלו תחת לראשי שמאלו של הקב"ה מרחקת וימינו מקרבת. דבר אחר שמאלו תחת לראשי אלו עננים שהם מקיפין את ישראל מלמעלה ומלמטה:

השבעתי אתכם בנות ירושלים, אמר רבי יוסי בר חנינא שלש שבועות הללו למה, אחת שהשביע הקב"ה את ישראל שלא יעלו בחומה, ואחת שהשביע את ישראל שלא ימרדו באומות העולם, ואחת שהשביע הקב"ה את האומות שלא ישתעבדו בישראל יותר מדאי, ורבי לוי אמר שש שבועות הללו למה, שלש הני דאמרן, ואידך שלא תגלו את הקץ ושלא תדחקו [את הקץ] ושלא תגלו סוד העבור. מאי בצבאות או באילות השדה, אמר רבי אלעזר אמר הקב"ה לישראל אם אתם משמרים את השבועות מוטב, ואם לאו אני מתיר את בשרכם בצבאות או באילות השדה, במה השביעם, בצבאות במי שהוציא את ישראל ממצרים. דבר אחר בישראל שנקראו צבאות, כמלך שנודר בחיי בנו. או באילות השדה במי שהוא מזעזע את המדבר שנאמר קול ה' יחולל אילות. דבר אחר השבעתי אתכם בנות ירושלים בצבאות, ר' חנינא בר פפא באבות ואמהות ושבטים השביעם, בצבא שעשו צביוני בעולם ושעשיתי צביוני בהם. או באילות נפתלי אילה שלוחה. ר' יהודה בר' סימון אומר במילה השביעין באות שיש בצבאו, או באילות ששופכים את דם כדם צבי ואיל, ורבנן אמרו בדורו של שמד השביעין שעשו צביונו של הקב"ה (כדלעיל):

קול דודי הנה זה בא, רבי יהודה ורבי נחמיה ורבנן, רבי יהודה אומר קול דודי הנה זה בא זה משה בשעה שבא ואמר בחדש זה אתם נגאלים אמרו לו רבינו משה והיאך אנו נגאלים לא כך אמר הקב"ה לאברהם ועבדום וענו אותם ארבע מאות שנה, והלא אין בידינו אלא מאתים ועשר, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בחשבונות אלא מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות על החשבונות ועל העבורים ובחדש הזה אתם נגאלים שנאמר החדש הזה לכם, רבי נחמיה אומר קול דודי זה משה, אמרו לו רבינו משה והיאך אנו נגאלים וארץ מצרים מלאה מטנופת עבודת אלילים שלנו, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט בע"א שלכם, אלא מדלג על ההרים על ע"א שלכם, כמה דאתמר על ראשי ההרים יזבחו ועל הגבעות יקטרו, ורבנן אמרין קול דודי זה משה, אמרו לו רבינו משה והיאך אנו נגאלים ואין בידינו מעשים טובים, אמר להם הואיל והוא חפץ בגאולתכם אינו מביט במעשיכם הרעים, ובמי מביט בצדיקי שבכם כגון עמרם ובית דינו, ואין הרים וגבעות אלא בתי דינין כמה דאתמר ואלכה וירדתי על ההרים. רבי יודן בשם רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי רבי הונא בשם רבי אליעזר בן יעקב, קול דודי זה משיח, בשעה שהוא בא ואומר להם לישראל בחדש זה אתם נגאלים, אמרו לו לא כך אמר הקב"ה לנו שהוא משעבדנו בשבעים אומות, והוא משיבן שתי תשובות ואומר להם אחד מכם גלה לברבריא ואחד לבריטניא כאלו גליתם כלכם, ולא עוד אלא שמלכות הרביעית מכתבת טירוניא מכל האומות, כותי אחד בא ומשעבד באחד כאלו שעבדו כל אומתי, ובחדש הזה אתם נגאלים שנאמר החדש הזה לכם:

מדלג על ההרים בזכות אבות, מקפץ על הגבעות בזכות אמהות. רבי יאשיה אמר אל תקרי ופסחתי אלא ופסעתי שהיה הקב"ה מדלג על בתי בני ישראל במצרים, וכן הוא אומר מדלג על ההרים מקפץ על הגבעות. דבר אחר קול דודי כיון שישמיע קול השופר עשרים זועות באים לעולם, עשרה מקומות נהרגים ועשרה מקומות נשרפין, מלמד שאין פתח נפתח כלו כאחת, אלא אליהו ז"ל בא לעיר אחת ונעלם מחברתה ומדבר עם האיש ונעלם מחברו דומה דודי לצבי אמר רבי יצחק מה הצבי הזה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר, כך הקב"ה מדלג ומקפץ מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר, כך הקב"ה מדלג מבית הכנסת זה לבית הכנסת זה, מבית המדרש זה לבית המדרש זה, בשביל לברך את ישראל, הנה זה עומד אחר כתלנו אחר כותלי בתי כנסיות ובתי מדרשות. משגיח מן החלונות מבין כתפיהן של כהנים. מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים, ענה דודי ואמר לי יברכך ה' וישמרך. ד"א דומה דודי לצבי מה הצבי הזה מדלג מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר, כך הקב"ה מדלג מבית הכנסת זה לבית הכנסת זה, מבית המדרש זה לבית המדרש זה, בשביל לברך את ישראל, הנה זה עומד אחר כתלנו אחר כותלי בתי כנסיות ובתי מדרשות. משגיח מן החלונות מבין כתפיהן של כהנים. מציץ מן החרכים מבין אצבעותיהם של כהנים, ענה דודי ואמר לי יברכך ה' וישמרך. ד"א דומה דודי לצבי מה הצבי הזה מדלג מאילן לאילן ומסוכה לסוכה ומגדר לגדר, כך משיח ראשון נגלה להם ונכסה מהם. כמה נתכסה מהם, רבי יהודה ב"ר אמר שלשה חדשים, הה"ד ויפגעו את משה ואת אהרן. הנה זה עומד אחר כתלנו אחר כותל המערבי של בית המקדש שאינו חרב לעולם, וכן הוא אומר ה' בהיכל קדשו בין חרב בין אינו חרב. משגיח מן החלונות בזכות אבות, מציץ מן החרכים בזכות אמהות, ללמדך שכשם שיש הפרש בין חלון לחלון כך יש הפרש בין זכות אבות לאמהות, רבי ברכיה בשם רבי לוי כגואל הראשון כך גואל האחרון וכו' (בהושע רמז תקי"ח):

ענה דודי (ואמר לי) על ידי משה, ואמר לי על ידי אהרן. קומי לך זרזי גרמיק, רעיתי בתו של אברהם שרעה אותי בעולמו, יפתי בתו של יצחק שיפה אותי בעולמי בשעה שעקדו אביו על גבי המזבח. ולכי לך בתו של יעקב ששמע אל אביו ואל אמו שנאמר קום לך פדנה ארם. רבי עקיבא אומר קומי לכי כתיב בזכות עשרת הדברות שאת עתידה לקבל בסיני. דבר אחר כי הנה הסתיו עבר וגו', הסתיו ששה חדשים ואין טרחות בו אלא כשהגשם יורד. דבר אחר כי הנה הסתיו עבר אלו ת' שנים שגזרו על אבותינו, הגשם חלף הלך לו אלו פ"ו שנים שחוק השעבוד על ישראל משנולדה מרים על שם המיורד. הנצנים נראו בארץ אלו הגואלים, עת הזמיר הגיע זמנה של ערלה ליזמר, הגיע זמן שתעשו לי זמירה שנאמר עזי וזמרת יה, הגיע זמנה של תורה להנתן שכתוב בו זמירות היו לי חקיק. וקול התורה נשמע זה משה שנאמר ויאמר משה כה אמר ה' כחצות הלילה, ועברתי בארץ מצרים וגו' והכיתי כל בכור. התאנה חנטה פגיה אלו פושעי ישראל שמתו בשלשת ימי אפלה. והגפנים סמדר נתנו ריח אלו הבינונים שעשו תשובה ונתקבלו. קומי לך בחדש הזה אתם נגאלים:

ד"א ענה דודי ואמר לי קומי לך על ידי אלעזר. ואמר לי על ידי יהושע, כי הנה הסתיו עבר אלו ארבעים שנה שעשו ישרא במדבר. הגשם חלף הלך לו אלו ל"ח שנה שהיה כעס על ישראל. הנצנים אלו הנשיאים. עת הזמיר הגיע זמנה של ערלה שתזמר, הגיע זמנן של כנעניים שיזמרו, וקול התור נשמע בארצנו א"ר יוחנן קול תייר טוב זה יהושע ויצו יהושע את שוטרי העם. התאנה חנטה פגיה אלו סלי בכורים. והגפנים סמדר אלו הנסכים. ד"א ענה דודי על ידי דניאל, ואמר לי על ידי עזרא. כי הנה הסתיו עבר אלו שבעים שנה של בבל. הגשם חלף הלך לו אלו צ"ב שנה של מדי. ד"א כי הנה הסתיו עבר אלו שבעים שנה שעשו בגולה, והלא אינם אלא נ"ב, אמר רבי לוי צא מהם י"ח שנה שהיתה בת קול יוצאת ומפוצצת

בפלטין נבוכדנאצר ואמר לו עבדא בישא סק חרוב ביתא דמרך דבני מרך לא שמעין ליה. הגשם זה השעבוד. הנצנים זה דניאל וחבורתו, מרדכי וחבורתו, עזרא וחבורתו. עת הזמיר הגיע זמנם של רשעים שישברו שבר ה' מטה רשעים, הגיע זמנו של בית שיבנה. וקול התור קול תייר טוב זה כורש שנאמר כה אמר כורש וגו'. התאנה אלו סלי בכורים. והגפנים אלו הנסכים. ענה דודי על ידי אליהו, ואמר לי על ידי משיח וכו'. כי הנה הסתיו עבר זו מלכות הרביעית. א"ר עזריה שהיא מתעה את הבריות כמא דאת אמר כי יסיתך אחיך. הגשם זו השעבוד. הנצנים נראו בארץ א"ר ברכיה כתיב ויראני ה' ארבעה חרשים, ואלו הם, אליהו, מלך המשיח, מלכי צדק, ומשוח מלחמה. עת דזמיר הגיע זמנו של רשעים שישבו, הגיע זמנה של מלכות הרביעית שתעבור מן העולם, הגיע זמנה של מלכות שמים שתגלה והיה ה' למלך על כל הארץ. וקול התור נשמע, א"ר יוחנן קול תייר טוב זה מלך המשיח. התאנה חנטה פגיה, אמר רבי חייא בר אבא סימן לימות המשיח דבר גדול בא והרשעים כלים בו, והגפנים סמדר אלו הנשארם שנאמר והיה הנשאר בציון וגו'.

יונתי בחגי הסלע. רבי לוי בשם ר' שילא דכפר תמרתא (אמר) ור' אבהו בשם ר' יוחנן, למה נתעקרו האמהות, שהקב"ה מתאוה לשיחתן שנאמר יונתי בחגוי הסלע, למה עקרת אתכם בשביל הראיני את מראיך. השמיעני את קולך רבי עזריה בשם ר' חנינא בר פפא כדי שיהיו מתפרקות על בעליהן בנויין, רב הונא בשם ר' חייא בר אבא כדי שיצאו רוב שנים מן השעבוד, רב הונא ור' אידי ור' אבין בשם ר' מאיר כדי שיהנו בעליהן מהן, שכל זמן שהאשה מקבלת עוברין מתעכרת ומתועבת שכל תשעים שנה שלא ילדה שרה היתה ככלה בתוך חופתה והיו מטרונות באות ושואלות בשלומה והיתה אומרת להם צאו ושאלו בשלומה של עלובה זו, א"ר חנינא בר פפא הקוצים הללו לא נחרשים ולא נזרעין ומאליהן מתמרות ועולות, החטה הזאת כמה צער וכמה יגיעה עד שלא תעלה, כך את הקיני ואת הקנזי ואת הקדמוני וגו' ושרי אשת אברם לא ילדה לו. ד"א יונתי בחגוי הסלע אלו ישראל שחוגגין לפני הקב"ה שנקרא סלע שנאמר סלעי ומצודתי, הראיני את מראיך מעשים טובים. השמיעני את קולך בתורה ובמצות. דבר אחר הראיני את מראיך בקיחת לולב נאה ואתרוג נאה, השמיעני את קולך בהלל. כי קולך ערב בהודו לה' כי טוב. ומראך נאווה באנא ה' הושיעה נא ובאנא ה' הצליחה נא, למה לכם לשבח שאתם צדיקים שנאמר ועמך כלם צדיקים, ואין הקב"ה מבקש להתקלס אלא מהם שנאמר רננו צדיקים בה' וגו'. ד"א יונתי בחגוי הסלע, למה היו דומין ישראל באותה שעה ליונה שברחה מפני הנץ ונכנסה לנזקיק הסלע והיה נחש נושף בה, נכנסה לפנים, וכשיצאה לחוץ הרי בא הנץ לתפשה, כך היו ישראל באותה שעה דומים הי סגור והשונא רודף ונתנו עיניהם בתפלה, עליהם מפורש יונתי בחגוי הסלע. כי קולך ערב בתפלה, ומראך נאווה בתלמוד תורה. השמיעני את קולך (ברמז תשס"ה). דבר אחר מדבר במתן תורה, יונתי בחגוי הסלע שנתלש ההר ממקומו וקרבו ועמדו תחתיו שנאמר ותקרבו ותעמדון תחת ההר. הראיני את מראיך אלו שתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל. השמיעני את קולך אלו עשרת הדברות. כי קולך ערב בתפלה, ומראך נאווה בתלמוד תורה. השמיעני את קולך (ברמז תשס"ה). דבר אחר מדבר במתן תורה, יונתי בחגוי הסלע שנתלש ההר ממקומו וקרבו ועמדו תחתיו שנאמר ותקרבו ותעמדון תחת ההר. הראיני את מראיך אלו שתיים עשרה מצבה לשנים עשר שבטי ישראל. השמיעני את קולך אלו עשרת הדברות. כי קולך ערב כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, ומראך נאווה ויקרבו כל העדה ויעמדו. רבי אליעזר אומר על ים סוף הדבר נאמר, הראיני את מראיך התיצבו וראו את ישועת ה', השמיעני את קולך ויראו מאד. כי קולך ערב אשירה לה', ומראך נאווה מפי עוללים ויונקים יסדת עוז. א"ר יהודה בן לוי בר שלום בשם ר' יודא בר סימון יונה אין כתיב אלא יונתי אמר הקב"ה אצל תמימים הם כיונה, אבל אצל עובדי אלילים הם ערומים כנחשים. אמר הקב"ה נתתי להם מצות עשה וקבלו עליהם, מצות לא תעשה וקבלו עליהם, ולא פרשתי

להם מתן שכרן ולא אמרו לי דבר אלא כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, נעשה זו מצות עשה ונמע זו מצות לא תעשה. אמר רב ששת קול באשה ערוה שנאמר כי קולך ערב ומראך נאוה. השמיעני את קולך זה משה שנאמר משה ידבר, והיה מדבר וכל ישראל שומעים. ד"א השמיעני את קולך כשאתם מתפללים בקול גבוה קולכם ערב. דבר אחר כי קולך ערב כשעלה על ההר, ומראך נאוה כשירד מן ההר ואת הלוחות בידו (ברמז שס"ח):

אחזו לנו שועלים אלו המצריים הזקנים. שועלים קטנים אלו בניהם שהיו לישראל רעים מן הגדולים שנאמר ויעש להם בתים, ותינוקי ישראל נתפשים על ידיהם. מחבלים כרמים אלו הגדולים. וכרמינו סמדר אלו היונקים (ברמז שס"ח):

ד"א אחזו לנו שועלים, א"ר שמעון בן אלעזר מה השועל הזה ערום ומביט לאחוריו, כך המצריים נתחכמו בשעבודן של ישראל שנאמר הבה נתחכמה לו, אמרי לא נדונם אלא במים שנאמר כי מי נח זאת לי וגו', אמר הקב"ה חייכם אתם נגררים בו שנאמר יגירוהו על ידי חרב מנת שועלים יהיו, אמר ר' ברכיה שועלים קמא מלא, תנינא חסר, אותם השועלים עלו לשעלו של ים שנאמר מי מדד בשעלו מים:

דודי לי ואני לו (ברמז תק"ב). כנסת ישראל אומרת, הוא לי לאלוה אנכי ה', ואני לו לאומה ולאומי אלי האזינו, הוא לי לרועה ה' רועי לא אחסר, ואני לו לצאן ואתן צאני צאון מרעיתי, הוא לי לאח מי יתנך כאח לי ואני לו לאחות פתחי לי אחותי. דבר אחר דודי לי הוא לי לאלוה ואני לו לאומה, הוא לי לאב ואני לולבן, הוא לי לרועה ואני לו לצאן, הוא לי לשומר ואני לו לכרם, הוא זובח לי בכורי מצרים ואני זבחתי אלקיהם, הוא קלסני הנך יפה רעיתי ואני קלסתי הנך יפה דודי אף נעים, הוא אומר לי אשריך ישראל ואני אמרתי לו מי כמוך באלים, הוא קראני גוי אחד ואני קראתי שמע ישראל וגו', כשהיה לידבר ויצעקו בני ישראל אל ה', כשהיה לו דבר דבר אל בני ישראל צו את בני ישראל. הרועה בשושניים אין שרביטו של הקב"ה ממשמש ובא אלא בבני אדם שלבם רך כשושנים, אר"א לבעל הבית שיש לו שתי פרות על מי הוא מטריח על אותה שטורחת יפה, כך אין הקב"ה (מטריח) [מנסה] אלא הצדיקים שנאמר ה' צדיק יבחן:

עד שיפוח היום. ר' יודן אמר אמר הקב"ה המתינו מעט עד שאכניס פיה בלילן של מלכיות, לא כבר הכנסתי בלילן של מצרים שהיתה ת' שנה ומחלתי חצין, ונסו הצללים בטיט ולבנים, סוב דמה לך דודי שהקב"ה מסבב מדת הדין למדת רחמים וממהר הגאולה כצבי וכאיל. ד"א עד שיפוח היום מדבר באברהם שנאמר והוא יושב פתח האהל כחום היום, היום שהרתיח הקב"ה אותו היום בשביל אברהם שלא יצטרע. אל גבעת הערלות, נטל אברהם כל הערלות שמל ועשה אותם גבעה בתוך ביתו והיה נהר של דם יוצא מתוך ביתו, קרא הקב"ה למלאכי השרת ואמר בואו ונבקר את החולה, אמרו לפניו רבש"ע מה אדם ותדעהו אתה הולך במקום דם ומקום הטנופת, אמר להם חייכם ערב לי אותו דם ממור ולבונה שנאמר אלך לי אל הר המור. ד"א עד שיפוח היום זה יום הדין דכתיב כי הנה יום בא בוער כתנור, ונסו הצללים אלו הם הרשעים שאין להם צל שנאמר אין חשך ואין צלמות להסתר שם פועלי און, אלך לי אל הר המור זה בית המקדש שהיו מקטירין בו את המור. דבר אחר עד שיפוח היום עד שיופיע הקב"ה מלכותו בעולם הזה, ונסו הצללים אלו צללי המלכיות. אלך לי אל הר המור זה ירושלים שנאמר באתי לגני:

שיר השירים – פרק ג – המשך רמז תתקפו

על משכבי בלילות. בשעה שעקד אברהם את יצחק בנו על גבי המזבח. אחזתיו ולא ארפנו זה דוד כשתפס הגורן מיד ארונה היבوسی ומצא גלגלתו של ארונה נתונה תחת המזבח ולא פסל מקום קרבנות ישראל:

ד"א אחזתיו ולא ארפנו, אמר ר' יצחק עד שלא הוקם המשכן היתה הנבואה מצויה בעובדי אלילים, משהוקם המשכן נסתלקה מהם שנאמר אחזתיו ולא ארפנו, וכתוב ונפלינו אני ועמך, א"ל הרי בלעם מתנבא, א"ל לא לטובתו מי מנה עפר יעקב, לא הביט און, מה טובו אהליך, דרך כוכב, וירד מיעקב. ד"א על משכבי בלילות א"ר אלכסנדר על שישנתי מתורה וממצות נסמכו לי לילות ללילות, לשעבר היה מאיר לי בין לילה ללילה בין ליל מצרים לליל של בבל, אבל עכשו נסמכו לי לילות ללילות:

מי זאת עולה מן המדבר. אתה מוצא שבעה עננים היו מלמעלן ומלמטן ומארבע רוחות ואחת לפניהם, ומכה נחשים ועקרבים, ומשוה להם את ההרים ואת העמקים, ושורף את הקוצים ואת הברקנים, ומעלה עשן ורואים אותו כל מלכי מזרח ומערב ואומרים מי זאת עולה מן המדבר (בירמיה ברמז רס"ו), וכי מן המדבר העלה אותם, אלא מלמד על חבתן של ישראל שהם חביבים לפני המקום כמצאיה שאדם מוצא במדבר, לקיים מה שנאמר ימצאהו בארץ מדבר, ואומר אני ידעתך במדבר, כענבים במדבר וגו'. כתמרות עשן, העשן כל מקום שהוא הולך הוא מיצר, כך היו ישראל מיצירין לסיחון ולעוג ושלישים ואחד מלכים. מקוטרות בזכות מר זה אברהם, מה המור הוא ראש לכל הבשמים כך היה אברהם ראש לכל הצדיקים. ולבונה זה יצחק כדרך שמקטירין לבונה על גבי המזבח כך יצחק נעקד על גבי המזבח. מכל אבקת רוכל זה יעקב שנאמר ויאבק איש עמו. דבר אחר מקוטרות מר ולבונה זה משה ואהרן, מכל אבקת רוכל אלו שבעים זקנים. דבר אחר מכל אבקת רוכל, ר' תנחומא אמר מה קופת הרוכלים יש בה כל מיני בשמים כך כהונה ולויה ומלכות הכל מיעקב:

הנה מטתו שלשלמה. א"ר שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן לעולם יראה דיין את עצמו כאלו חרב מונחת לו בין ירכותיו וגיהנם פתוחה לו מתחתיו שנאמר הנה מטתו שלשלמה וגו', מפחד בלילות מפחד של גיהנם שהוא דומה ללילה (במלכים ברמז רע"ו ובתהלים רמז תשצ"ו). דבר אחר הנה מטתו שלשלמה, הנה מטתו של מי שהשלום שלו. ששים גבורים ששים רבוא מגבורי ישראל. כלם אחוזי חרב רוממות אל בגרונם וחרב פיפיות בידם. מלומדי מלחמה על כן יאמר בספר מלחמות ה'. איש חרבו על ירכו לעשות בהם משפט כתוב. ד"א הנה מטתו שלשלמה של מלך שהשלום שלו זה בית המקדש. ולמה נמשל בית המקדש למטה, אלא מה המטה אינה אלא לפריה ורבייה, כך בית המקדש כל מה שהיה בתוכו היה פרה ורבה, שנאמר ויארכו הבדים, וכן הוא אומר והזהב זהב פרוים שהיה עושה פירות, וכן הוא אומר ויבן את בית יער הלבנון. למה נמשל ליער, כי ער שהוא פרה ורבה. ששים גבורים סביב לה אלו ששים אותיות שבברכת כהנים. כלם אחוזי חרב שכל אחד ואחד שמו של הקב"ה נזכר בתוכו יברכך ה', יאר ה', ישא ה'. איש חרבו על ירכו מפחד בלילות, אפילו אדם רואה בחלומו שחרב שלופה ונתונה על צוארו משכים בבקר והולך לבית הכנסת ורואה את הכהנים נושאים את כפיהם והחלום הרע מתבטל ממנו, לכך נאמר מפחד בלילות. דבר אחר הנה מטתו שלשלמה של מי שהשלום שלו זה בית המקדש ששים גבורים סביב לה, כ"ד משמרות כהונה, כ"ד משמרות לויה, וי"ב שבטים. כלם אחוזי חרב מעשה הטוב, כמה דאת אמר אשר לקחתי מיד האמורי בחרבי ובקשתי, בחרבי זה מעשה הטוב, ובקשתי זו תפלה. דבר אחר כלם אחוזי חרב חרבו של אברהם אבינו שנאמר ויקח את המאכלת. מלומדי שמלמדים את בניהם ולמדתם

אותם את בניכם, מלחמה מלחמתה של תורה. ד"א איש חרבו על ירכו זה המילה, מפחד בלילות שהם זהירים בחטא שהוא משול כלילה:

אפריון עשה לו זה אהל מועד. א"ר יהודה בר אלעאי משל למלך שהיה לו בת קטנה, עד שלא הגדילה ובאת לידי סימנין היה רואה אותה בשוק ומדבר עמה במבואות מדבר עמה, כיון שהגדילה ובאת לידי סימני אמר אין כבודה של בתי שאהיה מדבר עמה בפרהסיא, אלא עשו לי קיטון ואהיה מדבר עמה, כך בתחלה כי נער ישראל ואוהבהו וגו'. במצרים ראו אותי ועברתי בארץ מצרים. בים ראה אותי וירא ישראל את היד הגדולה, בסיני ראו אותי פנים בפנים שנאמר פנים בפנים דבר ה' עמכם, כיון שקבלו את התורה ונעשו אומה שלמה אמר אין כבוד של בני שאהיה מדבר בפרהסיא עמהם, אלא ועשו לי מקדש ואהיה מדבר עמהם מתוך המשכן, הדא הוא דכתיב ובבא משה אל אהל מועד:

המלך שלמה. מלך שהשלום שלו שהוא עושה שלום בבריותיו, א"ר יוחנן כתיב המשל ופחד עמו עושה שלום במרומו. המשל זה מיכאל. ופחד זה גבריאל ומשלימם זה את זה ולא מזיק זה את זה. אמר רבי חמא מימים לא ראתה חמה פגימתה של לבנה, ולית מזל דחמי מה דקדמוי, אמר רבי לוי וכלהון סלקי כהדין סולמא הפוך (באיוב ברמז תתקי"ב):

מעצי הלבנון. עצי שטים. עמודיו עשה כסף (עצי שטים ווי העמודים וחשוקיהם כסף, רפידתו זהב ואת הקרשים תצפה זהב, מרכבו ועשית פרכת תכלת וארגמן. תוכו רצוף אהבה מבנות ירושלים, רבי יהודה אומר זו זכות תורה וצדיקים, רבי עזריה בשם ר' יהודה בר סימון זו השכינה. דבר אחר אפריון עשה לו זו בריאת עולם. מעצי הלבנון זה בית המקדש, כמה דאת אמר אל אלקים ה' דבר ויקרא ארץ מציון מכלל יופי וגו'. עמודיו עשה כסף אלו ההרים שהם עומדים על הארץ כעמודים. רפידתו זהב זה הרקיע שהוא טללו של עולם, מרכבו ארגמן זה כסא הכבוד. תוכו רצוף אהבה אלו האבות. דבר אחר אלו נפשות הצדיקים שנאמר (בעבור) [זרע] אברהם אוהבי, וכן הוא אומר להנחיל אוהבי יש:

צאינה וראינה בנות ציון. בנים המצויינים במצות ומעשים טובים במילה ובתגלחת ובציצית. במלך שלמה במלך שהשלום שלו. בעטרה שעטרה לו אמו, הוא קורא למשכן עטרה, מה העטרה הזו מצויירת כך היה המשכן מצוייר תכלת וארגמן. שעטרה לו אמו, א"ר יצחק חזרנו על כל המקרא ולא מצינו שעשתה בת שבע עטרה לשלמה בנה, ר' שמעון בן יוחאי שאל את רבי ישמעאל ברבי יוסי אפשר ששמעת מאביך מהו בעטרה שעטרה לו אמו, אמר לו כך אמר אבא משל למלך שהיתה לו בת יחידה היה אוהבה ביותר, לא זז מחבבה עד שקרא אותה אחותי שנאמר אחותי רעיתי, לא זז מחבבה עד שקרא אותה אמי שנאמר שמעו אלי עמי ולאומי, ולאמי כתיב, לא זז מחבבה עד שקרא אותה בתי שנאמר שמעי בת וראי, עמד רבי שמעון בן יוחאי על רגליו ונשקו על ראשו ואמר אלמלי לא באתי לעולם אלא לשמוע דבר זה דיי:

שיר השירים – פרק ג – רמז תתקפז

ביום חתונתו, על הים. וביום שמחת לבו בירושלים. ד"א ביום חתונתו בסיני, וביום שמחת לבו באהל מועד. צאינה וראינה צאו וראו במלך שלמה במלך שהשלום שלו. בעטרה שעטרה לו אמו על הים ה' ימלוך לעולם ועד. אמר להם הקב"ה כביכול אתם קשרתם כתר מלכות בראשי שכן אין אתה מוצא בספר יחזקאל צבאות, לומר כל הימים שאתם בגולה אין לי חיילות ומלכות עד שתחזרו למלכותכם שנאמר ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו והיתה לה' המלוכה, ואומר ה' מלך עולם ועד גאבדו גוים מארצו:

שיר השירים – פרק ג – רמז תתקפח

ביום חתונתו. אלו ימי המשיח שנמשל הקב"ה כחתן ומשמש חתן על כלה. וביום שמחת לבו בבנין בית המקדש וגלתי בירושלים וששתי בעמי. הנך יפה רעיתי אלו הזקנים. הנך יפה עיניך יונים מה העינים האלו נתונים בגובה של ראש כך היו יושבים בלשכת הגזית וקמת ועלית, מה העינים מאירים לגוף אף דבריהם מאירים לכל ישראל והיה אם מעיני העדה, מבעד לצמתך אומתי אתם משובחים כשאתם מצומתים לפני ועושים אגודות מצות. דבר אחר כשאתם עושים דברי תורה בצינעא:

שיר השירים – פרק ד – המשך רמז תתקפח

הנך יפה רעיתי אלו חנניה מישאל ועזריה. מבעד לצמתך זה נבוכדנאצר שבא לצמתך והקב"ה לצומתו. שערך כעדר העזים אלו בני ראובן ובני גד שירשו הר הגלעד בשביל עזיהם. שניך כעדר הרחלים אלו תלמידי חכמים, כשם שאין כחו של אדם אלא בשניו כך אין כחן של ישראל אלא בתלמידי חכמים. כעדר הקצובים עדרים ועוסקים בתורה. שעלו מן הרחצה שמרחיצין את ישראל מן העבירות. שכלם מתאימות היושבים זוגות וזוגות ולומדים ושכולה אין בהם כל מי שלומד מהם אינו משוכל:

שערך כעדר העזים. אמר שמואל שער באשה ערוה שנאמר שערך כעדר העזים, דבר אחר שערך כעדר העזים שגלשו מן הגלעד אלו ישראל כשהלכו למדין. שניך כעדר הרחלים בביאתם ממדין זכין מעריות ומאלילים, ולמה נמשלו לעדר שלא נבחרו לקרבן אלא הקצובות כך לא נבחרו במדין אלא הכשרים שבכלם. מתאימות שלא הסתכלו בנשי מדין לא בהליכתן ולא בחזירתן. דבר אחר שניך כעדר הקצובות ביזת מצרים וביזת הים. שעלו מן הרחצה שכלם מתאימות שהיו מותאמים בין שכינה למלאך, ושכולה אין בהם שלא ניזוק אחד מהם. כחוט השני שפתותיך זה השירה. ומדברך נאוה שהיו מראים באצבע ומדברים זה אלי ואנוהו. כפלח הרמון רקתך ריקים שביך מלאים מצות כרמון, אין צריך לומר על הצנועים ומצומתים שבכם:

כמגדל דויד. כמו שגדלו דוד בספרו לגוזר ים סוף לגזרים וגו'. בנוי לתלפיות ספר שאמרוהו פיות הרבה. עשרה צדיקים אמרו ספר תהלים. אלף המגן, אמר הקב"ה כל אותן האלפים והרבבות שעברו בים לא הגנתי עליהם אלא בזכות הבאים לאלף דור. כל שלטי הגבורים להביא כל אותן שמתגברין על יצרן לדורי דורים. רבי יוחנן פתר קריא בסיני. שניך כעדר הקצובות אלו המצות קצובים רמ"ח מ"ע ושס"ה מצות לא תעשה. שעלו מן הרחצה שהטיף להם הקב"ה טל ונרחצו מעונותיהם. שכלם מתאימות שהיו מותאמים בין שכינה למלאכים. ושכולה אין בהם שלא ניזוק אחד מהם ולא היו בהם בעלי מומים. כחוט השני שפתותיך נעשה ונשמע, ומדברך נאוה וישמע ה' את קול דבריכם, הטיבו אשר דברו. כחוט השני, זה חוט הפרכת שהיה מבדיל בין העם לכהן גדול. דבר אחר זה כניסתו של משה למשכן שנאמר וישמע את הקול מדבר אליו, לכך נאמר ומדברך נאוה. דבר אחר ומדברך נאוה אלו הנביאים. דבר אחר כחוט השני אמר הקב"ה אתם חביבים עלי כאברהם שאמר אם מחוט ועד שרוך נעל. דבר אחר הקלים שבכם חביבים עלי כפרץ וזרח אשר על ידו השני, תפלת שפתותיכם חשובה בעיני ככהן גדול שהיה לבוש בגדי שני. דבר אחר חשובה היא כקרבנות דתן חוט של סיקרא חוגרו באמצע:

כפלח הרמון רקתך. אמר ריש לקיש אל תקרי רקתך אלא ריקנין שאפילו ריקנין שביך מלאים מצות כרמון, אמר ריש לקיש פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהם, ק"ו ממזבח הזהב ומה מזבח הזהב שאין עליו אלא כעובי דינר זהב עומד כמה שנים ואין אור שולטת בו, פושעי ישראל שמלאים מצות

כרמון עאכ"ו. הרואה רמון בחלום, זוטרי פרי ורבי עסקיה כרמונים, רברבי אם ת"ח הוא יצפה לתורה, ואם עם הארץ הוא יצפה למצות שנאמר כפלח הרמון רקתך:

כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא תל שכל פיות פונות בו, מכאן אמרו היה עומד בחוצה לארץ הופך פניו כלפי ירושלים וכן לארבע רוחות דכתיב והתפללו אליך דרך ארצם. דבר אחר כמגדל דויד צוארך במקום שהיו ישראל נותנים הודיה למקום. אלף המגן תלוי עליו זה בית יער הלבנון. דבר אחר אלף המגן תלוי עליו זה היה אברהם שנאמר לו אנכי מגן לך. דבר אחר כמגדל דויד צוארך זה בית המקדש שכשחרב נכפף צוארן על צוארנו נרדפנו. אלף המגן אלף מגדלות היו שם וכל גבור באוה"ע לא היה חשוב עד ששלטו תלוי בו, ואפילו ספינות שהיו מפרשין בים הגדול הולכין לאורן דכתיב סובו ציון והקיפוה וגו'. בנוי לתלפיות יפה היה ונעשה תל. דבר אחר תל הוא עכשיו ועתיד להתפיות. שני שדיך מה השדים הללו כל מה שהאשה אוכלת התינוק טועם, כך משה ואהרן כל מה שהיו למדין היו מלמדין לישראל. דבר אחר מה שדים חיים לתינוק, כך משה ואהרן חיים לישראל. מה תאומי צביה מת אחד מהם אין חברו משתהא, כך ואכחיד את שלשת הרועים וגו', ולמה נמשלה יוכבד כצביה שרבתה צביותיהן של ישראל. דבר אחר שני שדיך אלו שני לוחות ועליהם עשרת הדברות, חמש על לוח זה וחמש על לוח זה, ואומר ידיו גלילי זהב. דבר אחר שני שדיך זה משה ואהרן, מה השדים הללו מלאים חלב, כך משה ואהרן מלאים תורה, מה השדים הודה וכבודה של אשה, כך משה ואהרן הודו וכבודן של ישראל. כשני עפרים תאומי צביה, מה השדים הללו אין אחד מהם גדול מחברו, כך לא משה גדול מאהרן ולא אהרן גדול ממשה. הרועים בשושנים זה היה יהושע וכלב. אלך לי אל הר המור זה היה אברהם ושרה שנאמר ויקח אברם את שרי אשתו. הר המור, פליגי בה רבי לוי בר חמא ורבי חמא בר חנינא, חד אמר הר שירדה עליו הוראה לישראל, וחד אמר הר שירדה עליו מורא לאומות. רבי ינאי אומר על שם נורא אלקים ממקדשיך, ור' חייא הגדול אומר על שם כי מציון תצא תורה, ר' שמואל אומר שמתוכה עתיד הקב"ה להורות על הרשעים שירדו לגיהנם, שנאמר וצורם לבלות שאול, ומהיכן, מזבול לו, רבי יהושע בן לוי אומר מקום שהצדיקים מורים מתוכה וגוזרים על הקב"ה והוא עושה. ר' יהודה בן פדיה אומר מוריה לארץ שאני מראך אותך. דבר אחר מוריה תמורה, אברהם נעשה כהן גדול תמורת שם בן נח שנאמר לא יחליפנו ולא ימיר וגו', רבי פנחס אומר בארץ שמדותו של עולם לתוכה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים, רבי שמעון בן יוחאי אומר בארץ שהיא מקושטת כנגד מזבח העולה של מעלה או ירה ירה. דבר אחר על שם שקטרת הסמים הרבה בתוכו אלך לי אל הר המור:

כלך יפה רעיתי. תני רב אשי כשם שבית דין מנוקי היו בצדק כך היו מנוקים ממום. דבר אחר מדבר בישראל כשקבלו את התורה היו כלם שלמים שלא היו בהם חגרים שנאמר ויתצבו, ולא אלמים ויענו כל העם, ולא חרשים כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, כיון שחטאו באותו מעשה מה נעשו, זבין ומצורעין שנאמר וירא משה את העם כי פרוע הוא, וכתוב והצרוע אשר בו הנגע בגדיו יהיו פרומים וראשו יהיה פרוע. דבר אחר לפי שירמיה אמר כסף נמאס קראו להם, ויחזקאל קורא אותם סיגים שנאמר היו לי בני ישראל לסיג, בא שלמה ופרש כלך יפה רעיתי. אתי מלבנון כלה אתי מלבנון תבואי (כתוב ברמז תק"ו וברמז תקי"ט):

לעולם הבא הקב"ה מביא ומכנס הגליות והם הולכים לירושלים והשכינה תצא לאפנטי שלהם. דבר אחר אתי מלבנון שני פעמים הייתי עמהם, בשעבודה של מצרים ותחת רגליו כמעשה לבנת הספיר, בבל כתיב כמראה אבן ספיר:

תשורי מראש אמנה. אמר רבי יוסטאי הר הוא ושמא אמנה, וכיון שהגליות מגיעים להר זה אומרים שירה שנאמר תשורי וגו'. מראש אמנה בזכותו של אברהם, מראש שניר בזכותו של יצחק, וחרמון בזכותו של יעקב, את מוצא שאין הגליות מתכנסות אלא בשביל אמנה. אתי מלבנון מבית המקדש על שם שמלביץ עונותיהם של ישראל. מראש שניר וחרמון זה הליכתם מ"ה מסעות. אריות אלו המלכיות שעברתם ביניהם שהיו רעים מן אריות ומהררי נמרים:

לבבתיני אחותי כלה. משל למה הדבר דומה לתינוקות בת מלכים שלח המלך אליה ראה אחת מעינייה ושבחה אילולי ראה אותה בכל גופה על אחת כמה וכמה. א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן לבבתיני וגו' בתחלה באחת מעיניך לכשתעשי בשתי עיניך. ד"א לבבתיני אחותי זה אברהם שאיחה להקב"ה כל באי עולם. מצורוניך זה דוד שהיה באמצע הדורות שכרת הקב"ה ברית עולם אשר כרת את אברהם, כרת ברית לבחירי, מה כלה אינו באה אלא בשדוכין, כך ישראל אינם באים אלא בת"ח. מה טובו דודיך מיין, מה יין מגדל את הגוף, כך ת"ח מגדלין את ישראל. וריח שמניך זה שמן המשחה. נופת תטופנה זו תורה שנאמר ותוקים מדבש ונופת צופים. דבר אחר נופת תטופנה שפתותיך כלה, ראה שבח שהקב"ה מקלס את ישראל, רבי יהודה בר אבא אמר הוא מקלס אותה מלמט למעלה והיא מקלסת אותו מלמעלה למטה, למה כן שיא היתה למטה ועלה אותה למעלה, שהיא משועבדת בטיט ולבנים וגאלה, והיא מקלסת אותו מלמעלה למטה שהוא למעלה משבעה רקיעים והורידוהו אצלו, ר' יוחנן אומר מהו נופת כלה, נפי, לשון יוני הוא, ר' אלעזר אומר נופת זה הדבש של צופים, יש דבש שהוא נקרא נופת צופים והוא מעולה מכל דבר שבעולם, אימתי בשעה שאת עסוק בתורה. דבש וחלב תחת לשונך בשעה שאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. שפתותיך כלה, רב הונא אמר ריש לקיש מה הכלה הזאת מתקשטת בכ"ד תכשיטין, כך ת"ח צריך להיות בקי בכ"ד ספרים, וכה"א ויתן אל משה ככלתו לדבר. א"ר תחליפא דקסרין בשם רבי שמעון בן לוי מה כלה זו ראשה פרוע לעיני כל ומגלה פניה לומר לא נחשדתי לדבר עבירה, כך בני תורה לא יהיו חשודים על דבריהם, מורים לאחרים לא תלוו ברבית והם לויים ברבית, ל"א כשם שגודלת הזו שמקשטת לכלה נותן כל תכשיט ותכשיט למקום הראוי לה, כך דברי תורה צריכים להיות מקושטים כל דבר ודבר במקום הראוי לו. ד"א כשם שכלה מצנעת עצמה בתוך חופתה, כך היו ישראל במדבר צנועין באהליהם:

דבש וחלב תחת לשונך. רב יוסף תאני מעשה מרכבה וסבי דפומבדיתא תאני מעשה בראשית, אמרו ליה ליגמרן מר מעשה מרכבה אמר להו אגמירו לי מעשה בראשית, אגמרוה, לבתר דאגמריה אמרי ליה אגמרינן מעשה מרכבה, אמר להו תנינא דבש וחלב תחת לשונך דברים שהם מתוקים מדבש וחלב יהיו תחת לשונך. וריח שלמותיך כריח לבנון ענני כבוד היו משהצין ולא היו מסריחים מפני הכנים ומפני הזיעה (כתוב בתהלים ברמז תשנ"ה):

גן נעול אחותי כלה. אלו הזכרים, גל נעול מעין חתום אלו הנקבות. ורבי נתן אמר גן נעול אלו הנשואות, גל נעול אלו הארוסות. דבר אחר גן נעול וגל נעול שתי ביאות, וכן הוא אומר ששם עלו שבטים שבטי יה, וגו'. אמר הקב"ה שמי מעיד עליהם שלא נטמאו במצרים בזנות, ומנין שלא נחשדו על העריות שנאמר ויצא בן אשה ישראלית להודיע שבחן של ישראל שלא היה בהם אלא זו בלבד ופרסמה הכתוב. דבר אחר גן נעול אחותי כלה זו התורה שהיתה נעולה עד שבא משה ופתחה תורת חכם מקור חיים:

שלחך פרדס רמונים. שכן הוא אומר בתי שלחים היו מקיפין לירושלים וכל אחד היה בו כפר והיו מלאים כל מיני בשמים והכהנים יוצאים לשם ומביאים צרכי בית המקדש בטהרה. באר והכהנים יוצאים לשם

ומביאים צרכי בית המקדש בטהרה. באר מים חיים זו תורה של ארץ ישראל. עורי צפון בגליות הכתוב מדבר, דכתיב אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי. הפיחי גני זו ארץ ישראל שנאמר ביום ההוא יטפו ההרים עסיס. יבא דודי לגנו ויאכל פרי מגדיו יבאו ישראל לארצם וימצאו את ארצם דכתיב הגפן תתן פריה. דבר אחר נופת תטופנה אלו שני משיחים, גן נעול זה הקץ, שלחך פרדס רמונים מה רמונים נאים כך ישראל נאים במעשיהם, מעין גנים שעתיד הקב"ה לטהר את ישראל מעונותיהם, עורי צפון שאין הצדיקים צריכים לעתיד לבא מיני בשמים שרוח צפון עתיד להיות זוחלת ומכבדת לפנייהם כל מיני משמני גן עדן. דבר אחר הרוחות עתידין להתוכח, צפון אומר אני מביא את הגליות, ורוח דרומית אומר אני מביא, והקב"ה נותן שלום ביניהם ושושבות כאחד, דבר אחר אתי מלבנון כלה לא היה צריך קרא למימר אלא אתי ללבנון, אלא בתחלה מעמיד בית המקדש ואחר כך פורע מאומות. אמר רבי ברכיה בשלש שעות עתיד הקב"ה ליפרע מעשו ואלופיו שנאמר עתה אקום יאמר ה', עתה ארומם, עתה אנשא. תשורי שעתידין להביא את ישראל כתשורה הזו, והביאו את כל אחיכם וגו', ואומר הבו לה' משפחות עמים וגו', מראש אמנה בזכות אמנה שהאמין אברהם בשם, בזכות אמנה ויאמן העם. דבר אחר מראש אמנה זה אברהם, מראש שניר זה יצחק, מה הניר לא נזרע אלא פעם אחת, כך יצחק לא נתנסה אלא פעם אחת. וחרמון זה יעקב, מה חרמון כל טוב נתון בתוכו, כך ישראל הכל מיעקב בכורה וכהונה לוי ומלכות. ממעונות אריות זה סיחון ועוג, מה הארי הזה (שחק) [שחץ] כך היו הם שלא היה ביניהם אלא מהלך יום ולא באו לסייע זה לזה. מהררי נמרים אלו הכנעניים, מה הנמר חצוף כך הכנעניים ולא נשאר איש בעי ובבית אל. דבר אחר אתי מלבנון כלה רבי חלבו בשם רבי שמואל בר נחמני בעשרה מקומות נקראו ישראל כלה ששה כאן, וארבעה בנביאים ומשוש חתן על כלה, וככל תעדה כליה, קול חתן וקול כלה, ותקשרים ככלה, וכנגדם לבש הקב"ה עשרה מלבושים וכו' (ברמז תק"ח):

ורייח שמניך, אמר ר"ל מה השמן הזה כל מה שאת מפטמו את מריח בו כמה ריחות, כך הם דברי תורה כל זמן שאתה דורשם את מוצא בהם כמה מיני טעמים, נופת תטופנה כל מי שאומר דברי תורה ברבים צריך שיהא צנוע ככלה שלא יהא בו שום דופי. דבר אחר צריך שיהיו דבריו ערבים על שומעיהם כסלת שצפה על פני נפה, ריש לקיש אמר אם אינם ערבים ככלה בשעת חופתה נוח לו שלא אמרן:

שלחך מקום שהוא עכשיו משולח (צריך) [עתיד] להיות לפרדס רמונים שנאמר ועל הנחל יעלה על שפתו, דבר אחר משפחות שהם עכשיו משולחות ומרוחקות יבא אליהו ז"ל שלוחו ויקרבם כפרדס רמונים:

מעין גנים, אמר ר' יוחנן מ"ח פעמים כתיב בתורה מים חיים כנגד מ"ח דברים שתורה נקנית בהם, אמר רבי עזריה נמשלה תורה במים שזה מזיל מקצת דבר וזה מזיל מקצת דבר וההלכה יוצאה כמן לבנון. עורי צפון עורי הגליות שהם נתונים בצפון, ותימן בארץ ישראל שהיא בדרום. דבר אחר גוג יבא מן הצפון ויפול בדרום, דבר אחר מלך המשיח יתעורר מן הצפון ויבנה בית המקדש בדרום. שלחך פרדס רמונים אל תקרי שלחך אלא שלוחך שנאמר ויהי בשלח פרעה, רבי יוסי הגלילי אמר משלו משל למה הדבר דומה לאחד שנפלה לו בית כור בירושה, עמד ומכרה בדבר מועט. והלך לוקח ופתח בו מעינות ונטעה גנות אילנות ופרדסים, התחיל המוכר נחנק, כך נעשה למצרים ששלחו ולא ידעו מה שלחו, רבי שמעון בן יוחאי משל למה הדבר דומה לאחד שנפל לו פלטורית בירושה, עמד ומכרה בדבר מועט, והלך הלוקח ומצא בה מטמוניות ואוצרות כסף ושל זהב ושל אבנים טובות ומרגליות, והתחיל המוכר נחנק:

נרד וכרכום קנה וקנמון. כשהיו חונים במדבר הית הבאר מעלה על גנים מיני בשמים והיו נשי ישראל לוקטות מהם ועושים מהם מיני בשמים, שנאמר נרד וכרכום קנה וקנמון, כל אלו מהיכן מבאר מים חיים, וכה"א על מי מנוחות ינהלני, שהיתה הבאר מתגברת והולכת מאהל לאהל ולא היה אחד מצטער לילך למלאת ממקום אחר:

עורי צפון ובאי תימן, מסייע ליה לרבי יוסי בר חנינא דאמר עולות הקריבו בני נח, עורי צפון זה העולה שהיתה נשחטת בצפון, ומהו עורי דבר שהיה ישן ונתעורר, ובואי תימן אלו שלמים שהיו נשחטים בדרום, ומהו בואי דבר של חדוש. דבר אחר שלחך פרדס זה הקטרת. כפרים עם נרדים שהיתה כפרה עליהם שנאמר ויתן את הקטרת ויכפר וכו'. דבר אחר נרד וכרכום זה היה בצלאל ואהליאב, קנה וקנמון זה אהרן וחור. עורי צפון ובואי תימן, מכאן אתה אומר שהצדיקים לעתיד לבא אינם צריכים לא אפרסמון ולא כל מיני בשמים, רוח צפונית מרבצת וזולחת לפניהם כל מיני סמני גן עדן וכו' (ברמז תק"א). דבר אחר עורי צפון ובואי תימן שהרוחות עתידות להכניס הגליות, והקב"ה נותן שלום [ביניהם] והם נכנסות בפתח אחד, לקיים מה שנאמר באתי לגני אחותי כלה:

שיר השירים – פרק ה – המשך רמז התקפה

באתי לגני, משל למה הדבר דומה למלך שאמר לבני המדינה שיבנו פלטין ובנו אותה והיו בני המדינה עומדים על פתח פלטין וצועקים ואומרים יבוא המלך לפלטין, מה עשה המלך נכנס בפשפש ושלח ואמר להם אל תצעקו שכבר באתי לפלטין, כך כשהוקם המשכן היו מישראל אומרים יבוא דודי לגנו, שלח הקב"ה ואמר להם מה אתם יראים כבר באתי לגני. דבר אחר באתי לגני אמר רבי שמעון בר יוסנא באתי לגן אין כתיב כאן אלא לגני לאותו הגן שנסתלקתי ממנו כמו שנאמר מתהלך בגן. אריתי מורי עם בשמי זה הקטרת, אכלתי יערי אלו קדשי קדשים וקדשים קלים, שתיתי ייני עם חלבי אלו הנסכים והחלבים. דבר אחר אכלתי יערי אלו שלשה דברים שעשו הנשיאים שלא כהוגן וקבלם הקב"ה, שהיחיד אינו מתנדב קטרת, ואין היחיד מביא חטאת אלא אם כן הודע לו, ואין קרבנו של יחיד דוחה את השבת. אכלו רעים שתנו ושכרו דודים אלו ישראל שנאמר למען אחי ורעי, רבי עזריה בשם ר' יודן בר סימון משל למלך שכעס על מטרונא וטרדה מתוך פלטין שלו, לאחר ימים בקש להחזירה אמרו יחדש דבר ואחר כך הוא מחזירה, כך לשעבר היה הקב"ה מקבל קרבנות מלמעלה שנאמר וירח ה' את ריח הניחוח, ועכשיו הוא מקבל קרבנות מלמטה שנאמר באתי לגני. אמר רבי יוחנן למדתך תורה דרך ארץ שאין חתן נכנס לחופה אלא אם כן נותנת לו הכלה רשות, הדא הוא דכתיב יבא דודי לגנו, ואח"כ באתי לגני אחותי כלה:

שתנו ושכרו דודים (כתוב ברמז רצ"א):

אני ישנה ולבי ער, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אני ישנה מבית המקדש. ולבי ער בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, אני ישנה מן הקרבנות, ולבי ער במצות וצדקות. אני ישנה מן המצות, ולבי ער לעשותם, אני ישנה מן הקץ, ולבי ער מן הגאולה. אני ישנה מן הגאולה, ולבי ער להקב"ה שיגאלני. אמר רבי חייא בר אבא היכן מצינו שהקב"ה נקרא לבן של ישראל שנאמר צור לבבי וחלקי אלקים לעולם. קול דודי דופק, זה משה שנאמר ויאמר משה כה אמר ה' כחצות, פתחי לי פתח כחודה של מחט ואני אפתח לכם פתח שיהיו (אהליות ונצוריות) [עגלות וקרניות] נכנסין בו, אחותי במצרים שנתאחו לי בשתי מצות בדם פסח ובדם מילה שנא' ואעבור עליך וגו'. רעיתי נתרעו לי בים ואמרו ה' ימלוך לעולם ועד. יונתי במרה שנצטיינו לי כיונה במצות. תמתי שנתמו לי בסיני ואמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. תמתי כביכול לא אני גדול

ממנה ולא היא גדולה ממני. תמתי כשני תאומים מה תאומים הללו חשש האחד את ראשו השני מרגיש, כך עמו ואנכי בצרה. שראשי נמלא טל, אף שמים נטפו, קווצותי רסיסי לילה גם עבים נטפו מים. דבר אחר אני ישנה, ישראל ישנים נרדמים במלכיות, ולבי ער והקב"ה ער עליהם לשמרם שנאמר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, צור לבבי וחלקי. קול דודי דופק על ידי הנביאים. אחותי רעיתי יונתי תמתי כנגד ארבע מלכיות. פתחי לי פתח תשובה ואני אגאלכם. שראשי נמלא טל קווצותי רסיסי לילה, בשעה שהקב"ה עתיד להחיות את המתים הוא מנער קווצותיו והטל יורד והעפר מתגבל דכתיב וצמחו בבין חציר. דבר אחר אני ישנה במצרים, שבאותו לילה הקב"ה שלח עליהם שינה ערבה שלא יפחדו מחמת המחבל, ואפילו כן היו רואים שונאיהם משתנקים בשנתם:

פשטתי את כתנתי וגו', וכי יש אדם שפושט ואינו לובש, אלא תשובה לעובדי אלילים שרוצים להטעות את ישראל, אנו נמולין לשמונה ימים יכולים אנו להסיר את המילה. רחצתי את רגלי במי הכיור. איככה אטנפם באלילים. דודי שלח ידו מן החור בשעה שעברו את הים עשה להם חלונות והיו השבטים רואים זה את זה והיו רואים את השכינה מחבלת מצרים, ואפילו עוברין שבמעיי אמם אמרו שירה הה"ד ומעי המו עלי וכתבי במקהלות וגו'. קמתי אני לפתוח לדודי, אמר הקב"ה קיימתי עמידת זקן תחלה ואתה פה עמוד עמדי. וידי נטפו מור במתן תורה נתמלא כל העולם כלו בשמים. ואצבעותי מור עובר להיכן עבר, גנזו הקב"ה לצדיקים דכתיב על כפות המנעול. פתחתי אני לדודי כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע. ודודי חמק עבר שהקול מתעלם מהם ושומעים אותו מארבע רוחות ורצין כנגדו. נפשי יצאה בדבור, בדבור ראשון יצאה נשמתן של ישראל. בקשתיו ולא מצאתיו בעגל. קראתיו ולא ענני במרגלים. מצאוני השומרים בשעה שצרו על ירושלים כל מי שבורח היו מכין אותו ומפצעין ראשו ונוטלין את כובעו שנאמר נשאו את רדידי. דבר אחר קמתי אני לפתוח לדודי בתשובה ממה שאמרתי לעגל אלה אלקיך ישראל. ואצבעותי מור עובר שעבר הקב"ה על אותו מר שנאמר וינחם ה' על הרעה, על כפות המנעול שננעל שלא ליכנס לארץ. מצאוני השומרים אלו בני לוי כי שמרו אמרתך, הסובבים בעיר עברו ושובו משער לשער, הכוני פצעוני הגו איש את אחיו. נשאו את רדידי ויתנצלו בני ישראל את עדים מהר חורב. תני רי שמעון בן יוחאי זה הזיין שניתן לישראל בחורב ושם המפורש כתוב בו, וכיון שחטאו ניטל מהם, רבי איבו אמר מלאך ירד וקלפו, רב אמר מאליו היה נקלף, שומרי החומות שומרי חומותיה של תורה. כי חולת אהבה אני מה החולה מצפה לרוחה כך ישראל מצפים לגאולה. אחותי בבל לאלהך לא איתנא פלחין. רעיתי במדי ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה. יונתי ביון, אלכסנדרוס מוקדון כד הוה חזי לשמעון הצדיק הוה קאי על רגלוהי וכו'. תמתי באדום על שם תם עונך בת ציון:

אם תמצאו את דודי מה תגידו לו כי חולת אהבה אני, חולי שאני חולה אינו חולה מעים ולא מיחוש של ראש ולא כאב של עינים, ממה אני חולה מאהבה לא על אהבה אלא על מות עלמות אהבוך, איזה אומה בעולם שאמר לה הקב"ה רדי לים וירדה, אי זה אומה נכנסה לאש כחנניה מישראל ועזריה:

מה דורך מדוד היפה בנשים, אמר רבי עקיבא זה אלי ואנהו מדבר בנויותו ובשבחו של מי שאמר והיה העולם (בסיני) עובדי אלילים שואלים את ישראל לומר מה דורך מדוד שכך אתם נהרגין עליו שנאמר על כן עלמות אהבוך על מות, וכתבי כי עליך הורגנו כל היום, הרי אתם נאים הרי את גבורים בואו והתערבו עמנו ואנו עושין אתכם דוכסין ואיפרכין ואיסטרטליטין, וישראל אומרים לעו"א מכירין אתם אותו נאמר לכם מקצת שבחו דודי צח לי במצרים ועברתי בארץ מצרים, ואדום לי במצרים ועבר ה' לנגוף וגו', צח לי בים ובני ישראל לכו ביבשה, ואדום לי בים שנאמר וינער ה' את מצרים, צח לי בעולם הזה, ואדום לי

בעולם הבא, רבי לוי בר חיתא אמר בה תלת, צח לי בשבת, ואדום לי בשאר ימי השבת, צח לי בראש השנה, ואדום לי כל ימות השנה, צח לי בעול הזה ואדום לי לעולם הבא:

דגול מרבבה, אמר רבי אבא בר כהנא מלך בשר ודם מעטיפתו ניכר, ברם הכא הוא אש ומשרתיו אש. ואתה מרבבות קדש, אות הוא בתוך רבבות קדש, ראשו כתם פז, עיניו כיונים, לחייו כערוגת, ידיו גלילי זהב, שוקיו עמודי שש, וכיון ששומעין העו"א שבחו של מי שאמר והיה העולם אומרים לישראל נלכה עמכם שנאמר אנה הלך דודך, וישראל אומרים לעובדי אלילים אין לכם חלק בו שנאמר אני לדודי ודודי לי (ברמז תשמ"ז):

ראשו כתם פז, זו תורה דכתיב ה' קנני ראשית דרכו, כתם פז אלו דברי תורה הנחמדים מזהב ומפז רב, דברים שנבראו מבראשית חמדתם ככתם פז ואלפים שנה קדמה לעולם:

קוצותיו תלתלים, זו הסרגול, שחורות כעורב אלו קוצי אותיות, רבי אלעזר ורבי יהושע במי הם מתקיימין במי שמשחיר ומעריב בהם, אמר רבי שמואל בר אידי דברי תורה צריכים השחרה, פרנסה מנין דכתיב מי יכין לעורב צידו, תדע לך שהוא כן שהרי אליהו זכור לטוב על ידי שהשחיר והעריב בהם לא כבר זמנתי עורבים ומביאים לו לחם ובשר:

שיר השידים – פרק ה – רמז תתקפט

כתוב אחד אומר לבושיה כתלג חור ושער ראשיה כעמר נקא, וכתוב ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחורות כעורב, ל"ק כאן בישיבה כאן במלחמה, דאמר מר אין נאה בישיבה אלא זקן ואין נאה במלחמה אלא בחור:

קוצותיו תלתלים, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מלמד שיש לידרש על כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות, שחורות כעורב במי אתה מוצא במי שמשחיר ומעריב עליהם בבתי כנסיות ובבתי מדרשות, רבי אבא אמר במי שמשחיר עיניו עליה כעורב, רבי אבא אמר במי שנעשה אכזרי על בניו ועל בני ביתו כעורב, כי הא דרב אדא בר מתנה הוה קא אזיל לבי רב אמרה ליה דביתהו לא בעי ינוקא ריפתא, אמר לה מי שלימו להו (קוקאי) [קורמי] דאגמא:

שחורות כעורב, מכאן לעורב שהוא שחור וכתוב את כל עורב למינו זה עורב שחור. קוצותיו תלתלים, רבי חנין דצפורי פתר קריא בתלולית זה של עפר, מי שהוא טפש אור מי יוכל לפנות את זה, מי שהוא פקח אומר הריני קודח שני משפלות היום ושני משפלות למחר עד שאני קודח כלה, כך מי שהוא טפש אומר מי יכול ללמוד את התורה, נזיקין שלשים פרקים כלים שלשים פרקים, מי שהוא פקח אומר אני קורא היום שתי הלכות למחר שתי הלכות עד שאני קורא את כלה:

שיר השידים – פרק ה – רמז תתקצ

אמר רבי ראמות לאויל חכמות, לככר שהוא תלוי באוירו של בית, מי שהוא טפש אומר מי יכול להוריד את זה, מי שהוא פקח אומר לא אחד תלאו הרי אני מביא קנים ומספקן זה לזה ומורידו בו, כך מי שהוא טפש אומר מי יכול ללמוד תורה מה שבלבו של חכם, ומה אומר הפקח ולא מאחר למדם אלא הריני למד שתי הלכות היום ושתי הלכות למחר עד שאני למד כל התורה כמותו. אמר רבי לוי לטרסקל נקוב ששכר בעליו פועלים למלאותו, מי שהוא טפש אומר מה אני מועיל מכניס בזו ומוציא בזו, מי שהוא פקח אומר

ולא שכר כל חבית וחבית אני נוטל, כך מי שהוא טפש מהו אומר מה אני למד תור ומשכחה, מי שהוא פקח מהו אומר ולא שכר יגיעה הקב"ה נותן. א"ר זעירא אפילו דברים שאתה רואה אותם קוצים בתורה, תלתלים הם, יכולי הם להחריב את העולם ולעשותו תל, כענין שנאמר והיתה תל עולם. כתיב שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, אם את עושה דל"ת רי"ש אתה מחריב את העולם, שנאמר לא תשתחוה לאל אחר אם אתה עושה רי"ש דל"ת אתה מחריב את העולם, כתיב ולא יחללו את שם קדשי אם אתה עושה ח"י"ת ה"א אתה מחריב את העולם, כתיב כל הנשמה תהלל יה אם אתה עושה ה"א ח"י"ת אתה מחריב את העולם. כתיב כחשו בה' אם אתה עושה ב"ת כ"ף אתה מחריב את העולם. ר' אלכסנדר קרי ליה שחורות כעורב אם מתכנסים כל העולם להלכין כנף אחד של עורב אינן יכולין, כך אם מתכנסין כל העולם לעקור דבר אחד מן התורה אינן יכולין, ממי אתה למד משלמה שבקש לעקור בר אחד מן התורה ועלה קטיגורו, מי קטיגורו רבי יהודה בר לוי אמר יו"ד של ירבה קטיגורו. תני רשב"י ספר משנה תורה קיטרג עלה ונשתטח לפני הקב"ה אמר לפני רבש"ע עקרני שלמה ועשאני פלסתר שדייתי קי שנים ושלושה דברים בטלים ממנה כולה בטלה, והרי שלמה בקש לעקור יו"ד ממני, כתיב ולא ירבה לו סוסים והרבה לו, כתיב ולא ירבה לו נשים והרבה לו, וכסף וזהב לא ירבה לו והרבה לו, אמר הקב"ה צאי לך הרישלם ומאה כיוצא בו בטלים ויו"ד ממך אינה בטלה, ר' הונא בש"ר אחא אמרי יו"ד שנטל הקב"ה משרה היתה פורחת באויר וטסה לפני כסאו של הקב"ה אמרה לפניו רבש"ע מפני שהייתי קטנה של אותיות הוצאתני משמה של צדקת, אמר לה היית בשמה של צדקת נקבה ובסוף, עכשיו אני נותנך בשמו של זכר ובראש שנאמר ויקרא משה להושע בן נון יהושע:

שחורות כעורב שחורים, כעורב בעולם הזה, ולעתיד לבא מראיהן כלפידים אלו ת"ה, ר' שמואל בר יצחק פתר קריא בפרשיותיה של תורה אף על פי כן שנראות כאלו כעורות ושחורות לאמרם ברבים כגון הלכות זיבת ונגעים אמור הרי הם ערבות לפני, תדע לך שפרשת זב וזבה לא נאמרו כאחת אלא זו בפני עצמה וזו בפני עצמה:

לחיו כערוגת הבשם, אמר רבי אלעזר אם משים אדם עצמו כערוגה שהכל דשין אותה אי נמי כבשם שהכל מתבשמים ממנה תלמודו מתקיים בידו, שפתותיו שושנים אל תקרי שושנים אלא שושנים, אמר ר' שמעון בן לוי תורה שנתן הקב"ה לישראל עורה של אש לבנה, וכתובה באש שחורה, וחצובה מאש, והיא (מבולבלת) [מוכללת] באש, ונתונה באש שנא' מימינו אש דת למו (בתורה רמז תתקנ"א):

שוקיו עמודי שש מיוסדים על אדני פז, אמר ר' אלעזר הקפר העמוד הזה אם אין לו כותרת מלמעלה ובסיס מלמטה אינו נראה נאה, אמר רבי שמואל בר גדליה אין לך פרשה בתורה שאין לה כותרת מלמעלה ובסיס מלמטה, מה כתיב למעלה וידבר ה' אל משה בהר סיני לאמר וגו' ושבתה הארץ, ואחר כך פרשת היובל, ואם לא שמר שמטין ויובלות סוף שהוא מוכר את אחוזתו שנאמר וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכל הסמוכים אחריו. רבי חוניא בר קפרא אמר שוקיו עמודי שש זה העולם שנברא לששה ימים, מיוסדים על אדני פז אלו דברי תור הנחמדים מזהב ומפז:

מראהו כלבנון בחור כארזים, אמר רבי חייא בר אבא לפי כל עסק ועסק ולפי כל דבר ודבר הקב"ה נראה להם לישראל, בים נראה להם כגבור עושה מלחמותיהם של ישראל, בסיני נגלה להם כסופר מלמד תורה לישראל, בימי דניאל כזקן מלמד תורה, שכן נאה שתהא תורה יוצאה מפי הזקנים, בימי שלמה נראה להם בחור לפי מעשיהם, בחור כארזים:

שיר השירים – פרק ה – רמז תתקצא

חכו ממתקים, אמר רבי הונא ברבי יוסי בוא וראה מה הקב"ה אומר לישראל ושרט לנפש לא תתנו בבשרכם, אדם אומר לחברו אם לא תחבל בעצמך אתן לך שכרך, יש חיך מתוק מזה, רבי אבהו אמר ואבדיל אתכם מן העמים, אלו כתיב ואבדיל את העמים מכם לא היה גר מתגייר אלא ואבדיל אתכם רמז לעו"א להתגייר יש חיך מתוק מזה. אמר רבי אחא מלך בשר ודם כשהוא נותן אסטטיבא אינו נותן דונאטיבא, אבל הקב"ה נתן את השבת ונתן לחם משנה, דכתיב לקטו לחם משנה, וכתיב ראו כי ה' נתן לכם השבת. אמר רבי יוחנן ראה מה כתיב והרשע כי ישוב מחטאתיו וגו' חיה יחיה ולא ימות, אמר הקב"ה כל פשעיו אשר עשה לא יזכרו יש חיך מתוק מזה. דבר אחר מלך בשר ודם אם יש לו אוהב והוא מחבבו אם חולה אוהבו משלח ומבקרו, ואם היה חביב עליו ביותר הולך ומבקרו, שמא אם יצא לאכסניא יכול שיצא המלך עמו, אבל הקב"ה אינו כן אלא ואוהב את יעקב, מתה רבקה בא לנחמו, יצא לאכסניא היה עמו שנאמר הנה אנכי עמך, חזר היה עמו שנאמר שוב אל ארץ אבותיך. דבר אחר מה דורך מדוד היפה בנשים הכשרה שבאומות, דודי צח כששומרים את התורה, ואדום כשיפרע מן העו"א, ראשו כתם פז בשעה שהוא מביא יסורין בגיהנם, קוצותיו תלתלי זה היה המזבח, רוחצות בחלב אלו המדרשות, לחייו כערוגת הבושם אלו הלוחות, שפתותיו שושנים אלו האגדות. שוקיו עמודי שש ביום שנכנס משה ועמד לפני כסא הכבוד, אנה הלך דורך ביום שנאמר ויבן מזבח תחת ההר, שהיו ישראל סבורים שהר סיני קדושת עולם ולא היה אלא קדושת שעה. דודי ירד לגנו ביום קרבנו של הבל ושל נח ושל מנוח ושלמה. ידיו גלילי זהב אלו הלוחות שנאמר והלוחות מעשה אלהים. גלילי זהב אלו דברי תורה שנאמר הנחמדים מזהב וכו', אמר רבי יהושע בר נחמיה מעשה נסים היו ונגללין היו ושל סנפירינן היו, רבי מנחמא בשם רבי אבין אמר וחצובין מגלגל חמה. עיניו כיונים שנאמר עיני ה' צופות רעים וטובים. דבר אחר אלו תלמידי חכמים שהם גלגל עינו של עולם. על אפיקי מים בשעה שהם יושבים ועוסקים בתורה שנמשלה למים הקב"ה בא ומאיר עליהם בהלכה דכתיב מצות ה' ברה מאירת עינים. רוחצות בחלב דברים המסותרים מלבינין אותם כחלב, יושבות עלמלאת כאדם שהוא יושב על הברכה וממלא ומשקה, ממולאים בתרשיש כימה רבה ארוכה מארץ מדה וגו', מה הים הזה בין גל גלגלים קטנים, כך בין דבור לדבור דקדוקים של תורה. מעולפת ספירים אלו ספרי תורה שהם דומים לעשת שן שמקושטת כספיר. זה דודי וזה רעי, אמר הקב"ה כל מי שמבטל צרכו ויושב ועוסק בתורה זה דודי וזה רעי, ולא עוד אלא כאלו בנה בית המקדש דכתיב בנות ירושלים:

שיר השירים – פרק ו – המשך רמז תתקצא

אנה הלך דורך, בשעה שנכנסו אויבים למקדש היו מטיילים בו ארוכות וקצרות והיו אומרים לישראל היכן הוא אלהיכם דודי ירד לגנו זה גן עדן אצל הצדיקים. דבר אחר ירד לגנו זה הקב"ה, לערוגת הבושם אלו ישראל. לרעות בגנים אלו עובדי אלילים. וללקוט שושנים אלו צדיקים שביניהם. דבר אחר דודי ירד לגנו בכל יום הקב"ה נגלה על הצדיקים בגן עדן ונמלך בהם אם הוא זמן טל מוריד טל לעולם, ואם הוא זמן גשם מוריד גשמים לעולם. אני לדודי בעולם הזה, ודודי לי בעולם הבא. דבר אחר דודי ירד לגנו, כד דמך רבי חייא בר אבא בר אחתיה דבר קפרא עאל ריש לקיש אפטר עלוי, דודי ירד לגנו זה הקב"ה, ירד לגנו זה העולם, לערוגות הבושם אלו ישראל, לרעות בגנים אלו עובדי אלילים, וללקוט שושנים אלו הצדיקים כדי לסלקן מביניהם, משלו משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו בן והיה אותו הבן חביב עליו יותר, מה עשה המלך נטע לו פרדס, בשעה שהיה הבן עושה רצונו היה מחזר בכל העולם כלו ורואה אי זו נטיעה

יפה בעולם ומביאה ונוטעה בתוך פרדסו, ובשעה שהיה מכעיסו היה מקצצם, כך בשעה שישראל עושים רצונו של מקום הקב"ה חוזר בכל (מקום) העולם ורואה איזה צדיק בעובדי אלילים ומביאו ומדבקו לישראל כגון יתרו ורחב, ובשעה שמכעיסין אותו הוא מסלק את הצדיק שביניהם:

שיר השירים – פרק ו – רמז תקצב

דבר אחר צח לישראל, ואדום לעובדי אלילים שנאמר מדוע אדום ללבושך, וכן הוא אומר ימינך ה' נאדרי בכח וגו', ואומר ונודעה יד ה' את עבדיו וגו', ואומר משא דבר ה'. בארץ חדרך, חד לעו"א, ורך לישראל, כיצא בו ולאסירים פקח קוח מפקח לישראל ומקהה לעובדי אלילים, דבר אחר אדום כל ימות השנה וצח ביום הכפורים, אדום בעולם הזה וצח בעולם הבא, אדום לדור המבול וצח לנח, אדום לדור הפלגה וצח לאברהם, אדום לסדום וצח ללוט, אדום למצרים לא ראו איש את אחיו, וצח לישראל ולכל בני ישראל היה אור במושבותם, ערפל לעו"א ועליך יזרח ה'. דגול מרבבה ה' צבאות אות הוא בצבא שלו. קוצותיו תלתלים אלו תלמידי חכמים שמתקבצים לעסוק בתורה תלי תלים. דבר אחר אדם נכנס ללמוד תורה ושומעם תלי תלים אם עצל הוא בורח ואם בקי הוא שמח שמצא מלאכה שאיננה פוסקת. נוטפות מר עובר שהם מרים למי שעובר עליהם. הסבי עיניך, למלך שזמן אורחים לסעודה וצר כל מיני סעודה (בפה) [במפה] והיו האורחים רואים אותו ודעתן מיושבת, כך הקב"ה הראה דוגמא בעולם הזה (של) מעין מתן שכרן של צדיקים לעתיד לבא. כבר החיה מתים על ידי אליהו ויחזקאל ואלישע, והיו מלכים אומניך, נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד, כי תעבור במים אתך אני בים ובירדן. כי תלך במו אש לחנניה מישאל ועזריה. שניך כעדר הרחלים תפלת צדיקים יפה מקרבן כליל שנאמר ותיטב לה' משור פר:

יפה את רעיתי כתרצה, שאני מתרצה לכם. דבר אחר כשאתם מתרצים לי בקרבנות שנאמר ונרצה לו לכפר עליו, נאווה בירושלם כאותן מלאכי השרת שהם יראים ומושלמים לי, איומה כנדגלות במה איומה את כנדגלות בדגלים שנתתי לך שנאמר איש על דגלו באותות:

ששים המה מלכות, אלו ששים רבוא, ושמונים פילגשים אלו מבן עשרים שנה ומעלה, ועלמות אין מספר אלו קטנים שאין להם מנין, אף על פי כן אחת היא יונתי תמתי זה משה שהוא שקול כנגד כלם שנאמר כאשר צוה ה' את משה ובני ישראל. ואומר אז ישיר משה ובני ישראל, וכבר היה רבי עקיבא יושב ודורש שילדה אשה אחת במצרים ששים רבוא, זו יוכבד שילדה משה. דבר אחר ששים המה מלכות אלו העו"א. אחת היא יונתי אלו ישראל, ומכלם לא דקדק הקב"ה במנינם, אבל ישראל דקדק במנינם דכתיב שאו את ראש כל עדת בני ישראל, משל למלך שהיו לו גרנות והיו כלם טנופות ומלאות זונין לפיכך לא דקדק במנינם וכו'. אחת היא יונתי תמתי, אחת היא יונתי זה אברהם שנאמר אחד היה אברהם, אחת היא לאמה זה יצחק שהיה יחיד לאמו. ברה היא ליולדתה זה יעקב שהיה ברור לאמו שהוא צדיק:

ראוה בנות אלו השבטים, שנאמר והקול נשמע בית פרעה, ויהללוה זה יוסף שנאמר ויאמר פרעה הנמצא כזה וגו', ראוה בנות ויאשרוה עתידין ישראל להתקלס מן האומות, וכן הוא אומר ואשרו אתכם כל (העמים) [הגוים], אמר רבי שמעון בן חלפתא כשהמטרונא מתקלסת מקרוביה או משכניה אין לה כבוד, ואימתי הוא כבוד כשהיא מתקלסת מצרותיה, וכן הוא אומר ברוך תהיה מכל העמים, כגון פרעה ליוסף, בלעם ליעקב, לבן לרבקה, נבוכדנאצר לדניאל:

מי זאת הנשקפה כמו שחר אלו ישראל כשהיו מהלכין במדבר היה הארון מהלך לפניהם שנאמר וארון ברית ה' נוסע לפניהם, רבי אלעזר בשם רבי יוסי בן זמרא כמין שני זיקוקין של אש היה יוצא מבין שני

בדי הארון והיו שורפין את הנחשים שהיו כקורות הברד, ואת העקרבים שהיו עשרים זרתות, והיו שורפין את הקוצים ואת הברקנים, שנאמר המוליך במדבר הגדול וגו', והיו עובדי אלילים רואים את העשן והיו אומרים מי זאת עולה מן המדבר, ורואים היאך הקב"ה עושה להם נסים מעלה להם את הבאר מוריד להם את המן מגיז להם את השלו והוא בכבודו מאיר להם שנאמר וה' הולך לפניהם יומם, והיו עובדי אלילים רואים את עמוד הענן ביום ואת עמוד האש בלילה ואומרים מי זאת הנשקפה כמו שחר מי היא האומה שכל תשמישיה באורי אלקים אלו. יפה כלבנה מה הלבנה ביום ובלילה כך ישראל שולטי בעולם הזה ובעולם הבא, יכול כלבנה יהיו חסרים, תלמוד לומר ברה כחמה מה חמה שלמה כך היו ישראל מלאים במצות:

איומה כנדגלות. רבי אלעזר ורבי יהושע, ר' אלעזר אומר כמלאכי השרת שהם עומדים דגלים דגלים, ר' יהושע אומר כיציאתן ממצרים שהיו עומדים דגלים דגלים. תני ר' חייא משל לבת מלכים שהיתה מלקטת בשלפין, והמלך עובר והכירה שהיא בתו ונטלה והושיבה עמו בקרונין והיו חברותיה תמהות עליה ואומרות אתמול היית מלקטת בשלפין והיום את יושבת בקרונין עם המלך, אמרה להן כשם שאתן תמהות עלי כך אני תמהה על עצמי, כך כשהיו ישראל משועבדין בטיט ולבני היו מאוסין בעיניהן של מצריים, וכשנגאלו נעשו חורין וסגנים על באי עולם, והיו תמהים והיו ישראל אומרים להם אנו תמהים עלינו כשם שאתם תמהים, ויותר מכם אנו תמהים שנאמר לא ידעתי נפשי שמתני. דבר אחר מי זאת הנשקפה זו גאולת המשיח כדרך שהשחר יוצא ואפלה בורחת מלפניו, כך אפלה נופלת על העו"א כשיבא משיח. דבר אחר מה חמה ולבנה בפרהסיא, כך כשיגלה מלכות משיח היא באה בפרהסיא. ד"א כשהמקום מביא טובה לעולם בהשקפה הוא מביאה שנאמר וישקף ה' אל מחנה מצרים. דבר אחר מה חמה ולבנה אין אורו של זה דומה לאורו של זה, אף לעתיד לבא אדם מקבל לפי מעשיו (כתוב ברמז רצ"ז):

אל גנת אגוז ירדתי. דרש רבא למה נמשלו דברי תורה לאגוז, לומר לך מה אגוז אע"פ שמלוכלך בטיט ובצואה אינו נמאס, אף תלמיד חכם אע"פ שסרח אין תורתו נמאסת. ד"א למה נמשלו דברי תורה לאגוז, א"ר יהושע דסיכנין בשם רבי יהושע בן לוי כל האילנות בשעה שהם לוקין מכסין עקריהן והם חיים, אבל האגוז הזה כשלוקה מגלה שרשיו והם חיים, כך ישראל מכסה פשעיו לא יצליח ומודה ועוזב ירוחם. דבר אחר למה נמשלו כאגוז, לומר לך מה האגוז הזה עשוי ארבע מגורות, כך ישראל כשיצאו ממצרים עשאן משה ארבעה דגלים והשכינה באמצע שנאמר ונסע אהל מועד בתוך המחנות, מה האגוז הזה שחוק לתינוקות ותענוג למלכים, כך ישראל כשהם זוכים והיו מלכים אומניך, באדין נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד, וכשהם חוטאים הייתי שחוק לכל עמי. ד"א האגוז הזה עצו משמר את פריו, כך ישראל עוסקים בתורה וחבריהם עוסקים בגמילות חסדים. דבר אחר האגוז כל זמן שעצו דבוק לפריו הוא משומר, פרש ממנו משליכין אותו לאשפה, כך ישראל כל זמן שדבוקים לחכמים ושומעים דבריהם הם זוכים לקנות שני עולמים, פרשו מהם אבדומן העולם. דבר אחר האגוז הזה נקלף שני קליפין, לכך נמשלו ישראל בו, א"ר אבין שהם מוהלים ופורעים. דבר אחר כל הפירות כשהם נופלות לארץ אין להם קול, והאגוז כשהוא נופל לארץ קולו נשמע, כך כשהצדיקים מתים הקול הולך בכל העולם. דבר אחר כל הפירות יכול אדם ליטול מהם מתוך השק ואין חבריהם מרגישים, אבל האגוז כיון שאתה נותן ירך ונוטל מהם מעט כלם מתרגשים, כך האיש יחטא ועל כל העדה תקצוף. דבר אחר כל הפירות אם נופלים לארץ מתלכלכים ונפשו של אדם קצה בהם לאכלם, אבל האגוז אם נופל ומתלכלך מרחיצו ואוכלו, כך ישראל אפילו מתלכלכים בעבירות כל ימות השנה יום הכפורים בא ומרחיצם מכל עונותיהם שנאמר כי ביום הזה יכפר וגו'. דבר אחר האגוז הזה נתון בקופסא אם מבקש אדם ליתן פלפלין או שומשמין ביניהם מחזיקים

הם, מה שאין כן בתאנים ותמרים, כך ישראל מקבלים מי שבא להתגייר. א"ר לוי האגוז הזה יש בו שלשה מינים, אגוזי פרך, ובינונים, וקטרונים. של פרך שנפרך מעצמו, והבינוני אתה מקיש עליו ונשבר, והקטרונים מתקשה לישבר ואתה מקיש עליו באבן לשברו אעפ"כ אין תועלת בו, כך הם ישראל יש מהם עושים מצוה מעצמם, ויש בהם שאתה תובעם למצוה ומיד הם נותנים, ויש בהם שאפילו אתה מקיש עליו כמה פעמים אין מועיל הימנו כלום, (אעפ"כ) אמר ר' לוי [המשל אומר] הפתח שאינו פתוח למצוה פתוח לרופא. דבר אחר הא גוז הזה חלק מי שאינו אומן לעלות בו מיד הוא נופל, כך כל מי שמשרת ישראל [צריך] לשמור את עצמו שלא יטול את שלו מתחת ידיהם כגון משה וישעיה ואליהו. משה אמר שמעו נא המורים, ואומר לכן לא תביאו את הקהל הזה. ישעיה אמר ובתוך עם טמא שפתים, מיד ובידו רצפה. אליהו אמר כי עזבו בריתך (בית) [בני] ישראל, ונאמר לו ואת אלישע בן שפט תמשח לנביא תחתך. דבר אחר אל גנת אגוז, אמר רבי יהושע בן חנניה שאני גוזז אותה כל שע, אומות העולם חוטאים ואני מאריך רוחי להם, אבל ישראל איני מקיף להם אלא חטאו אני גוזזם, אעפ"כ כל דבר שהוא נגזז מיד הוא מחליף ומשבח, וכן הוא אומר ישראל ויהודה רבים כחול אשר על שפת הים. דבר אחר אל גנת אגוז זה היה אברהם. לראות הפרחה הגפן זה היה יצחק. הנצו הרמונים זה יעקב ושבטיו. דבר אחר אל גנת אגוז אלו ישראל שנתקדשו לפני הר סיני שנמשלו כאגוז מה האגוז הזה אם הקשתו כלו מפעפע, כך ישראל משנתקדשו נעשו נוחים. א"ר יוסי בר יהודה מי שלא ראה אגוז מימיו ואינו יודעו, מה סבור שאין בו כלום אלא עצים, פעפעו הרי הוא מוציא אותו מגורות של אוכלים, כך ישראל האומות שאין מכירים אותם אומרים בעונותיהם הם לוקים, בדקו אותם הסמוציאים אותם מגורות מגורות של מצוה:

שיר השירים – פרק ז – המשך רמז תתקצב

שובי שובי השולמית שובי שובי ונחזה בך. אמר רבי ברכיה ארבעה פעמים כתיב שובי כנגד ארבע מלכויות שישאל נכנסים ויוצאים מתוכם בשלום, השולמית אומה שמסיימין לה שלום בכל יום שנאמר וישם לך שלום, אומה ששלום העולם דר בתוכה, שנאמר ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם, אומה שאני עתיד ליתן לה שלום, הדא הוא דכתיב הנני נוטה אליה כנהר שלום. רבי שמואל ברבי תנחומא ורבי חנין ברבי ורבי ברכיה בן צרויה משום ר' אידי אומרים אומה שעשתה שלום ביני ובין עולמי שאלמלא היא הייתי מחריב את עולמי. רבי אלעזר אומר אומה שהיא משלמת אסטטיונו של עולם, הן הן בעוה"ז הן הן בעוה"ב, ר' יהושע דסיכנין בש"ר לוי אומה שכל טובה הבאה לעולם אינה באה אלא בזכותה, הטל אינו יורד אלא בזכותה שנאמר ויתן לך האלקים, הגשמים אינם יורדים אלא בזכותה, עו"א אומרים לה שובי שובי השולמית הדבקו לנו ובאו לכם אצלנו ואנו עושים אתכם דוכסין שלטונים והגמונים, וישאל אומרים להם מה תחזו בשולמית, מה גדולה אתם נותנים לנו שמא כמחולת מחנים שמא אתם יכולים ליתן גדולה שנתן לנו הקב"ה במדבר דגל מחנה יהודה דגל מחנה ראובן דגל מחנה אפרים דגל מחנה דן יכולין אתם לעשות כן לנו. דבר אחר כמחולת המחנים שאנו חוטאים והוא מיחל לנו יכולין אתם לעשות כן, אף בלעם וישא בלעם את עיניו וירא את ישראל שוכן לשבטיו, התחיל אומר מי יוכל ליגע באלו:

מה יפו פעמיך. דרש רבא כמה יפים פעמותיו של ישראל. בנעלים, בשעה שעולים לרגל. בת נדיב, בתו של אברהם שנקרא נדיב שנאמר נדיבי עמים נאספו עם אלקי אברהם, ולא אלקי יצחק ויעקב, אלא אלקי אברהם, שהיה תחלה לגרים:

חמוקי ירכיך כמו חלאים, אמר רבה בר בר חנה שיתין נבראו מששת ימי בראשית שנאמר חמוקי ירכיך אלו שיתין, כמו חלאים שהיו חלולים ויורדים על התהום. מעשה ידי אמן, ידי אומנות של הקב"ה. דבי

רבי ישמעאל תנא בראשית אל תקרא בראשית אלא ברא שית (כתוב ברמז ת"א). תנא דבי דבי רבי ענן מאי דכתיב חמוקי ירכיך, למה נמשלו דברי תורה לירך, לומר לך מה ירך בסתר מבפנים אף דברי תורה בסתר מבפנים, פעם אחת גזר רבינו שלא ישנו לתלמידים בשוק, מאי דרש, מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, והכתיב חכמות בחוץ תרונה, ההוא כדרבא דאמר רבא כל העוסק בתורה מבפנים תורתו מכרזת עליו מבחוץ, והא כתיב לא מראש בסתר דברתי, ההוא ביומא דכלה, איכא דאמרי חמוקי ירכיך בצדקה ובגמילות חסדים (ברמז תקל"א):

שררך אגן הסהר. שנו רבותינו סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה, מנא הני מילי א"ר אחא ברבי חנינא אמר קרא שדרך אגן הסהר, שדרך זה סנהדרין, ולמה נקרא שמה שדרך שהיא יושבת בטבורו של עולם, אגן שמגינה על כל העולם כלו, הסהר שהיא דומה לסהר. אל יחסר המזק שאם הוצרך אחד מהם לצאת רואין אם יש שם עשרים ושלושה כנגד סנהדרי קטנה יוצא ואם לאו אינו יוצא:

בטנך ערמת חטים. מה ערמת חטים הכל נהנין ממנה אף סנהדרין הכל נהנין מטעמיהם, סוגה בשושנים שאפילו כסוגה של שושנים לא יפרצו בה פרצות, והיינו דאמר ליה ההוא מינאי לרב כהנא אמריתו נדה שרי ליחודי בהדי גברא, אפשר אש בנעורת ואינה מהבהבת, אמר ליה התורה העידה עלינו סוגה בשושנים. דבר אחר שדרך אגן הסהר מדבר בסנהדרין שהיו נתונים באמצעו של בית בלשכת הגזית כשרר הזה שהוא נתון באמצעו של גוף. דבר אחר מה השרר הזה כל זמן שהתינוק במעי אמו חי מן השרר שלו, כך ישראל חיין מן סנהדרין. מהו אגן הסהר (פתרון של פרקמטיא כלומר שצריך הוא יוצא ממנו, ואין הלשון הזה אלא פתרון) שנאמר ויקח משה חצי הדם וישם באגנות. בטנך ערמת חטים אמר רי יוחנן זו תורת כהנים שהיא כלה חטאות ואשמות חטאת היא אשם [הוא] והיא נתונה באמצע התור, אמר ר"ל למה נמשלה בחטים, אלא מה חטים הללו כלן עולות למדה כך היו ישראל כלם עולים למנין החכמים והזקנים והחסידים, א"ר יעקב בר אידי והלא ערמת של אסטרבולין יפה משל חטים, אלא אין העולם יכול לעמוד על אסטרבולין ויכול הוא לעמוד על חטים. ד"א ערמת חטים א"ר יצחק אין אדם מונה עם בן ביתו לא משפלות של זבל ולא של מוץ ולא של קש והוא מונה משפלות של חטים ואינו מונה ומשפלות של זבל מהו עושה ממחה אותם במים, וכן דור המבול ויאמר ה' אמחה את האדם ולא משפלות של מוץ ומהו עושה מזרה אותו לרוח, וכן דור הפלגה ויפץ ה' אותם משם, וכן חבילות של קש מהו עושה, נותן אותו בקמון, וכן עשה למצרים יאכלמו כקש, ומהו מונה חבילות של חטים, אלו ישראל, לפיכך הוא סופרן כי תשא את ראש בני ישראל. דבר אחר סוגה בשושנים, יש אדם גודר בשושנים, דרך בני אדם גודרים בקוצים ובדרדרים אלא היה אדם מתאוה לראות חופתו הוציא יציאותיו והציע חופתו, בא ליזקק עם אשתו אומרת לו שושנה אדומה ראיתי, מיד פרש הימנה זה הופך פניו לכאן וזה הופכת פניה. מי הפרישו ממנה אי זה עקרב עקצו אי זה נחש נשכו אי זה גדר עמד ביניהם, אלא אלו הם דברי תורה שרכים הם כשושנים. בטנך ערמת חטים, מה השבולת הזו מתמרת ועולה והק נה ארוך ועליה רחבים וארוכים והשבולת בראש הקנים והקנה שלה מתגאה ואומר בשבילי נזרעה השדה, אמרה להם השבולת הרי הגורן בא והכל מפייסין בשביל מי נזרעה השדה באת הגורן מכניסין את הקש לאור וזורק את המוץ לרוח ומכניס את החטים לאוצר וכל העובר נוטל ומנשקן, כך לעתיד לבא והיו עמים משרפות שיד, יהיו כמוץ לפני רוח, יאכלמו כקש, אבל ישראל ה' בדם ינחנו ואין עמו אל נכר:

עיניך ברכות בחשבון. עיניך אלו הזקנים הממונים על הצבור שנאמר והיה אם מעיני העדה, ברכות מה ברכה זו אין אדם יודע מה בתוכה, כך אין אדם יכול לעמוד על דברי חכמים. בחשבון בחשבונות שנגמרין בעצה ובמחשבה, היכן נגמרין, בשער בת רבים בבתי מדרשים. אפך כמגדל הלבנון עשיתם את התורה,

צופה פני דמשק קוו לאליהו שנאמר לו לך שוב לדרכך מדברה דמשק הנה אנכי שולח לכם את אליה הנביא. ד"א עיניך ברכות בחשבון אלו סנהדרין שנאמר והיה אם מעיני העדה, ברכות בחשבון שהיו יושבים ומחשבים ל"ו מזכין ול"ה מחייבים זכאי. על שער בת רבים, ר' יהודה בנו של רבי אומר כל הלכה שהיא יוצא לשער זו סנהדרין, בת רבים, כשם שהרבים מוציאים אותה:

ראשך עליך ככרמל ודלת ראשך כארגמן, הדלים שברשים הם חביבים לפני כדניאל. מלך אסור ברהטים, אמר לו הקב"ה כביכול אסור אני ביניכם, בזכות מה בזכות הריצות שרץ אברהם לפני שנאמר ואל הבקר רץ אברהם, רבי לוי אמר בזכות יעקב שכתוב בו ברהטים בשקתות המים. דבר אחר אמר הקב"ה למשה מלך עשיתך עליהם גזור והם עושים. דבר אחר ראשך עליך ככרמל, אמר הקב"ה הרשים שבכם חביבים עלי כאליהו שעלה לראש הכרמל. ודלת ראשך כארגמן והדלים שבכם חביבים עלי כדוד שנאמר והיה הנכשל בהם וגו' כדוד, רבי ברכיה אמר מלך זה משה דכתיב ויהי בישורון מלך. אסור ברהטים שגזר הקב"ה עליו שלא ליכנס לארץ ישראל, בשביל מה, בשביל מי מריבה. דבר אחר מלך אסור ברהטים מלך זה מלך מלכי המלכים, ואין אסור אלא שבועה שנאמר ואסרה אסר, ברהטים אלו האבות שרצו לפני כסוסים ונשבע לאבות שנאמר למען הקים אותך היום לו לעם כאשר נשבע לאבותיך, לפיכך איני יכול לעשות לעבור על שבועתו, וכן אתה מוצא כשבקשו לפרוק עולו בימי יחזקאל אמר להם יחזקאל העולה על רוחכם היו לא תהיה חי אני נאם ה' אם לא ביד חזקה ובחמה שפוכה אמלוך עליכם:

אמרתי אעלה בתמר אחוה בסנסניו, א"ר שמואל בר נחמני א"ר יונתן אמרתי אעלה בתמר ועכשו לא עלתה בידי אלא סנסנה אחת של חנניה מישאל ועזריה (כתוב בתורה רמז תקצ"א):

וחכך כיון הטוב. אמר רב יהודה אמר שמואל מאי דכתיב באגורה עולמים, וכי אפשר לו לאדם לגור בשני עולמים, אלא כך אמר דוד לפני הקב"ה רבש"ע יהי רצון שיאמרו דבר שמועה מפי בעה"ז, דאמר ר' יוחנן משום ר' שמעון בן יוחאי כל תלמיד חכם שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר, אמר ר' יצחק בר זעירי א"ר שמעון נזירא מאי קראה וחכך כיון הטוב הולך לדודי למישרים דובב שפתי ישנים, ככומר הזה של ענבים מה כומר של ענבים אדם מניח אצבעו עליו דובב אף תלמידי חכמים כיון שאומרים דבר שמועה מפיו בעולם הזה שפתותיו דובבות בקבר (כתוב בפסוק יעלזו חסידים בכבוד):

דובב שפתי ישנים. ר' חנינא בר פפא ורבי סימון, חד אמר כהדא דשתי קונדיטון, וחד אמר כהדין דשתי חמר עתיק אף על גב דשתי ליה טעמיה בפומיה. מה יפית ומה נעמת (כתוב ברמז תת"א):

אני לדודי ועלי תשוקתו. ארבע תשוקות הם, אין תשוקת האשה אלא לבעלה שנאמר ואל אישך תשוקתך, אין תשוקת יצר הרע אלא על קין וחבריו שנאמר ואלריך תשוקתו, אין תשוקתן של גשמים אלא על הארץ שנאמר פקדת הארץ ותשוקקה, אין תשוקתו של הקב"ה אלא על ישראל שנאמר ועלי תשוקתו, אף על פי שאנו תשים לו אנו מקוים:

שיר השירים – פרק ז – רמז התקצו

לכה דודי נצא השדה. דרש רבא אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אל תדינני כיושבי כרכים שיש בהם גזל ועריות ושבועת שוא. נצא השדה ואראך ת"ח שיושבים ועוסקים בתורה מתוך הדחק, נלינה בכפרים אל תקרי בכפרים אלא בכופרים בוא ואראך אותן שהשפעת לו טובה וכפרו בך, נשכימה לכרמים אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות, נראה הפרחה הגפן אלו בעלי מקרא, פתח הסמדר אלו בעלי משנה, הנצו הרמונים אלו בעלי תלמוד, שם אתן את דודי לך שם אראך כבודי וגדלי שבח בני ובנותי:

הדודאים נתנו ריח. זה יששכר וזבולון, זבולון יושב ועוסק בפרקמטיא ונותן בפיו של יששכר והתורה רבה על ישראל. אמר רבי לוי בוא וראה כחן של דודאים שעל ידי דודאים עמדו שני שבטים גדולים בישראל יששכר וזבולון. דרש רבא הדודאים נתנו ריח אלו בחורי ישראל שלא טעמו טעם חטא, ועל פתחינו כל מגדים אלו בנות ישראל שאוגדות פתחיהן לבעליהן. חדשים גם ישנים, אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה הרבה גזרות גזרתי על עצמי יותר ממה שגזרת עלי וקיימתי, אמר ליה רב חסדא להווא מרבנן דהוה קא מסדר אגדתא קמיה מי שמיע לך חדשים גם ישנים מאי ניהו, א"ל אלו מצות קלות אלו מצות חמורות, א"ל וכי תורה פעמים פעמים נתנה, אלא הללו דברי תורה והללו דברי סופרים, לפי שנאמר הדוד אחד תאנים טובות מאד אלו צדיקים גמורים, והדוד אחד תאנים רעות אלו רשעים גמורים, ושמו תאמר אבד סברם ובטל סיכוין, תלמוד לומר הדודאים נתנו ריח אלו ואלו עתידין שיתנו ריח:

שיר השירים – פרק ח – המשך רמז תתקצג

מי יתנך כאח לי. אי זה אח, אתה מוצא מתחלת ברייתו של עולם האחים שונאים זה את זה, קין להבל ויקם קין אל הבל אחיו. ויהרגהו, ישמעאל ליצחק ותרא שרה את בן הגר המצרית משחק, ואין משחק אלא שפיכות דמים דכתיב יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו, עשו ליעקב ויאמר עשו בלבו יקרבו וגו', אחי יוסף ליוסף וישנאו אותו, ובאי זה אח אמר ישראל, כמשה ואהרן שנאמר הנה מה טוב ומה נעים שבת אחים גם יחד שהיו אוהבים זה את זה, שבשעה שנטל משה את המלכות ואהרן את הכהונה לא קנאו זה את זה. אמצאך בחוץ אשקך ויפגשהו בהר האלקים וישק לו. דבר אחר כיוסף לאחיו, אתה מוצא אחר כל הרעות שעשו לו אמר להם אנכי אכלכל אתכם וגו', וכתיב וינשק לכל אחיו ויבך עליהם וגו':

תחת התפוח עוררתין, דרש רבא בזכות נשים צדקניות שהיו באותו הדור נגאלו ממצרים (כתוב ביחזקאל ברמז שנ"ד):

שימני כחותם על לבך. א"ר אבהו שני דברים שאלו ישראל לפני הקב"ה ואמר להם הנביא לא שאלתם כראוי. כי עזה כמות אהבה, אהבה שאהב יעקב את רחל שנאמר ויאהב יעקב את רחל. קשה כשאל קנאה שקנאה רחל באחותה שנאמר ותקנא רחל באחותה, ומה תעשה אהבה בצד קנאה. דבר אחר זה אהבת דוד ויהונתן שנאמר ויאהבהו יהונתן כנפשו. קשה כשאל קנאה, קנאת שאול בדוד, ומה תעשה אהבה בצד קנאה. ד"א זה אהבת יעקב ליוסף שנאמר וישראל אהב את יוסף. קשה כשאל קנאה ויקנאו בו אחיו, ומה תעשה אהבה בצד הקנאה. דבר אחר אהבה שאהב משה ליהושע קשה כשאל קנאה המקנא אתה לי. ד"א כי עז כמות אבה אהבתי אתכם, ואהבת את ה' אלקיך, עלמות אהבון, קשה כשאל קנאה, קנאת ביתך אכלתני. מי זאת עולה מן המדבר, משל למלך שנשא אשה וכו'. שמה חבלתך אמך זו יציאת מצרים שהיתה הארץ מתחבלת כילודת. שימני כחותם זה אברהם שקיים המילה כחותם. על זרועך זה יצחק כשם שתפלין נדבקין בזרוע כך יצחק נדבק בהקב"ה. כי עזה כמות אהבה, שאהב הקב"ה את יעקב דכתיב ואהב את יעקב. רשפיה רשפי אש, לעתיד לבא זיוון של ישראל יוצא באש של כסא הכבוד שנאמר והיה אור ישראל לאש. זאת קומתך דמתה לתמר, אמר ר' אבהו כשם שעשיתי נס לתמר ולבניה וביישתי את שונאם, כך אני עתיד לעשות לכם נס ולבייש את שונאיכם. ושדיך לאשכולות, אלו חנניה מישאל ועזריה. אמרתי אעלה בתמר, בשעה שגלו יש אל אמרו להם עובדי אלילים מעכשו אין בו כח, אמר הקב"ה אני מודיע את גבורתי ביד בניה של תמר. וריח אפך כתפוחים, כשיצאו מכבשן האש היה הולך ריחן כתפוח. וחכך כיון הטוב זה המדרש, הולך לדודי למישרים אלו תלמידי חכמים, כי עזה

כמות אהבה בשעה שישראל מומתין על קדוש השם. קשה כשאול קנאה כשחרב בית המקדש. רשפי אש, ממרום שלח אש:

שיר השידים – פרק ח – רמז תתקצד

מים רבים לא יוכלו (ברמז תרס"ה):

מים רבים אלו עו"א ונהרות אלו המלכיות. אם יתן איש את כל הון ביתו זה המן הרשע בוז יבוזו לו שנאמר ויבז בעיניו. אחות לנו קטנה זו התורה שנאמר אמור לחכמה אחותי את קטנה במראה וגדולה במעשים, ושדים אין לה כאשה אבל היא מינקת לכל העולם שנאמר דדיה ירווך בכל עת, מה נעשה באי זה פנים נקביל פני שכינה במצותיה של תורה, והקב"ה אומר להם אם חומה היא אם משימין עצמם כחומה לחצי נבנה עליה טירת כסף כשם שהכסף נכנס לאור ויוצא שלם ואינו חסר, כך הם נכנסים למלכיות ויוצאים שלמים, ואם דלת היא כשם שהדלת אינה אלא לשעה כך הם אינם יוצאים אלא לשעה:

כרם היה לשלמה. זה בית המקדש, ולמה תלהו בשלמה, לפי שנתן נפשו עליו. בבעל המון אלו ישראל שנאמר בקול רנה ותודה המון חוגג. נתן את הכרם לנוטרים, אלו המלכיות. כרמי שלי לפני, אמר לו הקב"ה אתה צערת את עצמך בחכמה חייך אי אתה מפסיד, הלומד נוטל חלק אחד והמלמד נוטל חמשה חלקים דכתיב האלף לך שלמה. היושבת בגנים אין מקלסין מלמעלה עד שיתחילו ישראל דכתיב ברן יחד כוכבי בקר. ברח דודי, אימתי ביום שחרב בית המקדש. ודמה לך לצבי, מה הצבי הזה הולך לסוף העולם וחוזר למקומו, אף ישראל אע"פ שנתפזרו בכל העולם עתידין לחזור שנאמר (אלכה) [אלך] אשובה אל מקומי. דקלטינוס מלכא צד צביין וחפי קרניהון בדהב ושלחיוןן לאפריקי, בסוף י"ג שנים תבו לאתריהון:

על הרי בשמים. אין לך בכל הנטיעות מקום דחוק כאותו של בשמים, לפי שבעולם הזה עובדי אלילים שמשולים כקוצים הם בריוח וישראל דחוקים, ולעתיד לבא העם ההולכים בחשך ראו אור גדול. ד"א מי יתנך כאח לי אלו שבעה דברים שמישיח עומד ומראה לישראל, גן עדן, וכסא הכבוד, קרח ועדתו, גיהנם רשעים יורדים, ודין רשעים, שכר הצדיקים, ומחיה המתים:

דבר אחר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה, את זו דרש ר' סימאי כי נר מצוה ותורה אור תלה הכתוב את המצוה בנר ואת התורה באור עבירה מכבה מצוה ואין עבירה מכבה תורה שנאמר מים רבים לא יוכלו לכבות את האהבה. מאי בוז יבוזו לו, אמר עולא לא כשמעון אחי עזריה ולא כרבי יוחנן נשיאה אלא כהלל ושבנא, דכי אתא רב דימי אמר הלל ושבנא אחים הוו, הלל עסק בתורה שבנא עבד עסקא, לסוף אמר ליה תא ליערוב וליפלוג, יצאה בת קול ואמרה אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה בוז יבוזו לו. ר' יוחנן הוה מטי וסליק מטבריא לצפורי והוה מסתמך על כתפיה דר' חייא בר אבא, מטון חד בי חקל אמר דין בית חקל הוה דידי וזבינתיה מיבעי לעי באורייתא, מטון חד בית זיתא אמר דין הוה דידי וזבינתיה מיבעי לעי באורייתא, שרי ר' חייא בר אבא בכי, א"ל למה את בכי, א"ל בכי אנא דלא שבקת לסיבותך כלום, א"ל למה את בכי, א"ל בכי אנא דלא שבקת לסיבותך כלום, א"ל חייא בני קלה היא בעיניך שמכרתיה דבר שנתן לששה ימים וקנתי דבר שנתן לארבעים יום ולארבעים לילה, כד דמך ר' יוחנן היה דורו קורא עליו אם יתן איש את כל הון ביתו באהבה שאהב ר' יוחנן את התורה בוז יבוזו לו. כד דמך אבא בר הושעיא איש טריא ראו מטה פורחת באויר, והיה דורו קורא עליו אם יתן איש וגו' באהבה שאהב המקום את אבא בר הושעיא בוז יבוזו לו:

אחות לנו קטנה וגו'. אמר רבי יוחנן אחות זו עילם שזכתה ללמוד ולא זכתה ללמד. אני חומה ושדי כמגדלות, אמר ר' יוחנן אני חומה, חומה זו תורה, ושדי כמגדלות אלו ת"ח, רבא אמר אני חומה זו כנסת ישראל, ושדי כמגדלות אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. אז הייתי בעיניו כמוצאת שלום, א"ר יוחנן ככלה שנמצאת שלמה בבית חמיה ורדופה לילך בבית אביה להגיד שבחה. דבר אחר אחות לנו קטנה, רבי ברכיה אמר זה אברהם אבינו שאיחה את כל באי עולם, בר קפרא אמר כזה שמאחה את הקרע קטנה שעד שהוא קטן היה מסגל מצות ומעשי טובים, ושדים אין לה לא היניקוהו מצות ולא מעשים טובים. מה נעשה לאחותנו ביום שידובר בה ביום שיגזור עליו נמרוד לירד לתוך כבשן האש. אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף אם מעמיד הוא דברים כחומה נבנה עליה טירת כסף. ואם דלת היא נצור עליה לוח ארז, מה (לוח זה) [צורה זו] אינו אלא לשעה כך איני מתקיים עליו אלא לשעה, אמר לפניו רבון העולמים אני חומה מעמיד דברי תורה כחומה, ושדי כמגדלות, אלו חנניה מישאל ועזריה:

אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף. ר' שמעון בן לוי הוה קא סחי בירדנא, אתא רבה בר בר חנה יהיב ליה ידא. אמר ליה אלהא סנינא לכו דכתיב אם חומה היא נבנה עליה טירת כסף אם עשיתם עצמכם כחומה בימי עזרא נמשלתם ככסף שאין הרקב שולט בו, עכשיו שעשיתם עצמכם כדלתות נמשלתם כארז שהרקב שולט בו, כי אתא לקמיה דר' יוחנן א"ל לאו היינו טעמא אי סליקו כלהו נמי בימי עזרא לא שריא שכינה במקדש שני דכתיב יפת אלקים ליפת וישכן באהלי שם [אע"פ שיפת אלקים ליפת] אין השכינה שורה אלא באהלי שם:

כרמי שלי לפני וגו'. כל שלמה האמור בשיר השירים קדש למי שהשלום שלו, חוץ מזה כרמי שלי לפני האלף לך שלמה לדידה. ומאתים לנוטרים את פריו לרבנן, ויש אומרים אף (הוא) זה הנה מטתו שלשלמה, אלא הא דאמר שמואל האי מלכותא [דקטלא חד מן שיתא בעלמא] לא מיענשא שנאמר כרמי שלי לפני האלף לך למלכותא דרקייעא, ומאתים לנוטרים למלכותא דארעא, שמואל כתנא קמא ולא כיש אומרים, אלא יש אומרים אף זה קדש וזה הוא חול, ושמואל כיש אומרים:

ברח דודי. אמרו ישראל לפני הקב"ה רבש"ע ערוק מריח בישא ואיתא לך לריח טבא. על הרי בשמים, רבי תנחומא פתח לב (אדם) [חכם] ישכיל פיהו, בנוהג שבעולם אומנים נכנסים לעיר אומרים מהו אומנותם, ופעמים שאינם צריכים לומר שמתוך כליהם נכרת אומנותם, אבל חכם שנכנ לעיר מי מודיע חכמתו פיו שנכנס לבית המדרש ודורש, למה הדבר דומה לחבית סתומה ואין אדם יודע מה בתוכה, כך שלמה אף על פי שקלסו הקב"ה וה' נתן חכמה לשלמה לא היינו יודעים מה חכמתו ששרתה עליו שכינה, ואמר שלשה ספרים הוי לב חכם ישכיל פיהו ועל שפתיו יוסיף לקח שהוסיף על לקחה של תורה:

ודמה לך לצבי. אי מה הצבי הזה כשהוא ישן אחת מעינו קמוצה ואחת פתוחה יכול אף הקב"ה כן, תלמוד לומר (הנה עין ה' אל יראיו למיחלים לחסדו) [עיני ה' אל צדיקים]:

רות

רות - פרק א - רמז תקצו

[שנו רבותינו (ב"ב דף י"ד) סדרן של כתובים, רות, ספר תהלים, איוב, משלי, קהלת, שיר השירים, קינות, דניאל, מגלת אסתר, עזרא, דברי הימים, למ"ד איוב בימי משה היה נקדמיה ברישא, אתחולי פורענותא לא מתחילנן, והא רות

פורענותא היא, פורענותא דאית לה אחרית, דאמר ר' יוחנן למה נקרא שמה רות שזכתה ויצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות:

ויהי בימי שפוט השופטים. רבי תנחומא בש"ר חייא ורבי ברכיה בשם ר' אלעזר מדרש זה עלה בידינו מן הגולה, כל מקום שנאמר ויהי בימי צרה, א"ר שמואל בר נחמני חמשה הם ויהי בימי אמרפל מה צרה היתה שם, עשו מלחמה, לאוהבו של מלך שהיה שרוי במדינה ובשבילו היה המלך נזקק למדינה, כיון שבאו הברבריים ונזדווגו לו התחילו הכל צווחין ווי הה"ד וישבו ויבאו אל עין משפט היא קדש, א"ר אחא לא באו להזדווג אלא לתוך גלגל עינו של עולם, עין שעשתה מדת הדין בעולם היו מבקשין לסמותה היא קדש [הוא אברהם אבינו] שקדש שמו של הקב"ה בכבשן האש, כיון שבאו כשדים ונזדווגו לו התחילו הכל צווחין ווי, הוי ויהי בימי אמרפל. ויהי בימי אחז ומה צרה היתה שם, ארם מקדם ומפלשתים מאחור, לבן מלכים שנזדווגו לו פדגוגו להמיתו אמר אם אני הורגו עכשו אתחייב מיתה למלך הריני מושך יונקתו ממנו ומעצמו מת, כך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים, אם אין תישים אין צאן, אם אין צאן אין רועה, ואם אין רועה אין עולם, כך היה סבור בדעתו לומר אם אין קטנים אין גדולים, ואם אין תלמידים אין חכמים, ואם אין חכמים אין זקנים, ואם אין זקנים אין נביאים, ואם אין נביאים אין רוח הקדש ואין בתי כנסיות ובתי מדרשות ואין הקב"ה משרה שכנתו בעולם, הה"ד צור תעודה חתום תורה בלמודי. ר' חנינא בש"ר אלעזר אמר למה נקרא שמו אחז שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות. ר' יעקב בש"ר אחא אומר וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב אין לך שעה קשה כאותה שעה שכתוב בה ואנכי הסתר אסתיר פני, ומאותה שעה קויתי לו שנאמר כי לא תשכח מפי זרעו, ומה הועיל לו הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' וגו', וכי ילדיו היו והלא תלמידיו היו, אלא מלמד שהיו חביבין עליו והיה קורא אותם ילדיו, וכיון שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות התחילו הכל צווחין ווי. ויהי בימי יהויקים ומה צרה היה שם, ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו, למלך ששלח פרוזדגמא שלו למדינה, מה עשו לו בני המדינה, נטלו אותה וקרעו אותה ושרפו אותה באש, אמרו אוי לנו כשירגיש המלך בדברים הללו הה"ד ויהי כקרוא יהודי שלש דלתות וארבעה וגו', כיון שהגיע לפסוק היו צריה לראש מיד יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש, כיון שראו כך צווחו ווי. ויהי בימי שפוט השופטים. ומה צרה היתה שם, ויהי רעב בארץ, משל למדינה שהיתה חייבה ליפס למלך, שלח המלך גבאי טמיון לגבותה, מה עשו בני המדינה הכו אותו וגנו אותו אמרו אוי לנו כשירגיש המלך בדברים הללו מה שבקש לעשות לנו עשינו לו, כך בימי שפוט השופטים היה אחד מישראל עובד עבודת אלילים והדין מבקש לעבור עליו את הדין היה הוא בא ומלקה את הדיין, אמר מה שבקש לעשות לי עשיתי לו צווחו כלם ווי אוי לדור ששפטו את שופטיהם. ויהי בימי אחשורוש ומה צרה היתה, שם להשמיד להרוג ולאבד, למלך שהיה כרם נזדווגו לו שלשה שונאים אחד מקטף בעוללות והשני מזנב באשכולות והשלישי מעקר בגפנים, כך פרעה הרשע התחיל מקטף בעוללות כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, נבוכדנאצר הרשע התחיל מזנב באשכולות החרש והמסגר אלף. המן הרשע התחיל לשרש בגפנים להשמיד להרוג ולאבד כיון שראו כך צווחו ווי, הוי ויהי בימי אחשורוש. זש"ה עצלה תפיל תרדמה על ידי שנתעצלו ישראל מלעשות תשובה בימי שפוט השופטים, [ונפש רמיה תרעב] שהיו מרמין לפני הקב"ה מהם עובדים ע"א ומהם עובדים להקב"ה הרעיבן הקב"ה ברעבון שנאמר ויהי רעב בארץ. הפכפך דרך אלו ישראל, שנאמר כי דור תהפוכות המה. איש ואיש ישראל נשבע, וזר שעשו עצמן זרים להקב"ה. וזך ישר פעלו זה הקב"ה שנוהג עמהן במדת ישרות בעולם הזה ונותן להם שכרן משלם לעולם הבא, אמר הקב"ה בני הפכפכים הם סרבנים הם טרחנים הם, לכלותם אי אפשר, להחליפם אי אפשר, להחזירם למצרים אי אפשר, ומה אעשה להם איסורם ביסורין וקונסן ברעבון בימי שופטיהם שנאמר ויהי רעב בארץ. ר' תנחומא פתח נדרשתי ללא שאלו זו רחב הזונה, נמצאתי ללא בקשוני זו רות המואביה שלא יצאת מן העולם עד שראתה שלמה, וכן הוא אומר וישם כסא לאם המלך

זו רות המואביה שהיתה אמה של מלכות, ומה ענין רות אצל עצרת שנקראת בעצרת בזמן מתן תורה, ללמדך שלא נתנה תורה אלא על ידי יסורין ועוני וכה"א חיתך ישבו בה תכין בטובתך לעני אלהים:

רות - פרק א - רמז תקצז

אמרה תורה לפני הקב"ה רבש"ע תן חלקי בשבט של עוני שאם עשירים עוסקים בי יהיו מתגאים אבל כשהם עניים הם מתעסקים בי והם יודעים שהם רעבים ושפלים שנאמר נתן הסכל במרומים רבים ועשירים בשפל ישבו, לפיכך ויהי בימי שפוט השופטים ויהי רעב בארץ, הדיין אומר לאדם טול קיסם מבין שניך והוא אומר טול קורה מבין עיניך. למה ויהי שתי פעמים אחד לרעבון לחם ואחד לרעבון של תורה, ללמדך כל דור שאין תורה מצויה בו רעב מצוי בו:

רות - פרק א - רמז תקצח

מהו דכתיב כי זנתה אמם אימתי דברי תורה מתבזין בפני עם הארץ בשעה שבעליהם מבזים אותם, רבי יוחנן מייתי לה מהכא חכמת המסכן בזויה וכי חכמתו של רבי עקיבא שהיה מסכן בזויה, אלא הוא דמסכן בדבריו בזויה, הא כיצד חכם שיושב ודורש לא תטה משפט והוא מטה, לא תקח שוחד והוא לוקח, כל אלמנה ויתון לא תענון והוא מענה. שמשון הלך אחר עיניו ושפט את ישראל. גדעון ויעש אותו גדעון לאפוד והוא שפט את ישראל, הוי אוי לדור ששופטיהם צריכים להשפט, והא תניא בשעת דבר כנס רגליך בשעת רעב פזר רגליך, ולמה נענש, לפי שהפיל לבן של ישראל, לבליוטס של מלך שהיה שרוי במדינה והיו בני המדינה בטוחים עליו ואמר שאם תבא שנת בצורת שיכול לפרנס המדינה עשר שנים, וכיון שבאת שנת בצורת היתה שפחתו עומדת בסירקי וקופתה בידיה, כך אלימלך מגדולי הדור ומפרנסי הדור היה וכיון שבאו שני רעבון אמר עכשו יהיו כל ישראל מסובין בקופתן על פתחי וזה בא בקופתו וזה בא בכפיפו, מה עשה עמד וברח מפניהם הדא גרמא ליה שנאמר וילך איש מבית לחם, א"ר אבהו בוא וראה כמה חבב הקב"ה ביאתה של ארץ ישראל מיציאתה, להלן כתיב סוסיהם וחמוריהם וגמליהם ברם הכא וילך איש גרוד:

רות - פרק א - רמז תקצט

לגור בשדה מואב (גרוד), א"ר לוי כל מקום שאתה מוצא שדה עיר, עיר מדינה, מדינה איפרכיא. שדה עיר ענתות לך על שדך, עיר מדינה עברו בתוך העיר בתוך ירושלים, מדינה איפרכיא שבע ועשרים ומאה מדינה. א"ר פרחיה באותה שעה היה הקב"ה דן את העולם ובית דין של מעלה עומדין והקב"ה מסתירו שנאמר וילך איש, עמדה מדת הדין והזכירו שנאמר ושם האיש אלימלך, מיד נגזר עליו ועל בניו, מה כתיב בתריה וימת אלימלך, ושם האיש אלימלך ושם שני בניו מה צריך הכתוב לחבריו עליו ועל אשתו ובניו לפי שלא היו מעכבים זה את זה מצרות עין שהיתה בכולן, בזמן שהאיש רוצה ואשה ובניה אינם רוצים או איפכא הגזרה מסתלקת, אבל בזמן שאין אחד מעכב על חברו הגזרה חלה עליה. בארבעה מקומות כתיב עושה משפט מלמד שאינו עושה אלא מי שהוא רגיל לעשות פעמים הרבה, וכן הוא אומר רודף צדקה וחסד:

ושם האיש אלימלך. אמר רב חנן בר רבא אמר רב אלימלך ושלמון ופלוני אלמוני ואבי נעמי כלם בני חשבון בן עמינדב היו, מאי קמשמע לן, דאפילו מי שיש לו זכות אבות אינה עומדת לו בשעה שיוצא

מארץ לחוצה לארץ. תנו רבנן אין יוצאים מארץ לחוצה לארץ אלא אם כן עמדו סאתים בסלע, א"ר שמעון שמעתי בפירוש אימתי בזמן שאין מצויין ליקח אבל בזמן שמצויין ליקח אפילו סאה בסלע אין יוצא, וכן היה ר' שמעון בן יוחאי אומר אלימלך מחלון וכליון גדולי הדור היו, ומפני מה נענשו שיצאו מארץ לחוצה לארץ. א"ר יהושע א"ר חייא בר אבא חס ושלוש שאפילו מצאו סובים לא יצאו, אלא מפני נענשו, שהיה להם לבקש רחמים על דורס ולא בקשו שנאמר בזעקך יצילוך קבוציך:

רות - פרק א - רמז תר

ושם שני בניו מחלון וכליון. כתיב ויוקים ואנשי כוזבא ויואש ושרף אשר בעלו למואב וישובי לחם והדברים עתיקים, יוקים זה יהושע שקיים שבועה לגבעונים, ואנשי כוזבא אלו הגבעונים שבדו ליהושע, ויואש ושרף, כתיב מחלון וכליון וכתוב ויואש ושרף, רב ושמואל, חד אמר מחלון וכליון שמם ולמה נקרא שמם יואש ושרף, יואש שנתיאשו מן הגאולה, ושרף שנתחייבו שרפה למקום, וחד אמר יואש ושרף שמם, ולמה נקרא שמם מחלון וכליון, מחלון שעשו עצמם חולין, וכליון שנתחייבו כליה, אשר בעלו למואב שנשאו נשים נכריות, וישובי לחם זו רות המואביה שנדבקה בבית לחם, והדברים עתיקים דברים הללו עתיק יומין אמרן, המה היוצרים אלו בני יונדב בן רכב שנצרו שבועת אביהם, יושבי נטיעים זה שלמה שדומה לנטיעה במלכותו, וגדרה אלו סנהדרין שגדרו פרצותיהן של ישראל, עם המלך במלאכתו ישבו שם זו רות שראתה מלכות שלמה בן בנו של בן בנה. ומה אם אלו שהיו מעם שנתחייבו כליה ומעם שנאמר בהם לא יבואו בכם ואתם לא תבואו בהם ועל שקרבו עצמם קרבים המקום, ישראל שעושים את התורה על אחת כמה וכמה. רבי מאיר היה דורש שמות, וכן היה רבי יהושע בן קרחה דורש ושם האיש אלימלך שהיה אומר אלי תבא המלכות, ושם אשתו נעמי שמעשיה נעמים, ושם שני בניו מחלון שנמה מן העולם, כליון שכלה מן העולם. אמר רבי יוחנן צריך אדם לחוש לשם, מחלון שהוא לשון מחילה, נזדווגה לו רות שהיתה מרתתת מן העבירות, כליון כליה, נזדווגה לו ערפה שיצאת ממנה גלית. מחלון וכליון אפרתים (ברמז ע"ז):

ויבואו שרי מואב ויהיו שם, בתחלה באו להם לעיירות ומצאו אותם פרוצים בעריות, ואחר כן באו לכרכים ומצאום מרוחקים ממים ואח"כ חזרו לעיירות שנאמר ויבואו שדי מואב. וישאו להם נשים מואביות ומי גרם להם לישא נשים מואביות, אלא שעשו כעמון ומואב בצרות עין על דבר אשר לא קדמו אתכם בלחם ובמים, שאם האחת ערפה שהיתה ראויה ליערף כעגלה ערופה, ושם השנית רות מרתתת מן העבירה. וישבו שם כעשר שנים מלמד שהגזרה תולה עד עשר שנים:

וימת אלימלך, וכי כל בני אדם אינם מתים, אלא ללמדך שאין הגזרה אלא על מי שיש בידו למחות ולא מיחה, ואין אדם משייר יתומים אא"כ עינו צרה בממונו, וכן הוא אומר וגוע ינועו בניו, ולמה יען אשר לא זכר עשות חסד:

וימת אלימלך איש נעמי. תנא אין איש מת אלא לאשתו שנאמר וימת אלימלך איש נעמי, ואין אשה מתה אלא לבעלה שנאמר מתה עלי רחל:

וימותו גם שניהם, ללמדך שעין הרע מכה בבנים, א"ר חייא בר אבא עד שלש עשרה שנה הבן לוקה בעון האב, מכאן ואילך איש בעונו ימות, אדם פושע פעמים שהקב"ה מאריך אפו עמו, פעמים שומע, פעמים אינו שומע, פעמים נדרש, פעמים אינו נדרש, פעמים רואה, פעמים אינו רואה. בדור מצרים מה כתיב

ראה ראיתי ובדור בהמ"ק כתיב ראה ה' והביטה, בדור מצרים כתיב וישמע אלהים את נאקתם, ובמדבר כתיב לא שמע ה' בקולכם, ובדור בית המקדש חי אני אם אדרש לכם:

ותשאר היא ושני בניה א"ר חנינא בריה דר' אבהו נעשית שירים. וישאו להם נשים מואביות, תני בשם ר"מ לא ניירום ולא הטבילום ולא היתה הלכה להתחדש עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואביה. שם האחת ערפה שהפכה עורף לחמותה. רב ושמואל חד אמר הרפה שמה ולמה נקרא שמה ערפה שהכל עורפין אותה מאחוריה, וחד אמר ערפה שמה ולמה נקרא שמה הרפה שהכל דשין כהריפות, וכן הוא אומר ותקח האשה ותפרוש את המסך על פני הבאר ותשטח עליו הריפות, ואי בעית אימא מהכא אם תכתוש את האויל במכתש בתוך הריפות, א"ר יצחק כתיב ותשק ערפה לחמותה ורות דבקה בה, יבאו בני נשיקה ויפלו ביד בני הדביקה דכתיב את ארבעת אלה יולדו להרפה בגת ויפלו ביד דוד. דרש רבא בזכות ארבע דמעוות שהורידה ערפה על חמותה זכתה ויצאו ממנה ארבעת גבורים:

ושם השנית רות שראתה בדברי חמותה. ד"א שיצא ממנה דוד שריוה להקב"ה בשירות ותשבחות. ר' ביבי בשם ר' ראובן אמר רות וערפה בנות עגלון היו דכתיב דבר סתר לי אליך המלך ויקם מעל הכסא, א"ל הקב"ה אתה עמדת מכסאך בשביל כבודי הריני מעמיד ממך בן יושב על כסאי שנאמר וישב שלמה על כסא ה' למלך:

רות – פרק א – רמז תרא

וימותו גם שניהם מחלון וכליון, רבי חנינא ורבי יהושע בר אבין ור' זכריה חתניה דרבי לוי בשם רבי לוי לעולם אין בעל הרחמים פורע מן הנפשות תחלה, ממי את למד, מאיוב הבקר היו חורשות ואש אלקים נפלה וגו' ויקח לו חרש, אף במצרים ויסגר לברד בעירם ומקניהם לרשפים ויך גפנם ותאנתם וגו', וחאר כך ויך כל בכור בארצם, אף נגעים הבאים על האדם בתחלה באים על ביתו, חזר בו טעון חליצה, לא חזר טעון נתיצה, לא חזר באים על בגדיו ואח"כ באים על עצמו, אף כאן וימותו גם שניהם מאחר שירדו מנכסיהם:

ותצא מן המקום אשר היתה שמה, וכי לא יצאת משם אלא היא, כמה חמרים וגמלים יצאו משם, רבי עזריה בש"ר יודה בר סימון ר' חנן בש"ר שמואל בר רב יצחק הצדיק בעיר הוא זיוה הוא שבחה הוא הדרה, פנה משם פנה הודה פנה זיוה פנה הדרה, ודכוותה ויצא יעקב מבאר שבע, וכי לא יצא משם אלא הוא כו'. ר' עזריה בש"ר סימון ניחא תמן שלא היתה תמן אלא אותה צדקת, ברם הכא היה שם יצחק, אלא אינו דומה זכות צדיק אחד לזכותם של שני צדיקים. ד"א תצא מן המקום מה ראה הכתוב למנות יציאתה וביאתה, אלא אמר הקב"ה תבוא רות שהיא גיורת ולא כחשה בחמותה ותוכיח את ישראל שמרדו בי שנאמר אוי להם כי נדדו ממני:

ותלכנה בדרך, א"ר יוחנן עברו על שורת התורה והלכו ביו"ט. ד"א ותלכנה בדרך מלמד שהולכות יחפות וגופן נוגעות בארץ. ד"א ותלכנה בדרך עסוקות הלכות גרים, לכנה שובנה אשה לבית אמה לבית אומתה. אבנימוס הגרדי מתה אמו (בערב פסח) ועלה ר' מאיר להראות לו פנים ומצאן אבלים, לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצאן אבלים, לאחר זמן מת אביו ועלה ר"מ להראות לו פנים ומצאן יושבים ועוסקים במלאכתן, א"ל דומה שאמך חביבה עליך יותר מאביך, א"ל ולא כתיב אשה לבית אמה ולא לבית אביה, א"ל יפה אמרת שאין אב לכותי:

ותאמר נעמי לשתי כלותיה לכנה שובנה, מפני מה מחזרת אותם, כדי שלא תתבייש בהם, שכן מצינו כמה שווקים היו בירושלים ולא היו מתערבים אלו באלו, שוק של מלכים, שוק של נביאים, ושל כהנים ושל לויים ושל ישראל, היו נכרים בלבושיהם ובשוקיהם מה שהיו אלו לובשים לא היו אלו לובשים. שובנה בנותי, למה שלשה פעמים, מכאן שממאנים את הגר עד שלשה פעמים, א"ר חייא אל תאמין בגר עד כ"ד דורות שהוא תופס שאורו, אבל בשעה שהגר מקבל עליו עולו של הקב"ה באהבה וביראה ומתגייר לשם שמים אין הקב"ה מחזירו שנאמר ואוהב גר לתת לו לחם ושמלה. מ"ח אזהרות הזהיר הקב"ה על הגר וכנגדן הזהיר על ע"א, שתי נשים מסרו עצמו על שפט יהודה תמר ורות, תמר היתה צועקת אל אצא ריקם מן הבית הזה, רות כל שעה שחמותה אמרה לה לכי בתי היתה בוכה שנאמר ותשאנה קולן ותבכינה. יעשה ה' עמכם חסד, ר' חנינא בריה דרב אחא אמר יעשה כתיב. כאשר עשיתם עם המתים שנטפלתם בתכריכיהם, ועמדי שויתרתם לי כתובתכם. אמר רבי זעירא המגלה הזו אין בה לא טומאה ולא טהרה לא היתר ולא איסור, ולמה נכתבה, ללמדך שכר של גומלי חסדים:

יתן ה' לכם, א"ר יוסי כל הטובות והנחמתות שעתיד הקב"ה ליתן לשלמה דכתיב ויתן אלקים חכמה לשלמה. ומצאן מנוחה רבי חנינא בריה דרב אדא ומצאן כתיב אחת מצאה שניה לא מצאה. אשה בית אישה אמר ר' יוחנן מכאן שאין לאשה קורת רוח אלא בבית בעלה:

לכנה שובנה. רבי שמואל בר חייא בש"ר חנינא בשלשה מקומות כתיב כאן שובנה, שלשה פעמים שובנה כנגד שלשה ימים שדוחים את הגר, אם הטריח יותר מדאי מקבלים אותו, א"ר יצחק בחוץ לא ילין גר דלתי לאורח אפתח, לעולם תהא דוחה בשמאול ומקב בימין:

גם הייתי הלילה לאיש, א"ר יוחנן למדנו דרך ארץ שאין תשמיש אלא בלילה, הה"ד בערב היא באה. הלהן תשברנה וכי אדם מיבם אשת אחיו שלא היה בעולמו, הלהן תעגנה וכי יכולות אתם לישב עגונות. אל בנותי אללי בנותי. כי מר לי מאד מכם בשבילכם בי ובבעלי ובבני. כי יצאה בי יד ה', א"ר לוי כל מקום שנאמר יד ה' מכת דבר היא, ובנין אב בכלם הנה יד ה' הויה. (בר קפרא אמר יד תבעו ויד פגעה בהם, יד תבעו מי יתן מותנו ביד ה', ויד פגעה במי יד ה' היתה במי, אמר ר' יודא בר סימון בכל אשר יצאו יד ה' היתה במי לרעה ביוצאים היתה מגפה ולא ביושבים):

ותשנה קולן (חסר אלף) תש כחן מהלכות ובוכות, רבי ברכיה אומר ארבע פסיעות הלכה ערפה עם חמותה ונתלו לבנה ארבעים יום, שנאמר ויגש הפלשתי השכם והערב ויתיצב ארבעים יום, א"ר יצחק ארבע מילין הלכה ערפה עם חמותה ועמדו ממנה ארבעה גבורים ואת ארבעת אלה יולדו להרפה בגת. אמר ר' יצחק אותה הלילה שפרשה ערפה מחמותה נתערבו בה גויות מאה בני אדם, רבי תנחומא אמר אף כלב דכתיב ויאמר הפלשתי אל דוד הכלב אנכי (ברמז קכ"ו):

הנה שבה יבמתך אל עמה ואל אלקיה, כיון ששבה אל עמה שבה אל אלקיה. ותאמר רות אל תפגעי בי לא תחטא עלי לא תסכין פגעין מני. לעזבך לשוב מאחרוך מ"מ דעתי להתגייר אלא מוטב על ירך מע"י אחר, כיון ששמעה כך התחילה כוודרת לפניה הלכות גרים:

באשר תליני אלין. ת"ר גר שבא להתגייר אומרים לו מה ראית שבאת להתגייר אי אתה יודע שישראל בזמן הזה בצרה דווים סחופים ומטורפים, אם אומר יודע אני ואיני כדאי מקבלים אותו מיד, ומודיעין אותו מקצת מצות קלות ומקצת מצות חמורות, ומודיעין אותו עון לקט שכחה ופאה ומעשר עני, ומודיעין אותו ענישן של מצות, אומרים לו הוי יודע שעד שלא באת למדה זו אכלת חלב אי אתה ענוש כרת", חללת שבת ענוש סקילה, וכשם שמודעים אותו ענישן של מצוץ כך מודיעים אותו שכרן, אומרים לו הוי

יודע שהעולם הבא אינו צפון אלא לצדיקים, וישראל בזמן הזה אינן יכולין לקבל לא רוב טובה ולא רוב פורענות, אם קבל עליו מלין אותו מיד ואין מרביץ עליו ואין מדקדקים עליו. אמר רבי אלעזר מאי קראה ותרא כי מתאמצת היא ללכת אתה ותחדל לדבר אליה, א"ל אסור לן יחוד באשר תליני אלין, אסור לן תחום שבת באשר תלכי אלך, מפקדינן אתרי"ג מצות עמך עמי, אסור לן ע"ז ואלקיך אלקי, ארבעה מיתות נמסרו לב"ד באשר תמותי אמות, שני קברים מתוקנים לב"ד ושם אקבר, מיד ותחדל לדבר אליה, ד"א א"ל בתי אין דרך בנות ישראל לילך לבתי טרטיאות ולקרקסיות באשר תלכי אלך, ואין דרכם של בנות ישראל לדור בבית שאין בו מזוזה באשר תליני אלין. אמר ר' אבהו בוא וראה כמה חביבין גרים לפני הקב"ה כיון שנתנה דעתה להתגייר השווה הכתוב אותה לנעמי שנאמר ותלכנה שתיהן עד בואנה בית לחם:

בתחלת קציר שעורים. א"ל שמואל בר נחמני אותו היום קצירת העומר היה, ותנינן תמן כל העירות הסמוכות לשם מתכנסות לשם כדי שיהא נקצר בעסק גדול, וי"א אבצן היה משיא את בנותיו, א"ר שמואל בר נחמני כל מקום שנאמר קציר שעורים בעומר הכתוב מדבר, קציר חטים בשתי הלחם הכתוב מדבר, קציר סתם משמש לכאן ולכאן:

ותהום כל העיר וגו', מה הזאת נעמי, א"ר יצחק אמרו הראיתם נעמי שיצאת מארץ לחוצה לארץ מה עלתה לה, א"ר יצחק אותו היום שבאת רות המואביה לארץ ישראל מתה אשתו של בועז, היינו דאמרי אינשי עד דלא שכיב שכבא קיימא מני ביתיה, א"ר נחמן בר יצחק אבצן זה בועז. וא"ר יצחק ק"כ משתאות עשה אבצן לבניו שנאמר ויהי לו שלשים נים (ושלשת) [ושלשים] בנות (שלשים בנות) שלח החוצה ושלשים בנות הביא לבניו מן החוץ, ובכלם לא זמן את מנוח, אמר כודנא עקרה מאי פרע לי, תנא וכלם מתו בחייו, והיינו דאמרי אינשי איקפל ואוליד חד טב משתינן זריז:

הזאת נעמי, שהיו בנות [בית] לחם משתמשות בתכשיטיה, זו היא נעמי שהיתה מגנה את הפז ביפיה. א"ר חייא כל היסורין קשים ושל עוני קשה מכלן. כל היסורים באים וכשהולכים להם מתחדש כמו שהיה, אבל יסורין של עוני מכהין עיניו של אדם שנאמר עיני דאבה מני עוני. מעשה בחסיד אחד שקבל עליו שלא יקבל מכל אדם כלום והיה לו בגד אחד וסדין אחד וכל הלילה היה צועק ובוכה ומתחנן ולא זו ממית עצמו עד לישב באשפה ובלו בגדים שעליו, פעם אחת נגלה עליו אליהו ז"ל בדמות ערבי ועמד כנגדו, א"ל רצונך שאלוה לך שני כספים ותהא נושא ונותן בהן ותחיה, א"ל הן, ונטל שני כספים והלך וקנה חפצים ונשתכר בהם, וכן ליום שני וביום שלישי ולא יצאת השנה עד שהעשיר ושכח עונת חסידותו ושמוש תפלתו, אמר לו הקב"ה לאליהו חסיד אחד היה לי בעולמי ועכבתו עלי, הלך כנגדו ומצאו במלאכת גדולה, אמר לו אני הוא שנתתי לך שני כספים חפש אחריהם ותנם לי שאני מבקש שתחזירם לי, חפש אחריהם ונתנם לו ולא יצא משם עד שירד מנכסיו ונכנס אותו ממון לטמיון וחזר על האשפה והיה יושב ובוכה, חזר עליו אליהו ז"ל אמר ליה מה ההוא סבא עביד, אמר ווי ליה לההוא גברא דאתהפוך עלוהי גלגלא ואתנחתא מנכסי, אמר לו נשבע אתה אם מחזירנא לך אותה שני כספים שאתה משמר עונת חסידותך ושמוש תפלתך, אמר לו הן, ונתן לו שני כספים ונשא ונתן בהם והעשיר. דבר אחר הזאת נעמי זו היא שמעשיה נאים ונעימים, לשעבר היתה מהלכת באסקפטיאות שלה ועכשיו מהלכת יחפה, לשעבר מתכסה בבגדי מילתין ופניה אדומות מכח מאכל ומשתה ועכשיו מתכסה בבגדי סמרטוטין ופניה ירוקין מרעבון, והיא אומרת אל תקראנה לי נעמי קראן לי מרא, אמר בר קפרא משל לפרה הדיוטות שהעמידה בעלה בשוק אמר רודיינית היא ומשוה תלמים היא, ואילין מכותא דאית בה מה אינון, כך אמר נעמי אני

מלאה הלכתי בבנים ובנות. דבר אחר שהייתי מעוברת. וה' ענה בי כמה דאת אמר אם ענה תענה אותו, דבר אחר כל עניניו לא הוי אלא בי:

ושמו בועז (ברמז ע"ז):

רות - פרק ב - המשך רמז תרא

אלכה נא השדה ואלקטה בשבלים, רבי ינאי אומר בת ארבעים שנה היתה, מכאן שאין קוראין בת אלא בת ארבעים שנה. ותלך ותבא ותלקט, אכתי לא אזלת ואת אמרת אתית, אמר ר' יהודה ברבי סימון התחילה מסיימת את הדרכים. ויקר מקרה, הרואה אותה היה מקרי קרי. והנה בועז בא מבית לחם (ברמז י"ח וברמז ס"א):

ויאמר בועז לנערו הנצב על הקוצרים, על כמה היה ממונה, א"ר אלעזר בר מריון על מ"ב, שכן מצינו בשלמה דעביד כן יכיל קאים, פחות מכאן לא ידע מהו דעביד, יתיר מכאן לא יכיל קאים:

למי הנערה הזאת, וכי לא היה מכירה, אלא כיון שראתה נעימה במעשיה, כל הנשים (עומדות) [שוחחות] ומלקטות וזו יושבת ומלקטת, כל הנשים מלקטות בין העמרים וזו מלקטת מן ההפקר, כל הנשים משחקות עם הקוצרים וזו מצנעת עצמה. ותשב מצד הקוצרים ולא בתוך הקוצרים, שתי שבלים לוקטת שלשה אינה לוקטת. ויאמר נערה מואביה היא אלא שחמותה מאלפא לה:

אל תלכי ללקוט בשדה אחר, על שם לא יהיה לך אלהים אחרים, וגם לא תעבורי מזה על שם זה אלי ואנוהו. ובו תדבקון ואתם הדבקים, עם נערוטי אלו הצדיקים התשחק בו כצפור ותקשרנו לנערותיך:

ויען בועז ויאמר לה הוגד הוגד לי, למה הוגד הוגד שני פעמים, אמר הוגד לי בבית הוגד לי בשדה. את אשר עשית את חמותך אחרי מות אישך אין צריך לומר בחיי אישך. ותעזבי אביך ואמך זו שכונתך. ד"א ותעזבי אביך ואמך זו ע"א שנאמר אומרים לעץ אבי אתה, וארץ מולדתך זו איפרכיא שלך. ותלכי אל עם אשר לא ידעת תמול ושלשום שאלו באת אצלנו מאתמול שלשום לא היינו מקבלים אותך שעדין לא נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית:

רות - פרק ב - רמז תרב

ישלם ה' פעלך, אמר לה מי שעתידי לשלם שכר לצדיקים הוא יתן שכרך. ותהי משכורתך שלמה, שלמה כתיב רמז לה שלמה יעמוד ממך. אשר באת לחסות תחת כנפיו, אמר ר' אבין כנפים לארץ מכנף הארץ זמירות שמענו, כנפים לשחר אשא כנפי שחר, כנפים לשמש שמש צדקה ומרפא בכנפיה, כנפים לכרובים וקול כנפי הכרובים, כנפים לחיות וקול כנפי החיות, כנפים לשרפים שש כנפים לאחד. אמר רבי אבין גדול כהן של גומלי חסדים שאין חסין לא בצל כנפי הארץ ולא בצל כנפי השחר ולא בצל כנפי השמש ולא בצל כנפי הכרובים ולא בצל כנפי החיות אלא בצלו של הקב"ה, הדא הוא דכתיב מה יקר חסדך אלהים ובני אדם בצל כנפיך יחסיון:

כי נחמתני וכי דברת על לב שפחתך, א"ל לא תימר כדין חס ושלוש מן האמהות את נמנית אי את נמנית אלא מן האימהות (ברמז ש"ז):

רות – פרק ב – רמז תרג

אמצא חן בעיניך אדוני כי נחמתני, מה נחמה נחמה א"ל עתידה את לעלות לגדולה ועתידין בניך להיות מנהיגין של ישראל, ועתידה את ללבוש כתר מלכות, ואע"פ שאת רואה עצמך שאת עניה עתיד לצאת ממך מי שמקדיש מאה ככרי זהב, שנאמר (ואני) [והנה] בעניי הכינותי וגו', וכי עני מקדיש כל הככרים הללו של זהב וכסף, אלא ביום שהרג דוד את גלית השליכו עליו בנות ישראל כל הכסף והזהב הזה והקדישו לבית המקדש, וכשבא רעב שלש שנים בקשו ממנו ישראל ליתן ולא רצה ליתן להם כלום, אמר לו הקב"ה לא קבלת עליך להחיות בו נפשות חיך שאין המקדש נבנה על ידך אלא על ידי שלמה, דכתיב ויהי דבר ה' אל נתן לאמר לך ואמרת וגו' אשר יצא ממעיך הוא יבנה הבית לשמי. תניא אמר רבי חנינא בן גמליאל מפני מה גרים בזמן הזה מעונים ויסורים באים עליהם מפני שלא קיימו עליהם שבע מצות שקבלו עליהם בני נח, רבי יוסי אומר גר שנתגייר כגטן שנולד דמי אלא לפי שאין מדקדקין במצות, אבא חנן משום רבי אליעזר אמר לפי שאין עושין מאהבה אלא מיראה, אחרים אומרים מפני ששהו עצמו ליכנס תחת כנפי השכינה, אמר רבי אבהו מאי קראה, דכתיב ישלים ה' פעלך וגו' אשר באת לחסות תחת כנפיו:

ויאמר לה בועז לעת האוכל, רבי יוחנן אומר מדבר בדוד, גושי הלום הקרבי למלכות כמה דאת אמר כי הביאותני עד הלום. ואכלת מן הלחם מלחמה של מלכות כמה דאת אמר ויהי לחם שלמה ליום אחד. וטבלת פתך שנטלטלה מלכותו. ותאכל ותשבע ותותר, ותאכל בעולם הזה, ותשבע לימות המשיח, ותותר לעולם הבא. ויצבט לה קלי שחזרה למלכותו. דבר אחר מדבר בחזקיהו וכו'. וטבלת פתך בחומץ אלו היסורין, מדבר במנשה וכו', וטבלת פתך בחומץ זה לכלוך מעשים. ותשב מצד הקוצרים שנטלטלה מלכות, ויצבט לה קלי וישמע תחנתו וישיבהו למלכותו וכו', מדבר במלך המשיח. וטבלת פתך בחומץ, שנטלטלה מלכותו לשעה כגואל ראשון כך גואל אחרון נכסה וחזר ונגלה, מדבר ברות. גושי הלום קרבי להכא, ואכלת מן הלחם מלחמן של קוצרים, וטבלת פתך בחומץ מכאן להבא, ואכלת מן הלחם מלחמן של קוצרים, וטבלת פתך בחומץ מכאן שהחומץ יפה לשרב, אמר ר' יונתן מכאן שהיו מוציאין מיני חמוצין לגרנות:

רות – פרק ב – רמז תרד

אמר רבי יצחק בא הכתוב לומר כשאדם עושה מצוה יעשה בלב שלם, אילו היה יודע ראובן שהכתוב מכתוב עליו וישמע ראובן ויצילהו מידם בכתפו היה מטעינו ומוליכו אצל אביו, אילו היה יודע אהרן שהכתוב מכתבו וראך ושמח בלבו בתופים ובמחולות היה יוצא, אילו היה יודע בועז שהכתוב מכתבו ויצבט לה קלי עגלים פטומות היה מאכילה, רבי כהן ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי יהושע בן לוי לשעבר אדם עושה מצוה נביא כותבה, ועכשיו אדם עושה מצוה מי כותבה, אליהו ומלך המשיח והקב"ה חותם על ידיהם שנאמר אז נדברו יראי ה' איש אל רעהו ויקשב ה' וישמע ויכתב:

ותאכל ותשבע ותותר, אמר רבי יצחק כתיב צדיק אוכל לשובע נפשו זו רות המואביה, וא"כ שמעת מינה תרי או שרתה ברכה בידי של צדיק או במעיה של צדקת, אבל מה דכתיב ותאכל ותשבע ותותר נראים הדברים שהברכה שרתה במעיה של צדקת:

וגם אל תשולו לה, רבי יוחנן הוה מבדר סלעים כדי שיזכה בהם ר"ש בר בא, ר"ח רבה הוה מפקיר גדישים כדי שיזכה בהן [ר"ש בן חלפתא]. כיון שנתרחקה אמר בועז לנערו אל תבוזו לה ולא תגערו בה, ואל תשימוה

דבר קשה שהיא בת מלכים, גם בין העמרים תלקט ולא תכלימוה, אמר אינה מקבלת, א"ל וגם שול תשולו לה מן הצבתים ולא תודיעוה אלא אתם רואים עומר יחידי עשו אותה שכחה. בוא וראה כמה גדולה מצות שכחת העומר, מעשה בחסיד אחד ששכח עומר בשדהו ועשה אותו היום סעודה ושמחה גדולה, אמר מצוה זו באה לידינו בלא כוונה נשמח עליה. ולא יפקעו בך בשדה אחר אלו עובדי אלילים שהן חשודין אפילו על הבהמה, ומטב לנו שתביא מעט בצלו של זה ולא הרבה ממקום אחר ותוציא שם רע על משפחתנו:

ותאמר שם האיש אשר עשיתי עמו. תני רבי אושעיא יותר ממה שבעת הבית עושה עם העני העני עושה עם בעל הבית, שכן אמרה לנעמי שם האיש אשר עשיתי עמו, אשר עשה עמי אין כתיב כאן אלא אשר עשיתי עמו, פעולות הרבה פעלתי עמו בפרוסה שהאכילני:

ותאמר נעמי ברוך הוא לה' אשר לא עזב חסדו עם החיים שזנן ופרנסן, ועם המתים שנטפל להם בתכריכיהם, אר"ש בוא וראה כמה כחה של צדקה, בועז גדול הדור היה ואת אמרת האיש טפל לה, קרוב לנו האיש מגואלינו הוא:

רות - פרק ג - המשך רמז תרד

הנה הוא (יד) זורה את גורן, אמר ר' אבא בר כהנא מכאן לתלמיד חכם שלא יצא יחידי בלילה, רבי יצחק אמר מהכא ויאבק איש עמו, ר' אבהו אמר מהכא וישכם אברהם בבקר, רבנן אמרין מהכא לך נא ראה, רבא אמר מהכא ויזרח לו השמש:

ורחצת וסכת ושמת שמלותיך, ובאת והלכה ובאת עד שמצאה בני אדם המהוגנים לילך עמהם. ויאמר בועז למי הנערה הזאת וכי דרכו של בועז לשאול בנערה, אמר רבי אלעזר דבר חכמה ראה בה שתי שבלים לקטה שלש לא לקטה, במתניתא תנא דבר צניעות ראה בה עומד מעומד (יושבת) [נופלת] מיושב. וכה תדבקין עם נערותי, וכי דרכו של בועז לדבר עם הנערות, אמר רבי אלעזר כיון דחזא ותשק ערפה וגו' אמר שרי לאדבוקי בה. גושי הלום רמז לה עתידה מלכות בית דוד לצאת ממך דכתיב ויבא המלך דוד וישב לפני ה' ויאמר מי אנכי וגו' ומי ביתי כי הביאותני עד הלום. וטבלת פתך בחומץ, מכאן שהחומץ יפה לשרב. [ותשב מצד הקוצרים], אמר רבי שמואל רמז לה עתידה מלכות בית דוד שתחלק. ותאכל ותשבע ותותר, אמר ר' אלעזר ותאכל בימי דוד ותשבע בימי שלמה. ותותר בימי חזקיה ואבע"א ותאכל בימי דוד ושלמה, ותשבע בימי חזקיה, ותותר בימי רבי, דאמר מרי, דאמר מרי אהוריריה דר' היה עתיד משבור מלכא. במתניתא תנא ותאכל בעולם הזה, ותשבע לימות המשיח, ותותר לעולם הבא:

ותאמר רות המואביה אל נעמי, אמר ר' יוחנן ודאי מואביה היא שהוציאה עילה על אותו צדיק, הוא אמר לה וכה תדבקין עם נערותי והיא אומרת לחמותה עם הנערים אשר לי תדבקין, ואף נעמי אמרה ברוח הקדש טוב בתי כי תצאי עם נערותי. אמר רבי שמואל בר נחמני כל מקום שנאמר עד כלות קציר השעורים וקציר החטים שלשה חדשים. ושמת שמלותיך, וכי ערומה היתה אלא אלו בגדי שבת, מכאן אמר רבי חנינא צריך אדם שיהיו לו שני עטיפין אחד של חול ואחד של שבת, כדדרש רבין בצבורא אמר ווי לן כעטיפתנו בחול כך עטיפתנו בשבת:

וירדת הגורן, וירדתי כתיב, אמרה לה זכותי תרד עמך. דבר אחר וירדת הגורן מכאן שאין מעמידין את הגורן אלא בנמוך שבעיר, ר"ש בן חלפתא קבל חד חקל קדמוי דר' חייא רבה כו', אמר ליה אתיה עד מאה כורין, אמר ליה אין עקימת אאידרך, אמר ליה בגבוה של עיר, א"ל ולא כן כתיב וירדת הגורן, (אמר ליה) זיל

כפי תיבנא ואשכחת שארא. ותאמר כל אשר תאמר אלי אעשה, אלי קרי ולא כתיב, אמרה לה אף על פי שהדור הזה שטוף בעבירות שמא יבא אחד ויפגע בי אע"פ כן כל אשר תאמר אלי אעשה אלי יסורו הדברים ותרד הגורן זה שאמר הכתוב אני ידעתי נאם ה' (ברמז של"א):

ויאכל בועז וישת וייטב לבו, מלמד שאכל מיני מתיקה אחר סעודה, מלמד שהמתיקה מרגלת הלשון לתורה. דבר אחר וייטב לבו שברך על מזונו הטוב והמטיב. דבר אחר שעסק בתורה שנקרא לקח טוב. ד"א בקש אשה שנאמר מצא אשה מצא טוב:

רות - פרק ג - רמז תרה

רבי יהודה נשיאה בעא קומי ר' פנחס בריה דרבי שמעון בועז גדול הדור הוא ואת אמרת ויבא לשכב בקצה הערמה, אמר ליה לפי שהיה אותו דור שטוף בעבירה והיו נותנים שכר לזונות מן הגרנות שנאמר אהבת אתן על כל גרנות דגן, ולא עוד שהצדיקים רחוקים מן הגזל לפיכך ממונם חביב עליהם:

רות - פרק ג - רמז תרו

ויהי בחצי הלילה. זה שאמר הכתוב חצות לילה אקום להודות לך, כך אמר דוד חייב אני לקום להודות לך על מה שעשית לזקני וזקנתי בחצי הלילה שנאמר ויהי בחצי הלילה ויחרד האיש וילפת, שאילו התחיל לה קללה אחת מהיכן הייתי עומד נתן בלבו וברכה ברוכה את לה' בתי:

ויחרד האיש, זש"ה חרדת אדם יתן מוקש, חרדה שהחריד יעקב ליצחק דכתיב ויחרד יצחק וכו', בדין היה לקללו אלא ובוטח בה' ישוגב, נתן בלבו וברכו שנאמר גם ברוך יהיה, ברוכה את לה' בתי, וילפת לפפתו כחזזית והתחיל למשמש בשערה ואומר שרוחות אין להם שער, א"ל רוח את או אשה את א"ל אשה אנכי, פנויה את או אשת איש את, א"ל פנויה אנכי, טהורה את או טמאה את, א"ל טהורה אנכי, א"ל מי את ותאמר אנכי רות אמתך, אמר רבי ברכיה ארורים הרשעים להלן ותתפשוהו בבגדו ותאמר שכבה עמי כבהמה, ברם הכא ופרשת כנפך על אמתך:

ברוכה את לה' בתי, ר' יוחנן אמר לעולם אל ימנע אדם עצמו מלילך אחר הזקן שיברכו, בועז בן שמונים שנה היה ולא נפקד כיון שהתפללה עליו אותה צדקת נפקד, רות בת ארבעים שנה היתה ולא נפקדה כיון שברכה אותו צדיק נפקדה שנאמר ברוכה את לה' בתי:

לבלתי לכת אחרי הבחורים, א"ר יוחנן אוהבת אשה בחור מסכן מזקן עשיר:

כי גואל אנכי וגם יש גואל קרוב ממני, זה טוב, רישב"ל אמר טוב ואלימלך ושלמון אחים היו, ובעז בן אחיו. אשר לאחינו לאלימלך, מכאן שקורא אדם לדודו אחיו:

ליני הלילה, בעולם הזה שדומה ללילה. והיה בבקר העולם הבא, אם יגאלך טוב זה הקב"ה, יגאל ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי חי ה':

חי ה' שכבי עד הבקר, ר' יודן אמר כל הלילה היה יצר הרע מקנטרו ומצערו ומפתהו בדברים היא פנויה ואתה פנוי, אתה מבקש אשה והיא מבקשת איש עמוד ובוועלה ותקנה אותה בביאה, ונשבע חי ה' ליצרו. ולאשה אמר שכבי עד הבקר (ברמז קל"ז):

ותשכב מרגלותיו עד הבקר ותקם בטרם יכיר, בטרם כתיב, מלמד ששהתה שש שעות שוכבת מרגלותיו. ויאמר אל יודע אמר לבן ביתו אל יודע, כל אותו הלילה היה בועז שטוח על פניו ואומר רבש"ע גלוי וידוע לפניך שלא נגעתי בה אל יודע שלא יתחלל שם שמים בפרהסיא. ויאמר הבי המטפחת מלמד שמדבר עמה לשון זכר שלא ירגישו בה אחר מן הבחורים, ואחזי בה ותאחז בה, מלמד שהיא אחזה כזכר. וימד שש שעורים (ברמז קב"ה):

אל תבואי ריקם אל חמותך, לא כריקם של מצרים, ולא כריקם של עולי רגלים ולא כריקם של עבד עברי, אלא הדא דתנינן תמן הראיה מעה כסף והחגיגה שתי כסף. ותאמר שבי בתי, רב הונא ור' ירמיה בש"ד שמואל הן של צדיקים הן, ולאן שלהן לאו. ויבא העיר לא היה צריך קרא למימר אלא ותבא העיר, אלא מלמד שהיה הולך אחריה עד שהגיעה לפתחה של עיר:

רות - פרק ד - המשך רמז תרו

ובועז עלה השער והנה הגואל עובר, אחורי תרעא הוה קאי, אמר ר' ברכיה כן דרשו שני עמודי עולם רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אומר רות עשתה את שלה ובוועז עשה את שלו, אמר הקב"ה אף אני אעשה את שלי, ורבנן אמרין אפילו היה בסוף העולם הטיסו הקב"ה והביאו כדי שלא יהא אותו צדיק יושב ומצטער:

וימר סורה שבה פה פלוני אלמוני, אר"ש בר נחמני אלם היה בדברי תורה שאמר ראשונים לא מתו אלא בשביל שנטלו אותה אני אלך ואטלה לי שאני מערב פסול בבני, ולא היה ידוע שכבר נתחדשה הלכה עמוני ולא עמונית מואבי ולא מואבית:

ויקח בועז עשרה אנשים. אמר רב נחמן אמר רב הונא מנין לברכת חתנים בעשרה שנאמר ויקח בועז עשרה אנשים, ר' אבהו אמר מהכא במקהלות ברכו אלהים וגו', ורב נחמן מיבעי ליה כדתניא רבי מאיר אומר מנין שאפילו עוברין שבמעי אמן אמרו שירה שנאמר במקהלות ברכו אלהים וגו', ואידך אמר לך אם כן לימא קרא מבטן מאי ממקור על עסקי מקור, ור' אבהו בהאי קרא דרב נחמן מאי עביד ליה, ההוא למדרש עמוני ולא עמונית, דאי סלקא דעתך לברכה לא סגי בלאו זקנים, ואידך אי סלקא דעתך למדרש ביה לא סגי בלאו עשרה אין לפרסומי מילתא:

ויאמר שבו פה, א"ר אלכסנדר מוכאן שאין רשות קטן לישב אלא אם כן נותן לו הגדול רשות, א"ר יצחק מוכאן לבית דין של מטה שממנין זקנים לשיבה שלהם:

מאת רות המואביה אשת המת קנית. קניתי כתיב שמא תאמר יש לי אשה ובנים הריני מכניסה לתוך הבית ומניחה על מנת שלא אזקק לה כדיי שלא יתגרו בה אחד מן הנערים, וכיון ששמע הגואל כן מיד ויאמר הגואל לא אוכל לגאל לי:

וזאת לפני בישראל, רבי חנינא בר פפא פתר קריא בישראל וזאת לפני בישראל על הגאולה אתמול הייתם מקלסין על הגאולה שנאמר זה אלי ואנוהו ועכשו על התמורה וימירו את כבודם:

שלף איש נעלו, חזרו להיות קונים במנעל וסנדל, חזרו להיות קונים בקצצה. מהו בקצצה א"ר יוסי בר אבין כל מי שמוכר את שדהו לכותי הקרובים היו מביאין חבית מלאים אגוזים וקליות ושוברים לפני התינוקות והתינוקות מלקטין ואומרים נקצץ איש פלוני ממשפחתו, חזרו להיות קונים בכסף ובשטר

ובחזקה, ושלשתן בפסוק אחד שדות בכסף יקנו וכתוב בספר וחתום והעד עדים, שדות בכסף יקנו זה הכסף, וכתוב בספר זה השטר, והעד עדים אלו עדי חזקה:

וזאת לפנים בישראל על הגאולה, זו מכירה. וכן הוא אומר ואם לא יגאל ונגרע מערכך, תמורה זו חליפין וכה"א לא יחליפנו ולא ימיר אותנו. לקיים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו. מי נתן למי, בועז נתן לגואל, ר' יהודה אומר גואל נתן לבועז. תנא קונין בכלי אע"פ שאין בו שוה פרוטה, א"ר נחמן לא שנו אלא בכלי דכתיב נעלו נעל אין פירות לא, ורב ששת אמר אפילו בפירות דכתיב לקיים כל דבר שלף איש נעלו, ורב נחמן אמר לקיים כל דבר הנקנין במנעל, ורב ששת מה נעל דבר המסויים אף כל דבר המסויים לאפוקי חצי רמון וחצי אגוז דלא:

יתן ה' את האשה הבאה אל ביתך וגו', לא הוה צריך קרא למימר אלא כלאה וכרחל, אלא אע"פ שיצא בועז וכל סנהדרין שלו מלאה היו מודים שעקר הבית היתה רחל שלא נשתעבד יעקב בבית לבן אלא בשביל רחל:

יתן ה' את האשה. א"ר אחא כל הנושא אשה כשרה כאלו קיים כל התורה מראש ועד סוף, ועליו הוא אומר אשתך כגפן פוריה, לפיכך נכתבה אשת חיל מאלף ועד תי"ו. ואין הדורות נגאלים אלא בשכר נשים צדקניות שיש בדור, שנאמר זכר חסדו ואמונתו לבית ישראל, לבני ישראל אין כתיב כאן אלא לבית ישראל:

רות - פרק ד - רמז תרז

מעשה בחסיד אחד שירד מנכסיו והיתה אשתו כשרה לסוף נעשה שכיר, פעם אחד היה חורש בשדה פגע בו אליהו ז"ל בדמות ערבי אחד, א"ל יש לך שש שנים טובות אימתי אתה מבקש אותם עכשו או בסוף ימך, א"ל קוסם אתה אין מה ליתן לך אלא הפטר מעלי בשלום וחזר אצלו עד שלש פעמים, בפעם שלישית א"ל אלך ואמלך באשתי, הלך אצל אשתו וא"ל בא אלי אתך והטריח אותו עד שלש פעמים וא"ל יש לך שש שנים טובות אימתי אתה מבקש אותם עכשו או בסוף ימך, א"ל ומה את אומרת, א"ל לך אמור לו הבא אותם עכשו, א"ל לך הבא אותם עכשיו, א"ל לך לביתך ואין אתה מגיע לשער חצרך עד שתראה ברכה פרוסה בבית והיו יושבים בניו לחפש בידם בעפר ומצאן ממון שיזונו בו שש שנים וקראו לאמן, ולא הגיע לשער עד שיצאת אשתו לקראתו ובשרה אותו, מיד הודה להקב"ה ונחה דעתו עליו, מה עשתה אשתו הכשרה א"ל מכל מקום כבר משך עלינו הקב"ה חוט של חסד ונתן לנו ממון מזון שש שנים נעסוק בגמילות חסדים שנים הללו שמא הקב"ה מוסיף לנו משלו, וכן עשתה, כל מה שעשתה בכל יום ויום אמרה לבנה קטן כתוב כל מה שאנו נותנין וכן עשה, לסוף שש שנים בא אליהו ז"ל אמר לו כבר הגיע עונה ליטול מה שנתתי לך, א"ל כשנטלתי לא נטלתי אלא מדעת אשתי אף כשאני מחזיר לא אחזיר אלא מדעת אשתי, הלך אצלה אמר לה כבר בא הזקן ליטול את שלו, א"ל לך אמור לו אם מצאת בני אדם נאמנים ממנו תן להם פקדונך, וראה הקב"ה דבריהם וגמילות חסדים שעשו והוסיף להם טובה על טובה, לקיים מה שנאמר והיה מעשה הצדקה שלום:

רות – פרק ד – רמז תרה

ויהי ביתך כבית פרץ. אמר רבש"ע כל בנים שאת עתיד ליתן לי יהו מן הנערה הזאת, ודכוותה ויעתר יצחק לה' לנוכח אשתו, מלמד שהיה יצחק שטוח כאן ורבקה שטוחה כאן, ואומר רבש"ע כל בנים שאתה נותן ליתן לי יהו ממנה:

ויקח בועז את רות וגו', א"ר נחוניא עקר מיטרין לא הוה לה, וגלף לה הקב"ה:

ותאמרנה הנשים אל נעמי וגו'. אמר רב הונא מברכתן של נשים לא נתקעקע ביצתו של דוד מעתליה, א"ר חייא כל ראשי פסוקים של רות ווי"ן בר מח' פסוקים, שנדבקה לברית שנתנה לח' ימים לפיכך ווי"ן, ווי לדוד ששפטו את שופטיהן, ווי לדוד שגבוריו ירודין:

ויקח בועז את רות, אמרו אותה הלילה שבא עליה מת:

ויתן ה' לה הריון, כל הנשים יולדות למנין הריו"ן ימים:

הלא היא טובה לך משבעה בנים, ר' יהודה אומר משבעה ראשי אבות האמורין להלן אצם הששי דויד השביעי, ר' נחמיה אומר משבעה ראשי אבות שנולדו מיהודה עד בועז שנאמר אלה תולדות פרץ וגו':

רות – פרק ד – רמז תרט

אלה תולדות פרץ. כל תולדות שבמקרא חסרין בר מן תרין אלה תולדות השמים והארץ, ודין, ומה אינון חסרין, ר' יודן בשם ר' ראובן ו' כנגד ששה דברים שנטלו מאדם הראשון, זיוו, וחיי, וקומתו, ופירות הארץ, ופירות האילן, ומאורות. זיוו מנין משנה פניו ותשלחהו, חיי מנין כי עפר אתה ואל עפר תשוב, קומתו מנין ויתחבא האדם ואשתו שנעשה קומתו של מאה אמה, פירות הארץ ופירות האילן מנין ארורה האדמה בעבורך מאורות מנין ואדם ביקר בל ילין, ועוד אין חוזרין למקומן עד שיבא בן פרץ. אלה תולדות פרץ מלא וא"ו אלו הן, זיוו, וחיי, וקומתו, פירות הארץ, ופירות האילן, ומאורות. זיוו מנין ואוהביו כצאת השמש בגבורתו, חיי מנין כימי העץ ימי עמי, קומתו מנין ואולך אתכם קוממיות. תנא ר' חייא בקומה זקופה ואין יראים מכל בריה, ר' יהודה אומר מאה אמה, ר"ש אומר מאתים אמה, ר' אלעזר אומר שלש מאות אמה, קו"ף מאה, מיות מאתים, ר' אבהו אומר תשע מאות אמה, ר' ברכיה בש"ר דוסא אמר מהכא כימי העץ ימי עמי שקמה זו עושה בארץ שש מאות שנה והולד יוצא מאמו גרדומא, צא וחשוב אמה ומחצה בכל יום הרי תשע מאות אמה, פירות הארץ ופירות האילן מנין כי זרע השלום הגפן תתן פריה והארץ תתן יבולה, מאורות מנין והיה אור הלבנה כאור החמה:

איכה

איכה – פתיחתא – רמז תתקצה

איכה ישבה בדד. רבי פנחס פתח ואם עד אלה לא תשמעו לי, רבי אליעזר ורבי יהושע, ר' אליעזר אומר אין הקב"ה מביא פורענות על ישראל עד שהוא מעיד תחלה וכו' (כדאיתא באיכא רבת). כה אמר ה' התבוננו וקראו למקננות וגו', רבי יוחנן וריש לקיש, רבי יוחנן אמר משל למלך שהיו לו שני בנים, כעס על האחד נטל המקל וחבטו והגלהו ואמר אוי לזה מאיזו שלוה נגלה, כעס על השני נטל את המקל וחבטו והגלהו

אמר אנא הוא דתרבותי בישא, כן גלו עשרת השבטים אמר הקב"ה עליהם אוי להם כי נדדו ממני, כיון שגלו יהודה ובנימין כביכול אמר הקב"ה אוי לי על שכרי. ריש לקיש אמר משל למלך שהיו לו שני בנים כעס על הראשון נטל המקל וחיטו ופרפר ומת, התחיל מקונן עליו. כעס על השני ונטל המקל וחיטו ופרפר ומת, אמר מעתה אין בי כח לקונן קראו למקוננות, כך גלו עשרת השבטים התחיל מקונן עליהם שמעו את הדבר הזה אשר אנכי נושא עיכם קינה בית ישראל, כיון שגלו יהודה ובנימין אמר הקב"ה מעתה אין בי כח לקונן כביכול אלא התבוננו וקראו למקוננות גו' עינינו דידי ודידהון, עפעפינו דידי ודידהון, א"ר אלעזר משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה מזדעזע מהן עד שכפת ידו של בנו לאחוריו, כך הקב"ה אמר לנבוכדנאצר עלה על ירושלים והיה מתירא עד שכפת יד מיכאל לאחוריו שנאמר כי מאסו את תורת ה' צבאות ואת אמרת קדוש ישראל נאצו, כי מאסו את תורת ה' צבאות זו תורה, כי מאסו את תורת ה' צבאות זו תורה שבכתב, ואת אמרת קדוש ישראל נאצו זו תורה שבעל פה:

איכה – פתיחתא – רמז תתקצו

אמרו בשעה שבקש הקב"ה להחריב את בית המקדש, אמר כל זמן שאני כתובה אין האויבים נוגעים בה, אלא אכבוש עיני ממנה ואשבע עליה שלא אזקק לה עד עת קץ ויבאו אויבים ויחריבו אותה, מיד השיב הקב"ה ימינו והחזירה לאחוריו שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב, באותה שעה נכנסו אויבים להיכל ושרפוהו באש, כיון ששרפוהו אמר הקב"ה שוב אין לי מושב בארץ כל הארץ לא שלי הוא אלא אסלק שכינתי ממנה, באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו, בכה הקב"ה ואמר מה עשיתי שהשריתי שכינתי למטה בשביל ישראל ועכשו שחטאו חזרתי למקום הראשון ח"ו שהייתי שחוק לאומים ולעג לבריות, באותה שעה בא מטטרון ונפל על פניו ואמר לפניו רבש"ע אני אבכה ואתה לא תבכה, אמר לו למה אין אתה מניח אותי לבכות אכנס למקום שאין לך רשות ליכנס ואבכה שנאמר ואם לא תשמעוה במסתרים תבכה נפשי מפני נוח, אמר להם הקב"ה למלאכי השרת בואו אני ואתם ונלך לביתי ונראה מה עשו לו האויבים, מיד הלך הקב"ה ומלאכי השרת וירמיה לפניו, כיון שראו בית המקדש אמר בודאי זה היה ביתי וזה היה מנוחתי שבאו האויבים שם ועשו כרצונם, באותה שעה היה הקב"ה בוכה וצועק ואומר בני היכן הם, כהני ולויי היכן הם, אדירי היכן הם, ומה אעשה כמה פעמים התריתי בכם שתחזרו בתשובה ולא אביתם, אמר לו הקב"ה לירמיה מה אתה רואה היום, אני דומה לאחד שהיה לו בן ועשה לו חופה ומת בתוך חופתו ואין לך כאב לא עלי ולא על בני, לך וקרא לאברהם יצחק ויעקב ומשה מקבריהם כי הם יודעים לבכות, אמר לפניו רבש"ע איני יודע היכן משה קבור, אמר לו לך ועמוד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם עמוד וראה צאנך שקרעוהו אויבים, מיד הלך ירמיה למערת המכפלה לאבות העולם ואמר להם עמדו שהגיע זמן שאתם מתבקשים לפני הקב"ה, אמרו לו מה היום מימים שאנו מתבקשים לפני הקב"ה, אמר איני יודע מפני שהיה ירא לומר להם חרבן בית המקדש אמר עכשו יאמר לי בימך היתה זאת לבנינו, הניחם ירמיה והלך ועמד על שפת הירדן וקרא בן עמרם בן עמרם שהגיע זמן שאתה מתבקש לפני הקב"ה, אמר לו מה היום מימים שאני מתבקש לפני הקב"ה, אמר לו איני יודע, שהיה ירא לומר חרבן בית המקדש, הניח את ירמיה והלך אצל מלאכי השרת שהיה מכיר אותם משעת מתן תורה, אמר להם משרתים עליונים אתם יודעים מפני מה אני מתבקש לפני הקב"ה, אמרו לו בן עמרם אינך יודע שבית המקדש היה קיים ועכשו הרי הוא חרב בימי ירמיה וישראל גלו ואתה מתבקש לספוד ולבכות, מיד קרע בגדי כבוד שהלבישו הקב"ה והניח ידו על ראשו והיה צועק ובוכה והלך אצל אבות העולם, אמר לו אביו עמרם מה זאת לך בני, אמרו לו אבות העולם משה רועה ישראל מה היום מימים, אמר להם אבות אבותי אין אתם יודעים שבית המקדש חרב וישראל גלו לבין אומות העולם, מיד

הניחו ידיהם על ראשם וקרעו בגדיהם והיו צועקים ובוכים והולכים עד שערי בית המקדש, כיון שראה אותם הקב"ה חגר שק ותלש בשערו ואלמלא מקרא כתיב אי אפשר לאמרו, הדא הוא דכתיב ולקרח ולגור שק, והיו בוכים והולכים משער לשער כאדם שמתו מוטל לפניו, והקב"ה מספיד ואומר אוי לו למלך שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח, או להם לזקנים שבזקנותם חרב ביתם, הניח אברהם ידו על ראשו וידו אחת חזר לאחוריו והיה צועק ובוכה ואמר רבש"ע בני היכן הם, ואמר לו הקב"ה ענן בא עליהם ושבה אותם, אמר לפניו רבש"ע למאה שנה נתת לי בן והייתי שמח בו שמחה גדולה ובשעה שאמרת לי העלהו לעולה שמחתי ולא עכבתי על דבריך ובאו מלאכי השרת ואמרו זה לזה כך אמרנו זה לזה בשעה שהלך אברהם ועקד את יצחק בנו על גבי המזבח בואו ונראה את הבן שנתן לו בקהיות שנים למאה שנה ואינו חס עליו ועכשו לא תזכור זאת ותרחם עליו, פתח ואמר המקרא הזה מי יתן ראשי מים וגו':

איכה – פתיחתא – רמז תתקצז

אמר יצחק לפני הקב"ה רבש"ע בני היכן הם, אמר לו נמסרו ביד צריהם כצאן לטבח, אמר לפניו רבש"ע בשעה שאמר לי אבא כפות עצמך על גבי המזבח לא עכבתי על דבריך, עכשו לא תזכור לי זאת ותרחם על בני, פתח ואמר שמעתי ותרגז בטני וגו', אמר יעקב לפני הקב"ה רבש"ע בני היכן הם, אמר לו עין הרע שלטה בהם והגלו אותם לבבל, פתח ואמר קלים היו רודפינו מנשרי שמים, אמר משה לפני הקב"ה רבש"ע לשוא רדפתי לפניהם לשוא נפלו עצמותי במדבר, פתח ואמר מי יתן לי אבר כיונה", באותה שעה עמדו כלם באגודה אחת והיו צועקים ובוכים, אמר להם הקב"ה אבות העולם למה אתם בוכים, אמר להם אוי לזקן שבקטנותו הצליח ובזקנותו לא הצליח, אוי לו למלך שנשבו לו בניו בחייו, אוי לו למלך שהיה שחוק לכל בריותיו שנאמר הייתי שחוק לכל עמי, אמר לפניו רבש"ע שמא אין חזרה לבנים, אמר להם אל תאמרו כך יש דור שהוא מצפה למלכותו מיד הם נגאלים שנאמר ויש תקוה לאחריהם נאם ה' ושבנו בנים לגבולם, באותה שעה אמר לו משה הלך לפני שאלך ואביאם ונראה מי מניח ידו עליהם, אמר לו אי אפשר לילך בדרך מפני הההרוגים, אמר לו אעפ"כ אלך, מיד הלך משה וירמיה לפניו, כיון שהגיעו לנהרות בבל ראוהו למשה ואמרו זה לזה בא בן עמרם מקברו לפדותנו מצרינו, יצאה בת קול ואמרה משה גזרה היא שנגזרה, אמר להם בני להחזיר אתכם אי אפשר אלא המקום יפדה אתכם במהרה, הניחן באותה שעה בבכיה גדולה עד שעלתה בכיתן למרום שנאמר על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו, כיון שבא אצל אבות אמר להם מה עשו אויבים לבנינו, אמר להם מהם הרגו בחרב ומהם כפתו ידיהם לאחוריהם ומהם מופשטים ערומים ומהם מושלכים בחמה רעבים וצמאים, מיד פתחו פיהם ואמרו היכי הויתון כיתמי כמאן דלית ליה אבא, היכי הלכתון בטורי ובחצצי בלא מסאנא ובלא סנדל, היכי טעניתון מטול דחלא, היכי כפיתון ידיכון לאחוריכון, פתח משה ואמר ליט שמשא אמאי לא חשיכת בשעתא דעאל סנאה לבי מקדשא אהדר ליה ואמר משה רעיא מהימנא היכי הוה חשיבא לי לא שבקין לי לא רפו לי כי נקיטו לי בשתיך שוטי דנורא ומהו לי ואמרו לי פוק אנהר, פתח משה ואמר על זיווך מקדשא היכי חשך ווי דמטא זימנא מטא עידנא דמקדשא חרב והיכלא מיקליא ודרדקי דבי רב מתקטלים ואבהתכון אזלין בשביה וגלו:

איכה – פתיחתא – רמז תתקצח

תוב פתח (אברהם) [משה] ואמר בחייכון כשדאי לא תקטלון קטלא אכזראה ולא תשוו כלאה גמירא ולא תקטלון ברא באנפי אבא וברתא באנפי אמא דמטא זמנא דמרי שמיא חושבנא חשיב מנכון, וכשדאי

רשיעי לא עבדין הכי מנחין ליה לברא בכנפא דאמיה ואמרין ליה לאבוה קום נכסיה ואמיה בכיא ונתרא אמיה דמעא ואבוה תלא ליה רישיה:

עתידי הקב"ה להפוך תשעה באב לשמחה שנאמר כה אמר ה' צבאות צום הרביעי וצום החמישי וצום השביעי וצום העשירי יהיה לבית יהודה לששון ולשמחה ולמועדים טובים, ולבנות את ירושלים הוא בעצמו ולקבץ גליות ישראל לתוכה, שנאמר בונה ירושלים ה' נדחי ישראל יכנס. א"ר יוחנן כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה שנאמר שמחו את ירושלים וגילו בה כל אוהביה שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה, וכל מי שאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה שנאמר שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה. דברי ירמיהו בן חלקיהו אמר רבי שמלאי מאי דכתיב עד מתי פתיים תאהבו פתי תאהבו כתיב, אמר הקב"ה בנוהג שבעולם אדם אוכל צחנה שני ימים או שלשה ימים ונפשו קניטא עליו ואתם הרי כמה שנים אתם עו"א שכתוב בה צא תאמר לו צואה תאמר לו ואין נפשכם קניטא:

איכה – פתיחתא – רמז תתקצט

אמר רבי שמעון כל מה שכתוב ישראל לגנאי כתוב ברחב לשבח, ברחב כתיב השבעו נא לי בה' כי עשיתי עמכם חסד, ובישראל כתיב ואם חי ה' יאמר לכן לשקר ישבעו. ברחב כתיב והחיייתם את אבי ואת אמי, ובישראל כתיב אב ואם הקלו בך. ברחב כתיב ותטמנם בפשתי העץ, ובישראל כתיב אומרים לעץ אבי אתה. ברחב כתיב הערוכות לה על הגג, ובישראל כתיב משתחויים על הגגות, ברחב כתיב ותאמר להם ההרה לכו ובישראל על ראשי ההרים יזבחו, ברחב כתיב ונתתם לי אות אמת, ובישראל כתיב ואמת לא ידברו. דברי ירמיהו בן חלקיהו אמר הקב"ה לירמיהו נתתי עשרת הדברות לישראל והם הפכום לרעה, אמרתי להם אנכי ה' אלהיך והם אומרים לעץ אבי אתה, אמרתי להם לא יהיה לך אלהים אחרים והם משתחויים על הגגות לאלילים, אמרתי להם לא תשא וגו' והם לשקר ישבעו. אמרתי להם זכור את יום השבת והם קדשי בזית ואת שבתותי חללת, אמרתי להם כבד את אביך וגו' והם אב ואם הקלו בך. אמרתי להם לא תרצח לא תנאף לא תגנוב והם רצוח וגנוב ונאוף, אמרתי להם לא תענה ברעך עד שקר והם וידרכו את לשונם קשתם שקר. אמרתי להם לא תחמוד והם וחמדו שדות וגזלו, אמר ר' יודן בר סימון מאי דכתיב נביא אקים להם מקרב אחיהם כמוך, והא כתיב ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, ומאי אמר כמוך, אלא היה ירמיהו כמותו בתוכחות שכל הכתוב בזה כתוב בזה, זה נבא ארבעים שנה וזה נבא ארבעים שנה, זה נבא על יהודה וישראל ועמדו בני שבטו להרגו, וזה כמו כן, זה הושלך ליאור וזה הושלך לבור, זה ניצל על ידי אמה וזה על ידי עבד, זה בא בדברי תוכחות וזה בא בדברי תוכחות, לכך הוצרך לומר דברי ירמיהו בן חלקיהו:

א"ר פנחס כל מקום שתמצא דבר דברי [דברים] כלם דברי תוכחות, כתיב אלה הדברים אשר דבר משה וכתוב תמן מזי רעב ולחומי רשף, כתיב דבר ה' אשר היה אל הושע בן בארי, וכתוב כי אתם לא עמי וגו', כתיב דברי ירמיהו וכתוב אשר למות למות, אמר הקב"ה לישראל אני אמרתי לכם כי החרם תחרימם החתי והאמורי וגו', ואתם החיייתם את רחב הזונה ובית אביה וכל אשר לה ההיה יהושע, הרי ירמיה מבני בניה בא ועושהו לכם דברים לשכים בעיניכם ולצנינים בצדיכם. מאי ירמיהו שבימיו נעשה ביהמ"ק ארימון. ד"א בימיו נתרוממה מדת הדין על ישראל. מן הכהנים אשר בענתות, אמר ירמיה עשוק שמי בכהנים, בימי משה יברך ה' ובימי ולוקח מהם קללה וגו', בימי משה וישמרך ה' ובימי ולוקח מהם קללה וגו', בימי משה וישמרך ה' פניו ובימי במחשכים הו שיבני, בימי משה

ויחונך ובימי אשר לא אתן להם חנינה, בימי משה ישא ה' פניו ובימי אשר לא ישא פנים לזקן, בימי משה וישם לך שלום ובימי כי אספתי את שלומי וגו':

שמעו דבר ה' בית יעקב, א"ל הקב"ה לישראל שמעו דברי תורה עד שלא תשמעו דברי נבואת ירמיה. שמעו דברי נבואה עד שלא תשמעו קל קרנא משרוקיתא, שמעו בארץ עד שלא תשמעו בחוצה לארץ, שמעו חיים עד שלא תשמעו מתים, שמעו אזניכם עד שלא תשמעו עצמותיכם, הה"ד העצמות היבשות שמעו:

איכה – פתיחתא – רמז תתר

ארבעה שומעים ה', יש שומע ומפסיד שנאמר ולאדם אמר כי שמעת, והפסיד כי עפר אתה ואל עפר תשוב, שומע ונשכר דכתיב כל אשר תאמר אליך שרה שמע בקולה, ונשכר כי ביצחק יקרא לך זרע, לא שומע ונשכר דכתיב ולא שמע אליה לשכב אצלה, ונשכר ויוסף הוא השליט, לא שומע ונפסד ישראל שנאמר ולא שמעו ולא הטו את אזנם, והפסידו דכתיב אשר למות למות, אמר הקב"ה אבותיכם לא מצאו בי עול ואתם מצאתם בי עול, אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול, אדם הראשון לא מצא בי עול, משל לחולה שנכנס רופא אצלו אמר לו דבר זה אכול ודבר זה לא תאכל וכשעבר ואכל גרם למיתה לעצמו, וכשעבר אדם הראשון ואכל נכנסו הדורות אצלו אמרו לו אי אפשר שהקב"ה (גזר) [עבר] עליך מדת הדין שתמות, אמר להם ח"ו אני שעברתי צווי הקב"ה וגרמתי מיתה לעצמי על שאכלתי, הרי אדם הראשון לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול, פרעה לא מצא בי עול ואתם מצאתם בי עול, פרעה היה דומה למלך שהלך למדינת הים והפקיד כל שלו ביד עבדו, לאחר ימים בא המלך אמר לו תן לי פקדוני אמר לו לא עבדך אני ולא הפקדת לי לא כלום, נטלו ותלאו בגרונו אמר לו עבדך אני וכל מה שהפקדת לי אתן לך, כך כשאמר לו שלח עמי אמר מי ה', כשהביא עליו עשר מכות אמר ה' הצדיק. במדבר אמרתי לאבותיכם ששת ימים תלקטוהו וביום השביעי שבת לא יהיה בו ויהי ביום השביעי יצאו מן העם, וכשאמרו ישראל נעשה ונשמע ואח"כ עשו את מעשה העגל אבדו את נעשה שלהם וקיימו את נשמע והעליתי עליכם כאלו קיימתם את שניהם, וכשאמרתי להם שמעו ולא שמעו אבדו את שניהם:

איכה איה כה שנאמר לאברהם אבינו כה יהיה זרעך, איה כה שנאמר למשה כה תאמר לבית יעקב. שאלו את בן עזאי אמרו לו רבינו דרוש לנו דבר אחד ממגלת קינות, א"ל לא גלו ישראל עד שכפרו ביחודו של עולם ובעשרת הדברות ובמילה שנתנה לכ' דורות ובחמשה חומשי תורה כמנין איכה:

איכה – פתיחתא – רמז תתרא

איכה ישבה בדד. כל מה שאירע לאדם אירע לישראל, אדם הראשון הקב"ה הכניסו לגן עדן וצוהו ועבר ודנו בשלוחין וגרושין וקונן עליו איכה, ויאמר לו איכה, איכה. בגרושין שנאמר ויגרש את האדם, ובשלוחין שנאמר וישלחהו, וכן עשה לישראל הכניסם לארץ ישראל שנאמר ואביא אתכם אל ארץ הכרמל וגו', וצום מצות לא תעשה ועשה ועברו עליהם ודנן בגרושין ובשלוחין שנא' מביתי אגרשם שלח מעל פני יצאו ויקונן בעצמו עליהם איכה, איכה ישבה בדד:

[חדשים לבקרים רבה אמונתך, אר"ש ב"א על שאתה מחדשנו בכל בוקר אנו יודעים שאמונתך רבה לתחית המתים כו', אנרינוס שאל את ר"י ב"ח אתם אומרים הקב"ה בורא בכל יום כת של מלאכים והן אומרים שירה והולכין להן, א"ל הן כו'. ומן אן אתבריין, א"ל מנהר דינור, ומה עסקיה, א"ל כהדין ירדנא דלא פסיק לא ביממא ולא] בלילא, א"ל סנקליטיין

שלו אין מה דהוה נגיד ביממא לא נגיד בלילא, א"ל נטור הוינא בבית פעור (קרית) ומאי דנגיד ביממא (לא) נגיד בלילא:

חלקי ה' אמרה נפשי, ר' אבא בש"ר יוחנן אמר משל למלך שנכנס למדינה ועמו דוכסין ואיפרכסין ואיסטרטליטין, דין אמר דוכס פלן אנא נסיב לגבי, ודין אמר אסטרטליטין פלן אנא נסיב, פקח שבהם אמר לא אטול כי אם המלך בעצמו דבלא מתחלף והוא לא מתחלף, כך עו"א אלו עובדים לחמה ואלו ללבנה ואלו לעץ ואלו לאבן, אבל הקב"ה חלקו של ישראל, הה"ד חלקי ה' אמרה נפשי, כמד"א ה' מנת חלקי וכוסי אתה תומיך גורלי. חלקי ה' וגו' א"ר יצחק חלקי ה' אמרה נפשי על כן אוחיל לו ומיחדת בכל יום שמע:

איכה – פתיחתא – רמז תתרב

טוב ה' לקוון, יכול לכל, תלמוד לומר לנפש תדרשנו, אך טוב לישראל יכול לכל, ת"ל לברי לבב אלו שלבם בר עליהם שאין בידם חטא ועון, ודכוותה אשרי אדם עוז לו בכך יכול לכל, ת"ל מסלות בלבם אלין דשביליא דאורייתא תדירא בלבהון, ודכוותה טוב ה' למעוז ביום צרה יכול לכל, תלמוד לומר ויודע חוסי בו, וכן היטיבה ה' לטובים יכול לכל, ת"ל ולישרים בלבותם, קרוב ה' לכל קוראיו יכול, לכל תלמוד לומר לכל אשר יקראוהו באמת. טוב ויחיל ודומם כדאמר ריש לקיש אף על פי שהקב"ה כועס על עבדיו הצדיקים בעולם הזה חוזר ומרחם עליהם:

טוב לגבר כי ישא עול בנעוריו עול תורה ואשה:

ישב בדד וידום אמר הקב"ה למלאכי השרת מלך בשר ודם אבל מהו עושה, אמרו לו תולה שק עליו ומכבה פנסים והולך יחף והופך מטתו ובוצע פורפירין ובוכה וסופד ויושב ודומם, אמר להם אף אני עושה כן דכתיב אלביש שמים קדרות ושק וגו' עד די כרסון רמיו שנהפכו וכתיב בצע אמרתו, וכתיב ויקרא לבכי וכתיב ישב בדד וידום:

יתן בעפר פיהו זה אחד משש מקראות כשהיה רבי מגיע לאחר מהם היה בוכה, הנה יוצר הרים ובורא רוח ומגיד לאדם מה שחו, בקשו את ה' כל ענוי ארץ וגו', שנאו רע ואהבו טוב וגו', כי את כל מעשה האלהים יביא וגו', ויאמר שמואל אל שאול למה הרגזתני. והדא יתן בעפר פיהו (קומי רוגי):

איכה – פרק א – המשך רמז תתרב

איכה ישבה בדד העיר רבתי עם. למה נכתבו קינות באל"ף ב"ת, ר' אליעזר אומר מפני שעברו ישראל על התורה כלה שנאמר וכל ישראל עברו את תורתך וסור לבלתי וגו', ר' יהושע אומר מפני שעברו ישראל כ"כ עבירות כנגד כ"ב אותיות שבתורה, ר"מ אומר אין לשון איכה אלא לשון תוכחת, הה"ד איכה היתה לזונה קריה נאמנה. א"ר שמעון בן פזי לשון איכה גימטריא ל"ו כנגד ל"ו כריתות שנתחייבו בל"ו כריתות מנין איכה:

איכה – פרק א – רמז תתרד

היתה כאלמנה. כאלמנה ולא אלמנה גמורה שתלך ותנשא לאחר ולא אשת איש שתקה מנכסי בעלה. רבתי עם עיר שנעשו עמיהם רבנים לאדוניהם, אמרו מעשה בכותי אחד ששבה שני תינוקות מארץ

ישראל והיו רצים לפני סוסו אמר א' לחברו דרך זה שאנו בה גמל אחד סומא באחד מעיניו מהלך בה עכשו וזו היא הליכתו, ושני פרקים יש עליו אחד של יין ואחד של חומץ ושני בני אדם מהלכין אחריו אחד כותי ואחד ישראל, אמר להם רבן מנין אתם יודעים שהגמל סומא הוא באחד מעיניו, אמר לו ראה עשבים שבצד הדרך שהוא כנגד עינו הסומא לא נגעה בהם ומקום שאכל עשבים הוא שבצד עינו הפתוחה שיהיה רואה אותם והיה אוכל אותם. ושני פרקים יש עליו אחד של יין ואחד של חומץ, אמר לו הבט באם הדרך מקום שטפות נופלות עליו מקום היין נבלעו מקום החומץ נרתח, ושני בני אדם מהלכין אחריו אחד כותי ואחד ישראל הכותי הטיל מים באמצע הדרך וישראל סלק עצמו לצד הדרך והטיל מים. ורץ אחריהם ומצא כדבריהם, הגיע לפתחה של רומי אמר אחד לחברו מריח אני קפלוטות שביהודה שמבשלים בקדרה של כפה חנניה, כעס עליהם רבן אמר להם אלהיכם לא היה יכול לסבול אתכם ואני אסבול אתכם, עד שהוא מקלל אותם בא פלמנטר של מלך ואמר לו מאין באת, אמר לו מארץ יהודה באתי היום אמר לו אפשר מארץ יהודה באת היום מהלך ד' מאות פרסה, א"ל רוח נשבה לספינה ובאתי היום אמר לו אם אין אתה מאמינני ראה קפלוטות של ארץ יהודה שמבשלים בקדרה שבשלתי ועדין לא טעמתי מהם כלום, נכנס רבם לתוך ביתו עמדה אמו ושחטה לו טלה ועשתה לבנה מיני תבשילים ופתחה לו חבית של יין והיה מסב בסעודה שעשתה לו אמו ואותם התינוקות היו עומדים עליו, אמר אחד מהם לחברו ראה ריח בשר זה כריח כלב, וריח היין הזה כריח המת, אמר לאמו מה טיבו של יין זה מה טיבו של בשר זה, אמרה לו היתה אצלי רחלה וגדלתי אותה ונתעברה וילדה איל, כיון שילדה מתה הרחלה ונשתייר לי האיל, ולא היה לי מי יניקהו חלב, וכלבה שלנו הולידה נתתי האיל עם הכלבה והיתה מניקתו עד שגדל האיל והייתי מאכילו עשבים ושעורים עד שבאת עתה ושחטוהו לך ואתה סועד אותו עכשו, תאמרי מה טיבו של יין זה מהיכן הוא, אמרה זה היין מאותו הקבר שאביך קבור בו והכרם משוך על קברו של אביך, לפי שידעתי שאין בכל הכרמים שהניח לך אביך כרם שיוציא יין טוב כמו זה לפיכך מלאתי לך חבית מאותו כרם וסתמתי אותה וחתמתי אותה ואמרתי אינה פותחת אלא בביאת בני, ועכשו כשראיתך שמחתי שמחה גדולה ועמדתי ושחטתי את האיל ופתחתי את החבית, מיד אכל ושתה ושמחה באותם התינוקות שהביא עמו יותר מכל מה שהביא מפני שכל מה שהיו אומרים היה בודק אחריהם והיה מוצא דבריהם אמת, לאחר שאכל ושתה עמד ורקד, אמר אחד מהם לחברו ראה רגלי אדוננו דומים, אמו זנתה עם רקד שהיה זמר ונתעברה הימנו, כיון ששמע אותו האיש את הדברים האלה שאמרו, נטל את הסייף בידו והלך אצל אמו ואמר לאמו כל הדברים שאמרו לי אלו התינוקות אמת אמרו לי מפני שכבר בדקתי על דבריהם, ואם אין אתה אומר לי בן מי אני הרי אני הורגך, אמרה לו בני אל תהרגני ואני אמרית לך אמת, פעם אחת הביא אביך זמר והיה רקד והיה קולו ערב ולא היה אביך מוליד, כיון שראיתיהו נבעלתי לו ונתעברתי ממנו וילדתי אותך, כיון ששמע אותו מעשה שהיא עשתה אמר הבאתי לי מוציא גנותי לבין הבריות, יצא אליהם ואמר להם לכו מעלי לשלום איני כדאי להשתמש בכמותכם, נתן להם כל מיני מאכל וצדה לדרך ולוה אותם עד שיצאו מעליו וחזר לביתו וכך נתקררה דעתו עליו:

איכה – פרק א – רמז תתרה

רבי הונא בר עוקבא ורבנן פליגי, ר' הונא בר עוקבא אמר לשומרת יבם שתובעת מזונות ואינה תובעת כתובה, רבנן אמרו למלך שכעס על מטרונא וכתב לה גט ועמד וחטפו ממנה וכל זמן שהיתה מבקשת לינשא לאחר היה אומר לה היכן גיטך ובזמן שהיתה מבקשת מזונות אומר לה ולא כבר גרשתך. כך כל זמן שישראל עובדין עבודת אלילים אומר להם הקב"ה איה ספר כריתות אמכם. ר' עקיבא ורבנן פליגי,

ר' עקיבא אומר אימא אלמנה ואומר כאלמנה מעשרת השבטים ולא מיהודה ובנימין, רבנן אמרין מאלו ומאלו ולא מהקב"ה שנאמר כי לא אלמן ישראל ויהודה מאלהיו:

איכה – פרק א – רמז תתרו

רבתי בגוים שרתי במדינות. עיר שטבעה יוצא מסוף העולם ועד סופו. היתה למס א"ר נחוניא וראי עיר שכל עמה חזקים וגבורים נשבר לבם מפני עובדי אלילים, מפני שאין לשון למס אלא לשון שבירה שנאמר וימס לבב העם ויהי למים. ד"א היתה למס א"ר יוחנן עיר שכל עובדי אלילים מעלין לה מס תהא היא נותנת מס לאחרים, א"ל ריש לקיש אם במס הכתוב מדבר הרי הורגין ממנו ותולין ממנו על העץ, ומה תלמוד לומר היתה למס, אלא כיון שראוה חמה היו מפשפשיין ונופלין, שאין לשון ונמס אלא לשון פשפוש שנאמר וחס השמש ונמס:

איכה – פרק א – רמז תתרו

בכו תבכה בלילה. א"ר חנינא אמר הקב"ה בכיתם בגלות יכניהו ולא חזרו, וחזרו ובכו בגלות צדקיה, ומה נשתנה בוכה ביום מן בוכה בלילה שהבוכה בלילה כותלי הבית ומזלי הרקיע נושאים עמו קינה, אמרו מעשה באלמנה אחת שהיתה בשכונתו של רבן גמליאל ומתו שני בניה והיתה בוכה כל שבע שנים, והיה רבן גמליאל יושב באמצע המטה ובוכה עמה כל הלילה עד שנשרו ריסי עיניו עד שידעו התלמידים ופנוה משם:

איכה – פרק א – רמז תתרו

אין לה מנחם מכל אוהביה. אלו נביאי השקר שהתנבאו לישראל ולא הניחום לחזור:

בכו תבכה, בוכה מבכה הקב"ה עמה שנאמר ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי וכו', בוכה ומבכה מלאכי השרת עמה שנאמר הן אראלם כו'. בוכה ומבכה שמש וירח שנאמר שמש וירח קדרו. בוכה ומבכה כוכבים ומזלות שנאמר וכוכבים אספו נגהם. בוכה ומבכה (שמים וארץ) [הרים וגבעות], שנאמר ראיתי את ההרים והנם רועשים. בוכה ומבכה (הרים וגבעות) [שמים וארץ], שנאמר ראיתי את הארץ והנה תוהו. בוכה ומבכה שבעים אומות, א"ר פנחס (כל) אותם שבעים פרים שהיו מקריבין בחג בנגד שבעים אומות. [אין לה מנחם] א"ר לוי כל מקום שנאמר אין לה היה לה, ותהי שרי עקרה אין לה ולד והיה לה שנאמר וה'פקד את שרה, ציון היא דורש אין לה והיה לה שנאמר ובא לציון גואל, אף כאן אין לה מנחם והיה לה דכתיב אנכי אנכי הוא מנחמכם:

איכה – פרק א – רמז תתרט

כל רעיה בגדו בה. זה גבריאל ומיכאל שהיו מלמדין עליה זכות, אמר להם הקב"ה מי חביב עליכם, אמרו לפניו ישראל, ואחר ישראל מי חביב עליכם, אמרו לפניו בית המקדש, אמר להם נשבע אני בשמי הגדול שאתם בעצמכם מציתין בו את האור, מיד נטלו גבריאל ומיכאל שני לפידי אש והציתו אש בהיכל ה', והיה היכל קורא על עצמו קינה שנאמר ממרום שלח אש בעצמותי וירדנה, וכתוב מגיד מראשית אחרית. כשבא אותו רשע עם המלכים לירושלים דמו ללכדו בזמן מועט והקב"ה היה מחזק את אנשי ירושלים עד בשנה השלישית אולי יחזרו בתשובה, והיו גבורים בירושלים עד אין חקר והיו נלחמים עם הכשדים

ומפילים מהם חללים הרבה, והיה שם גבור אחד ושמו אביקא בן גבתרי, כשהיו אנשי החיל מקלעים באבנים גדולות להפיל חומה היה מקבלם בידו ומשליכן על בני החיל והורג מהם הרבה, עד שהתחיל לקבל האבנים ברגלו והיה מחזירן לחיל וגרם העון ובאת הרוח והפילתו מן החומה ונבקע ומת, באותה נבקעה ירושלים ונכנסו הכשדים. מה עשה חנמאל דוד ירמיהו השביע מלאכי השרת בשם והורידן מזויינין בכלי זיין על החומות, כיון שראו הכשדים כן ברחו מפני אימתן, עד ששינה להם הקב"ה שמותן והעלן לרקיע, ובקש חנמאל להורידן ולא יכול לפי ששינה הקב"ה שמותן, מה עשה השביע את שר העולם בשם והגביה את ירושלים ותלאה באויר, עד שבעט בו הקב"ה מן השמים ונפלה, הדא הוא דכתיב השליך משמים ארץ וגו' וכתוב גת דרך ה' לבתולת וגו', ונכנסו כלם לירושלים ונבלעו החומות, הה"ד היה ה' כאויב בלע ישראל וגו', ונכנסו להיכל ובקשו לשרפו עד שקרא הקב"ה לגבריאל ומיכאל ואמר לה מי חביב עליכם כו' (כדלעיל). אמר לו הקב"ה לירמיהו לך והנבא על ישראל, והיה משיב לפני הקב"ה נער אנכי לא ידעתי דבר שאתה רוצה שאלך ואתנבא על ישראל נבואה קשה, עד שאמר לו בטרם אצרך בבטן ידעתך ובטרם תצא מרחם הקדשתך נביא לגוים נתתיך, מיד קבל נבואה וסבור היה ירמיהו שאינו מתנבא אלא על עו"א, וכיון שקבל עליו ירמיהו נבואה מיד אמר לו הקב"ה קח את כוס היין החמה, מיד נטלו ירמיהו שנאמר ואקח את הכוס מידו, וסבור היה ירמיהו שאינו משקה אלא לעו"א, (שכך) אמר לו הקב"ה צא ולמד מדרך ארץ כלום משקין אלא למי שמסב בראש ראה מי מסב בראש המדינות והשקה תחלה ירושלים היא מסבה בראש המדינות, משל למה הדבר דומה לסוטה שנכנסה לעזרה לשתות מי סוטה בא כהן להשקותה והיה מסתכל בה והיא אמו, מיד נתבייש וחזר לאחוריו והיה צועק ובוכה על אמו, כך ירמיהו כשאמר לו הקב"ה השקה את ירושלים, אמר לפניו רבש"ע לא כך אמרת לי נביא לגוים נתתיך עכשו תחלת נבואתי באומה שלי פתיתי ה' ואפת חזקתני ותוכל, אמר לו הקב"ה כבר קבלת ואי אתה יכול לחזור, מיד נטלו מידו ושתת אותו כלו, ולא עוד אלא שמצצה את חרסיה שאמר ושתית אותה ומצית ואת חרשיה, וכיון שראה ירמיהו שנחתם גזר דינה של ירושלים, מיד היה צועק וקובל קינה איכה ישבה בדד, באותה שעה אמר לו הקב"ה מה אתה עומד, מיד פתח ואמר כה אמר ה' התבוננו וקראו למקוננות וגו' ותמהרנה ותשאנה עלינו נהי ותרדנה עינינו דמעה, לומר לך כל זמן שישראל שרויים בצער אף הקב"ה שרוי עמהם בצער שנאמר בכל צרתם צר ומלאך פניו הושיעם, באותה שעה קרא אבל על כל מעשה בראשית שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם. ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי, אמר ירמיהו לפני הקב"ה מי פותח על ישראל קינה אתה פותח או מלאכי השרת פותחים, אמר הקב"ה אני פותח תחלה, מיד פתח הקב"ה ואמר אהלי שודד וכל מיתרי נתקו בני יצאוני ואינם ואין נוטה עוד אהלי ומקים יריעותי, ומלאכי השרת עונים אחריו הן אראלם צעקו חוצה מלאכי שלום מר יבכיון, באותה שעה נכנסו מלאכי השרת לנחמו ולא רצה לקבל תנחומין הה"ד על כן אמרתי שעו מני אמרר בבכי אל תאיצו לנחמני על שוד בת עמי:

א"ר יהושע בן לוי מיום שחרב ירושלים וחרב בית המקדש כביכול אין שמחה לפני הקב"ה עד שיבנה את ירושלים ויחזיר את ישראל לתוכה שנאמר וגלתי בירושלים וששתי בעמי ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה, אמן וכן יהי רצון:

איכה – פרק א – רמז תתרי

גלתה יהודה מעוני. על שאלו חמץ בפסח דכתיב לחם עוני. דבר אחר על שחבלו משכוננו של עני כדכתיב ואם איש עני הוא. דבר אחר מעוני על שעשקו שכר שכיר שנמר לא תעשוק שכיר עני ואביון, דבר אחר

על שגזלו מתנות עניים שנאמר לעני ולגור תעזוב אותם. דבר אחר שעבדו אלילים שנאמר קול ענות אנכי שומע. ומרוב עבודה שהיו משתעבדין בעבד עברי:

גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה, אמר רבי אלעזר משל למלך שכעבס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה העבד מזדעזע מן בן המלך עד שכפת לו המלך ידי בנו לאחוריו, אף כאן אמר לו הקב"ה לנבוכדנאצר עלה לירושלים והיה מתירא עד שכפת לו ידי מיכאל שנאמר השיב אחור ימינו מפני אויב, אמר לו הקב"ה לישראל כשבראתי את עולמי לא היה לפני עמילה ולא יגיעה שנאמר הלוא ידעת אם לא שמעת אלהי עולם ה' בורא קצות הארץ לא ייעף ולא ייגע אין חקר לתבונתו, ולמעשיכם הרעים היה לי עמילה ויגיעה כדי שיעלו עליכם מלכים שנאמר אך העבדתני בחטאתיך הוגעתני בעונותיך:

איכה – פרק א – רמז תתריא

ויצא מבת ציון כל הדרה, מן בת כתיב אמר רבי אחא יש לנו מנה אחת יפה זה הקב"ה שנאמר ה' מנת חלקי, הדרה זה הקב"ה שנאמר הוד והדר לבשת, דבר אחר הדרה אלו המשמרות דכתיב ומהללים להדרת קדש, דבר אחר הדרה אלו התינוקות שכך חביבין לפני הקב"ה מיד ויצא מבת ציון:

איכה – פרק א – רמז תתריב

היה שריה כאילים, מה אילים הללו הופכים פניהם אלו תחת אלו כך גדולי ישראל רואים דבר עבירה והופכים פניהם ממנו, אמר להם הקב"ה תבוא שעה שאני עושה להם כך. וילכו בלא כח, ר' עזריה בשם ר' יהודה ברבי סימון אמר כל זמן שישראל עושים רצונו של מקום מוסיפין כח בגבורה של מעלה שנאמר באלהים נעשה חיל, ובזמן שאין עושין רצונו כביכול מתישין כח גבורה של מעלה שנאמר צור ילדך תשי. אמר רבי חייא ככש שגלו ישראל ברודף מלא, כך עתידין להגאל בגואל מלא שנאמר ובא לציון גואל מלא כתיב:

איכה – פרק א – רמז תתריג

טומאתה בשוליה, אמר רבי ברכיה בשם רבי אבא בר כהנא כל אותם כהנים ששמשו בימי צדקיה ערלים היו שנאמר בהביאכם בני נכר ערלי לב וערלי בשר:

כל עמה נאנחים מבקשים לחם, בתחלה היו משלשלין קופה של זהב ונותנים להם קופה של חטים, ואח"כ של שעורים, ואחר כך של תבן, ואחר כך ולא כלום:

איכה – פרק א – רמז תתריד

אמרו מעשה באדם אחד דואג בן יוסף שמו והיתה אמו ואחות אמו ואחות אביו מודדות את בנו בטפחים ונותנות משקלו זהב, כיון שצר נבוכדנצר על ירושלים היתלתה אמו וקרובותיו אוכלים אותנו אברים אברים, ועליו מקונן ירמיה אם תאכלנה נשים פרים טפוחים. אם יהרג במקדש ה' כהן ונביא זה זכריה בן יהוידע, אמרו ביום שהרגו את זכריה בן יהוידע עברו שבע עבירות, הרגו כהן ונביא וחללו שבת ויום הכפורים ועבדו ע"א וטמאו את המקדש ובטלו את התמיד:

איכה – פרק א – רמז תתרטו

אמרו מעשה באדם אחד שהיו לו ארבעה בנים, אמר לאשתו יש לנו כלום בבית, אמרה לו מלא כד אחד, אמר בשלי אותו ונאכל אותו, ובשלתו בקדרה נשתייר טפה בקדרה בא בנו הגדול לגרוף אותה טפה, דחפו אביו ואמר לו אל תגזול את אחיך, ולא הספיק לאכול עד שבאו כשדים והוליכם למלחמה ושבנו אותם והרגו את כלם, והלך אביהם ומצא את כל אחד ואחד במקומו, נטל אצבעו של בנו הגדול והניחה בתוך עינו, א"ל אצבעך שלא הנחתיך לגרוף טפה היא תטול את עינה:

איכה – פרק א – רמז תתרטז

אמרו מעשה באשה אחת שהיו לה שלשה בנים והלכו בניה למלחמה, נטלה את בנה שהיא מניקה ובשלתו בקדרה, כשהם אוכלים הכירו ידי אחיהם, עלו לגג ונפלו ומתו, ועליהם מקונן ירמיה טובים היו חללי חרב מחללי רעב, והיתה צועקת ואומרת אללי לי כי הייתי כאספי קיץ כעוללות בציר אין אשכול לאכול, אמרה קוצר מניח ספיחים והבוצר מניח עוללות אבל אני לא נשתיירו כלום, נמסרתי ביד נבוכדנאצר כרחל ביד ארי וכגדי ביד הטבח:

איכה – פרק א – רמז תתריז

אמרו שתי נשים אחיות היו בירושלים והיו יפיפיות ביותר, תפשו כשדים והלכו אצלם מאה וחמשים איש עם כל אחת ואחת עד שמתו מחמת הבעילה, והיו צועקות ואומרות איה רחמיך ה' שבראת בהם עולמך, וכשמתו היה ירמיה מקונן עליהם נשים בציון ענו בתולות בערי יהודה, והיו הכשדים בועלים הבתולות עד שהלך דם הבעילה כיון מן הגת שנאמר בתולותיה נוגות והיא מר לה. אל תקרי נוגות אלא מן גת שנאמר גת דרך ה' לבתולת בת יהודה אל תקרי לבתולת אלא לבתולי. אמרו מעשה בשבעים בתולות שנשבו, והושיבון בספינה להלוך ולהושיבן בקרונות והיו אותן הבתולות אומרות זו לזו בואו ונקדש שמו של הקב"ה ואל יחללונו עו"א ערלים, מה עשו עלו לגג ונפלו לים וטבעו עצמם בים:

איכה – פרק א – רמז תתריח

כתיב נחמו נחמו, למה שני פעמים, רבי אומר לפי שכל מכות הללו שלקו כפולות היו, שכן ירמיה אומר שבר על שבר נקרא, בכה תבכה, עיני עיני יורדה מים, חטא חטאה ירושלים, וכל כך למה, לפי שחטאה בכפלים שנאמר כי שתים רעות עשה עמי, וכיון שחטאה בכפלים לקו בכפלים שנאמר כי לקחה מיד ה' כפלים בכל חטאתיה, ולפי שמצותיה כפולות נחמותיה כפולות שנאמר נחמו נחמו עמי, עורי עורי, התעוררי התעוררי, קומי אורי כי בא אורך, אנכי אנכי הוא מנחמכם, אנכי אנכי הוא מוחה פשעיך למעני, שוש אשיש בה' תגל נפשי, ואמר סלו סלו, וכן לכן בארצם משנה יירשו, אמרו לו הכל אתה נותן בכפלים כי מכת אויב הכיתיך. אמר להם אל תאמרו כן אלא כי מכת אויב הכיתיך, אמר להם אל תאמרו כן אלא כי מכת אויב הכיתיך, מה עשיתי לאיוב ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה, אמר להם הקב"ה מה לאיוב הוספתי, לבני על אחת כמה וכמה, לכן בארצם משנה יירשו:

איכה – פרק א – רמז תתריט

דבר אחר נחמו נחמו עמי, ר' אומר אין דבר שירושלים מתרעמת לפני הקב"ה שאינה מתפייסת עליה. איכה ישבה בדד, אמר לה אני משרה אותך בטח בדד שנאמר וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב. בכו תבכה בלילה, אמר לה מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה, גלתה יהודה מעוני ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ, דרכי ציון אבלות פנו דרך ה', היו צריה לראש ונתנך ה' לראש, וכן ושמו להם ראש אחד ועלו מן הארץ, ויצא מן בת ציון כל הדרה, זה הדור בלבושו צועה ברוב כחו. זכרה ירושלם ימי עניה ומרודיה ויזכור אלהים בריתו וינחם כרוב חסדיו. חטא חטאה ירושלם אמה לה יבוקש את עון ישראל ואיננו. טומאה בשוליה אמר לה וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם, וכן וטהרה ממקור דמיה. ידו פרש צר על כל מחמדיה אמר יוסיף ה' שנית ידו לקנות את שאר עמו, כל עמה נאנחים מבקשים לחם אמר ואכלתם אכול ושבוע. לא אליכם כל עוברי דרך הביטו וראו אמר הרימו מכשול מדברך עמי. ממרום שלח אש בעצמותי, אמר לה הקב"ה ואני אהיה לה נאם ה' חומת אש סביב, נשקד עול פשעי בידו, אמר לה הקב"ה ואשבור מוטות עולכם. היא אמרה סלה כל אבירי ה' אמר לה הקב"ה (ואומר) סולו סולו פנו דרך, היא אמרה על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים, והקב"ה אומר כי עין בעין יראו בשוב ה' ציון, היא אמרה פרשה ציון בידיה והקב"ה אמר לה עוד ישבו זקנים וזקנות ברחובות ירושלם, היא אמרה צדיק הוא ה' כי פיהו מריתי והקב"ה אומר ועמך כלם צדיקים לעולם יירשו ארץ, היא אמרה קראתי למאהבי המה רמוני והקב"ה אמר לה והיה טרם יקראו ואני אענה. היא אמרה ראה ה' כי צר לי והקב"ה אמר לה וירא בצר להם בשמעו את רנתם. היא אמרה שמעו כי נאנחה אני, והקב"ה אמר לה ולא ישמע בה עוד קול בכי וקול זעקה ולא ישמע עוד חמס בארצך שוד ושבר בגבולך, היא אמרה תבא כל רעתם לפניך ועולל למו והקב"ה אמר ושנת גאולי באה, היא אמרה כי רחק ממני מנחם משיב נפשי והקב"ה אמר אני מנחמך שנאמר נחמו נחמו עמי:

איכה – פרק א – רמז תתרכ

דבר אחר נחמו נחמו עמי למי צריכים לנחם לה או לי, למי שמתה אשתו למי מנחמין לא לבעל, כך נמשלה ציון למתה שנאמר במחשכים הושיבני כמתי עולם, לא לי צריכים לנחם נחמוני נחמוני, כיוצא בו למה הדבר דומה למי ששבו שני בניו בחייו למי מנחמים לא לאביהם, כך בני יצאוני ואינם, כיוצא בו למה הדבר דומה למי ששרפו את ביתו הדא הוא דכתיב וישרוף את בית ה' ואת בית המלך ואת בתי ירושלים ואת כל בית הגדול שרף, כיוצא בו משל למה הדבר דומה למי שנקצץ כרמו למי מנחמין לבעל הכרם מנחמין, כך הקבה, דכתיב כי כרם ה' צבאות בית ישראל, ועוד משל למה הדבר דומה לרועה שהיה לו צאן ונכנס ארי ואכלו למי מנחמים לבעל הצאן, כך צאן אובדות היו עמי רועיהם התעום, הוי אומר למי אתם צריכים לנחם אותי נחמוני נחמוני עמי, למה שמי שהוא נוטל כל שלו אין דעתו מיושבת עליו, מי שבניו גולים צריך כך להתנחם, כביכול הכתבתי והיו עיני ולבי שם כל הימים, וכשחרב בית המקדש על חומותיך ירושלים הפקדתי שומרים אל תתנו דמי לו עד יכונן ועד ישים וגו', הוי אתם צריכים לנחם אותי, ואף אתם נחמו נחמו עמי נחמוני נחמוני:

איכה – פרק א – רמז תתרכא

דבר אחר נחמו נחמו, אמר להם הקב"ה לנביאים לכו נחמו ירושלים, כיון שבאו אצלה א"ל כבר עד עכשיו לא מלאו אזני מן התוכחות שהוכחתם אותי ואתם באים לנחמני מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה

ואבכה יומם ולילה על שבר בת עמי, וירמיה מקונן ברוח הקדש ואומר בכו תבכה בלילה, מי בכה, ישראל בכה, ויש אומרים ירמיה בכה, אמר רבי אחא כיון שחרבה ציון וירושלים ובית המלך ונשרף ההיכל וגלו ישראל ויצאו בקולרין והיו ישראל מבקשים לבכות ולא הניחום השונאים אלא היו רודפים אותם ומכין אותם על צואריהם, שנאמר על צוארנו נרדפנו יגענו ולא הונח לנו שלא היו מניחים אותם לבכות, וכיון שיצא יום ראשון נפנו אלו לאכילה ולשתיה ואלו נפנו לבכות, שכן נבזראדן צוה על ירמיה קחנו ועיניך שים עליו ואל תעש לו מאומה רע, אמרו ישראל לירמיה נעשה תנאי בינינו עד שאתה נתון ברוחה הוי בוכה ביום ואנו בוכים בלילה, וכן עשו ירמיה היה בוכה ביום ארור היום אשר יולדתי בו יום אשר ילדתני אמי אל יהי ברוך, ארור האיש אשר בשר את ביו יולד לך בן זכר שמח שמחהו, וישראל בוכים בלילה שנאמר בכו תבכה בלילה. אמר הקב"ה לישראל אתם בוכים בלילה וירמיה בוכה ביום ואני בוכה ביום ובלילה שנא' ואבכה יומם ולילה (על) [את] חללי בת עמי:

איכה – פרק א – רמז תתרכב

דבר אחד מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה, מה כתיב למעלה מן הענין על שבר בת עמי השברתי קדרתי. (הקב"ה אמר פלגי מים תרד עיני על שבר בת עמי, אלולא שהכתוב מדבר היה הלשון האומרו חייב לחתכו אברים אברים, אלא קדמו ראשונים שנאמר וקדמונים אחזו שער (שכתוב שער תלויה), משל לבן מלך שבקש להגביה אבן, כיון שבא להגביה אותה נפלה עליו ושברתו התחיל לומר נשברתי, אמרו לו בני פלטין בנך נשבר ואתה אומר נשברתי. מהו קדרתי שמה החזיקתני, משל לחכם שלא ראה אבל מימיו, היה לו בן אחד ומת, קרא לכל תלמידיו אמר להם בבקשה מכם הראו לי היאך בני אדם עושים, אמרו לו אבל קורע בגדיו אמר להם אף אני, אבל יושב ודומם לעצמו ומראה פנים אמר להם אף אני יושב כן, אמרו לו אבל כופה מטתו אמר להם אף אני כופה מטתי, אמרו לו אבל לובש שחורים אמר להם אף אני לובש שחורים, אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה אמר להם אף אני אבכה ביום ובלילה. החכם זה האלהים שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ כונן שמים בתבונה, כיון שחרבה ירושלים וציון ובית המקדש ועברו על כל ישראל אותן הצרות שנאמר אשר למות למות ואשר לחרב לחרב ואשר לרעב לרעב ואשר לשבי לשבי, קרא הקב"ה למלאכי השרת אמר להם הראו לי היאך בני אדם מתאבלים, אמרו לו אבל קורע את בגדיו אמר להם אף אני קורע, שנאמר עשה ה' אשר זמם בצע אמרתו אשר צוה מימי קדם, אמרו לו האבל יושב לעצמו ומראה פנים אמר להם אף אני אשב כן שנאמר ישב בדד וידום כי נטל עליו. אמרו לו האבל כופה מטתו אמר להם אף אני עושה כן חזה הוית עד די כרסון רמיו. אמרו לו האבל מכבה פנסין, אמר להם אף אני עושה כן שנאמר ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו ואל השמים ואין אורס ראיתי (את) ההרים והנה רועשים וכל הגבעות התקלקלו, וכתיב ראיתי והנה אין האדם, ואין אדם אלא ישראל שנאמר ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, אמרו לו האבל לובש שחורים אף אני לובש שנאמר אלביש שמים קדרות ושק אשים כסותם, אמרו לו אבל בוכה ביום ובלילה אף אני בוכה ביום ובלילה, שנאמר ואבכה יומם ולילה (אל) [את] חללי בת עמי, מי בכה כביכול הקב"ה, דומה לחכם שיש לו שני בנים משכים ומוליכן לבית הספר מעריב ומוליכן לבית המשתה אחר ימים מתו לו שניהם והיה משכים והולך לבית הספר ולבית המשתה ובוכה, כך כיון שחרבה ציון וירושלים היה הקב"ה משכים והולך לציון ומבקש אחד מישראל שמה ולא היה מוצא שם בריה ומעריב והולך לירושלים ומבקש אחד מישראל שמה ולא היה מוצא שם שום בריה שנאמר ואבכה יומם ולילה (על) [את] חללי בת עמי, אמר הקב"ה נתתי תורה לישראלש הם עוסקים בה יומם ולילה שנאמר והגית בו יומם ולילה, לכך נאמר ואבכה יומם ולילה (על) [את] חללי בת עמי:

איכה – פרק א – רמז תתרנ

דרש ר' אלעזר בנו של ר' יוסי הגלילי וכן דרש ר' חנינא אחריו, איכה ישבה בדד אמר ירמיה לפני הקב"ה רבש"ע עד ששמך ושבחך בתוכה ורוב עמה בתוכה בשלשה רגלים תשב בדד, אמר ליה לירמיה ירמיה עד שאתה דורש את שלהם דרוש את שלי איכה היתה לזונה קריה נאמנה, וירמיה אמר בכו תבכה בלילה ודמעתה, ורוח הקודש אמרה לו והנה שם הנשים מבכות את התמוז. וירמיה אמר גלתה יהודה מעוני ומרוב עבודה ורוח הקדש אומרת ותגל את ערותה. ירמיה אמר דרכי ציון אבלות ורוח הקדש אומרת על דרכים ישבת להם. ירמיה אמר היו צריה לראש, ורוח הקדש אומרת ואת למדת אותם עליך אלופים לראש וכן כל דבר ודבר:

איכה ישבה בדד, א"ר נחמיה אמר הקב"ה לירושלים מי הושיבך בדד, אמרה לפניו רבש"ע מי יכול להשיבני בדד אלא אתה בלבד, נגעה בי ידו של פרעה ולא ישבתי בדד, וכיון שנגעה בי ידך ישבתי בדד, שנאמר מפני ידך בדד ישבתי. ד"א בדד, בדד מעמה, בדד מנבואה, בדד מכהונה. העיר רבתי עיר המרבה את עמה, א"ר חנינא העיר רבתי עם עיר שרוב עמה בתוכה בשלשה רגים. דבר אחר העיר רבתי עם עיר שמתכוונים לפרות ולרבות בתוכה, כיצד תינוק בן שנים עשר משיאין לו אשה בת עשרים שנה כדי שתתעבר ותלד, הגדול משיאין לו אשה קטנה כדי שתתעבר ותלד:

איכה – פרק ב – רמז תתרכג

איכה יעיב, אמר רבי חמא בר חנינא איך חייב ה' ברוגזיה ית בת ציון, אית אתרא דצווחין לחייבא עייבא, רבי שמואל בר נחמני אמר איך כייב וכו' אית אתרא דצווחין לכייבא עייבא, משל למלך שהיה לו בן, בכה נתנו על ארכובותיו, בכה נתנו על זרועותיו, בכה הרכיבו על כתפו, טנף עליו הליכו לארץ, לא הוה מחתותיה כהסקותיה, מסקותיה צבחר צבחר, מחתותיה כולא חדא, כך ואנכי תרגלתי לאפרים ואחר כך קחם על זרועותיו, ואחר כך ארכיב אפרים כו', ואחר כך השליך משמים כו'. אמר ר' יהושע בר נחמני משל לבני מדינה שעשו עטרה למלך, הקניטוהו וסבלן, הקניטוהו וסבלן, אחר כך אמר להם המלך כלום אתם מקניטים אותי אלא בשביל עטרה שעטרתם אותי הא לכוון טרון באפיכון, כך אמר הקב"ה לישראל כלום אתם מקניטים אותי אלא בשביל איקונו של יעקב שחקוקה על כסאי הא לכוון טרון באפיכון, הדא הוא דכתיב השליך משמים וגו':

ולא זכר הדום רגליו, אמר רבי חנינא בר יצחק אין הקב"ה זוכר הדם שבין רגליו של זקן דכתיב ואברהם בן תשעים ותשע שנה וגו', דבר אחר אין אתה נזכר לנו אותם הדם שבמצרים שנאמר ולקחו מן הדם ונתנו כו'. דבר אחר הדום רגליו זה בית המקדש דכתיב והשתחוו להדום רגליו כו':

את כל נאות יעקב, תפ"א בתי כנסיות היו בירושלים מנין מלאתי. וכל אחד היה לו בית ספר ובית תלמוד, בית ספר למקרא ובית תלמוד למשנה. דבר אחר כל נאותיו של יעקב, כגון רבי ישמעאל ורבן גמליאל ורבי ישבב כו'. רבי יוחנן הוה דריש שתין אפיין בבלע ה' ולא חמל, ורבי הוה דריש (שתין) [עשרין] וארבע אפיין, ולא דרבי יוחנן יתיר על רבי אלא רבי על ידי שהיה סמוך לחורבן הבית היה נזכר והיה דורש ובוכה ומתנחם. חלל ממלכה, אלו ישראל דכתיב ממלכת כהנים וגו', ושריה אלו שרים של מעלה, אתה מוצא עד שלא באו השונאים היה ירמיהו אומר להם עשו תשובה שלא תלכו בגלות, אמרו לו אם יבאו השונאים מה יכולים לעשות, חד אמר אנא מקיף לה חומת מיא, וחד אמר אנא מקיף לה חומת נורא, וחד אמר אנא מקיף לה חומת פרזלא, אמר להם הקב"ה בדידי אתון משתמשין עמד הקב"ה ושינה שמותם של

מלאכים, דעל מיא עבר על נורא, דעל נורא עבר על פרזלא ומזכירים שמותם מלמטה ולא היו עונים לה, הדא הוא דכתיב ואחלל שרי קדש, וכיון שגרמו העונות ובאו השונאים בתחילו מזכירים שר פלן איתא עביד לי מילא פלן, טמא לית בחילי דאנא מורם מיניה:

איכה – פרק ב – רמז תתרכ

ויבער ביעקב, אמר ריש לקיש כשהפורענות באה אין מרגיש בה אלא יעקב, מאי טעמא ויבער ביעקב כו', וכשהטובה באה אין מרגיש בה אלא יעקב שנאמר יגל יעקב ישמח ישראל:

איכה – פרק ב – רמז תתרכה

השיב אחור ימינו, ר' עזריה בשם ר' יהודה ברבי סימון אמר כיון שגרמו עונות ונכנסו שונאים לירושלים נטלו גבוריהם של ישראל וכפתו ידיהם לאחוריהם, אמר הקב"ה עמו אנכי בצרה כתבתי (בתורה) ועכשיו בני שרויין בצער ואני (אנוח) [בריוח] כביכול השיב אחור ימינו, ולבסוף גלה אותה לדניאל הדא הוא דכתיב ואתה לך לקץ, אמר לו ליתן דין וחשבון אמר לו הקב"ה ותנוח, אמר ליה והא נייחא לעולם הבא, אמר ליה ותעמוד, אמר ליה עם מי עם הצדיקים או עם הרשעים, אמר לו לגורלך עם הצדיקים, אמר ליה באחרית הימים או באחרית הימין, אמר ליה לקץ הימין אותה ימין שהיא משועבדת, קץ נתתי לימיני גאלתי את בני גאלתי ימיני, הדא הוא דכתיב למען יחלצון ידידיך הושיעה ימינך כו':

קול נתנו בבית ה', מכח אותו הקול נפלה בבל דכתיב נפלה בבל וגו', וכתוב מקול נתפשה בבל, רבי ברכיה אומר אף מלכות הרשעה כן דכתיב קול שאור מעיר קול מהיכל. נטה קו יש קו לטובה ויש קו לרעה, קו לטובה וקו ינטה על ירושלים, קו לרעה דין נטה קו:

טבעו בארץ, רבי הונא בשם רבי יוסי אמר שעריים חלקו כבוד לארון לפיכך לא שלט בהן אויב, הדא הוא דכתיב שאו שערים ראשיכם:

איכה – פרק ב – רמז תתרכו

דבר אחר מי יתן ראשי מים ועיני מקור דמעה, מהו מי יתן ראשי מים, אמר הקב"ה הלואי הנחתי עולם תהו ובהו כשם היה שנאמר ורוח אלהים מרחפת על פני המים, ואין ראשי שנאמר כאן אלא בריתו של עולם שנאמר בראשית ברא אלהים. דבר אחר מי יתן ראשי מים, אמר הקב"ה (אלולי) [הלואי] לא ירדתי להר סיני ונתתי להם תורכה שיעברו עליה ויענשו בה. ואין ראשי אלא תורה שנאמר ה' קנני ראשית דרכו קדם מפעליו מאז, בוא וראה (במי יתן), משה מקלסם במי יתן שנא' מי יתן והיה לבבם זה להם, וירמיה אמר מי יתן ראשי מים, אמר דניאל והוא מהשנא עדניא וזמניא. כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ויושע ה' ביום ההוא את ישראל, וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה נתנני ה' בידי לא אוכל קום. כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה היתה יהודה לקדשו ישראל ממשלותיו, וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה סורו סורו ורגו' (צאו משם). כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה הים ראה וינוס הירדן יסוב לאחור, וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה על נהרות בבל שם ישבנו גם בכינו. כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה ההרים רקדו כאילים, וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה ראיתי (את) ההרים והנה רועשים. כשיצאו ישראל ממצרים אמר משה זה ארבעים שנה ה' אלהיך עמך לא חסרך דבר, וכשיצאו ישראל מירושלים אמר ירמיה עוללים שאלו לחם פורש אין להם. כשיצאו ישראל ממצרים

אמר משה ובמדבר אשר ראית אשר נשאך ה' אלהיך כאשר ישא איש את בנו, וכשיצאו מירושלים אמר ירמיה השליך משמים ארץ תפארת ישראל. כשיצאו ממצרים אמר משה ואתם הדבקים בה' אלהיכם חיים וגו', וכשיצאו מירושלים אמר ירמיה דבק לשון יונק אל חכו בצמא. כשיצאו ממצרים אמר משה וענן ה' אליהם יומם, וכשיצאו מירושלים אמר ירמיה סכותה בענן לך מעבור תפלה. כשיצאו ממצרים בשירה יצאו שנאמר אז ישיר משה ובני ישראל את השירה, וכשיצאו מירושלים בבכיה יצאו שנאמר בכה תבכה בלילה ודמעתה על לחיה:

איכה – פרק ב – רמז תתרכז

אמר רבי יהושע בן לוי אמר לי זקן בבקעת מגדו שהרג נבוזראדן רב טבחים בישראל מאתים וי"א רבוא, ובירושלים צ"א רבוא עד שהלך דמם ונגע בדמו של זכריה, הדא הוא דכתיב פרצו ודמים בדמים נגעו, חזיה לדמו של זכריה דהוה קא רתח וסליק, אמר להון מאי היא, אמרו דם זבחים ועולות דאשתפיק, אייתי דמי פרים ואילים שחט ולא אידמי כו', אמר אי אמריתו לי מוטב ואי לא מסריקנא לבשרכון במסרקא דפרזלא, א"ל נביא הוה לן דהוה מוכח לן ולא קבלנו מיניה וקמנו עליה וקטלנוהו, אמר אנא מפייסנא לדמיה, אייתי בחורים ובתולות קטיל עליה ולא נח, אייתי סנהדרי גדולה וסנהדרי קטנה קטיל עליה ולא נח, קריב לגביה וא"ל זכריה זכריה כל הטובים שבהם הרגתי אם נייחא מוטב ואם לאו אקטלינהו כולהו, באותה שעה מיד נח. נבוזראדן הרהר בדעתיה ואמר ומה ישראל שהרגו נפש אחת כן גרם להם, אני שהרגתי כמה נפשות מהם עאכ"ו, ערק אזל ואתגייר, תאנא נעמן גר תושב היה נבוזראדן גר צדק היה:

איכה – פרק ב – רמז תתרכח

אמר רב יהודה אמר שמואל ואמרי לה במתניתא תנא מעשה בארבע מאות ילדים וילדות שנשבו לקלון והרגישו בעצמם למה הם מתבקשים, אמרו זה לזה אם אנו טובעים בים אנו באים לחיי העולם הבא, דרש להם גדול שבהם אמר ה' מבשן אשיב אשיב ממצולות ים, אמר ה' מבשן אשיב מבין שני אריות, ממצולות ים אלו שטובעים בים, כיון ששמעו ילדות כך עמדו כלן וטבעו את עצמן בים, נשאו ילדים ק"ו בעצמם ומה הללו שדרכם לכך טבעו את עצמם, אנו שאנו זכרים עאכ"ו, עמדו כלם וטבעו את עצמם. ועליהם מקונן ירמיה ואמר כי עליך הורגנו כל היום נחשבנו כצאן טבחה:

בהתעטפם כחלל, הות אתתא אמרת לבעלה סב לך חד שירא או חד קדיש וסק לשוקא אי משכחת כלום ואנן אכלין, הוה סליק לשוקא וחמי ולא אשכח כלום והוה מפרפר ומאית, והיא אמרה לברה חמי מה עביד אבוך, סליק לשוקא חמי אבוהי מית, והוא מפרפר ומאית עלוהי, הה"ד בהתעטפם כחלל היינו בעלה ובנה גדול בהשתפך נפשם גו' הוה בריה זעירא בעי למינק ולא משכח חלבא ומפרפר ומאית:

איכה – פרק ב – רמז תתרכט

הזאת העיר שיאמרו כלילת יופי. כרכי האומות הן אומרים שבחן בפיהן הה"ד את אמרת אני כלילת יופי, אבל ירושלים אחרים אומרים שבחה בפיהם הה"ד הזאת העיר שיאמרו כו':

וישמחה עליך אויב. אמר רבי אחא בטובה הוא שמח עמהם שנאמר כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב, אבל ברעה הוא משמח אחרים דכתיב וישמח עליך אויב, ואית דאמרי זו אשה ושבעה בניה שא"ל קיסר בשעה ששבה אותם. אמר להם בואו והשתחוו לצלם ולא רצו, הביאו את הגדול שבהם אמר ליה פלח לאלילים,

אמר ליה כתיב לא יהיה לך אלהים אחרים על פני, אמר להון קיסר קטלוהו. אתיוה לתנינא אמר פלח לאלילים, א"ל כתיב זובח לאלהים יחרם בלתי לה' לבדו, אמר להון קיסר קטלוהו. אתיוה לתליתאה, א"ל פלח לאלילים, א"ל כתיב לא תשתחוה לאל אחר, א"ל קיסר קטלוהו. אתיוה לרביעאה, א"ל פלח לאלילים, א"ל כתיב שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד, א"ל קיסר קטלוהו. אתיוה לחמישאה, א"ל פלח לאלילים, א"ל כתיב וידעת היום והשבות אל לבבך וגו', א"ר קיסר קטלוהו. אתיוה לשתייתאה, א"ל פלח לאלילים, א"ל אתה הראת לדעת כי ה' הוא האלהים, א"ל קיסר קטלוהו, אתיוה לשביעאה זוטרא דכלהון, א"ל פלח לאלילים, א"ל כתיב לן את ה' האמרת היום, ועוד פסוק אחר אית לן וה' האמירך היום, כבר נשבעו אבותינו להקב"ה שאין אנו ממירין אותו באלוה אחר ונשבע לנו הקב"ה שאין ממיר אותנו באומה אחרת, א"ל קיסר אנא חמית לך שסוכלנותך סגיא ואת זעיר וחסית עלך נפישתא, אמר עול להכא, עאל לגביה ההוא ינוקא, א"ל תא ואשוי לך גושפנקא דילי קמיה דאלילים ותשזיב ולא נקטול יתך כמא דקטלינן להנך שיתא אחוך אלא בבעו מינך עביד לי יקרא קדם בעלי דבבי, א"ל הוא ינוקא אללי עלך קיסר אללי עלך קיסר אם לכבודך כך לעבוד מלך מלכי המלכים שהוא חי וקיים לעולם ולעולמי עולמים על אחת כמה וכמה, א"ל קיסר קטלוהו, א"ל אמיה מרים בת (מנחם) [נחתום] בבעו מינך הב לי ברי זעירא ואחבקיה ואגפף יתיה עד דלא תקטלון יתיה, חס עלה קיסר ואמר לה עביד ביה רעותך וחיות יתיה לקטלא, אתת אמיה וחבקת יתיה ונשקת יתיה וגפפת יתיה ולחשת על אודניה ואמרה ליה על אודניה ברי ברי זעירא מכולהון זיל ואימא ליה לאבוך אברהם אל תזוח דעתך אתה עקדת מזבח אחד ואני עקדתי שבעה מזבחות, עלתה לגג ונפלה ומתה, יצאה בת קול ואמרה לה אם הבנים שמחה:

איכה – פרק ב – רמז תתל

אמר רב יהודה אמר שמואל מעשה בבנו ובתו של רבי ישמעאל שנשבו לשני אדונים, לימים נזדווגו זה אצל זה, אמר אחד יש לי עבד שאין כפייו בכל העולם, וזה אומר יש לי שפחה שאין במותה בכל העולם כלו, אמר אחר מהם לחברו בואו ונשיאם זה לזה ואני ואתה נחלק בולדות שלהם, עשו כך השיאום והכניסו אותם לבית, בערב זה יושב בקרן זוית כל הלילה ואומר אני כהן בן כהן אשא שפחה, וזו בוכה ואומרת אני כהנת בת כהן גדול אנשא לעבד זה, כיון שעלה עמוד השחר הכירו זה את זה ונפלו זה על זה געו בבכיה ועליהם מקונן ירמיה על אלה אני בוכיה עיני עיני יורדה מים:

איכה – פרק ב – רמז תתלא

מי יתנך כאח לי יונק שדי אמי, לעתיד לבא [יבא] הקב"ה לפייסה לכנסת ישראל, והיא אומרת לפניו רבש"ע במה אתנחם שלא עשית לי אפילו כבשר ודם, יוסף שהוא בשר ודם אע"פ שגמלוהו אחיו רעות לא נקם מהם אלא כיון שבאו אצלו כבש רחמיו עליהם שנאמר ולא יכול יוסף להתאפק, אבל אתה לא כבשת רחמיך ממני והנחת אומנותך שכתוב בך אל רחום וחנון. דבר אחר אמרה לפניו רבש"ע זכורה אני אחוה ורעות שהיה לי עמך ויודעת אני כמה נסים וגבורות שעשית לי אף אני עשיתי לך טובות קדשתי את שמך על אותם הנסים וגבורות ואמרתי שירה כל כל נס ונס וקבלתי תורתך מה שלא קבלו עו"א וצפיתי שאכנס אני אותה לגן עדן ותשמחני שם שנאמר אנהגך אביאך אל בית אמי תלמדני. כיון שנכנסתי לביתך הבאת עלי צרים והשחקתם עלי שנאמר ראוה צרים שחקו על משבתיה במה אתנחם, א"ל הקב"ה את אומרת כך לא צערתי עמך באותו צער, משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שבאו עליו אויבים והציתו אש בביתו והיה יושב ודומם, אמר מה אעשה אעמוד וארוצה בביתי מפני שלא יאמרו

מפני שאין בי כח, ברח ישב במקומו והיה האור מגיע, נכנסו אוהביו אצלו, א"ל אדונינו המלך מפני מה אתה יושב והאור בביתך, אף כך הקבה בשעה שנכנסו אויבים והציתו את האור בבית המקדש והיה הקב"ה יושב ובוכה אומר מה אעשה, נכנס אסף אצלו וא"ל רבש"ע האור דולק בביתך ואתה יושב קום צא מביתך שנא' הרימה פעמך למשואות נצח כל הרע אויב בקדש, באותה שעה חוזרים ומתכנסים כל הנביאים והולכים אצל ירושלים לנחמה. אמר להם הקב"ה למי אתם צריכים לנחם תחלה לי או לירושלים, מי שמת לו בן למי מנחמין לא לאב, מי שנשרף ביתו למי מנחמין לא לבעליו, לא כל שכן שאני צריך לתנחומין תחלה, אעפ"כ לכו ופייסוה, מתכנסין כלם והולכין אצלה, וכיון שהיא רואה אותם אומרת להם לכו לכם איני צריך לתנחומין של בני, מיד הולכים לפני הקב"ה ואומרים לפניו רבש"ע אינה מקבלת פיוסין שלנו, אמר להם אין ראוי שילך אלא אני בעצמי ואפייסנה מפני שעברתי על הדין. כתבתי בתורתך לא תעבוד בבכור שורך ולישראל קראתי להם בני בכורי ישראל ואמרתי להם הביאו צואריכם בעול מלך בבל. כתבתי בתורתך לא תשנא את אחיך בלבבך ואני שנאיתיה לפיכך אני ראוי לפייסה, מיד ילך הקב"ה אצלה ואמר לה כעס זה למה, אמר לפניו רבש"ע ולא אכעס שהגליתני לבין אומות העולם וקללתני קללות רעות ונעשו פני בשולי קדרה ובכל זאת קדשתי את שמך הגדול, אמר לה כנגד זכות אבות שעשית כך יש לך חובה וזה שכעסתי עליך שעברתי על תורתך. כתבתי בתורתך כבוד את אביך ואת אמך, ואת כתיב אב ואם הקלו בך. כתבתי בתורתך שופך דם האדם ואת אנשי רכיל היו בך למען שפך דם. כתבתי בתורתך לא תשא, לא תרצה, לא תנאף, לא תגנוב, ואת כתיב אלה וכחש ורצוח וגנוב ונאוף, אמרה לפניו רבש"ע כיון שהגליתני לבין אומות העולם בדין הוא שלא אשמור מצותיך וקיימתי כל המצות שלך, אמר לה כבר הגיע זמנך ליגאל, מיד אומרת לפניו איני מתנחמת עד שתראני באותם רשעים שצערוני וחרפו את שמך, מיד אמר לה אני מאכילם את בשרם שנאמר והאכלתי את מוניך את בשרם וכעסים דמם ישכרון וידעו כל בשר כי אני ה' מושיעך וגואלך אביר יעקב:

איכה – פרק ב – רמז תתל"ב

השיב אחור ימינו מפני אויב. אמר רבי אלעזר משל למלך שכעס על בנו ומסרו ביד עבדו והיה מזדעזע מן בן המלך עד שכפת לו ידי בנו לאחוריו. אף כאן א"ל הקב"ה לנבוכדנאצר עלה לירושלים והיה מתירא עד שכפה לו ידי מיכאל שנאמר השיב אחור ימינו, [מפני מה מפני שמאסו בתורה] שנאמר כי מאסו את תורת ה' ואת אמרת קדוש ישראל נאצו, כי מאסו את תורת ה' זו תורה שבכתב ואת אמרת זו תורה שבעל פה:

איכה – פרק ב – רמז תתל"ג

ויאמר ה' כי גבהו בנות ציון שהיו הולכות בקומה זקופה, ותלכנה נטויות גרון כשהיתה אחת מהן מתקשטת היתה מטה בגרונה לכאן ולכאן כדי להראות את תכשיטיה, ומשקרות עינים בסיקרא. ריש לקיש אמר בקלורית אדומה, הלוך וטפוף תלכנה כשהיתה אחת מהן ארוכה שתי קצרות ומהלכת ביניהן כדי שתהא נראית טפה על גביהן, וכשהיתה אחת מהן קצרה היתה לובשת קונדריקין וצרות עכנא בהם ומביאה שתי ארוכות ומהלכת ביניהם כדי שתהא נראית לבחורים. וברגלים תעכסנה, אמר רבי אבא בר כהנא שהיתה כל אחת מהם מביאה שלחופיה של תרנגולת וממלאו ארפסמון ונותנת אותו בין עקבה למנעלה, וכשהיתה מגעת לכת של בחורים עומדת ודורסת עליה והיא נבקעה והיה הריח יוצא ממנה ומפעפע בהם, היה הקב"ה אומר לירמיה מה עושות אלו כאן יגלו מכאן. והיה ירמיה מחזר עליהן ואומר בנותי עשו נא תשובה עד שלא יבואו השונאים עליכם, והיו אומרות ימהר יחישה מעשהו למען נראה

ותקרב ותביאה עצת קדוש ישראל ונדעה, דוכוס רואה אותי והוא נוטל אותי לו לאשה, אפרכוס רואה אותי ונוטל אותי לו לאשה, ותקרב ותבואה עצת קדוש ישראל ונדעה על דמאן הוא קיימא על דידן או על דיליה, וכיון שגרמו העונות ונכנסו השונאים לשם היו יוצאות לפנייהם מקושטות והיה דוכוס רואה אחת מהן ונוטלה לו לאשה ומושיבה על קרונין שלו. אמר הקב"ה הא קא קמת על דילהון ועל דידיה לא קמת, מה עשה להם הקב"ה ר' אלעזר אומר חלקם בצרעת שנאמר ושפח ה' קדקד בנות ציון, וכתוב ולשאת ולספחת ולבהרת, רבי יוסי בר חנינא אמר העלה על ראשיהן משפחות של כנים, רבי חייא בר אבא אמר עשה אותן שפחות מכודנות, רבי ברכיה בשם רבי יוסי אמר שמר משפחות שלא יתערבו זרע קדש בעמי הארצות, אעפ"כ לא חזרו בהם אמר יודע אני שאין עובדי אלילים בדלין מן הזיבה ומן הצרעת, מה עשה להן הקב"ה וה' פתהן יערה רמז למעינות שלהם והיו שופעות וממלאות קרונין דם, כיון שרואים אותם כך היו דוקרים אותם בחרב ומשליכים אותם תחת קרונין והיו אומרים זה לזה סורו טמא קראו למו. הה"ד ויקרא ה' אלהים צבאות ביום ההוא לבכי ולמספד ולקרחה ולחגור שק:

איכה – פרק ב – רמז תתלד

נכח פני ה'. מכאן אמרו כל תלמיד חכם שיושב בינו לבין עצמו וקורא ושונה כביכול הקב"ה יושב כנגדו וקורא ושונה עמו, לכך נאמר נכח פני ה' ולהלן הוא אומר ויחנו אלה נכח אלה:

איכה – פרק ג – רמז תתלה

אני הגבר. א"ר יהושע בן לוי אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה אנא היא דיליפנא [יסורין] כל מה דאת בעי איתי עלי, משל למטרונא שכעס עליה המלך וטרדה חוץ לפלטיין, מה עשתה הלכה וצמצמה את פניה ועמדה לאחורי העמוד, כשהמלך עבר אמרה (לה) [לו] אדוני המלך כך יפה לי וכך נאה לי וכך הגון לי שלא קבלה אותך אשה אחרת אלא אני, אמר לה המלך לאו אלא אני פסלתי את כל הנשים בשבילך, אמרה לו לאו אלא הן שלא קבלו אותך, כך אמרה כנסת ישראל רבש"ע מפני מה כך הגון לי שלא קבלה אומה תורתך אלא אני, אמר לה הקב"ה לאו אלא אני הוא שפסלתי את כל האומות בשבילך אמר לו לאו אלא הן הן שלא קבלו אותך, מפני מה הלכת להר שעיר כו' שנאמר ה' מסיני בא וגו', כמה טובות עשיתי לפניך קדשתי שמך על הים אמרתי לך שירה קבלתי תורתך בשמחה מה שלא קבלו האומות, ואחר כל השבח הזה אני הגבר ראה עני. רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי אמר אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע אני הוא איוב, כמד"א מי גבר כאיוב ישתה לעג וגו' כל מה דאיתית על איוב את בעי מיתי עלי, באיוב כתיב כשדים שמו שלשה ראשים, ובי כתיב והעיר נתנה ביד הכשדים. באיוב כתיב אש אלהים נפלה וגו', ובי כתיב ממרום שלח אש. באיוב ויקח לו חרש, ובי כתיב איכה נחשבו לנבלי חרש. באיוב כתיב וישבו אתו לארץ, ובי כתיב ישבו לארץ ידמו. באיוב כתיב שק תפרתי, ובי כתיב העלו עפר על ראשם. באיוב כתיב חנוני חנוני אתם רעי, ובי כתיב אשר לא יתן לכם חנינה. באיוב כתיב כי יד אלוה נגעה בי, ובי כתיב כי לקחה מיד ה':

ראה עני וגו'. א"ר שמואל בר נחמן כיון שראה אותי עניה במצות ומעשים טובים הביא עלי שבט עברתו:

איכה – פרק ג – רמז תתלו

אך בי ישוב, א"ר ר"ל אע"פ שהקב"ה כועס על הצדיקים חוזר הוא ומתנחם עליהם:

בלה בשרי זה צבור, ועורי אלו סנהדרין מה העור מחפה על הברש כך סנהדרין גדולה מחפה על ישראל:
בנה עלי גו', ראש זה נבוכדנאצר כמה דאת אמר אנת הוא ראשה די דהבא. ותלאה זה נבוזראדן. דבר אחר
ראש זה אספסיאנוס ותלאה זה טרכינוס. דוב אורב הוא לי זה הקב"ה, ארי במסתרים אריה כתיב כמד"א
אריה שאג מי לא יירא:

איכה – פרק ג – רמז תתלז

גדר בעדי. א"ר אבהו זה קסטרה של פרסיים, ור' ברכיה אמר זה גדגוד של ערביים, ורבנן אמרין זו מטלית
של כותיים:

גם כי אזעק ואשוע שתם תפלתי, אמר ר' אלעזר מיום שחרב בית המקדש ננעלו שערי תפלה שנא' גם
כי אזעק ואשוע וגו', אעפ"כ שערי דמעה לא ננעלו שנאמר שמעה תפלתי ה' ושועתי האזינה אל דמעתי
אל תחרש, ר' אבא לא הוה גזר תעניתא ביומא דעיבא שנאמר סוכתה בענן לך מעבור תפלה:

איכה – פרק ג – רמז תתלח

ותזנח משלום נפשי. אמר ר' אבהו זה הדלקת נר בשבת. נשיתי טובה א"ר ירמיה זה בית המרחץ, רבי
חיא בר אבא א"ר יוחנן זו רחיצת ידים ורגלים בחמין, רבי יצחק נפחא אמר מטה נאה וכלים נאים שעליה,
רבי אבא אמר זו מטה מוצעת ואשה מקושטת לתלמיד חכם. טוב לגבר ישא עול בנעוריו, עול תורה עול
אשה עול מלכות:

זכר עניי וגו'. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע זכר עניי ומרודי שמרדתי בך, לענה וראש
שהשקיתני, ותפוק דא בדא:

זכור תזכור. תני ר' חייא משל למלך שהלך לחמת גרר ונטל בניו עמו, פעם אחת הקניטוהו ונשבע שאינו
נולך והיה נזכר להם ובוכה ואומר הלואי יהוון בני עמי אע"פ שמקניטים אותי, הדא הוא דכתיב מי יתנני
במדבר מלון אורחים אמר הקב"ה הלואי יהוון בני עמי כמו שהיו במדבר שהיו מלינין עלי, ודכוותיה בית
ישראל יושבים על אדמתם ויטמאו אותה. אמר הקב"ה הלואי יהוון בני עמי בארץ ישראל אע"פ
שמטמאין אותה:

ותשוח עלי נפשי. אמרה כנסת ישראל לפני הקב"ה רבש"ע יודעת אני שאתה נזקק לעובדי האלילים
ופורע להם כל מה שיעשו אבל מה אעשה ותשוח עלי נפשי, מתלא אמר עד דשמינא אכחש כחישא
מאית. א"ר אבין השביעני במרורים בליל פסח של יו"ט הראשון. הרוגי לענה, בט"ב מה שהשביעני בליל
יו"ט של פסח הרוגי בליל ט"ב לענה:

חלקי ה' אמרה נפשי. רבי אבהו בשם ר' יוחנן משל למלך שנכנס למדינה ועמו דוכסין ואפרכיסין
ואסטרטליטין, הדין אמר דוכוס פלן אנא נסיב לגבי כו', וחד אמר אנא נסיב אסטרטליטין לגבי, היה שם
פקח אחד ואמר אני איני לוקח אלא המלך עצמו דכולא מתחלפין ומלכא לא מתחליף, כך עובדי אלילים
אלו עובדים לחמה אלו ללבנה ואלו לעץ ואלו לאבן, אבל הקב"ה בגורלן של ישראל הוא. הה"ד חלקי ה'
אמרה נפשי כמ"ד ה' מנת חלקי וגו':

איכה – פרק ג – רמז תתרט

רבי אליעזר רמי כתיב כי טוב ה' לכל וכתוב טוב ה' לקויו וגו', משל לאדם שיש לו פרדס, כשהוא משקה משקה את כלו, כשהוא עודר אינו עודר אלא הטובים שבהם. מה יתאונן אדם חי אמר רבי יצחק אפילו בשעת אנינותו של אדם יצרו מתגבר עליו ואבא שאול אומר במתעם על מדותי, הכתוב מדבר וכי גבר על חטאיו חי דין הוא שנתת לו חיים:

איכה – פרק ג – רמז תתרמ

דבר אחר מה יתאונן אדם חי, אלא משמת אדם (מת) מתאונן, אלא אמר רבי שמואל מה יתאונן (מת) אדם על חי העולמים ועל מי יתאונן על חטאיו וכן אמר שלמה אולת אדם תסלף דרכו וגו':

איכה – פרק ג – רמז תתרמא

נחפשה דרכינו ונחקורה, אמר רבא אמר רב סחורה אם רואה אדם שיסורין באים עליו יפשפש במעשיו שנאמר נחפשה דרכינו ונחקורה, פשפש ולא מצא יתלה בבוטול תורה שנאמר אשרי הגבר אשר תיסרנו יה ומתורתך תלמדנו, תלה ולא מצא בידוע שיסורין של אהבה הם שנאמר כי את אשר יאהב ה' יוכיח: נשא לבבנו אל כפים. מאן דלביה מתנסיב מיניה עביד תותביתא, (כך נשא לבבנו בתחלה) [אלא נשווי לבינן לגבי ידינן] ואחר כך אל אל בשמים:

איכה – פרק ג – רמז תתרמב

נשא לבבנו אל כפים, אמר רבי אמי אין תפלתו של אדם נשמעת אא"כ משים נפשו בכפו, שנאמר נשא לבבנו אל כפים, הא אוקים שמואל ודרש ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכזבו לו ולבם לא נכון עמו ואעפ"כ והוא רחום יכפר עון, לא קשיא הא ביחיד הא בצבור, רבי חייא ור' שמעון ב"ר חד אמר המתפלל צריך שיתן עיניו למעלה שנאמר נשא לבבנו אל כפים וחד אמר צריך שיתן עיניו למטה שנאמר והיו עיני ולבי שם כל הימים:

איכה – פרק ד – המשך רמז תתרמב

בני ציון היקרים וגו', מאי המסולאים בפז אילימא דהוּו מחפזי בפזא הא אמרי דבי ר' שילא משקל תרתני אסתרי פיזא נחת לעלמא חדא לרומי וחדא לכ"ע, אלא שהיו מגנין את הפז ביפין, מעיקרא חשיבי דרומאי הוּו נקטין ביליונא דגושפנקא ומשמשי ערסייהו מכאן ואילך מייתו בני ישראל ואסרי בכרעי דפורייהו ומשמשי, אמר ליה חד לחבריה הא היכא כתיבא, א"ל גם כל חלי וכל מכה אשר לא כתוב בספר התורה וגו':

איכה – פרק ד – רמז תתרמג

עוללים שאלו לחם, רבי יוסי הגלילי אומר עוללים אלו שבמעיי אמן שנאמר או כנפל טמון לא אהיה כעוללים לא ראו אור, ויונקים אלו שיונקים שדי אמן שנאמר אספו עוללים ויונקי שדים, רבי אומר עוללים

אלו שבחוץ שנאמר להכרית עולל מחוץ ואומר עוללים שאלו לחם, ויונקים אלו שעל שדי אמם שנאמר אספו עוללים ויונקי שדים, אלו ואלו פתחו שירה לפני הקב"ה שנאמר מפי עוללים ויונקים יסדת עוז:

ויגדל עון בת עמי מחטאת סדום, וכי משוא פנים יש בדבר, אמר רבא אמר רבי יוחנן מדה יתרה היתה בירושלים שלא היתה בסדום, כתיב הכא זה היה עון סדום אחותך וגו' ואלו בירושלים כתיב ידי נשים רחמניות:

צפד עורם על עצמם, ההוא דאתא לקמיה דרבי א"ל בעלתי ולא מצאתי דם, א"ל בתולה הייתי ושני בצורת היו, ראה רבי שפניהם שחורות צוה עליהם והכניסם למרחץ והאכילם והשקם והכניסם לחופה ובעל ומצא דם, א"ל לך זכי במקחך קרא עליהם רבי צפד עורם על עצמם:

קהלת

קהלת – פרק א – רמז תתקסה

דברי קהלת, ר' חייא רבה אמר משלי כתב תחלה ואח"כ שיר השירים ואחר כך קהלת, ומייתי לה מן הדין קריא וידבר שלשת אלפים משל זה משלי, ויהי שירו חמשה ואלף זה שיר השירים, קהלת בסוף אמרה, רבי יונתן אמר שיר השירים כתב תחלה ואחר כך משלי ואחר כך קהלת, ומייתי לה רבי יונתן מדרך ארץ, כשאדם נער אומר דברי זמר, הגדיל אומר דברי משל, הזקין אומר דברי הבלים, רבי חוני חמוי דרבי אמי אמר הכל מודים קהלת בסוף אמ רב, דברי קהלת ולא נאמר דברי שלמה, אלא אל ידי שאמריו תלויים בהקהל. א"ר הונא בשם רבי אחא משמר זה נכנס ומשמר זה יוצא לשמוע חכמתו שנאמר אשרי עבדיך ואשרי אנשיך וגו', אמר רבי יצחק על שם אז יקהל שלמה נקרא קהלת בן דוד, מלך בן מלך, נביא בן נביא, חכם בן חכם, אבגינוס בן אבגינוס:

קהלת – פרק א – רמז תתקסו

אמר רבי אחא בן אלכסנדר אשרי אדם שיש לו יתד להתלות בו, רבי יודן בשם רבי אלכסנדר לישעבר היה נתלה בזכות עצמו עכשיו הוא נתלה בזכות אביו. בן דוד, רבי יודן בשם רבי ירמיה כשור הזה עד שלא נחתכו גידיו הוא נתלה בגידי עצמו, משנחתכו גידיו נתלה בגידי אחרים, כך שלמה לישעבר שיר השירים אשר לשלמה, אבל כאן קהלת בן דוד מלך בירושלים. תני רבי שמעון בן יוחאי אשרי אדם שזכה למלך במקום מלכות, להלן כתיב היושב בעשתרות, ברם הכא בירושלים:

הבל הבלים אמר קהלת, רבי הונא בשם רבי אחא דבר אחד דוד ולא פרשו, ופרשו שלמה בנו. שלמה אמר דבר אחד ולא פרשו, ופרשו דוד אביו, דוד אמר אדם להבל דמה לאי זה הבל ולא פרשו, בא שלמה ופרש הבל הבלים, רבי שמואל בר נחמני תני לה בשם רבי יהושע בן קרחה אלו שבעה הבלים שאמר כאן קהלת כזה ששופת שבעה קדרות זו על גב זו והבל שביעית אין בו ממש, שלמה אמר כי מי יודע מה טוב לאדם וגו' לאי זה צל ולא פרש, ופרש דוד אביו ימינו כצל עובר, אם תאמר כצל של כותל יש בו ממש, צלו של דקל יש בו ממש. לאיזה צל, אמר רבי הונא בשם רבי אחא לצל של עוף שהוא עובר וצלו עובר, שמואל אמר כצלו דבורה שאין בה ממש, רבי יצחק תני לה בשם רבי ירמיה בן אלעזר אלו שבעה הבלים שאמר כאן קהלת כנגד שבעה ימי בראשית, בראשון כתיב בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ וכתב

כי שמים כעשן נמלחו והארץ כבגד תבלה, בשני כתיב יהי רקיע בתוך המים ויהי מבדיל בין מים למים, וכתוב ביה ונמקו כל צבא השמים, בשלישי כתיב תדשא הארץ דשא, וכתוב ביה וכל עשבם אוביש, ברביעי כתיב יהי מאורות, וכתוב ביה וחפרה הלבנה ובושה החמה, בחמישי כתיב ישרצו המים, וכתוב כיון ביה אסף עוף השמים ודגי הים, בששי כתיב תוצא הארץ נפש חיה, וכתוב ביה אסף אדם ובהמה, בשביעי לא נברא בו כלום וכתוב ביה מחלליה מות יומת, הדא דאת אמר במזיד, אבל בשוגג מביא קרבן ומתכפר לו, כיון שראה דוד שמחלל שבת מביא קרבן ומתכפר לו התחיל סודר עליה מזמור שיר ליום השבת. רבי יודא בר סימון תני לה בשם רבי יהושע בן לוי אלו שבעה הבלים שאמר כאן קהלת כנגד שבעה עולמות שאדם רואה, כיון שיצא ממעי אמו ועד שנה הכל מחבקין אותו ומנשקין אותו, בן שתים בן שלש כחזיר בולש כוכין כל מה שהוא מוצא נותן לתוך פיו, בן עשר גדי מקפץ כגדיא, בן עשרים כסוס משפר גרמיה מהני גרמיה מחמי מתיא ליה אתתא, נשא אשה נתן עליו אוכף נעשה חמור נעשה בעל מום לתורה, ראה לו בנים נעשה לו ככלב מצרח ככלבא בשביל מזונותיו ומזון בניו ונעשה בעל מום למצות, הזקין נעשה קוף, הדא דאתמר ברשעים, אבל בצדיקים והמלך דוד זקן אפילו זקן דוד המלך:

מה יתרון לאדם בכל עמלו, אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב בקשו לגנוז ספר קהלת מפני שדבריו סותרים את זה, ומפני מה לא גנזוהו מפני שתחלתו דברי תורה וסופו דברי תורה, תחלתו דברי תורה דכתיב מה יתרון לאדם בכל עמלו שיעמול תחת השמש, ואמר רבי ינאי תחת השמש הוא דאין לו הא קודם השמש יש לו, וסופו דברי תורה דכתיב סוף דבר הכל נשמע את האלקים ירא וגו', ומאי דבריו סותרים זה את זה דכתיב טוב כעס משחוק וכתוב לשחוק אמרתי מהולל, וכתוב ושבח אני את המתים, וכתוב ולשמחה מה זה עושה, לא קשיא טוב כעס משחוק טוב כעס שכועס הקב"ה עם הצדיקים בעולם הזה משחוק ששחוק עם הרשעים בעולם הזה, לשחוק אמרתי מהולל טוב שחוק שמשחק הקב"ה עם הצדיקים בעולם הבא משבח וגדולה שנותן הקב"ה לרשעים בעולם הזה. ולשמחה מה זה עושה, שמחה שאינה של מצוה, אמר רבי יודן תחת השמש אין לו, אבל למעלה מן השמש יש לו, רבי הונא ורבי אחא בשם רבי חלבו עמל הוא תחת השמש ואוצר הוא למעלה מן השמש. רבי לוי ורבנן, רבי לוי אמר כל מה שהבריות מגדלים מצות ומעשים טובים בעולם הזה דיין שהקב"ה מזריח השמש להם שנאמר וזרח השמש ובא השמש, ורבנן אמרין כל מה שהצדיקים עושים מצות ומעשים טובים בעולם הזה דיין שהקב"ה מחדש פניהם כגלגל חמה לעולם הבא דכתיב ואוהביו כצאת השמש בגבורתו. רבי שמעון בר רבי נסיב אתתא צווח רבי לכל אבנן ולא צווח בר קפרא, אזל כתב על תרע ביתו מה שמחת את מיית מה יתרון לשמחתך, נפק ר' אסתכל ביה אמר מאן הדין דלא צווחני ליה דכתיב אילין, אמרו ליה בר קפרא, אמר למחר אני עביר אריסטון וצווח ליה, כיון דעלון אורחין יתבון למיגס הוה אמר תלת מאה מתלין על הדין תעלא תבשילא צנין, סלק רבי לגביה אמר ליה בגין מה את עביד כן ולא תשבוק אורחיא דיכלון, אמר ליה דלא תימרון למיגס אתית אלא בגין דלא צווחת לי עם חברי:

דור הולך ודור בא. רבי יודן בשם רבי יהושע בן לוי אין לך כל יום ויום שלא נולדים בו ששים רבוא ומתים ששים רבוא, מה טעם דור הולך ודור בא, ומנין שהדור ששים רבוא, רבי ברכיה מייתי לה מהכא אם יראה איש באנשים האלה הדור הרע הזה מכאן שהדור ששים רבוא, הדור כשם שהוא הולך כן הוא בא אם הולך חגר בא חגר, סומא בא סומא, שלא יהו עובדי אלילים אומרים אחרים המית ואחרים החיה, ראו עתה כי אני הוא אני אמית ואחיה, אמר רבי הונא בר כהנא בנוהג שבעולם אדם שוקע כבשונו מה ששוקע אחרון הוא שולה ראשון, אבל הקב"ה אינו כן אלא דור שהוליד ראשון הוא מביא ראשון, אחרון מביא אחרון, ריש לקיש אמר מהכא אל תאמר מה היה וגו':

קהלת – פרק א – רמז תתקסז

והארץ לעולם עומדת, אמר ריש לקיש כל מה שברא הקב"ה באדם ברא בארץ, האדם יש לו ראש והארץ יש לה ראש שנאמר וראש עפרות תבל, אדם יש לו עינים והארץ יש לה עינים שנאמר וכס את עין כל הארץ, אדם יש לו אזנים והארץ יש לה אזנים שנאמר והאזני ארץ, אדם אוכל והארץ אוכלת שנאמר ארץ אוכלת יושביה היא, אדם שותה והארץ שותה שנאמר למטר השמים תשתה מים, אדם מתגעש והארץ מתגעשת שנאמר ותגעש ותרעש הארץ, אדם משתכר והארץ משתכרת שנמר נוע תנוע ארץ כשכור, האדם מקיא והארץ מקיאה שנאמר ותקיא הארץ את יושביה, אדם יש לו ידים והארץ כן שנאמר והארץ רחבת ידים, אדם יש לו טבור והארץ כן שנאמר היושב על טבור הארץ, אדם יש לו ירכים והארץ כן שנאמר וקבצתים מירכתי ארץ, אדם יש לו רגלים והארץ כן שנאמר והארץ לעולם עומדת, עומדת ומעמדת תפקידה, רבי אחא אמר מזוניה, והארץ לעולם עומדת אלו ישראל שנאמר (ואתם תהיו לי) [כי תהיו אתם] ארץ חפץ:

וזרח השמש, אמר רבי אבא בר כהנא אין אנו יודעים שזרח השמש ובא השמש (כתוב ביהושע ברמז כ"ו). ואל מקומו שואף, כיצד הגלגל הזה מהלך ברקיע בקלע הזה של ספינה, אמר רבי שמואל בר נחמני יכול גלגל חמה לזרוח ולשקוע בשעתו, אלא הקב"ה דוחק עליו ואומר בשעה פלוני תהא במקום פלוני, מה טעם שואף דוחק ליה, רבי ברכיה אמר כאלפא (דברים לביטא) [דברייטניא] שיש בה שס"ה חבלים כמנין ימות החמה וכל אחד ואחד יש לו שמות בפני עצמו, אדם הראשון קורא שמות לכלם, רבי אלכסנדר אמר שמונה מלאכים יש לו ארבעה מלפניו וארבעה מלאחריו, מלפניו כדי שלא ישרוף את העולם, ומלאחריו שלא יצטנן את העולם, והיכן גלגל חמה שקוע, רבי ירמיה בן אלעזר אמר ברקיע השני שנאמר שנאמר ויתן אותם אלקים ברקיע השמים, והיכן חמה ולבנה שוקעים רבי יהודה בר אלעאי ורבנן, חד אמר מאחורי כיפה ולמעלה, וחד אמר מאחורי כיפה ולמטה, אמר רבי יוחנן נראין דברי רבי יהודה דמ"ד מאחורי כיפה ולמעלה בימות החמה שכל העולם כלו רותח ומעינות צוננין, ומליהון דרבנן דאמרין מאחורי כיפה ולמטה בימות הגשמים שכל העולם צונן ומעינות פושרין, ארשב"י אין אנו יודעים אם באויר הם פורחין אם שפין ברקיע הוא דבר קשה עד מאד אי אפשר לבריה לעמוד עליהן:

הולך אל דרום וסובב אל צפון, כיצד חמה יוצאה ביום ארוך ושוקעת ביום ארוך זהו פני צפון, חמה יוצאה ביום קצר ושוקעת ביום קצר זו היא פני דרום, בתקופת ניסן ובתקופת תשרי חמה יוצאה בחצי מזרח ושוקעת בחצי מערב שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום ביום, וסובב אל צפון בלילה, סובב סובב הולך הרוח פני המזרח ופני מערב שפעמים מהלכתו ופעמים מסבבתו, אמר רב משהשיא ליתנהו להני כללי דתניא מעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית צפונית ושוקעת בקרן מערבית צפונית, ומעולם לא יצאה חמה מקרן מזרחית דרומית ושוקעת בקרן דרומית מערבית. תנא רבי אליעזר אומר עולם דומה לאכסדרה, ורוח צפונית מסובב, וכשהחמה מגעת לקרן מערבית צפונית מקפת וחוזרת אחרי כיפה, שנאמר הולך אל דרום וסובב אל צפון, הולך אל דרום ביום, וסובב אל צפון בלילה, סובב סובב הולך הרוח אלו פני מזרח ופני מערב שפעמים מסבבתו ופעמים מהלכתו:

כל הנחלים הולכים אל הים. מעשה ברבי אליעזר ורבי יהושע שהיו מפרשים בים הגדול וכנסה ספינתן למים שאין הולכין, אמר רבי אליעזר לרבי יהושע לא באנו לכאן אלא לנסיון, מלאו משם חבית מלאה מים, כיון שעלה לרומי אמר להם אדרינות מי אוקינוס מן הים א"ל מים בולעים מים, א"ל והבון לי, מלון מינייה לגינתא והוון יהבין לגוה והיא בלעה להון, על דעתיה דרבי אליעזר משם הם שואבים, ועל דעתיה

דרבי יהושע שם הם שבים ללכת. מהיכן הארץ שותה רבי אליעזר ורבי יהושע רבי אליעזר אומר ממימי אוקינוס דכתיב ואד יעלה מן הארץ, א"ל רבי יהושע מימי אוקינוס מלוחים הם, א"ל מתמתקין הם בעבים דכתיב אשר יזלו שחקים, היכן הם נוזלים בשחקים, רבי יוחנן אמר ממים העליונים דכתיב למטר השמים תשתה מים, והעבים מתגברין מן הארץ ועולין עד לרקיע ופותחים את פיהם כנאד ומקבלים אותם שנאמר יזקו מטר לאדו, וחושרין כמין כברה ואין טפה מגעת בחברתה דכתיב חשרת מים עבי שחקים, ולמה הוא קורא אותם שחקים שהם שוחקים את המים:

ד"א כל הנחלים הולכים אל הים זה הלב, כל התורה כלה אינה נכנסת אלא לב והים אינו מלא אף הלב אינו מתמלא, תאמר משאדם מוציא חכמתו מלבו שוב אינה חוזרת עליו, תלמוד לומר שם הם שבים. דבר אחר כל החכמה אינה נכנסת אלא ללב, והים אינו מלא, אף הלב אינו מתמלא וגם הנפש לא תמלא, תאמר משמוסר תלמודו לאחר שוב אינו חוזר עליו, תלמוד לומר אל מקום שהנחלים וגו'. מטרונא שאלה את רבי יוסי בן חלפתא אמרה ליה כתיב יהב חכמתא לחכימין, לטפשיין צריך קרא למימר, אמר לה אם יבאו אצלך שני בני אדם ללות אחד עני ואחד עשיר לאי זה מהם אתה מלוה, א"ל לעשיר, א"ל למה, א"ל אם מאבד יש לו לפרוע לי אבל אם מאבד העני מהיכן יפרע לי, אמר לה ישמעו אזניך מה שפיך מדבר, כך נתן הקב"ה חכמה לחכימין שיהו הוגין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות. דבר אחר כל הנחלים כל המתים אינם אלא לשאול והים אינו מלא ושאול אינו מתמלא דכתיב שאול ואבדון לא תשבענה, אל מקום שהנחלים מקום שהנפשות מתכנסים בעה"ז, ומשם הם עתידין לומר שירה לעולם הבא שנאמר מכנף הארץ זמירות שמענו. דבר אחר כל הנחלים ישראל נכנסים לירושלים וירושלים אינה מתמלא, תנן עומדים צפופים ומשתחווים רוחים, אל מקום שהנחלים מקום שישראל מתכנסין בעולם הזה שם הם מתכנסין לעתיד לבא שנאמר והשתחוה לה' בהר הקדש. דבר אחר כל הנחלים כל הממון אינו עולה אלא למלכות, והים אינו מלא והמלכות אינו מתמלא דכתיב ועיני האדם לא תשבענה, אל מקום שהנחלים שהם מחזירין אותו לעתיד לבא דכתיב והיה סחרה ואתננה קדש לה'. רבי אליעזר ברבי יוסי בעא קומי רבי מה כי ליושבים לפני ה', אמר ליה כגון את וחברך:

מה שהיה כבר הוא (כתוב ברמז שי"ד). רבי יהודה ורבי נחמיה רבי יהודה אומר אם יאמר לך אדם שאם לא חטא אדם היה חי וקיים לעולם אמור לו הרי אליהו ז"ל, ואשר להיות כבר היה אם יאמר לך אדם שהקב"ה מחיה מתים אמור לו לא כבר עשה כן על ידי אליהו ועל ידי אלישע ועל ידי יחזקאל. אמר רבי אחא בשם רבי שמואל בר נחמני כל מה שעתידין הקב"ה לעשות כבר עשה כיוצא בו:

אני קהלת הייתי מלך. אמר ריש לקיש בתחלה מלך שלמה על העליונים (מלכים ברמז קע"ז ובירמיה ברמז רס"ד):

מי שלא חג יום הראשון של חג חוגג והולך עד סוף כל הרגל ויו"ט אחרון, עבר הרגל ולא חג אינו חייב באחריותו, ועל זה נאמר מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות, רבי שמעון בן מנסיא אומר אי זהו מעות לא יוכל לתקון זה הבא על הערוה והוליד ממנה ממזר, ואם תאמר בגונב וגוזל אפשר הוא שיחזור ויתקן, רבי שמעון בן יהושע אומר אין קורין מעות אלא למי שהיה מתוקן מתחלתו ונתעוות, ואי זה זה ת"ל שפרש מן התורה, א"א אחא להלל מאי להמנות להמלאות מיבעי ליה, אמר ליה זה שנמנו חבריו לדבר מצוה:

מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות. אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתיים ואין בו משום עבר יומו בטל קרבנו, מיתבי מעות לא יוכל לתקון הא כיצד זה שבטל

קריאת שמע של שחרית או של ערבית או תפלה של שחרית או תפלה של ערבית על זה נאמר מעות לא יוכל לתקון וחסרון לא יוכל להמנות זה שנמנו חבריו לדבר מצוה והוא לא נמנה עמהם, אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן הכא במאי עסקינן כגון שבטל במזיד. דבר אחר מעות לא יוכל לתקון זה הבא על אשת איש והוליד ממנה ממזר. דבר אחר מעות לא יוכל לתקון לעתיד לבא מי שהוא מעות לא יוכל לתקון ומי שהוא מחוסר אינו יכול להמנות, יש מן הרשעים שמזדווגין זה לזה בעולם הזה, אחד מהם עשה תשובה לפני מותו ואחר מהם לא עשה תשובה, לעתיד לבא נמצא זה עומד בחבורת צדיקים וזה עומד בחבורת רשעים והוא רואה אותו ואומר אוי לי שמא משוא פנים (עדיין) [בדין] אני וזה גנבנו כאחר אני וזה הרגנו ביחד וזה עומד בחברת צדיקים והוא עומד בחברת רשעים, והם משיבים ואומרים לו שוטה שבעולם אין אתה יודע שבעולם הזה עשה תשובה, אומר להם הניחו בי ואלך ואעשה תשובה, אומרים לו העולם הזה דומה לשבת ועולם שבאת ממנו דומה לערב שבת, אם אינו מתקן בערב שבת מה יאכל בשבת, ועולם הזה דומה לים ועולם שבאת ממנו דומה ליבשה, אם אינו מתקן ביבשה מה הוא אוכל בים, ועולם הזה דומה למדבר ועולם שבאת ממנו דומה לישוב, אם אינו מתקן בישוב מהו אוכל במדבר. דבר אחר מעות לא יוכל לתקון משנתעותו המים מששת ימי בראשית וכבשן במי אוקינוס לא נתקנו, משנתעותו מאורות מששת ימי בראשית וחסר הקב"ה שנת הלבנה משנת החמה הרי כמה קיצין כמה עיבורין עוד לא נתקנו, דבר אחר משנתעותו דור המבול לא נתקנו ומשחר הקב"ה שנותיהם דכתיב והיו ימיו מאה ועשרים שנה עוד לא נמנו:

דברתי אני עם לבי, מכאן אמרו הלב יודע, הלב עומד, הלב נופל, הלב מהלך, הלב צועק, הלב שמח, הלב מתנחם (במלכים ברמז קע"ד):

כי ברוב חכמה רב כעס ויוסיף דעת יוסף מכאוב, מכאן על ידי שאדם מרבה עליו חכמה מרבה עליו כעס, ועל ידי שמוסיף דעת מוסיף מכאוב, אמר שלמה על ידי שהוספתי חכמה הרביתי להכעיס, ראית מימין חמור יוצא צנה עליו כמה חככים באה עליו, היכן הם היסורין מצויין בבני אדם, רב אמר חבר אין צריך התראה, אמר רבי יוחנן כדי פשתן הדקין הבאין מבית שאן אם מתפחמין הם קימעא הם אבודין, אבל כלי פשתן הארבלין כמה הם וכמה דמיהן. תנא דבי ישמעאל לפום גמלא שיחנא, ובנוהג שבעולם שני בני אדם נכנסין לקפלין, חד אמר אייתי קופר צלי ופת נקיה וחמר טב, וחרינא אמר אייתי פתא ותרדין, דין אכל ומתנזיק, ודין אכל ולא מתנזיק, תנא בשם רבי מאיר לפי גדולתו של נחש היתה מפלתו, ערום מכל, ארור מכל:

קהלת – פרק ב – המשך רמז תתקסז

לשחוק אמרתי מהולל. אמר רב אדא בר רב כהנא מה מעורבב שחוק של עובדי אלילים שעושיין בבתי טרטיאות ובבתי קרקסיות שלהן. ולשמחה מה זה עושה, מה שמחה של תלמידי חכמים שם. דבר אחר לשחוק אמרתי מהולל, א"ר אחא עשה שלמה דברים ששחקה עליהם מדת הדין, כתיב ולא ירבה לו נשים, וכתיב ויהי לו נשים שרות שבע מאות ופילגשים שלש מאות, ויטו נשיו את לבבו, כתיב ולא ירבה לו סוסים וכתיב ויהי לשלמה ארבעים אלף אורות סוסים, כתיב וכסף וזהב לא ירבה לו ויתן שלמה את הכסף בירושלים באבנים. ולשמחה מה זה עושה, אמר הקב"ה הא העטרה הזאת בידך רד מכסאך, מיד ירד המלאך בדמות שלמה וישב על כסאו והיה שלמה מחזר בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ואומר אני קהלת הייתי מלך בירושלים, והם אומרים לו שלמה יושב על כסאו ואתה הולך ומשטה, והיו מכין אותו בקנה ונותנים לפניו קערה של גריסין, באותה שעה אמר זה חלקי מכל עמלי. ד"א לשחוק אמרתי מהולל

מה מעורבב השחוק ששחקה מדת הדין על דור המבול, שורו עבר ולא יגעיל וגו' ישלחו כצאן עויליהם וגו' ישאו בתוף וכנור וגו' יבלו בטוב ימיהם, כיון שאמרו מה שדי כי נעבדנו, אמר הקב"ה ולשמחה מה זה עושה, חייכם אני מאבד זכרכם מן העולם וימח את כל היקום. דבר אחר לשחוק אמרתי מהולל, אמר ר' פנחס מה מעורבב שחוק ששחקה מדת הדין על אלישבע בת עמינדב שראתה ארבע שמחות ביום אחד, יבמה מלך, בעלה כהן גדול, אחיה נשיא, ושני בניהם סגני כהונה, כיון שנכנסו להקריב יצאו שרופים. מעשה באדם אחד מגדולי בבל שהיה משיא בנו, וברביעי שלו עשה סעודה לחכמים, אמר לבנו עלה והבא לנו חבית של יין, עלה והכישו נחש ומת, המתין לירד לעה אביו ומצאו מת, המתין עד שאכלו ושתו, אמר להם לא לברך ברכת חתנים באתם אלא לברך ברכת אבלים, ולא להכניס בני לחופה באתם אלא להכניסו לקברו, עאל רבי ינאי דכבול ואפטר עלוי לשחוק אמרתי מהולל:

תרת בלבי. אמר שלמה תרתי בלבי למשוך ביין, למשוך בינה של תורה עד שאדע אי זה טוב אמר הואיל וימיו של אדם קץ להם ומספר להם מה יעשה יעסוק בדברי תורה והוא חי דכתיב עץ חיים היא:

הגדלתי מעשי, ממעשה אבותי, ומהו, ויעש המלך שלמה כסא שן. בניתי לי בתים את בית ה' ואת בית המלך. נטעתי לי כרמים כרם היה לשלמה, עשיתי לי גנות ופרדסים כמשמעו. ונטעתי בהם עץ כל פרי, אפילו פלפלין. אמר רבי אבא בר כהנא ברוחות היה משתמש והיה שולחן לאפריקי והיו מביאים מים ושמקין בו ועושין פירות, אמר לו ר' ינאי אם אתה אומר כן נמצאת מי געו, אלא עמד שלמה בחכמתו על משתיתו של ארץ ורואה אי זו תל מופנה [לשם] והיה נוטע בה ועושה פירות למה מציון מכלל יופי, מציון נשתכללה כל העולם, למה נקראת אבן שתיה שממנה הושתת העולם:

עשיתי לי ברכות מים. פיסקנוס. קניתי (לי) עבדים, כל הנתנים, ובני בית היה לי, וכלכלו הנציבים האלה, אמר רב חמא בר חנינא מעולם לא חסר שלחנו של שלמה לא מרור בימות החמה ולא קשואין בימות הגשמים:

קהלת - פרק ב - רמז תקסח

גם מקנה בקר וצאן הרבה היה לי. ויהי לחם שלמה ליום אחד וגו', מאי וברבורים, רבנן אמרין (מן) [מיניא] ברבריא, רבי ברכיה בשם רבי יהודה עוף גדול נאה ומשובח היה עולם על שלחנו בכל יום, ומהיכן היה מברבריא. כנסתי לי גם כסף וזהב ויתן שלמה את הכסף בירושלים כאבנים, ולא היו נגבנות. ר' יוסי בר חנינא אמר אבנים של שמונה אמות ושש אמות היו, תנא רבי שמעון בן יוחאי אפילו משקולות הלח של שלמה היו של זהב אין כסף נחשב בימי שלמה למאומה. וסגולת חכמים, וכל מלכי הארץ מבקשין לשמוע את חכמה שלמה. והמדינות, זו מלכת שבא. עשיתי לי שרים ושרות, זמרין וזמרין, ותענוגות בני האדם דימוסיאות ומרחצאות. שדה ושדות, שדה ושדות (תוון) [אזיין] יתהון. א"ר חמא בר חנינא וכי לא בא הכתוב אלא להודיע עשרו של שלמה הא אינו מדבר אלא על דברי תורה. הגדלתי מעשי והלוחות מעשה אלקים המה. בניתי לי בתים, אלו בתי כנסיות ובתי מדרשות. נטעתי לי כרמים, כי הא דתנינן תמן זה מדרש דרש רבי אליעזר בן עזריה בכרם ביבנה וכי כרם היה שם, אלא שורות של תלמידי חכמים שנעשים ככרם. עשיתי לי גנות ופרדסים, אלו משניות גדולות, כגון משנת רבי חייא ורבי אושעיא ומשנת בר קפרא. ונטעתי בהם עץ כל פרי, זה תלמוד שכלול בהן. עשיתי לי ברכות מים, רבי חנינא בר פפא אמר אלו הדרשנין. להשקות מהם יער צומח עצים, אלו עמי הארץ שבאים ושומעים, רבי חייא אמר ברכות מים אלו סופרים ומשנים להשקות מהם יער צומח עצים, אלו עמי הארץ שבאים ושומעים. קניתי (לי) עבדים

ושפחות, אלו בתי דינין שבחוצה לארץ. ובני בית היה לי, תנא דבי ר' חייא זה רוח הקדש. גם מקנה, אלו הקרבנות. כנסתי לי גם כסף וזהב, אלו דבי תורה הנחמדים מזהב ומפז. וסגולת מלכים, אלו מלכי תורה, דכתיב בי מלכים ימלוכו. והמדינות, אלו שהם מדיינים על ההלכות. עשיתי לי שרים ושרות, משוררים זכרים ונקבות. ותענוגות, זו תענוגה של ארץ ישראל. שדה ושדות, אלו דינין זכרים ודינין נקבות. רבי אחא פתר קריא בכניסתן לארץ. הגדלתי מעשי כי תבאו אל ארץ כנען, בניתי לי בתים ובתים מלאים כל טוב, ונטעתי (לי) בהם עץ כל פרי, ונטעתם כל עץ מאכל. עשיתי לי שרים ושרות אלו מיני זמר. ותענוגות בני האדם לו ברכות ומרחצאות, שדה ושדות הכא תרגומו שדה ושדות, במערבא אמרי שידתא. שדה ושדותין למאי איבעי להו, למבני בית המקדש. וזה היה חלקי (ברמז קע"ז) את אשר כבר עשוהו (ברמז תתקי"ד):

והכסיל בחשך הולך. תנא לעולם הלכה בית הלל, והרוצה לעשות כבית שמאי יעשה. מקולי בית שמאי ומקולי בית הלל רשע, מחומרי בית הלל ומחומרי בית שמאי עליו הכתוב אומר והכסיל בחשך הולך. אלא או כבית שמאי כקוליהון וכחומריהון, או כבית הלל כקוליהון וכחומריהון:

אין זכרון לראשונים, זה דור אנוש ודור המבול, וגם לאחרונים אלו סדומיים ומצריים. טוב משניהם זה אלף דור שעלו במחשבה להבראות, כמה נמחו מהם, ר' איבו בשם רבי אלעזר תתקי"פ דורות, ואי זו זו תורה, ולמי אני נותן זכרון למי שבא באחרונה אלו ישראל שנאמר לאחרונה יסעו. רבי יהודה אומר אין זכרון לראשונים אלו מצריים, וגם לאחרונים אלו עמלקים תמחה את זכר עמלק, ולמי אני נותן זכרון לחיי העולם הבא, לישראל. ד"א אין זכרון לראשונים אלו הנביאים שעמדו בימיהו אליהו, אמר ר' יוחנן ששים רבוא נביאים עמדו להם לישראל בימי אליהו, רבי עקיבא אומר מאה ועשרים רבוא, אמר ר' יוחנן מגבת ועד אנטיפרס ששים רבוא עיירות והיו מוציאות כפלים כיצאי מצרים ואין לך מקוללת מכלם כיריחו ובית אל, יריחו שאררה יהושע, בית אל היו בה שני עגלי זהב של ירבעם, וכתיב ויצאו בני הנביאים אשר ביריחו, ויגשו בני הנביאים אשר בבית אל, ואין נביאים פחות משנים, ולמה לא נתפרסמה נבואתן, אמור מעתה נבואה שצריכה לדורות נכתבה, ולעתיד לבא הקב"ה בא ומפרסם נבואתן, הדא הוא דכתיב ובא ה' אלקי כל קדושים עמך. אף חכמתי עמדה לי, אמר רבי חנינא בר פפא תורה שלמדתי באף נתקיימה לי, אמר ר' אחא על תורה שלמדתי באף נתקיימה לי, אמר ר' אחא על תורה שלמדתי במסטורין היא עמדה לי:

כיתרון האור מן החשך, תנא בשם ר' מאיר כשם שיתרון האור מן החשך כך יתרון דברי תורה מדברי מצות. החכם עיניו בראשו זה אברהם אבינו. והכסיל בחשך הולך זה נמרוד הרשע. וידעתי גם אני שמקרה אחד יקרה את כלם, אם כן למה חכמתי למה מסרתי את עצמי על קדושת השם, חזרתי ואמרתי אין זכרון לחכם למחר נכנסין לצרה ואומרים זכור לאברהם ליצחק ולישראל שמא ח"ו אומרים זכור מעשה נמרוד, הה"ד ואיך ימות החכם עם הכסיל:

ושנאתי את החיים, ר' אושעיא אתון ואמרי ליה דייניך שתיין חמרא בשוקא ולא הימנון, חד זמן נפק ואשכחון יתהון שתיין חמרא בשוקא, קרא אנפשיה ושנאתי את החיים ודמך בשלמא:

ושנאתי אני את כל עמלי, ר"מ הוה כתבן (מוכר) [מובחר] הוה לעי בתלת סלעין אכיל ושתי בחדא ומתכסי בחדא ומפרנס לבני אורייתא בחדא, אמו לו תלמידיו רבינו בניך מה את עביד להון, אמר להון אי הוון צדיקי כהדא דאמר דוד ולא ראיתי צדיק נעזב ודרעו מבקש לחם, ואי לאו כהדא דאמר שלמה ומי יודע החכם וגו':

כי יש אדם שעמלו בחכמה. אמר רבי יודן גדול כחן של נביאים שהם מדמין את הצורה ליצרה שנאמר ואשמע קול אדם (מדבר). אמר רבי יודן בר סימון אית לן קריין אחרון דמחוור יתיר מן דין ועל דמות הכסא דמות כמראה אדם עליו מלעמעלה. שעמלו בחכמה שנאמר ה' בחכמה יסד ארץ. ובדעת שנאמר בדעתו תהומות נבקעו. ובכשרון רבי ברכיה בשם רבי יהודה ברבי סימון לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו אלא בדבר ה' שמים נעשו:

ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו. זה דור המבול. גם זה הבל ורעה רבה וירא ה' כי רבה רעת האדם בארץ. דבר אחר כי יש אדם זה בצלאל שעשה את המשכן. בחכמה ובדעת כמה דאת אמר וימלא אותו רוח אלקים וגו', ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו זה משה שלא עמל במשכן, ונקרא על שמו ויהי ביום כלות בצלאל אין כתיב כאן אלא ביום כלות משה. דבר אחר כי יש אדם זה שלמה, שעמלו בחכמה שנאמר ויחכם מכל אדם. ולאדם שלא עמל בו יתננו חלקו, זה דוד מזמור שיר חנוכת הבית לדוד, לשלמה אין כתיב כאן אלא לדוד:

כי כל ימיו מכאובים. זה דור אנוש ודור המבול שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים. וכעס ששניהן היו מכעיסין להקב"ה במעשיהם הרעים. גם בלילה לא שכב לבו, מן העבירות, ומנין אף ביום תלמוד לומר וכל יצר מחשבות לבו רק רע כל היום דבר אחר גם בלילה לא שכב לבו, זה הקב"ה להביא פורענות ביום ובלילה. דבר אחר כי ימיו מכאובים אלו הסדומיים שהיו מכאיבים להקב"ה במעשיהם הרעים. גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה להביא עליהם פורענות ביום ובלילה, הה"ד וה' המטיר על סדום. דבר אחר כי כל ימיו מכאובים אלו מצריים וכו'. גם בלילה לא שכב לבו מאחר שבן ישראל היה גומר מלאכתו היה עומר עדור לי שתי עדירות, בקע לו שתי בקעיות. דבר אחר גם בלילה לא שכב לבו זה הקב"ה כו', הה"ד ויהי בחצי הלילה:

אין טוב באדם. רבי תנחומא בשם ר' שמואל בר נחמני כל אכילה ושתייה שנאמר במגלה זו בתורה ובגמילות חסדים הכתוב מדבר שנאמר והוא ילונו בעמלו, וכי יש אכילה ושתייה שמלוה את האדם לקבר, ומי מלוה את האדם לקבר, תורה ומעשים טובים:

כי מי יאכל. אמר שלמה מאן אכל כמה דאכלית, מאן עבד כמה דעבדית, ר' הונא ורב ירמיה בש"ר יצחק נשר גדול היה לשלמה והיה רוכב עליו ובא לתרמוד ביום אחד שנאמר ויבן את תרמוד במדבר:

כי לאדם שטוב לפניו זה אברהם, ולחוטא זה נמרוד, לתת לטוב זה אברהם. דבר אחר כי לאדם זה יצחק, ולחוטא זה אבימלך, לתת לטוב ויזרע יצחק. דבר אחר כי לאדם זה יעקב, ולחוטא זה לבן, לתת לטוב זה יעקב כי ראיתי וגו', דבר אחר כי לאדם זה חזקיה, ולחוטא זה סנחריב, אמרו רבותינו מעשה היה באחד שהיה יוצא ונכנס לאכסניא ועשה סחורה והיו עבדיו יוצאים עמו והיה לו בן יושב בארץ ישראל ויגע בתורה, האב שהיה באכסניא הגיע עונתו למות אמר מה אעשה אם אכתוב כל נכסי לבני אינו עתיד ליהנות מהם, והעבד הזה יטול את הכל ויברח, מה עשה קרא לעבדו אמר לו לך קרא לי את הבלבל, אמר לו כתוב דייתיקי שיהא בוחר לו בני חפץ אחד ממה שנפשו מבקשת והשאר יהא שלך, נכתבה הדייתיקי עמד העבד וברכו והביאו לארץ ישראל, כיון ששמע הבן שמת אביו נתאבל עליו, אחר ששלמו ימי האבל אמר לעבד היכן הוא ממונו של אבי, אמר לו אין לך כלום הכל כתיב לי וכתב לך שתהא בוחר חפץ אחד ממה שאתה מבקש אין לך אלא הוא, אמר לו נכנס למחר לדין, הלך אותו נער אצל רבי אמר לו בצרה גדולה אני, אמר לו למה, אמר לו כתב אבי כל ממונו לעבדו ולא כתב לי כלום כי אם חפץ אחד מה שאבחר איני יודע מה לעשות. אמר לו רבו טובה גדולה עשה לך אביך, פקח היה ויודע מה שעשה, למחר אתם

נכנסים לדין והדייתיקי נקרא שהכל שלו ותבחור דבר מה שאתה מבקש אז תן ידך על העבד ואמור לזה אני מבקש ונמצא הוא וכל ממונו שלך, וכן עשה הבן, אמר שלמה כי לאדם שטוב לפניו נתן חכמה ודעת זה האב שכתב דייתיקי בחכמה. ולחוטא נתן ענין לאסוף ולכנוס זה העבד שהיה מביא זהובים מכאן ומכניסן לכאן. לתת לטוב לפני האלקים משל לאותו הבן שהיה יגע בתורה וכו'.

קהלת – פרק ג – המשך רמז תקסח

לכל זמן. זמן היה לאדם הראשון ליכנס לגן עדן ויקח ה' אלקים את האדם ויניחהו בגן עדן, וזמן היה לו שיצא ממנו שנאמר ויגרש את האדם. זמן היה לו לנח שיכנס בתבה בא אתה וכל ביתך אל התבה, וזמן היה שיצא ממנה שנאמר צא מן התבה, זמן היה לו לאברהם אבינו שניתנה לו המילה שנאמר בעצם היום הזה נמול אברהם, זמן היה שימול לבניו שנאמר כי מולי היו, וימול בן מ"ח שנה בשעה שהכיר את בוראו, אלא שלא תנעול דלת בפני גרים, וימול בן ע"ה שנדבר עמו בין הבתרים, אלא כדי שיצא יצחק מטפה טהורה, וימול בן צ"ו בשעה שנולד ישמעאל, א"ר שמעון בן לוי קנמון אני מעמיד בעולם מה הקנמון הזה כל זמן שאתה מזבלו ומעדרו הוא עושה פירות, כך משנצרר דמו משבטל יצרו משבטלה תאותו:

ועת לכל חפץ. זמן היה לאותו חפץ שהיה בשמים שינתן לארץ, ואיזה זה תורה, אימתי בחדש השלישי, אמר רבי ברכיה זהו חכמתו של שלמה שאמר עת ללדת, אלא אשריו של אדם ששעת מיתתו כשעת לידתו, מה שעת לידתו נקי אף שעת מיתתו נקי. ועת למות, אמר ר' לוי בשלשה שטן מתאוה לקטרג, השרוי בבית המרועע, והמהלך בדרך יחידי, והמפרש בים הגדול. שרוי בבית המרועע נעשה שטן קטיגורו שנאמר ישי מות עלימו וגו', א"ר יוחנן כל הדרכים בחזקת סכנה, ר' ינאי כי הוה נפיק לאורחא הוה מפקיד על ביתיה. רבי מני אי הוה נחית למסחי בבניא שהיא ניסוקת הוה מפקיד על ביתיה. ר' נתן כהן אחוה דר' חייא בר אבא היה מפרש בים הגדול, א"ל לאחוי צלו עלי, א"ל מאן נצלי עלך מן דאת קטר לולבך קטר אילפך, וכיון דאת עליל לבי כנישתא ואת שמע דמצלין על מטרא לא תסמוך על צלותא:

עת לטעת, בשעת שלום. ועת לעקור נטוע, בשעת מלחמה, וכן כלם. עת להשליך אבנים, באשתך הטהורה. ועת כנוס, באשתך הטמאה. אם ראית (בת) [כת] של צדיקים עת לחבוק. (בת) [כת] של רשעים עת לרחוק מחבק. ד"א עת ללדת, אמר הקב"ה לשעה קלה אני עושה כמילדת דכתיב ומולדותיך ביום הולדת. עת למות, בשעת מיתה דכתיב במדבר הזה וגו'. עת לטעת דכתיב ונטעתים על אדמתם. עת לעקור ויתשם ה' מעל אדמתם. עת להרוג ויהרוג כל מחמדי עין. ועת לרפוא כי הנני מעלה ארוכה לך. עת לפרוץ פרצים תצאנה אשה נגדה. עת לבנות ובניתיה כימי עולם. עת לבכות בכו תבכה. עת לשחוק אז ימלא שחוק פיננו. עת ספוד ויקרא ה' אלקים צבאות וגו' ולמספד. עת להשליך אבנים וישלך מידין את הלוחות. עת כנוס אבנים הנני יסד בציון אבן. עת לחבוק וימינו תחבקני. עת לרחוק מחבק ורחק ה' את האדם. עת לבקש ובקשתם משם את ה', ועת לאבד העידותי בכם יום את השמים ואת הארץ כי אבד תאבדון. עת לשמור הנה לא ינו ולא יישן וגו'. עת להשליך וישליכם אל ארץ אחרת. עת לקרוע את מי ים סוף, ועת לתפור והיו לאחדים בידך. עת לחשות החשיתי מעולם. עת לדבר, דברו על לב ירושלים. עת לאהוב אהבתי אתכם אמר ה'. עת לשנוא נתנ עלי בקולה על כן שנאתיה. עת מלחמה ויהפך לכם לאויב. עת שלום הנני נוטה אליה כנהר שלום. עת לחשות, פעמים שאדם שותק ומקבל שכר על שתיתו שנאמר וידום אהרן, פעמים שאדם דובר ומקבל שכר על דבורו:

את הכל עשה יפה בעתו. אמר מר זוטרא בר טוביה אמר רב מלמד שכל אחד יפה לו הקב"ה אומנותו בפניו. אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי תלא ליה קורא לדבר אחר והוא ידידיה עביד. דבר אחר את הכל עשה יפה בעתו. אמר ר' תנחומא בעתו נברא העולם [לא] היה ראוי להבראות קודם לכן שנאמר וירא אלקים את כל אשר עשה והנ טוב מאד, אמר ר' אבהו מכאן שהיה הקב"ה בונה עולמות ומחריבן עד שברא אלו, אמר דין הניין לי יתהון לא הניין לי:

ארבעה בני אדם אמרו ארבעה דברים אילו אמרן אדם אחר היו שוחקין עליו, ומי היו, שלמה, יתרו, משה, ונבוכדנאצר. משה אמר הצור תמים פעלו כי כל דרכיו משפט לפי דכתיב יודיע דרכיו למשה. שלמה אמר את הכל עשה יפה בעתו אילו אמרו אדם אחר היו שוחקין עליו [ומי] הודיע לו מהו יה ומהו אינו יפה, אלא שלמה שלא חסר כלום משלחנו היה יודע איזהו יפה, א"ר תנחומא אפילו מרור בתמוז ומלפפונין בניסן לא חסר שלחנו של שלמה. נבוכדנאצר אמר כל דיירי ארעא כלא חשיבין אילו אמרו אדם אחר היו שוחקין עליו, על מה שלט אדם זה אפילו על יתוש לא שלט אלא לנבוכדנאצר לו נאה לומר שנאמר וכל חית השדה נתתי לעבדו. יתרו אמר עתה ידעתי כי גדול ה', לפי שלא הניח אלילים שלא עבדם לו נאה לומר כן. אמר דוד כל מה שעשה הקב"ה בעולמו יפה וחכמה יפה מן הכל, חוץ מן השטות הזה כו' (כתוב ברמז קל"א). אמר רבי ברכיה בשם רבי נתן אל תהי קורא גם את העולם נתן בלבם, אלא גם אהבת עוללים ותינוקות נתן בלבם של אבותיהם. משל לאחד שהיו לו שני בנים אחד גדול ואחד קטן, הגדול מכובד והקטן מטונף, אף על פי כן הוא אוהב את הקטן יותר מן הגדול. (הוי" [ד"א] גם את העלם נתן בלבם, [ד"א] אלולא שהעלים הקב"ה מבני אדם יום המית לא היה אדם בונה בית ולא היה נוטע כרם שהיה אומר למחר הוא מת למה אני עומד ויגע בשביל אחרים לפיכך העלים ממנו יום המיתה שיהא אדם בונה ונוטע לא זכה לו זכה לאחרים, וכן הוא אומר כי תבאו אל הארץ ונטעתם כל עץ מאכל, אמר לו הקב"ה לישראל אף על פי שתמצאו אותה מלאה כל טוב הוו זהירים בנטיעה שימצאו בניכם אחריכם. מעשה באנדרינוס המלך שהיה עובר למלחמה והיה הולך עם גייסות שלו להלחם על מדינה אחת ומצא זקן אחד שהיה נוטע נטיעה של תאנים, אמר לו אנדרינוס אתה זקן וטורח ומתיגע לאחרים, אמר לו אדוני המלך הריני נוטע אם אזכה ואחיה אוכל מפירות נטיעתי ואם לאו יאכלו בני, עשה שלש שנים במלחמה וחזר, מה עשה אותו זקן נטל כלכלה ומלאה פירות בכורי תאנים יפות וקדם לפני אנדרינוס, אמר ליה אדוני המלך קבל מן עבדך הוא הזקן שמצאת בהליכתך ואמרת לו מה אתה מצטער ומתיגע לאחרים הרי כבר זיכני הקב"ה לאכול מפירות נטיעותי ואלו שבתוך הכלכלה מהם, אמר אנדרינוס לעבדיו טלי אותה ממנו ומלאו לו זהובים, עשו כן, נטל הזקן הכלכלה מלאה זהובים והתחיל הולך ומשתבח לאשתו. ולבניו, סח להם מעשה היתה עומדת שם שכנה ושמעה מה שאמר הזקן, אמרה לבעלה כל בני אדם הולכים והקב"ה מזמין להם טובה ואתה יושב חשך באופל הרי שכן שלנו כבד המלך בכלכלה של תאנים ומלאוה לו זהובים, ואתה עמוד וטול סל גדול ומלא אותו מיני מגדים מן תאנים ותפוחים ושאר פירות יפים שהוא אוהב אותם הרבה אולי ימלא אותה לך זהובים, הלך ושמע לאשתו ונטל סל גדול ומלא אותו תאנים ותפוחים וטען על כתפו וטען לפני המלך, אמר ליה אדוני המלך שמעתי עליך שאתה אוהב פירות ובאתי לכבדך בתאנים ותפוחים, אמר המלך לאסטרטיגין שלו טולו אותו וטפחו אותו על פניו, עמדו והפשיטוהו ערום וטפחו אותו על פניו עד שנפלו פניו ונאבדו עיניו ועשאוהו דוגמא, התחיל לילך לביתו כשהוא עשוי דוגמא ובוכה והיא סבורה שהוא בא בסל של זהובים וראתה אותו פניו פצועים וגופו מושבר ובוכה, אמרה לו מה לך, אמר לה שמעתי לך והלכתי וכבדתי את המלך אילולי שמעתי לך ונטלתי באותו סל אתרוגים כבר היו מרגמין את פני ואת כל גופי בהם, ללמדך שהנשים הרעות מפילות את בעליהן. לפיכך אל יבטל אדם מן נטיעה אלא כשם שמצא עוד יוסיף:

מתת אלקים היא (כתוב ברמז רצ"ז):

ידעתי כי (את) כל אשר יעשה האלקים הוא יהיה לעולם עליו אין להוסיף. אמר רבי יוסי בן זימרא מתחלת ברייתו של עולם אמר הקב"ה יקוו המים, מפני מה הקורא למי הים וישפכם על פני הארץ:

שייראו מלפניו (כתוב ביהושע ברמז כ"א):

והאלקים עשה שייראו מלפניו, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן זה חלום רע, אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב שנאמר והאלקים עשה שייראו מלפניו, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן זה חלום רע, אמר רבי אלכסנדר אמר רבי יהושע בן לוי לא נבראו רעמים אלא לפשט עקמומיות שבלב שנאמר והאלקים עשה שייראו מלפניו. אמר רב יהודה לא ברא הקב"ה את עולמו אלא שייראו מלפניו שנאמר והאלקים עשה שייראו מלפניו, כי הא דרבי שמעון ורבי אלעזר ברבי סימון וו יתבי, חלף ואזיל רבי יעקב בר חמא אמר ליה חד לחבריה ניקום מקמיה דגבר דדחיל חטאין הוא, אמר ליה אידך ניקום מקמיה דבר אוריין הוא, אמר ליה אמינא לך אנא דגבר דדחיל חטאין הוא ואת אמרת לי בר אוריין הוא:

והאלקים יבקש את נרדף, [אפילו צדיק רודף רשע והאלקים יבקש את נרדף מ"מ האלקים יבקש את נרדף]. הבל נרדף מפני קין וישע ה' אל הבל ואל מנחתו ואל קין ואל מנחתו לא שעה, נח נרדף מפני דורו ונח מצא חן, אברהם נרדף מפני דורו אתה הוא ה' האלקים אשר בחרת באברם, יצחק נרדף מפני פלשתים ויאמרו ראו ראינו, יעקב נרדף מפני עשו כי יעקב בחר לו יה, יוסף נרדף מפני אחיו ויהי ה' את יוסף. משה נרדף מפני פרעה לולי משה בחירו, ישראל נרדפין מפני עו"א בך בחר ה' אלקיך, רבי יהודה ברבי סימון בשם רבי יוסי בר נהוראי, שור נרדף מפני ארי, כבש מפני זאב, ועז מפני הנמר, אמר הקב"ה לא תביאו לפני קרבן מן הרודפין אלא מן הנרדפין שנאמר שור או כשב או עז:

ועוד ראיתי תחת השמש מקום המשפט שמה הרשע, רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אומר מקום שסנהדרי גדולה של ישראל יושבת וחושבת דיניהן של ישראל שמה הרשע שנאמר ויבאו שרי מלך בבל וישבו בשער התוך, ששם חותכין את ההלכה, מתלא אמר באתרא דתלא מרי זייניה רעיא תלא קולתיה, ורוח הקדש צווחת מקום המשפט שמה הרשע שנאמר ויבאו שרי מלך בבל וישבו בשער התוך, ששם חותכין את ההלכה, מתלא אמר באתרא דתלא מרי זייניה רעיא תלא קולתיה, ורוח הקדש צווחת מקום המשפט שמה הרשע. דבר אחר מקום שעשה מדת הדין מעשה משפט בעגל דכתיב ושובו משער לשער, שמה הרשע ויגוף ה' את העם, ורוח הקדש צווחת מקום המשפט שמה הרשע. דבר אחר מדבר בדור המבול שאין להם חלק לעולם הבא, אינם עומדים בדין, שמה הרשע וימח את כל היקום, ורוח הקדש צווחת מקום שהצדקתים בתיהם שלום מיוחד, שמה הרשע ויאמו לאל סור ממנו. ד"א מדבר בסדומים מקום שעשתה מדת הדין בסדומיים אנשי סדום אין להם חלק לעולם הבא שמה הרשע וה' המטיר על סדום. ורוח הקדש צווחת מקום שהצדקתים אר ממנה יצא לחם, שמה הרשע ויד עני ואביון לא החזיקו. רבי יודן ברבי שמעון פתר קריא בשטים מקום שעשתה מדת הדין (בעולם) [בשטים] קח את כל ראשי העם, שמה הרשע ויהיו המתים במגפה. ורוח הקדש צווחת מקום שהפכתי קללת בלעם לברכה שמה הרשע וישב ישראל בשטים:

כי מקרה בני האדם ומקרה הבהמה, בוא וראה מה כתיב באדם לא תלבש שעטנז, בבהמה לא תחרוש בשור ובחמור, האדם מטמא והבהמה מטמאה מה האדם הנוגע במת יטמא אף בהמה הנוגע בנבלתה יטמא:

כמות זה כן מות זה, כתיב באדם הריגה והרגת את האשה, ובבהמה ואת הבהמה תהרוגו. מי יודע רוח בני האדם העולה היא, מפני שנתונה מלמעלה כתיב בה עליה, ושל בהמה נתונה מלמטה כתיב בה ירידה היורדת היא למטה לארץ. ומותר האדם מן הבהמה אין, שוא מדבר והיא אינה מדברת. דבר אחר שיש באדם דעת ואין דעת בבהמה. ד"א שהאדם נוטל שכר על מעשיו והבהמה אינה נוטלת. ד"א שהאדם מת ומטפלין בו ובבהמה ואת הבהמה תהרוגו. מי יודע רוח בני האדם העולה היא, מפני שנתונה מלמעלה כתיב בה עליה, ושל בהמה נתונה מלמטה כתיב בה ירידה היורדת היא למטה לארץ. ומותר האדם מן הבהמה אין, שהוא מדבר והיא אינה מדברת. דבר אחר שיש באדם דעת ואין דעת בבהמה. ד"א שהאדם נוטל שכר על מעשיו. והבהמה אינה נוטלת. ד"א שהאדם מת ומטפלין בו ובבהמה אינו כן. דבר אחר באדם כתיב וביום השמיני ימול, ובבהמה כתיב והיה שבעת ימים תחת אמו, כדרך שהעמדתי מישראל נביאים שקרויים אדם, כך העמדתי מעובדי אלילים שקרויים בהמה, באדם ויקרא אל משה, בבהמה ויקרא אלקים אל בלעם:

קהלת – פרק ג – רמז תתקסט

ומותר האדם מן הבהמה אין, שעשה לו הקב"ה שלא יתבזה כבהמה, רבי אילא ורבי אמי, חד אמר עשה לו מנעל ואפיפורין פרוסה על רגליו, וחד אמר עשה לו כסותות שלא ישב ויצטער, רבי איבא ורבי אמי, חד אמר עשה לו תכריכין, וחד אמר עשה לו קבורה. הכל היה מן העפר, כל מה שיש בשמים או בארץ אין ברייתו אלא מן הארץ:

מי יודע רוח בני האדם, ה' שמות נקראו לה, נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה. נפש זה הדם שנאמר כי הדם הוא הנפש, רוח שהוא עולה ויורדת שנאמר מי יודע רוח בני האדם העולה היא, נשמה היא האופייתא דברייתא אמרי האופייתא טבא. חיה שכל האברים מתים בגוף והיא חיה בגוף, יחידה שכל האברים משנים שנים והיא יחידה בגוף, הה"ד אם ישים אליו לבו רוחו ונשמתו אליו יאסוף. רי יהושע ורבי נחמיה ורבנן, ר' יהושע אומר אם ישים אליו לבו לאדם הזה רוחו כבר הוא בידו ונשמתו אליו יאסוף כבר יגוע כל אדם יחד, אלא בשעה שאדם ישן נשמה מחממת הגוף שלא ינשום וימות, ורנן אמרין בשעה שאדם ישן נשמה מחממת את הדם עליו שלא יצטנן וימות, רבי ביסנא ור' אחא ורבי יוחנן בשם רבי מאיר הנשמה הזו ממלאה את כל הגוף ובשעה שהוא ישן היא עולה ושואבת לו חיים מלמעלה:

קהלת – פרק ד – המשך רמז תתקסט

ושבתי אני ואראה את כל העשוקים, אלו הקטנים הנגנזים בחייהם, ולעתיד לבא עומדים בחבורה של צדיקים ואבותיהם עומדים בחבורה של רשעים, ואומרים לפני הקב"ה כלום מתנו אלא בעון אבותינו, והקב"ה אומר לם אבותיכם חטאו מאחריכם, באותה שעה בא אליהו ז"ל ומלמד סניגוריא ואומר להם אמרו לפני רבש"ע לפניך מדת פורענות ומדת טובה, מדת פורענות מעוטה ומדת טובה מרובה, ולא מתנו אלא בגלל אבותינו לא כ"ש שיבאו אבותינו אצלנו, אמר להם הקב"ה חייכם יפה למדתם סניגוריא:

קהלת – פרק ד – רמז תתקע

שבח אני את המתים. שאיל שאלתא לעיל מר' תנחום דמן גוי מהו לכבות בוצינא דנורא מן קדם באישא בשבתא, פתח ואמר אנת שלמה אן הוא חכמתך ואן הוא סוכלתנותך, לא דיין שדבריך סותרים את דברי

אביך אלא שדברייך סותרים זה את זה, דוד אביך אמר לא המתים יהללו יה, ואת אמרת ושבח אני את המתים שכבר מתו, וחזרת ואמרת כי לכלב חי טוב מן האריה המת, לא קשיא הא דאמר דוד לא המתים יהללו יה הכי קאמר לעולם יעסוק אדם בתורה ובמצוות קודם שימות שכיון שמת בטל מן התורה ומן המצוות ואין להקב"ה שבח בו, והיינו דאמר רבי חנינא מאי דכתיב במתים חפשי כיון שמת אדם נעשה חפשי מן המצוות, ודקאמר שלמה ושבח אני את המתים דאמר מר כשחטאו ישראל במדבר עמד משה לפני הקב"ה בכמה תפלות ולא נענה, וכיון שאמר זכור לעבדיך לאברהם ליצחק וליעקב מיד נענה, ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים (כתוב בתהלים ברמז תרצ"ח). דבר אחר ושבח אני את המתים, מנהגו של עולם מלך בשר ודם גוזר גזרה ספק מקיימין אותה ספר אין מקיימין, ואלו משה רבינו גזר כמה גזרות ותיקן כמה תקנות וקיימות הן לעולם ולעולמי עולמים, ולא יפה אמר שלמה ושבח אני את המתים. רבי שמואל בר נחמני פתר קריא בדוד בשעה שבנה שלמה את בית המקדש בקש שתירד אש מן השמים ולא ירדה, התפלל כמה תפלות ולא ירדה, כיון שאמר זכרה לחסדי דויד עבדך מיד נענה, הדא הוא דכתיב ויהי ככלות שלמה להתפלל והאש ירדה מן השמים. רבי יהודה ורבנן, רבי יהודה אומר חיה דוד באותה שעה, ורבנן אמרי ארונו הביא, ולא פליגי מאן דאמר חיה דכתיב העלית מן שאול נפשי, ומאן דאמר ארונו הביא דכתיב זכרה לחסדי דויד עבדך. דבר אחר ושבח אני את המתים אלו דור המבול, מן החיים אלו סדומים ועמלקים, וטוב משניהם, אלו אלף דור שעלו במחשבה להבראות:

קהלת – פרק ד – רמז תקעא

הכסיל חובק את ידיו, משל לשני בני אדם שיגעים בתורה אחד יגע בתורה והשביח, ואחד יגע בתורה ופרש, לעתיד לבא אחד עומד בחבורת צדיקים ואחד עומד בחבורת רשעים ורואה וחובק ידיו:

טוב מלא כף נחת, אמר רבי יצחק טוב מי ששונה שני סדרים ורגיל בהם ממי ששונה הלכות ואינו רגיל בהם, אלא ורעות רוח רעותיה דמתקרי בר אולפן. טוב מי שיש לו עשרים דינרין ונושא ונותן בהם ומתפרנס מהם ממי שהולך ומלוה ברבית. מתלא אמר מאבד דיליה ודלא דיליה. אלא ורעות רוח רעותיה דמתקרי בר פרגמטוטא, טובה ציפורתא בפחא מן מאה פריחין, אלא רעותיה דמתקרי מרי מצלח טוב מי שפועל ועושה צדקה משלו ממי שהולך וחומס וגוזל ונותן צדקה משל אחרים. מתלא אמר גייפא בחזורין ומפלגא לבישיא. אלא ורעות רוח רעותיה דמתקרי בר מצותא. טוב מי שיש לו גנה ומזבלה ומעדרה ומתפרנס ממנה ממי שנוטל חוכר משל אחרים למחצה. מתלא אמר דאגר גנא אכיל צפרין דאגר גנייאן ציפרין אכלין ליה אלא ורעות רוח רעותיה דמתקרי מרי אופיא, אמר רבי ברכיה טובה דריסה אחת שדרס הקב"ה במצרים דכתיב ועברתי בארץ מצרים, ממלוא חפנים פיה של משה ואהרן שבזה היתה גאולה ובזה לא היתה גאולה, אמר רבי חייא בר אבא טוב מלא כף נחת זה יום השבת מששת ימי המעשה, אלא ורעות רוח רעותיה דמתקרי מרי עבידתא, אמר רבי יעקב בר קורשאי טוב מלא כף נחת זה העולם הבא, ממלוא חפנים זה העולם הזה, אלא ורעות רוח רעותיה דרשיעיא למעבד עבידתייהו בהאי עלמא מיסת מתפרע מנהון לעלמא דאתי, כדתנן יפה שעה אחת של קורת רוח בעולם הבא מכל חיי העולם הזה. רבי יצחק פתר קריא בשבט ראובן וגד בשעה שנכנסו לארץ וראו כמה זרע יש בה וכמה נטע יש בה אמר טוב מלא כף נחת בארץ הזאת ממלא חפנים עמל בעבר הירדן, אלא ורעות רוח רעותיה הות יותן את הארץ הזאת. דבר אחר טוב מלא כף נחת זה קומץ מנחת נדבה של עני, ממלא חפנים עמל קטרת סמים דקה של צבור, אמר הקב"ה חביב עלי קומץ נדבה של עני שזו (טעונה) [באה] כפרה ונפש כי תקריב קרבן מנחה לה':

יש אחד ואין שני, אחד זה הקב"ה דכתיב ביה שמע ישראל ה' אלקינו ה' אחד, ואין שני שאין לו שותף, גם בן ואח אין לו, בן אין לו אח מהיכן יש לו אלא שחבב את ישראל וקרא אותם בנים ואחים. ואין קץ לכל עמלו שעמל בששת ימי בראשית, ולמי אני עמל לא להדבק אחריו, וכל מי שאינו עושה זה גם זה הבל וענין רע הוא. דבר אחר יש אחד אברהם אבינו אחד היה אברהם, ואין שני לו שאין לו בן זוג, גם בן ואח אין לו בשעה שאמר לו הקב"ה קח נא את בנך את יחידך, ואח אין לו בשעה שאמר לך לך מארצך, ואין קץ לכל עמלו במצות ומעשים טובים, ולמי אני עמל לא לעשות כמוהו, וכל מי שאינו עושה כן גם זה הבל. דבר אחר יש אחד זה יצר הרע. ואין שני שאין לו בן זוג, וגם בן ואח אין לו בשעה שאדם הולך לעשות עבירה שאינו מתירא שימות בעונותיו, ואין קץ לכל עמלו במעשיו הרעים. ולמי אני עמל לא להתרחק ממנו, וכל מי שאינו עושה כן גם זה הבל. ד"א יש אחד אלו ישראל מי כעמך כישראל גוי אחד וגו':

טובים השנים מן האחד וגו'. טוב צדיק בן צדיק מצדיק בן רשע, לא דומה זכות צדיק אחד לזכות שני צדיקים. אשר יש להם שכר טוב שאם תבא פורענות על האחד זכות שני עומדת ומבטלת אותה. ד"א טובים שנים שהם עוסקים בתורה ובפרקמטיא מאחד שעוסק בה בפני עצמו (ברמז תשע"ז):

דבר אחר טובים שנים אוהבים זה את זה מאוהב אחד, מיכל ממלטת את דוד מן הבית ויהונתן מבחון, והחוט המשולש לא במהרה ינתק צדיק בן צדיק, וכן הוא אומר מפין ומפי זרעך ומפי זרע זרעך. דבר אחר רבי אליעזר בן יעקב אומר כל שיש לו תפלין בראשו ותפלין בזרועו וציצית בבגדו ומזוזה בפתחו הוא בחזקת שלא יחטא שנאמר והחוט המשולש לא במהרה ינתק דבר אחר טובים השנים שיגעים בתורה שאם משכח אחד מהם חברו מחזירו. והחוט המשולש זה הרב שמחזיר להם טעותם. דבר אחר טובים השנים שיוצאים לדרך שאם נפל אחד מהם חברו מקימו. רבי מאיר כד חזי חד נפיק לאורחא צווח ליה, חד מרי מותא, תרי מרי קטטא, תלתא מרי שלמא. כל העושה מצוה אחת מיטיבין לו ומאריכין לו ימיו ונוחל את הארץ, ושאינו עושה מצוה אחת אין מיטיבין לו ואין מאריכין לו ימיו ואינו נוחל את הארץ, וכל שאינו לא בתורה ולא במשנה ובדרך ארץ אין זה מן הישוב, והמחזיק בשלשתן עליו הכתוב אומר והחוט המשולש לא במהרה ינתק:

טובים השנים, מכאן אמרו יקנה אדם חבר לעצמו להיות קורא עמו ושונה עמו ואוכל עמו ומגלה לו סתריו. טוב ילד מסכן וחכם זה יצר טוב ולמה צווחין ליה חכם דהוא מכוין לברייתא לאורחא טבא, ולמה צווחין ליה מסכן דלית כל עמא שמעין ליה, ולמה צווחין ליה ילד דהוא מזדווג לבר נש מתלת עשר שנין ולעיל, ממלך זקן וכסיל זה יצר הרע, ולמה צווחין ליה מלך דכל האברים שמעין ליה, ולמה צווחין ליה זקן דהוא מזדווג לבר נש מטלייתא עד סיבותא, הדא הוא דכתיב כי יצר לב האדם רע מנעוריו, משעה שננער ממעי אמו, ולמה צווחין ליה כסיל דהוא מכוין לברייתא לאורחא בישא. כי מבית הסורים יצא, דהוא מכשכש לברייתא כמביני סירתא. דבר אחר כי מבית הסורים יצא למלוך זה יוסף. כי גם במלכותו נולד רש במלכותו של יוסף נולד (רשתו) [רישן] של פוטיפר:

שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים, אמר ר' שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן שמור רגלך ולא תחטא משתחטא ותביא קרבן. וקרוב לשמוע מתת הכסילים זבח הוי קרוב לשמוע חכמים שמביאים קרבן ועושים תשובה ולא תהיה ככסילים שמביאים קרבן ואינם עושים תשובה. כי אינם יודעים לעשות רע אי הכי צדיקי ניהו, אלא אל תהי מכסילים שהם חוטאים ומביאים חטאת ואינם יודעים אם על טובה הם מביאים אם על רעה הם מביאים, אמר הקב"ה בין טוב לרע אין מבחינין והם מביאים לפני קרבן. רב אסי ואי תימא רב פפא אמר שמור נקיבך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני:

לא יכנס אדם להר הבית במעות הצרורות לו בסדינו ובאבק אשר על רגליו, ובאפונדתו החגורה לו מבחוץ משום שנאמר שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים. אמר רבי אלכסנדר שמור רגלך, שמור רגלך מטפה היוצאת מבין רגליך, הדא דאמר בדקים אבל בגסים אם יכול לסבול יסבול, ר' יעקב בר אידי בשם רבי אחא שמור עצמך כשתהא נקרא אל בית האלקים שתהא טהור ונקי:

קהלת - פרק ה - המשך רמז תתקעא

אל תבהל על פיך ולבך אל ימהר. א"ר יהושע בש"ר מאיר לעולם יהיו דבריו של אדם מעוטין לפני הקב"ה שנאמר אל תבהל על פיך ולבך אל ימר וכו'. אל תבהל להוציא דבר אלו בני אדם שהם מחרפין שמו של הקב"ה. בוא וראה כשנבראו העליונים והתחתונים בחצי השם נבראו שנאמר כי ביה ה' צור עולמים, ולמה לא נבראו בכלו שאין העולם כדאי להזכיר שמו של הקב"ה שלם, אוי להם לבריות שמחרפין שמו של הקב"ה, ראה מה כתיב בקרבנות קרבן לה' עולה לה', אינו אומר לה' עולה לה' קרבן, ובני אדם מחרפין שמו, לכך נאמר אל תבהל על פיך:

כי האלקים בשמים. ומי אינו יודע שהקב"ה בשמים ובני אדם על הארץ, אלא אמר שלמה (כל זמן) שאפילו חלש שבחלשים שהוא למעלה הוא נוצח את הגבורים מלמטה, גבור שבגבורים מלמעלה עאכ"ו, וכן הוא אומר הלה' תגמלו זאת:

טוב אשר לא תדור. תניא טוב מזה ומזה שאינו נודר כל עיקר דברי ר' מאיר, ר' יהודה אומר טוב מזה ומזה שנודר ומשלם, ואפילו רבי יהודה לא קאמר אלא דאמר הרי זו, אבל אמר הרי עלי לא. אמר ר' שמואל בר נחמני כל מי שהוא נודר ומשהה את נדרו סוף שהוא בא לידי עבודת אלילים וגלוי עריות ושפיכות דמים, לידי עבודת אלילים ממי את למד מיעקב אבינו על ידי שנדר ואחר את נדרו בא לידי ע"א שנאמר ויאמר יעקב אל ביתו ואל כל אשר עמו הסירו את אלקי הנכר, לידי גלוי עריות מנין ותצא דינה בת לאה, לידי שפיכות דמים מנין ויהי ביום השלישי בהיותם כואבים, רבנן אמרי כל מי שהוא נודר ומשהה את נדרו סוף שהוא קובר את אשתו שנאמר ואני בבואי מפדן מתה עלי רחל. אמר רבי שמואל בר יצחק כל מי שהוא נודר ומשהה את נדרו גורם מיתה לעצמו שנאמר וכי תחדל לנדור לא יהיה בך חטא, וכתוב הנפש החוטאת היא תמות, אל תתן את פיך לחטיא את בשרך. רבי נתן אומר בעון נדרים אשתו של אדם מתה, שנאמר אם אין לך לשלם למ יקח משכבך מתחתך, רבי אומר בעון נדרים בנים מתים כשהם קטנים שנאמר אל תתן את פיך וגו' וחבל את מעשה ידיך אלו הם מעשה ידיו של אדם בניו ובנותיו. דבר אחר אל תתן את פיך לדבר לשון הרע. לחטיא את בשרך להלקות גופך בצרעת שנאמר זאת תהיה תורת המצורע המוציא שם רע, ואל תאמר לפני המלאך הממונה עליך בשגגה הוצאתי הדבור. למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך אלו הידים והגוף שהם לוקים בצרעת. דבר אחר אל תתן את פיך בלשון נקיה אם אמרה לך אשתך שהיא נדה אל תחטיא גופך ליגע בה, ואל תאמר לפני המלאך הממונה על צורת הולד שוגג הייתי. וחבל את מעשה ידיך אלו הבנים שהם לוקים בצרעת, אמר רבי יוחנן אם שמש אדם את אשתו ביום ראשון של נדתה הבן הנולד לוקה בעשר שנים, אם שמש עמה ביום שני הבן לוקה בן עשרים, ביום שלישי הבן לוקה בן שלשים, ביום רביעי הבן לוקה בן ארבעים, ביום חמישי הבן לוקה בן חמשים, ביום ששי הבן לוקה בן ששים, ביום שביעי הבן לוקה בן שבעים שנה, ואינו יוצא מן העולם עד שרואה פירותיו מקולקלים. דבר אחר אם עשית בזדון אל תאמר לכהן שנקרא מלאך שנאמר כי מלאך ה' צבאות הוא, ואל תאמר לו בשגגה חטאתי, למה שאתה מטעה את עצמך לעצמך אתה מכה:

אמר רבי יהושע בן לוי מילא בסלע משתוקא בתרי, דתנן שמעון בנו אומר כל ימי גדלתי בין החכמים ולא מצאתי לגוף טוב משתיקה, רבי אליעזר בשם רבי יוסי בן זמרא רמ"ח אברים יש באדם מהם רבוצים ומהם עומדים ולשון זה נתון בין שני לחיים וחומה נתונה תחתיו ומכופל כמה כפילות, בוא וראה כמה שרפות הוא שורף, אילו היה זקוף ועומד על אחת כמה וכמה. ד"א אל תתן את פיך, רבי יהושע בן לוי אומר בפוסקי צדקה הכתוב מדבר. אל תתן את פיך אל תאמר בפיך בצבור שאתה נותן ואין אתה נותן, ואל תאמר לפני המלאך שליח צבור שהוא בא ואומר לך תן מה שפסקת ואתה אומר לו שוגג הייתי לא הייתי יודע מה אמרתי, למה יקצוף האלקים על קולך וחבל את מעשה ידיך מעט מצות ראשונות שהיו בידך שאתה מאבד, ר' בנימין בר יפת אמר בחנפים הכתוב מדבר וכו'. וחבל את מעשה ידיך מעט משא ומתן שהיה בידך שאתה מכניס בו ערבוביא:

שנו רבותינו אף היא בלשונה נאמרת, אומרים לו הוי יודע שכל העולם כלו נזדעזע בשעה שאמר הקב"ה בסיני לא תשא את שם ה' אלקיך, וכל העבירות שבתורה נאמר בהם ונקה וכאן נאמר לא ינקה. וכל העבירות שבתורה נפרעין ממנו וכאן ממנו וממשפחתו, שנאמר אל תתן את פיך לחטיא את בשרך, ואין בשרו אלא קרובו שנאמר ומבשרך לא תתעלם:

כי ברוב חלומות. אמר רבי אלעזר אם ראית חלומות רעות וגזרות קשות קפוץ לשלשה דברים ואתה נצול, ואלו הם, צדקה, תפלה, ותשובה, ושלשתן בפסוק אחד ויכנעו עמי ויתפללו זו תפלה, ויבקשו אותי זו צדקה, וישבו מדרכם הרעה זו תשובה, רבי אמי אומר אף התענית שנאמר יענך ה' ביום צרה, רבי אחא אומר אף שנוי השם ושנוי מעשה ושנוי מקום:

אם עושק רש וגזל משפט וצדק תראה במדינה, אם ראית רשים נעשקים ודלים גזלים וצדק זה צדיקו של עולם שהוא משפיע עליהם טובה, תראה במדינה תראה במדינה [של גיהנם], ואל תתמה על חפצו של הקב"ה שאמר והיה העולם למה כי גבוה מעל גבוה שומר, הקב"ה שהוא מלמעלה ואתה למטה, וגבוהים עליהם אלו מלאכי השרת. ר' יוסי בר חנינא פתר קריא בעשו אם ראית עשו בכרך גדול שעושק דלים וגוזל רשים וצדיקו של עולם משפיע לו טובה תראה במדינה כו', ואל תתמה על חפצו של זקן שאמר ונעשה רצונו. הדא הוא דכתיב הנה משמני הארץ יהיה מושבך, והלא דברים ק"ו, לכבוד בשר ודם כך לכבודו של הקב"ה דכתיב הנה יום בא לה' וחולק שללך בקרבך עאכ"ו:

ויתרון ארץ בכל הוא. רבי יהודה ורבי נחמיה, ר' יהודה אומר אפילו דברים שאתה רואה אותם יתרון בעולם כגון סיבא למעבד חבלא סוגיא למיסג ביה גופנא אף הם לצורך העולם הם. מלך לשדה נעבד אפילו מלך מסוף העולם ועד סופו לשדה נעבד, עבדת ארעא עבדת, לא עבדת ארעא לא עבדת כלום. לפיכך אוהב כסף לא ישבע כסף, אוהב ממון לא ישבע ממון שכל מי שהומה ומהמה אחר ממון וקרקע אין לו מה הנאה יש לו, ר' ישמעאל בר תנחומא ורבי נתן בריה דרבי ברכיה בש"ר ירמיה וירדו מאניותיהם וגו' אין אנו יודעים שעל הארץ יעמדו אלא כיון ששקעה ספינתנו של אחד בים ויש לו קרקע על הארץ הוא מעמידו אין לו קרקע אין הבל גדול מזה. ור' נחמיה אמר ויתרון (אדם) [ארץ] בכל הוא אפילו דברים [שנראים כמיותרים בתורה] אף הם בכלל מתן תורה שנא' ויתן ה' אלי את שני לוחות האבנים וגו', ריב"ל אמר ועליהם ככל הדברים, וכתוב כל המצוה וגו', כל ככל, דברים הדברים, מצוה המצוה, מקרא משנה תלמוד תוספתא אגדה, ואפילו מה שתלמיד מחדש וחברו משיבו עליו כבר היה לעולמים:

מלך לשדה נעבד. רבי יהודה ור' נחמיה, ר' יהודה אומר מלך זה בעל התלמוד, לשדה נעבד בעל משנה שהוא סודר את ההלכה בפניו, אוהב כסף אוהב תורה לא ישבע תורה שכל מי שהוא הומה ומהמה אחר

דברי תורה ואין לו תלמוד מה הנאה יש לו, ר' אלעזר בן אבינא אמר למד תורה ולא למד תלמוד אין לך הבל גדול מזה, ורבנן אמרין ויתרון ארץ אפילו דברים שאתה רואה אותם יתרון לעולם כגון זבובין ויתושין ופרעושין אף הן ברייתו של עולם הוא. מלך לשדה נעבד זה הק"ה דכתיב ביה ה' מלך גאות לבש. לשדה נעבד זה ציון דכתיב ציון שדה תחרש, לפיכך אוהב כסף אוהב מצוה לא ישבע מצות שכל מי שהומה ומהמה אחר מצות ומצוה הקבועה לדורות אין לו, מה הנאה יש לו, תדע לך שכן כתיב במשה אז יבדיל משה שלש ערים. דרש רבי סימאי יודע היה משה רבינו שאין שלש ערים שבעבר הירדן קולטות עד שלא נבחרו שלש שבארץ כנען ואמר מצוה הבא לידי אקיימנה. ומי אוהב בהמון לו תבואה, למי נאה ללמוד בהמון למי שהכל שלו, והיינו דר' אלעזר דאמר למי נאה למלל גבורות ה' למי שיכול להשמיע כל תהלתו. רב אאשי אמר כל האוהב ללמוד בהמון לו תבואה, והיינו דאמר ר' יוסי בר חנינא מאי דכתיב חרב אל הבדים, חרב על שונאיהם של ישראל שיושבים ועוסקים בתורה בד בד, רבינא אמר כל האוהב ללמוד תורה בהמון לו תבואה, והיינו דאמר ר' ברכיה הרבה למדתי מרבתי, ומחברי יותר מהם, ומתלמידי יותר מכלם:

קהלת - פרק ה - רמז תתקעב

ויתרון ארץ בכל הוא. א"ר אבא בכל עושה הקב"ה שליחות אפילו על ידי נחש, אפילו ע"י עקרב, אפילו על ידי צפרדע, אפילו ע"י יתוש. טיטוס הרשע נכנס לבית קדש הקדשים וחרבו שלופה בידו וגדד את הפרוכת ונטל שתי זונות והניח ס"ת תחתיהן ובעלן על גבי המזבח, וכשיצא היתה חרבו מלאה דם, אית דאמרי מדם (קדש) הקדשים, ואית דאמרי מדם שעיר של יום הכפורים, התחיל מחרף ומגדף אמר לא דמי הדין דעבד קרבא עם מלכא במדברא ונצח ליה להווא דעבד קרבא עם מלכא בגו פלטין דידיה ונצח ליה, מה עשה כנס כל כלי בהמ"ק (ועשאם) [לגו] גרגותני אחת ונתנם בספינה וירד, כיון שירד בא עליו נחשול של ים לטבעו, אמר דומה אני שאין כח אלוה של אומה זו אלא במים, דור אנוש, דור המבול, פרעה וכל חילו לא נפרע מהם אלא במים, אף אני כשהייתי בתוך ביתו וברשותו לא היה יכול לעמוד בי עכשיו קדמני, אמר הקב"ה חייך בבריה הפחותה מכל מה שבראתי מששת ימי בראשית אני פורע מאותו רשע, מיד רמז הקב"ה לים ועמד מזעפו, כיון שבא לרומי יצאו בני רומי וקלסו אותו נקיטת ברבריא, מיד הסיקו לו המרחץ וזמן לו הקב"ה יתוש אחד ונכנס לתוך חוטמו והיה אוכל (לו) והולך עד שהגיע למוחו התחיל מנקר את מוחו, אמר קראו לרופא ופצעו את מוחו לידע במה אלוה של אומה זו פורע מאותו האיש, מיד קראו לרופאים ופצעו את מוחו ומצאו בו כמין גוזל בן יונה והיה בו משקל שני ליטרין, א"ר אלעזר תמן הוינן והווינן גוזלא מהדין סיטרא ותרתין ליטרא מהדין סיטרא ותקל חד לקביל חד ונטלוהו ונתנוהו בקערה כל מה דהוה הדין שני הוה הדין שני פרח יתושא פרח נשמתיה דטיטוס הרשע, רבי תנחומא ואמרי לה ר' מנחמא ור' ברכיה ורבי חלבו ורבי יוסי מתני עובדא הוה בחד גבר דהוה קאים על כיף נהרא וחמא חד עורדענא טענא חדא עקרבא ומגיזא יתי נרא, אמר זו מוכנת לעשות שליחותיה, אזלת עבדת שליחותיה ואהדרה אתת לאתרא. ר' פנחס בשם רבי יוחנן דצפורי עובדא הוה בחד גבר דהוה קאים וחצר בחדא בקעתא דבית נטופא חמא חד עישבא ולקטיתיה ומחא יתיה וקטליה אתא חד חבר וקם ליה וסקר בהווא חויה, אמר ליה תמה אנא על מאן דקטל הדין חויה, אמר ליה אנא קטלית יתיה תלא אפוי וחמא ההוא עישבא עביד לרישיה כלילא. אמר ליה את יכיל מרים הדין עישבא מרישך, אמר ליה אין, כין דארים יתיה, אמר ליה את יכיל קריב בהדין חוטרא בהדין חויה, אמר ליה אין, כיון דקרב לגביה נשרו אבריו. רבי ינאי הוה יתיב מתני על תרע קרתא וראה נחש אחד מרתיע ובא הוה מרדף ליה מן הדין סיטרא [והוא חזר מהדין סיטרא], אמר זה מוכן לעשות שליחותו, מיד נפל הברה בעיר פלוני בן פלוני נחש הכישו ומת, ר"א הוה

יתיב ומטייל בבית הכסא חמא חד רומי ואקים יתיה ויתיב ליה אמר לית הדא על מגן, מיד נפק חדא חויה ומחא יתיה וקטל יתיה וקרא עליה ואתן אדם תחתין, אדום. רבי יצחק הוה קאים על הדא משוניתא דימא דקסרין וראה קולית אחת מתגלגלת ובאה והוה מצנע לה והיא מתגלגלא אמר זומכנת לעשות שליחותה, לבתר יומין עבר חד בלדר אתגלגלת בין רגלוי ונכשל בה ונפל ומת, אזלין ופשפשוניה ואשכחוניה טעין כתבין בישין על יודאי דקסרין. ר' שמעון בן חלפתא עסקן בדברים הוה, הוה ליה חד סדן בפרדיסיה, חמא חד דוכיפת דעבד ליה קן בגוה, א"ל מה בעי (מי הוי) הדא עופאמסאב בהדא פרדיסא, אזל ר' שמעון בן חלפתא וסתריה להדין קינא, אזל ההוא דוכיפת ותקניה, מה עבד רבי שמעון בן חלפתא אייתי חד לוח ויהביה באפיה בההוא נוקבא ויהב ביה מסמר, מה עבד ההוא דוכיפת אזל ואייתי חד עשב ויהביה על ההיא מסמרא ושלפה, אזל רבי שמעון בן חלפתא אמר טב לי מגנז דין עשבא דלא ילפון גנביא למעבד כן ויחרבון ברייתא. חמרתיה דר' ינאי אכלת עשב ואיסתמית ואכלת עשב ואיתפתחת. עובדא הוה בתרין גברין דהוו עיילין בשבילא דטבריא חד סמי וחד פתיח, והוה ההוא פתיחא גדיש ליה, וארעת שעתא ואכלון מן עשבא, דין דהוה סמי איתפתח ודין דהוה פתיח איסתמי, לא עלון מתמן עד זמן דגדיש ההוא סמיא לההוא פתיחא. עובדא בחד גבר דהוה סליק מבבל יתיב למקרטא באורחא חמא הדין תרתי, צפרייא מתנצן חדא עם חדא וקטלת חדא מנהון לחברתה, אזלת ההיא אחריתי ויהבת חד עשב עלת ואחיית יתיה, אמר טב לי נסב מן הדין עשבא מיסק מחיי מתיא דארעא דישראל, נסב וסליק חמא חד תעלא מית ומקלק באורחא אמר טב לי מנסיא בהדין תעלא ויהביה עלויה ואחייה, כיון שהגיע לסולמא דצור חמא חד ארי קטיל מקלק באורחא, אמר טב לי מנסיא בהדין אריא, יהביה עלויה ואחייה קם ואכלתיה. ההוא דברייתא אמרן טב לביש לא תעביד וביש לא ימטי לך. אמר רבי תנחומא אפילו במים הקב"ה עושה שליחותו, מעשה במוכה שחין אחד שירד לטבול בימה של טבריה וארעת שעתא וטפת בארה של מרים ואיתמי, היכן היא בארה של מרים כתיב ונשקפה על פני הישימון שכל מי שהוא עולה לראש ישימון ורואה כמין כברה קטנה בימה של טבריא זו הוא בארה של מרים:

ברבות הטובה רבו אוכליה, לא דמי ההוא דחמי סלניתיה פניא וכפין למאן דחמא מליא ושבע, וכן מצינו ביצחק שאמר ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי, בתחלה הייתי ננה מן הראיה ועכשיו איני נהנה אלא מן הטעם:

מתוקה שנת העובד, כד דמך רבי בון בר חמא עאל רבי זעירא ואפטר עלוי מתוקה שנת העובד אם מעט ואם הרבה, ישן אין כתיב כאן אלא אם מעט ואם הרבה יאכל, למה היה רבי בון בר חייא דומה למלך ששכר פועלים הרבה והיה שם פועל אחד והיה מתכשר במלאכתו יותר מדאי, מה עשה המלך נטלו והיה מטייל עמו קצרות וארוכות, לעתות ערב באו אותם פועלים ליטול שכרן ונתן לו שכרו משלם עמם, והיו כל הפועלים מתרעמין ואומרים אנו יגענו כל היום וזה לא יגע אלא שתי שעות ונתן לו שכרו עמנו משלם, אמר להם יגע זה בשתי שעות מה שלא יגעתם כל היום כלו, כך יגע ר' בון בר חייא בתורה בעשרים ושמונה שנה מה שאין תלמיד ותיק יכול ללמוד במאה:

עושר שמור לבעליו לרעתו, אמר ריש לקיש זה עשרו של קרח, א"ר לוי משאוי שלש מאות פרדות לבנות היו מפתחות בית גנזיו של קרח וכלהו אקלידי וקולפי דגילדא, ואמר רבי חמא בר חנינא שלש מטמוניות הטמין יוסף במצרים. אחת נתגלתה לקרח ואחת נתגלתה לאנטונינוס בן אסורוס ואחת גנוזה לצדיקים לעתיד לבא. רבי יהושע בן לוי אמר זה לוט, רבי יהודה בר סימון אמר זה נבות, רבי לוי אמר זה המן, רבי יצחק אמר זה שבט ראובן וגד, רבנן אמרי זה איוב דהוה מתמסכן וחזר למאי דהוה:

ואבד העושר ההוא בענין רע, בעונה רע, כענין שחשיב את העני וא"ל לית את אזיל לעי ונגיס חמי שקין חמי כרעין חמי קופרין, אמר הקב"ה לא דייך שלא נתת לו משלך אלא במה שאני נתתי לו אתה מכניס בו עין הרע לפיכך והוליד בן ואין בידו מאומה מכל דהוה ליה:

כאשר יצא מבטן אמו, גניבא אמר לשועל שמצא כרם והיה מסוייג בכל פנותיו ולא היה יכול להכנס לסוף מצא נקב אחד בקש ליכנס בו ולא הוהיכיל, צם תלתא יומין עד דכחיש עאל בהווא נוקבא אכל ושבע ושמן, בעא למיפק בהווא נוקבא ולא הוה יכיל חזר וצם תלתא יומין עד דהוה כחיש כמה דהוה נפק ליה מההווא כרמא מה הנייה יש לו:

מה יתרון לו שיעמול לרוח. אמר ר' לוי הרי שחרשת וזרעת ועדרת וכסחת וקצרת ועמרת אם אינו מוצא לך מעט ריחוח מהיכן אותו האיש חי הוי מה יתרון לו שיעמול לרוח, לפיכך אמר הקב"ה הביאו לפני העומר:

גם כל ימיו בחשך (ילך) [יאכל] בלא תורה בלא מצות בלא מרחץ בלא מעשים טובים:

זה מתת אלקים היא, תני שבעה דברים מכוסין מבני אדם (ברמז רצ"ז):

קהלת – פרק ו – המשך רמז תקעב

איש אשר יתן לו האלקים, רבי אבא בר כהנא עאל לבי כנישתא שמע קליה דר' לוי קאים ודריש איש אשר יתן לו האלקים עשר זה מקרא, נכסים זו משנה, וכבוד זו תוספתא, ואיננו חסר לנפשזזה תלמוד, ולא ישליטנו האלקי זה בעל אגדות שאינו לא מתיר ולא אוסר לא מטמא ולא מטהר, כי איש נכרי יאכלנו זה בעלי תלמוד שאוסרין ומתירין ומטמאין ומטהרין, עמד ר' אבא בר כהנא נשקו, אמר אלמלי לא באתי (לעולם) אלא לשמוע דבר זה מפך דיי. דבר אחר א"ר פנחס המדה הזאת אינה מתנהגת בבני אדם אלא מאן דרחמנא רעי ליה. איש אשר יתן לו (רוח) האלקים זה אלקנה שהיה מדריך את ישראל לעלות לשילה לפיכך ייהסו הכתוב ועלה האיש ההוא מעירו מימים ימימה. כי לא הרבה יזכור את ימי חייו זה עלי, כי האלקים מענה בשמחת לבו זה אלקנה. יש רעה ורבה הוא מחשבותן של רמאים כגון המערב מים ביין וכו'. אם יוליד איש מאה זה קין שהוליד מאה בנים. ושנים רבות יחיה תלוי ברפיון עד שבא מבול ושטפו. טוב ממנו הנפל זה הבל. דבר אחר אם יוליד איש מאה זה אחאב שהוליד מאה בנים ושנים רבות שלא חיה שנים רבות. ונפשו לא תשבע מן הטובה שלא שבעה נפשו מממונו, וגם קבורה לא היה לו שאכלוהו חיה ועוף, טוב ממנו הנפל זה נפלה של זונה. ד"א אם יוליד איש וגו' זה המן:

כי בהבל בא בלא נר בלא מרחץ. גם שמש לא ראה, א"ר פנחס משל לשני בני אדם שהיו בספינה נחת חד מנהון ועאל למדינתא, חמא כמה מאכל וכמה משתה, כיון דהדר אמר לחבריה אמאי לא עלית למדינתא, אמר ליה ואת דעלית מאי חמית תמן, אמר ליה הרבה מאכל והרבה משתה, א"ל איתנהניית כלום, א"ל לא, א"ל אנא דלא עלית ניחא סגי מינך, ה"ד נחת לזה מזה:

כל עמל האדם לפיהו, אמר ר' שמואל בר נחמני כל מה שמסגל אדם מצות ומעשים טובים אינם מספיקים להבל שיוצא מפיו בשעה שהנשמה יוצאה ממנו, ר' ברכיה ור' כרוספדאי בשם ר' יוחנן כפיטורין היוצאים מן הושט. אמר ר' שמואל בר רב יצחק כל מה שמסגל אדם מצות ומעשים טובים לפיהו ולא לפי בנו ולא לפי בתו. דבר אחר לפיהו ולא לריח רע. וגם הנפש לא תמלא, לפי שהנפש הזו יודעת שכל מה שהיתה יגעה לעצמה היא יגעה לפיכך אינה שבעה למצות ומעשים טובים, א"ר לוי לעירני שהיה נשוי בת מלכים

אע"פ שמאכילה כל מעדני עולם אינו יוצא ידי חובתו למה שהיא בת מלכים, כך שכל מה שיפעל האדם עם הנפש אינו יוצא ידי חובתו למה שהיא מלמעלה. שלשה כפויי טובה הם, הארץ, והאשה, והנפש, הארץ מנין דכתיב ארץ לא שבעה מים, האשה מנין אכלה ומחת פיה ואמרה לא פעלתי און, נפש וגם הנפש לא תמלא:

טוב מראה עינים מהלך נפש. אינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל, מכאן לסומים שאוכלים ואינם שבעים, אמר אביי הילכך מאן דאית ליה סעודתא מעליא לא ליכלה אלא ביממא. רבי שמעון בן לוי אמר טוב מראה עינים באשה יותר מגופו של מעשה:

מה שהיה זה משה ונודע שהוא נביא תחלה, אמר לו והוצא את עמי, וכשבא לאותו מעשה נאמר לו לך רד כי שחת עמך וכו'. מה שהיה כבר נקרא שמו זה אדם הראשון, ונודע כי הוא אדם כשבראו הקב"ה בקשו מלאכי השרת לומר לפניו שירה וכו' (כתוב ברמז שצ"ה):

כי יש דברים הרבה מרבים הבל. אמר רב הונא כגון מגדלי קופות וחתולים וחזירים, רבי יוחנן אמר אף המרבה דברי הבל וכוונס עונות כגון מרגלים שאמרו ארץ אוכלת יושביה היא ונעשה לטובתם שלא ירגישו בהם:

קהלת – פרק ו – רמז התקעג

טוב שם משמן טוב. למה משמן טוב שאם אתה נותן לתוכו מים הוא צף מלמעלה, מה שאין כן בשאר משקים, שמן טוב יורד כשמן הטוב על הראש שיורד, שם טוב עולה ואגדלה שמך, שמן טוב כלה, שם טוב אינו כלה שם עולם אתן לו אשר לא יכרת, שמן טוב בדמים, שם טוב בחנם, שמן טוב לעשירים, שם טוב לעניים ולעשירים, שמן טוב מהלך מקיטון לטרקלין, שם טוב מהלך מסוף העולם ועד סופו, שמן טוב נופל על המת מבאישו שנאמר זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח, שם טוב נופל על המת ואינו מבאיש שנאמר ויגהר עליו ויזורר. שמן טוב נופל על המים והוא נדוח, שם טוב נופל על המים ואינו נדוח ויאמר ה' לדג ויקא את יונה, שמן טוב נופל על האור והוא נשרף, שם טוב נופל על האור ואינו נשרף באדין נפקין שדרך מיישך ועבד נגו מגו אתון נורא, אמר רבי יודן בר סימון בעלי שם טוב נכנסו למקום החיים ויצאו מתים, נדב ואביהוא נכנסו לאהל מועד ויצאו מתים, חנניה מישאל ועזריה נפלו לתוך כבשן האש ויצאו חיים, אמר הקב"ה חביב עלי שמותן של שבטים החקוקים על לבו של אהרן מכהן גדול שנמשח בשמן המשחה. ר' ברכיה שם ר' אבין אמר אם היו חסרים אות אחת לא היו מכפרין, תנא רבי יהושע אמר אפילו נקודה אחת, תנא רבי שמעון בן יוחאי שלשה כתרים הם, כתר תורה, וכתר כהונה, וכתר מלכות, וכתר שם טוב עולה על גביהן, ר' אבין בשם ר' שמעון בן יוחאי מצינו שלך הקב"ה מהלך ת"ק שנה בשביל ליטול שם טוב שנאמר אשר הלכו לו אלקים לפדות לו לעם, אמר ר' שמעון בן מנסיא חביב הוא השם מכהונה ומלכות שהם בטלו ושם טוב אינו בטל:

ויום המות מיום הולדו. נולד אדם מונין לו למיתה, מת מונין לו לחיים, נולד אדם הכל שמחים, מת הכל בוכים, ואינו כן אלא נולד אדם הכל צריכים לבכות מפני שאין יודעים על אי זה פרק הוא עומד, מת הכל צריכים לשמוח מפני שיודעים שיצא בשלום מן העולם, משל לשתי ספינות שהיו פורשות בים אחת נכנסת לנמל ואחת יוצאה מן הגמל, אותה שהיתה נכנסת היו מקלסות אותה עמדו להם תמהות, אמרו להם למה אתם מקלסים לזו ואין אתם מקלסים לזו, אמרו להם לזו שבאתה אנו מקלסין שאנו יודעים

שהלכה בשלום ובאה בשלום, אבל זו אין אנו יודעין מה היא עתידה לעשות, כך האדם, לפיכך טוב שם וגו'. נולדה מרים אין הכל יודעים מה היא, מתה נסתלקה הבאר, וכן את מוצא במשה ובאהרן וכו':

טוב ללכת אל בית אבל וגו'. תנא היה רבי מאיר אומר מאי דכתיב וחי יתן אל לבו דברים של מיתה דיספד יספדוניה דיקבר יקברוניה דיטען יטעוניה, א"ר שמעון בר אבא שתי מדות של גומלי חסדים, לגמול חסד עם הכלה ועם המת, ואם באו שתיהם יחד לתוך ידך ואי אתה יודע אי זה מהם לאחוז תחלה, בא שלמה ופרש טוב ללכת אל בית אבל, מצינו בני אדם שהלכו אל בית משתה ולא נתפרשו שמותם ומצינו בני אדם שהלכו אל בית האבל נדחו מגיהנם ונתפרשו שמותם ונתנבאו ברוח הקדש, ומי היו אלו שהלכו לבית משתה כתיב ויעש אברהם משתה גדול, משתה שגדולים היו שם, מי היו שם ועבר ולא נתפרשו שמותם, אבל אלו שהלכו לבית האבל נתפרשו שמותם ונדחו מגיהנם ושרתה עליהם רוח הקדש, ואלו הן אליפז התימני ובלדד השוחי וצופר הנעמתי שנאמר ויען אליפז וגו', ואין ויען אלא לשון נבואה שנאמר והאלקים יעננו בקול, ומי הרא פנים תחלה לאבל, זה הקב"ה שנאמר ותמת דבורה, וכתוב וירא אלקים אל יעקב. טוב ללכת אל בית אבל, מוטב שילך במדה שיש בה פורענות ממדה שאין בה פורענות, מוטב שילך במדה שנוהגת בעניים ובעשירים ממדה שאינה נוהגת אלא בעשירים, מוטב שילך במדה שנוהגת בחיים ובמתים ממדה שאינה נוהגת אלא בחיים, אמר הקב"ה למוד ממני שהנחתי שמחתי במשכן והלכתי לאבל נדב ואביהוא. באשר הוא סוף כל האדם, הוא סופא דכולא, אם בא לאוהבך משתה וקרי לך ולא הלכת יכול את לומר לו נבוא אצלך במילה, ואם באת לו מילה ולא הלכת יכול את לומר לו נבוא אצלך באבל:

טוב כעס משחוק, טוב כעס שכעס הקב"ה על דור המבול, משחוק ששחק, שאילו כעס עליהם קימעא היה מביאם לידי מוטב, אלא שחק עליהם כדי לאבדן מן העולם דכתיב וימח את כל היקום. טוב כעס שכעס הקב"ה על הסדומיים, משחוק ששחק עליהם וכו'. ד"א אמר שלמה מוטב אלו כעס אבא על אדוניה קימעא, משחוק ששחק עליו וגו', הדא הוא דכתיב ולא עצבו אביו מימיו וגו'. טוב לשמוע גערת חכם, אלו הדרשנים. מאיש שומע שיר כסילים אלו המתורגמנין כו'. ד"א טוב לשמוע גערת חכם זה משה. מאיש שומע וגו' זה בלעם, שלא בא בלעם לומר אלא מי מנה עפר מואב, והפך הקב"ה צוארו ואמר מי מנה עפר יעקב:

כי כקול הסירים תחת הסיר. א"ר יהושע בן לוי כל קיסיא כשהם דולקים אין קולם הולך, ברם סירייתא קליהון אזיל, מימר אוף אנן מן קיסיא:

כי העושק יהולל חכם. כשהחכם מתעסק בעיסוקים הרבה הם מערבבין אותו מן החכמה, ויאבד את לב מתנה זה תורה שנאמר וממתנה נחליאל. דבר אחר עסק שמתעסק החכם בצרכי צבור הם משכחין אותו מן החכמה, אמר רבי יהושע בן לוי ששים הלכות למדתי מיהודה בן פדיה בחרישת הקבר, ולפי שהייתי עוסק בצרכי צבור שכחתי את כלם. דבר אחר עסקים שעסק שלמה בדברים שלא היה צורך בהם הטעו אותו שנאמר ויהי לעת זקנת שלמה נשיו הטו את לבבו. חמשה תלמידים היו לו לרבן יוחנן בן זכאי, כל זמן שהיה קיים היו יושבים לפניו, וכשנפטר הלכו להם ליבנה, והלך ר"א בן ערך אצל אשתו (לאימעוט) [לדיומסי] מקום שהמים יפים והנוה יפה, המתין להם כסבור שהם באים אצלו, לבסוף בקש ללכת אצלם ולא הניחתו אשתו, אמרה ליה מי צריך למי, א"ל הם צריכין לי, אמרה ליה הפת והעכברים מי דרכן ללכת אצל מי, הוי אומר עכברים אצל הפת, שמע לה וישב עד ששכח תלמודו, אחר ימים באו אצלו ושאלו לו פת חטים ופת שעורים אי זו טובה בליפתן, ולא היה יודע מהו ליפתן, ויש אומרים קם לקרוא בתורה

בפרשת החדש ואמר החרש היה לבם צווחו ליה כולי עלמא התחיל לבכות והם בוכים עד שהחזירו לו תלמודו, והיינו דתנן ר"א אומר הוי גולה למקום תורה, וי"א אליהו ז"ל החזיר לו תלמודו, לכך נאמר כי העושק יהולל חכם:

קהלת – פרק ו – רמז התקעד

טוב אחרית דבר מראשיתו. לפי שנאמר החיים והמות נתתי לפניך, שמא יאמרו ישראל הואיל ונתן הקב"ה לפנינו שני דרכים נלך באי זה שנרצה, תלמוד לומר ובחרת בחיים, משל לאחד שהיה יושב על פרשת דרכים והיו לפניו שני שבילים, אחד שתחלתו מישור וסופו קוצים, ואחד שתחלתו קוצים וסופו מישור, והיה מודיע את העוברים ואת השבים, אמר אתם רואים את השביל הזה שתחלתו קוצים בשתים ושלוש פסיעות וסופך לילך למישור, ואתם רואים שביל זה שתחלתו מישור בשתים ושלוש פסיעות וסופך לילך לקוצים, כך אמר משה לישראל אתם רואים את הרשעים שהם מצליחים בשנים בשלשה ימים בעוה"ז וסופן ללקות באחרונה כי לא תהיה אחרית לרע, ואתם רואים צדיקים שמצטערים בעולם הזה בשנים בשלשה ימים וסופן לשמוח באחרונה שנאמר להיטבך באחריתך, ואומר טוב אחרית דבר מראשיתו. ואומר אור צדיקים כאור נוגה. רבי מאיר הוה קאים ודריש בבי מדרשא בטבריא והוה אלישע רביה עבר בשוקא רכב על סוסיא בשבתא, אתו ואמרי ליה אלישע רבך עבר בשוקא, פסק דרשיה נפק לאפיה אמר ליה במאי הוית עעסיק, אמר ליה בהדין קרא טוב אחרית דבר מראשיתו. אמר ליה ומה אמרת ביה, אמר ליה יש לך אדם שוא עושה סחורה בנערותו ובזקנתו חוזר בתשובה, טוב אחרית דבר וגו', אמר ליה חבל על דאבדין ולא משתכחין, עקיבא רבך לא כך אמר אלא טוב אחרית דבר כשהוא מראשיתו טוב, וכך היה מעשה אבויה אבא היה מגדולי ירושלים ויום שבא למולני קרא לכל גדולי הדור ולרבי אליעזר ורבי יהושע, כיון דאכלין ושתי אלין אמרין אלפ"א בית"א מן הכא ואלין אמרין מזמורים מן הכא, א"ל ר' אליעזר לר' יהושע עד דאלין מתעסקין בדידהו אף אנן נעסוק בדין, התחילו להתעסק בתורה בנביאים ובכתובים והיו הדברים ערבים כיום נתינתן מהר סיני וירדה האש והיתה מלהטת סביבותם, עלה אבא אצלם אמר להם מה באתם לכאן לשרוף הבית הזה באש, אמרו לו ח"ו עסוקים היינו בתורה בנביאים ובכתובים (והיו הדברים שמחים כנתינתן מסיני), [עיקר נתינתה] לא באש נתנה לאו הכי כתיב וההר בוער באש, א"ל אבויה אבא אם כך היא כחה של תורה הבן שמלתי בזה היום אם מתקיים לי אני מגדלו לתורה, ועל ידי שלא היתה כוונתו לשמים לא נתקיימה בי התורה. אמר לו ומאי אמרית תוב וה' ברך את אחרית איוב מראשיתו, א"ל ומאי אמרת ביה אמרו ליה מלמד שכפל הקב"ה כל ממונו דכתיב וישב ה' את כל אשר לאיוב למשנה, אמר להם עקיבא רבך לא כך אמר אלא וה' ברך את אחרית איוב בזכות מעשים טובים שהיו בידו מראשיתו, אמר ליה ומאי אמרית תוב [א"ל לא יערכנה זהב וזכוכית, א"ל ומאי אמרית ביה א"ל אלו דברי תורה שקשין לקנותן ככלי זהב ונוחין לאבדן כזכוכית], אמר ליה עקיבא רבך לא כך אמר אלא מה כלי זהב וזכוכית אם נשתברו יש להם תקנה אף תלמיד חכם שסרח ושכח תלמודו יכול לחזור בו ולחזור לתורתו, א"ל חזור (עליך) [לאחורין] מאיר עד כאן תחום שבת, אמר ליה מנין אתה יודע אמר ליה מטלפי סוסישערת, אמר ליה וכל הדא חכמתא אית בך ולית את חוזר בך, אמר ליה לית אנא יכיל, אמר ליה למה, אמר ליה פעם אחת הייתי רוכב על הסוס סמוך לכותל מערבי של בית המקדש, ושמעתי בת קול יוצאה מבית קדש הקדשים מפוצצת ואומרת שובו בנים שובבים חוץ מאחר שהיה יודע כחי ומרד בי. ומהיכן היה לו הדבר הזה אמר רבי פעם אחת היה יושב ושונה בבקעת גינוסר, ראה יהודי אחד עולה לדקל בשבת ונטל את האם והבנים והלך לו, אחר השבת היה יושב ושונה ורואה יהודי אחד עולה לדקל ונטל את הבנים והניח את האם, כיון שירד נשכו נחש ומת, אמר כתיב שלח תשלח את האם ואת הבנים וגו' למען ייטב

לך והארכת ימים היכן היא הטבתו ואריכות ימים של זה, ולא ידע מה דרש רבי עקיבא (בר סיה) בצבור למען ייטב לך בעולם שכלו טוב, והארכת ימים בעולם שכלו ארוך, ויש אומרים ע"י שהיתה אמו מעוברת בו ועברה אצל ע"א והריחה מאותו המין ולא היתה יכולה (לאכול) [להכיל] עד שנתנו לה מאותו המין ואכלה והיה מפעפע במעיה, ויש אומרים לשונו של רבי יהודה הנחתום ראה בפי כלב אמר פה שהיה מוציא דברים כתקנן ילחך בעפר בשוק דומה שאין תחית המתים ואין שכר טוב לצדיקים. לאחר ימים חלה אתון ואמרין ליה לרבי מאיר, אזל לגביה, אמר ליה חזור בך, אמר ליה עד כדו מקבלין, אמר ליה לאו הכי כתיב תשב אנוש עד דכא עד דכדוכה של נפש, באותה שעה זלגו עיניו דמעו, שמח רבי מאיר אמר דומה לי שמתוך תשובה נסתלק, כיון שנקבר ירדה האש לשרוף את קברו, אתו ואמרו ליה לרבי מאיר, הלך ופרש טליתו עליו, אמר ליני הלילה בעולם הזה שדומה ללילה, אם יגאלך טוב זה הקב"ה, ואם לא יחפוץ לגאלך וגאלתיך אנכי וגו', אמרו ליה לר"מ לעלמא דאתי אין אמרין לך למאן את בעי לאביך או לרבך, מה תימא, אמר להון לאבא קמא ולבסוף לרבי, ושמעו לך אהדא, אמר ליה ולא מתני' היא מצילין תיק הספר עם הספר ותיק התפלין עם התפלין, מצילין אלישע בן אבויה בזכות תורתו:

אל תבהל על פיך לכעוס, זה משה אמר לו הקב"ה אתה כעסת אתה השלכת אתה שברת אתה תחליף, דכתיב ויחר אף משה וישלך מידי את הלוחות, וכתוב פסל לך:

אל תאמר מה היה שהימים הראשונים היו טובים (בשמואל ברמז קי"ד):

קהלת – פרק ו – רמז תקעה

כי בצל החכמה בצל הכסף. א"ר יוחנן כל המטיל מלאי לכיס של תלמיד חכם זוכה ויושב בישיבה של מעלה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף. רבי ירמיה בשם ר' חייא בר אבא מצינו שעתיד הקב"ה לעשות צל וחופה לבעלי מצות אצל בעלי תורה שנאמר כי בצל החכמה בצל הכסף, וכתוב אשרי אנוש יעשה זאת ובן אדם יחזיק בה, וכתוב עץ חיים היא למחזיקים בה וגו':

טובה חכמה עם נחלה. כדתנן יפה תלמוד תורה עם דרך ארץ. דבר אחר טובה חכמה זהו חכמתו של אדם הראשון, עם נחלה שהנחיל עולם לבניו, ויותר לרואי השמש תפוח עקבו היה מכהה גלגל חמה וגו'. החכמה תחיה (את) בעליה כגון רבן יוחנן בן זכאי. מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שאחזו בולמוס והלך וישב לו במזרח של תאנה ונתרפא, אמרו ליה הדין מנא לך דכתיב ויתנו לו פלח (דבש) [דבלה] וגו', וכתוב ותשב רוחו אליו ויחי. בן בטיח בן אחותו של רבן יוחנן בן זכאי היה ממונה על האוצרות, עמד ושרף כל האוצרות, ושמע רבן יוחנן בן זכאי ואומר ווי. אזלין אמרין הא אמר חביבך ווי, שלח ואיתיתיה, אמר למה אמרת ווי, אמר לא אמרית אלא ווה, ולמה אמרת ווה, אמר כל אלין יומיא דאלין אוצרין קיימין לא עבדין קרבא למרדפא סנאה. בין ווי לווה (שתק) [נמלט] רבן יוחנן בן זכאי וקריין עליה החכמה תחיה (את) בעליה:

ראה את מעשה האלקים, כיון שברא הקב"ה את אדם הראשון נטלו והוליכו באילני גן עדן וא"ל ראה את כל מעשה אלקים מה נאים לך מה משובחים לך, כל מה שבראתי בשבילך בראתי, אל תקלקל מעשיך, עמד וקלקל במעשיו וקנה לו מיתה לו ולדורותיו עד סוף כל הדורות. רבי יהושע דסיכנין בשם ר' לוי בשעה שאמר לו הקב"ה למשה למה היה משה דומה באותה שעה, לאשה עוברה שהיתה חבושה בבית האסורין ילדה שם וגדלה שם ומתה, פעם אחת עבר המלך על בית האסורין התחיל אותו תינוק צווח ובוכה ואומר למלך אדוני המלך כאן נולדתי כאן גדלתי ואיני יודע באיזה חטא, א"ל בחטא אמך, כך משה וכו' (בקה"ר):

ביום טובה היה בטוב. אמרו עליו על רבי תנחומא כשהיה לוקח בשר או ירק או כל דבר היה אומר לביתו הפרישו לעניים חלקם שלא לקחתי אלא ליטרא אחת של בשרא ולעני חצי ליטרא, לקיים מה שנאמר ביום טובה היה בטוב וביום רעה ראה שתבא על אחרים שאין אתה רחוק מן העניות שנאמר את העני עמך. א"ר אבא בר כהנא אם נזדווג לך יום טוב עשה אותו מיד, ואם נזדווג לך יום רעה ראה איך לעשות תשובה ולהנצל ממנה, א"ר תנחומא בר חנילאי ביום טובתו של חברך היה עמו בטובה, ואם נזדווג לחבירך יום רעה ראה לעשות עמו חסד, א"ר יוחנן ביום טובתה של תורה היה עמה בטובה, וביום רעה ראה לכשיגיע אותו היום פחדו בציון חטאים תהא מן הרואין ולא מן הנראין, תהא מאותם שכתוב בהם ויצאו וראו, ולא מאותם שכתוב בהם כי תולעתם לא תמות:

קהלת – פרק ו – רמז תתקעו

גם את זה לעומת זה. שאל אחר את רבי מאיר לאחר שיצא לתרבות רעה, מאי דכתיב גם את זה לעומת זה עשה האלקים, א"ל כל מה שברא הקב"ה ברא כנגדו, ברא הרים ברא גבעות, ברא ימים ברא נהרות, אמר ליה עקיבא רבך לא כך אמר, אלא ברא צדיקים ברא רשעים, ברא גן עדן ברא גיהנם, כל אחד ואחד יש לו שתי חלקים אחד בגן עדן ואחד בגיהנם, אמר רב משרשיא מאי קראה, גבי צדיקים כתיב לכן בארצם משנה יירשו, גבי רשעים כתיב משנה שברון שברם. דבר אחר עשה הקב"ה צדיקים ורשעים כדי שיהיו מכפרים אלו על אלו, ברא הקב"ה עניים ועשירים כדי שיהיו מתפרנסין אלומאלו, ברא גן עדן וגיהנם כדי שיהיו מצילות זו מזו, וכמה ריוח יש ביניהם, רבי חנינא אומר כותל רחבו טפח:

את הכל ראיתי בימי הבלי יש צדיק אובד בצדקו. מנשה הכניס צלם בהיכל ונכנס בשלום ויצא בשלום, ונדב ואביהוא נכנסו להקטיר לכבודו של הקב"ה ונשרפו, על זה נאמר יש צדיק אובד בצדקו. מעשה ביוסף הכהן שעלתה גומי ברגלו וקרא לרופאים לחתוך אותה, אמר לחוניא בנו כשיגיעו לחוט השערה הודיעני וכך עשה, אמר ליה בני עד כאן היית חייב ליטפל בי מכאן ואילך אי אתה חייב ליטפל בי לאבר מן החי, וכשבא דבר לפני חכמים אמרו יש צדיק אובד בצדקו, אמר הקב"ה עד שהוא בצדקו אסלקנו. אל תהי צדיק הרבה מדבר בשאול (כתוב בשמואל ברמז קכ"א):

אל תרשע הרבה. דרש רבא בר עולא הרבה הוא דלא לירשע הא מעט לירשע, מי שאכל שום (ואין ריחו) [וריחו] נודף יחזור ויאכל שום אחר שיהא ריחו נודף, אלא אם רשעת אל תרשע הרבה דא"ר ברכיה בני אל תלך בדרך אתם ואם תלך מנע רגלך מנתיבתם:

טוב אשר תאחוז בזה זה מקרא, וגם מזה אל תנח [את] ירך זה משנה, כי ירא אלקים יצא את כלם זה ר' (יצחק) [אבהו] דקיסרין:

החכמה תעוז לחכם זו תשובה ומעשים טובים מעשרה שליטים שתי עינים ושתי אזנים שתי ידיים ושתי רגלים וראש הגויה ופה. דבר אחר וכי יש עשרה שליטים במקום אחד, והלא אין שם אלא שליט אחד זה הרוח וגבאי אחד זה מלאך המות, ומה תלמוד לומר מעשרה, אלא שאפילו אדם קורא ושונה ומשמש תלמידי חכמים יושב בתענית ומאכיל רעבים ומשקה צמאים ומלביש ערומים ומלמד שהוא נצול מעשרה דברים (שמחייבין) [שממשין] אותו אלו הם העינים כו' (כדלעיל). ד"א החכמה תעוז לחכם זה נח, מעשרה שליטים, מעשרה דורות שמאדם ועד נח מכלם לא דברתי אלא עמך שנאמר וידבר אלקים אל נח ואל בניו. דבר אחר החכמה תעוז לחכם זה אברהם, מעשרה שליטים מעשרה דורות שמנח ועד אברהם מכל לא דברתי אלא עמך שנאמר ויאמר ה' אל אברהם. דבר אחר זה יוסף אין נכון וחכם כמוך,

מעשרה שליטים אלו השבטים שנאמר כי נבהלו מפניו. דבר אחר זה יעקב וירא יעקב כי יש שבר במצרים, מעשרה שליטים אלו השבטים. דבר אחר זה משה דכתיב ויאמר משה אל העם אל תיראו, הרי משה מזרזן להודיע חכמתו של משה היאך עומד ומפייס לכל אותם האלפים ולכל אותם הרבבות. דבר אחר זה משה, מעשרה שליטים מעשרה דברים שמשמשין את הגוף מפומא לוושטא, ומוושטא להמססא, ומהמססא לקיבתא, ומקיבתא לאסטומכא, ומאסטומכא לכרוכא קטינא, מכרוכא קטינא לכרוכא עבה, מכרוכא עבה לכנתא דמעיא, מכנתא דמעיא לפיטרקא, מפיטרקא לעזקתא, ומעזקתא לברא, ומכלם לא צריך משה לא להוציא ולא להכניס הדא הוא דכתיב שם עם ה'. דבר אחר זה דוד, מעשרה שליטים אלו עשרה בני אדם שאמרו ספר תהלים אלו הם, אדם, ומלכי צדק, אברהם, משה, דוד, שלמה, ואסף, ושלושת בני קרח:

כי אדם אין צדיק בארץ, רבי יהודה ברבי שמעון אמר וכי יש צדיק עושה צדקה וחוטא, אלא אלו מפרנסי הדור ומחלקי צדקה לעניים שנותנים שלא כהוגן להגון (וכהוגן להגון), וכהוגן לאשר לא הגון:

כל זה נסיתי בחכמה, לא הנחתי חכמה בעולם שלא עמדת עליה, וכיון שהגעתי לפרשת פרה אדומה אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (כתוב במלכים ברמז קע"ח):

ומוצא אני מר ממות. רב כי הוה מפטר מבי רבי חייא א"ל רחמנא ליצך ממדי דקשה ממותא, אמר מי איכא דקשה ממותא, נפק דק ואשכח דכתיב ומוצא אני מר ממות את האשה, רב הוה מצערא ליה דביתהו, א"ל עבידי טלופחי עבדא ליה חמצאי, חמצאי עבדא ליה טלופחי, כי גדל חייא בריה אפיך לה אמר ליה איעליא אמך, א"ל אנא הוא דאפכינא לה, א"ל היינו דאמרי אינשי דנפק מינך טעמא לילפך ואת לא תעביד הכי שנאמר למדו לשונם דבר שקר העוה נלאו, במערבא כי נסיב אינש אתתא אמרי ליה הכי מצא או מוצא. מצא דכתיב מצא אשה מצא טוב, מוצא דכתיב ומוצא אני מר ממות, ואמר רבא בוא וראה כמה טובה אשה טובה וכמה רעה אשה רעה, כמה טובה אשה טובה, דכתיב מצא אשה מצא טוב, אי בגווה משתעי קרא כמה טובה שהכתוב משבחה, אי בתורה משתעי קרא כמה טובה שהתורה נמשלת בה, כמה רעה אשה רעה דכתיב ומוצא אני מר ממות, אי בגווה משתעי קרא כמה רעה שהכתוב מגנה, ואי בגינהם משתעי קרא כמה רעה שגיהנם נמשלה בה:

את האשה אשר היא מצודים וחרמים, צדה בעולם הזה וצדה לעולם הבא, המצודה הזו צדה ביבשה ולא בים והחרם הזה צד בים ולא ביבשה, אבל האשה צדה בים וביבשה:

טוב לפני האלקים ימלט ממנה זה יוסף, וחוטא ילכד בה זה זמרי, טוב לפני האלקים זה בועז, וחוטא ילכד בה זה שמשון. טוב לפני האלקים זה פלטי, וחוטא זה אבשלום. טוב לפני האלקים זה שרואה אשה במטה ובורח, וחוטא ילכד בה זה שנתפש עמה (כתוב ברמז ע"ח):

אסורים ידיה, משל לכלבא נושכת שהיתה מנשכת בני אדם, מה עשה לה בעלה קשר לה שלשלת ואעפ"כ נושכת, כך אלולא שכתוב בה אסורים ידיה כיון שאדם יוצא לשוק היתה אומרת לו בוא ושמש עמי כמו שעשתה אשת פוטיפר ותתפשהו בבגדו וגו':

קהלת – פרק ו – רמז תתקעז

(לבד) [ראה] זה מצאתי אמרה קהלת. א"ר ירמיה בן אלעזר זה רוח הקדש פעמים משיחה בלשון זכר ופעמים משיחה בלשון נקבה. כתוב אחד אומר עזרי ומפלטי (לי) [אתה], וכתוב אחד אומר עזרתי ומלטי לי, כתוב אחד אומר מה נאוו על ההרים וגו' וכתוב אחד אומר על הר גבוה עלי לך משרת ציון:

אחת לאחת למצוא חשבון. בנוהג שבעולם אדם נכשל בדבר עבירה ומתחייב עליה מיתה כיצד מתכפר לו מת שורו אבדה תרנגולתו נשברה צלוחיתו נשברה ביצתו נכשל באצבעו יצאת ממנו טפת דם מקצת נפש ככל הנפש הדא מן הכא והדא מן הכא והחשבון מתמצה:

אדם אחד מאלף מצאתי, אלף דור עלו במחשבה להבראות, וכמה נמוחו מהן, רב הונא בשם ר' אלעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר תתק"פ דורות, מה טעם דבר צוה לאלף דור זו מילה, רבי לוי בשם רבי שמואל בר נחמני תתקע"ד דורות מה טעם דבר צוה לאלף דור זו תורה. בנוהג שבעולם אלף בני אדם נכנסים למקרא ויוצאים מהם מאה, מאה נכנסים למשנה יוצאים מהם עשרה ואחד לתלמוד, הוא אדם אחד מאלף מצאתי. ד"א אדם אחד זה אברהם. ואשה בכל אלה לא מצאתי אפילו שרה. דר אחר זה עמרם. ואשה בכל אלה לא מצאתי אפילו יוכבד. דבר אחר זה משה, ואשה בכל אלה אלו נשי מדבר:

אשר עשה האלקים את האדם ישר. הה"ד אל אמונה ואין עול שלא ברא בני אדם להיות רשעים אלא צדיקים, וכה"א אשר עשה האלקים וגו':

קהלת – פרק ח – המשך רמז תתקעז

מי כהחכם ומי יודע פשר דבר. מי כהקב"ה שעשה פשרה בין שני צדיקים (כתוב במלכים ברמז רמ"ב). דבר אחר מי כהקב"ה דכתיב ה' בחכמה יסד ארץ. ומי יודע פשר דבר שפשר התורה לישראל. חכמת אדם תאיר פניו, א"ר יודן גדול כחן של נביאים שהן מדמין הצורה ליוצרה וכו'. ועוז פניו ישונא שהוא משתנה ממדת הדין לרחמים על ישראל. דבר אחר מי כהחכם זה אדם הראשון דכתיב ביה אתה חותם תכנית מלא חכמה. ומי יודע פשר דבר שפרש שמות לכל ויקרא האדם שמות:

חכמת אדם תאיר פניו. ר' לוי בש"ר שמעון בן מנסיא תפוח עקבו של אדה"ר מכהה גלגל חמה, ואל תתמה בנוהג שבעולם אדם עושה שני דיסקרין אחד לו ואחד לבן ביתו, של מי נאה לא שלו, כך אדם הראשון נברא לתשמישו של הקב"ה וגלגל חמה נברא לתשמישן של בריות, לא כ"ש שיהא תפוח עקבו מכהה גלגל חמה וקלסתר פניו לא כ"ש. ועוז פניו ישונא בשעה שאמר האשה אשר נתתה עמדי אף הקב"ה שנה פניו וטרדו מגן עדן דכתיב וישלחוהו ה' אלקים מגן עדן. דבר אחר מי כהחכם אלו ישראל דכתיב רק עם חכם ונבון. ומי יודע פשר דבר שיודעים לדרוש התורה במ"ט פנים טהור ובמ"ט פנים טמא. חכמת אדם תאיר פניו, רבי ישבב בשם רבי שמואל בר נחמני אתה מוצא בשעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נעשה ונשמע נתן להם מזיו השכינה שנאמר ויצא לך שם בגוים, וכיון שאמרו אלה אלקיך נעשו שונאים להקב"ה הוא שנאמר ועוז פניו ישונא, אף הקב"ה שינה עליהם אכן כאדם תמותונו. דבר אחר מי כהחכם זה תלמיד חכם. ומי יודע פשר דבר בשעה שהוא יודע לפרש משנה. חכמת אדם תאיר פניו בשעה שהוא נשאל ומשיב. ועוז פניו ישונא בשעה שהוא נשאל ואינו משיב, דר' חייא יתיב ומתני מנין שאין ממירין בבכור, צהלין אפוי דבר פדיה, אמר הדין ידע מה אנא מתני. כותי אחד ראה את רבי יהודה בר אלעזר חמתיה אפוי נהירין, אמר הדא גברא מן תלת מלין אית ביה, או מוזיף ברביתא הוא, או מרבי חזירין

הוא, או שתי חמר הוא, שמע קליה רבי יהודה ברבי אלעזר אמר תפח רוחיה דההוא גברא דחדא מן תלתיהון לית בי, לא מוזיף ברביתא אנא דכתיב לא תשיך לאחיק, ולא מרבי חזירין אנא דאסיר ליה לבר ישראל למרבי חזירין, דתנינן תמן לא יגדל חזירים בכל מקום, ולא שתי חמר אנא דארבעתא כסי דחמרא דאנא שתי בליל פסחא אנא דחיק רישי מפסחא ועד עצרתא, ר' מנא דחיק רישיה מפסחא ועד החג, ועל מה אפך נהורין א"ל אורייתא היא דמנהרא לי דכתיב חכמת אדם תאיר פניו. ר' אבהו חמתיה תלמידוי אפוי נהורין סלקין אמרין לרבי יוחנן רבי אבהו אשכח סימא, א"ל למה, א"ל דחמיתיה אפוי נהורין, אמר ליה דילמא אורייתא חדתא שמע, סליק לגביה, א"ל מה אורייתא חדתא שמעת, א"ל תוספתא עתיקא, קרא עליו חכמת אדם תאיר פניו. דבר אחר מי כהחכם זה משה דכתיב ביה עיר גבורים עלה חכם. ומי יודע פשר שפשר את התורה לישראל. חכמת אדם תאיר פניו רבי מנא דשואיב ור' יהושע דסיכני בשם רבי לוי על כל דבר ודבר שאמר הקב"ה למשה היה אומר לו טומאתו וטהרתו, וכיון שהגיע לפרשת אמור אל הכהנים אמר לפניו רבון העולמים אם נטמא במה היא טהרתו ולא השיבו, נתכרכמו פניו של משה, הה"ד ועוז פניו ישונא, כיון שהגיע לפרשת פרה אמר הקב"ה למשה אותה אמירה שאמרתי לך אמור אל הכהנים ואמרת לפני רבון העולמים נטמא במה היא טהרתו ולא השיבותיך זו היא טהרתו ולקחו לטמא:

קהלת - פרק ח - רמז תקעז

אני פי מלך שמור. אמר להם רוח הקדש משביע אני עליכם שאם תגזור עליכם מלכות הרביעית גזרות קשות אל תמרדו עליה בכל דבר שהיא גוזרת עליכם, אלא אני פי מלך שמור כל דבר שהיא על דברת, אבל אם תגזור עליכם לבטל את המצוה ואת התורה אל תשמעו. אני פי מלך שמור בכל דבר שהיא צריכה, אבל על דברת שבועת אלקים אל תבהל מפניו תלך למה שאין מבטלין אתכם מן המצות אלא שתכפרו בהקב"ה, וכן עשו חנניה וחבריו בשעה שהעמיד נבוכדנאצר את הצלם, א"ל מה אתה סבור שאתה משליך אותנו לתוך כמבשן האש ואין הקב"ה מציל אותנו בין מציל בין אינו מציל אין אנו משתחווים לצלם שנאמר אלהנא די אנחנא פלחין יכיל לשיזבותנא מן אתון נורא יקידתא, א"ל כל מה שתגזור עלינו ארנוניות ומסים וגלגליות אנו שומעים לך ועל דברת שבועת האלקים אין אנו שומעים, כיון ששמע כך התחיל קוצף שנאמר באדין נבוכדנאצר התמלי חמא (ורגז), וכיון שהסיקו את הכבשן השליכו אותם שם אסורים שנאמר וגובריא אלין כפיתו, וכיון שירדו לכבשן תלו עיניהם להקב"ה ואמרו רבון העולמים אתה יודע שלא בטחנו במעשינו אלא בשמך לא לנו ה' לא לנו כי לשמך תן כבוד, והרי הרשע הזה כנס כל הלשונות למה יאמרו הגוים וגו', מיד בקשו המלאכים לירד ולהתירן, אמר להם הקב"ה וכי על שם אחד מכם ירדו על שמי ירדו, אני ארד ואתירם, ה' מתיר אסורים, מיד ירד הקב"ה והתירן והציף הכבשן והעלה אותו והשוהו לארץ שהיה עמוק, א"ל המלאך צאו מכאן שהרי התיר אתכם הקב"ה, א"ל אין אנו יוצאים אלא ברשות נבוכדנאצר שלא יאמר ברחו מהכבשן, אני פי מלך שמור, ברשותו הושלכנו לכאן וברשותו אנו יוצאים, כיון שבא נבוכדנאצר ראה אותם ותמה התחיל צווח להם שנאמר ענה ואמר שדרך מישך ועבד נגו עבדוהי די אלהא עלאה פוקו, סוקו ואייתו אין כתיב כאן מכאן שנעשה הכבשן שוה לארץ. ממי למדו מנח דכתיב בא אתה וכל ביתך אל התבה, וכתוב צא מן התבה, כשם שלא נכנסתי אלא ברשותך כן איני יוצא אלא ברשותך. דבר אחר אני פי מלך שמור אני פי מלך מלכי המלכים אשמור, אותו שכתוב בו שמע ישראל ה' אלקינו. על דברת וידבר אלקים את כל הדברים האלה, שבועת לא תשא:

אל תעמוד בדבר רע. תנן הפותח פותח בדבר טוב, בברכות קורא ומפסיק, בקללות קורא ואינו מפסיק, אלא אחד קורא את כלם. למה אין מפסיקין בקללות, רבי יוסי אומר אל תעמוד בדבר רע, רבי יהושע

אומר עמו אנכי בצרה, אמר הקב"ה אינו בדין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך, לוי בר בוטא הוה מגמגם בארוריא, אמר ליה רב הונא לית אינון קללות תוכחות אינון כו' (במדרש). שומר מצוה לא ידע דבר רע (כתוב ברמז תתל"ב). א"ר חנינא בר אידי כל העושה מצוה אחת כמאמרה אין מבשרין אותו בשורות רעות, שנאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע, רב אשי ואיתימא רב חנינא בר פפא אמר אפילו הקב"ה גוזר גזרה הוא מבטלה שנאמר באשר דבר מלך שלטון וסמיך ליה שומר מצוה וגו'. דבר אחר שומר מצוה לא ידע דבר רע זה אהרן, שנאמר ומפתח אהל מועד לא תצאו יומם ולילה שבעת ימים, אמר להם משה שמרו שבעת ימי האבל ושמרו את משמרת ה' כשם ששמר הקב"ה שבעת ימים אבל עד שלא הביא את המבול, דכתיב ויהי לשבעת הימים, וכתוב ויתעצב אל לבו, ואין עציבה אלא אבל שנאמר כי נעצב המלך על בנו, אמר לו אהרן למה אמר לך הקב"ה כך, אמר לו (שנאמר) כי כן צוית:

ועת ומשפט ידע לב חכם. זה משה, יודע היה משה שכבר אמר לו הקב"ה ונועדתי שמה לבני ישראל ונקדש בכבודי מתקדש אני במי שמכבדני והיה משמש שבעת ימי המלואים [ולא] היה מתירא לומר בי מדת הדין פוגעת לא אעשה, וכיון ששמרו שבעת ימי (האבל) [המלואים] ובא יום השמיני נכנסו נדב ואביהוא להקריב ופגעה בהם מדת הדין ונשרפו, ובא משה וא"ל הוא אשר דבר ה' לאמר בקרובי אקדש, והיכן דבר ונועדתי שמ לבני ישראל ונקדש בכבודי, לכך נאמר שומר מצוה לא ידע דבר רע. דבר אחר שומר מצוה זה יוסף הצדיק שהיתה אשת פוטיפרע מפתה אותו ושלט ביצרו, אמר לו הקב"ה לא שמעת לה חייך שאני ממליכך והכל נשמעין לך שנאמר ויאמר פרעה אל יוסף אני פרעה וגו', ועליו אמר שלמה באשר דבר מלך שלטון וגו' שומר מצוה לא ידע וגו'. ד"א שומר מצוה זה יהושע, לא ידע דבר רע קול מלחמה במחנה, ועת ומשפט ידע לב חכם זה משה אין קול ענות גבורה. ד"א שומר מצוה זו אסתר שהיתה עסוקה במצות בעור חמץ ולא היתה יודעת ברעתו של המן, ועת ומשפט ידע לב חכם זה מרדכי ומרדכי ידע:

אין אדם שליט ברוח לכלוא את הרוח. רבי יהודה ורבי נחמיה, רבי יהודה אומר אין אדם שליט במלאך המות לכלות אותו ממנו, ואין רוח אלא מלאך שנאמר עושה מלאכיו רוחות, ר' נחמיה אומר אין אדם שליט במלכיות לכלותן מן העולם, ואין רוח אלא מלכיות שנאמר וארו ארבע רוחי שמיא, ר' אלעזר בן יעקב אמר אין אדם שליט בנפשו לכלות אותה ממנו למה שכללה הקב"ה בכל הגוף, שאילו נתנה באבר אחד כשהיה בא לאדם צרה היה חותך אותו אבר ומת. ואין משלחת במלחמה אין אדם יכול לומר בשעת שהוא נוטה למות הרי אני משלח עבדי תחתי, אמר רבי שמעון בן חלפתא אין אדם יכול לעשות כלי זיין ולהנצל ממלאך המות כענין שנאמר ויעש שלח לרוב ומגנים. ואין שלטון ביום המות אין אדם שליט לומר תמתינו לי עד שאעשה חשבונות ועד שאצוה לביתי ואח"כ אני בא, לכך נאמר ואין שלטון ביום המות:

מעשה בשתי אחיות שהיו דומות זו לזו והיתה אחת נשואה בעיר אחת ואחת היתה נשואה בעיר אחרת, בקש בעלה של אחת מהן לקנא לה ולהשקותה מי המרים בירושלים. הלכה לאותה העיר שהיתה אחותה נשואה שם, אמר לה אחותה מה ראית לבא לכאן, אמרה לה בעלי מבקש להשקות אותי מים המרים, א"ל הואיל ואנו דומות זו לזו אני הולכת תחתך ושותה, אמרה לה לכי, מה עשתה לבשה בגדי אחותה והלכה תחתיה ושתתה מים המרים ועמדה בהם וחזרה לבית אחותה, יצאה שמחה וחבקה אותה ונשקו זו לזו והריחה במים המרים ומיד מתה, לקיים מה שנאמר ואין משלחת במלחמה:

ואין שלטון ביום המות. רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי חצוצרות שעשה משה במדבר כיון שנטה למות גנז הקב"ה שלא יהא אדם תוקע בהם והם באין אצלו שנא הקהילו אלי את כל ראשי שבטיכם, לקיים

מה שנאמר ואין שלטון ביום המות, אף דוד כתיב ביה ויקרבו ימי דוד למות, ימי המלך דוד אין כתיב כאן אלא ימי דוד, אף יעקב כשנטה למות השפיל עצמו לפני יוסף שנאמר אם נא מצאתי חן בעיניך אל נא תקברני במצרים:

עת אשר שליט האדם באדם לרע לו. אין לך מתחייב ע"י אדם אלא אדם כיוצא בו, א"ר אחא אפילו מקל אפילו רצועה מתחייבין על ידי אדם שנאמר שופך דם האדם:

ובכן ראיתי רשעים. זה טיטוס הרשע שנטל את הפרכת ועשאו כמין גורגתני והביא כל הכלים שבמקדש והניחם בו והושיבו בספינה לילך ולהשתבח בעירו שנאמר ובכן ראיתי רשעים קבורים ובאו וממקום קדוש יהלכו וישתכחו בעיר, אל תקרי קבורים אלא קבוצים, אל תקרי וישתכחו וישתבחו, ואיבעית אימא קבורים ממש דאפילו מילין דמטמרן מגליין להון. דבר אחר ובכן ראיתי רשעים קבורים, וכי יש רשעים קבורים באים ומהלכים, אלא א"ר סימון אלו הרשעים אלו הרשעים שהם מתים וקבורים בחייהם שנאמר כל ימי רשע הוא מתחולל [מת וחלל], ואתה חלל רשע]. דבר אחר מדבר בגרים שהם באים ועושים תשובה, וממקום קדוש יהלכו ממקום שישראל מהלכים ונקראים קדושים. וישתבחו בעיר שהם משכחים מעשיהם הרעים. דבר אחר וישתבחו בעיר שהם משתבחים במעשיהם הטובים. גם זה הבל אין זה הבל שעובדי אלילים רואים אותם היאך הם באים ומתגיירים ואינם מתגיירים גם זה הבל:

אשר חוטא עושה רע מאת ומאריך לו. אמר שלמה לפי שאין אתה גובה מן הרשעים הם מרבים רשע בעולם, [כי] [אשר] אין נעשה פתגם מעשה הרעה מהרה, א"ל משה רבך אמר ומשלם לשונאיו אל פניו להאבידו, ואתה אומר כן, א"ל יודע אני שסופן של רשעים לרע וסופן של צדיקים לטוב, אלא שידעו העולם שאין אתה מאריך להם אלא לשלם להם שכר מצוה שעשו בעוה"ז כי גם יודע אני אשר יהיה טוב ליראי האלקים. וטוב לא יהיה לרשע, אמר ליה ממדת הטוב שהייתי (חייב) [מטיב] לרשעים בעולם הזה את יודע מה מתוקן לצדיקים לעתיד לבא, וכן אתה מוצא בעשו שלא ירש העולם הזה אלא בשביל מצוה אחת כבוד אב, ומפני שלשה דברים המקום מאריך לרשעים שמא יעשו תשובה, ושמא עומדים מהם בנים [טובים] ולשלם [להם] שכר מצות שעשו בעולם הזה:

וטוב לא יהיה לרשע. אמר רבי אלעזר כל תלמיד חכם שאינו עומד בפני רבו נקרא רשע ואינו מאריך ימים ותלמודו אינו מתקיים בידו ומשתכח שנאמר וטוב לא יהיה לרשע ולא יאריך ימים כצל אשר איננו ירא מלפני האלקים, מורא איני יודע מהו כשהוא אומר ויראת מאלקיך הוי אומר מורא זה קימה, ואימא מוראת רבית ומוראת משקולות, רבי אלעזר פני פני גמר:

יש הבל אשר נעשה על הארץ. דרש רב נחמן בר רב חסדא אשריהם הצדיקים שמגיע אלקים בעולם הזה כמעשה הרשעים בעולם הבא, ואוי לרשעים שמגיע אליהם בעולם הזה כמעשה הצדיקים בעולם הבא:

קהלת – פרק ט – רמז תתקפט

הכל כאשר לכל מקרה אחד לצדיק ולרשע. שלמה מביט בכל הדורות ורואה דברים שמגיעים לרשעים מגיעים לצדיקים ואמר הכל כאשר לכל, מקרה אחד לצדיק זה אברהם שנאמר כי ידעתיו למען אשר יצוה וגו', ולרשע זה נמרוד שהמריד כל באי עולם על הקב"ה זה מת וזה מת הוי מקרה אחד לצדיק ולרשע, לטוב ולטהור ולטמא. לטוב זה דוד שנאמר וישלח ויביאהו והוא אדמוני עם יפה עינים וטוב רואי, ולטמא זה נבוכדנאצר זה בנה יסודות בית המקדש ומלך ארבעים שנה וזה החריב בית המקדש ומלך ארבעים שנה, ולזובח זה שלמה שכתוב בו ויזבח שלמה את זבח השלמים, ולאשר איננו זובח זה ירבעם שבטל

את ישראל שלא לעלות לירושלים, זה מלך אחר זה. דבר אחר לצדיק זה נח, רבי פנחס בשם רבי יוחנן בשם רבי יוסי הגלילי נח כשהוא יוצא מן התיבה הכישו הארי ושברו. ולרשע זה פרעה נכה בשעה שבקש לישב על כסא שלמה לא היה יודע מנגנון שלו והכישו הארי, זה מת צולע וזה מת צולע, לזובח זה יאשיהו שנאמר וירם יאשיהו לבני העם צאן, ולאשר איננו זובח זה אחאב, זה מת בחצים וזה מת בחצים. לטוב זה משה שנאמר ותרא אותו כי טוב הוא, ולטהור זה אהרן שמטהר עונותיהם של ישראל ולחוטא אלו מרגלים, אותם לא נכנסו לארץ ומשה ואהרן לא נכנסו לארץ. הנשבע זה צדקיהו שנאמר וגם במלך נבוכדנאצר מרד אשר השביעו באלקים, כאשר שבועה ירא זה שמשון דכתיב ויאמר להם שמשון השבעו לי פן תפגעו בי אתם, זה מת בניקור עינים וזה מת בניקור עינים. דבר אחר כטוב אלו בניו של אהרן כחוטא זה קרח ועדתו, אלו מקריבין ונשרפין ואלו מקריבין ונשרפין. אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה למה קנסת מיתה על אדם הראשון א"ל מצוה קלה צויתיו ועבר על צוויי, א"ל רבש"ע והלא משה ואהרן שקיימו כל התורה מאל"ף ועד תי"ו למה קנסת עליהם מיתה, אמר להם מקרה אחד לצדיק ולרשע:

כי מי אשר יחבר אל כל החיים, א"ר יוחנן יבחר כתיב [מי יבחר יצ"ט מיצה"ר אלו צדיקים מי יבחר יצה"ר מיצ"ט אלו הרשעים]. אל כל החיים יש בטחון שכל זמן שאדם חי יש בו בטחון ותקוה לעשות תשובה, וכיון שמת אבדה תקותו, מה טעם במות אדם רשע תאבד תקוה:

כי לכלב חי הוא טוב מן האריה המת, בעולם הזה מי שהוא כלב יכול ליעשות ארי, ומי שהוא ארי אינו יכול ליעשות כלב. אדרינוס שחיק עצמות אמר ליה לרבי יהושע בן חנניה אנא טב ממשה רבך, אמר ליה למה, אמר ליה דנא חי והוא מת דכתיב כי לכלב חי וגו', אמר ליה את גזור דלא ידליק נורא ברומי שלשה ימים, א"ל אין, מיד גזר ואמר דלא ידליק נורא ברומי, ברמשא קדמא סלקון מטיילא על אגר פלטין דידיה ורבי יהושע בן חנניה עמיה, תלא אפוי וחמא תננא סלקא מן זווי רחיקא, אמר ליה למה דין תננא, אמר ליה את אשכח דוכסא באיש ועל אסיא למיבדקיניה ואמר לא אפשר עד דשתי חמימי, תלא אפוי וחמא תננא בזוו אחריתי, אמר ליה תננא למה, א"ל את משכח איפרכיא באיש ועאל אסיא למבדקיניה ואמר לא אפשר עד דמיחם בלגין אמר תפח רוחיה דההוא גברא, עד דהוא גבן בחייה לא קמת גזרתיה אפילו חד יומא, ברם משה רבינו משעה שכתב לנו התורה לא תבערו אש חמיתא יהודאי מדליק נורא בשבתא. א"ל מה קשי לענא דתרעי בין שבעין דובין, אמר ליה חציף ההוא נטורא דהוא נטר ליה מכלהון:

כי החיים יודעים שימותו. רבי חייא ורבי יונתן הוו מסגו ביני קיברי הוה קא גרר אתכלתא דרבי יונתן על קברא, אמר ליה רבי חייא סלקיה דלא לימרו למחר הם באים אצלנו ועכשיו הם מחרפים אותנו, אמר ליה ומי ידעי והכתיב כי החיים יודעים שימותו והמתים אינם יודעים מאומה, א"ל אם קרית לא שנית ואם שנית לא שלשת ואם שלשת לא פרשו לך, כי החיים יודעים שימותו אלו הצדיקים שאפילו במיתתם קרואים חיים שנאמר ובניהו בן יהוידע בן איש חי, וכי בניהו בן איש חי וכולי עלמא בני מיתי נינהו, אלא בן איש חי שאפילו במיתתו קרוי חי, והמתים אינם יודעים מאומה לאו רשעים שאפילו בחייהם נקראים מתים שנאמר ואתה חלל רשע נשיא ישראל. גם אהבתם גם שנאתם, בדור המבול הכתוב מדבר. גם אהבתם שהיו אוהבים לע"א. גם שנאתם שהיו שונאים להקב"ה, גם קנאתם שהיו מקנאים להקב"ה בע"א שלהם כבר אבדה וחלק אין להם לעולם הבא:

לך אכול בשמחה לחמך, רבי עזריה בשם רבי יהודה בר סימון פתר קריא באברהם, כשחזר מן העקדה אמר שמא ח"ו נמצא בו פסול ולא נתקבל קרבני, יצאה בת קול ואמרה לו לך אכול בשמחה לחמך, ובשעה

שהתינוקות מתפטרים מבית רבן בת קול אומרת להם לך אכול בשמחה לחמך, ובשעה שהצדיקים נפטרים המלאכים מקדימין ואומרין להם לך אכול בשמחה לחמך:

בכל עת יהיו בגדיך לבנים. תנן התם רבי אליעזר אומר שוב יום אחד לפני מיתתך, שאלו תלמידיו את רבי אליעזר וכי אדם יודע אי זה יום ימות, אמר להם וכל שכן ישוב היום שמא ימות למחר, ונמצא כל ימיו בתשובה, ואף שלמה אמר בחכמתו בכל עת יהיו בגדיך לבנים, אריב"ז למלך שזמן לעבדיו ולא קבע להם זמן, פקחים שבהם קשטו את עצמם וישבו על פתח בית המלך, אמרו כלום חסר בבית המלך, טפשים שבהם הלכו למלאכתם אמרו כלום יש סעודה שאין בה טורח, פתאום בקש המלך את עבדיו, פקחים שבהם נכנסו לפניו כשהם מקושטים, טפשים נכנסו מלוכלכים, שמח המלך לקראת הפקחים וכעס לקראת הטפשים, אמר הללו שקשטו עצמן לסעודה ישבו ויאכלו והללו שלא קשטו את עצמן יעמדו ויראו. זיוותאי חתנו של רבי אמיר אומר אף הם נראים כשמששים, אלא אלו ואלו יושבים הללו אוכלים והללו רעבים, הללו שותים והללו צמאים, שנאמר לכן כה אמר ה' הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו. דבר אחר בכל עת יהיו בגדיך לבנים זה ציצית, ושמן על ראשך אל יחסר אלו תפילין:

ראה חיים עם אשה, בני רבי בשם עדה קדושה אמרו קנה לך דברי אומנות עם דברי תורה, מ"ט ראה חיים זו תורה, עם אשה זו אומנות, ולמה קורין אותה עדה קדושה שהיו משלשין את היום, שליש לתורה, שליש לתפלה, שליש למלאכה, וי"א על שהיו יגעים בתורה בימות החורף ובמלאכה בימות הקיץ, רבי יצחק בן אלעזר קרי ליה לרבי שמלאי ורבי ברקאי עדה קדושה, ולמה קוראים נחום איש קדש קדשים שלא הביט בצורת מטבע כל ימיו, ולמה קראו רבי רבינו הקדוש ששלא הביט במילתו מימיו, אנטונינוס אמר ליה לרבינו כד גזר אסתכל בהדא גזרת. אמר ליה בשלי לא הסתכלתי מימי בדיך אסתכל:

כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה, עשה תשובה עד שאתה בכחך, עד שהנר דולק תן לו שמן עד שלא יכבה הנר, כבה הנר אין השמן מועיל כלום:

כי אין מעשה וחשבון וגו' בשאול אשר אתה הולך שמה. [ר' בון מסרס הדין קרייא, אם יודע אתה שאין מעשה וחשבון בשאול, כל אשר תמצא ידך לעשות בכחך עשה]:

שבתי וראה תחת השמש, מדבר ביעקב, לא לקלים המרוץ, אתמול וישא יעקב רגליו, והיום ויאסוף רגליו, ולא לגבורים המלחמה אתמול ויגש יעקב ויגל את האבן כאדם שמעביר פקק מן הצלוחית, והיום וישאו בני ישראל את יעקב אביהם אפילו כלי קטן אינו יכול לסבול. ולא לחכמים לחם, אתמול ויזבח יעקב זבח בהר, והיום שובו שברו לנו מעט אכל. לא לנבונים עושר, אתמול ויפרץ האיש מאד מאד מלמד שנפרצה לו פרצה מעין דוגמא של העולם הבא, והיום אמר לו יוסף וכלכלתי אותך שם. לא ליודעים חן, אתמול ידעתי בני ידעתי יודע אני מעשה ראובן בבלהה ומעשה יהודה בתמר, והיום מפיס ליוסף אם נא מצאתי חן בעיניך. (בירמיה רמז רפ"ד). דבר אחר לא לקלים המרוץ זה עשהאל שנאמר ועשהאל קל ברגליו, כיון דמטא שעתא ויכהו אבנר אל החמש. ולא לגבורים המלחמה זה אבנר, דאמר רבי איסא נוח לו לאדם לזוז כותל של שש אמות מלזוז רגל אחד של אבנר, וכיון דמטא שעתא הכמות נבל ימות אבנר, לא לחכמים לחם זה שלמה דכתב ויהי לחם שלמה ליום וגו', וכיון דמטא שעתא חנוני חנוני אתם רעי. לא ליודעים חן זה יהושע, דאמר רבי איסא ששה דברים דבר יהושע בפני רבו ולא נגמל חסד בעיניו, ואלו הם אחד במנוי זקנים וירץ הנער ויגד למשה ויאמר אדוני משה כלאם, אמר לו המקנא אתה לי הלואי אתה כיוצא בי הלואי כל ישראל כיוצא בך שנאמר ומי יתן כל עם ה' נביאים, ואחד במעשה העגל קול מלחמה במחנה, אמר ליה משה ליהושע אדם שהוא עתיד לנהוג שררה על ששים רבוא אינו יודע להבחין בין קול לקול.

דבר אחר מדבר במשה לא לקלים המרוץ אתמול היה עולה לרקיע כנשר ועכשיו הירדן חבל של אמה איננו עובר, ולא לגבורים המלחמה אתמול מלכי צבאות יודון יודון אפילו מלכיהון דמלאכיא אפילו מיכאל אפילו גבריאל מרתתין לפניו, ועכשיו כי יגורתי מפני האף והחמה. לא לחכמים לחם אתמול היה עשוי קומסקלטור של פלטין של פרעה והיום קראו לו ויאכל לחם, לא לנבונים עושר אתמול היה מסיח כעשיר שוב מחרון אפך, סלח נא, למה ה' יחרה אפך, ועשיו מסיח כרש ואתחנן מתנת חנם. גם לא ליודעים חן, אתמול היה יודע היאך לרצות בוראו קומה ה', שובה ה', ועכשיו משהתחנן לו נאמר לו הן קרבו ימיך: גם לא ידע האדם את עתו כדגים (הנאספים) [שנאחזים] במצודה רעה, מאי מצודה רעה, אמר ריש לקיש זה חכה:

עיר קטנה ואנשים בה מעט, אמר רמי בר אבא עיר קטנה זה הגוף, ואנשים בה מעט אלו האברים, ובא אליה מלך גדול זה יצר הרע, ומצא בה (ילד) [איש] מסכן חכם זה יצר הטוב, ובנה עליה מצודים גדולים אלו עונות, ומלט הוא את העיר בחכמתו אלו תורה ומעשים טובים. ואדם לא זכר את האיש המסכן לית דמדכר ליה ליצר הטוב. דבר אחר עיר קטנה זה העולם, ואנשים בה מעט זה דור המבול, ובא אליה מלך גדול זה הקב"ה. ובנה עליה מצודים גדולים עקמן וכמנן, ומצא בה איש מסכן חכם זה נח, ומלט הוא את העיר בחכמתו שנאמר ויקח מכל הבהמה הטהורה. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא, אמר הקב"ה לית אתון מנהרין ליה אנא מנהר ליה שנאמר ויזכור אלקים את נח. דבר אחר עיר קטנה זה מצרים. ואנשים בה מעט אלו אחי יוסף, ובא אליה מלך גדול זה יוסף, ובנה עליה מצודים גדולים, אמר להם מרגלים אתם, ומצא בה איש מסכן חכם זה יהודה, ומלט הוא את העיר בחכמתו ויגש אליו יהודה. דבר אחר עיר קטנה זה המדבר, ואנשים בה מעט זה דור המדבר, ובא אליה מלך גדול זה הקב"ה. ובנה עליה מצודים גדולים הרף ממני ואשמידם. ומצא בה איש מסכן חכם זה משה שנאמר עיר גבורים עלה חכם. ומלט הוא את העיר בחכמתו למה ה' יחרה אפך בעמך. ואדם לא זכר את האיש המסכן ההוא, אמר הקב"ה אם אדם לא זכרו אני זכרו שנאמר ויזכור ימי עולם משה (עבדו) [עמו] ד"א עיר קטנה זו מצרים, ואנשים בה מעט אלו המצריים, ובא אליה מלך גדול זה פרעה. ובנה עליה מצודים גדולים אלו חלומותיו, ומצא בה איש מסכן חכם זה יוסף אין נבון וחכם כמוך, ומלט הוא את העיר בחכמתו שנאמר וחמש את ארץ מצרים. ואדם לא זכר ולא זכר שר המשקים, אמר הקב"ה אתם לא הזכרתם אותנו אני אזכור אותנו ויהי מקץ וגו':

וחכמת מסכן בזויה, וכי ר' עקיבא וחבריו עשירים שנשמע את דבריהם והלא הם גזרו על הצבור והם מקיימין, אלא מהו וחכמת מסכן, שממסכן מדברי תורה שמלמד לאחרים והוא בעצמו אינו מקיים לפיכך דבריו אינם נשמעים, מזרזין לאחרים לא תלו ברבית והם מלוין ברבית:

דברי חכמים בנחת נשמעים. אלו הדרשנים, מזעקת אלו המתורגמנין. דבר אחר זה עמרם ובית בו שאמרה לו בתו אבא גזרותיך קשין משל פרעה. מזעקת אלו דתן ואבירים:

טובה חכמה, זה חכמתו של יעקב. מכלי קרב של עשו, מה עשה זיינם מבפנים והלבישם לבנים מבחוץ והתקין עצמו לשלשה דברים, לתפלה הצילני, לדורון ותעבור המנחה, למלחמה והיה המחנה הנשאר לפליטה:

דבר אחר טובה חכמה עם נחלה זה משה. מכלי קרב זה שלמה אף על פי שעשה שלמה עשר מנורות עשורה שלחנות לא היו מקריבים אלא בכלים שעשה משה. חליל שבמקדש של משה היה של קנה היה ונשבר ותקנוהו [ולא] היה קולו ערב כמות שהיה וחזרו ונטלוהו וחזר כמות שהיה, צלצל שבמקדש של משה היה ושל נחשת היה ונשבר ותקנוהו ולא היה קולו ערב כמות שהיה וחזרו ונטלוהו וחזר לכמות

שהיה, מכתשת שבמקדש של משה היתה, נשברה ותקנוה ולא היתה מפטמת כמו שהיתה וחזרו ונטלוהו וחזרה לכמות שהיתה. אלו שני כלים שנשברו בבנין ראשון ולא היה שולט בהם חלודה דכתיב נחשת ממורט, וכתיב וכלי נחשת מוצהב וכתיב שנים חמודות כזהב, תרין אמוראין חד מנהון (כתיבין) [אמר כל אחד ואחר שקול כתרין] דדהב, וחד אמר תין מנהון (דתרין) [כחד] דדהב. מגריפה, רב ושמואל חד אמר ל' נקבים הוו בה וכל אחד ואחד היה מוציא [עשרה מיני זמר, נמצאת כולה] היתה מוציאה אלף מיני זמר. תנא ה' קולות היו נשמעים מיריחו, מיריחו היו שומעין קול גביני כרוז. וי"א אף קולו של כהן גדול בשעה שהיה מזכיר את השם בכנויו. מיריחו היו מריחין ריח פטום הקטרת, רבי אלעזר אומר עזים היו בבית אבא (כהני מדבר) [בהרי מכוור] והיו מתעטשות מריח הקטרת. אמר רבי חייא כתוב אחד אומר בנבל עשור, וכתוב אחד אומר אודך בכנור, הא כיד אלא הוא נבל הוא כנור, אלא נימין יתרין היו בין זה לזה. אמר רבי חייא למה נרא שמו נבל על שם שהיה מנבל כל מיני זמר, (רב הונא בשם ר' יוסיף ע"י שהיה וכו'). תני ר' שמעון בן גמליאל שילוח היה מוציא מים כאיסר אחד באו (ונסכינהו והלכו המים) והרחיבוהו ונתמעטו החזירוהו לכמות שהיה ונתרבו מימיו. ד"א טובה חכמה זו סרח בת אשר שנאמר ותבא אל כל העם בחכמתה מכלי קרב שביד יואב (כתוב בשמואל ברמז קנ"ב):

וחוטא אחד וגו' זה עשו וישב ביום ההוא עשו לדרכו שעירה מפני הבושה. יראה אדם עצמו כאלו חציו זכאי וחציו חייב, עשה מצות אחת אשריו שהכריע את עצמו לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה, בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו טובה הרבה, ר' אלעזר ב"ר שמעון אומר לפי שהעולם נדון אחר רובו והיחיד נדון אחר רובו עשה מצוה אחת אשריו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף זכות, עבר עבירה אחת אוי לו שהכריע את עצמו ואת כל העולם לכף חובה שנאמר וחוטא אחד יאבד טובה הרבה בשביל חטא יחידי שעשה זה אבד ממנו ומן העולם טובה הרבה, רשב"י אומר אפילו צדיק גמור כל ימיו ומרד באחרונה אבד את כל הראשונות שנאמר צדקת הצדיק לא תצילנו ביום פשעו, ואפילו רשע גמור כל ימיו ועשה תשובה באחרונה אין מזכירין לו את רשעו שנאמר ורשעת הרשע לא יכשל בה ביום שובו מרשעו:

קהלת – פרק י – המשך רמז תקפ"ט

זבובי מות יבאיש, אמר רבא יצר הרע דומה לזבוב ויושב על שני מפתחי הלב שנאמר זבובי מות יבאיש יביע שמן רוקח:

לב חכם לימינו, שנו רבותינו שתי כליות יש לו לאדם, אחת יוצעתו לטובה, ואחת יועצתו לרעה, מסתברא דטוב לימינו שנאמר לב חכם לימינו. לב חכם לימינו זה יעקב שנאמר ויקם יעקב וישא את בניו וגו'. ולב כסיל לשמאלו זה עשו שנאמר ויקח עשו את נשיו ואחר כך את בניו. דבר אחר לב חכם לימינו אלו הצדיקים שהוגים בתורה שנתנה בימין. ולב כסיל לשמאלו אלו הרשעים שנותנים לבם להתעשר שנאמר בשמאלה עושר וכבוד. דבר אחר לב חכם לימינו זה משה. ולב כסיל לשמאלו אלו בני ראובן ובני גד שעשו העיקר טפל, אבל משה אמר בנו לכם ערים לטפכם ואחר כך וגדרות לצאנכם:

אם רוח המושל תעלה עליך, מדבר בנח, אמר נח כשם שלא נכנסתי אלא ברשות כך איני יוצא מן התבה אלא ברשות, בא אל התבה ויבא נח, צא מן התבה ויצא נח. אמר רבי יודן בר אלעאי אלו הייתי שם הייתי שוברה ויוצא לי, אלא אמר נח כשם שלא נכנסתי אלא ברשות כך איני יוצא אלא ברשות:

ראיתי עבדים על סוסים, זה נבוכדנאצר שהחריב את בית המקדש ולא נכנס לתוכו שהיה מתירא, מה עשה מיכאל ירד ואחז בסוסו והכניסו לתוך קדש הקדשים, ורח הקדש אומרת ראיתי עבדים על סוסים זה נבוכדנאצר, ושרים הולכים כעבדים זה מיכאל שנאמר כי אם מיכאל שרכם. דבר אחר ראיתי עבדים והמדנים מכרו אותו אל מצרים, אמר רבי אבין הלוי בר חמא (בין) [בני] האמה מוכרין (ובין) [ובני] העבד קונים בין אלו ובין אלו נמכר יוסף:

חופר גומץ בו יפול. אתה מוצא במחשבה שחשבו המצרים לאבד את ישראל בה אני מאבדם (כתוב בירמיה רמז שי"ט):

ופורץ גדר ישכנו נחש, שנו רבותינו לא ישא אדם ויתן עם המינים ואין מתרפאין מהם אפילו לחיי שעה, ומעשה בבן דמא בן אחותו של רבי ישמעאל שנשכו נחש כו' אמר ליה ישמעאל אחי הנח לי ואביא לך מקרא מן התורה שהוא מותר, לא הספיק לגמור את הדבר עד שיצאה נשמתו, קרא עליו רבי ישמעאל אשריך בן דמא שגופך טהור ויצאת נשמתך בטהרה ולא עברת על דברי חבריך כו' (שהיו אומרים), ופורץ גדר ישכנו נחש, אומר לנחש מפני מה אתה מצוי בין הגדרות א"ל מפני שפרצתי גדרו של עולם:

אם קהה הברזל והוא לא פנים קלקל. אמר רבי אמי אם ראית דור ששמים קהין עליו כברזל, בשביל מעשיהם שהם מקולקלים, מאי תקנתיה יגדיל ברחמים שנאמר וחילים יגבר, ויתרון הכשיר וכ"ש היכא דהוכשרו מעשיהם מעיקרא. אמר ריש לקיש אם ראית למיד שתלמודו קהה עליו כברזל, משום משנתו שאינה סדורה לו שנאמר והוא לא פנום קלקל, מאי תקנתיה ירבה בישיבה שנאמר וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה, כל שכן היכא דסדורה לו משנתו מעיקרא, ריש לקיש הוה מסדר מתניתא ארבעים זימנין כנגד ארבעים יום שנתנה בהם התורה ועייל לקמיה דרבי יוחנן. אמר רבא אם ראית תלמיד שתלמודו קהה עליו, בשביל רבו שאינו מסביר לו פנים שנאמר והוא לא פנים קלקל, מאי תקנתיה ירבה עליו רעים שנאמר וחילים יגבר, ויתרון הכשיר חכמה, כ"ש דהוכשרו מעשיו לפני רבו מעיקרא:

אם ישוך הנחש בלא לחש, אמר רבי אמי אם ראית דור שהשמים משתחנן עליו כנחשת מלהוריד טל ומטר בשביל לוחשי לחישות שאין באותו הדור. מאי תקנתן ילכו אצל מי שידוע ללחוש, וכל מי שידוע ללחוש ואינו לוחש מה הנאה יש לו, ואם לחש ועלתה בידו והגיס דעתו מביא אף לעולם שנאמר מקנה אף על עולה. אמר רבא שני ת"ח הדרים בעיר אחת [ואין] נוחין זה לזה בהלכה מתקנאין באף ומעלין אותו שנאמר מקנה אף על עולה. ריש לקיש אמר לעתיד לבא מתקבצין כל החיות אצל הנחש ואמים לו ארי דורס ואוכל, זאב טורף ואוכל, אתה מה הנאה יש לך, א"ל ומה יתרון לבעל הלשון, ומפני מה אתה נושך באבר אחד וכל האברים מרגישיך, א"ל ולי מה אתם שואלים, אמרו לבעל הלשון שהוא עומד כאן והורג ברומי, ומפני מה אתה הולך ושותת לשונך אמר להם היא גרמה לי, ומפי מה אתה מצוי בין הגדרות וכו' (לעיל):

אי לך ארץ שמלכך נער, עד מתי יושבים בדין עד זמן סעודה, אמר רב חמא מאי קראה אי לך ארץ שמלכך נער ושריך בבקר יאכלו, אשריך ארץ שמלכך בן חורים ושריך בעת יאכלו בגבורה של תורה ולא בשתית יין:

בעצלתים ימך המקרה, א"ר אלעזר בשביל עצלות שהיה בהם בישראל שלא עסקו בתורה נעשו שונאים של הקב"ה [מך] שנאמר המקרה, ואין מקרה אלא הקב"ה שנאמר המקרה במים, ואומר ואם מך הוא, ואין מך אלא עני שנאמר ואם מך הוא ההוא דהוה קאמר ואזיל היא ניימא ודיקולא שפיל, א"ל שמואל לרב יהודה שיננא קרא כתיב בעצלתים ימך המקרה ובשפלות ידים ידלף הבית. דבר אחר בעצלתים ימך

המקרה מי גרם לאשה הזאת שהיא שופעת דמים, על ידי שהיא מתעצלת לבדוק את עצמה אם טמאה היא אם לאו, לפי ששנו רבותינו היד המרבה לבדוק בנשים משובחת. מעשה בשפחתו של רבן גמליאל שהיתה מפנה חביות לבית החביות והיתה בודקת עצמה על כל חבית וחבית, באחרונה בדקה עצמה ונמצאת טמאה ונתירא רבן שמעון בן גמליאל לומר שמא נטמאו כל הטהרות, קרא לה רבן גמליאל אמר לה לא היית בודקת עצמך, אמרה לו חייך אדוני שהייתי בודקת עצמי על כל חבית וחבית ובאחרונה נמצאתי טמאה, הוי על ידי שהאשה מתעצלת היא שופעת דמים, ואין המקרה אלא דמים שנאמר את מקורה הערה. ובשפלות ידים ידלף הבית ואשה כי יזוב וגו':

גם במדעך מלך אל תקלל, מלך שבדורך אל תקלל. ובחדרי משכבך אל תקלל עשיר, עשיר שבדורך אל תקלל. כי עוף השמים יוליך הקול, אמר רבי ירמיה זה העורב חכמת טיאורין, ובעל כנפים יגיד דבר, משום אזנים לכותל. כתיב כי אם ה' יגפנו, אמר ליה הקב"ה גם במדעך מלך אל תקלל וכו' (כתוב בשמואל ברמז קל"ח). אמר רבי אבין לא במדע שנתתי לך יותר מחיה ועוף ובהמה תהא מחרף ומגדף לפני, בראתי לך שתי עינים ולה שתי עינים, לך שתי אזנים ולה שתי אזנים דמיתך להם נמשל כבהמות נדמו שתקתים פני כבודך, כמה טובות עשיתי לך ואין אתה מבין אדם ביקר ולא יבין, דבר אחר גם במדעך מלך אל תקלל מלכו של עולם, אל תקלל עשיר עשירו של עולם. כי עוף השמים יוליך את הקול, אמר רבי לוי יש קול יוצא לטובה וישמע ה' את קול דבריכם ויאמר היטיבו וגו'. יש קול יוצא לרעה וישמע ה' את קול דבריכם ויקצוף. ובעל כנפים יגיד דבר, א"ר אבא בשעה שהאדם ישן, הגוף אומר לנשמה, והנשמה לנפש, והנפש למלאך, והמלאך לכרוב, וכרוב לבעל כנפים, ובעל כנפים יגיד דבר לפני מי שאמר והיה העולם. דבר אחר גם במדעך מלך אל תקלל זה משה דכתיב והיה בישורון מלך. אל תקלל עשיר זה משה א"ר חנין מחצב של סנפירינון ברא הקב"ה בתוך אהלו ומשם העשיר משה הה"ד פסל לך הפסולת שלך. כי עוף השמים יוליך את הקול, קול שטס ועולה לשמים. ובעל כנפים יגיד דבר שהוגד לה בסיני הוצא את המקלל. ד"א קולס של מדברי לשון הרע, לפיכך קול של בעלי כנפים מכפר על אותו הקול שנאמר ולקח למטהר שתי צפרים חיות, ובעל כנפים אלו המלאכים שכתוב בהם שש כנפים לאחד:

קהלת - פרק יא - המשך רמז תתקפט

שלח לחמך על פני המים. מעשה באדם אחד שהיה רגיל בצדקה, נכנס וישב בספינה באת הרוח וטבעה את הספינה ביום וראהו רבי עקיבא ובא להעיד על אשתו שתנשא לאחר והלך אצל ישיבה להעיד עליו ולא הגיע עת לעמוד עד שבא אותו האיש ועמד לפניו, אמר ליה בני לא אתה שטבעת בים, א"ל הן, א"ל ומי העלך, א"ל רבי צדקה שעשיתי, א"ל בני מגין אתה יודע, אמר ליה כשירדתי למקום מצולה שמעתי קול רעש גדול שהיו אומרים זה לזה רוץ ונעלה אותו האיש שהוא בעל צדקה, באותה שעה פתח רבי עקיבא ברוך שבחר בתורה ובדברי חכמים, שכך כתיב שלח לחמך על פני המים וגו':

מעשה בבימין הצדיק שהיה ממונה על קופה של צדקה, ובאת אלמנה אחת ועמדה לפניו א"ל רבי פרנסני, א"ל העבודה שאין בקופה של צדקה כלום, אמרה ליה רבי אם אין אתה מפרנסני נמצאת מאבד אלמנה ושבועה בניה, עמד ופרנסה משלו כדי פרנסתה, לימים חלה בנימין הצדיק והיה מצטער על המטה, אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע אתה אמרת כל המקיים נפש אחת מישראל כאלו קיים עולם מלא, בנימין הצדיק שקיים אלמנה ושבוע בניה ימות לשנים מועטות, באותה שעה בקשו מלאכי השרת רחמים קרעו לקו קקגזר דינו והוסיפו לו עשרים ושתיים שנה על שנותיו:

תן חלק לשבעה. רבי אליעזר ורבי יהושע, רבי אליעזר אומר הן חלק לשבעה אלו ז' ימי השבת, וגם לשמונה אלו שמונת ימי המילה, רבי יהושע אומר תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי הפסח, וגם לשמונה אלו שמונת ימי החג. דבר אחר תן חלק לשבעה אלו שבעת ימי החג. וגם לשמונה הזהר אף בקדושת יום השמיני, רבי יודן בר סימון בשם רבי מאיר אומר אם נתת חלק לשבעת ימי הנדה אתה זוכה לבן ואתה מולו לשמונה, וכן הוא אומר וטמאה שבעת ימים כימי נדת דותה, מה כתיב אחריו וביום השמיני ימול, ר' נחמיה אומר תן חלק לשבעה זה דור שמל משה לשבעה, וגם לשמונה זה דור שמל יהושע לשמונה. רבי סימון פתר קירא במלואים תן חלק לשבעה כי שבעת ימים ימלא את ידכם, וגם לשמונה ויהי ביום השמיני:

בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך. תניא רבי יהושע אומר נשא אשה בילדותו ישא אשה בזקנותו היו לו בנים בילדותו יהיו לו בנים בזקנותו, שנאמר בבקר זרע את זרעך ולערב אל תנח ירך, רבי עקיבא אומר למד תורה בילדותו ילמוד תורה בזקנותו שנאמר בבקר זרע את זרעך, היו לו תלמידים בילדותו יהיו לו תלמידים בזקנותו. כי אינך יודע אי זה יכשר הזה או זה ואם שניהם כאחד טובים, אמרו י"ב אלף זוגות תלמידים היו לו לר' עקיבא מגבת ועד אנטיפרס וכלום מתו בפרק אחד מפני שלא נהגו כבוד זה בזה, והיה העולם שמם, עד שבא רבי עקיבא אצל רבותינו שבדרום ושנאה להם, ר' מאיר ורבי יהודה ורבי יוסי ורבי שמעון ור' אלעזר בן שמוע הן והן העמידו את השעה, תנא כלם מתו בין פסח לעצרת, א"ר חייא בר אבא ואי תימא רב אידי בר אבין כלם מתו במיתה רעה, אמר רב נחמן בר יצחק מאי היא זו אסכרה. רבי דוסתאי ב"ר ינאי אומר בכרת. אם אחרת וזרעת ברביעה ראשונה אל תשב לך ברביעה שניה שמא יבא ברד לעולם ויתקיימו האחרונות, אם אחרת וזרעת ברביעה שניה אל תשב לך ברביעה שלישית שמא יבא שדפון לעולם וישתדפו הראשונות ויתקיימו האחרונות כי אינך יודע אי זה יכשר:

מעשה בחסיד אחד שנתן דינר לעני בערב ראש השנה בשני בצורת, (והלך ולן בביתו) והקניטנו אשתו, והלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות מספרות זו עם זו אמרה אחת לחברתה חברתי בואי ונשוט בעולם ונדע מה פורענות באה לעולם, אמרה לה איני יכולה מפני שאני קבורה במחצלת של קנים, אלא לכי את ומה שאתה שומעת בואי ואמרי לי, הלכה ושטה ובאת ואמרה לה חברתה מה שמעת מאחורי הפרגוד, אמרה לה שמעתי שאומרים כל הזורע ברביעה ראשונה ברד מלקה אותו, הלך וזרע ברביעה שניה, של כל העולם כלו לקה ושלו לא לקה, לשנה האחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע שתי רוחות מספרות וכו' (כדלעיל) עד שמעתי שהזורע ברביעה שניה שדפון מלקה אותו, הלך וזרע ברביעה ראשונה, של כל העולם כלו נשדף ושלו לא נשדף, אמרה לו אשתו מפני מה אשתקד של כל העולם כלו לקה ושלך לא לקה, ועכשיו של כל העולם כלו נשדף ושלך לא נשדף, סח לה כל המאורע, אמרו לא היו ימים מועטים עד שנפלה מריבה בין אשתו של החסיד ובין אמה של זו, אמרה לה בואי ואראך בתך שבורה במחצלת של קנים, לשנה אחרת הלך ולן בבית הקברות ושמע אותן שתי רוחות שמספרות זו עם זו בואי ונשוט בעולם ונדע מה פורענות עתיד לבא לעולם, א"ל דיין דברים שביני לבינך נשמעו בין החיים. נתת פרוטה לעני שחרית ובא עני אחד ועמד לפניך ערבית אם יש בידך ליתן לו תן לו, ואם לאו פטרהו מיד, ואל תאמר איני נותן כבר נתתי שחרית לאחר כי אינך יודע אי זה יכשר אי זה הגון ובן אבות. אם למדת תורה בעשרך אל תשב [בטל] בשעת עניות, לפי שטוב לאדם שיעשה מעט בדוחק ממאה פעמים ברוחה:

שמח בחור בילדותך. אמר רב הונא עד כאן דברי יצר הרע, מכאן ואילך דברי יצר הטוב, ריש לקיש אמר עד כאן לדברי תורה מכאן ואילך למעשים טובים. א"ר שמואל בר יצחק בקשו חכמים לגנוז ספר קהלת שמצאו בו דברים שמטים לצד מינות, אמרו וכי כך שלמה צריך לומר שמח בחור בילדותך וגו', משה אמר

ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם, ושלמה אמר והלך בדרכי לבך הותרה הרצועה לית דין ולית דין, כיון שאמר ודע כי על כל אלה יביאך האלקים במשפט אמרו יפה אמר שלמה:

ודע כי על כל האלה. רבי חייא רבה ור' שמעון בן חלפתא, רבי חייא אמר ללסטים שברח מפני הקוסטינר אמר ליה המעט בריצה שלא תתיגע בחזרה, רבי שמעון בן חלפתא אומר לאחד ששט על המים אמרו ליה המעט בהליכה שלא תתיגע בחזרה, א"ר יאשיה לאחד שגנב את המכס וכיון דאיתצד אמר ליה אייתא מוכסא. אמר להון הן, אמרו לו מה את סבר דאנן בעיין דהדא זימנא, אנן בעיין דכל זימניא דהוה יליף גנוב מוכסא. ודע כי על כל אלה, אמר רבי לוי לעוף שהוא נתון בכלוב ובא חברו ועמד על גביו אמר לו אשריך מה מזונותיך מצויים לך, אמר במזונותי אתה מסתכל ובמצודה אי אתה מסתכל. ודע כי על כל אלה, משל לבן בליעל שנכנס לחנות אמר אייתי צמידא וחמר טוב וקופר שמן, היה יושב ואוכל ולא היה לו מה לשלם, בקש לצאת התחילו שוברין את שניו:

והסר כעסך מלבך והעבר רעה מבשרך. אמר רבי שמואל בר נחמני א"ר יותנן כל הכועס כל מיני גהינם שולטים בו, ואין רעה אלא גיהנם שנאמר וגם רשע ליום רעה, ולא עוד אלא שתחתונות שולטות בו שנאמר ונתן ה' לך שם לב רגז וכליון עינים ודאבון נפש, אי זהו דבר שמכלה את העינים ומדאיב את הנפש הוי אומר זה תחתונות:

אמר רב צורבא דרבנן דרתח אורייתא מרתחא ליה שנאמר הלא כה דברי כאש, אמר רב אשי כל תלמיד חכם שאינו קשה כברזל אינו תלמיד חכם שנאמר וכפטיש יפוצץ סלע, אמר רבינא מיבעי לאינש נפשיה בניחותא דכתיב והסר כעסך מלבך וגו':

כי הילדות והשחרות הבל, אמר רבי יצחק דברים שאדם עושה בילדותו משחרין פניו לעת זקנותו:

קהלת – פרק יב – המשך רמז תתקפט

וזכור את בוראיך. תנן עקביא בן מהללאל אומר הסתכל בשלשה דברים ואין אתה בא לידי עבירה, דע מאין באת, ומה למעלה ממך, ולאן אתה הולך, א"ר אבא בר כהנא בשם רבי פסי ורבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי שלשתם דרש רבי עקיבא מתוך תיבה אחת בוראיך, בארך, בורך, בוראך. בארך זה ליחה סרוחה. בורך זה רמה ותולעה. בוראך זה מלך מלכי המלכים הקב"ה. בימי בחורותיך. תני רבי שמעון בן אלעזר [עושה צדקה] עד שאתה מוצא ומצוי לך. עד אשר לא יבאו ימי הרעה אלו ימי הזקנה. והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ אלו ימי המשיח שאין בהם לא זכות ולא חובה. עד אשר לא תחשך השמש זה הפדחת. והאור זה החטם. והירח זה הנשמה. והכוכבים אלו הלסתות. ושבנו העבים אחר הגשם זה מאור עיניו של אדם, אמר שמואל האי דמעטא עד ארבעין שנין הדרא. ביום שיזועו שומרי הבית אלו הכסלים והצלעות. והתעותו אנשי החיל אלו השוקים. ובטלו הטוחנות כי מעטו אלו השנים וההמסס. וחשכו הרואות בארובות אלו העינים, אמר ליה קיסר לרבי יהושע בן חנניה אמאי לא אתית לבי אבידן, אמר ליה טור תלג סחרנוהי גלידין כלב חי לא נבחין טחנוהי לא טחנין, בי רב אמרי עד דלא אבידנא בחישנא. אמר ליה רבי לרבי שמעון בן חלפתא מפני מה לא הקבלנו פנים כדרך שהקבילו אבותי לאבותיך, אמר ליה סלעים נעשו גבוהים, רחוקים נעשו קרובים, קרובים נעשו רחוקים, שתים נעשים שלש, משים שלום בבית בטל. תניא ר' יוסי בן קיסמא אומר טבא תרתי מתלת, ווי לחדא דאזלא ולא אתיא, מאי חיא אמר רב חסדא ינקותא, כי אתא רב דימי אמר ינקותא כלילא דורדא, סיבותא כלילא דחילפי. עד אמר לא ירחק חבל הכסף זה חוט השדרה. ותריך גולת הזהב זו האמה. ותשבר כד על המבוע זה כרס. ונרוץ הגלגל אל

הכור זה פרש שנאמר וזריתי פרש על פניכם. וסגרו דלתים בשוק אלו נקביו של אדם. בשפל קול הטחנה, קורקבן שאינו טוחן, ויקום לקול הצפור שאפילו צפור דרור מגערתו משנתו, כד שמע צפרין מצייצין אמר בלביה ליסטיא אינון. וישחו כל בנות השיר. שרים ושרות דומות עליה כשיחה. גם מגבוה יראו שאפילו גבשושיות דומות כהרי הררים. והתחתים בדרך אית תמן מחתין ואית תמן מסקין, בשעה שמתהלך בדרך נעשו לו תווהין תווהין. וינאץ השקד זה הקבליבוסת. ויסתכל החגב אלו העגבות. ותפר האביונה זו חמדה. דבר אחר ויסתכל החגב זו לוז של שדרה. אדרינוס שחיק עצמות שאל לרבי יהושע בן חנניה אמר ליה מהיכן הקב"ה מכין את האדם לעתיד לבא, אמר ליה מלוז של שדרה, אמר ליה מן הן אנת מודיע לי, אייתיה קימוי נתנו במים ולא נמחה, בריחים ולא נמחה, באש ולא נשרף, נתנו על הסדן והכה עליו נחלק הסדן ונבקע הפטיש והלוז לא חסר:

כי הולך האדם אל בית עולמו. מלמד שכל צדיק וצדיק עושין לו מדור לפי כבודו, משל למלך בשר ודם שנכנס הוא ועבדיו למדינה כשהם נכנסים נכנסים בשער אחד, כשהם לנים נותנים לכל אחד מדור לפי כבודו:

והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה. תנה לו כמו שנתנה לך, משל למה הדבר דומה למלך בשר ודם שחלק בגדי מלכות לעבדיו פקחין שבהם קפלוס ופניחום בקופסא, טפשין שבהם הלכו ועשו בהם מלאכה, לימים בקש המלך את בגדיו פקחים החזירום לו מגוהצים, טפשים החזירום לו מלוכלכים, שמח המלך לקראת פקחין וכעס לקראת טפשין, על פקחין אמר כלי ינתנו לאוצרותיהם וילכו לבתייהם לשלום, ועל טפשין אמר כלי ינתנו לכובס והם יחבשו בבית האסורין, אף הקב"ה על גופן של צדיקים הוא אומר יבא שלום ינוחו על משכבותם, ועל נשמתם הוא אומר והיתה נפש אדוני צרורה בצרור החיים (בשמואל ברמז קל"ד). וסבבו בשוק הסופדים, בני גלילא אמרו עשה דברים לפני מטתך, בני יהודה אומרים עשה דברים אחר מטתך, ולא פליגי מר כי אתריה ומר כי אתריה:

וישוב העפר על הארץ כשהיה, רבי חלקיה ורבי פנחס בשם ר' סימון אימתי תשוב הרוח אל האלהים כששב העפר כשהיה. ואת נפש אויבך יקלענה בתוך כף הקלע, רבי שמואל בר נחמני מתני לה בשם רבי אבדימי דמן חיפה לכהן חבר שמסר לכהן עם הארץ כבר תרומה, ואמר לו ראה שאני טהור וביתי טהור וככר שנתתי לך טהורה אם אתה נותנה לי כדרך שנתתיה לך מוטב ואם לאו הריני זורקה לפניך:

וישוב העפר אל הארץ, א"ר אבהו כל הנאמר בפני המת יודע עד שיסתום הגולל, פליגי בה רבי חייא ורבי שמעון פן פזי חד אמר עד שיסתום הגולל, וחד אמר עד שיתעכל הבשל, מאן דאמר עד שיתעכל דכתיב אך בשרו עליו יכאב וגו'. ומאן דאמר עד שיסתום הגולל דכתיב וישוב העפר על הארץ. הנהו קפולאי דהוו קפלי בארעא דרב נחמן בר יצחק, נחר בהון רב אחא בר יאשיה, אמרו ליה לרב נחמן נחר בן גברא, אתא אמר ליה מנו מר, אמר ליה אנא אחי בר יאשיה, אמר ליה ולא אמר רב מרי עתידי צדיקי דהוו עפרא, אמר ליה ומנו מרי (אמר ליה) לא ידענא ליה, אמר ליה והא קרא כתיב וישוב העפר על הארץ, אמר ליה דאקריין קהלת לא אקריין משלי דכתיב ורקב עצמות קנאה, מי שיש לו קנאה בלבו עצמותיו מרקיבין ושאיין לו קנאה בלבו אין עצמותיו מרקיבין, חזייה דאית ביה מששא, אמר ליה ליקום מר לגו ביתא, אמר ליה גלית אדעתך דאפילו נביאי לא איקרי לך דכתיב וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם, אמר ליה והא כתיב כי עפר אתה ואל עפר תשוב, אמר ליה ההוא שעה אחת קודם תחית המתים:

דבר אחר וזכור את בוראיך בימי בחורותיך. רבי יהושע דסיכנין בשם רבי לוי זכרו את בוראכם עד שבחורותיכם קיימת, עד שברית כהונה קיימת שכתוב ובחור אותנו מכל שבטי ישראל לכהן לי, עד שברית

לויה קיימת שכתוב בו כי בו בחר ה' אלהיך מכל שבטיך, עד שברית מלכות קיימת שכתוב בו ויבחר בדוד עבדו, עד שברית ירושלים קיימת שכתוב בו העיר אשר בחרתי בה, עד שברית בית המקדש קיימת הכתיב ועתה בחרתי והקדשתי את הבית הזה, עד שאתה קיים דכתיב ובך בחר ה' אלהיך, עד אשר לא יבאו ימי הרעה ימי הגולה, והגיעו שנים אשר תאמר אין לי בהם חפץ לא טובה ולא רעה, עד אשר לא תחשך השמש זו מלכות בית דוד שנאמר בו וכסאו כשמש נגדי. והאור זו התורה שכתוב בה כי נר מצוה ותורה אור. והירח אלו סנהדרין, דתניא סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה. והכוכבים אלו הרבנים דכתיב ומצדיקי הרבים ככוכבים. ושבבו העבים אחר הגשם, אתה מוצא כל נבואות הקשות והרעות שהתנבא עליהם ירמיה לא באו עליהם אלא לאחר חרבן הבית. ביום שיזועו שומרי הבית אלו משמרות כהונה ולויה. והתעוותו אני החיל אלו הכהנים. אמר ר' אבא בר כהנא כ"ב אלף לויים הניף אהרן ביום אחד שנאמר והניף אהרן את הלויים, א"ר חנינא המוראה הזה דבר קל הוא והיה זורקה על הכבש שלשים ושתים אמות באחורי ידיו. ובטלו הטוחנות אלו משניות גדולות כגון משנתו של רבי חייא ומשנתו של בר קפרא. כי מעטו זה התלמוד שהוא בלול בהם. וחשכו הרואות בארובות, אתה מוצא בשעה שגלו ישראל בין עובדי אלילים לא היה אחד מהם יכול לסבור תלמודו, וסגרו דלתים אלו דלתי נחושתי בן אלנתן שהיו פתוחים לרוחה. בשפל קול הטחנה על ידי שלא נתעסקו בדברי תורה, א"ר שמואל בר נחמני נמשלו ישראל כטוחנות הריחים, מה הריחים הזו אינה בטלה לא ביום ולא בלילה, כן ישראל לא יבטלו מן התורה לא ביום ולא בלילה שנאמר והגית בו יומם ולילה. ויקום לקול הצפור זה נבוכדנאצר, א"ר לוי י"ח שנה היתה בת קול יוצאת ואומרת בפלטיין של נבוכדנאצר עבדא בישא זיל ואחריב ביתא דמרך דבני מרך לא שמעין ליה. וישחו כל בנות השיר שעלה ובטל את השיר מן בית המקדש. גם מגבוה ייראו, מגבוהו של עולם מתירא אמר לא בעי אלא מצמצמא יתיה כד עבד לסביה. והתחתים בדרך, ר' אבא בר כהנא ורבי לוי"ד אמר חתיתא של דרך נפלה עליו, ורבי לוי אמר [התחיל מתווה תנואים שנאמר כי עמד מלך בבל על אם הדרך וגו']. וינאץ השקד זה נבואתו של ירמיה מקל שקד אני רואה, א"ר אלעזר מה סימנו של שקד משעה שהוא מציץ עד שגומר פירותיו אחד ועשרים יום, כך משבעה עשר בתמוז עד תשעה באב אחד ועשרים יום. ויסתכל החגב זה צלמו של נבוכדנצר, א"ר יוחנן אשכחית כל דרומיה שתין כו' (כתוב ברמז שמ"ו). ותפר האביונה חזרו. וסבבו בשוק הסופדים זה גלותו של יכניה שהיו מכוסים שחורים מבפנים ומלובשים לבנים מבחוץ. עד אשר לא ירתק חבל הכסף זה שלשלת של יוחסין. ותרוץ גולת הזהב אלו דברי תורה הנחמדים מזהב ומפז. ותשבר כד על המבוע, תרי אמוראי, חד אמר כדו של ברוך על מבועו של ירמיהו, וחד אמר כדו של ירמיהו על מבועו של ברוך מפיו יקרא אלי, ונרוץ הגלגל אל הבור זה בבל שהוא זוטו של עולם. וישוב העפר על הארץ כשהיה, מבבל היו ולבבל חזרו. והרוח תשוב אל האלהים אשר נתנה זה רוח הקדש כיון שנסתלקה רוח הקדש גלו:

ויותר שהיה קהלת חכם עוד למד דעת את העם. דרש רבא למד דעת את העם דאגמרה בסימני טעמין ואסברה במאי דדמי ליה. ואזן וחקר, אמר עולא אמר רבי אלעזר בתחלה היתה תורה דומה לכפיפה שאין לה אזנים, עד שבא שלמה ועשה לה אזנים, אמר רב יהודה אמר שמואל בשעה שתקן שלמה עירובין ונטילת ידים יצאה בת קול ואמרה לו בני אם חכם לבך ישמח לבי גם אני:

בקש קהלת למצוא דברי חפץ, בקש קהלת לעמוד על עסקי פרה אמר לו כתוב יושר דברי אמת, כבר כתבתי לך על ספרו של יושר הלא היא כתובה על ספר הישר, עשה בישרות עשה באמונה גזרה גזרתי חקה חקקתי אין לך להרהר אחריה זאת חקת התורה. דבר אחר בקש קהלת לעמוד על מתן שכרן של מצות, הדא הוא דכתיב כי חסד חפצתי, אמר לו הקב"ה וכתוב יושר דברי אמת האל הנאמן שומר הברית

והחסד. ד"א בקש שלמה לעמוד הקץ כמד"א אם תעירו ואם תעוררו את האהבה עד שתחפץ, וכתוב יושר כי יום נקם בלבי (ברמז תרמ"ב):

דבר אחר בקש קהלת להיות כמשה רבינו שכתוב בו ותחסרהו מעט מאלהים, רב ושמואל, חד אמר חמשים שערי בינה נבראו בעולם וכולם נתנו למשה בהר סיני חסר אחד שנאמר ותחסרהו מעט מאלהים, יצאה בת קול ואמרה לו וכתוב יושר דברי אמת ולא קם נביא עוד בישראל כמשה, וחד אמר בנביאים לא קם אבל במלכים קם, אלא מה אני מקיים בקש קהלת למצוא דברי חפץ, בקש קהלת לדון דינים שבלב בלא עדים ובלא התראה, יצאת בת קול ואמרה לו וכתוב יושר על פי שנים עדים או שלשה עדים:

דברי חכמים כדרבונות, המשנה קרא אותו מרדע ומקרא קרא אותו דרבן ומלמד דכתיב במלמד הבקר, ולהציב הדרבן, אמר רבי נתן מרדע שמורה דעה לפרה, דרבנן שמורה בינה לפרה, מלמד שמלמד הפרה לחרוש, כך הם דברי תורה מלמדים דעה לבני אדם. ד"א כדרבונות, א"ר ברכיה כדור בנות, ככדור מינקתא שהם (מלקטים) [מקלעין] בה מיד ליד, כך משה קבל תורה מסיני ומסרה ליהושע וכו':

וכמשמרות קבועים לא נאמר אלא נטועים מפני שהמסמר יש לו [שושנה] שהוא נוח לשלוף לכך נאמר כמשמרות נטועים. (שדימו) [שרשין] של אילן הנטועים קשים לעקור אבל אין לו כח ככחו של ברזל, והמסמר של ברזל יש לו כח. נתן לדברי תורה כחן של ברזל וכמטעי שרשיו של אילן. דבר אחר כשם ששרשי אילן נשרשים בכל מקום אף דברי תורה נכנסים ונשרשים בכל הגוף, אימתי הן נטועים כמסמרות בזמן שבעלי תורה נכנסין לתלמוד והם נאספין לשמוע. דבר אחר בזמן שבעליהם נאספים מהם. כל זמן שרבו קיים הוא מפליג, כל זמן שאני נצרך הרי רבי לפני ואני שואלו, מת רבו הרי יגע ביום ובלילה לקים תלמודו יודע הוא שאין לו למי ישאל:

ויותר מהמה בני הזהר, יותר מדברי תורה הוי זהיר בדברי סופרים למה שאלו באת לכתוב דבריהם לא היה קץ לסופרים. עשות ספרים הרבה אין קץ, מהו ויותר מהמה בני הזהר שלא תקרא בספרים חיצונים יותר מהמה, משמרות נטועים כשם שמשמרות כהונה כ"ד כך כ"ד ספרים. דבר אחר דברי חכמים כדרבונות, למה נמשלו דברי תורה לדרבן, לומר לך מה הדרבן הזה מכוין את הפרה לתלמיה [להוציא] חיים לעולם אף דברי תורה מכוונת את לב לומדיה מדרכי מיתה לדרכי חיים, אי מה דרבן זה מיטלטל אף דברי תורה מיטלטלין, תלמוד לומר וכמשמרות נטועים, אי מה מסמר זה חסר ולא יתר אף דברי תורה מחסרין ולא מיתרין, תלמוד לומר נטועים מה נטיעה פרה ורבה אף דברי תורה פרים ורבים. בעלי אסופות אלו תלמידי חכמים שיושבים אסופות ועוסקים בתורה הללו מטמאים והללו מטהרים הללו אוסרים והללו מתירים, הללו פוסלים והללו מכשירים, שמא יאמר אדם הואיל והללו מטמאים והללו מטהרין היאך אני לומד תורה, תלמוד לומר כלם נתנו מרועה אחד (לא) כלם אל אחד נתנם וכלם פרנס אחד אמרן מפי אדון כל המעשים ברוך הוא, שנאמר וידבר אלהים את כל הדברים האלה, אף אתה עשה אזנך כאפרכסת. וכמשמרות כתיב אם קבעת אותו כמשמר הם משמרין אותך. השומע מפי חכם כשומע מפי סנהדרין שנאמר בעלי אסופות וכתוב אספה לי שבעים איש, והשומע מפי סנהדרין כשומע מפי משה שנאמר נתנו מרועה אחד. דבר אחר מרועה אחד מפי הקב"ה שנאמר רועה ישראל האזינה:

ויותר מהמה בני הזהר, הזהר מדברי סופרים יותר מדברי תורה, שדברי תורה יש בהם עשה ולא תעשה ודברי סופרים כל העובר עליהם חייב מיתה, ושמא תאמר הואיל ויש בהם ממש מפני מה לא נכתבו, עשות ספרים אין קץ ולהג הרבה יגיעת בשר, מתקיף לה רבא מי כתיב לעג להג כתיב, אלא כל ההוגה בהם טועם טעם בשר:

סוף דבר הכל נשמע, אמר רבי חלבו כל אדם שיש לו יראת שמים סוף דבריו נשמעים שנאמר סוף דבר הכל נשמע וגו'. מאי כל האדם, א"ר אליעזר אמר הקב"ה כל העולם כלו לא נברא אלא בשביל זה, א"ר אבא בר כהנא שקול זה כנגד כל העולם כלו, שמעון בן זומא אומר כל העולם כלו לא נברא אלא לצוות לזה:

[סוף דבר הכל נשמע סוף דבורו של אדם הכל משמיעין את מעשיו, כשר היה פלוני זה, ירא שמים היה פלוני זה. אתון ושאלון לשלמה סופיה דכולא מה, אמר להון סוף דבר. אמר ר' לוי למה קורין אותו דבר דדביר טבין עם בישין, ולמה קורין אותו גוביי דגבי דינא דאינשא ודברייתא, שבשעה שאדם נפטר מן העולם הקב"ה אומר למלאכי השרת ראו מה הבריות אומרות עליו כשר היה ירא שמים היה פלוני זה, מיד מטתו פורחת באויר]:

כי את כל מעשה האלהים יביא במשפט. רבי יוחנן כי הוה מטי להאי קרא בכי עבד שרבו שוקל לו שגגות כזדונות תקנה שלו. מאי על כל נעלם, אמר רב זה ההורג כינה בפני חברו ונמאס, ושמואל אמר זה הרק בפני חברו ונמאס, מאי אם טוב ואם רע, אמרי דבי ר' ינאי זה הנותן צדקה לעני בפרהסיא, וכי הא דרבי ינאי חזא לההוא גברא דהוה קא יהיב זוזא לעניא בפרהסיא אמר מוטב דלא יהבת ליה מדיהבת ליה וכספתיה. דבי רבי שילא אמרי זה הנותן צדקה לאשה בסתר וקא מייתי לה לידי חשדא, ורב אמר זה המשגר בשר לאשתו שאינו מחותך בערב שבתות, ושמואל אמר זה הממציא מעות לעני בשעת דחקו:

כד דמך ר' לוי בר סיס' עאל אבא בר אבוב דשמואל ואפטר עלוי סוף דבר הכל נשמע וגו', למה היה ר' לוי בר סיס' דומה, למלך שהיה לו כרם והיו בו מאה גפנים והיו עושות הכרם כלו, כך היה ר' לוי חביב להקב"ה ככל האדם, הדא הוא דכתיב כי זה כל האדם:

תם ונשלם:

אסתר

אסתר – פרק א – רמז תתרמד

ויהי בימי. רבי תנחומא בשם רבי חייא רבי ברכיה בשם רבי אלעזר מדרש זה עלה בידינו מן הגולה כל מקום שנאמר ויהי בימי צרה. אמר רבי שמואל בר נחמני חמשה הם ויהי בימי אמרפל מה צרה היתה שם עשו מלחמה, לאוהבו של מלך שהיה שרוי במדינה ובשבילו היה המלך נזקק למדינה, כיון שבאו הברברים ונזדווגו לו התחילו הכל צווחין ווי שאין המלך נזקק עוד למדינה מעתה, כך העולם לא נברא אלא בשביל אברהם. כיון שבאו כשדים ונזדווגו לו התחילו הכל צווחין ווי הה"ד וישבו ויבואו אל עין משפט היא קדש, אמר רבי אחא לא באו להזדווג אלא לתוך גלגל עינו של עולם, עיין שעשתה מדת הדין בעולם היו מבקשין לסמותה, היא קדש שקדש שמו של הקב"ה בכבשן האש וכיון שבאו כשדים להזדווג לו התחילו הכל צווחין ווי ויהי בימי אמרפל, ויהי בימי אחז מה צרה היתה שם ארם מקדם ופלשתים מאחור, לבן מלכים שנזדווג לו פדגוגו להמיתו, אמר אם אני הורגו עכשיו אני מחוייב מיתה למלך, הרי אני מושך יונקתו ממנו ומעצמו הוא מת, כך אמר אחז אם אין גדים אין תיישים, אם אין תיישים אין צאן, ואם אין צאן אין רועה, ואם אין רועה אין עולם, כך היה סבור בדעתו לומר אם אין קטנים אין תלמידים אין חכמים, ואם אין חכמים אין זקנים, ואם אין זקנים אין נביאים, ואם אין נביאים אין רוח הקודש, ואין הקב"ה משרה שכינתו בעולם, הה"ד צור תעודה חתום תורה בלמודי. רבי חוניה בשם רבי אלעזר למה נקרא שמו אחז שאחז

בתי כנסיות ובתי מדרשות, ר' יעקב בשם רבי אחא וחכיתי לה' המסתיר פניו מבית יעקב אין לך שעה קשה כאותה שכתוב ואנכי הסתר אסתיר פני, מאותה שעה קויתי לו שאמר כי לא תשכח מפי זרעו, ומה הועיל הנה אנכי והילדים אשר נתן לי ה' לאותות ולמופתים וכי ילדיו היו והלא תלמידיו היו אלא מלמד שהיו חביבים עליו והיה קורא אותם ילדיו, וכיון שאחז בתי כנסיות התחיל הכל צווחין ווי. ויהי בימי יהויקים מה צרה היתה שם ראיתי את הארץ והנה תהו ובהו, למלך ששלח פרוזדגמא שלו למדינה, מה עשו לו בני המדינה נטלו אותה וקרעו אותה ושרפו אותה באש, אמרו אוי לנו כשירגיש המלך הדברים הללו, הדא הוא דכתיב ויהי כקרא יהודי שלש דלתות וארבעה, תלתא ארבעה פסוקי, כיון שהגיע לפסוק היו צריה לראש מיד יקרעה בתער הסופר והשלך אל האש, כיון שראו כך התחילו הכל צווחין ווי. ויהי בימי שפוט השופטים, מה צרה היתה שם ויהי רעב בארץ, למדינה שהיתה חייבת ליפס למלך, שלח המלך גבאי טמיון לגבותה, ומה עשו בני המדינה נטלו אותה והו גרבו אותה, אמרו אוי לנו כשירגיש המלך בדברים הללו מה שבקש לעשות לנו עשינו לו, בימי שפוט השופטים היה אחד מישראל עובד אלילים היה הדיין מבקש להעביר עליו הדין היה הוא בא ומלקה את הדיין, אמר מה שבקש לעשות לי עשיתי לו, אוי לו לדור ששפטו את שופטיהם, כיון שראו כך התחילו הכל צווחין ווי. ויהי בימי אחשורוש מה צרה היתה שם להשמיד להרוג ולאבד, למלך שהיה לו כרם ונזדווגו לו שלשה שונאים, הראשון התחיל מקטף בעוללות, והשני מזנב באשכולות, והשלישי מעקב בגפנים, כך פרעה הרשע מקטף בעוללות כל הבן הילוד היאורה תשליכוהו, נבוכדנאצר הרשע התחיל מזנב באשבולות החרש והמסגר אלף, המן הרשע בקש לשרש את הגפנים להשמיד להרוג ולאבד, כיון שראו כך התחילו הכל צווחין ווי, ויהי בימי אחשורוש. אבא גוריון איש צדיין אמר חמשה דברים מדסגן דייני שקראי סגיאן סהדי שקרא, מדסגן דילטוריא סגיאן ממוניהון דגוברין חטופין, מדסגא אפייא חצופתא אתנטלת יקרא מן ברייתא, מדאמר זעירא לרבא אני רב מינך אתקטעו שניהון דבני נשא, מדארגיזו בני חביבא קדם אבוהון דבשמיא העמיד עליהם מלך חנף זה אחשורוש ממלוך אדם חנף, ולמה הקב"ה ממליך חנף בשביל מוקשי עם, ולמה נקרא אחשורוש חנף שהרג אשתו בשביל אוהבו ואוהבו בשביל אשתו יש לך חנף גדול מזה, וכיון שראו מלך חנף זה צווחו ווי ויהי בימי אחשורוש:

אסתר – פרק א – רמז תתרמה

הוא אחשורוש, חמשה הוא לטובה וחמשה הוא לרעה, הוא היה גבור ציד, הוא עשו אבי אדום, הוא דתן ואבירם, הוא המלך אחז, הוא אחשורוש הוא ברשעו מתחלתו ועד סופו. לטובה אברם הוא אברהם, הוא משה ואהרן, הוא יחזקיה המלך, הוא עזרא עלה מבבל, דוד הוא הקטן, רבי ברכיה בשם רבנן אית לך אוף חד הוא טב מכלהון ה' הוא האלהים שמדת רחמיו לעולם. אמר רבי אחשורוש אחיו של ראש וכן גילו של ראש, אחיו של נבוכדנאצר הרשע שהחריב בית המקדש והוא בקש להחריב דכתיב ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה, ושמואל אמר שהושחרו פניהם של ישראל כשולי קדרה, ורבי חנינא אמר שכל הזוכרו אומר אח לראש, ורבי חנינא אמר שהכל נעשו רשין כבימיו, דכתיב וישם המלך אחשורוש מס. דבר אחר ויהי בימי אחשורוש זה שאמר הכתוב כאשר ינוס איש מפני הארי ופגעו הדוב, ארי זה בבל שנמסרו ישראל בידם שנאמר קדמיתא כאריא. הדוב זה מדי שנאמר תנינא דמיא לדוב, ובא הבית וסמך ידו אל הקיר באו לבנות בית המקדש ועמד עליהם המן הרשע הוא [ובנו] שמשו הסופר (כלומר שמשו בנו של המן) ומשם ירד פרוזבוטי מרדכי שיבנה בית המקדש, אמרי ישראל מרדכי הוא משבטו של בנימין שנאמר ובין כתפיו שכן, לפיכך ירד פרוזבוטי כנגדן, מרדכי ירד בשביל שיבנה בית המקדש בימיו, והמן

ירד בשביל שיבטל בנין הית המקדש בימיו שכך כתיב ובמלכות אחשורוש בתחלת מלכותו כתבו שטנה לפיכך צווחו ווי ויהי בימי אחשורוש:

הוא אחשורוש שבימיו נתקיים והתמכרתם שם לאויביך לעבדים ולשפחות ואין קונה הוא שנתקיים בימיו נם נמכרתם ולא בכסף תגאלו, למה היו ישראל דומין ליונה שעומדת על פי השובך ולא היתה יכולה ליכנס מפני שהיה הנחש בפנים, לצאת לא היתה יכולה מפני הנץ שהיה עומד בחוץ, כך אמרו ישראל אם נברח למדינות רחוקות כבר כתב עלינו המן לארבע רוחות השמים להשמיד להרוג ולאבד, ואם נהיה בשושן הבירה כבר אנו מסורים בידו, לקיים מה שנאמר והיו חיך תלויים לך מנגד. דבר אחר הוא אחשורוש שעל אשה נטל עצה ועל אומה שלימה לא נטל עצה. ד"א הוא אחשורוש שהרג אשתו בשביל אוהבו והרג אוהבו בשביל אשתו:

המולך אמר רב שמלך מעצמו, אמרי לה לשבח ואמרי לה לגנאי, אמרי ליה לשבח דלא הוה אינש דחשיב למלכותא כוותיה, ואמרי ליה לגנאי דלא הוה חזי למלכותא וממונא העולם וכוש בסוף העולם, וחד אמר הודו וכוש בהדי הדדי הוה קיימו וכשם שמלך על הודו ועל כוש כך מלך על כל העולם כולו (ברמז קע"ו). כיוצא בדבר אתה אומר כי הוא רודה בכל עבר הנהר מת פסח ועד עזה, רב ושמואל חד אמר תפסח בסוף העולם ועזה בסוף העולם. וחד אמר תפסח ועזה בהדי הדדי הוה קיימי וכשם שמלך על תפסח ועזה כך מלך על כל העולם כלו. שבע ועשרים ומאה מדינה, אמר רב חסדא בתחלה מלך על שבע ולבסוף על עשרים ולבסוף על מאה, אלא מעתה דכתיב ושני חיי עמרם שבע ושלישים ומאת שנה התם מאי דרשת ביה, שאני הכא דקרא יתירא היא, מכדי כתיב מהודו ועד כוש שבע ועשרים ומאה למה לי שמע מינה לדרשא. שנו רבותינו שלשה מלכו בכיפה אחאב בן עמרי ונבוכדנאצר ואחשורוש (כתוב במלכים ברמז רי"א):

אמר רבי יהודה בן פזי משום אביו שאמר משום רבי שמואל בר נחמני מה ראה לשלוט על שבע ועשרים ומאה מדינה, אלא אמר הקב"ה עתיד הוא שיטול את אסתר לאשה מבנות בניה של שרה שהיתה שבע ועשרים ומאה שנה תבוא ותמלך על שבע ועשרים ומאה מדינה:

בימים ההם כשבת וגו' זה שאמר הכתוב והוא מהשנא עדניא וזמניא וגו' מתחלת ברייתו של עולם היו הבכורות מקריבים והם היו נוטלים הגדולה. וכן אתה מוצא כשהרג קין את הבל נתנה לשת שנאמר כי שת לי אלהים זרע אחר תחת הבל, ושת נתן הגדולה לאנוש, ואנוש לקינן עד נח, ונח לשם, ושם היו לו שמנה בנים ולא נתן הגדולה אלא לארפכשד שאברהם יוצא ממנו. ואברהם ליצחק, ויצחק ליעקב, ויעקב ליהודה ויהודה לפרץ עד שמגיע לצדקיהו, כיון שגלה צדקיהו נטלו נבוכדנאצר ממנו, אמר הקב"ה כל ימים שהיתה מלכות ביד בני הייתי מתגלגל עמהם זה עומד רשע וזה עומד צדיק זה לוח וזה פורע עכשיו שנטלה מלכות מבני תחזור המלכות לבית אביה לעילם. עילם היה בכורו של שם ובשביל ישראל נתנה מלכות לארפכשד שהם מבני בניו, ועתה תחזור המלכות לעילם שנאמר כשבת המלך אחשורוש על כסא מלכותו אשר בשושן הבירה, ואין שושן אלא עילם שנאמר ואני בשושן הבירה אשר בעילם המדינה:

אסתר – פרק א – רמז תתרמו

בימים ההם כשבת המלך אחשורוש, אמרו כשעלה נבוכדנאצר הרשע והחריב את בית המקדש הגלה את צדקיהו ואת ישראל לבבל והוציא את הכסא שעשה המלך שלמה בחכמתו שנאמר ויעש המלך שלמה כסא שן גדול מכובש באבנים טובות ומרגליות, ושש מעלות היו לכסא, וכל מעלה ומעלה מכובשת באבנים טובות ומרגליות והם לבנות ירקרקות ואדמדמות, ויש בהם כזכוכית טובה קריסטאלי, ואילני

תמרים היו מקיפין לכסא מכוסין בבגדי שש לבן, ועל ראשיהם טווסין של שן מכוונים כנגד גפי נשרים, ושני אריות של זהב היו עומדים על מעלה ראשונה, ושני עמודים של שיש היו עומדים על ראש האריות, ושני גפנים של זהב עומדות משני צדי הכסא ומצילות על ראשי העמודים, ושני אריות של זהב חלולים היו עומדות כנגד הראשון, והיו מלאים מיני בשמים שהיו זולפים בשמים כשהיה המלך שלמה עולה, ושש קתדראות של זהב היו משני צדדי הכסא אחד לכהן גדול ואחד לסגן, ושבעים קתדראות מקיפין לכסא של שבעים זקנים סנהדרי ישראל, וכשהיה המלך שלמה עולה לכסא היה נותן רגלו על מעלה, חוזר גלגל של מנגנין ארי פושט ידו על ימין, והנשר פושט ידו על שמאל, והמלך נשען עליהם ועולה, כך היה עושה על כל מעלה ומעלה, וכשהיה עולה לראש הכסא הנשרים פורשים גפיהם ועולים במנגנין והיו מכסין למעלה על ראשו של מלך, ויונה של זהב יורדת מן העמוד במנגנין ופוחתת הארון ולוקחת ספר תורה ונותנת לתוך ידו של מלך לקיים מה שנאמר והיתה עמו וקרא בו כל ימי חייו, וכשהיו הכהן גדול והזקנים שואלים בשלום המלך יושבים מימינו ומשמאלו ודנין עמו הדין, וכשמעלים את העד לפני שלמה היו מנגנות פוקעים, גלגלות חוזרים, אריות נוהמין, נשרים פורחין, טווסין רצין, ולמה, לחטוף לבם של עדים בשביל שיעידו אמת, וכשהגלוהו ונבוכדנאצר רצה לישב עליו ולדון את צדקיהו ברבלתה, באותה שעה אמרו ישראל נתקיים עלינו מה שנאמר ואויבינו פלילים, ולא היה יודע מנגנין פרש רגלו פקע תנין של כסף שהיה חוזר בתוך המנגנין והכה אותו על ירכו של שמאל והיה מצטער ממנה עד יום מותו, וי"א פרעה נכה שבה אותו מירושלים והביאו למצרים ובקש לעלות וליבש עליה וכה אותו הארי על ירכו והיה צולע, לפיכך נקרא פרעה נכה, וכשהחריב נבוכדנאצר הרשע את ירושלים ובא לכבוש את מצרים מצא הכסא שם ונטלו והוליכו לבבל לישב שם והכישו הארי ונפל ממנו, וכה"א איך נפלת משמים, וכי משמים נפל אלא שבקש לישב על הכסא של מי שנתנה לו חכמה מן השמים, וכשמלך דריוש והחריב את בבל נטל את הכסא והביאו למדי ולא ישב אדם עליו, וכשמלך אחשורוש שלח והביא חכמים למצרים לעשות כדמות הכסא ולא יכלו לעשות, ועשו לשמו כסא אחר, לכך נאמר כשבת המלך אחשורוש על כסא וגו' (במ' אבא גוריון ובתרג"ש מוסיף מעט). אמר רבה מאי כשבת, כשנתישבה דעתו, אמר בלשצר חשב וטעה אנא חשיבנא ולא טעינא, מהי היא דכתיב כה אמר ה' לפי דנבוכדנאצר עשרים ותלת דאויל מדורך ותרתיה דידיה הרי שבעין אפיק מאני דבי מקדשא ואשתמש בהון, ונבוכדנאצר מנא לן דארבעים וחמש מלך, דאמר מר גלו בשבע גלו בשמונה, גלו בשמונה עשרה, גלו בתשעה עשרה, גלו בשבע לכבוש יהויקים שהוא שמונה לנבוכדנאצר, דאמר מר שנה ראשונה כבש נינוה, שניה כבש יהויקים, וכתוב ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין וגו' נשא אויל מרודך מלך בבל בשנת מלכותו וגו' ויוצא אותו מבית הכלוא. תמני ותלתין ושבע הא ארבעין וחמש, עשרים ותלת דאויל מורדך גמרא ותרתיה דידי הא שבעין, כיון דחזא דמלו שבעין ולא איפריקו אמר מדלא איפריקו השתא תו ודאי לא איתפריקו, אפיק מאני דבי מקדשא ואישתי בהו, היינו דקאמר ליה דניאל ועל מרא שמיא התרוממת ולמניא די ביתיה איתיאו קדמך, וכתוב ביה בליא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה, וכתוב ודריוש מדאה קביל מלכותא, אמר איהו מיטעא טעי אנא חשיבנא ולא טעינא, מי כתיב למלכות בבל לבבל כתיב לגלות בבל כמה בצירן תמניא חשיב ועייל תמני חלופייהו חדא דבלשאצר וחמש דדריוש וכורש ותרתיה דידיה הא שבעין, כיון דחזי דמלו שנין ולא איפריקו אמר השתא ודאי תו לא איתפריקו, אפיק מאני דבי מקדשא ואישתמש בהון בא שטן ורקד ביניהם והרג את ושתי. הוא ודאי חשיב שפיר הוא נמי מיטעא טעי דאיבעי ליה למימני מחרבות ירושלים. סוף סוף (כי משכחת לה) כמה בצירן חד סרי, איהו כמה מלך ארביסר בארביסר דידיה איבעיא ליה לבנוי בי מקדשא, אלמה כתיב באדין בטילת עבידת בית אלהא די בירושלם והות בטילא עד שנת

תרתין למלכות דריוש מלכא דפרס, אמר רבא שנים מקוטעות הוו, תניא נמי הכי עוד שנה אחת לבבל (שבעים) ועמד דריוש והשלים וכו'.

בשנת שלש למלכו עשה משתה יש אומרים שעמדו עליו אופרכיות והלך לכבשן וכשכבשן בא ועשה משתה, וי"א גינוסיא שלו היה ושלח אגרות לכל המדינות ולכל עיר ועיר ולכל שרי המדינות לבא ולעשות לפניו שמחה, באו לפניו קכ"ז גדולים בני מלכים מן קכ"ז מדינות שהיה שליט בהם, וכלם הטופים אצטלאות של לבן ובאו והיו מסובין על מטות זהב ושל כסף, ויש מטות של כסף ושל זהב אלא כפותין היו בכפתין של כסף ושל זהב והיו לפנייהם רצוף אבנים טובות ומרגליות, וסדינין לבנים למעלה מהם מקושרים בחלבים של בוץ ונמשכין בלוליות תכלת וארגמן, הפרתמים ושרי מדינות לפניו, ומישראל היו שם, ובשביל שראו בגדי בית המקדש היו בוכים ומספידים שם. בהראותו את עושר את עשרו אין כתיב כאן אלא את עושר, אמר הקב"ה אין עושר לב"ו אלא שלי הוא שנאמר לי הכסף ולי הזהב:

חיל פרס ומדי וכתוב למלכי מדי ופרס, אמר רב חסדא אתנווי אתנו בהדי הדדי אי מינן איפרכי מיניכו מלכי, אי מינן מלכי מיניכו איפרכי:

בהראותו את עושר כבוד מלכותו, אמר מר זוטרא בר חנינא מלמד שלבש בגדי כהונה וישב, כתיב הכא יקר תפארת וכתוב התם לכבוד ולתפארת. דבר אחר בהראותו את עושר ששה תסבריות היה מראה להם בכל יום (מאה ושמונים), שכן הוא אומר עושר כבוד מלכותו ואת יקר תפארת גדולתו הרי ששה, וכשראו ישראל כלי בית המקדש לא היו רוצים להסב לפניו, אמרו לו אין היהודים רוצים להסב בשביל שהם רואים כלי בית המקדש ועשו להם מסיבה לעצמם, ובשביל שיהיו מצירין לפיכך ימים רבים ימים של צער:

בהראותו את עושר, מהיכן היו לו, א"ר תנחומא נבוכדנאצר היה צר עין בממון, וכיון שנטה למות אמר כל הממון הזה איני מניח אחרי שלא יתכבד אחר בממוני, עשה ספינה של נחשת ומלא אותה זהב והטמינה בארץ והפך עליה עופרת, וכשבקש כורש לבנות בית המקדש מצאו דכתיב ונתתי לך אוצרות חשך וגו' ומשם ירש אותו ממון:

אסתר – פרק א – רמז תתרמח

ובמלאת הימים האלה. רב ושמואל, חד אמר מלך פקח היה, וחד אמר מלך טפש היה, מאן דאמר פקח היה שפיר עבד דקריב רחיקי ברישא ובני אתריה מיכף כייפין ליה כל אימת דבעי מפיס להו, מאן דאמר טפש היה בני אתריה איבעי ליה לקרובי ברישא דאי הוו מרדי ביה הנך הוו קיימי הנך בהדיה. שאלו תלמידיו את רבן שמעון בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם של ישראל שהיו באותו הדור כליה, אמר להם אמרו אתם, אמו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע, אמר להם א"כ שבשושן הבירה יהרגו של כל העולם כלו לא יהרגו, אמרו לו אמור לנו אתה, אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משוא פנים יש בדבר, אמר להם הם לא עשו אלא לפנים, אף הקב"ה לא עשה עמהם אלא לפנים היינו דכתיב כי לא ענה מלבו ויגה בני איש. ד"א ובמלאת הימים האלה עשה וגו', א"ר חנינא בר פפא מלמד ששמעו גדולי ישראל וברחו, א"ר שמעון בן יוחאי מכאן שאכלו בשולי כותים בעל כרחן והיו אומרים לישראל יכול הוא אלקיכם לעשות לכם סעודה כזו לעתיד לבא, אמו לו עין לא ראתה אלקים וגו', ואם עושה לנו כזו אנו אומרים כבר אכלנו כזו לפני אחשוורוש. ובמלאת הימים האלה וגו', בהשלימו הימים שעשה משתה לכל המדינות אמר אני עושה משתה לבני מקומי והביאם לחצר גנת ביתן והיתה נטועה אילנות ובשמים ועשויה כיפין עד חצי האילנות ומחופה באבנים טובות ומרגליות והאילנות מצלות אליהם:

בחצר גנת ביתן. רב ושמואל, חד אמר הראוי לגנה גנה לביתן ביתן, וחד אמר הושיבן בחצר ולא החזיקתן בגנה ולא החזיקתן עד שהושיבן לביתן. במתניתא תנא הושיבן בחצר ופתח להם שנו פתחים אחד לגנה ואחד לביתן. חור כרפס וגו' מן החבלים שהיו מושכין הלולאות את יודע מה היו המצעות שהחבלים של בוץ וארגמן והיו מקושרים בטבעות של כסף וזהב וארגמן פרוס תחת רגלי השמשים והיו מרקדין על רצפת אבנים טובות ומרגליות לפני המסובין:

חור כרפס וגו' מטות זהב וכסף וגו'. תני רבי יהודה אומר הראוי לכסף לכסף לזהב לזהב, א"ל רבי נחמיה אם כן אתה מטיל קנאה בסעודה, אלא הם של זהב ורגליהם של כסף:

בהט ושש. א"ר יוסי בר חנינא אבנים מחוטטות:

ודר וסוחרת. רב אמר דרי דרי, שומאל אמר אבן טובה יש בכרכי היום ודירה שמה הושיבה באמצע סעודה והאירה להם כזהרים, דבי רבי ישמעאל תנא שקרא דרור לכל בעלי סחורה:

והשקות בכלי זהב וגו'. ולא היה משקה אותם בהם פעם שניה אלא כוסות של זהב מי שהיה שותה בכוס לא היתה שותה ושונה, אלא כיון שהיו שותים היו מכניסים אותו ומוציאים אחרים, והיו שם כוסות ודסקיות משונות אלו מאלו. וכלים מכלים שונים משונים מיבעי ליה, אלא כשהוציאו כלי בית המקדש ראו אותם הכלים שהיו משתמשין בהם ונשתנו לכך נאמר וכלים מכלים שונים. רבה אמר יצאה בת קול ואמרה להם ראשונים כלים מפי כלי ואתם שונים בהם. והשקות בכלי זהב מי שהיה שותה בכוס זה לא היה שונה בו אלא מכניסו והוא שלו, מכלים שונים כליו נאים משל כל העולם, וכלי בית המקדש היו נאות מכליו. משל למטרונא שמבטת בשפחתה כל זמן שהיא מבטת בה פניה משתנות, כך כל זמן שמראים כליו עם כלי בית המקדש משתנין ונעשו כעופרת:

ויין מלכות רב כיד המלך. אמר רב מלמד שכל אחד השקהו יין שגדול ממנו בשנים, אם היה אדם אומרים לו בן כמה שנים את אומר להם בן ארבעים שנה היה משקה אותו יין בן חמשים שנה לכך נאמר רב כיד המלך:

והשתיה כדת אין אונס. מאי כדת, א"ר חנן משום ר' מאיר כדת של תורה מה דת של תורה פר ושלשה עשרונם סלת לאכילת מזבח ונסך חצי ההין אכילה מרובה משתיה. אין עונס מלמד שכל אחד ואחד השקהו יין מדינתו, א"ר לוי כך היה תכסיס של אנשי פרס היה להם כוס גדול מחזיק ארבעה שמציות והוא נקרא פוסקא והם משקים בו לכל אחד ואחד אפיו הוא מת אפילו הוא משתגע הוא שותה, ומי שהוא שר המשקים היו גדולי פרס מעשרין אותו שהגדולים של מסובים רומזים לו ונותנין לו כמה דינרין של זהב שלא להשקותו בו, אבל אחשוורוש לא הכניס אותו הכוס בסעודתו אמר מי שהוא רוצה לשתות ישתה לכך נאמר והשתיה כדת אין אונס:

לעשות כרצון איש ואיש. אמר רבא לעשות כרצון מרדכי והמן, דכתיב איש יהודי וכתיב איש צר ואויב. והשתיה כדת אין אונס כדת בכל מקום אית דבעי לאכול מיגס והדר שתי ואית דשתי ובתר כן מיגס. לעשות כרצון איש ואיש, אמר הקב"ה רשע שני אנשים מבקשים לישא אשה שמא תוכל להשיאה לשניהם, וכן שתי ספינות מפרשות בים הגדול אחת מבקשת רוח דרומית ואחת מבקשת רוח צפונית שמא יכול רוח אחת להנהיג את שתיהן, למחר שני בני אדם באים אצלך מרדכי והמן שמא תוכל לצאת ידי שניהם אלא לרומם אחד ולצלוב אחד ואין יכול לעשות כרצון איש ואיש אלא הקב"ה שנאמר בו

ומשביע לכל חי רצון, ולעתיד לבא הקב"ה מביא רוח ארגסטוס בעולם ומנהיג שניהם כאחד דכתיב אומר לצפון תני ולתימן אל תכלאי:

אסתר – פרק א – רמז תתרמט

גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות. אמר ר' יצחק לפי שהיתה נשאת להדין שחזור:

בית המלכות למה עשתה בבית המלכות, כאן אתה מוצא שהנשים מבקשים להיות יודעות הכל, הכניסה אותן למקום שהמלך ישן והיתה אומרת להן זו מסבה של מלך כאן הוא ישן כאן הוא אוכל כאן הוא שותה. דבר אחר בית המלכות כיון שראו אותן הנשים שהיתה משתמשת בכלי בית המקדש לא רצו להסב במסבה כו'. גם ושתי המלכה עשתה משתה נשים בית המלכות, בית הנשים מיבעי ליה, א"ר אבא בר כהנא שניהם לדבר עבירה נתכוונו, אמר רב פפא היינו דאמרי אינשי איהו בי קרי ואתתיה בי בוציני. גם ושתי המלכה וג', אמר רבי יוחנן שהיתה מוזגת להם יין חור, ומה ראה לפרסם סעודת ושתי, אמר רבי יהושע בן קרחה לומר לאיזו שלוחה נכנסה אסתר, אמר רבי מאיר למכעיסיו כן קל וחומר לעושי רצונו:

בית המלכות. מלמד שנתנה אותם בבתים מצויירין מקום שהמלך ישן, דאמר רבי אבין רוצה אשה להביט בצורות נאות מלאכול פטומות:

ביום השביעי כטוב לב המלך ביין. ישראל כשהם אוכלים ושותים עוסקים במקרא במשנה בתלמוד באגדות, אבל עובדי אלילים כשהם אוכלים ושותים הם מזכירים העריות, התחילו אלו אומרים הפרסיות נאות ואלו אומרים המדיות נאות, אחשורוש שהיה טפש אמר אין נאה בושתי המלכה ולא תאמרו מפני שהיא לובשת בגדי מלכות ומקושטת, אמר לו א"כ תבא ערומה שכן הוא אומר להביא את ושתי המלכה, ולא היה עליה כלום אלא כתר מלכות, ומי נתן לו אותה העצה אותם שהיו מסובין לפניו כרשנא שתר וגו'. דבר אחר כטוב לב המלך ביין, עד יום השביעי לא טוב לבו ביין, א"ר אבא יום שביעי שבת היה מלמד שיתה ושתי הרשעה מביאה בנות ישראל ומפשיטתן ערומות ועושה בהם מלאכה ביום השבת לפיכך נגזר עליה שתפשט ערומה בשבת היינו דכתיב ואת אשר עשתה ואת אשר נגזר עליה:

ותמאן המלכה ושתי. מכדי פריצותא הואי דאמר מר שניהם נתכוונו לדבר עבירה מאי טעמא לא אתאי, אמר רבי יוסי בר חנינא מלמד שפרחה בה צרעת. במתניתא תנא בא גבריאל ועשה לה זנב. ויקצוף עמלך מאד מאי כולי האי דלקה ביה חמתיה ואזלא, אמר רבה שלחה ליה בר אהוריריה דאב אבא לקבל אלפא חמרא שתי וההוא גברא אישתטי בחמריה מיד וחמתו בערה בו:

ועוד שלחה לו שוטה טפש אם ביינך יצא לבך דע כי אני ושתי המלכה בתו של בלשצאר בנו של נבוכדנאצר אותו שהיה מתקלס במלכים ורוזנים נעשו מאומה לפניו שכן הוא אומר והוא במלכים יתקלס ורוזנים משחק לו, לא היית קסדור לרוץ לפני מרכבת אבי, ואלו היה אבי קיים לא נשאת לי, ואתה מבקש להכניסני ערומה, ובשביל כבודך איני נכנסת שלא תעשה שקרן בפני גדולים שאם אני נכנסת ואיני נאה יאמרו המלך שקרן הוא, ואם נמצאתי נאה הם אומרים טפש זה משתמש בנאה זו והורגין אותך כדי ליטול אותי. ולמה עשה הקב"ה בשביל שלא הניחה אחשורוש ליתן רשות לבנות הבית, אמרה לו מה שהחריבו אבותי אתה מבקש לבנות. והיאך נטלה אחשורוש לאשה. אמר רב אותו הלילה שנהרג בלשצאר והמליכו לדריוש אמר לו דריוש לכורש עמוד וטול מלכותך שאתה ראוי מלכות שהיה דניאל אומר לך שאתה נוטל המלכות שהיה כורש באפיקין של נבוכדנאצר והיה דניאל שואל בשלומי של מלך, אמר כוש לדניאל הצרת לי עתיד הקב"ה ליתן לך מלכות שכבר נתנבא עליך ישעיה שתמלוך ותתן רשות

לבנות הבית, שנאמר כה אמר ה' למשיחו לכורש אשר למדי ופרס למדי תחלה ואחר כך לפרס, והיה דריוש מדי וכורש פרסי שכן הוא אומר ודריוש מדאה קביל מלכותא, ויש אומרים אביו היה מדי ואמו פרסית, וכשהמליכו דריוש אותה הלילה בלשאצר שהיו אלו הורגים ואלו בוזזים, ושתי היתה נערה ורצתה בין המסובין, כשראתה הבית מעורבב שהיתה סבורה שאביה קיים ובאה לחלקו של דריוש וחמל עליה והשיאה לאחשורוש בנו והקב"ה אמר והכרתי לבבל שם ושאר נין ונכד לפיכך נגזר עליה כך:

אסתר – פרק א – רמז תתרנ

ויאמר המלך לחכמים, מאן חכמים רבנן. יודעי העתים שיודעים לעבר שנים ולקבוע חדשים. כדת מה לעשות במלכה ושתי, א"ל דיינוה ניהלי, אמרו היכי נעביד אי נימא ליה קטלה למחר פקע ליה חמריה ומדכר לה ובעי לה מינן, אי נימא ליה שבקא קא מזלזלינן במלכותה, מוטב ליסלק נפשן, אמרי ליה מיום שחרב בית המקדש וגלינו מארצנו נטלה ממנו עצה ואין אנו יודעים לדון דיני נפשות, אלא זיל גבי עמון ומואב דיתבי בדוכתייהו כחמרא אדורדייה וטעמא אמרי דכתיב שאנן מואב מנעוריו ושוקט הוא אל שמריו ולא הורק מכלי אל כלי וגו':

אסתר – פרק א – רמז תתרנא

והקרוב אליו כרשנא שתר אדמתא, אמר רבי לוי פסוק זה על שם קרבנות נאמר, כרשנא אמרו מלאכי השרת לפני הקב"ה רבש"ע כלום הקריבו לפניך עו"א פרים בני שנה כדרך שהקריבו ישראל לפניך, שתר כלום הקריבו לפניך תורים ובני יונה. אדמתא כלום בנו מזבח אדמה לפניך, תרשיש כלום שמשו לפניך בבגדי כהונה דכתיב בהו תרשיש שהם וישפה. מרס כלום מרסו לפניך בדם. מרסנא כלום מרסו במנחות. ממוכן כלום הכינו מנחה שלחן ולחם הפנים לפניך:

ויאמר ממוכן. תניא ממוכן זה המן ולמה נקרא שמו ממוכן שהיה מוכן לפורענות, אמר רבי אבא בר כהנא מכאן שהדיוט קופץ בראש:

להיות כל איש שורר בביתו, אמר רבי אבא אלמלא אגרות ראשונות לא נשתייר משונאיהן של ישראל שריד ופליט, שלח להו להיות כל איש שורר בביתו, אמרו פשיטא אפילו קרחא בביתא פרדשכא ניהוי:

ומדבר כלשון עמו, אם יהיה אדם פרסי ואשתו מרית יהא מדבר עמה בלשון פרסי:

אסתר – פרק ב – המשך רמז תתרנא

אחר הדברים האלה כשוך חמת. (כשהפך) [כשהפיג] את יינו בקש את ושתי, אמרו לו הרגת אותה, אמר להם מה עשתה שהרגתי אותה ומי נתן לי עצה שהרגתי אותה, אמרו לו שבעת שרי פרס ומדי, יש אומרים שטרדן שכן אתה מוצא שאינם נזכרין עוד אלא ויאמרו נערי המלך משרתיו, ויש אומרים שנתנו עצה לבטל הבנין לפיכך נגזר עליהם הריגה:

ויפקד המלך פקידים וגו', כמה טרחות נתן זה בעולם, כמה אנגריות של נשים באות לשושן, כמה בני אדם נותנים ממונם להוליך את בנותיהם שנא ינשאו למלך, וכמה היו נותנין את ממונם להטמין את בנותיהם שנאמר והנערה עשר תיטב, והיתה אסתר מתוקנת לפני הקב"ה, שכן הוא אומר והנערה אשר תיטב בעיני המלך אחשורוש אלא בעיני המלך זה מלכו של עולם:

ויפקד המלך פקידים בכל מדינות מלכותו. אמר רבי נחמן מאי דכתיב כל ערום יעשה בדעת וכסיל יפרוש אולת, כל ערום יעשה בדעת זה דוד שנאמר יבקשו לאדוני המלך נערה בתולה, מאן דהוה ליה ברתא אייתה ניהליה, וכסיל יפרוש אולת זה אחשוורוש שנאמר ויפקד המלך וגו', מאן דהוה ליה ברתא מטמרה מיניה:

איש יהודי, אמר רבי נחמן מוכתר בנימוס היה. בן יאיר בן שמעי מה נפשך אי ליחסי קא אתי ליחסיא עד בנימין, אלא מאן שנא הני. תנא כלם על שמו נקראו. בן יאיר שהאיר עיניהם שלא ישראל בתפלה, בן שמעי ששמע אל תפלתו, בן קיש שנקש על דלתי רחמים ופתחו לו, קרי ליה יהודי וקרי ליה ימיני, קרי ליה יהודי אלמא מיהודה קא אתא וקרי ליה ימיני אלמא מבנימין קא אתי, אמר רבה בר רב הונא ואיתימא רבי יהושע בן לוי אביו מבנימין ואמו מיהודה, ורבנן אמרי משפחות מתגרות זו בזו, משפחת יהודה אמרה אנא גרמית למיתי מרדכי דלא קטליה דוד לשמעני, ומשפחת בנימין אמרה מינאי קא אתי, רבה אמר כנסת ישראל הוא דקאמר לאידך גיסא, ראו מה עשה לי יהודי ומה שלם לי ימיני, מה עשה לי יהודי דלא קטליה דוד לשמעני דאי קטליה דוד לשמעני לא הוה מתיליד מרדכי דמקני ביה בהמן וגרם להו צערא לישראל, ומה שלם לי ימיני שאלמלי קטליה שאול לאג לא הוה מתיליד המן:

אסתר – פרק ב – רמז תתרנב

רבי יוחנן אמר לעולם מבנימין קא אתי, ואמאי קרי ליה יהודי, על שם שכפר באלילים, וכל הכופר באלים נקרא יהודי, דכתיב איתנו גוברין יהודאין די מנית יתהון על עבידת מדינת בבל וגו', וכן הוא אומר ואשתו היהודיה ילדה את ירד, וכי יהודיה שמה והלא בתיה שמה ואמאי קרי ליה יהודיה שכפרה באלילים דכתיב ותרד בת פרעה לרחוץ על היאור ואמר ר' יוחנן בשם רבי שמעון בן יוחאי מלמד שירדה לרחוץ מגלולי בית אביה:

והנערה אשר תיטב בעיני המלך וגו', ומי היה הגון לדבר איש יהודי וגו', ודכוותה ויאמר שמואל אל (העם) [אנשי ישראל] לכו וגו', ומי היה הגון לדבר, איש מבני בנימין, ודכוותה וירא אלהים את בני ישראל, ומי היה הגון לדבר, ומשה היה רועה. רבי יהושע בר אבירים מוסיף תרתי והוא לחץ את בני ישראל ומי היה הגון לדבר ודבורה אשה נביאה, ודכוותה ויאמרו כל אנשי יבש גלעד וגו' ומי היה הגון לדבר ויפתח הגלעדי, ר' שמעון אומר וכי לא היה יהודי אחר בשושן הבירה והלא כתיב והיהודים אשר בשושן, אלא לפי שהיה בן אבות מזרע המלוכה והיה עוסק בתורה כל ימיו ולא נטמא בפיו מכל מאכל טמא ולא נהנה מסעודתו של אותנו רשע נקרא שמו יהודי:

אסתר – פרק ב – רמז תתרנג

דבר אחר לפי שצפה דוד שעתיד להוליד מרדכי אמר יהוה לא ימות איש מישראל, ומי נקרא שמו איש, מרדכי איש יהודי, אמר הקב"ה לדוד אתה הצלת לשמעני בשביל שיליד את הצדיק על שבטך אני כותבו שנאמר איש יהודי, עליו נאמר זכר צדיק לברכה, בוא וראה כמה גדול זכותה של אשת שמעי, בשעה שברח צדוק ואביתר שבקש אבשלום להרגם מצאו דלת של שמעי פתוחה נכנסו שם וירדו לתוך הבור מיד באה אשת שמעי ופרסה מסך על פיו ופרסה עליו הרפוח שנאמר ותקח האשה ותפרוש את המסך על פי הבאר ותשטח עליו ופרעה ראשה וישבה על המסך כאשה שנפנה לצרכה, באו עבדי אבשלום ומצאוה שהיתה יושבת וראשה פרוע, אמרו עבדי אבשלום אפשר שהצדיקים בתוך הבאר וזו יושבת

עליהם, מיד חזרו. אמר הקב"ה הואיל ועל ידה נמלטו עתידה שיצאו ממנה שני צדיקים שפודין את ישראל על ידיהם, אלו מרדכי ואסתר:

איש יהודי היה, ר' לוי אמר כל מי שנאמר בו היה ראה עולם חדש, אמר רבי אבא בר חנינא חמשה הם. נח אתמול ואבנים שחקו מים דאמר רבי בשם רבי יוחנן אפילו איצטרובלין של ריחים נמחית במים, והכא את אמר ויהיו בני נח היוצאים מן התיבה, אלא ראה עולם חדש. יוסף אתמול ענו בכבל רגלו, ועכשיו ויוסף הוא השליט על הארץ, אלא ראה עולם חדש. משה אתמול בורח מפני פרעה ועכשיו משקעו במים, אלא ראה עולם חדש. איוב אתמול ישפוך לארץ מררתי, ועכשיו ויוסף ה' את כל אשר לאיוב למשנה, אלא ראה עולם חדש. מרדכי אתמול היה מתוקן לצליבא ועכשיו הוא צולב את צולבו, אלא ראה עולם חדש. רבנן אמרי כל מי שנאמר בו היה זן ופרנס. נח זן ופרנס כל שנים עשר חדש בתבה שנאמר ואתה קח לך מכל מאכל אשר יאכל. יוסף זן ופרנס שנאמר ויכלכל יוסף. משה זן ופרנס כל ארבעים שנה במדבר, איוב זן ופרנס [דכתיב ואכל פתי לבדי שמא לא אכל יתום ממנה אתמהה. מרדכי זן ופרנס] רבי יודן אמר פעם אחת חזר על כל המניקות ולא מצא לאסתר מניקה והוא היה מניקה, כדדרש רבי אבהו בצבורא גחיק צבורא אמר להון ולא מתניתא היא, רבי שמעון בן אלעזר אומר חלב הזכר טהור. ורבי יוחנן אמר כל מי שנאמר בו היה הוא תחלתו והוא סופו, מיתבי ליה והא כתיב אחד היה אברהם, אמר להון אף הוא לא תברא, דרבי חנינא ורבי יוחנן תרויהון אמרין בן מ"ח שנה הכיר אברהם את בוראו, ורבי לוי בשם ריש לקיש אמר בן שלש שנים הכיר אברהם את בוראו, שנאמר עקב אשר שמע אברהם בקולי מנין עקב, ומה אני מקיים [הן האדם היה כאחד ממנו] הוא מתוקן למיתה והנחש היה מתוקן לפורענות, וקין היה מתוקן לגלות, איוב היה מתוקן ליסורין, משה היה מתוקן לגאול, מרדכי היה מתוקן לגאולה. דבר אחר איש יהודי וכי משבט יהודה היה והלא משבט בנימין היה דכתיב איש ימיני, אלא שנתן יהודה נפשו על בנימין במצרים, אמר ליה הקב"ה אתה נתת נפשך לעבד תחת בנימין חיך הגואל שאני עתיד להעמיד ממנו לשמך אני כותבו איש יהודי. דבר אחר איש יהודי עליו נאמר מה שהיה הוא שיהיה, מה הגדולה נעשית על ידי איש יהודי, אף גאולה לעתיד כך, שנאמר בימים ההם אשר יחזיקו עשרה אנשים מכל לשונות הגוים והחזיקו בכנף איש יהודי לאמר נלכה עמכם וגו', דבר אחר שיחר שמו של הקב"ה בעולם בשעה שלא כרע להמן. היה. מלמד שהיה שקול כאברהם שנאמר בו היו יהיה, אברהם מסר שמו על קדושת השם, אף מרדכי כן. ושמו מרדכי בן יאיר בן שמעי בן קיש, וכי בנו של קיש היה והלא הרבה דורות היו ביניהם, שכן הוא אומר בן יאיר בן שמעי בן בענא בן מוצא בן אלה בן מפיבשת בן יהונתן בן שאול בן קיש בן אביאל בן צרור בן בכורת בן אפיח בן שחריה בן עזריה בן שוקק בן מיכאל בן אלילאל בן עמיהוד בן שפטיה בן פתואל בן פיתן בן מלוך בן ירובעל בן חנניה בן זבדי בן שמריה בן זכריה בן מרימות בן חושם בן שחריה בן אצבעון בן עזריה בן גרא בן בלע בן בנימין בן יעקב, אלא שהקיש על דלתי תפלה ופתחו לו:

אשר הגלה מירושלים. אמר רבא שגלה מעצמו, ולמה שני פעמים אשר הגלה, גלה עם גלות יכניה וחזר לירושלים, והגלה אותה שנית נבוכדנאצר עם גלות אחרונה:

ויהי אומן את הדסה. קרי לה הדסה וקרי לה אסתר, תני רבי אומר אסתר שמה, ולמה נקרא שמה הדסה על שם צדיקים, וכן הוא אומר והוא עומד בין ההדסים אשר במצולה, ר' יהודה אמר הדסה שמה, ולמה נקרא שמה אסתר שמסתרת את דבריה, וכה"א אין אסתר מגדת מולדתה, רבי נחמיה אומר הדסה שמה, ולמה נקרא שמה אסתר שהיו עובדי אלילים קורין אותה כוכב הגונה על שם אסתהר, בן עזאי אומר לא ארוכה ולא קצרה אלא בינונית כהדסה, רבי שמעון בן קרחא אומר אסתר ירקרקת היתה היתה וחוט של חסד משוך עליה. דבר אחר כשם שהדס ריחו טוב כך היו מעשיה טובים. רב אמר בת ארבעים

היתה, ושמואל אמר בת שמונים היתה, רבנן אמרין בת שבעין וארבעה מנין הדס"ה, רבי ברכיה בשם ר' נחמיה אמר אמר הקב"ה לאברהם אבינו אתה יצאת מבית אביך מחרן בן ע"ה שנה, אף אני מעמיד גואל ממך בן ע"ה שנה הדסה. דבר אחר כשם הדס אינו יבש לא בקיץ ולא בחורף כך הם הצדיקים אינם מתיבשים לא בעולם הזה ולא בעולם הבא. היא אסתר בנערותה והיא בזקנותה, היא אסתר משנכנסה למלכות והיא עד שלא נכנסה למלכות, וכשמת אביה ואמה היה מרדכי מגדלה והיה מטמנת את עצמה ולא נראית לכל אדם ארבע שנים משנת שלש למלכו עד שנת שבע למלכותו, והיו הסריסים מביאים כל הבתולות לפני המלך והיה המלך טורפן שלא היו מוצאות חסד לפניו, עד שמצא אסתר טמונה בשושן הבירה מפני הסריסים, ותלקח אסתר וגו'. וכך היה תכסיס של נשים שהיו באות אצל המלך, כל אחת היתה עושה י"ב חדש בבית המלך מתעדנות ומתפנקות ששה חדשים בשמן המור וששה חדשים בבשמים ובתמרוקי הנשים. אמר ר' יצחק כך היו עושות סריסים היו נותנים להם מבית המלך והיה מוסר לכל אחת שבע נערות, ומי שהיתה רוצה היתה נכנסת עמה, אם היתה שחורה אומרת שחורה תבא עמי, ואם היתה קצרה היתה אומרת קצרה תבא עמי, שכן הוא אומר ובזה הנערה באה אל המלך:

בערב היא באה. אמר רבי לוי אע"פ שהיה עו"א היה בו דרך צניעות שלא היה מכניסן ביום אלא בלילה. ובבקר היא שבה אל בית הנשים שני, אמר ר' יהודה אחר כל אותנו הכבוד, מתקשטת שנים עשר חדש ליכנס לילה אחת אל המלך מקושטת, בצפרא שינה עליה אשר לא תבא עוד אל המלך. כתיב כי אין לה אב ואם וכתיב ובמות אביה, הא תו למה לי, אמר רב חסדא עברת לה אמה מת אביה, ילדתה מתה אמה: לו לבת. תנא משם רבי מאיר אל תקרי לבת אלא לבית, וכה"א ולרש אין כל כי אם כבשה אחת ותהי לו לבת. ואת שבע הנערות, אמר רבא שהיתה מונה בהם את ימי השבת:

וישנה ואת נערותיה לטוב, אמר רב שהאכילוה מאכל יהודים, ושמואל אמר כתלי דחזירי, ורבי יוחנן אמר זרעונים", וכן הוא אומר ויהי המלצר נושא את פת בגם ויין משתייהם ונותן להם זרעונים וגו':

ששה חדשים בשמן המור. מאי שמן המור רבי חייא בר אבא אמר סטכת, ורבי ירמיה בר אבא אמר שמן זית שלא הביא שלישי. תני רבי יהודה אומר אנפיקינון, ולמה סכין אותו שמשיר את השער ומעדן את הבשר. בערב היא באה ובבקר היא שבה, א"ר יוחנן מגנותו של אותו רשע למדנו שבחו שלא שמש מטתו ביום:

ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה, א"ר אלעזר מלמד שכל אחת ואחת גרמית לו כאומתו. אמר רבי לוי חן וחסד יותר מיוסף, ביוסף כתיב ויט אליו חסד חופף היה עליו, אבל זו היתה טעונה חן וחסד שנאמר ותשא חן וחסד:

ובהגיע תר אסתר. לא היתה מבקשת לעשות דבר והיה הגא ירא ומתירא שמא יהרגוהו המלך, והיה אומר לה אין את מתקשטת כשאר נשים ויבהל את תמרוקיה ואת מנותיה והביא לה תכשיטין ומאכל משלחנו של מלך ואת שבע הנערות ושינה לה יותר מכל הנשים, ומתנות נתן לה כשם שנטל אבי אביה מיוסף משאת מכל אחד, ואעפ"כ לא טעמה כלום אלא משלה ולא משלחנו של מלך כשם שלא טעם חנניה מישאל ועזריה מפת בגו של נבוכדנאצר. דבר אחר ובהגיע תור, מהו תור, אלא תור וגוזל הראה אברהם אבינו בין הבתרים. היא אסתר שבתרה בתוך והיה המן מפיל עליה גורלות:

לא הגידה אסתר את עמה ואת מולדתה (כתוב בשמואל ברמז ק"י):

כי מרדכי צוה עליה אשר לא תגיד. שהיה בורח מן הגדולה, שהיה המלך אומר לאסתר בת מי את אצל מי גדלת ואעשה אותם גדולים ומלכים ושלטונים, אמר לו הקב"ה אתה בורח מן הגדולה חיך שאני מגדלך. דבר אחר חשב מרדכי בלבו מיום שגלו ישראל אינם מכובדים על העמים שלא אעשה דבר ויעמדו על עמו של הקב"ה וידעו שאסתר קרובתני היא ויאמרו למלך אשתך יהודית היא ויכריתו עמה ובית אביה, אעפ"כ לא אז הולך ומביט עליה כל הימים שלא יהרגוה כשם שהרג לושתי:

ובכל יום ויום מרדכי מתהלך. זה אחד מארבה צדיקים שנתן להם רמז (כתוב בשמואל ברמז קל"ו):

ותלקח אסתר אל המלך אחשוורוש אל בית מלכותו בחדש העשירי. אמר רב חסדא ירח שהגוף נהנה מן הגוף:

בשנת שבע למלכותו. כל אותם שבע שנים היה המן מכניס את השלל למרדכי. בכלם לא נכתב אימתי נכנסות ואימתי יוצאות, משל למלך שנשא נשים הרבה, לא כתב להם לא אפטיא ולא (גמיקון) [גמוסיות], כיון שנשא אשה אחת בת טובים ובת גנוסין כתב לה, וכן ישראל החדש הזה לכם ראש חדשים:

ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים. אמר רבא בקש לטעום טעם בתולה טועם, טעם בעולה טועם, הדא הוא דכתיב למנצח על אילת השחר מה אילה זו רחמה צר וכו' (כתוב בתהלים במזמור כ"ב):

ויאהב המלך את אסתר מכל הנשים. א"ר חלבו מהו מכל הנשים, אלא אף נשי האנשים היו מביאין לו. ותשא חן וחסד, כל הנשים שהיו בחצר היו מקשטות אותה שכל מי שהיה רואה אותה אומרת זו נשאת למלך ותהא מכבדת אותנו:

וימליכה תחת ושתי. אמר ר' לוי איקונין של ושתי לא נאה כמותו בעולם, כיון שנכנסה אסתר הית נאה יותר מאיקונין של ושתי, איקונין דושתי היתה מעל מטתו, וכשנכנסה אסתר טרד איקונין דושתי והעמיד איקונין דאסתר:

ויעש המלך משתה גדול. עבד משתיא ולא גליא, דלי כרגא ולא גליא, שדר פרדשני ולא גליא:

ובהקבץ בתולות שנית, שקל עצה ממרדכי, א"ל אין אשה מקנאת אלא בירך חברתה אפילו הכי אין אסתר מגדת מולדתה:

ואת מאמר מרדכי אסתר עושה. אמר רבי ירמיה בר אבא שהיתה מראה דם לחכמים. כאשר היתה באמנה אתו, אמר רבא בר דימי שהיתה עומדת מחיקו של אחשוורוש וטובלת ויושבת בחיקו של מרדכי:

בימים ההם ומרדכי יושב בשער המלך קצף בגתן ותרש. אמר רבי לוי למה קצף בגתן ותרש, אלא כשנכנסה אסתר למלכות אמרה לאחשוורוש אתה למה אין אתה עושה כשם שהיו המלכים הראשונים עושים שהיו מושיבים אדם צדיק יהודי יושב בשער המלך. נבוכדנאצר הושיב דניאל על פתחו שאם יגיע לו דבר היה אומר לו שנאמר דניאל בתרע מלכא, אמר לה מכרת את יהודי כשר, אמרה ליה יש כאן אדם כשר וצדיק ושמו מרדכי, בגתן ותרש היו עומדים בשער, כיון שהעבירם המלך והעמיד מרדכי תחתיהם קצפו ואמרו הואיל והעבירנו המלך נלך ונהרגוהו בצינעא ויהו הכל אומרים בגתן ותרש כששמרו את המלך היו משמרים יפה, עכשיו שהעמיד שם יהודי נהרג. אמר רבי חייה בר אבא א"ר יוחנן הקציף הקב"ה אדונים על עבדים לעשות רצון צדיק ומנו יוסף דכתיב פרעה קצף על עבדיו, עבדים על אדונים לעשות רצון צדיק ומנו מרדכי שנאמר ויודע הדבר למרדכי, א"ר חייה בר אבא א"ר יוחנן בגתן ותרש שני טרסיים הם ויו מספרים בלשון טרסי ואומרים זה לזה מיום שבאה זו לידינו לא ראינו שינה בעינינו בוא ונטיל לו

ארס בספל כדי שימות, והם אינם יודעים שמרדכי מיושבי לשכת הגזית היה והיה יודע בשבעים לשון, אמר לו והלא אין משמרתך ומשמרתי שוים, אמר לו אני אשמור משמרתי ומשמרתך, והיינו דכתיב ויבוקש הדבר וימצא שלא נמצא כל אחד במשמרתו:

ויודע הדבר למרדכי וגו'. רבי יהודה ורבי נחמיה, ר' יהודה אומר מזקנים אתבונן יעקב ברך את פרעה, יוסף לא גלה לו את חלומו, דניאל לא גלה לנבוכדנאצר, אף אנא אגיד לאסתר המלכה. דבר אחר למה אמר מרדכי לומר למלך אין כתיב בתורה לא תכרות ברית, אלא אמר מרדכי מוטב זה שיחיה שנתן לי רשות לבנות בית המקדש. דבר אחר מוטב זה שהוא מכירני שאם בא דבר לישראל אומר לו והוא עושה. דבר אחר שלא יאמרו כל ימים שהוא נשוי בנות עו"א היה שמור ועכשיו שנשא בת ישראל מת. דבר אחר שלא יאמרו כל אותם הימים שהיו עו"א משמרים אותו היה שמור ועכשיו ששמרו מרדכי נהרג, לכך נאמר ויגד לאסתר המלכה. ולמה אמרה למלך בשם מרדכי, אמרה יודעת אני שהוא צדיק ואע"פ שלא היה מבקש הדבר מן הקב"ה והוא עושה, לכך נאמר ויבוקש הדבר וימצא. ויש אומרים שמעו בגתן ותרש שנאמר למלך והעבירו הנחש מן הקיתון וברא הקב"ה נחש בתוך הקיתון בשביל מרדכי, לכך נאמר ויבוקש הדבר וימצא, אין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד ונמצא כענין שנאמר או מצא אבדה. דבר אחר קצף בגתן ותרש, אמרו העביר שני קלסנטרין ומושיב הברברי הזה:

אסתר – פרק ג – המשך רמז תתרג

אחר הדברים האלה גדל. הרהורי דברים היו שם, [ומי הרהר], רבי יהודה אמר המן הרהר, אמר הדא אסתר אי יהודית היא קרובתי היא שנאמר הלא אח עשו ליעקב, אי משאר עממיא היא כל עממיא קריבין דין לדין ראוי לי ליטול פרוקופי מתחת ידה, רבי יהודה אמר אחשוורוש הרהר, אמר מרדכי מבקש לבנות בית המקדש, לבנות אי אפשר, ולהחזירו אי אפשר, אלא הריני מגרה בו את המן ויהא זה בונה וזה סותר, וחכמים אומרים הקב"ה הרהר, יבא המן ויכנוס ויכין רשע וצדיק ילבש, ואח"כ יבא מרדכי ויטלה הימנו ויבנה בו בית המקדש. דבר אחר אחר הדברים האלה גדל, בשלשה בניסן כתב המן להשמיד, בי"ז בניסן תלו את המן. אחר הדברים האלה גדל, א"ר עקיבא עד היכן גדלו עד עץ של חמשים אמה, שנאמר יעשו עץ גבוה חמשים אמה. מעל כ"ל עד דתחמיניה תלוי על חמשים אמה כ' עשרים ל' שלשים הרי חמשים. דבר אחר אחר הדברים האלה גדל, מאי אחר, אמר רבא אחר שברא הקב"ה רפואה למכה, דאמר ריש לקיש אין הקב"ה מכה את ישראל אא"כ בורא להם רפואה תחלה שנאמר כרפאי לישראל ונגלה עון אפרים, אבל עובדי אלילים אינו כן אלא מכה אותם ואחר כך בורא להם רפואה שנאמר ונגף ה' את מצרים נגוף ורפוא. דבר אחר גדל, למה גדלו, א"ר לוי למה הדבר דומה לגולייר שקלל בנו של מלך, אמר המלך אם אהרוג אותו הכל יאמרו גולייר הרג, עשה אותו ארטיגנוס ואחר כך עשה אותו הגמון ואחר כך אמר טלו את ראשו, כך אמר הקב"ה אלו נהרג המן כשירד לבטל בנין ביהמ"ק מי יודע שהיה פיגן לכך נתגדל שידעו הכל, לכך נאמר בפרוח רשעים כמו עשב:

וישם את כסאו. עשה לו בימה למעלה מבימתו ושמו אותו ראש על כל השרים. אשר בשער המלך אלו הדיינים שנאמר ועלתה יבמתו השערה. וישם את כסאו, משל לאדם שהיה לו סייחה וחמורה וחזירה והיה נותן לחמורה ולסייחה במדה ולחזירה שלא במדה, אמר סייחה לחמורה אנו שאנו עושים מלאכת בעל הבית נתן לנו במדה ולחזירה שאינה עושה כלום נותן שלא במדה, אמר לה חמורה לסייחה תבא השעה ותראה, כיון שבא קלניא שלהם נטלו החזירה ונחרוה, לכך נאמר בתחלה גדל ולבסוף ויתלו את המן, וכן סופן של עובדי אלילים שנאמר ואויבי ה' כיקר כרים בתחלה, ואחר כך כלו בעשן כלו:

אסתר – פרק ג – רמז תתרנ"ד

רבי הוה משתעי, אריא עבד סעודתא לכל חיתא ובעירא ועבד להון גננא ממשכי דאריותא, כיון דאכלי אמרי מאן אמר לן זמרי, תלו עיניהון בהדין תעלא, א"ל עניון אתון לי מאי דאנא אמר, א"ל הן, דלי עיניה כלפי משכי עילאי אמר מאן דאחמי לן בעילאי יחמי לן בתתאי, כך מי שהראנו בצליבו של בגתן ותרש יראנו במפלת המן, מי שפרע מן הראשונים יפרע מן האחרונים:

וכל עבדי המלך וגו'. למה היו משתחיים לו, יש אומרים נתן אלקיו בכליו, וכך היה מהלך ומהרהר בלבו אם ישתחוה לי נמצא עובד ע"א, לכך נאמר ומרדכי לא יכרע. דבר אחר אמר מרדכי אני איני יכול להחניף לרשע הזה שאני טעון סגנון של מלך שנאמר לבנימן אמר ידיד ה' ישכון לבטח עליו, ואי אפשר להשתחוות לו דלא דחיל מינה דשכינה השרויה על כתפי שנאמר ובין כתפיו שכן, לכך נאמר לא יכרע. כורעים ומשתחיים להמן, רבי יוסי בר חנינא פתח טמנו גאים פח לי. לזאב שפרשו לו על פי הבאר אם ירד לשותות נצוד ואם לאו ימות בצמא, כך אמרה כנסת ישראל רבון העולמים אומרים לי עבוד ע"א אם אשמע להם אני נענשתי על ידך אם איני שומעת להם הורגים אותי:

ומרדכי לא יכרע ולא ישתחוה, אמרו לו הוי יודע שאתה מפילנו בחרב מה ראית לבטל קלבסים של מלך, אמר שאני יהודי, א"ל והרי מצינו אבותיך שהשתחוו לאבותיו שנאמר וישתחו ארצה שבע פעמים, א"ל בנימין אבי במעי אמו היה ולא השתחוה ואני בן בנו שנאמר איש ימיני, וכשם שלא כרע אבי כך אני איני כורע ולא משתחוה:

ויהי כאמרם אליו יום ויום ולא שמע אליהם. רבי יוחנן בשם רבי בנימין בניה של רחל נסן שוה וגדולתן שוה, נסן שוה שנאמר ויהי כדברה אל יוסף יום יום, ויהי כאמרם אליו יום ויום, וגדולתן שוה ויסר פרעה את טבעתו מעל ידו, וכאן ויסר המלך את טבעתו אשר העביר מהמן ויתנה למרדכי וגו' וישם רביד הזהב על צוארו, ותשם אסתר את מרדכי על בית המן. להלן וירכב אותו במרכבת המשנה, וכאן והרכיבהו על הסוס, א"ל מרדכי משה רבינו הזהירנו בתורתו ארור האיש אשר יעשה פסל ומסכה, וישעיה אמר חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו, אמרין ליה ונימר לו להשמיד להרוג ולאבד, אמר להון א"ל, ויגידו ליה. רבי בנימין בר לוי אמר איסגנטריני של הקב"ה אני וכי איסגנטרין משתחוה להדיוט:

וירא המן. אמר ר' איבו תחשכנה עיניהם של רשעים מראות, ויראו בני האלקים, וירא חם, וירא עשו, וירא בלק, וירא בלעם, וירא המן, יראו גוים ויבושו. אבל צדיקים וישא עיניו וירא, וירא והנה איל, וירא והנה באר בשדה, וירא והנה הסנה, וירא פינחס, יראו צדיקים וישמחו. עבר הוא ולא זז מרדכי ממקומו ולא שאל בשלומו, בא לו המן ועשה עצמו כאלו שואל בשלומו של מרדכי אמר לו מרדכי אין שלום אמר ה' לרשעים. וימלא המן (על מרדכי) חמה, ורוח הקדש אומרת חמה אין לי:

ויבז בעיניו לשלוח יד וגו'. אמר לו הקב"ה בוזה בן בוזזה ויבז עשו את הבכורה. ויבז בעיניו, הנה קטן נתתיך בגוים בזוי אתה מאד, משל לאברני שקנן על שפת הים, עלה הים והציף את קנו, מה עשה התחיל ממלא פיהו ונתן לתוך החול וחוזר וממלא פיהו, בא חברו ועמד על גבו ואמר ליה מה אתה עושה ומתיגע, אמר ליה איני זז מכאן עד דעביד הדין ימא חול והדין חול ימא, א"ל שוטה שבעולם סוף סוף כמה תוסיף. כך (ויבז) [ויבקש] המן להשמיד את כל היהודים, אמר הקב"ה רשע אני בקשתי ולא יכולתי ויאמר להשמידם לולי משה בחירו ואתה מבקש, ויבקש המן. רבי שמעון בר' יוסי ברבי לקוניא ישראל נמשלו כצורים שנאמר כי מראש צורים אראנו. ועו"א נמשלו לחרס שנאמר ושברה כשבר נבל יוצרים, נפלה קופה

לקדרה אוי לקדרה וכו'. כך כל מי שיבא להזדווג לישראל הוא נוטל את שלו מתחת ידיהם. אמר רבא בתחלה ויבז בעיניו לשלוח יד במרדכי לבדו, ובסוף בעם מרדכי, מאן נינהו רבנן, ולבסוף בכל היהודים:

הפיל פור הוא הגורל, אמר רבי חמא בר חנינא תנא כיון שנפל לו בירח אדר שמח שמחה גדולה, אמר נפל לי פור בירח שמת משה רבם, והוא אינו יודע שבשבעה באדר מת משה ובשבעה באדר נולד משה. הפיל פור הוא הגורל, אמר רבי חמא בר חנינא אתה הוא גורלן של בני. הפיל גורלות לימים ולא עלתה בידו והפיל למזלות ועלתה בידו מזל דגים, אמר תפושים הם בידי כהדין נונא, אמר לו רשע הם אינם בידיך אתה בידיהם, מה הדג הזה פעם הוא בולע פעם נבלע, כך אתה נבלע בידיהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשונאיהם, הפיל ביום ראשון ולא עלה בידו דכתיב אם לא בריתי יומם ולילה חקות שמים וארץ לא שמתי. יום שני המשכילים יזהירו, בשלישי נברא גן עדן. ברביעי שמש בגבעון דום. בחמישי נברא זיז שדי. בששי בהמות בהררי אלף, בשבת ישראל שומרי שבת. ונסה לחדשים. בניסן טלה לפסח. באייר ירד המן. בסיון נתנ תורה. בתמוז לא תקום פעמים צרה. וכן אב. באלול מעשר בהמה. תשרי חגים. מרחשון נבנה הבית בירח בול, כסליו חנוכה ונגמרה מלאכת המשכן. טבת מזלו גדי ונזכר ואת עורות גדיי העזים. שבט מזלו דלי זכות משה דלה דלה. אדר דגים לבלעם כדגים. אמרו חכמים העץ של ארז היה שהשליך המן גורלות, השליך על הגפן ולא עלה בידו, אמר נמשלו ישראל לגפן שנאמר גפן ממצרים תסיע, השליך על הזית ולא עלה שנמשלו ישראל בו שנאמר זית רענן יפה פרי תאר, השליך על התפוח ולא עלה בידו שנמשלו ישראל בו שנאמר תחת התפוח עוררתך, השליך על הרמון ולא עלה בידו שנמשלו ישראל בו שנאמר הנצו הרמונים, כפלח הרמון, השליך על התמרה ולא עלה בידו שבה נמשלו חנניה מישאל ועזריה שנאמר אמרתי אעלה בתמר. והשליך על האגוז ולא עלה בידו שבו נמשלו כנסת ישראל שנאמר אל גנת אגוז ירדתי. השליך על ההדס ועל הערבה ועל האתרוג ולא עלו בידו שהם פרקליטין לישראל ומבקשים עליהם רחמים שנאמר ולקחתם לכם ביום הראשון וגו'. השליך על הקנה אמר ליה הקב"ה שוטה נמשלו ישראל לקנה שהוא עומד במים והולך על כל רוח ורוח, אף על פי שהמים קשים הקנה עומד במקומו, ולא נמשל לארז שהרוח שוברתו, ועובדי אלילים נמשלו בו שנאמר הנה אשור ארז בלבנון ובישראל כתיב כקנה אשר ינוד במים, הנה הארז מוכן לך מששת ימי בראשית על העץ אשר הכין לו:

ויאמר המן למלך אחשורוש ישנו עם אחד, אמר רבא ליכא איניש דידע לאשתעווי לישנא בישא כהמן, אמר ליה תא ניכלינהו, אמר ליה מסתפינא מאלהון דילמא עביד בההוא גברא כדעבד בהו בקמאי, אמר ליה ישנו מן המצות, א"ל אית בהו רבנן, עם אחד הם, שמא תאמר קרחה אני עושה במלכותך מפוזרים הם בכל העמים, שמא תאמר יש לי הנאה מהם, ומפורד כחררה הזו שאינה עושה פירות, שמא תאמר איכא חדא מדינתא מינייהו, ת"ל בכל מדינות מלכותך. ודתייהם שונות מכל עם דלא אכלו ולא שתו מינן ולא נסבי מינן ולא מנסבי לן. ואת דתי המלך אינם עושים דמפקי לשתא בשה"י פה"י:

ולמלך אין שוה להניחם, דאכלו ושתו ורוו ונפקו ומבזו למלכא. דבר אחר ולמלך אין שוה להניחם שאפילו זבוב נופל לתוך כוסו של כל אחד מה זורקו ושותה היין, ואם אדוני המלך נוגע בכוסו של אחד מהם חובטו בקרקע. ד"א ישנו עם אחד ישן לו אותו שכתוב בו ה' אחד, רבי ברכיה בשם רבי אלעזר א"ל הקב"ה רשע אני אין לפני שינה דכתיב הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ואתה אמרת שיש לפני שינה חייך שמתוך שינה אני מתעורר על אותו האיש (ומפסגו) [ומאבדו] מן העולם שנאמר ויקץ כישן אדני:

דבר אחר ישנו עם אחד ישנים הם מן המצות, אמר לו אחשורוש ישנים הם ואתה מבקש לעוררם עליך, אמר ליה לית אנא יכיל להן אנא ערק, אמר ליה להיכן את ערק אי את נתון בחדרי חדרים יש להם כמה

נביאים שהם באים על מטמוניות שלך כמו שעשו לבבל שנאמר באו לה פתחו מאבוסיה, אמר ליה מפוזר מפוזרים הם י' הכא וי' הכא, אמר ליה כ"ש שהם מתכנשים ובאים עליך, א"ל מפוזר מה פרדה זו אינה קולטת זרע כך אין אחד מהם קולט זרעו בעובדי אלילים, שכן כתב להם משה רבם בתורה לא תתחתן בם, ויש להם חג ששמו פסח ושמחין בו על מיתת פרעה שעשה להם כמה טובות ומבערין חמץ מביתם, ואומרים כך יבער הקב"ה כל אויביהם. ד"א ישנו עם אחד שניהם רברבן שהם מכניסין (פיקה) [פחת] בממונו של עולם, חדא לשבעה יומין שבתא, חדא לתלתין יומי יוחא, בניסן פסחא, בסיון עצרתא, בתשרי ריש שתא וצומא רבה וחגא, אמר ליה הקב"ה חייך דאת ידע לחשב אוף תרין יומין דאתון להון שמחה במפלתו של אותו האיש, להיות עושים את שני הימים האלה:

ולמלך אין שוה להניחם, פותחים בתי כנסיות וקורים דברים שאי אפשר להשמע ואומרים שמע ישראל, ואחר כך עומדים להתפלל ואומרים בתפלתם מכניע זדים, ואומרים שאנו זדים, ואחר כך הם אומרים אוהב צדקה ומשפט, ומקוים שיעשה הקב"ה בנו דין, ואחר כך נוטלין ס"ת ומקללים אותנו בעלילה, ואומר ויכחשו אויביך לך. אמר רבי לוי על מה שהיה המן מקטרג מלמטה את ישראל היה מיכאל מלמד עליהם סניגוריא מלמעלה, אמר לפניו רבש"ע אין בניך מתקטרגין לא על שעבדו ע"ז ולא על ששפכו דמים אלא על שהם משמרים את דתך, א"ל הקב"ה לא שבקית ולא אשבוק שנאמר כי לא יטוש ה' את עמו:

אם על המלך טוב יכתב לאבדם, א"ל קולמוס אתה כותב וי' אלפים ככר כסף אתה נוטל:

ועשרת אלפים ככר כסף, אמר ריש לקיש גלוי וידוע לפני הקב"ה שעתיד המן לשקול שקלים על ישראל, לפיכך הקדים שקליהם לשקליו, היינו דכתיב באחד באדר משמיעין על השקלים. ועשרת אלפים ככר כסף אמר ליה אם רצונך כסף מן הגרוטיות שבביתא אני מביא ושוקל על ידי האומנים והם טובעים המטבע על שמך. להביא אל גנזי המלך, א"ל הואיל ואתה רוצה לקחתה ממני אותם יהודים שמשכימים ואומרים ה' אחד איני מוכרן לך שם פקדון בידי ומתירא אני שמא יעשה לי כשם שעשה לסיוחן ולעוג ולל"א מלכים ולסיסרא ויכין ולסנחריב, זכור אני מה עשה לנבוכדנאצר שהחריב את ביתו שניתן עם כל בהמה וחיה, וכן לבלשאצר, עליהם הוא אומר משגיא לגוים ויאבדם אף אני קשה לי, אמר ליה המן לאחשורוש כל אותם הדברים היו כשהיה בית המקדש קיים והיה הקב"ה רצוי להם והיו מביאים שקליהם, אבל עכשיו הוא כעוס עליהם ואניסוכם לך חשבון ס' רבוא בקע לגלגולת שהיא עשרת אלפים ככר כסף, א"ל פקדון הם בידי ואיני מוכרן לך, א"ל ובשביל כבודך נפיל גורלות אם יעלו בידך והכסף בידי אני מוכרן לך, ואם יעלו העם בידי והכסף בידך איני מוכרן לך, ורוח הקודש צווחת ועל עמי ידו גורל, ועל עונותיו של המן נפל העם בידו והצר המן על הכסף צרה גדולה, ראה המלך שהרע לו על הכסף, א"ל על הכסף רע לך הכסף נתון לך והעם לעשות בו כטוב בעיניך, לעשות בה (לא) היה צ"ל, אלא בו, א"ל המלך אין אתה נזקק אלא להקב"ה שנאמר בכל צרתם לו צר, ועוד כתיב עמו אנכי בצרה. אמר רבי אבא בר כהנא משל אחשורוש והמן למה ד"ד לב' בני אדם אחד יש לו תל בתוך שדהו ואחד יש לו חריץ בתוך שדהו, בעל התל אומר מי יתן לי חריץ זה בדמים, ובעל החריץ אומר מי יתנלי התל הזה בדמים, לימים נזדווגו זה אל זה, א"ל בעל החריץ לבעל התל מכור לי תלך, א"ל טול אותו בחנם ולואי ולואי:

רבנן אמרי אחשורוש היה שונא את ישראל יותר מהמן, מנהגו של עולם של לוקח ליתן ערבון למכור שמא מוכר נותן ערבון ללוקח, ברם הכא כתיב ויסר המלך את טבעתו מעל ידו ויתנה להמן. הכסף נתון לך העץ נתן לך, חושבנא דדין כחושבנא דדין:

ויסר המלך את טבעתו, א"ר אבא בר כהנא גדולה הסרת טבעת יותר ממ"ח נביאים וז' נביאות שנתנבאו לישראל שכלם לא החזירו את ישראל למוטב. שנו רבותינו ממ"ח נביאים וז' נביאות נתנבאו לישראל ולא פחתו ולא הותירו על מה שכתוב בתורה אפילו אות אחת חוץ ממקרא מגלה, מאי דרוש, א"ר חייא בר אבא א"ר יהושע בן קרחה ק"ו ומה מעבדות לחירות אומרים שירה, ממיתה לחיים לא כ"ש, אי הכי הלל נמי לימרו, א"ר יצחק לפי שאין אומרים הלל על הנס שבחוצה לארץ, א"ר נחמן בר יצחק הרי יציאת מצרים נס שבחוצה לארץ וקאמרי, התם כדתניא עד שלא נכנסו לארץ הוכשרו כל הארצות לומר שירה, משנכנסו לארץ לא הוכשרו לומר שירה, רב נחמן (בר יצחק) אמר קריאתה זו הלילא, רבא אמר בשלמא התם הללו עבדי ה' ולא עבדי פרעה, הכא עבדי ה' ולא עבדי אחשורוש, אכתי עבדי אחשורוש אנן:

ויקראו סופרי המלך, שלח להם עם בזוי יש בינינו דומים כמשוגעים חפצים ברעתנו ואומר אבדו גוים מארצו, לעשות נקמה בגוים, וכפויי טובה הם, פרעה קבלם בסבר פנים יפות וזנם בשני רעבון והוציאו עלילה נלכה נזבחה לה' ואנו חוזרים והשאילום כלי כסף וזהב ומרגליות ובגדים וטענו כל אחד ואחד מהם צ' חמורים ולא חזרו ורדו אחריהם בשביל ממונם, והיה להם נביא אחד משה בן עמרם שמו נטל מקלו ולחש עליו והכה בים ויבש, ואיני יודע במה יבשו והעבירן בתוכו נכנס פרעה אחריהם ונשקע הוא וכל חילו, עמלק זקני כתיב ויבא עמלק, מהיכן בא מבלעם, א"ל יש לך זכות אבות אם אין את יכול להם אין כל בריה יכולה להם, מה עשה להם אותו משה היה לו תלמיד אחד יהושע בן נון שמו אכזרי בלא רחמים איני יודע אם בכשפים בא עליהם, מה עשה משה נטל אבן וישב עליה איני יודע מה היה לוחש עד שנפלו עמלקים לפניו, באו לארץ סיחון ועוג גבורי עולם ואיני יודע כמה מהם הרגום, וכן למלכי מדי, וכן לל"א מלכים וכן לסיסרא וסנחריב, ושוב היה להם מלך אחד ושמו דוד והיה מכלה לכל הממלכות ואיש ואשה לא יחיה דוד, עמד בנו ובנה להם בית אחד והיו נכנסים בו ואיני יודע מה היו עושים ויוצאים והורגים כל הבאים עליהם למלחמה, ומתוך טובה יתרה שהיה להם לא חשבו כל אומה ביניהם עד שבא נבוכדנאצר והרג מהם והשליך בקולרין והביאם בינינו ולא הועילו כשפיהם, ואפילו כן לא שנו מעשיהם המכוערים המשחקים עלינו ועל יראתנו ואנו תעובין ביניהם ואינם מתחתנים בנו, ועוד [דברים רבים] שאין אנו יכולים לספר, והפלנו גורל להשמידם ב"ג לחדש אדר, וכשיבאו לידכם האגרות השמידו והשחיתו ולא תשאירו מהם פליטה:

ויכתב ככל אשר צוה המן, המן צוה להשמיד להרוג ולאבד והקב"ה לא צוה שנאמר מי זה אמר ותהי, וגו' ומה צוה ישוב מחשבתו הרעה וכן הות ליה ותלו אותו ואת בניו על העץ, ודכוות ויצו פרעה, פרעה צוה והקב"ה לא צוה כל הבן הילוד ומדלא צוה מה בידך מי זה אמר ותהי, ומה צוה כי ביד חזקה ישלחם, וכן הות ליה ונער פרעה וחילו:

להשמיד להרוג ולאבד, יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה שאמר לא תקח האם על הבנים, ורחמי רשעים אכזרי זה סנחריב שכתוב בו אם על בנים רוטשה. דבר אחר יודע צדיק נפש בהמתו זה הקב"ה שאמר שור או שה אותו ואת בנו לא תשחטו ביום אחד, ורחמי רשעים אכזרי זה המן שאמר להשמיד להרוג ולאבד. אמר רבי לוי ארורים הם הרשעים שהם מעמיקים עצות על ישראל, כל אחד ואחד אומר עצתי יפה מעצתו, עשו אמר שוטה היה קין שהרג את הבל בחיי אביו לא היה יודע שאביו פרה ורבה, אמר אני איני עושה כן אלא יקרבו ימי אבל אבי, פרעה אמר שוטה היה עשו לא היה יודע שאחיו פרה ורבה בחיי אביו, אני איני עושה כן אלא עד דאינון דקיקין תחות כורסי אנא מחנק להון שנאמר כל הבן הילוד וגו', המן אמר שוטה היה פרעה לא היה יודע שהבנות נישאות לאנשים ופרות ורבות, אני איני עושה כן אלא להשמיד להרוג ולאבד, אף גוג עתיד לומר כן שוטים היו הראשונים לא היו יודעים שיש להם פטרון

בשמים, אני איני עושה כן, בתחלה אזדווג לפטרונום ואחר כך אזדווג להם הה"ד יתיצבו מלכי ארץ ורוזנים נוסדו יחד על ה' ועל משיחו, א"ל הקב"ה רשע לי באת להזדווג חייך שאני עוש עמך מלחמה שנאמר ה' כגבור יצא, ואומר ויצא ה' ונלחם בגוים ההם כיום הלחמו ביום קרב:

אסתר – פרק ג – רמז תתרגו

פתשגן הכתב, אנטגרפין דאגרתא, להיות עתידין ליום הזה, אמר רבי לוי עובדי אלילים נבואתן סתומה ואינם יודעים אם להרוג ואם ליהרג, משל לאדם שהיה מהלך בדרך, אמר הלואי יהיה לי חד חמר, עבר עליה חד רומי דילידא חמרתיה, א"ל סב הדין חמר ארים עלך, אמר הא צלותי דאשתמעתי ברם לא שאלת כהוגן או למרכב או למרכיבה. משל לאדם שהיה מפרש בים עבר עליוסער גדול לטבעו, אמר אי קם ליה הדין נחשול אנא מקרב חד עגל, כיון דקם נחשילא אמר לא אמרית ולא כלום, כך היא נבואתן של עובדי אלילים להיות עתידים ליום הזה אם ליהרג אם להרוג, אבל ישראל נבואתן מפורסמת להיות היהודים עתידים ליום הזה וגו':

והמלך והמן ישבו לשתות. אמר ר' חנינא מאן דאמר הקב"ה ותן הוא יותרו מעוהי אלא מאריך רוחיה וגבי דיליה, אמר הקב"ה לשבטים אתם מכרתם אחיכם מתוך מאכל ומשתה שנאמר וישבו לאכל לחם, הרי המן בא ולוקח אתכם מתוך מאכל ומשתה, הה"ד והמלך והמן ישבו לשתות והעיר שושן נבוכה, ואחד מישראל בא והיה הולך לשושן ומבקש ליטרא של בשר או שתי אגודות של ירק והיה פרסי בא וחונקו ואומר לו למחר אני [חונקך] [הורגך] ומבזבז את ממונך, א"ר יצחק דכפר עכו מכדי ומה יוסף שמחל ואמר לא אתם [מכרתם] [שלחתם] אותי הנה ראה עד היכן היא הקנאה מי שאינו מוחל עאכ"ו:

והעיר שושן נבוכה, הפיל הקב"ה בכיה וערבוביא בתוך שושן, אשה הולכת לשטוח פירות נופלת מן הגג ומתה, אדם הולך לשאוב מים מן הבור נופל בו ומת שנאמר והעיר שושן נבוכה:

אסתר – פרק ד – המשך רמז תתרגו

ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, ידע לרפאות את המכה, ידע מאי זה חטא לקו על שאכלו בשולי כותים, משל לבוריון שרגם איקונין של מלך והיו הכל מתכנשין ומסתכלין בו והוא יושב ומפלה את כליו. ד"א ומרדכי ידע את כל אשר נעשה שנתקיים החלום שחלם בשנה השנית למלך אחשוורוש וירא בחלום והנה רעש ורעד חזק מאד וקול בהלה על פני כל הארץ ופחד ורעד על כל יושביה ויסעו שניתנינים גדולים זה לקראת זה למלחמה וירוצו לקולם כל הארץ והנה ביניהם גוי אחד קטן ויקומו כל הגוים על גוי קטן לאבד זכרו מן הארץ והנה היום ההוא יום חשך וערפל לכל העולם ויצר לגוי הקטן מאד ויצעק אל ה' והתנינים נלחמים באכזריות חמה. וירא מרדכי והנה מעין אחד עובר בין שתי התנינים ויפריד בין שניהם מן המלחמה אשר היו נלחמים ויגדל המעין ויהי לנחל שוטף כשטף הים הגדול הולך ושוטף על כל הארץ ויזרח השמש ויאר על כל העולם ויתרומם הגוי הקטן ונעשה שלום ואמת בכל הארץ. דבר אחר ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, אמר יודע אני שנגזר עליהם כליה מיום שזכרו לצלמו של נבוכדנאצר שנאמר זובח לאלהים יחרם. ויקרע מרדכי את בגדיו, רבי פנחס בשם רבי אושעיא אמר שבטים גרמו לאביהם לקרוע שנאמר ויקרע יעקב את בגדיו, והיכן נפרע להם במצרים שנאמר ויקרעו שמלותם, מנשה גרם לשבטים לקרוע לפיכך נקרעת נחלתו חציה בעבר הירדן וחציה בארץ כנען, בנימין גרם לשבטים לקרוע לפיכך נפרע לו בשושן הבירה שנאמר לפיכך ויקרע מרדכי את בגדיו. וילבש שק ואפר אמר רבי אבהו לפי

שתפש אבינו יעקב את השק לפיכך לא זז מבניו עד סוף כל הדורות, אחאב וישם שק (במתניו) [על בשרו], יורם וירא העם והנה השק על בשרו, מרדכי וילבש שק ואפר:

ויזעק זעקה גדולה. אמר ר' חנינא רבה בייה על עלוביא, צעקה אחת הצעיק יעקב לעשו, והיכן נפרע לו בשושן הבירה ויזעק זעקה גדולה, מאי אמר, רב אמר גבה המן מאחשורוש. ורב שימי בר חייא אמר גבה מלכא עילאה ממלכא תתאה, וכי הדיוט היה מרדכי שהיה צווח וכי אין הקב"ה שומע לחישות אלא לצווחות, חנה הרהרה בלבה ושמע הקב"ה לחישתה, שכן הוא אומר וחנה היא מדברת על לבה מה כתיב ואלהי ישראל יתן את שלתך, אלא מרדכי היה צווח ואומר יצחק אבי מה עשית לו הצווחה שצווח עשו לפניך ושמעת קולו וברכת אותו והרי אנו מכורים להריגת חרב, לפיכך ויזעק:

ותתחלחל המלכה מאד, רב אמר שפירסה נדה, והא אנן תנן שהחרדה מסלקת דמים, פחדא מצמית צמית, ביעתותא מרפיא, ור' ירמיה בר אבא אמר שהוצרכה לנקביה, וי"א מעוברת היתה והפילה ושוב לא ילדה, רבי יהודה (בר סימון) אמר במוך היתה משמשת, רבי יהודה בר' סימון אמר דריוש האחרון טהור היה מאמו וטמא מאבי:

ותשלח בגדי הלבביש את מרדכי ולהסיר שקו מעליו ולא קבל, אמר איני מזיז השק עד שיעשה הקב"ה נסים כשעשה לראשונים, ביעקב כתיב וישם שק במתניו, ובאחאב לא תלה לו שלש שנים, וכן ביורם לא כלה שקו רעב משומרון:

ותקרא אסתר להתך, רב אמר התך זה דניאל, ולמה נקרא שמו התך שחתכוהו מגדולתו, איכא דאמרי שכל דברי מלכות נחתכין על פיו. ותצוהו על מרדכי לדעת מה זה ועל מה זה, אמר ר' יצחק בר נפחא שלחה ליה שמא עברו ישראל על חמשה חומשי תורה דכתיב מזה ומזה הם כתובים:

ויגד לו מרדכי את כל אשר קרהו, ברמז היו משיבין זה לזה שיאמר לה עמד אחד מגזע עמלק על ישראל, שאין קרהו אלא עמלק שנאמר אשר קרך בדרך. ויגידו למרדכי את דברי אסתר, ואילו איהו לא אזל, אמר רבי אבא בר כהנא מכאן שאין משיבין על הקלקלה. ויש אומרים כשראה המן להתך נכנס ויוצא בעטו והרגו שאינו נזכר עוד, אמר הקב"ה הואיל והרגו תהא משמשת ברוח הקודש:

כי אם החרש תחרישי, אם את שותקת עכשיו סופך שהקב"ה שותק לך, ואל תהי סוברת שהקב"ה מניחן, שמא את ובית אביך הייתם לישראל במצרים כששטמ נפשות בכוריהן וטבע שונאיהם בים, אלא כשבא עמלק ויחלוש יהושע וגו', וכן לכל דבר ודבר, ואף עכשו רוח והצלה יעמוד ליהודים:

לך כנוס את כל היהודים הנמצאים בשושן, מהו הנמצאים, אותם שאכלו הסעודה שם יצומו. מאי אשר לא כדת כל יום ויום באונס ועכשיו ברצון. וכאשר אבדתי אבדתי כשם שאבדתי מבית אבא כך אני אובדת ממך, ענה מרדכי ואמר לאסתר איני יכול לבטל מגלת תענית שכתוב בה מר"ח ניסן ועד יומין י"ח דלא למספד בהון ואת אמרת גזור תענית בי"ד ובט"ו ובי"ו שקרב עומר התנופה, שלח ואמרה ליה אתה הוא זקנן של ישראל אם אין ישראל בעולם מה המצות יפים אם ישראל אינם למה תורה. ויעבור מרדכי, אמר רבי אלעזר שהעביר יום טוב של פסח בתענית, ושמואל אמר שעבר עורקמא דמיא:

אסתר – פרק ה – המשך רמז תתרגו

ויהי ביום השלישי ותלבש אסתר מלכות, בגדימלכות מיבעי ליה, אמר רבי אלעזר אמר רבי חנינא שלבשתה רוח הקדש. כתיב הכא ותלבש וכתוב התם ורוח לבשה את עמשי. וצומו עלי ואל תאכלו ואל

תשתו, וכי יש אדם צם ואוכל, אלא אתם צמים על שאכלתם ושתינתם מסעודתו של אחשורוש, והמשל אומר הא קורא הא קילא אכלתון קורא לקון בקילא, והיאך היו צמים שלשה ימי לילה ויום ולא היו מתים, אלא שהיו מפסיקין מבעוד יום, ולמה שלשה ימים שאין הקב"ה מניח את הצדיקים בצרה יותר משלשה ימים, וכן הוא אומר ונחבאתם שמה שלשת ימים, וכן אתה מוצא בנינוה (כתוב ביהושע רמז י"ב):

ותלבש אסתר מלכות. ניערה האפר והפשיטה השק והלבישה הקב"ה חיל מן החיל של מעלה, וכן הוא אומר מלכותך מלכות כל עולמים:

ויהי כראות המלך את אסתר המלכה, כיון שראה אותה הפך את פניו שלא יראה אותה והיו מלאכי השרת תולים את פניו שלא בטובתו והוא צווח ווי, ויהי כראות המלך, לפי שהיו הסנורים על עיניו כשראה אותה האירו עיניו והושיט לה השרביט שבידו, ולא היה כח באסתר ליגע בו, ויש אומרים מיכאל משכה והגיעה בראש השרביט, אמר לה המלך אני רואה שאלתך גדולה היא ששמת נפשך למות אם היא עד חצי המלכות ותעש, אמר רבי לוי כיון שהגיעה לבית הצלמים נסתלקה ממנה רוח"ק ואמרה אלי אלי למה עזבתני רחוק מישועתי דברי שאגתי, שמא אתה דן על שוגג כמזיד ועל אונס כרצון או שמא על שקראתיו כלב שנאמר הצילה מחרב נפשי מיד כלב יחידתי, חזר וקראתו אריה הושיעני מפי אריה. אמר רבי יוחנן שלשה מלאכי השרת נזדמנו לה באותה שעה, אחד שהגביה את צוארה, ואחד שמתח שרביטו, וכמה מתחו, אמר רבי ירמיה בר אבא שתי אמות היה והעמידו על שתים עשר, ואמרי לה שש עשרה, רבי יהושע אומר עשרים וארבע, ואמרי לה כ"ח, רב חסדא אמר אבימי ששים, וכן אתם מוצא באמת של בת פרעה, וכן אתה מוצא בשני רשעים שנאמר שני רשעים שברת, אל תקרי שברת אלא שרבת, רבא בר אפיתון אמר משום רבי אלעזר בן שמוע ששמע מרבו ורבו מרבו מאתים:

ומה בקשתך עד חצי המלכות, אמר רבא עד חצי המלכות ולא דבר שחוצץ המלכות, מאי ניהו בית המקדש:

ותאמר אסתר אם על המלך טוב יבא המלך והמן היום. שנו רבותינו מה ראתה אסתר שזימנה את המן רבי אלעזר אומר פחים טמנה לו ללכדו שנאמר יהי שלחנם לפניהם לפח ולשלומים למוקש, רבי יהושע אומר מבית אביה למדה שנאמר אם רעב שונאך (השקהו) [האכילהו] לחם ואם צמא השקהו מים כי גחלים אתה חותה על ראשו וה' ישלם לך, אל תקרי ישלם לך אלא יש לימנו לך, ר"מ אומר כדי שלא (יתן) [יטול] עצה וימרוד, רבי יהודה אומר כדי שלא יכירו בה שהיא יהודית, רבי נחמיה אומר כדי שלא יאמרו ישראל אחות יש לנו בבית המלך ויסחו את דעתם מן הרחמים, ר' יוסי אומר כדי שיהא מצוי לה בכל עת, רבי שמעון בן מנסיא אומר אולי ירגיש המקום ויעשה לנו נס, ר' יהושע בן קרחה אומר הסביר לו פנים כדי שיהרג הוא והיא, רבן גמליאל אומר אחשורוש מלך הפכפך היה, רבן גמליאל אומר עדיין אנו צריכין למודעי, ר' אלעזר המודעי אומר קנאתם במלך קנאתו בשרים, רבא אמר לפני שבר גאון, אביי ורבא דאמרי תרווייהו בחומם אשית את משתיה וישנו שנת עולם ולא יקיצו, אשכחיה רבא בר שילא לאליהו אמר ליה כמאן עבדא אסתר וזמנתיה להמן, אמר ליה ככלהו תנאי וככלהו אמוראי:

ומחר אעשה כדבר המלך. מה ראתה לומר מחר, אלא שכל זרעה של עמלק למדים ליפול למחר, וכן הוא אומר מחר אנכי נצב על ראש הגבעה, ויש אומרים שלא היתה שומעת לו, ואותה שעה אמרה אני עושה קלווסים שלך. א"ר אלעזר אמר ר' חנינא מאי דכתיב וכל זה איננו שוה לי מלמד שכל בית גנזיו של המן הרשע היו חקוקים על לבו, ובשעה שהוא רואה את מרדכי אמר כל זה איננו שוה לי, משום דרואה למרדכי יושב בשער המלך אמר כל זה איננו שוה לי, כדרב חסדא דא"ר חסדא זה בא בפרוזבולי וזה בא בפרוזבוטי,

פעם אחת נתן המלך ממון ושגרם בראשי גייסות לכבוש את המדינה, נטל המן ממון שלו ואכלו ולא נשתייר לו ממון, כשבא להוציא על בעלי מלחמה לא היה בידו כלום, אבל מרדכי חצי של ממון היה בידו, בא המן אצל מרדכי אמר לו לויני ממון זה שבידך אמר לו אין אני מלוך אלא אם כן תמכור נפשך לעבד לי, קבל על נפשו והלוהו, וכתב לו הרי המן עבדו של מרדכי, זבין נפשיה למרדכי בטולמא דנהמא, היינו דאמר ליה מרדכי להמן עבדא דקנה נכסי עבדא דמאן נכסי דמאן:

ורוב בניו. כמה רוב בניו, אמר רב חסדא עשרה מתו, עשרה נתלו, עשרה מחזרין על הפתחים, ורבנן אמרין אותן שמחזרין על הפתחים שבעים שנאמר שבעים בלחם נשכרו, אל תקרי שבעים אלא שבעים. רמי בר אבא אמר כלם ר"ח שנאמר ורוב בניו בגימטריא מאתן וארביסר הוו, אמר רב נחמן בר יצחק ורב כתיב:

אף לא הביאה, לפיכך נצלב, פיו הכשילו שכן הוא אומר בשר האופים אף אני בחלומי ונצלב, א"ר חנינא בר פפא ארבעה הם שפתחו באף ואבדו באף, ואלו הן, הנחש, ושר האופים, וקרח, והמן. נחש מנין שנאמר אף כי אמר וגו', שר האופים אף אני בחלומי, קרח אף לא אל ארץ. המן אף לא הביאה אסתר:

עשו עץ גבוה חמשים אמה והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמשים אמה והיה המן חוזר ומבקש קורה של חמשים אמה ולא מצאה, אלא קורה שהיתה בתוך ביתו לפי שהיה בנו פרשנדתא הגמון בקרדוניה ונטל נסר אחד מתיבותא של נח שהיה ארכו של נסר חמשים אמה שעשה הקב"ה זכרון בעולם שידעו דורות העולם שבא מבול לעולם שכן כתיב זכר עשה לנפלאותיו, וכן כשנהפך סדום הניח זכרון לעולם ותבט אשתו מאחריו ותהי נציב מלח, עד עכשו היא עומדת שיהו הדורות מתנים בשבחו של בורא עולם, ועמד דריוש וקלל להמן ונגע בו קלונו שכן הוא אומר אנש די יהשנא פתגמא דנה יתנסח אע מן היתה וגו', לכך נאמר ובבקר אמור למלך ויתלו את מרדכי ואחר כך אתה נכנס עם המלך לסעודה ואוכל ושותה וערב לך ורואה שונאך צלוב כנגדך ולבך שמח. מה ראה אומר לצולבו, אלא אמר הרי השתא שמכל דבר הקב"ה יכול להצילם, הציל אברהם מן האש, הציל יצחק מן העקדה, יעקב מן המלאך, ומשה מחרב פרעה, ישראל מן הים וכן מכל דבר, ומן הצלוב אינו יכול להציל:

אסתר – פרק ו – רמז תתרגו

בלילה ההוא נדדה שנת המלך. א"ר תנחומא נדדה שנת מלכו של עולם, ורבנן אמרי נדדו עליונים ונדדו התחתונים, רבא אמר נדדה שנת אחשוורוש ממש, נפל מלתא בדעתיה אמר מאי האי דקא זמינתיה אסתר להמן בהדאי דילמא עצתא קא יעצו עלויה דההוא גברא למקטליה, הדר ואמר אי הוה הכי ליכא אינש דרחים לי ומודע לי אמר דילמא איכא אינש דעבד בי טיבותא ולא פרעתיה, מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות. א"ר שמעון בשעה שאמר המן לאחשוורוש לאבד את ישראל, אמר לו אין אנו יכולים שאין אלקיהם עוזבם כל עיקר, והיה מטריח על אחשוורוש ימים ולילות, אמר לו הואיל וכך הוא נמלך בחכמים ובחרטומים, אמרו כלם בפה אחד אם אתה מאבד את ישראל אין העולם מתקיים שנאמר אם לא בריתי וגו', ולא עוד אלא שעובדי אלילים נקראו נכרים שנאמר וגם אל הנכרי, וישראל נקראו קרובים שנאמר לבני ישראל עם קרובו, ויש אדם רשאי ליגע בקרובו של מקום, אמר להם המן והלא נבוכדנאצר החריב את ביתו ושרף את היכלו והגלה את ישראל לבבל ולא היה יכול לעשות בו כליה, שנאמר ויאמרו לא יראה יה, כיון שאמר לכם כענין הזה מיד קבלו ממנו וכתבו אגרות וחתמוהו ונתנו לו, והיה המן מהלך וכל שרי המלכות באים אחריו ומרדכי בא לפניו ופגע בשלשה תינוקות יוצאים מבית רבן, אמר להם מרדכי אמרו לי פסוקים, פתח הראשון ואמר אל תירא מפחד פתאום וגו'. פתח השני ואמר עוצו עצה ותופר

וגו'. פתח השלישי ואמר ועד זקנה אני הוא וגו'. מיד צחק מרדכי. אמר המן למרדכי, מה אמרו לך תינוקות הללו וצחקת, אמר ליה בשורות טובות בשרוני, מיד כעס המן בלבו ואמר איני שולח יד תחלה אלא בתינוקות הללו, א"ר יצחק (בר) נפחא בעלילה גדולה בא המן על ישראל שנאמר ובמלאת הימים האלה עשה המלך לכל העם הנמצאים בשושן, אין העם האמור כאן אלא ישראל, אמר המן לאחשורוש אלקיהם שונא זמה הוא העמיד להם זונות ועשה להם משתה וגזור עליהם שיבאו ויאכלו וישתו ויעשו כרצונם שנאמר לעשות כרצון איש ואיש מי שירצה יבא ומי שלא ירצה לא יבא כדי שלא יהא פתחון פה למדת הדין לומר בעל כרחם הביאום. עמד מרדכי ומיחה בידם, הניחו דברי מרדכי והלכו לאותה משתה י"ח אלף ותקמ"ד, עמד השטן והשטין עליהם ואמר לפני הקב"ה רבש"ע עד מתי תדבק באומה זו שהם מפרישים עצמם ממך אבד אותם בזמן הזה, אמר לו ותורה מה תהא עליה, אמר ליה רבש"ע תסתפק בעליונים, אף הקב"ה השוה דעתו באותה שעה, אמר הקב"ה אומה זו שבשבילה רבות אנחותי בכל יום אשביתה מאנוש זכרם, מיד אמר הקב"ה הביאו לי אגרות ואכתוב עליהם כליה, מיד הלך השטן להביא מגלה, כשראה תורה כך יצאת לפני הקב"ה בבגדי אלמנות ונתנה קולה בבכי ולקול בכיתה צעקו מלאכי השרת שנאמר הן אראלם צעקו חוצה, אם ישראל בטלים אנו למה נצרכין בעולם, כיון ששמעו חמה ולבנה כך חגרו שקים ונתנו קולם בבכי שנא' שמש וירח קדרו, ושמים וארץ נתאבלו שנאמר אלביש שמים קדרות. [עמד אליהו] ואמר יבטלו ישראל שחוזרים ממקום למקום ללמוד תורה ומשתעבדים על השבת ועל המילה ועל המצות, מיד רץ אליהו ז"ל בבהלה אל צדיקי עולם ואצל נביאים הראשונים, ואמר להם שמים וארץ וכל צבא השמים בוכים במר נפש וכל העולם כלו אחזתו חיל כיולדה ואתם יושבים ודוממים, אמרו לו מפני מה אמר להם מפני שאכלו ושתו ממשתה אחשורוש והושלמו ישראל לטבח ולמחות שמים מן העולם אמר משה לאליהו כלום יש אדם כשר בדור, אמר לו יש אדם אחד בהם ומרדכי שמו, אמר להם הודיעו שיעמוד הוא משם ואנחנו מכאן בתפלה ובתחנונים, אמרו לו רועה נאמן כבר כתבו אגרות של כליה על צאנך וכבר היא חתומה, מיד א"ל משה לאבות העולם אם בטיט היא חתומה רחמים נשמעים ואם בדם היא חתומה מה שהיה יהיה, מיד בא אליהו ז"ל אצל מרדכי והודיעו ומרדכי ידע את כל אשר נעשה, מה עשה מרדכי קבץ כל תינוקות של בית רבן וענה אותם מלחם ומים והלבישם שקים והושיבם על אפר והיה צווח ובוכה עמהם ביום ובלילה. והמן נתיעץ באוהביו:

ותאמר לו זרש אשתו וכל אוהביו. אמר רבי אלעזר א"ר יהושע בן לוי שלש מאות וששים וחמשה בעלי עצה היו לו לאותו רשע ולא היו יודעים עצה כזרש אשתו, אמרה לו אם יהודי הוא אם תפילה לכבשן האש כבר עלו חנניה מישאל ועזריה, תשליכהו לגוב אריות כבר עלה דניאל מתוכו, תאסרהו בבית האסורים כבר יצא יוסף מתוכו. אם במדבר תגלהו במדבר פרו ורבו, אם תנקר עיניו רבים המית שמשון אחרי כן, אלא ותלהו על העץ. תניא עץ ארכו חמשים אמה, רחבו שנים עשר אמה וזרת, וחשב בדעתו שבזמן קריאת שמע יתלה את מרדכי, בשעה שהכינו מדדו ונפל עליו, השיבו גבריאל ואמר נאה העץ לעצמך מתוקן לך מששת ימי בראשית, באותה שעה הלך ומצאו למרדכי שהיה יושב בראש התינוקות ושקים במתניהם וסופדים ובוכים ופקד אות ומצאם שנים ועשרים אלף, מיד השליך בצוארם חבלים ושלשלאות של ברזל והפקיד עליהם שומרים ואמר הללו אני הורג תחלה ואחר כך אני תולה את מרדכי, באו אמותיהם של תנוקות מביאין להם לחם ומים ואמרים להם אכלו ושתו קודם שתמותו, והם נשבעים בחיי מרדכי רבינו ומניחי ידיהם על ספריהם ואומרים בתעניתנו נמות, וכל אחד גולל ספרו ומניחו על לבו, וכיון שעבר שתי שעות בלילה נשמעה בכיתן במרום ותפלתן של אבות, אמר הקב"ה מלאכי השרת בכית קטנים אני שומע כגדיים וטלאים (וכקטני בני אדם), אמר משה לפני הקב"ה לא גדיים ולא כבשים אלא קטני עמך ישראל שיושבים בתענית היום שלשה ימים ושלשה לילות ואסורים בחבלים ובשלשלאות

ולמחר נשחטין כגדיים וטלאים ולב אויב שמח ומחרף ומנאץ ומכחישים את תורתך. מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה עליהם ושבר את החותמות וקרע את האגרת והפר עצתו והשיב מחשבתו של המן בראשו:

דבר אחר בלילה ההוא נדדה. שנת אבות העולם ממערת המכפלה שכן כתיב הליל ברוש כי נפל וגו', ואין ראש אלא אברהם שהיה ראש לאבות, בו בלילה נדדה שנת משה ואהרן שנאמר קול יללת הרועים וגו', בו בלילה נדדה שנת ישראל והיו בוכים ומספידים שנמכרו להמן לטבח, בו בלילה נדדה שנת מרדכי שהיה מתירא מפני המן שאמר למחר אני צולבו. בו בלילה נדדה שנת מלאכי השרת שנאמר הן אראלם צעקו חוצה, וכן כתיב נדדה שנת המלך זה מלכו של עולם, וכי שינה יש לפניו אלא כשישראל חוטאים עושה עצמו כישן שנאמר למה תישן ה', וכשעושים רצונו הנה לא ינום ולא יישן, רבי חמא בר גוריון אמר כל בעלי שינה לא טעמו שינה כל אותה הלילה. אסתר היתה עסוקה בסעודתו של המן, מרדכי עסוק בשקו ובתעניתו, המן היה עסוק בקורתו, אמרו ישראל רבש"ע כתבת בתורה איש כי ימות וכן אין לו, ואני להשמיד ולהרוג ולאבד, אמרו כל הדין ממונא למאן הוא ליפתח תרעא וליעול וליסב כל כל מאן דבעי, באות שעה אמר הקב"ה למלאך שממונה על השינה בני בצרה והרשע הזה ישן על מטתו לך ונדוד את שנתו, באותה שעה ירד המלאך ונדד שנתו של אחשורוש וחבטו בקרקע שס"ה פעמים, והיה המלאך עומד על גבו ואמר כפוי טובה כפוי טובה עמוד ועשה טובה למי שעשה אתך טובה. מיד ויאמר להביא את ספר הזכרונות. עשרת בניו של המן היו סנקתדרין של אחשורוש, כיון שבאו לזכותו של מרדכי היו מדלגים והיו הכתבים פורחים מקמנטרא לקמנטרא, ובאים ונתנים לתוך חיקו של אחשורוש, והיו קורין אין כתיב כאן אלא ויהיו נקראים, מאליהם היו נקראים, ר' יעקב בשם ר' חנינא אמר אל תתמה ומה להטיל שלום בין שבט לשבט היה הגורל מדבר דכתיב על פי הגורל תחלק נחלתו, ליתן חיים לאומה שלמה על אחת כמה וכמה, ויש אומרים אליהו ז"ל בא וכתבן שנא' וימצא ואין אומרים וימצא אלא לדבר האבוד שנא' או מצא אבדה. א"ר יהושע בן אלעאי כל אותה הלילה היה אחשורוש רואה המן על גביו וחרבו שלופה בידו ומעביר פורפירון מעליו ועטרה מעל ראשו ומבקש להרגו, הוה מתערך ואמר דין בחלמא או חזווא הוא, עד היכן, עד ויאמר המלך מי בחצר:

ויאמר המלך מי בחצר. וכי בכל יום היה שואל כך, אלא אמרו לו המן בחצר, אמר אין פה חלום בלא אמת: וימצא כתוב כתב מיבעי ליה, א"ר יצחק נפחא מלמד ששמי מוחק וגבריאל כותב. א"ר יוסי דרש ר' שמלאי ומה כתב זכותם של מטה אינו נמחק, כתב של מעלה על אחת כמה וכמה. לא נעשה עמו דבר, תנא לא מפני שאוהבין הם את מרדכי אלא מפני ששונאים את המן. על העץ אשר הכין לו, תנא לו הכין:

אסתר – פרק ו – רמז תתנח

בלילה ההוא. ארבעה פעמים כתיב בלילה ההוא וארבעתם היו בליל פסח, שתים ביד בניה של רחל, ושתים ביד בניה של לאה, היינו דכתיב וללבן שתי בנות שהיו שקולו זו כזו, מכת בכורות ומפלת סנחריב ביד בניה של לאה, ומפל גדעון והמן ביד בניה של רחל, בסנחריב כתיב ויצא מלאך ה' ויך במחנה אשור, הציץ רבשקה על החומה ושמע שהיו קוראי את ההלל ואמר לסנחריב חזור לאחוריך כי נסים יעשה להם בזו הלילה, והיה מבזה על הדברים דכתיב ינופף ידו הר בת ציון. ד"א זה לילה שנגלה הקב"ה לאברהם ויוצא אותו החוצה. ד"א זה לילה של סיסרא דכתיב הכוכבים ממסלותם:

ויאמר המן בלבו, ויאמר עשו בלבו (כתוב בשמואל ברמז ע"ח):

למי יחפוץ המלך לעשות יקר יותר ממני. מי גדול ממני, מי מכובד ממני, כל מה שאני שואל לעצמי אני שואל, כיון שהזכיר הכתר נשתנו פניו של מלך אמר זהו שראיתי בחלום שהיה מבקש להרגני, כשראה המן כך לא הזכיר הכתר, וחזר ואמר ונתון הלבוש והסוס. אמר לו מהר קח את הלבוש ואת הסוס כאשר דברת ועשה כן למרדכי, אמר לו מנומרדכי, אמר לו היהודי, א"ל טובא מרדכי איכא ביהודאי, אמר לו היושב בשער המלך, אמר לו איהו סגי ליה בחדא דיסקרתא אי נמי בחד נהרא, אמר לו אל תפל דבר מכל אשר דברת, באותה שעה נבהל המן, עליו אמר שלמה עוונותיו ילכדונו את הרשע, היה סבור שהיה שואל לנפשו ולא שאל אלא למרדכי, עליו אמר דוד חטאת פימו דבר שפתימו, אמר לו המן בבקשה ממך אל תעשה אותי שחוק בכל המדינות, האיש הזה אשר אתה רוצה לכבדו שונאי הוא שירדתי עמו בפרוזבוטים ואני ראוי לכבדו והצלוב התקנתי ובאתי ונכנסתי לשאול אותו ממך ואתה מבקש לגדלו עלי, אמר לו עד מתי אתה מרבה קנאה לפני, אותה שעה הלך המן ונכנס לבית גנזי המלך ונטל הלבוש וגדולי המלכות עמו ומשך את הסוס ולא מבשר את מרדכי, כיון שראהו מרדכי אמר רואה אני שהרשע הזה בא להרגני, אמר לתלמידיו ברחו לכ שלא תכוו בגחלתי, אמרו בין מחי בין ממית עמך אנו, מה עשה נתעטף בטליתו ועמד להתפלל, אתא האי רשיעא יתיב ליה גביהון, אמר להון במה אתון עסיקין, אמרו ליה במצות העומר שהיו ישראל מקריבים בבית המקדש, אמר להון ומה הוא ההוא עומרא דכסף או דדהב דחטין או דשעורין, אמרו ליה דשעורין, אמר להון ובכמה הוא טימי דידיה בעשרים קנטרין או בעשרה קנטרין, אמרין ליה סגין בעשרה מנין, אמר להון קומון דנצחון עשרתי מנכון עשר אלפין קנטרין דכספא ולעשרתי בנוי, כיון דשמעת אסתר כן אפיקת כרוז לא תפתח חנות בשוקא אלא כל עמא יפקון להדין אמבוהא דיהודאי דהוא נפיק למצלבא, וכיון דחסל ממצליה אמר ליה לבוש הדין לבושא, אמר ליה מה את מבזי מלכותא אית בר נש לביש לבושא דמלכא דלא סחי, שדרה אתר אסרתינהו לכלהו בי בני ולכולהו אומני, עייל איהו לבי בני ואסחי, אזל ואייתי זוגא מביתיה ושקיל מזייה, בהדי דקא שקיל אתנגיד ואתנח, אמר ליה אמאי קא מתאנחת, אמר ליה ווי ליה לההוא גברא דהוה חשיב למלכא מכולהו רברבי השתא אישוי בלנאי וספר, אמר ליה רשע לאו ספר דכפר קורינוס הוית ואלין אינון מספריא דידך, תנא המן ספר דכפר קרינוס הוה כ"ב שנה, בתר דנקט למזייה אלבשיה, אמר ליה סוק רכיב, אמר ליה לא יכילנא דכחיש חילאי מתעניתא, אמר ליה קום דאנא מאיך קודלי ואת דריס עלאי וסליק, סליק בעט ביה, אמר ליה ולא כתיב נפול אויבך אל תשמח, א"ל הני מילי ישראל אבל בדיך ואתה על במותימו תדרוך, כיון שרכב על הסוס התחיל לקלס להקב"ה ארוממך ה' כי דליתני וגו' ה' אלקי שועתי אליך ותרפאני וגו', תלמידיו מה היו אומרים זמרו לה' חסידיו והודו לזכר קדשו כי רגע באפו חיים ברצונו בערב ילין בכי ולבקר רנה, אותו רשע מה היה אומר ואני אמרתי בשלוי בל אמוט לעולם וגו', אסתר מה היתה אומרת אליך ה' אקרא ואל אדני אתחנן מה בצע בדמי ברדתי אל שחת היווך עפר היגיד אמתך, ישראל מה היואומרים שמע ה' וחנני ה' היה עוזר לי הפכת מספדי למחול לי פתחת שקי ותאזרני שמחה, א"ר פנחס בקריאת שמע היה עסוק, (ולא הספיק לומר) (ורוה"ק אומרת) למען יזמרך כבוד ולא ידום וגו':

ויקרא לפניו ככה יעשה לאיש אשר המלך חפץ ביקרו, כי קא נקיט ואזיל בשבילא דבי המן חזיתיה ברתיא דקיימא באגרא, סברא האי דרכיב אבא והאי דמסגי קמיה מרדכי, שקלא עציצא דבית הכסא שדייה ארישיה, דלי עיניה וחזיתיה, כיון דחזאי דאבוה הוא נפלא מאיגרא לארעא ומתה, היינו דכתיב וישב מרדכי אל שער המלך, אמר רב ששת לשקו ולתעניתו, והמן נדחף אל ביתו אבל מבתו, וחפוי ראש ממה שאירע לו:

ויספר המן לזרש אשתו ולכל אוהביו וגו', קרי להו אוהביו וקרי להו חכמיו, א"ר יוחנן כל האומר דבר חכמה אפילו באומות העולם נקרא חכם, אמרי ליה אם משאר שבטי קאתי יכילת ליה, ואם משבט יהודה ואפרים ומנשה ובנימין קא אתי לא יכילת ליה. יהודה דכתיב ידך בעורף אויביך. אפרים ובנימין ומנשה דכתיב לפני אפרים ובנימין ומנשה עוררה את גבורתך:

כי נפול תפול לפניו. דרש ר' יהודה בר אלעאי שתי נפילות הללו למה, אמרו לו אומה זו משולה לכוכבים ומשולה לעפר, כשהם יורדים יורדים עד עפר, וכשהם עולים עולים עד הכוכבים, אם מזרע היהודים. כשיעצנו לו לצלבו לא היינו סבורים שהיה מן המיחדים להקב"ה, אבל עכשו שהוא מזרע היהודים מאותם שנפלו לכבשן האש ונצולו ומאותם שנפלו לגוב אריות, לא תוכל לו:

עודם מדברים עמו. אמרה אסתר יודעת אני שהוא דוכס ובניו איסטרטיגין בכל העולם, אלא עד שלא יכתוב להם אגרות וימרדו על המלך עד שלבו מטורף. ויבהילו להביא את המן מלמד שהביאוהו בבהלה:

אסתר – פרק ז – המשך רמז תתרגח

כי אין הצר שוה בנזק המלך. אמרה לו צר זה אינו שוה בנזק המלך קטלה לושתני ואיקני בה בדידה למקטלה. ויאמר המלך אחשורוש ויאמר לאסתר המלכה, ויאמר ויאמר למה לי, א"ר אבהו בתחלה על ידי מתורגמן, כיון דאמרה ליה בת מלכים אני ומשאול קא אתינא, מיד ויאמר לאסתר המלכה (במלכים ברמז ר"כ):

איש צר ואויב. צר לעליונים וצר לתחתונים, אותה שעה עלתה חמתו של מלך והיה השטן מבעיר בו וירד לגנת הביתן והיו בניו של המן מקצצין את האילנות והיתה עוד חמתו בוערת בו. איש צר ואויב, אמר רבי אלעזר מלמד שהיתה מחוה כנגד אחשורוש, בא מלאך וסטר ידה כלפי המן:

והמלך קם בחמתו וגו' והמלך שב מגנת הביתן, מקיש שיבה לקימה מה קימה בחמה אף שיבה בחמה, אדאזיל אשכחינהו למלאכי השרת אידמו לגברא דקיימי ומעקרי לאילני, אמר להון מאי עבידתייכו אמרו ליה דפקדינן המן, אתא לביתא. והמן נופל נפל מבעי ליה, א"ר אלעזר מלמד שבא מלאך והפילו עליה אמר ווי מביתא ווי מברא, אמר (לה) דין שקנא לאשתו להרוג ולאבד הלא לבא עליה:

אסתר – פרק ז – רמז תתרגט

ויאמר חרבונה, אמר רבי חמא בר חנינא אף חרבונה הרשע באותה עצה היה, כיון שראה שלא נתקיימה עצתו מיד ברח היינו דכתיב וישלך עליו ולא יחמול מידו ברוח יברח. רב אמר חרבונה זכור לטוב, ויש אומרים באותה שעה בא אליהו ז"ל ונדמה לחרבונה, אמר אדוני המלך יש עץ אחד בביתו מבית קדש הקדשים גבוה חמשים אמה יצוה המלך לתלותו, לקיים מה שנאמר יתנסח אע מן ביתיה וזקיף יתמחי עלוהי, ולקח המלך כל אשר להמן ונתן לאסתר לקיים מה שנאמר וביתיה נולי יתעביד על דנא. ויאמר חרבונה, אף חרבונה שונאו של מרדכי היה ומחייב להמן, על זה נאמר נפל שור הבא שוחטין, אמר חרבונה וכי הרעה הזאת בלבד עשה לך הוא היה עם בגתן ותרש באותה עצה, תדע לך שכן היה שמיד כשהודיעך מרדכי הדבר מיד שטמו והכין לו צליב והנה הוא בביתו של המן, מיד אמר המלך תלוהו עליו:

ויתלו את המן, קרא הקב"ה לעצים אמר מי ראוי מכם שיתלה המן עליו. תאנה אמר ממני היו מביאים בכורים ונמשלו בי ישראל שנאמר כבכורה בתאנה וגו'. גפן אמר גפן ממצרים. רמון כפלח הרמון. אגוז אל

גנת אגוז. אתרוג וגל ארבעה מינים ולקחתם לכם. תפוח כתפוח בעצי היער, ארז כארז בלבנון ישגה. באותה שעה קפץ קוץ לפני הקב"ה אמר רבון העולמים כל מה שבראת בעולמך לכבודך בראת ואלו כלם כבר מצאו להם זכות שלא לחנם נבראו, ואני למה אני בעולמך, אלא יתלה קוצץ בן קוצץ על הקוץ, יבא מין אצל מינו דכתיב והיו עמים משרפות סיד, וכתוב ובליעל כקוץ מונד כלהם, מיד קבל ממנו הקב"ה ותלאוהו עליו ובניו עמו. באות שעה קרא אותו רשע לעבדיו לפח גזר הנגר ולבעל גור ואמר להם בחרו לי עץ גבוה חמשים אמה כדי שיראה בכל המדינה, אמרו לו היכן נמצא עץ של חמשים אמה אלא בבירה שלך, מיד עמד והחריב אכסדרה שלו ונטלו קוץ מונד משם והביאוהו, ומפני מה חמשים אמה כדי שיתלה הוא ועשרה בניו עליו, בוא וראה היכן היו צלובים בו, תן לכל אחד ואחד שלשה אמות וזרח הרי לי בניו ל"ה אמות, ושלשה אמות וזרת להמן עצמו ובין נבלה ונבלה זרת ואצבע הרי מ"ג אמות וזרת, ושלשה אמות שנטע תחת הארץ ושתי אמות וזרת להמן עצמו ובין נבלה ונבלה שלא יבא הכלב או חיה ויאכל מהם הרי מ"ט אמות, ואמה אחת הניחו על ראשו של המן הרשע שלא יבא העוף ויאכל ממנו הרי חמשים אמה, וכיון שהחריב אכסדרה שלו ונטל את הקוץ מדד נפשו עליו. והשיב לו גבריאל ואמר נאה לך העץ מוכן לך מששת ימי בראשית. וירד אצל אחשורוש ונדד שנתו. וחמת המלך שככה שתי שכיכות הללו למה, אחת של מלכו של עולם ואחת של אחשורוש. איכא דאמרי אחת של אסתר ואחת של ושתי:

בשלשה עשר לחדש שנים עשר הוא חדש אדר, ביום השלישי במזל אריה ואריה מלך על כל בהמה לכל מקום שהוא רוצה הופך את פניו להשמיד ולהרוג, שנאמר ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים:

כי כתב אשר נכתב בשם המלך, א"ל בתורה בנביאים בכתובים מצינו שההדיוט מזכיר שמו שני פעמים כו' (כתוב במלכים ברמז קס"ז):

ואל היהודים ככתבם וכלשונם, מה לשונם לא נשתנה אף כתבם לא נשתנה (כתיב בעזרא בפסוק הוא עזרא עלה מבבל):

אסתר – פרק ח – המשך רמז תתרנ"ט

ומרדכי יצא מלפני המלך. אמר רבי בנימין בר יפת אמר ר' אלעזר כתיב לכלם נתן לאיש חליפות שמלות, אפשר דבר שנצטער אותו צדיק בו יכשל בו, דאמר רבא בר מחסיא אמר רב חמא בר גוריא אמר רב לעולם אל ישנה אדם את בנו ממנהג שאר בניו שבשביל משקלשני סלעים מילת שהוסיף יעקב ליוסף נתקנאו בו אחיו ונתגלגל הדבר וירדו אבותינו למצרים, עבד ביה איהו מלתא בבנימין כי היכי דקני ביה אחיו, אלא רמז לו שעתיד לצאת ממנו בן שיוצא בחמשה לבושים של מלכות ומנו מרדכי שנאמר ומרדכי יצא וגו':

ליהודים היתה אורה. אמר? רב אורה זו תורה וכן הוא אומר כי נר מצוה ותורה אור. שמחה זה יום טוב וכן הוא אומר ושמחת בחגך. ששון זה מילה וכן הוא אומר שש אנכי על אמרתך. ויקר אלו תפלין שברא וכן הוא אומר וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך. ותניא רבי אליעזר הגדול אומר אלו תפלין שבראש. רבי פנחס אמר מרדכי מלך על ישראל שנאמר ומרדכי יצא מלפני המלך וגו'. מה מלך לובש פורפורין אף מרדכי כן. מה מלך לובשעטרה כלולה אף מרדכי כן, מה מלך מוניטין שלו יוצא בכל המדינות אף מרדכי כן, ומה היתה מוניטה שלו, מרדכי מכאן ואסתר מכאן, מה מלך אימתו בכל המדינות אף מרדכי כן כי נפל פחד מרדכי עליהם. כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות שיצא לו מוניטון בעולם (בתוב ביהושע ברמז י"ח):

אסתר – פרק ט – המשך רמז תתרגט

ואת פרשנדתא. אמר רבי אחא דמן יפו עשרת בני המן ועשרת צריך לאמרם בנשימה אחת, מאי טעמא, כולהו בהדי הדדי נפקי נשמתיהו. אמר רבי יונה אמר רביזירא וי"ו דויזתא צריך לממתחא בזקיפא מ"ט כולהו עשרה בחד זקיפא אזדקיפו. אמר רבי חנינא בר פפא דרש רבי שמלאי איש כפר תמרתא כל השירות כלם אריח על גבי לבנה ולבנה ע"ג אריח, חוץ משירה זו שהיא אריח על גבי אריח ולבנה ע"ג לבנה, מ"ט אמר רבי אבהו כדי שלא תהא תקומה למפלתן של רשעים (כתוב ברמז כ"ב בפסוק מלך יריחו אחד). ויש אומרים עשרת בני המן ומלכי כנען אריח על גבי אריח ולבנה ע"ג לבנה, מאי כדון למצוה או לעכב, אמר רבי יוסי בר חנינא בר אחוי דאושעיא נהיר את כד הוינא קיימי קמי חנותא דרב אושעיא חביבך עבר רבי אבא בר זבדא ושאלין ליה ואמר לעכב. בשושן הבירה הרגו זה אחד מעשרה ק"ו שבתורה:

מה בקשתך עוד ותעש, א"ר אלעזר מלמד שבא מלאך וסטרו על פיו:

שנו רבותינו מגלה נקראת בי"א בי"ב בי"ג בי"ד בט"ו לא פחות ולא יותר. כרכים המוקפים חומה מימות יהושע בן נון קורים בחמשה עשר, ועיירות גדולות בארבעה עשר, אלא שכפרים מקדימים ליום הכניסה חכמים הקילו עליהם כדי שיספקו מים ומזון לאחיהם שבכרכים, והיכא רמיזא, אמר רב שמן בר אבא אמר רבי יוחנן אמר קרא לקיים את ימי הפורים באלה בזמניהם זמנים הרבה תקנו להם, האי מיבעי ליה זמנו של זה לא כזמנו של זה, אם כן לימא קרא זמנם מאי זמניהם, ש"מ תרתי, ואימא זמנים טובא, זמניהם דומיא דזמנם מה זמנם תרתי אף זמניהם תרתי, ואימא תריסר ותליסר, שלשה עשר זמן קהלה לכל הוא ולא צריך קרא. ואימא שיתסר ושיבסר, אמר קרא ולא יעבור, אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן זו דברי רבי עקיבא סתימתאה, אבל חכמים אומרים בזמן הזה הואיל ומסתכלים בה אין קורים אותה אלא בזמנו. תניא נמי הכי אמר רבי יהודה אימתי בזמן שהשנים כתקנן וישראל יושבים על אדמתם, אבל בזמן הזה הואיל ומסתכלים בה אין קורין אותה אלא בזמנה. כרכים המוקפים קורים בט"ו, מנא הני מילי אמר רבא אמר קרא על כן היהודים הפרזים מדפרזים בי"ד מוקפים בט"ו. ואימא פרזים בי"ד ומוקפים בי"ד ובט"ו, אי כתיב ארבעה עשר וחמשה עשר כדקאמרת, השתא דכתיב את יום ארבעה עשר לחדש אדר ואת יום חמשה עשר בו הני בי"ד והני בט"ו, ואימא פרזים בי"ד מוקפים אי בעי בי"ד ואי בעי ט"ו, אמר קרא בזמניהם זמנו של זה לא זמנו של זה. מוקפים חומה מימות יהושע בן נון מ"ט, יליף פרזי פרזי, כתיב הכא היושבים בערי הפרזות וכתוב התם לבד מערי הפרזי. מדינה ומדינה, לחלק בין מוקפין חומה מימות יהושע בן נון לאין מוקפין. ועוד לחלק בין שושן לשאר עיירות. משפחה ומשפחה, אמר רבי יוסי בר חנינא להביא משפחות כהונה ולויה שמבטלים עבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה. אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כלם מבטלים מעבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה, מכאן סמכו של בית רבי שהיו מבטלים תלמוד תורה ובאים לשמוע מקרא מגלה. אמר רב יהודה אמר שמואל כהנים בעבודתם ולוים בדוכנם וישראל במעמדם כלם מבטלים מעבודתם ובאים לשמוע מקרא מגלה, קל וחומר מעבודה מה עבודה שהיא חמורה מבטלים, תורה של יחיד שהיא קלה על אחת כמה וכמה:

שמחה ומשחה וי"ט, תני רב יוסף שמחה מלמד שאסור בהספד, משחה מלמד שאסור בתענית, ויום טוב מלמד שאסור בעשית מלאכה. רבה בריה דרב אמר הס פד ותעניות קבילו עליהו, מלאכה לא קבילו

עליהו דמעיקרא כתיב שמחה ומשתה ויום טוב ולבסוף כתיב לעשות אותם ימי משתה ושמחה, ואלו יום טוב לא כתיב:

לקיים את אגרת הפורים הזאת השנית. אמר רב יהודה אמר שמואל בתחלה בשושן ולבסוף קבעוה בכל העולם כלו, אמר רב שמואל בר רב יצחק שלחה להם אסתר לחכמים קבעוני לדורות, שלחו לה קנאה את מעוררת עלינו לפני עובדי אלילים, שלחה להם כבר כתובה אני על ספר דברי הימים למלכי מדי ופרס, תניא רבי אליעזר אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה שנאמר ויאמר המן בלבו. רבי עקיבא אומר אסתר ברוח קדש נאמרה ותהי אסתר נושאת חן בעיני כל רואיה. רבי יוסי בן דורמסקית אומר אסתר ברוח הקדש נאמרה ויודע הדבר למרדכי. רמ"א אסתר ברוח הקדש נאמרה שנאמר ובבזה לא שלחו את ידם, א"ר יהודה אמר שמואל אי הואי התם הוה אמינא מלתא דעדיפא מכלהו קיימו וקבלו היהודים, קיימו למעלה מה שקבלו למטה, אמר רבא כולהו אית להו פירכא לבר מדר"י א"ש דלית ליה פירכא, דר' אליעזר סברא הוא דלא הוה איניש דחשיב למלכא כוותיה וכי קא מפיש אדעתא דנפשיה קאמר, דרבי עקיבא דילמא כרבי אלעזר שכל אחד ואחד נדמה לו כאומתו, דרבי יוסי בן דורמסקית דילמא כרבי חייא בר אבא דאמר בגתן ותרש שני טרסיים היו מספרין בלשון טרסי, דרבי מאיר דילמא פריסתקא שדור אלא דשמואל ודאי לית ליה פרכא. אמר רב אבינא ואיתימא רב נחמן בר יצחק היינו דאמרי אינשי טבא חדא פלפלתא חריפא ממלא צנא דקרי, רב יוסף אמר מהכא וימי הפורי האלה לא יעברו מתוך היהודים, רב נחמן בר יצחק אמר מהכא וזכרם לא יסוף מזרעם:

ומשלוח מנות איש לרעהו. תני רב יוסף שתי מנות לאדם אחד. ומתנות לאביונים שתי מתנות לשני בני אדם. רבי יהודה נשיאה שדר ליה לרבי אושעיא אטמא דעגלא תילתא (וגרבא) [ולגין] דחמרא, שלח ליה קיימת בנו רבינו ומתנות לאביונים, הדר שלח ליה [חד עיגל וחד גרב דחמר שלח ואמר לי] קיימת בנו רבינו ומשלוח מנות איש לרעהו, רבה שדר ליה למרי בר מר בידיא דאביי מליא טסקא דקשבא ומלא כסא קמחא דאבישונא, אמר אביי השתא אמר מרי אי חקלאה מלכא להוי דקולא מצואריה לא נחית, הדר ושדר ליה איהו מלא טסקא זנגבילא ומלא טסקא פלפלי אריכתא, אמר אביי השתא אמר מר אנא שדרית ליה חליא ואיהו שדר לי חורפא, אמר אביי כי נפקי מבי מר הוה שבענא, כי מטא להתם קריבו לי שתין צעי משתין מיני קדרה ואכלי בהון שתין פלגא והוה בשולא בתרא דהו קרי ליה צלי קדר ובעי דאיכסיסיה לצעא אבתריה. אמר אביי היינו דאמרי אינשי כפין עניא ולא ידע אי נמי רווחא לבסומי שכיחא. אביי בר אבין ורב חנינא בר אבין מחלפי סעודתייהו להדדי. אמר רבא מיחייב איניש לבסומי בפוריא עד דלא ידע בין ארור המן לברוךמרדכי, רבא ורבי זירא עבדי סעודת פורים בדי הדדי עד דאיבסוס, קם רבא שחטיה לרבי זירא, למחר בעא רחמי עליה ואחייה, לשנה אמר ליה ניתי מר נעביד סעודת פורים, אמר ליה לאו כל שעתא ושעתא מתרחיש ניסא. אמר רבא סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא מ"ט יום משתה ושמחה כתיב, רב אשי הוה יתיב קמיה דרב כהנא נגה ולא אתו רבנן א"ל מ"ט לא אתו רבנן א"ל דילמא טרידי בסעודת פורים, א"ל הוה אפשר להו למיכלה מאורתא, א"ל לא סבר לה מר להא דרבא דאמר סעודת פורים שאכלה בלילה לא יצא ידי חובתו, א"ל אמר רבא הכי אמר לי אין. תנא מיניה ארבעין זמנין ודמיא ליה כמאן דמנחא בכסתיה:

שנו רבותינו הקורא את המגלה למפרע לא יצא, מנא הני מילי דכתיב והימים האלה נזכרים ונעשים בכל דור ודור מה עשיה למפרע לא אף זכירה למפרע לא, קראה על פה לא יצא אתיא זכירה זכירה כתיב הכא והימים האלה נזכרים ונעשים וכתוב התם כתוב זאת זכרון בספר על הספר, ובדיו מנא לן אמר רבא אתיא

כתיבה כתיבה כתיב הכא ותכתוב אסתר וכתוב התם ויאמר להם ברוך מפיו יקרא אלי ואני כותב על הספר בדיו:

שנו רבותינו בן עיר שהלך לכרך ובן כרך שהלך לעיר, אם עתיד לחזור למקומו קורא במקומו ואם לאו קורא עמהם, אמר רבא לא שנו אלא שעתידי לחזור בליל י"ד, אבל אין דעתו לחזור בליל י"ד קורא עמהם, אמר רבא מנא אמינא לה דכתיב היהודים הפרזים היושבים בערי הפרזות, מכדי כתיב היהודים הפרזים, היושבים בערי הפרזות למה לי, הא קמ"ל דפרוז בן יומו קרוי פרוז, ומדפרוז בן יומו נקרא פרוז מוקף בן יומו נמי קרוי מוקף:

מהיכן קורא את המגלה ויוצא בה ידי חובתו, רבי מאיר אומר כלה, רבי יהודה אומר מאיש יהודי, ר' יוסי אומר מאחר הדברים האלה, רבי שמעון אומר מבלילה ההוא. ואמר רבי יוחנן וכלם מקרא אחד דרשו שנאמר ותכתוב אסתר המלכה ומרדכי היהודי את כל תקף לקיים, מאן דאמר כלה תקפו של אחשורוש, מאן דאמר מאיש יהודי תקפו של מרדכי, מאן דאמר מאחר הדברים תקפו של המן, מאן דאמר מבלילה ההוא תקפו של נס, רב הונא אמר מהכא ומה ראו על ככה ומה הגיע אליהם, מאן דאמר כלה מה ראה אחשורוש להשתמש בכלים של בית המקדש, על ככה שמלאו שבעים שנה למאי דחשיב ולא איתפריקו. ומה הגיע אליהם בא שטן ורקד ביניהם והרג את ושת, מאן דאמר מאיש יהודי מה ראה מרדכי שנתקנא בהמן, על ככה דשוי נפשיה עבודת אלילים, ומה הגיע אליהם דאתרחיש להו ניסא, ומ"ד מאחר הדברים האלה מה ראה המן שנתקנא בכל היהודים, על ככה משום דמרדכי לא יכרע ולא ישתחו, ומ הגיע אליהם שתלו אותו ואת בניו על העץ, ומאן דאמר מבלילה ההוא מה ראה אחשורוש להביא ספר הזכרונות, על ככה דזמינתיה אסתר להמן ואסקיה אדעתיה למיעץ עצה עילויה דההוא גברא למקטליה, ומה הגיע אליהם דאתרחיש להו ניסא. אמר ר' חלבו אמר רבי חמא בר גוריא הלכה כדברי האומר כלה, ואפילו למאן דאמר מאיש יהודי צריכה שתהא כלה כתובה, ואמר רבי חלבו אמר ר' חמא בר גוריא אמר רב מגלה נקראת ספר ונקראת אגרת, נקראת ספר שאם תפרה בחוטי פשתן פסולה, נקראת אגרת שאם הטיל בה שלשה חוטי גידים כשרה, אמר רב נחמן בר יצחק ובלבד שיהיו משולשין, אמר שמואל הקורא במגלה הכתובה בין הכתובים לא יצא, ואי מחסרא או מייתרא פורתא לית לן בה:

ימי משתה ושמחה. תנא רבי אליעזר אומר אין לו לאדם ביו טוב אלא או אוכל ושותה או יושב ושונה. רבי יהושע אומר חלקו חציו לאכילה ושתיה וחציו לבית המדרש, אמר רבי אלעזר הכל מודים בעצרת דבעינן לכם יום שנתנה בו תורה, אמר רבא הכל מודים בשבת דבעינן לכם דכתיב וקראת לשבת עונג. אמר רב יוסף הכל מודים בפורים דבעינן לכם דמעיקרא להכי איתקון דכתיב ימי משתה ושמחה, מר בריה דרבינא כולא שתא יתיב בתעניתא לבר מעצרתא ופוריא ומעלי יומא דכפורי. עצרת יום שנתנה בו תורה, פורים דמעיקרא להכי איתקון. מעלי יומא דכפורי דתני רבי חייה בר רב מדפתי ועניתן את נפשותיכם בתשעה לחדש, וכי בתשעה מתענין והלא אין מתענין אלא בעשירי, אלא לומר לך כל האוכל ושותה בתשעה בו כאלו התענה תשיעי ועשירי:

ובבואה לפני המלך אמר עם הספר, אמרה מיבעי ליה, אמר רב נחמן יאמר בפה מה שכתוב בספר. דברי שלום ואמת אמר בי תנחומא אמר רבי אסי ואמרי לה אמר ר' חייה בר אבא אמר רבי אסי מלמד שצריכה שרטוט כאמתה של תורה. ומאמר אסתר קיים, מאמר אסתר אין דברי הצומות וזעקתם ומאמר אסתר קיים את ימי הפורים האלה. קיימו וקבלו היהודים (כתוב ברמז י"ח):

אסתר – פרק י – המשך רמז תתרגט

ורצוי לרוב אחיו, תני רב יוסף לרוב אחיו ולא לכל אחיו, מלמד שפרשו ממנו קצת סנהדרין. אמר רב יוסף גדול תלמוד תורה יותר מהצלת נפשות דמעיקרא חשיב מרדכי אחר ארבעה אשר באו עם זרובבל ישוע נחמיה שריה רעליה ומרדכי בלשן, ולבסוף קרא חשיב ליה בתר חמשה הבאים עם זרובבל ישוע נחיה (שריה) עזריה רעיה נחמני מרדכי בלשן, אמר רב ואיתימא רבי יצחק בר שמואל בר מרתא גדול תלמוד תורה יותר מבנין בית המקדש שכל זמן שברוך בן נריה קיים לא הניחו עזרא ועלה:

דניאל

דניאל – פרק א – רמז תתרגט

בשנת שלש למלכות יהויקים וגו'. ר' יצחק פתח תחת אשר לא עבדת את ה' אלהיך וגו' ועבדת את אויביך, אלו זכיתם הייתם קורים כי לי בני ישראל עבדים ועכשו שלא זכיתם אתם עבדים לנבוכדנאצר וחבריו (כתוב במלכים ברמז קפ"א וברמז רמ"ה וברמז רמ"ט):

ילדים אשר אין בהם כל מום. מאי כל מום, א"ר חמא בר חנינא אפילו ריבדא דכוסילתא לא הוה בהו, מאי ואשר כח בהם, א"ר חמא בר חנינא שהיו אונסים עצמם מן השחוק ומן השיחה ומן השינה ומעמידים על עצמם בשעה שנצרכים לנקביהם מפני אימת מלכות:

ויהי בהם מבני יהודה דניאל חנניה מישאל ועזריה, א"ר אלעזר כלם מבני יהודה, רשב"ג אמר דניאל מבני יהודה, חנניה מישאל ועזריה משאר שבטים היו:

וללמד ספר ולשון כשדים ולגדלם שנים שלש וגו'. תנו רבנן כתוב אחד אומר מבן עשרים וחמש שנים, וכתוב אחד אומר מבן שלשים שנה ומעלה, אי אפשר לומר עשרים וחמש שכבר נאמר שלשים ואי אפשר לומר שלשים שכבר נאמר עשרים וחמש, הא כיצד עשרים וחמש ללמוד, שלשים לעבודה, מכאן לתלמיד חכם שלא ראה סימן יפה במשנתו חמש שנים שוב אינו רואה, ר' יוסי אומר שלש שנים שנאמר ולגדלם שנים שלש, ואידך שאני לשון כשדים דקליל ואידך שאני הלכות עבודה דתקיפן:

וימן להם המלך וגו' וישם דניאל על לבו (כתוב ברמז ע"ח):

אשר לא יתגאל בפתבג המלך וביין משתיו. אמר רב בשתי משתאות הכתוב מדבר אחד משתה יין ואחד משתה שמן. מר סבר על לבו שם ולכל ישראל לא הורה, ומר סבר לכל ישראל נמי הורה, וכי גזר דניאל בעיר ואתו תלמידי שמאי והלל גזור אפילו בשדה:

דניאל – פרק ב – המשך רמז תתרגט

ובשנת שתים למלכות נבוכדנאצר חלם נבוכדנאצר חלום ותתפעם רוחו. אפשר לומר כן אלא בשנת שתים לחרבן הבית שמנה הכתוב שנים לחרבן הבית וחדשים לחרבן הבית, וכה"א ויהי בשלשים ושבע שנה לגלות יהויכין מלך יהודה בשנים עשר חדש בעשרים וחמשה לחדש וכתוב אחד אומר בכ"ו וכתוב אחד אומר בכ"ז, בכ"ה מת נבוכדנאצר ונקבר בכ"ו בו, בכ"ז הוציאו אויל מרודך בנו מקברו וגררו בשביל לבטל גזרותיו, לקיים מה שנאמר ואתה השלכת מקברך כנצר נתעב, בו בפרק מת צדקיה שתי שמרי

דכלהו דרי לקיים מה שנאמר בשלום תמות ובמשרפות אבותיך הראשונים ישרפו עליך, מכאן אתה אומר כשהוא בטובה אל יתיאש מן הרעה, וכשהוא ברעה אל יתיאש מן הטובה:

דניאל – פרק ב – רמז תתרים

ותתפעם רוחו. ולהלן הוא אומר ותפעם, ר' יהודה ור' נחמיה ורבנן, ר' יהודה אומר להלן הוא חלמא ידע ופתרוניה בעי מיניה כאן חלמא ופתרוניה, ר' נחמיה אומר חלום הצלם וחלום האילן, ורבנן אמרין להלן [ותפעם רוחו] כדי ליתן גדולה לאחד, כאן ותתפעם רוחו כדי ליתן גדולה לארבעה, א"ר יוחנן כל חלום שהוא סמוך לבקר מיד הוא בא, להלן שהיה סמוך לבקר ותפעם וכאן שהיה מבערב ותתפעם:

וידברו הכשדים למלך ארמית. אמר רבי שמואל בר נחמני אל תהי לשון ארמי קלה בעיניך שבתורה ובנביאים ובכתובים מצינו שהקב"ה חלק לו כבוד בתורה יגר שהדותא, בנביאים כדנא תימרון, בכתובים וידברו הכשדים למלך ארמית:

ומלתא די מלכא שאל יקירה ואחרן לא איתי די יחונה. כשהיה בית המקדש קיים היה אדם הולך ושואל באורים ותומים. להן לאלהין די מדרהו עם בשרא לא איתוהי, כשהיה אלוהו של עולם דר עם בני אדם. ומלתא די מלכא שאל יקירה נבואה היא צריכה דכתיב ודבר ה' היה יקר. ואחרן לא איתי די יחונה, א"ל אלו היה לך אחד מבני בניו של אהרן היה מתעטף באורים ותומים ואומר לך. כל קבל דנה מלכא בנס וקצף שגיא, נתמלא עליהם חמה ואמר להם וכך היה בית המקדש יפה ונתתם לי עצה שהחרבתיו ואמר להובדה לכל חכימי בבל. ורחמין למבעא מן קדם אלה שמיא על רזא דנה די לא יהובדון דניאל וחברוהי עם שאר חכימי בבל, ר' יוחנן אמר בשני מקומות מצינו שהצדיקים מבקשים מן הקב"ה שלא יסופו עם הרשעים, דוד אמר אל תאסוף עם חטאים נפשי אלו הנסקלין והנשרפין, ועם אנשי דמים חיי אלו הנהרגין והנחנקין. ודניאל אמר ורחמין למבעא (בפסוק פותח את ירך וגו' וברמז תש"ה). בימי רבי שמואל בר נחמני הוה כפנא ומותנא אמרי היכי נעביד אתרתי לא בעינן רחמי, נבעי רחמי אמותנא וכפנא נסבול, א"ר שמואל בר נחמני נבעי רחמי אכפנא וכי יהיב קודשא ב"ה שובעא לחיי הוא דיהיב דכתיב פותח את ירך וגו'. ומנא לן דלא בעינן רחמי אתרתי, דכתיב ונצומה ונבקשה מה' על זאת, במערבא אמרי ורחמין למבעא על רזא דנה (כתוב ברמז תק"פ):

והוא מהשנא עדניא וזמניא. זה עדנה של סדום. וזמניא זה זמנה של ירושלים. מהעדה מלכין זה יהויקים. ומהקם מלכין זה נבוכדנאצר. יהב חכמתא לחכימין זה משה רבינו ע"ה. ומנדעא לידעי בינה זה יהושע בן נון. ד"א יהב חכמתא לחכימין זה יוסף הצדיק שנאמר אין נבון וחכם כמוך, ומנדעה לידעי בינה זה דניאל וחבריו שנאמר אדין לדניאל בחזוא די ליליא רזא גלי. עמיקתא זה עומק המרכבה. ומסתרתא אלו מעשה בראשית. ידע מה בח שוכא זה פורענותם של רשעים בגיהנם. ונהורא עמה שרא זה מתן שכר של צדיקים לעתיד לבא, וכן הוא אומר בטרם אצרך בבטן ידעתין (בירמיה ברמז ר"ס):

ד"א יהב חכמתא לחכימין. א"ר יוחנן אין הקב"ה נותן חכמה אלא למי שיש בו חכמה שנאמר יהב חכמתא לחכימין, שמע רב תחליפא בר מערבא א"ל קמיה דר' אבהו אתון אהא מתניתו לה אנן אהא מתנינן לה ובלב כל חכם לב נתתי חכמה, שאלה מטרונא את ר' יוסי בן חלפתא וכו' (בפסוק לא רבים יחמנו). א"ר יהודה בר' סימון הוא גלא עמיקתא זו גיהנם ולא ידע כי רפאים שם בעמקי שאול קרואיה. ומסתרתא זו גן עדן למחסה ולמסתור. ד"א הוא גלא עמיקתא אלו מעשיהם של רשעים הוי המעמיקים מה'. ומסתרתא לסתיר עצה, ידע מה בחשוכא אלו מעשיהם של רשעים והיה במחשך מעשיהם, ונהורא עמיה שרא אלו

מעשיהם של צדיקים אור זרוע לצדיק, א"ר אבא ונהורא עמיה שרא זה מלך המשיח, א"ר יהודה בר סימון מתחלת ברייתו של עולם הוא גלי עמיקתא ומסתרתא בראשית ברא אלהים ולא פירש, והיכן פירש, להלן הנוטה כדוק שמים, ואת הארץ ולא פירש, והיכן פירש, להלן הנוטה כדוק שמים, ואת הארץ ולא פירש, והיכן פירש, להלן כי לשלג יאמר הוא ארץ, ויאמר אלהים יהי אור ולא פירש, והיכן פירש, להלן עוטה אור כשלמה, ונהורא עמיה שרא איני והכתיב ישת חשך סתרו, לא קשיא הא בבתי גואי הא בבתי בראי, ידע מה בחשוכא אל תקרי מה אלא מאה. גדול האור של מעלן שלא נתן ממנו לבריות אלא אחד ממאה. אילו חמה ולבנה מהיכן הם מאירים מן זקוקי אור של מעלה הם חוטפים שנאמר לאור חציך יהלכו לנוגה ברק חניתך. לחכימי בבל אל תהובד (ברמז קע"ו):

אנת מלכא רעיונך על משכבך סליקו. אמר רבא מנין שאין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו שנאמר אנת מלכא וגו', ואיבעית אימא מהכא ורעיוני לבבך תנדע, אמר רבי תדע דלא חזי איניש לא דקלא דדהבא. ולא פילא דעייל בקופא דמחטא, א"ל קיסר לר' יהושע בן חנניה אמריתו חכמינן טובא אימא לי מה חזינא בחלמאי, א"ל חזית בחלמך דאתו פרסאי ושבולך וטחנו בך קשיתא בריחיא דדהבא, הרהר וחזא, אמר ליה שבור מלכא לשמואל אמריתו חכמינן טובא אימא לי מה חזינא בחלמאי, אמר ליה חזית בחלמך דאתו רומאי ושבו לך ורעו בך חזירי בחוטרא דדהבא. הרהר וחזא:

חדוהי מעוהי שקוהי ורגלוהי וגו' (כתוב בתהלים ברמז תשל"ד):

אנת מלכא מלך מלכיא וגו' מלכותא חסנא, כל מלכיא האמורים בדניאל חול חוץ מזה שהוא קדש, אנת מלכא מלך מלכיא די אלה שמיא מלכותא חסנא ותקפא ויקרא יהב לך, ויש אומרים אף זה קדש שנאמר מרא חלמא לשנאך ופשרה לערך, אי סלקא דעתך לנבוכדנאצר קאמר סניויתיה מאן ניהו ישראל מילט קא לייט להו, ותנא קמא סבר שונאי ישראל איכא שונאי אומות העולם ליכא. באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד (כתוב ברמז תק"צ):

ומנחה וניחוחין אמר לנסכה ליה. אבל דניאל לא (בקש) [קבל] אמר כשם שנפרעים מעובדי עבודת אלילים כך נפרעים ממנה שנאמר ובכל אלהי מצרים אעשה שפטים, וכן אתה מוצא ממנה שנאמר ובכל אלהי מצרי אעשה שפטים, וכן אתה מוצא למה לא בקש יעקב ליקבר במצרים שלא יעשו ממנו עבודת אלילים. אמר הקב"ה לחירם חכם אתה מדניאל (כתוב ברמז שס"ז). למה נמשלו ישראל לאגוז אל גנת אגוז ירדתי, מה האגוז שחוק לתינוקות ותענוג למלכים כך ישראל כשהם זוכים והיו מלכים אומנין, באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד, וכשהם חוטאים הייתי שחוק לכל עמי:

דניאל – פרק ג – המשך רמז תתרים

נבוכדנאצר מלכא עבד צלם די דהב וכו' (כתוב ביחזקאל ברמז שמ"ו):

(באדין) ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש וגו', ת"ר ששה נסים נעשו באותו היום, צף הכבשן, ונפרץ הכבשן, והומק מידו, ונהפך צלם על פניו, ונשרפו ארבע מלכיות, והחיה יחזקאל את המתים בבקעת דורא. כלהו גמרא בר מנשרפו ארבעה מלכיות דקרא כתיב (באדין) ונבוכדנאצר מלכא שלח למכנש לאחשדרפניא סגניא ופחותא, וכתיב באדין מתכנשין אחשדרפניא וגו'. אל ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שנאמר באדין גובריא אלך כפיתו בסרבליהון פטשיהון וכבלתהון ולבושיהון. א"ר יוחנן גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת דכתיב ענה ואמר הא אנא חזה גוברין ארבעה שרין מהלכין בגוא נורא וחבל לא איתי בהון ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין. א"ר תנחום בר חנילאי בשעה שיצאו חנניה מישראל ועזריה מכבשן

האש באו כל העולם וטפחו להם לישראל על פניהם ואמרו יש לכם אלוה כזה ואתם משתחווים לצלם, מיד פתחו ואמרו לך אדני הצדקה ולנו בושת הפנים כהיום הזה, והיכא אזלו, א"ר בעין הרע מתו ושמואל אמר ברוק טבעו, ר' יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים והולידו בנים ובנות שנאמר שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך כי אנשי מופת המה אלו חנניה מישאל ועזריה, ודניאל להיכן אזל, אמר רבא למכרא נהרא רבא דטבריא, ושמואל אמר לאתווי בזרא דאספתא, ור' יוחנן אמר לאתווי חזירי מאלכסנדריא דמצרים. תנו רבנן שלשה היו באותה עצה, הקב"ה, דניאל, ונבוכדנאצר. הקב"ה אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו בזכותיה אתצילו, דניאל אמר איזיל מהכא דלא לקיים בי פסילי אלהיהם תשרפון באש, ונבוכדנאצר אמר ליזיל דניאל מהכא דלא לימרו קלייה לאלהיה בנורא, ומנא לן דסגיד ליה, דכתיב באדין מלכא נבוכדנאצר נפל על אנפוהי ולדניאל סגיד. את זו דרש תודוס איש רומי מה ראו חנניה מישאל ועזריה שמסרו עצמם לכבשן האש, נשאו קל וחומר מצפרדעים ומה צפרדעים שאינם מצווין על קדושת השם כתיב בהו ועלו ובאו בביתך וגו' ובתנוריק ובמשארותיך אימתי משארת מצויה אצל התנור בשעה שהתנור חם, אנו שאנומצווים על קדושת השם על אחת כמה וכמה. ומה פרע הקב"ה לצפרדעים, שכל הצפרדעים מתו ואותם שירדו לתנורים לא מתו:

ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנאצר. אם מלכא למה נבוכדנאצר ואם נבוכדנאצר למה מלכא, אלא אמרו לו אם לפיסים ולגלגליות ולארנוניות את גוזר עלינו את מלך, ואם לעבודת אלילי את וכלבא שוין ואין את מלך, מיד נתמלא חמה שנאמר באדין נבוכדנאצר איתמלי חמא, א"ר יוחנן גזר אם היה הכבשן ניסוק בשבעה חבילות יהא ניסוק בארבעים ותשעה חבילות שנאמר חד שבעה על די חזה וגו', מיד השליכו עצמן לכבשן האש לקדש שמו של הקב"ה:

דניאל – פרק ג – רמז תתרטא

זה שאמר הכתוב ירא את ה' בני ומלך, ירא את ה' ומן המלך, יכול אם יאמר לך ועבוד עובדי אלילים שתשמע לו, תלמוד לומר ירא את ה', וכן נבוכדנאצר אמר לעבוד אלילים ולא שמעו לו, אמרו לאלהך לא איתנא פלחין, א"ל נבוכדנאצר הצדא שדרך מישך ועבד נגו, אתמול כל מי שהיה מבקש ליקח לו עבודת אלילים היה הולך לירושלים שנאמר ופסיליהם מירושלים ומשומרון ועכשו אתם באים להצדות עבודת אלילים שלי. כתיב וכי תמכרו ממכר לעמיתך וכי תמכרו עתידים אתם לימכר לעובדי אלילים אז תשתפון לבריכון עמכון כדרך שעשו חנניה מישאל ועזריה שנאמר לנבוכדנאצר לא חשחין אנחנא על דנה פתגם להתבותך הן איתי אלהא די אנחנא פלחין יכיל לשזבותנא וגו' והן לא ידיע להוא לך מלכא, מליל או לא מציל ידיע להוי לך מלכא, וענה נבוכדנאצר ואמר הצדא. א"ל אונטיס, א"ר יוסי אמר ליה לא באתם כאן אלא לעשות עו"א שלי צדו, ר' יוחנן אמר תרת' ר' שמואל בר נחמני אמר תרת', ורבנן אמרין חדא. ר' יוחנן אומר חורי כשהייתם בארצכם הייתם שולחים חיילים ולוקחים דפוס עו"א ועושים להם בששר, הדא הוא דכתיב צלמי כשדים חקוקים בששר, וכאן באתם לעשות עו"א שלי צדו, ר' שמואל בר נחמני אמר תרת' אמר להם כשהייתם בארצכם הייתם עושים פסקיות פסקיות לעובדי אלילים הדא הוא דכתיב ותפשקי רגליך לכל עובר וכאן באתם לעשות עו"א שלי צדו, ר' שמואל בר נחמני אמר חורי, א"ל כשהייתם בארצכם הייתם עושים הומניות הומניות כמה דאת אמר וקול המון שלו בה ואל אנשים מרוב אדם מובאים סבאים. מובאים קטיסין סבאים דחייין:

ויתנו צמידים אל ידיהן, רבי יודן בר רבי סימון אמר קדשין. ואומר לבלה נאופים תרגם עקילס פליא פורני דהיא מבליא, ר' יהודה בר סימון אמר עאין לשון בלה אלא לשון עו"א כמה דאת אמר ופקדתי על בל

בבבל. ר' שמואל בר נחמני אמר תרתי עובדי אלילים שלכם לא של כסף וזהב היתה שנאמר כספם וזהבם עשו להם עצבים וגו'. אבל ע"ז שלי אלו כרסון דהב נקי דכתיב נבוכדנאצר מלכא עבד צלם די דהב וגו' וכאן באתם לעשות עבודת אלילים שלי צדו, ר' שמואל בר נחמני אמר חורי אמר להם לא כך הכתיב לכם משה בתורה ועבדתם שם אלהים אחרים מעשה ידי אדם, אמרו ליה מרי מלכא לא למסגד אלא בפיסין ובזמיות ובארנוניות ובגולגליות, דאמר ר' שמואל בר נחמן תמן קרן למלכיא אלהיא, ורבנן אמרין חדא א"ל לא כך הכתיב לכם ירמיה והיה הגוי והממלכה אשר לא יעבדו את נבוכדנאצר וגו', אמר להם או אתון מקיימין רישיה דפסוקא או אנא מקיים סיפא דפסוקא, מיד ענו שדרך מישך ועבד נגו ואמרין למלכא נבוכדנאצר וגו' אי מלכא למה נבוכדנאצר כו' (כדלעיל). נבו נבח ככלבא נפוח ככדא נאצר כצוצורא, מיד נבח ככלבא וכו':

באדין גובריא אלך כפיתו. אמר הקב"ה לשם את כסית עריתא דאבוך חייך שאני פורעה לך שנאמר באדין גובריא אלך כפיתו בסרבליהון וגו'. ר' יודן ורב הונא אמר בגוליייהון, רב הונא אומר במוקסיהון, וכן בניו של אהרן נשרפו גופן ולא נשרפו בגדיהם שנאמר וישאום בכתנותם, וכן סנחריב ותחת כבודו יקד וגו' אמר הקב"ה לחם את בזית עריתא דאבוך חייך שאני פורעה לך שנאמר כן ינהג מלך אשר את שבי מצרים ואת גלות כוש (במשלי בפסוק הולך את חכמים יחכם):

דניאל – פרק ג – רמז תתרטב

ענה ואמר הא אנא חזה גוברין ארבעה שרין מהלכין בגוא נורא וחבל לא איתי בהון ורוה די רביעאה דמה לבר אלהין. רוח דקדמאה לא נאמר אלא ורוה די רביעאה, זה גבריא לא שהיה מהלך אחריהם כתלמיד אחר הרב ללמדך שהצדיקים גדולים ממלאכי השרת, כיון שראה נבוכדנאצר את גבריא לא מיד הכירו אמר זהו שראיתי במלחמתו של סנחריב בשעה ששרפן, ר' אליעזר הגדול אומר בשעה שראה נבוכדנאצר את גבריא לא נזדעזעו כל אבריו ואמר זהו מלאך שראיתי במלחמת סנחריב שנדמה כביבית קטנה של אש ושרף את כל מחנהו (בפסוק מפרי פי איש ובמזמור קי"א ובמזמור כ"ד):

אתוהי כמה רברבין. בשעה שהפיל נבוכדנאצר הרשע את חנניה מישאל ועזריה לתוך כבשן האש א"ל הקב"ה ליחזקאל לך החיה מתים בבקעת דורא, פתח ואמר אתוהי כמה רברבין ותמהוהי כמה תקיפין, א"ר יצחק יוצק (סיד) [זהב] רותח לתוך פיו של אותו רשע, שאלמלי לא בא מלאך וסטרו על פיו בקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהלים:

דניאל – פרק ד – המשך רמז תתרטב

בגזרת עירין פתגמא ומאמר קדישין שאלתא. א"ר יוחנן אין הקב"ה עושה דבר אלא אם כן נמלך בפמליא של מעלה שנאמר בגזרת עירין וגו', והיינו דכתיב עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב. ומאמר קדישין שאלתא למלאכים נתן קדושה אחת ולישראל שתי קדושות וכו':

ושפל אנשים יקום עלה. אמר אביטל ספרא משמיה דרב פרעה שהיה בימי משה הוא אמה וזקנו אמה ופרמשתקו אמה לקיים מה שנאמר ושפל אנשים יקום עלה. ד"א זה נבוכדנאצר ננסא קטיעא פושכא:

ועשבא כתורין לך יטעמוון (במזמור כ"ו בפסוק את כל גבוה יראה):

ומן אנשא טריד (ברמז תרל"ב ותרמ"ב ותתקכ"ה):

דניאל – פרק ד – רמז תתרטג

להן מלכא מלכי ישפר עלך. אמר רב יהודה אמר רב מפני מה נענש דניאל, מפני שהשיא עצה לנבוכדנאצר הרשע שנאמר מלכא מלכי ישפר עלך וחטיך בצדקה פרק ועויתך במיחן ענין וגו', וכתוב כלא מטא על נבוכדנאצר וכתוב לקצת ירחין תרי עשר. ומנא לן דאיענש, דכתיב ותקרא אסתר להתך ואמר רב התך זה דניאל, הניחא למ"ד שחתכהו מגדולתו אלא למ"ד שדברי מלכות נחתכין על פיו מאי איכא למימר, שהשליכוהו לגוב אריות:

וכל דארי ארעא כלא חשיבין, ארבעה בני אדם אמרו ארבעה דברים, אלו אמרן אדם אחר היו שוחקין עליו (בקהלת בפסוק את הכל עשה יפה בעתו), האי חירגא דיומא לא שמיה שנאמר וכל דארי ארעא כלא חשיבין. דבר אחר וכל דארי ארעא כלא חשיבין אברהם יצחק ויעקב אינם חשובין וכל הצדיקים אינם חשובין, והכתיב מושל באדם צדיק מושל יראת אלהים, אלא אלו דורות הראשונים דור אנוש ודור המבול ודור הפלגה, ואם תאמר רק בארץ בלבד הקב"ה עושה מה שהוא עושה, אף בשמים שנאמר וכמצביה עבד בחיל שמיא, פעמים שהוא עושה מלאכיו אש שנאמר משרתיו אש לוחט, פעמים שהוא עושה ברקים שנאמר התשלח ברקים וילכו, פעמים שהוא עושה אותם שרפים שנאמר ויעף אלי אחד מן השרפים, פעמים שהוא עושה אותם רוחות שנאמר עושה מלאכיו רוחות, וכן אמר למנוח למה זה תשאל לשמי והוא פלאי, פלאי פלאות הוא עושה בי פעמים רוח ופעמים אש, וכן אתה מוצא לאברהם נדמו בדמות אנשים והנה שלשה אנשים, ובסדום נדמו כמלאכים שנאמר ויבאו המלאכים לכך נאמר וכמצביה עבד בחיל שמיא:

ורבו יתירה הוספת לי, א"ר ירמיה בר אבא מלמד שרכב על ארי זכר וקשר תנין בראשו לקיים מה שנאמר וגם חית השדה נתתי לו לעבדו:

ודי מהלכין בגוה יכול להשפלא בלשצר מלכא עבד לחם רב, ואן הוא אויל מרודך, רבי אליעזר ורבי שמואל בר נחמני, רבי אליעזר אומר כדי לסמוך רשע לרשע קוצץ לקוצץ גאותן לגאותן, רשב"ג אמר לסמוך הפסק מלכות להפסק מלכות, ודכותה ביה בליליא קטיל בלשצר מלכא כשדאה ודריוש מדאה קביל מלכותא, והן הוא בשנת שלש, רבי הונא בשם רבי אחא כדי שלא יאמרו דברי פיוטין הוא כדי שידעו הכל שאמרו ברוח הקדש, רבנן אמרין כדי לסרוג על הספר כולו שנאמר ברוח הקדש, ודכוותה ולא יתבוששו והנחש היה ערום, לא הוה צריך קריא למימר אלא ויעש ה' אלהים לאדם ולאשתו כתנות עור, אמר רבי יהושע בן קרחה לידע מאיזה חטא קפץ עליה הנחש מתוך שראה אותם עסוקים בדרך ארץ נתאוה לה, אמר רבי יעקב דכפר חנין שלא להפסיק בפרשתו של נחש, ודכוותה והמדנים מכרו אותו, ויהי בעת ההיא וירד יהודה, לא הוה צריך קריא למימר אלא ויוסף הורד מצרימה, רבי אליעזר ורבי יוחנן רבי אליעזר אומר כדי לסמוך ירידה לירידה, רבי יוחנן אמר כדי לסמוך הכר נא להכר נא, רבי שמואל בר נחמני אומר כדי לסמוך מעשה תמר למעשה אשתו של פוטיפרע מה זו לשם שמים אף זו לשם שמים דאריב"ל רואה היתה באסטרוולוגיא שהיא עתידה להעמיד ממנו בן ולא היתה יודעת אם ממנה אם מבתה, הדא הוא דכתיב מודיעים לחדשים מאשר יבואו עליך, מאשר ולא כל אשר:

דניאל – פרק ה – המשך רמז תתרטג

ולא כהלין כתבא למקרא ולרבי שמעון דאמר כתב לא נשתנה כל עיקר מאי ולא כהלין כתבא למקרא. אמר רב נחמן איכתב ליה יט"ת יט"ת אד"ך פו"ג חמ"ט, מאי פריש ליה, מנא מנא תקל ופרסין, מנא מנא

אלהא שמיא מלכותך והשלמה לך, תקל תקלתא במאזניא ואשתכחת חסר, פרס פריסא מלכותך ואתיהיבת למדי ופרס, שמואל אמר ממתו"ס ננקפ"י אאלר"ן, רי"א אנס אנס לקת ניסרפו. רב אשי אמר נמא נמא קתל פורסין:

כל קבל די רוח יתירא וגו'. מנין היודע בחברו שהוא גדול ממנו אפילו דבר אחר שחייב לנהוג בו כבוד, ת"ל כל קבל די רוח יתירא (ביה). ועל מרי שמיא התרוממת (במגלה על כשבת המלך ועל ותמאן המלכה, ובנחמיה פסוק דברי נחמיה בן חכליה ובתהלים מזמור ל"ד):

ביה בלילא קטיל בלשאצר (כתוב ברמז תכ"א):

בה בלילא קטיל בלשאצר מלכא, כל המשתמש בכתרה של תורה נעקר מן העולם ק"ו מבלשאצר שנשתמש בכלי קדש שהיוכלי חול שנאמר באו בה פריצים וחללוה, כיון שבאו פריצים נעשו חול, נעקר מן העולם דכתיב בה בלילא קטיל בלשאצר, המשתמש בכתרה של תורה עאכ"ו:

דניאל – פרק ה – רמז תתרטד

בה בליליא וגו'. זש"ה משא דומה אלי קורא משעיר שומר מה מלילה, מי הוא שומר הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל, ה' שומרך ה' צלך וגו', ה' ישמרך מכל רע, ה' ישמר צאתך ובואך, הוא משמר שלא תכנס אומה באומה ומלכות במלכות כחוט השערה אלא הגיע זמנה ליפול ביום נופלת ביום, בלילה נופלת בלילה, וכן הוא אומר ובתחפנחס חשך היום. בה בלילא קטיל בלשאצר מלכא כשדאה ודריוש מדאה קביל מלכותא כבר שנין שתין ותרתיין, מה ת"ל כבר שנין שתין ותרתיין, אלא מלמד ביום שנכנס נבוכדנאצר להיכל בימי יהויכין נולדשטנו דריוש, וביום שמשחו את יהוא ברמות גלעד משחו את חזאל שטנו, והרי שבעים חסר אחד למיום שכבש את יהויקים ועוד שנה אחת לבבל עמד דריוש והשלימה לקיים מה שנאמר בשנת אחת לדריוש בן אחשורוש מזרע מדי אשר המלך על מלכות כשדים. ואי אתה מוצא שנה למדי בכתובים אלא זו בלבד, ואף ירמיה אמר להם ופן ירך לבבכם ותיראו בשמועה הנשמעת בארץ, זו של בלשאצר, ובא בשנה השמועה, זו של בבל שנאמר והיתה בבל צבי ממלכות תפארת גאון כשדים כמהפכת אלהים את סדום ואת עמורה, ואחריו בשנה השמועה, מה שנאמר לפי מלאת לבבל שבעים שנה, ומושל על מושל, זה (של) כורש הפרסי:

דניאל – פרק ו – המשך רמז תתרטד

אתיעטו (ברמז שפ"ז). וזמנין תלתה (ברמז ק"צ). שפר קדם דריוש וכו' (כתוב במלכים):

וכוין פתיחן ליה בעליתיה אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן לעולם יתפלל אדם בבית שיש לו חלונות שנאמר וכוין פתיחן ליה בעליתיה (בתהלים ברמז תשכ"א). ועד מעלי שמשא הוה משתדר וכו' (בתהלים במזמור כ"ט):

אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבנך. אמר רבי חנינא לעולם אל תהי ברכת הדיוט קלה בעיניך שהרי שני גדולי הדור ברכים שני הדיוטות ונתקיימה בהם, אלו הם דוד ודניאל, דוד ברכיה ארונה, דכתיב ויאמר ארונה אל המלך ה' אלהיך ירצך, ודניאל ברכיה דריוש דכתיב אלהך די אנת פלח ליה בתדירא הוא ישיזבנך:

מלכא לעלמין חיי (ברמז רי"א). והוסק דניאל מן גובא (ברמז פ"ז). וכל גרמיהון הדיקו כהדין פסטוליס (בשמואל ברמז ק"ב ובתהלים מזמור ס"ב). באדין דריוש מלכא כתב לכל עממא (בירמיה ברמז ש"ס):

דניאל – פרק ז – המשך רמז תתרטד

קדמיתא כאריה וגפין די נשר, למה ראה דניאל שתי דומיות לקיים דברי משה ודברי ירמיה, משה אמר כאשר ידאה הנשר, ירמיה אמר הנה כאריה יעלה, עלה אריה מסבכו, וכשבא למלכות רביעית אין שם אחרי אלא חויא רביעאה, כדכתיב לא תתעב אדומי כי אחיך הוא, וכתביב אתם עוברים בגבול אחיכם בני עשו:

וארו חיוה אחרי תנינה דמיה לדוב תני רכב יוסף אלו פרסיים שאוכלים ושותים כדוב ומגדלים שער כדוב ואין להם מנוחה כדוב. ותלת עלעין בפומה בין שינה, אמר ר' יוחנן זו חלייב ובסוון חרוון, דכתיב וינחם בחלח ובחבור, חלח זו חלייב, חבור זו הדייב, נר גוזן זו (נזק) [גינזק], ערי מדי זו חמדן. ותלת עלעין וגו' שפעמים בולעתן ופעמים פולטתן:

משתכל הוית בקרניא ואלו קרן אחרי זעירה סלקת ביניהן זה בן נצור, ותלת מן (קמיתא) [קרניא קדמיתא] אתעקרו מן קדמה, זה מוקדון וקורוס וקרירוס. ואלו עינין כעיני אנשא בקרנא דא ופוס ממלל רברבן זו מלכות הרביעית שמכתבת טירוניא מכל עובדי אלילים, אמר ר' יוחנן כתיב (על) וקרניא עשר מנה מלכותה עשרה מלכין יקומון (מן ארעא) כלם ביוצאי ירכו של עשו הכתוב מדבר, אלא מסתכל הוית בקרנא זו מלכות הרביעית שהיא מכנסת עין הרע בממונו של אדם, פלוני עתיר נעבדיניה ארכונטוס פלוני עתיר נעבדיניה בלוטוס. קרבת על חד מן קאמא (ברמז ש"מ). ויהיבת ליקדת אשא (ברמז קס"א):

חזה הוית עד די כרסון רמיו אלו כסאות עובדי אלילים שעתידי הקב"ה להפכן, עד די כרסון יתיב אין כתיב כאן אלא עד די כרסון רמיו, וכן הוא אומר והפכתי כסא ממלכות וגו', ורבנן אמרי לעתידי לבא הקב"ה יושב והמלאכים נותנים כסאות לגדולי ישראל והם יושבים ודנין לעובדי אלילים עם הקב"ה, שכה"א ה' במשפט יבא עם זקני עמו ושריו על זקני עמו אכ"כ אלא עם זקני עמו ושריו, ומי הם אלו כסאות בית דוד וזקני ישראל, שנאמר כי שמה ישבו כסאות למשפט כסאות לבית דוד. א"ר פנחס בש"ר חלקיה מהו ועתיק יומין יתיב אלא שהוא יושב ביניהם כאב ב"ד ודן את העו"א, ומהו ושאר ראשיה כעמר נקא שהקב"ה מנקה עצמו ודן את העו"א ופורע להם שכר מצות קלות שהם עושים בעוה"ז כדי לדון אותם חייבין לעוה"ב, באותה שעה הקב"ה גבוה בעולמו שנאמר ויגבה ה' צבאות במשפט. אמר רבי חייא בר אבא לפי כל עסק ועסק וכל דבר ודבר נראה להם הקב"ה לישראל, בים נראה להם כגבור עושה להם מלחמתן של ישראל, בסיני נראה להם כסופר מלמד תורה לישראל, בימי דניאל נראה להם כזקן מלמד תורה, שכן נאה תורה להיות יוצאת מפי הזקנים, נראה להם בימי שלמה בחור לפי מעשיהם בחור כארזים:

דניאל – פרק ז – רמז תתרטו

אמר רבי שמלאי כל מקום שפקרו המינים תשובתן בצדן, נעשה אדם בצלמנו ויברא את האדם, הבה נרדה, וירד ה', כי שם נגלו אליו האלהים, האלהים העונה אותי ביום צרתי, כי מי גוי גדול אשר לו אלהים וגו' כה' אלהינו בכל קראנו אליו, כי אלהים קדושים הוא, אשר הלכו אלהים לפדות לו לעם. עד די כרסון רמיו ועתיק יומין יתיב, ומאי כרסון רמיו אחת לו ואחת לדוד דברי ר' עקיבא, אמר ליה ר' יוסי הגלילי

עקיבא עד מתי אתה עושה קדש חול אלא אחת לדין ואחת לצדקה. תניא אידך אחד לדין ואחד לצדקה דברי ר' עקיבא, אמר ליה ר' אלעזר בן עזריה עקיבא מה לך אצל אגדה כלך מדברותיך ולך אצל נגעים ואהלות אלא אחד לכסא ואחד לשרפרף, כסא לישב עליו שרפרף להדום רגליו:

לבושה כתלג חור (כתוב ברמז תק"ו ותתקפ"ט):

אלף אלפים ישמשוניה (ברמז תתקי"ג). כתוב אחד אומר ושער ראשיה כעמר נקא וכתוב ראשו כתם פז קוצותיו תלתלים שחורות כעורב, לא קשיא כאן בישיבה כאן במלחמה, דאמר מר אין נאה בישיבה אלא זקן ואין נאה במלחמה אלא בחור:

כתוב אחד אומר כרסיה שביבין די נור וכתוב אחד אומר עד די כרסון רמיו, לא קשיא אחד לו ואחד לדוד וכו' (כדכתוב לעיל בסמוך):

אלף אלפים ישמשוניה ורבו רבבן קדמוהי יקומו. וכתוב היש מספר לגדודיו, כאן בזמן שבה"מ קיים כאן בזמן שאין ב"ה קיים כביכול שנתמעטה פמליא של מעלה, תני ר' אומר משום ר' אבא יוסי בן דוסתאי אלף אלפין מספר גדוד אחד אבל לגדודיו אין מספר, ר' ירמיה בר אבא אמר אלף אלפין ישמשוניה. נר די נור נגד ונפק מן קדמוהי מהיכא נפיק, א"ר דימי בר אבא מזיעתן של חיות, ולהיכן שפיק, א"ר חלקיה בר טוביה על ראש רשעים בגיהנם שנאמר הנה סערת ה' חמה וגו' על ראש רשעים יחול. רבי יעקב אמר על אשר קומטו בלא עת שנאמר אשר קומטו ולא עת נהר יוצק יסודם. א"ל שמואל לחייא בר רב תא אימא לי מילי מעלייתא דאמר אבוןך א"ל כל יומא ויומא נבראו מלאכי השרת מנהר דינור ואומרים שירה ובטלין שנאמר חדשים לבקרים רבה אמונתך וגו' (כתוב באותו פסוק במדרש איכה). חזה הוית עד די קטילת חיותא וגו' ויהיבת ליקדת אשא (בשמואל ברמז קס"א):

וארו עם ענני שמיא אמר רבי אלכסנדר ריב"ל רמי כתיב וארו עם ענני שמיא כבר אנש אתה, וכתוב עני ורוכב על חמור, זכו עם ענני שמיא, לא זכו עני ורוכב על חמור. א"ל שבור מלכא לשמואל אמריתו משיח אחמרא אתי אשדר ליה אנא סוסיא ברקא דאית לי, א"ל מי אית לך בר חיור גווני:

דניאל – פרק ז – רמז תתרטו

ועד עתיק יומיא מטה וגו' אתכרית רוחי אנה דניאל, מה היה דניאל רואה אלא כיון שראה נ"נ את החלום ודניאל היה רואה כמו שראה ארבע מלכיות בא ופתר ליה, א"ל אנת הוא ראשיה די דהבא חדוהי ודרעוהי די כסף זו מלכות בבל, ובתוך תקום מלכו אחרי ארע מנך מעוהי וירכתה די נחש זו מלכות מדי, ומלכו תליתאה אחרי די נחשא די תשלט בכל ארעא שקוהי די פרזל זו מלכות יון, ומלכו רביעאה תהוא תקיפה כפרזלא זו ארם, למה נמשל כפרזל וכחרס, אמרו רבותינו מלכות הרביעית הזו עתידה להשתמש במטבע של חרס, ד"א מה הברזל קשה כך מלכות הרביעית הזו קשה, וכחרס שעתידי הקב"ה לשברה כחרס שנאמר ושברה כשבר נבל יוצרים, וראה מלך המשיח שנאמר חזה הוית עד די התגזרת אבן, אמר ריש לקיש זה מלך המשיח ומחת לצלמא על דגלוהי לכל מלכיות עו"א שהם נתונים בצלם, ובזכות מה נמשל מלך המשיח לאבן, בזכות יעקב שנאמר משם רועה אבן ישראל:

דניאל – פרק ח – המשך רמז תתרטו

ואני הייתי מבין והנה צפיר העזים. עשרה מלכים מלכו מסוף העולם ועד סופו (כתוב במלכים ברמז רי"א):

הצפיר השעיר. הוא מלכות יון, והקרן הגדול אשר בין עיניו הוא המלך הראשון ועמד מלך גבור ומשל ממשל רב וגו', מלך אלכסנדרוס מוקדון מלך שנה וימת, עד כאן היו הנביאים מתנבאים ברוח הקדש מכאן ואילך הט אזנך ושמע לדברי חכמים כי נעים כי תשמרם בבטנך וגו' להיות בה' מבטחך הודעתך היום אף אתה, הלא כתבתי לך שלשים במועצות ודעת להודיעך קושט אמרי אמת, מכאן ואילך שאל אביך ויגדך. רבי יוסי אומר מלכות בבל שבעים שנה, מלכות פרס בפני הבית ל"ד שנה, מלכות יון ק"פ שנה, בית חשמונאי ק"ג שנה, מלכות הורדוס ק"ג שנה, מכאן ואילך צא וחשוב (תשס"ב) [לחורבן], וכן כותבין (במגלה) [בגולה] בשטרות למנין יון (אלף וקמ"ז). מפולמוס של אסורוס ועד פולמוס של אספסינוס שמונים שנה, [י"ז שנה מלכות בית כוזיבא], מפולמוס של אספסינוס עד פולמוס של (טיטוס) [טריאנוס] חמשים (ושתיים) שנה. מפולמוס של (טיטוס) [טריאנוס] עד מלחמת בית כוזיבא (שלש) [שתיים] שנים ומחצה, (מכאן ואילך צא וחשוב תרט"ז שנה ומחצה). אלו הם מלכי יון אלכסנדרוס מוקדון פירטון שלימון סליקוס וסנטרוק אנטיון אנטיוכוס וקסקלגס:

וצבא תנתן על התמיד בפשע וגו'. בפשע של תורה כל זמן שישראל משליכין דברי תורה לארץ מלכות הזאת גוזרת ומצלחת, ומה טעם, ותשלך אמת ארצה, ואין אמת אלא תורה כד"א אמת קנה ואל תמכור:

ואשמעה אחד קדוש מדבר. ואשמעה אחד זה הקב"ה שנאמר שמע ישראל ה' אלהינו ה' אחד. קדוש שהכל אומרים לפניו קדוש. מדבר גוזר גזרות על בריותיו וקוץ ודרדר תצמיח לך, ויאמר אחד קדוש לפלמוני רב הונא אמר לפלניא תרגם עקילס לפנימי, זה אדם הראשון שהיה מחיצתו לפנים ממלאכי השרת. עד מתי החזון והתמיד, גזרה של אדם הראשון לעולם תהיה, והפשע שומם כך יהא פשעו שמם עליו בקבר, תת וקדש וצבא מרמס כך יהא הוא ותולדותיו עשויים דיש לפני מלאך המות. ויאמר אלי עד ערב בקר אלפים ושלוש מאות ונצדק קדש. רבי עזריה (ר' נתן צדיק בר חגי) [ור' יונתן] בשם רבי יצחק בכל מקום שיש בקר אין ערב וכל מקום שיש ערב אין בקר, אלא כשיעשה בוקרן של עו"א ערב באותה שעה ונצדק קדש אני מצדיקו מאותה גזרה. דבר אחר ואשמעה אחד קדוש מדבר ויאמר אחד קדוש לפלמוני. אמר רבי יוחנן זה מיכאל שהוא לפנים, רבי חנינא אמר זה גבריאל, מדבר בישראל, עד מתי החזון התמיד עד מתי הנבואה מסתלקת מישראל, והפשע שומם זה בית המקדש ששומם בעונותינו, תת וקדש אין קדש אלא ישראל שנאמר קדש ישראל לה', וצבא מרמס עד מתי הם מרמס לעו"א עד שיעשה ערבן של ישראל בקר:

ואשמע קול אדם (בקהלת בפסוק כי יש אדם שעמלו בחכמה):

דניאל – פרק ט – המשך רמז תתרטו

בשנת אחת למלכו אני דניאל בינותי בספרים. אמר רב אף דניאל טעה בחושבנא, מדקאמר בינותי מכלל דטעה, מכל מקום קשו קראי אהדדי דכתיב לפי מלאת לבבל, וכתוב לחרבות ירושלים, אמר רבא לפקידה בעלמא, והיינו דכתיב ובשנת אחת לכורש מלך פרס, חמשים ושתיים שנה שעשו בגולה ועלו שלשה של כורש וארבע עשר של אחשורוש ושתיים של דריוש דכתיב בשנת שתיים לדריוש המלך וגו' ויען מלאך ה', ויאמר ה' צבאות עד מתי לא תרחם את ירושלים (בעזרא בפסוק ראשון):

לך אדני הצדקה (כתוב בשופטים ברמז ע"ד):

וישקר ה' על הרעה ויביאה עלינו כי צדיק ה'. אמר רב חסדא דרש מרימר משום דצדיק ה' וישקד על הרעה, אלא צדקה עשה הקב"ה עם ישראל שהגלה גלות צדקיה ועדיין גלות יכניה קיימת דכתיב בגלות

יכניה החרש והמסגר אלף, חרש בשעה שפותחין נעשו הכל כחרשים, מסגר בשעה שסוגרין שוב אין פותחין, וכמה אלף, עולא שהקדים שתי שנים לונושנתם, אמר רב אחא בר יעקב ש"מ מהרה דקודשא בריך הוא תתנ"ב הויין, ד"א שקד היאך להביא עליהם את הרעה (כתוב ברמז תתרי"ח):

ועתה שמע אלהינו אל תפלת עבדך ואל תחנונוי והאר פניך על מקדשך השמים למען אדני. אמר רב דניאל לא נענה אלא בזכות אברהם אבינו שנאמר למען אדני, למענך מיבעי ליה אלא למען אברהם שקראך ה' אדני אלהים במה אדע כי אירשנה:

והאיש גבריאל אשר ראיתי בחזון בתחלה מועף ביעף. אמר רבי אליעזר בר אבינא גדול הנאמר במיכאל יותר ממה שנאמר בגבריאל, דאלו במיכאל כתיב ויעף אלי אחד מן השרפים ואלו בגבריאל כתיב מועף ביעף, מאי משמע דהאי אחד מיכאל הוא, אתיא אחד אחד כתיב ויעף אלי אחד, וכתיב במיכאל אחד מן השרים בא לעזרני. תנא מיכאל באחת, גבריאל בשתיים, אליהו בארבע:

שבועים שבועים נחתך על עמך. רבי יוסי אומר שבועים שבועים משחרב בית ראשון עד שחורב האחרון, שבועים לחרבנו וארבע מאות ועשרים לבנינו, ומה ת"ל (שבועים) שבועים, אלא שהיתה גזרה גזורה קודם שבועים שנה, כיוצא בו והיו ימיו מאה ועשרים שנה, ואומר בשנת שש מאות שנה לחיי נח אפשר לומר כן, אלא שהיתה גזרה גזורה קודם עשרים שנה, כיוצא בדבר אתה אומר בעוד (עשרים) [ששים] וחמש שנה יחת אפרים מעם והוא עומד בשנת שלש לאחז אפשר לומר כן, אלא מלמד שהיתה גזרה גזורה בימי עמוס שנתים לפני הרעש, ואומר וישראל גלה יגלה מעל אדמתו. ותדע ותשכיל מן מוצא דבר להשיב ולבנות ירושלים, עד משיח נגזר שבועים שבעה אלא שעשו בגולה ועלו שבועים, ששים שנה מהם עשו בארץ ישראל ואחד מקצתו בארץ ומקצתו בחוצה לארץ ושבועים ששים ושנים תשוב ונבנתה רחוב, ואחרי השבועים ששים ושנים יכרת משיח ואין לו והעיר והקדש ישחית עם נגיד הבא:

והגביר ברית לרבים שבוע אחד. תני ר"א שבע שנים נתקיימה גפרית ומלח בארץ ישראל. א"ר יוחנן אתיא ברית ברית כתיב הכא והגביר ברית לרבים וכתוב התם על כי עזבו את ברית ה' אלהי אבותם. כותים שבה מה היו עושים, מטלניות מטלניות היתה נשרפת. אמר רבי זעירא בוא וראה כמה חצופה היא ארץ ישראל שהיא עושה פירות, תרין אמוראין חד אמר שהם מזבלים אותה, וחרניא אמר שהם הופכים את עפרה כהדין דמערי סאתא מה דלעיל גחית לרע ומה דלרע סליק לעיל, עובדא הוה בחד בר נש דהוה קאי בבקעתא דארבל ועמיק סיכתיה ונפק עפרא יקידתא ואוקיד זרעא:

דניאל – פרק י – המשך רמז תתרטו

לחם חמודות לא אכלתי. אמר רב יהודה בריה דרב שמואל בר שילת משמיה דרב לחמא חמימא דחיטי דכיתא לא אכל, ומנא לן דחשיב עליה ענוי, דכתיב ויאמר אלי אל תירא דניאל כי מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות וגו' נשמעו דבריך, וסיכה דאקרי ענוי מנלן, דכתיב וסוך לא סכתי. עד מלאת שלשת שבועים (כתוב בישעיה ברמז תק"ט בפסוק והיה טרם יקראו) מאי ואני באתי בדבריך (ביחזקאל ברמז שמ"ז). ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל, רבי יהושע דסכנין בשם רבי לוי אובל אוותנטין של נהרות. והא כתיב ואני הייתי על יד הנהר הגדול הוא חדקל. לפי שדניאל ראה שתי חלומות אחד בחדקל ואחד באובל וחדקל נראה גדול מאובל לפיכך הוא קורא אותו גדול:

ויאמר אלי אל תירא דניאל וגו'. בימי ר' זירא גזרו גזרה, בעי למיתב תעניתא, א"ל רבי זירא נקבל תעניתא דכי בטיל גזרה ניתביה, ומנ"ל דעבדינן הכי, א"ל דכתיב מן היום הראשון אשר נתת את לבך להבין ולהתענות וגו' נשמעו דבריך:

וגיותו כתרשיש. גמירי דתרשיש תרי אלפי פרסי הוו, כתיב והנה מלאכי אלהים עולים ויורדים בו עולים תרי ויורדים תרי הרי רחבו של סולם שמונת אלפים פרסאות דכי פגעו בהדדי הוה להו ארבעה, רבי ברכיה אמר המלאך שלישו של עולם הוי עולם ושליש עולם הראה לו:

וראיתי אני דניאל לבדי את המראה והאנשים אשר היו עמי לא ראו וגו' אבל חרדה גדולה נפלה עליהם ויברחו בהחבא. מאן נינהו אנשים, אמר רבי ירמיה ואי תימא רבי חייא בר אבא זה חגי זכריה ומלאכי אינהו עדיפי מיניה ואיהו עדיף מינייהו, אינהו עדיפי מיניה דאינהו נביאי, ואיהו עדיף מינייהו דאיהו חזא ואינהו לא חזו, וכי מאחר דלא חזו מאי טעמא איבעיתו, אף על גב דאינהו לא חזו מזלייהו חזו, אמר רבינא ש"מ מאן דאיבעית אע"ג דאיהו לא חזי מזליה חזי, מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ד' גרמידי א"נ ליקרי ק"ש, ואי קאי במקום הטנופת נימא הכי עיזי דבי טבחא שמני מנאי:

אבל אגיד לך את הרשום בכתב אמת (כתוב במשלי בפסוק אם נבלת בהתנשא ברמז תתס"ה):

איש חמודות, למה קורא אותו שלש פעמים איש חמודות אלא בשרו המלאך נחמד אתה לפני הקב"ה ומשובח בעליונים ואתה חמוד על דורך:

דניאל – פרק יא – המשך רמז תתרו

הנה עוד שלשה מלכים עומדים לפרס. זה כורש ואחשורוש ודריוש שבנה הבית, והרביעי יעשיר עושר גדול מכל יכול מכל, תלמוד לומר רביעי, רביעי למלכי בבל, וכן הוא אומר ויהי דניאל עד שנת אחת לכורש המלך, בו בפרק נאמר לו בתחלת תחנוניך. ארץ הצבי (ביהושע בפסוק ויאכלו מעבור הארץ ברמז ט"ו). כי עוד החזון למועד וכו' (כתוב ברמז תקס"ב):

דניאל – פרק יב – המשך רמז תתרו

ורבים מישני אדמת עפר יקיצו. אמר רבינא מכאן לתחית המתים מן התורה, רב אשי אמר מהכא ואתה לך לקץ ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין. והמשכילים יזהירו זה דיין שדן דין אמת לאמתו. ומצדיקי אלו גבאי צדקה, במתניתא תנא והמשכילים זה דיין וגבאי צדקה, ומצדיקי הרבים אלו מלמדי תינוקות כגון רב שמואל בר שילת (בשופטים ברמז נ"ט וביחזקאל ברמז של"ה):

ואשמע את האיש לבוש הבדים וגו' (כתוב בירמיה ברמז ע"ד):

וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחיי העולם. תניא מנין לאומר ימין שהוא שבועה שנאמר נשבע ה' בימינו. ומנין לאומר שמאל שהיא שבועה שנאמר ובזרוע עזו, וכן הוא אומר וירם ימינו ושמאלו אל השמים וישבע בחי עולם:

ומעת הוסר התמיד וגו' (במלכים ברמז ר"נ בסופו בפסוק ותבקע העיר ובשיר השירים בפסוק דומה דודי). ואתה לך לקץ (כתוב בתהלים):